ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Τσώρακα Βασιλικής

Α.Μ. 1106Μ058

Το Εθνικό Ζήτημα μέσα από τον Τύπο, τη δεκαετία του 1870

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : Λούβη Λίνα

ΑΘΗΝΑ 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ……...σελ. 4

I. Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό του κοινοβουλευτικού συστήματος.....……...σελ.10

II. Η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων στα εσωτερικά της χώρας με αφορμή τη σφαγή στο Δήλεσι, και το *Λαυρεωτικό Ζήτημα* .....…....σελ 12

III. Η ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας (1870) και η πορεία προς το Σχίσμα (1872) – Ο κίνδυνος του Πανσλαβισμού και ο κλονισμός των σχέσεων με τη Ρωσία .....……..... σελ 13

IV. Τα δόγματα του *ελληνοοθωμανισμού* και της *σύμπραξης των βαλκανικών λαών* και πως εκφράστηκαν μέσα από τις επιλογές των πολιτικών αρχηγών ..... σελ. 16

V. Η επανάσταση στη Βοσνία Ερζεγοβίνη και η γενίκευση των ταραχών και σε άλλες επαρχίες της Οθ. Αυτοκρατορίας ……σελ. 18

VI. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος και τα διλήμματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ……σελ. 20

VII. Από τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου, στην προσάρτηση της Θεσσαλίας (1881) .....…σελ. 22

Α΄ ΜΕΡΟΣ : ΤΟ *ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ* ΚΑΙ Η *ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ* ΑΠΟ ΤΟ 1870 ΕΩΣ ΤΟ 1875 ..... σελ. 24

Εθνικόν Πνεύμα

I. Οι σχέσεις με τις Μεγάλες Δυνάμεις ως κινητήριος μοχλός για την εθνική ολοκλήρωση..... .....……... σελ. 25

II. Η ελληνοβουλγαρική διένεξη και οι σχέσεις με τη Ρωσία και την Τουρκία……... σελ.30

Εφημερίς των Συζητήσεων

Ι. Πως βλέπει η *Εφημερίς των Συζητήσεων* τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην Ελλάδα ..... σελ. 41

ΙΙ. Το Βουλγαρικό Ζήτημα, ο κίνδυνος της επέλασης του Πανσλαβισμού και η προτίμηση της Τουρκίας ως συμμάχου έναντι της Ρωσίας..... σελ. 43

Οι διαφορές και τα κοινά σημεία των εφημερίδων .....σελ. 55

Β' ΜΕΡΟΣ : Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ *ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ,* ΤΗΣ *ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ* ΚΑΙ ΤΗΣ *ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ* ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΒΟΣΝΙΑΣ – ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ (ΜΕΣΑ 1875) ΕΩΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (1881)……. σελ. 57

Εθνικόν Πνεύμα .....σελ. 57

Ι. Το ξέσπασμα της επανάστασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και η στάση της Ελλάδος .....σελ. 58

ΙΙ. Ο Κουμουνδούρος πρωθυπουργός – οι πολιτικές του επιλογές και τα διλήμματα ..... σελ. 61

ΙΙΙ. Το κόμμα του Κουμουνδούρου ως αντιπολίτευση και η θέση της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου ..... σελ. 75

ΙV. Η εισβολή του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία και η «σύγκρουση» με την Ευρώπη ..... σελ. 83

V. Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου – Η Μακεδονία σε κίνδυνο..... σελ. 89

VI. Η «επόμενη μέρα» από το Συνέδριο του Βερολίνου και ο διπλωματικός αγώνας για την προσάρτηση της Θεσσαλίας ..... σελ. 94

Εφημερίς των Συζητήσεων..... σελ. 105

Ι. Η επανάσταση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και οι πιθανές συνέπειες της για την Μακεδονία και τη Θράκη μέσα από την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* .....*σελ. 105*

III. Η λήξη του ρωσοτουρκικού πολέμου, η διάσκεψη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου μέσα από την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* ……....σελ. 111

Εφημερίς……..σελ. 122

I. Η επανάσταση στη Βοσνία Ερζεγοβίνη…….. σελ. 124

II. Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο στο Βερολίνο .....σελ. 150

III. Οι προσπάθειες για την εφαρμογή του 13ου Πρωτοκόλλου του Συνέδριου του Βερολίνου .....…….....σελ. 153

Οι διαφορές και τα κοινά σημεία των εφημερίδων……...σελ. 159

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ…….σελ. 164

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ με αποσπάσματα από τα άρθρα των εφημερίδων : *Εθνικόν Πνεύμα, Εφημερίς των Συζητήσεων* και *Εφημερίς*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την εποχή που εξετάζουμε, ο πρώτος στόχος της ελληνικής επανάστασης, η ίδρυση δηλαδή ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, είχε ήδη εκπληρωθεί. Ο δεύτερος στόχος που αφορούσε στην ένταξη όλων των Ελλήνων σε αυτό, δεν μπόρεσε να επιτευχθεί στον επιθυμητό βαθμό καθότι το 1830 εντάχθηκαν στο ελληνικό κράτος μόνο οι επαρχίες της Πελοποννήσου, της Στερεάς Ελλάδος, καθώς και οι Κυκλάδες. Αυτές οι «εκκρεμότητες» αποτέλεσαν το κέντρο μιας αδιάλλακτης και επεκτατικής εξωτερικής πολιτικής, την οποία υιοθέτησαν όλες οι κυβερνήσεις του ελληνικού βασιλείου από το 1833 και έπειτα, αφού εν γένει το αίτημα της εθνικής ολοκλήρωσης αποτέλεσε το σταθερό άξονα, γύρω από τον οποίο περιστράφηκαν οι ιδεολογικές αναζητήσεις στον ελληνικό χώρο κατά τον 19ο αιώνα. Επιπλέον η ενσωμάτωση των περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με συμπαγείς (ή και αραιούς σε ορισμένες περιπτώσεις) ελληνικούς πληθυσμούς, παρέπεμπε στην αναβίωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και της ανάδειξης του ελληνικού λαού ξανά σε κυρίαρχο στην περιοχή.

Η τάση αυτή και οι αντίστοιχες νοοτροπίες που επικράτησαν καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα μέχρι και το 1922, είναι γνωστή ως «Μεγάλη Ιδέα»[1]. Η Μεγάλη Ιδέα[2] αποτέλεσε τον άξονα γύρω από τον οποίο

[1] Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους 1821-1862*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004

[2] Ο όρος χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τον Ιωάννη Κωλέττη στις 14 Ιανουαρίου του 1844 σε ομιλία του στη Συντακτική Εθνοσυνέλευση όταν αναφερόμενος στο θέμα των αυτοχθόνων και των ετεροχθόνων (και υπερασπιζόμενος τα δίκαια των δεύτερων) είπε μεταξύ άλλων : *«Φρίττω ενθυμούμενος την ημέραν εκείνην ωμόσαμεν να συνεισφέρωμεν τα πάντα και αυτήν μας την ζωήν, δια την ελευθερίαν της Ελλάδος. Ζώσιν έτι πολλοί εκ των ομοσάντων τον όρκον τούτον. Πόσον πρέπει να συναισθανθώμεν το βάρος του όρκον τούτον. Πόσον πρέπει να συναισθανθώμεν το βάρος του όρκου τούτου εις ταύτην την περίστασιν, καθ' ην συνήλθομεν να συντάξωμεν το Σύνταγμα, το ευαγγέλιον τούτο της πολιτικής ημών υπάρξεως [...] εν τω πνεύματι του όρκου τουτου και* ***της μεγάλης ταύτης ιδέας*** *είδον πάντοτε τους πληρεξουσίους του έθνους να συνέρχονται δια να αποφασίσωσιν ουχί πλέον περί της τύχης της Ελλάδος, αλλά της ελληνικής φυλής.* Σύμφωνα με τον Κ.Θ. Δημαρά, η γενική αντίληψη της νεοελληνικής ιστοριογραφίας τείνει προς την αντίληψη ότι η Μεγάλη

περιστρεφόταν η εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους από τη στιγμή της γέννησής του ενώ στο ευρύ μέτωπο αυτής της πολιτικής παρατάχθηκε το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων πολιτικών και των διανοούμενων, η πλειοψηφία των στρατιωτικών και ο κύριος όγκος της ελληνικής κοινωνίας.

Η δεκαετία του 1870, που αποτελεί το αντικείμενο της μελέτης μου, συνιστά ένα κομβικό σημείο της ελληνικής ιστορίας, καθώς παράλληλα με το αίτημα της εθνικής ενότητας (και μέσω αυτού της διαχείρισης του εθνικού ζητήματος) που αποτελεί το πεδίο πάνω στο οποίο στηρίζεται ο επίσημος πολιτικός λόγος καθιστώντας την ισχυρό ενοποιητικό παράγοντα της ελληνικής κοινωνίας[3], αναδεικνύονται και σπουδαία πολιτικά, θρησκευτικά, ιδεολογικά ζητήματα. Σε πολιτικό επίπεδο, επικρατεί μια αστάθεια από τις συνεχείς εκλογικές αναμετρήσεις και την αδυναμία των κυρίαρχων πολιτικών της εποχής (Δημήτριου Βούλγαρη, Αλέξανδρού Κουμουνδούρου, Επαμεινώνδα Δεληγεώργη και Χαρίλαου Τρικούπη) να αποκτήσουν την κοινοβουλευτική εξουσία, γεγονός στο οποίο συνέτειναν και οι συνεχείς παρεμβάσεις του βασιλιά Γεωργίου Α' αφού ο ίδιος κατά βούληση διέλυε τη Βουλή και ανέθετε τη διακυβέρνηση της χώρας σε όποιον επιθυμούσε. Παράλληλα όμως, αρχίζει να διαφαίνεται και μια νέα τάση, αφού γίνεται προσπάθεια να υιοθετηθεί ένα σύγχρονο κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης, παρόμοιο με αυτό της Δύσης, και σε αυτή την προσπάθεια πολιτικού εκσυγχρονισμού, ηγείται ένας νέος πολιτικός σχηματισμός, το Πέμπτο Κόμμα του Χαρίλαου Τρικούπη. Μαζί με αυτές τις πολιτικές αναδιαρθρώσεις, θα εξετάσουμε και δύο πολύ σημαντικά ζητήματα εσωτερικής πολιτικής με διεθνείς προεκτάσεις. Το πρώτο από αυτά είναι το

Ιδέα εγεννήθηκε σε πολύ περασμένους καιρούς είτε αμέσως μετά την Άλωση, είτε το αργότερο στον ιη' αιώνα. Επίσης, καταλήγει στο συμπέρασμα πως είναι μάταιο να αναπλάθεται η αρχική μορφή ενός κειμένου γιατί κανείς δεν ξέρει τι μπορεί να είχε στο νου του ο ίδιος ο Κωλέττης, όπως εξάλλου συμβαίνει σε όλες αυτές τις περιπτώσεις που μια ιδέα θα ζήσει, σπανίως όπως τη συνέλαβε ο δημιουργός, αλλά όπως την άκουσαν, την κατάλαβαν την παρεξήγησαν , και την νόθευσαν όσοι έκτοτε ασχολήθηκαν μαζί του. Έτσι καταλήγει πως είναι σημαντικό να εξετάζονται οι περαιτέρω τύχες του όρου· εξάλλου ο λόγος του Κωλέττη εκφράζει την κωδικοποίηση των αρχών του νέου ελληνισμού. Κ.Θ. Δημαράς, *Ελληνικός ρωμαντισμός,* Ερμής, Αθήνα 1944, σελ. 411

[3] Ρένα Σταυρίδη Πατρικίου, *Ιδεολογικές διαδρομές, πολιτική γλώσσα και κοινωνία 1871-1909* στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000 τ.5, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σελ. 171

επεισόδιο στο Δήλεσι , με την απαγωγή και σφαγή ξένων διπλωματών από ληστές αλλά και το Λαυρεωτικό που επέφεραν τη σύγκρουση με τις ξένες δυνάμεις και εν γένει προέβαλαν μια άσχημη εικόνα της Ελλάδας στην Ευρώπη. Επιπλέον, τα ζητήματα αυτά, και κυρίως το δεύτερο (το οποίο χωρίζεται και σε διάφορες φάσεις) αποτέλεσαν σημαντική αφορμή για κυβερνητικές κρίσεις. Από την άλλη, το κύριο θρησκευτικό ζήτημα που θα μας απασχολήσει ακόμα και όταν θα θεωρηθεί λήξαν εξαιτίας των εθνικών και ιδεολογικών προεκτάσεων του, είναι η ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας το 1870 με συνέπιες την καταδίκη της Βουλγαρικής εκκλησίας σε σχισματική το 1872 αλλά και τον εγκαινιασμό μιας πολυδιάστατης και πολύπτυχης *πάλης* μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων. Τέλος, σε ιδεολογικό επίπεδο, θα μας απασχολήσει η προσπάθεια, που φαίνεται να γίνεται όλο και πιο έντονη, για τη δημιουργία μας ενιαίας βάσης εθνικής ιστορίας μέσω της σύζευξης της ελληνικής αρχαιότητας με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορίας και το χριστιανισμό, δημιουργώντας έτσι μια ιστορική συνέχεια στο ελληνικό έθνος[4] Παράλληλα αναδεικνύονται και άλλα σημαντικά ιδεολογικά ζητήματα, όπως η προσπάθεια για εθνική ομογενοποίηση[5] μέσω της ανάπτυξης της ενιαίας εθνικής ταυτότητας[6] μεταξύ των Ελλήνων εντός του ελληνικού κράτους και αυτών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την ανάπτυξη αντιφατικών ιδεολογιών όπως αυτή του *ελληνοοθωμανισμού* αλλά και της σύμπραξης των

[4] Ρένα Σταυρίδη Πατρικίου, ο.π. σελ 171

[5] Η τάση εθνικής ομογενοποίησης των πληθυσμών, δεν δρα μόνο «προς τα μέσα», στο εσωτερικό μιας πολιτισμικής γλωσσικής πληθυσμιακής ενότητας, και των τυχόν «μειονοτήτων» που βρίσκονται στο έδαφος όπου αυτή ζει. [...] Δρα ταυτόχρονα και «προς τα έξω», επιδιώκει να επεκταθεί παντού όπου δεν βρίσκει ικανή (εθνική) αντίσταση, να ενσωματώσει και να ομογενοποιήσει κάθε άλλη εθνότητα, υπάγοντας τη στην προοπτική της εθνικής κρατικής συγκρότησης της κυρίαρχης εθνότητας. Εγγενής λοιπόν στην κρατική συγκρότηση είναι τόσο η τάση *εθνικής ομογενοποίησης της επικράτειας* όσο και ο *εδαφικός επεκτατισμός,* η τάση για επέκταση των ορίων του προς εθνική ομογενοποίηση εδαφικού χώρου. Γιάννης Μηλιός, *Η διαμόρφωση του νεοελληνικού έθνους και κράτους ως διαδικασία οικονομικής και πληθυσμιακής ομογενοποίησης,* στο «Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997, σελ.. 296

[6] Το 1875 ολοκληρώθηκε η *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* του Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου και η σημασία του συγκεκριμένου έργου συνίσταται στο ότι ανέδειξε την αδιάκοπη συνοχή της ελληνικής ιστορίας, προβάλλοντας τη συντήρηση του ελληνικού στοιχείου από το χριστιανισμό στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και διασφαλίζοντας έτσι την ενότητα του ιστορικού παρελθόντος. Ουσιαστικά το έργο του αυτό αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της ταυτότητας του νέου ελληνισμού.

ανατολικών λαών (με αποτέλεσμα και τη *σύγκρουση* πολλές φορές των δύο εθνικών κέντρων Αθήνας και Κωνσταντινούπολης) και τέλος τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται και προωθείται η Μεγάλη Ιδέα από τις πολιτικές δυνάμεις της χώρας ανάλογα με τις τρέχουσες καταστάσεις αλλά και το ιδεολογικό τους υπόβαθρο.

Κανένα από τα παραπάνω ζητήματα όμως, δεν μπορούμε να το εξετάσουμε χωρίς να λάβουμε υπ' όψιν τον τρόπο με τον οποίο αναδείχθηκε το Εθνικό Ζήτημα όλη αυτή τη δεκαετία και παράλληλα το πως επιδιώκει η ελληνική εξωτερική πολιτική να πραγματοποιήσει το αίτημα της εθνικής ολοκλήρωσης σε μια περίοδο που τα Βαλκάνια αποτέλεσαν την *πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης,* με την έκρηξη της επανάσταση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη (1875), το ρωσοτουρκικό πόλεμο που ακολούθησε και τέλος τη διαμόρφωση ενός νέου σκηνικού λόγω της αλλαγής των συνόρων των βαλκανικών κρατών. Πρόκειται για τον εγκαινιασμό μιας νέας φάσης για το Ανατολικό Ζήτημα[7] αφού θα αλλάξουν ριζικά τα δεδομένα και οι συμμαχίες σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Φυσικά, για άλλη μια φορά, ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων είναι αποφασιστικής σημασίας καθώς είναι γνωστό το ενδιαφέρον της κάθε χώρας ξεχωριστά για το Ανατολικό Ζήτημα· αυτό το ενδιαφέρον εκτός από το να παρεμβαίνει κατευναστικά πολλές φορές επαναφέροντας τις ισορροπίες στις σχέσεις των λαών της Βαλκανικής και της Πύλης, θέτει όμως και πολλά προβλήματα καθώς επειδή η διαβάθμιση των συμφερόντων τους σχετίζεται με την πολιτική δυναμική της κάθε χώρας, όταν τα συμφέροντα αυτά συγκρούονται παύει να προωθείται η ριζική λύση του ανατολικού ζητήματος από αυτές[8].

[7] Αν θα μπορούσαμε να δώσουμε ένα σύντομο ορισμός της έννοιας *Ανατολικό Ζήτημα* θα μπορούσαμε να πούμε πως χονδρικά αυτό αφορά στα διπλωματικά και πολιτικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τις εγγενείς αδυναμίες στη διατήρηση της συνοχής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και που παρουσιάστηκαν από τα μέσα του 18ου μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα, όταν ο ένας μετά τον άλλο οι υπόδουλοι υπό τους Οθωμανούς λαοί εξεγέρθηκαν κατά της Αυτοκρατορίας.

[8] Δημήτρης Τσακίρης, *Η στάση της γερμανικής πολιτικής στο Ανατολικό Ζήτημα και ειδικότερα σε σχέση με την Ελλάδα* στο Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η εποχή του, επιμ. Καίτη Αρώνη Τσίχλη, Λύντια Τρίχα, Παπαζήσης, Αθήνα 2000, σελ.89

Η διατήρηση καλών σχέσεων με τις Μεγάλες Δυνάμεις αποτελούσε ανέκαθεν, και κάτι τέτοιο σίγουρα δεν αλλάζει και τη συγκεκριμένη περίοδο, ένα από τα ζητούμενα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, και ανάλογα με το ποιά ήταν η κυρίαρχη πολιτική τάση, προωθούνταν οι σχέσεις με τη μια ή την άλλη ξένη δύναμη. Αυτή τη φορά τα πράγματα θα αποδειχτούν πιο δύσκολα και θα απαιτήσουν λεπτούς χειρισμούς καθώς για πρώτη φορά η Ελλάδα θα κληθεί να αντιμετωπίσει αντιμαχόμενα εθνικά προγράμματα, γεγονός που αποτελέσει ένα αγκάθι στις σχέσης της χώρας με ορισμένες από τις χώρες για τη στάση που επιλέγουν να κρατήσουν (κυρίως με τη Ρωσία και την Αγγλία).

Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι να αναδειχτούν τα κύρια διλήμματα και οι τάσεις δύο εκ των σημαντικότερων πολιτικών μορφών της χώρας τη συγκεκριμένη δεκαετία, του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου και του Επαμεινώνδα Δεληγεώργη έτσι όπως αυτά εκφράζονται μέσα από τα κομματικά τους όργανα, τις εφημερίδες *Εθνικόν Πνεύμα*[9] και *Εφημερίς των Συζητήσεων*[10] και παράλληλα η αντιμετώπιση των ίδιων ζητημάτων από μια ανεξάρτητη εφημερίδα, την *Εφημερίδα*[11] του Δημήτρη Κορομηλά. Συγχρόνως,

[9] Κυκλοφορεί από το 1868 έως το 1887 με διευθυντή τον Γ. Γονίδη, αρχικά τέσσερις φορές την εβδομάδα αλλά καταλήγει να εκδίδεται καθημερινά και είναι συνήθως τετρασέλιδη. Όργανο του κόμματος του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου, ο οποίος αρθρογραφεί σ' αυτήν έως το θάνατο του (1883). Αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των εφημερίδων γνώμης της εποχής καθώς περιέχει αθρογραφία και ειδησεογραφία σχεδόν αποκλειστικά πολιτική και λίγες καταχωρήσεις για αγγελίες και κοινωνικά θέματα. Η αρθρογραφία με τον τίτλο «Πολιτικόν Δελτίον» (κυρίως από το 1878 και μετά) αφορά στη διεθνή επικαιρότητα και βασίζεται σε δημοσιεύματα κυρίως γαλλικών εφημερίδων ενώ δημοσιεύει και τηλεγραφήματα των πρακτορείων Reuters και Havas, η δε εσωτερική επικαιρότητα καλύπτεται από τον επαρχιακό τύπο και από επιστολές αναγνωστών. *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974* επιμ. Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2008 τόμος 2 σελ. 54

[10] Η πρώτη περίοδος κυκλοφορίας της εφημερίδας είναι από το 1870 έως το 1880 με εκδότη τον Ηρακλή Λαζαρίδη και είναι δισεβδομαδιαία, τετρασέλιδη ενώ από το 1877 γίνεται καθημερινή. Είναι πολιτική εφημερίδα και όργανο του Επαμεινώνδα Δεληγεώργη, ο οποίος ήταν και ο βασικός αρθρογράφος της, εκδίδεται με πρόγραμμα να συνδράμει κάθε κυβέρνηση που θα εργασθεί *υπέρ σώφρονος και αμερολήπτου διοικήσεως*. Το 1874 τάσσεται κατά του Δημ. Βούλγαρη και διακόπτει την έκδοσή της λίγο μετά το θάνατο του Επαμ. Δεληγεώργη το 1879. *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974* ο.π. σελ. 323

[11] Εκδίδεται από το 1873 έως το 1901 και από το 1912 έως το 1922, ενώ ιδρυτής και πρώτος διευθυντής ήταν ο Δημήτριος Κορομηλάς. Κατά τα πρώτα έτη της έκδοσής της αρχισυντάκτης ήταν ο Ι. Καμπούρογλους, ήταν τετρασέλιδη, δίστηλη και μικρού σχήματος. Η *Εφημερίς* είναι η πρώτη καθημερινή πολιτική εφημερίδα και ενώ αρχικά ήταν πρωινή, κυκλοφορεί και σε απογευματική έκδοση κάποιες φορές. Εκδόθηκε ως ειδησεογραφικό φύλλο, σε αντίθεση με τις τότε εφημερίδες στις οποίες κυριαρχούσε ακόμη η αρθρογραφία. Τον πρώτο χρόνο της έκδοσής της δεν είχε άρθρα και πολιτική τοποθέτηση. Δημοσίευε τα πρακτικά της Βουλής, το

μέσα από αυτές τις εφημερίδες, θα μπορέσουμε να αντιληφθούμε τη γενικότερο κλίμα που επικρατεί για κάθε θέμα, από τα άρθρα που αναπαράγονται και από άλλες εφημερίδες του εγχώριου και όχι μόνο Τύπου, αλλά και την τάση των υπόλοιπων πολιτικών κομμάτων. Είναι εύλογο πως η *Εφημερίδα* του Κορομηλά επιλέχθηκε με γνώμονα την άρνηση της εν λόγω εφημερίδας να παρέχει στήριξη σε κάποια πολιτική μερίδα, κάτι το οποίο είναι πολύ πρωτοποριακό για την ελληνική πραγματικότητα εκείνης της εποχής. Οι άλλες δύο όμως επιλέχθηκαν ακριβώς για την αντίθεση των απόψεων των πολιτικών που στηρίζουν (οι οποίοι μάλιστα είναι και συντάκτες πολλών από τα άρθρα) η οποία αντίθεση συναντάται πιο έντονα σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής αφού για τον Κουμουνδούρο η ολοκλήρωση της Ελλάδας θα προέλθει μέσα από τη συνεργασία με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη και την ανάδειξη του ηγετικού της ρόλου ανάμεσά τους ενώ αντίστοιχα ο Δεληγεώργης στους βαλκανικούς λαούς δεν έβλεπε ένα σύμμαχο αλλά τον συνεχώς αυξανόμενο κίνδυνο του *πανσλαβισμού* ενώ αντίστοιχα πίστευε πως η Ελλάδα θα έπρεπε να αποδεχτεί το δόγμα της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να συνεργαστεί μαζί της ώστε να εκμεταλλευτεί τα οφέλη μιας τέτοιας συμμαχίας. Καθώς τα δύο αυτά δόγματα θα τα αναλύσουμε περισσότερο στη συνέχεια, θα ήθελα να σταθώ για λίγο στο λόγο που επέλεξα να ασχοληθώ με αυτές τις δύο τάσεις· θεωρώ πως ακόμα και μετά από ενάμιση σχεδόν αιώνα, σε επίπεδο αντίληψης, η Ελλάδα δεν έχει καταφέρει να απαγκιστρωθεί πλήρως από τέτοιου είδους διλήμματα, ούσα μια βαλκανική χώρα που επιθυμεί να έχει μια πρωταγωνιστική θέση έναντι των υπολοίπων της χερσονήσου του Αίμου, επιδιώκοντας τη συνεργασία μαζί τους αλλά παράλληλα διαχωρίζοντας τη θέση της. Τέλος, ως προς την επιλογή της συγκεκριμένης δεκαετίας, αυτό που μου κίνησε το ενδιαφέρον είναι πως από αυτό το χρονικό σημείο και έπειτα το Ανατολικό Ζήτημα καθίσταται περισσότερο πολύπλοκο με αποτέλεσμα τις ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των

δελτίο του χρηματιστηρίου, ποικίλες ειδήσεις, πρόγραμμα θεάτρου και διάφορες καταχωρήσεις ενώ πολιτική θέση αρχίζει και παίρνει από το 1874 και έπειτα (με αφορμή τα *Στηλιτικά)* χωρίς να υποστηρίζει όμως κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό. *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974* ο.π. σελ. 294

βαλκανικών χωρών στις αρχές του επόμενου αιώνα αλλά και επιπλέον την ανάδειξη του Μακεδονικού Ζητήματος μέχρι και σήμερα σε ένα από τα πιο φλέγοντα.

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση των άρθρων των εφημερίδων, θα ήταν χρήσιμο να δούμε πιο διεξοδικά το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται καθένα από τα παραπάνω ζητήματα που αναφέραμε, τηρώντας το διαχωρισμό σε περιόδους που έχει γίνει στην εργασία, ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα το πρωτογενές υλικό και τους πρωταγωνιστές της δεκαετίας.

Ι. Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό του κοινοβουλευτικού συστήματος

Στις αρχές της δεκαετίας του 1870, κύριο γνώρισμα της πολιτικής ζωής της χώρας, αποτελεί η διχογνωμία των κομμάτων για το σύστημα διακυβέρνησης αλλά και για κριτήρια σύμφωνα με τα οποία, ο βασιλιάς θα μπορούσε να ασκεί τα συνταγματικά του δικαιώματα, καθώς ο τελευταίος πολύ συχνά διέλυε τη Βουλή με αποτέλεσμα να διορίζει συμμαχικές επισφαλείς κυβερνήσεις ή και ακόμα και μειοψηφικά υπουργεία[12].

Για τον Κουμουνδούρο, αλλά και το Δεληγεώργη, το ζήτημα της εμπιστοσύνης της Βουλής, αποτελούσε βασική προϋπόθεση για την πρόοδος της χώρας εσωτερικά και εξωτερικά αλλά και για την εδραίωση της ευνομίας· επιπλέον, αποτελεί κοινό τόπο, ότι στο κοινοβουλευτικό σύστημα η κυβέρνηση έπρεπε να στηρίζεται στην πλειοψηφία της Βουλής και ότι μια κυβέρνηση μειοψηφίας θα έπρεπε απαραιτήτως να προκηρύσσει εκλογές. Στον αντίποδα βρισκόταν το κόμμα του Βούλγαρη, το οποίο διακρινόταν για την απείθεια του στους πολιτικούς θεσμούς και τις παρατυπίες που χαρακτήριζαν τις κυβερνητικές θητείες του αλλά και τις εκλογικές αναμετρήσεις στις οποίες συμμετείχε. Αντίθετα, στο ίδιο κλίμα με τους δύο

[12] Νίκη Μαρωνίτη, *Η εποχή του Γεωργίου Α' – Πολιτική ανανέωση και αλυτρωτισμός,* στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ.5, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σελ.10

πρώτους κινείται το *Πέμπτο Κόμμα*[13] το οποίο κάνει την εμφάνισή του για πρώτη φορά στις εκλογές του 1872, και υποστηρίζει το σχηματισμό κυβέρνησης από την πλειοψηφία μιας βουλής που είχε προέλθει από αδιάβλητες εκλογές και από κοινοβουλευτικούς άνδρες και όχι εκπροσώπους του στέμματος όπως επίσης και ομοιογένεια αντί συνασπισμικών συμβιβασμών[14]. Η δεκαετία αυτή πάντως, θα αναδείξει τον Τρικούπη σαν τον υπέρμαχο του πολιτικού φιλελευθερισμού, με σταθμό τη συμβολή του στην παραδοχή από το βασιλιά της *αρχής της δεδηλωμένης* το 1875 που σήμαινε πως για να σχηματιστεί μια κυβέρνηση, απαραίτητη προϋπόθεση θα ήταν να έχει τη *δεδηλωμένη* εμπιστοσύνη της Βουλής.

Η διατύπωση της *αρχής της δεδηλωμένης* όμως, έπεται μιας πολιτικής κρίσης η οποία θα συμβάλει ώστε να γίνει αυτή η σημαντική στροφή για τον κοινοβουλευτισμό· πρόκειται για την κρίση που ξέσπασε με αφορμή τις μεθοδεύσεις της κυβέρνησης του Δημητρίου Βούλγαρη, ο οποίος αφού είχε πρώτα κερδίσει με νοθεία στις εκλογές, στη συνέχεια προσπάθησε πραξικοπηματικά να επιτύχει την κοινοβουλευτική πλειοψηφία (πολλοί αντιπολιτευόμενοι βουλευτές απουσίαζαν καθώς δεν είχαν ενημερωθεί εγκαίρως) ώστε να εγκριθεί ο προϋπολογισμός. Σαν αποτέλεσμα, οργανώθηκαν φοιτητικές διαδηλώσεις και οι βουλευτές που συμμετείχαν στο πραξικόπημα αντιμετώπισαν την οργή του λαού και του Τύπου· μάλιστα στις εφημερίδες δημοσιεύτηκαν κατάλογοι σε στήλες[15] με τα ονόματα των βουλευτών που είχαν εμπλακεί σε αυτό το θέμα

---

[13] Ηγέτες του κόμματος ήταν ο Κωνσταντίνος Λομβάρδος, ο τραπεζικός Ευθύμιος Κεχαγιάς και σε αυτούς προστέθηκε και ο βουλευτής Μεσολογγίου Χαρίλαος Τρικούπης, ο οποίος είχε διατελέσει και υπουργός Εξωτερικών στην κυβέρνηση Κουμουνδούρου. Μάλιστα το Πέμπτο Κόμμα, αργότερα έγινε γνωστό και ως κόμμα του Τρικούπη.

[14]Το τελευταίο μάλιστα υπήρξε αιτία για τη δημιουργία χάσματος μεταξύ Πέμπτου Κόμματος και του Κόμματος του Κουμουνδούρου, καθώς το πρώτο απέρριψε την κυβέρνηση συνασπισμού Βούλγαρη – Κουμουνδούρου γιατί θεωρούσε πως ο τελευταίος ήταν πρόθυμος να κάνει μεγάλους συμβιβασμούς προκειμένου να αποκτήσει η χώρα σταθερή κυβέρνηση. Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936,* τ.Α', ΜΙΕΤ, Αθήνα 2006, σελ. 494 Μάλιστα όταν ο Τρικούπης σχημάτισε κυβέρνηση μειοψηφίας στις 9 Μαΐου του 1875 ήταν επειδή ο βασιλιάς αναγκάστηκε να παύσει και ο Τρικούπης το αποδέχτηκε με τον όρο όμως να διεξαχθούν τίμιες εκλογές. Douglas Dakin, Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2001, σελ. 220

[15] Γι' αυτό το λόγο, το σύνολο των πολιτικών γεγονότων που συνέβησαν με αφορμή το πραξικόπημα του Βούλγαρη, έμεινε γνωστό ως *Στηλιτικά*

ΙΙ. Η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων στα εσωτερικά της χώρας με αφορμή τη σφαγή στο Δήλεσι, και το *Λαυρεωτικό Ζήτημα*.

Όπως έχει αναφερθεί πολλές φορές, ένας από τους πρωταρχικούς στόχους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αποτελεί η διατήρηση καλών σχέσεων με τις Μεγάλες Δυνάμεις, των οποίων η στήριξη κρίνεται απαραίτητη σε περιόδους που διακυβεύονται τα ελληνικά συμφέροντα. Δεδομένης της αδυναμίας της Ελλάδας να αντιταχθεί στις οδηγίες των δυνάμεων, όταν θα ξεσπάσει η επανάσταση στη Βοσνία Ερζεγοβίνη, μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα πως επέτρεψε η χώρα στις προστάτιδες δυνάμεις να παρέμβουν σε δύο κατά τ' αλλά ζητήματα εσωτερικής πολιτικής, την απαγωγή και δολοφονία ξένων περιηγητών στο Δήλεσι και το ζήτημα των μεταλλείων του Λαυρίου.

Το φαινόμενο της ληστείας ήταν ένα από τα φλέγοντα ζητήματα για το ελληνικό κράτος καθώς δεν μπόρεσε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά από τις κυβερνήσεις αλλά και γιατί στο πρόβλημα συνέτειναν και τα διαμορφωθέντα σύνορα. Η ληστεία, απαγωγή και τελικά δολοφονία μια ομάδας Άγγλων περιηγητών και ενός Ιταλού τον Απρίλιο του 1870, θα προκαλέσει την οργή της αγγλικής κυβέρνησης και του αγγλικού τύπου, η Ελλάδα θα παρουσιαστεί σαν μια χώρα βαρβάρων και τελικά η ξένη παρέμβαση των Δυνάμεων μέσα από μια σειρά διαβημάτων, θα οδηγήσει σε μια ακόμα κυβερνητική κρίση αφού αναγκάζεται σε παραίτηση ο πρωθυπουργός Ζαΐμης.

Από την άλλη, το *Λαυρεωτικό Ζήτημα*, θα αποδειχθεί περισσότερο πολύπλοκο και πολυδιάστατο, καθώς οι προεκτάσεις του είναι οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και φυσικά διπλωματικές. Με αφορμή την εκμετάλλευση από τη γαλλοϊταλική εταιρεία Roux – Serpieri των εκβολάδων του Λαυρίου, ανοίγει μια μεγάλη συζήτηση για το αν τα δικαιώματα εκμετάλλευσης της εταιρείας περιορίζονται στον υπόγειο πλούτο ή αφορούν και τον υπέργειο. Τελικά με νόμο που ψηφίζεται το 1871, ο υπέργειος πλούτος ανήκει στο Ελληνικό Δημόσιο με αποτέλεσμα να ζητηθεί κάποιο τίμημα για

την εκμετάλλευσή του. Στο σημείο αυτό παρεμβαίνουν οι κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Ιταλίας με αποτέλεσμα για άλλη μια φορά να δημιουργηθεί ένα αρνητικό κλίμα το οποίο δεν μπορεί να διαχειριστεί ο συνασπισμός κυβέρνησης Βούλγαρη – Κουμουνδούρου, σε συνδυασμό με τις πιέσεις που δέχεται από την ελληνική κοινή γνώμη αλλά και την ομογένεια (που εν τω μεταξύ είχε επενδύσει τα κεφάλαιά της) για την υπεράσπιστη του ελληνικού *πλούτου*. Τελικά τον Ιούνιο του 1872, ο Γεώργιος θα αναθέσει στον Δεληγεώργη τη διακυβέρνηση της χώρας, θεωρώντας πως διόριζε έναν αδύναμο και εξαρτημένο Πρωθυπουργό, ο οποίος θα ήταν αναγκασμένος να δώσει αποτελεσματικές λύσεις ώστε να καθιερωθεί αλλά γνωρίζοντας και τις καλές σχέσεις που φρόντιζε να έχει με τη Γαλλία.[16]. Τελικά ο βασιλιάς θα διαψευστεί αφού ο Δεληγεώργης θα διαπραγματευτεί σκληρά το *Λαυρεωτικό* ενώ θα επιστρατεύσει και τη δεινή του ρητορική ικανότητα για να καταφέρει να προσελκύσει τα κεφάλαια των ομογενών, χωρίς αποτέλεσμα όμως[17]. Αξίζει να σταθούμε πάντως στο γεγονός πως το *Λαυρεωτικό Ζήτημα,* αναδεικνύει πώς διαπλέκεται η εγχώρια πολιτική ζωή με τις διεθνείς σχέσεις της χώρας και την εξωτερική της πολιτική εν γένει.

III. Η ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας (1870) και η πορεία προς το Σχίσμα (1872) – Ο κίνδυνος του Πανσλαβισμού και ο κλονισμός των σχέσεων με τη Ρωσία.

Η πορεία για τη δημιουργία εθνικής συνείδησης των Βουλγάρων φάνηκε από την αρχή πως θα περνούσε μέσα από τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης βουλγαρικής εκκλησίας και παρόλο που στην αρχή τουλάχιστον τα αιτήματά τους ήταν περιορισμένα, η ρήξη με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τον ελληνισμό κατ' επέκταση υπήρξε αναπόφευκτη. Ήδη, από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας είχαν αρχίσει να θέτουν κάποια από τα

[16] Παράλληλα όμως, και δεδομένης της κρίσιμης στιγμής για το Βουλγαρικό Ζήτημα καθώς το ενδεχόμενο του σχίσματος ήταν πολύ πιθανό, η επιλογή του Δεληγεώργη είναι ενδεικτική και της τάσης του Γεώργιου να προσεγγίσει την Τουρκία (ως γνωστόν ο Δεληγεώργης ήταν θιασώτης αυτής της πολιτικής) αλλά και να διαπραγματευτεί με μετριοπάθεια μεν , αλλά και με μαχητικότητα τις θέσεις της Ελλάδας στο εκκλησιαστικό αυτό ζήτημα. Γ.Β. Δερτιλής, *Το Ζήτημα των Τραπεζών (1871-1873),* ΜΙΕΤ, Αθήνα 1989,σελ. 98

[17] Γ.Β. Δερτιλής, ο.π. σελ.137

αιτήματά τους[18] αλλά οι συγκυρίες υπήρξαν ιδιαίτερα ευνοϊκές όταν διορίστηκε ως πρέσβης της Ρωσίας στην Κωνσταντινούπολη ο κόμης Νικολάι Ιγνάτιεφ, ο οποίος θεωρούσε τους Βούλγαρους ως βασική παράμετρο στην πραγματοποίηση των ρωσικών επιδιώξεων στα Βαλκάνια και γι' αυτό το λόγο προωθούσε τις βουλγαρικές θέσεις καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας τους (1864-1977) αλλά και όταν πέτυχαν την υποστήριξη των Τούρκων, οι οποίοι στον αγώνα τους κατά του ελληνισμού ένεκα της Κρητικής Επανάστασης, επιθυμούσαν να υποδαυλίσουν τις σχέσεις των βαλκανικών λαών. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ' δείχνει να έχει πρόθεση να ικανοποιήσει τα αιτήματα των Βουλγάρων, με τέτοιο τρόπο ώστε να μη θίξει αυτά των Ελλήνων, αλλά μια αδιάλλακτη μερίδα Βουλγάρων σε συνδυασμό με την πρόθεση των Τούρκων, εκείνη την περίοδο, να κρατούν τους χριστιανούς σε συνεχή προστριβή, δεν αφήνουν περιθώρια συμβιβασμού με αποτέλεσμα μέχρι και το 1870 να αρχίσει μια ατέλειωτη διελκυστίνδα προτάσεων και αντιπροτάσεων[19].

Τελικά, το Πατριαρχείο παρακάμπτεται και με σουλτανικό φιρμάνι ιδρύεται στις 27 Φεβρουαρίου η Βουλγαρική Εξαρχία και όλη η διαμάχη από εκεί και πέρα θα επικεντρωθεί στην επίμαχη φράση που προβλέπει πως πέρα από τις επαρχίες που περιλαμβάνονται στη βουλγαρική εκκλησία, θα μπορούσε να περιληφθεί και οποιαδήποτε άλλη αν το ζητούσαν τα 2/3 του ορθόδοξου πληθυσμού της. Είναι γεγονός πάντως, πως το εν λόγω φιρμάνι, που αποτελεί ληξιαρχική πράξη γέννησης της Βουλγαρικής Εξαρχίας, ακολουθεί ως ένα βαθμό το πνεύμα των προτάσεων που είχε εισηγηθεί ο ίδιος ο Γρηγόριος, ενώ συνέργησαν και σ' αυτό σημαντικοί Έλληνες της Πόλης[20]. Παρ' όλ' αυτά, το Πατριαρχείο αντιδρά έντονα σε αυτή την εξέλιξη, αρνείται

[18] Αυτά αφορούσαν κυρίως στην συμμετοχή και Βουλγάρων στην εκλογή του Οικουμενικού Πατριάρχη, στην τέλεση της λειτουργίας στη βουλγαρική γλώσσα, τη σύσταση χωριστού βουλγαρικού μικτού Συμβουλίου μέσα στους κόλπους του Πατριαρχείου και την εκλογή αρχιερέων στις μικτές επαρχίες από την εθνικότητα που υπερτερούσε αριθμητικά.

[19] Ευάγγελος Κωφός, *Από το τέλος της Κρητικής Επαναστάσεως ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας – Η ανατολική κρίση (1875-1878)* στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΓ' Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, σελ 303

[20] Παρασκευάς Ματάλας, *Έθνος και ορθοδοξία – Οι περιπέτειες μιας σχέσης* Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2003, σελ. 248

το δικαίωμα της Πύλης να εκδίδει *πολιτικά τελεσίγραφα* για ένα καθαρά εκκλησιαστικό θέμα και ζητά επίμονα τη σύγκληση Οικουμενικής Συνόδου μάλιστα σε αυτό το τελευταίο αίτημα θα επιμείνει και όλους επόμενους μήνες αλλά η Πύλη θα αρνείται με το επιχείρημα πως πρόκειται για μη θρησκευτικό ζήτημα. Σαν αποτέλεσμα, ασκούνται πολλές πιέσεις στο Πατριαρχείο, κυρίως από την ελληνική κυβέρνηση και την κοινή γνώμη των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, ώστε να επέλθει η οριστική ρήξη με τους Βούλγαρους (μέσω ενός σχίσματος δηλαδή), ο Γρηγόριος μη μπορώντας να διαχειριστεί το ζήτημα παραιτείται τον Ιούνιο του 1871 και νέος Πατριάρχης εκλέγεται ο Άνθιμος ΣΤ'.

Ο νέος Πατριάρχης, με αφορμή ένα προκλητικό γεγονός από πλευράς Βουλγάρων[21], θα βρει την ευκαιρία να αποσύρει όλες τις προτάσεις για παραχωρήσεις και να εγκαινιάσει μια πολιτική ρήξης. Αφού αποτυγχάνει και το *Έσχατον Σχέδιον* που ο αυτός προτείνει, τελικά θα συγκαλέσει την *Αγία και Μεγάλη Σύνοδο* το 1872 και στην οποία θα διαβαστεί το σχέδιο του *Όρου*, ενός κειμένου με το οποίο καταδικάζεται ο φυλετισμός και κηρύσσεται σχισματική τη Βουλγαρική Εξαρχία, εγκαινιάζοντας έτσι μια εποχή σκληρής αντιπαλότητας μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων αφού τα εθνικά τους οράματα θα συγκρουστούν εξαιτίας των κοινών τους διεκδικήσεων κυρίως στη Μακεδονία. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πάντως, πως καταλυτικό ρόλο για την κήρυξη του σχίσματος έπαιξε και η ανάληψη της πρωθυπουργίας της Ελλάδας από τον φιλελεύθερο και ταυτόχρονα ρωσόφοβο Επαμεινώνδα Δεληγεώργη ο οποίος αισθανόμενος την απειλή του πανσλαβισμού, δεν θα κάνει τίποτε – το αντίθετο μάλιστα – για να αποτρέψει το σχίσμα[22]. Σε γενικές γραμμές πάντως θα μπορούσαμε να πούμε πως η

[21] Τη νύχτα της παραμονής των Θεοφανείων του 1872, μια ομάδα Βούλγαρων εισέβαλε στην κατοικία του Άνθιμου στο Φανάρι και απαίτησε να δοθεί η άδεια στους καθαιρεμένους Βούλγαρους ιεράρχες να λειτουργήσουν την επόμενη. Ο Άνθιμος αρνήθηκε, όπως και η Ιερά Σύνοδος, όμως τελικά το επόμενο πρωί οι τιμωρημένοι Βούλγαροι αρχιερείς λειτούργησαν στο βουλγαρικό ναό του Αγίου Στεφάνου μέσα σε κλίμα λαϊκού ενθουσιασμού.

[22] Υπάρχει μάλιστα και η άποψη κάποιων σύγχρονών του Δεληγεώργη, πως ο ίδιος, μέσω των απεσταλμένων του στη Μεγάλη Σύνοδο, προσπάθησε να πείσει τους Πατριάρχες και τους συνοδικούς να κηρύξουν το σχίσμα στέλνοντας 5.000 λίρες τις οποίες μοιράστηκαν ο Άνθιμος και ο Λυκούργος, καθώς και ότι χρημάτισε και τον παρευρισκόμενο όχλο ώστε να εντείνει και αυτός την πίεση. Παρασκευάς Ματάλας, ο.π. σελ. 308

αντίδραση της Ελλάδας στην αρχική φάση του Βουλγαρικού Ζητήματος πέρα από αρνητική για την πρόθεση αυτονομίας των Βουλγάρων, ήταν αρκετά επιφυλακτική και μουδιασμένη. Επιπλέον, με δυσαρέσκεια ο ελληνικός λαός διαπιστώνει πως μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο, η υποστήριξη των Ρώσων στην ελληνοσλαβική Ορθοδοξία έχει περιοριστεί αποκλειστικά στην υποστήριξη των Σλάβων, και κυρίως των Βούλγαρων, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα ιδιαίτερα αρνητικό κλίμα απέναντι στην πάλαι ποτέ προστάτιδα του ελληνισμού, το οποίο με τη σειρά του θα οδηγήσει τους Ρώσους πανσλαβιστές να κρατήσουν μια αρνητική ή ακόμα και εχθρική πολλές φορές στάση, απέναντι στις ελληνικές διεκδικήσεις.

IV. Τα δόγματα του *ελληνοοθωμανισμού* και της *σύμπραξης των βαλκανικών λαών* και πως εκφράστηκαν μέσα από τις επιλογές των πολιτικών αρχηγών.

Η ιδέα της σύμπραξης των λαών της βαλκανικής με σκοπό να αντιμετωπίσουν από κοινού τον προαιώνιο εχθρό, την Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής στην Ελλάδα και πολλοί ήταν οι εκφραστές της. Κοινός τόπος όλων αυτών των θεωριών όμως, ήδη από την εποχή του Ρήγα, ήταν η ανάδειξη του ηγετικού ρόλου της ελληνικής φυλής, εξαιτίας του ένδοξου παρελθόντος της[23]. Από τη στιγμή μάλιστα που ήταν ο πρώτος βαλκανικός λαός που κατάφερε να αποτινάξει τον τουρκικό ζυγό, μπορούσε να υποστηριχθεί πως είχε ένα αισθητό προβάδισμα. Η εμφάνιση και ανάπτυξη όμως αντίρροπων εθνικών ιδεολογιών από τους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς και σε χώρους μάλιστα που διεκδικούσε ο ελληνισμός θα καταστήσει τη βαλκανική συνεργασία σε αυταπάτη και σε συνδυασμό με τον ενεργό ρόλο της Ρωσίας στη δημιουργία εθνικών αξιώσεων από λαούς όπως τους Βούλγαρους, στην Ελλάδα θα υπάρξει έντονο αντιρωσικό κλίμα και κατ' επέκταση και αντισλαβικό. Σε αυτό το πλαίσιο, πολιτικοί όπως ο

[23] «*Απέναντί στους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς τηρούνταν είτε η γραμμή της άγνοιας, είτε η γραμμή της υπεροψίας, που βασίζονταν και οι δύο στην βεβαιότητα της ελληνικής υπεροχής. Τόσο το ενδεχόμενο της αντιπαράθεσης όσο και το ενδεχόμενο της συνεργασίας μεταξύ των λαών θεωρούνταν υπό το πρίσμα της ίδιας βεβαιότητας.*» Έλλη Σκοπετέα, Το «πρότυπο Βασίλειο» και η «Μεγάλη Ιδέα» - Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880), Πολύτυπο, Αθήνα 1988, σελ. 325

Κουμουνδούρος που είχε πίστη στη δυναμική μιας πιθανής βαλκανικής συνεργασίας, διστάζει να εκφράσει την υποστήριξή του στις εξεγέρσεις των υπολοίπων λαών και να τις παρουσιάσει σαν μια μεγάλη ευκαιρία για την Ελλάδα ώστε να επωφεληθεί και αυτή από έναν πιθανό διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από φόβο μήπως τον χαρακτηρίσουν *ρωσόφιλο* και *όργανο του πανσλαβισμού*.

Στον αντίποδα, συναντάμε το δόγμα του *ελληνοοθωμανισμού,* το οποίο αν και δεν έκανε τότε πρώτη φορά την εμφάνισή του, ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές στις αρχές της δεκαετίας, δεδομένων και των συγκυριών, (ίδρυση Βουλγαρικής Εξαρχίας, απογοήτευση από την Κρητική Επανάσταση). Επρόκειτο για ένα σχήμα που επέτρεπε την αποδοχή και αξιοποίηση από πλευράς Ελλήνων, της προοπτικής των μεταρρυθμίσεων από πλευράς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ώστε να επιτευχθεί η συγκυριαρχία Ελλήνων και Τούρκων και η τελική ενσωμάτωση των Ελλήνων στον οθωμανικό κρατικό μηχανισμό[24]. Επικρατούν βέβαια και άλλες, πιο *φιλόδοξες* προοπτικές, όπως αυτή της προσέγγισης των Τούρκων, ώστε σε ένα κλίμα ειρηνικής συνύπαρξης, οι Έλληνες της αυτοκρατορίας να αποκτήσουν επιρροή μέσα στο κράτος μέσω της εκπαιδευτικής και πολιτιστικής τους ανάπτυξης και τελικά να καταφέρουν να αναδειχθούν σε κληρονόμους της Αυτοκρατορίας όταν πια οι Τούρκοι θα ήταν σε δυσμενή θέση[25]. Και στις δύο περιπτώσεις, βασική προϋπόθεση είναι η αποδοχή του δόγματος της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αφού μόνο σε αυτή τη βάση θα μπορούσε να κερδίσουν οι Έλληνες την εμπιστοσύνη των Τούρκων, κυρίως μετά την Κρητική Επανάσταση. Κύριος εκφραστής της ελληνοτουρκικής προσέγγισης υπήρξε ο Δεληγεώργης για τον οποίο αυτή ήταν η ενδεδειγμένη εναλλακτική οδός για να υλοποιηθεί η Μεγάλη Ιδέα του ελληνισμού. Τελικά το κυρίαρχο δίλημμα αυτής της δεκαετίας θα είναι το αν θα πρέπει η Ελλάδα να προσεγγίσει τους Σλάβους ή τους Τούρκους, ή αλλιώς ποιός από τους δύο θα μπορούσε να αποδειχτεί πιο επικίνδυνος αντίπαλος.

[24] Έλλη Σκοπετέα, ο.π. σελ.315

[25] Ευάγγελος Κωφός, Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα, 1875-1881, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2001, σελ. 23

V. Η επανάσταση στη Βοσνία Ερζεγοβίνη και η γενίκευση των ταραχών και σε άλλες επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, ο νοτιοσλαβικός αλυτρωτισμός προσέλκυσε το ενδιαφέρον των Ρώσων πανσλαβιστών, αφού για αυτούς υπήρξε το έρεισμα ώστε να επιτύχουν τους σκοπούς τους στα Βαλκάνια. Αποτέλεσμα των συντονισμένων προσπαθειών της ρωσικής προπαγάνδας για την αυτονόμηση των σλαβικών λαών της βαλκανικής σε συνδυασμό με τις αλλαγές που είχαν αρχίσει ήδη να συντελούνται στους πολιτικούς και ιδεολογικούς κόλπους αυτών των χωρών, είναι η μικρή εξέγερση[26] που ξεκίνησε στα μέσα του 1875 στην Βοσνία Ερζεγοβίνη, να καταλήξει σε μια γενικευμένη ανατολική κρίση και να οδηγήσει σε έναν ακόμα ρωσοτουρκικό πόλεμο[27]. Οι επαναστάτες, παρά τις αντίθετες αρχικά προβλέψεις, σημειώνουν σημαντική επιτυχία απέναντι στα οθωμανικά στρατεύματα και καθότι τα αιτήματα τους δεν ικανοποιούνται, σύντομα πρόκειται να μπει στον πόλεμο και η Σερβία και το Μαυροβούνιο. Μάλιστα, ο νεαρός ηγεμόνας της Σερβίας, Μίλαν, προσπαθήσει να προσεγγίσει και άλλες βαλκανικές χώρες ώστε να συμμετάσχουν στον πόλεμο[28]. Φυσικά μεταξύ αυτών είναι και η Ελλάδα[29], η οποία όμως αρνήθηκε να εγκαταλείψει

---

[26] Σύμφωνα με την Barbara Jelavich, η εν λόγω εξέγερση ήταν αρχικά κοινωνική και οικονομική φύσεως, παρά εθνικής αφού η βασική αιτία ήταν οι άσχημες αγροτικές συνθήκες και η τεταμένες σχέσεις μεταξύ των αγροτών και των γαιοκτημόνων. Εξάλλου, οι αγροτικές συνθήκες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μέχρι και τις αρχές του 1870 απασχολούσαν τις Μεγάλες Δυνάμεις, αφού οι ίδιοι οι αγρότες έστελναν υπομνήματα με τα παράπονα τους όχι μόνο στην Πύλη αλλά στους ξένους πρόξενους οι οποίοι με τη σειρά τους τις ενημέρωναν τακτικά για το εν λόγω θέμα. Barbara Jelavich *History of the Balkans vol I,* Cambridge University Press 1983

[27] Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως η Ελλάδα άργησε να αντιληφθεί πως επρόκειτο για μια κρίση καθώς θεωρήθηκε σαν μια «σλαβική υπόθεση» που αφορούσε στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η γενίκευση και η παράταση της κρίσης ήταν αναπάντεχη, όσο αναπάντεχη ήταν και αμεσότητα της προοπτικής επίλυσης του Ανατολικού Ζητήματος μετά από δεκαετίες στασιμότητας. Έλλη Σκοπετέα, ο.π. σελ. 320

[28] Μάλιστα και ο ίδιος διατηρούσε πολλούς ενδοιασμούς αρχικά για της συμμετοχή της χώρας του στον πόλεμο καθώς θεωρούσε πως δεν ήταν έτοιμη για κάτι τέτοιο και επιπλέον δεν ήθελε να αντιταχθείς στις Δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας, που πίεζαν για αυτοσυγκράτηση. Παρ' όλ' αυτά θα υπακούσει στο αίτημα της πλειοψηφίας για στρατιωτική δράση.

[29] Μάλιστα ο Σέρβος ηγεμόνας επικαλέστηκε τη συνθήκη που υπογράφηκε μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας στις 26 Αυγούστου 1867, και η οποία κυρώθηκε από τον βασιλιά Γεώργιο και τον πρίγκιπα Μιχαήλ. Η εν λόγω συνθήκη συμμαχίας προέβλεπε ρητά ότι ως τον Μάρτιο του

την πολιτική της φιλίας και συνεργασίας με την οθωμανική αυτοκρατορία, φοβούμενη παράλληλα και την αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων σε μια ενδεχόμενη συμμετοχή της στον πόλεμο. Παράλληλα, εξαιτίας της εκκλησιαστικής διαμάχης για το βουλγαρικό ζήτημα, οι Έλληνες τηρούσαν μια επιφυλακτική στάση απέναντι στους Σλάβους, με αποτέλεσμα να μην επιθυμούν τη συμμετοχή της Ελλάδος σε μια κατά τα πρωτευόντος πανσλαβιστική εξέγερση και δευτερευόντως χριστιανική. Είναι γεγονός πάντως πως η Ελλάδα άργησε να αντιληφθεί πως επρόκειτο για μια κρίση

Επαναστατικές ταραχές όμως ξέσπασαν και στην Βουλγαρία, οι οποίες καταπνίγηκαν στο αίμα από τον οθωμανικό στρατό, που εν τω μεταξύ είχε ανασυγκροτηθεί αλλά και φανατιστεί εξαιτίας των συνεχόμενων αποτυχιών στη Βοσνία και την Ερζεγοβίνη. Η βίαιη αυτή στάση των Τούρκων και εν γένει οι ωμότητες συνοδεύτηκαν από έντονες αντιδράσεις από πλευράς Μεγάλων Δυνάμεων αλλά και ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, με αποτέλεσμα το κλίμα να γίνει ακόμα πιο ευνοϊκό για τους επαναστάτες. Όταν η ανατολική κρίση γενικεύτηκε, γύρω στο 1876, στην Ελλάδα υπήρξαν κάποιες κινήσεις από συλλόγους και πολίτες με αίτημα να αρχίσει η χώρα την άμεση προετοιμασία για τη συμμετοχή της στον πόλεμο, αλλά αυτό το αίτημα

1868 τα δύο μέρη θα είχα κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τελικό στόχο την απελευθέρωση όλων των χριστιανικών πληθυσμών στα ευρωπαϊκά εδάφη της. Ως ελάχιστη επιδίωξη έθεταν την προσάρτηση της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης στη Σερβία και της Ηπείρου και Θεσσαλίας στην Ελλάδα. Σε περίπτωση που τα στρατεύματα των δύο χωρών απελευθέρωναν και άλλες επαρχίες, οι συμβαλλόμενοι θα συνήπταν νέα συμφωνία για τον τρόπο διανομής τους. Η εν λόγω συμμαχία την εποχή που εξετάζουμε είχε ατονήσει πάντως καθώς οι συνθήκες είχαν μεταβληθεί (ο Μιχαήλ δολοφονήθηκε και η κρητική επανάσταση έληξε με τον χειρότερο τρόπο για την Ελλάδα) ενώ επικρατούσε και μια δυσπιστία από πλευράς Ελλήνων, εξαιτίας του γεγονότος ότι η Σερβία δεν είχε εναντιωθεί στην ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας, αφήνοντας να εννοηθεί πως έχει ενστερνιστεί το δόγμα του πανσλαβισμού στην εθνική πολιτική της. Στη νέα αυτή προσέγγιση πάντως, ο Μίλαν δήλωνε πως οι ελληνικές επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας ανήκαν στην Ελλάδα ενώ οι σερβικές στη Σερβία Ειδικότερα για τη Μακεδονία όπου ο πληθυσμός σε ορισμένες περιοχές ήταν μικτός, έκρινε δίκαιο να περιέλθουν στην Ελλάδα οι παράλιες περιοχές και από το εσωτερικό εκείνες στις οποίες υπερείχε αριθμητικά το ελληνικό στοιχείο. Μια εβδομάδα αργότερα ο Μίλαν τροποποίησε τις προτάσεις του και δήλωνε ότι θα υποστήριζε τα ελληνικά αιτήματα όχι μόνο στα παράλια αλλά και στο εσωτερικό της Μακεδονίας, όπου οι Βούλγαροι διατύπωναν απαιτήσεις. Βλ. Ευάγγελος Κωφός, *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα 1875-1881, ο.π.* σελ. 24 και Ευάγγελος Κωφός, *Από το τέλος της Κρητικής Επαναστάσεως ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας – Η ανατολική κρίση (1875-1878)* στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΓ' Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, σελ 318

σκόνταψε πάνω στην επιμονή της κυβέρνησης Κουμουνδούρου και του βασιλιά Γεωργίου για τήρηση της ουδέτερης στάσης. Όταν τελικά ο Κουμουνδούρος, επηρεαζόμενος και από την γενικευμένη επιθυμία του λαού για ανάληψη πρωτοβουλιών, έκρινε πως ήταν η κατάλληλη στιγμή για να αναλάβει δράση η Ελλάδα και εισήγαγε νομοσχέδιο στη Βουλή με σκοπό τη γενική επιστράτευση, το οποίο όμως δεν ψηφίστηκε. Ο ίδιος παραιτήθηκε και έτσι εγκαινιάζεται μια περίοδος συνεχών πολιτικών κρίσεων.

Κατά συνέπεια δεν τίθεται «ελληνικό ζήτημα» στη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης (Δεκέμβριος 1876), όπου η Τουρκία και οι αντιπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων συνεδρίασαν με σκοπό την εισήγηση μέτρων για την βελτίωση της κατάστασης στις επαναστατημένες επαρχίες. Στην εν λόγω διάσκεψη ορίστηκαν και τα σύνορα της Βουλγαρίας, με αποτέλεσμα ολόκληρη η σημερινή ελληνική δυτική Μακεδονία, μαζί με την Καστοριά, τη Φλώρινα καθώς και το Μοναστήρι να περιλαμβάνεται στα όρια της Βουλγαρίας, ενώ η Θεσσαλονίκη, τη σημερινή ανατολική Μακεδονία και η δυτική Θράκη παρέμειναν στους Τούρκους[30]. Μετά από τη συμφωνία για τα όρια της Βουλγαρίας, οι Δυνάμεις επέβαλαν ένα σχέδιο στην Τουρκία που αφορούσε σε μικρές εδαφικές επεκτάσεις της Σερβίας και του Μαυροβουνίου και σε άλλες ευνοϊκές για τους χριστιανικούς πληθυσμούς ρυθμίσεις, αλλά οι Τούρκοι το απέρριψαν παρά τις πιέσεις που δέχτηκαν, παραθέτοντας ως απάντηση την εξαγγελία ενός νέου φιλελεύθερου συντάγματος με το οποίο θεωρούσαν οι ίδιοι πως ρύθμιζαν το θέμα των δικαιωμάτων των χριστιανών.

VI. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος και τα διλήμματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής

Τελικά, η επαναλαμβανόμενη απόρριψη από πλευράς Τουρκίας των προτάσεων των Μεγάλων Δυνάμεων οδηγεί τη Ρωσία να της κηρύξει τον πόλεμο, και ο νέος αυτός ρωσοτουρκικός πόλεμος θα αποβεί καταλυτικής σημασίας για την μετέπειτα εξέλιξη του Ανατολικού Ζητήματος.

[30]Ευάγγελος Κωφός, *Από το τέλος της Κρητικής Επαναστάσεως ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας – Η ανατολική κρίση*, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ο.π. σελ 324

Τον Απρίλιο του 1877 λοιπόν, οι Ρώσοι κηρύττουν τον πόλεμο στην Τουρκία και ύστερα από μια σειρά επιτυχημένων μαχών, το Δεκέμβριο του ίδιου έτους (και μετά από πολύ μεγάλη δυσκολία) κερδίζουν και την πιο καθοριστική, στην Πλεύνα, με αποτέλεσμα ο ρωσικός στρατός με το ηθικό ανεβασμένο να διασχίσει τη Βουλγαρία και να μπει νικητής στην Αδριανούπολη. Στο πλευρό τους είχαν επίσης τους Σέρβους και τους Μαυροβούνιους οι οποίοι έχοντας κηρύξει ξανά τον πόλεμο στην Τουρκία, σημείωναν εξίσου σημαντική επιτυχία στις μάχες. Μεγάλη απούσα ήταν για μια ακόμη φορά η Ελλάδα, η οποία δυσκολευόταν να λάβει μια απόφαση για το εάν θα έπρεπε να συμμετάσχει στον πόλεμο, παρά τις συνεχείς προτροπές της Ρωσίας, και μόνο όταν έπεσε η Αδριανούπολη, φάνηκε να συνειδητοποιεί πως είναι πολύ πιθανό να παραγκωνιστούν για μια ακόμη φορά τα ελληνικά δίκαια στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία, όπως είχε συμβεί με τη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης. Έτσι, ο ελληνικός στρατός εισβάλει τελικά στη Θεσσαλία τον Ιανουάριο του 1878, την ίδια όμως στιγμή που αρχίζουν οι συζητήσεις για τους όρους της ανακωχής μεταξύ Ρώσων και Τούρκων, με αποτέλεσμα η ελληνική κοινή γνώμη να αντιδράσει έντονα, καθώς βλέποντας πως χάνεται μια ακόμη ευκαιρία να προσαρτηθούν στην Ελλάδα οι υπόδουλοι Έλληνες. Από την άλλη, η εισβολή του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία, εξαγρίωσε τους Τούρκους, οι οποίοι απείλησαν ακόμα και για ενδεχόμενο κατάληψης του Πειραιά αλλά και η αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων δεν ήταν περισσότερο θετική, καθώς όλοι οι πρεσβευτές με κοινά διαβήματά ζήτησαν από την ελληνική κυβέρνηση να αποσύρει αμέσως το στρατό μιας και η συνθήκη ειρήνης είχε ήδη υπογραφεί και δεν σκόπευαν να ενθαρρύνουν νέες εχθροπραξίες. Η ελληνική κυβέρνηση τελικά έδωσε εντολή να ανακληθεί ο ελληνικός στρατός, αποσπώντας την υπόσχεση πως στην επικείμενη διάσκεψη ειρήνης θα γινόταν λόγος για την τύχη των εξεγερθεισών ελληνικών επαρχιών της Τουρκίας. Παρ' ολ' αυτά, και με την ενθάρρυνση της κυβέρνησης, οι επαναστάσεις εξακολούθησαν στην Κρήτη, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Μακεδονία ακόμα και χωρίς τη συνδρομή του ελληνικού στρατού, αλλά με την ενίσχυση από εθελοντές. Τα επαναστατικά

αυτά κινήματα ήταν ένα σημαντικό χαρτί στα χέρια των Ελλήνων πολιτικών ώστε να ασκήσουν μια μορφής πίεση και να μπορέσουν να διαπραγματευτούν καλύτερα τη θέση της Ελλάδος όταν αυτό θα χρειαστεί.

VII. Από τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου, στην προσάρτηση της Θεσσαλίας (1881)

Οι ελπίδες όμως των Ελλήνων διαψεύστηκαν από τα αποτελέσματα της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου (Μάρτιος 1878), που υπογράφηκε μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας καθώς ο ρώσος πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη Ιγνάτιεφ, ευνοούμενος από την ιδιαίτερα αποδυναμωμένη θέση της Πύλης, κατάφερε να γίνουν δεκτά με ευκολία τα αιτήματα του και να αποφασιστεί τελικά η ανεξαρτησία του Μαυροβουνίου, της Σερβίας και της Ρουμανίας αλλά και η ίδρυσης της αυτόνομης βουλγαρικής ηγεμονίας, η οποία θα περιελάμβανε περιοχές από την περιοχή του Αίμου ως το Αιγαίο και κατά συνέπεια πόλεις της Μακεδονίας, με συντριπτική πλειοψηφία ελληνικού πληθυσμού, όπως οι Σέρρες, η Καβάλα, η Έδεσσα, το Μοναστήρι, η Φλώρινα και η Καστοριά. Για τις ελληνικές επαρχίες της Τουρκίας προβλέπονταν μόνο διατάξεις για τη βελτίωση του διοικητικού τους καθεστώτος και όπως είναι φυσικό, μόλις έγιναν γνωστοί οι όροι της συμφωνίας, υπήρξε τεράστια η αντίδραση του ελληνισμού που έβλεπε να δημιουργείται ένα μεγάλο και ισχυρό βουλγαρικό κράτος, που περιελάμβανε περιοχές αμιγώς ελληνικές. Ευτυχώς όμως, η Ελλάδα όμως δεν ήταν η μόνη χώρα που ήταν δυσαρεστημένη από τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Το τεράστιο βουλγαρικό κράτος προκάλεσε την αντίδρασης της Σερβίας και της Ρουμανίας, ενώ την ενίσχυση της θέσης της Ρωσίας στα Βαλκάνια δεν καλοέβλεπαν ούτε η Αυστρία, η Αγγλία και η Γερμανία. Μάλιστα η τελευταία, πρότεινε τη σύγκληση ευρωπαϊκού συνεδρίου με σκοπό να επανεξεταστούν οι όροι της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, σε ένα νέο συνέδριο στο Βερολίνο, όπως εξάλλου και έγινε αργότερα. Η συμμετοχή της Ελλάδας σε αυτό το νέο συνέδριο ήταν αμφίβολη μέχρι και την τελευταία στιγμή, καθώς η Ρωσία αντιδρούσε σε αυτό το ενδεχόμενο θεωρώντας πως αν

αυτό τελικά συνέβαινε, αυτόματα θα αποκτούσαν αυτό το δικαίωμα και τα άλλα σλαβικά κράτη, τα οποία μάλιστα είχαν και ενεργό ρόλο στον πόλεμο. Με την επιμονή της Αγγλίας, η Ελλάδα προσκαλείται να εκθέσει τα αιτήματά της ενώπιον του συνεδρίου για τροποποίηση των ελληνικών συνόρων. Τελικά, μετά από μια σειρά διαπραγματεύσεων, οι αντιπρόσωποι των Δυνάμεων, συντάσσουν το 13ο πρωτόκολλο, με το οποίο προσκαλούσαν την Υψηλή Πύλη να συμφωνήσει με την Ελλάδα σε μια διαρρύθμιση των συνόρων στη Θεσσαλία και την Ήπειρο, προσφέροντας μάλιστα την συνδρομή τους ώστε να διευκολυνθούν οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις δύο χώρες. Αν και η Τουρκία ήταν φανερά αντίθετη σε οποιαδήποτε παραχώρηση συνόρων στην Ελλάδα, η είδηση του πρωτοκόλλου ικανοποίησε την ελληνική πλευρά, σε συνδυασμό μάλιστα με τον σημαντικό περιορισμό του βουλγαρικού κράτους, όπως προβλεπόταν από το σύνολο της Συνθήκης του Βερολίνου.

Η εφαρμογή της Βερολινείου συνθήκης αποδείχτηκε αρκετά δύσκολη στην εφαρμογή της, όπως και το ελληνικού ενδιαφέροντος 13ο πρωτόκολλο, καθώς οι συνεχείς διαπραγματεύσεις με την Τουρκία έληγαν χωρίς αποτέλεσμα παρά την μεσολάβηση πολλές φορές και των Δυνάμεων. Μετά από έναν τρίχρονο διπλωματικό αγώνα, με τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης το 1881, η Θεσσαλία παραχωρείται στην Ελλάδα και η έκταση της Ελλάδας αυξάνεται κατά 13,395 τ.χιλ. Η προσάρτηση της Θεσσαλίας πέρα από τη μεγέθυνση του ελληνικού κράτους αποτελεί και την πρώτη προσάρτηση επαρχιών της οθωμανικής αυτοκρατορίας στο ελληνικό κράτος από την εποχή της σύστασης του, δημιουργώντας έτσι ελπίδες για νέες μελλοντικές προσαρτήσεις.

Το *Εθνικόν Πνεύμα* και η *Εφημερίδα των Συζητήσεων* από το 1870 έως το 1875

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Εισαγωγικό σημείωμα

Μέσα από *Εθνικόν Πνεύμα*, το επίσημο όργανο του Κουμουνδούρου, για την πενταετία από το 1870 έως το 1875, τα βασικά θέματα που αναδεικνύονται είναι κυρίως αυτά που έχουν άμεση σχέση με το πώς βλέπουν οι ξένες Δυνάμεις την Ελλάδα αλλά και το προφίλ που θα πρέπει να ακολουθήσει η δεύτερη ώστε να είναι όσον το δυνατόν πιο αρεστή. Μέλημα της εφημερίδας όμως, εξακολουθεί να είναι πάντα η διατήρηση καλών σχέσεων με τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες, καθώς ο Κουμουνδούρος υποστήριζε θερμά οποιαδήποτε ιδέα συνεργασίας τους. Είναι εξάλλου μια πενταετία, κατά τη διάρκεια της οποίας ξεκινά μια πάλη *μεταξύ απολυτισμού και ελευθερίας, μεταξύ δεσποτικής κηδεμονίας και χειραφετήσεως και αυτοδιοικήσεως των λαών*[31] και μέσα από την εφημερίδα προβάλλεται ως λύση, να τεθεί η Ελλάδα επικεφαλής σε μια πιθανή συμμαχία των βαλκανικών κρατών. Τέλος, επικρατεί και η ιδέα πως και οι σχέσεις με την Τουρκία θα πρέπει να διατηρηθούν σε ένα καλό επίπεδο καθώς μια πιθανή σύγκρουση μαζί της δεν θα μπορούσε να επιφέρει θετικά αποτελέσματα. Εν ολίγοις, μέσα από τα άρθρα, οι συντάκτες των άρθρων της εφημερίδας διακατέχονται από ένα μόνιμο άγχος ώστε να μην διασυρθεί η Ελλάδα ως χώρα και να μην φανεί ανάξια του παρελθόντος της, κάτι που γίνεται αντιληπτό αφού τους

[31] Εθνικόν Πνεύμα, 01.01.1875, σελ 3

κατακλύζει έντονη απογοήτευση κάθε φορά που αυτό συμβαίνει, σαν να απομακρύνεται η χώρα από την εκπλήρωση των εθνικών της πόθων.

Ανά διαστήματα γίνονται αναφορές και στο βουλγαρικό ζήτημα, εστιάζοντας κυρίως στην εκκλησιαστική διένεξη και παραβλέποντας τις όποιες εθνικές προεκτάσεις της επιθυμίας των Βουλγάρων για εκκλησιαστική αυτονομία. Αναλόγως, δεν μπορούμε να πούμε πως τονίζεται ιδιαίτερα και ο ρόλος που διαδραματίζει η Ρωσία ως προστάτιδα των σλαβικών χωρών και τηρείται μια στάση αναμονής για το πώς θα εξελιχθούν τα γεγονότα, η οποία όμως θα μπορούσε να ερμηνευτεί και ως κακή εκτίμηση της σοβαρότητας της κατάστασης.

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα για τις πολιτικές επιλογές της εφημερίδας, οι οποίες φυσικά ταυτίζονται με αυτές του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου και που αφορούν στη σωστή διαχείριση του εθνικού ζητήματος, όπως αυτή σκιαγραφείτε μέσα από τα άρθρα της, στην κριτική της για τους χειρισμούς των αντίπαλων πολιτικών δυνάμεων της χώρας αλλά και στις ειδοποιούς διαφορές της από την αντίπαλη της, *Εφημερίδα των Συζητήσεων*.

I. <u>Οι σχέσεις με τις Μεγάλες Δυνάμεις ως κινητήριος μοχλός για την εθνική ολοκλήρωση</u>

Αν και μετά το 1875, όταν και ξεσπά και η επανάσταση στη Βοσνία Ερζεγοβίνη, τα διλήμματα για τις συμφέρουσες για την Ελλάδα συμμαχίες είναι όλο και πιο έντονα και τίθενται σε αληθινή βάση, από παλαιότερα όμως είναι γεγονός πως αποτελεί πάγια τάση των εφημερίδων να τάσσονται υπέρ της μιας ή της άλλης ξένης δύναμης, ανάλογα με την πολιτική μερίδα που εκφράζουν, ακόμα και σε ήσσονος σημασίας κρίσεις.

Το *Εθνικόν Πνεύμα* φαίνεται να υπολογίζει πολύ στη αγαστή συνεργασία με την Αγγλία, από την οποία έχει πολλές αξιώσεις για τη στήριξη της και δεν παραλείπε να την ευγνωμονεί για την κάθε συμφέρουσα

προς την Ελλάδα πράξη της[32]. Με αφορμή ένα εξαιρετικά ατυχές γεγονός για την εικόνα της Ελλάδος, τη σφαγή ξένων διπλωματών (μια ομάδα Άγγλων και ένας Ιταλού) στο Δήλεσι από ληστές[33], η εφημερίδα κάνει συχνά αναφορές στη δυσμενή θέση της Ελλάδος η οποία γίνεται *αντικείμενο της προσβολής και της αγενούς χλεύης*. Υπαίτια γι' αυτή την κατάσταση θεωρεί κυρίως την κυβέρνηση, γιατί θεωρεί πως δεν μερίμνησε ώστε να *προλάβη την καταιγίδα* με αποτέλεσμα να εμπαίζονται οι φιλέλληνες, αλλά και πολιτικοί όπως ο Άγγλος Γλάδστων, ο οποίος παραδοσιακά υποστήριζε τις ελληνικές θέσεις. Συγκεκριμένα η ευθύνη της κυβέρνησης, έγκειται στο ότι σύμφωνα με τις κατηγορίες της εφημερίδας η μόνη μέριμνα των υπουργών είναι να μην χάσουν το αξίωμά τους[34] αφήνοντας χώρο έτσι στους πολέμιους της Ελλάδας να βρουν έρεισμα για να εφαρμόσουν τα σχέδια τους στην Ανατολή και να «υπογράψουν» κατά συνέπεια την καταδίκη του ελληνισμού. Το *Εθνικόν Πνεύμα,* λοιπόν, προσπαθεί να ανακαλύψει τους λόγους για τους οποίους η Ελλάδα μπλέχτηκε σε αυτόν τον κυκεώνα, πως είναι δυνατόν να έχει τόση *κακοδαιμονία,* και μέσα σε αυτή την προσπάθεια της πέφτει και σε αντιφάσεις

---

[32] Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως η ελάττωση του εισαγωγικού φόρου της σταφίδας από την αγγλική κυβέρνηση χαρακτηρίζεται ως *ευεργέτημα* παρά το γεγονός πως αυτή η μείωση του φόρου δεν έγινε χωρίς κάποιο αντάλλαγμα, μιας και παρόμοια μείωση φόρου ζητήθηκε και στην ελληνική κυβέρνηση για κάποια βρετανικά προϊόντα. Εθνικό Πνεύμα 06.02.1870

[33] Στις 11 Απριλίου του 1870, κοντά στο Πικέρμι, μια ομάδα Άγγλων περιηγητών, μεταξύ των οποίων ήταν και οι γραμματείς της αγγλικής και αγγλικής πρεσβείας στην Αθήνα Έρβερτ και Βοϋλ, ο λόρδος και η λαίδη Μονκάστλερ και ο Άγγλος δικηγόρος Λοϋδ έπεσαν θύματα απαγωγής από μια συμμορία ληστών, τους Αρβανιτάκηδες ύστερα από πληροφορίες χωρικών λησταποδόχων. Αρχικό αίτημα των ληστών στις διαπραγματεύσεις με την ελληνική κυβέρνηση ήταν τα υπέρογκα λύτρα ενώ παράλληλα ζητούσαν και τη χορήγηση αμνηστίας. Το τελευταίο αίτημα προσέκρουε στις διατάξεις του Συντάγματος του 1864, το οποίο όριζε πως αμνηστία χορηγείται μόνο για πολιτικά αδικήματα. Η κυβέρνηση Ζαΐμη δεν θέλησε να παραβεί το Σύνταγμα παρά τις φοβερές πιέσεις της αγγλικής κυβέρνησης. Στις 21 Απριλίου καθώς η συμμορία κινήθηκε προς το Δήλεσι με σκοπό να περάσει στη Βοιωτία και από εκεί στη μεθόριο, συγκρούστηκε με μια στρατιωτική δύναμη και το αποτέλεσμα ήταν να σφαγιαστούν οι αιχμάλωτοι και να φονευθούν ή να συλληφθούν οι περισσότεροι από τους ληστές. Σύμφωνα με τον Ασπρέα: *εάν η ληστεία απετέλεσεν επί σειράν δεκαετηρίδων μια επονείδιστον πληγήν δια την χώραν, αι πηγαί αυτής δεν πρέπει να αναζητηθώσι τόσον εις τας πεπλανημένας ή νοσηράς παραδόσεις του λαού της υπαίθριου χώρας, όσον εις την κρατικήν ανεπάρκειαν, και την ερημίαν συνειδήσεων κομματαρχών και μικρών και μεγάλων [...] υπό τας πτυχάς του γεγονότος τούτου, μόνον κοινωνικαί και πολιτικαί πληγαί ανευρίσκονται*. Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, 1821-1928,* Αθήνα 1930 τόμος Α', μέρος Β' σελ.38

[34] *Οι υπουργοί της Ελλάδος ουδόλως ζημιούνται, αρκεί να ήναι πάντοτε υπουργοί της Ελλάδος, είτε ως Κράτος υπάρχει αυτή, είτε ως τιμάριον ηγεμονία παράρτημα αυτοκρατορίας τινός.* Εθνικόν Πνεύμα, 16.04.1870

καθώς ενώ αρχικά κατηγορούσε την κυβέρνηση, καταλήγει στο τέλος να κατηγορεί τις ίδιες τις Δυνάμεις, θεωρώντας πως αυτά τα αρνητικά αποτελέσματα οφείλονται στις παρεμβάσεις τους, όπως επίσης και η διαμόρφωση του εθνικού συμφέροντος των Ελλήνων σύμφωνα με τις δικές του επιδιώξεις τους : *το εθνικόν εν Ελλάδι φρόνημα είδε και βλέπει πανταχού τας επεμβάσεις και αυτάς μόνον φοβείται και αυτών μόνον προσδοκά*[35]». Μάλιστα, υπεύθυνες θεωρούνται οι Μεγάλες Δυνάμεις και για το πρόβλημα της ληστείας[36] αφού αυτές έθεσαν τα όρια των ελληνικών συνόρων και όχι οι ίδιοι οι Έλληνες ανάλογα με τις ανάγκες τους, με αποτελέσματα αυτά τα *κακά σύνορα* να επιφέρουν μόνο προβλήματα και να μην μπορεί η εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση να διοχετεύσει τα χρηματικά ποσά που σπαταλά για την επίλυση του προβλήματος της ληστείας, σε άλλα ωφέλιμα έργα[37]. Από τη μια δηλαδή, η συμβολή των ξένων δυνάμεων κρίνεται ως καταλυτική για τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, από την άλλη όμως δεν παύουν να υπάρχουν και τα παράπονα για τις προεκτάσεις αυτών των επεμβάσεων.

---

[35] Εθνικόν Πνεύμα 26.05.1870

[36] Το ζήτημα της ληστείας πάντως έχει μια σημαντική ιδιαιτερότητα, καθώς ως ένα βαθμό, τη ληστεία την ευνοούσε ή την επέτρεπε και η πολιτική εξουσία ακόμα και πριν την Επανάσταση με το γνωστό θεσμό των *αρματολών* αλλά και μετά την ανεξαρτησία με την αναρχία που ακολούθησε και την αδυναμία του νεοσύστατου κράτους να επιβάλει την τάξη στην ενδοχώρα. Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την επιστροφή των εθελοντών από την Κρήτη, καθώς πολλοί από αυτούς ήταν καταζητούμενοι ή ληστές που τους είχαν υποσχεθεί παροχή αμνηστίας μετά τον πόλεμο, υπόσχεση που δεν μπόρεσε όμως να κρατήσει μια τέτοια υπόσχεση. Όπως είναι λογικό λοιπόν, η ληστεία απέκτησε τη δυνατότητα να αποδεσμεύσει αναρχικές ιδεολογίες και παράνομες δυνάμεις οι οποίες θα μπορούσαν εύκολα να μετατραπούν σε φυτώρια αμφισβήτησης και επανάστασης και μόνο μέσω της καταπολέμησής της, το κράτος θα προστάτευε όχι μόνο την «ασφάλεια των συναλλαγών» αλλά και την κρατική εξουσία Γ.Β. Δερτιλής, *Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920,* τόμος Α', Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2006, σελ. 219 Douglas Dakin, ο.π., σελ. 190

[37] Δημόσια ασφάλεια : [...] Αλλ' όπως έχουσι νυν τα πράγματα, το των συνόρων ζήτημα δια την δημόσιαν ασφάλειαν της Ελλάδος είναι πολύ σπουδαίον. Εις τους Έλληνας δεν ήτο πεπρωμένον να θέσωσιν οι ίδιοι τα όρια των κατά τας ιδίας αυτών ανάγκας. [...] Είναι λυπηρόν, **και συμφωνούμεν ως προς τούτο με τον πρόεδρον κ. Δεληγεώργην**, να κατατρίβεται η Ελλάς ήμισυν ήδη αιώνα καταπολεμούσα τους ληστές.. Εθνικόν Πνεύμα 29.09.1870 Είναι γεγονός πάντως πως το πρόβλημα της ληστείας ήταν στενά δεμένο με το πρόβλημα των συνόρων. Οι Τούρκοι χρησιμοποιούσαν στη μεθόριο Αλβανούς ατάκτους και οι Έλληνες ληστές, όταν καταδιώκονταν από τον ελληνικό στρατό, αναζητούσαν συνήθως καταφύγιο στους Αλβανούς, πολλοί από τους οποίους ήταν φίλοι και συγγενείς τους. Περιστασιακά ο Αλλί πασάς, και ύστερα από πίεση των Βρετανών, αναλάμβανε να απομακρύνει τους Αλβανούς ατάκτους και να παραδώσει τους φυγόδικους στις ελληνικές αρχές ενώ μια πρωτοβουλία υπήρξε και από την κυβέρνηση Ζαΐμη από το 1869 για την καταστολή της ληστείας, αλλά το νομοσχέδιό του απορρίφθηκε. Douglas Dakin, ο.π. 192

Παρ' όλ' αυτά, η δημιουργία ενός καλού κλίματος στις σχέσεις Ελλάδας - Μεγάλων Δυνάμεων εξακολουθεί να είναι πάντα το ζητούμενο, παρά τις όποιες συγκρούσεις, και προς αυτήν την κατεύθυνση θεωρεί η εφημερίδα πως πρέπει να εργάζεται η εξωτερική πολιτική όλων των κυβερνήσεων. Σε κάποιο άρθρο μάλιστα αντιμετωπίζεται ως *χλεύη* και *περιφρόνηση* προς το έθνος, η διαβεβαίωση από τον ίδιο το βασιλιά και την κυβέρνηση (σ.σ. κυβέρνηση Δεληγεώργη) πως οι σχέσεις με τις ξένες δυνάμεις είναι φιλικές ενώ σύμφωνα με την εφημερίδα αυτές είναι *ψυχραί και κατάψυχραι*[38], γιατί είναι σαν να μην έχουν συναίσθηση οι κυβερνώντες της πραγματικής κατάστασης των πραγμάτων, τη στιγμή που θα έπρεπε είναι κύριο μέλημά τους η καλυτέρευση αυτών των σχέσεων.

Την συγκεκριμένη περίοδο πάντως, η μόνη ουσιαστικά μεγάλη αντιπαράθεση με τις Μεγάλες Δυνάμεις, και κυρίως με τη Γαλλία, γίνεται με αφορμή το Λαυρεωτικό Ζήτημα[39], ένα ζήτημα που αποτελεί χαρακτηριστικό

[38] Εθνικόν Πνεύμα, 23.02.1873

[39] Το Λαυρεωτικό Ζήτημα, όπως ονομάστηκε, απασχόλησε την Ελλάδα από το 1871 έως και τι 1873 και έγινε αφορμή να προκληθεί ανοικτή επέμβαση ξένων χωρών στα εσωτερικά της Ελλάδος, να παραιτηθούν δυο ελληνικές κυβερνήσεις και να χάσουν πολλοί Έλληνες τις περιουσίες τους

Όλα ξεκίνησαν όταν το 1864 , ο Ιταλός Giovani Battista Serpieri απέκτησε το δικαίωμα της εξόρυξης των αρχαίων μεταλλευμάτων που βρίσκονταν στην περιοχή του Λαυρίου και η παραχώρηση από το ελληνικό κράτος έγινε στο όνομα της γαλλοϊταλικής εταιρείας Roux-Serpieri. Το κεφάλαιο της εταιρείας ήταν μισό εκατομμύριο φράγκα, ένα σημαντικό ποσό για την εποχή, παρ' όλ' αυτά όμως όχι και ιδιαίτερα μεγάλο και σίγουρα πολύ μικρότερο σε σχέση με την αξία που θα αποκτούσε η εταιρεία στο μέλλον. Με την εξόρυξη μολύβδου αλλά και με την εκκαμίνευση των κατάλοιπων από τα αρχαία μεταλλεία του Λαυρίου, η εταιρεία κατάφερε σύντομα να αποκομίσει σημαντικά κέρδη, τα οποία επένδυε σε επεκτάσεις αλλά και έργα υποδομής. Όπως είναι φυσικό, μια τόσο προσοδοφόρα οικονομικά δραστηριότητα, δεν θα μπορούσε να περάσει απαρατήρητη. Επιπλέον ξεκίνησε και μια μεγάλη φημολογία για τεράστια αξία αυτών των μεταλλευμάτων και ουσιαστικά εγκαινιάζεται μια περίοδος σχεδόν υστερίας με τα μεταλλεία του Λαυρίου, γεγονός που εκμεταλλεύτηκαν πολλοί κερδοσκόποι. Κάτω από την πίεση της κοινής γνώμης, η κυβέρνηση Κουμουνδούρου, πέτυχε να ψηφιστεί νόμος ο οποίος αφορούσε όχι μόνο στα υπόγεια αποθέματα αλλά και στα κατάλοιπα που βρίσκονταν στην επιφάνεια, σαν αποτέλεσμα των εξορύξεων της αρχαίας εποχής. Ακριβώς αυτά τα κατάλοιπα που βρίσκονταν στην επιφάνεια όμως εκμεταλλευόταν η γαλλοϊταλική εταιρεία. Με τον νόμο αυτό η ελληνική κυβέρνηση ουσιαστικά μπόρεσε να προσβάλει την αρχική σύμβαση με την εταιρεία, βασιζόμενη στο γεγονός πως η σύμβαση αφορούσε τα υπόγεια κοιτάσματα και όχι τα κατάλοιπα στην επιφάνεια, καθώς τα δεύτερα ανήκαν στο ελληνικό δημόσιο. Μάλιστα ήταν τέτοια η φορολογία που επιβλήθηκε με το συγκεκριμένο νόμο στην εταιρεία των Serpieri – Roux ώστε αυτοί διαμαρτυρήθηκαν και έτσι ξεκίνησε ένας μαραθώνιος διαπραγματεύσεων για τον αν ο νόμος αυτός έχει κάποια νομική βάση ή όχι. Η διαμάχη αυτή έγινε και διπλωματικό ζήτημα καθώς η εταιρεία αντί να καταφύγει στην

παράδειγμα του πως ένα ζήτημα που αφορά στην οικονομικοπολιτική κατάσταση της Ελλάδος, αναγάγεται σε διεθνές και προκαλεί την παρέμβαση όλων των Μεγάλων Δυνάμεων και όχι μόνο των άμεσα εμπλεκόμενων, Γαλλίας και Ιταλίας. Η κοινή γνώμη στρέφεται κατάφορα κατά των δυνάμεων, καθώς οι παρεμβάσεις τους και το ενδεχόμενο της επιβολής ξένης διαιτησίας για το θέμα, προκαλούν έντονη δυσαρέσκεια και θίγουν την εθνική υπερηφάνεια των Ελλήνων, αλλά παρά τη γενικευμένη αντίδραση του λαού, στη συγκεκριμένη εφημερίδα τα σχόλια περιορίζονται κυρίως στις προεκτάσεις που επιφέρει το Λαυρεωτικό στα εσωτερικά του κράτους ενώ δεν φαίνονται να είναι ιδιαίτερα αρνητικά για κάποια από τις παραπάνω ξένες δυνάμεις. Βεβαίως, αυτό έχει μια λογική εξήγηση καθώς η κυβέρνηση του Κουμουνδούρου ήταν αυτή που έκανε τους χειρισμούς όταν ξέσπασε η θύελλα των αντιδράσεων από τη Γαλλία και την Ιταλία και προτιμά να μην κάνει και τόσο συχνές αναφορές στην διεθνή διάσταση του θέματος, σε αντίθεση με την *Εφημερίδα των Συζητήσεων,* που όπως θα δούμε παρακάτω, θεωρεί ως κύριο υπαίτιο της διόγκωσης του προβλήματος, την κυβέρνηση Κουμουνδούρου.

Γενικά πάντως, σε πολλά άρθρα επικρατεί η ιδέα πως είναι χρέος των υπολοίπων κρατών της Ευρώπης να σέβονται την Ελλάδα και να της φέρονται με περισσότερη εκτίμηση σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες και κυρίως σε σχέση με αυτές της Βαλκανικής, αφού μεταξύ αυτών είναι το μόνο ελεύθερο κράτος της Ανατολής που διέπεται από σύνταγμα, ενώ θεωρείται επίσης πως η όποια συμβολή και βοήθεια της Ευρώπης έβρισκε πάντα έρεισμα στο γεγονός πως *η Ελλάς υπήρξεν η ευεργέτις της ανθρωπότητος, και ότι δύναται εν τω μελλόντι να εκπληρώση μεγάλην εν κόσμω αποστολήν*[40]. Ένα άλλο επιχείρημα με το οποίο η εφημερίδα θέλει να τονίσει τη σπουδαιότητα της Ελλάδος ως χώρας στην ευρωπαϊκή σκηνή, είναι και η γεωπολιτική της θέση, χαρακτηρίζοντας την ως τη *μεσημβρινωτάτη και ευκρατεστάτη* χώρα της Ευρώπης. Για όλους αυτούς τους λόγους λοιπόν, είναι εκτός της λογικής της, το πώς μπορούν οι Δυνάμεις να *παραμελούν* την Ελλάδα και να μην

ελληνική δικαιοσύνη παραπονέθηκε στις πρεσβείες της Γαλλίας και της Ιταλίας και μέσω των πρεσβειών ζητούσε αποζημίωση.

[40] Εθνικόν Πνεύμα, 02.05.1872

δουλεύουν προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων της, κυρίως από τη στιγμή που φαίνεται να προσεγγίζουν άλλα μικρότερα (και λιγότερο σημαντικά όπως υποστηρίζει και η ίδια) κράτη[41].

II. Η ελληνοβουλγαρική διένεξη και οι σχέσεις με τη Ρωσία και την Τουρκία

Σαφέστατα το πιο σημαντικό γεγονός της συγκεκριμένης πενταετίας, είναι η ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας το 1870 και ο απόηχος αυτού του γεγονότος στην Ελλάδα. Οι σχέσεις της Ελλάδος με τη Ρωσία και την Τουρκία, τις χώρες που διαδραματίζουν το δικό τους ρόλο στην προσπάθεια της Βουλγαρίας για εκκλησιαστική αυτονόμηση ανάλογα με τα προσωπικά τους συμφέροντα, θα επαναπροσδιοριστούν και η κάθε πολιτική μερίδα θα ταχθεί υπέρ της συμμαχίας με τη μία ή την άλλη.

Για τον Κουμουνδούρο έχει επικρατήσει η άποψη πως ήταν θιασώτης της συνεργασίας με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, στα οποία έβλεπε τον παραδοσιακό σύμμαχο με την βοήθεια του οποίου θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα κοινό μέτωπο κατά της Πύλης, μέσω της εκμετάλλευσης των ευκαιριών που θα παρουσιάζονταν, ώστε να μην μείνει η Ελλάδα ουδέτερη και ουσιαστικά έξω από το «παιχνίδι» της διεκδίκησης των εδαφών από πιθανό διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Για την προσέγγισή που έκανε ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος στα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη και για την πεποίθησή του πως η Ρωσία θα εξακολουθούσε να είναι αρωγός στις ελληνικές βλέψεις κατηγορήθηκε ως *φιλορωσιστής και σλαβόφιλος*, χαρακτηρισμούς όμως που προσπαθούσε να αντικρούσει με κάθε ευκαιρία μέσα από την εφημερίδα του.

[41] *Η μικρά ελευθέρα ελληνική χώρα ως κράτος ευρωπαϊκόν και ως έθνος έχει χαρακτήρος ιδιάζοντος και προσέχοντας, ως ένεκα διαφέρει ως ειπείν αποτόμως από τα λοιπά της Ηπείρου Κράτη, κυρίως όμως μεταξύ των ανατολικών ενών, άτινα εκτός της Ελλάδος μόνης, δουλεύουσιν υπό την κυριαρχίαν των Τούρκων και την κερδοσκόπον επήρειαν των Ευρωπαίων. Η Ελλάς έχει ιστορίαν ή μάλλον της ιστορίαν των ημίθεων, των ηρώων και των σοφών, ων τα ονόματα, η δόξα και η σοφία είναι καλλοναί αμάραντοι της απ' αιώνων φιλολογίας και καλλιτεχνίας και της επιστήμης του πολιτισμού. Οι νεώτεροι άνδρες της Ευρώπης δεν δύνανται να γίνωσιν ανώτεροι των ανδρών του Έλληνος Πλουτάρχου* Εθνικόν Πνεύμα ο.π.

Σε μια από τις πρώτες αναφορές της εφημερίδας στην εκκλησιαστική διένεξη μεταξύ Βούλγαρων και Οικουμενικού Πατριαρχείου, η απόφαση της οθωμανικής κυβέρνησης να προβεί στην έκδοση φιρμανίου ώστε να επικυρώσει τη σύσταση της Βουλγαρικής Εξαρχίας και να δώσει ένα τέλος σε αυτή την εκκρεμότητα, δεν συνοδεύεται από σχεδόν κανένα σχόλιο, κάτι που συμβαίνει όμως στα επόμενα φύλλα. Χαρακτηριστικά, η εν λόγω διένεξη προσλαμβάνεται ως *μεταξύ Βουλγαρίας και Ελλήνων εκκλησιαστικός χωρισμός*[42] και όχι γενικώς μεταξύ Βουλγαρίας και Πατριαρχείου ενώ επιπλέον χαρακτηρίζεται ως *λυπηρή* αλλά επίσης και ιδιαίτερα σοβαρή για τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει για όλη την Ανατολή· επιπλέον τίθεται και ζήτημα για τα αληθινά αίτια που βρίσκονται πίσω από αυτή την ενέργεια των Βουλγάρων. Ένας από τους κινδύνους που επισημαίνεται, είναι και η λύση που προτείνει το ίδιο το Πατριαρχείο, η οριοθέτηση δηλαδή της Βουλγαρικής Εξαρχίας βάσει μια νοητής γραμμής η οποία θα ξεκινούσε από τον Εύξεινο Πόντο και θα περιελάμβανε περιοχές μη βουλγαρικές αφήνοντας ουσιαστικά έξω όσες θα μπορούσαν εκ των πραγμάτων να συμπεριληφθούν, καθώς η διάκριση αυτή έγινε με γνώμονα τα φυσικά όρια της περιοχής και όχι κάποια φυλετικά γνωρίσματα, αφού η εκκλησία καταδικάζει τον φυλετισμό.

Τους επόμενους μήνες, θα υπάρξουν κάποια άρθρα που θα επικεντρωθούν καθαρά στην εκκλησιαστική πλευρά του Βουλγαρικού Ζητήματος, τα οποία βασιζόμενα με τη σειρά τους σε άρθρα βυζαντινών εφημερίδων θα αναλωθούν σε λεπτομέρειες που αφορούν την αναγνώριση ή μη της Βουλγαρικής Εξαρχίας από το Πατριαρχείο, τη στιγμή μάλιστα που είχε προηγηθεί αναγνώριση της από την Υψηλή Πύλη. Η αναγνώριση όμως από τον Πατριάρχη δεν έρχεται, και κατά συνέπεια δεν μπορεί να υπάρξει αυτοτελής και αυτοκέφαλη Βουλγαρική Εξαρχία σύμφωνα με το ελληνικό μοντέλο. Μπροστά στο ενδεχόμενο ενός σχίσματος της ορθόδοξης εκκλησίας, η εφημερίδα τάσσεται καθαρά υπέρ του Πατριαρχείου, τονίζοντας πως *το βουλγαρικόν έθνος θέλει θεωρείσθαι εν τη Ανατολή ως μεμονωμένον και αιρετικόν,*

[42] Εθνικόν Πνεύμα, 10.03.1872

αποστατήσαν της κοινής μητρός εκκλησίας ην σέβονται και εις ην υπακούουσι δογματικώς οι ομόδοξοι λαοί της Ανατολής ενώ συμπληρώνει επίσης πως *το γεγονός τούτο ως συμβάν εκκλησιαστικόν είναι ασέβεια προς την μητέρα εκκλησίαν και κατόρθωμα ουχί ανάγκης πνευματικής, αλλά ραδιουργίας πολιτικής του πανσλαβισμού*[43].

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, με την υποψία της ύπαρξης συμφερόντων από υποκινούμενες δυνάμεις, ο αθρογράφος του *Εθνικού Πνεύματος* αφήνει να φανεί ο φόβος του πως το επικείμενο σχίσμα θα αποτελέσει μέρος της επιχείρησης διαμόρφωσης μιας εθνικής φαντασιακής κοινότητας ως διαδόχου μιας θρησκευτικής[44]. Η επιθυμία των Βουλγάρων για εκκλησιαστική αυτοδιοίκηση πάντως δεν εκλαμβάνεται ως πνευματική ανάγκη και γι' αυτό το λόγο δεν μπορεί να ταυτιστεί με την ελληνική περίπτωση. Για το *Εθνικόν Πνεύμα* μπορεί να δικαιολογηθεί η διοικητική αυτονομία της ελληνικής εκκλησίας (όπως και της Ρωσίας) γιατί αφενός πρόκειται για ένα ανεξάρτητο βασίλειο αφετέρου γιατί έγινε με την αναγνώριση της με Πατριαρχικό Τόμο, *εν πλήρει ομονοία και στοργή της Μητρός προς θυγατέραν*, ενώ για την περίπτωση της Βουλγαρίας δεν φαίνεται να βλέπει να συντρέχει κάποια από τις παραπάνω προϋποθέσεις. Πρόκειται για άλλο ένα παράδειγμα της υπεροπτικής στάσης που τηρεί το ελληνικό κράτος απέναντι στα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, κάθε φορά που αυτά δίνουν σημάδια αφύπνισης. Είναι φανερό δε, πως δεν μπορεί η εφημερίδα σε καμία περίπτωση να θεωρήσει πως το ελληνικό αυτοκέφαλο είναι δυνατόν να ταυτιστεί με τη Βουλγαρική Εξαρχία, γιατί σε αυτή δεν βρίσκει κάποιο εκκλησιαστικό έρεισμα, αλλά αντιθέτως τη αντιμετωπίζει ως γέννημα ξένων εθνικών συμφερόντων που επιβουλεύονται τη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Δεν

[43] Εθνικόν Πνεύμα, 02.06.1872

[44] Εξάλλου σύμφωνα με την τελευταία (και πιο επίμαχη) διάταξη του φιρμανίου με το οποίο αναγνωρίστηκε η Βουλγαρική Εξαρχία από την Πύλη, αν τα 2/3 τουλάχιστον των ορθοδόξων κατοίκων μιας εκκλησιαστικής περιφέρειας εκδήλωναν την επιθυμία να υπαχθούν στην Εξαρχία, τότε η επαρχία αυτή θα μπορούσε να αποσπασθεί από τη δικαιοδοσία του Πατριάρχη με απόφαση της Πύλης. Με το πρόσχημα λοιπόν των εκκλησιαστικών διεκδικήσεων, αφήνεται το πεδίο ανοιχτό για την ανάπτυξη ενός οξύτατου και δυσεπίλυτου φυλετικού ανταγωνισμού. Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Το ελληνικό κράτος από το 1862 έως το 1881, Από το τέλος της Κρητικής Επαναστάσεως ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας, σελ 302

βλέπει εξάλλου να μπορούν να αποκομίσουν οι Βούλγαροι καμία ωφέλεια ως εκκλησία από το σχίσμα με την Μητέρα Εκκλησία καθώς αυτό συνεπαγόταν και την απομάκρυνσή τους από τους υπόλοιπους ορθόδοξους λαούς. Είναι λοιπόν ολοφάνερο γι' αυτήν, πως *αποχωρίζονται των άλλων ομοδόξων τη ενεργεία του Πανσλαβισμού* ***διακρινόμενοι ως Σλάβοι και ουχί ως Βούλγαροι,*** γιατί όπως πιστεύει *ο Πανσλαβισμός*[45] *δεν θέλει Κράτος βουλγαρικόν ή βουλγαρικήν εκκλησίαν, αλλά θέλει λαόν σλαβικόν και εκκλησίαν σλαβικήν, ως ύλην απλήν και άβουλον των κατακτητικών και μεγάλων αυτού σχεδίου.*

Η αρχική διαμάχη των Βούλγαρων με το Πατριαρχείο, αναφέρεται και ως ελληνοβουλγαρική διένεξη όπως είδαμε παραπάνω (στην περίπτωση αυτή ταυτίζεται το ελληνικό έθνος με το Πατριαρχείο) για να καταλήξει ως διαμάχη Σλάβων - Ελλήνων, αφού εκφράζεται η ιδέα πως οι Βούλγαροι ζητούν την εκκλησιαστικοί αυτονομία τους ως Σλάβοι και όχι ως βουλγαρικό έθνος. Με την επαγωγική μέθοδο λοιπόν, θα μπορούμε να συμπεράνουμε πως ο ουσιαστικός κίνδυνος, σύμφωνα με την εφημερίδα, για τους Έλληνες είναι ο Πανσλαβισμός, ο Βούλγαρος από μόνος του δεν προσλαμβάνεται στην αρχή σαν κίνδυνος. Ένα άλλο ζήτημα για την εφημερίδα είναι επίσης, κατά πόσο το Πατριαρχείο έχει το περιθώριο να αντιδράσει εγκαίρως να προλάβει τις δυσάρεστες συνέπειες του σχίματος και επιπλέον να αποκτήσει πάλι το ρόλου που κατείχε όλα τα προηγούμενα χρόνια, καθώς η διαίρεση αυτή *έβλαψε την Εκκλησίαν, ηλάτωσε την λαμπρότητα αυτής, εσμίκρυνε την επιρροήν της και κατά συνέπειαν την επιρροήν του όλου ελληνισμού και την περιώρισεν ακόμα τα μέσα της συντηρήσεως της*[46].

Στο *Εθνικόν Πνεύμα*, αναδημοσιεύονται και αρκετά άρθρα (κυρίως βυζαντινών εφημερίδων), τα οποία κάνουν συχνές αναφορές σε περιστατικά που δείχνουν πως η ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας, δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες όλου του βουλγαρικού λαού, καθώς μια σημαντική μερίδα

[45] Αν και όπου χρησιμοποιείται ο όρος *Πανσλαβισμός* θα μπορούσε κάλλιστα να ληφθεί ως αναφορά για τη Ρωσία, παρ' ολ' αυτά, πιθανότατα για να μην δημιουργηθεί μια ακόμη πιο εχθρική στάση του ελληνικού λαού απέναντι στη Ρωσία (δεδομένης και της συμπάθειας της εφημερίδος στη συγκεκριμένη χώρα) χρησιμοποιεί σχεδόν αποκλειστικά τον συγκεκριμένο όρο για να περιγράψει το πρόβλημα.
[46] Εθνικόν Πνεύμα, 12.06.1875

θέλει να αποφευχθεί το σχίσμα αντιλαμβανόμενη πως αυτό θα ήταν επιβλαβές για την εθνική τους υπόσταση και αφήνει να εννοηθεί πως όπως και σε όλα τα πράγματα, έτσι και στη βουλγαρική κοινότητα υπάρχουν ορισμένοι άνθρωποι που έχουν εξοκείλει και ακριβώς στις ενέργειες αυτών των ανθρώπων αποδίδεται η εκκλησιαστική διαμάχη[47]. Για άλλη μια φορά δηλαδή, η απειλή δεν φαίνεται να είναι συγκεκριμένη, αφού οι ενέργειες των Βούλγαρων θεωρούνται υποκινούμενες, και τονίζεται το γεγονός ότι και αυτοί οι ίδιοι είναι διαιρεμένοι για το αν θα πρέπει ή όχι να αποσχιστούν οριστικά από τη Μεγάλη Εκκλησία· ουσιαστικά αυτή η διαπίστωση υποβιβάζει την πραγματική αξία του γεγονότος γιατί αποδίδεται στις ενέργειας μιας μερίδας Βούλγαρων και όχι στο σύνολό τους.

Ποιοί είναι όμως αυτοί που υποκινούν τελικά τις ενέργειες των Βουλγάρων; Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω για τον Κουμουνδούρο, ήταν θιασώτης της συνεργασίας των Βαλκανικών λαών και της συσπείρωσης τους απέναντι στον κοινό εχθρό, την Τουρκία. Η προοπτική αυτή αρχίζει να φαίνεται μάλιστα ολοένα και πιο ρεαλιστική, όταν η πάλαι ποτέ ισχυρή αυτοκρατορία αρχίζει και δείχνει σημάδια φθοράς με αποτέλεσμα να αρχίσουν να κυκλοφορούν πιθανά σενάρια για την τύχη των εδαφών της. Σε μια τέτοια συνεργασία ήλπιζε πως η Ρωσία θα διατηρούσε τον παραδοσιακό της ρόλο ως προστάτιδας δύναμης των ορθόδοξων λαών της Ανατολής αλλά κυρίως όπως λίγο έως πολύ όλες οι πολιτικές δυνάμεις της χώρας, θεωρούσε ως δεδομένο πως η Ελλάδα θα ήταν αυτή που θα ηγούνταν των υπολοίπων βαλκανικών λαών και μάλιστα με τη συμβολή της Εκκλησίας ως *ηθικής*

[47] Το διαχωρισμό του βουλγαρικού λαού σε αυτούς που επιθυμούν την απόσχιση από το Πατριαρχείο και σε αυτούς που το θεωρούν ως αρνητική εξέλιξη δεν τον συναντάμε εδώ για πρώτη φορά. Μετά την νέα τροπή που πήρε η διαμάχη Πατριαρχείου – Βουλγάρων, όταν την ημέρα των Θεοφανείων λειτούργησαν στη Βουλγαρική Εκκλησία του Αγίου Στεφάνου οι ιερείς που είχαν αφοριστεί, προκαλώντας έτσι την αντίδραση του Άνθιμου, αποφασίζεται μέσω της *Γενικής Συνέλευσης* να συνταχθεί εγκύκλιος προς το βουλγαρικό λαό, στα βουλγαρικά και στα ελληνικά. Σκοπός του είναι να απευθυνθεί στο βουλγαρικό λαό, διαχωρίζοντας τον έτσι από αυτούς που θεωρεί πως τον χειραγωγούν και κάνοντας μια επίκληση στο θρησκευτικό του συναίσθημα να προσπαθήσει να τον πείσει πως για τη δική του σωτηρία θα πρέπει να διακόψει κάθε σχέση μαζί τους, και να τιμωρήσει τους ενόχους, Παρασκευάς Ματάλας, ο.π. σελ. 278

κεφαλής και *πνευματικού οδηγού*[48] τους. Όπως δείχνουν τα ίδια τα γεγονότα όμως, πρόκειται για μια λανθασμένη αντίληψη στο βαθμό που οι συσχετισμοί με τις υπόλοιπες βαλκανικές εθνότητες και τη Ρωσία είχαν αλλάξει και η κύρια τάση που είχε αρχίσει να επικρατεί ήταν αυτή της αυτοδιοίκησης των λαών ενάντια στην δεσποτική κηδεμονία και τη χειραφέτηση. Πως αφουγκράζεται ο Κουμουνδούρος αυτές τις αλλαγές; Που στηρίζει τις απόψεις του;

Από το γεγονός πως δεν βρέθηκε κάποιο άρθρο το οποίο να φέρεται κατά των Βουλγάρων (όπως θα δούμε παρακάτω στην *Εφημερίδα των Συζητήσεων)* παρά μόνο κάποια που αφορούν κυρίως την εκκλησιαστική διένεξη περιοριζόμενα σε αναφορές για τον κίνδυνο του πανσλαβισμού, μπορούμε να συμπεράνουμε πως η εφημερίδα επιμένει να κρατά πάντα ανοικτό το ενδεχόμενο της συνεργασίας με τους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς αλλά και με τη Ρωσία, βασιζόμενη σε ένα ρομαντικό ιδεώδες, αφού όπως υποστηρίζει και ο ίδιος ο Κουμουνδούρος *τα έθνη δεν κανονίζουσι τα συμφέροντα των και τα δικαιώματα των παρασυρώμενα από θωπείας, αλλ' υψηλοί και σπουδαίοι λόγοι και συμφέροντα τα οδηγούν, αι θωπείαι εξευτελίζουν, ουδέν όμως δίδουσι κέρδος. Ηκολουθήσαμεν και εδέχθημεν την πολιτικήν της φιλίας, αλλ' υπό τον όρον να τηρήσωμεν την εθνικήν ημών ατομικότητα και τις παραδόσεις μας*[49].

Πάντως, στις κατηγορίες των πολιτικών του αντιπάλων για την πρόθεσή του να διαταράξει τις σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία *διότι αναγνωρίζει εν τη Ανατολή εθνικότητας διαφόρους, χριστιανικάς, ως μεταξύ υφίστατι και η ελληνική υπό την οθωμανικήν κυριαρχίαν, και δη τετραπλασία της ελευθέρας*[50], θα απαντήσει υπερασπιζόμενος αυτήν την πολιτική της φιλίας, σε μια πιο διευρυμένη μορφή της, καθώς θα συμπεριλάβει και την Τουρκία. Ο Κουμουνδούρος θα υποστηρίξει ότι δεν είναι αντίθετος με την επικρατούσα πολιτική άποψη πως η διατήρηση της ειρήνης με την Τουρκία μόνο ωφέλιμη θα μπορούσε να αποβεί για το ελληνικό έθνος, εκφράζει όμως και τις αντιδράσεις του για το γεγονός ότι οι αντίπαλοι του, αποδεχόμενοι την

[48] Εθνικόν Πνεύμα, 12.06.1875
[49] Εθνικόν Πνεύμα, 10.09.1874
[50] Εθνικόν Πνεύμα, 24.05.1874

ειρήνη, προσπαθούν να πείσουν το ελληνικό έθνος ότι *άλλοι Έλληνες δεν υπάρχουσιν έξω της ελευθέρας Ελλάδος, ότι οι εντός ταύτης οφείλουν να μη αναγνωρίσουν άλλους ομόφυλους, ούτε άλλας ομοθρήσκους φυλάς διατελούσας υπό την οθωμανικήν κυριαρχίαν, ότι ουδέν έχουσι πλέον δικαίωμα να φαντάζωνται και να ονειρεύωνται περί μέλλοντος και ότι τέλος οι ελεύθεροι Έλληνες πρέπει του λοιπού, ομιλούντες περί Τουρκίας να λησμονήσωσιν εντελώς τους έξω της Ελλάδος αδελφούς αυτών*[51]. Θιγμένος νιώθει και από τον χαρακτηρισμό τους ως *φιλορωσιστή* γιατί πιστεύει πως παρερμηνεύτηκε όταν στο υπόμνημά του ανέφερε πως δεν θα πρέπει η Ελλάδα να φέρεται με απρέπεια σε καμία από τις Δυνάμεις, κυρίως στις προστάτιδες και πως δεν συμφωνεί με όλα όσα έχουν λεχθεί κατά της Ρωσίας, σπεύδοντας να διευκρινίσει παράλληλα πως το ίδιο θα έλεγε ακόμα και αν επρόκειτο για τη Γαλλία ή την Αγγλία[52]. Δεν μπορεί λοιπόν να δεχτεί με κανέναν τρόπο τον χαρακτηρισμό που του προσάπτουν, τον θεωρεί άδικο, πως προκύπτει καθαρά από το γεγονός πως αντιμετωπίζει τη Ρωσία με την ίδια φιλική διάθεση που βλέπει και τις άλλες δύο προστάτιδες δυνάμεις και κατ' επέκταση χαρακτηρίζει ως απαράδεκτες τις συκοφαντίες πως ενέργησε ο ίδιος στο βουλγαρικό ζήτημα υπέρ των συμφερόντων της Ρωσίας και όχι της Ελλάδας.

Σαφέστατα πάντως, φαίνεται να υπάρχει μια συμπάθεια του Κουμουνδούρου προς τη Ρωσία, η οποία ίσως να πηγάζει και από ένα αίσθημα χρέους να την υπερασπιστεί σε μια εποχή που οι εχθροί της στην Ελλάδα ολοένα και πληθαίνουν εξαιτίας των εξελίξεων στο Βουλγαρικό Ζήτημα και που αρχίζει να υιοθετείται με λαϊκή επιδοκιμασία η αντισλαβική πολιτική. Παράλληλα όμως, δεν θέλει να στιγματιστεί το κόμμα του ως φιλορωσικό γι' αυτό και σπεύδει να απαντήσει πως η προσέγγιση με την Τουρκία αποτελεί μέρος της γενικότερης πολιτικής που πρεσβεύει, της διατήρησης δηλαδή των καλών σχέσεων με όλες τις προστάτιδες δυνάμεις

---

[51] Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

[52] *Το ελληνικόν έθνος είναι ευγνώμον και φρόνιμον. Αι καιροί δε και άδικοι ύβρεις και προσβολαί δεν ωφελούν, αλλά βλάπτουν προ πάντων τα σύμφεροντα των μικρών εθνών, τα οποία έχουν ανάγκην προστασίας και υποστηρίξεως. Η Ρωσσία μη λησμονώμεν, και μας εβοήθησε και μας επροστάτευσε, δύναται δε ήδη περισσότερον.[…] Δεν εγκρίνω βίαιαν και φίλερίν πολιτικήν κατά την Ανατολήν.* Εθνικό Πνεύμα, ο.π.

καθώς και με την Τουρκία. Μάλιστα, σε κάποιο άλλο άρθρο του το *Ενικό Πνεύμα* ασκώντας δριμύτατη κριτική στον Δεληγεώργη[53], αναφέρει μεταξύ άλλων πως *την φιλίαν μετά της Τουρκίας παράλαβεν ο κ. Δεληγεώργης από των προκατόχων υπουργείων, ων εν ήτο και το υπό τον κ. Κουμουνδούρον* όπως επίσης και ότι *η φιλία της Τουρκίας δεν είναι ούτε επινόημα ούτε πεποίθησις του κ. Δεληγεώργη, ουδέ το παράπαν ωφέλησε την Ελλάδα υπό την κυβέρνησιν αυτού, αλλ' υπήρξεν εύρυμα ετοιμασθέν υπό των άλλων και διατηρηθέν αλώβητον προς τιμήν της Ελλάδος.* Σπεύδει λοιπόν να διεκδικήσει την *πατρότητα* της πολιτικής της που έχει ταυτιστεί με το όνομα του πολιτικού του αντιπάλου. Η διαμάχη για το αν ή μια ή η άλλη πολιτική μερίδα παίρνει τις σωστές αποφάσεις για τις συμμαχίες που είναι συμφέρον να συνάψει η Ελλάδα έχει μόλις αρχίσει.

Μπορεί πάντως ο Κουμουνδούρος να υποστηρίζει πως είναι και αυτός ένας από τους υποστηρικτές της φιλίας με την Τουρκία, παρ' ολ' αυτά δεν είναι λίγες οι φορές που βλέπουμε σε άρθρα του *Εθνικού Πνεύματος* αρνητικά σχόλια για τη γείτονα χώρα με αφορμή επίμαχα ζητήματα όπως αυτό της ελληνικής ιθαγένειας σε υπηκόους του οθωμανικού κράτους. Όταν οι εξελίξεις σε αυτό το θέμα δεν βαίνουν θετικές και αμφισβητούνται τα δίκαια της ελληνικής πλευράς, το *Εθνικόν Πνεύμα* γράφει πως *η παράβασις του διεθνούς δικαίου εν τη μεροληπτική ταύτη κατά των Ελλήνων στάση της τουρκικής κυβερνήσεως είναι απροκάλυπτος και ουδεμίαν επιδέχεται αμφισβήτησιν* ενώ συνεχίζει πως *η ειδικωτέρα απόφασις, καθ' ην οι υπάλληλοι της κυβερνήσεως προσκαλούνται να θεωρώσιν ως οθωμανούς υπηκόους και αυτούς έτι τους εν Ελλάδι και εξ Ελλήνων γονέων γεννηθέντας είναι εν έτι τεκμήριον της κακής προθέσεως της Υψ. Πύλης, διότι δικαιούται μεν να απαιτήση αποδείξεις της εθνικότητας των εν τη επικρατεία αυτής αλλοδαπών, αλλ' ουδαμώς δικαιούται να θεωρή μέχρι της αποδείξεως οθωμανούς υπηκόους αυτούς*[54]. Για την εφημερίδα, το ζήτημα της ιθαγένειας

[53] *Ο Δεληγεώργης λέγει ότι είναι «ο άνθρωπος της μετά της Τουρκίας συμμαχίας ήτοι της ειρηνικής αναπτύξεως των υπό την Τουρκίαν χριστιανών εν τοις πολιτικοίς δικαιώμασι, τοις γράμμασι, τω εμπόριω, και τη βιομηχανία και ότι οι περί τον κ. Κουμουνδούρον είναι οι άνθρωποι της Καμαρίλλας και του Σπόννεκ, των διαγγελμάτων και του περιορισμού των ελευθεριών, των ανθρώπων της ληστείας, της φυγοδικίας, της σπατάλης των δανείων, του πανσλαυισμού και τους πυρός και του σιδήρου δι' ου εκάρφωσαν την Κρήτην, και θα καρφώσουν ο μη γένοιτο κα τας άλλας ελληνικάς επαρχίας».* Εθνικόν Πνεύμα, 02.08.1874

[54] Εθνικόν Πνεύμα, 10.09.1874

είναι ένα από τα σημαντικότερα θέματα που έχουν αναδειχθεί από την σύσταση του ελληνικού κράτους και η επίλυση του προς όφελος της Ελλάδος είναι μέρος της πολιτικής του Κουμουνδούρου για την προστασία των συμφερόντων των Ελλήνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με κάθε δυνατό μέσο[55].

Παραπάνω είδαμε πως ο Κουμουνδούρος αντέδρασε στην κατηγορία των αντιπάλων του πως η πολιτική του δεν είναι *ειρηνόφιλος αλλά πολεμική*[56] αλλά όταν άρχισε να διαπιστώνει πως τα σημαντικότερα ζητήματα στην Ανατολή (εκκλησιαστικά και πολιτικά) λύνονται χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν ο ελληνικός παράγοντας, αξίζει να δούμε ποια είναι τα μέσα που πρότεινε ώστε να επιτευχθεί η *εθνική συμπλήρωση* (σπεύδοντας δε να διασαφηνίσει πως με τον όρο *εθνική συμπλήρωση* και *εθνική αποκατάσταση* δεν εννοεί *ούτε πολέμους, ούτε αναστατώσεις, αλλά την συναίσθησιν της εθνικής αποστολής, προς την οποίαν το έθνος τείνον προετοιμάζεται, διοργανίζεται, συγκεντρούται, ίνα μη ευρεθή εν καιρώ αποκεκλεισμένων ως αι μωραί παρθένοι του Ευαγγελίου)*. Κατ' αρχάς βρίσκει την ελληνική διπλωματία εντελώς αναποτελεσματική (η εφημερίδα το επισημαίνει αυτό με αφορμή διάφορα γεγονότα) και παράλληλα υποστηρίζει την αναδιοργάνωση του στρατού ώστε πρωτίστως να αποκατασταθεί στη συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας που τόσο τον έχει απαξιώσει αλλά και για να αποτελέσει τον πυρήνα *της συγκεντρώσεως όλων των εθνικών δυνάμεων, ως το σχολείον του σεβασμού προς τον Νόμον, της συναισθήσεως της τιμής και της δόξης.* Τα επόμενα χρόνια, το ζήτημα της αναδιοργάνωσης του στρατού ως επιτακτικής ανάγκης, θα αποτελέσει ένα

---

[55] Επιπλέον, σχετικά με την άποψη που έχει η εφημερίδα για την οθωμανική αυτοκρατορία, με αφορμή και κάποιο άλλο γεγονός, μια πυρκαγιά που είχε ξεσπάσει στην Κωνσταντινούπολη με αποτέλεσμα να μείνουν άστεγοι και χωρίς τροφοί πολλοί χριστιανοί (*εν τω μεγίστω κέντρω του οθωμανικού πολιτισμού υπερ ου εμόχθησαν έπαθον και εθυσιάσθησαν)* βλέπουμε πως έγιναν αιχμηρά σχόλια, πως *κυματίζει εκεί η αιματόεσσα ημισέληνος, προαιώνιον έμβλημα καταστροφής, και η κίδαρις του Τούρκουσύμβολον ασιατικής βαρβαρότητας, υβριστικός σαρκασμός της κτηνώδους αμαθείας προς τον ευγενή, τον υψηλόν πολιτισμόν ούτινος απολαύει τας θωπείας και την προστασίαν* και συνεχίζει πως *η πανωλεθρία εκτύπησε τον ελληνισμόν μεταξύ του χριστιανισμού, ναι, του έλληνας περισσότερον πάσης άλλης φυλής,* πως *οι Έλληνες επλήρωσαν τα έξοδα της μεγάλης συμφοράς του οθωμανικού κράτους με χρυσίαν και με αίμα* και τέλος πως *ο ελληνισμός υβρίζεται εις της Δύσιν και πυρπολείται εις την Ανατολήν, οι δύο πολιτισμοί συνενοούνται άριστα, προκειμένου περί Ελληνισμού.*

[56] Εθνικόν Πνεύμα, 24..05.1874

αντικείμενο διαμάχης για τις ελληνικές πολιτικές δυνάμεις (κυρίως με αφορμή κάποιες μεταρρυθμίσεις της κυβέρνησης Τρικούπη το 1878) και μέσα από το *Εθνικόν Πνεύμα*, όπως θα δούμε και στα επόμενα κεφάλαια, θα προβληθεί ιδιαίτερα ο σημαντικός του ρόλος.

Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν, το Ανατολικό Ζήτημα θα αποτελέσει ένα από τα πιο φλέγοντα στην Ευρώπη και η Ελλάδα θα βρεθεί στο επίκεντρο των εξελίξεων, όμως όπως και τα υπόλοιπα βαλκανικά έθνη, κάτι που γίνεται για πρώτη φορά αντιληπτό όχι μόνο ως γεγονός αλλά και ως κίνδυνος, αφού όπως γράφει το *Εθνικόν Πνεύμα* : *οι Λαοί αυτοί, συναισθανθέντες την ανάγκην να συμπληρώσουν την εθνικήν αυτών ατομικότητα και να αποκαταστήσωσι την εθνικήν ύπαρξιν των, διοργανίζονται, σκέπτονται, και προς τον σκοπόν των βαίνουν και δια τούτο οι λαοί αυτοί επέσυραν την προσοχήν του κόσμου.* Αρχίζει λοιπόν σιγά-σιγά να εκφράζεται και μια ανησυχία, μήπως παραγκωνιστεί η Ελλάδα και τα συμφέροντά της, μήπως λησμονήσει τον εαυτό της με κίνδυνο να λησμονηθεί και από τους άλλους λαούς και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο γράφεται στην εφημερίδα πως *κατεπέσαμεν ημείς και άλλοι ανυψώθησαν, ημείς, οι οποίοι και ως εκ της θέσεως μας, και ως εκ της ιστορίας μας, ηδυνάμεθα εν τω μέσω της ανατολικής αυτής συμμαχίας των Λαών να ήμεθα επί κεφαλής*[57]. Ακόμη και η συγκεκριμένη εφημερίδα λοιπόν, που κατά κανόνα προβάλει την ένωση των χριστιανικών λαών, υποστηρίζοντας το αξίωμα *τα όμοια δια των ομοίων*, ως τρόπο επιβίωσης τους απέναντι στον κοινό αντίπαλο, την Οθωμανική Αυτοκρατορία, δεν μπορεί να διαπιστώσει τη δυσμενή θέση[58] στην οποία έχει βρεθεί η Ελλάδα, σε σχέση με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, μια παράμετρο που ως τότε δεν είχε ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν.

[57] Εθνικόν Πνεύμα, 05.12.1874

[58] Η κατάπτωση αυτή είναι έκδηλη και σε άλλο άρθρο του *Εθνικού Πνεύματος*, αυτό της ανασκόπησης του έτους 1874, όπου γράφεται μεταξύ άλλων : *Η εξωτερική δύναμις και η τιμή της Ελλάδος κατέβη εις το έσχατον σημείον της ταπεινώσεως πανταχόθεν ραπίζεται, πανταχόθεν περιφρονείται η εθνική μεγαλειότης, ουδέν διεθνές ζήτημα ελύθη υπέρ του ελληνισμού, και η ελευθέρα Ελλάς το πρότυπον τούτο βασίλειον της Ανατολής, κατήντησε να λογίζηται εν ήσσονι μοίρα και αυτών των Τούρκων υποτελών Ηγεμονιών κατά την ευκλεά εποχήν της εκμηδενίσεως του Κοινοβουλίου και της επικρατήσεως των αρχών και της πολιτικής των αυλοδούλων.* Εθνικόν Πνεύμα, 01.01.1875

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ

Εισαγωγικό Σημείωμα

Όπως το *Εθνικόν Πνεύμα* έτσι και η *Εφημερίς των Συζητήσεων,* τη συγκεκριμένη πενταετία, ασχολείται επίσης με το Βουλγαρικό Ζήτημα, επισημαίνει πιο έντονα τον κίνδυνο του Πανσλαβισμού αλλά και σκιαγραφεί την σχέση της Ελλάδας με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Σε σχέση με την αντίπαλή της εφημερίδα όμως, οι αναφορές τις στο Βουλγαρικό Ζήτημα, και κυρίως στην πολιτική του διάσταση, και στις συνέπειες που θα μπορούσε να επιφέρει στην τροπή του Ανατολικού Ζητήματος, είναι αισθητά περισσότερες.

Ο Επαμεινώνδας Δεληγεώργης, του οποίου οι απόψεις ξετυλίγονται μέσα από τα φύλλα της εφημερίδας, ήταν θερμός υποστηρικτής της συνεργασίας με την Τουρκία καθώς έβλεπε σε αυτή την ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ των δύο χωρών, τον μόνο τρόπο ώστε να μπορέσει η Ελλάδα να υπερασπιστεί τους έλληνες (στην καταγωγή) υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ελπίζοντας παράλληλα σε μια τελική επικράτηση του ελληνικού έναντι του οθωμανικού στοιχείου. Με την εύνοια των τουρκικών αρχών δηλαδή, οι Έλληνες της Μακεδονίας και της Θράκης θα μπορούσαν να επιδοθούν με επιτυχία στην πνευματική και οικονομική τους ανάπτυξη και να αναχαιτίσουν παράλληλα της επέκταση της βουλγαρικής επιρροής, εξουδετερώνοντας τα πλεονεκτήματα που παρείχε στους Βουλγάρους η ίδρυση της Εξαρχίας. Κατά συνέπεια, δεν βρίσκει καμία βάση στην προσπάθεια προσέγγισης των υπολοίπων βαλκανικών εθνοτήτων γιατί υποστήριζε πως τα συμφέροντα τους δεν συνέπιπταν με αυτά της Ελλάδος εξαιτίας της σύγκρουσης κατά κάποιο τρόπο των «μεγάλων ιδεών» τους, αλλά και γιατί θεωρούσε πως οι όποιες τάσεις αυτονομίας – ανεξαρτησίας τους ήταν υποκινούμενες από τη Ρωσία. Η Ρωσία ήταν λοιπόν για το Δεληγεώργη ο νέος αντίπαλος της Ελλάδας και όχι η Τουρκία, αφού πίστευε πως η πρώτη, εκμεταλλευόμενη τη σχέση τις με τις υπόλοιπες σλαβικές εθνότητες

προσπαθούσε να προωθήσει τα συμφέροντά της στη Μεσόγειο με τη προοπτική να αποκτήσει το *βυζαντινό κράτος* και να γίνει *κοσμοκράτωρ*[59].

Όπως θα δούμε στη συνέχεια λοιπόν, σε κάποια φλογερά αντιρωσικά άρθρα θα χρησιμοποιηθούν μέχρι και σκληροί χαρακτηρισμοί με τους οποίους θα επικρίνει η εφημερίδα την αλλαγή στη στάση της Ρωσίας απέναντι στην Ελλάδα και μάλιστα θα δημοσιευτούν κάποιες πραγματείες σχετικά με αυτό το θέμα· κατά συνέπεια όλο αυτό το αρνητικό κλίμα απέναντι στην κάποτε προστάτιδα του ελληνισμού θα συμβάλλει στην ανάδειξη της Τουρκίας ως άξιου συμμάχου.

I. <u>Πως βλέπει η *Εφημερίς των Συζητήσεων* τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην Ελλάδα.</u>

Τα γεγονότα στο Δήλεσι και το Λαυρεωτικό Ζήτημα, όπως είδαμε και παραπάνω, έδωσαν την αφορμή στον ευρωπαϊκό τύπο να ασκήσει δριμύτατη κριτική στο ελληνικό βασίλειο με αποτέλεσμα να γίνει για μια ακόμη φορά αισθητός ο βαθμός της επιρροής τους στην εσωτερική ζωή της χώρας. Η εφημερίδα απέναντι σε αυτή τη στάση των ξένων δυνάμεων, αναγνωρίζει αυτή την επιρροή και παρ' όλο που διατείνεται πως δεν θα μπορούσε να είναι αμφίδρομη εξαιτίας της *ασημότητος*[60] της Ελλάδος, την ίδια στιγμή πιστεύει πως η Ελλάδα έχει δικαίωμα να *ενοχλεί τα σχέδια των ισχυρών*, κυρίως από τη στιγμή που αυτοί την μεταχειρίζονται για την εξυπηρέτηση των δικών τους σκοπών. Με μια δόση ειρωνίας μάλιστα γράφει: *ημείς οι Έλληνες είμεθα τόσον*

---

[59] *Εάν κατά τον παρελθόντα αιώνα ο διαμελισμός ενός έθνους εθεωρήθη και παρ' αυτής της αυτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας στυγερόν έργον, πως πρέπει κατά την εποχήν ημών να χαρακτηρισθή και θεωρηθή πολιτική επιδιώκουσα ουδέν ολιγώτερον ή την καταστροφήν και εξόντωσιν έθνους ολοκλήρου, καθ' ου συστηματικώς τα δολοφόνα αυτής βέλη διευθύνονται; Και ποίου έθνους; Εκείνου προς ο η ανθρωπότης οφείλει την ηθικήν αυτής ανύψωσιν και την διανοητικήν ανάπλασιν, το μετά των Ιουδαίων κατ' εξοχήν ιερόν έθνος του Θεού. […] Ιδού ο πυρήν όλων των ενεργειών και σκέψεων της ρωσσικής πολιτικής, όταν έχω το βυζαντινόν κράτος γίνομαι κοσμοκράτωρ. Δια να λάβω τούτο πρέπει να πνίξω τους φυσικούς κληρονόμους. Άρα…ιδού εκ ποίου συλλογισμού εξέρχεται η επί Νικολάου και εσχάτως αποκαλυφθείσα δολοφόνος κατά του ελληνικού έθνους πολιτική. […] Είναι λοιπόν καθ' όλου εσφαλμένος ο συλλογισμός ούτος της πολιτικής της Ρωσσίας, διότι επιζητεί συγχρόνως δύο αδύνατα, εξόντωσιν του ελληνισμού και κοσμοκρατορίαν, αντί να επιδιώκη δύο τα μόνα σκόπιμα και φέροντα αυτήν εις τον προορισμόν της, εκπαίδευσιν χριστιανικήν και εθνικήν, και χρησιμοποίησιν των παντοίων και επαρκών πόρων δι' ων ο θεός αυτήν επροίκησε.* Εσημερίς των Συζητήσεων, 03.06.1872

[60] Εφημερίς των Συζητήσεων, 02.03.1871

σχολαστικοί ώστε τίποτε δεν υποπτευόμεθα εξ' όσων περί ημάς γίνονται και τιμήν μας μάλιστα μεγάλην νομίζομεν, ότι ενασχολούνται περί ημών οι κραταιοί της γης […] διότι όμως είμεθα σχολαστικοί και ανόητοι ο κίνδυνος είναι μεγαλύτερος εκ των εκτός μάλλον ή των εντός και δια τούτο έχουσι μεγίστην πρακτικήν αξίαν δι' ημάς τους Έλληνας αι εξωτερικαί ειδήσεις διότι αυταί ουδόλως χρησιμεύσωσι να μα διδάξωσι με τίνα πρέπει να συμπράξωμεν, αλλά μας αναγγέλουν υπό τίνος θα ριμουλκώμεθα, ως μωροί και ανόητοι[61]. Φαίνεται λοιπόν, πως στο πρόσωπο των Μεγάλων Δυνάμεων η εν λόγω εφημερίδα δεν βλέπει τους συμμάχους στους οποίους μπορεί να θέσει η Ελλάδα τους όρους της και να προβάλει τα αιτήματα της αλλά αντιθέτως παρουσιάζει τη χώρα σαν έρμαιο στην τύχη που τις καθορίζουν αυτές. Μάλιστα ειδικά για την Αγγλία, εκφράζεται με μεγάλη πικρία για τη στάση που αυτή κρατά απέναντι στην Ελλάδα, παρομοιάζοντας τη συμπεριφορά της με αυτή των εκάστοτε ελληνικών κυβερνήσεων στις εκλογές αφού θεωρούν πως *έθεσε (*σ.σ. τους Έλληνες) *υπό την δικήν, όπως αι ελληνικές κυβερνήσεις, δια να απομακρύνωσι τινά κομματάρχην από τας εκλογάς εκδίδουσι πολλάκις κατ' αυτού ένταλμα συλλήψεως*[62]. Στο ίδιο ύφος θα υπάρξουν και άλλα άρθρα, και σε ένα από τα οποία μάλιστα επισημαίνεται και ο κίνδυνος να αποτελέσει η Ελλάδα ένα ακόμα έθνος (κατά το παράδειγμα της Τουρκίας και της Αιγύπτου) στου οποίου τις εσωτερικές υποθέσεις, κάθε φορά που αυτές θα αφορούν ξένους υπηκόους, να παρεμβαίνουν οι πρόξενοι ή οι πρέσβεις και να εκβιάζουν τις κυβερνήσεις ώστε να λάβουν τις αποφάσεις που επιθυμούν οι χώρες που αυτοί αντιπροσωπεύουν[63].

Για την αποφυγή τέτοιων δυσάρεστων καταστάσεων, η *Εφημερίς των Συζητήσεων* επισείει την προσοχή στην κυβέρνηση του Κουμουνδούρου, την οποία θεωρεί και ως κύρια υπεύθυνη για την έκβαση των γεγονότων στο Δήλεσι, αφού κατά τη γνώμη της δεν έκανε τους σωστούς χειρισμούς[64]. Είναι

[61] Εφημερίς των Συζητήσεων, ο.π.
[62] Εφημερίς των Συζητήσεων, 16.01.1871
[63] Εφημερίς των Συζητήσεων, 19.05.1871
[64] *Μας ήτο τόσο εύκολος η είσοδος εις το στάδιον τούτο, ώστε ήρκει να θίξωμεν τας συμφοράς του Δήλεσι, ν' αναπολήσωμεν εις την μνήμην του Κοινού τους παρελθόντας εξ αυτών εμπαιγμούς και τας συκοφαντίας και τας ύβρεις και τας θλιβεράς δοκιμασίας τας οποίας χάριν αυτών υπέστημεν, και να δείξωμεν τους κινδύνους τους οποίους ένεκα της αυτής αιτίας διατρέχομεν, χωρίς τίποτα να*

γνωστή η αντιπαλότητα των δύο πολιτικών αρχηγών αλλά και τη δριμύτατης κριτικής που ασκούσε ο καθένας τους ως αντιπολίτευση, στις πολιτικές επιλογές του άλλου. Για τη στάση του στο Λαυρεωτικό ζήτημα και τα αποτελέσματα που επέφερε στις σχέσεις των ξένων δυνάμεων με την Ελλάδα, η εφημερίδα κατηγορεί τον Κουμουνδούρο πως *περιέπλεξε την Ελλάδα εξωτερικώς εντός πυκνού δικτύου και έδωσεν την ευκαιρίαν εις τους ξένους να μας επιρρίψωσι την μομφήν της κακής πίστεως* καθώς επίσης και πως *ετράπη την οδόν των οκνυρών παραχωρήσεων, δια να ευχαριστήση τον εργολάβον και τους ξένους και επέτρεψε το κόσκινον και την δια του σιδηροδρόμου αρπαγήν των εκβολάδων προς εμπαιγμόν του Έθνους*[65], κατηγορίες δηλαδή πολύ σοβαρές αφού εν ολίγοις τον κατηγορεί πως έβαλε στην άκρη τα συμφέροντα της Ελλάδος, μόνο και μόνο για να ικανοποιήσει τις Μεγάλες Δυνάμεις και να μην προκαλέσει την αντίδρασή τους. Η *Εφημερίς των Συζητήσεων* ως εκ τούτου, φαίνεται να προωθεί μια πιο αδιάλλακτη και μαχητική στάση απέναντι στις ξένες δυνάμεις, όταν διακυβεύονται τα ελληνικά συμφέροντα, θεωρώντας πως δικαιωματικά λόγω της ιστορίας της η Ελλάδα, δικαιούται μια πολύ καλύτερη αντιμετώπιση. Η επίθεση στον Κουμουνδούρο πάντως θα γίνει πιο έντονη στη συνέχεια για τους χειρισμούς του και σε ένα άλλο φλέγον ζήτημα, όπως θα δούμε παρακάτω, στο βουλγαρικό.

II. <u>Το Βουλγαρικό Ζήτημα, ο κίνδυνος της επέλασης του Πανσλαβισμού και η προτίμηση της Τουρκίας ως συμμάχου έναντι της Ρωσίας.</u>

Αναμφισβήτητα, οι εξελίξεις στο θέμα της προσπάθειας για εκκλησιαστική αυτονόμηση από πλευράς των Βουλγάρων, έχουν μια σημαντική θέση στην ύλη της εφημερίδας. Από την αρχή της γέννησης του εν λόγω ζητήματος οι αρθρογράφοι της εφημερίδας τόνιζαν την σπουδαιότητά του ενώ σχεδόν αμέσως συνέδεσαν αυτό το γεγονός με τις επεκτατικές βλέψεις

προσθέσωμεν περί των υπευθύνων, διότι η κοινή συνείδησις είνε πλήρης και η κοινή αγανάκτησις ενδόμυχος μεν αλλά κορυφωμένη. Εφημερίς των Συζητήσεων 13.02.1871

[65] Εφημερίς των Συζητήσεων, 13.07.1871

της Ρωσίας στην Ανατολή, παρουσιάζοντας τους Βούλγαρους σαν έρμαια της ομόθρησκης χώρας.

Οι πτωχοί οι Βούλγαροι ποτέ δεν διενοήθησαν να ζητήσωσι την εκκλησιαστικήν ανεξαρτησίαν των ου μόνον δυνάμει δικαιώματος, αλλ΄ουδέ λόγω προόδου[66] θα γραφτεί σε ένα από τα πρώτα άρθρα για το ζήτημα αυτό, για να γίνει από την αρχή σαφές πως οι Βούλγαροι δεν θεωρούνται ως μια υπολογίσιμη δύναμη αφού *δεν είναι το κίνημα αυτό κίνημα του ιδίου έθνους, διότι δεν είναι προϊόν της ιδίας εαυτού αναπτύξεως και καταστάσεως, είναι κίνημα άλλων ξένων προς ιδίους σκοπούς την αμάθειαν του ταλαιπώρου νηπίου εκμεταλλευομένων*[67]. Αν και κατά κάποιο τρόπο βλέπουμε πως σαν *νήπιο εκμεταλλευόμενο* η εφημερίδα έχει παρουσιάσει και την Ελλάδα για τον τρόπο που καθορίζουν την τύχη της οι Μεγάλες Δυνάμεις, όταν πρόκειται για τους Βούλγαρους, ο χαρακτηρισμός αυτός φαίνεται να αντικατοπτρίζει την πραγματική αντίληψη της εφημερίδας και όχι να είναι προϊόν θυμού για την κατάσταση της χώρας, όπως συμβαίνει με την ελληνική περίπτωση. Στο ίδιο άρθρο μάλιστα ο συντάκτης του άρθρου τους χαρακτηρίζει τρεις φορές ως *πτωχούς* (σαν να ήθελε να τους χαρακτηρίσει ανόητους, πτωχούς διανοητικά) , τους οποίους οι ξένοι παρακίνησαν να ζητήσουν από *της μητρός τους να παραχωρήσωσι οικίαν ιδικήν τους*[68] χωρίς να μπορούν οι ίδιοι να συνειδητοποιήσουν τις πραγματικές συνέπειες αυτής της πράξης τους[69].

---

[66] Εφημερίς των Συζητήσεων, 25.06.1871

[67] Εφημερίς των Συζητήσεων, 03.08.1871

[68] Εφημερίς των Συζητήσεων ο.π.

[69] *Οι πτωχοί οι Βούλγαροι ενέπεσαν μεταξύ Σκύλλης και Χαρύβδεως. Ο πανσλαβισμός θέλει να τους αποσπάση του Γένους, μεθ' ου συνδέονται δια της εκκλησιαστικής γλώσσης και της εκκλησιαστικής διοικήσεως, όπερ εις λαούς, οι μόνον της καταστάσεως των Βουλγάρων αλλά και ανωτέρας είνε σύνδεσμός αδιάρρηκτος. Ο δε Ααλής ευχαριστείται εις την πανσλαβιστικήν ταύτην ιδέαν, ως διαιρούσαν το Γένος και ορύττουσαν χάσμα μεταξύ δύο λαών ισχυρών, εν τη ενότητι και δεινών εν τη αλλομαχία. Επομένως το βουλγαρικόν ζήτημα συνίσταται εις τούτο «αν το πλοίον των Βουλγάρων θέλει προσαράξει εις την Σκύλλην ή θέλει συντριβεί εις την Χάρυβδιν.»* Εφημερίς των Συζητήσεων, 25.06.1871 Ο χαρακτηρισμός *πτωχοί* που τους αποδίδεται πάντως ίσως να είναι αποτέλεσμα της γενικότερης αντίληψης που είχαν πολλοί Έλληνες για τους Σλάβους καθώς η συντριπτική πλειοψηφία του σλαβόφωνου στοιχείου των πεδινών και των υψιπέδων ήταν αγρότες, καλλιεργητές τσιφλικιών, με πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες και με αυξημένα ποσοστά παιδικής εργασίας. Συνεπώς η κατάσταση αρχίζει και μεταβάλλεται λιγό πριν τη δεκαετία του 1870, όταν αρχίζει η εισροή χρημάτων από το εξωτερικό, οπότε και υπήρξε τακτική λειτουργία σχολείων και σε κάποιες περιπτώσεις και εθνικά προσανατολισμένων εκπαιδευτηρίων. Μια ανάλογη εικόνα είχαν και οι Ελληνες διανοούμενοι μέχρι και τα μέσα του περασμένου αιώνα καθώς τους απέδιδαν το χαρακτηρισμό του «*απλοϊκού λαού*», θέλοντας

Η *Εφημερίς των Συζητήσεων* όμως δεν βλέπει στην ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας, μόνο το αποτέλεσμα μια οργανωμένης προπαγάνδας που συντονίζεται από πανσλαβιστές (και κατ' επέκταση Ρώσους) αλλά την προσπάθεια της Βουλγαρίας να εγείρει και εθνικό ζήτημα εκτός από το θρησκευτικό. Και σε αυτή την περίπτωση όμως, οι Βούλγαροι δεν εμπνέουν το σεβασμό αφού σύμφωνα με την εφημερίδα, στην ιστορία τους δεν έχουν δείξει ποτέ την ανάγκη τους για εθνική αυτονομία, ούτε επαναστάτησαν με σκοπό να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, και αν έγινε αυτό κάποια στιγμή, το αποδίδει σε πρωτοβουλία Ελλήνων[70]. Χρησιμοποιεί για άλλη μια φορά παρομοιώσεις που σκοπό έχουν να μειώσουν την εικόνα του βουλγαρικού λαού, γράφοντας πως πρόκειται για ανθρώπους *μηδεμίαν συναίσθησιν ολικής ελευθερίας δείξαντες ουδ' επομένως έχοντες, ήτις εν τούτοις και εις τα αυτά τα ατίθασα των ζώων ενυπάρχει* και γι' αυτό το λόγο δεν θα μπορούσε ποτέ να γίνει πιστευτό πως *ήθελον αισθανθή την πολύ λεπτοτέραν ανάγκην της πνευματικής ελευθερίας, ήτις ως εκ της φύσεως αυτής μόνον εις έθνη ίδιον εκκλησιαστικόν βίον αποκτήσαντα ενυπάρχει*[71].

Όλα τα παραπάνω αποσπάσματα, ενισχύουν λοιπόν την άποψη πως ο Βούλγαρος αντιμετωπίζεται από την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* ως ένα *ταλαίπωρο νήπιο* που ξαφνικά θέλει να απαγκιστρωθεί από την γονική μέριμνα (έχοντας μάλιστα ως γνώμονα το ελληνικό παράδειγμα) το οποίο δεν δικαιούται να έχει απαιτήσεις γιατί κάτι τέτοιο δεν το δικαιολογεί η ιστορία του ανά τους αιώνες, σε αντίθεση με τους Έλληνες. Επιπλέον, εκτός από την επιθυμία για αυτονόμηση δεν του δικαιολογείται καν η τάση προς την υλική ελευθερία κάτι που όπως λέει και το άρθρο, ακόμη και τα άγρια ζώα έχουν.

να τονίσουν έτσι την αφέλεια των Βουλγάρων αγροτών που παρασύρονταν από τις πανούργες προπαγάνδες. Σε συνδυασμό όμως με την το στοιχείο της εργατικότητας που επίσης τους απέδιδαν, η έννοια του *Βούλγαρου* φαίνεται να έχει μια αποκτά μια ταξική σημασία αφού σαν *Βούλγαρος* ορίζεται ο αμόρφωτος χωρικός(ο οποίος άλλοτε παρουσιάζεται ως εργατικός και καλοσυνάτος και άλλοτε ως άξεστος) παρά εθνική. Βλ. Βασίλης Κ. Γούναρης, *Οι σλαβόφωνοι της Μακεδονίας* στο Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτρης Χριστόπουλος (επιμ.), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα,* Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997, σελ. 79 και Παρασκευάς Ματάλας, ο.π. σελ. 36

[70] Εφημερίς των Συζητήσεων, 27.07.1871

[71] Εφημερίς των Συζητήσεων ο.π.

Επίθεση στις έμμεσες εθνικές αξιώσεις των Βουλγάρων κάνει η *Εφημερίς των Συζητήσεων* σχολιάζοντας και ξένα άρθρα[72] τα οποία παρουσιάζουν τα στοιχεία των Σλάβων για την εθνολογική σύνθεση της Μακεδονίας και της Θράκης. Σε αυτά τα *παραληρήματα* των Βουλγάρων, η εφημερίδα επιλέγει να απαντήσει με αριθμούς, δείχνοντας πόσο πολύ απέχουν οι εκτιμήσεις των Πανσλαβιστών με τις «πραγματικές» και παράλληλα επιτίθεται και στον ξένο τύπο που αναπαράγει αυτά τα στοιχεία κατηγορώντας τον πως εξυπηρετεί ρωσικά συμφέροντα αλλά και πως προσπαθεί να *εμπνεύση πάσα δυσπιστίαν εις το ελληνικόν στοιχείον προς την δυτικοτέραν Ευρώπη*[73].

Εκτός όμως από την αμφισβήτηση των δημογραφικών στοιχείων που παρουσιάζουν οι Βούλγαροι στην προσπάθειά τους να ισχυροποιήσουν τη θέση τους και να προσελκύσουν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, η εφημερίδα αρκετά συχνά δημοσιεύει και ανταποκρίσεις από επαρχίες οι οποίες έχουν συμπεριληφθεί στην Βουλγαρική Εξαρχία και αντιδρούν σε αυτό, καθώς επιθυμούν να παραμείνουν στην πνευματική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου[74] αλλά και άλλα άρθρα μέσα από τα οποία γίνεται έκκληση στους Βουλγάρους να μην αποσχιστούν από τη Μεγάλη Εκκλησία γιατί μόνο μέσα από αυτήν μπορούν να επιτύχουν την πρόοδο, όπως αποδεικνύει και το παράδειγμα της Ελλάδας. Στην περίπτωση μάλιστα που οι Βούλγαροι, σαν μια ύστατη προσπάθεια να αποτραπεί το σχίσμα, τελικά υποχωρήσουν, τονίζεται μέσα από τα άρθρα που ασχολούνται με το θέμα, πως θα τους δοθούν προνόμια και πως δεν θα υπάρξουν κυρώσεις.

Όταν πια η Πύλη αναγνωρίζει με φιρμάνι της την Βουλγαρική Εξαρχία και το σχίσμα με την Μεγάλη Εκκλησία είναι γεγονός, η επίθεση στη Ρωσία γίνεται πολύ πιο έντονη, γιατί αυτή η ρήξη αποδίδεται στα αποτελέσματα της δικής της πολιτικής. Από κάθε άποψη, το σχίσμα

---

[72] *[…] δανειζόμενος και ο ευρωπαϊκός τύπος είτε εθελοκάκως είτε εξ αγνοίας γίνονται διαπρύσιος κήρυξ του απειροπληθούς του βουλγαρικού έθνους, επί δε των θεμελίων τούτων επικοδομεί όσα ζωηρά φαντασία, παχεία άγνοια και δόσις δυσμενείας ή φθόνου δύναται να πλάση*. Εφημερίς των Συζητήσεων 22.01.1872

[73] Εφημερίς των Συζητήσεων, ο.π.

[74] Εφημερίς των Συζητήσεων 21.03.1872

αποδείχτηκε αναπόφευκτο[75] και τελικά επισημοποίησε το ρήγμα που είχε δημιουργηθεί στην εκκλησία εγκαινιάζοντας μια περίοδο φυλετικού μίσους στο ορθόδοξο ποίμνιο. Πλέον είναι φανερό πως ο Πανσλαβισμός θεωρείται από τους μεγαλύτερους για το Πατριαρχείο[76], και το όνειρο πολλών γενεών για την σύμπραξη των βαλκανικών λαών κατά της οθωμανικής κυριαρχίας θα προσκρούσει σε αυτό το γεγονός. Κατά συνέπεια, αυτό που έχει πλέον σημασία για την Ελλάδα είναι να αναζητήσει τα αίτια που οδήγησαν σε αυτό το σχίσμα και ως εκ τούτου η εφημερίδα χαρακτηρίζει ως ειρωνική τη συμπεριφορά της Ρωσίας, αφού το σχίσμα *ύψωσε την θρασείαν αυτού κεφαλήν και έλαβεν εξωτερικήν ύπαρξιν δια των ενεργειών και της επιμονής εκείνης της δυνάμεως ήτις ανέκαθεν εκήρυσσεν εαυτήν εις του ατυχείς λαούς της ανατολής ως τον πρόμαχον της ορθοδοξίας και την στύλον αυτής*[77]. Προχωρά όμως και σε ακόμα πιο βαρείς χαρακτηρισμούς αφού γράφεται πως η ομόδοξη χώρα δεν έχει ούτε ιερό ούτε όσιο («έξυπνος» χαρακτηρισμός αφού πρόκειται για τις ενέργειες της στο εκκλησιαστικό ζήτημα) και πως πάντα κύριο μέλημά της ήταν να κατακτήσει τους λαούς της Ανατολής, και με γνώμονα αυτό κινούνταν πάντα πολιτικά.

---

[75] Η *Εφημερίς των Συζητήσεων* επιμένει να κατηγορεί τη Ρωσία για τη συμβολή της σε αυτό το διαχωρισμό των δύο εκκλησιών, δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε όμως και τη σημαντικό ρόλο που και ο ίδιος ο Δεληγεώργης διαδραμάτισε καθώς το σχίσμα πραγματοποιήθηκε επί πρωθυπουργίας του. Σαφέστατα, η στάση που είχε κρατήσει η Ρωσία στο όλο θέμα ενίσχυε την πεποίθησή του πως το σχίσμα ήταν ένας μονόδρομος και τελικά θα κάνει ότι μπορεί για να πραγματοποιηθεί και να εγκαινιάσει ταυτόχρονα την πολιτική της ελληνοτουρκικής προσέγγισης και της ταυτόχρονης απομάκρυνσης από τους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς. Έλλη Σκοπετέα, ο.π. σελ. 334

[76] *Ο τελευταίος φραγμός αφηρεθη, και τα ορμητικά κύματα των Σλάβων παφλάζοντα έφθασαν μέχρι των πυλών της Κωνσταντινουπόλεως […] Αι τραναί αυταί παραβιάσεις του φιρμανίου εγένοντο εν γνώσει, καθότι επανειλημμένως ήδη σημειώσαμεν τας συνεπείας τας φυσικώς προκύψουσας εκ της αναμίξεως της πολιτικής εξουσίας εις τα εκκλησιαστικά πράγματα. […] Ανωφελές άρα το να κατακραυγάζωμεν πλέον δια τα πεπραγμένα. Ο κύβος ανερρίπτω, και πρέπει να προσδοκώμεν τρομερά γεγονότα, επαπειλούντα την ειρήνην της Αυτοκρατορίας, και να έχωμεν προσεκτικόν τον όμμα επί της Βουλγαρίας, ήτις από της στιγμής ταύτης καθίστατι θέατρον των ανδραγαθημάτων του Πανσλαβισμού.* Εφημερίς των Συζητήσεων 23.02.1872 Η αντιμετώπιση της απειλής του βουλγαρικού εθνικισμού από την Ελλάδα και το Πατριαρχείο από κοινού γίνεται φανερή και στη συνέχεια.Όπως αναφέρει και ο Π. Κιτρομηλίδης :*Παρ' όλη την καταδίκη του ¨φυλλετισμού», το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν έμεινε απρόσβλητο από την πρόκληση του εθνικισμού. Ο αγώνας εναντίον του πανσλαβισμού στη Μακεδονία και του εκκλησιαστικού περιβλήματος, ιδίως οι μάχες κατά των προσπαθειών της βουλγαρικής Εξαρχίας να καταπατήσει τη διοικητική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου στη Μακεδονία και τη Θράκη, συνετέλεσαν στη δημιουργία ενός κοινού μετώπου, στις επιδιώξεις του οποίου συνέκλιναν οι εθνικιστικές διεκδικήσεις του ελληνικό κράτους στη Μακεδονία και η εμμονή του Πατριαρχείου στην υπεράσπιση των κανονικών του δικαιωμάτων.* Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «*Νοερές κοινότητες» και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια* στο Εθνική Ταυτότητα και Εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2003 σελ.114

[77] Εφημερίς των Συζητήσεων 04.03.1872

Ουσιαστικά είναι σαν να δίνει ένα νέο ορισμό στην παραδοσιακά καλή σχέση της Ρωσίας με την Ελλάδα και να ερμηνεύει κάθε προηγούμενη συμπεριφορά της με βάση την τωρινή της στάση.

Οι χαρακτηρισμοί όμως δεν τελειώνουν εδώ, αφού γράφεται πως αν θα μπορούσε κάποιος από τους προγόνους που έζησαν πριν από τον Κριμαϊκό πόλεμο να αναστηθεί και να δει την συμπεριφορά της Ρωσίας *ήθελε έτριβε επί πολύ τα όμματα, μη δυνάμενος να πεισθή ότι ήτο δυνατόν η προστάτις της ορθοδοξίας, αποβαλούσα το πρόσθετον αυτής δέρμα, ν' αποκαλυφθή υπό το αληθές αυτής είδος και μορφήν του θηρίου της αποκαλύψεως και προδρόμου του Αντιχρίστου*[78]. Αλλού μάλιστα χαρακτηρίζει το ρωσικό λαό ως *λαό εχιδνών και εμπαικτών φύραμα*[79],και την πολιτική της *δολοφόνο*[80]. Βλέπουμε λοιπόν πως χρησιμοποιούνται και πάλι χαρακτηρισμοί που παραπέμπουν σε θρησκευτικές παραστάσεις (θηρίο αποκαλύψεως κλπ) γιατί έτσι η εφημερίδα μπορεί να προκαλέσει πιο εύκολα το λαϊκό αίσθημα σε μια εποχή μάλιστα που αρχίζει να καλλιεργείται η εντύπωση πως οι Έλληνες είναι το έθνος που οφείλει να υπερασπιστεί την ορθοδοξία, δεδομένης της στάσης της Ρωσίας[81].

Την άνοιξη του 1872 λοιπόν, όταν οι ειδήσεις για τις εξελίξεις πάνω στο θέμα έρχονται η μια μετά την άλλη, το ενδιαφέρον της *Εφημερίδας των Συζητήσεων* επικεντρώνεται κυρίως στην αλλαγή της στάσης της Ρωσίας και την επέλαση του Πανσλαβισμού στα Βαλκάνια και λιγότερο στον βουλγαρικό κίνδυνο όπως θα δούμε παρακάτω. Αυτό όμως που αξίζει να προσέξουμε, είναι πως μέσα από την δριμεία κριτική που ασκείται στη Ρωσία, σιγά σιγά αναδεικνύεται μια άλλη δύναμη που σύμφωνα με την εφημερίδα μπορεί να αναπληρώσει το κενό της και να υπερασπιστεί τα συμφέροντα των εντός και εκτός του ελληνικού βασιλείου, Ελλήνων. Το κράτος αυτό, με το οποίο η

[78] Εφημερίς των Συζητήσεων 27.05.1872
[79] Εφημερίς των Συζητήσεων, ο.π.
[80] Εφημερίς των Συζητήσεων 03.06.1872
[81] *Τινές φοβούνται το σχίσμα, αλλ' ημείς ουδέν άλλο φοβούμεθα ειμή την ραδιουργίαν. […] δεν σκεπτόμεθα επί του Βουλγαρικού Ζητήματος ανεξαρτήτως του ημέτερου συμφέροντος. Η Ελλάς δεν πρέπει να έχη άλλην πολιτικήν ειμή την του Γένους, το δε Γένος δεν έχει άλλην σανίδα ειμή τα πατροπαράδοτα. Το Ελληνικόν βασίλειον οσάκις περί ταύτα εκαινοτόμησεν εν τω πολιτικώ αυτού βίω εξημάρτησε και ερραπίσθη. Η σωτηρία του παρελθόντος έσεται και σωτηρια του μέλλοντος.* Εφημερίς των Συζητήσεων 12.04.1872

Ελλάδα έχει συμφέρον να συνάψει συμμαχία, είναι η Τουρκία, η οποία μάλιστα σε ένα άρθρο της εφημερίδας που κάνει συγκρίσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας, αναφέρεται ως ανέκαθεν προστάτιδα των δίκαιων και των προνομίων της ορθόδοξης εκκλησίας. Εν ολίγοις αναφέρεται πως στην Τουρκία συναντά κανείς *ανώτερο χριστιανικό πολιτισμό* γιατί έχει σταματήσει να έχει κατακτητικούς σκοπούς, σε αντίθεση με τη Ρωσία (και αυτό είναι γνώρισμα *μη χριστιανικώς πεπολιτισμένου κράτους)* αλλά και γιατί η πρώτη πάντα προστάτευε τα συμφέροντα της ορθόδοξης χριστιανικής εκκλησίας ενώ το ρωσικό κράτους *δεν ενόησεν αυτήν εισέτι ως μεγάλην εκπολιτικήν του ιδίου έθνους πνευματικήν δύναμιν […] αλλά μόνον ως όργανον πολιτικών αντιχριαντικών κατακτητικών σκοπών, εις ους θυσιάζει τα καλώς εννούμενα της καθ' όλου συμφέροντα, επιβουλευόμενη τους στύλους της ορθοδοξίας, τα πατριαρχεία της ανατολικής εκκλησίας, και παντός τρόπου ζητούσα την καταστροφήν αυτών*[82]. Ως ένα επιπλέον στοιχείο που παρουσιάζει για να τεκμηριώσει αυτή την άποψη η εφημερίδα, είναι το γεγονός πως η τουρκική εξουσία σεβάστηκε την εκκλησιαστικά κτήματα και τη μοναστηριακή περιουσία ενώ η Ρωσία εκμεταλλεύεται τα *αρπαγέντα* κτήματα του Αγίου Τάφου και φυσικά δεν παραλείπει να τονίσει και την αρνητική συμβολή της δεύτερης στη δημιουργία του σχίσματος και της γενικότερα άναρχης κατάστασης για την ορθοδοξία ενώ καλεί γι' αυτούς τους λόγους τους σλάβόφιλους και τους πανσλαβιστές να υποδείξουν έστω και ένα παράδειγμα *καθ' ο πρώτον έργον του φωτισθέντος λαού ην η απηνής καταδίωξις του φωτίσαντος*[83].

Αν και πρόκειται για ένα άρθρο ιδιαίτερα σκληρό απέναντι στη Ρωσία, είναι ενδεικτικό της αλλαγής προσανατολισμού μια μερίδας της κοινωνίας, η οποία βλέπει το μέλλον της Ελλάδας να είναι ευοίωνο μόνο μέσω της προσέγγισης με την Τουρκία, και της οποία εκφραστής ήταν από καιρό ο Επαμεινώνδας Δεληγεώργης. Η θεωρία αυτή, της σύμπραξης και της συνεργασίας με την οθωμανική αυτοκρατορία, έγινε γνωστής ως *ελληνοοθωμανισμός.* Πρόκειται για ένα νέο δόγμα το οποίο θα ξεκινήσει από

[82] Εφημερίς των Συζητήσεων, 02.04.1875

[83] Οι χαρακτηρισμοί αυτοί είναι απόρροια του γεγονότος πως η Ρωσία πήρε την θρησκεία της από την ελληνική φυλή

την «ομογενική» Κωνσταντινούπολη για να κάνει την διάκριση ανάμεσα στο εφικτό και το ευκταίο, το όραμα και την πραγματικότητα και τελικά να αποτελέσει την απάντηση στην Μεγάλη Ιδέα μέσω της μεταφοράς στο εθνικό ιδίωμα του δόγματος της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο ελληνοοθωμανισμός, ήταν ένα «σχήμα που επέτρεπε την αξιοποίηση – συνεπώς και την αποδοχή της προοπτικής των μεταρρυθμίσεων, και η αποδοχή της προοπτικής αυτής προϋπέθετε αυτονόητα την αποδοχή του δόγματος της ακεραιότητας»[84]. Πρόκειται για μια ιδεολογική κάλυψη της οθωμανικής νομιμότητας, με την οποία μάλιστα ολοένα στενότερα συνδέθηκαν τα συμφέροντα της ομογένειας, και έγινε αισθητή ως μια ανάγκη και στην ίδια την Ελλάδα, εξαιτίας της κόπωσης από τις διαμάχες.

Αυτές οι απόψεις φυσικά δεν θα μπορούσαν να διατυπωθούν εύκολα μερικά χρόνια πριν, πόσο μάλλον να βρουν έρεισμα στην κοινωνία, καθώς οι σχέσεις με την Τουρκία ήταν ανέκαθεν τεταμένες και οι δύο χώρες βρίσκονταν σε μια συνεχή πολεμική διαμάχη. Η απογοήτευση όμως από τα αποτελέσματα αυτών των ένοπλων συγκρούσεων αλλά και η διαπίστωση της αλλαγής του συσχετισμού των δυνάμεων στα Βαλκάνια, δημιουργούν ένα αρκετά πρόσφορο έδαφος ώστε να ακουστούν τέτοιες απόψεις και να αποκτήσουν και ένθερμούς υποστηρικτές[85]. Βάσει αυτών των δεδομένων, προβάλλεται ως επιτακτική ανάγκη η καλή συνεργασία της Αθήνας και της Κωνσταντινούπολης καθώς στη δεύτερη κατοικούν πολλοί Έλληνες και φυσικά βρίσκεται εκεί και το Πατριαρχείο.

---

[84] Έλλη Σκοπετέα, ο.π., σελ.320

[85] Παρ' ολ' αυτά στην εφημερίδα δημοσιεύεται και επιστολή στην οποία επισημαίνεται η ανάγκη της εθνικής ολοκλήρωσης και της συσπείρωσης όλων των Ελλήνων για την επίτευξη αυτού του σκοπού και διατυπώνονται και δύο απόψεις για την πιθανότητα αγαστής συνεργασίας Ελλήνων και Τούρκων. Γράφεται λοιπόν πως *όστις σέβεται πλειότερον τους τούρκους πολιτικούς ή τους ηλιθίους, δεν δικαιούται να πιστεύση ότι θα κατορθώση ποτέ η Ελλάς να έχη συνεργόν εις την εθνικήν αποκατάστιν της την Τουρκίαν, ή το ότι αυτήν χάριν της μετά της ασθενούς και πονηράς Ελλάδος συμμαχία της θα πεισθή να εγκαταλείπη την της διαιρέσεως πολιτικήν δι' ης και μόνης είναι δυνατή η σωτηρία αυτής […] Άλλοι πάλιν ελπίζουσιν, ότι δια ταύτης συμμαχίας(με την Τουρκία) όχι μόνον θα αποσοβηθή ο εκ του πανσλαβισμού κίνδυνος, αλλ' ότι και οι Τούρκοι της ελληνικής παιδεύσεως διεισδύσεως και εις τας ψυχάς αυτών θα γείνωσι ποτέ χριστιανοί και ούτω θα παύση δια παντός ο προαιώνιος ούτος πόλεμος μεταξύ της Ασίας και της Ευρώπης. […] Η γνώμη αυτή όσον σεβαστή και αν είναι δια τον υψηλό κοσμοπολίτικον αυτής χαρακτήρα είναι απραγματοποίητος και ήκιστα επωφελής εις ημάς και απραγματοποίητος μεν είναι πρώτον διότι ο Τούρκος είπερ τις και άλλως είναι φανατικός εις το θρήσκευμα του και εχθρός του χριστιανικού θρησκεύματος δεύτερον διότι φύσει ο Τούρκος είναι ανεπιτηδεύτος προς μεταβολήν τοιαύτην.* Εφημερίς των Συζητήσεων 25.01.1875

Όμως όταν αυτή η πολιτική, της ειρηνικής συνύπαρξης με την Τουρκία, προβάλλεται από τον Χαρίλαο Τρικούπη κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του το 1875, η *Εφημερίς των Συζητήσεων* αγανακτεί με την αλλαγή αυτή της στάσης του παραπάνω πολιτικού, καθώς αυτός ήταν που επέκρινε την πολιτικής της φιλίας με την Τουρκία μερικά χρόνια πριν[86]. Αυτή τη μεταβολή της στάσης του, η εφημερίδα την χαρακτηρίζει ως *αστεία* και *παράδοξη*[87] αφού θεωρεί πως ενώ ο Τρικούπης φερόταν κάποτε υποροπτικά και είχε την πεποίθηση πως στα χέρια του επαφιόταν η απελευθέρωση της Ανατολής, τώρα αυτό που κάνει ουσιαστικά, είναι να διεκδικεί το *γέρας της πολιτικής,* ενώ η στάση αυτή (της φιλίας με την Τουρκία) προωθήθηκε εξαρχής από τον Δεληγεώργη. Επικρίνει λοιπόν τον Τρικούπη για αυτή την αλλαγή στη στάση του[88] ενώ πρόκειται για μια πολιτική που ο ίδιος ο Δεληγεώργης και η εφημερίδα του έχουν προωθήσει πολύ και αυτό πηγάζει από την πικρία που νιώθει ο δεύτερος για τον χαρακτηρισμό του ως τουρκόφιλο αλλά και για την κατηγορία πως εγκαταλείπε την ιδέα της εθνικής ολοκλήρωσης όταν προωθούσε αυτή την πολιτική. Παράλληλα όμως, σε άλλο άρθρο γίνεται και μια διαφοροποίηση στις απόψεις τον δύο πολιτικών σχετικά με την ειρήνη που θα μπορούσε να έχει η Ελλάδα με την Τουρκία, η οποία προέρχεται από τον τρόπο που αντιλαμβάνεται έκαστος αυτή την ειρήνη. Αν για τον Τρικούπη είναι λίγο ή πολύ η μη ένοπλη σύγκρουση, για τον Δεληγεώργη πρόκειται περισσότερο για μια κατάσταση *κοινής συμπράξεως* παρά απλώς για

---

[86] *Ως γνωστόν, ο κ. Δεληγεώργης κατά μεν το 1867 κατεκρίθη υπό του τότε υπουργού των εξωτερικών κ. Τρικούπη ως τουρκόφιλος και ολόγου δειν εζητείτο η εις δίκην εισαγωγή του δια την εν τω συμποσίω του πρέσβεως της Τουρκίας πρόποσιν αυτού υπέρ της εσαεί διατηρήσεως των μεταξύ των δύο επικρατειών σχέσεων, κατά δε το 1870 και 1872 ως δορυφόρος της οθωμανικής αυτοκρατορίας προσλιπαρήσας την φιλίαν αυτής, παραδόξως σήμερα διασύρεται η πολιτική αυτή του κ. Δεληγεώργη ως πολεμική και παρακεκινδυνευμένη, του δε κ. Τρικούπη ως ειρηνική και ηπία.* Εφημερίς των Συζητήσεων 15.05.1875

[87] Εφημερίς των Συζητήσεων. οπ

[88] Αυτό που επισημαίνεται ως αλλαγή στη στάση του Τρικούπη μέσα από την *Εφημερίδα των Συζητήσεων,* σύμφωνα με τον Gunnar Hering αυτή η μετάστροφή τους πολλές φορές ήταν αποτέλεσμα της επιμονής του σε μια πολιτική ευχέρεια των χειρισμών και ακόμη και ακραίας αλλαγής της τακτικής σε περίπτωση που το επέβαλαν οι συνθήκες.: «*Κατά τον Τρικούπη πολιτική ειρήνης ή πολιτική πολέμου, δραστική παρέμβαση ή αυτοσυγκράτηση, φιλικές ή τεταμένες σχέσεις με την Πύλη, ψυχρότητα απέναντι στους λαούς της Νοτιοανατολικής Ευρώπης ή συννενοήση μαζί τους, όλα αυτά δεν αποτελούσαν '' αρχάς αυθυπάρκτους, αλλ' είναι αποτέλεσμα της επιδράσεως των περιστάσεων επί την ενιαίαν εθνικήν του ελληνισμού ιδέαν''*. Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936,* τόμος Α΄ΜΙΕΤ, Αθήνα 2006, σελ.548

μια κατάσταση ειρήνης, γιατί θεωρεί τη δεύτερη σαν μια κατάσταση επιβαλλόμενη από το διεθνές δίκαιο, σε αντίθεση με την πρώτη που είναι καθαρά αποτέλεσμα πολιτικής και κατά συνέπεια πιο ουσιαστική[89].

Προς το τέλος πάντως αυτής της πενταετίας, τα περισσότερα άρθρα αρχίζουν να επικεντρώνονται κυρίως στις αναφορές για την ισχυροποίηση της θέσης της Βουλγαρίας στα Βαλκάνια σαν αποτέλεσμα της εκκλησιαστικής της αυτονόμησης αλλά και της υποστήριξης που χαίρει από τη Ρωσία. Φαίνεται λοιπόν, πως αυτό που συνειδητοποιεί η εφημερίδα είναι ότι σιγά σιγά είναι πρέπει να στραφεί η προσοχή της Ελλάδας στην μεθοδευμένη προπαγάνδα των Βούλγαρων στην Μακεδονία και τη Θράκη ώστε να μην παραγνωριστούν τα δικαιώματα των Ελλήνων στις περιοχές αυτές[90]. Μόνιμα απασχολημένοι με τα εσωτερικά τους προβλήματα, τις διαδοχικές κρίσεις στην Κρήτη και τις επαναστατικές ενέργειες στις όμορες επαρχίες (Θεσσαλία και Ήπειρο) οι *Ελλαδίτες* θεωρούσαν τη Μακεδονία και τη Θράκη περιοχές που ανήκαν βέβαια στο χώρο των εθνικών διεκδικήσεων, αλλά που η

---

[89] Στα πλαίσια αυτής της κοινής σύμπραξης, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη εφημερίδα θα μπορέσει και το Πατριαρχείο να ενισχυθεί και να αποκτήσει πάλι τον ρόλο που του αρμόζει ώστε να εξακολουθήσει να αποτελεί τον συνεκτικό κρίκο μεταξύ των λαών της οθωμανικής αυτοκρατορίας : *Ο ελληνισμός λοιπόν δεν ερωτά την κυβέρνησιν των Αθηνών αν θα κηρύξη τον πόλεμον κατά της Τουρκίας, ουδέ αν θα μετέλθη την πολιτικήν της ειρήνης, αλλά τίνος είδους ειρήνης. Ερωτά προ πάντων αν η ειρήνη σκοπή την εμπέδωσιν των τετελεσμένων ως πρας τας σχέσεις του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και των υπ' αυτό λαών, διότι εκ του μεγάλου αυτού ζητήματος, εξαρτώνται πάντα τα λοιπά σπουδαία και πολλά ζητήματα, ως εξαρτάται το παν από τα τείχη της πολιορκούμενης πόλης.* (Εφημερίς των Συζητήσεων 10.05.1875). Βλέπουμε λοιπόν πως δεν πρόκειται απλώς για την προώθηση μια συμφέρουσας στάσης για την δεδομένη στιγμή βάσει των εξελίξεων αλλά για μια μεθοδευμένη επιλογή της οποίας τα πιθανά αποτελέσματα κρίνονται ως εξαιρετικά συμφέροντα όχι μόνο για τους ελεύθερους Έλληνες αλλά και για όσους βρίσκονται ακόμα εντός των ορίων της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

[90] *Νυν η εκκλησία και η πολιτική της Ελλάδος εν γένει την ενέργειαν των πρέπει να περιορίσωσιν εις τους μη Σλάβους κατοίκους της Ανατολής και ιδίως εις τους βουλγαρόγλωσσους Έλληνας τους ανά με την Μακεδονίαν και Θράκην οικούντας. Οι άνθρωποι ούτοι Έλληνες την καταγωγήν όντες ένεκα της φόρας των πραγμάτων και των περιστάσεων, εν αις ανεστρέφοντο, επέβαλον κατά μέγα μέρος την γλώσσαν των και προσέβαλον την βουλγαρικήν επιμιγέντες δηλ. και ούτοι μετά των Βουλγάρων ως και πάντες οι λοιποί Έλληνες οικούντες δε παρά τα πλευρά του βουλγαρικού έθνους αντεστρέφοντο, μετά τούτων μάλλον ή μετά της μεγάλης μάζης των Ελλήνων και τούτο είτε ένεκα της γεωγραφικής θέσεως, είτε ένεκα των ατελεστάτων μέσων της μετά των παραλίων συγκοινωνίας, θεωρουμένης τότε επίσης δυσκόλου και επικινδύνου […] το αυτόν πάθημα παρατηρούμεν και εις του Έλληνας τους εν τοις μεσογείοις της Ασίας οικούντας. Έλληνες ούτοι όντως αγνοούσι την ελληνικήν εις ουδενός όμως τη διάνοια επήλθε ποτέ να χαρακτηρίση αυτούς ως Τούρκους, διότι δεν είναι μόνον η γλώσσα το οίκον δίαιτα, ο τρόπος του σκέπτεσθαι, η ποιότης και ο χρωματισμός των συναισθημάτων και η σωματική κατασκευή. […] Επειδή λοιπόν λογοι εθνολογικοί, φυσιολογικοί και ψυχολογικοί μας πείθουσιν ότι ούτοι είναι Έλληνες την γλώσσαν μόνον ως εκ των δυστυχών περιστάσεων αποβαλόντες, δια τούτο έχομεν δίκαιον να εντείνωμεν πάσας τας δυνάμεις ημών, όπως μη απαλλοτριωθώμεν αδελφών πολυαρίθμων και ευρώστων* Εφημερίς των Συζητήσεων 29.01.1875

ενσωμάτωση τους δεν φαινόταν εφικτή στο άμεσο μέλλον. Η εμφάνιση όμως του βουλγαρικού εθνικισμού στα βόρεια και κεντρικά διαμερίσματα των περιφερειών αυτών ανέτρεπε αυτούς τους υπολογισμούς. Για πρώτη φορά λοιπόν επισημαίνεται ο κίνδυνος της αφομοίωσης των Ελλήνων από άλλους βαλκανικούς λαούς και μάλιστα ως λύση προτείνεται η ίδρυση *καλών ελληνικών σχολείων* με τη συνεργασία της ελληνικής κυβέρνησης και του Πατριαρχείου[91]. Μόνο έτσι θα μπορούσε να προστατευτεί η Μακεδονία, που μάλιστα χαρακτηρίζεται ως *μια εκ των ωραιοτέρων επαρχιών της Ελλάδας*[92], από τις βλέψεις της πανσλαβιστικής προπαγάνδας που σύμφωνα με την εφημερίδα επικεντρωνόταν στην προσάρτηση της είτε από τη Ρωσία είτε από τη Βουλγαρία αλλά και στην εμφάνιση και άλλων μορφών προπαγάνδας, όπως για παράδειγμα της προτεσταντικής[93]. Επαναλαμβάνεται επίσης στην *Εφημερίδα των Συζητήσεων,* η άποψη πως το αίτημα της Βουλγαρίας για εκκλησιαστική αυτονομία δεν θα μπορούσε να μην λάβει έκταση και σε πολιτικά ζητήματα, μόνο που αυτή τη φορά πρόκειται περισσότερο για μια επισήμανση ενός πραγματικού γεγονότος παρά για την προειδοποίηση μιας επικείμενης απειλής όπως συνέβαινε σε παλαιότερα άρθρα[94].

Η πενταετία αυτή κλείνει με το ξέσπασμα της επανάστασης στην Βοσνία – Ερζεγοβίνη, και οι όποιες αναφορές της εφημερίδας αναφορικά με

---

[91] Εφημερίς των Συζητήσεων ο.π.

[92] Ο χαρακτηρισμός αυτός ενισχύει την άποψη πως επικρατούσε ένα αίσθημα βεβαιότητας πως η περιοχή της Μακεδονίας είναι ελληνική και πως οποιαδήποτε αξιώση και διεκδίκηση άλλου λαού για τη συγκεκριμένη περιοχη θα ήταν τουλάχιστον παράλογη. Εφημερίς των Συζητήσεων 05.09.1875

[93] Η περιοχή της Μακεδονίας φαίνεται όμως πως υπήρξε αντικείμενο και της προτεσταντικής προπαγάνδας με αποτέλεσμα να *καταμαστίζηται υπό διαφόρων πολιτικών τε και θρησκευτικών προπαγανδών* […] έχουσι *κοινόν ότι πάντοτε αναφαίνονται ως έχουσι τους αγαθωτάτους σκοπούς, ως ζητούσαι την ευδαιμονίαν των εκεί κατοικούντων, ενώ πράγματι θηριεύουσι σκοπούς ιδιοτελεστάτους.* Αυτό που επίσης έχει σημασία σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο είναι πως αυτές οι ενέργειες αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα από τη στιγμή που στην Ελλάδα επικρατεί πολιτική ανωμαλία ενώ θα έπρεπε να υπάρχει συντονισμένη αντίδραση στις παραπάνω προπαγάνδες. Εφημερίς των Συζητήσεων ο.π.

[94] Σε μια αναπαραγωγή ενός ρουμανικού άρθρου σχετικά με τις αξιώσεις των Βουλγάρων, τις οποίες η *Εφημερίδα των Συζητήσεων* χαρακτηρίζει ως *περίεργες,* επειδή αναφέρεται πως *η εκκλησιαστική αυτονομία δεν αρκείται να ήναι το έσχατον όριον των πόθων αυτού (σσ του βουλγαρικού λαού)* και πως ο βουλγαρικός λαός *θέλει να έχη ανάλογον μέρος εν τη διευθύνσει των τυχών αυτού, ενί δε λόγω απαιτεί πολιτικήν ύπαρξιν.* Είναι από τις λίγες φορές που όταν μεταφέρεται ένα ξένο άρθρο προηγείται και κάποιο σχόλιο της εφημερίδας, για να φανεί και η δυσαρέσκεια για την τροπή που έχουν πάρει τα πράγματα. Εφημερίς των Συζητήσεων 10.10.1875

αυτό το θέμα είναι περιορισμένες στην αρχή, γεγονός που μας κάνει να πιστεύουμε πως τουλάχιστον αρχικά δεν εκτιμήθηκε ως μια ιδιαίτερα σοβαρή περίπτωση εξέγερσης. Αυτή η άποψη φυσικά μεταβάλλεται αργότερα, καθώς όπως θα δούμε στη συνέχεια, με αφορμή την επανάσταση αυτή θα ξεκινήσει μια διαμάχη μεταξύ των πολιτικών αρχηγών για τη συμμετοχή ή μη της Ελλάδας σε μια γενικευμένη εξέγερση κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η πρώτη πάντως έμμεση σύγκρουση του Δεληγεώργη στον Κουμουνδούρου μέσα από την εφημερίδα του, γίνεται στα τέλη του 1875 (όταν πρωθυπουργός ήταν ο δεύτερος). Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, σχολιάζεται η *υπερβολική* και *κινδυνώδης* προσέγγιση της Ελλάδας προς τη Ρωσία (χωρίς να μεταβάλλονται όμως οι σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας), όπως αυτή παρουσιάζεται μέσα από έναν ανταποκριτή της εφημερίδας *Φάρος του Βοσπόρου* από την Αθήνα σε άρθρο της εν λόγω εφημερίδας, τις απόψεις της οποίας φαίνεται να ενστερνίζεται πλήρως η *Εφημερίς των Συζητήσεων*. Γράφεται λοιπόν από τον *Φάρο του Βοσπόρου (*και σύμφωνα πάντα με τις πληροφορίες του ανταποκριτή), ο Κουμουνδούρος επιμένει στον σεβασμό που πρέπει να έχει η Ελλάδα προς όλες τις Μεγάλες Δυνάμεις και πως *μεταξύ του πολεμείν την Ρωσσίαν και το καθίσταται δορυφόρος της δυνάμεως ταύτης υπάρχει δια την Ελλάδα μέση οδός*[95]. Αυτή την άποψη παρ' όλ' αυτά την αποκρούει η εφημερίδα γράφοντας πως είναι αδύνατο να υπάρξει μέση οδός στη σχέση της Ελλάδας με την Ρωσία, καθώς τα συμφέροντα των Σλάβων που προωθούνται από τη Ρωσία είναι σε πλήρη αντιδιαστολή με αυτά των Ελλήνων[96] και μάλιστα χαρακτηρίζεται και *γελοία* η εικασία πως θα εγκατέλειπε η Ρωσία τη στάση της για χάρη της φιλίας της με την Ελλάδα[97]. Τέλος, το άρθρο καταλήγει να εκθειάσει την πολιτική επιλογή του Δεληγεώργη, ο οποίος σύμφωνα με την εν λόγω εφημερίδα, χωρίς να *δυσφημεί ανά πάσαν την γην την Ρωσσίαν* (αν και τον κατηγορούν για το αντίθετο οι πολιτικοί του αντίπαλοι) καταφέρνει και διατηρεί μια *αμυντική*

[95] Εφημερίς των Συζητήσεων 29.11.1875

[96] *Το ασυμβίβαστον των συμφερόντων τούτων, των διαφόρων εντελώς φύσεως, τοσούτον υπάρχει αποκλειστικήν κυριαρχίαν των εν τη Ανατολή επί βλάβη πασών των άλλων μεταχειριζονται πάσαν παραχώρησιν ως αφετηρίαν προς επίτευξιν νέων παραχωρήσεων.* Εφημερίς των Συζητήσεων ο.π.

[97] *Η πολιτική δεν ρυθμίζεται επί των αισθημάτων και επί των δειγμάτων συμπαθείας κατά το μάλλον και ήττον ειλικρινούς, αλλ΄αποκλειστικώς επί των πραγμάτων.* Εφημερίς των Συζητήσεων ο.π.

θέση και υπερασπίζεται με κάθε τρόπο τα συμφέροντα των ομοεθνών κατά των πλεονεκτικών τάσεων του πανσλαβισμού. Η *Εφημερίς των Συζητήσεων* παραθέτει λοιπόν το εν λόγω απόσπασμα σαφέστατα επειδή κρίνεται ως αναποτελεσματική η πολιτική που ακολουθεί ο Κουμουνδούρος, γνώμη που συμμερίζεται η εφημερίδα και φυσικά επειδή κρίνεται με τα καλύτερα λόγια η αντίστοιχή του Δεληγεώργη.

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Σε γενικές γραμμές το *Εθνικόν Πνεύμα* και την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* τις απασχολούν τα ίδια θέματα σχετικά με την εξωτερική πολιτική που πρέπει να ακολουθήσει η χώρα ώστε να επιτύχει την εθνική ολοκλήρωση, ακόμα και αν αυτό το ενδεχόμενο δεν φαίνεται για αυτήν την πενταετία τόσο πιθανό. Και οι δύο ενδιαφέρονται να παρουσιάζει η Ελλάδα μια καλή εικόνα στις Μεγάλες Δυνάμεις ώστε να κερδίσει την εύνοια τους αλλά δεν χάνουν την ευκαιρία να τους ασκούν και κριτική όταν οι ενέργειες τους θίγουν τα ελληνικά συμφέροντα ή θεωρούν πως δεν αρμόζουν σε μια χώρα με την ιστορία της Ελλάδος. Πάντως η καθεμία από αυτές τις εφημερίδες δείχνει την εύνοιά της σε κάποια από τις προστάτιδες δυνάμεις, και ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ρωσίας η διαφορά αντιμετώπισης που έχουν απέναντι στην ομόδοξη χώρα είναι πολύ έντονη. Η *Εφημερίς των Συζητήσεων* χρησιμοποιεί ένα πλήθος αρνητικών χαρακτηρισμών για τη Ρωσία σε αντίθεση με το *Εθνικόν Πνεύμα* που προσπαθήσει να τηρήσει μια ουδέτερη στάση απέναντι της, ο οποία όμως δεδομένων των συνθηκών και του γενικότερα αρνητικού κλίματος εξαιτίας του ρόλου της στο Βουλγαρικό Ζήτημα, μπορεί να θεωρηθεί ακόμα και ως θετική αντιμετώπιση. Στηριζόμενη σε αυτό το γεγονός, η εφημερίδα του Δεληγεώργη θα ασκήσει δριμύτατη κριτική στον Κουμουνδούρο κατηγορώντας τον πως δεν υπερασπίζεται τα ελληνικά συμφέροντα, ενώ αντίστοιχα και ο Κουμουνδούρος θα κατηγορήσει τον πολιτικό του αντίπαλο πως εγκαταλείπει το δόγμα της Μεγάλης Ιδέας στην

προσπάθειά του να προσεγγίσει την Τουρκία και να συνεργαστεί μαζί της. Ο Κουμουνδούρος δηλαδή επιμένει να βλέπει πιο ρομαντικά τις σχέσεις τις Ελλάδας με τις βαλκανικές χώρες και τη Ρωσία, θεωρώντας τες αμετάβλητες εξαιτίας του θρησκευτικού δεσμού ενώ αντίθετα ο Δεληγεώργης διαπιστώνει την ανάγκη νέων συμμαχιών καθώς οι απαιτήσεις της εποχής είναι διαφορετικές και απομακρύνεται από τις σλαβικές χώρες κατευθυνόμενος περισσότερο από ρεαλιστικά κριτήρια. Εξάλλου και τα άρθρα της *Εφημερίδας των Συζητήσεων* σε σχέση με αυτά του *Εθνικού Πνεύματος* για το Βουλγαρικό Ζήτημα και την ενδυνάμωση του Πανσλαβισμού είναι πολύ περισσότερα, γεγονός που αποδεικνύει αυτή την τόσο διαφορετική συνειδητοποίηση της ύπαρξης σλαβικού κινδύνου.

Η στάση του *Εθνικού Πνεύματος*, της *Εφημερίδος των Συζητήσεων* και της *Εφημερίδος* από την Επανάσταση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης (μέσα 1875) έως την προσάρτηση της Θεσσαλίας (1881)

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Εισαγωγικό Σημείωμα :

Το *Εθνικόν Πνεύμα*, το δημοσιογραφικό όργανο του Κουμουνδούρου, αποτελεί ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο στην μελέτη του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1870, καθώς ο Κουμουνδούρος υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους πρωταγωνιστές και μάλιστα ήταν αυτός που κλήθηκε πολλές φορές να πάρει την πρωτοβουλία της απόφασης για την συμμετοχή ή όχι της Ελλάδας στον γενικευμένο πόλεμο των βαλκανικών χωρών κατά της Τουρκίας. Διαβάζοντας τα άρθρα της εν λόγω εφημερίδας είναι ουσιαστικά λοιπόν σαν να διαβάζουμε τις ίδιες τις σκέψεις του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου ·εξάλλου ο ίδιος ήταν ο συντάκτης πολλών από τα άρθρα.

Οι απόψεις του Κουμουνδούρου είναι λίγο πολύ γνωστές ·είναι γεγονός ότι ο Κουμουνδούρος είχε συναίσθηση των περιορισμένων δυνατοτήτων ενός μικρού κράτους, όπως ήταν η Ελλάδα, παρ' ολ' αυτά όμως, αντίθετα από άλλους πολιτικούς που προσέβλεπαν αποκλειστικά στις Μεγάλες Δυνάμεις για στήριξη, αυτός πίστευε ότι ενωμένοι οι λαοί των Βαλκανίων θα μπορούσαν να εκδιώξουν με τις δικές τους δυνάμεις τους Οθωμανούς από την Ευρώπη ή έστω να ασκήσουν πίεση στις Δυνάμεις τους ώστε να το πράξουν αυτές. Μάλιστα για τη στάση του αυτή κατηγορήθηκε μέχρι και για ρωσοφιλία από τους πολιτικούς του αντιπάλους, καθώς οι βλέψεις των Σλάβων είχαν καταλήξει να είναι άμεσα συνδεδεμένες με αυτές

της Ρωσίας. Ο εν λόγω πολιτικός πάντως έχοντας επίγνωση της κατάστασης κράτησε τα προσχήματα και υιοθέτησε την πολιτική της ουδετερότητας όσο αυτό θεωρούσε πως εξυπηρετούσε το συμφέρον της χώρας αλλά ποτέ δεν εγκατέλειψε την ιδέα της συνεργασίας των βαλκανικών λαών, διατηρώντας στενές επαφές μαζί τους[98].

Ι. Το ξέσπασμα της επανάστασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και η στάση της Ελλάδος

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, αρχικά η εκτίμηση του *Εθνικού Πνεύματος* για την επανάσταση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης ήταν πως επρόκειτο για μια αρκετά παρακινδυνευμένη επανάσταση και μάλιστα σχολιάστηκε αρνητικά και η επιμονή των σλάβων δημοσιογράφων, οι οποίοι με τα άρθρα τους προσκαλώντας και άλλες χώρες, όπως η Σερβία, να λάβουν μέρος στην επανάσταση, τις παρέσυραν χωρίς να αναλογίζονται τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει μια τέτοια πράξη για τους χριστιανικούς λαούς[99]. Αντιμετωπίζεται δηλαδή, από μια απόσταση, και όχι ως μια ενδεχόμενη ευκαιρία για το ελληνικό κράτος, ενώ χρήζει της προσοχής της κυβέρνησης μόνο στο βαθμό που τα ελληνικά συμφέροντα στην Ανατολή θα τεθούν σε δεύτερη μοίρα, χάριν των σλαβικών[100].

Στην πορεία όμως, και επανεξετάζοντας τα γεγονότα με αφορμή τις συνεχείς επιτυχίες των επαναστατών έναντι των τουρκικών στρατευμάτων, δίνεται η αρμόζουσα προσοχή στην εν λόγω επανάσταση, και γίνεται λόγος για την απώλεια του χαμένου χρόνου προς δράση από πλευράς της ελληνικής

---

98 Ευάγγελος Κωφός, *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα, 1875-1881,* ο.π. σελ 44

99 *Οι νότιοι Σλάβοι κατελήφθησαν εν γένει υπό του ακαθέκτου επαναστατικού παροξυσμού. Ιδίως αι εν Αυστρία εκδιδόμεναι σλαβικαί εφημερίδες εκήρυξαν σταυροφορίαν κατά του τουρκικού κράτους, προσκαλούσι δε θρασέως και δι' απειλών τον ηγεμόνα της Σερβίας να κηρύξη πόλεμον κατά της Πύλης. [...] Είναι λυπηρόν ότι οι σλάβοι δημοσιογράφοι δεν λαμβάνουσιν εν όψει τας εν τη Ανατολή επικρατούσας πολιτικάς δυσχερείας, παρασκευάζουσι δε δια του ασυνέτου ενθουσιασμού των μεγάλας ίσως συμφοράς επιβλαβή των δυστυχών χριστιανών.* Εθνικόν Πνεύμα, 31.07.1875

100 *Η Ελλάδα δεν είναι κεκλημένη να αναμιχθή εις τα μελετώμενα σχέδια αλλ' η κυβέρνησις της Ελλάδος οφείλει τουλάχιστον να επιτηρήση προσεκτικώτατα την πορείαν των πραγμάτων, διότι τα ελληνικά συμφέροντα εάν δεν είναι σπουδαιότερα, των σλαβικών εν τη Ανατολή, βεβαίως δεν είναι ούτε υποδεέστερα. Έγκειται δεν και εις το συμφέρον της Τουρκίας να μη παραγκωνισθώσιν υπό του σλαβισμού τα δικαιώματα του ελληνικού έθνους.* Εθνικόν Πνεύνα, ο.π.

κυβέρνησης[101] αλλά και για τη σημασία της επέμβασης των Δυνάμεων στην έκβαση της ανατολικής αυτής κρίσης αφού κάτι τέτοιο θα μπορούσε να οδηγήσει είτε στην καταστολή, ενώ το αντίθετο στη γενίκευσή της[102]. Διαβάζοντας την εφημερίδα δημιουργείται η εντύπωση πως δεν αναμενόταν καθόλου να έχουν συναινέσει κρυφά σε μια τέτοια επανάσταση οι Μεγάλες Δυνάμεις[103] και αυτό είναι ίσως και το γεγονός που θα έπρεπε να ανησυχεί τους Έλληνες καθώς «*τα πράγματα λοιπόν ήλλαξαν προφανώς εν τη Ανατολή*» και «*οι όροι του εν αυτή πολιτικού καθεστώτος μετετράπησαν και ουδόλως παράδοξον είναι το κίνημα της Ερζεγοβίνης και Βοσνίας να χρησιμεύση ως προανάκρουσμα ριζικών εν τη Ανατολή πολιτικών μεταβολών.*[104]» Έτσι σταδιακά, η εφημερίδα θα διαπιστώσει πως θα πρέπει η Ελλάδα να φροντίσει να είναι προετοιμασμένη καθώς μια τέτοια εξέλιξη θα μπορούσε να κρίνει και το μέλλον της ακόμα. Είναι γεγονός πάντως, πως τουλάχιστον στην αρχή, οι Μεγάλες Δυνάμεις ήταν κατηγορηματικά κατά της επανάστασης αφού δεν ήθελαν τίποτε να ταράξει την ειρήνη στην Ευρώπη. Μάλιστα μεταξύ αυτών ήταν και η επίσημη Ρωσία, αλλά αυτή την άποψη δεν τη συμμερίζονταν οι διάφορες πανσλαβιστικές οργανώσεις οι οποίες ήταν πρόθυμες να προσφέρουν την υποστήριξη τους στους επαναστάτες, βλέποντας σε αυτή την εξέγερση να παρουσιάζεται μια μοναδική ευκαιρία.

Όπως αναφέρθηκε, ο Κουμουνδούρος ήταν θιασώτης της συνεργασίας της Ελλάδας με τους υπόλοιπους σλαβικούς λαούς και για το λόγο αυτό, μέσα από το *Εθνικόν Πνεύμα* εκφράζει την έντονη δυσαρέσκειά του όταν από την *απερισκεψία κάποιων ελληνικών εφημερίδων* να κρίνουν αρνητικά την επανάσταση των σλαβικών λαών, εγείροντας το μίσος τους· αυτοί σαν

---

[101] Εθνικόν Πνεύμα, 01.08.1875

[102] Εθνικόν Πνεύμα, 14.08.1875

[103] ***Αι ειδήσεις αυταί (από τις εφημερίδες της Τεργέστης για την επανάσταση) μαρτυρούσιν, ότι το κίνημα των εν Ερζεγοβίνη και Βοσνία χριστιανών υπηκόων της Πύλης δεν είναι τυχαία τις εξέγερσις εξ εκείνων, τας οποίας υπαγορεύει στιγμιαία τις έξαψις και ερεθισμός λαού καταπιεζομένου, αλλά πράξις προ καιρού παρασκευασθείσα, ευνοουμένη δε προφανώς υπό των ισχυρών του κόσμου τούτου, τουτέστιν ότι είνε αληθής επανάστασις, και τα μέσα της επιτυχίας αυτής έχουσα πρόχειρα και άφθονα και τον σκοπόν αυτής σαφώς προωρισμένον, όστις είνε η εντελής από της Υψηλής Πύλης αυτονομία*** Εθνικόν Πνεύμα, 21.08.1875

[104] Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

απάντηση μέσα από τις δικές τους εφημερίδες δεν διστάζουν να εκτοξεύσουν και απειλές πως οι Έλληνες θα αναγκαστούν να παραιτηθούν από τα δικαιώματα τους για περιοχές όπως η Ήπειρος και η Θεσσαλία[105]. Μια πιθανή εχθρική στάση των υπόλοιπων βαλκανικών χωρών απέναντι στην Ελλάδα, όπως είναι φυσικό, θεωρείται ως πολύ αρνητική εξέλιξη καθώς σκοπός του Κουμουνδούρου ήταν να καταφέρει η Ελλάδα να κρατήσει τις ισορροπίες στις σχέσεις της με τις ομόδοξες χώρες αλλά και την Τουρκία. Αυτό εξάλλου είναι φανερό από την επιμονή της Ελλάδος να διατηρήσει μια ουδέτερη στάση παρά τις παροτρύνσεις κυρίως της Σερβίας για συμμετοχή στον πόλεμο, φοβούμενη τις συνέπειες που θα ακολούθησαν της επιλογή της μιας ή της άλλης μεριάς. Παρά την επίθεση πάντως του *Εθνικού Πνεύματος* στις εφημερίδες που τάσσονται κατά των σλαβικών λαών, και η ίδια σε άρθρο της αναφέρεται σε υπερεκτίμηση της έκβασης των μαχών μεταξύ Σλάβων και Τούρκων καθώς ***μικραί*** *συμπλοκαί μεταπλάσσονται δι' εξάλλου ποιητικής φαντασίας εις μυριονέκρους μάχας,* ***ασήμαντοι*** *δε αψιμαχίαι εξογκούνται εις κρατεράς εκ του συστάδην συγκρούσεις και ο αριθμός εκατέρωθεν πιπτόντων και των τραυματιζομένων λογίζεται εις εκατοντάδας.*[106]. Βλέπουμε λοιπόν πως ενώ από τη μια υποστηρίζει την προσπάθεια των ομόδοξων λαών απέναντι στον Τούρκο κατακτητή, από την άλλη είναι δύσκολο να μην υπάρχει και μια αμφιβολία για την πραγματικές διαστάσεις αυτής της εξέγερσης. Είναι αναγκαία εξάλλου αυτή η αμφιβολία ώστε να την κρατά σε εγρήγορση και να δει υπό άλλη οπτική γωνία την επιλογή να μείνει αμέτοχη. Αν δηλαδή αναφέρονταν μόνο κατά κράτος νίκες κατά των Οθωμανών και θρίαμβοι, σε ποιά βάση θα μπορούσε να αιτιολογηθεί η επιμονή της Ελλάδος να μείνει αμέτοχη μπροστά σε αυτές τις τόσο καθοριστικής σημασίας εξελίξεις;

Έντονη θα είναι και η αντίδραση της εφημερίδας όμως στην είδηση της παραχώρησης κάποιων σημαντικών προνομίων στους Βόσνιους και τους Ερζεγοβίνιους από την Πύλη, καθώς τα προνόμια αυτά δεν θα παραχωρηθούν στους υπόλοιπους λαούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

[105] Εθνικόν Πνεύμα, 28.08.1875
[106] Εθνικόν Πνεύμα, 06.12.1875

όπως θα περίμενε, σαν επιβράβευση της αφοσίωσής τους στο καθεστώς[107]. Είναι γεγονός πως η κυβέρνηση Κουμουνδούρου είχε επενδύσει πολλά στην επιβράβευση της από της Δυνάμεις και την Πύλη για την τήρηση ουδέτερης στάσης, θεωρώντας πως αυτό θα μπορούσε να είναι το όφελος της από αυτή την υπόθεση και όταν βλέπει πως αυτό δεν πραγματοποιείται, καλεί μέσω της εφημερίδας του τις Μεγάλες Δυνάμεις να μεσολαβήσουν ώστε τα προνόμια αυτά να εφαρμοστούν σε όλο το κράτος και προειδοποιεί πως μια αντίθετη εξέλιξη θα μπορούσε να πυροδοτήσει νέες και μεγαλύτερες συγκρούσεις στην Ανατολή. Η επίκληση στις Μεγάλες Δυνάμεις πάντως, κάθε άλλο παρά τυχαία είναι καθώς εκτός από το αποτελεί την συνήθη λύση στην οποία καταφεύγουν οι πολιτικοί της χώρας, είχε εκφραστεί και η άποψη, όπως είδαμε και παραπάνω, πως η επανάσταση είναι περισσότερο αποτέλεσμα προετοιμασίας που έγινε εν γνώσει των Δυνάμεων και όχι αυθόρμητης εξέγερσης, καθώς δεν μπορεί να δοθεί μια άλλη εξήγηση για την τόσο θετική έκβασή της.

II. Ο Κουμουνδούρος πρωθυπουργός – οι πολιτικές του επιλογές και τα διλήμματα

Ήδη από το 1875, στις προγραμματικές δηλώσεις των κομμάτων (κυρίως του Κουμουνδούρου και του Τρικούπη) διακρίνεται η τάση να οδηγηθεί η χώρα στον εκσυγχρονισμό σύμφωνα με το δυτικό πρότυπο[108]. Η «*οδός της ευημερίας, της τάξεως και του εμπρέποιντος αυτώ μεγαλείου συμφώνως τις απαιτήσεσει των νέων καιρών*[109] , με καινοτομίες στην αγροτική παραγωγή, στην

[107] *Τοιούτω τρόπως, ενθαρρύνεται εμμέσως πως το επαναστατικόν πνεύμα και υποσκάπτεται η ησυχία και η ειρήνη της Ανατολής, διότι ευεργετούνται μεν οι επαναστάται, παραμελούνται δε οι άλλοι φιλήσυχοι και φιλότιμοι χριστιανοί.* Εθνικό Πνεύμα, 11.01.1876

[108] Και για τον Δεληγεώργη πάντως επικρατούσε η άποψη πως ήταν ένα από τους επίδοξους αναμορφωτές της χώρας κυρίως για την εσωτερική ανασυγκρότηση της χώρας. Σύμφωνα με τον Γ. Ασπρέα: *Προς τον Δεληγεώργην είχεν ήδη στραφεί η προσοχή του ελληνικού λαού, ως εκ της τολμηράς αυτού πολιτικής και του ανορθωτικού και οργανωτικού προγράμματος δια του οποίου υπέσχετο πολλά και μεγάλα, άτινα ήτο ανθρωπίνως αδύνατον να επιτελέση ουδεμία εκ των συγχρόνων τότε κυβερνήσεων, ως εκ του πολυαρίθμου των πολιτικών αρχηγών και της βραχείας επί την αρχήν παραμονής.* Ασπρέας Γ, ο.π., σελ. 43

[109] Εθνικόν Πνεύμα, 05.03.1876

αμυντική οργάνωση της χώρας αλλά και την εξυγίανση της διοίκησης, αποτελεί λοιπόν τον άξονα γύρω από τον οποίο θέλει να οργανώσει την χώρα όταν αναλαμβάνει πρωθυπουργός ο Κουμουνδούρος τον Οκτώβριο του 1875, αδυνατώντας να υλοποιήσει πολλές φορές το πρόγραμμά του από τα προβλήματα που δημιουργούσαν οι επανειλημμένες πολιτικές συγκρούσεις και κρίσεις.

Παρ' ολ' αυτά, η κύρια διαφωνία μεταξύ των κομμάτων όσο επικρατεί αναβρασμός στα Βαλκάνια, θα γίνεται με αφορμή την κρίση του Ανατολικού ζητήματος και τη στάση που θα πρέπει να κρατήσει η Ελλάδα απέναντι στις καταιγιστικές – και όχι και τόσο αναμενόμενες – εξελίξεις, ενώ η προσπάθεια για εσωτερική οργάνωση και οικονομική ανοικοδόμηση της χώρας θα περάσει σε δεύτερη μοίρα. Αν και ήταν κοινός τόπος όλων των κομμάτων πως η χώρα έπρεπε να είναι προετοιμασμένη για να ανταπεξέλθει στις όποιες προκλήσεις ώστε να μπορέσουν επιτέλους να ενωθούν οι ελληνικές επαρχίες της Τουρκίας με τη μητέρα Ελλάδα, το αντικείμενο των διενέξεων ήταν τα μέσα, οι τρόποι, αλλά και η χρονική στιγμή της εκπλήρωσης αυτού του στόχου[110].

Με την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Κουμουνδούρο, εκφράστηκαν κάποιες ανησυχίες από ξένους διπλωμάτες, εξαιτίας της γνωστής προσήλωσής του στην ιδέα της συνεργασίας των λαών της Βαλκανικής, αλλά ήταν ο ίδιος βασιλιάς που διασκέδασε αυτές τις ανησυχίες καθώς κατέστησε σαφές πως καμία απόφαση δεν θα μπορούσε να παρθεί χωρίς να την εγκρίνει και ο ίδιος και αυτός με τη σειρά του ήταν υπέρ της ειρήνης εκείνη τη δεδομένη στιγμή. Η αλήθεια είναι πάντως, πως αν και η κοινή γνώμη ήταν ανέκαθεν υπέρ της πολεμικής σύγκρουσης με την Τουρκία (ανεξαρτήτως του αν οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές για κάτι τέτοιο) και ασκούσε πολύ πίεση για το λόγο αυτό στις κυβερνήσεις, η μεταστροφή του κλίματος στις σχέσεις με τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες εξαιτίας της ελληνοβουλγαρικής διένεξης για το εκκλησιαστικό ζήτημα, είχε σαν αποτέλεσμα να αισθανθεί απειλή για το ενδεχόμενο της διεκδίκησης των

[110] Gunnar Hering, ο.π. σελ. 542

ίδιων εδαφών από την οθωμανική αυτοκρατορία, και κυρίως της Μακεδονίας και της Θράκης. Ως εκ τούτου, πλέον, οι εθνικιστικές διαθέσεις της κοινής γνώμης δεν θα στρέφονταν μόνο κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά και κατά των σλαβικών λαών, ιδίως μάλιστα των Βούλγαρων. Η κυβέρνηση του Κουμουνδούρου λοιπόν, καλείται να επιδείξει επιδεξιότητα στην εξωτερική πολιτική ώστε να διατηρήσει τις απαιτούμενες ισορροπίες αλλά κυρίως στο να μπορέσει να αποκρυπτογραφήσει τα «κρυμμένα» και πολλές φορές διφορούμενα μηνύματα που έδιναν στην Ελλάδα οι ξένες δυνάμεις, δεδομένων των γεγονότων και των συγκυριών. Πρόκειται αναμφισβήτητα για μια μεγάλη πρόκληση αλλά κυρίως για μια μεγάλη ευθύνη.

Μια από τις μεγάλες δυσκολίες που πρόκειται να αντιμετωπίσει, είναι η έλλειψη κάθε υποδομής σε στρατιωτική οργάνωση αλλά και η έλλειψη οικονομικών πόρων ώστε να επιτευχθεί η απαραίτητη προετοιμασία σε ένα ικανοποιητικό χρονικό διάστημα. Για την επίθεση που δέχεται από πολλούς η κυβέρνηση εξαιτίας της αδυναμίας να πετύχει γρήγορες πολεμικές παρασκευές, το *Εθνικόν Πνεύμα* σπεύδει να αποδώσει τις πραγματικές ευθύνες στις προηγούμενες κυβερνήσεις. Γράφει λοιπόν πως «*ότε η παρούσα κυβέρνησις ανέλαβε την διεύθυνσιν των κοινών, εύρε καθιερωμένην πολιτικήν ειρηνικήν, [...] ούτε σκέψις ουδεμία περί προμηθείας υλικού υπήρχεν, ούτε εργασία τις περί οργανισμού εν γένει του στρατού.*[111]» Περιγράφει λοιπόν μια κατάσταση κάθε άλλο παρά αναμονής και προετοιμασίας αλλά αντιθέτως επικέντρωσης στην εσωτερική διοργάνωση της χώρας εις βάρος της πολεμικής προετοιμασίας καθώς επικράτησε η άποψη μιας μερίδας πολιτικών πως «*η μεγάλη ιδέα είνε παραφροσύνη*»[112]. Η αιτία για την εκτόξευση των κατηγοριών προς τις προηγούμενες κυβερνήσεις δεν είναι μόνο η δύσκολη θέση στην οποία έχει περιέλθει η Ελλάδα εξαιτίας της ανετοιμότητάς της, αλλά είναι και ένας τρόπος να απαντήσει η εφημερίδα στις κατηγορίες που τις επιρρίπτουν οι πολιτικοί για την ολιγωρία της. Δεν μπορεί να δεχτεί να την κατηγορούν αυτοί που κρίνει πως είναι οι πραγματικά υπεύθυνοι και μέσα από το άρθρο

[111] Εθνικόν Πνεύμα, 19.04.1876
[112] Εθνικόν Πνεύμα, 24.04.1876

της θέλει να κάνει σε όλους γνωστό πως «*όσοι σήμερον ισχυρότερον κραυγάζουσιν ελεηνολογούντες το ανέτοιμον ημών, αυτοί προ πάντων προητοίμασαν την κατάστασιν αυτήν, μυκτηρίζοντες την πολιτικήν των προετοιμασιών και οικτείροντες την Ελλάδα δια τα οποία αναλαμβάνει μωρώς, ως έλεγον, βάρη προς κατασκευήν πλοίων και αγορά όπλων*» ενώ δεχόμενη και την περίπτωση κάποιος να αλλάζει γνώμη και να κρίνει ως συμφέρουσα μια άλλη πολιτική, δεν δέχεται ούτε σε αυτή την περίπτωση την κριτική γιατί θεωρεί πως *« αι πολεμικαί προπαρασκευαί των εθνών είναι έργον χρόνου μακρού και θυσιών μεγάλων*[113]», άρα και θα έπρεπε να ξέρουν πως δεν μπορεί να αλλάξει μια αρνητική κατάσταση από τη μια στιγμή στην άλλη.

Αυτή η απάντηση της εφημερίδας στις κατηγορίες έρχεται σε μια χρονική περίοδο που μέσα από Τύπο ξεκινά ένας πολύ έντονος διάλογος με σκοπό να αναδειχθούν οι υπεύθυνοι για την ανετοιμότητα αλλά και να δοθεί (από τις αντιπολιτευόμενες εφημερίδες) η ώθηση στην κυβέρνηση να πάρει μια θέση απέναντι στα γεγονότα που συνταράσσουν την νοτιοανατολική Ευρώπη. Μέσα από τα άρθρα του *Εθνικού Πνεύματος* φαίνεται πως η εφημερίδα ως επί το πλείστον να υπερασπίζεται θερμά την άποψη πως ο ρόλος της Ελλάδας είναι να τηρήσει μια ουδέτερη στάση, όχι τόσο για τις αρνητικές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει ο πόλεμος δεδομένης της ανετοιμότητας της χώρας αλλά γιατί αυτό ικανοποιεί και τις Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες έδειχναν να μην επιθυμούν καμία συμμετοχή τις Ελλάδας στον πόλεμο[114]. Αυτός κρίνεται ως ο πλέον ενδεδειγμένος τρόπος συμπεριφοράς για το έθνος, με *κανόνα την ιδία αυτού συνείδηση και τα ιδία αυτού συμφέροντα*[115] ώστε να επιτύχει αυτό που θέλει. Βλέπουμε λοιπόν πως την επιλογή της ουδετερότητας από φόβο για μια ενδεχόμενη αρνητική αντίδραση της Ευρώπης, η εφημερίδα την παρουσιάζει ως επιβαλλόμενη από

---

[113] Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

[114] «*Η Ελλάς προ πάντων πρέπει να ελεύση την εμπιστοσύνην και το σέβας των ξένων εθνών, και να θεωρηθή ως Έθνος σπουδαίον, εμβριθές, μη παρασυρόμενον εγκαίρως, ουδέ παρίστανον πρόσωπον άτοπον δι' ασκόπων διακηρύξεων και δια ψευδών και αβασίμων κινημάτων, τα οποία βλάβας και καταστροφάς μόνον επιφέρουσι*» Εθνικόν Πνεύμα, ο.π. και «*Οφείλει προ πάντων η Ελλάς ν' αποδείξη εμπράκτως ότι δεν είναι έθνος ταραχοποιόν και άβουλον όργανον ξένων παροτρύνσεων εξωτερικών*» Εθνικόν Πνεύμα 29.04.1876.

[115] Εθνικόν Πνεύμα, 20.04.1876

την συνείδηση του κράτους και έτσι σε ένα παιχνίδι με τις λέξεις εκφράζεται κατά κάποιο τρόπο η σύγχυση στην οποία βρίσκεται η ίδια η κυβέρνηση. Επιλέγει δηλαδή μια πολιτική και την υπερασπίζεται ως την μόνη σωστή επιλογή, αλλά έχει ανάγκη να κάνει μια επίκληση στο συναίσθημα και στη συνείδηση του έθνους ώστε να την εκλογικεύσει και στην κοινή γνώμη. Δεν μπορούμε παρά να αναρωτηθούμε πάντως αν η Ελλάδα θα τηρούσε την ίδια στάση αν ήταν σωστά πολεμικά προετοιμασμένη.

Σε μια παρόμοια αντίφαση πέφτει και σε κάποια άλλα άρθρα όμως όταν από τη μια αναφέρεται ως λάθος η παραμέληση της ανάπτυξης των εθνικών δυνάμεων όλα τα προηγούμενα χρόνια, συνδέοντας την θέση στην οποία βρίσκονται τα έθνη με την υλική ισχύ τους, από την άλλη όμως σπεύδει να προσδιορίσει πως ο «*στρατιωτικός καταρτισμός της πατρίδος*» δεν εμπνέεται από φιλοπόλεμη διάθεση γιατί «*ο πόλεμος είναι κακόν παροδικόν*» και «*ο βίος των εθνών είναι εν ειρήνη*» άρα και οι πολεμική προετοιμασία θα πρέπει να γίνεται μόνο για την περίπτωση που πλέον ο πόλεμος δεν θα μπορεί να αποφευχθεί για μια χώρα[116]. Από την άλλη, το Ε*θνικόν Πνεύμα* κρίνοντας από τις εξελίξεις οδηγείται στη διαπίστωση πως αυτή η υλική ισχύς στην οποία υπολείπεται η Ελλάδα έχει κάνει λαούς υποδεέστερους του ελληνικού, μέσα από τη σωστή προετοιμασία τους, να αναπτύξουν «*θέσιν βελτίονα*» στη σκέψη του κόσμου και σίγουρα αυτό το γεγονός είναι ανησυχητικό.

Αλλού πάλι, αναφερόμενη η εφημερίδα στην ανάγκη για άμεση παρασκευή με σκοπό η Ελλάδα να «*πληρώση και τα μεγάλα κενά και τας σπουδαίας ελλείψεις και να κανονίση την εξωτερική θέσιν παρά τω πεπολιτισμένω κόσμω*[117]», δείχνει να είναι πιο ενεργητική, να αντιλαμβάνεται αυτές τις προετοιμασίες ως επιβεβλημένες και όχι ως προαιρετικές (όπως φάνηκε παραπάνω), ως ουσιαστικές και όχι τυπικές και δίνει την εντύπωση πως αν ήταν πολεμικά προετοιμασμένη η Ελλάδα θα διαπραγματευόταν αλλιώς το μέλλον της. Ξανά όμως, σπεύδει να διευκρινίσει πως η πολιτική της ουδετερότητας και η «απραξία» που την κατηγορούν, δεν είναι επιλογή από αδυναμία αλλά από

[116] Εθνικόν Πνεύμα, 05.05.1876
[117] Εθνικόν Πνεύμα, 10.05.1876

σύνεση και «*εσκεμμένη εκτίμηση συμφερόντων*» καθώς το πραγματικό συμφέρον της Ελλάδος είναι να βρίσκεται σε ειρήνη με την Τουρκία[118], ώστε να διαλύσει και της όποιες αμφιβολίες της δεύτερης για της καλές της προθέσεις, και μέσα από αυτή την ειρηνική συνύπαρξη να ευνοηθούν οι Έλληνες υπήκοοι της Τουρκίας και μακροπρόθεσμα να προωθηθούν και τα ελληνικά συμφέροντα[119].

Έχει πάντως πραγματικό ενδιαφέρον να βλέπουμε να υποστηρίζεται αυτή η άποψη από μια εφημερίδα όπως είναι το *Εθνικόν Πνεύμα*, που ως γνωστόν ήταν ανέκαθεν θιασώτης της βαλκανικής συνεργασίας ενώ αντίθετα αυτός που ανέκαθεν προωθούσε την συνεργασία με την Τουρκία προς όφελος των υπόδουλων Ελλήνων και της Ελλάδας γενικότερα, ήταν ο πολιτικός αντίπαλος του Κουμουνδούρου, ο Δεληγεώργης και το πολιτικό του όργανο η «*Εφημερίς των Συζητήσεων*». Λίγα χρόνια πριν, κάτι τέτοιο θα προκαλούσε μεγάλη εντύπωση, βλέπουμε όμως πως αλλάζουν οι καιροί και οι καταστάσεις και αναλόγως διαμορφώνονται και οι απόψεις των πολιτικών για το πως κρίνουν τι είναι συμφέρον για τη χώρα. Τελικά μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως αυτό που προβάλλεται από όλα σχεδόν τα άρθρα, είναι ότι η κυβέρνηση Κουμουνδούρου επιλέγει την ουδετερότητα γιατί ειλικρινά αυτή κρίνει ως τη μόνη συμφέρουσα λύση· πρόκειται δηλαδή περισσότερο για πραγματική επιλογή και όχι για λύση ανάγκης. Θα λέγαμε ίσως, πως η ανετοιμότητα «εξυπηρετεί» κατά κάποιο τρόπο την κυβέρνηση, χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει πως την ευχαριστεί ή την προσδοκούσε, στο βαθμό που ακόμα και όταν δέχεται πολιτική επίθεση για την επιλογή της να μην ταχθεί στο πλευρό των σλαβικών λαών κατά της Τουρκίας, μπορεί και προβάλει σαν τελικό επιχείρημα την έλλειψη στρατιωτικής οργάνωσης ώστε να φαίνεται αυτό σαν ο κύριος και πραγματικός λόγος. Εξάλλου είναι ένα θέμα, για το οποίο το *Εθνικόν Πνεύμα* όπως είδαμε και πιο πάνω, αποδίδει ευθύνες

[118] Μάλιστα οι ελπίδες για καλή συνεργασία με την Τουρκία ενισχύονται ύστερα από την πολιτική μεταβολή στη γείτονα χώρα και την στροφή της όπως φάνηκε τουλάχιστον αρχικά μέσα από τις αγγελίες του Σουλτάνου, στην υιοθέτηση ενός πιο φιλελεύθερου προφίλ. Εθνικόν Πνεύμα 23.05.1876

[119] Εθνικόν Πνεύμα, 10.05.1876

πρωτίστως στις προηγούμενες κυβερνήσεις είναι φανερό πως σε τέτοιες περιόδους κρίσης μια κυβέρνηση έχει ανάγκη να νιώθει πως δεν έχει μόνο αυτή μερίδιο ευθύνης.

Πάντως, το θέμα των πολεμικών παρασκευών αποτελεί το κύριο αντικείμενο διαμάχης μεταξύ της Κυβέρνησης και των αντιπολιτευτικών δυνάμεων και αυτή η διαμάχη μεταφέρεται όπως είναι φυσικό και σε επίπεδο εφημερίδων. Αναφερόμενο σε ένα άρθρο της *Εφημερίδας* του Κορομηλά, της εφημερίδας που από την αρχή της άσκησε πολύ έντονη κριτική, το *Εθνικό Πνεύμα* εξοργίζεται γιατί γίνεται λόγος για πολλαπλάσιο αριθμό όπλων και έμψυχου δυναμικού σε σχέση με αυτά που υπάρχουν στην πραγματικότητα πιστεύοντας πως τέτοιες «*άτοπες ψευδείς υποθέσεις*» έχουν σαν αποτέλεσμα να παραπληροφορείται η κοινή γνώμη. Καλεί μάλιστα τους συντάκτες της *Εφημερίδας,* αντί *ύβρεων και μομφών, αντί φαντασιωδών αριθμών και απραγματοποιήτων υποθέσεων, να είπωσι τι πραγματικόν αντιπράττουσιν αντί του μέτρου της κυβερνήσεως, παρουσιασθείσης τυχόν συντόμως ανάγκης και κινδύνου*[120]», γιατί πιστεύει πως αυτό που έχει ανάγκη η κυβέρνηση είναι από αντιπροτάσεις και όχι από κατηγορίες. Για τον ίδιο λόγο κάνει επίθεση και στην *Ώρα,* κατηγορώντας την πως χρησιμοποιεί το θέμα των προπαρασκευών για να κάνει αντιπολίτευση χωρίς να προτείνει όμως πραγματικές λύσεις, αφού ποτέ δεν είπε στην ουσία «*οποίων προπαρασκευών έχομεν ανάγκην*».

Η πιο έντονη διαμάχη όμως θα υπάρξει με την *Εφημερίδα των Συζητήσεων*, όπως είναι άλλωστε λογικό, αφού ο Δεληγεώργης είναι ο κύριος πολιτικός αντίπαλος του Κουμουνδούρου τη συγκεκριμένη περίοδο. Την καλεί λοιπόν το *Εθνικόν Πνεύμα* να πάρει μια ξεκάθαρη θέση, για το αν υποστηρίζει ή όχι πως η ουδετερότητα είναι η σωστή οδός που πρέπει να ακολουθήσει η κυβέρνηση[121], γιατί όπως λέει, διαβάζοντας κανείς το άρθρο της *Εφημερίδας των Συζητήσεων* δεν μπορεί να βγάλει ένα ξεκάθαρο συμπέρασμα, παρά μόνο υποθέτει την αντίθεσή της από τα συμφραζόμενα. Και σ' αυτήν την περίπτωση λοιπόν, ζητά να επανέλθει η εφημερίδα με

[120] Εθνικόν Πνεύμα, 31.05.1876

[121] Η επίκληση αυτή γίνεται κιόλας εξαιτίας της αποχής για αρκετό καιρό της *Εφημερίδος των Συζητήσεων* να παραθέσει κάποιο άρθρο για αυτό το θέμα.

απαντήσεις και προτάσεις, να δηλώσει αν είναι οπαδός της Μεγάλης Ιδέας, αν προτιμά τη συμμαχία με τους Τούρκους, τους Σλάβους ή το «*νέο αλλ΄ άγνωστο είδος της ουδετερότητας*», γιατί δεν αρκεί απλώς και μόνο να ζητά «*πολιτική ενεργείας*»[122]. Θα πρέπει να δώσει και τους λόγους που θα οδηγήσουν την Ελλάδα να ταχθεί στο πλευρό των Σλάβων γιατί «*πολιτική ενεργός συνοδεύεται με ενεργείας πραγματικάς και ουχί δι' υπομνημάτων, ένεκα των οποίων και πάλιν αι συντάκται ήθελον μόνον ελκύσει υπέρ αυτών τον θαυμασμόν της υφηλίου.*»

Λίγες μέρες αργότερα, το «*Εθνικόν Πνεύμα*», κάνοντας επίκληση στην φιλοτιμία της αντίπαλή του εφημερίδας, και ζητώντας της να δείξει τόση γενναιότητα όση έχει δείξει επιτηδειότητα προσπαθώντας να αποφύγει να απαντήσει ξεκάθαρα, της ζητά για άλλη μια φορά να «*εκδηλώσει την ιδέα της πολιτικής της, όπως δυνηθή ούτω το έθνος να κρίνη εν επιγνώσει των πραγμάτων μεταξύ της ελεγχόμενης κυβερνήσεως και των κατηγόρων αυτής.*[123]». Παράλληλα όμως δεν διστάζει και να την ειρωνευτεί, λέγοντας πως «*κατέχουσι το πολύτιμον μυστήριον, δι' ου πρόκειται να σωθή η Ελλάς, και ο ελληνισμός, και δεν το πραναγγέλουσιν εις το έθνος, αλλά περιμένουσι να έλθη η Βουλή και να ενδημήση ο Βασιλεύς!*» αλλά και να την κατηγορήσει για πολιτική ιδιοτέλεια αφού εκμεταλλεύεται το μέλλον της Ελλάδος και την τύχη του ελληνισμού[124]. Γενικά, επιδεικνύει μια επιμονή στο να ζητά από τις αντίπαλες εφημερίδες να δώσουν πραγματικές λύσεις.

Όλη αυτή η τεταμένη κατάσταση ανάμεσα στις κύριες εφημερίδες της εποχής, αποτελεί μια μικρογραφία της έντασης που επικρατούσε από τη Βουλή μέχρι και τα καφενεία, με κύριο θέμα την πορεία που θα έπρεπε να ακολουθήσει η Ελλάδα. Κατ' αρχάς υπήρξε μια ριζική μεταστροφή της κοινής γνώμης, καθώς πριν από κάποιους μήνες όσοι φώναζαν να πάρει η Ελλάδα μέρος στο πλευρό των Σλάβων (χαρακτηρίζονταν μάλιστα και ως *όργανα τους*)

---

122 Εθνικόν Πνεύμα 03.07.1876

123 Αυτό μάλιστα που ζητά πιο συγκεκριμένα από τους συντάκτες της Εφημερίδας είναι : « *να εξηγήσωσι σαφώς και συγκεκριμένως τινί τρόπω ηδύνατο η Ελλάς εν τοιούτοις μεγίστοις κινδύνοις να παρουσιασθή από της πρώτης στιγμής άμεσος προστάτις των εαυτής συμφερόντων, και ποίαν εκτός της ουδετερότητας ώφειλε να τραπή μεταξύ ων πολλών οδών αίτινες έκειντο προ των οφθαλμών αυτής, όπως και τα εαυτής συμφέροντα προασπίση και τον κινδυνεύοντα ελληνισμόν διασώσην*». Εθνικόν Πνεύμα 12.07.1876

124 Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

ανήκαν στη μειοψηφία, ενώ τώρα και τα πιο συντηρητικά στοιχεία ζητούσαν τον ταχύ εξοπλισμό της χώρας και την προετοιμασία των μαζικών επαναστατικών κινημάτων στις υπόδουλες επαρχίες, κυρίως από τη στιγμή που έβλεπαν πως δεν υπήρχε κάποια πρόθεση από τις Μεγάλες Δυνάμεις να υποστηρίξουν τα ελληνικά αιτήματα.

Αποκορύφωμα αυτής της αντίδρασης θα αποτελέσει η συγκέντρωση στην Πνύκα 8.000 περίπου Αθηναίων μεταξύ των οποίων ήταν και εξέχουσες προσωπικότητες της ακαδημαϊκής ζωής[125] της χώρας, πολιτικοί και επαναστάτες, οι οποίοι στράφηκαν κατά των Μεγάλων Δυνάμεων για την αδιαφορία που επέδειξαν αυτές για την τύχη της Ελλάδος και ζητούσαν την άμεση πολεμική προετοιμασία του έθνους αλλά και την επάνοδο του βασιλιά ο οποίος απουσίαζε εξαιτίας της περιοδείας του στις χώρες της Ευρώπης[126]. Στην συνάθροιση αυτή στην Πνύκα, τονίστηκε από τους ομιλητές η δεινή θέση στην οποία βρίσκονται οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ενώ έγινε μέχρι και ιστορική αναδρομή ώστε να γίνει αντιληπτό πόσο πολύ έχει υποφέρει η Ελλάδα, περισσότερο από κάθε άλλη χώρα της νοτιοανατολικής Ευρώπης[127], από τις συνεχείς διενέξεις με την Τουρκία[128]. Η αναφορά του *Εθνικού Πνεύματος* σε αυτό το τόσο σημαντικό γεγονός για την πολιτική ζωή του τόπου, είναι επιγραμματική, αναφέρει δηλαδή τους ομιλητές και τις

[125]« *Ως προηγγέλθη, εγένετο χθες συνάθροισις του λαού εν τη Πνυκί ένθα ηγόρευσαν οι τρεις καθηγηταί του Πανεπιστημίου κκ Κ. Παππαρρηγοπούλος της φιλοσοφικής Σχολής, ο κ. Εμ. Κόκκινος της Νομικής, και ο κ. Δαμαλάς της Θεολογικής. [...] Της συναθροίσεως πρόεδρος προσήλθεν ο πρύτανις του Πανεπιστημίου κ. Παπαδάκης.*» Εθνικόν Πνεύμα, 20.09.1876

[126] Ο βασιλιάς απουσίαζε με την οικογένειά του από τον Απρίλιο έως τον Οκτώβριο και σε όλο αυτό το διάστημα επισκέφτηκε αρκετές πρωτεύουσες, προσπαθώντας να αποσπάσει κάποιες υποσχέσεις για το μέλλον της Ελλάδας. Όλες οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις συνιστούσαν ψυχραιμία και απόσταση, διαβεβαιώνοντας τον πως σε καμία περίπτωση δεν θα θίγονταν τα συμφέροντα του ελληνισμού σε μια επικείμενη ρύθμιση του Ανατολικού Ζητήματος. Την ίδια συμβουλή λοιπόν επαναλάμβανε και στα τηλεγραφήματά του προς τον Έλληνα πρωθυπουργό αποτρέποντας τον από να αναλάβει «επικίνδυνες» πρωτοβουλίες. Όπως είναι φυσικό λοιπόν, η απουσία αυτή του Βασιλιά αποτέλεσε ένα επιπλέον εμπόδιο για τη διατήρηση της πολιτικής της χώρας και όσο πλησίαζε η εποχή της επιστροφής του τόσο πιο ανυπόμονη γινόταν η κοινή γνώμη καθώς θεωρούσε πως η παρουσία του θα έκανε τη διαφορά.

[127] Μάλιστα τα παθήματα των Σλάβων σε σχέση με αυτά των Ελλήνων, χαρακτηρίζονται ως *παιδίαι απλαίσε* μια προσπάθεια να φανει ακόμα πιο έντονα πως η Ελλάδα έχει δικαιωματικά την πρωτοκαθεδρία μεταξύ των υπόλοιπων λαών της Βαλκανικής καθώς εκτός απο την πνευματική της ανωτερότητα, έχει υποστεί και περισσότερα δεινά.

[128] Εθνικόν Πνεύμα, 20.09.76

απόψεις που ανέπτυξαν, δεν αντιτάσσεται σε καμία περίπτωση με την συγκέντρωση, φαίνεται μάλιστα σχεδόν να την υποστηρίζει αφού θεωρεί πως αποδέκτης του θυμού αυτού είναι περισσότερο οι Μεγάλες Δυνάμεις που δεν προστατεύουν τα συμφέροντα της Ελλάδος, παρά η ίδια. Η επίσημη αντίδραση της κυβέρνησης στο αίτημα για δράση πάντως, θα έρθει λίγες μέρες μετά, όταν ο Κουμουνδούρος θα εισάγει στη Βουλή νομοσχέδιο για την οργάνωση των παρασκευών και την εκπαίδευση του στρατού με σκοπό να *θέσει την Ελλάδα εις την περιωπήν εις την οποία αξίζει να ίστατα* και γι' αυτό μάλιστα δηλώνει: *δεν φοβούμεθα να ευρεθώμεν συντόμως τουλάχιστον εις ανάγκην να καταφύγωμεν εις τα όπλα*[129]. Ένα από τα μέτρα που προτείνει αφορά στην στρατιωτική εκπαίδευση όλων των Ελλήνων (εξαιρούνταν όσοι είχαν φυσική ανικανότητα και οι ορφανοί) που έχουν κλείσει το 21ο έτος της ηλικίας τους ενώ εξαιτίας των λιγοστών πόρων του κράτους, προτείνει και ένα νέο νομοσχέδιο με το οποίο ζητά δάνειο 10 εκατομμυρίων ώστε να μπορέσει να υλοποιήσει τα σχέδια του. Παράλληλα, γίνεται μια απόπειρα, να προσεγγίσει η κυβέρνηση την αντιπολίτευση ώστε να την έχει σύμμαχο σ' αυτήν της την προσπάθεια και μέσα σ' αυτό το κλίμα κλείνει την ομιλία του ο Κουμουνδούρος στη Βουλή, αναγνωρίζοντας πως *ο καιρός των λόγων κύριοι παρήλθε, ευρισκόμεθα εις τους καιρούς των πραγμάτων*[130].

Το *Εθνικόν* Πνεύμα τις μέρες που θα ακολουθήσουν θα παραβάλει μέσα από τις σελίδες του αποσπάσματα από λόγους του Κουμουνδούρου στη Βουλή, αλλά και άλλων πολιτικών, σχετικά με το θέμα των πολεμικών παρασκευών. Ο Επαμεινώνδας Δεληγεώργης εκφράζει την άποψη πως δεν βλέπει «*μεταβολή του οργανισμού των στρατιωτικών έχων υπ' όψιν τον περί στρατολογίας νόμον*» για να του απαντήσει ο Κουμουνδούρος πως ο περί στρατολογίας νόμος δεν καλείται να λύσει το ζήτημα της οργάνωσης του στρατού αφού μέλημά του είναι η «*νεοσυλλεξία*» ενώ τον κατηγορεί πως δεν προτείνει αλλά μόνο κρίνει, σε αντίθεση μάλιστα με τον Τρικούπη που «*δεν*

[129] Εθνικόν Πνεύμα, 08.10.1876

[130] «*Πράγματα παρ' ημών απαιτεί η πατρίς και δυνάμεθα αν θέλωμεν να τα πράξωμεν. Αν δεν πράξωμεν το καλόν, αν δεν θεραπεύσωμεν τας ανάγκας της πατρίδος, ενώ δυνάμεθα, ένα την παρέδωμεν πάσχουσαν, πταίσμαν και μεγίστην αναλαμβάνουμε ευθύνην.*» Εθνικόν Πνεύμα 08.10.1876

μέμφεται μόνον αλλά και προτείνει πράττων έργον αληθώς πολιτικού συμβούλου»[131]. Αξίζει να σημειωθεί πάντως πως καθώς το κλίμα έχει αλλάξει και το σενάριο να συμμετάσχει η Ελλάδα στον πόλεμο είναι όλο και πιο πιθανό, ο Κουμουνδούρος δεν παραλείπει τώρα να πει πως νιώθει την ανάγκη να διαμαρτυρηθεί[132] «*εναντίον του τρόπου, κατά τον οποίον διαπραγματεύθη (σ.σ. ο Δεληγεώργης) το ζήτημα των αδελφών λαών εν τη Ανατολή και της ανακρίβειας μεθ' ης ωμίλησε κατά της ειλικρινείας των Σέρβων*» και πως πιστεύει (και εδώ είναι το σημαντικό) ότι «*η Ανατολή θέλει αναγεννηθή και υπάρξει δια της Ανατολής και ότι η μόνη σωτηρία αυτής υπάρχει εν τη αδελφοποιήσει των ανατολικών λαών*». Πρόκειται λοιπόν για μια επιστροφή του πολιτικού στις παλιές του απόψεις για τη σημασία της συμμαχίας των λαών της Ανατολής, τις οποίες τώρα που είναι πιο θετικό το κλίμα, μπορεί πάλι να διατυπώσει με ευκολία.

Σε άλλο φύλλο παρατίθεται απόσπασμα από τον υπουργό της κυβέρνησης Κουμουνδούρου, Γ. Μιλήση, ο οποίος υπεραμυνόμενος της πολιτικής που επέλεξε να κρατήσει το κόμμα του, αναφέρει πως «*η κυβέρνηση δεν έμεινε αδρανής, δεν έτελε μεν θαύματα, διότι δύναμιν θαυματουργόν δεν είχεν, αλλ' έπραξεν όμως ότι ανθρωπίνως ήτο δυνατόν να πραχθή*» και πως «*υπεστήριξε δια της διπλωματικής οδού μετά διακαούς ζήλου και δραστηριότητος τα δίκαια της Ελλάδος και του ελληνισμού και ηγωνίσθη να διασκεδάσει και να θερμάνη και εξεγείρει τας πλάνας και προλήψεις του παρελθόντος, και να θερμάνη και εξεγείρη τον κοιμώμενον φιλελληνισμόν*». Μάλιστα ως προς το θέμα των ευθυνών για την απραξία του παρελθόντος, όπως και ο Κουμουνδούρος, έτσι και αυτός πιστεύει πως «*δια την μη παρασκευή του έθνους, ουδετέρα των πτερύγων της αντιπολιτεύσεως είναι αλλοτρία της ευθύνης ταύτης ενώ τολμηρά είναι η αξίωσις των να παρουσιάζωνται κριταί και δικασταί, ενώ είναι υπεύθυνοι και υπόλογοι»*[133].

Τα ίδια θα επαναλάβει και ο υπουργός εξωτερικών Κοντόσταυλος, ο οποίος επισημαίνει την ανάγκη για άμεση παρασκευή σημειώνοντας, πως δεν είναι «*δίκαιον ν' αποδοθή η έλλιψις αυτή εις την παρούσαν κυβέρνησιν, διότι την*

[131] Εθνικόν Πνεύμα, 09.11.1876
[132] Και όχι να απολογηθεί γιατί θεωρεί πως αυτό είναι υποχρέωση του πολιτικού του αντίπαλου, Δεληγεώργη
[133] Εθνικόν Πνεύμα, 10.11.1876

έλλειψιν ταύτην δεν εδημιούργησεν αυτή, αλλά την έλαβεν ως κληροδότημα παρά των προκατόχων». Πέρα όμως από τις απαραίτητες πολεμικές προετοιμασίες, θα επισημάνει και άλλον ένα όρο που θα πρέπει να πληρεί το έθνος για να λάβει μέρος στον πόλεμο, την «*ύπαρξη εις αυτό συμμάχων οίτινες απαιτούμενοι και εις αυτά τα μεγάλα και τα μέγιστα των εθνών, είναι τα μάλιστα αναγκαίοι εις ασθενές έθνος*». Όσο για την ουδετερότητα που επέλεξε να κρατήσει η Ελλάδα προτάσσει σαν επιπλέον επιχείρημα για το ορθό αυτής της επιλογής, το παράδειγμα της Ρουμανίας που πλήρωσε την απερισκεψία της τότε κυβέρνησής της[134].

Οι ομιλίες και των τριών αυτών πολιτικών (Κουμουνδούρου, Μιλήση, Κοντόσταυλου) στη Βουλή, όπως παρατίθενται μέσα από το *Εθνικόν Πνεύμα*, ακολουθούν σε γενικές γραμμές την ίδια λογική, ζητώντας δηλαδή να αποδοθούν ευθύνες για της έλλειψη πολεμικών παρασκευών και σε όσους κατηγορούν την κυβέρνηση αλλά και προβάλοντας την ετοιμότητα της κυβέρνησης να ανταποκριθεί στη νέα πρόκληση, ώστε να πετύχει την υποστήριξη της Βουλής. Σαν συμπέρασμα αυτών των συνεδριάσεων, η εφημερίδα, κατηγορεί την αντιπολίτευση πως αδυνατεί *ν' ανέλθη εις το ύψος των καθηκόντων και του αληθούς αυτής προορισμού, εν τη ώρα του κινδύνου,* ενδιαφερόμενη μόνο να ασκήσει αντιπολίτευση, χαρακτηρίζοντας την αντίδρασή της *χαμαίζηλο*, δηλαδή «μικρή», την παρομοιάζει με *ελλοχούντα κυνηγόν, όστις περιμένει νύκτας όλας το κυνήγιον μετά πυρετώδους υπομονής* και τέλος δεν μπορεί να κατανοήσει την αλλαγή στη στάση της και την επιμονή της να ζητά *τακτικές παρασκευές και ουδέν έκτακτον ας αν επρόκειτο περί εποχής ομαλοτάτης*[135] μετατρέποντας έτσι το εξωτερικό ζήτημα σε εσωτερικό και μεταφέροντας «*την πάλην από της Ευρώπης εις την Ελλάδα*»[136].

---

[134] Εθνικόν Πνεύμα, 11.11.1876 Η Ρουμανία ήταν το άλλο μη σλαβικό χριστιανικό κράτος της Βαλκανικής και πολλές φορές μάλιστα εμφανιζόταν σαν σύμμαχος της Ελλάδας αφού και οι δύο χώρες συμφωνούσαν στον αγώνα κατά της οθωμανικής κυριαρχίας. Παρ' ολ' αυτά, σε καιρό διεθνών κρίσεων τα επιμέρους συμφέροντά τους δεν ταυτίζονται και γι' αυτό το λόγο ακολουθούσαν διαφορετική πολιτική. Ευάγγελος Κωφός, *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα, 1875-1881,* ο.π. σελ.25

[135] Την επιμονή της αυτή να ζητά τακτικές παρασκευές αντί για έκτακτες, την εξηγεί βάσει της επιμονής της αντιπολίτευσης να «*διαφιλνική προς την κυβέρνησιν βήμα κατά βήμα τα άρθρα των νομοσχεδίων και να ζητεί εκ παντός τρόπου να φέρη την σύγχυσιν εις όλας τας ιδέας, εις όλα τα κατά μέρος ζητήματα, πειπλέκουσα τα πάντα και υπεκφεύγουσα εν πάση ευκαιρία το μεγα και κύριον του*

Τελικά τα σχέδια του Κουμουνδούρου για πολεμικές προετοιμασίες δεν εφαρμόστηκαν, αφού η βουλή καταψήφισε τα νομοσχέδια του με διαφορά μια ψήφου. Φάνηκε πως η κριτική που του άσκησε ο Δεληγεώργης ήταν αποδοτική καθώς κατάφερε να στρέψει εναντίον του πρωθυπουργού ακόμα και πολιτικούς όπως ο Τρικούπης, οι οποίοι ήταν υπέρ των προπαρασκευών και μάλιστα θεωρούσαν πως το προτεινόμενα μέτρα δεν ήταν αρκετά τολμηρά[137]. Ο Κουμουνδούρος μετά από όλα αυτά παραιτείται και η εντολή για το σχηματισμό κυβέρνησης ανατίθεται στον Δεληγεώργη, ο οποίος όμως αποτυγχάνει και σαν αποτέλεσμα ο Κουμουνδούρος επανέρχεται πάλι ως πρωθυπουργός στις 2 Δεκεμβρίου. Αυτή η πολιτική αστάθεια έρχεται σε μια πολύ κρίσιμη περίοδο που οποιαδήποτε αργοπορία στη λήψη αποφάσεων μπορούσε να έχει σημαντικές συνέπειες, καθώς ήδη είχαν αρχίσει να συζητούνται οι όροι της ειρήνης μεταξύ της Τουρκίας και των σλαβικών λαών στην Κωνσταντινούπολη, και η ευκαιρία της Ελλάδος για συμμετοχή στον πόλεμο φαινόταν να έχει χαθεί.

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου όμως, στη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης δεν μπόρεσαν οι Μεγάλες Δυνάμεις να έρθουν σε κάποια συμφωνία με την Τουρκία, με αποτέλεσμα η Ρωσία να κηρύξει τελικά πόλεμο στην Τουρκία και να αρχίσει ένας νέος κύκλος πολεμικών συγκρούσεων. Το γεγονός όμως πως για πρώτη φορά γίνεται λόγος για τα όρια της Βουλγαρίας, τα οποία μάλιστα φαίνονται να είναι υπέρ το δέον εκτεταμένα, σίγουρα ανησυχεί ιδιαίτερα το ελληνικό έθνος που βλέπει μετά την ίδρυση αυτόνομης βουλγαρικής εκκλησίας, να προωθείται από τη Ρωσία και σχέδιο ίδρυσης ενός μεγάλου βουλγαρικού κράτους[138]. Επιπλέον,

---

καιρού ζητήμα, το οποίον και η κυβέρνησις και το έθνος και η πλειονοψηφία της Βουλής εγκαίρως ενόησαν και εγκαίρως επεχείρησαν να λύσωσι, τας εκτάκτους προπαρασκευάς» Εθνικόν Πνεύμα, 13.11.1876.

[136] Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

[137] Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ο.π. σελ. 322

[138] Για τις βουλγαρικές αξιώσεις, η εφημερίδα αναπαράγει άρθρο του *Αγγελιοφόρου των Αθηνών* που δίνει μια απάντηση στις κατηγορίες του *Χρόνου* και του *Βορρά* πως οι Έλληνες ζηλεύουν τους Σλάβους, και με το οποίο φαίνεται να συμφωνεί. Συγκεκριμένα γράφει πως « *υπάρχει ενταύθα παρανόησις, ην δεον να διαλύσωμεν. Εφ' όσον οι Σλάβοι περιωρίζοντο παλαίοντες υπέρ της ανεξαρτησίας αυτών ηυχόμεθα υπέρ του θριάμβου του δικαίου των. Τότε δε μόνον εκηρύχθημε κατ' αυτώ ότε έστρεψεν βλέμμα επιθυμίας επί της Θράκης και της Μακεδονίας, χωρών αυτόχρημα*

επικρατεί και μια έντονη απογοήτευση γιατί παρά το γεγονός πως η Ελλάδα κράτησε μια ουδέτερη στάση σ' αυτήν την κρίση του ανατολικού ζητήματος, όπως εξάλλου την συμβούλευσαν οι ξένες δυνάμεις, στην εν λόγω διάσκεψη δεν έγινε καθόλου λόγος για τα δικαιώματα των υπόδουλων Ελλήνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μάλιστα η χώρα που απογοήτευσε περισσότερο από κάθε άλλη την Ελλάδα, ήταν η Αγγλία, της οποίας οι μέχρι τότε διαβεβαιώσεις καθησύχαζαν την ελληνική κυβέρνηση και το βασιλιά πως δεν πρόκειται να παραγνωριστούν τα ελληνικά δίκαια, γεγονός που δεν παρέλειπε να τονίζει και η ίδια η εφημερίδα.

Τη διαπίστωση πως οι συνθήκες έχουν αλλάξει κατά πολύ (κυρίως εξαιτίας όσων συζητούνται στη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, και πως τα περιθώρια να προετοιμαστεί πολεμικά η Ελλάδα στενεύουν, φαίνεται να την έχει κάνει και ο ίδιος ο Κουμουνδούρος, ο οποίος σε λόγο του στη Βουλή ξανά για το θέμα της στρατολογίας, τονίζει πως *ως έχουσι τα πράγματα σήμερον εν Ευρώπη και ιδίως εν Ανατολή, η Ελλάς διατρέχει τον έσχατον κίνδυνον της ταπεινώσεως και της εθνολογικής αυτής υπάρξεως, κίνδυνον σοβαρώτερον ή προ και επί του μεγάλου αγώνος της ανεξαρτησίας*[139]**.** Καθώς μάλιστα με το νομοσχέδιο για τη στρατολογία που θέλει να περάσει ζητά *πας Έλλην να υπηρετήση εν των εθνικώ στρατώ της ξηράς ή της θαλάσσης* αυτό αποτελεί άλλη μια απόδειξη της προβολής της ανάγκης για άμεση δράση αλλά και της εισόδου της χώρας σε μια ένα «*σύστημα θυσιών, διότι αυτό είναι το συμφέρον του τόπου, η κοινή απαίτησις του έθνους* τέλος ζητά να σταματήσουν τα λόγια γιατί ο *καιρός των έργων επήλθε και ο καιρός των θυσιών επείγει*[140]*.*» Η συνεχής επανάληψη της λέξης *θυσία* δεν μας αφήνει καμία αμφιβολία, πως οι εξελίξεις των τελευταίων μηνών έκαναν τον Κουμουνδούρου να αποφασίσει πως πρέπει να εγκαταλείψει την πολιτική της ουδετερότητας, αφού δεν μπορεί να αποκομίσει κανένα όφελος από αυτές,

ελληνικών, εφ' ων οι Βούλγαροι δεν έχουσι δικαιώματα πλείω των Ρώσων ή των Άγγλων.[...] Ουδεμία ανάγκη να ήναι τις δόκιμος εν τη διπλωματία όπως εννοήση ότι εθνικότης έχουσα συνείδησιν των δικαίων της ουδέποτε θ' αποφασίση να αφεθή προσηρημένη εις άλλην τινά, έστω και εις αυτήν την εθνικότητα την βουλγαρικήν» Φαίνεται λοιπόν καθαρά πως στο βαθμό που οι βουλγαρικές αξιώσεις συγκρούονται με αυτές των Ελλήνων, σε περιοχές μάλιστα οι οποίες αναμφισβήτητα θεωρούνται ως ελληνικές, οι Βούλγαροι θα βρουν μπροστά τους το ελληνικό έθνος από το οποίο φυσικά δεν θα πρέπει να περιμένουν καμία υποστήριξη. Εθνικόν Πνεύμα, 12.01.1877

[139] Εθνικόν Πνεύμα, 11.02.1877

[140] Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

πως οι πολεμικές παρασκευές δεν είναι απαραίτητες μόνο για προαιρετικούς λόγους (όπως είδαμε πιο πάνω σε άλλα άρθρα) και πως παρά το υψηλό κόστος (από όλες τις απόψεις) μια πιθανής συμμετοχής της Ελλάδας σε πόλεμο, οι συνέπειες της αδράνειας της θα είναι πολύ μεγαλύτερες. Ίσως μέσα του να πίστευε βέβαια πως είναι ακόμη εφικτή η κοινή δράση των λαών της Βαλκανικής και πως αν στεκόταν στο πλευρό της Ρωσίας η Ελλάδα, θα μπορούσε να αποκτήσει κάποια εδάφη. Σίγουρα όμως πολύ πιθανό και το ενδεχόμενο μια ελληνοβουλγαρικής σύγκρουσης συμφερόντων[141], άρα σε κάθε περίπτωση η Ελλάδα έπρεπε να είναι προετοιμασμένη να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της.

III. Το κόμμα του Κουμουνδούρου ως αντιπολίτευση και η θέση της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου

Όταν αναλαμβάνει την διακυβέρνηση της χώρας ο Δεληγεώργης, και το βάρος για τη λήψη αποφάσεων φεύγει για λίγο από τις πλάτες του, ο Κουμουνδούρος ως αντιπολίτευση, πρόκειται να κρατήσει μια ιδιαίτερα σκληρή στάση κατά του πολιτικού του αντιπάλου· για την πολιτική αυτή αλλαγή, σχολιάζει το *Εθνικόν Πνεύμα* πως η διαφορά που έχει στις αρχές και τις πεποιθήσεις με τη νέα κυβέρνηση είναι γνωστή και δεν πρόκειται ν' αλλάξει[142]. Το κόμμα του Κουμουνδούρου δηλαδή, πιστεύει πως όποιες ενέργειες θεωρεί απαραίτητες να γίνουν ως καθήκον υπέρτατον *ίνα μη μείνη ταπεινωμένη και μη διακυβεύση τα τιμαλφέστερα συμφέροντα του ελληνισμού* η τωρινή κυβέρνηση τις θεωρεί ως πράξεις περιττές και έωλες[143]. Για το λόγο αυτό ξεκαθαρίζει από την αρχή το πολιτικό όργανο του Κουμουνδούρου πως

[141] Gunnar Hering, ο.π. σελ. 544

[142] *Ότι επρότειναν οι φίλοι ημών εις την βουλήν και εις το έθνος το υπουργείον, ως αντιπολίτευσις, το επολέμησε. [...] δεν εδίστασε να συμπράττη εκάστοτε μετά μερίδων εκ διαμέτρου αντιθέτους πρεσβευουσών αρχάς, αρκεί να εματαιούντο αι προτάσεις της πρώην κυβερνήσεως. Η επί της πολιτικής ταύτης της απραξίας πίστις του νυν πρωθυπουργού είναι τοσούτον ισχυρά, ώστε υπέρ ταύτης εκθύμως αγωνιζόμενος, προέβη μέχρι του να εκφέρη το γνωστόν δόγμα άνευ φόρων και άνευ δανείων. Είναι λοιπόν φυσική η θέσις των φίλων ημών απέναντι κυβερνήσεως τοιαύτης πρεσβεύουσης αρχάς. Η θέσις αύτη είναι καθαρά αντιπολίτευσις.* Εθνικόν Πνεύμα, 28.02.1874

[143] Εθνικόν Πνεύμα, 27.02.1877

πρόκειται να ασκήση καθαρή αντιπολίτευση, διευκρινίζοντας πως με αυτό δεν εννοεί *αδιάκοπτον και διαρκή πάλην* αλλά *αληθή αντιπολίτευση, την επαξίως δυνάμενη να φέρη το όνομα τούτο,* γιατί οι ανάγκες είναι κατεπείγουσες και δεν θέλει σε καμία περίπτωση να εξευτελιστεί το έθνος και τελικά να διακινδυνεύσουν τα συμφέροντα του.

Την πρώτη αφορμή ώστε να ασκήσει την έντονη κριτική της, αποτελεί το νομοσχέδιο που εισαγάγει η κυβέρνηση Δεληγεώργη και που αφορά στις έκτακτες εφεδρείες του τακτικού στρατού. Το νομοσχέδιο αυτό είναι εντελώς αντίθετο από το αντίστοιχο που είχε προτείνει ο Κουμουνδούρος κάποιους μήνες πριν και η πιο ουσιαστική διαφορά εντοπίζεται στην *αρχή της πανδήμου στρατιάς,* της συμμετοχής δηλαδή στο στρατό όλων των Ελλήνων όπως είχε αναγγείλει ο Κουμουνδούρος στο λόγο του. Γράφει λοιπόν το *Εθνικόν Πνεύμα* υπερασπιζόμενο το πρώτο νομοσχέδιο, ότι το θετικό του στοιχείο είναι *πως δεν αποσπά τους πολίτας από τας εργασίας των ούτε απασχολεί αυτούς αδιακόπτως από μακρότατον χρόνον, αλλά τους συγκαλεί κατά περιόδους και ουχί εν εργασίμω καιρώ* σε αντίθεση με το νέο νομοσχέδιο που *υπόσχεται ζημίας και βάρη εις τον τόπον* καθώς σε αυτό γίνεται λόγος μόνο για την **έκτακτη** εφεδρεία χωρίς να υπάρχει μέριμνα για τίποτε άλλο[144]. Συν τοις άλλοις, κατηγορεί την κυβέρνηση πως πέφτει συνέχεια σε αντιφάσεις στην προσπάθειά της να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα και να συνδυάσει την προηγούμενη λογική της ως αντιπολίτευση με την τωρινή της ως κυβέρνηση. Σαν τη μεγαλύτερη αντίφαση στην οποία έχει υποπέσει, παρουσιάζει την επιμονή της στο παρελθόν ως αντιπολίτευση ώστε οι προπαρασκευές να γίνουν μέσα στα όρια που επιτρέπει ο προϋπολογισμός της χώρας, χωρίς να μπουν δηλαδή νέοι

[144] Εθνικόν Πνεύμα, 15.03.1877 Σε άλλο άρθρο γράφεται για το ίδιο θέμα : «Τι πράττει το υπουργείον, τι ζητούμεν ημείς : Το υπουργείον ετοιμάζει στρατόπεδο ίνα καλέση κατά πρώτον δέκα χιλιάδας πολίτας προς εκγύμνασιν, δι' εξ όλους μήνας. […] Εδυνάμεθα να ερωτήσωμεν, είναι αύτη η κατάλληλος και ασφαλής μέθοδος; […] Ιδού ημείς τι ζητούμεν. Καθ' όλας τας μέχρι βεβαιότητος πιθανότητας ο πόλεμος άρχεται εντός ολίγου. Τας περιπέτειας και τας τύχης του πολέμου ουδείς δύναται να προϊδή. Η Ελλάς θέλει τηρήσει διαγωγήν φρόνιμον και συνετήν βεβαίως. Αλλά χάριν τούτου προ πάντων πρέπει να παρουσιάζη δύναμιν τινά και να εμπνέη εμπιστοσύνην.» Εθνικόν Πνεύμα, 09.04.1877

φόροι ή να συναφθεί κάποιο δάνειο ενώ τώρα για τις ίδιες έκτακτες παρασκευές ζητά ως κυβέρνηση να δαπανηθούν έντεκα εκατομμύρια[145].

Για το *Εθνικόν Πνεύμα,* ο υπέρτατος στόχος της Ελλάδος είναι να **ηγηθεί** της προσπάθειας για αδελφοποίηση των λαών της Ανατολής και γι' αυτό το λόγο υποστηρίζει την χρησιμοποίηση των πολεμικών προετοιμασιών σαν το μέσο ώστε η χώρα να *ανυψωθή εις τα όμματα του κόσμου* να εκτιμηθεί η χρησιμότητά της και να την αντιμετωπίσουν επιτέλους με σεβασμό και οι υπόλοιποι σλαβικοί λαοί. Αυτή η ανάγκη γίνεται μάλιστα πιο επιτακτική όσο φαίνεται ξεκάθαρα πως η Ευρώπη δεν βρίσκεται σε θέση να δώσει ένα τέλος στο λεγόμενο Ανατολικό Ζήτημα όπως αποδείχτηκε με τη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, όπου οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν κατάφεραν να πετύχουν κάποια συμφωνία με τη Ρωσία[146]. Η νέα κυβέρνηση αν και μπορεί να έχει σε γενικές γραμμές την ίδια άποψη για την ανάδειξη του ελληνικού έθνους σε σημαντικό παράγοντα στην Ευρώπη, δεν πιστεύει πως αυτό θα πρέπει να γίνει μέσα από τη συνεργασία με τη Ρωσία και τους Σλάβους (αφού οι βλέψεις τους κρίνονται εχθρικές) αλλά μέσα από την ανάπτυξη και ισχυροποίηση των Ελλήνων που ζουν στις υπόδουλες περιοχές[147]. Απαραίτητη προϋπόθεση για να συμβεί αυτό όμως, είναι η Ελλάδα να επιμείνει στη διατήρηση της ακεραιότητας της οθωμανικής αυτοκρατορίας, και η υποστήριξη αυτής της άποψης φυσικά εμποδίζει το κόμμα του Δεληγεώργη από το να εξακολουθήσει την πολιτική των τελευταίων μηνών της κυβέρνησης Κουμουνδούρου, προκαλώντας την οργή του *Εθνικού Πνεύματος*[148].

Βρισκόμαστε λίγο πριν το ξέσπασμα του ρωσοτουρκικού πολέμου, και μέσα από τα άρθρα του *Εθνικού Πνεύματος* εκείνης της περιόδου, βλέπουμε πως υπάρχει έντονη απογοήτευση για την απομόνωση της Ελλάδος και την

---

[145] *Ο κ. Δεληγεώργης ως βουλευτής ούτε κινδύνους έβλεπεν, ούτε ανάγκην είχε του ενθουσιασμου της Βουλής, όπως ενθουσιάση το έθνος προς υποστήριξιν της κυβερνήσεως. Αλλά τώρα ως πρωθυπουργός και τους κινδύνους βλέπει και τας δυσχερείας τρομάζει και θυσίας απαιτεί και ενθουσιασμόν υπέρ του υπουργείου επικαλείται.* Εθνικόν Πνεύμα, 15.03.1877

[146] Εθνικόν Πνεύμα 01.04.1877

[147] Gunnar Hering, ο.π. σελ. 544

[148]« *Παρέλαβες την Ελλάδα ισχυρότεραν, έχουσαν πλείονα μέσα ή πέρυσιν, ηθικώς ανυψωμένην και απολαύουσαν της υπολήψεως και της εμπιστοσύνης της Ευρώπης. [...] Και δεν σε ερωτώμεν τι προς ταύτα έπραξας, διότι θέλεις μας απαντήσει, ότι ο απαιτούμενος χρόνος έλειπεν, αλλά τι ήρχισας να πράττης, οποίας οδηγίας έδωκας, οποίαν πολιτικήν διέγραψας;*» Εθνικόν Πνεύμα, 01.04.1877

ταυτόχρονη διακήρυξη της Ρωσίας πως σκοπός του πολέμου της με την Τουρκία είναι μόνο η επέκταση των ορίων του Μαυροβουνίου και η βελτίωση της τύχης των χριστιανών του Αίμου και της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Η δυσαρέσκεια στην Ελλάδα, γίνεται ακόμη πιο έντονη, από τη στιγμή που η Ευρώπη δεν φαίνεται να είναι διατεθειμένη να κάνει κάποια προσπάθεια να αποτρέψει αυτόν τον πόλεμο ή έστω να προστατέψει την Τουρκία, σε αντίθεση με την περίπτωση που ο ελληνισμός εξεγέρθηκε κατά της μονομερούς παραχώρησης προνομίων στους χριστιανικούς λαούς, όπως αυτή αποφασίστηκε στη συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης και *ο καταναγκασμός υπήρξε ηθικός και η αντίδρασις και η άρνησις δυνατή και ακίνδυνος*[149]

Η κήρυξη του ρωσοτουρκικού πολέμου συμπίπτει με μια γενικά έκρυθμη πολιτικά κατάσταση στην Ελλάδα, καθώς η Βουλή είχε διακόψει τις εργασίες της, και όταν τελικά συνεδρίασε εκτάκτως ήταν για πέσει η κυβέρνηση του Δεληγεώργη (μιας και η κοινή γνώμη δεν μπορούσε να ανεχτεί πλέον την πολιτική κατευνασμού που εφάρμοζε) και να τον διαδεχτεί στην πρωθυπουργία ο Κουμουνδούρος[150] με την υποστήριξη του Τρικούπη αλλά και του βασιλιά. Ο τελευταίος μάλιστα φαίνεται να αλλάζει κι αυτός με τη σειρά του στάση, ύστερα από τη δυσαρέσκεια του για την μη ικανοποίηση των αιτημάτων της Ελλάδας από τις Μεγάλες Δυνάμεις και ιδιαίτερα από την Αγγλία. Η σύμπνοια όλων των πολιτικών παραγόντων σε συνδυασμό με την πίεση της κοινής γνώμης, των εθνικών εταιρειών, του Τύπου, αλλά και μια πληθώρα δημοσίων λόγων, οδήγησαν στη δημιουργία οικουμενικής κυβέρνησης υπό τον Κ. Κανάρη[151] με υπουργό Εξωτερικών τον Τρικούπη, Εσωτερικών τον Κουμουνδούρο, Δικαιοσύνης τον Θρασύβουλο Ζαΐμη, Οικονομικών τον Δεληγεώργη, Θρησκευμάτων και Παιδείας τον Δηλιγιάννη

[149] Εθνικόν Πνεύμα, 22.04.1877

[150] Το πρόγραμμα του Κουμουνδούρου ήταν αρκετά φιλόδοξο και αφορούσε στην επίσπευση των πολεμικών προπαρασκευών , την αποκατάσταση της επαφής με της άλλες βαλκανικές χώρες, την οργάνωση των επαναστατικών δυνάμεων των υπόδουλών ελληνικών επαρχιών και την αυστηρή εποπτεία και έλεγχο από την κυβέρνηση των δραστηριοτήτων διαφόρων εθνικών εταιριών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ο.π. σελ 327

[151] Λίνα Λούβη, Περιγέλωτος Βασίλειον – Οι σατιρικές εφημερίδες και το Εθνικό Ζήτημα (1875-1886), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2002, σελ 116

και Στρατιωτικών τον Ζυμβρακάκη[152]. Η πολιτική που σκόπευε να ακολουθήσει η οικουμενική κυβέρνηση ήταν να επέμβει μεν η Ελλάδα στη σύρραξη, αφού προηγουμένως θα σημειώνονταν επαναστάσεις στις υπόδουλες επαρχίες. Για την εφαρμογή όμως της πολιτικής αυτής, απαιτούνταν επιτάχυνση της οργανώσεως του στρατού, συγκέντρωση επαρκούς οπλισμού για τα αντάρτικα σώματα και πολύπλευρη διπλωματική προετοιμασία η οποία θα αφορούσε κυρίως την σύναψη συμμαχιών σε ένα κοινό μέτωπο κατά της Τουρκίας καθώς και την διασφάλιση των θαλασσίων συνόρων της από τουρκικές επιθέσεις.

Οι τελευταίες εξελίξεις λοιπόν και η ένωση όλων των δυνάμεων της χώρας σε μια γροθιά δημιουργεί μια συγκρατημένη αισιοδοξία, κάτι που φαίνεται και μέσα από τα άρθρα του *Εθνικού Πνεύματος.* Παρά την πικρή διαπίστωση πως στην Ελλάδα σαν μικρό κράτος που είναι *τα πάντα συζητούνται και διυλίζονται πριν η επιχειρηθώσι και αποφασισθώσι, διότι αποφασίζονται υπό του έθνους, ου οι διευθυνταί είναι ουχί κύριοι αλλ' απλοί αντιπρόσωποι και εντολοδόχοι* και θέλοντας να δείξει την κωλυσιεργία που επικρατούσε μέχρι εκείνη τη στιγμή στη λήψη αποφάσεων, αλλά και την καταλυτική λαϊκή παρέμβαση που πολλές παρακώλυε την άσκηση πολιτικής, στο τέλος επικρατεί η αισιοδοξία πως ακόμα και αν *εβράδυνε η ελευθέρα Ελλάς, δεν εβράδυνε τοσούτον, ώστε ν' απολειφθή όλως αργή και θεατής απαθής των δεινών όσα υφίστανται κατ' ανάγκην η δούλη Ελλάς.*[153]. Η εφημερίδα αιτιολογεί μάλιστα αυτή της την αισιοδοξία συμπληρώνοντας πως «*η ελευθέρα Ελλάς προετοιμάζεται κατά δύναμιν και η αρχής της εκτελέσεως εγένετο ήδη*» καθώς «*οι Έλληνες ενόησαν ότι από των ιδίων χειρών*

---

[152] Για τις έκτακτες συνεδριάσεις της Βουλής εξαιτίας των έκτακτων περιστάσεων γράφει το *Εθνικό Πνεύμα : «Η Βουλή εκλήθη εις έκτακτον σύνοδον προς επιτέλεσιν σπουδαίων και σοβαρών. Τα εν τη Ανατολή από πολλού διαδραματιζόμενα δεν ήτο δυνατόν να μη αφυπνίσωσι και την Ελλάδα, και να μη παροτρύνωσιν αυτήν εις σκέψεις περί των δεόντων γένεσθαι, προκειμένου ν' αποφασισθή η τύχω των εν τη Ανατολή λαών, μεθ' ων δεσμοί αίματος, αναμνήσεις ιεραί, κοινοί αγώνες και θυσίαι, θρησκεία και ότι ιερόν συνδέουσι την μικράν ελευθέραν Ελλάδα αρρήκτως μετ' αυτών. Οι αντιπρόσωποι του έθνους εκτιμήσαντες καλώς το κρίσιμον των καιρών εξεπλήρωσαν τα υψηλά αυτών καθήκοντα μετά ζήλου και ειλικρινείας, αφέντες πάσαν σκέψιν και ενέργειαν ιδιοτελή και εις μόνον τα συμφέροντα τη πατρίδι αποβλέψαντες, επιλύσαντες ζητήματα δυσλυτα θεωρούμενα, και αφ' ων εξαρτάται η τύχη του έθνους.»* Εθνικόν Πνεύμα, 29.06.1877

[153] «*Θα ήτο άρα παράδοξον και πρωτάκουστον, εάν σήμερον ότι παντοειδείς κίνδυνοι πολύ σοβαρώτεροι των αρχαιοτέρων, περικύκλουσι το ελληνικό γένος, θα ήτο παράδοξον, εάν τούτο απ' αρχής μέχρι τέλους της καταστροφής του διεξαγομένου διεθνούς δράματος διέμενε σιωπηλόν και απαθές, αφού το μεγάλου αγώνος το γέρας είναι χώραι ελληνικαί και ελληνικά δικαιώματα.» Εθνικόν Πνεύμα, 13.07.1877*

και από της ιδίας ενεργείας εξήρτηται η τύχη και το μέλλον του έθνους των[154]» αλλά και εξάρωντας την φιλοτιμία τους που δεν έλειπε ποτέ κατά τις κρίσιμες στιγμές. Στο ίδιο κλίμα συγκρατημένης αισιοδοξίας γράφεται επίσης στην εφημερίδα πως η Ελλάδα είναι λιγότερο απομονωμένη απ' όσο φαίνεται αφού κανείς δεν έχει το δικαίωμα να αρνηθεί τα δικαιώματά της και επιπλέον γιατί η φιλοπατρία της ελληνικής κυβέρνησης δεν θα ανεχθεί να αποφασίσει οποιοσδήποτε για την τύχη της Ανατολής και κυρίως για την τύχη των ανέκαθεν ελληνικών περιοχών παραγκωνίζοντας το ελληνικό στοιχείο[155]. Άλλοτε πάλι αυτή η θετική στροφή στη διάθεση της εφημερίδας αποδίδεται στην ανέκαθεν αντίληψη πως εξαιτίας του ένδοξου παρελθόντος της, η Ελλάδα θα τύχει μιας καλύτερης αντιμετώπισης αφού «*κατά τον αιώνα των φώτων και του πολιτισμού δεν θα παροραθή εν Ευρώπη η εθνικότης εκείνη, ήτις προηγήθη πάντων των λοιπών εις τον πολιτισμόν και τα φώτα.*»[156] Πρόκειται πάντως για μια πάγια αντίληψη που συναντήσαμε πολλές φορές σε λόγους πολιτικών, καθηγητών και λογίων όπως αυτοί εντάχθηκαν στα φύλλα των εφημερίδων, πως είναι δηλαδή υποχρέωση της Ευρώπης να αντιμετωπίσει την Ελλάδα με κάποια εύνοια και σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη, γιατί είναι αυτή η χώρα που έδωσε τα φώτα του πολιτισμού σε όλο τον δυτικό κόσμο.

Κατά τ' άλλα, το πολεμικό κλίμα για άλλη μια φορά, έχει επηρεάσει πολύ την κοινή γνώμη η οποία ασκεί έντονες πιέσεις στην κυβέρνηση μέσα από διαδηλώσεις, ώστε να εντείνει τις ενέργειές της και να λογοδοτήσει για τις πράξεις της. Το *Εθνικόν Πνεύμα* αντιδρά έντονα σε αυτές τις πιέσεις γράφοντας πως *μεταξύ του ακράτου εθνικού ενθουσιασμού και της λελογισμένης ενεργείας, όσω περιωρισμένα και αν υποτεθώσι τα μέσα της εκτελέσεως, υπάρχει μέρος τις όρος τον οποίον μόνη η κυβέρνησις είναι εις θέσιν και έχει το δικαίωμα να εννοήση και πραγματοποιήση και πέραν του όρου ή του δόγματος τούτου κείται το χάρος και ο μηδενισμός*[157] κάνοντας έτσι ένα διαχωρισμό στις δικαιοδοσίες της κυβέρνησης και στο δικαίωμα του λαού να ασκεί πίεση. Εξάλλου όπως γράφει στη

[154] Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.
[155] Εθνικόν Πνεύμα, 03.06.1877
[156] Εθνικόν Πνεύμα, 22.07.2877
[157] Εθνικόν Πνεύμα, 02.08.1877

συνέχεια, αποτελεί μια συνήθεια στην Ελλάδα να θεωρεί ο λαός πως είναι υποχρέωσή του να πιέζει την κυβέρνηση, αδιαφορώντας για τα δικαιώματά της ενώ η *αρίστη αμοιβαία συμπεριφορά της τε κυβερνήσεως και του έθνους είναι η προς αλλήλους αμοιβαία πίστις και πεποίθησις.* Σε άλλη περίπτωση ζητά από τους *μεμψίμοιρους* και *μικρολόγους* να αφήσουν ήσυχη την κυβέρνηση και να μην την πικραίνουν δια «*μικρολογιών αναξίων έθνους ευγενούς*» γιατί ακριβώς όσα επιθυμούν αυτοί να συμβεί, τα επιθυμεί και τα σκέπτεται και η κυβέρνηση και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτούς, αφού πρόκειται για ανθρώπους που κατά τη γνώμη της πάντοτε θα βρίσκουν αφορμή για να εκτοξεύουν κατηγορίες ακόμα και στην περίπτωση που η Ελλάδα τελικά θριαμβεύσει[158].

Όσο παρατείνεται πάντως ο ρωσοτουρκικός πόλεμος και οι Ρώσοι αποτυγχάνουν στην Πλεύνα, τόσο εκτοξεύονται όλο και πιο συχνά απειλές από πλευράς Τούρκων εναντίον της Αθήνας, με αποτέλεσμα η ελληνική κυβέρνηση να αναστείλει την επιθετική της πολιτική[159]. Συνακόλουθα συνεχίζεται η κριτική της κοινής γνώμης γι' αυτό το γεγονός, η οποία για το *Εθνικόν Πνεύμα* γίνεται ανυπόφορη και σχολιάζεται ως μικροσκοπική και προερχόμενη από άτομα που προσπαθούν με νουθεσίες να οδηγήσουν την Ελλάδα στο να κηρύξει τον πόλεμο, χωρίς να γνωρίζει όσα έχουν διαμειφθεί σε διπλωματικό επίπεδο[160].

Την περίοδο αυτή πάντως, δεν λείπουν και οι αναφορές – αν και θα μπορούσαν να είναι πιο συχνές – σε όσα συμβαίνουν στις «*ελληνικές επαρχίες της Τουρκίας*» όπως αναφέρονται, και κυρίως στην Μακεδονία, στα εδάφη της οποία λαμβάνουν χώρα κάποια πολύ δυσάρεστα γεγονότα, όπως λεηλασίες, σφαγές και ατιμώσεις από τους Κιρκάσιους[161] αλλά ενίοτε και τους Τούρκους.

---

[158] Εθνικόν Πνεύμα, 11.08.1877

[159] Λίνα Λούβη, ο.π. σελ. 119

[160] Εθνικόν Πνεύμα, 10.12.1877

[161] Πρόκειται για όσους κατοικούν στις βόρειες πλαγιές του Καυκάσου, μεταξύ Ευξείνου και Κασπίας, και οι οποίοι με την ανοχή της Πύλης έδειξαν την πρόθεση να εγκατασταθούν σε περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης, διακατεχόμενοι από κάθε άλλο παρά ειρηνικές διαθέσεις. Γράφεται λοιπόν γι' αυτούς : *Κιρκασίων κακουργήματα : Εκ πασών περίπου των Επαρχιών του Κράτους, γράφει η Βυζαντίς, ένθα υπάρχουσι συνωκισμένοι μεταναστάται Κιρκάσιοι αναγγέλλονται κακουργήματα και λεηλασίαι διαπραττόμεναι μετά θρασείας τόλμης και αφοβίας υπό επυλήδος ταύτης φυλής, ήτις προσφύγουσα εις το τουρκικόν έδαφος και τυχούσα περιθάλψεως παρά της αυτοκρατορικής Οθωμανικής κυβερνήσεως υπό τον όρον του να εργάζηται και συντελή δια της εργασίας*

Παραπάνω αναφέρθηκε πως ένας από τους σκοπούς της οικουμενικής κυβέρνησης ήταν και η ενίσχυση των αντάρτικων σωμάτων με επαρκή οπλισμό στις περιοχές της Θεσσαλίας, της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θράκης. Στον σκοπό αυτό επιδόθηκαν με μεγάλο ζήλο και κάποιες εθνικές εταιρίες, σημαντικότερες από τις οποίες είναι η «*Αδελφότης*» και η «*Εθνική Άμυνα*» οι οποίες δημιουργούσαν εράνους με σκοπό να αγοράσουν όπλα και να καταρτίσουν σχέδια εξέγερσης στις υπόδουλες επαρχίες[162]. Σε αντίθεση με άλλες επαναστατικές εταιρείες οι οποίες δραστηριοποιούνταν κυρίως εντός του ελληνικού κράτους η *Αδελφότητα* είχε στρέψει την προσοχή της στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας[163]. Η *Εθνική Άμυνα* από την άλλη που χαρακτηριζόταν κυρίως για την συμμετοχή στους κόλπους της εξεχουσών προσωπικοτήτων[164], ουσιαστικά αποτελούσε μια συνέχεια των εθνικών επιτροπών που είχαν αναμιχθεί στην Κρητική επανάσταση και η οποία εκμεταλλευόμενη το κύρος και τις γνωριμίες των μελών της προσπαθούσε να συγκεντρώσει χρήματα για την αγορά όπλων. Οι εθνικές εταιρίες με τη δράση τους, συνέβαλαν με καθοριστικό τρόπο στο να υπάρξει ένας δεσμός μεταξύ έξω ελληνισμού και ελληνικού κράτους και να διατηρηθεί δυνατή η επαναστατική φλόγα ακόμα και όταν δεν υπήρχε κάποιο ενθαρρυντικό

αυτής εις την καλλιέργειαν των χέρσων γαιών του τόπου, αντί τούτου επιζητεί να ζη δαπάναις των φιλησύχων και φιλοπόνων ιθαγενών κατοικων θεραπεύουσα συνάμα επίβλαβή αυτών τας ωμοτέρας και αγριωτέρας ορέξεις. Εκ Βουλγαρίας, εκ Θράκης, εκ Θεσσαλίας, εκ Μακεδονίας και αλλαχόθεν ομοιόμορφα διαβιβάζονται παράπονα εκ μέρους των κατοίκων κατά των ατιθάσων τούτων μεταναστών, οίτινες δια της καταπιεστικής και ληστρικής αυτών συμπεριφοράς νέα προσθέτουσι στοιχεία δυσαρεσκείας παρά τω ιθαγενει λαών. [...] Τοιούτοι βιασμοί, λεηλασίαι, φόνοι, αρπαγαί βοών και προβάτων και επιθέσεις εν πλήρει μεσημβρία *γινόμεναι εισί συνήθεις παρά τη φυλή ταύτη των Κιρκασίων μεταναστών, ων η θρασύτης αυξάνει έτι μάλλον εφ' όσον αι κακουργίαι αυτών δεν τυγχάνουσι παραδειγματικής τιμωρίας εκ μέρους των αρμοδίων αρχών.* Εθνικό Πνεύμα, 14.06.1876

[162] Ο Λεωνίδας Βούλγαρης, γνωστός για τις φιλορωσικές του απόψεις, αν και δεν ανήκε σε κάποια από αυτές τις ομάδες, διατηρούσε επαφές με πολλά από τα στελέχη τους. Μάλιστα ήταν κοινό μυστικό, πως είχε λάβει ρωσικά χρήματα για να εξοπλίσει αντάρτικα σώματα. Επι πρωθυπουργίας Δεληγεώργη, θα ληφθούν δραστικά μέτρα ώστε να εμποδιστεί η έξοδος ενόπλων στο οθωμανικό έδαφος και ο μάλιστα θα καταδιωκτεί και ο ίδιος ο Βούλγαρης.

[163] Μάλιστα το καταστατικό της προέβλεπε πως ότι το 15μελές διοικητικό συμβούλιο θα απαρτιζόταν από άτομα καταγόμενα από τις υπόδουλες επαρχίες και συγκεκριμένα ανα τρία από την Κρήτη, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και τη Θράκη, και άλλα τρία από τις άλλες υπόδουλες επαρχίες. Πρόδρος της ορίστηκε ο πολιτικός Ι. Μεσσηνέζης.

[164] Μεταξύ αυτών ήταν ο ιστορικός Κ. Παπαρρηγόπουλος, ο οποίος μάλιστα διατέλεσε και πρόεδρος, ο νομομαθής Π. Καλλιγίας, ο διοικητής της Εθνικής Τράπεζας Μ. Ρενιέρης , ο τραπεζίτης Ιωάννης Δούμας και ο δικηγόρος Στέφανος Δραγούμης. Ευάγγελος Κωφός, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ο.π. σελ 325

σημάδι από την Αθήνα[165]. Κάποιες φορές πάντως, με δεδομένη την «*υπόγεια*» σχέση τους με τις κυβερνήσεις οι οποίες αδρανούσαν αλλά και την *κοινή γνώμη*, οι επιτροπές αποτέλεσαν για πολλούς το κατ' εξοχήν σύμβολο της συνενοχής λαού και Εξουσίας στη στασιμότητα του εθνικού ζητήματος[166].

Η κινητοποίηση των υπόδουλων Ελλήνων της Τουρκίας, με αφορμή προκλήσεις όπως αυτές των Κιρκασίων που προαναφέρθηκαν, (ακόμα και αν δεν είναι σίγουρο αν αυτή ήταν υποκινούμενη από την κυβέρνηση), θεωρείται από το *Εθνικόν Πνεύμα* ως απολύτως φυσιολογική αφού «*απέναντι των υποχρεώσεων και των πολύπλοκων εθιμοτυπιών ας επιβάλλει η πολιτική και η ευγένεια της κυβερνητικής συμπεριφοράς, υπάρχουσιν αισθήματα εθνικά, αισθήματα ανθρώπινα ισχυρότερα πάσης διεθνούς υποχρεώσεως*[167]. Ο αρθρογράφος μάλιστα καθιστά την οποιαδήποτε κυβέρνηση εντελώς αδύναμη να αντιταχθεί σε τέτοιες ενέργειες αφού διερωτάται «*ποιά κυβέρνησις φίλη η εχθρά θα δυνηθή να επιβληθή και να ματαιώση την κίνησιν ταύτην ολοκλήρου έθνους, και κατά ποίας κυβερνήσεως είναι δυνατόν να καταλογισθή η ευθύνη των θελήσεων και των πράξεων του έθνους όλου*», θέλοντας να δείξει ακριβώς τη σπουδαιότητα τέτοιων πρωτοβουλιών. Κατά τ' άλλα, αν και δεν λείπουν οι αναφορές σε ειδήσεις που φτάνουν από την Θεσσαλία και την Μακεδονία στις αρχές του 1878 για επαναστάσεις των κατοίκων και συγκρούσεις τους με άνδρες του τουρκικού στρατού, σε γενικές γραμμές δεν είναι και τόσο συχνές. Επιπλέον, όπως είναι φυσικό, λείπουν και οι αναφορές στη όποια δράση από επαναστατικές εταιρίες στις εν λόγω περιοχές, αφού η δράση τους ήταν μυστική κατά κάποιο τρόπο.

IV. Η εισβολή του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία και η «σύγκρουση» με την Ευρώπη

[165] Ιδιαίτερα δραστήριοι αποδείχθηκαν οι Έλληνες του Λονδίνου, οι οποίοι με τη σύμπραξη ορισμένων Βρετανών φιλελλήνων συνέστησαν την *Ελληνική Επιτροπή* που ανέλαβε να προβάλει και να προωθήσει τις ελληνικές θέσεις. Ευάγγελος Κωφός, *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα, 1875 – 1881, ο.π. σελ.41*

[166] Έλλη Σκοπετέα, ο.π., σελ.354

[167] Εθνικόν Πνεύμα, 28.07.1877

Τον Νοέμβριο του 1877, τελικά οι Ρώσοι κατέλαβαν την Πλεύνα και κατά τις αρχές Ιανουαρίου τα ρωσικά στρατεύματα έπειτα από τολμηρό ελιγμό, κατέλαβαν τη Σόφια, τη Φιλιππούπολη, την Αδριανούπολη και έφτασαν μέχρι την Κωνσταντινούπολη.

Πίσω στην Ελλάδα, η είδηση της πτώσης της Πλεύνας δημιούργησε μεγάλη σύγχυση καθώς ο πόλεμος φαινόταν να βαίνει προς το τέλος του και η οικουμενική κυβέρνηση δεν είχε ακόμη πάρει κάποια πρωτοβουλία. Όπως είναι φυσικό, στην είδηση πως η Ρωσία και η Τουρκία βρίσκονταν κοντά στη σύναψη ειρήνης, η κοινή γνώμη αντέδρασε, μάλιστα βίαια αυτή τη φορά λιθοβολώντας τα σπίτια των πολιτικών, γιατί πίστεψε πως είχε χαθεί πλέον κάθε ελπίδα για τον ελληνισμό· ως αποτέλεσμα ο Γεώργιος πήρε ο ίδιος την πρωτοβουλία να διατάξει την μετακίνηση των ελληνικών στρατευμάτων στα σύνορα με τη Θεσσαλία αναγκάζοντας ουσιαστικά την με την πράξη του αυτή την κυβέρνηση σε παραίτηση. Την εντολή για σχηματισμό νέας κυβέρνησης (και μαζί με αυτήν την εντολή να οδηγήσει την Ελλάδα σε πόλεμο) παίρνει ο Κουμουνδούρος ο οποίος υποβάλλοντας το πρόγραμμά του στη Βουλή για προστασία των αλύτρωτων Ελλήνων καταφέρει να λάβει συντριπτική πλειοψηφία[168].

Τελικά η είδηση της σύναψης ειρήνης από τη Ρωσία και την Τουρκία δεν επιβεβαιώθηκε, παρά μόνο στο βαθμό που οι δύο χώρες συνέχιζαν τις μεταξύ τους διαπραγματεύσεις, η κυβέρνηση άρχισε να οργανώνει επαναστάσεις στη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τη Μακεδονία και την Κρήτη, με την απαραίτητα συνδρομή βέβαια της *Εθνικής Άμυνας* και της *Αδελφότητος*. Οι επαναστάσεις αυτές θα αποτελέσουν μάλιστα το πρόσχημα, ώστε να δημιουργήσουν περισπασμό στους Τούρκους αλλά κυρίως θα αποτελέσουν

[168]Για την συγκεκριμένη συνεδρίαση της Βουλής, γράφεται την επόμενη μέρα στο *Εθνικόν Πνεύμα* : «*Υποκείμενον γενικής συζητήσεως ευλόγως είναι ακόμη το πρόγραμμα της νέας κυβερνήσεως, το οποίον υπέδειξε μάλλον ή ανέπτυξε χθες από του βήματος ο κ. πρωθυπουργός. […] Η Ανατολή διέρχεται όχι περίοδον μεταβολής αλλ' υφίσταται ανατροπήν ραγδαίαν. […] Το γηραιόν εν τη Ανατολή καθεστώς αδύνατον να μείνη άνευ αλλοιώσεων και σπουδαίων. [...] Εις τας χείρας ημών, εις τας χείρας της παρούσας γενεάς, απόκειται κυρίως η αποσόβησις του κινδύνου, η σωτηρία των πολυτίμων δικαιωμάτων του έθνους. Η Ελλάς, η ορατή κεφαλή και πρόμαχος του Ελληνισμού, ελπίζει και προσδοκά, πρώτον εκ της θείας αντιλήψεως και δεύτερον εκ των προθύμων θυσιών και της καρτερίας των τεκνων της, των Ελλήνων, να πραχθή παν ότι αναγκαίον προς τας περιστάσεις, παν σωτήριον.*» Εθνικόν Πνεύμα 13.01.1878

την αφορμή της επέμβασης του ελληνικού στρατού ως προστάτη των επαναστατημένων ομοεθνών[169] με απώτερο σκοπό τελικά να τεθεί *ελληνικό ζήτημα.*

Τελικά στις 21 Ιανουαρίου του 1878, εισβάλει ο ελληνικός λαός στη Θεσσαλία και το *Εθνικόν Πνεύμα* γράφει πως «*ευφρόσυνος εκ Λαμίας είδησις ανήγγειλεν ότι ο εν τοις μεθορίοις ελληνικός στρατός, μη δυνάμενος πλέον να βλέπη τους αδελφούς αυτού ταλαιπωρημένους, και υποφέροντας τα δεινά του μαρτυρίου, μήτε περιουσίας, μήτε τιμής, μήτε ζωής όντας κυρίου, εισήλασεν εις τας ελληνικάς υποδούλους επαρχίας, όπως προστατεύση τους κατοίκους εκ των φοβερών κινδύνων, οίτινες απειλούσιν αυτούς και καταλάβη τας επαρχίας ταύτας*[170]. Βλέπουμε δηλαδή, πως όλη αυτή η επιχείρηση του στρατού, βασίζεται πάνω στην επιτακτική ανάγκη να προστατευθούν οι υπόδουλοι Έλληνες. Παράλληλα, τονίζεται η σημασία της ενότητας των πολιτικών, ώστε όλοι μαζί με θάρρος και τόλμη να ανταποκριθούν στις ανάγκες αυτής της νέας εποχής για την Ελλάδα. Η εφημερίδα ζητά επίσης να ετοιμαστεί το έθνος να υποστεί τις θυσίες μέχρι τέλους «*οίοι δήποτε και αν ώσιν οι κίνδυνοι*» καθώς γι' αυτήν κανείς δεν μπορεί να μείνει απαθής «*προς τας σφαγάς και τον όλεθρον των αδελφών*»[171].

Σε επόμενο άρθρο του μάλιστα, το *Εθνικόν Πνεύμα* δεν μπορεί να συγκρατήσει τον ενθουσιασμό του για τη επέκταση των επαναστάσεων, χαρακτηρίζοντας ως «*ιερόν καθήκον*» την πράξη των πολεμιστών να προστατεύσουν τους αδελφούς τους[172] και μάλιστα γράφει πως όλους τους πολίτες της Ελλάδας, τους διακατέχει ένας «*αγνός ενθουσιασμός*» και άμιλλα για το ποιός θα φανεί «*υπέρτερος του άλλου κατά τας θυσίας*»[173]. Αυτή η ενθουσιώδης αντίδραση από την πλευρά της εφημερίδας, είναι απόλυτα

---

[169] Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ο.π. σελ 311

[170] Εθνικόν Πνεύμα, 21.01.1878

[171] Εθνικόν Πνεύμα, 22.01.1878

[172] *Οι εν Θεσσαλία, Μακεδονία, Ηπείρω και Κρήτη αδελφοί ημών, μη δυνάμενοι να υποφέρωσι πλέον τα ανήκεστα της τυραννίας δεινά, τας ατιμώσεις, τας αρπαγάς, τας δηώσεις, τον εξαπονδρισμόν και την σφαγήν, ανέλαβον τον αγώνα άνευ υπολογισμών αλλά πλήρεις ελπίσων διότι είχον υπερ εαυτών το δίκαιον τον πολιτισμόν, την χριστιανοσύνην. Οφείλομεν να ομολογήσωμεν, και το διακηρύττομεν μάλιστα μετά χαράς ως πληρεστάτην απόδειξιν του μεταξύ των ελευθέρων και των δούλων Ελλήνων αδιαρρήκτου συνδέσμου, ότι απανταχού της Ελλάδος και όπου υπάρχουσιν Έλληνες μια και μόνη ακούεται φωνή " βοηθήσωμεν του αγωνιζομενους αδελφούς" και έκαστος πράττει παν ότι δύναται ίνα παράσχη πραγματικήν συνδρομήν και υποστήριξιν.* Εθνικόν Πνεύμα, 06.02.1878

[173] Εθνικόν Πνεύμα, 24.01.1878

δικαιολογημένη πάντως, αφού για να οδηγηθεί η Ελλάδα σε αυτή την πράξη, προηγήθηκαν πάμπολλες διαβουλεύσεις και υπήρξαν ακόμα μεγαλύτερες δυσκολίες. Μπορεί και αυτή τη φορά οι συνθήκες να μην ήταν οι πλέον ευνοϊκές, αλλά σίγουρα υπήρξε μια αντίδραση από τον Κουμουνδούρο σύμφωνα με όσα πρόσταζε το λαϊκό αίσθημα, και αυτό από μόνο του αποτελεί ένα σημαντικό γεγονός.

Εν τω μεταξύ, σχεδόν ταυτόχρονα με την εισβολή του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία, υπογράφηκε και η ανακωχή της Τουρκίας με τη Ρωσία, και οι ως εκ τούτου οι Μεγάλες Δυνάμεις θέλοντας να αποφύγουν νέες εντάσεις στο Ανατολικό Ζήτημα, ζητούν με διαβήματα από την Αθήνα να αποσύρει αμέσως τον στρατό. Η ελληνική κυβέρνηση δέχεται να υποχωρήσει, αποσπώντας πρώτα την υπόσχεση όμως όλων των πρεσβευτών[174] ότι το θέμα των επαναστατημένων ελληνικών επαρχιών της Τουρκίας θα ετίθετο στην επικείμενη διάσκεψη ειρήνης. Και αυτή η εξέλιξη αντιμετωπίστηκε από το *Εθνικόν Πνεύμα* θετικά, αφού πίστευε πως η δημιουργία *ελληνικού ζητήματος* στο ευρωπαϊκό συνέδριο που θα γινόταν, είναι αυτό που επεδίωκε από καιρό το έθνος και πως θα είναι έργο «*φρονήσεως* της κυβέρνησης να υπακούσει σε αυτή τη συμβουλή των ισχυρών φίλων της[175]. Εξάλλου δεν υπήρχε η πρόθεση να μπει ο ελληνικός στρατός σε μεγαλύτερες περιπέτειες, χωρίς δηλαδή την παρουσία συμμάχων. Σίγουρα με το άρθρο αυτό η εφημερίδα προσπαθεί να δημιουργήσει ένα θετικό κλίμα για την κυβέρνηση, ύστερα από την απόφασή της να αποδεχτεί την συμβουλή της Ευρώπης ώστε να μην την εξοργίσει βασιζόμενη στη σπουδαιότητα των υποσχέσεων που έλαβε σαν *αντάλλαγμα*. Επιπλέον, αποσαφηνίζει πως η κυβέρνηση εργάζεται ακούραστα για την επίτευξη των εθνικών σκοπών, ανεξαρτήτως της αποχώρησης των ελληνικών στρατευμάτων από τη Θεσσαλία, και γι' αυτό το λόγο θα πρέπει να τυγχάνει

---

174 «*Δυνάμεθα και σήμερον να διαβιβάσωμεν ότι οι πρέσβεις των εγγυητριών δυνάμεων μεταβάντος παρά τω βασιλεί Γεωργίω, παρ' ω παρήσαν και οι έλληνες υπουργοί, μετά πολλάς συστάσεις, εις ας ανταπήντησε μετά πολλης σταθερότητος ο βασιλεύς Γεώργιος, έδωκαν επισήμως εγγύησιν περί της ασφαλείας της τιμής και της ζωής των τριών ελληνικων της Τουρκίας επαρχιών, Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας και την υπόσχεσιν ότι το ελληνικόν ζήτημα τεθήσεται εν τω Ευρωπαϊκώ συνεδρίω και της Ελλάδος συμπαρεδρευούσης*» Εθνικόν Πνεύμα, 05.02.1878.

175 Εθνικόν Πνεύμα, 26.01.1878

υποστήριξης[176]. Σαν απόδειξη της συνέχισης των προσπαθειών της κυβέρνησης, με διπλωματικά αυτή τη φορά μέσα, η εν λόγω εφημερίδα δημοσιεύει μάλιστα και αποσπάσματα από διακοινώσεις που έστειλε η ελληνική κυβέρνηση δια στόματος Δηλιγιάννη στις πρεσβείες των Μεγάλων Δυνάμεων, στις οποίες τονίζεται πως μόνο εάν η Ευρώπη τηρήσει την υπόσχεσή της να εκθέσει τις απόψεις του ελληνισμού στο Συνέδριο που πρόκειται να γίνει, θα μπορέσει να «*πραύνη τα πνεύματα και να προλάβη πυργκαϊάν ήτις απειλεί να διακυβεύση εκ νέου την ευρωπαϊκήν ειρήνην.*[177]» Η απειλή προς την Ευρώπη με το ενδεχόμενο μιας νέας κρίσης στην Ανατολή, είναι το μόνο μέσο πίεσης που διαθέτει η ελληνική κυβέρνηση μετά την αναγκαστική ανάκληση του ελληνικού στρατού.

Προς ενίσχυση του προφίλ της κυβέρνησης λίγες μέρες αργότερα, μεταφέρεται και απόσπασμα από λόγο του Τρικούπη στη Βουλή, ο οποίος δηλώνει πως θα πρέπει όλοι να υποστηρίζουν την κυβέρνηση και να αποφεύγουν να την δικάζουν «*από της απόψεως του εκ των υστέρων κρίνοντος*» και επιπλέον να προσπαθήσουν να μπουν στη θέση της όταν έπρεπε να λάβει μια δεδομένη απόφαση[178]. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν ότι χρησιμοποιείται αυτή η δήλωση του Τρικούπη, αφού έρχεται να ενισχύσει το αίτημα της κυβέρνησης για υποστήριξη, όπως γράφτηκε και πιο πάνω.

---

[176] Εθνικόν Πνεύμα, 26.01.1878

[177] Προηγουμένως πάντως έχει φροντίσει να αναφέρει επίσης πως η διαταγή της ελληνικής κυβέρνησης στον αρχιστράτηγο να μην προχωρήσει περαιτέρω στις επαρχίες που κατέλαβε είχε σαν αποτέλεσμα «*ολόκληρος ο λαός της Ελλάδος σφοδρώς εκ τούτου να συνταράσσεται και ο κορυφωθείς ερεθισμός των πνευμάτων δεν δύναται πλεόν να περισταλή*» ενώ και ο βασιλιάς είναι δεν έχει την δύναμν να «*αντιτάξη φραγμόν προς την επαναστατικήν ορμήν ήτις ωθεί τον λαόν εκείθεν των ορίων.*» Εθνικόν Πνεύμα, 24.02.1878 Σε μια νέα διακοίνωση επίσης του Δηλιγιάννη προς τους πρέσβεις των Μεγάλων Δυνάμεων, ο Έλληνας πολιτικός τους επαναλαμβάνει τις διαβεβαιώσεις που του έδωσαν οι αντιπρόσωποι των χωρών τους, χαρακτηρίζοντας τες σαν ένα «*νέον τεκμήριον της συμπαθείας των Μ. Δυνάμεων προς την ελληνικήν φυλή*». Δίνει έτσι την εντύπωση πως προσπαθεί να τους υπενθυμίσει τις εν λόγω διαβεβαιώσεις ώστε να σιγουρευτεί πως δεν θα τις αθετήσουν οι Δυνάμεις και τονίζει παράλληλα πως η Ελλάδα «*άγεται εκ πλήρους εμπιστοσύνης προς την Δικαιοσύνην, ήτις εμπνέει τηνΕυρώπην υπέρ της τύχης των υπό την Τουρκίαν Ελλήνων*» ζητώντας έμμεσα να μην προδώσουν την εμπιστοσύνη που τους δείχνουν όπως συνέβη στο παρελθόν όταν η κυβέρνηση υπακούοντας στις συμβουλές των ξένων δυνάμεων έμεινε ουδέτερη και τελικά παραγκωνίστηκαν τα δικαια της χώρας. Εθνικόν Πνεύμα, 16.03.1878

[178] Εθνικόν Πνεύμα, 31.01.1878

Μπορεί πάντως η κυβέρνηση επίσημα να συμφώνησε με τις Μεγάλες Δυνάμεις να αποσύρει τα στρατεύματα της από τα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η επανάσταση στις περιοχές όμως της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Μακεδονίας δεν σταμάτησε, αλλά αντιθέτως ενισχύθηκε σε έμψυχο υλικό και όπλα, με την υποστήριξη της Αθήνας[179]. Εδώ μάλιστα, ο ρόλος των εθνικών εταιριών αποδείχτηκε ιδιαίτερα καταλυτικός, αφού αποτέλεσε τον μεσάζοντα μεταξύ κυβέρνησης και επαναστατών. Φαίνεται λοιπόν, πως το βάρος της προάσπισης των ελληνικών συμφερόντων έναντι μιας ολοένα και πιο επεκτατικής πολιτικής των Σλάβων αλλά και στο ενδεχόμενο να επαναληφθούν όσα είχαν συμβεί στην διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, πέφτει στους Έλληνες των υπόδουλων επαρχιών, για τους οποίους αυτό φαντάζει σαν την μόνη επιλογή. Γράφει έτσι το *Εθνικόν Πνεύμα* για τη συνέχιση των επαναστάσεων, πως *επί των ορίων της Κρήτης και της ευάνδρου Ηπείρου και των ευφόρων πεδιάδων της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας μάχεται μανιωδώς ο πολιτισμός έναντι της βαρβαρότητος, ο Σταυρός εναντίον του Κορανίου*[180] προσπαθώντας να δώσει κατά κάποιο τρόπο μια διάσταση όμοια με αυτή του αγώνα του 1821, με αναφορές στην πολιτισμική και θρησκευτική διαφορά των δύο λαών. Παράλληλα, ζητά τη συνδρομή όλων των Ελλήνων σε αυτή την προσπάθεια των υπόδουλων αδελφών τους, καθώς οι δεύτεροι *δεν μάχονται υπέρ εαυτών μόνων, αλλ' υπέρ του ελληνισμού σύμπαντος, και σύμπας ο ελληνισμός οφείλει να μετάσχη του αγώνος του οποίου αυτοί έδωκαν το σύνθημα*[181], αφού η ικανοποίηση των ελληνικών αιτημάτων και ταυτόχρονα η αποτροπή της δημιουργίας μιας μεγάλης Βουλγαρίας, είναι εθνικής σημασίας για όλους ανεξαιρέτως.

---

[179] *Μετά την πτώση της Πλεύνας οι πρόξενοι της Ελλάδος, ο Βατικιώτης στη Θεσσαλονίκη και ο Λογοθέτης στο Μοναστήρι, είχαν αρχίσει με τη βοήθεια του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιωακείμ να συντονίζουν τις τοπικές ενέργειες με βάση ένα σχέδιο που είχε καταστρωθεί στην Αθήνα. Για να διευκολυνθούν οι επιχειρήσεις που προβλέπονταν από αυτό το σχέδιο, δημιουργήθηκαν αποθήκες όπλων και πολεμοφοδίων στις πόλεις της Μακεδονίας, οργανώθηκε ένα σύστημα αγγελιοφόρων, και σχηματίστηκε ολόκληρο δίκτυο πληροφοριών, με επίκεντρο τη Θεσσαλονίκη.Η οργάνωση είχε σημειώσει τέτοιες προόδους και ο ενθουσιαμός των μελών ήταν τόσο μεγάλος, ώστε οι Έλληνες πρόξενοι ζήτησαν κατεπειγόντως από την ελληνική κυβέρνηση να ενεργήσει για να μη χαθεί μια για πάντα η Μακεδονία στους Βούλγαρους.* Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2001

[180] Εθνικόν Πνεύμα, 14.02.1878

[181] Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

Επίσημα πάντως ο Κουμουνδούρος, τάσσεται υπέρ της εξέγερσης στη Μακεδονία τον Αύγουστο του 1878[182], μετά το τέλος του Συνεδρίου του Βερολίνου δηλαδή, δίνοντας οδηγίες στους πρόξενους της Θεσσαλονίκης και του Μοναστηρίου να υποστηρίξουν τους επαναστάτες. Ο ρόλος των επαναστάσεων στις υπόδουλες περιοχές και εν προκειμένω στη Μακεδονία, αναβαθμίστηκε όταν ο ελληνικός στρατός αναγκάστηκε να επιστρέψει στο ελληνικό έδαφος και έτσι αποτέλεσαν ένα μέσο πίεσης πολύ χρήσιμο στις διπλωματικές διαπραγματεύσεις της Ελλάδας. Πιθανότατα, αν δεν συνέβαιναν οι επαναστάσεις θα ήταν πολύ δύσκολο να τεθεί θέμα προσάρτησης ελληνικών εδαφών στο Βερολίνο ενώ επιπλέον βοήθησαν στην καταγραφή της ελληνικής αντίδρασης στους κινδύνους που περιέκλειαν για τη Μακεδονία οι όροι της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου.

V. Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου – Η Μακεδονία σε κίνδυνο

Ο ενθουσιασμός και οι ελπίδες που είχαν αναπτερώσει το ηθικό των Ελλήνων, σύντομα θα δώσουν τη θέση τους στην αβεβαιότητα για το ποιός θα είναι τελικά ο ρόλος στην Ελλάδα στον υπό διαμόρφωση χάρτη της Ανατολής. Την ίδια στιγμή που είναι σε έξαρση οι επαναστάσεις στη Θεσσαλία, την Μακεδονία και την Ήπειρο, στον Άγιο Στέφανο, ένα προάστιο της Κωνσταντινούπολης, υπογράφεται η συνθήκη ειρήνης μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, προβλέποντας μεταξύ άλλων την ανεξαρτησία του Μαυροβουνίου, της Σερβίας και της Ρουμανίας αλλά και τη δημιουργία ενός μεγάλου αυτόνομου βουλγαρικού κράτους.

[182] Σύμφωνα με τον Dakin Douglas, αυτή η καθυστέρηση του επίσημου συντονισμού και συγχρονισμού της επανάστασης από τον Κουμουνδούρο οφείλεται στην πεποίθησή του να μην υποστούν απώλειες οι ελληνικές οργανώσεις στις αλύτρωτες περιοχές ώστε να είναι σε θέση την κατάλληλη στιγμή να αναλάβουν δράση μόλις τους δινόταν η εντολή ή ακόμα και στην κακή εκτίμηση της στρατιωτικής αξίας των ντόπιων πληθυσμών. Dakin Douglas, Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2001, σελ. 204. Ανεπίσημα πάντως υπήρχε ενημέρωση και ενδιαφέρον για τις εξέλιξεις στις επαρχίες όπως φαίνεται και μέσα από τα άρθρα του *Εθνικού Πνεύματος*.

Η απογοήτευση στην Ελλάδα ήταν μεγάλη καθώς οι υπόδουλοι αδελφοί καλούνταν να συμβιβαστούν με την παραχώρηση μόνο κάποιων προνομίων, ενώ είχε αρχίσει να φαίνεται ξεκάθαρα πως η ανατολική κρίση ήταν εκτός όλων των άλλων και αποτέλεσμα των υπερφίαλων σχεδίων της Ρωσίας και της Αγγλίας για επικράτηση τους στην Ανατολή[183]. Το *Εθνικόν Πνεύμα,* σ' αυτήν την κρίσιμη στιγμή για το έθνος, διακατέχεται από ανασφάλεια, αφού νιώθει πως γύρω από την Ελλάδα *απλούται ατμόσφαιρα ομιχλώδης και κατηφής, μόλις αφήνουσα κενά φωταυγή διαστήματα*[184] για να δει κανείς ένα μέλλον χωρίς προβλήματα, αλλά ακόμα και μέσα σε αυτό το αρνητικό κλίμα δεν παύει να ελπίζει πως δεν γίνεται να μην δει η Ανατολή πως μόνο το ελληνικό στοιχείο *όπερ εν τη Ανατολή κρατεί την δάδα του πολιτισμού και της επιστήμης* μπορεί να αποτελέσει εγγύηση για την ομαλοποίηση της κατάστασης στην Νοτιοανατολική Ευρώπη. Σε μια αντίθετη περίπτωση, δηλαδή αν όσοι λάβουν μέρος στο συνέδριο του Βερολίνου θελήσουν να επαναφέρουν την ειρήνη χωρίς παράλληλα να αυξήσουν τα όρια της Ελλάδος, θα πρέπει να το σκεφτούν πολύ σοβαρά τις συνέπειες, γιατί *η διπλωματία δεν έχει ως άλλοτε την δύναμιν να ρυθμίζη κατά τας ορέξεις αυτής τα πράγματα, αλλά τα πράγματα απεναντίας δέον να κανονίζουν την ενέργειάν της*[185]. Εναποθέτει λοιπόν όλες του τις ελπίδες[186] στο επικείμενο συνέδριο του Βερολίνου, ενός συνεδρίου – σταθμό, αφού σε αυτό πιστεύεται πως θα τεθούν οι βάσεις για την οριστική επίλυση του Ανατολικού Ζητήματος.

Όσο διαρκεί το Συνέδριο, καθημερινά παραβάλλονται άρθρα για τις εξελίξεις, για όσα λέγονται στις συνεδριάσεις του αλλά και παρασκηνιακά καθώς μέχρι και την τελευταία στιγμή δεν είχε προσδιοριστεί ακριβώς με ποιόν τρόπο θα συμμετείχε η Ελλάδα[187]. Ο Δηλιγιάννης ως επικεφαλής της

---

[183] Εθνικόν Πνεύμα, 08.03.1878

[184] Εθνικόν Πνεύμα, 13.04.1878

[185] Εθνικόν Πνεύμα, 26.05.1878

[186] *«Επειδή το μόνιμον και διαρκές ουδέποτε στηρίζεται επί του αδίκου και ψευδούς, ας ελπίσωμεν ότι οι μέλλοντες να δικάσωσιν εν Βερολίνω την τύχην της Ανατολής, δεν είναι ούτε έσονται οπαδοί αλλοίων θεωριών ή των του δικαίου και του πρέποντος.»* Εθνικόν Πνεύμα, 24.05.1878

[187] *«Όταν συνήλθε το Συνέδριο του Βερολίνου η Αγγλία, έχοντας ήδη υπογράψει μυστική συμφωνία με το σουλτάνο για την κατοχή της Κύπρου, δεν επέμεινε – μολονότι προσπάθησε – να συμμετάσχει και η Ελλάσα ως αντιπρόσωπος του υπόδουλου ελληνισμού. Συμπαρατάχθηκε με τη γαλλική πρόταση να λάβει μέρος η ελληνική αντιπροσωπεία στις συζητήσεις για τις όμορες επαρχίες και την Κρήτη, μια και ηΡωσία*

αντιπροσωπείας της Ελλάδας[188], καλείται τελικά να αναγνώσει το ελληνικό υπόμνημα ενώπιον των αντιπροσώπων των Δυνάμεων, επαναλαμβάνοντας για μια ακόμη φορά πως η ικανοποίηση των ελληνικών αιτημάτων[189] έχει άμεση σχέση με την επικράτηση της ειρήνης στην περιοχή αλλά και καλώντας την Ευρώπη να ολοκληρώσει το εκπολιτιστικό έργο που άρχισε με τη δημιουργία του ελληνικού βασιλείου[190].

Για την Ελλάδα τελικά αποφασίζεται με το 13ο πρωτόκολλο, να έλθει σε συνεννόηση με την Υψηλή Πύλη ώστε να τακτοποιηθούν οριστικά τα μεταξύ τους όρια στη Θεσσαλία και την Ήπειρο και μάλιστα για την επίτευξη αυτού του σκοπού, οι Δυνάμεις σπεύδουν να προσφέρουν τη μεσολάβησή τους και στις δύο πλευρές, ώστε να διευκολύνουν την επιτυχία των διαπραγματεύσεων[191]. Η συμβολή τους θα καταστεί αναγκαία καθώς το εν λόγω πρωτόκολλο χαρακτηρίζεται από ασάφεια, μιας και δεν ορίζεται ακριβώς ποιά θα είναι αυτά τα νέα σύνορα, αφήνοντας περιθώρια στη Ελλάδα να πιστεύει πως θα μπορούσε να προσθέσει στα εδάφη της όλη τη Θεσσαλία και την Ήπειρο, αλλά και στην Τουρκία να πιστεύει πως μπορεί να παραχωρήσει ίσως ένα σημαντικά μεγάλο τμήμα της Θεσσαλίας και ένα πολύ μικρό της Ηπείρου. Τα αποτελέσματα αυτής της ασάφειας όμως θα τα εξετάσουμε στη συνέχεια.

Ικανοποίηση πάντως προκάλεσε στην Ελλάδα και η είδηση πως η Βουλγαρία περιοριζόταν σε ένα κράτος πολύ μικρότερο από αυτό που είχε οριστεί αρχικά στη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, αφού στα νότια σύνορα της Βουλγαρίας ιδρύεται μια αυτόνομη επαρχία που εξακολουθεί να ανήκει στην οθωμανική αυτοκρατορία, η Ανατολική Ρωμυλία. Η νέα αυτή οριοθέτηση

επέμενε ότι εφόσον η Ελλάδα δεν είχε συμμετάσχει στον πόλεμο, δεν έπρεπε να αντιπροσωπευθεί καθόλου, και ότι εν πάση περιπτώσει τα συμφέροντα των χριστιανών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα τα υπερασπιζόταν η ίδια η Ρωσία.» Λίνα Λούβη, ο.π., σελ 116

188 Τα υπόλοιπα μέλη της ελληνικής αντιπροσωπείας ήταν ο πρέσβης στην Πετρούπολη Πέτρος Βράιλας Αρμένης και ο πρέσβης στο Βερολίνο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής.

189 Συνοπτικά, αυτά τα αιτήματα ήταν η προσάρτηση της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Κρήτης και η αναζήτηση συνεργασίας με τις Δυνάμεις εκείνες που θα αντιτάσσονταν στην εκχώρηση της Μακεδονίας και της Θράκης στους Βούλγαρους, καθώς και η παραχώρηση καθεστώτος αυτονομίας για τις απομακρυσμένες ελληνικές επαρχίες, υπό την εποπτεία των Μεγάλων Δυνάμεων.

190 Εθνικόν Πνεύμα, 30.06.1878

191 Εθνικόν Πνεύμα, 24.06.1878

άφηνε στην Τουρκία ολόκληρη τη Μακεδονία καθώς και τη σημερινή δυτική και ανατολική Θράκη[192].

Καθώς όμως, ο σκοπός για προσάρτηση της Θεσσαλίας βρισκόταν κοντά στην εκπλήρωσή του, για το ελληνικό κράτος η επαρχία η οποία φαίνεται απαιτεί την άμεση προσοχή του είναι η Μακεδονία. Αφενός, γιατί η περιοχή μαστίζεται από κάθε είδους αυθαιρεσίες (ληστείες και βιαιοπραγίες) από στρατιές του τουρκικού στρατού, οι οποίες αντί σύμφωνα με το *Εθνικόν Πνεύμα να εξασφαλίσωσι την τιμήν, την περιουσίαν, την ζωήν των κατοίκων, εκ τουναντίον επαυξάνουσι την σύγχυσιν, τας κακώσεις, την αθλιότητα*[193]» αφετέρου γιατί για τον «*δυστυχή* αυτόν τόπο πολλοί έχουν βλέψεις[194]. Γι' αυτό το λόγο, αρχίζει και τονίζεται η ανάγκη για δράση μέσα από πολλά άρθρα που ενημερώνουν το κοινό για τα τεκταινόμενα στη Μακεδονία αλλά και για τον κίνδυνο να χάσει η περιοχή τον ελληνικό της χαρακτήρα[195].

Συγκεκριμένα, δημοσιεύονται αποσπάσματα από την ιδιαίτερη αλληλογραφία της εφημερίδας[196], που παρουσιάζουν την κατάσταση στην Μακεδονία τόσο ρευστή[197] και τους χριστιανούς σε τέτοια απόγνωση να βλέπουν τις προσδοκίες τους να διαψεύδονται, που συνιστάται προσοχή για πιθανό επαναστατικό κίνημα των Βουλγάρων, του οποίου οι συνέπειες θα ήταν ολέθριες, κυρίως στην περίπτωση που θα εκμεταλλεύονταν την

---

192 Ευάγγελος Κωφός, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ο.π. σελ. 350

193 Εθνικόν Πνεύμα, 25.07.1878

194 «*Ο ελληνισμός πιέζεται ένθεν μεν εκ της τουρκικής κακοδιοικήσεως, ένθεν δε εκ των βουλγαρικών σκευωριών, εκείθεν δε υπό των ρωμουνικών πρακτόρων, οίτινες ευσταλείς και πολυάριθμοι θα κατακλύσωσι εν βράχει την Μακεδονίαν, άλλοθεν υπό των αυστριακών θωπευμάτων και τέλος υπό προτεσταντικών εταιριών εχουσών κέντρον τας Σέρρας και την Θεσσαλονίκην*». Εθνικόν Πνεύμα, 05.08.1878

195 Εθνικόν Πνεύμα, 05.08.1878

196 «Ανήρ εμφορούμενος ευγενών αισθημάτων, περιελθών την Ήπειρον, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν και άλλα μέρη, επιστέλλει ημίν τα επόμενα, παρακαλών, όπως τα δημοσιεύσομεν. : *Η ελευθέρα Ελλάς, ήτις εστίν ο πυρήν του ελληνισμού, και εις ην οι υπό την δουλείαν στένοντες Έλληνες προσβλέπουσιν ως εις φάρον την αυγή, προσδοκώντες, όπως δι' αυτής το πυρ της ελευθερίας θερμάνη και ζωογονήση τα παγερά αυτών στήθη, και διαλύση το σκότος, υφ' ο κατατρύχονται η ελευθέρας Ελλάς, λέγω, οφείλει να επιστήση νυν ειπέρ ποτέ την προσοχήν αυτής επί των δεδουλωμένων επαρχιών. [...[Προς αποσόβησιν δε του κινδύνου τούτου απόλυτος ανάγκη εργασίας σπουδαίας. Ανάγκη προ πάντων προξένων ικανών, συναισθανομένων τον προορισμόν αυτών.*» Εθνικόν Πνεύμα, 04.02.1980

197 «*Προ τινός χρόνου εις τοσούτω απογνώσεως είχον περιέλθει οι άνθρωποι, ώστε προς στιγμήν ενόμισαν ότι είναι εύκολον δια μιας προς την Αυστροουγαρίαν αναφοράς ν' αλλάξωσιν δεσπότην, νυν δε άυθις στρέφουσι τα βλέμματα προς βορράν, όθεν περιμένουσιν ελευθερίαν εκ των Βουλγάρων επαναστατών.*» Εθνικόν Πνεύμα, 23.08.1878

αδυναμία των υποδούλων. Σε ένα από τα πιο φλογερά άρθρα, όταν πια το κίνημα αυτό έλαβε υπόσταση, παρά το γεγονός πως αναγνωρίζεται στους Βούλγαρους το δικαίωμα να διεκδικήσουν κι αυτοί μια ελεύθερη πολιτεία[198], δεν παραλείπει το *Εθνικόν Πνεύμα* να αποδώσει τις υπέρμετρες φιλοδοξίες τους σε εξωτερικές επιδράσεις και αντιλήψεις που αυξάνουν απεριόριστα τη φαντασία τους υπεράνω της πραγματικότητας[199]. Προχωρά δε ακόμα περισσότερο, με συναισθηματικά φορτισμένες δηλώσεις, πως *η Μακεδονία, η βασιλίς αύτη και η δέσποινα των υποδούλων ελληνικών επαρχιών, διακηρύσσεται παρά των Βουλγάρων, ως χώρα ιδία, χαρακτηρίζεται ως κοιτίς του Βουλγαρισμού* και τονίζεται η πιθανότητα υπό την προστασία κάποιας μεγάλης δύναμης να πραγματοποιήσει το *ονειροπόλημά* της και τελικά *η χώρα ήτις παρήγαγε τον ιδανικώτερον τύπον εκπολιτευτού (σ.σ. η Ελλάδα) και εγένετο το προπύργιον του πολιτισμού κατά των βαρβαρικών εφόδων εν τω μεσαιώνι, να περιβληθή και αύθις νέαν δούλειον έσθητα, μεταλλάτουσα δεσπότην.* Η Βουλγαρία θέτει λοιπόν σοβαρή υποψηφιότητα στη διαδοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ως «*δεσπότη*» στη Μακεδονία και απέναντι σε αυτό το ενδεχόμενο η Ελλάδα, σύμφωνα με την εφημερίδα δεν έχει παρά να φερθεί με σύνεση και να ανασυνταχθεί στρατιωτικά αφού «*των φρονίμων και προνοούντων γέρας είναι η επιτυχία*»[200].

Κατά μια άλλη άποψη της εφημερίδας, ήταν τέτοια η φύση της βουλγαρικής επανάστασης που σν και οι ίδιοι οι πρωτεργάτες της γνώριζαν πως δεν θα μπορούσε να έχει ευτυχή κατάληξη, παρ' ολ' αυτά ο αληθινός τους σκοπός ήταν να *χρωματίσωσι την Μακεδονίαν, ως χώραν βουλγαρικήν*[201] γνωρίζοντας πως η είδηση αυτού του κινήματος θα γινόταν γνωστή σε όλη την Ευρώπη. Μια άλλη αρνητική συνέπεια αυτής της επανάστασης ήταν και οι αντεκδικήσεις των άτακτων Οθωμανών οι όποιες στρέφονταν ανεξαιρέτως

---

198 «*Ουδενί φθονούμεν την πρόοδον και την απαλλαγήν από ζυγού απεχθούς και αφορήτου. Εκ του εναντίου γηθοσύνως χαιρετίζομεν την ανάστασιν των ομοπαθών εν τη Ανατολή λαών. Επεθυμούμεν όμως ίνα τας ενεργείας αυτών κατήυθυνε δικαιοσύνης πνεύμα διότι άλλως η διαφωνία και η πλεονεξία των λαών της Ανατολής θέλει διαιωνίσει την ασθένειαν αυτών και κακοδαιμονίαν ή θέλει καταστήσει μάλλον επιφόβους και προσεχείς τους επιλογισμούς και την πλεονεξίαν των ισχυρών.*» Εθνικόν Πνεύμα, 14.11.1878

199 Εθνικόν Πνεύμα, 28.10.1878

200 Εθνικόν Πνεύμα, 14.11.1878

201 Εθνικόν Πνεύμα, 07.12.1878

κατά των χριστιανών, άρα κατά συνέπεια και κατά των Ελλήνων της Μακεδονίας και της Ηπείρου.

Εκτός από την απαρίθμηση των αρνητικών συνεπειών της βουλγαρικής επανάστασης στη Μακεδονία, το *Εθνικόν Πνεύμα* με αφορμή την είδηση της αποτυχημένης αποστολής στην περιοχή Ρουμάνων δασκάλων με σκοπό να ιδρύσουν σλαβική σχολή, δράττεται της ευκαιρίας να τονίσει πως τέτοιες προσπάθειες δεν θα μπορούσαν να έχουν θετικό αποτέλεσμα αφού *λόγοι ιστορικοί, εθνολογικοί, παιδευτικοί, γλωσσικοί και κατάδηλος υπεροχή και κατ' αριθμόν και κατά το εμπόριον και κατά τον πολιτισμόν καθιστώσι την Μακεδονίαν αναμημφίστων επαρχίαν ελληνικωτάτην*[202]. Η ανάγκη να γίνονται τέτοιες διασαφηνίσεις στο βαθμό που τα άρθρα αυτά απευθύνονται στο ελληνικό κοινό, η συχνότητα τους, καθώς και η αναφορά πολλές φορές σε δημογραφικά στοιχεία[203], αποτελούν κάτι σαν υπενθύμιση για τους αναγνώστες της ελληνικότητας της περιοχής, την οποία πιθανότατα να χρειαστεί να υπερασπιστούν.

VI. Η «επόμενη μέρα» από το Συνέδριο του Βερολίνου και ο διπλωματικός αγώνας για την προσάρτηση της Θεσσαλίας

Όπως ειπώθηκε και πιο πάνω, οι αποφάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου (και συγκεκριμένα το 13ο πρωτόκολλο που αφορούσε στην ελληνική περίπτωση) ήταν ασαφείς και δεν διευκόλυναν τις διαπραγματεύσεις μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας για τον καθορισμό των συνόρων του, κυρίως από τη στιγμή που η δεύτερη τις δέχτηκε υπό πίεση. Η μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων προβλεπόταν μόνο για την περίπτωση που οι δύο πλευρές θα αδυνατούσαν να έρθουν σε κάποια συμφωνία και γενικώς αν παρουσιαζόταν κάποιο πρόβλημα.

[202] Εθνικόν Πνεύμα, 20.12.1878
[203] Εθνικόν Πνεύμα, 09.12.1876

Όπως είναι φυσικό, η Ελλάδα ήταν αυτή που επιθυμούσε περισσότερο την άμεση διευθέτηση αυτής της εκκρεμότητας και γι' αυτό το λόγο μάλιστα ο Κουμουνδούρος είχε ζητήσει από τον Δηλιγιάννη να προσπαθήσει να ρυθμίσει το ζήτημα των συνόρων πριν φύγει από το Βερολίνο, αλλά δεν υπήρξε παρόμοια πρόθεση και από τις Δυνάμεις οι οποίες επέμεναν στην αναζήτηση λύσης αποκλειστικά από τις ενδιαφερόμενες χώρες, Ελλάδα και Τουρκία. Σε δεύτερη φάση, ο Κουμουνδούρος ζητά με διακοίνωσή του από την Πύλη να ορίσει δύο αντιπροσώπους ώστε να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις, καθώς όμως δεν υπήρξε ανταπόκριση στο αίτημά του, αναγκάζεται να ζητήσει ξανά τη μεσολάβηση των Δυνάμεων. Το *Εθνικόν Πνεύμα* προσπαθώντας να απαντήσει στους *απαισιολόγους (*όπως τους χαρακτηρίζει) που θεώρησαν την Συνθήκη του Βερολίνου ανεφάρμοστη, δηλώνει πως οι αποφάσεις του συνεδρίου εκτελούνται με βραδύτατα αλλά ταυτόχρονα και με ασφάλεια και κάνει σαφές πως η Τουρκία από μόνη της δεν πρόκειται να παραχωρήσει οικειοθελώς κάποιες περιοχές παρά μόνο αν την πιέσουν οι Μεγάλες Δυνάμεις[204]. Προς επιβεβαίωση αυτής της αντίληψης, δημοσιεύεται στην εφημερίδα και απόσπασμα από λόγο του Κουμουνδούρου στη Βουλή, ο οποίος αφού κάνει μια ενημέρωση για όλα όσα συνέβησαν πριν και κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου προσπαθώντας να αιτιολογήσει τις αποφάσεις που κλήθηκε να πάρει η κυβέρνησή του, καταλήγει στο συμπέρασμα πως έχει σοβαρές αμφιβολίες για το αν η Ευρώπη θα αποφασίσει να συμβουλεύσει την Τουρκία ώστε να κάνει τις παραχωρήσεις *πραγματικές* αλλά και για το αν η Τουρκία θα υπακούσει σε αυτές τις συμβουλές. Υπόσχεται όμως πως *όταν η Ελλάς ήναι εις κατάστασιν να προκαλέση πράγματα, η Ευρώπη τότε δια των πραγμάτων θέλει ενεργήσει* και διαβεβαιώνει πως το ζήτημα για την Ελλάδα ούτως ή άλλως θα λυθεί, απαντώντας έτσι και σε όσους τον

[204] «*Αν δε εις την διακανόνισιν του Ελληνοτουρκικού ζητήματος απαντώσι δυσχέρειαι και δη πλείονες των εις την εφαρμογήν άλλων μερών της Βερολινείου συνθήκης, αποδοτέον τούτο εις την φύσιν αυτού του ζητήματος. Αν η Τουρκία εφάνη ενδοτικωτέρα προς την Ρωσσίαν έπραξε τούτο ουχί μεθ' ηδονής και άνευ κρατεράς ανάγκης, διότι ουχί μακράν των πυλών αυτής της πρωτευούσης αυτής υψούντο οι Ρωσσικοί αετοι, και είχε καθ' ευατής το κύρος δύο συνθηκών. [...] Ως προς την Ελλάδα όμως μη ευρισκόμενη εις άλλην σχέσιν ή την διαγραφομένην υπό του Συνεδρίου ουδαμώς φαίνεται σκοπούσα την οικειοθελή εκχώρησιν των εντεύθεν του Πηνειού και Θυάμιδος χωρών, αν μη τούτο επιβληθή παρά της Ευρώπης κοινή και υπό τύπου μη συγχωρούντα υπεκφυγάς και παρανοήσεις*» Εθνικόν Πνεύμα, 08.09.1878

κατηγορούν[205]. Εξάλλου, για την εφημερίδα, το ελληνικό ζήτημα στο συνέδριο εκπροσωπήθηκε όχι μόνο με αξιοπρέπεια, αλλά *ως ην δυνατόν άριστα*, και θα μπορούσε να εξελιχθεί καλύτερα μόνο αν οι συνθήκες ήταν πιο ευνοϊκές από την Ευρώπη (και όχι αν η κυβέρνηση είχε κάνει κάτι διαφορετικό)[206].

Τελικά, η Πύλη στις αρχές του 1879 αποφασίζει να ορίσει και αυτή τους δικούς της εκπροσώπους που θα απαρτίσουν την επιτροπή για τον καθορισμό των συνόρων, και οι δύο πλευρές[207] συναντούνται για να διαπραγματευτούν στο χωρίο Άννινο που βρίσκεται λίγο έξω από την Πρέβεζα. Τις διαπραγματεύσεις, εκτός από το γεγονός πως οι δύο μεριές έχουν αντίθετες επιθυμίες, πρόκειται να δυσκολέψει και ένας άλλο στοιχείο, το αλβανικό, που αντιτίθεται σε οποιαδήποτε εκχώρηση εδαφών στην Ήπειρο. Το *Εθνικόν Πνεύμα* με την είδηση της συνάντησης στην Πρέβεζα, εξακολουθεί να επαναλαμβάνει τις ελπίδες του πως οι διαπραγματεύσεις θα καταλήξουν σύντομα σε ένα θετικό αποτέλεσμα αφού αυτό *ου μόνον απαιτεί το καλών εννοούμενον συμφέρον των ομόρων επικρατειών, αλλά και της Ευρώπης η ομόφωνος θέλησις επιβάλλει,* όμως οι ελπίδες του αυτές θα διαψευστούν αφού οι παραχωρήσεις των Τούρκων ήταν ελάχιστες (συμφωνούσαν να παραχωρήσουν μόνο το 1/3 της Θεσσαλίας) και η Ελλάδα ως επόμενο αποχώρησε ζητώντας και πάλι από τις Δυνάμεις να μεσολαβήσουν.

Το διάστημα που θα ακολουθήσει μέχρι τις επόμενες διαπραγματεύσεις τον Αύγουστο του 1879, θα υπάρξει ένα έντονο διπλωματικό παρασκήνιο, με τις Δυνάμεις να προσπαθούν να βρουν ποιά είναι τα περιθώρια της υποχώρησης της κάθε πλευράς αλλά και την Ελλάδα να προσπαθεί να δημιουργήσει ένα πιο ευνοϊκό κλίμα υπέρ της. Παρ' ολ' αυτά, οι διαθέσεις της ευρωπαϊκής διπλωματίας δεν είναι ξεκάθαρες, όπως ούτε και τα μηνύματα που λαμβάνει η Αθήνα, με αποτέλεσμα να βλέπουμε το *Εθνικόν Πνεύμα* άλλοτε

[205] Εθνικόν Πνεύμα, 03.10.1878

[206] Εθνικόν Πνεύμα, 05.10.1878

[207] Την οθωμανική αντιπροσωπεία αποτελούσαν ο Μουχτάρ πασάς, (είχε διαπραγματευτεί επίσης τη σύμβαση της Χαλέπας), ο αρμενικής καταγωγής Βαχάν αφέντης και ο Αλβανός Αμπεντίν μπέης. Αντίστιχα την ελληνική αντιπροσωπεία συνέθετε ο στρατηγός Αλ. Σούτσος, ο γενικός γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών Γ. Ζηνόπουλος και ο ταγματάρχης Πάνος Κολοκοτρώνης.

να διακατέχεται από αισιοδοξία πως το ρεύμα της Ευρώπης είναι υπέρ της μιλώντας για *αφύπνιση του φιλελληνισμού*[208] ενώ άλλες φορές απογοητεύεται και αναρωτιέται μήπως αυτό που θέλει πραγματικά το Λονδίνο, η Βιέννη, το Παρίσι και η Ρώμη[209], είναι όλη η ευρωπαϊκή Τουρκία ως το Αιγαίο και τα προάστια της Κωνσταντινούπολης να *καταστή λεία του σλαβισμού*[210]. Την ίδια στιγμή στην ελληνοτουρκική μεθόριο, συμβαίνουν επεισόδια μεταξύ του ελληνικού και τουρκικού στρατού που έχει συγκεντρωθεί εκεί, δίνοντας την εντύπωση πως πρόκειται για μια ωρολογιακή βόμβα, έτοιμη να εκραγεί. Η εφημερίδα αγανακτεί με την νέα καθυστέρηση της Πύλης να ορίσει αντιπροσώπους και αν και αναγνωρίζει πως πρόκειται για ένα έθνος που έχει υποστεί μεγάλες εδαφικές απώλειες αφού *κατετμήθη χωρογραφικά εκ του τελευταίου πόλεμου,* παρ' ολ' αυτά θα πρέπει να αναγκαστεί να *υποκύψη εις το δίκαιον των εθνικοτήτων τας οποίας δυναστεύει και εις το συμφέρον του πολιτισμού*[211].

Πέρα όμως από τις ραγδαίες εξωτερικές εξελίξεις, η κυβέρνηση Κουμουνδούρου έχει να αντιμετωπίσει και μια σκληρή αντιπολίτευση, και η αντιπαράθεση αυτή των πολιτικών αρχηγών μεταφέρεται κατά συνέπεια και στα φύλλα των εφημερίδων. Αποδέκτης της οργής του *Εθνικού Πνεύματος* για όσα γράφει, γίνεται η *Ὥρα : Την αυτήν ευχέρειαν, αλλά και μετά της αυτής ματαιολογίας και των κοιτοτέρων τόπων επιδεικνύει και η Ὥρα εν ταις αποκαλύψεσιν αυτής περί της θέσεως του εξωτερικού ζητήματος. [...] Η εφημερίς αύτη ομιλεί πανταχού και πάντοτε ως από τρίποδας, ως διατελούσα υπό το κράτος της εμπνεύσεως του θεού των Δελφών, της Χρύσης και της Σμίνθης [...]. Η Ὥρα παρεδέχθη τέλος πάντων ότι η Πύλη δεν θέλει δυνηθή ν' αποφύγη τον διορισμόν των επιτρόπων:* (σ.σ. αναπαράγει απόσπασμα από την *Ὥρα*) «***Αλλ' άρα, επιφέρει, ο διορισμός αυτών έχει τινά σημασίαν; Η λύσις του ζητήματος έγκειται εν τη ομοφωνία των δυνάμεων, αύτη δε κατά θετικάς πληροφορίας είναι ήδη υπέρ ποτέ***

[208] Εθνικόν Πνεύμα, 29.05.1879

[209] Η αναφορά στη Ρώμη δεν είναι τυχαία αφού η ιταλική πολιτική μετά το Συνέδριο του Βερολίνου είχε αλλάξει κατά του ελληνισμού και υπέρ των αλβανικών αξιώσεων, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνει την κατάσταση για την Ελλάδα.

[210] Εθνικόν Πνεύμα, 07.06.1879

[211] Εθνικόν Πνεύμα, 22.06.1879

προβληματική.[212]» Αυτό το τελευταίο απόσπασμα που αναπαράγει το *Εθνικόν Πνεύμα* από την *Ώρα* σχολιάζεται πολύ έντονα από την πρώτη εφημερίδα γιατί θεωρεί πως σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ήσσονος σημασίας ο διορισμός αντιπροσώπων από την Πύλη (κι ας απέχει πολύ αυτή η είδηση από το να γίνει πραγματικότητα και ακόμα περισσότερο από το να λυθεί το ζήτημα) ενώ δεν παραλείπει να την ειρωνευτεί[213] κιόλας για την διαπίστωσή της πως οι Μεγάλες Δυνάμεις είναι τελικά αυτές που ορίζουν τους όρους του παιχνιδιού, γιατί όπως έχουμε δει αυτό έχει επαναληφθεί ουκ ολίγες φόρες και μέσα από τα άρθρα του *Εθνικού Πνεύματος,* άρα δεν αποτελεί κάτι καινούριο. Τέλος, δεν αφήνει ασχολίαστο το ότι χαρακτηρίζει η *Ώρα* ως *θετικές τις* πληροφορίες πως η ομοφωνία των Δυνάμεων είναι προβληματική κατηγορώντας την πως το κάνει είτε για αντιπολιτευτικούς λόγους είτε για να απελπίσει το Έθνος. Αξίζει να προσέξουμε πάντως, σε αντίθεση με την *Ώρα*, πως αναγνωρίζει τη στάση της *Εφημερίδος* παρά το ότι και αυτή της έχει ασκήσει έντονη κριτική για τα εξωτερικά θέματα, όπως θα δούμε και στη συνέχεια[214].

Η προαναγγελθείσα συνδιάσκεψη στην Κωνσταντινούπολη με θέμα ξανά τον προσδιορισμό των ελληνοτουρκικών συνόρων. γίνεται τελικά τον Αύγουστο του 1879[215], με την ελπίδα πως η λύση θα πλησιάσει στο τέρμα της και την πεποίθηση πως η αναβολή των διαπραγματεύσεων που είχε προηγηθεί ήταν τελικά αναγκαία για να εκτιμηθούν τα αληθινά συμφέροντα και να θέσει η Ευρώπη τις βάσεις για την ειρήνη. Στο ενδεχόμενο να μην ικανοποιηθούν τα αιτήματα της Ελλάδας[216], η εφημερίδα προτείνει για το συμφέρον της να μην συμβιβαστεί αλλά να αφήσει ανοικτό το ζήτημα και

---

[212] Εθνικόν Πνεύμα, 25.06.1879

[213] «*Μεγάλη ανάγκη των όντι να φωτισθή και κυβέρνησις και λαός της αληθείας ταύτης! [...] Αι αποκαλυψεις αύται είναι μεγάλης σημασίας και ο ελληνικός κόσμος οφείλει διαπρύσιον ευγνωμοσύνην προς την ισχυράν εκείνην διάνοιαν, ήτις αναλαμβάνει να εκτοξέυση τοιαύτας φεγγοβολούσας ακτίνας!*» Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

[214] «Ομολογούμεν ότι μείζονα πολιτικήν οξυδέρκειαν απέδειξεν οσάκις διεπραγματεύθη τα εξωτερικά ζητήματα η *Εφημερίς.*» Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.

[215] Την Ελλάδα εκπροσωπούσαν οι πρέσβεις Κουντουριώτης και Βράιλας – Αρμένης καθώς και ο Κολοκοτρώνης ενώ την Τουρκία ο Σαφβετ πασάς, ο Αλή Σαχήμπ πασάς και ο Σάββας πασάς.

[216] Η ελληνική αντιπροσωπεία ζητούσε όλη τη Θεσσαλία συμπεριλαμβανομένου και του Ολύμπου καθώς και την Ήπειρο με το Μέτσοβο και τα Ιωάννινα.

παράλληλα να αρχίσει τις πολεμικές προετοιμασίες, περικόπτοντας άλλες δαπάνες, αυξάνοντας τον στόλο της, επιμένοντας στον περί *νεοσυλλεξίας νόμον* και οργανώνοντας τον στρατό της[217]. Η ιστορία όμως κρύβει πάντα εκπλήξεις και όπως θα δούμε παρακάτω ο Κουμουνδούρος τελικά θα δεχτεί να συμφωνήσει ακόμα και αν δεν ικανοποιηθούν όλα τα αιτήματα της Ελλάδος και μάλιστα να υπερασπιστεί αυτή του την απόφαση απέναντι σε όσους επιθυμούσαν το αντίθετο.

Πραγματικά, οι συζητήσεις δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε κάποιο θετικό αποτέλεσμα, γεγονός που συνοδεύτηκε από μια πληθώρα αντιδράσεων στην Αθήνα ενώ ο Κουμουνδούρος απόκτησε ένα νέο ισχυρό αντιπολιτευτή στο πρόσωπο του Τρικούπη[218]. Ξεκινάει έτσι μια περίοδος συζητήσεων στη Βουλή για το ποιά θέση θα υιοθετήσει η Ελλάδα στην εξωτερική πολιτική της αλλά και πως θα κατάφερνε να οργανωθεί στρατιωτικά με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω από το *Εθνικόν Πνεύμα*, η λύση που προτεινόταν ήταν η άμεση οργάνωση του στρατού μέσα από τη δημιουργία νέων εφεδρικών σειρών που θα τον καθιστούσαν σε μια αξιόλογη δύναμη : *Στρατός είναι η δύναμις του έθνους τη βοηθεία της οποίας σώζομεν και αυξάνομεν τα υπάρχοντα αγαθά, ανακτώμεθα δε τα οπωσδήποτε απολεσθέντα, ήτοι δύναμις στρατιωτική ωργανισμένη καθ' όλα και έτοιμος προς πόλεμον και εντεύθεν το αδιαίρετον της παρασκευής*[219]. Αντίθετα, η θέση του Τρικούπη ήταν πως καθώς το ενδεχόμενο ενός ελληνοτουρκικού πολέμου έκρινε πως δεν ήταν καθόλου πιθανό, η κυβέρνηση θα έπρεπε να στρέψει την προσοχή της στα εσωτερικά ζητήματά της χώρας και κυρίως στην οικονομικής

---

[217] Εθνικόν Πνεύμα, 13.08.1879 Επίσης για το ίδιο θέμα γράφεται σαν απάντηση της κυβέρνησης σε όσους την κατηγορούν : «*Η Ελλάς δικαιούται ν' απαιτεί την εκτέλεσιν της αποφάσεως της Ευρώπης, ιν' αποκτήση ούτω την ησυχίαν και ασφάλειαν αυτής, ιν' αποφύγη νέας περιπλοκάς και αγώνας και ίναι δυνθηθή να ζήση. Συμφέρει εις αυτήν εν αποτυχία να επιμείνη εις το παράπονον της, να περιμένη τον κατάλληλον χρόνον της δικαιοσύνης και να ετοιμάζηται. [...] Ιδού εν ολίγοις η ιστορία του μεγάλου ημών ζητήματος, η μάλλον η ιστορία της εξωτερικής πολιτικής της κυβερνήσεως. Και αληθώς δεν εφθάσαμεν εις το τέλος έτι, αλλά το τέλος διαφαίνεται.*» Εθνικόν Πνεύμα, 19.09.1879

[218] Εν τω μεταξύ ο Δεληγέωργησε είχε αποχωρήσει από την πολιτική ήδη μετά το τέλος του συνεδρίου του Βερολίνου και τελικά πέθανε το Μάιο του 1879

[219] Απόσπασμα από την ομιλία του βουλευτή Άργους της κυβέρνησης Κουμουνδούρου, Γεωργανά, όπως αυτή δημοσιεύεται από το *Εθνικόν Πνεύμα, 04.05.1980* σε μια από τις συζητήσεις στη Βουλή για το εξωτερικό ζήτημα

της ανόρθωση, μιας και τα οικονομικά ήταν εξαθλιωμένα. Ως προς την προετοιμασία του στρατού δε, υποστήριζε πως θα έπρεπε να υιοθετηθεί ένα σύστημα καθολικής στρατολογίας και να εκπαιδευτούν στρατιωτικά στελέχη ώστε γύρω από αυτά να οργανωθεί ο στρατός σε περίπτωση ανάγκης[220], μια πολιτική που θα απέφερε μακροπρόθεσμα αποτελέσματα και όχι άμεσα όπως ζητούσε ο Κουμουνδούρος. Οι δυο πολιτικοί αντιλαμβάνονταν εντελώς διαφορετικά τις ανάγκες της Ελλάδας εκείνη τη δεδομένη στιγμή, ο ένας ήθελε να επικεντρωθεί στην άμεση μεγέθυνση του βασιλείου ενώ ο άλλος στην σωστή οργάνωση του ήδη υπάρχοντος και στην μακροπρόθεσμη προσάρτηση εδαφών. Καθώς το νομοσχέδιο του Κουμουνδούρου για οργάνωση του στρατού δεν ψηφίστηκε, ο Έλληνας πρωθυπουργός αναγκάζεται σε παραίτηση με αποτέλεσμα ο Τρικούπης να αναλάβει ως πρωθυπουργός στις 10 Μαρτίου 1980 και ως εκ τούτου και να περάσει στη Βουλή το δικό του νομοσχέδιο. Με το νομοσχέδιο αυτό ο στρατός μειώθηκε σημαντικά και χωρίστηκε σε στρατό υπηρεσίας και εκπαιδεύσεως[221] με αποτέλεσμα να σχολιάσει ειρωνικά το *Εθνικόν Πνεύμα : Σκοπός του νέου συστήματος όπως το υπουργείον έλεγεν, υπήρχεν η απαλλαγή των παραγωγών πολιτών εκ των στρατιωτικών βαρών, τα οποία ήθελον αναλάβει οι εκουσίως προσφερόμενοι εθελονταί. [...] Ο σκοπός επετεύχθη, ο κ. Τρικούπης εκηρύχθη μέγας αναμορφωτής και η κοινωνία δεν θέλει υποφέρει, διότι συγχρόνως την απαλάττει εν τη εφαρμογή και των δεινών αποτελεσμάτων. Οποίον κατασκεύασμα δημοκοπίας, φενάκης και δολιότητος. Εις την κακήν αυτήν οδόν εισελθόν το υπουργείον απόλλυσι κατ' ολίγον και το αίσθημα του καθήκοντος και της αξιοπρέπειας*[222]. Για όλο το διάστημα που είναι

---

[220] « *Ως προς το μόνιμον όμως στρατόν συμφωνών πληρέστατα, ότι πρέπει να οργανωθή δια τρόπου, όστις θέλει μας παράσχει τα μέσα, ίνα ενεργήσωμεν ευθύς ως επιστή η ώρα, και προς τούτο βεβαίως δεν δυνάμεθα να ελπίζωμεν ότι θα επαρκέσει τα συνήθη έξοδα του προ της τελευταίας εν Ανατολή κρίσεως του προϋπολογισμού της Ελλάδος. [...] Τοιαύτη πολιτική δεν δύναται να πραγματοποιηθή άνευ χρηματικών θυσιών ή αφορών εις τα δύο υπουργεία των Στρατιωτικών και των Ναυτικών.*» Από λόγο του Τρικούπη στη Βουλή όπως δημοσιεύεται στο *Εθνικόν Πνεύμα, (*10.04.1980) σε αντιδιαστολή με το απόσπασμα από την ομιλία του βουλευτή Άργους Γεωργανά, ο οποίος υποστηρίζει πως «*Δεν πρέπει, κύριοι, να πλανώμεθα ότι ο ελληνικός λαός θα ησυχάση, εν όσω βλέπει τους αδελφούς αυτού στενάζοντας υπό τον αφόρητον ζυγόν της δουλείας και ατιμαζομένους. [...] Εν χρόνω λοιπόν τοσούτον σπουδαίον, και εις εποχήν καθ' ην πρόκειται περί του μέλλοντος ημών και των αδελφών ημών, δεν πρέπει να ζητώμεν την εθνικήν οικονομίαν*». Εθνικόν Πνεύμα, 04.05.1980

[221] Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ο.π. σελ 361

[222] Εθνικόν Πνεύμα, 30.04.1980

πρωθυπουργός ο Τρικούπης, μέχρι να αναλάβει ξανά ο Κουμουνδούρος, δημοσιεύονται πολλά άρθρα με τα οποία κατηγορεί την κυβέρνηση του *νέου Αλέξανδρου της Ελλάδας,* όπως τον αποκαλεί ειρωνικά, πως έχει καταστρέψει το στρατό (μάλιστα τον χαρακτηρίζει και *στρατοκτόνο)*[223], χαρακτηρίζει την πολιτική της *μωρά* και *επίβουλο* με μόνο ενδιαφέρον να μείνει στην εξουσία ακόμα και αν παραδίδει *τον δημόσιον πλούτον έρμαιον εις την ανικανότητα και την κακοήθειαν*[224].

Εν τω μεταξύ υπάρχει μια θετική εξέλιξη για το ελληνικό ζήτημα, αφού η κυβερνητική αλλαγή στην Αγγλία (νέος πρωθυπουργός ορκίζεται ο φιλελεύθερος Γλάδστον) σηματοδοτεί την εγκατάλειψη του δόγματος της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τη δύναμη αυτή, και το ελληνικό ζήτημα φαίνεται αυτή τη φορά να απασχολεί ουσιαστικά την Ευρώπη υπό μια άλλη οπτική. Η Αγγλία πιέζει ώστε να εφαρμόσει η Τουρκία όσα αποφασίστηκαν στο Βερολίνο και για το σκοπό αυτό μάλιστα παίρνει την πρωτοβουλία να συγκαλέσει νέα διάσκεψη, στην ίδια πόλη, ώστε να οριστούν επιτέλους τα ελληνοτουρκικά σύνορα. Στο άκουσα αυτής της είδησης, το *Εθνικόν Πνεύμα* δεν μπορεί να μην κατηγορήσει τον Τρικούπη, ο οποίος στήριξε το πρόγραμμά του και τις αλλαγές στο στρατό στην άποψη πως δεν διαφαινόταν άμεση λύση του ελληνικού ζητήματος και σπεύδει να δηλώσει πως η όποια επιτυχία στο ζήτημα αυτό οφείλεται αποκλειστικά στην κυβέρνηση Κουμουνδούρου και όχι στους χειρισμούς της υπάρχουσας κυβέρνησης[225].

Στην νέα διάσκεψη στο Βερολίνο, η Ευρώπη ικανοποίησε εν μέρει τις ελληνικές απαιτήσεις και έμενε να συμφωνήσουν οι δυο πλευρές με τις

---

[223] Εθνικόν Πνέυμα, 24.05.1980

[224] Εθνικόν Πνέυμα, 18.06.1980

[225]« *Ανομολογεί λοιπόν σήμερον ο κ. Τρικούπης, ότι υπήρχεν ελληνικόν ζήτημα, και ότι δεν ήτο ούτε εις το άλφα, ως ισχυρίζετο προ μικρού, αλλ' ότι υπήρχεν ακμαίον και έσπευδεν εις την αισίαν αυτού λύσιν. Τίνες οι γεννήτορες του ζητήματος τούτου, τίσιν οφείλεται το μέγιστον τούτο εθνικόν ευτύχημα, η απολύτρωσις εκ της στυγνής δουλείας των εν Ηπείρω και Θεσσαλία αδελφών ημών, επίστανται καλώς και ανομολογούσι και αυτοί οι λίθοι. Πατέρες, πρωτουργοί του ζητήματος εισίν εκείνοι, ους οι νυν κυβερνώντες, μικροί και ταπεινοί το φρόνημα, εξύβριζον και εσυκοφάντουν, λοιδορούντες μεν και μυκτηριάζοντες την επανάστασιν, την δ' έξοδον του ελληνικού στρατού ατίμωσιν της Ελλάδος αποκαλούντες.*»Εθνικόν Πνεύμα, 21.06.1980

αποφάσεις της αυτές[226], αλλά όπως είναι φυσικό η Τουρκία δυσκολευόταν να αποδεχτεί αυτούς τους όρους. Για το *Εθνικόν Πνεύμα* ήταν πιο επιτακτική από ποτέ η ανάγκη για παρασκευές αφού χαρακτηρίζεται ως *καταπείγουσα* γιατί ανά πάσα στιγμή θα μπορούσε να κληθεί η Ελλάδα να παραλάβει τις νέες επαρχίες και ο στρατός θα ήταν απαραίτητος ώστε να εξασφαλίσει την τάξη σε αυτές[227], θεωρεί όμως πως αντί να εργαστεί προς αυτόν τον σκοπό ο Τρικούπης, η μόνη του μέριμνα είναι να δουλεύει για την συντήρησή του στην εξουσία. Όταν τον Ιούλιο του 1980, η κυβέρνηση Τρικούπη αποφασίζει επιστράτευση, η αντιπολίτευση του Κουμουνδούρου αγανακτεί ξανά καθώς πιστεύει πως πρόκειται περισσότερο για μια εκγύμναση του στρατού παρά για αληθινή επιστράτευση[228] που μόνο σκοπό έχει να κατευνάσει την κοινή γνώμη και όχι να επιταχύνει την προσάρτηση των εδαφών. Η νέα κυβερνητική αλλαγή, και η άνοδος ξανά του Κουμουνδούρου στην κυβέρνηση τον Οκτώβριο του ’80, του δίνει την ευκαιρία να εφαρμόσει το πρόγραμμα που τόσο καιρό προωθούσε ως αντιπολίτευση με σκοπό μάλιστα να πάει λίγο παραπέρα, αφού όπως ο ίδιος δηλώνει : *Η πολιτική της κυβερνήσεως εινε, ουχί να παρασκευαζώμεθα μέχρι της εκτελέσεως της αποφάσεως της Ευρώπης, αλλ' όπως ημείς αυτοί εκτελέσωμεν την απόφασιν ταύτην*[229]. Αφιερώνεται λοιπόν η κυβέρνηση αποκλειστικά σε αυτό το σκοπό, στις επαρχίες της Θεσσαλίας και της Ηπείρου επικρατεί αναβρασμός παρ’ όλο που την ίδια στιγμή τα πράγματα από πλευράς Δυνάμεων ως προς τη λύση του ελληνικού ζητήματος φαίνονται να είναι εντελώς στάσιμα. Είναι τέτοιο πάντως το πάθος που δείχνει το *Εθνικόν Πνεύμα* που μάλιστα στις παραμονές του νέου έτους (1881) παροτρύνει τους Έλληνες γονείς να δώσουν το ποσό που θα διέθεταν για δώρα στα παιδιά τους ενόψει των εορτών, στην πατρίδα,

[226] Εθνικόν Πνευμα, 21.06.1980 Αυτό που οι ξένες δυνάμεις είχαν αποφασίσει ήταν να περιέλθουν στην Ελλάδα από την Ήπειρο περιοχές όπως η Παραμυθιά, τα Ιωάννινα και το Μέτσοβο ενώ από τη Θεσσαλία, η Καλαμπάκα, τα Τρίκαλα, η Λάρισα, ο Τύρναβος, η Ελασσόνα και το μακεδονικό Λιτόχωρο.

[227] Εθνικόν Πνεύμα, 21.07.1980

[228] Σιωπώμεν έτι και όταν πρόκηται περί αληθούς εκγυμνάσεως των πολιτών, αλλ' όταν παίζητε, εν ου παίκτοις, όταν φενακίζητε, η αγανάκτησις εκχειλίζει και η σιωπή και αδιαφορία καθίσταται έγκλημα. Εθνικόν Πνεύμα, 15.08.1980

[229] Εθνικόν Πνεύμα, 15.10.1980

ώστε με αυτή την πράξη να τους *γαλουχήσουν με το αίσθημα της θυσιών* και να τους μεταδώσουν ενθουσιασμό, ήδη από την τόσο μικρή ηλικία[230].

Το νέο έτος ξεκινά με αρκετές δυσκολίες πάντως, καθώς το Φεβρουάριο αρχίζει στην Κωνσταντινούπολη νέος κύκλος διαπραγματεύσεων, αλλά το κλίμα για την Ελλάδα αυτή την φορά δεν είναι τόσο ευνοϊκό. Τελικά ύστερα από επιμονή των Δυνάμεων η Τουρκία συμφώνησε ώστε η οριοθετική γραμμή της Θεσσαλίας να τοποθετηθεί τέσσερα χιλιόμετρα νότια του Πλαταμώνα ενώ από την Ήπειρο παραχωρούσε μόνο το νομό Άρτας. Με διακοίνωσή τους οι Δυνάμεις[231] ζήτησαν από την Ελλάδα να αποδεχτεί τη νέα οριοθεσία και μαζί τη βοήθειά τους ώστε να γίνει η μεταβίβαση της κυριαρχίας χωρίς προβλήματα αλλά η αντιπολίτευση ασκούσε πίεση στην κυβέρνηση Κουμουνδούρου να μην συμφωνήσει και να οδηγήσει το στρατό στην κατάληψη των περιοχών που διεκδικούσε η χώρα. Ο Κουμουνδούρος βρέθηκε σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση,[232] αντιλαμβανόμενος όμως πως σε μια ενδεχόμενη αρνητική απάντηση, η Ελλάδα θα παρέμενε απομονωμένη ενώ ένας πιθανός ελληνοτουρκικός πόλεμος θα είχε αβέβαιη κατάληξη, φαίνεται να τείνει προς την αποδοχή αυτής της πρότασης. Όσο συνεχίζεται η διαμάχη για το ποιά οφείλει να είναι η στάση της Ελλάδας, γράφει το *Εθνικόν Πνεύμα* δίνοντας το στίγμα της άποψης του Κουμουνδούρου : *Μην αρνείσθε την ελευθερίαν εις 250*

---

230 «*Ας εισέλθωμεν εις το έτος 1881 με το αίσθημα των θυσιών και καταστροφών και ενθουσιαστικώτερος πάσης άλλης προς εξέγερσιν ενεργείας. Η οικογένεια είναι η πρώτη βάσις της πολιτείας. [...] Αναθρέψατε γονείς τα τέκνα σας ελληνοπρεπώς και συνδαυλίσατε εν τη οικογενεία το αίσθημα προς τας ανάγκας της πατρίδος, απέναντι του οποίου ν' αποσβεσθή πάσα άλλη προς κόσμον και τέρψις σκέψις*» Εθνικόν Πνεύμα, 26.12.1980

231 Εθνικόν Πνεύμα, 27.03.1981

232 Απόσπασμα από διακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης, όπως δημοσιεύεται στο *Εθνικόν Πνεύμα (01.04.1981) «Τελοσπαντων ότι εφοβούμευα συνέβη. Η αποφασισθείσα εν Βερολίνω διευθέτησις, κηρυχθείσα άκυρος και ως μη γενομένη. Ανθ' όλης της Θεσσαλίας και σχεδόν απάσης της Ηπείρου, παραχωρηθεισών τη Ελλάδι δια του έργου της 1ης Ιουλίου 1880, η Ελλάς οφείλει ν' αρκεσθή σήμερον κατά το αποφασισθέν εν Κωνσταντινουπόλει βούλευμα εις μέρος τι μόνον της Θεσσαλίας και εις ελάχιστον τεμάχιον της Ηπείρου, περιοριζόμενον δια του ποταμού της Άρτης. [...] Ιδού λοιπόν εν βράχει ανακεφαλαιουμένη η λυπηρά κατάστασις πραγμάτων, ην θα γεννήση εν τω εξωτερικώ η παραδοχή υπό της Ελλάδος της προταθείσης υπό της Πύλης γραμμής: Πλήρης εξασθένησις του ελληνικού στοιχείου, διάσπασις των δεσμών, οίτινες ενούσι την ελευθέραν Ελλάδα μετα των δούλων της Τουρκίας, εκμηδένησις πάσης ελπίδος του Ελληνισμού, αένναοι αγώνες των αποκληρωθέντων Ελλήνων και διαρκής ερεθισμός μεταξύ των κατοίκων του Βασιλείου. [...] Ο ελληνικός λαός είναι μεν ευτυχής να ιδή μέρος των αδελφών του ελευθερωθέντων από ζυγού τεσσάρων αιώνων, δεν δύναται όμως να παραδεχθή το επινόημα τούτο ως λύσιν ζητήματος, δι' όπερ υπέστη τοσαύτας θυσίας. Περιττόν είναι να επαναλάβωμεν τι θα σκέπτονται οι Έλληνες της Τουρκίας περί της Ελληνικής Κυβερνήσεως και αύτη δε η Ευρώπη θ' απορή βεβαίως και θα έχη δίκαιον.»*

χιλιάδας Θεσσαλούς και Ηπειρώτας, αναιμάκτως μάλιστα αποκτωμένην. Προτιμάτε να βάψητε με αίμα τας αδελφάς αυτάς επαρχίας, να επιφέρητε καταστροφάς και ερημώσεις; Θέλετε πτώματα αντί ανδρών[233]*;.* Επίσης, δίνεται και μια προέκταση στην παραπάνω άποψη, όταν γράφεται στην εφημερίδα πως είναι πολλοί οι Έλληνες που έτσι κι αλλιώς θα εξακολουθήσουν να ζουν υπό το καθεστώς της δουλείας, άρα αν η Ελλάδα αποφασίσει να μπει σε πόλεμο με την Τουρκία όπως ζητά η αντιπολίτευση θα πρέπει με αυτή τη λογική να το κάνει υπέρ όλων των Ελλήνων και όχι μόνο για ένα μικρό επιπλέον μέρος αυτών[234]. Παράλληλα παρουσιάζει τις συνέπειες ενός *πόλεμου άνευ συμμαχιών, άνευ συμπαθειών [...] άνευ πλήρους παρασκευής* (όπως θα ήταν δηλαδή αυτός ο πόλεμος) απαντώντας στην επιμονή της αντιπολίτευσης για ένοπλη σύγκρουση και ξεκαθαρίζει πως αν θα πρέπει τελικά να γίνει πόλεμος, αυτός θα πρέπει να είναι *πληρέστατα δεδικαιολογημένος, πλήρης εφοδίων και παρασκευής και συνοδευόμενος υπό των ευχών του πεπολιτισμένου κόσμου,* κάτι που δεν θα μπορούσε να συμβεί δηλαδή εκείνη τη δεδομένη στιγμή κατά την άποψη της εφημερίδας[235].

Στις 20 Ιουνίου 1981 τελικά υπεγράφη η ελληνοτουρκική συνθήκη με την οποία η Θεσσαλία και η επαρχία της Άρτας παραχωρούνταν στην Ελλάδα και σταδιακά μέχρι τον Οκτώβριο του ίδιου έτους ολοκληρώθηκε η κατάληψη όλων των επαρχιών που προβλέπονταν από την εν λόγω συνθήκη. Όπως είναι λογικό, οι κάτοικοι αυτών των περιοχών δέχτηκαν με μεγάλο ενθουσιασμό[236] τον Κουμουνδούρο και το βασιλιά όταν περιόδευσαν σε αυτές, αφού είδαν επιτέλους να γίνεται το όνειρο τους πραγματικότητα ύστερα από πολλές δυσκολίες και αναβολές. Για την αντιπολίτευση και συγκεκριμένα την *Ώρα*, ο Κουμουνδούρος δεν κρίνεται άξιος μιας τέτοιας υποδοχής, καθώς πρόκειται περί ενός *απόλεμου πρόεδρου*[237], αλλά για τον ίδιο

[233] Εθνικόν Πνεύμα, 06.04.1981
[234] Εθνικόν Πνευμα, 17.04.1981
[235] Εθνικόν Πνεύμα, ο.π.
[236] *Η κατάληψις εν Θεσσαλία προβαίνει εν πλήρει τάξει, ο δε ενθουσιασμός και τα συγχαρητήρια των κατοίκων, επί τη ειρηνική και αναιμάκτω αυτών ενώσει μετά της μητρός Ελλάδος, διαβιβάζονται καθ'εκάστην πανηγυρικώς προς την Κυβέρνησιν.* Εθνικόν Πνεύμα, 12.08.1981
[237] Εθνικόν Πνεύμα, 05.10.1981

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ

Εισαγωγικό σημείωμα:

Την περίοδο που εξετάζουμε σε αυτή την ενότητα, από το ξέσπασμα της επανάστασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη στα μέσα του 1875 έως και την προσάρτηση της Θεσσαλίας το 1881, ο Επαμεινώνδας Δεληγεώργης, του οποίου κομματικό όργανο όπως έχουμε δει είναι η *Εφημερίς των Συζητήσεων*, υπήρξε πρωθυπουργός για ένα πολύ μικρό διάστημα (λίγες μέρες τον Δεκέμβριο του 1876 και από το Μάρτιο έως το Μάιο το 1877, ενώ είχε συμμετοχή και στην Οικουμενική), άρα το κόμμα του περιορίστηκε να ασκήσει ως επί το πλείστον αντιπολίτευση στην κυβέρνηση του Κουμουνδούρου. Τα δημοσιεύματα που έχουμε στη διάθεσή μας από την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* δυστυχώς φτάνουν μέχρι τις 24 Αυγούστου του 1878, την ίδια περίοδο που τελειώνει το Συνέδριο του Βερολίνου αλλά ακόμα και μέχρι τότε μέσα από τη μελέτη της εν λόγω εφημερίδας μπορούμε να εξαγάγουμε κάποια ασφαλή συμπεράσματα για τη θέση της στο εθνικό ζήτημα.

Ι. Η επανάσταση στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και οι πιθανές συνέπειες της για την Μακεδονία και τη Θράκη μέσα από την *Εφημερίδα των Συζητήσεων*

Στην πρώτη αναφορά της για την εν λόγω επανάσταση, η εφημερίδα την χαρακτηρίζει περισσότερο ως *απλή ανταρσία ανάξια λόγου*, μέσω της οποίας αποσκοπούν οι λαοί να κερδίσουν τη συμπάθεια της Ευρώπης αλλά πως τελικά το μόνο που θα καταφέρουν είναι να καταστήσουν την Τουρκία πιο δυνατή και τις χριστιανικές φυλές πιο διαιρεμένες από ποτέ[238]. Όπως εξάλλου και στον υπόλοιπο ελληνικό Τύπο, σε αυτή την επανάσταση δεν αποδόθηκε από την αρχή κάποια ιδιαίτερη σημασία, αν και από την αρχή θεωρήθηκε

[238] Εφημερίς των Συζητήσεων, 09.09.1875

υποκινούμενη από ξένους πράκτορες (δηλαδή Ρώσους) και όχι επειδή προήλθε από κάποια ανάγκη για εθνική αυτονομία[239]. Καθώς αυτή η επανάσταση όμως, φαίνεται να διαρκεί περισσότερο απ' όσο αναμενόταν, ο ελληνικός Τύπος της δείχνει τελικά την απαραίτητη προσοχή και μαζί και η *Εφημερίς των Συζητήσεων*, η οποία στην επισκόπηση της για το έτος 1875 την πρώτη μέρα του 1876, επιλέγει να αναφερθεί με έμμεσο τρόπο στον κίνδυνο να παραγκωνιστεί η Ελλάδα στην Ανατολή και αναρωτιέται : τι *ωφελεί αν η Ελλάς κέκτηται την λαμπροτέραν ιστορίαν και λαόν ευφυά, όταν άλλοι λαοί νέοι εν τη Ανατολή άνευ της ελληνικής ευφυίας ηυτύχησαν ή ειργάσθησαν ν' αποκτήσωσι και επέκτησαν ομαλώτερον πολιτικόν βίον, ασφαλίζοντα ή επί του παρόντος τουλάχιστον δικαιολογούντα τας ευμενείς διαθέσεις της Ευρώπης*[240]*;*

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο Δεληγεώργης ήταν θιασώτης της συνεργασίας με την Τουρκία για την προώθηση των ελληνικών συμφερόντων και την καλύτερη προστασία του υπόδουλου ελληνισμού, ενώ στο πρόσωπο των Σλάβων έβλεπε μια απειλή ολοένα αυξανόμενη. Η *Εφημερίς των Συζητήσεων* επιλέγει να αναδημοσιεύει μια πραγματεία, ενστερνιζόμενη τις απόψεις που αναπτύσσονται σε αυτή, πως δηλαδή *η εκκλησιαστική θρησκευτική επιδρομή των Σλάβων δια των Βουλγάρων κατά του Ελληνισμού είναι προάγγελος της πολιτικοεθνολογικής επιδρομής αυτώ κατ' αυτού του ελληνικού στοιχείου* αλλά και πως *η ενέργεια κατεβάλλετο υπό των Πανσλαβιστών ουχί εν τη κυρίως Βουλγαρία, αλλ' εν ταις μικταίς καλούμεναις επαρχίαις της Θράκης και κατ' εξοχήν της Μακεδονίας* ώστε να διακόψουν τη συνέχεια που αποτελούν οι περιοχές αυτές στο *σώμα του ελληνισμού*[241].

Η εφημερίδα γενικά, θα επικεντρωθεί πολύ στις συνέπειες που έχει η σλαβική επιδρομή για περιοχές όπως η Μακεδονία και η Θράκη, κυρίως από τη στιγμή που έχει αρχίσει να συζητείται μεταξύ των πολιτικών η συμμετοχή ή όχι της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των επαναστατών. Για την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* όμως ένα τέτοιο ενδεχόμενο δεν θα έπρεπε να απασχολεί καθόλου την Ελλάδα γιατί εκτός από πολεμικά δεν ήταν ούτε

[239] Εφημερίς των Συζητήσεων, 12.09.1875
[240] Εφημερίς των Συζητήσεων, 01.01.1876
[241] Εφημερίς των Συζητήσεων, 24.03.1876

διπλωματικά έτοιμη για να ανταποκριθεί σε ένα τέτοιο κάλεσμα. Η διπλωματία που παρουσιάζεται να έχει μια τέτοια δύναμη, είναι αυτή των Μεγάλων Δυνάμεων, αφού αυτές έχουν τη δυνατότητα να ανακηρύξουν τις επαναστατημένες περιοχές σε αυτόνομα κράτη, διαπράττοντας όμως την ίδια στιγμή μια αδικία απέναντι στην Κρήτη, η οποία δεν ανταμείφθηκε ποτέ για την δικής της επανάσταση, με την πολυπόθητη ένωση με την Ελλάδα[242]. Το κομματικό όργανο του Δεληγεώργη, προσπαθεί λοιπόν με τα μέσα που διαθέτει, να επιστήσει την προσοχή του αναγνωστικού κοινού στις ολέθριες συνέπειες που θα υποστεί η Ελλάδα αν υποτιμήσει τη δύναμη των Σλάβων, και αυτό μάλιστα το κάνει όταν από το *Εθνικό Πνεύμα* λείπουν τέτοιες αναφορές[243].

Κατά συνέπεια πάντως, δεν θα μπορούσε να μην υποστηρίζει και την επιλογή της ουδετερότητας[244] σαν την πιο συμφέρουσα λύση για την Ελλάδα, η οποία μάλιστα θεωρεί πως επιλέχτηκε συνειδητά γιατί μόνο μέσω της ειρήνης θα κατάφερνε η χώρα *να προάγη την ευημερίαν και την διοίκησιν αυτής* και όχι επειδή ήταν *ανέτοιμος και αμύητος*[245] για να μετάσχει σε πόλεμο. Επιπλέον, θεωρεί πως έτσι μειώνονται οι πιθανότητες οι υπόδουλοι Έλληνες να γίνουν αποδέκτες αντιποίνων, αναγνωρίζει όμως και το γεγονός πως ακόμα και με την παραχώρηση δικαιωμάτων δεν πρόκειται να βελτιωθεί η τύχη των υπόδουλων.

Παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον πάντως, η αλλαγή που παρατηρείται στη στάση της *Εφημερίδος των Συζητήσεων,* καθώς χωρίς να εγκαταλείπει την ιδέα της ουδετερότητας φαίνεται να διαπιστώνει πως το ελληνικό κράτος οφείλει να παρασκευαστεί πολεμικά ώστε να ανταποκριθεί στη νέα εποχή στην οποία εισέρχεται η Ευρώπη. Η πιθανότητα αντίποινων από τον

---

[242] Εφημερίς των Συζητήσεων, 25.04.1876

[243] Η παρατήρηση αφορά την ίδια χρονική περίοδο (δηλαδή την αρχή της επανάστασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη)

[244] *Τοιαύτην φοβεράν δοκιμασίαν διέρχεται από εννέα μηνών η Τουρκία δια της επαναστάσεως της Ερζεγοβίνης και η Ελλάς ουδαμώς εζήτησε να επωφεληθή των στενοχωριών αυτής. Διεγείρουσα τους ομοφύλους αυτής εις τα διάφορα σημεία του τουρκικού κράτους ηδύνατο η Ελλάς να διαιρέση τας δυνάμεις της Τουρκίας, ν' αυξήσει τας δαπάνας του πολέμου και να παραλύση αλλά δεν το έπραξεν.* Εθνικόν Πνεύμα, 29.04.1876

[245] Εφημερίς των Συζητήσεων, οπ

οργισμένο τουρκικό όχλο θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν γιατί ίσως αποτελέσει αφορμή για έναν νέο πόλεμο μεταξύ Τούρκων και χριστιανών για τον οποίο η Ελλάδα πρέπει να είναι προετοιμασμένη. Γράφεται λοιπόν πως ενώ από παντού η Ελλάδα δεχόταν προσκλήσεις για συμμετοχή στον πόλεμο, αυτή απείχε με τον κίνδυνο να χαρακτηριστεί γι' αυτό *επί φιλοτουρκισμώ εκ φυλετικών αντιζηλιών και αντεκδικήσεων* αλλά και πως *ώθησε την πολιτική της ειρήνης μέχρι των εσχάτων ορίων, πέραν όμως των οποίων δεν είναι πλέον εφικτόν να πολιτευθή ουδέ να σώση τη γείτονα*[246]. Σαφέστατα πρόκειται για μια τεράστια αλλαγή οπτικής, αν σκεφτούμε πως λίγες μέρες πριν η εφημερίδα υπερασπιζόταν ένθερμα την διατήρηση ουδέτερης στάσης. Προχωρά δε ακόμα παραπέρα, κατηγορώντας την κυβέρνηση πως δεν ενημερώνει τον λαό για τις σκέψεις της και την παροτρύνει να ωφεληθεί από τις καταστάσεις και να προετοιμαστεί γι' αυτές[247].

Εντούτοις, με εξαίρεση τα παραπάνω άρθρα, στα πλαίσια της πολιτικής που ανέκαθεν υποστήριζε, δηλαδή αυτή της συνεργασίας με την Τουρκία με απώτερο σκοπό την τελική επικράτηση του ελληνικού στοιχείου λόγω της υπεροχής του έναντι του τουρκικού, δημοσιεύει μια επιστολή με τίτλο «*Σκέψεις περί του καταλληλότερου τρόπου λύσεως του Ανατολικού Ζητήματος*»[248]. Σε αυτό εκφράζεται η άποψη πως για να επέλθει επιτέλους ισορροπία στην Ευρώπη, θα πρέπει να διατηρηθεί η ακεραιότητα στις ανατολικές χώρες, και αυτές να οργανωθούν υπό ένα καθεστώς θρησκευτικής και πολιτικής ισοπολιτείας και όχι κάτω από τη μουσουλμανική εξουσία όπως συνέβαινε μέχρι τότε. Εγγύηση για την επιτυχία αυτού του εγχειρήματος, θα αποτελούσε η κήρυξη ενός φιλελεύθερου συντάγματος με το οποίο θα οριζόταν η πλήρης συμμετοχή χριστιανών εν τη πολιτεία *εν πάση θέσει πολιτική, δικαστική και στρατιωτική, μη εξαιρουμένων και των υπάτων θέσεων του κράτους.* Μια τέτοια

[246] Εφημερίς των Συζητήσεων, 01.05.1876

[247] «*Η παραλυσία των πραγμάτων της Τουρκίας δεν δικαιολογεί την αυτήν παραλυσίαν και εις την διεύθυνσιν των ημετέρων πραγμάτων. Το έθνος δεν έχει ανάγκην της διατυμπανίσεως των ενεργειών της κυβερνήσεως όπως ενθουσιασθή και ενεργήση εν ώρα ανάγκης. Αρκεί να γινώσκη ότι η κυβέρνησις εγρηγορεί και ενεργεί, ότι επωφελείται μετά νοημοσύνης και τόλμης τας περιστάσεις και παρασκευάζεται προς αυτάς. Αλλ' αν εξακολουθήση η αυτή παραλυσία του στόματος, θα πιστεύσωμεν ότι η αυτή παραλυσία υπάρχει και εν τη κεφαλή, όπερ έιναι απελπιστικόν*» Εφημερίς των Συζητήσεων ο.π.

[248] Εφημερίς των Συζητήσεων, 12.05.1876 και 29.05.1876

κατάσταση θα ήταν επίσης και προς όφελος των Τούρκων γιατί με αυτό τον τρόπο θα κατάφερναν να μην εξαφανιστούν από τον ευρωπαϊκό χάρτη και να εξαλείψουν τις έριδες. Κλείνει δε, η επιστολή με τη διαπίστωση πως *η ισοπολιτεία και η ένωσις Τούρκων και Ελλήνων είναι και δικαία και σύμφορος και μεγίστη ΑΝΑΓΚΗ.* Αν και αυτό το ενδεχόμενο της ισοπολιτείας, έτσι όπως παρουσιάζεται, φαίνεται να είναι εντελώς ανεφάρμοστο εκείνη την περίοδο, εντούτοις δείχνει πως ενώ για μια πολιτική μερίδα η διατήρηση της ουδετερότητας είναι μια πολιτική επιλογή βάσει κάποιων συγκεκριμένων καταστάσεων μια δεδομένη στιγμή άρα και μπορεί εύκολα να εγκαταλειφθεί αν διαφοροποιηθούν οι συνθήκες, για άλλους αποτελεί μια πάγια και μοναδική λύση (στην πιο προχωρημένη μορφή της ισοπολιτείας) ώστε να λυθεί οριστικά το Ανατολικό Ζήτημα. Βέβαια, δεν προκύπτει πως η *Εφημερίδα των Συζητήσεων* υποστηρίζει την ισοπολιτεία απλώς και μόνο επειδή δημοσιεύει αυτή την επιστολή, αλλά το δόγμα του *ελληνοοθωμανισμού* που όπως είδαμε υποστήριζε ο Δεληγεώργης (πιο ένθερμα στις αρχές της δεκαετίας) έχει αρκετά κοινά στοιχεία με αυτή την ιδέα.

Πάντως η πολιτική της φιλίας που υποστηρίζει ο Δεληγεώργης, γίνεται συχνά αφορμή για αρνητική κριτική και από άλλες εφημερίδες, όπως έγινε με τις εφημερίδες της Τεργέστης οι οποίες βάλθηκαν μεν κατά των ελληνικών κυβερνήσεων για την πολιτική της ουδετερότητας που επιμένουν να κρατούν, αλλά η κριτική τους επικεντρώνονται κυρίως στο συγκεκριμένο πολιτικό, αναγκάζοντας την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* να απαντήσει. Η δυσαρέσκεια των εφημερίδων της Τεργέστης βέβαια απορρέει από το γεγονός πως ο πολιτικός δεν επιθυμεί τη συνεργασία της Ελλάδας με τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες στη δημιουργία ενός κοινού μετώπου κατά της Τουρκίας, κάτι που όμως θα επιθυμούσε η Ρωσία αφού είναι γνωστή η ανάμειξη της στη συγκεκριμένη επανάσταση[249]. Η απάντηση της εφημερίδας είναι πως *ουδέν*

[249] Μάλιστα περίπου την ίδια στιγμή που οι εφημερίδες την Τεργέστης κάνουν αυτή επίθεση στον Κουμουνδούρο, η Ρωσία έχει αρχίσει να σκέφτεται σοβαρά το ενδεχόμενα να επέμβει στρατιωτικά και μάλιστα προειδοποίησε για αυτό το ενδεχόμενο και την Πύλη (Οκτώβριος 1877) ζητώντας της με τελεσίγραφο να σταματήσει αμέσως την προέλαση της στο εσωτερικό της Τουρκίας. Μάλιστα, η πιθανότητα ενός ρωσοτουρκικού πολέμου (γεγονός που τελικά δεν αποφεύχθηκε) έκανε τις υπόλοιπες δυνάμεις να προτείνουν την σύγκληση της διάσκεψης της

εγένετο κίνημα εκ μέρους των υποτελών χριστιανών, το οποίον να μη χρησιμεύση ως ορμητήριον ονειδισμών, ύβρεων κατά της Ελλάδος υπό πλείστου ευρωπαϊκού τύπου, και όλα ταύτα τα κινήματα μόλις και δια της συνδρομής των μεγάλων δυνάμεων κατέστελλεν η Τουρκία ώστε να τοποθετήσει την άποψη του Δεληγεώργη σε αυτό το επίπεδο, της συμμόρφωσης δηλαδή με το ευρωπαϊκό πνεύμα. Επιπλέον, σαν απάντηση στην ίδια τη Ρωσία, αναρωτιέται η εφημερίδα πως είναι δυνατόν να δυσαρεστείται η χώρα η οποία *προ τριών μόλις ετών επέβαλλε τη Ελλάδι ειλικρινή προς την γείτονα φιλίαν και υπεδείκνυε τας θλιβεράς συνεπείας πάσης αυτής παραβιάσεως* καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως *η Ρωσσία ωργίσθη επομένως ουχί εκ της επιδείξεως των προς την Τουρκίαν φιλίων διαθέσεων της Ελλάδος και των παρασήμων, αλλ' εκ της αποτυχίας αυτής εν τω βουλγαρικώ ζητήματι*[250]. Για την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η στάση που επέλεξε να κρατήσει η Ρωσία στο Βουλγαρικό Ζήτημα, αποτέλεσε αφορμή για να συνειδητοποιήσουν οι Έλληνες (εντός και εκτός των ορίων του βασιλείου) πως *εις τα στήθη αυτών ενέκλειον ουχί αληθή προστάτην εκ θρησκευτικού αισθήματος εμπνεόμενον και προασπίζοντα αυτούς, αλλά φαρμακερόν όφιν* και υπό αυτά τα δεδομένα η σχέση των δύο χωρών εισέρχεται σε μια νέα φάση.

Στα μέσα του 1876, οι φόβοι της εφημερίδας για τις συνέπειες που επρόκειτο να υποστούν οι χριστιανικοί πληθυσμοί από πιθανά αντίποινα από τους Τούρκους επιβεβαιώνονται, και ειδήσεις φτάνουν από ανταποκριτές και Έλληνες της Μακεδονίας που μιλάνει για την σοβαρότητα της κατάστασης. Το ξέσπασμα της βουλγαρικής επανάστασης αλλά και η δυσαρέσκεια για τις αποτυχίες στο μέτωπο της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης είχαν σαν αποτέλεσμα να οργιστεί τόσο η Τουρκία και να επιδείξει τέτοια μανία ο τουρκικός στρατός ακόμα και κατά αμάχων[251], που η Ευρώπη δεν μπόρεσε να μείνει αδιάφορη απέναντι σ' αυτές τις ενέργειες.

Κωνσταντινούπολης ώστε να διευθετηθούν οι εκκρεμότητες των σλαβικών χωρών με την Τουρκία.

[250] Εφημερίς των Συζητήσεων, 02.06.1876

[251] «*Ουδεμίαν πλέον υφίσταται ασφάλεια. Γυναίκες, κόραι, βρέφη χριστιανών πωλούνται εν ταις κωμοπόλεσι της Μακεδονίας, αγεληδόν εκ Βουλγαρίας μετακομιζόμεναι. [...] η ζωή, η τιμή και η περιουσία των χωρικών της Μακεδονίας και Βουλγαρίας ευρίσκεται σήμερον εις τας χείρας ευαρίθμων*

Δυστυχώς, από τον Ιούνιο του 1876 έως και τον Δεκέμβριο του 1877 δεν είναι διαθέσιμα τα φύλλα της εφημερίδας και κατά συνέπεια δεν μπορούμε να μελετήσουμε τη στάση που κράτησε ο Δεληγεώργης, τουλάχιστον έτσι όπως αυτή θα φαινόταν μέσα από τα φύλλα της εφημερίδας του. Δεν υπάρχει δηλαδή υλικό για την κρίσιμη περίοδο πριν τη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, όταν υπάρχει μεταστροφή στην ελληνική πολιτική αλλά και την κοινή γνώμη και το αίτημα για παρασκευές γίνεται αίτημα σχεδόν όλων των Ελλήνων, ούτε για τις συνεδριάσεις της Βουλής το Νοέμβριο του 1876, όταν καταψηφίστηκαν τα νομοσχέδια του Κουμουνδούρου για πολεμικές παρασκευές ύστερα από την σκληρή αντιπολίτευση του Δεληγεώργη και που οδήγησαν τελικά στην παραίτηση του Κουμουνδούρου, στην αποτυχία του Δεληγεώργη να σχηματίσει κυβέρνηση και τέλος στην επάνοδο του Κουμουνδούρου στην πρωθυπουργία. Επίσης, αδυνατούμε να μελετήσουμε και για την περίοδο πριν το τέλος του ρωσοτουρκικού πολέμου, τα διλήμματα των κυβερνήσεων για το πως να κινηθούν ώστε να υπερασπιστούν τα συμφέροντα της Ελλάδας, την πίεση από τις Μεγάλες Δυνάμεις και εν γένει όλο το διπλωματικό παιχνίδι.

III. Η λήξη του ρωσοτουρκικού πολέμου, η διάσκεψη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου μέσα από την *Εφημερίδα των Συζητήσεων*

Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος φαίνεται να πλησιάζει στο τέλος του και την ίδια στιγμή στην Ελλάδα καταρτίζεται σχέδιο για ταυτόχρονη εξέγερση σε Θεσσαλία, Ήπειρο, Μακεδονία και Κρήτη που όμως σκοντάφτει πάνω στις απειλές της Τουρκίας. Η κοινή γνώμη εξακολουθεί να πιέζει την κυβέρνηση να ενεργήσει με το φόβο πως θα έρθουν τελικά σε συμφωνία η Ρωσία και η Τουρκία με φόβο να χαθεί οριστικά η ευκαιρία για την Ελλάδα, αλλά η

τινών ορδών αγρίως και φανατικών ατάκτων, μάτην δ' η κυβέρνησις μας καθ' εκάστην αποστέλλει στρατόν όπως τιμωρήση ή συλλάβη τους τα αίσχη ταύτα διαπράττοντας. [...] Καθ' εκάστην εν ταις χωρίοις διαπράττονται υπό των στρατιωτικών σφαγαί, αρπαγαί, παραβιάσεις των δυστυχών χριστιανών.» Εφημερίς των Συζητήσεων, 09.06.1986

καθυστέρηση των Ρώσων στην προέλασή τους προς την Κωνσταντινούπολη εξαιτίας της αποτυχίας στην μάχη της Πλεύνας, έρχεται σαν από μηχανής θεός, δίνοντας το περιθώριο στην κυβέρνηση να συμπληρώσει τις στρατιωτικές προετοιμασίες της και να προσπαθήσει παράλληλα να αποσπάσει κάποιες υποσχέσεις από τις Μεγάλες Δυνάμεις[252].

Φυσικά ο Τύπος της χώρας δεν είναι ο μόνος που ασχολείται με το τι θα αποφασίσει τελικά να πράξει η Ελλάδα. Έτσι σε ένα σχόλιο του *Νέου Χρόνου* πως από την Ελλάδα εξαρτάται το αν θα *εξασφαλίση εαυτή λαμπρόν μέλλον επί των ερειπίων της Τουρκίας* αφήνοντας να εννοηθεί πως αν δεν πράξει τίποτα δεν θα λάβει και τίποτα, η *Εφημερίς των Συζητήσεων* απαντά πως η ιστορία της Ελλάδος είναι γραμμένη με αίμα αφού ότι κέρδισε το κέρδισε με αγώνες αλλά αναγνωρίζοντας κιόλας πολλές φορές οι αγώνες της ευνόησαν άλλους και όχι την ίδια[253]. Καταλαβαίνουμε λοιπόν, πως το πιο αρνητικό σενάριο για την εφημερίδα, είναι να μπει η Ελλάδα στον πόλεμο και να ευνοηθούν από την πράξη της αυτή η Ρωσία και οι υπόλοιποι σλαβικοί λαοί και η ίδια παρά τις θυσίες της να είναι η μεγάλη χαμένη. Εξάλλου, δεν μπορεί να υποστηρίξει μια συνεργασία με τους Σλάβους, και κυρίως τους Βούλγαρους (για τους οποίους έχει χειριστη εικόνα από την εποχή του σχίσματος), άποψη που μάλιστα ενισχύεται από τις ειδήσεις που καταφθάνοουνγια τον φανατισμό τους κατά Ρουμάνων, Ρώσων και Ἑλληνων αφού κατά τη γνώμη της, δείχνουν τις προθέσεις τους για το μέλλον[254].

Το νέο έτος (1878), βρίσκει την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* στον απολογισμό της για τη νέα χρονιά, να αναφέρεται στους νεκρούς και τις

---

[252] Κάποιες φορές οι προσπάθειες αυτές έχουν αποτέλεσμα, όπως βλέπουμε και από το παρακάτω απόσπασμα από την επιστολή του Άγγλου βουλευτή Σαμουίλσον : ***Το θαυμάσιον είναι ότι η ελληνική κυβέρνησις κατώρθωσε να συγκρατήση τους Ελληνας από του να διαβώσι τα μεθόρια. Ελπίζεται ότι η ανοχή των Ελλήνων δεν θα λησμονηθή όταν η τύχη των χριστιανών της Τουρκίας αποφασισθή, ως θ' αποφασισθή υπό της Ευρώπης. Το να απελευθερώσι οι Σλάβοι και να αφεθώσιν οι Έλληνες εις τον έλεον της τουρκικής κακοδιοικησίας τούτο δεν θα ήναι λύσις. [...]. Οι Ελληνες πεποίθασιν επί της δικαιοσύνης της Ευρώπης και επί το πεφωτισμένον αυτοσυμφέρον αυτής και ιδίως της Αγγλίας. Διότι η Αγγλία ουδέν έχει συμφέρον εν τη Ανατολή προφανέστερον ή όπως και οι Έλληνες επίσης και μόνον οι Σλαύοι συμμετέσχωσι της διαδοχής του εκπνέοντος τουρκικού κράτους.*** Εφημερίς των Συζητήσεων, 31.12.1877

[253] Εφημερίς των Συζητήσεων, 5.12.1877

[254] Εφημερίς των Συζητήσεων 5.12.1877

απώλεις που είχε η κάθε πλευρά εξαιτίας του πολέμου και να διαπιστώνει πως η Τουρκία όσο πολεμά τόσο καταφέρνει να μείνει ζωντανή, ενώ σίγουρα η συνομολόγηση ειρήνης θα συνεπάγεται με τη *δύση* της. Γιατί ή *θα δεχθή ειρήνην, δι᾽ης θα μείνη μεγάλου ονόματος σκιά , ή θα σύρη την αντίστασιν μέχρι των τειχών της Κωνσταντινουπόλεως ίνα διακινδυνεύση τότε και την τελευταίαν σανίδα του εν Ευρώπη θρόνου της*[255]. Σε κάθε περίπτωση η θέση της Τουρκίας κρίνεται ως επισφαλής και οι συνέπειες του πολέμου ολέθριες, για όποιον παίρνει μέρος. Πάντως από τον τρόπο που εκφράζεται για τις συνέπειες που έχει ένας πόλεμος θα μπορούσαμε να πούμε πως δεν είναι έτοιμη να υποστηρίξει μια πιθανή συμμετοχή της χώρας στον πόλεμο, αφού θεωρεί πως οι αρνητικές επιπτώσεις θα ήταν περισσότερες από τις θετικές.

Εν τω μεταξύ η Πλεύνα έχει πέσει με την βοήθεια των Ρουμάνων στα χέρια των Ρώσων και ο ρωσικός στρατός κατευθύνεται προς την Αδριανούπολη. Μπροστά σε αυτές τις εξελίξεις, ο βασιλιάς Γεώργιος όπως είδαμε αντιδρά άμεσα διατάζοντας από μόνος του τον ελληνικό στρατό να μεταφερθεί από τη Λαμία κοντά στα θεσσαλικά σύνορα και μετά από αυτό η οικουμενική κυβέρνηση αναγκάζεται σε παραίτηση. Ο Κουμουνδούρους αναλαβάνει την διακυβέρνηση της χώρας, πριν προλάβει όμως να θέσει σε εφαρμογή το πρόγραμμά του, ταραχές ξεσπούν στην Αθήνα, όταν φτάνει η είδηση πως οι Τούρκοι είναι έτοιμοι να συνάψουν ειρήνη με τους Ρώσους. Για τρείς μέρες (14-16 Ιανουαρίου) ο όχλος πλημμύρισε τους δρόμους της Αθήνας ζητώντας άμεση δράση με διαδηλώσεις[256] · αυτή τη στάση όμως της κοινής γνώμης η *Εφημερίδα των Συζητήσεων* την αποδίδει σε *βαθειάς συνωμοτικάς και ανατρεπτικάς τάσεις*[257] χωρίς να κατονομάζει όμως τους υποκινητές. Δικαιολογεί μεν την αγανάκτηση που νιώθει η κοινή γνώμη[258], γιατί αυτό είναι ένα φυσιολογικό συναίσθημα μετά από συμφορές, αλλά κάνει σαφές πως *η αγανάκτησις πρέπει να οδηγήται υπό της αληθείας, διότι άλλως εκτρέπεται εις*

[255] Εφημερίς των Συζητήσεων, 01.01.1878
[256] Dakin Douglas, ο.π. σελ. 201
[257] Εφημερίς των Συζητήσεων, 15.01.1878 Μάλιστα την χαρακτηρίζει *στασιαστικόν κίνημα* αφού όπως γράφει πρόκειται για *υποκεκρυμμένη στάση*. Εφημερίς των Συζητήσεων, 16.01.1878
[258] *Εκ πρώτης όψεως φαίνεται εύλογον το παράπονον της κοινωνίας ότι η κυβέρνησις άφηκεν αυτήν εις άγνοιαν περί της καταστάσεως των πραγμάτων και υπέθαλψεν ούτω την πλάνην αυτής.* Εφημερίς των Συζητήσεων 16.01.1878

παραλογισμούς, εξευτελίζοντας τον τόπον. Επιπλέον η εφημερίδα, υπεραμύνεται της πολιτικής της ουδετερότητας, θεωρώντας πως η κοινή γνώμη θα έπρεπε μάλιστα να ευγνωμονεί την οικουμενική κυβέρνηση[259] αφού έσωσε τον τόπο από τις συμφορές που θα δημιουργούσε ένας πόλεμος με την Τουρκία αντί να την κατηγορεί για τις συμφορές που ήρθαν χωρίς τη θέλησή της[260]. Χρησιμοποιεί δε ακόμα σκληρές εκφράσεις, αποδίδοντας στην κοινή γνώμη *ασυγχώρητο εγωισμό* αφού αντιποιείται το αίσθημα της φιλοπατρίας και την ικανότητα να αναστήσει τη Μεγάλη Ελλάδα, σε μια εποχή που δεν υπάρχουν πια άμεσοι κίνδυνοι. Επιπλέον, μπροστά στις κατηγορίες πως η κυβέρνηση άφησε το λαό σε πλήρη άγνοια και δεν αποκάλυπτε τις διαπραγματεύσεις με τις ξένες δυνάμεις[261], σπεύδει να διευκρινίσει πως δεν θα μπορούσε να ενεργήσει διαφορετικά γιατί αν το έκανε θα ήταν σαν να αποκαλύπτει την αδυναμία της θέσης της και να εκμηδενίζει κάθε ενέργειά της με το να το

---

[259] *Αλλά τις ποτέ Έλλην έδωκεν αυτήν την εντολήν εις την κυβέρνησιν; Τις ποτε είπε προς αυτήν κήρυξον τον πόλεμον και σε απαλλάσττω της ευθύνης δια τας συνεπείας;* ***Και αν όμως τοιαύτη εντολή ήθελε να δοθή, η κυβέρνησις εκείνη, εάν ήτο αξία του αξιώματος της ώφειλε να σταματήση ενώπιον των δυσχερειών και των κινδύνων.*** *[...]* Εφημερίς των Συζητήσεων, 16.01.1878

[260] *Εάν σήμερον η Ελλάς ήθελεν έχει κεκηρυγμένον τον πόλεμον, ως εξώθουν αυτήν κατά το τελευταίον δεκαπενθήμερον, ηθέλαμεν υπάρξει μάρτυρες έτερου αισθήματος αγανακτήσεως, κατά του οποίου ουδείς θα εδύνατο ν' αντιτάξη δικαιολογίαν προς υπεράσπισιν της κυβερνήσεως ήτις ήθελε τον κηρύξει. Η Ελλάς ήθελεν ευρεθή αντιμέτωπος προς την Τουρκίαν, έχουσαν όλην την ελευθερίαν ν' αντιτάξη όλας τας κατά ξηράν και θάλασσαν δυνάμεις αυτής. Απέναντι δε τοιαύτης συμφοράς, τι εδύνατο να προτείνη προς υπεράσπισιν της η κυβέρνησις, ήτις δια της αφροσύνης αυτής ώθησε την Ελλάδα εις τοιούτους κινδύνους και καταστροφάς; [...] Ίσως υποθέση τις ότι η κυβέρνησις εζήτησε μεγάλα πράγματα και απέτυχεν ή βαρυτίμους διαβεβαιώσεις και δεν κατόρθωσε δια τούτο να τας λάβη. Ναι τωόντι, η κυβέρνησις εζήτησε τα σπουδαία, αλλ' απέτυχεν. Εζήτησε να συμμαχήση και απεκρούσθη. [...] Η κυβέρνησις εσυλλογίσθη ότι εάν επέλθη ανακωχή και ειρήνη, η Ελλάς θέλει επισύρει καθ' εαυτής όλας τας τουρκικάς δυνάμεις και δια τούτο εζήτησε την υπόσχεσιν ότι θέλει και αυτή εν περιπτώσει ανακωχής και ειρήνης συμπεριληφθή. Αλλά και η αξίωσις αύτη έπεσεν. [...]Την κατακρίνετε διατί δεν σας ωδήγησεν εις τα Τέμπη, ενώ έπρεπε να ευγνωμονήτε διότι δεν το έπραξε.[...] Η Ελλάς ήθελε χρησιμεύσει δια την απότισιν της τουρκικής αποζημιώσεως και ήθελεν εξ ολοκλήρου καταστραφή. Πόθεν έμελλε να λάβη βοήθειαν; Η Ευρώπη ήτο ενάντια. Η Ρωσία δεν εδέχθη ούτε καν να ην συμπεριλάβη εις την ανακωχήν και την ειρήνην. Τι θα εγίνετο; Εις τι θα χρησίμευον οι άδικοι σας ενθουσιασμοί, τους οποίους με τόσην δεξιότητα ανεπτύξατε εις τας χθεσινάς διαδηλώσεις, αίτινες κατήσχυναν τον τόπον;* Εφημερίς των Συζητήσεων, 15.01.1878

[261] *Ο ελληνικό λαός έχει το μέγα προτέρημα της εμβρίθειας και δεν ομοιάζει άλλους, ακαίρως ενθουσιώντας και ακρίτως. Ει και δεν εγνώριζε δε τας διπλωματικάς σχέσεις της κυβερνήσεως του, έβλεπεν όμως ότι η διεθνής κατάστασις της Ευρώπης ήτο ύποπτος και ενθουσιασμόν ουδόλως ενθαρρυντική. [...] Τι τάχα επήλθεν, όπερ εδύνατο ευλόγως να διεγείρη το αίσθημα της μετανοίας του ελληνικού έθνους ως μη ορμήσαντος προ καιρού εις ενθουσιώδη πόλεμον; Αι τελευταίαι νίκαι των Ρώσων; αλλ' αυταί ανέκαθεν εσκόπουν ως εκ των υστέρων τουλάχιστον απεδείχθη, ότι ήσαν δι' εαυτήν και ουδόλως δια τον ελληνισμόν. [...] Στενοχωρούμεθα διότι οι Σλάβοι ωφελήθησαν, ενώ ο ελληνισμός ουδέν απήλαυσεν, αλλά πταίει τάχα δια τούτο η κυβέρνησις; Διατί εκέρδησαν οι ειρημένοι λαοί; διότι είχον ισχυρόν προστάτην και συναγωνιστήν και σύμμαχον την Ρωσσίαν ενώ ημείς ουδένα. [...]* Εφημερίς των Συζητήσεων, 16.01.1878

διατυμπανίζει απέναντι στον *ξένο κόσμο*[262]. Σίγουρα η στάση της *Εφημερίδας των Συζητήσεων*, δεν συμβαδίζει με το κλίμα που επικρατεί αφού εμμένει με συνέπεια στην αρχική της άποψη, κατά τη γνώμη μου κρίνοντας την κατάσταση της χώρας με καθαρά πολιτικούς όρους και όχι με συναισθηματικούς

Οι εξελίξεις τρέχουν και η εφημερίδα δημοσιεύει την είδηση ότι η ελληνική κυβέρνηση μήνυσε στην αγγλική πως *ένεκα της προελάσεως των Ρώσων είναι αναγκασμένη να προστατεύση τα εν Μακεδονία, Ηπείρω και Θεσσαλία απειλούμενα ελληνικά συμφέροντα*[263] δημιουργώντας έτσι την ευκαιρία που χρειαζόταν για να δημιουργήσει *ελληνικό ζήτημα*, έστω και καθυστερημένα[264].

Θέλοντας μάλιστα να δείξει η εφημερίδα τη σημασία που έχει για την Ελλάδα η περιοχή της Μακεδονίας, όπως άλλωστε έκανε και παλαιότερα με μια πληθώρα αρθρών που ενημέρωναν για τα αντίπαλα εθνικιστικά προγράμματα στην περιοχή αλλά και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε ο ελληνικός πληθυσμός, δημοσιεύει ένα άρθρο το οποίο ασχολείται με το ερώτημα : *Ειναι Ελλάς και η Μακεδονία;* Αφού γίνεται μια προσπάθεια να προσδιοριστει γεωγραφικά η περιοχή και εξαίρεται η φυσική της ομορφιά, ορίζεται ως *η σπουδαιοτάτη της Ελλάδος χώρα* για την οποία όμως πρόκειται να τεθεί το ζήτημα της επικράτησης του ελληνισμού ή του σλαβισμού στη χερσόνησο του Αίμου. Η Μακεδονία δηλαδή, πρόκειται να αποτελέσει ένα προσδιορισμό, ένα σημείο αναφοράς, για τη θέση που πρόκειται να έχει και το ρόλο που θα διαδραματίσει η κάθε φυλή στην Ανατολή[265]. Γι' αυτόν

---

[262] Εφημερίς των Συζητήσεων, ο.π.

[263] Εφημερίς των Συζητήσεων, 05.01.1878

[264] Απόσπασμα που δημοσιεύεται στην *Εφημερίδα των Συζητήσεων* από τους *Καιρούς* του Λονδίνου για τους Έλληνες: *Επί τέλους και αυτοί κατάληξαν εις το συμπέρασμα ότι η ασφαλεστέρα οδό τους να μη λησμονηθώσιν είναι το να εμφανισθώσι και αυτοί επί της σκηνής και υπομνήσεως την Ευρώπην την ύπαρξην επίσης ελληνικού ζητήματος.* Εφημερίς των Συζητήσεων, 14.01.1878

[265] *Κερδίζουσιν οι Σλάβοι την Μακεδονίαν, καθιστώσι πρωτεύουσαν του κράτους αυτών οι Βούλγαροι την Φιλιππούπολιν, ως πράγματι ζητούσιν αυτήν, και λιμένα εν τη Μεσογείω λαμβάνουσι την Θεσσαλονίκην, όπου πράγματι εστραμμένα έχουσι τα βλέμματα των, η Ελλάς βεβαίως περιέρχεται εις θέσιν, ης τα επακόλουθα ακριβώς ίσως ουδέ να φαντασθώμεν από τούδε δυνάμεθα. Αποκτώμεν οι Έλληνες την Μακεδονίαν, εξαπλούμεν το κράτος ημών μέχρι Ροδόπης τουλάχιστον προς ανατολάς, καθιστώμεν την Θεσσαλονίκην λιμένα ελληνικόν, μεγάλην εμπορικήν αποθήκην μεταξύ της μέσης Ευρώπης και της Μεσογείου, οδόν από της Βιέννης εις την Ανατολήν, εγκαθιστώμεν το κράτος ημών*

ακριβώς το λόγο υποστηρίζεται, πως αν η Ελλάδα εξασφαλίσει τα όρια της στη Μακεδονία, τότε θα αποτελέσει μια αξιοσέβαστη δύναμη αλλά και θα μπορέσει να ελπίζει σε ένα καλύτερο μέλλον. Ποιά όμως είναι αυτά τα όρια, κυρίως από τη στιγμή *που ο φυσιογραφικός ορισμός της Μακεδονίας*[266]*, δεν συμπίπτει μετά του εθνογραφικού ορισμού της αυτής ως χώρας ελληνικής;* Η γραμμή μέχρι την οποία θα μπορεί να υποχωρήσει η Ελλάδα στις αξιώσεις της ορίζεται περίπου στο μέσο της Μακεδονίας, εκεί δηλαδή που στη συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης τέθηκε το μεσημβρινό όριο του βουλγαρικού κράτους. Ως προς το αρχικό ερώτημα, αν δηλαδή η Μακεδονία είναι ελληνική, η απάντηση είναι κατηγορηματική, αφού οι Μακεδόνες διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του 1821, αποτίοντας ένα βαρύ φόρο αίματος κι ας μην υπήρχε τότε το παραμικρό ενδεχόμενο για απελευθέρωσή της, θεμελιώνοντας έτσι το μεγαλείο της πατρίδος[267]. Για όλους αυτούς τους λόγους η Ελλάδας οφείλει να μην ξεχάσει την εκδίκηση που χρωστά στα τέκνα της, και για να το πετύχει αυτό δεν θα πρέπει να περιοριστεί μέχρι τον Όλυμπο, αφού εκεί επάνω *επί μεγάλης χώρας και ευδαίμονος πολύς ακόμη ελληνικός λαός κατοικεί, όστις παντάπασι δεν εύχεται να περικλεισθή εις το μέλλον ευτυχές βουλγαρικόν κράτος. Κλείνει δε το άρθρο με το γενικό σύνθημα : Ας σπεύσωμεν δι'όνομα του Θεού εις την Μακεδονίαν! Είναι Ελλάς και η Μακεδονία! [...] Εις την κρισιμωτάτην ταύτην ώραν ΕΚΕΙ πάντες πρέπει να προσηλώσωμεν τα βλέμματα!* Διαβάζοντας το, μπορούσε να αφουγκραστούμε την αγωνία του αρθρογράφου για το ενδεχόμενο η Ελλάδα να αποκλειστεί από αυτά που ανέκαθεν θεωρούσε πως της ανήκαν, αφού μόνο έτσι μπορούμε να ερμηνεύσουμε την έκκληση να σπεύσουν όλοι στη Μακεδονία, όταν τα σύνορα της Ελλάδας δεν περιλαμβάνουν καν τη Θεσσαλία. Το άρθρο αυτό πάντως είναι ενδεικτικό των δύο τάσεων της εφημερίδας που από τη μια υπερασπίζεται μέχρι και την τελευταία στιγμή την αποχή της Ελλάδας από

ισχυρόν κατά τας ακτάς της Μεσογείου και αντιτάσομεν προς το άνωθεν κατερχόμενον μέγα ρεύμα του σλαβισμού δύναμιν κρατεράν και ακατανίκητον. Εφημερίς των Συζητήσεων, 14.01.1878

[266] Όπως αυτός δίνεται στην αρχή του άρθρου

[267] Εφημερίς των Συζητήσεων, 11.01.1878

τον πόλεμο από την άλλη όμως δεν παρελείπει να κρούει τον κώδωνα του κινδύνου για την Μακεδονία εξαιτίας του βουλγαρικού εθνικισμού.

Η είδηση πάντως της εισβολής του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία δεν έτυχε καλή υποδοχής από τις Μεγάλες Δυνάμεις, αφού είχε ήδη αποφασιστεί η σύναψη της ρωσοτουρκικής ειρήνης αλλά και γιατί θεωρούσαν το προβαλόμενο επιχείρημα της Ελλάδας ως αβάσιμο, αφού οι ίδιες είχαν υποσχεθεί να προστατεύσουν τους χριστιανικούς πληθυσμούς στις εξεγερθείσες περιοχές. Ο ξένος τύπος τους χαρακτηρίζει *επιτήδειους*[268], *ζηλότυπους* προς τους Βουλγάρους[269], παίρνει το μέρος της Τουρκίας επειδή *πολέμησε ανδρείως* και ζητά από την Ευρώπη να *μη ανεχθή να χρησιμεύση ως ασπίς εις την Ελλάδα κατατρυπώσαν δια των πληγμάτων της πεπτωκότα εχθρόν*[270].

Ο Δηληγιάννης προσπαθώντας να εξευμενίσει την Ευρώπη, στέλνει μια εγκύκλιο με την οποία αφού ξεκαθαρίζει πως *η κυβέρνησις συναισθάνεται ότι έπραξε μέχρι τούδε ότι δυνατόν όπως προλάβη εξέγερσιν των χριστιανικών εν ταις ελληνικαίς επαρχίαις* χρησιμοποιώντας κάθε επιρροή που είχε στο εξωτερικό αλλά και στο εσωτερικό για να κατευνάσει τα *εξημμένα πνεύματα*, δεν τα κατάφερε, αφού ο κίνδυνος να φέρουν οι υπόδουλοι Έλληνες μόνοι τους όλο το βάρων των συμφορών, *τους εβίασε να επιζητήσωσι δια των όπλων μόνοι τα δίκαια των, τα επί αιώνας καταπατούμενα υπό του κατακτητού*[271]. Επίσης ζητά τη μεσολάβησή τους στην περίπτωση που η Τουρκία παρεξηγήσει τις προθέσεις της Ελλάδος και κηρύξει τον πόλεμο στην Ελλάδα.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις πάντως έχουν στρέψει το βλέμμα τους στον Άγιο Στέφανο, το προάστιο αυτό της Κωνσταντινούπολης όπου πρόκειται να υπογραφεί η συνθήκη ειρήνης μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας καθώς καλούνται να επικυρώσουν μια συμφωνία που θα δημιουργούσε μια μεγάλη Βουλγαρία και θα καθιστούσε τη Ρωσία σε μια σημαντική δύναμη στα Βαλκάνια. Οι όροι της συνθήκης, ευτυχώς για την Ελλάδα, δεν έτυχαν αποδοχής από την Αγγλία και την Αυστρία και μάλιστα στην πρώτη αρχίζουν να γίνονται αναφορές

[268] Εφημερίς των Συζητήσεων, 01.02.1878
[269] Εφημερίς των Συζητήσεων, 11.02.1878
[270] Εφημερίς των Συζητήσεων, 20.02.1878
[271] Εφημερίς των Συζητήσεων, 18.02.1878

μέσω της Βουλής[272] και του Τύπου[273] για τον τρόπο με τον οποίο επηρέασε η χώρα την πορεία της Ελλάδος και για το βάρος της ευθύνης που της αναλογεί

.

Για την *Εφημερίδα των Συζητήσεων*, η τροπή που πήρε το Ανατολικό Ζήτημα με την υπογραφή της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, είναι μια επιβεβαίωση της επιφυλαξης που διατηρούσε απέναντι στους σκοπούς της Ρωσίας. Παραβάλει και ένα απόσπασπα από άρθρο της ημιεπίσημης εφημερίδας της ρωσικής κυβέρνησης, του οποίου την ανάγνωση συνιστά ώστε οι αναγνώστες να εξαγάγουν από μόνοι τους συμπέρασμα για τους αληθινούς σκοπούς της Ρωσίας. Στο εισαγωγικό της σχόλιο λοιπόν η εφημερίδα αναφέρει πως δεν γίνεται καθόλου λόγος για ένα γεγονός που έχει δυσαρεστήσει πολύ την Αγγλία και την Αυστρία, την εγκατάσταση δηλαδή της Βουλγαρίας από τον Δούναβη μέχρι και το Αιγαίο Πέλαγος, και αυτή την παράλειψη τη θεωρεί *γενομένη από σκοπού και υποδεικνύουσα ότι το ζήτημα τούτο η Ρωσία το θεωρεί ως διαφεύγον εντελώς την δικαιοδοσίαν του ευρωπαϊκού αρείου πάγου*[274]. Συνάμα, η *Εφημερίδα των Συζητήσεων*, θεωρεί πως δικαιώνεται, έστω

---

[272] Στην *Εφημερίδα των Συζητήσεων*, αναδημοσιεύονται άρθρα από αγγλικές εφημερίδες σχετικά με το θέμα : «Κατά την συνεδρίασιν της 9/21 Ιανουαρίου εγένετο εν τη αγγλική βουλή των Κοινοτήτων πολύς λόγος περί Ελλάδος. Ο Φόρστερ εξέφρασε την λύπην του επί τη μη καταθέσει των εγγράφων των διαμειφθέντων μεταξύ της αγγλικής και της ελληνικής κυβερνήσεως, "*αναγνούς επιμελώς τας εφημερίδας, εν ελλείψει επισήμων εγγράφων, εσχημάτισα την πεποίθησιν ότι οι Έλληνες, η τουλάχιστον κόμματα τινά εν Ελλάδι, εξαφθέντα υπό των συμβάντων, επιθυμούσι να επωφεληθώσιν του ρωσοτουρκικού πολέμου, όπως διεκδικήσωσι τα ίδια εαυτών δίκαια. Ρέπω δε να πιστεύσω ότι τους Έλληνες αναχαιτίζει η επιρροή της ημετέρας κυβερνήσεως. Το κοινοβούλιο δεν δύνατι να αποκρύχη ότι εάν οι Έλληνες επολιτεύοντο αλλιώς, η θέσις των θα ήτον σήμερον διάφορος και θα είχον μείζονας πιθανότητας να επιτύχωσιν ότι νομίζουσιν οφειλόμενον αυτοίς. Εάν λοιπόν η επιρροή της ημετέρας κυβερνήσεως απέτρεψε τους Έλληνας από διαβημάτων άλλης φύσεως φρονώ ότι η χώρα ανέλαβε τινάς υποχρεώσεις απέναντι της Ελλάδος.*" Εφημερίς των Συζητήσεων, 19.01.1878»

[273] Τα *Ημερήσια Νέα* του Λονδίνου εν τω φύλλω αυτών της 4ης Φεβρουασρίου δημοσιεύουσιν άρθρον φιλελληνικόν, εξ ου αποσπώμεν το πλείστον μέρος «*Χάρις εις τα σφάλματα της κυβερνήσεως ημών παρεδώσαμεν τας βορείους και σλαβικάς επαρχίας της Τουρκίας εις την επιρροήν της Ρωσίας. Τα αυτά θα πράξωμεν τώρα απέναντι των νοτίων επαρχιών; Πρέπει να είπωμεν εις την Θεσσαλίαν και την Ἤπειρον ότι εν τη Ρωσία έγκειται το μόνον αυτών καταφύγιον εκ του Τούρκου; Δεον να καταντήση η ελληνική μοναρχία πολιτικόν και εκκλησιαστικόν εξάρτημα της Πετρουπόλεως και Μόσχας; [...] Η Ελλάς αποβαίνει ανατολικόν ζήτημα, καθ' ην στιγμήν η Βουλγαρία παύει του είναι τοιούτον, η δε τύχη του ελληνικού λαού εν τς ταις επαρχίας και τω βασιλείω είναι κρισιμωτέρα της των Σλάβων [...] Αλλ' η υποταγή της Ελλάδος εις την Ρωσίαν και η υπεροχή της σλαβικής επί της ελληνικής επιρροής εν Ανατολή, θ' απέβαινε θετικωτάτη συμφορά, υπό τε την έποψιν του αισθήματος και του εγωισμού, του κοσμοπολιτισμού και των αγγλικών συμφερόντων.*» Εφημερίς των Συζητήσεων, 31.01.1878

[274] Εφημερίς των Συζητήσεων, 20.03.1878

και με καθυστέρηση, και για τη στάση που κράτησε ο Δεληγεώργης στο θέμα του Σχίσματος[275]. Χρησιμοιποιεί δε τα σχόλια ενός αρθρογραφου της Ώρας, ο οποίος φέρει σαν παράδειγμα το γεγονός ότι *μέχρι μεν της χθες το σχίσμα ην το μέσον δι' ου εξεμηδενίζετο αι σλαυικαί εν Θράκη και Μακεδονία μηχανορραφίαι, εις δε το μέλλον το σχίσμα έσεται πάλιν η αιγίς του ελληνισμού κατά της σκυθικής απληστίας* για να την παραλληλίσει με την ανικανότητα του Έλληνα του 1878 να *υψωθή μέχρι των αρετών του αυτοδιοικούμενου πολίτου όστις ου μόνον αντιλαμβάνεται των συμφερόντων της πατρίδος του, αλλά και τας εξηγεί και τας κηρύττει θαραλλέως*[276]. Η εφημερίδα πιστεύει λοιπόν, πως το ίδιο θα συμβεί και με τις δικές τις πολιτικές επιλογές, οι οποίες αν και όχι τόσο δημοφιλείς στην εποχή τους, στο μέλλον θα αποδεικνύονταν σωστές.

Ευτυχώς η Ελλάδα, θα έχει μια δεύτερη ευκαιρία να διεκδικήσει αυτά που θεωρεί ότι της ανήκουν δικαιωματικά, και αυτή θα έρθει με το Συνεδριο του Βερολίνου. Ακόμα και εκεί όμως, είναι ασαφές με ποιόν τρόπο θα συμμετάσχει η χώρα. Αν και η Αγγλία, θέλωντας ίσως να επανορθώσει για τη διφορούμενη στάση που είχε κρατήσει μέχρι τότε,φάνηκε να ενεργεί προς όφελος της Ελλάδας ζητώντας από τις υπόλοιπες χώρες να κάνουν δεκτό το αίτημα της για συμμετοχή στις διαπραγματεύσεις, σκόνταψε πάνω στην άρνηση της Ρωσίας που ισχυριζόταν πως αν συμμετάσχει η Ελλάδα που δεν είχε λάβει μέρος στον πόλεμο δεν θα μπορούσαν να αποκλειστούν και οι υπόλοιπες χώρες (Ρουμανία, Σερβία, Μαυροβούνιο) που πολέμησαν κατά της Τουρκίας[277]. Τελικά, η *Εφημερίς των Συζητήσεων* δημοσιεύει την είδηση πως η Ελλάδα θα γίνει δεκτή στο συνέδριο με το δικαίωμα να έχει συμβουλευτική ψήφο σχολιάζοντας πως από το 1869 μέχρι και το 1878 δεν έχει σημειωθεί

---

[275] *Τις εδύνατο ποτέ να ελπίση, άνευ της θαυματουργού του χρόνου δυνάμεως, ότι η πολιτική εκείνη ήθελε σήμερον εξυμνείται υφ' ων μέχρι προ μικρού εχλευάζετο και κατηράτο.* Εφημερίς των Συζητήσεων, 29.03.1878

[276] Εφημερίς των Συζητήσεων, ο.π.

[277] Εκ των Καιρών του Λονδίνου *Η Ελλάς προσδοκά ότι θα περιαγάγη την Αγγλίαν όπως κάμη πρότασιν περί παραδοχής αυτής εν τω συνεδρίω. Εκ μέρους της Ρωσίας αναμένεται αντίστασις το μεν ένεκα του ελληνοσλαβικού ανταγωνισμού εν τω Αίμω, το δε διότι παραδεκτής γιγνομένης της Ελλάδος θα παρορμηθή και η Ρωμουνία ίνα ζητήση την αυτήν υπέρ εαυτής εύνοιαν. Εν ουδεμία περιπτώσει θα επιτραπή ως φαίνεται εις τα ελάσσονα κράτη αν συμμετάσχωσι των συζητήσεων ή της ψηφοφορίας. Το μόνον όπερ δύνανται να ελπίζωσιν είναι το ν' ακουσθώσιν εν τω συνεδρίω. Επί του παρόντος θ' αρκεσθώσιν εγχειρίζουσαι τα υπομνήματα άπερ οι αντιπρόσωποι αυτών φέρουσι εις Βερολίνον* Εφημερίς των Συζητήσεων, 11.06.1878

καμία πρόοδος στο δημόσιο δίκαιο της Ευρώπης αφού και πάλι δεν τους αναγνωρίζεται το δικαίωμα ενεργής ψήφου, για να καταλήξει τελικά στο συμπέρασμα πως : *τότε εδικάζετο αυτή η Ελλάς, τώρα δε δικάζεται ο Ελληνισμός*[278]. Πρακτικά αυτό που θα γινόταν ήταν να παρακολουθεί η ελληνική αντιπροσωπεία τις συζητήσεις που θα αφορούσαν την τύχη των όμορων με αυτήν επαρχιών αλλά και κάθε φορά που θα θεωρούσε η Ευρώπη απαραίτητη την παρουσία της. Η *Εφημερίς των Συζητήσεων* θεωρεί πως η Ευρώπη αφενός νιώθει το ηθικό βάρος των υποχρεώσεών της απέναντι στη χώρα[279], αφετέρου γνωρίζει πως δεν είναι δυνατόν να δοθεί μια οριστική λύση στο θέμα της ειρήνης στην Ανατολή αν δεν ικανοποιηθούν *αι νόμιμαι* απαιτήσεις της Ελλάδας, αφού *ασφυκτιά εντός των στενών ορίων όπερ καθωρίσθησαν αυτή*.

---

[278] Εφημερίς των Συζητήσεων, 07.06.1878

[279] *Αλλ' εάν η Ελλάς απέσχε από του αγώνος, εάν διετέλεσε σιωπηλός θεατής αγώνος εν ηδύνατο να διαδραματίση σπουδαίον μέρος, αιτία τούτου είναι ότι εκείνοι οίτινες εδικαιούντο να παράσχωσιν αυτή συμβουλάς, εκείνοι οίτινες ενδιαφέροντο επίσης εν ταις συμφέρουσι Τουρκίας και Ελλάδος και ηδύναντο επομένων να επαγγελθώσιν αυτή ότι η εφεκτική αύτη στάσις της δεν ήθελε λησμονηθή, επηρέασαν τας αποφάσεις αυτής* Εφημερίς των Συζητήσεων, 21.06.1878

Ο Δεληγιάννης στο υπόμνημα[280] που κατέθεσε στο συνέδριο του Βερολίνου, προσπαθεί να δείξει στους εκπροσώπους των Δυνάμεων πως η Ελλάδα έχει επίγνωση της κατάστασης και γι'αυτό το λόγο προσαρμόζει τις απαιτήσεις της σε αυτά που είναι εφικτό να κερδίσει και όχι σε αυτά που θα ήθελε[281]. Επιδιώκει συνεπώς να δημιουργήσει ένα θετικό κλίμα συνεργασίας μαζί τους όπως εξάλλου και με την Τουρκία καθώς για να ενισχύσει το αίτημά της για προσάρτηση εδαφών, αναφέρει πως κάτι τέτοιο θα συνέφερε και τις δύο χώρες αφού δεν θα υπήρχαν πλέον οι ταραχές οι οποίες *τοσάκις εξήντλησαν τα οικονομικά της*(σ.σ. της Τουρκίας), *διεκύβευσαν τα πολιτικά της συμφέροντα και διετάραξαν τας σχέσεις της αγαθής γειτονίας, ας προσεπάθησε πάντοτε να τηρήση η Ελλάς.*

---

[280] Σχετικά με το παραπάνω υπόμνημα, καταγράφονται δύο διαφορετικές αντιδράσεις από την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* έτσι όπως αυτές εκφράστηκαν μέσα από άρθρα του ξένου τύπου. Από τη μια η εφημερίδα οι *Χρονοι* του Λονδίνου χαρακτηρίζουν τους Έλληνες *φιλόδοξους* και *πέραν του δέοντος υπερήφανους επί τη διανοητική αυτών υπεροχή* εξαιτίας του μεγάλου παρελθόντος τους ενώ τους κατηγορεί πως αποδίδουν την αδυναμία της κυβέρνησης και των κακών οικονομικών της στην *τεχνητή σμικρότητα της χώρας* και στην αταξία που επικρατεί στα ελληνοτουρκικά σύνορα. Παρ' ολ' αυτά παραδέχεται πως η Ελλάδα έχει τα περισσότερα πολιτικά προσόντα σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη εθνικότητα στην νοτιοανατολική Ευρώπη και προτείνει σαν λύση να καθιερωθεί ένα σύστημα που να παρέχει σε Έλληνες και Σλάβους *ευρύν χώρον δια την ανάπτυξιν των φυσικών αυτών προσόντων*. Τέλος, δεν βλέπει να λαμβάνονται στο συνέδριο υπ' όψιν οι τα αιτήματα της Ελλάδος για μεγάλης επέκτασης της γιατί κάτι τέτοιο θα ενείχε μεγάλους και προφανείς κινδύνους. Εν ολίγοις η εφημερίδα αναγνωρίζει το δίκαιο των ελληνικών αιτημάτων αλλά παράλληλα φαίνεται να είναι ενοχλημένη από τις *φιλόδοξες* αξιώσεις τους. Από την άλλη, η *Γαλλική Δημοκρατία,* ξεκινά το άρθρο της στη βάση πως τα όρια της Ελλάδος δεν την αντιπροσωπεύουν και πως οι Έλληνες της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας εισίν αδελφοί των Ελλήνων της Αττικής και της Πελοποννήσου, εξάρει τον τρόπο με τον οποίο έθεσαν τα επιχειρήματά τους οι Έλληνες αντιπρόσωποι και παρουσιάζει ως χρέος της Ευρώπης να την ανταμείψει για την αποχή της από τον πόλεμο. Για την εν λόγω εφημερίδα η Ευρώπη οφείλει να *ενεργήσει ως ει τα ελληνικά συμφέροντα να μη είχον σταματήσει κατά τον παρελθόντα μήνα φεβρουάριον, ως αν είχον καταλάβει τας ομόρους επαρχίας*, να τους αντιμετωπίσει δηλαδή όπως και τους Σλάβους και να μην μεταχειρισθεί δύο μέτρα και δύο στραθμά. Είναι φανερό από τα παραπάνω, πως είναι πολύ δύσκολο να προδικάσει κανείς ποιά θα μπορούσε να είναι η έκβαση του Συνεδρίου για την Ελλάδα μέσα από την ανάγνωση του ξένου τυπου, γιατί το ίδιο υπόμνημα μέσα από τα μάτια δύο διαφορετικών εφημερίδων παρουσιάζεται από τη μια ως δίκαιο μεν αλλά φιλόδοξο και ανεφάρμοστο και από την άλλη ως απολύτως δίκαιο και αναγκαίο να εφαρμοστεί. Προφανώς αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο το ποιά λύση είναι πιο κοντά στην διατήρη της πολυπόθητης ειρήνης στα Βαλκάνια. Εφημερίς των Συζητήσεων, 29.06.1878

[281] Από το υπόμνημα του Δηληγιάννη όπως δημοσιεύτηκε στην *Εφημερίδα των Συζητήσεων*: *Η εδραία απόφασις της Ευρώπης ν' αποκαταστήση την ειρήνην εν Ανατολή, χωρίς να διαταράξη υπέρ το δέον το καθεστώς, υποδεικνύει τη ελληνική κυβερνήσει τα όρια, άτινα πρέπει να θέση εις τας ιδίας εαυτής ευχάς, ζητούσα μόνον την προσάρτησιν της Κρήτης, και των μεθορίων επαρχιών. Αι ευχαί αυταί δεν διατελούσιν εις αντίθεσιν ούτε προς τα συμφέροντα της Ευρώπης, ούτε προς τα του γείτονος κράτους.* Εφημερίς των Συζητήσεων, 30.06.1878

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

Εισαγωγικό σημείωμα

Ήδη από την αρχή της λειτουργίας της, η *Εφημερίς* του Δ. Κορομηλά, σπεύδει να διευκρινίσει πως πρόκειται για μια εφημερίδα που απέχει *από πάσης πολιτικής ενεργής εγχωρίου* και της οποίας αντικειμενικός σκοπός είναι να προσφέρει ενημέρωση χωρίς να εξυπηρετεί κάποια πολιτικά συμφέροντα[282]**.** Επιδίωξή της δηλαδή ήταν, να παρέχει μια ακριβή εικόνα του τόπου, χωρίς να διαστρεβλώνει τα γεγονότα με σκοπό να είναι αρεστή σε κάποια πολιτική παράταξη καθώς και να *συντείνει στη διαφώτιση πάσης τάξεων ανθρώπων*[283]. Πρόκειται λοιπόν για την πρώτη προσπάθεια έκδοσης μια εφημερίδας όσο το δυνατόν αντικειμενικής, διακατεχόμενη από τις αρχές της δημοσιογραφίας, όπως αυτές διαμορφώθηκαν με τον καιρό.

Στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της, επικεντρώνεται σε ποικίλλης ύλης θέματα, πολλά από τα οποία αφορούν εικαστικά δρώμενα[284], και οι

---

[282] *Η Εφημερίς πολιτική δεν έιναι ούτε εις κόμμα ανήκει, ούτε κόμμα τι πολεμεί, ούτε ζη εκ της αλληλομαχίας των κομμάτων, δεν αναμιγνύεται εις τα μεταξύ των διενέξεις.* Εφημερίς, 20.03.1875

[283] Από απόσπασμα για τη συμπλήρωση ενός έτους από την κυκλοφορία της *Εφημερίδος,* Εφημερίς, 30.09.1874

[284] Εξάλλου, ο Δημήτριος Κορομηλάς, ο εκδότης της *Εφημερίδας,* έγινε ευρύτατα γνωστός ως θεατρικός συγγραφέας.Γεννημένος στην Αθήνα το 1850, ο Κορομηλάς σπούδασε φιλολογία στη Γαλλία και στη Γερμανία, επηρεάσθηκε από την ευρωπαϊκή κουλτούρα και χάρη στην κατάρτισή του διαμόρφωσε μια ξεχωριστή προσωπικότητα στον χώρο του θεάτρου και ευρύτερα των γραμμάτων. Συνέγραψε πάνω από 50 θεατρικά έργα καλύπτοντας όλα τα θεατρικά είδη και εξασφαλίζοντας την αποδοχή του κοινού, τα έργα του ανέβασαν οι μεγαλύτεροι θίασοι της εποχή και ορισμένα συνεχίζουν να έχουν επιτυχία ακόμα και τώρα, ενώ καθιέρωσε δύο νέα θεατρικά είδη, το κωμειδύλλιο και το δραματικό ειδύλλιο με τα έργα του *Η τύχη της Μαρούλας (1889)ς* και *Ο αγαπητικός της Βοσκοπούλας(1891)* Έτσι δικαιολογείται το γεγονός πως στα φύλλα της εφημερίδας φιλοξενούνται τακτικά τα θεατρικά νέα όπως επίσης αναπαράγονται και πολλά θεατρικά έργα. Από την άλλη όμως, η ενασχόληση του με τον Τύπο, δικαιολογείται από το γεγονός πως ο πατέρας του Ανδρέας ήταν τυπογράφος,, ο οποίος μάλιστα το 1836 όταν η Αθήνα πλέον ήταν ελεύθερη και είχε γίνει πρωτεύουσα του νεοσύστατου κράτους, μετέφερε το τυπογραφείο του από την Αίγινα στην οδό Ερμού, δημιουργώντας έτσι τον πρώτο εκδοτικό οίκο της Αθήνας. Δεν πρέπει λοιπόν να μας κάνει εντύπωση πως σε ηλικία μόλις 23 χρόνων εξεδωσε μαζί με το φύλλο του Ιωάννη Καμπούρογλου την *Εφημερίδα.* Αν έχει επίσης κάποια σημασία για να ερμηνεύσουμε το πάθος με το οποίο υπερασπιζόταν την ελληνική Μεγάλη Ιδέα, ο Κορομηλάς ανήκε σε οικογένεια αγωνιστών της Επανάστασης. Επιπλέον, με τους αδερφούς Σπυρίδωνα και Μιχαήλ Λάμπρου συνέστησαν τον *Παρνασσό* και ο Κορομηλάς συνέβαλε στην έκδοση του

όποιες αναφορές στα θέματα εξωτερικής πολιτικής που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία τουλάχιστον στην αρχής της κυκλοφορίας της (1873-αρχές 1875) είναι περιορισμένες και αποτελούν απλές αναφορές χωρίς σχόλια. Για πρώτη φορά στρέφει το βλέμμα της με ενδιαφέρον στα τεκτενόμενα της Ευρώπης, λίγο μετά την έναρξη της επανάστασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, όταν αντιλαμβάνεται πως πρόκειται για κάτι περισσότερο από μια συνηθισμένη εξέγερση και τις πιθανές επιπτώσεις που θα μπορούσε να έχει για την Ελλάδα.

Αρχικά όπως και οι άλλες δύο εφημερίδες που μελετάμε, κάνει μόνο απλές αναφορές στην έκβαση της εν λόγω επανάστασης, οι οποίες πάντως είναι αρκετά συχνές, και σπανίως συναντάμε και κάποια λίγα σχόλια τα οποία όμως άλλοτε είναι περισσότερο και άλλοτε λιγότερο ευνοϊκά (σε καμία περίπτωση αρνητικά πάντως) για τους επαναστάτες. Για παράδειγμα αναφερόμενη στους Σέρβους και την πιθανότητα να συμμετάσχουν και αυτοί στον πόλεμο, τους χαρακτηρίζει μεν ανώτερη φυλή σε σχέση με τις άλλες φυλές των Βαλκανίων αλλά υποτιμά κάπως την Μεγάλη Ιδέα τους χαρακτηρίζοντας την *πολύ μεγάλη* δηλαδή, ανεφάρμοστη[285]. Κατά τ'αλλά αναφέρονται ως *ευχάρισται* οι ειδήσεις που δείχνουν πως η θέση των επαναστατών βελτιώνεται[286] ή γίνονται ανάλογα σχόλια για τις αρνητικές εξελίξεις όπως: *Δυστυχώς όμως άπασαι αι συμπλοκαί απέβησαν κατ' αυτάς εναντίον των Ερζεγοβινίων*[287] ενώ αντίθετα ο ρόλος που φιλοδοξεί να παίξει η Ρωσία, δεν αντιμετωπίζεται το ίδιο θετικά, αφού σχολιάζει πως επανέρχεται *εις τας*

ομώνυμου περιοδικού. Βλέπουμε λοιπόν, πως η έκδοση της *Εφημερίδος*, η προσωπική του ενασχόληση με την οργάνωση ερασιτεχνικών παραστάσεων στα αθηναϊκά σαλόνια και στα ανάκτορα, η επαφή με τους σημαντικότερους επαγγελματικούς θιάσους και τέλος η προσήλωσή του στην ιδέα της ίδρυσης του Εθνικού Θεάτρου στην Αθήνα είναι δεδομένα που αποδεικνύουν ότι ο Κορομηλάς είναι παρών και συμμετέχει σε όλες τις αλλαγές που εκκολάπτονται στο θεατρικό σκηνικό της τελευταίας περιόδου του 19ου αιώνα καθιστώντας τον σε έναν από τους πρωτοπόρους της εποχής του. Ρέα Γρηγορίου, *Ο πρωτοπόρος Δημήτρης Κορομηλάς* από το ένθετο Νέες Εποχές της εφημερίδας *Το Βήμα,* 26.09.1998, και *Δημήτριος Κορομηλάς, Ε*φημερίδα Σώματος Ελλήνων Ηθοποιών *Η ατάκα,* Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2002, σελ. 8-9

[285] Εφημερίς, 18.08.1875

[286] Εφημερίς, 11.09.1875

[287] Εφημερίς, 13.10.1875

παραδόσεις της αρχαίας πολιτικής[288]. Την ίδια στιγμή, σχετικά με την Τουρκία, η *Εφημερίς* πιστεύει πως είναι προδεδικασμένο το τέλος της και πως καμία δύναμη δεν πρόκειται να υπερασπιστεί την ακεραιότητά της ενώ αναρωτιέται *εν ονόματι τίνος συμφέροντος δύνατι τις να υπερασπίσει τον ασθενή κατά θανάτου προ καιρού προβλεπομένου*[289]*;* Επίσης λόγω της επανάστασης γίνονται πολλές αναφορές στη Μακεδονία με αφορμή γεγονότα όπως η ίδρυση σχολείων για την ενίσχυση του ελληνικού στοιχείου[290] αλλά και την προσπάθεια προσυλητισμού ακόμα και από προτεστάντες, η οποία προστίθεται σε αυτές των σλάβων, των ρουμάνων και των ουνιτών, και σύμφωνα με την εφημερίδα έχει σαν σκοπό να παρακωλύσει την *ήρεμον, βαθμιαίαν και μόνιμον ανάπτυξιν των κατοίκων*[291]. Ήδη πάντως από αυτές τις πολύ μικρές αναφορές μπορεί κανείς να βγάλει κάποια πρώτα συμπεράσματα για τη γραμμή στην οποία θα κινηθεί η εφημερίδα στη συνέχεια. Με μια πρώτη ανάγνωση βλέπουμε πως πρόκειται για μια εφημερίδα που βλέπει όλες τις παραμέτρου της επανάστασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, το πιθανό όφελος από τη σύρραξη αλλά και τον κίνδυνο από ενδεχόμενη ενδυνάμωση του πανσλαβισμού. Δηλαδή, δεν αντιμετωπίζει αρνητικά τις επαναστάσεις των ομόδοξων λαών αλλά κρατά μια σκεπτιστική στάση, όπως και απέναντι στις δυνάμεις που υποκινούν τέτοιου είδους εξεγέρσεις, εννοώντας τη Ρωσία, και επίσης δεν παραλείπει να καταστήσει σαφές το πόσο σημαντική είναι η Μακεδονία με τις συχνές αναφορές της σε αυτή. Τέλος, σίγουρα δεν προσανατολίζεται σε μια συνεργασία με την Τουρκία (αντίθετα με ότι υποστηρίζει δηλαδή η *Εφημερίς των Συζητήσεων)* αφού θεωρεί πως είναι προδεδικασμένο το τέλος που θα έχει και κατά συνέπεια η Ελλάδα θα πρέπει να εκμεταλλευτεί την όποια ευκαιρία της δοθεί ώστε να αποκομισει σημαντικά οφέλη.

Ι. Η επανάσταση στη Βοσνία Ερζεγοβίνη

[288] Εφημερίς, 14.11.1875
[289] Εφημερίς, ο.π.
[290] Εφημερίς, 05.09.1875 και 04.02.1876 και 07.02.1987 και 08.02.1875
[291] Εφημερίς, 09.08.1875

Όπως είδαμε παραπάνω, αρχικά συναντάμε λίγες αναφορές σχετικές με τις εξελίξεις σε αυτή την επανάσταση των ομόδοξων λαών, νωρίς όμως η *Εφημερίς* συνειδητοποιεί πως η Ελλάδα θα πρέπει να βγεί από το λήθαργό της και να αναλάβει γρήγορα δράση με όποια μέσα διαθέτει ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στο νέο σκηνικό που διαμορφώνεται στην Ανατολή. Γι' αυτό το λόγο σε μήνυμά της προς την κυβέρνηση, τη συμβουλεύει να δημιουργήσει πρεσβείες[292] ώστε να ισχυροποιήσει την παρουσία της στην Ευρώπη για να μην αποξενωθεί ακόμα περισσότερο η Ελλάδα, τη στιγμή που *οι λαοί της Ανατολής πάντες εργάζονται, κινούνται, ανανεούσι τας σχέσεις των, συνάπτουσι σχέσεις, εκθέτουσι τα δίκαια των, τας αξιώσεις των, τας θυσίας των*[293].

Λίγες μέρες αργότερα, σε κεντρικό άρθρο της για τις διάφορες τάσεις που επικρατούν στη Βουλή αναφορικά με το Ανατολικό Ζήτημα, παρουσιάζει τις πολιτικές δυνάμεις στη Βουλή χωρίζόμενες σε τέσσερις κατηγορίες : α) σε αυτούς που είναι δειλοί απέναντι στο ευρυνόμενο νέο πολιτικό στάδιο της Ελλάδας δηλαδή τους απαισιόδοξους και τους *ουδεμίαν έχοντες πεποίθησιν εια την φιλαλήθειαν των επαγγελομένων τας νέας αρχάς* β) σε αυτούς που προσπαθούν να σώσουν τα αίσχη του παρελθόντος δια της ηπιότητας και οι οποίοι μοιάζουν με τους πρώτους αλλά διαφέρουν στο ότι τρέφουν ελπίδες για επερχόμενη πρόοδο αλλα την ίδια στιγμή φοβούνται τις όποιες αντιστάσεις γιατί αδυνατούν να καταλάβουν πως *άνευ δυνατής συγκρούσεως ουδέποτε προέκυψε αγαθόν* γ) σε αυτούς που επιδιώκουν την εξυπηρέτηση των δικών τους σκοπών, δηλαδή οι *προσποιούμενοι τους μεγαλεπηβόλους της εθνικής δόξης αντιλήπτορας και ενθημούμενους του Αγαθαγγέλου τας προφητείας ιν' αποσπάσωσι την προσοχήν του έθνους από των καθημερινών του καθηκόντων* και δ) στους *πλανώντας εκ του γοήτρου, όπερ ενέχουσιν αι άρτι κυκλοφορούσαι ιδέαι περί επιλύσεως*

[292] Φαίνεται πως τη δημιουργία πρεσβειών αλλά και την ενίσχυση των ήδη υπαρχουσών, η *Εφημερίς*, την θεωρεί πρωτίστης σημασίας γι' αυτό το λόγο επικρίνει την καθυστέρηση διορισμού πρέσβη της Ελλάδος στο Βερολίνο *εν στιγμαίς τοσούτο κρίσιμοις δια την Ανατολήν, και ενώ η Ελλάς αντιπροσωπεύεται ήδη παρά ταις ετέραις δύο αυτοκρατορίαις, αίτινες εξίσου μετά των Γερμανών κρατούσιν εις χείρας των το μέλλον του ελληνισμού* (Εφημερίς, 20.02.1876). Αυτήν την καθυστέρηση μάλιστα στην χαρακτηρίζει *εντροπή* που προκαλεί διπλή ζημιά, αφού από τη μια χάνεται πολύτιμος χρόνος και από την άλλη αποτελεί ηθική βλάβη για τη χώρα γιατί αφήνει να εννοηθεί πως δεν υπάρχουν ικανοί άνθρωποι για να διοριστούν σε μια τέτοια θέση (Εφημερίς, 07.05.1876)

[293] Εφημερίς, 20.11.1875

του λεγόμενου ανατολικού ζητήματος με αποτέλεσμα να προκαλούν νέες εσωτερικές περιπλοκές και υπουργικές κρίσεις. Αναφερόμενη στις τέσσερις αυτές κατηγορίες πολιτικών της Βουλής όπως αυτή τις αντιλαμβανόταν, η *Εφημερίς* ήθελε να καταδείξει το γεγονός πως το κοινό στοιχείο όλων αυτών είναι πως ενώ *σπινθήρ αναμένεται ν' αναφλέξη την Ανατολήν,* στη Βουλή αναλώνονται σε μακρές και ατέλειωτες συζητήσεις, αποσκοπώντας ο καθένας να ικανοποιήσει τους δικούς του σκοπούς και σαν λύση προτείνει να ενισχυθεί το Κοινοβούλιο και να καταφέρει να δει *από υψηλοτέρας σκοπιάς ατάραχο* που οδηγεί καθένας από τους νέους δρόμους που χαράσσονται στην Ανατολή[294].

Ενώ αρχικά η *Εφημερίς* φαίνεται να είναι απογοητευμένη από τη στάση όλων των πολιτικών ομάδων της Βουλής για τον καθένα από τους λόγους που προαναφέρθησαν, στη συνέχεια υιοθετεί μια σκληρή στάση και επικεντρώνει την κριτική της συγκεκριμένα στην κυβέρνηση Κουμουνδούρου για την επιλογή της να ακολουθήσει η Ελλάδα ειρηνική πολιτική στο θέμα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Είναι σημαντικό πως αρχίζει η εφημερίδα να υιοθετεί αυτή τη στάση της σκληρής κριτικής, από τη στιγμή έχει αρχίσει να είναι σίγουρο πως η Σερβία θα κηρύξει και αυτή τον πόλεμο στην Τουρκία ασκώντας μάλιστα πιέσεις στην Ελλάδα να την ακολουθήσει[295], όπως και η Βουλγαρία η οποία περίμενε την ευκαιρία για να κάνει το ίδιο. Σπεύδει πάντως να διευκρινίσει πως στην *Εφημερίδα* : *δεν γράφομεν ως αντιπολιτευόμενοι, διότι δεν έχομεν να γίνομεν συμπολιτευόμενοι, ούτε πολιτευόμεθα ημείς.[...] ήμεθα Έλληνες και ωνειρεύθημεν το μεγαλείον της πατρίδος και ηλπίσομεν πολλά, και συγκινούμεθα κ' ενθουσιώμεν εις την ελάχιστην ελπίδα περί τελέσεως των σκοπών του ελληνισμού*[296], αφού δεν θέλει να συνδεθεί η κριτική της με αυτή που ασκεί η αντιπολίτευση και κατά συνέπεια και οι αντιπολιτευόμενες εφημερίδες. Κατ'

[294] Εφημερίς, 30.11.1875

[295] Ο Μίλαν θεωρούσε πως η συμμαχία του με την Ελλάδα ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία του σκοπού του και μάλιστα για να δελεάσει την κυβέρνηση δήλωσε πως για την περιοχή της Μακεδονίας που ο πληθυσμός ήταν μικτός, θεωρούσε δίκαιο να περιέλθουν οι παράλιες περιοχές στην Ελλάδα και από το εσωτερικό αυτές στις όποιες υπερτερούσε το ελληνικό στοιχείο.

[296] Εφημερίς, 25.04.1876

αρχάς δεν έχει καμία εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του Πρωθυπουργού [297]αφού θεωρεί πως από τη στιγμή που έχει εκθέσει την Ελλάδα στο παρελθόν δεν είναι ικανός να διαμορφώσει μια σωστή γνώμη *περί του πρακτέου εν τοιαύτη περιστάσει, καθ' ην η τύχη του όλου του έθνους ημών εν τω μεγάλω της Ανατολής θορύβω παίζεται*[298]. Με αφορμή μάλιστα και την αποδημία του βασιλιά, ο οποίος μόλις είχε ξεκινήσει το ταξίδι του με σκοπό να επισκεφτεί τις σημαντικότερες πρωτεύουσες της Ευρώπης, η *Εφημερίδα* αγανακτεί γιατί βλέπει την Ελλάδα να είναι σχεδόν *αυτοδιοίκητη* αφού η διοικητική μηχανή κρίνει πως δεν δουλεύει καλά αλλά κυρίως ως προς την εικόνα που προβάλει προς τα έξω, τη βλέπει να είναι *ταπεινή αντί μεγαλόφρονος, ικετευτική αντί διεκδικητικής, προσκλίνης αντό ενόπλου,*και πως ως ***κόλαξ και του προαιωνίου εχθρού της αντί διεκδικήτριας*** *ελπίζει τουλάχιστον επαιτικώς συρόμενη εις τας αυλάς των μεγάλων να επισύρει το έλεος να λάβη* ***ελεημοσύνη έναν οβολό ή πλούτον οφείλουσα να διεκδικήσει***[299]. Τον ίδιο τον Κουμουνδούρο δε, τον κατηγορεί πως το μόνο που τον ενδιέφερε ήταν να ανέλθει στην εξουσία αφού αυτό εξάγει σαν συμπέρασμα από τη δήλωση του ίδιου και του *Εθνικού Πνεύματος*[300] πως δεν μπορούν να πράξουν τίποτα. Την ίδια μέρα παραθέτει μάλιστα και δεύτερο άρθρο[301], ως σχόλιο στην απάντηση που έδωσε το *Εθνικόν Πνεύμα* στα ερωτήματα που τόσο καιρό του θέτει η εφημερίδα με θέμα τις *προπαρασκευές*, μιας απάντησης που φαίνεται πως περίμενε πολύ η *Εφημερίς* από την κυβερνητική εφημερίδα. Στο επιχείρημα του *Εθνικού Πνεύματος* πως η πορεία που μπορεί να ακολουθήσει η κυβέρνηση είναι προδεδικασμένη εξαιτίας της κατάστασης που παρέλαβε από την προηγούμενη κυβέρνηση, η

---

[297] Την ανευθυνότητα του την στηρίζει και στο γεγονός πως κάποιες φορές αρνείται να σχολιάσει θέματα της εσωτερικής πολιτικής με τη δικαιολογία πως ασχολείται με τα της Ερζεγοβίνης και της Σερβίας, ενώ σύμφωνα με τη γνώμη της *Εφημερίδας* δεν πράττει απολύτως τίποτα. Εφημερίς, 22.04.76

[298] Εφημερίς, ο.π.

[299] Εφημερίς, 27.04.1875

[300] Στο *Εθνικόν Πνέυμα* έχει προηγηθεί και μία άλλη επίθεση της *Εφημερίδας* η οποία δείχνει και την άποψη των συντακτών της δεύτερης για το πως θα πρέπει να συμπεριφέρεται μια εφημερίδα στο αναγνωστικό της κοινό : *χθες δεν εξεδόθη το υπουργικόν Εθνικόν Πνεύμα. Δεν ήξευρε τι να γράψη, τι να ψευσθή και να γελάση τον κόσμον. Εϊνε καιαυτό μέθοδος του παλαιού συστήματος. Εν ημέραις πονηραίς διακόπτει η έκδοσις των ημιεπίσήμων φύλλων, η οφειλόμενη συνεννοήσις δηλαδή μεταξύ λαού και κυβερνήσεως.* Εφημερίς, 07.05.1875

[301] Εφημερίς, 27.04.1876

Εφημερίδα χαρακτηρίζει τους κυβερνώντες ένοχους και τυφλούς *ενώπιον της σπουδαιότητας των περιστάσεων*. Κι αυτό γιατί, σύμφωνα με το άρθρο, ακόμα και αν δεχτεί κανείς πως η προηγούμενη κυβέρνηση *υπνώσα βαρούχειον ύπνον* τουλάχιστον εκείνη την εποχή επικρατούσε ειρήνη, ενώ με την παρούσα κυβέρνηση *ήναψε πυρκαϊά μεγάλη εις τον οίκον του γείτονος* και αυτή δεν κάνει τίποτε για να *αποτρέψει τις φλόγες από το να επεκταθούν και στον δικό της οίκο.* Την κατηγορεί λοιπόν πως επιμένει σε μια ειρηνόφιλο πολιτική, η οποία μπορεί σε άλλες εποχές να είναι η πλέον ενδεδειγμένη για ένα έθνος, αλλά όταν οι περιστάσεις απαιτούν το αντίθετο, η επιμονή σε αυτήν μετατρέπεται σε *ασυνεσία* και *αφροσύνη* αφού το αφήνει εντελώς απροετοίμαστο.

Μάλιστα ως προς την ειρηνόφιλο πολιτική, η *Εφημερίς* έχει κάποιες ενστάσεις, για το τι τελικά αντιπροσωπεύει στη συγκεκριμένη περίπτωση αφού αυτή την αντιλαμβάνεται ως την παραδοχή της απαλλοτρίωσης των σχεδίων και του προορισμού του έθνους, απάρνηση των αδελφών του και παραμέληση των υποχρεώσεων που έχει προς αυτούς[302] · με άλλα λόγια ως την εγκατάληψη της Μεγάλης Ιδέας[303] ενώ για την ίδια μια αληθινά *ειρηνική* πολιτική θα ήταν να ανασυνταχθεί στρατιωτικά το έθνος (αν και αυτό ακούγεται οξύμωρο). Μάλιστα βασιζόμενη στην δήλωση του Κουμουνδούρου πως η πολιτική του *δεν είναι αποτέλεσμα αδυναμίας αλλά υπολογισμού και φρονήσεως* ανταπαντά πως αυτές οι *εξευτελιστικές αλλ' αναγκαίες αρχές* θα έπρεπε να έχουν υιοθετηθεί πριν από κάποια χρόνια ώστε τώρα που παρουσιάζεται η ανάγκη να υπάρχει περίσσευμα στον προυπολογισμό της χώρας αλλά και στρατός έτοιμοπόλεμος έστω και σε κατάσταση ειρήνης[304].

Εν τω μεταξύ τα πράγματα στην Ανατολή γίνονται ακόμη πιο κρίσιμα καθώς οι Βούλγαροι αποφασίζουν να συμμετάσχουν και αυτοί στην επανάσταση διεκδικώντας τη δική τους μερίδα του λέοντος. Η *Εφημερίδα* στις

---

[302] Μάλιστα την παροιμοιάζει με κακό και ασυνείδητο γιατρό *ούτως ελεεινώς αυτόν, επιμηκύνει όσον θέλει τον χρόνον της θεραπείας και απομυζά το βαλάντιον του ατυχούς.* Εφημερίς, 28.04.1876

[303] Για τη Μεγάλη Ιδέα έχει γράφτει και σε άλλο άρθρο της εφημερίδας : *Μωροί και τυφλοί! Ουδείς ουδέποτε ηυχήθη την εγκατάλειψιν της μεγάλης ιδέας, αλλά πάντες ζήτησαν να καταλίπωμεν την πεπατημένην σκολιάν και να την επιζητήσωμεν μετά συνέσεως, ανταπτύσοντες εσωτερικώς το κράτος και μη εξαντλούμενοι εις άσκοπα κινήματα και προς όφελος άλλων ουδέν και χάριτας ομολογούντων.* Εφημερίς, 27.04.1876

[304] Εφημερίς, 30.04.1876

πρώτες της αναφορές για τη βουλγαρική επανάσταση αρκείται να δίνει πληροφορίες για την εξέλιξη των μαχών και το μόνο σχόλιο που κάνει είναι πως υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να υπάρξουν αντεκδικήσεις από μεριάς των Τούρκων με αποδέκτες τους χριστιανικούς πληθυσμούς (κάτι το οποίο συμβαίνει στη συνέχεια[305]). Και όλα αυτά συμβαίνουν τη στιγμή που σύμφωνα με την ίδια, στην Ελλάδα λείπει *ο πυρετός εκείνος μεθ' ου άλλοτε εδέχοντο οι εν τη ελευθέρα Ελλάδι την ελαχίστην είδησιν περί υποκινήσεως του ανατολικού ζητήματος*, γεγονός που το αποδίδει αφενός στην δυσπιστία των Ελλήνων για το κατά πόσο θα μεριμνήσει η Ευρώπη για τα ελληνικά συμφέροντα, αφετέρου στην ανικανότητα των ελληνικών κυβερνήσεων[306].

Σε αυτή την κρίσιμη εποχή πάντως, τα άρθρα της *Εφημερίδας* με τα οποία ασκεί κριτική στη στάση της κυβέρνησης, είναι καθημερινά και ιδιαίτερα καυστικά, φτάνουν δε στο σημείο κάποιες φορές να μην λένε κάτι καινούριο απλώς να αποτελούν κάτι σαν υπενθύμιση στη συνείδηση του αναγνωστικού κοινού για τη δυσμενή θέση στην οποία έχει φέρει τη χώρα η κυβέρνηση χωρίς μάλιστα να το παραδέχεται. Έτσι δηλώνει πως ακόμα και αν θα επιθυμούσε να κάνει *αντιπολίτευση* αυτό δεν θα ήταν δυνατό, καθώς προϋποτίθεται να υπάρχουν πράξεις και ενέργειες πάνω στις οποίες να γίνει κριτική, αλλά γι' αυτήν η κυβέρνηση, όχι μόνο *έπραξον ουδέν, ουδέν, ουδέν*[307] αλλά επιπλέον κάποια στιγμή στο μέλλον θα λέει ότι *εφρόντισε δια την δόξαν του έθνους αλλά εκωλύθη*[308] σαν να μην ευθυνόταν αυτή γι'αυτό[309].

---

[305] *Καθ' εκάστην πανταχόθεν της Μακεδονίας φθάνουσιν ειδήσεις φοβεραί και σπαραξικάρδιαι. Πανταχού συμβαίνουσιν αρπαγαί, δαρμοί φοβεροί, βιασμοί γυναικών, συλλήψεις και φυλακίσεις των ευυπολητέρων και πλουσιοτέρων χριστιανών*. Εφημερίς, 21.06.1876

[306] Εφημερίς, 02.05.1876

[307] Εφημερίς, 03.05.1876

[308] Εφημερίς, 04.05.1876

[309] Μάλιστα αναφέρεται και σε μια γελοιογραφία της εφημερίδας *Φως* για να περιγράψει τη μοιρολατρική θέση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα : *Η Ελλάς καθήμενη μ' εσταυρωμένας χείρας εις τους πρόποδας της Ακροπόλεως εν μέσω κιονοκράνων και άλλων ερειπίων και την μεν ασπίδαν ερριμένην πέρα έχουσα την δε θήκην της σπάθης κενήν και ανηρτημένην εις δέδρον, χάσκει προς τ' άνω στρέφουσα την κεφαλήν, ανοίγει το στόμα πηχιαίον και ατενίζει την Κωνσταντινούπολιν (ή άλλην τουρικήν πόλιν, κυρίως ειπείν εις τζαμίον μέγα) κρεμαμένην εν είδει πλακούντος από του υψηλοτάτου κλάδου του αυτού δένδρου εφ' ου ανηρτήθη η θήκη της σπάθης. Λέγει δε, λέγει μόνον:"Πέσε πηττα να σε φάγω". Η ημισέλινος πέρα ανατέλουσαν φωτίζει την σκηνήν.* Εφημερίς, 10.05.1876

Η νέα αγωνία της *Εφημερίδας* είναι, μπροστά στον καταιγισμό των εξελίξεων, μήπως τα δίκαια της Ελλάδας παραγκωνιστούν και ευνοηθούν μόνο οι σλαβικοί λαοί κάτι το οποίο αρχίζει να δείχνει πολύ πιθανό από τη στιγμή που οι Δυνάμεις ασχολούνται περισσότερο με την τύχη των Σλάβων παραβλέποντας κατά κάποιο τρόπο τους Έλληνες. Σε μια ανταπόκριση Έλληνα σε ξένη εφημερίδα που αναπαράγει η *Εφημερίς* καθώς την ενστερνίζεται, εκφράζεται με αγανάκτηση η άποψη πως είναι *άφρον καθ' ην εποχήν άλλα έθνη απέκτησαν την αναεξαρτησίαν και την ενότητά των, να καταδικάζεται να μένη υπό ασιατικήν κυβέρνησιν εκείνο ακριβώς το έθνος, όπερ λόγω δραστηριότητας, πλούτου πολιτισμού και επιδόσεως εις τας επιστήμας, το εμπόριον, και την βιομηχανίαν, υπερτερεί κατά πολύ των Σλάβων*[310] ενώ αναγγέλεται και η ανάληψη πρωτοβουλιών από τους αρχηγούς του εθνικού κινήματος (αναφέρεται λογικά στις εθνικές εταιρείες) αφού κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να είναι διαθετιμένη να κάνει η κυβέρνηση[311].

Όπως είναι φυσικό, δεδομένου του πρόσφατου ελληνοβουλγαρικού ζητήματος, ο σλαβικός κίνδυνος αποκτά πιο συγκεκριμένη μορφή στο πρόσωπο των Βούλγαρων, αφού κυρίως αυτοί είναι οι επίδοξοι συνδιεκδικητες των Ελλήνων στα εδάφη της Μακεδονίας : *Οι σλαβικοί λαοί υποστηριζόμενοι υπό μεγάλης δυνάμεως θα εγείρωσι μεγίστας αξιώσεις. Οι Βούλγαροι επεκτείνονται ως πλημμυρίζουσα μεγίστη θάλασσα και εντεύθεν του Αίμου, νυν δε, κατά νεωτέρας ειδήσεις εξετάθη και εκείθεν του Αίμου. Ήγγικεν η ώρα καθ' ην αποφασίζεται η τύχη του ελληνισμού, και ημείς σήμερον θα μεταβώμεν εις Φάληρον*[312] *να διασκεδάσωμεν*[313]. Υπό αυτές τις συνθήκες, η *Εφημερίδα* ζητά επιτακτικά την επιστροφή του βασιλιά στην Ελλάδα και την σύγκληση της Βουλής γιατί θεωρεί πως ενώ οι μέρες είναι πολύτιμες και ανεκτίμητες, περνάνε χωρίς

[310] Εφημερίς, 12.05.1875

[311] Άλλο παρόμοιο άρθρο με το οποίο εκφράζεται η ανησυχία της *Εφημερίδας* είναι και το ακόλουθο : «*Οι Σλαυικοί λαοί θα αποκτήσωσι προνόμια και δικαιώματα. Εκεί πλησίον των υπάρχουσιν Έλληνες την γλώσσαν και την καταγωγήν. Τούτων τας γαίας, την χώραν, εν περιπτώσει καθ' ην το οθωμανικό κράτος θα περιεσπάτο εις άλλα, ποιος θα φυλάξη, ποιος θα κατάσχη, έως ου λυθή η διαφορά; Πότε θα παύση το αναφυέν νυν πυρώδες περί Ανατολής ζήτημα; Αύριον; Όχι. Μετά ένα μήνα; Όχι. Μετά έν έτος; Όχι. Ίσως βραδύτερον, βραδύτερον θα υφίσταται ακόμη*» .Εφημερίς, 09.05.1876

[312] Στο Φάληρο γινόντουσαν εκείνη την περίοδο διάφορες θεατρικές παραστάσεις οι οποίες συγκέντρωναν πολύ το ενδιαφέρον του κοινού, πολύ περισσότερο μάλιστα από τις εξελίξεις στην Ανατολή.

[313] Εφημερίς, 15.05.1876

κάποιο όφελος για την Ελλάδα, η οποία θα πρέπει να αναλάβει δράση και να *μην καταδέχεται να συκγρίνεται καν προς τα άλλα κράτη και μάλιστα υποτελή*[314]. Αυτή η τελευταία άποψη, πως δηλαδή η Ελλάδα είναι ανώτερη σε σχέση με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη εξαιτίας του παρελθόντος της αλλά και της εθνικής της αφύπνισης που έχει προηγηθεί των υπολοίπων φυλών, φαίνεται να είναι ένα ισχυρό επιχείρημα για την εφημερίδα, που σημερινά δεδομένα θα μπορούσε να πούμε ότι πρόκειται και για ακραία εθνικιστική άποψη. Ο προορισμός της ελληνικής φυλής μάλιστα υποστηρίζει πως είναι να αποτελέσει μελλοντικά τον διάδοχο της οθωμανικής αυτοκρατορίας αφού στην περιοχή θα πρέπει να αναδειχθεί ένα κράτος αξιοπρεπές, που θα μπορεί να διατηρήσει την ισορροπία και να είναι *εκπολιτιστικός και άξιος αντίμαχος δια του νοός και της ικανότητος εις την πλήθυν των απαιδεύτων εκείνων λαών, οίτινες χύνονται τη υποκινήσει της Ρωσίας* ***απροπαράσκευοι, άχρηστοι και επιζήμιοι άρπαγές τόπων***[315]**.** Για άλλη μια φορά μέσα από τον Τύπο, αναδεικνύεται η Ελλάδα ως η πιο άξια φυλή της Ανατολής σε αντίθεση με τους σλαβικούς λαούς που λειτουργούν σαν πιόνια υπό τις οδηγίες των Δυνάμεων και κυρίως της Ρωσίας, με την ελπίδα να *αρπάξουν* εδάφη από τους νόμιμους δικαιούχους τους[316]. Αυτή η Ελλάδα όμως, των υψηλών στόχων και προσδοκιών, κινδυνεύει τώρα να γίνει θύμα εκμετάλλευσης *υπό άλλου ομόθρησκού έθνους, όπερ μισεί την εν τη ιστορίαν της Ελλάδος ποιητικότητας και δόξαν, θέλει δε να αποδείξη, ότι εν τω ισχυρώ τούτω αιώνι υπειρχύει παντός γοήτρου ιστορικού η βαρεία δύναμις και η πολυπληθής θετικότης*[317] . Έτσι καταλήγει η εφημερίδα, οι Έλληνες βρίσκονται σε αμηχανία στο άκουσμα της είδησης πως τα στρατεύματα των

---

[314] Εφημερίς, 15.05.1876

[315] Μάλιστα προσδιορίζεται πως : το στοιχείον όπερ η Ευρώπη θα ζητήσει να υποστηρίξει έσται το ελληνικόν στοιχείον. Δεν λέγομεν η μικρά ελευθέρα Ελλάς, η άσημος, η κακώς διοικούμενη, η την πατρικήν κληρονοιμίαν σπαταλήσασα αυτά, η ασθενής, η απροπαράσκευος, η πενήσσα, η προάγουσα την ανικανότητα [...] δεν λέγομεν τούτο, αλλά το ελληνικόν στοιχείον. Εφημερίς, 27.05.1876

[316] Σε στιγμές μεγάλης απογοήτευσης πάλι, η Ελλάδα παρουσιάζεται σαν ένα *τερατώδες σύμφυρμα, ένα νόθο κράμα φρονημάτων αναιρούντων άρδην αυτήν την αιτίαν της απελευθερώσεως* για το οποίο θα έχει δίκιο να το αποκληρώσει η Ευρώπη και να το ρωτήσει : *Τι έισαι; Και πως οικιοποιείσαι παραδόσεις και δικαιώματα λαού υπάρξαντος μεν και εμμείναντος ει τοις φρονήμασι του μέχρι τίνος αλλ'αίφνις εξαφανισθέντος; Πόθεν κατάγεσαι και με ποιάς ιδέας ανετράφης;* Εφημερίς, 09.07.1876

[317] Εφημερίς, 22.06.1876

Σέρβων εισβάλλουν στη Βοσνία και αιφνιδιάζουν το Σουλτάνο· αν οι Σέρβοι χάσουν, θα νιώσουν λύπη και τύψεις συνείδησης που δεν βοήθησαν μια χριστιανική φυλή, αλλά από την άλλη αν επιτύχουν, την ίδια λύπη θα αισθανθεί γιατί θα βλέπει να προχωρά μια άλλη φυλή[318]. Πρόκειται για μια μεγάλη αλήθεια, που δεν φοβάται να παραδεχτεί η *Εφημερίς* αφού πάνω απ' όλα την ενδιαφέρει το όφελος της Ελλάδας· παρά το γεγονός όμως πως οι σχέσεις της χώρας με τους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς έχουν μπει σε μια νέα εποχή, δεν μπορεί να παραβλέψει εντελώς το γεγονός ότι την συνδέουν μαζί τους και ισχυρότατοι θρησκευτικοί δεσμοί. Αυτό φαίνεται κυρίως σε επόμενα άρθρα όπου απέναντι στην επιμονή της κυβέρνησης για ουδετερότητα, εκθειάζονται οι επιτυχίες των σλαβικών λαών, *των εχθρών αλλά και αδελφών*[319] *που τους εξώθησαν και τους εξωθούν κατά του ελληνισμού,* μόνο που δεν αυτό δεν είναι ξεκάθαρο αν γίνεται καθαρά και μόνο από συμπάθεια προς τους ομόδοξους ή σαν μια ύστατη προσπάθεια να αφυπνιστεί η κοινή γνώμη και η κυβέρνηση[320].

Συνέπεια αυτής της στάσης της Ελλάδας, είναι και οι υπόλοιποι λαοί να δυσαρεστηθούν και να κάνουν πολλές φορές αρνητικά σχόλια για την επιμονή της στην πολιτικής της ουδετερότητας. Σημαντικός πολιτικός του Μαυροβουνίου αναρωτιέται *αν πράγματι ως αποστολήν της (η Ελλάδα) θεωρεί την απελευθέρωσιν των υποδούλων αδελφών, που θα εύρη άλλη τοιαύτη ευκαιρίαν* αφού αν πετύχουν αυτοί σήμερα δεν θα υπάρχει κανείς να την υποστηρίξει στο

---

[318] *Η Ελλάς η φωτοδότις φοβείται νυν μη και η επιτυχία αυτή των ομοθρήσκων της αγωνιζομένων λαών γίνη καταστροφή μερίδος του προορισμού της, μην σβύση που ακτίνα μια του φωτός της το απότομαν του Βορρά φύσημα. Και συλλογίζεται ότι ίσως το τέλος του αγώνα τούτου του παρεμπεσόντος θα ήνε αρχή φοβερή αυτής νέου αγώνος, εις ον το παν της να διακυβεύση.[...]Αρκεί, αρκεί να ηνε έτοιμη δια να διεκδικήση τα δικαιώματά της, αν ίδη λησμονούμενα αυτά.* Εφημερίς, 23.06.1876

[319] *Ο Θεός των καταδυναστευομένων και πασχόντων, ο Θεός του ελέους και των οικτιρμών, ελεήσαι και ευλογήσαι τα όπλα των υπέρ πίστεως και πατρίδος μαχομένων αδελφών ημών! [...] Μας ηδέλφωσε μετ' αυτών η δουλεία, το μαρτύριον αιώνων μεκρών και τέλος το Δραγατσάνι. Η καρδία ημών πάλλεται εξ αγαλιάσσεως εις το άκουσμα εκάστης επιτυχίας.* Εφημερίς, 12.09.1876

[320] Κι αυτό γιατί δεν παραλείπεται να τονιστεί για άλλη μια φορά, πως αυτό που κάνει η Ελλάδα είναι απλώς να φαίρεται σαν *γύναιον αδύνατο* αφού *ητιμάσθη* και *επροδόθησαν τα τιμαλφέστατα και ιερώτατα συμφέροντα αυτής* και για το λόγο αυτό ζητά η εφημερίδα να λογοδοτήσει η κυβέρνηση για ποιό λόγο κατεδίκασε *τον τόπον εις αναπόφευκτον ουδετερότητα, εις περιστάσεις καθ' ας πολλά εδύνατο να επιτύχη και μεγάλα η Ελλάς, παρασκευαζομένη, και ομοίας των οποίων πρέπει να παρέλθωσι χρόνοι πολλοί όπως επιτύχη.* Εφημερίς, ο.π.

μέλλον[321] ενώ σε ένα τηλεγράφημα του Reuters αναφέρεται πως *μεταξύ Ελλάδος και Σερβίας ουδέ σχέσεις ουδέ όροι υπάρχουσιν, η δε ελληνική κυβέρνησις ουδαμώς εννοεί να παραιτηθή της ειρηνικής αυτής πολιτικής*[322]. Διφορούμενη είναι και η στάση του ξένου Τύπου απέναντι στην Ελλάδα, κυρίως μετά και την επίμονη άρνησή της στις προτροπές του Μίλαν, αφού ορισμένες εφημερίδες την επαινούν για τη στάση της ενώ άλλες την ειρωνεύονται και την απειλούν[323]. Η *Εφημερίς* θα επιλέξει να αναδημοσιεύσει και ένα άρθρο από τη *Νέα Ημέρα* της Τεργέστης, μιας από τις πιο σημαντικές εφημερίδες του τύπου της ομογένειας, η οποία είναι και αυτή δυσαρεστημένη από την *αδρανή ουδετερότητα* που εφάρμοσε ο Κουμουνδούρος χωρίς κατά τη γνώμη της παράλληλα να προπαρασκευάσει το έθνος αλλά ούτε και να δημιουργήσει εγκαίρως ελληνικό ζήτημα[324]. Και στον εγχώριο Τύπο όμως γράφονται συνεχώς άρθρα για την οπτική με την οποία βλέπει η Ελλάδα το όσα συμβαίνουν στην Ανατολή. Σημαντικό είναι και ένα άρθρο της *Εφημερίδος των Συζητήσεων* που παραβάλει η *Εφημερίδα*, το οποίο παρουσιάζει την αντίφαση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα με έναν πολύ επικριτικό τρόπο· γράφει λοιπόν πως *η Ελλάς λέγει ότι απέχει και είνε φίλη της Τουρκίας, και όμως έυχεται τον διαμελισμό αυτής και περιμένει να την φάγη κατά μέρος* και πως επίσης *η Ελλάς δια τον φόβο του πανσλαυισμού απέχει, μισεί αυτόν, το κυρήττει, και όμως περιμένει εκ της επιτυχίας των όπλων του, αδρανής αυτη* υπογράφοντας την αυτοκτονία της αφού *ουδετερότις σημαίνει έλλειψις ενδιαφέροντος.* Επίσης θεωρεί πως αυτή η κατάσταση οφελεί τα συμφέροντα όλων (και των Τούρκων, και των Σλάβων και των Μεγάλων Δυνάμεων και πως το αποτέλεσμα τελικά είναι ότι *όλοι οι σλαυικοί λαοί συνενοήθησαν, παρεσκευάσθησαν, διοργανώθησαν,*

---

[321] Εφημερίς, 25.06.1876
[322] Εφημερίς, 29.06.1876
[323] Εφημερίς, 01.07.1876
[324] Επιπλέον, αναφέρει πως είναι αδύνατο να ανεχθούν οι Έλληνες να αποκτήσει προνομιούχα θέση κάποια άλλη εθνότητα στην Ανατολή και πως για να υπάρξει πραγματική λύση στο Ανατολικό Ζήτημα, θα πρέπει μαζί με την τύχη των Βοσνίων, των Ερζεγοβινίων και των Βουλγάρων να βελτιωθεί με τους ίδιους όρους και τα ίδια προνόμια και αυτή των Θεσσαλών, των Ηπειρωτών και των Κρητών, αλλιώς η συνέπεια θα είναι η *πρόκλησις προς νέους πολέμους και νέας σφαγάς.* Γι' αυτό το λόγο συνιστά στην κυβέρνηση να *προλάβη νυν την επικείμενην καταστροφήν* με *άκρα τόλμη και γόργότητα αποφάσεων γιατί ο ελάχιστος δισταγμός δύναται να αποβή εθνικού ολέθρου πρόξενος.*Εφημερίς, 17.09.1876

αποκλεισθείσης μόνης της Ελλάδος, ήτις δια της διακυβερνήσεως της μάλιστα παρεδέχθη τον αποκλεισμόν τούτον[325]. Βλέπουμε λοιπόν, πως ακόμα και η *Εφημερίς των Συζητήσεων,* η οποία ήταν υπέρ της ουδετερότητας αρχικά και υποστήριζε την διατήρηση των καλών σχέσεων με την Τουρκία, τελικά αλλάζει οπτική βλεποντας πως δεν αποδίδει τα επιθυμητά αποτελέσματα η υιοθέτηση της ουδετερότητας [326]και υποστηρίζει την ανάληψη άμεσων πρωτοβουλιών. Η *Εφημερίς* πιθανότατα επιλέγει να αναδημοσιεύει αυτό το άρθρο της *Εφημερίδας των Συζητήσεων* γιατί θεωρεί πως έχει κάποια σημασία αυτή η αλλαγή στη στάση της, την οποία όπως σχολιάζει, παραδέχεται και η ίδια η *Εφημερίς των Συζητήστων*[327] αφού απολογείται για την μακρά σιγή της με την αιτιολογία πως ήθελε να αφήσει χρόνο στην κυβέρνηση για να λάβει αποφάσεις ώστε να μην κλονίζεται η Ελλάδα από εσωτερικούς σπαραγμούς[328]. Αξίζει να αναφερθεί πάντως πως ο μαχητικός τρόπος με τον οποίο η *Εφημερίς* προσπαθούσε να υποστηρίξει τη συμμετοχή της Ελλάδας στην σε έναν πόλεμο με την Τουρκία, οδήγησε στην απαγόρευση της κυκλοφορίας της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία[329].

Η κυβέρνηση, πάντως παρά τις όποιες επιθέσεις από τον Τύπο, δεν φαίνεται να είναι διατεθειμένη να αλλάξει στάση, αφού έχει την υποστήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων αλλά και του βασιλιά. Μέσω του *Εθνικού Πνεύματος,* όπως είδαμε και παραπάνω, ζητά μονίμως από τις εφημερίδες που την επικρίνουν να προτείνουν κάποια λύση και να μην περιορίζονται μόνο στην άσκηση αρνητικής κριτικής, γιατί όπως γράφει, το μόνο εύκολο είναι να διαφωνεί κανεί χωρίς να προσπαθεί να δώσει λύσεις. Σε αυτή την επίμονη

---

[325] Εφημερίς, 02.07.1876

[326] Ο Δεληγεώργης μάλιστα αναφερόμενος στον Κουμουνδούρο τον κακίζει, *δίοτι παρεδέχθη την πολιτικήν της ειρήνης χωρίς καν να εννοήση, υπό ποίας περιστάσεις γενικής ειρήνης εγένετο εκείνη και πως σήμερον ήλλαξαν αι περιστάσεις,* σηματοδοτώντας έτσι την αλλαγή και της δικής του πολιτικής.

[327] Εφημερίς, 09.07.76

[328] Η *Εφημερίς* είχε δεχτεί επίθεση για την κριτική της στην κυβέρνηση και μάλιστα σε μια εποχή που ήταν η μόνη που αντιδρούσε τόσο για τις κυβερνητικές επιλογές και γι' αυτό το λόγο κλονίστηκε το θάρρος της , όπως γράφτηκε στην ίδια, αφού όλοι *εκ πολιτικής αβροσύνης επέβαλον σιωπήν εις όλους τους εκτός των πραγμάτων.* Παρ' ολ' αυτά όπως βλεπουμε και από τα άρθρα η εφημερίδα εξακολούθησε την κριτική της γιατί πίστευε πως έτσι θα επέφερε κάποιο αποτέλεσμα και μάλιστα νιώθει δικαιομένη γιατί η πορεία των πραγμάτων δεν την διέψευσε. Εφημερίς, 15.05.1876

[329] Εφημερίς, 26.06.1876

απαίτηση της κυβέρνησης θα απαντήσει τελικά η *Εφημερίς* με την ερώτηση : *Τι υπουργείον είνε αυτό; Ποίου είδους μαλάκυνσην πάσχει; Και τολμά ακόμα να ζητη γνώμας ενώ δεν έχει μιαν να υποστηρίξη*[330]*;* υπονοώντας πως το μόνο που κάνουν οι εφημερίδες είναι να την συμβουλεύουν για το ποιά πορεία θα πρέπει να ακολουθήσει αλλά αυτή δεν το αντιλαμβάνεται. Η κόντρα μεταξύ των δύο εφημερίδων είναι συνεχής και με κάθε ευκαιρία η *Εφημερίς* σχολιάζει φράσεις από άρθρα του *Εθνικού Πνεύματος* όπως για παράδειγμα ένα άρθρο στο οποίο γράφει: *επειδή δεν γνωρίζομεν την αύριον αφήσατε μας σήμερον και μη ζητήτε τι παρ' ημών»*, εξοργίζοντας την πρώτη η οποία σπεύδει να απαντήσει πως *αν ούτω θέλουν τον πατριωτικόν μας οίκτον υπέρ αυτών, την πατρίδα βεβαίως αυτοί θεωρούσιν ως χειρότερον μεσιτικόν κατάστημα*[331]*.*

Όταν πια αρχίζει να φαίνεται όλο και πιο πιθανό το ενδεχόμενο να μην ληφθεί μέριμνα και για την τύχη των υπόδουλων Ελλήνων στην επικείμενη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, όπου θα συζητούνταν τα μέτρα για τη βελτίωση της κατάσταστης στις επαρχίες που είχαν επαναστατήσει, η κοινή γνώμη εξοργισμένη δημιουργεί συγκεντρώσεις για να δηλώσει τη δυσαρέσκειά της από τις οποίες πιο σημαντική είναι αυτή στην Πνύκα τον Σεπτέμβριο του 1876. Η *Εφημερίς* αναφέρει πως μαζεύτηκαν 8.000 περίπου πολίτες από όλες τις τάξεις *ίνα ακούσωσι του μέλλοντας να λαλλήσωσι περί των της Ανατολής πραγμάτων σεβαστούς καθηγητάς του Πανεπιστημίου Κ. Παπαρρηγόπουλου*[332]*, Εμμ, Κόκκινον και Ν. Δαμαλάν* και πως σε αυτό το

---

330 Εφημερίς, 09.07.1876

331 Εφημερίς, 09.09.1876

332*Δημηγορία Κωνστ. Παπαρρηγόπουλου : Συμπολίται! Συνήθροισθημεν ανταύθα, ίνα εκδηλώσωμεν τα αισθήματα και τας ιδέας ημών περί του νέου αδικήματος, το οποίον κινδυνεύει να πάθη το ελληνικόν έθνος.[…] Μήπως η προτίμησις εκείνη της Ευρώπης υπηγορεύθη εξ του ότι οι μεν Σλαύοι επανε΄στησαν και έπαθον, οι δε Έλληνες ούτε επανέστησαν, ούτε έπαθον;*(απαριθμεί στη συνέχεια διάφορες "συμφορές" του έθνους σε διάφορες περιοχές με ελληνικό πληθυσμό).*[...] Αλλά το έργον της διπλωματίας είνε να θεραπεύη πληγάς υπάρχουσας, ουχί να δημιουργή νέας. [...] Δεν φθονούμεν την πρόχειρον έκβασιν των επαναστάσεων της Βοσνίας, της Ερζεγοβίνης και της Βουλγαρίας, εκ του εναντίου της καρδίας συγχαίρομεν μετά των ομοθρήσκων και ομοιπαθών ημών αδελφών επί τη εξαιρέτω ευνοία, ης ηξιώθησαν.[...] Η δυσκολία ήτο να φωτισθή η Τουρκία, η τυφλώττουσα Τουρκία, περί των αληθων αυτής συμφερόντων. Η Ευρώπη ανέλαβε να ανοίξη τον ένα των οφθαλμών αυτής. Διατί ο έτερος να μένη κλειστός; [...] Και έπειτα ηξεύρετε τι συμβαίνει; Ο προυπολογισμός των εσόδων της Τουρκίας συμποσούται εις 20.000.000 λιρών . Εκ τούτων δια πάσης καταπιέσεως και βιαιοπραγίας εισπράττει το ήμισυ από την Βουλγαρίαν, την Μακεδονίαν, την Θεσσαλίαν και την Ήπειρον. Η Ασία και η Συρία, αι ευφορώτατα της γης χώρας, δεν πληρόνουσι ουδέ το έτερον ήμισυ[...] εν άλλαις λέξεις, οι χριστιανοί της Ευρώπης γεμίζουν το ταμείον της Τουρκίας και θέλετε να*

συλλαλητήριο η κύρια άποψη που εκφράστηκε ήταν η απογοήτευση γιατί οι κυβερνήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων αν και αναγνώρισαν την ανάγκη της βελτίωσης της τύχης των χριστιανών εξαίρεσαν από τα *ευεργετήματά* τους ένα πλήθος χριστιανών, του Έλληνες που κατοικουν στη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τη Μακεδονία, τη Θράκη, την Κρήτη και τα υπόλοιπα νησιά καθώς και τη Μικρά Ασία[333]. Η εφημερίδα κάνει ένα πολύ ενδιαφέρον σχόλιο πάντως καθώς δεν παραλείπει να επισημάνει πως αν απομονωθούν κάποια αποσπάσματα από τις ομιλίες τότε θα βγάλει κανείς το συμπέρασμα πως η Ελλάδα βρίσκεται σ' αυτή τη δυσάρεστη θέση *διότι ήκουσε τας συμβουλάς των οικοδομών της Ευρώπης και δεν ηθέλησε τούδε να βλάψη το γενικόν συμφέρον της* ευρωπαϊκής *ειρήνης,* θεωρώντας αυτό ως τον μόνο λόγο της λαϊκής οργής και έτσι μάλιστα θα μπορέσει να δικαιολογήσει το ότι δεν αντιτάχθηκε η κυβέρνηση σ' αυτή τη συγκέντρωση, αντιθέτως φάνηκε σχεδόν να τηνυποστηρίζει. Θεωρεί λοιπόν χρέος της[334], μπροστά στον κίνδυνο να γίνει αυτή η παρανόηση, να μην επιτρέψει στην κυβέρνηση να ταυτίστεί με τέτοιες εκδηλώσεις και να κάνει τη διάκριση μεταξύ της *φωνής του λαού και της προδότιδος ανικανότητος του υπουργείου*[335] ενώ στη συνέχεια κάνει επίθεση σε πρώτο πρόσωπο και στον ίδιο τον Κουμουνδούρο[336]. Μάλιστα νιώθει την

παύσουν αι καταπιέσεις αυτών! Η Τουρκία δεν θέλει παύσει τυρανούσα τας χώρας ταύτας ειμή εάν βιασθή εις τούτο, ειμεή εάν αποσπασθώσιν επ' αυτής. Εφημερίς, 21.09.1876

[333] Εφημερίς, 20.09.1876

[334] Και θεωρεί πως το χρέος αυτό προέρχεται από το γεγονός πως από καιρό ήταν η μόνη που διαμαρτυρόταν τόσο έντονα κατά της κυβέρνησης και μάλιστα διερωτάται : *Που ήτο πάσα αυτή η πληθύς του φιλοπάτριδος κόσμου, που 'σαν οι βαθυρρήμονες και θερμού ούτοι ρήτορες εις τα περί παρασκευών παρακελεύσεις ημών;* Εφημερίς, 21.09.1876

[335] Εφημερίς, ο.π.

[336] Γι' αυτό το λόγο, η *Εφημερίς* παραθέτει και λόγο του Κουμουνδούρου με τον οποίο αυτός σχολιάζει τη συγκέντρωση στην Πνύκα και στο ίδιο φύλλο παραθέτει και την δική της απάντηση στον λόγο αυτό: *Κύριε πρωθυπουργέ της Ελλάδος, πως αποδέχεσαι τους λόγους από της Πνυκός του λέγοντος, ότι η Ελλάς έμεινεν απρακτούσα, διότι τοιαύτας είχεν ε π ι σ ή μ ο υ ς οδηγίας από της διπλωματίας επί υποσχέσει αμοιβής; […] Υβρίζεις τον λαόν της Ελλάδος, κύριε Κουμουνδούρε![...] Τότε, προ μηνών πολλών ελέγετο και επανελέγετο εις τον πρωθυπουργόν, ότι πρέπει αμέσως να συγκαλέση την βουλήν, εκ των ενόντων να συντάξη τον στρατόν της χώρας, και να κηρύξη μεν έστω, ότι μένομεν αμέτοχοι εις τον αγώνα, αλλά να δηλώση σαφώς εις όλας τας αυλάς και ειλικρινώς ως έλλην ποία είνε τα απαράγραπτα δικαιώματα του έλληνος, τι αξιοί [...] όχι να απατά ημάς λέγων ότι προπαρασκευαί δεν γίνονται εντός βραχέου χρόνου, πρέπει να μείνωμεν ήσυχοι, δια να μην χάσωμεν και το υπάρχον [...] Και ο πρωθυπουργός τότε εκώφευεν. Εσκεώρησε μίαν ουδετερότητα ομοιάζουσαν προς προδοσίαν, δεν ενόησεν ότι ούτω έχασε πλέον της λαλιάς το δικαίωμα σήμερον η Ελλάς. Τι λοιπόν αποδέχεται της Πνυκός τούτος λόγους; Αλλ' οι σλαυικοί λαοί απέκτησαν πλέον τα δικαιώματά των. [...] Αυτήν επώλησεν* (την Ελλάδα) *ο πρωθυπουργός κ. Κουμουνδούρος! και αφού μας απεγύμνωσε, και αφού ετήρησε το έθνος εις νεκρότητα, ως κατά μυστικήν τινά σύμβασιν, και αφού το εξέθεσε γελοίον εις*

ανάγκη να αιτιολογήσει αυτή την οργή της απέναντι στο αναγνωστικό της κοινό, και την αποδίδει σε *πνεύμα ειλικρινούς φιλοπατρίας και ανεξαρτησίας εις το φρόνημα* γιατί είναι υπέρ τέτοιων συναθροίσεων και εκδηλώσεων μόνο όταν αυτές είναι *αποκεχωρισμέναι από προδοτικών κυβερνήσεων*[337].

Η κυβέρνηση τελικά, οδηγούμενη και απο το λαϊκό αίσθημα, κρίνει πως είναι πλέον η κατάλληλη στιγμή για να εισαγάγει στη Βουλή νομοσχέδια για την άμεση στρατιωτική οργάνωση της χώρας, τα οποία όμως η εφημερίδα κρίνει ως πολύ καθυστερημένα· μια απέλπιδα προσπάθεια να προφτάσει η χώρα να δείξει στην Ευρώπη τη δύναμή της ώστε να μην σβηστεί από το χάρτη της Ευρώπης και δεν δείχνει κάποια επιείκια για την μεταστροφή της πολιτικής της. Μάλιστα, δεδομένου και του αρνητικού κλίματος στη Βουλή για τα εν λόγω νομοσχέδια[338], προβάλει την ανάγκη να αναδειχθεί ένας νέος πολιτικός ηγέτης ο οποίος θα αντιταχθεί στην υπάρχουσα κυβέρνηση και θα *κηρύξη καθαρώς το πρόγραμμα πανελληνίου εξεγέρσεως και αμύνης κατά διπλού εχθρού της ελληνικής ιστορίας*[339]. Πιθανότατα στο πρόσωπο του Δεληγεώργη, η εφημερίδα να εντοπίζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά, αφού αναφέρεται με ιδιαίτερα κολακευτικά λόγια στις ρητορικές του ικανότητες και ελπίζει από αυτόν να εκφράσει στην επικείμενη συνεδρίαση της Βουλής τις απόψεις που και η ίδια από καιρό υποστήριζει[340]. Εξάλλου οι απόψεις του Δεληγεώργη και της εφημερίδας ταυτίζονται και σε ένα άλλο βασικό κομμάτι, την συνειδητοποίση του σλαβικού κινδύνου ως του πλέον απειλητικού εχθρού της χώρας, πιο πολύ και από αυτήν την Τουρκία. Ο Δεληγεώργης στηρίζει έναν

την Ευρώπην μέχρι του Τούρκου, και εις τους Σλαύους, μέχρι του έσχατου Βουλγάρου. Εφημερίς, 22.09.2876

[337] Εφημερίς, 23.09.1876

[338] *Χθες τέλος ενεφανίσθη η κυβέρνησις επισήμως ενώπιον του εθνικού συμβουλίου. Ο πρωθυπουργός κ. Κουμουνδούρος καταθέτων εις την βουλήν νομοσχέδια διάφορα σκοπόν έχοντα την προπαρασκευήν του έθνους κατά ξηρά και θάλασσαν ανέπτυξε το πολιτικόν του πρόγραμμα υποστηρίξας την πολιτικήν του πυρός και του σιδήρου και προσθέσας :αι ιδέαι μας αυταί είνε παλαιαί, δεν μας τα επιβάλουσιν αι παρούσαι περιστάσεις, είνε πεποιθήσεις μας" Πιστεύομεν όμως ότι η παγερά όψις της βουλής κατά την χθεσινήν συνεδρίασιν [...] θα έπεισαν αυτόν, ότι αληθώς αι ιδέαι του είναι παλαιαί και επομένως δεν έχουν πέρασιν σήμερον. [...] Νομίζομεν, ότι δεν επιτρέπεται εις ένα πρωθυπουργό να αλλάζη τόσον ευκόλως πεποιθήσεις ως εάν ήτο ανεμοδείκτης, αλλ' ότι έπρεπε να έχη πεποιθήσεις και όχι παλαιάς ιδέας και εγκαίρως να το κηρύττει.* Εφημερίς, 08.10.1876

[339] Εφημερίς, 01.10.1876

[340] Εφημερίς, 05.11.1876 ενώ απόσπασμα από το λόγου του Δεληγεώργη παραθέτει η *Εφημερίς* στο φύλλο της επόμενης μέρας.

από τους λόγους του στη Βουλή[341] στην απειλή του πανσλαβισμού, διατείνοντας πως αυτό που το εν λόγω κίνημα ζητά, είναι να επικρατήσει του ελληνισμού και *δι' όλων των μέσων, κλήρου, διδασκάλων, αποστόλων, αρπάζει ναούς ελληνικούς, σχολεία ελληνικά, εισήλθεν επί τόπου εν ω ουδέποτε είχε πατήσει και διήγειρεν αξιώσεις,* διαμορφώνοντας έτσι τη δικη του μεγάλη ιδέα, γεγονός που όπως επισημαίνει άργησε να αντιληφθεί η κυβέρνηση[342]. Βέβαια από την άλλη, είναι παράξενο πως η *Εφημερίς* επιλέγει να υποστηρίξει τον Δεληγεώργη από τη στιγμή που αυτός δεν υποστηρίζει ανοιχτά την συμμετοχή της Ελλάδος στον πόλεμο. Προφανώς, βλέπει την πιθανότητα μιας μεταστροφής στην πολιτική του.

Σε ένα από τα πιο σημαντικά της άρθρα η εφημερίδα, συνοψίζει σχεδόν όλες τις απόψεις της για την κατάσταση στην οποία έχει βρεθεί η Ελλάδα. Κατ' αρχάς, νιώθει την ανάγκη να δώσει έναν ορισμό στην έννοια των *προπαρασκευών*, μιας έννοιας που έχει χρησιμοποιηθεί πολλές φορές με γενική σημασία[343]. Πρόκειται λοιπόν σύμφωνα με την ίδια, για το *προς το αναγκαίον γενέσθαι ορισμόν της θέσεως του ελληνισμού απέναντι των σλαβικών*

---

341 Στο ίδιο άρθρο αντιπαραβάλλεται και η άποψη του Κουμουνδούρου ο οποίος υπεραμυνόμενος των παρασκευών που αποφάσισε με καθυστέρηση, δηλώνει :*Δεν παρουσιάσαμεν ταύτα πριν, διότι ζήτημα ελληνικόν δεν υπήρχε. Τότε παν κίνημα έκτακτον ήνελε χαρακτηρίσει και πάλιν την Ελλάδα ως όργανον ξένης δυνάμεως. Εν στιγμή καθήν παρουσιάζεται ζήτημα ελληνικόν, ο κόσμος όλος καιη Ευρώπη εξετίμησε τα αισθήματά μας και είπε δίκαιον εχομεν.* Επίσης παραβάλλεται και η άποψη του Τρικούπη ο οποίος κατηγόρησε και αυτός με τη σειρά του την κυβέρνηση : Σήμερον μόλις ο κ. Πρωθυπουργός μας είπεν ότι υπάρχει ζήτημα ελληνικόν ενώ από της ημέρας καθ' ην ήλθεν εις τα πράγματα όφειλε να το ιδή. Λοιπόν, κύριε πρωθυπουργέ, η χρεωκοπία της Τουρκίας ουδεμίαν είχε δι' υμάς έννοιαν; ουδεμίαν είχεν έννοιαν η εκθρόνισις του Αζίζ, η επανάστασις της Βουλγαρίας; ουδεμίαν έννοιαν είχεν η επανάστασις της Σερβίας; [...] Και όμως η κυβέρνησις ηπράκτει και δεν ήθελε να μεταβάλη την πολιτικήν της. Το έθνος απαιτεί παρ' ημών σήμερον να μάθη ποίαν πολιτικήν θα ακολουθήση η Ελλάς και σεις μας λέγειτε δια των φίλων σας; Εφημερίς, 06.11.1876

342 Την ίδια άποψη μοιράζεται και η *Εφημερίς : Ως αν εξυπηρέτει η κυβέρνησις μας τα τιμαλφέστερα του σλαυισμού συμφέροντα έμεινεν όπως έμεινεν απρακτούσα τόσον καιρό. Ως να τα εξυπηρέτει τέλεια πλέον αιφνιδίως υπέβαλε σύστημα προωρισμένον ν' αφαιρέση και την τελευταίαν ικμάδα της πατρίδος. Οι Βούλγαροι και πάντες οι σλαύοι δύνανται νυν να χειροκροτώσι βλέποντες τόσον αργα, αφού μας ενανούρισαν, και τόσον μωρώς αποφασίζουσαν την Ελλάδα να λάβη πτερά μέρμυγκος. [...] Τι λέγομεν όμως; Υπάρχουν πολιτικοί, το πιστεύετε οίτινες περιμένουν τοιαύτας στιγμάς ελεεινότητας εθνικής ως την επί Χόβαρτ, δια να γίνουν πρωθυπουργοί, δια να μείνουν, δια να ήνε.* Εφημερίς, 06.11.1876

343 Είχε προηγηθεί και ο ορισμός που έδωσε η κυβέρνηση στην έννοια των *προπαρασκευών* όταν της ζητήθηκς, και την οποία αντιλαμβάνεται ως *την οικονομική πρόνοια και τροπή της φροντίδας καλών διοικητικών προς την διόρθωσιν μεν της μέχρι τούδε στρατιωτικήν ημών καταστάσεως* και *ιδιαιτέραν μέριμνα προς ενισχυσιν των δυνάμεων της χώρας και επίδειξις της ενισχύσεως ταύτης αμέσου και ταχείας, προς υποστήριξιν της φωνής των δικαιωμάτων του ελληνισμού παταχόθεν προσβαλλομένου.* Εφημερίς, 12.11.1876

μικρών εθνών, άτινα υποβοηθούμενα υπό της μεγάλης Ρωσίας παραλύουσι την Τουρκίαν και αποκτώσι δικαιώματα καταπατώντας αυτά των Ελλήνων, καθιστώντας ως κύριο εχθρό της Ελλάδος τους Σλάβους και όχι τους Τούρκους, ενώ ως γνωστόν αν η Ελλάδα έπαιρνε μέρος στον πόλεμο, αυτό θα ήταν για να πολεμήσει κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έπειτα παραθέτει έναν λόγο του Δεληγεώργη στη Βουλή, στον οποίο ο πολιτικός κάνει ξανά αναφορά στον κίνδυνο από τη μεγάλη ιδέα του πανσλαβισμού, ανατρέχοντας αυτή τη φορά στις αρχές της εμφάνισής του και δίνοντας έμφαση στην εκκλησιαστική διαμάχη του 1872. Στο τέλος αυτού του άρθρου, η *Εφημερίς* σπεύδει να διευκρινίσει πως δεν ανήκει σε κανένα πολιτικό κόμμα και πως τη δεδομένη στιγμή υποστηρίζει τον Δεληγέωργη και τον Τρικούπη γιατί σε αυτούς βασίζει τις ελπίδες της συνοψίζει δε την στάση της όλο αυτό το διάστημα ως εξής : *Επιτρέπεται επίσης να υπενθυμίσωμεν εις πάντας πως εξ αρχής της ανακινήσεως του ανατολικού ζητήματος παρακαλέσαμεν την κυβέρνησιν ου μονον τας δυνάμεις μας να συντάξη, προσκαλούσα και την βουλήν εις έκτακτον σύνοδον, αλλά και καθαρώς να προβάλη το ζήτημα του ελληνισμού διπλωματικώς. [...] Εαν έκτοτε εγένετεο τούτο, η Ευρώπη θα είχε μέγα τι να αντιτάξη εις τας υπερβολικάς τώρα αξιώσεις των σλαύων, αυτήν την διαμαρτύρησιν της Ελλάδος. Νυν όμως δια της αιμωδιώσης ουδετερότητος, η Ελλάς απεδείχθη δεχόμενη την εξάπλωσιν των σλαύων, αρνητικώς δε υποβοηθούσα την Τουρκίαν επί τη ελπίδι μικράς αμοιβάς, ως παληόπαιδον*[344].

Όταν το Νοέμβριο, ο Κουμουνδούρος αναγκάζεται σε παραίτηση αφού δεν κατάφερε να περάσει στη Βουλή τα νομοσχέδια του για τις στρατιωτικές παρασκευές του κράτους, η *Εφημερίς* ικανοποιείται από αυτή την εξέλιξη[345], θεωρώντας πως συνέβαλε και η ίδια σε αυτή την εξέλιξη εξαιτίας των πεποιθήσεων της. Παρ' ολ' αυτά, έντονη διαφαίνεται η πιθανότητα να μην μπορέσει κάποια παράταξη να λάβει την πλειοψηφία και να σχηματίσει κυβέρνηση και μπροστά σε αυτό το ενδεχόμενο η αντίδραση

[344] Εφημερίς, 14.11.1876

[345] Έπεσεν η κυβέρνησις, ήτις ήλθε πονηρόν απομεινάριον αποκεκηρυγμένου παρελθόντος, να καταστρέψη τόσας ελπίδας, ας είχομεν σχηματίσει, και επί εν έτος, το μέλλον της Ελλάδος, να παίζει με τας τύχας του και να μη βλέπη πέραν του ισθμού της Κορίνθου. […]Τώρα θα ιδή καθαρά η Βουλή. Έπεσε το σύστημα της στρεβλώσεως των ψυχών. Εφημερίς, 19.11.1876

της εφημερίδας είναι έντονη με σχόλια όπως : *πρέπει να αποδειχθώσι συνυπεύθυνοι του κ. Κουμουνδούρου εκείνοι, οίτινες θα αρνηθώσι ψήφον εις νέαν κυβέρνησιν εξερχομένην εκ τοιούτου φιλοπάτριδος αγώνος*[346] ή *υβρίζουν δε πολύ πλέον τον τόπον, όσοι γνωρίζουν ότι μόνον δια τον κ. Κουμουνδούρον έπρεπε να ήσαν συντεταγμέναι αι δυνάμεις εν τη βουλή*[347] και τέλος *κατάρας εθνικής θα είναι άξιοι εκείνοι, οίτινες ως διαδίδουσιν οι κακοί, ήθελον σήμερον άνευ λόγου, άνευ προγράμματος αρεστού και σαφούς δια τας περιστάσεις της πατρίδος μας, άνευ της παραμικράς συνταγματικής δικαιολογίας, καταψηφίσει του νεου υπουργείου, διότι είναι ο Κ. Και δεν είναι ο Β.*[348] Για την *Εφημερίδα* λοιπόν, αυτή είναι μια απογοητευτική εξέλιξη αφού δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει πως είναι δυνατόν να παρουσιάζεται αυτή η μοναδική ευκαιρία για την Ελλάδα να μεταβάλει τη στάση της και να χαράξει νέα πορεία μέσω μιας νέας κυβέρνησης και αυτή η ευκαιρία να μένει ανεκμετάλλευτη εξαιτίας *προσωπικών συμφερόντων* και *έλλειψης και ίχνους πατριωτισμού*[349]. Τελικά οι φόβοι της επιβεβαιώνονται καθώς η αδυναμία του Δεληγεώργη να λάβει την πλειοψηφία ώστε να σχηματίσει κυβέρνηση θα επαναφέρει τον Κουμουνδούρο στην εξουσία και η ίδια καταλήγει να επιρρίψει ευθύνες κατά πάντων υπευθύνων [350]. Για το διάστημα που ακολουθεί, αρκείται απλώς στο να ασκεί την κριτική της στην κυβέρνηση, χωρίς να συναντάμε όμως τα μαχητικά άρθρα των προηγούμενων ημερών.

---

[346] Εφημερίς, 24.11.1876
[347] Εφημερίς, 25.11.1876
[348] Εφημερίς, 27.11.1876
[349] Εφημερίς, 28.11.1876
[350] Δεν διστάζουν ούτοι να επιρρίπτωσιν όλην την ευθύνην των υπουργικών κρίσεων εις την αντιπολίτευσιν, αλγούντες δήθεν δια την επελθούσαν βραδύτητα εις την εκτέλεσιν των μεγάλων περί προπαρασκευών σχεδίων, ενω χθες ακόμη ο κ. πρωθυπουργός πανδήμως απεδείχθη μη έχων ούτε γραμμή σχεδίου εν νω! Δεν διστάζουσιν οι τοις σλαύοις δουλεύοντες να υβρίζωσιν όλον το έθνος των ελλήνων ως εις έριδας περιπίπτον, ενώ αυτοί ενίσχυσαν μέχρι τούδε μιαν προφανώς σλαυόφιλον πολιτικήν, καθ' ης φευ! ακόμη δεν ίσχυσεν η εθνική της αντιπολιτεύσεως και ήτις έφερε τα πράγματα εις αυτό το περίπλοκο σημείον. [...] Πταίουν οι έλληνες, πταίει η αντιπολίτευσις όταν καθ' όλον το θέρος εγύριζον χασμώμενοι εις Φάληρον οι υπουργοί μας ακουσίως υπηρετούντες τα σλαυικά συμφέροντα; Πταίον ιδόντες την ανθελληνικήν πολιτικήν ήτις μας εμάρανε, και όμως τόσον δύσκολον σήμερον την αντικατάστασιν της χάρις εις τας ραδιουργίας μεθ' ων συμμαχεί η εν τοις πράγμασι μέρες. [...] Δεν θέλομεν πλέον να επιτρέπηται να κατακρίνουν ημάς ως περί την εξουσίαν ερίζοντες εκείνοι, οίτινες κατήντησαν τον τόπον να μη έχη σήμερον κυβέρνησιν, ειμή εκείνην, ήτις δια της υπάρξεως της αθετεί τους όρους του πολιτεύματος μας και μόνον εις την σλαυικήν πολιτικήν συμφέρει να υπάρχη. Εφημερίς, 06.12.1876

Οι ειδήσεις από την Κωνσταντινούπολη όπου λαμβάνει χώρα η διάσκεψη των Μεγάλων Δυνάμεων και της Τουρκίας, με σκοπό τη βελτίωση της μοίρας των επαναστατημένων περιοχών, απορροφούν τώρα το ενδιαφέρον της *Εφημερίδας* καθώς οι αποφάσεις που θα ληφθούν θα έχουν άμεσες επιπτώσεις στη ζωή των υπόδουλων Ελλήνων. Στο βαθμό μάλιστα που οι ειδήσεις αυτές κάνουν λόγο για τις υπέρογκες απαιτήσεις της Βουλγαρίας η οποία φιλοδοξεί να προσαρτήσει και περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης, η βουλγαρική απειλή αναδεικνύεται σε υπ'αριθμόν ένα θέμα. Έτσι, παραθέτει ανταποκρίσεις από την πολύπαθη περιοχή[351] οι οποίες αναδεικνύουν την αγωνία των κατοίκων στο άκουσμα της φήμης για προσάρτησή του στη Μακεδονία, αποσπάσματα από επιστημονικά συγγράματα όπως τον επίλογο από την *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* του Κ. Παπαρρηγόπουλου στον οποίο ο γνωστός ιστορικός κάνει εκτενή αναφορά στις σλαβικές αξιώσεις[352] και άρθρα ξένων εφημερίδων που παρουσιάζουν

[351] Γράφουσιν ημίν εκ πόλεως Μακεδονικής : "Ενταύθα μετά φρίκης ηκούσαμεν την ενδεχόμενην προσάρτησιν και της Μακεδονίας μας εις την Βουλγαρίαν. Είμεθα έτοιμοι δια παντός μέσου ν' αποκρούσωμεν πάσαν απόπειραν προς πραγματοποίησιν τοιαύτης τινός όθεν δήποτε απαισίας αποφάσεως. Αν μας εγκαταλείψωσιν οι κατά το παρόν περί υπουργείων μόνον σκεπτόμενοι αδελφοί ελεύθεροι έλληνες μετά των τούρκων ή και μόνοι θ' αντιταχθώμεν κατά των σλαυικών ορδών και θα προτιμήσωμεν να κατασυντριφθώμεν, παρά ζώντες να είδωμεν την αγίαν πατρίδα μας ήτις εγέννησε τους Αλέξανδρους και Αριστετέλεις και ήτις υπήρξεν εν των φωτοβόλον κέντρων του ελληνισμού να γείνη Σκυθία. Εφημερίς, 07.12.1876

[352] Κατά τα τελευταία είκοσιν έτη, τα επέκεινα του Αίμου και του Σκάρδου σλαυικά φύλα ηθέλησαν να δώσωσιν σημεία τινά ζωής. Ιδίως οι Βούλγαροι, οι επί 400 έτη βαθύτατον κοιμηθέντες ύπνον, αφυπνίσθησαν αίφνις και ου μόνον επιχείρησαν να χωρισθώσιν από της μητρός εκκλησίας, αλλά ηξίωσαν να επεκτείνωσι την εκκλησιαστικήν αυτών εξαρχίαν, ην ίδρυσαν επί τη προσδοκία της πολιτικής αυτονομίας, εις μέγα μερος της Θράκης και της Μακεδονίας [...]Ουδένα φθονούμεν εκ των λαών όσοι ζητούσι να απαλλαγώσι του ζυγού της τουρκικής τυραννίας. Αλλά ποιά σύγκρισις ειμπορεί να υπάρξη μεταξύ Σλαύων τούτων και ημάς; [...]Δεν λέγομεν τι περί του ονομασθέντος βουλγαρικού κινήματος, το οποίον ήθελεν είναι γελοίον, ενα δεν καθηγιάζετο δια των σφαγών τας οποίας προκάλεσε [...]Δύο δε παρίστανται οδοί προς την αναπλήρωσιν της οσήμεραι μαραινόμενης ταύτης δυναστείας. Ή η Ανατολή θέλει παραδοθή βαθμηδόν εις την φυλήν εκείνην, ήτις επί τρισχίλια έτη πολλάκις μεν προέστη αυτής, αείποτε δε, και νυν εισέτι, επέχει προέχουσαν εν αυτή τάξιν ή οι ιθύνοντες των πραγμάτων του κόσμου τούτου, επαναλαμβάνοντες το λάθος της 13 εκατονταετηρίδος, θέλουσι διανείμει προς αλλήλους τας χώρας ταύτας. Αλλά τούτο πράττοντες θέλουσι δημιουργήσει ενταύθα πολυαρχίαν, και ανταγωνισμούς ποικίλους, και αφορμάς πολέμων αδιαλείπτων, δι' ων, αντί να λυθήτο ανατολικόν ζήτημα, θέλει απεναντίας αποβή είπερ ποτέ πολύπλοκον. και θέλει πιθανώτατα παρασκευασθή η των Σλαύων κυριαρχία, όπως προ πέντε εκατονταετηρίδων, δι' ομοίου πολιτεύματος, παρασκευάσθη η κυριαρχία των Τούρκων. Εφημερίς, 19.12.1876

τους Βούλγαρους ως ένα λαό *άνανδρο και χαύνο* που κατέστησαν δυστυχή *επικατάρατοι ξένοι πράκτορες και φανατικοί ιερείς*[353].

Ευτυχώς για την Ελλάδα, η Τουρκία ήταν αποφασισμένη να μην υποχωρήσει τόσο εύκολα και απορρίπτει τις προτάσεις της συνδιασκέψεως ενώ σαν ένδειξη καλής θέλησης εξαγγέλει ένα φιλελεύθερο Σύνταγμα, έργο του προοδευτικού Βεζύρη Μιδάτ πασά που μεταξύ άλλων προέβλεπε ισονομία και ισοπολιτεία για όλες τις εθνότητες της αυτοκρατορίας. Για την εφημερίδα, με αυτή του την πράξη ο Μιδάτ πασάς σώζει την Ελλάδα *διότι αν δεν υπήρχεν ούτος ο μεγαλουργός τούρκος ανήρ κηρύττων το Σύνταγμα εν Τουρκία και εξευτελίζων τας ανοήτους προφάσεις της βίαιας κατακτικής ορμής των σλαύων* θα ήταν χαμένη η Ελλάδα (δεδομένης πάντα και της στάσης της κυβέρνησης)[354]. Παρ' ολ' αυτά, η πρωτοβουλία αυτή των Τούρκων δεν κατάφερε να ικανοποιήσει τις Μεγάλες Δυνάμεις και κυρίως τη Ρωσία, η οποία απειλούσε να της κηρύξει και τον πόλεμο, σε περίπτωση που εξακολουθούσε να απορρίπτει τα διαβήματα των δυνάμεων, πράγμα το οποίο τελικά συνέβη.

Αν κατάδειξε κάτι πάντως η διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, ήταν η πρόθεση της Ρωσίας να εξαπλωθεί στην Ανατολή πράγμα που σύμφωνα με την εφημερίδα δεν άργησε να το καταλάβει η Ευρώπη εξαιτίας της όλης *παρασκευασθείσας μαριονετικής παράστασης των επαναστάσεων*[355]. Στην Ελλάδα, επικρατούσε ήδη αρνητικό κλίμα κατά της άλλοτε προστάτιδας του ελληνισμού, εξαιτίας της στάσης της και γι'αυτό το λόγο και η υποδοχή του στρατηγού και Ρώσου πρεσβευτη στην Κωνσταντινούπολη Ιγνάτιεφ, δεν ήταν ιδιαίτερα θερμή. Σκοπός της επίσκεψής του, ήταν να βελτιώσει αυτό το αρνητικό κλίμα κατά της χώρας του και ταυτόχρονα να πείσει του Έλληνες να συνεργασθούν με τους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς και να αρχίσυν αμέσως πολεμικές προετοιμασίες ώστε να είναι έτοιμοι να ταχθούν κατά της Τουρκίας στον επικείμενο ρωσοτουρκικό πόλεμο[356]. Για την *Εφημερίδα* από

[353] Εφημερίς, 24.12.1876
[354] Εφημερίς, 15.12.1876
[355] Εφημερίς, 07.01.1876
[356] Πρόκειται για εντελώς αντίθετες οδηγίες από αυτές που είχε δώσει λίγες μέρες πριν ο λόρδος Salisbuty στη δική του επίσκεψη στην Αθήνα μετά την επιστροφή του από την

την άλλη, αυτή ήταν άλλη μια απόδειξη της διάθεσης του *πολυμήχανου ρώσου διπλωμάτου* να ενισχύσει τη θέση της κυβέρνησης με την οποία μοιράζονταν τα ίδια φρονήματα[357]. Όταν έφυγε από την Αθήνα, ο Ιγνάτιεφ, άφησε πίσω του ακόμα μεγαλύτερη σύγχυση καθώς ήταν εξαιρετικά δύσκολο για τους Έλληνες να διανοηθούν πως η ανάγκη και το συμφέρον τους θα οδηγούσε σε σύμπραξη με τη Ρωσία[358].

Πίσω στις εσωτερικές εξελίξεις, στα τέλη Φεβρουαρίου η γενικευμένη αντίδραση για την αδράνεια της κυβέρνησης, οδηγεί τελικά σε αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό, αφού πρωθυπουργός αναλαμβάνει ο Επαμεινώνδας Δεληγεώργης· η *Εφημερίδα* γράφει για αυτή την αλλαγή : *Ούτως άρα έληξε το μακρόν όνειρον της μέθης, όπερ ως ξενοδόχος πωλητής οργίων παρέσχεν ημίν εν υπουργείον. Και αφού αφυπνίσθημεν, λέγεται ημίν, ότι ου μόνον παν ότι είχομεν εδαπανήθη, αλλά και οφείλομεν, αλλά και πρέπει να εύρωμεν άλλα χρήματα δια να απολαύσωμεν εκείνο, όπερ χθές ηλπίσαμεν, και όπερ εγένετο άφαντον, άμα ηρχίσαμεν να χάνωμεν τας αισθήσεις. Φρικτή απάτη!*[359]. Γι' αυτήν οι συνέπειες της διακυβέρνησης του Κουμουνδούρου είναι τόσο έντονες εξαιτίας της οικονομικής αποδυνάμωσης της χώρας και της έλλειψης ουσιαστικών στρατιωτικών παρασκευών που παρά την αποχώρησή του η κατάσταση θα εξακολουθεί να είναι δύσκολη. Σπεύδει όμως να δηλώσει πως έχει έμπιστοσύνη στην Ελλάδα και στους αντιπροσώπους της και δίνει μια νότα αισιοδοξίας καθώς περιγράφει με λαμπρούς χαρακτηρισμούς το κλίμα μέσα

Κωνσταντινούπολη, αφού ζητούσε διατήρηση της *σωφρονος πολιτικής* και πλήρη αποχή από ενέργειες που θα μπορούσαν να πυροδοτήσει εκ νέου το Ανατολικό Ζήτημα.

[357] Η επίσκεψή του επίσης χαρακτηρίστηκε και από τη συνάντηση που είχε με μια επιτροπή *Τσούτιδων* οι οποίοι και τον ζητοκραύγασαν. Το σχόλιο της εφημερίδας γι'αυτό το γεγονός είναι : *Θεωρούμεν δε το γεγονός προπαρασκευασμένον, διότι αν αληθώς ως μακεδόνες και ουχί ως βούλγαροι η ως τυφλά και ανόητα όργανα προσήλθον οι τσούτιδες, έπρεπε να έχη γνώσιν τουλάχιστον ο ενταύθα μακεδονικός σύλλογος, όστις κάλλιον παντός άλλου υπό έποψιν σχέσεως προς τον ελληνισμόν γνωρίζει τα συμφέροντα της Μακεδονίας. Αλλ' ημείς είδομεν αμέσως μακεδόνας εντίμους ενταύθα αποκηρύττοντας το γεγονός διαμαρτυρόμενους δια την μωράν ταύτην εκδήλωσον προς ένα δήθεν προστάτην της εν τη Ανατολή, και μάλιστα εν τη Μακεδοία, ευδαιμονίας (!), και χαρακτηρίζοντας ως άξιαν ξυλοκοπήματος την άθλιαν ομάδα. Πάντα λοιπόν, και η άγνοια αυτή των ζητωκραυγασάντων και η αμάθεια των και ο μυστικός τρόπος δι' ου συνήλθεν, και η εκλογή των προσώπων εις ο απηυθύνθησαν, πάντα πείθοσιν ότι ήτο κωμωδία παρασκευασμένη, δια να ερζάζηται ίσως από της χθές ο τηλέγραφος και να λέγη, ότι εν μέσαις Αθήναις εγένετο διαδήλωσις σλαυισμού υπέρ του Ιγνάτιεφ. Κωμική διαδήλωσις!* Εφημερίς, 19.01.1877

[358] Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ο.π. σελ, 325

[359] Εφημερίς, 01.03.1877

στο οποίο έγινε η πρώτη συνεδρίαση με πρωθυπουργό τον Δεληγεώργη[360]. Μάλιστα ζητά να παύσει κάθε μεμψιμοιρία και κάθε συζήτηση για το ποιός φταίει και να ανακοινώσει η κυβέρνηση την οριστική απάντηση της για την πορεία που πρόκειται να ακολουθήσει, ζητώντας της αν δεν είναι άξια να το κάνει αυτό να αποσυρθή[361]. Η αλήθεια είναι πως και ο Δεληγεώργης βρισκόταν σε μια ιδαίτερα δύσκολή θέση αφού από τη μια ήταν γνωστή η εναντίωσή του στην σύμπραξη της Ελλάδος με τις Σλάβους αλλά από την άλλη είχε αναγκαστεί ένεκα των περιστάσεων να εγκαταλείψει και την πιθανότητα της σύμπραξης με την Τουρκία. Βλέπει λοιπόν σαν μοναδικό συμφέρον της Ελλάδας, να ακολουθήσει τις συμβουλές των δυτικών ευρωπαϊκών δυνάμεων και να κερδίσει την εύνοιά τους, ώστε όταν θα κινδύνευε να καταρρεύσει η οθωμανική αυτοκρατορία, οι δυνάμεις αυτές να επιλέξουν αυτήν αντί των Σλάβων ως διάδοχο της. Ουσιαστικά λοιπόν ο Δεληγεώργης ακολουθεί την πολιτική που είχε εγκαινιάσει ο Κουμουνδούρος τους τελευταίους μήνες της διακυβέρνησής του, προωθώντας κάποιες επιπλέον αλλαγές, όπως τη μέιωση των αντικαταστατών στο στρατό και την αύξηση των εφέδρων. Η *Εφημερίδα* βλέπει πως η νέα αυτή κυβέρνηση δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες που της είχε δημιουργήσει ο Δεληγεώργης, και αν και δεν του κάνει τόσο σκληρή κριτική όσο έκανε στον Κουμουνδούρο, παρ' ολ' αυτά με έμμεσο τρόπο θίγει και τη δική του ανικανότητα[362].

---

[360] *Ετιμήθη χθες το κοινοβούλιον. Πρόκειται να λήξη η σύνοδος και έμεινε μια τελευταία ωραία εντύπωσις. Διό και τελευταίους λόγους μεστούς φρονήσεως και φιλοπατρίας υψίστης, γαλήνιος και αδελφός προς πάντας απέτεινεν ο κ. Δεληγιώργης ο εξομολογηθείς πατριώτης, ζητήσας να παύση η μετ' απέχθειας διαγωγή του κοινοβουλίου προς την κυβέρνησιν και είπων, ότι η κυβέρνησις αν τοιαύταις περιστάσεσι της πατρίδος πρέπει να αντλή ενθουσιασμόν εν τω κοινοβουλίω, ίνα τον μεταδίδη έξω. [...] Υπό το κράτος βαθυτάτων εντυπώσεων έληξεν η συνεδρίασις, διότι δεν ηδύνταο να εξακολουθήση αντάξια της Ελλάδος, ειμή αν ένδιδε πρωτοφανές δείγμα γενικής ομοφωνίας των μελών του κοινοβουλίου. Έληξε λοιπόν ως έπρεπε να λήξη.* Εφημερίς, 13.03.1877

[361] Εφημερίς, 16.04.1877 Και σε άλλο άρθρο της πάντως η *Εφημερίδα,* δείχνει να έχει βαρεθεί τις καθυστερήσεις που προκαλούν οι μεγάλες και ατέρμονες συζητήσεις στη Βουλή γι'αυτό επιμένει λέγοντας : *Ας μη λέγωμεν τίποτα. [...] Η είμεθα δυνατοί, η δεν είμεθα. Αν είμεθα είνε περιττοί οι λόγοι. Αν δεν είμεθα, περισσότεροι. Πρέπει δε μόνον να ίδωμεν κατά πόσον το δεν είμεθα δυνατοί είνε αληθές εξεταζόμενον σχετικώς προς τα εν τη Ανατολή εν γένει ατελειοποίητα μέσα και προς εκείνα τα οποία οφείλομεν να θυσιάζομεν* Εφημερίς, 23.04.1877.

[362] Θα έλθη τώρα η Βουλή. [...] Καιρός συζητήσεων και λεπτολόγων μελετών περί συστημάτων και οικονομιών και άλλων δεν υπάρχειθ. Όταν η Ρωσία αίφνις προβή να ιδρύση τα σλαυικά μικρά της βασίλεια και πνίξωσι τα σύνορά μας εισρέοντας οι τούρκοι οι διωχθέντες εκείθεν, η όταν η Ρωσία αναχαιτισθή τη επεμβάσει άλλων δυνάμεων και λογισθώμεν ημείς μη σημαίνοντες τι ιδή εν τη Ανατολή πλέον και υποστώμεν της συνέπειας της τοιαύτης απώλειας

Η Ρωσία τελικά κηρύττει τον πόλεμο στην Τουρκία και η τακτική αλληλογραφία της *Εφημερίδας* από την Οδησσό, θέτει τις πραγματικές διαστάσεις του ελληνικού διλήμματος[363] για μια ακόμη φορά ενώ καθιστά σαφές πως η πραγματική πρόθεση της Ρωσίας είναι η *πρόοδος του σλαυισμού επί τη βλάβη του ελληνισμού* ζητώντας οι λίγες αυτές λέξεις να χρησιμεύσουν σαν πυξίδα για την ελληνική πολιτική. Η κυβέρνηση του Δεληγεώργη τελικά πέφτει και ο Κουμουνδούρος με την υποστήριξη του Γεωργίου προωθεί ένα νέο προγραμμα παρασκευών, πιο δυναμικό, που όπως είδαμε όμως και σε προηγούμενες αναφορές δεν έτυχε αποδοχής καθώς η κοινή γνώμη ήταν τρομερά δυσαρεστημένη και δύσπιστη απέναντι στις λύσεις που της προτείναν.

Σαν μοναδική λύση τότε προβάλλεται η σύσταση συλλογικής κυβέρνησης, η οποία έχοντας τη συμπαράσταση του Γεωργίου, μιας σημαντικής μερίδας του Τύπου καθώς και των εθνικών εταιριών θα μπορούσε να θέσει επιτέλους σε εφαρμογή μια πιο ενεργό πολιτική[364]. Η *Εφημερίδα* είναι πολύ αρνητική όμως απέναντι σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο γιατί θεωρεί πως οι απόψεις του Κουμουνδούρου και του Δεληγεώργη είναι εντελώς αντίθετες, και αν το μόνο στο οποίο συμφωνούν είναι πως πρέπει άμεσα να παρασκευαστεί η χώρα, αύτος δεν είναι λόγος για να υπάρξει σύμπραξη αφού υπάρχουν και απλούστερος τρόπος, αυτός της *ανθρωπινοτέρας σύμπραξης*

του ελληνικού γοήτρου εν Ευρώπη και παρά τοις αδελφοίς μας[...] τότε έχομεν έθνος, ερωτώμεν, έχομεν έθνος χάριν του οποίου να υποβαλλώμεθα εις δαπάνας συγκροτήσεως πολιτειακής μηχανής και να καυχώμετα επί διατηρήσει της βασιλείας και αντιπροσωπείας και επί θηρεύσει των αγαθών της προόδου των πολιτευμάτων; [...] Η αξίωσις πάλιν του ελληνισμού σήμερον εκθέτει, καθιστά γελοίαν την χρονοτριβήν μας, ήτις μας απέδειξεν τόσον γυμνούς και βεβαίως παρερχομένων των σημερινών περιστάσεων, θα μας εμπνεύση την **απογόητευσιν.** Εφημερίς, 27.04.1877

[363] *Ο Τσάρος εκήρυξε τον πόλεμον.[...] Εξεταζόμεν το ζήτημα τούτο υπό ελληνικήν έποψιν παράγει λίαν ακανθώδη ζητήματα. Βλάβην ή όφελος θέλουσι παρέξει τα ρωσικά όπλα τω ελληνισμώ; Αμφότερα, απαντώ θαραλλέως. Η κατατρόπωσις του οθωμανισμού ή εν μέρει εξασθένησις αυτού είνε αρεστά τω ελληνισμώ, διότι αναμφισβήτητον υπάρχει, ότι στρεφόμενης νυν της τύχης των όπλων υπέρ των τούρκων ο οθωμανισμός ανθίσταται λίαν επικίνδυνος ουχί μόνον των σλαυισμώ αλλά και αυτώ τω ελληνισμώ. Τουναντίον κατατροπούμενου του οθωμανισμού χάνει ο ελληνισμός τον κατά του πανσλαυισμού προμαχών αυτού. Τι μέλλει να πράξη τότε ο ελληνισμός άνευ πόρων, άνευ συμμάχων; Ουδέν έτερον βεβαίως ή να ελπίζη επί τη ιδία αυτού δυνάμει, ήτις έσωσεν αυτόν και εκ της ρωμαιοκρατίας και εκ της τουρκοκρατίας.* Εφημερίς, 02.05.1877

[364] *Την σύμπραξιν κλεγουν επιβάλλει η κοινή γνώμη διότι εις μόνος αρχηγός κόμματος ως κυβερνήτης τότε εμπιστοσύνην παρέχει πολλήν, ούτε δύναται ελευθέρως να ενεργή έχων την αντίπραξιν των άλλων, ούτε τολμά να αναλάβη ευθύνην.* Εφημερίς, 05.05.1877

των ψήφων στη βουλή[365]. Συνεχίζει δε, αναφέροντας πως σε τέτοιες περιστάσεις απαιτείται ακριβώς το αντίθετο από τη σύμπραξη αφού για τις ανάγκες του έθνους *ζητούνται οι ολίγοι* και όχι να θέτονται πολλοί στην κυβέρνηση. Μάλιστα θεωρεί, ακόμη πιο δύσκολο να υπάρξει αυτή η σύμπραξη από τη στιγμή που υπάρχουν πολιτικοί σαν τον Τρικούπη, για τον οποίο πιστεύει πως δεν είναι συνεπής στις απόψεις του αφού τη μια υποστηρίζει τον Κουμουνδούρο και την άλλη τον Δεληγεώργη, δημιουργώντας έτσι κρίσεις στη διακυβέρνηση του τόπου και δίνοντας την εντύπωση πως είναι επιφορτισμένος από τους εχθρούς της Ελλάδας να μην αφήνει καμία κυβέρνηση να εδραιωθεί ώστε να μην θίγονται τα συμφέροντά τους[366]. Αντιτίθεται έντονα λοιπόν σε αυτή την σύμπραξη, προβάλοντας και πάλι σαν μόνη λύση τον Δεληγεώργη, θεωρώντας πως *αυτός είναι ο ταχύτερον δυνάμενος νυν να προχωρήση αφού ήρχισε*[367],και τον οποίο προτείνει όχι επειδή επιθυμεί να κυβερνήσουν συγκεκριμένα πρόσωπα αλλά επειδή επιδοκιμάζει τις πράξεις τους. Παρ' ολ' αυτά, το αίτημα για σύμπραξη γίνεται όλο και πιο επιτακτικό από την κοινή γνώμη, που προχωρά σε μεγάλες συγκεντρώσεις στις οποίες συμμετέχουν πολίτες όλων των κοινωνικών βαθμίδων και για τις οποίες όμως η *Εφημερίδα* πιστεύει πως αυτό που θα έπρεπε να επιδιώκουν *οι επιζητούντες είναι να ορίσωσι πρώτον το προς τι αι προπαρασκευαί όχι το τι δια τας προπαρασκευάς, το προς τι λοιπόν η σύμπραξις δια να ζητούν αυτή*[368].

Εν τω μεταξύ η στάση της Αγγλίας είναι πραγματικά διφορούμενη αφού από τη μια θέλει να υπερασπιστεί την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας[369] αλλά από την άλλη δεν είναι και διατεθειμένη να έρθει σε κάποια άμεση σύγκρουση με τη Ρωσία. Η στάση του αγγλικού τύπου είναι

---

[365] Εφημερίς, 05.05.1877

[366] Μάλιστα τον παρομοιάζει με τη Ρωσία : *Ποιός δαίμων τώρα εμπνέει εις τον κ. Τρικούπην να σταματά τον δρόμον μας αυτόν, τώρα ότε, όπως πέρυσιν ήθελεν η Ρωσία ελληνικά μικρά και ανάλογα τη βουλγαρική στάσει κινήματα, εφέτος δεν θέλει μέγα και επιτακτικόν και καθαρώς ελληνικόν ζήτημα;* Εφημερίς, 19.05.1877

[367] Εφημερίς, 21.05.1877

[368] Εφημερίς, 22.05.1877

[369] Μάλιστα τον καιρό που επικρατούσε αναβρασμός εξαιτίας των κυβερνητικών κρίσεων και που ήταν φανερό πως η Ελλάδα θα υιοθετούσε μια πιο δυναμική πολιτική, η Αγγλία απειλούσε πως με το άσκουσμα του πρώτου ελληνικού πολυβόλου θα καταλάμβανε την Αθήνα

όμως πιο ευνοϊκή, όπως βλέπουμε μέσα από τα άρθρα του αγγλικού τύπου που επιλέγει να αναπαράγει η *Εφημερίς,* από τα οποία μάλιστα αποκομίζει η ίδια την εντύπωση πως επικροτούν τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο γιατί μόνο έτσι θα μπορέσει η χώρα να υπερασπιστεί τα δίκαιά της και να αποκτήσει το δικαίωμα να *παρακαθήσει εις το συνέδριον όπερ θάττον ή βράδιον θα βουλευθή περί ανορθώσεως της ειρήνης* ενώ αν τελικά *αν δεν εμφανισθή εγκαίρως επί της σκηνής, μικρά υπάρχει ελπίς να ληφθώσιν υπ' όψιν τα δικαιώματα ή τα παθήματά της*[370]. Αυτή η μεταστροφή του αγγλικού τύπου πιθανότατα οφείλεται και στο αίσθημα ευθύνης που νιώθει η αγγλική κοινή γνώμη γιατί οι συμβουλές της όλο το προηγούμενο διάστημα αποτέλεσαν ένα τροχοπέδη για την Ελλάδα, καθώς την απέτρεπε από οποιαδήποτε ανάμειξη στις εξελίξεις στην Ανατολή.

Εν τω μεταξύ, όσο οι νίκες του ρωσικού στρατού έναντι του τουρκικού συνεχίζονται, τόσο εντείνεται η ανησυχία για την τύχη των υπόδουλων Ελλήνων, η εξέγερση των οποίων αποτελεί μονόδρομο σύμφωνα με την *Εφημερίδα*. Πρωτού να είναι πολύ αργά λοιπόν (αν δεν είναι ήδη) ζητά *πριν εξασφαλισθούν οι σκοποί των ρώσων, γενικόν πανελλήνιον ζήτημα, γενικόν σπασμόν από Ταινάρου μέχρι Αίμου και πέραν, εν ίση μοίρα της τε ελευθέρας Ελλάδος και της δούλης, εν ίσοις κινδύνοις, ώστε ου μόνον τα επι της Τουρκίας δικαιώματα των Ελλήνων να τιθώσιν, αλλά και αντίρροπος εις την σλαβικήν απαίτησιν να γεννηθή άλλη ελληνική, δυνάμενη να επισπεύση την λύσιν του ανατολικού ζητήματος τη συναινέσει όλης της Ευρώπης*[371]. Ο αναβρασμός που επικρατεί στις υπόδουλες επαρχίες όμως είναι σε πλήρη αντιδιαστολή με την *αποσύνθεση* της Βουλής η οποία δεν έχει καν απαρτία στις συνελεύσεις της και δείχνει να έχει χάσει τον ενθουσιασμό της αλλά και την αίσθηση του που διατρέχει ο ελληνισμός[372].

---

[370] Εφημερίς, 02.06.1977 Επιπλέον στην αγγλική εφημερίδα εκφράζεται η άποψη πως *μπορεί ο αγγλικό στόλος να σταθμεύση ακόμη εις Πειραιά, ουδείς πονηρός όμως έλλην θα πιστεύση, ότι η Αγγλία θα προστατεύση το οθωμανικόν κράτος καθ' ενός και μόνου εχθρού ενώ υπάρχουσιν ήδη τοιούτοι άλλοι.*

[371] Εφημερίς, 13.06.1877

[372] *Ας μη θαυμάσωσι τινές τώρα όταν μεθαύριον ίδωσι τας πύλας του βουλευτηρίου κλειδωμένας. Οι βουλευταί πιστεύσαντες εις λόγους των υπουργών των, ότι η Ελλάς ευρίσκεται εν πληρεστάτη γαλήνη, απέρχονται εις τας οικίας των [...] Πολύ καλά κάμνουσιν. Απέρχονται να συνάξωσι τους καρπούς των αγρών των και να κοιμηθώσιν υπό τα σκιερά δένδρα των χωρίων των. Ας μην τους φανή όμως διόλου παράδοξον όταν ενεγερθένες του προδότου αυτού ύπνου μάθωσιν, ότι εις πεδιάδας δημιουργειθήσας ελληνικάς, εις τας ευφόρους πεδιάδας της πολυστενάκτους Μακεδονίας κυματίζει παράδοξος σημαίας*

Τελικά η σύμπραξη των πολιτικών αρχηγών επιτυγχάνεται, και δημιουργείται Οικουμενική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κ. Κανάρη, όπως την περιγράψαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο η οποία είναι αποφασισμένη να υιοθετήσει μια πιο ενεργή πολιτική και να προσεγγίσει διπλωματικά την Ευρώπη[373]. Ακόμα και έτσι όμως η εφημερίδα δεν βλέπει να υπάρχει κάποια ουσιαστική αλλαγή αφού και η νέα κυβέρνηση καταλήγει στην διαπίστωση πως απαιτείται πάρα πολύς χρόνος[374] για να παρουσιάσει η Ελλάδα την εικόνα μιας σωστά παρασκευασμένης χώρας, τόσο πολιτικά όσο και στρατιωτικά, και πως χωρίς τα σωστά μέσα το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να περιμένει. Ξεχειλίζει λοιπόν η οργή της μπροστά σε τέτοιες διαπιστώσεις και γράφει πως αυτή η έλλειψη των μέσων καταδεικνύει το πόσο *αθλια* είναι η Ελλάδα, το πόσο έχει αποξενωθεί με τους αδελφούς της αλλά και πως αυτό που εμποδίζει τελικά την χώρα είναι *η ιδέα ότι κάτι είναι η Ελλάς* και μόνο αν αποβάλει αυτή την εντύπωση θσ μπορέσει να προοδεύση[375]. Είναι αλήθεια πως από την αρχή, αυτή η πεποίθηση πως η ελληνική φυλή είναι ανώτερη όλων των άλλων στην Ανατολή, συχνά δεν την άφηνε να δει την πραγματική διάσταση των πραγμάτων όταν ήταν ακόμη νωρίς, εν τη γεννέση τους δηλαδή, όταν θα ήταν πιο ευνοϊκές οι συνθήκες ώστε να

παραδοξωτέρου κράτους, η σημαία του νέου βουλγαρικού βασιλείου. Ας κλεισθή η Βουλή δια να μη περιπαίζεη τας περιστάσεις. Διότι όταν υπουργός τις ομιλών προ τινός περί συναδέλφου του δι' όσα εδαπάνησαν εις προπαρασκευάς λέγει, ότι έπρεπε να δαπανηθώσιν εις διακόσμησιν του φρενοκομείου της Κερκύρας, η βουλή δεν πρέπει να συνεδριάζη. Εφημερίς, 18.06.1877

[373] Το σχόλιο που γίνεται από σε απόσπασμα από την τακτική αλληλογραφία της *Εφημερίδας* από την Οδησσό για το πως πρέπει να κινηθεί η νέα κυβέρνηση, ταυτίζεται κατά πολύ με την τακτική που έχει σκοπό που έχει και η ίδια να υιοθετήσει : *Ο σχηματισμός της ισχυρής κυβερνήσεως ηγέτη εχούση τον κλεινόν Κανάρην […] ουχί μόνον ελπίζομεν, αλλα είμεθα πεπεισμένοι, ότι εις τας παρούσας δυσχερείς περιστάσεις ο ελληνισμός θέλει εκπληρώσει επαξίως το προδιαγεγραμμένον αυτώ υπό της φύσεως πρόγραμμα, δεν θέλει δε εγκαταλείπει τας ελληνίδας δούλας χώρας βοράν των πανσλαυιστών. [...] Τι δύναται να πράξη η μικρά και απαράσκευος Ελλάς απέναντι του πανίσχυρου και υπό της Άρκτου προστατευομένου πανσλαυισμού; Ουδέν έτερον ή ν' αποταθή τη Ευρώπη. [...] Η Δύσις ειξεύρει, ότι η Ελλάς λαμβάνει τα όπλα ουχί ως όργανον της Ρωσίας, αλλ' ως κεφαλή του ελληνισμού, λοπως διεκδικήση τα συμφέροντα αυτού επαπειλούμενα υπό του βουλγαρισμού. Ευτυχώς αυτή η Ρωσία εκουσίως επιβεβαιοί την σύγχρονον ανεξάρτητον πολιτικήν του ελληνισμού.* Εφημερίς, 19.06.1877

[374] *Φανερά εινε κεκηρυγμένον, ότι η Ελλάς δεν ειμπορεί ουδαμώς ν' αναμιχθή εις το προκείμενον ανατολικόν ζήτημα, αν δεν περιμείνη δύο μήνας ν' αποκτήση όπλα, τρείς μήνας να αποκτήση τηλεβόλα, τέσσαρας μήνας να εύρη πλοία, οκτώ μήνας να οργανωθή στρατιωτικώς υπό των ξένων, δεκαέξ μήνας να χαράξη δρόμους και να κτίση στρατώνας και τα λοιπά [...[Ούτως έρχονται ενώπιον μας και τίθενται τα εξής ζητήματα : Όταν εν έθνος πομπωδώς κηρύττη την αδυναμίαν του εις το έχεις δικαίωμα του είναι έθνος, πρέπει να σώζηται;* Εφημερίς, 07.07.1877

[375] Εφημερίς, ο.π.

διαπραγματευτεί με άλλους όρους. Ο χώρος που άφησε είτε εν αγνοία της είτε από υπερβολική αυτοπεποιθηση, ώστε να αναπτυχθούν οι μεγάλες ιδέες των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών, αποδείχτηκε για αυτούς ιδιαίτερα χρήσιμος στη συνέχεια.

Μέσα από την απαισιοδοξία της, για την ίδια το μόνο *αντικείμενο χαράς του τύπου και όλου του έθνους,* είναι ο ενθουσιασμός τον οποίον επιδεικνύουν οι έφεδροι οι οποίοι *έθεσαν αμέσως κατά νουν τον μεγαλύτερον βαθμόν της οφειλόμενης υπηρεσίας,* πως δηλαδή ο καθένας από αυτούς *πρέπει να χύση το αίμα του, και υπό τοιούτον ότον προσήλθον άμα εκλήθη και προσέρχεται λησμονών ποίαν καταστροφήν φέρει εις τα ιδιωτικά του συμφέροντα*[376]. Της δίνει ικανοποίηση η ανταπόκριση στο κάλεσμα του έθνους απλών πολιτών που είναι έτοιμοι να θυσιάσουν εκτός από το ιδιωτικό τους συμφέρον, την ίδια τους τη ζωή τη στιγμή που οι κυβερνώντες δεν φαίνονται διατεθειμένοι να δυσαρεστήσουν κάποια από τις μεγάλες δυτικές δυνάμεις.

Η πτώση της Πλεύνας, της πόλης στην οποία καθυστέρησε για πολύ καιρό ο ρωσικός στρατός, σηματοδοτεί το επικείμενο τέλος του ρωσοτουρκικού πολέμου και *Εφημερίδα* νιώθει να δικαιώνεται για την κριτική που επέμενε να ασκεί όλο το προηγούμενο διάστημα. Η δικαίωσή της αυτή, θεωρεί πως προέρχεται και από την παραδοχή μιας μεγάλης μερίδας του τύπου[377] πως λύσεις όπως η οικουμενική κυβέρνηση, ήταν μια χείμαιρα καθώς δεν υπήρχε περίπτωση να αποβάλλουν οι πολιτική αρχηγοί την κομματική χροιά από τους λόγους τους αλλά και από τη διαπίστωση πως είχε γίνει ελάχιστη πρόοδος στο θέμα των προπαρασκευών[378]. Αυτήν της τη διορατικότητα της αποδίδει στην ικανότητά της να προβαίνει σε κρίσεις διαχωρίζοντας το συναίσθημα από τον τυφλό ενθουσιασμό της στιγμής αλλά

---

[376] Εφημερίς, 13.07.1877

[377] *Η θέσις μας, ή τύχη μας σήμερον είνε οικτρά, ελλεινή! Και χαίρομεν, ότι ικανόν μέρος των εφημερίδων το βλέπει. Αλλ' έπρεπε να το ιδή προ καιρού. [...] Όλα κατόπιν εορτής έηοναν εις την πτωχήν αυτήν Ελλάδα. Αι φωναί δια προπαρασκευάς μετά την Συνδιάσκεψιν, η αρχή εφαρμογής προπαρασκευών μετά την διάβασιν του Δουνάβεως, αι διπλωματικαί μας πετεινοφωνίαι μετά την οριστικήν αποξένωσιν μας από του ζητήματος, αι περί πεποιθήσεως εις την κυβέρνησιν φωναί μετά την κατάπνιξιν παντός εθνικού ενθουσιασμού, η οικουμενική κυβέρνησις μετά την κήδευσιν της ζωτικότητας μας, αι φιλοπόλεμοι διαθέσεις μεγάλων τινών, μετά την απελπισίαν όλου του λαού ον επί εν έτος ολόκληρον ούτε το ήκουαν - όλα μετά, μετά , μετά!*Εφημερίς, 07.12.1877

[378] Εφημερίς, 08.09.1877 και 07.12.1877

και στην έλλειψη κάθε ιδοτέλειας, όπως δηλαδή αρμόζει σε μια καθαρά δημιογραφική εφημερίδα που επεδίωκε άλλωστε να είναι.

II. Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο στο Βερολίνο

Η είδηση πως η Ρωσία και η Τουρκία ήταν πολύ κοντά στο να συμφωνήσουν μεταξύ τους για τους όρους της ειρήνης, σε συνδυασμό με το γεγονός πως η Ελλάδα δεν είχε κάνει ακόμα καμία κίνηση για να προστατεύσει τα δικαιώματα των υπόδουλων Ελλήνων, δημιούργησε ένα ιδιαίτερα αρνητικό κλίμα κατά της κυβέρνησης. Για την *Εφημερίδα,* η *δεινή* αυτή μέρα έδειξε πως η προδοσία των αδέξιων πολιτικών αναγκάζει την Ελλάδα να βλέπει να ενισχύονται και να προοδεύουν τόσα σλαβικά έθνη, ενώ αυτή δεν κατάφερε να συγκεντρώσει ούτε το ένα δέκατο της δυνάμης που αυτά είχαν[379].

Αντίθετα, με πολύ ενθουσιασμό περιγράφει λίγες μέρες μετά, την αναχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Λαμία με προορισμό τα ελληνοτουρκικά σύνορα στη Θεσσαλία και με σκοπό να *σώση τους αδελφούς από την τυραννία και τα δεινοπαθήματα*, πράξη την οποία ανέμενε τόσο πολύ καιρό[380]. Λίγες μέρες αργότερα θα αναγκαστεί να ανακοινώσει μέσα από το φύλλο της πως μετά από τα παράπονα της Τουρκίας στις Μεγάλες Δυνάμεις για την εισβολή του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία, οι δεύτερες έσπευσαν να διαμηνύσουν στην Ελλάδα πως θα αποτελέσουν αυτές εγγύηση για την ασφάλεια των χριστιανών στις όμορες τουρκικές επαρχίες (αναιρώντας το επιχείρημα της Ελλάδος για να πραγματοποιήσει αυτή την εισβολή) αλλά και πως στο προσεχές συνέδριο οι υπό τουρκική κυριαρχία Έλληνες θα τύχουν των ίδιων δικαιωμάτων με τους σλαβικούς λαούς[381]. Για την εφημερίδα πάντως αυτό δεν αποτελεί καμία εγγύηση, κυρίως για την υποστήριξη που υποτίθεται πως θα έχει από την Αγγλία, καθώς πιστεύει πως και αυτή *έχει και βλέπει τα συμφέροντά της* αλλά και εξαιτίας των ειδήσεων που φτάνουν από τον

[379] Εφημερίς, 15.01.1878
[380] Εφημερίς, 22.01.1878
[381] Εφημερίς, 25.01.1878

Άγιο Στέφανο όπου δημιουργούνται οι όροι της συνθήκης ειρήνης. Καταλήγει μάλιστα στο συμπέρασμα πως όλη αυτή η κατάσταση είναι καθαρά αποτέλεσμα της *τουρκόφιλου πολιτικής* η οποία δεν έκανε τίποτα άλλο από το να ζητά από τους Έλληνες της Τουρκίας να εύχονται να διατηρηθεί η υπάρχουσα κατάσταση για να μην αντιπαρατεθούν σε κάποιο μεγαλύτερο εχθρό από τον Τουρκό, το Σλάβο· να εγκαινιάζει δηλαδή μια αμυντική στάση αντί να προσπαθεί να υπερασπιστεί τη Μεγάλη Ιδέα[382].

Οι ειδήσεις από τον Άγιο Στέφανο της Κωνσταντινούπολης δεν είναι καθόλου ενθαρρυντικές καθώς κάνουν λόγο για την υπερβολική προώθηση των συμφερόντων της Βουλγαρίας από τη Ρωσία· όσο για την Ελλάδα, ενώ δεν τίθεται αμφισβήτηση για τα δικαιώματά της επί της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, δεν συμβαίνει το ίδιο και με την περίπτωση της Θράκης και της Μακεδονίας, αφού εκεί υπεισέρχεται και ο σλαβικός παράγοντας[383]. Προβάλλεται ξανά πάντως πως η μεγάλη απογοήτευση των Ελλήνων όμως δεν είναι τόσο για τη στάση της Ρωσίας, γιατί κάτι τέτοιο εξάλλου ήταν αναμενόμενο μετά από τη στάση που είχε επιλέξει να κρατήσει τα τελευταία χρόνια απέναντι στην Ελλάδα, αλλά κυρίως για την Αγγλία στις οποίας τις υποσχέσεις στηρίχτηκαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για να την δούν τελικά να μην προβάλει κάποια ουσιαστικά αντίσταση μπροστά στις υπερβολικές αξιώσεις της Ρωσίας. Με αυτή τη λογική, η εφημερίδα βάλλει κατά του Τρικούπη και της *αγγλοφιλης* πολιτικής του αλλά και κατά της *δήθεν* εκπληξής του στη διαπίστωση τη μεταστροφή της αγγλικής πολιτικής, όπως την εξέφρασε μέσα από την *Ώρα,* αφού τη θεωρεί σαν ένα ακόμα τρόπο για να

---

382 Εφημερίς, 03.02.1878

383 Εφημερίς, 08.02.1878 Επίσης, σε απόσπασμα από την ιδιαίτερη αλληλογραφία από την Οδησσό, σχολιάζεται η φήμη για τα όρια του βουλγαρικού κράτους που φαίνεται να εκτείνεται μέχρι τη Θεσσαλονίκη και το Άγιο Όρος και κλείνει, απευθυνόμενη στην κυβέρνηση, με την ερώτηση : *Διατί να μείνη απαθής απέναντι της πραγματοποιήσεως των σχεδίων του πανσλαυισμού; Βούλγαροι θα ονομαζώμεθα εις το εξής ή Έλληνες;* (Εφημερίς, 07.03.1878) Συγκεκριμένα για το Άγιο Όρος, η εφημερίδα δημοσιεύει αρκετά άρθρα με αφορμή τη μαζική εγκατάσταση εκεί σημαντικά μεγάλου αριθμού Ρώσων μοναχών, οι οποίοι μάλιστα μετά από πολλές προσπάθειες κατάφεραν να εκλέηουν δικό τους ηγούμενο στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος και να τη μετατρέψουν σε αποκλειστικά ρωσόφωνο μοναστικό ίδρυμα, γεγονός που ερμηνεύτηκε ως μια πολύ αρνητική εξέλιξη, ενδεικτική της διείσδυσης που επεδίωκαν οι Σλάβοι.

αποδοθούν ευθύνες αποκλειστικά στην Ευρώπη και όχι στους πραγματικά υπεύθυνους[384].

Μάλιστα είναι τέτοια η απογοήτευση της *Εφημερίδας* που δηλώνει πως αρνείται να ασχοληθεί άλλο και να γράψει για το ζήτημα αυτό γιατί δεν μπορεί να αναπτύσσει ένα θέμα το οποίο επί του παρόντος δεν βλέπει να μπορεί να δώσει κάποιες ελπίδες για το άμεσο της λύσης του και επιπλέον επιτίθεται έμμεσα στις εφημερίδες που συνεχίζουν να το κάνουν : *Οι μωρεί, οι εύπιστοι, οι δημοκόποι, οι απατεώνες, οι ανάλγητοι ας γράφουν ακόμη ν' αποδεικνύουν, ότι είνε καλή κ' ευάρεστος η θέσις μας και ότι θα μας δώσουν διότι καλούμεθα Έλληνες*[385]. Φαίνεται όμως πως τελικά δεν μπορεί να αντισταθεί στον πειρασμό και βλέποντας να υπάρχει μια *τελευταία ακτίς τελευταίας ελπίδος περί διαχαράξεως σωτηρίου σχεδίου* η συνείδησή της της υπαγορεύει να εκφράσει τη γνώμη της για το τι οφείλει να πράξει το έθνος, πως δηλαδή *ενόσω έτι υπάρχει το Συνέδριον, πρέπει να γίνη πάλιν ένοπλος κ' εντονωτέρα διαμαρτύρησις των επαρχιών ας διεκδικεί η Ελλάδα*[386] .

Μετά από την αγωνία για το αν τελικά τα αιτήματα της Ελλάδας θα ακουστούν στο Συνέδριο από τον ίδιο το Δηληγιάννη ως αντιπρόσωπο της ή όχι[387], σειρά έχει η αμηχανία με την οποία αντιμετώπισε η εφημερίδα την είδηση πως πολλά εδάφη της Τουρκίας διαμελίστηκαν και όλοι έλαβαν κάτι, ενώ η Ελλάδα έμεινε να διεκδικεί ακόμα και μάλιστα *το ελάχιστον μέρος μέχρι Πηνειού και Καλαμά*[388]. Απογοητευμένη είναι όμως και από τις άλλες εφημερίδες της εποχής γιατί δεν μπορεί να ανεχτεί την *δημοσιογραφική αναίδεια*

---

384 Εφημερίς, 22.05.1878

385 Εφημερίς, 30.05.1878

386*Εδώ λοιπόν ελληνική κυβέρνησις! Εδώ θέλομεν, πριν λήξη το Συνέδριον, να επαναληφθή έντονος ένοπλος διαμαρτύρησις. Θυσίαι γενηθήτωσαν, απόφασις διακυβεύσεως των όλων. Είνε έτοιμος η δούλη χώρα να εγερθή, διότι ηπατήθη. [...] Όχι μετά το Συνεδριον! Τούτο είναι εμπαιγμός. Τώρα, τώρα το παν πλέον βεβαιοί ότι πεπλανημενη ήτο η μέχρι τούδε πολιτική Δεν μας πτοεί τόσον η μη αύξησις των συνόρων, όσον η επικείμενη εξευτέλισις του φρονήματος, η εκτύπωσις και η ασυνειδησία, ήτις θα επικρατήση, διότι η αποτυχία μας θα συνδέηται με την ιδέαν της αφιλοτίμου διαγωγής* Εφημερίς, 08.06.1878

387 Λίγο καιρό μετά η *Εφημερίς θα σχολιάσει ως εξής* :Ημείς εξάγομεν το προεγνωσμένον συμπέρασμα, ότι η Ελλάς δεν παρεκάθησεν εν τω Συνεδρίω, διότι το Συνέδριον συνεζήτησε την συνθήκην του Αγίου Στεφάνου, εις την συνθήκην δε ταύτην δεν υπήρχεν ουδέν ζήτημα περί της Ελλάδος. Πως λοιπόν άπαντες ενταύθα οι μηκτυρίζοντες ημάς επίστευσαν, ότι αληθώς το Συνέδριον θα έλυε το ελληνικόν ζήτημα; Δια να είπωσι σήμερον ότι επλανήθησαν. Εφημερίς, 05.07.1878

388 Εφημερίς, 29.06.1878

με την οποία ανομολογούσι το γεγονός των θλιβερών αποτελεσμάτων ως απρόοπτον τι, και υποκριτικώς παραπονούνται, ενώ μηνας ολοκλήρους διεβουλόλουν την κοινήν γνώμην[389], κάτι το οποίο θεωρει πως τουλάχιστον αυτή δεν έκανε, αφού είχε επισημάνει πολλάκις τον κίνδυνο να παραγκωνιστούν τα ελληνικά συμφέροντα.

III. Οι προσπάθειες για την εφαρμογή του 13ου Πρωτοκόλλου του Συνέδριου του Βερολίνου

Δια τον Δομοκόν! Αυτή η φράση που επαναλαμβάνεται αρκετές φορές σε άρθρα της εφημερίδας μετά τη λήξη του Συνεδρίου, συνοψίζει ακριβώς την αντίληψή της πως στην περίπτωση, (που είναι σχεδόν βεβαιότητα) που η Τουρκία δεν φανεί διατεθειμένη να κάνει διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα όπως προβλέπει το 13ο πρωτόκολλο του Συνεδρίου του Βερολίνου, η Ελλάδα θα φτάσει στο σημείο να διακινδυνεύσει για να επεκτείνει τα σύνορα της μέχρι το ... Δομοκό. Έτσι σύμφωνα με την εφημερίδα, ο Δηληγιάννης θα αναγκάσει την Ελλάδα να πολεμήσει για το μικρό αυτό χωριό χωρίς να έχει το δικαίωμα να διεκδικήσει περισσότερα και ενώ οι κίνδυνοι θα είναι οι ίδοι με τότε που ο ελληνικός στρατός πέρασε τα σύνορα λίγους μήνες πριν, με τη σημαντική διαφορά ότι τότε το έκανε για την απελευθέρωση ενός μεγάλου μέρους της ελληνικής φυλής[390]!

Η *Εφημερίδα* πιστεύει μάλιστα πως υπάρχει μεγάλη παραπληροφόρηση του ελληνικού λαού *περί αυτού του πράγματος, το οποίον ο μεν υπουργικός τύπος αποκαλεί ζήτημα ελληνικόν, ο δε λοιπός κόσμος νέον ζήτημα περί προσπαθείας προς κατόρθωσιν διαρρυθμίσεως των ελληνικών συνόρων*, αφού επικρατει η αίσθηση πως είναι ένα απλό θέμα για να ρυθμιστεί από την Ελλάδα και την Τουρκία με τη συνδρομή της Ευρώπης, ενώ αυτό που συμβαίνει τελικά είναι να οργανώνεται η οθωμανική αυτοκρατορία και να οχυρώνει τα συνορά της στέλνοντας παράλληλα αναφορές διαμαρτυρίας για την έστω και παραμικρή

[389] Εφημερίς, 23.06.1878
[390] Εφημερίς, 04.07.1878

προσάρτηση εδαφών της Θεσσαλίας και της Ηπείρου στην Ελλάδα και παράλληλα η Ευρώπη να μην δείχνει διατεθειμένη να ασκήσει κάποια πίεση στην Τουρκία[391]. Γενικά δείχνει πολυ δυσαρεστημένη κάθε φορά που από άλλες εφημερίδες (κυρίως από το *Εθνικόν Πνεύμα)* αφήνεται να εννοηθεί πως οι εξελίξεις είναι θετικές για την Ελλάδα, ή όταν φαίνεται να ανακαλύπτει μόλις εκείνη τη στιγμή πως ίσως και να μην έχει την υποστήριξη που νομίζει πως έχει από τις Δυνάμεις[392].

Τελικά, ύστερα και από την πίεση κυρίως της Γαλλίας, αρχίζουν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο Άννινο της Πρέβεζας[393], και μάλιστα για την επιλογή αυτή της τοποθεσίας σχολιάζει ειρωνικά η *Εφημερίς* πως *απεφασίσθη προς το μέρος της Ηπείρου να παραχωρήσωμεν γαίας αντί να μας παραχωρήσουν, αφού ως τόπος συνεντεύξεως ωρίσθη ελληνικόν χωρίον* **.** Ύστερα από πολλές καθυστερήσεις και ένα ιδιαίτερα αρνητικό κλίμα στο οποίο συνέβαλαν και οι συγκεντρώσεις Αλβανών στην περιοχή που αντιδρούσαν στο ενδεχόμενο παραχώρησης εδαφών στην Ήπειρο[394], οι διαπραγματεύσεις δεν κατάφεραν να προχωρήσουν και η Ελλάδα κάνοντας χρήση του άρθρου 24 της συνθήκης του Βερολίνου, αποφάσισε να απευθυνθεί στις δυνάμεις για τη μεσολάβησή τους.

---

391 Εφημερίς, 30.07.1878

392 *Απορούμεν διατί εταράχθη το κοινόν χθες εκ της αναγνώσεως των τηλεγραφημάτων περί των εν ταις αγγλικαίς βουλαίς ανακοινωθέντων όσον αφορά το λεγόμενον ελληνικόν ζήτημα. Το περιεχόμενον των ειδήσεων τούτων ημείς εγράψαμεν από της ημέρας καθ' ην εν τη συνθήκη του Βερολίνου ετέθη το περί Ελλάδος άρθρον, η κατηαμένη ευχή, την οποίαν πάντες οι ημέτεροι πολιτικοί εθεώρησαν ως τετελεσμένην απόφασιν της Ευρώπης πάσης, η δε ελληνική κυβέρνησις έκτοτε δεν έπαυσε να εργάζεται δήθεν και να έχη τούτο ως βάσιν πολιτικού προγράμματος, τώρα δε εξύπνησε και αύτη αφού έμαθεν ότι ο λόρδος Βήκονσφίδλ εν τη βουλή των λόρδων απεκάλεσε το πολυθρύλητον άρθρον απλήν εισήγησιν!* Εφημερίς, 24.03.1879 . βλ. Επίσης και Εφημερίς, 02.07.1879

393 Σύμφωνα με την εφημερίδα πρόκειται για ένα χωρίο 3 ώρες από την Άρτα το οποίο είναι στρατιωτικός, τελωνειακός ταχυδρομικός και τηλεγραφικός σταθμός. Εφημερίς, 08.01.1879

394 Σε γενικές γραμμές πριν να εκδηλωθεί η Ανατολική Κρίση, οι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών ήταν αρκετά καλές και μάλιστα επικρατούσε και η αντίληψη πως πιθανότατα οι δύο λαοί εξαιτίας των κοινών ιστορικών τους καταβολών, θα κατέληγαν να ζήσουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σ' ένα κοινό και ενιαίο κράτος. Μάλιστα, στο ελληνικό βασίλειο αλλά και στην Ήπειρο υπήρχε μια πληθυσμιακή ομάδα, οι *ελληνοαλβανοι* · πρόκειται για δίγλωσσους χριστιανούς ορθόδοξους με μητρική γλώσσα την αλβανική αλλά με ελληνική παιδεία. Οι σχέσεις των δύο λαών έγιναν προβληματικές όταν άρχισαν να γίνονται γνωστές οι υπερβολικές ελληνικές αξιώσεις για εδάφη που κατοικούνταν αποκλειστικά από Αλβανούς, οι οποίοι και αντέδρασαν, υποστηριζόμενοι μάλιστα και από άλλους λαούς ανάλογα με τα συμφέροντα που εξυπηρετούνταν. Ευάγγελος Κωφός, *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα,* ο.π. σελ.28

Η *Εφημερίδα* πιθανότατα ανακουφίζεται που τελικά οι δύο πλευρές δεν κατέληξαν σε κάποιο συμβιβασμό γιατί επιλέγει να αναδημοσιεύει ένα αγγλικό άρθρο των Times το οποίο γράφει πως αν τελικά συμφωνούσε η Ελλάδα να λάβει τους λιμένες της Άρτας και της Πρέβεζας, θα ήταν μεν μεγάλη απώλεια αυτό το γεγονος για την Τουρκία, αλλά θα συναινούσε με αντάλλαγμα την εγγύηση πως αυτή η παραχώρηση θα έδινε λύση στο μεταξύ των δύο χωρών ζήτημα. Αυτό το ενδεχόμενο για την εφημερίδα θα σήμαινε και το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, την απεμπόληση των εθνικών της δικαιωμάτων μέσω της *εξαγοράς ελαχίστης λωρίδας δι' αδροτάτης τιμής και επαισχύντων υποσχέσεων προς την Τουρκία, και εσαεί δεσμεύσεως*[395]. Και για τις δύο χώρες πάντως, η σημασία της προσάρτησης ή απώλειας εδαφών ήταν θέμα γοήτρου· η Ελλάδα ήθελε να δικαιωθεί στα μάτια όλης της Ευρώπης, της κοινής γνώμης της χώρας, των εκτός βασιλείου Ελλήνων αλλά και των Σλάβων, για την πολιτική που προτίμησε να ακολουθήσει και κάτι τέτοιο θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την προσάρτηση εδαφών ενώ αντίστοιχα η Τουρκία είχε δεχθεί σημαντικά πλήγματα ήδη από τις αρχές της επανάστασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, τα εδάφη της είχαν μειωθεί σημαντικά και δεν ήταν διατεθειμένη να έχει επιπλέον απώλειες.

Ένα χρόνο μετά της υπογραφή της βερολίνειας Συνθήκης, *εν τη οποία απεφασίσθη η τύχη της Ελλάδος και του ελληνισμου ολόκληρου,* ο υπουργός των Εξωτερικών παρέθεσε γεύμα στο υπουργικό συμβούλιο αλλά και σε όσους έλαβαν μέρος στις διαπραγματεύσεις, προκαλώντας για άλλη μια φορά την αντίδραση της *Εφημερίδας* για την οποία εκείνη η μέρα είναι *αποφράς* και θα μείνει στη μνήμη του ελληνικού γένους *διότι κατά ταύτην ετάφη σύμπας ο ελληνισμός*[396] και όχι για τιμάται η επέτειος της με τέτοιου είδους εκδηλώσεις.

Η είδηση της νέας ελληνοτουρκικής διάσκεψης, αυτή τη φορά στην Κωνσταντινούπολη δεν θα γίνει δεκτή με ιδιαίτερο ενθουσιασμό καθώς αναμένεται να έχει τα ίδια αποτελέσματα με αυτή της Πρέβεζας : *Καθ' α μανθάνομεν αναμένεται εν Κωνσταντινουπόλει νέα συνεδρίασις των επιτρόπων επί του*

[395] Εφημερίς, 18.02.1879
[396] Εφημερίς, 24.06.1879

λεγομένου ελληνικού ζητήματος, εξ' ης πάλιν ουδέν αποτέλεσμα θα προκύψη και ήτις έσται η τελευταία ή άνευ αμφιβολίας πλέον ή προτελευταία, και τότε αι Δυνάμεις θα προσφερωσι την μεσολάβησιν των (καθ' ημάς ενεργείαν προς καταπράυνσιν παντός ερεθισμού), αν υπάρχη, και αναστολήν των πραγμάτων επ' αόριστον) ουχί εν Κωνσταντινουπόλει, αλλ' εν ευρωπαική τινί πόλει[397].

Όσο δείχνει όλο και πιο πιθανό να μην καταφέρουν τελικά οι δύο χώρες να έρθουν σε κάποια συμφωνία, το ενδιαφέρον της εν λόγω εφημερίδας στρέφεται κυρίως στο δίλημμα που τίθεται στη Βουλή για το αν θα έπρεπε η Ελλάδα να επικεντρωθεί στις παρασκευές ή να προωθήσει μια πολιτική οικονομικής αναδιάρθρωσης ώστε να βγεί η χώρα από την δύσκολη θέση. Η πρώτη πολιτική υποστηρίζεται από τον Κουμουνδούρο ενώ η δεύτερη από τον Τρικούπη, ο οποίος μετά το θάνατο του Δεληγεώργη αναδεικνύεται σε αρχηγό της αντιπολίτευσης. Η εφημερίδα, από τη στιγμή που η πολιτική του Τρικούπη συνεπάγεται μείωση του στρατού και αφοπλισμό των πλοίων, είναι λογικό να υποστηρίζει *την προδιακεχαραγμένην οδόν* των παρασκευών αφού το παραπάνω δίλημμα το αντιλαμβάνεται ως εξής : *ή να εμμείνωμεν εις την προδιακεχαραγμένην οδόν και δια πάσης θυσίας να συνταχθώμεν στρατιωτικώς όπως εν πάση περιπτώσει ευρεθώμεν έτοιμοι και διεκδικούντες ότι ημίν ανήκει, ή να θάψωμεν τας ελπίδας μας και να παραδεχθώμεν οικονομίας, αλλ' άπαξ δια παντός πλέον τοιαύτας οικονομίας δυνάμενας από πάσαν χρεωκοπίαν να σώσωσιν ημάς και κατά την κρίσιμον ώραν να μείνωμεν ήσυχοι, ατάραχοι, όλως αμέτοχοι, αναμένοντες μόνον εξ ελεημοσύνης των ισχυρών την μερίδα, ην εις τους ψωρφαλέους κύνας ρίπτουσιν*[398]. Η κριτική της εφημερίδας επικεντρώνεται λοιπόν στο πρόσωπο του Τρικούπη κυρίως από τη στιγμή που αυτός αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της χώρας[399],

---

[397] Εφημερίς, 25.11.1879

[398] Εφημερίς, 24.01.1880

[399] *Εάν οι ηγέται των πολιτικών κομμάτων επεδίωκον την στρατιωτικήν προπαρασκευήν και σύνταξιν της Ελλάδος με την επιμονήν, τα μηχανήματα και το ακούραστον δι' ων επιδιώκουσι την κατάληψιν της εξουσίας, ουδέν έθνος εν τω κόσμω θα ήτο τελειότερον στατιωτικώς προπαρασκευασμένον, όσον ημείς. [...] οι εν τη Βουλή αντιπρόσωποι σπεύδουν τις πρώτος να συντελέση, όπως αι επενεχθησόμενοι οικονομίαι εις το κράτος προκύψουν εις της ελαττώσεως της υπαρχούσης στρατιωτικής δυνάμεως πρωτίστως και της ναυτικής τοιαύτης κατά δεύτερον λόγον. Διότι, φαίνεται, όταν η Ανατολή αναφλεχθή, τότε οι σοφοί οικονομολόγοι θ' αντιτάξουν βεβαίως εις τον χείμαρρον της καταστροφής του ελληνισμού τα οικονομικά μέτρα των προϋπολογισμών των, αντί να φέρωσι κάθοπλον τον ελληνισμόν από περάτων εως περάτων εις διεκδίκησιν των δικαιωμάτων του. Αλλά διατί να παραξενευώμεθα δια τας δοξασίας κα τα μέτρα ταύτα του κοινοβουλίου μας, αφού ισχυρά του έθνους μερίς νομίζει, ότι δια των συλλόγων και*

χωρίς όμως να τάσσεται και υπέρ του Κουμουνδούρου. Έτσι κατηγορεί τον πρώτο πως προκείμενου να γίνει πρωθυπουργός είναι ικανός να αφήσει μισή την Ελλάδα[400] είναι ο κύριος ένοχος για την κατάσταση της χώρας αφού με την πολιτική του, *ανατρέπει το φορολογικόν σύστημα, μεταβάλλει τον στρατιωτικόν οργανισμόν, προκηρύττει γελοίας οικονομίας, κατ' ακολουθίαν ελαττοί τους φόρους, αποσυνθέτει τον στρατόν, καταστρέφει την υπηρεσίαν και πότε πάντα ταύτα, πότε; Εν τη κρισιμωτάτη του ελληνισμού περιστάσει, εν ώρα υπερτάτου κινδύνου*[401].

Ο Τρικούπης στήριζε την πολιτική του στην άποψη πως το Ανατολικό Ζήτημα βρισκόταν σε ύφεση και πως το ενδεχόμενο μιας νέας ένοπλης σύγκρουσης μετά από πολύ καιρό δεν φαινόταν να απειλεί άμεσα την ειρήνη, την ίδια στιγμή όμως που οι αντίπαλοι του υποστήριζαν πως η ειρήνη αυτή ειναι κεκαλυμένη και πως η Ελλάδα θα πρέπει να είναι έτοιμη ώστε να εκμεταλλευτεί άμεσα όποια νέα ευκαιρία της παρουσιαστεί στο μέλλον. Μάλιστα η αλβανική επανάσταση, αποτελεί μια αφορμή για την *Εφημερίδα* για να καταδείξει το λάθος στο οποίο έχει υποπέσει η κυβέρνηση του Τρικούπη, αφού υποτιμώντας ένα τέτοιο γεγονός θα πέσει στο ίδιο σφάλμα με τις προηγούμενες κυβερνήσεις[402] και γι' αυτό τον χαρακτηρίζει *προδότη* (εν σύγκρισει με όλους τους προηγούμενους που τους χαρακτηρίζει *φαύλους)*, ενώ αλλού επανεξετάζοντας αυτό το χαρακτηρισμό, γράφει : *ο άνθρωπος αυτός, αν μη ήνε προδότης, είναι παράφρων*[403]**.** Επιπλέον, τον κατηγορεί πως ευθύνεται για την έλλειψη ενθουσιασμού της κοινής γνώμης, *διότι τον ενθουσιασμόν αυτό προσεπάθησαν ν' αποπνίξωσι και να σβέσωσιν ολοτελώς αυτοί, οι άνθρωποι της 10 Μαρτίου*[404] αλλά και για την εικόνα της απάθειας που δείχνει η χώρα προς τα

των βιβλίων θ' ανακτήσωμεν τας χώρας μας και θα υπερασπισθώμεν τους εκάστοτε σφαζομένους ως κτήνη αδελφούς μας; Εφημερίς, 16.03.1980 βλ. επίσης Εφημερίς, 17.03.1980 και Εφημερίς, 24.03.1880

[400] Εφημερίς, 17.03.1880

[401]*Λοιπόν δεν εννοείς, ώ λαέ, την δημοκοπίαν, δι' ης σε απατά ο υβρίζων δια των παιδαριωδών απειλών του τους αντιπροσώπους σου; Δεν εννοείς ότι σοι χαρίζει σήμερον ένα δια ν' απολέσης αύριον εκατόν; Δεν εννοείς ότι εάν οι άλλοι ήσαν φαύλοι, αυτός είναι προδότης;* Εφημερίς, 12.04.1880

[402] Εφημερίς, 02.05.1880

[403] Εφημερίς, 12.04.1880 και Εφημερίς, 09.06.1980

[404] Εφημερίς, 10.07.1980

έξω, δίνοντας αφορμή μάλιστα σε ξένες εφημερίδες να σχολίαζουν την μοιρολατρική της στάση[405].

Η κυβέρνηση του Κουμουνδούρου που στο μεταξύ είχε διαδεχτεί αυτή του Τρικούπη, πίστευε πως ένας γενικός ξεσηκωμός στις επαρχίες της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, σε συνδυασμό με τον εξοπλισμό όλων των αξιόμαχων ανδρών του βασιλείου, θα μπορούσαν να ασκήσουν πίεση τελικά στην Πύλη ώστε να υποχωρήσει μπροστά στα ελληνικά αιτήματα. Σ' αυτήν της την προσπάθεια όμως, βρήκε απέναντί της εκτός από την Τουρκία[406] που συγκέντρωσε στρατεύματα σε αυτές τις δύο περιοχές, και τις Μεγάλες Δυνάμεις που πίεζαν την Αθήνα να εξουδετερώσει κάθε πρόθεση δυναμικής εμπλοκής[407]. Τελικά οι Τούρκοι κάνουν μια υποχώρηση και συμφωνούν να τοποθετηθεί η οριοθετική γραμμή τέσσερα χιλιόμετρα νότια του Πλαταμώνα όπως επίσης να παραχωρήσουν και την περιοχή της Άρτας, θέτοντας ένα

---

[405] Από το Λόυδ της Πέστης, όπως αναπαράγεται από την *Εφημερίδα : Έθνη ζητούντα διαρκείς επιτυχίας πρέπει να υποβάλλωνται εις τίνας θυσίας και να μη περιμένωσι με εσταυρωμένας χείρας να πέση καρπός εις το στόμα των. [...[Είναι πρόδηλον, ότι αι ενέργειαι των δυνάμεων εν Κωνσταντινουπόλει πραγματικήν υπόστασιν θα προσλάβωσι μόνον, εάν κινηθή ολίγον και η Ελλάς. Εάν η Ελλάς δεν σπεύδη, δεν εννοούμεν διατί να σπεύδη η Ευρώπη. Η αδιατάρακτος ηρεμία, μεθ' ης οι εν Αθήναις σταυρούσι τας χείρας επί του στήθους, ουδέν έχει το παρορμούν την Ευρώπην εις γενναία έργα.* Εφημερίς, 11.07.1880

[406] Μάλιστα η Πύλη αποστέλλει εγκύκλιο στις Μεγάλες Δυνάμεις ζητώντας τους να συνετήσουν την Ελλάδα και την οποία δημοσιεύει η *Εφημερίς*: *Η αυτοκρατορική κυβέρνησις,πεποιθία εις την ευμενή και δικαίαν εκτίμησιν των Δυνάμεων περί αυτής εκ της παραχωρήσεως ταύτης και εις την ειλικρινή αυτών επιθυμίαν να αποφύγωσι παν σχέδιον δυνάμενον να διακυβεύση το γόητρον και την πρωτοβουλίαν της Υψηλής Πύλης εν τοις πράξεσι αυτής ταις αφορώσαις εις την εκτέλεσιν των αποφάσεων της Βερολινείου συνθήκης, δεν αποδίσει ήττοντα σημασίαν εις την λύσιν του ζητήματος των ελληνικών συνόρων. [...] Τω όντι ο ερεθισμός των πνευμάτων οσήμεραι επιτείνεται εν Ελλάδι. Σπουδαίαι πολεμικαί παρασκευαί γίνονται προν τον σκοπόν (και τούτο εις ουδένα πλέον είναι μυστήριον) προσεχούς εκστρατείας πέραν των συνόρων αυτής. [...] Προς δε τούτοις η ληστεία, ήτις από τοσούτου ήδη χρόνου λυμαίνεται τα σύνορα, έλαβεν εσχάτως μείζονας διαστάσεις και συμμορίαι ελληνικαί, πολλά μάλιστα αυτών καλώς ωπλισμέναι και εφωδιασμέναι, συχνάς ποιούσιν επιδρομάς εις διάφορά μέρη της χώρας ημών, εξασκούσαι ανηκούστους διαρπαγάς και βιαιοπραγίας επί των δυστυχών αθώων και απροστατεύτων κατοίκων. Αρκούμεθα εις το να παραστήσωμεν την ανώμαλον ταύτην κατάστασιν εις την σπουδαίαν μέριμναν των δυνάμεων, θεωρούντες συνάμα καθήκον ημών να διακηρύξωμεν το εφ΄ημίν, ότι η Τουρκία θέλει μείνει ατάραχος ενώπιον της καταστάσεως ταύτης των πραγμάτων και ότι δεν θέλει λάβει προκλητικήν τινά στάσιν, αλλ' οτι γινώσκει πως να υπερασπισθή εν ανάγκη, ισχυρώς τα δίκαια αυτής και να αποκρούση πάσαν τυχόν γενησομένην επιδρομήν, και ότι εν τέλει ουδέν άλλο επιθυμεί ή να ίδη την γείτονα αυτής επανερχομένην εις ορθοτέραν εκτίμησιν της καταστάσεως των πραγμάτων και αυντελούσαν ούτω εις την σύσφιγξιν της αρμονίας και των αγαθών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών.*Εφημερίς, 09.12.1880

[407] *Τας ημέρας ταύτας μεγάλαι κυοφορούνται ειδήσεις, αλλ' ουδεμίαν θετικήν δυνάμεθα έτι να ανακοινώσωμεν. Αι περί Διαιτησίας προτάσεις και τα προμαντευόμενα επακόλουθα αυτών, είτε γινομένων αποδεκτών, είτε μη, κείνται ενώπιον της κυβερνήσεως και όπου τας εγγίση καίουν. Μακράν συνέντευξιν έσχον προχθές οι αντιπρόσωποι των ξένων δυνάμεων μετά του πρωθυπουργού ανακοινούντες τας οδηγίας των και τας συνεπείας πάσης αποφάσεως.* Εφημερίς, 30.12.1880

δίλημμα στην Ελλάδα για το αν θα έπρεπε να αποδεχτεί αυτές τις προτάσεις, καθώς αυτές αποτελούσαν μια μερική ικανοποίηση των αιτημάτων της καθώς δεν περιελάμβανε την εκχώρηση της Κρήτης, της επαρχίας της Ελασσόνας αλλά ούτε και της Ηπείρου. Από τη μια πλευρά, θα ήταν μια μικρή νίκη για την κυβέρνηση του Κουμουνδούρου, αφού θα κατάφερνε να επεκτείνει τα όρια του βασιλείου και να ανακουφίσει ένα μεγάλο αριθμό υπόδουλων Ελλήνων, αλλά από την άλλη φοβόταν μήπως αυτή η αποδοχή σήμαινε αυτόματα την παραίτηση των Ελλήνων από τα δίκαιά τους στη Μακεδονία, την Ήπειρο και τη Θράκη. Η αντιπολίτευση και μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης ζητούσε την επέμβαση του ελληνικού στρατού ώστε να καταλάβει τις περιοχές που αναφέρονταν στη συνθήκη του Βερολίνου και να μην αρκεστεί σε όσα της παραχωρούσαν, αλλά τελικά ο Κουμουνδούρος εμπιστευόμενος την προσωπική του κρίση και έχοντας την υποστήριξη του βασιλιά επέλεξε να απαντήσει θετικά καθώς εφόσον απέρριπτε την πρόταση των Δυνάμεων, η Ελλάδα θα έμενε στο μέλλον απομονωμένη, χωρίς συμμάχους και γεμάτη αβεβαιότητα.

Δυστυχώς, υπάρχουν φύλλα της *Εφημερίδας* μόνο μέχρι το τέλος του 1880, οπότε δεν μπορούμε να έχουμε στοιχεία για την αντίδρασή της σε όσα προηγήθηκαν μέχρι τελικά η Ελλάδα να υπογράψει συνθήκη με την Τουρκία στις 24 Μαίου του 1881.

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Σε γενικές γραμμές η στάση και των τριών εφημερίδων απέναντι στο ξέσπασμα της επανάστασης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη είναι παρόμοια, καθώς δεν δίνουν την απαιτούμενη σημασία σε αυτό το κίνημα, υποτιμώντας τις δυνατότητες που θα μπορούσαν να έχουν οι ομοθρησκοί αυτοί λαοί απέναντι σε μια ισχυρή ακόμα, παρά τα πολλά προβλήματά της, Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι περιορίζονται σε απλές αναφορές στα γεγονότα της

εξέγερσης στη Βοσνία, που συνήθως συνοδεύονται από απαισιόδοξες κρίσεις για την έκβαση αυτής της επανάστασης, δεν παύει όμως παράλληλα να φαίνεται και μια μικρή συμπάθεια, κυρίως από πλευράς *Εθνικού Πνεύματος* και την *Εφημερίδα*, αφού τελικά οι δύο αυτές εφημερίδες σιγά σιγά αρχίζουν και καλοβλέπουν τέτοιου είδους πρωτοβουλίες.

Ο Κουμουνδούρος, και κατ' επέκταση και το *Εθνικόν Πνεύμα* αν και βλέπουν θετικά την πιθανότητα συνεργασίας των βαλκανικών λαών κατά των Τούρκων πιστεύοντας πως αυτή είναι η ενδεδειγμένη οδός για την μεγέθυνση του κράτους αλλά και την ανάδειξη της Ελλάδας σε ισχυρή δύναμη στα Βαλκάνια, εξαιτίας των πολιτικών συνθηκών που έχουν διαμορφωθεί διστάζει να βάλει την Ελλάδα στον πόλεμο φοβούμενος τις αρνητικές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει μια τέτοια κίνηση. Κατά συνέπεια, τα περισσότερα άρθρα του *Εθνικού Πνεύματος* αφιερώνονται στην υπεράσπιση της πολιτικής της ουδετερότητας ως της πλέον ενδεδειγμένης και αρμόζουσας, κυρίως απέναντι σε εφημερίδες όπως η *Εφημερίς* που από τη στιγμή που γενικεύτηκε η κρίση στην Ανατολή έβλεπε σε αυτό μια μεγάλη ευκαιρία για την Ελλάδα να προσαρτήσει νέα εδάφη και μαζί με αυτά να ενσωματωθούν και πολλοί ελληνικοί πληθυσμοί. Η *Εφημερίς των Συζητήσεων,* από την άλλη, κρατά μια πιο μετιοπαθή στάση, αφού από τη μια δεν υποστηρίζει τη σύγκρουση της Ελλάδας με την Τουρκία, αλλά από την άλλη δεν παύει να επισημαίνει και τον κίνδυνο να χάσει η χώρα τα δικαιώματα της στις υπόδουλες περιοχές που ανέκαθεν θεωρούνταν ελληνικές, σε περίπτωση που μείνει εντελώς άπραγη.

Γενικά, ο σλαβικός κίνδυνος επισημαίνεται πολύ περισσότερο από την *Εφημερίδα* και την *Εφημερίδα των Συζητήσεων,* σε σχέση με το *Εθνικόν Πνεύμα* που τρέφει μια συμπάθεια για τους υπόλοιπους βαλκανικούς λαούς. Σαν αποτέλεσμα, στις δύο πρώτες εφημερίδες οι αναφορές για περιοχές όπως η Μακεδονία, (που όπως είχε αρχίζει να φαίνεται εκτός από τη *Μεγάλη Ιδέα* των Ελλήνων, συμπεριλαμβανόταν και σε αυτή σχεδόν όλων των Σλάβων και κυρίως των Βούλγαρων) είναι πάρα πολύ συχνές και αφορούν στις άσχημες συνθήκες των υποδούλων, στις προσπάθειες προσηλυτισμού τους από θρησκευτικές προπαγάνδες, στην ολοένα και πιο ταχέως αναπτυσσόμενη

εκπαιδευτική πολιτική των Βούλγαρων αλλά κυρίως επισημαίνεται ο κίνδυνος να παραγνωριστούν εντελώς τα ελληνικά δικαιώματα σε αυτή την περιοχή. Από τη στιγμή μάλιστα, που φαίνεται μέσα από τη συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης η πρόθεση της Ρωσίας να δημιουργήσει ένα ισχυρό και μεγάλο βουλγαρικό κράτος, τα άρθρα αυτά πυκνώνουν πολύ σε αυτά προστίθενται και άλλα με τα οποία γίνεται επίθεση στη Ρωσία για τη φιλοσλαβική στάση της και αντίστοιχα της εχθρική αντιμετώπιση των ελληνικών διεκδικήσεων. Κυρίως η *Εφημερίς των Συζητήσεων* επιτίθεται σφόδρα στην πάλαι ποτέ προστάτιδα του ελληνισμού και του χριστιανισμού, κάτι που μάλιστα έχει ξεκινήσει από την αρχή της δεκαετίας εξαιτίας της συμμετοχής της Ρωσίας στην αρνητική τροπή του εκκλησιστικού ζητήματος με αποκορύφωμα το σχίσμα του 1872. Αντίθετα στο *Εθνικόν Πνεύμα*, αν και συναντάμε κάποια άρθρα για τη Μακεδονία, αυτά δεν είναι τόσο συχνά και παράλληλα δεν γίνεται κάποια τακτική «επίθεση» στη Ρωσία όπως είδαμε πως γινόταν στις άλλες δύο εφημερίδες.

Και οι τρεις εφημερίδες πάντως, έχουν σαν κοινό σημείο αφενός τη δυσαρέσκεια για τη έλλειψη της επιθυμητής υποστήριξης από τις Μεγάλες Δυνάμεις σε σχέση με αυτή που βλέπουν να παρέχεται στους σλαβικούς λαούς και αφετέρου την επισήμανση της ανάγκης πολεμικών *προπαρασκευών*, έστω και αν διαφέρουν ως προς τον τρόπο που προσλαμβάνουν αυτή την ανάγκη. Στην πρώτη περίπτωση, οι Μεγάλες Δυνάμεις, και κυρίως η Αγγλία είναι αυτές που επιμένουν να κρατήσει η Ελλάδα μια ουδέτερη στάση, και όσο και αν στην αρχή αυτή ήταν και η στάση που έκριναν οι ελληνικές κυβερνήσεις ως την πλεόν ενδεδειγμένη, όταν το κλίμα άλλαξε και η κοινή γνώμη ζητούσε επίμονα τη συμμετοχή της χώρας σε πόλεμο κατά της Τουρκίας, οι παρενέσεις των δυνάμεως ήταν δεσμευτικές και σχεεδόν ασφυκτικές. Σε συνδυασμό μάλιστα με τη μη υλοποίηση των υποσχέσεων που είχαν δώσει στην Ελλάδα πως θα επιβραβεύσουν τη φρόνιμη στάση της, η κριτική των εφημερίδων στις Μεγάλες Δυνάμεις γίνεται όλο και πιο έντονη. Ως προς το θέμα των πολεμικών προετοιμασίων, με το ξέσπασμα του ρωσοτουρκικού πολέμου, όλες οι εφημερίδες αρχίζουν και αντιλαμβάνονται πως η χώρα οφείλει να είναι

έτοιμη να συμμετάσχει σε ένα πιθανό πόλεμο για να αποκομίσει και αυτή κάποια οφέλη. Σε αυτό που διαφέρουν όμως, είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται τις προετοιμασίες· η *Εφημερίς* είναι αυτή που εμφανίζεται ως η πιο μαχητική, ασκώντας έντονη κριτική για καθυστέρηση στις προετοιμασίες, κατηγορώντας την κυβέρνηση Κουμουνδούρου (και του Τρικούπη αργότερα) πως δεν εξυπηρετούν τα ελληνικά συμφέροντα και ζητώντας άμεσα να μπει η Ελλάδα στον πόλεμο κατά της Τουρκίας. Το *Εθνικόν Πνεύμα* από την άλλη, επισημαίνει επίσης την ανάγκη *άμεσων παρασκευών* αλλά εξακολουθεί να επιμένει πως η χώρα θα συμμετάσχει όταν θα είναι έτοιμη αποδίδοντας ευθύνες και στις προηγούμενες κυβέρνησεις αφού επέδιδε την όποια καθυστέρηση στην έλλειψη οικονομικών πόρων και μέριμνας λόγω κακής διαχείρισης από τους προκατόχους του.

Σαν συμπέρασμα, το *Εθνικόν Πνεύμα,* η *Εφημερίς των* Συζητήσεων και *η Εφημερίς,* μέσα από τις έντονες διαφορές τους, όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια και την διαφορετική αντίληψη για το ποιά οδός θα ήταν η πιο συμφέρουσα να ακολουθήσει η Ελλάδα ώστε να δει να πραγματοποιείται έστω και ένα μέρος της *Μεγάλης Ιδέας* της, οι απόψεις των παραπάνω εφημερίδων καταλήγουν πολλές φορές ακόμα και να είναι ίδιες όταν διαμορφώνονται συγκεκριμένες συνθήκες αλλά να αλλάζουν πάλι όταν αλλάζουν και τα δεδομένα. Αν και υπάρχει λοιπόν μια γενική γραμμή που ακολουθεί κάθεμία από αυτές, είναι τόσο ρευστές οι καταστάσεις, οι συμμαχίες που διαμορφώνονται και οι ανατροπές που προκύπτουν, που δεν θα ήταν δυνατόν να μην βλέπαμε και τις αμφιβολίες τους μέσα από τα φύλλα τους. Έτσι, το *Εθνικόν Πνεύμα* υποστηρίζει μεν τη βαλκανική συνεργασία αλλά δεν μπορεί να κλείνει τα μάτια και στον ολοένα και αυξανόμενο σλαβικό κίνδυνο και αντίστοιχα και η *Εφημερίς των Συζητήσεων* που υποστήριζε τη σύμπραξη με την Τουρκία δεν μπορούσε να επιμείνει σε αυτή τη στάση όταν είδε πως η συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο ήταν επιτακτική καθώς υπήρχε κίνδυνος να μείνει έξω από μια μελλοντική μοιρασία.

Αυτές οι μικρές αντινομίες λοιπόν, δεν θα μπορούσαν να λείψουν καθώς όλη αυτή η δεκαετία χαρακτηρίζεται ακριβώς από τα μεγάλα

διλήμματα στα οποία βρέθηκαν οι πολιτικές δυνάμεις της χώρας αλλά και στη ρευστότητα της διαμόρφωσης των συμμαχιών μεταξύ των λαών, γεγονός που κάνει και τις εφημερίδες παρά την τήρηση μιας γραμμής, να προσαρμόζονται και εκείνες στις δεδομένες συνθήκες. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου, πως η Ελλάδα ίσως για πρώτη φορά καλείται να επαναπροσδιορίσει τη θέση της στην Ευρώπη και κυρίως στα Βαλκάνια και παράλληλα να θέσει κάποιους περιορισμούς στην πιο αισιόδοξη έκφραση της *Μεγάλης Ιδέας* της, αναζητώντας πλέον το εφικτό και όχι το ευκταίο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ασπρέας Γεώργιος, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, 1821-1928,* μέρος Β,΄Αθήνα 1930 τόμος Α΄

- Γρηγορίου Ρέα, *Ο πρωτοπόρος Δημήτρης Κορομηλάς* από το ένθετο Νέες Εποχές της εφημερίδας *Το Βήμα,* 26.09.1998, και *Δημήτριος Κορομηλάς,*εφημερίδα Σώματος Ελλήνων Ηθοποιών *Η ατάκα,* Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2002

- Γούναρης Βασίλης Κ., *Οι σλαβόφωνοι της Μακεδονίας* στο Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτρης Χριστόπουλος (επιμ.), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα,* Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997

- Δερτιλής Γ.Β., *Το Ζήτημα των Τραπεζών (1871-1873),* ΜΙΕΤ, Αθήνα 1989

- Δερτιλής Γ.Β., *Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920,* τόμος Α', Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2006

- Κ.Θ. Δημαράς, *Ελληνικός ρωμαντισμός,* Ερμής, Αθήνα 1944,

- Κιτρομηλίδης Πασχάλης Μ., «*Νοερές κοινότητες*» *και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια* στο Εθνική Ταυτότητα και Εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2003

- Κωφός Ευάγγελος, *Από το τέλος της Κρητικής Επανάστασεως ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας – Η ανατολική κρίση (1875-1878)* στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΓ'Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977

- Κωφός Ευάγγελος, Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα, 1875-1881, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2001

- Λούβη Λίνα, Περιγέλωτος Βασίλειον – Οι σατιρικές εφημερίδες και το Εθνικό Ζήτημα (1875-1886), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2002

- Μαρωνίτη Νίκη, *Η εποχή του Γεωργίου Α' – Πολιτική ανανέωση και αλυτρωτισμός,* στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ.5, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003

- Ματάλας Παρασκευάς, *Έθνος και ορθοδοξία – Οι περιπέτειες μιας σχέσης* Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2003

- Μηλιός Γιάννης, *Η διαμόρφωση του νεοελληνικού έθνους και κράτους ως διαδικασία οικονομικής και πληθυσμιακής ομογενοποίησης,* στο «Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997

- Παπαγεωργίου Στέφανος, *Από το γένος στο έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους 1821-1862*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004

- Σκοπετέα Έλλη, Το «πρότυπο Βασίλειο» και η «Μεγάλη Ιδέα» - Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880), Πολύτυπο, Αθήνα 1988

- Σταυρίδη Πατρικίου Ρένα, *Ιδεολογικές διαδρομές, πολιτική γλώσσα και κοινωνία 1871-1909* στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000 τ.5, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003

- Τσακίρης Δημήτρης, *Η στάση της γερμανικής πολιτικής στο Ανατολικό Ζήτημα και ειδικότερα σε σχέση με την Ελλάδα* στο Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η εποχή του, επιμ. Καίτη Αρώνη Τσίχλη, Λύντια Τρίχα, Παπαζήσης, Αθήνα 2000

- Dakin Douglas, Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2001,

- Jelavich Barbara, *History of the Balkans vol I,* Cambridge University Press 1983

- Hering Gunnar, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936,* τόμος Α΄ΜΙΕΤ, Αθήνα 2006

<u>Πρωτογενές υλικό :</u>

Μικροφίλμ από τη Βιβλιοθήκη της Βουλής για τις εφημερίδες :
Εθνικόν Πνεύμα
Εφημερίς των Συζητήσεων
Εφημερίς

Εφημερίς 1875-1881

ημερομηνία	θέμα
13-Ιαν-75	Απόσπασμα από το Νεολόγο της Κων/πολης για εκβουλγαρισμό της Φιλιππούπολης μέσω εκπαίδευσης
17-Ιαν-75	Για επίθεση εφημερίδων *Παλιγεννεσίας* και *Εθνικού Πνεύματος*στον Επ. Δεληγιώργη (τις χαρακτηρίζει φατριάζουσες)
8-Φεβ-75	Ειδήσεις εξ Ανατολής - Εκκλησία - Ο Ιωακείμ ζητά από τον Υπ. Εξ. Της Πύλης να ανακαλέσει τους Βούλγαρους διδασκάλους.
11-Φεβ-75	Για ελληνικά σχολεία στη Μακεδονία
6-Μαρ-75	Για ίδρυση σχολείου στο χωρίο Βάβδος (2 ώρες από Θεσσαλονίκη) - η ανάγλη εξεύρεσης αξιόπιστων πόρων για το σχολείο από ομογενείς
18-Μαρ-75	Αναφορά σε έριδες στο εσωτερικό της βουλγαρικής εξαρχίας
20-Μαρ-75	***Σημείωση του συντάκτη για τον ρόλο της εφημερίδας αυτής:*** *Η Εφημερίς πολιτική δεν είναι ούτε εις κόμμα ανήκει, ούτε κόμμα τι πολεμεί,ούτε ζη εκ της αλληλομαχίας των κομμάτων, δεν αναμιγνύεται εις τας μετεξύ των διενέξεις*
21-Μαρ-75	**Σχόλιο** για το ρόλο των εφημερίδων γενικά δεδομένων των πολιτικών συγκυριών - κάποιοι τα βάζουν με την Εφημερίδα
25-Μαρ-75	Λίστα με κάποιες εφημερίδες που κυκλοφορούν
19-Μαϊ-75	Ίδρυση ελληνικού συλλόγου στη Μακεδονία για την προαγωγή και βελτίωση των ελληνικών σχολείων στην πόλη Κρούσοβο
12-Ιουν-75	Τι γράφουν οι εφημερίδες για την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα, τα υβριστικά σχόλια και η στάση κάποιων Ελλήνων του εξωτερικού που δεν υποστηρίζουν τη χώρα.
19-Ιουν-75	Η άποψη της Ρωσίας για κοινή εκπροσώπηση των ορθόδοξων κρατών στην σύνοδο των Παλαιοκαθολικών
10-Ιουλ-75	Σχόλιο για άφιξη Ρώσου Φιλιππωφ στην Κνω/πολή για να μελετήσει τις σχέσεις Ελλάδος και Βουλγαρίας και το σχίσμα των Εκκλησιών
11-Ιουλ-75	Για πρόσκληση Φιλίππωφ σε νέους να σπουδάσουν στη Ρωσία
24-Ιουλ-75	**Η πρώτη αναφορά στην επανάσταση στην Ερζεγοβίνη:** *Εξακολουθεί η εν Ερζεγοβίνη στάσις. Η Αυστριακή κυβέρνησις διέταξε να αυξηθεί ο εν τοις συνόροις της Δαλματίας στρατός. Δυο εν Τεργέστη διατρίβοντα συντάγματα του πεζικού διετάχθησαν να ήνε έτοιμα εις απόπλουν.*
28-Ιουλ-75	**Άρθρο από *Γαλλική Δημοκρατία:*** *Το Ανατολικό Ζήτημα ετέθη. Υπολείπεται να ιδώ εάν η διπλωματία θα εμποδίσει την άμεσον έκρηξη.*
18-Αυγ-75	Σχόλιο για τους Σέρβους και τη Μεγάλη του Ιδέα τους που με αφορμή την επανάσταση στην ΒοσΕρζ (που χαρακτηρίζεται πολύ *μεγάλη* δλδ ανεφάρμοστη) και παρά του γεγονός πως θεωρείται ανώτερη φυλή σε σχέση με τις άλλες στα Βαλκάνια, "φέρεται ενθουσιωδώς και ανευ πρακτικών βάσεων)
18-Αυγ-75	Ερζεγοβινιακά (διάφορα), **Σχόλιο σε αναφορά του Νεολόγου πως οι Σλάβοι με τη στρατηγική τους θα έχουν αξιώσεις για νέες παραχωρήσεις. Η Εφημερίς σημειώνει πως ο Νεολόγος είναι υπερ της ανισότητας αφού δεν θέλει να παραχωρηθούν προνόμια στους δούλους λαούς** *στο 40)*
21-Αυγ-75	Οι επαναστάτες δεν αρκούνται μόνο στην επανάσταση στην ΒοσΕρζ και κηρύττουν πως σκοπός τους είναι και η απελευρώση της σερβοβουλγαρικής μερίδας της σλαβικής ομοφιλίας (**χωρίς σχόλιο από εφημερίδα)**
22-Αυγ-75	**Πρώτη αναφορά σε κίνδυνο εκ του πανσλαβισμού** με αφορμή ένα επεισόδιο στις Σέρρες

28-Αυγ-75	Κατηγορία κατά των βυζαντινών εφημερίδων πως με τα άρθρα τους εξόργισαν τους Σέρβους ώστε σε εφημερίδα σερβική γράφτηκε πως αν οι Έλληνες δεν συνταχτουν με τους Σλάβους θα "*απωλέσωσι και τας νομίμους αυτών κτήσεις, την Ήπειρον, την Θεσσαλία κλπ*".
29-Αυγ-75	***Από "Ωρα Λονδίνου":***Οι Τούρκοι αντί να επιβραβεύσουν τους Έλληνες για την ουδετερότητά τους στην επανάσταση στην ΒοσΕρζ επιμένει *εις τας στρεβάς αυτής ιδέας* και θέτει συνεχώς εμπόδια στο ζήτημα της "ιθαγένειας"
5-Σεπ-75	Άρχισαν οι εγγραφές σε σχολείο της Μακεδονίας και οι απόφοιτοι του σχολείου αυτού μετά διδάσκουν σε όλη την Μακεδονία.
9-Σεπ-75	Για προσπάθεια προτεσταντικού προσηλυτισμού από Γερμανού στην Μακεδονία σε καιρούς που ***"η του πανσλαβισμού, η του ρωμουνισμούκαι η του ουνιτισμού προπαγάνδα θηριεύουσιν εν Μακεδονία σκοπούς ιδιοτελεστάτους και παρακωλύουσι την ήρεμον, βαθμιαίαν και μόνιμον ανάπτυξιν των κατοίκων."***
11-Σεπ-75	Σχόλιο "***Ευχάριστα είναι αι εκ της δυστυχούς Ερζεγοβίνης ειδήσεις.Η θέσις των επαναστατών εβελτιώθη κατά πολύ."***
18-Σεπ-75	Ερζεγοβινιακά και Σερβικά
25-Σεπ-75	Ο Σουλτάνος εκδίδει νέο φιρμάνι για παραχώρηση δικαιωμάτων στους υπόδουλους λαούς.
26-Σεπ-75	Σχόλιο για το παραπάνω φιρμάνι και δυσπιστία για την εφαρμογή του γιατί δεν έχει εφαρμοστεί ακόμα το προηγούμενο που είχε εξαγγελθεί.
2-Οκτ-75	Σχόλιο για επιστολή λόρδου Ρώσελ πωση Τουρκία θα ανταμείψει την Ελλάδα παραχωρώντας την Ήπειρο και τη Θεσσαλία
9-Οκτ-75	άποψη του ηγεμόνα Μίλαν πως υπάρχει πρόβλημα συνεννόησης μεταξύ Ελλάδας και Ρουμανίας
13-Οκτ-75	Σχόλιο για έκβαση πολέμου για τους Ερζεγοβίνιους :"***Δυστυχώς όμως άπασαι αι συμπλοκαί απέβησαν κατ' αυτάς έναντίον των Ερζεγοβινίων"***
18-Οκτ-75	Αναπαραγωγή επιστολής από Κρήτες (της οποίας όμως η γνησιότητα είναι υπο αμφιβολία) όπου δίνεται απάντηση σε όργανα του σλαβικού τύπου που τους κατηγορούν πως δεν βλέπουν με συμπάθεια την επανάσταση στη ΒοσΕρζ.Αναφέρεται πως δεν ξεχνούν τη συμβολή των Σλάβων στην Κρητική Επανάσταση.
3-Νοε-75	Ανταπόκριση από Μακεδονία για σφαγές χριστιανών και για έριδες μεταξύ Ελλήνων που είναι χωρισμένοι σε 2 ομάδες
14-Νοε-75	Νέα τροπή στο Α.Ζ. καθώς η Ρωσία μπαίνει δυναμικά στο παιχνίδι "***επανερχόμενη εις τας παραδόσεις της αρχαίας πολιτικής". Μετά την κατάπτωση της Τουρκίας "ουδείς πλέον ομιλεί περί της διατηρήσεως και της ακεραιότητάς της Επιπλέον, Η πολιτική, τα οικονομικά, η θρησκεία, ο πολιτισμός, τα πάντα εξανέστησαν ταυτοχρόνως κατά του τουρκικού οικοδομήματος, όπερ καταρρέει πανταχόθεν. Εν ονόματι δε τίνος συμφέροντος δύνατι τις να υπερασπίσει τον ασθενή κατά θανάτου προ καιρού προβλεπόμενου;***
17-Νοε-75	Για μια ιστορική μελέτη που αναφέρεται στην προσωπικότητα της Κλεοπάτρας, η οποία δεν ήταν απλώς η φιλίδονη βασίλισσα της Αιγύπτου αλλά η "***αντιτάξασα εις την απορροφητικλην δύναμιν της ρωμαιζούσης Ευρώπης τον υπό την αρχηγία αυτής συνασπισμό των ανατολικών φύλως, ων επικρατεστέρα ήν η ελληνική."***Η σημασία αυτής της έρευνας όμως είναι πως ***"τοιαύται ιστορικαί έρευναι, πολλαπλασιαζόμεναι και δεόντως πιστούμεναι, εισίν επίκαιροι εν η εποχή χθεσινά έτη εν Ανατολή φύλλα αντιποιούνται εν τω παρόντι ή εν τω μελλόντι εθνολογικήν επικράτηση."***

20-Νοε-75	Μήνυμα προς την κυβέρνηση για το ποιος είναι ο ρόλος της ελλ.εξ.πολ. Σε αντιδιαστολή με τις ενέργειες των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών "***Οι λαοί ούτοι της Ανατολής πάντες εργάζονται, κινούνται, ανανεούσι τας σχέσεις των,συνάπτουσι σχέσεις, εκθέτουσι τα δίκαια των, τας αξιώσεις των, τας θυσίας των. Η Ελλάς, καίπερ πεποιθεία εις τον καλόν της αστέρα, ούτε γυρίζει όμως να ιδεί αν ούτως ανέτειλεν ή όχι να την οδηγήση.[...]Που είναι οι Έλληνες άνδρες παρά ταις μεγάλαις αυλαίς της Ευρώπης[...]Νυν ή ποτέ είναι ανάγκη πρεσβειών[...] Απεξενώθημεν, απεμονώθημεν, απεβωβάθημεν, πότε;Νύν ότε αμφίβολον είνε αν μένη εν τη Ευρώπη η ηχώ των άλλοτε φωνών μας.[...] Δεν κινούμε το ζήτημα αν πρέπει ή ου να έχουμε πρεσβείες, αλλά το ζήτημα αν πρέπει νυν να ήμεθα παρόντες όπου πρέπει τουλάχιστον.Δεν γράφομεν επί του μηδενός βασιζόμενοι. Αι προσεγγίζουσαι στιγμαί θα αποδείξωσι."***
27-Νοε-75	Σχόλιο για άρθρου ουγγρικού τύπου που αναπαράγει πληροφορίες από τον Messager d' Athenes και αναφέρει υπέρ :"***ενώσεως ρωμούνων ελλήνων και ούγγρων προς αποσόβησιν του πανσλαβισμού"***Σχόλιο εφημερίδος πως ***"η τάσις αυτή δεν πρέπει να παρέλθει απαρατήρητος"***
27-Νοε-75	Σχολιασμός άρθρου του Νεολόγου της Κων/πολης όπου γράφεται πως σύμφωνα με αξιόπιστες πηγές "***η κυβέρνησις Κουμουνδούρου ως άλλοτε και νυν είναι ρωσόφιλος"*** και πως η είδηση αυτή προκάλεσε αντίδραση στους Έλληνες του Βυζαντίου οι οποίοι έστειλαν τηλεγραφήματα ***ζητούντες εξηγήσεις και λέγοντες, ότι, αν ούτως έχη, ο κ. Κουμουνδούροςθεωρηθήσετε εχθρός των ελληνικών συμφερόντων και η θέσις της Ελλάδας κυβερνωμένης επί τούτου του υπουργείου λίαν επιβλαβής εις τα εν γένει εθνικά πράγματα.***Μάλιστα αναφέρει πως το Εθνικό Πνεύμα, το επίσημο όργανο του Κουμουνδούρου χαρακτηρίζει τα γεγονότα ως "***κακίαν εχθρών της κυβερνήσεως"***
30-Νοε-75	Κεντρικό άρθρο για τις διάφορες τάσεις στην Βουλή αναφορικά με το Ανατολικό ζήτημα. Αυτές είναι : ***"Δισταγμούς κατορθώνουν να εμπνέωσι τινές, είτε δειλιών τες ενώπιον ευρυνομένου νέου πολιτικού σταδίου της Ελλάδος, είτε προσπαθούντες να σώσωσι το παρελθόν από του αίσχους δια της ηπιότητας, είτε ίδια πονηρά συμφέροντα επιδιώκοντας είτε, τέλος πλανώμενοι εκ του γοήτρου όπερ ενέχουσιν αι άρτι κυκλοφορούσαι ιδέαι περί επιλύσεως του λεγόμενου ανατολικού ζητήματος και είναι απράγμονι ενθουσιασμώ και αδαεί ποιητικάς ψελλίζοντες εκφράσεις και ζητούντες όλα δια μιας τα μεγάλα.***Και αναλύονται οι παραπάνω κατηγορίες ως εξής: "***Οι δειλιώντες ενώπιον του ευρυνομένου νέου πολιτικού σταδίου της Ελλάδος εισίν οι μέχρι τούδε απηλπισμένοι εκ των αθρώπων και των πραγμάτων, οι εν πάσι βλέποντες πταίοντας αυτούς τους αναλαμβάνοντας την γενναιοτέραν τώρα πορείαν, τους πολιτικο΄ς μας άνδρας, οι μη δυνηθέντες να εύρωσι καν μιαν καλήν όψιν εν αυτοίς, οι απαισιόδοξοι, οι ουδεμίαν έχοντες πεποίθησιν εις την φιλαλήθειαν των επαγγελομένων τας νέας αρχάς, οι απελπισμένοι κ' εκ του παρόντος.Ούτοι, εάν δεν ήνε μετριόφρονες, είνε όλως περιττοί εγωισται, εάν όμως ήνε μετριόφρονες, ως θέλομεν να τους παραδεχθώμεν, δεν τολμώσι να τεθώσιν υπέτρεροι των άλλων αλλ' ομολογούντες, ότι και αυτοί, ενα εκαλούντο κυβερνήται, τα αυτά θα έπραττον, ρίπτουσιν όλην την ευθύνησν των πταισμάτων εις την κατάστασιν του ελληνικού έθνους[...]Οι προσπαθούντες να σώσωσι το παρελθόν από του αίσχους δια της ηπιότητας, ως προς το βάθος μεν της διάνοιας είνε παρεμφερείς τοις ανωτέρω και σχεδόν συνταυτίζονται, αλλά κάτι πλειότερον ελπίζουσιν, Ελπίζουσιν, οτι πας αγών υπερ βελτιώσεως είνε καλός και είνε μόνη εγγύησις της ανεπαισθήτως επερχόμενης προόδου, δεν εννοούσιν όμως τα ορμητικά μέσα, φοβούνται την αντίστασιν, την έντευθεν πάλην αγνοούσιν, ότι άνευ δυνατής συγκρούσεως ουδέποτε προέκυψεν αγαθόν τι, εβράδυνε δεν τόσον και αν προέκυψεν ώστε κατέστη περιττόν εις τους μη***

	αισθανόμενους πλέον την ανάγκη του, ένεκα της εξαντλησεως της ευαισθησίας των εκ της μακράς υπομονής.[...]Είναι οι αφοβώτεροι εν τη Βουλή και έξω αυτής αλλά οι μάλλον παρενοχλούντες τα βήματά μας.[...]Οι ίδια πονηρά συμφέροντα επιδιώνοντες εισίν οι επιφοβώτεροι, οι ολιγώτερον καταφανείς, οι μυρία προσωπεία αλλάσσοντες.Ούτοι εισί οι στηλίται[...]Ούτοι πάλιν εισίν οι υποστηρίζοντες τους κενοδόξους και μωρούς παρ' ημίν εις επιδίωξιν πολιτικής φήμης και κόμματος αρχηγείαν αυτοίς υποσχόμενοι[...]Πάλιν ούτοι εισίν οι προσποιούμενοι τους μεγαλεπήβολους της εθνικής δόξης αντιλήπτορας και ενθημούμενοι του Αγαθαγγέλου τας προφητείας ιν' αποσπάσωσιν την προσοχήν του έθνους από τοων καθημερινών του καθηκόντων[...]Οι πλανόμενοι τέλους εκ του γοήτρου, όπερ ενέχουσιν αι άρτι κυκλοφορούσαι ιδέαι περί επιλύσεως του λεγόμενου ανατολικού ζητήματος, δεν είνε οι επιφοβώτεροι, διότι πρέπει να πιστεύσωμεν εις την αθωότητά των, αλλ' είνε οι μάλλον επιζήμιοι.[...]Ούτοι εισίν οι προσκαλούντες νέας εσωτερικάς περιπλοκάς δια του τοιούτου τρόπου, υπουργικάς κρίσεις, διαλύσεις βουλών, απονενοημένα διαβήματα.Και συνεχίζεται το άρθρο παραθέτωντας την άποψη του συντάκτη για την πορεία που θα πρέπει να ακολουθηθεί από εδώ και πέρα: ***"Είνε καιρός τώρα, ότε σπινθήρ αναμένεται ν' αναφλέξη την Ανατολήν, είνε καιρός να προκαλήτε συζητήσεις μακράς και ατελευτήτους η εις ρήξιν εμφύλιαν τελευτώσας περί γενικής ανατροπής των καθεστώτων αναστημάτων[...]Και συνταυτίζονται λοιπόν ως προς εν, ως προς την λήξιν του αγώνος[...]οι δειλοί, οι ήπιοι, οι ιδιοτελείς, οι πονηροι και οι ποιηταί εν τη πολιτική. Και εμπνέουσι δισταγμούς. Και προπαρασκευάζουσι χάος. Νύν ή ποτέ καιρός από υψηλότερας σκοπιάς να ίδωμεν ατάραχοι που φέρουσιν αι διάφοροι χαραττόμενοι οδοί αυταί[...]Καιρός εν τω μέσω της σφριγώσης Ανατολής δεν επομένει ημίν προς συζήτησιν περία αξίας πολιτευμάτων, αλλά μόνον πρός ενίσχυσιν κοινοβουλίου, περ' ο τα πάντα δύναται το έθνος να ζητήσει.***
18-Δεκ-75	Αναπαραγωγή άρθρου από Κλειώ Βερολίνου όπου παραβάλλονται οι απόψεις του Κουμουνδούρου στον γερμανό πρεσβευτή κ Ράδιτς πως δλδ "***η Ελλάς μετέρχεται ειρηνικήν πολιτικήν και ειλικρινώς θεραπεύει τα προς την Τουρκίαν φιλικάς σχέσεις[...] η ελληνική κυβέρνησις δεν διανοείται να ωφεληθεί από των αμηχανιών της Πύλης και να υποκινήσει ζητήματα διεθνή κατέχουσα όμως σημαντική θέση εν τη Ανατολή και εκπροσωπούσα μεγάλα συμφέροντα, η Ελλάς έχει καθήκον να παρακολοουθεί μετά πάσης προσοχής τα συμβαίνοντα και να προνοή περί της πολιτικής αυτής θέσεως.***
ημερομηνία	**θέμα**
3-Ιαν-76	Σχόλια πάνω σε μια διακοίνωση της Αυστριας για το Α.Ζ. και σχολιάζεται πως "***η Γερμανία δεν είνε παντάπασι διατεθειμένη να επιτρέψει ρωσικάς κατακτήσεις εν Ευρώπη"*** και πως η Αγγλία ***εν περιπτώσει τροποποιήσεων του ανατολικού χάρτουήτο έτοιμη ου μόνον να εξέλθει της προ ετών ουδετέρας αυτής πολιτικής, αλλά και να λάβει μέρος λίαν ενεργόν."*** Τέλος κλείνει ο αρθρογράφος "***ζώμεν εν καιροίς παραδόξοις και πρόκειται περί του Ανατολικού, δηλαδή του μάλλον πολύπλοκου ζητήματος, γίνεται δεν παραδεκτή η αρχή της "ενόπλου επεμβάσεως".***
7-Ιαν-76	Αναφορά σε σφαγές χριστιανών (και κυρίως Ελλήνων) από Τούρκους στη Μακεδονία γιατί ***"ους θεωρούσιν υπαιτίους της δεινής θέσεως εις ην η Τουρκία περιπίπτει"*** και σχολιο πως ενώ"***η Τουρκία υπάρχει υπό τας εγγυήσεις των μεγάλων φιλοπρόοδων εθνών, άτινα θέλουσι να την παραστήσωσιν ως εννοούσαν την πρόοδον, είνε απαίσιον να ακούωμεν τοιαύτα βαρβαρόφωνα πράγματα."***

19-Ιαν-76	Σχολιάζεται η αλλαγή της στάσης της Αγγλίας για το Α.Ζ. και αναφέρεται πως "***ο αγγλικός τύπος εν γένει ζητεί την επαύξησιν της αυστριακής επιρροής εν τη Ανατολής ευρίσκων εν αυτή εγγυήσεις κατά των σκοπών της Ρωσίας"*** και κλείνει το άρθρο πως ***"όλαι αι κυβερνήσεις επιθυμούσι την ειρήνην και προς διατήρησιν αυτής εργάζονται, συνεννούμεναι όπως σεβασθώσιν όσον ένεστι την οθωμανικήν ακεραιότητα, αλλά τις δύναται να εγγυηθή περί των πράξεων αυτής της Τουρκίας, του κυρίως ενδιαφερομένου, και να προϊδη νέαν αυτήν ακρισίαν ή ελαφρότητα."***
4-Φεβ-76	Σχολιάζονται οι φήμες για επανάσταση στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία και "***αποδεικνύει όμως, ότι αδύνατο να πιστεύσει πότε η οθωμανική κυβέρνησις εις τας τόσας της Ελλάδος διαβεβαιώσεις περί των ειρηνικών αυτής διαθέσεων, ουδ' αποδίδειν τινά σημασίαν και εις αυτήν έτι την εμπράκτως εκδηλούμενη φιλίαν της Ελλάδος."*** Ο αρθρογράφος φαίνεται ενοχλημένος από αυτές τις φήμες
4-Φεβ-76	Πρωτοβουλία για εκπαίδευση στη Σιάτιστα και σχόλιο πως "***εάν εις πάσας τα κατά την δούλην Ελλάδα κοινοτητας συνίστατο τοιαύται αδελφότητες περί των κοινή συμφερόντων μεριμνώσαι και δη και τόσων φρονίμως και πρακτικώς ως η εν Σιατίστη αδελφότης αυτή, θα υπήρχεν η ελπίς, ότι θα υπήρχετο ποτέ ο καιρός καθ' ον και οι εν σκότει καθήμενοι αδελφοι ημών θα έβλεπον φως μέγα."***
7-Φεβ-76	Επιστολή από Μιλοβίστη Μακεδονίας όπου ζητάται συνδρομή για τη σύσταση σχολείων ***"προς μόρφωσιν γενεάς ελληνοπρεπούς"*** και βοήθεια από εκδότες ώστε να εμπλουτιστεί η βιβλιοθήκη. Μετά την επιστολή σχολιάζει η εφημερίδα πως "***η Μελόβιστα, ήτις δύναται να χρησιμεύσει και ως πυρήν, της συμπήξεως του ελληνισμού καθ' άπασαν την Πρέσπαν, καθό κείμενη μεταξύ Αχρίδος, Βιτωλίων και Πριλάπου, πολλούς έχει τους πολεμίους της και ως εκ τούτου συνιστώμεν στενώς τοις ενταύθα αρμοδίοις, όπως παράσχωσι την δέουσαν θεραπείαν, αφού ο τε Πανσλαυισμός και Ρωμουνισμός, τα δύο ταύτα φοβερά στοιχεία, αμειλίκτως και πολυειδώς ενεργούσι κατά του ελληνισμού εν τη άνω Μακεδονία, τη πατρίδι ταύτη του Αλεξάνδρου και του Αριστοτέλους."***
8-Φεβ-76	Αναφορά σε ένα διδάσκαλο στην Μακεδονία που συντονίζει την κατάρτιση φοιτητών ώστε να διδάξουν σε σχολεία της Μακεδονίας, ο οποίος χαρακτηρίζεται ***"μοναδικόν ίσως παράδειγμα γενναιοφροσύνης και μεγαλοδωρίας εν επιγνώση των εθνικών ημών αναγκών"***
20-Φεβ-76	Σχόλιο για την αργοπορία διορισμού του πρέσβη της Ελλάδος στο Βερολίνο "***εν στιγμαίς τοσούτο κρισίμοις δια την Ανατολήν, και ενώ η Ελλάς αντιπροσωπεύεται ήδη παρά ταις ετέραις δύο αυτοκρατορίαις, αίτινες εξίσου μετά των Γερμανών κρατούσιν εις χείρας των το μέλλον του ελληνισμού.***
4μαρ76 εσπ	Συνέλευση Ελλήνων του Λονδίνου σύμφωνα με αγγλική εφημερίδα για να εξετάσουν ποια πολιτική είναι συμφέρουσα για την Ελλάδα απέναντι στην Τουρκία. Η πρώτη ***οφείλει να διεκδικήση τα ευατής δικαιώματα ενώπιον της Τουρκίας ανευ κεκηρυγμένης ενόπλου ενεργείας, αλλα δι' επικλήσεως προς τας ευρωπαϊκάς δυνάμεις εν ονόματι του δικαίου και της δικαιοσύνης.***
7-Μαρ-76	Καυτηριάζεται η αργοπορία της κυβέρνησης να ανασυστήσει τις πρεσβείες όπως είχε υποσχεθεί και "***είναι εντροπή λέγομεν, σήμερον διπλήν νέαν ζημίαν δια της επιπολαιότητάς του να μας φέρη. Πρώτον τη ζημία του χρόνου, ον χάνομεν,ενώ εκήρυξε κατεπείγουσαν την ανάγκην αυτή, δεύτερον την ηθικήν ζημίαν ήτις προσγιγνεται εκ της ιδέας ην αφήνει να γεννηθή, ότι αληθώς δεν υπάρχουν οι ικανοί άνθρωποι παρ' ημιν, όπως διορισθώσι πρεσβευταί.***

7-Μαρ-76	Επίθεση στο Εθνικό Πνεύμα "***χθες δεν εξεδόθη το υπουργικόν Εθνικό Πνεύμα. Δεν ήξευρε τι να γράψη, τι να ψευσθή και να γελάση τον κόσμον. Είνε και αυτό μέθοδος του παλαιού συστήματος. Εν ημέραις πονηραίς διακόπτεται η έκδοσις των ημιεπίσημων φύλλων, η οφειλόμενη συνεννόησις δηλαδή μεταξύ λαού και κυβερνήσεως."***
6-Απρ-76	***Είνε αξιοπερίεργον φαινόμενον η ψυχρότης μεθ' ης υποδέχονται οι ενταύθα ελεύθεροι έλληνες τας ειδήσεις εκείνας περί κινημάτων των υπηκόων της Υ. Πύλης λαών, αίτινες άλλοτε εγέννων εν τη πρωτευούση της Ελλάδος πυρετόν συζητήσεων και αισθημάτων ποικίλων και επαινετών εκδηλώσεις.*** Αποδίδεται αυτή η αντίδραση στη γιορτή του Πάσχα.
22-Απρ-76	Σχόλιο πως στη Βουλή, η κυβέρνηση αρνείται να σχολιάσει τα σοβαρά θέματα της ελλ. εσ. Πολιτ. Λέγοντας "***Τώρα δεν είνε καιρός, τώρα έχομεν τα της Ερζεγοβίνης, της Σερβίας... και σας αφήνει χάσκοντα".*** Ουσιαστικά όμως ούτε με αυτά ασχολείται στα σοβαρά.
24-Απρ-76	Αναφορά σε σημαντικό άρθρο από γαλλική εφημερίδα με τον τίτλο "***Ελλάδα και Τουρκία"*** Μεταξύ άλλων αναφέρεται πως "***τα εν τη Ανατολή συμβαίνοντα δεν δύνανται να μη συγκινώσι τους Έλληνας, οίτινες δικαιούνται να προσδοκώσι μεγάλας και δικαίους επανορθώσεις.Το ελληνικό έθνος υπέστη μείζοντα δεινά παντός άλλου έθνους, παντός άλλου εν τη Ανατολή λαού[...] η διπλωματία δεν δύναται να αρνηθή τη Ελλάδι την προσήκουσαν τοπικήν έκτασιν, εν περιπτώσει δ' ανατροπής των καθεστώτων, η Ελλάς δικαιούται να λάβη την Θεσσαλίαν, την Ήπειρον, την νότιαν Αλβανίαν, την Μακεδονίαν, τας νήσους και μάλιστα την Κρήτην, την Λήμνον, την Σαμοθράκην, την Θάσον. Τούτο απαιτεί ο πολιτισμός και το ιστορικόν δίκαιον."*** Προφανώς το αναφέρει γιατί θεωρεί αυτό το άρθρο σαν μια δικαίωση για τις αξιώσεις των Ελλήνων.
25-Απρ-76	***Πας θετικός και ορθός σκεπτόμενος άνθρωπος, εκ των μέχρι τούδε κρίνων, δεν δύναται ούτε να φαντασθή καν, ότι ο ετεροκίνητος κ. Κουμουνδούρος, ο περιεστοιχισμένος υπό τόσων ιδιοτελών[***ακολουθούν και άλλοι χαρακτηρισμοί***] ο δις και τρις εκθέσας το ελληνικόν έθνος, είναι νυν δυνατόν να μορφώσει εν τω συμβουλίω του ορθήν τινά γνώμην περί του πρακτέου εν τοιαύτη περιστάσει, καθ' ην η τύχη όλου του έθνους ημών εν τω μεγάλω της Ανατολής θορύβω παίζεται. Γράφομεν πικρά δια να αφυπνίσωμεν τους ήκιστα εγρηγορότας και διότι πονούμεν υπέρ του έθνους, διότι είναι κρίσιμος η στιγμή, και χρειάζονται μεγάλαι αλήθειαι και ειλικρίνεια μεγάλη λόγου.Δεν γράφομεν ως αντιπολιτευόμενοι, διότι δεν έχομεν να γίνομεν συμπολιτευόμενοι, ούτε πολιτευόμεθα ημείς.[...] Ήμεθα Έλληνες και ωνειρεύθημεν το μεγαλείον της πατρίδος και ηλπίσομεν πολλά, και συγκινούμεθα κ' ενθουσιώμεν εις την ελάχιστην ελπίδα περί τελέσεως των σκοπών του ελληνισμού[...]Δεν έχομεν εμπιστοσύνην εις το υπουργείον, δεν πρέπει να επιτρέψωμεν αυτώ να προβή εις νέας εκδόσεις των γνωστών σκηνογραφιών, αίτινες παρέστησαν εις τα όμματα της Ευρώπης την γελοιογραφίαν των μεγάλων ιδεών.***
26-Απρ-76	Είδηση πως δολοφονήθηκαν στη Θεσσαλονίκη ο πρόξενος της Γαλλίας και της Γερμανίας ***"διότι η εταιρεία γαλλογερμανική ούσα και έχουσα αφορμάς δυσπιστίας προς την τοπικήν διοίκησιν ηρνείτο να παραλάβει και να μεταφέρει στρατεύματα."*** Το γεγονός αυτό αποδίδεται σε ***"απαδαιγώγητο φανατικότη και εμπαθή απάθεια"*** από τη μεριά των Τούρκων.

27-Απρ-76	*"Αλλόκοτος κατάστασις έθνους είναι η σήμερον του ελληνικού.Η βασιλεία, η αδιαρρήκτως συνδεδεμένη τω πολιτεύματι αυτού, είναι συσσωμος απούσα, και η πορεία της αγνοείται και η ενέργειά της εν ταις κρισιμοτάταις περιστάσεις αυταίς.[...]Σχεδόν αυτοδιοίκητος βαίνει η χώρα, διότι η μηχανή της διοικήσεως από ετών σκοντάπτουσα, τώρα πλέον κατήντησεν εντελώς άχρηστος[...]Τώρα δε ότε φωνή εγείρεται των προαιωνίων πόθων του ελληνισμού και αποτείνεται προς την Ελλάδα εκείνην, εις ην ενεπιστεύθησαν το παν, το παν υπέρ ανεξαρτησίας και ενισχύσεως αυτής θυσιάσαντες, τώρα η Ελλάς αυτή, η του 21 αιματογέννητος κόρη του αγωνισαμένου ενδόξως μεγάλου ελληνισμού, δια χειλέων των κυβερνητών της απαντά, οτι ουδέν προπαρισκεύασεν, εις ουδέν εμορφώθη χρησίμη, ουδέν εφόδιο κέκτηται, και ούτω διηγουμένη την πενίαν και γύμνωσίν της, ταπεινή αντί μεγαλόφρονος,ικετευτική αντί διεκδικητικής, προσκλινής αντί ενόπλου, κόλαξ και του προαιωνίου εχθρού της αντί διεκδικήτριας, ελπίζει τουλάχιστον επαιτικώς συρομένη εις τας αυλάς των μεγάλων να επισύρει το έλεος να λάβη ελεημοσύνη ένα οβολόν ή πλούτον οφείλουσα να διεκδικήσει.Και δεν αισχύνονται τοιαύτην να παριστάνωσι την πατρίδα των οι άσωτοι υιοί της [...] αυτοί τώρα δια του κ. Κουμουνδούρου, του Εθνικού Πνεύματος, κατέχοντες την εξουσίαν, λέγουσιν αναιδώς, οτι ουδέν δύνανται να πράξωσι, και πλαγίως ούτως ομολογούσιν, οτι παν οτι δύναντο να πράξωσιν ήτο το δια ραδιουργίας να ανέλθωσιν εις τα υπουργικά εδώλια και να νέμωνται τα απομεινάρια του εθνικού θησαυρού.[...]Μεθ' οσα και αν υπέστη ο λαός ούτος, ο από της στιγμής της απελευθερώσεως του ιδών κατισχύουσαν την πονηρίαν και την αδικίαν, ο ιδών ανελθόντας εις τα ύψιστα αξιώματα τους μάλλον άπιστους εκμεταλλευτάς των ελλατωμάτων και πνίκτας των προτερημάτων[...] μεθ' οσα και αν υπέστη τοσάκις απατηθείς εις τους πόθους του, είνε έλλην λαός και βεβαίως δεν διεφθάρη πλειότερον ή όσν είχε διεφθάρη υπό σκληράν δουλείαν.[...]ενθουσιά και είναι έτοιμος να ρίψη κάτω το οικοδόμημα της ανικάνου και δολοπλόκου πολιτικής, να ανακηρύξει δ' αλλους ηγέτας οδηγούς εις τον δρόμον των μεγάλων πόθων του.* Γίνεται αναφορά και στις σφαγές στη Θεσσαλονίκη και σχολιάζεται πως *"αγνοούμεν αν πρέπει να παραδεχθώμεν τα δεινά ταύτα ως εκ συνωμοσίας κατά των χριστιανών εν γένει γενόμενα, και αν πρέπει να αναμένωμεν επανάληψιν των αγρίων σκηνών, ως θεατής παρίσταται επαισχύντος πλεον η πεπολιτισμένη Ευρώπη, ανεχομένη εν τοιαύτη εποχή προόδου προ των ομμάτων της, την ύπαρξιν βαρβάρου ηλιθιότητας και αμαθούς αγριότητος, ανεχόμενη τοιούτο φαινόμενον βανδαλισμού εν έθνει ετοιμορρόπω και αργώ, ενώ κηρύττει, ως ειρωνίαν βεβαίως, τας μεγάλας αρχάς της ηθικής, του πολιτισμού, της ελευθερίας και ελέγχει εμάς τους μικρούς απηνώς δι' ελάχιστην παράλειψιν καθήκοντος τινος προς τας νέας μεγάλας αξιώσεις της προόδου.*
27-Απρ-76	*Αι προπαρασκευαί! Ούτως επιγράφει το άρθρον του το Εθνικόν Πνεύμα το υπουργικόν. Ωμίλησαν λοιπόν οι υπουργοί απαντώντες εις την αίτησιν ημών, ωμίλησαν. Ηυχόμεθα, επειδή πρόκειται περί των μεγίστων συμφερόντων της πατρίδος, να ηδύναντο να ομιλήσωσι γλώσσαν κυβερνήσεως αξίας της Ελλάδος.[...] Αυτοί οι λόγοι αυτών ματρυρούσι την ενοχήν των, και ότι εδείχθησαν και των αομμάτων μάλλον τυφλοί ενώπιον της σπουδαιότητας των περιστάσεων.* Και φέρνει σε αντιδιαστολή τις ενέργειες της κυβέρνησης αυτής με αυτές της προηγούμενης κυβέρνησης λέγοντας : *"Πας εχέφρων ήτο υπέρ της ειρήνης, εφ' οσον αυτή ήτο δυνατή και εφ' οσον εκ ταύτης δεν ηπειλείτο κίνδυνος συμφερόντων και ελπίδων. Ουδείς είπε υμίν να προκαλέσητε διατάραξιν της ειρήνης. Καθήκον έχετε να την τηρήσετε απαρασάλευτον, ως και αι προκάτοχαι κυβερνήσεις. <u>Αλλ' υπάρχει η μεγίστη διαφορά, και αν παραδεχθώμεν ότι εκείναι ύπνωσαν βαρούχειον ύπνον πάσαι, ότι επί των ημερών των υπήρχεν ειρήνη παγκόσμιος, ενώ επί των ημερών σας ήναψε πυρκαϊά μεγάλη εις τον οίκον του γείτονος. Τι επράξατε, όπως δυνηθήτε ν' αποτρέψητε τας φλόγας άμα ήθελον απειλήσει και τον οίκον ημών; Ουδέν.</u> Είσθε , λέγετε, ειρηνόφιλοι, διότι πάντες ήσαν, ημείς δε προσθέτομεν και είνε τοιούτοι εφ' όσον η ειρήνη είνε ανθρωπίνως δυνατή και εξαρτάται η τήρησις*

	αυτής αφ' ημών και μόνον. Αλλά που εύρετε γεγραμμένον, ότι η φιλία προς την ειρήνην επέβαλε την ασυνεσίαν και την αφροσύνην να αφήσητε τον τοπον όλως απαράσκευον ή ότι δύναται να εκτιμηθή φιλία προς την ειρήνην εκείνων, οίτινες αδυνατούσι να πράξωσιν άλλως;[...]Τετυφλωμένοι υπό των φατριαστικών παθών και προς κορεσμόν αυτών και μόνων την εξουσίαν επιποθούντας αφήσατε να παρέλθη άγονον χρονικόν διάστημα επτά και επέκεινα μηνών, ενώ υπό τους πόδας ημών ωρύετο ηφαίστειον, και ήδη οπότε κατελήφθητε γυμνοί υπό της εκρήξεως μας ψάλλετε "φιλίαν προς την ειρήνην, δυσκολίαν χαρακτήρος, φωνίν προς εγκατάλειψιν της μεγάλης ιδέας" Μωροί και τυφλοί! ουδείς ουδέποτε ηυχήθη την εγκατάλειψιν της μεγάλης ιδέας, αλλά πάντες ζήτησαν να καταλίπωμεν την πεπατημένην σκολιάν και να την επιζητήσωμεν μετά συνέσεως, αναπτύσοντες εσωτερικώς το κράτος και μη εξαντλούμενοι εις άσκοπα κινήματα και προς όφελος άλλων ουδέν και χάριτας ομολογούντων.
28-Απρ-76	***Ησπάσθη το έθνος, λέγουσι, την ειρηνικήν πολιτικήν. Δηλαδή πως; Εννοή να απαλλοτριωθή των σχεδίων αυτού, του προορισμού, να απαρνηθή τους αδελφούς και να παραμελήση τας προς αυτούς υποχρεώσεις αυτού; Ενόει, ότι επανηλλειμέναι αποτυχίαι κατεδίκασαν αυτό εις παντελή πλέον απραξίαν εν τη γωνία ταύτη, ότι όρος της υπάρξεως του ετέθη η αλλαξοπιστία του, και παρεδέχθη την επιβληθείσαν αυτώ τιμωρίαν ταύτην υπό των μεγάλων εθνών.[...]Ομοιάζουσι τον κακόν και ασυνείδητον του πάλαι ιατρόν, όστις βία κατεκράτησεν εν κλίνη τον ασθενή, λόγω μεγάλης αυστηρότητος περί την θεραπείαν, εξασθενείσας δ΄ ούτως ελεεινώς αυτόν, επιμηκύνει όσον θέλει τον χρόνον της θεραπείας και απομυζά το βαλάντιον του ατυχούς.[...] Ειρηνική, ειρηνικωτάτη πολιτική θα ήτο να συντάξητε το έθνος στρατιωτικώς χωρίς να επιχειρήτε εκδρομάς και μάχας[...]***
28-Απρ-76	Σχολιάζει τηλεγράφημα από την πρεσβεία της Κων/πολης για τις αφαγές των πρέσβεων, η διατύπωση του οποίου θα έπρεπε να έιναι πιο προσεκτική γιατί μπορεί να ξεσηκώσει αντιδράσεις καθώς έλεγε :***"Εν Θεσσαλονίκη οι τούρκοι ηγέρθησαν κατά των χριστιανών. Οι πρόξενοι της Γαλλίας και της Αγγλίας εσφάγησαν"*** το σχόλιο της εφημερίδας σε αυτό το τηλεγράφημα είναι πως :***"αι πρεσβείαι καλόν είνε μάλλον μεμετρημένας να έχωσι τας λέξεις, διότι αι ανωτέρω λέγουσιν : "Ελλάς σφάζεσαι πλέον αν δεν εγερθής"***
28-Απρ-76	***Νυν ή ποτέ ανάγκη ενώσεως των πάντων δι' έκδοσιν φρονήμων αποφάσεων και ταχείαν εύρεσιν οινδήποτε μέσων. Προς τούτο αναγκαιοτάτη είνε η συγκάλεσις της βουλής.***
29-Απρ-76	Αναπαραγωγή άρθρου Νέας Ημέρας από Τεργέστη που κατακρίνει τη στάση της Ελλάδας :"***Εινε καιρός να παύση πλεον η παιδαριώδης αυτή ιδεολογία. Είνε καιρός να ενθυμηθή η Ελλάς οποία είναι η μοναδική η μόνη αποστολή αυτής, να απορριπίση εσβεσμένας συμπαθείας, να συνεχίση ελησμονημένας παραδόσεις και να γείνη πάλιν η Ελλάς του 1821***
30-Απρ-76	Σχολιάζει δηλώσεις του Κουμουνδούρου ο οποίος χρησιμοποιώντας εκφράσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί και στο παρελθόν για παρόμοιες καταστάσεις, χαρακτηρίζει την πολιτική του ***όχι αδυναμίας, ως τίνες επαναλαμβάνουσιν, είνε πολιτική υπολογισμού και φρονήσεως"Και πότε παπαγαλλικώς προφέρει τας λέξεις αυτάς ο κ. Κουμουνδούρος;Τώρα! Τώρα, ότε έπρεπε να βλέπωμεν τα αποτελέσματα των προ ετών κηρυχθεισών ευπρεπώς εξευτελιστικών αλλ' αναγκαίων αυτών αρχών[...]Τώρα ότε έπρεπε να βλέπωμεν περίσσευμα εν τω προυπολογισμώ, στρατόν καλώς συντεταγμένον, έστω εν ειρήνη***

30-Απρ-76	Ανταπόκριση από Ανδριανούπολη πως "***οι Βούλγαροι των χωρίων του Αίμου επανέστησαν. Έχουσι στολάς ομοιομόρφους και όπλα βελλονοτά. Τους υπεκίνησε η πανσλαβιστική προπαγάνδα, ήτις ηργάζετο προς τουτο από του 1870.[…]Και ημείς αυτοί εδώ εν φόβω διάγομεν μήπως εκδικούμενοι οι οθωμανοί επιπέσωσιν κατά των χριστιανών" Η πρώτη φορά που γίνεται αναφορά σε επανάσταση των Βουλγάρων και το μόνο αρνητικό που επισημαίνεται είναι η πιθανή αντεκδίκηση κατά του συνόλου των χριαστιανών από τους Τούρκους. Δεν υπολογίζονται ακριβώς ως αντίπαλοι λοιπόν οι Βούλγαροι.***
01-Μαϊ-76	Ανταπόκριση από Κωνσταντινούπολη - Φόβος μήπως επαναληφθούν τα επεισόδια και οι σφαγές της Θεσσαλονίκης, ενώ φαίνεται η κυβέρνηση και η αστυνομία να μην είναι σε θέση να προστατέψουν τους χριστιανούς της πόλης.
01-Μαϊ-76	Άρθρο με τίτλο "***Η εν Βουλγαρία επανάστασις***" - ουσιαστικά αναφέρει μόνο ενέργειες από τη μεριά των Βούλγαρων και των Οθωμανών.
02-Μαϊ-76	***Όλοι μιλούν δια το μέγα ζήτημα της πατρίδος απέναντι των καιρών αυτών.[…] Παρατηρείται, ότι επί του παρόντος ελλείπει ο πυρετός εκείνος, μεθ' ου άλλοτε εδέχοντο οι εν τη ελευθέρα Ελλάδι την ελαχίστην είδησιν περί υποκινήσεως του ανατολικού ζητήματος.Αποδοτέον δε τούτο εις την δυσπιστίαν, ήτις υπάρχει προς τε την ευρωπαϊκήν πολιτικήν καθ' οσον αφορά τα συμφέροντα των Ελλήνων, και προς τας κατά καιρούς κυβερνήσεις, αίτινες έτυχον να ενεργήσωσιν εν τοιαύτη συμπτώσει γεγονότων μετά προφανούς ασυνεσίας***
02-Μαϊ-76	Απάντηση στο Εθνικό Πνεύμα που γράφει πως το άρθρο της Εφημερίδος με τίτλο "Προπαρασκευαί" της 27ης Απριλίου 1876 υπογεγραμένο με τα αρχικά Ε.Σ. (Ε Σχινάς) γράφει τόσα άσχημα για την κυβέρνηση γιατι ήταν υπάλληλος και "επαύθη"
03-Μαϊ-76	***Αντιπολίτευσις είναι αντίπραξις κατά ενεργειών και πράξεων, αλλ' αυτοί δεν έπραξαν ουδέν, ουδέν, ουδέν. Το είπον οι ίδιοι.Το εκήρυξαν μετά στόμφου και επισήμως και ημιεπισήμως ως κατόρθωμα. Το σαλπίζουσι τα πράγματα.[…]Ω, και θέλετε ύστερον να σιωπήσωμεν! Πονούμεν περισσότερον παντός άλλου λέγοντες αυτά, αλλ΄ οτι λέγομεν είνε η αλήθεια. Δεν προκειται περί αντιπολιτεύσεως[…] πρόκειται περί του μέλλοντος μας, πρόκειται περί της υπάρξεώς μας, διότι η παρούσα ύπαρξις δεν είνε, ούτε δύναται να ονομασθή ύπαρξις.***
03-Μαϊ-76	Ο Μπισμπαρκ συνεχάρη τον πρεσβευτη της Ελλαδος στη Γερμανια για την ουδετεροτητα της Ελλαδας
04-Μαϊ-76	***Σύρεται δ' ούτως η εθνική αξιοπρέπεια από στόματος εις στόμα και μετά τοσαύτης ειρωνίας και μετά τόσων αμφιβόλων κρίσεων κ επιπολαίων επικρίσεων, ώστε οικτείρει τις αυτήν και έτι μάλλον τους φανακιστάς δημαγωγούς εκείνους, οίτινες προς συγκρότησιν στρατοπέδου της γνώμην των, έρριψαν ούτω κοινόν και ευτελές τοις πάσι κτήμα την αξιοπρέπεια ημών και της Ελλάδος το μέλλον.[…]Και πάλιν δ' ολίγων κοινών φράσεων θα λέγη η κυβέρνησις πίπτουσα, ότι εφρόντισε δια την δόξαν του έθνους αλλά εκωλύθη"***
04-Μαϊ-76	Αναφορά στην άφιξη του του πλοίου Σαλαμίνα στη Θεσσαλονίκη :"***Χιλιάδες πολιτών ελλήνων επεσκέφθησαν την Σαλαμινία. Μετα δάκρυα εις τους οφθαλμούς κατεφίλουν το κατάστρωμα, ενηγκαλίζοντο τα πυροβόλα, κατεφίλουν το κατάστρωμα, ενηγκαλίζοντο τα πυροβόλα και κτυπώντας τους πόδας των επί του δαπέδου έλεγον, πατούμε ελληνικόν έδαφος. Η σκηνή ήτο συγκινητική λίαν."*** Το γεγονός αυτό (η αντίδραση των Ελλήνων έχει άμεση σχέση με τη δολοφονία των δύο πρόξενων.
04-Μαϊ-76	Αναπαραγωγή άρθρου του Ανατολικού Κήρυκα με ειδήσεις για την επανάσταση στη Βουλγαρία

05-Μαϊ-76	Αναπαραγωγή άρθρου από Εθνικό Πνεύμα ή Πρωινό Κήρυκα (δεν προσδιορίζει) και ακολουθεί και σχόλιο : " ***Η Ελλάς παρουσιάζει σήμερον το ωραίον και διδακτικόν θέαμα λαού ελευθέρου, ζώντος εν ευνομία, απολαύοντος ησύχος απάντων των αστικών και πολιτικών αυτού δικαιωμάτων, ετοίμου δ' εν ανάγκη και το παρόν να προασπίσει και το μέλλον ευτόλμως να διεκδικήση. Τοιούτος είναι ο καρπός της αληθούς ελευθερίας, ου οι λαοί απολαύουσι μετά πολλάς θυσίας και αγώνας προς απόκτησιν αυτού"*** σχόλιο *Όταν οι υπουργοί, εκείνοι οίτινες έπρεπε κάλλιον παντός άλλον να βλέπουν και να ομολογούς τις πασιφανείς ελλείψεις μας, μωρώς βλέπουσιν ούτω τα πάντα ρόδινα, ή ζητούν να απατήσουν τον κόσμον τοιαύτα παχυλά λόγια λέγοντες, ίνα μένουν εν τη εξουσία, τότε ημείς βεβαίως ουδέν έχομεν να ελπίζωμεν, ούτε ότι θα σωθή ταχέως ο τόπος από τοιούτων ανθρώπων."*
06-Μαϊ-76	***"Η Ευρωπαική πολιτική πηγαίνει τόσον με την ησυχίαν της, ώστε βεβαίως δυνάμεθα να συμπεράνωμεν, ότι έχει προδιακεχαραγμένον τον δρόμον της, το σκοπό της, απ' όλα δ' αυτά τα συμβούλια και τα υπομνήματα, τίποτε δεν πρέπει να περιμένωμεν, εκτός αν ήμεθα κυβέρνησις της Ελλάδος. Εν δε βέβαιον προκύπτει, ότι δίδεται ημίν καιρός [...] Τούτου τεθέντος αίρεται η τελευταία αφορμή δισταγμού της ημετέρας πολιτικής, ότι δηλαδή τα γεγονότα κατέλαβον ημάς απροπαρασκεύους, καιρός δεν πλέον προς εσωτερικήν αξιοπρεπή διοργάνωσιν του έθνους δεν υπάρχει.[...]Η Ελλάς βλέπει, ότι ού μόνον ανέτοιμος είνε να παραστή εις συνδιάσκεψιν περί ορισμού των δικαίων αξιώσεών της απέναντι της γείτονος χώρας, αλλ' ότι κινδυνεύει δια της ενισχύσεως και της τόλμης των σλαυικών λαών να χάση μάλλον απαράγραπτα δικαιώματα εις τας χείρας του τρίτου νυν ευρισκόμενα, χωρίς να έχη δυνάμεις να κάμη επ' αυτών προσωρινήν κατάσχεσιν μέχρι λύσεως της διαφοράς***
07-Μαϊ-76	Σύμφωνα με την Κλειώ ο βασιλιάς της Ελλάδος επισκεύτηκε τον κόμη Ανδράσση και του ζήτησε τη συνδρομή της Αυστρίας στα ζητήματα στα οποία θα γινόταν μνεία στη συνδιάσκεψη του Βερολίνου καθώς "***η Ελλάς μη αποδεξαμένη την σερβικήν συμμαχίαν εποίησε μεγάλη υπηρεσίαν εις την ευρωπαϊκήν ειρήνην, εφ' ω δικαιούται να λάβη την προσήκουσαν αμοιβήν.[...]Τα αιτήματα του βασιλέως δεν έτυχαν κατ' αρχάς ευμενούς ακροάσεως.[...]Η Α.Μ. ο βασιλεύς ημών εδήλωσε μετά παρρησίας εις τα μεγάλα ανακτοβούλια, ότι εαν παραγκωνισθώσι τα παράπονα της Ελλάδος, η ελληνική κυβέρνησις θα αναγκασθή να βαδίση άλλην πολιτικήν οδόν. Κατά την Κλειώ η Ελλάς απαράσκευος ούσα ουδεμίαν εμπνέει υπόληψιν εις τους ισχυρούς, ούτε απολαύει τας συμπαθείας της κοινής γνώμης.***
07-Μαϊ-76	Έκανε καλή εντύπωση στην Ευρώπη το γεγονός πως η Ελλάδα έσπευσε να στείλει πολεμικά πλοία στη Θεσσαλονική ώστε να υπερασπιστεί αν χρειαστεί τους εκεί χριστιανούς
07-Μαϊ-76	Πληροφορίες για την άφιξη στο Βερολίνο για το συνέδριο των εκπροσώπων των Μ.Δ.
08-Μαϊ-76	Η Semaphore της Μασσαλίας γράφει τα εξής :***Η αποδημεία του βασιλέως των ελλήνων παρέχει το ενδόσιμον εις πολλά και ποικίλα σχόλια [...] θα προσπαθήσει να διενεργήσει δια των δυνάμεων την εις την Ελλάδα προσάρτησιν νήσων τινών του Αιγαίου ή την ένωσιν της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. Τα εν τη Ανατολή παρασκευαζόμενα, η κρίσις εν η διάκειται η Τουρκεία, υποβοηθούσιν το σχέδιο του νεαρού ηγεμόνος.[...] Η Ελλάς έχει πολλά παράπονα κατά της διπλωματίας, αι δυνάμεις αι καταστήσασαι αυτήν ανεξάρτητον, την περιέκλεισαν εντός ορίων λίαν στενοχώρων. Αι ευφορώεραι των επαρχιών αφέθησαν εις την Τουρκίαν.***

09-Μαϊ-76	*[...]Οι Σλαυικοί λαοί θα αποκτήσωσι προνόμια και δικαιώματα. Εκεί πλησίον των υπάρχουσιν Έλληνες την γλώσσαν και την καταγωγήν. Τούτων τας γαίας, την χώραν, εν περιπτώσει καθ' ην το οθωμανικό κράτος θα περιεσπάτο εις άλλα, ποιος θα φυλάξη, ποιος θα κατάσχη, έως ου λυθή η διαφορά; Πότε θα παύση το αναφυέν νυν πυρώδες περί Ανατολής ζήτημα; Αύριον; Όχι. Μετά ένα μήνα; Όχι. Μετά έν έτος; Όχι. Ίσως βραδύτερον, βραδύτερον θα υφίσταται ακόμη.*
10-Μαϊ-76	Περιγράφεται μια γελιογραφία από το Φώς. *" Η Ελλάς καθήμενη μ' εσταυρωμένας χείρας εις τους πρόποδας της Ακροπόλεως εν μέσω κιονοκράνων και άλλων ερειπίων και την μεν ασπίδαν ερριμένην πέρα έχουσα την δε θήκην της σπάθης κενήν και ανηρτημένην εις δέδρον, χάσκει προς τ' άνω στρέφουσα την κεφαλήν, ανοίγει το στόμα πηχιαίον και ατενίζει την Κωνσταντινούπολιν (ή άλλην τουρικήν πόλιν, κυρίως ειπείν εις τζαμίον μέγα) κρεμαμένην εν είδει πλακοούντος από του υψηλοτάτου κλάδου του αυτού δένδρου εφ' ου ανηρτήθη η θήκη της σπάθης. Λέγει δε, λέγει μόνον:"Πέσε πηττα να σε φάγω". Η ημισέλινος πέρα ανατέλουσαν φωτίζει την σκηνήν.*
11-Μαϊ-76	*Εξ αυθεντικής πηγής πληροφορούμεθα , ότι ως αποτέλεσμα των άχρι τούδε διαπραγματεύσεων των τριών υπουργών θεωρητέον, ότι η μεταξύ των τριών δυνάμεων συνεννοήσις είνε εδραιοτέρα και πλησιοστέρα ή πριν. Βάσις της συννεοήσεως ταύτης είναι η επιθυμία, όπως η ειρηνοποιήσις απέναντις της νέας εν Ανατολή καταστάσεως των πραγμάτων διεξαχθεί ενεργητικώτερον, αφ' ετέρου δε προστατευθώσι οι εν Τουρκία ξένοι υπήκοοι.*
12-Μαϊ-76	Από ελληνική ανταπόκριση σε ξένη εφημερίδα : " *Η φορά των πραγμάτων βιάζει την ελληνικήν κυβέρνησιν να μεταβάλη ταχέως και εντόνως πολιτικήν. Μην τυχόν τα τρία εκατομμύρια Ελλήνων υφ' ων κατοικούνται η Ήπειρος, η Θεσσαλία,η Μακεδονία, η Θράκη, η Μικρά Ασία, η Κρήτη και αι λοιπαί νήσοι, δεν πάσχουσιν όσα και οι Σλάβοι της Βοσνίας, της Ερζεγοβίνης και της Βουλγαρίας, υπέρ ων παρεμβαίνει η Ευρώπη; Δεν είναι δε άφρον καθ' ην εποχή άλλα έθνη απέκτησαν την ανεξαρτησίαν και ενότητά των, να καταδικάζεται να μένη υπό ασιατικήν κυβέρνησιν εκείνο ακριβώς το έθνος, όπερ λόγω δραστηριότητος, πλούτου πολιτισμού και επιδόσεως εις τας επιστήμας, το εμπόριον και την βιομηχανίαν, υπερτερεί κατά πολύ των Σλάβων; Αλλά αι δυνάμεις δεν συνεσθάνονται τούτο. Ομιλούσι μόνον περί των εν Τουρκία Σλάβων, ως ενα μην υπήρχον εν Τουρκία και Έλληνες.[...] Τα πράγματα έφτασαν εις τοιούτο σημείον ώστε το υπουργείον Κουμουνδούρου δεν δύνται πλέον να αναχαιτίση τους αρχηγούς του εθνικού κινήματος.*
15-Μαϊ-76	Απαντώντας στην επίθεση που δέχτηκε η εφημερίδα για την κριτική της στην κυβέρνηση: "*Ότε προ τόσου καιρού μια πρωίαν είπομεν ότι δεν έχομεν εμπιστοσύνην πλήρην εις το σημερινόν υπουργείον απέναντι των περιστάσεων, οίτινες το κατέλαβον επεπληγμένον και περιδεές, σχεδόν δε μόνοι και όλως απροόπτως ερρίψαμεν εκείνην την γνώμην, ενώ πάντες και οι της Ώρας αυτής εκ πολιτικής αβροφροσύνης επέβαλον σιωπήν εις όλους τους εκτός των πραγμάτων και εσυμβούλευον να αφήσωμε ήσυχον την κυβέρνησιν, ημείς προς στιγμήν ησθανθημεν κλονιζόμενον το θάρρος ημών[...]εξακολουθήσαμεν υποστηρίζοντες την γνώμην ημών επί τη ελπίδι, ότι νικώσα μεν αυτή θα έφερε το έθνος όλον εις στιγμήν αποφάσεως, ης θα έφερε πάλιν αυτό όλον την ευθύνην[...] Ήτο ασφαλής λοιπόν η γνώμη ημών, διότι ουδέν άλλον εδείκνυεν η δεδικαιολογημένη ανησυχίαν και ορμήν προς εξεύρεσιν σωτηρίας εν εποχή καθ' ην εις ουδεμίαν ελληνικήν καρδιάν επιτρέπεται να μη εχη παλμούς.[...] Ήτο ασφαλεστάτη γνώμη. Διότι ήτο αγνή. Αλλά παρεμορφώθη υπό του συστήματος της ανειλικρίνειας και των υπεκφυγών. Εχαρακτηρίσθει ως φατριαστική μηχανορραφία αντιπολιτεύσεως, επιεικέστερον εικονίσθη ως νεανική φαντασιοκόπος παραπλάνησις. [...] Τα δε γεγονότα ήγαγον την Ελλάδα και*

	φυγοδικούσαν ενώπιον του δικαστηρίου, όπερ θα επιδικάση εκάστω λαώ της Ανατολής το δίκαιον.[...] Της βερολιναίας αποφάσεως των καγκελαρίων τα αποτέλεσματα δεικνύουσιν, ότι οι αξιούντες να έχωσι δικαιώματα λαοί πρέπει πρώτα να τελέσωσι τα καθήκοντά των προς τας βελτιώσεις και τας ελευθερίας ας επιζητούσιν.
15-Μαϊ-76	***Η οθωμανική κυβέρνησις [...] απεφάσισε να μην παραδεχθή τας εξιώσεις του υπομνήματος του Γορτζακώφ.[...] Προβλέπεται λοιπόν η σπουδαία φάσις ην λαμβάνει το ανατολικόν ζήτημα. Οι σλαβικοί λαοί υποστηριζόμενοι υπό μεγάλης δυνάμεως θα εγείρωσι μεγίστας αξιώσεις. Οι Βούλγαροι επεκτείνονται ως πλημμυρίζουσα μεγίστη θάλασσα και εντεύθεν του Αίμου, νυν δε, κατά νεωτέρας ειδήσεις εξετάθη και εκείθεν του Αίμου. Ήγγικεν η ώρα καθ' ην αποφασίζεται η τύχη του ελληνισμού, και ημείς σήμερον θα μεταβώμεν εις Φάληρον να διασκεδάσωμεν.*** (Σημείωση; Στο Φάληρο γινόντουσαν διάφορες θεατρικές παραστάσεις οι οποίες συγκέντρωναν πολύ το ενδιαφέρον του κοινού
15-Μαϊ-76	***Οτιδήποτε και αν συμβή το πρακτέον είναι εν.Η περί ημάς νυν καταιγίς δύναται να παρέλθη. Δύναται όμως να συμβή και το εναντίον και να παρουσιάση επίτασιν, όπερ είναι και το πιθανώτερον δια τον μετά προσοχής εξετάζοννα τα συμβαίνοντα και μετά συνέσεως παρακολουθήσαντα την εξέλιξη του ερζεγοβίνιου δράματος. Και εν τη μια και εν τη ετέρα περιπτώσει το πρακτέον είναι εν. Η Ελλάς δεν ότι τάχιστα να παρασκεασθή ως εις πόλεμον, διότι και αν καταπέση σήμερον η καταιγίς, μετ' ου πολύ χρόνον θέλη αύθις εγερθή βιαιότερον μυκωμένη. Τα πράγματα της Ανατολής λαλούσι πλέον αφ' εατών. Μη κοιμώμεθα![...]Πρέπει να παρακληθεί να επανέλθει ο ηγεμών*** (ο βασιλίας λείπει καιρό καθώς επισκέπτεται ξένους ηγεμόνες - υπάρχει και μια φήμη για ασθένειά του) ***πρέπει να συνέλθει η αντιπροσωπεία του έθνους, καθόσον αι ημεραι παρέρχονται άγοινοι και ανεπιστρεπτεί, ημέραι πολύτιμοι και ανεκτίμητοι[...] Η Ελλάς δεν πρέπει ουδέ να καταδέχεται να συγκρίνεται καν προς άλλα κράτη και μάλιστα υποτελή. Αφήκαμεν να μας παραλάβωσιν εν τη Ανατολή, αλλ' αρκεί ολίγη σωφροσύνη και θέλησις ν' ανακτήσωμεν την προσήκουσαν θέσιν. Ο ελληνισμός υβρίζεται και απειλείται. [...] Οι χρόνοι της δουλείας και επομένως επαναστάσεων παρήλθον. Πρέπει να το εννοήσωμεν. Να εννοήσωμεν ότι ήμεθα κράτος ελεύθερον και ανεξάρτητον, και να δείξωμεν εις τον πεπολιτισμένον κόσμον ότι ήμεθα χρήσιμοι και αναγκαίοι εις το ισοζύγιον της Ευρώπης.***
21-Μαϊ-76	Αναπαραγωγή άρθρου της γαλλικής εφημερίδας *Γαλλική Δημοκρατία* που αναφέρει :***"Το ανατολικόν ζήτημα περιπλέκεται. Εις την παλαίστραν ετοιμάζεται να κατέλθη και νέον στοιχείον, το ελληνικόν. Μη λησμονώμεν, ότι υπάρχουσιν εν Τουρκία υπέρ τα τρία εκατομμύρια Ελλήνων. Διασκορπισμένοι εν ταις πόλεσι της Μικράς Ασίας, αποτελούντες σπουδαίας κοινότητας παρά τας ακτάς της Προποντίδας, απαρτίζουσι το πολύ του πληθυσμού της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και ενός μέρους της Μακεδονίας."***

25-Μαϊ-76	Σχετικά με την πολιτική μεταβολή στην Τουρκία (ανατροπή του σουλτάνου Αβδούλ Αζιζ) υπόσχεται να γράψει περισσότερα για τον ***"προορισμό του ελληνισμού εν τοιαύταιας περιστάσεσι παραλυσίας του γείτονος κράτους, επιδρομής σλαβικών λαών κατακτητών και λήθης των καθηκόντων μας. Θέλωμεν να βλέπωμεν κυβερνήτας έλληνας ηλεκτριζομένους εκ της σειράς των γεγονότων αίτινα μας περικύκλωσαν, ουχι δ' ευρίσκονταν εύκαιρον την περίστασιν να αναπαυθώσιν.***
26-Μαϊ-76	Για τις κινήσεις των Βουλγάρων στην επανάσταση τους και τη βοήθεια που τους προσφέρουν οι αδελφοί Βούλγαροι
27-Μαϊ-76	Συνιστάται επιφύλαξη στις εφημερίδες της Βιέννης και τις ελληνικές της Τεργέστης που πιστεύουν πως θα συντελεστούν μεγάλες αλλαγές από την αλλαγή του Σουλτάνου και συνεχίζει πως "***διαβλέπει τις πλεον εις τας διαθέσεις και βραδυπορούσας αποφάσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων, και μάλιστα της Αγγλίας, ότι θα αφεθή πάσα ελπίς περί αντιδράσεως εις την σλαβικήν πλημμύραν δια της ακεραίας διατηρήσεως του σεσηπότος κράτους της Τουρκίας, υποβοηθουμένης δια της προσκαίρου και επιβεβλημένης φιλίας προς αυτήν ελληνικού στοιχείου.****Εντεύθεν θέλει προκύψει η ανάγκη αναδείξεως ετέρου κράτους αξιοπρέπους και έχοντος ζωήν, όπερ θα δυνηθή να κρατήση την ευ τη Ανατολή ισορροπίαν, χρήσιμον εις όλην την ευρωπαϊκήν κίνησιν, εκπολιτιστικόν και άξιον αντίμαχον δια του νοός και της ικανότητος εις την πληθύν των απαιδεύτων εκείνων λαών, οίτινες χύνονται τη υποκινήσει της Ρωσίας απροπαράσκευοι, άχρηστοι και επιζήμιοι άρπαγες τόπων.Ποιό έσται το αντίμαχον κράτος; Δεν πρέπει να χαρακτηρισθώμεν ως εκ τυφλής φιλοπάτριας και κοιμωμένης φιλοπάτριδος ονειροπολησίας αγόμενοι εάν προείπωμεν, ότι το στοιχείον όπερ η Ευρώπη θα ζητήσει να υποστηρίξει έσται το ελληνικόν στοιχείον. Δεν λέγομεν η μικρά ελευθέρα Ελλάς, η άσημος, η κακώς διοικούμενη, η την πατρικήν κληρονομίαν σπαταλήσασα, η λησμονήσασα τα καθήκοντά της προς τους αδελφους, η κακώς εκτελέσασα αυτά, η ασθενής, η απροπαράσκευος, η πενήσσα, η προάγουσα την ανικατότητα[...] δεν λέγομεν τούτο, αλλά το ελληνικόν στοιχείον. [...]Γράφωμεν, λαλώμεν, πείσωμεν τους λαούς, ότι ο μέγας αγών του ελληνισμού νυν άρχεται και αρκεί αυτή η πεποίθησις και η υπόσχεσις, ότι θα τον εξακολουθήσωμεν αρκεί να παραστήση τον ελληνισμόν προτιμητέον πάσης άλλης δυνάμεως εν τη Ανατολή.Είτε προσκαίρως δια των εντέχνων υποσχέσεων περί μεταρρυθμίσεων διατηρηθή ακόμη η Τουρκία φίλον έχουσα το ελληνικόν στοιχείον, είτε καταρρεύση την μιαν πλευράν, ο ελληνισμός έχει καθήκοντα να εκτελέση και πρέπει να φανή άξιος εντολοδόχος.***
27-Μαϊ-76	Ευνοικό άρθρο της εφημερίδας "Χρονος" της Αγγλίας
28-Μαϊ-76	***Ζητείται λαός φερέγγυος προς τιμίαν και ζωογόνον εργασίαν αντιπαραττομένην εις τα πονηρά σχέδια δυνάμεων ξένης απλουμένης δια βαρβάρων λαών, κατακτώσης δολίως και προς οπισθοδρόμησιν εκατόν ετών τουλάχιστον αγούσης την Ανατολήν. Ο λαός ούτος δεν δύναται να ηνε ο διοικούμενος υπό συστήματος φαύλου, καθ' ο το σύνταγμα το δι' ολους εγγυώμεον ισότητα, γίνεται διαδοχικώς σκήπτρον αυθαιρεσίας εις τας χείρας εκάστου κομματάρχου.***
30-Μαϊ-76	Θετικά σχόλια για τις ενέργειες του βασιλιά και τη μέριμνά του για τα συμφέροντα του κράτους μέσω των επαφών του με ξένους ηγεμόνες στο ταξίδι του, σε αντίθεση με την κυβέρνηση που εξακολουθεί να κρατά την ίδια στάση.***"Πάντες ίστανται επί ποδός πολέμου, και σεις μας λέγετε ότι παραγγήλατε μιαν ατμάκατον εις Πόρον και ότι μελετάτε τον νόμον της εθνοφυλακής.Η πυρκαϊά μας εκύκλωσε στενά, μας πνίγη η οσμή και ο καπνός, και σεις λαμβάνετε πίστωσιν δια μιαν λέμβον της εν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας.***

13-Ιουν-76	Αναφορά σε σέρβο απεστσαλμένο που ήρθε να υποκινήσει τυχοδιώκτες και να τους στείλει στη Βουλγαρία ώστε να δημιουργήσουν ταραχές και να αποδώσουν στην επανάσταση στη Βουλγαρία "***ελατήριον ελληνικόν". Η Ελλάς δεν πρέπει να επιτρέψη τοιαύτα γελοία κινήματα άτινα είνε ανάξια της τε φήμης της και των αξιώσεων, καταστρεπτικά δε των βάσεων εφ' αις θεμελιοί το ευρύ μέλλον της.***
13-Ιουν-76	Αναπαραγωγή άρθρου Έλληνα ανταποκριτή από την "Πολιτική Αλληλογραφία" που λέει μεταξύ άλλων "***Οι Έλληνες τρέφουσι ήδη φιλικώτατα αισθήματα προς την οθωμανικήν κυβέρνησιν.[…] ο ελληνικός λαός, εάν μάλιστα ώσπερ και ουδείς αμφιβάλλει,η οθωμανική κυβέρνηση εισακούση και τας δικαίας ευχάς του κρητικού λαού, έσται προθυμότατος και πιστότατος των Οθωμανών φίλος, οποιαιδήποτε και αν προκύψωσι δυσχέρειαι εκ της ανωμάλου καταστάσεως των Σλαβικών της οθωμανικής αυτοκρατορίας επαρχιών.***
15-Ιουν-76	άρθρο του Ε.Σ>
19-Ιουν-76	Αναπαραγωγή επιστολής που εστάλη από την Αθήνα στην Κλειώ και αναφέρει για την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα :"***ότι ουδέποτε υπήρξε δικαιότερος ο υπάρχων απελπισμός. Είναι αληθώς λυπηροτάτη η αποτυχία του κ. Κουμουνδούρου."***
21-Ιουν-76	***Καθ' εκάστην πανταχόθεν της Μακεδονίας φθάνουσιν ειδήσεις φοβεραί και σπαραξικάρδιαι. Πανταχού συμβαίνουσιν αρπαγαι, δαρμοί φοβεροί, βιασμοί γυναικών, συλλήψεις και φυλακίσεις των ευυπολητέρων και πλουσιοτέρων χριστιανών***
22-Ιουν-76	Τα στρατεύματα της Σερβίας και του Μαυροβουνίου εισβάλλουν στη Βοσνία και αφνιδιάζουν το Σουλτάνο. "***Και τώρα η καρδιά παντός Έλληνος ευρίσκεται εις φοβεράν αμηχανίαν. Χριστιανοί θαρραλέως ορμώσι κατά κατακτητού προαιωνίου, πεπτωκότος ομολογουμένως εν τη συνειδήσει παντός ως κράτους. Η Ελλάς τοιούτον αγώνα πρώτη προ χρόνων ανέλαβε και τώρα διστάζει να εξακολουθήση, διότι εν τω μεταξύ ήλθεν απειλή κατά της ενδόξου ιστορίας της, ή τωνπόθων της εκμετάλλεσις υπό άλλου μεγάλου ομοθρήσκου έθνους, όπερ μισεί την εν τη ιστορίαν την Ελλάδος ποιητικότητας και δόξαν, θέλει δε να αποδείξη, οτι εν τω ισχυρώ τούτω αιώνι υπερισχλυει παντός γοήτρου ιστορικού ή βαρεία δύναμις και η πολυπληθής θετικότης.[…] Και όμως είναι Ελλάς, ουδεμίαν έχουσα κηλιδωμένην σελίδα δια δειλής διαγωγής.[…]Λυπείται σκεπτόμενη, ότι και εν αποτυχία των Σέρβων δύναται να αισθανθεί τύψιν τινα συνειδότος, ότι κατά το φαινόμενο ανάλγητος είδεν αποτυχίαν χριστιανών, και εν επιτυχία πάλιν, ταύτα δύναται να αισθανθή, ότι είδε προχωρούν το στοιχείο εκείνο,όπερ ως μάλλον χρήσιμον αυτή ενεκολπώθη η κατά της ιστορίας μας μεγάλη επίβουλος δύναμις του πολυπληθεστάτου λαού εκείνου. Φοβερόν δίλημμα!***
23-Ιουν-76	Από ανταποκρίσεις έρχονται άσχημες ειδήσεις για την τύχη των σερβικών όπλων στον πόμεμο με την Τουρκία. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να γενικευτεί αυτή η κατάσταση σε έναν ευρωπαϊκό πόλεμο : "***Εν περιπτώσει ευρωπαϊκού πολέμου, η Ελλάς οφείλει να συνδέσει την εαυτής τύχην μετά της Αγγλίας και των ταύτη ομοφρονούντων, εξετάζομεν δια βραχέων την θέσιν της πατρίδος ημών εν η περιπτώσει η Τουρκία ήθελεν αφεθή όπως μόνη διεξαγάγη τον κατά των υποτελών πόλεμον τούτων.*** Επίσης αναφέρονται οι δυσκολίες που πρόκειται να αντιμετωπίσει ο οθωμανικός στρατος στον αγώνα κατά των Σλάβων. ***Η Ελλάς παρίσταται ζωηρός θεατής το αγώνος τούτου […] και βλέπει ότι απεκλείσθη, λινα δοθεί καιρός και ελευθερία και εις τους άλλους τούτους λαούς, υποτρόφους της ρηθείσης εθνότητος, να μάθωσι και αυτοί τας γενναίας αρχάς και την τολμηροτέραν της γενναιότητός των εφαρμογή, ήτις εδόξασε την Ελλάδα και έγραψε την θαυμαστήν της ιστορίαν. Εαν παρήν η Ελλάς, η μεγάλη Ελλάς της ιδέας και όχι της πολιτικής εσωτερικής ασχημοσύνης, αυτή πάλιν θα έβαινεν εις απόκτησιν του ευθαλεστάτου στεφάνου της δόξης και οι συναγωνιζομενοι πάλι λαοί θα είχον επίφοβον ανταγωνιστήν εν κοινώ αγώνι.***

	Ποιός ο προορισμός του ελληνισμού; [...]Η ανάπτυξις δ' αυτού και η δι' αυτής έτι περαιτέρω εξάπλωσις των ζωογόνων αρχών της ελληνικής παιδείας και του φρονήματος.[...] Μέχρι τις χθες πριν εκραγή ο κρατήρ των σλαβικών λαών, τον προορισμόν του ελληνισμού επιδιώκομεν και τούτο σήμερον επιδιώκομεν ακόμη. Δι' αυτο ο ημέτερος αγών είνε άλλος, μέγας, εξαίρετος, και τώρα ίσως καταβάλλει τας μεγαλητέρας προσπαθείας, ότε η Ελλάς συγκρατεί ευατήν αμέτοχον της γενικής των αλλοφύλων εξεγέρσεως.[...] Πως είναι δυνατόν μάστιξ σλαβικής αυτοκρατορίας ηχούσα να κινή παλμούς υπέρ ελευθερίας και ν' αντηχή ως Αισχύλου ποίησις; Η Ελλάς η φωτοδότις φοβείται νυν μη και η επιτυχία αυτή των ομοθρήσκων της αγωνιζομένων λαών γίνη καταστροφή μερίδος του προορισμού της, μην σβύση που ακτίνα μια του φωτός της το απότομαν του Βορρά φύσημα. Και συλλογίζεται ότι ίσως το τέλος του αγώνα τούτου του παρεμπεσόντος θα ήνε αρχή φοβερή αυτής νέου αγώνος, εις ον το παν της να διακυβεύση.[...]Αρκεί, αρκεί να ηνε έτοιμη δια να διεκδικήση τα δικαιώματά της, αν ίδη λησμονούμενα αυτά.
25-Ιουν-76	Αναπαραγωγή λόγων του επιφανέστερου ανδρός του Μαυροβουνίου, ο οποίος είπε :"***Η διαγωγη της Ελλάδος μοι είνε ακατάληπτος. Τι ζητεί, τι περιμένει, τι ελπίζει;[...] Εάν πράγματι ως αποστολήν της θεωρεί την απελευθέρωσιν των υποδούλων αδελφών, που θα εύρη άλλη τοιαύτη ευκαιρίαν;Σήμερον όλας τας διαθεσίμους δυνάμεις των Τούρκων απασχολούμεν ημείς. Εαν όμως ημείς επιτύχωμεν σήμερον ότι ποθούμεν, που θα εύρη εν τω μέλλοντι η Ελλάς συμμάχους;***
26-Ιουν-76	Απαγορεύται η κυκλοφορία της Εφημερίδος σε όλο το οθωμανικό κράτος χωρίς να εξηγηθούν οι λόγοι. Σκέφτονται να εκδόσουν μια με άλλο όνομα για τους φίλους αναγνώστες που ζουν στο οθ. Κράτος
29-Ιουν-76	τηλεγράφημα από Αθήνα στο εξωτερικό (Reuters) "***Η εν τη σερβική προκηρύξη εκφραζόμενη ελπίς περί συμπράξεως της Ελλάδος και συμμετοχής αυτής εις τα του πολέμου είναι όλως ανυπόστατος. Μεταξύ Ελλάδος και Σερβίας ουδέ σχέσεις ουδέ όροι υπάρχουσιν, η δε ελληνική κυβέρνησις ουδαμώς εννοεί να παραιτηθη της ειρηνικής αυτής πολιτικής***
30-Ιουν-76	Άποψη ανταποκριτή από τη Θεσσαλία πως "***πιθανώς οι μεγάλοι πολιτικοί, οι θέλοντες το μεγαλείον της πατρίδος εν τω μέλλοντι, να σκέπτνται άλλως και να θεωρώσι την ήτταν των Σλάβων σωτήριον δια τον ελληνισμόν. Κατ' εμέ όστις την σωτηρίαν θέλω εν τω παρόντι, η ήττα των Σλαύων θα έχη και εδώ τας συνέπειάς της, διότι οι μουσουλμάνοι γενόμενοι ανθαδέστεροι και υπεροπτικώτεροι, ουδεμίαν βεβαίως διάκρισιν θα ποιώνται εν τοις σχέσοις αυτών μετά των χριστιανών, αν ήνε Έλληνες ή Σλάβοι. Ώστε τα βάρη και τα δεινοπαθήματα θα αυξήσωσι και αντί μεταρρυθμίσεων θα έχωμεν βεβαίως τοιαύτας επί τα χείρω [...] Αλοιμονον λοιπον εις ημας. Επικατάρατος δε έστω και η σημερινή κυβέρνησις της Ελλάδος, ήτις μη προβλέπουσα ταύτα, αφίνει τα πάντα εις την θείαν πρόνοιαν.***
1-Ιουλ-76	Η Νέα Ημέραι της Τεργέστης κάνεισ φοδρή επίθεση κατά της Ελλάδος καθώς τρέφει μεγάλη συμπάθεια για τους Σέρβους και είναι κατά της απόφασης της Ελλαδας να απέχει. Αναφέρεται συνεχώς στα "***επινίκεια των Σλάβων***" αλλά ***"υβρίζει την Ελλάδα"***. Η Εφημερίδα παρά το γεγονός πως είναι κατά της αποχής είναι πολυ ενοχλημένη από αυτά τα σχόλια. ***Πρέπει να μάθωσιν οι αξιότιμοι συντάκται της Ημέρας, ότι η Ελλάς δεν υβρίζεται χωρίς να γνωρίζει να αποπλύνει την ύβριν. Πολύ ισχυρότερους παλμούς της Ημέρας πνίγει πας Έλλην εν τω στήθει του [...] Των Ελλήνων ο ευρύς σκοπός δεν δύναται να διακυβευθεί χάριν της εφημέρου πατριωτικής απολαύσεως των συντακτών της Ημέρας.[...]Η Ημέρα θα κεντήσει την φιλοτιμίαν της Ελλάδος;***

1-Ιουλ-76	*Και πάλιν ανα τα στόματα των ευρωπαίων δημοσιογράφων είναι το όνομα της Ελλάδος. Οι μεν τούτων συμβουλεύωσιν, οι δε επαινούσιν, οι δε σκώπτουσιν, οι δε απειλούσιν. Αφορμήν τούτου έδωσεν η εξής περικοπή της πολεμικής προκηρύξεως του ηγεμόνος Μιλάνου :"Δυνάμεθα δε να ελπίσωμεν ότι και οι ένδοξοι Έλληνες, οι απόγονοι του Θεμιστοκλέους και του Βότσαρη, δεν θα μείνωσιν επί πολύ μακραν του πεδίου της μάχης.* Η απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν αποθαρρυντική. *Νέος ελεύθερος τύπος :Αι επικλήσεις των σλαύων δεν εύρον εν Αθήναις ηχώ, ο ανασχηματισμός της εθνοφυλακής ουδέν άλλον είναι η εφαρμογή του παλαιού νόμου του 1867, η δε γλώσσα του τύπου εν Ελλάδι ου δεν έχει το ερεθιστικόν και και ουδεμίαν υπεμφαίνει διάθεσιν εξυπηρετήσεως των επιθετικών προθέσεων της Ρωσίας και του πανσλαβισμού[...]Η μεταξύ Ελλάδος και Ρωσίας διαμάχη εξεδηλώθη εντονότερον ακόμη επί του βουλγαρικού ζητήματος." Εφημερίς των Συζητήσεων :"Η Ελλάς ήτις εκλείσθη εν τη συγχρόνω ιστορία και διήγηρεν τον ενθουσιασμόν της χριστιανικής Ευρώπης διάγει νυν όλως αμέτοχος του ενεστώτος κινήματος. Η Ελλάς θεωρεί εαυτήν ως την αληθή ενσάρκωσιν της Μεγάλης ιδέας και την νόμιμον κληρονόμον της ανατολικής αυτοκρατορίας." Τύπος: "Η ελληνική κυβέρνησις έσπευσε να καταστρέψει την εν τη προκηρύξει του Μίλαν εκφρασθείσαν ελπίδα περί της ενεργείας των Ελλήνων εναντίον της Πύλης. Οι Έλληνες νοήσαντες οτι προς τον σλαβισμόν αγωνιζόμενοι θα ηττώντο προείλοντο την παράτασιν της κυριαρχίας της Πύλης Fremdenblatt :"Το συμφέρον και η γεωγραφική θέση της Ελλάδος επιβάλλουσιν αυτή μεγίστην επιφύλαξη". Γερμανική Εφημερίς: "Η ενδεχόμενη νίκη των Σέρβων θα περιαγάγει τους Έλληνας εις οικτράν θέσιν, διότι το σλαβικόν στοιχείον θα θριαμβεύση, θα επεκταθή αφ' άπασαν την ιλυρρικήν χερσόνησον και θα απορροφήση τον αριθμητικώς ασθενέστερον ελληνικόν πληθυσμόν. Θεατής: Αφ' ου ήρξαντό του αγώνος οι σλάβοι, δεν δύνανται να μένωσιν ήσυχοι οι έλληνες και ότι απο του ενός μέχρι του άλλου άκρου της Τουρκίας θα αναφθή μεγάλη πυρκαϊά." Εφημερίς της Βενετίας :Η μετοχή της Ελλάδος θα περιέπλεκε το ζήτημα μεγάλως, διότι ο πόλεμος νύν θεωρείται ως εσωτερικός αγών, καθ' ον η Ευρώπη δύναται να μένη αδιάφορος θεατής χωρίς να αθετηθή δια τούτο η αρχή της μη παρεμβάσεως και η ακεραιότης του οθωμανικού κράτους.* Τέλος ακολουθεί το σχόλιο της εφημερίδας πως : *Ταύτα εν τη ευρωπαϊκή δημοσιογραφία, ενώ η Ελλάς, εσταυρωμένας τας χείρας έχουσα, αναμένει την εξ ύψους βοήθειαν ατενίζουσα προς ουρανόν χωρίς να θαμβούται καν ο οφθαλμός αυτής εκ της λάμψεως του τηλεβόλου του σέρβου στρατιώτου. Τοιάυτην κοιμισμένην και και άδοξον Ελλάδα των φαληρικών διασκεδάσεων και των πολιτικών ραδιουργιών φοβείται η διπλωματία της Ευρώπης"*
2-Ιουλ-76	Σχολιασμός άρθρου της Εφημερίδας των Συζητήσεως που αναφέρεται στην πολιτική κατάσταση στη χώρα και στο ανατολικό ζήτημα :" *Η Ελλάς βυθίζεται εις τα σκότη της απραξίας επί τη ελπίδι να αμειφθεί δια τούτο, αν επέλθη διαμελισμός της τουρκικής αυτοκρατορίας.(Ίδε εγκύκλιον πρωθυπουργού). Τούρκοι και πανσλαβισταί λέγει η ρηθείσα εφημερίς, εγέλασαν με το τοιούτο ανόητο έγγραφο. Η Ελλάς λέγει ότι απέχει και είνε φίλη της Τουρκίας, και όμως εύχεται τον διαμελισμό αυτής και περιμένει να την φάγη κατά μέρος. Η Ελλάς δια τον φόβο του πανσλαυισμού απέχει, μισεί αυτόν, το κυρήττει, και όμως περιμένει εκ της επιτυχίας των όπλων του, αδρανής αυτή.[...]Διατελεί εις κατάστασιν απαγορεύσεως (en etat d' interdiction), ουδεμία δε δύναμις της Ευρώπης θέλει βέβαια να ανατρέψει το σύστημα της τοιαύτης κυβερνήσεώς της, διότι εις πάσαν είναι ευάρεστον.Το σύστημα αυτό υπηρετεί θαυμασίως τους σκοπούς και τα συμφέροντα πάντων, δηλαδή και των Τούρκων και των Σλάβων και της Δύσεως και της Άρκτου, μάλιστα των σλαύων ότε νικήσωσιν, ότε βεβαίως δεν θα μας δώσουν ότι θα κερδίσουν, είτε νικηθώσιν, ότε θα διατηρήσωσι τα δικαιώματά των με περισσοτέραν προς ημάς περιφρόνησιν. Όλοι οι σλαυικοί λαοί συνενοήθησαν , παρεσκευάσθησαν, διοργανώθησαν, αποκλεισθείσης μόνης της Ελλάδος, ήτις δια της κυβερνήσεως της μάλιστα παρεδέχθη τον αποκλεισμόν τούτον. Όμως η σλαυίζουσα ούτως Ελλάς και*

	τουρκίζει. [...] Διατελεί εν ουδετεροτήτι. Ενδεής ελπίδων. Αυτοκτονεί.Ουδετερότητις σημαίνει έλλειψις συμφέροντος. Και όμως εάν ο πανσλαβισμός νικήση, ο ελληνισμός θέλει αλλάξει δεσπότην, εάν δε ηττηθή, ο τούρκος θα γίνη αχαλίνωτος.
2-Ιουλ-76	Σχολιασμός άρθρων ιταλικών εφημερίδων για ανακριβείς αναφορές για συνεργασία των Ελλήνων με τους Σέρβους.
3-Ιουλ-76	Σχολιάζεται επιστολή με αποστολέα κάποιον "πανσλαβιστή" ο οποίος κατοικεί στην Αμερική, τις δημοσίευσε στις εφημερίδες Daily Morning Call και Courrier de San Francisco και τα αντίγραφα τα έστειλε στην Αθήνα σε δημοσιογράφους, πολιτικούς και τον πρύτανη του Πανεπιστημίου.***Είνε κωμικότατος, αν δεν ήνε και ολίγον πονηρός ή τρελλός"*** γράφει δε στην επιστολή του προς τον Πρύτανη : "***Με την μεγαλειτέραν χαράν σας αναγγέλω ότι ήλθε η ώρα να παύσουν δια πάντα τα ελληνικά γράμματα, δια να λάμψη ο πανσλαβισμός.[...]Θα εισέλθωμεν ως φίλοι πορευόμενοι εις γάμον, αρκετόν καιρό εμείνατε ελεύθεροι[...] αλλά χρεωστούμεν και μέγα μέρος εις την σύμπραξην της κυβερνήσεως σας, εις την σύμπραξιν της κυβερνήσεως σας, ήτις μας εδούλευσε πιστώτα, αποκοιμήσασα τον λαόν, φυλάξασα το ταμείον κενόν, μη φροντίσασα μήτε περί όπλων, μήτε περί συνεισφορών ή δανείου. Ζήτω ο πανσλαβισμός".*** Τελειώνει δε με το σχόλιο η εφημερίδα πως "***πολυ μακράν επήγεν όμως ο νόστιμος αυτός άνθρωπος κυνηγών την τρέλλαν του.[...]Κακήν όμως η ασθένεια του ανθρώπου. Ημείς παραδεχόμεθα ότι δεν είνε πανσλαυιστής, προς τιμήν των πανσλαυιστών."***
4-Ιουλ-76	Αναφερόμενη στις ενέργειες της κυβέρνησης "***Αυτό το υπουργείον δεν μας εγέλασε εντούτοις, αφ' ενός μέν επισήμως παραδεχόμενον την ειρηνικήν, αφ' ετέρου δ' επιτρέπον εις ανώτερον δ' υπάλληλον να εμπλέκεται εις υπόπτου διαγωγής πλεκτάνας και τέλος λέγονεις τον κόσμον ότι διοργανίζει στρατιωτικώς την χώραν[...] Τι υπουργείον είνε αυτό; Ποίου είδους μαλάκυνσην πάσχει; Και τολμά ακόμα να ζητή γνώμας ενώ δεν έχει μιαν να υποστηρίξη"***
4-Ιουλ-76	Αναπαραγωγή λόγου Προέδρου Αδελφότητας Μεσσηνέζη ο οποίος αναφορικά με το ανατολικό ζήτημα λέει : ***Αδελφοί εισί πάντες οι εν τη Ανατολή οικούντες και εις Χριστόν πιστεύοντες λαοί. Όθεν ο Σύλλογος η "Αδελφότης" αποκρούει πάσαν των λαών τούτων διαίρεσιν εις Σέρβους και μη, εις Ρωμούνους και μη, εις Βουλγάρους και μη, εις Έλληνας και μη.[...] Οι δε τας φυλετικάς εν τη Ανατολή διαιρέσεις υποκινούντες και υποθάλποντες, εχθρικώς διάκεινται προς τους εν αυτή οικούντες λαούς"*** Ο Σύλλογος κρατά μια θετική στάση απέναντι στην εξέγερση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, και ο πρόεδρός του βλέπει πως ο πόλεμος αυτός θα επεκταθεί και θα αφορά όλη την Ευρώπη και η Ελλάδα οφείλει να είναι στο στρατόπεδο "***όπερ ήθελε αναγράψει εις την σημαίαν αυτού αρχάς φιλελεύθερους, αρχάς αυτονομίας και ισοπολιτείας. Άρα η στρατιωτική του έθνους αναδιοργάνωσις είνε εθνική ανάγκη ανυπέρβλητος, και επείγει, και καθίσταται το κύριον μέλημα αρχόντων τε και αρχομένων.***

8-Ιουλ-76	Αναγγελία από φιλοπάτριδες ομογενείς πως είναι διατεθιμένοι να κάνουν έρανο για την πολεμική προπαρασκευή της χώρας (μιας και δεν το κάνει η κυβέρνηση)
9-Ιουλ-76	***Σπανίως, ίσως ποτέ, δεν ευρέθη το ελληνικόν έθνος εις δεινήν τόσον αμηχανίαν, ην εντέχνως η μεν κυβέρνηση προσπαθεί να παραστήσει ως εγκαρτέρησιν εν συνέσει, οι δ' άλλοι όλοι οι πολλοί δικαίως ως συνέπειαν ατασθάλου πολιτικής του υπουργείου.Συγκρούσεις ιδιών και γνωμών, συζητήσεις μακραί, λόγοι, εις ουυς δεν πιστεύει πολύ ο κόσμος[...] Απέναντι της εξεγέρσεως των χριστιανικών λαών κατά της αποκαμούσης πλέον Τουρκίας[...]η Ελλάς μετά των υποδούλων αδελφών της ουδεμίαν ευρίσκει δυνατήν απόφασιν ανέτοιμος ούσα ως έθνος,ή νομίζουσα ότι είναι...[...]Ναι η Ελλάς σήμερον δεν γνωρίζει να έχη το θάρρος της ειλικρίνειας.[...] δεν βλέπομεν τι μένει να σώσωμεν, ειμίν αθλίαν τινά παραμόρφωσιν της ελληνικής υπάρξεως, νόθον τι κράμα φρονημάτων αναιρούντων άρδην αυτήν την αιτία της απελευθερώσεως της στενής ημών γωνίας, πρωτότυπον, πρωτοφανές μείγμα ψυχών, όπερ δίκαιον θα έχη να αποκληρώση η Ευρώπη ερωτώσα αυτό : Τι είσαι; και πως οικιοποιείσαι παραδόσεις και δικαιώματα λαού υπάρξαντος μεν και εμμείναντος εν τοις φρονήμασι του μεχρι τινός αλλ' αίφνις εξαφανισθέντος;Τι είσαι εσυ τερατώδες σύμφυρμα, και πόθεν κατάγεσαι; με ποιάς ιδέας ανετράφης;***
9-Ιουλ-76	Αναπαραγωγή άρθρου της εφημερίδας των συζήτησεων που δείχνει ξεκάθαρα τις απόψεις του Δεληγεώργη και θεωρεί τον Κουμουνδούρο "***ως πληρεστατα αποτυχόντα μετά την τόσην μοναδικήν υποστήριξην ην έλαβε, και προς μεγάλην ζημίαν του έθνους. Κακίζει δ' αυτόν, διότι παρεδέχθη την πολιτικήν της ειρήνης χωρίς καν να εννοήση, υπό ποίας περιστάσεις γενικής ειρήνης εγένετο εκείνη και πως σήμερον ήλλαξαν αι περιστάσεις.*** Επιπλέον αναφέρει πως η ΕφτΣυζ απολογείται για την "μακράν της σιγή" λέγοντας πως η αντιπολίτευση ήθελε να αφήσει χρόνο στην κυβέρνηση για να λάβει αποφάσεις και να μην κλονίζεται η Ελλάδα απο εσωτερικούς σπαραγμούς.
9-Ιουλ-76	***Μεταφέρομεν εκ της Κλειούς την εξής περικοπήν άρθρου της Γνώμης της Ρώμης :"Δεν πιστεύομεν, ότι οι υιοί του Βότσαρη παρήκμασαν ή εξεφυλίσθησαν.[...]Σήμερον η Ελλάς είνε ασθενής, τα οικονομικά αυτής, είνε ασύντακτα, η κυβέρνησις πρόσκαιρος, ο βασιλεύς περιοδεύει εις την αλλοδαπήν, οι δε κομματάρχαι διαφέρονται προς αλλήλους εν ω όφειλον να στρέψωσι την διάνοιαν εις υψηλοτέρας επιχειρήσεις.Ταύτα πάντα ερμηνεύουσιν την αδράνειαν της Ελλάδος.Συντελούσιν όμως εις την αδράνειαν ταύτην και αι φυλετικαί αντιπάθειαι. Οι Έλληνες δεν αγαπώσι τους Σέρβους και τους Μαυροβουνίους. Εν τω σλαβικώ κινήματι διαβλέπουσι τον μέλλοντα κίνδυνον του Ελληνισμού"***
10-Ιουλ-76	***Εις όσα χθες είπομεν περί απαρνήσεως του χαρακτήρος μας πολιτικώς, έρχεται ως επικύρωσις η είδησις ότι 70_80.000 Κιρκάσιοι γυμνοί, βραχνόφωνοι, βάρβαροι, σκληρόδερμοι, κακούργοι, θώες,θηρία , κύνες,άθλιοι, αιμοβόροι, κλέπται ωπλισμένοι, θα μετοικησθώσιν ως αγέλη αγριοχοίρων εις την ωραίαν Ήπειρον, την αβράν Θεσσαλίαν, την εύανδρον Μακεδονίαν, τας τρείς κόρας της Ελλάδος, εν σωρεία αχαλιναγωγήτω θύοντες και απολύοντες. Αι τότε, που είνε η Ελλάς;[...] Ιδού η λύσις του ζητήματος. Όταν οι λαοί αποβάλλωσι τον χαρακτήρα των, καίπερ λεγόμενοι ελληνικοί, και εντρέπονται καθαρά να ομολογήσουν εις την Ευρώπην τι είνε και τι θέλουν να αποδείξουν, ότι δύνανται να υποστηρίξουν τας αιτήσεις των, τότε η Ευρώπη δέχεται να χυθούν εις τα σπλάγνα τοιούτων λαών πολυπληθείς αθώοι Κιρκάσιοι, ούς ο Τούρκος κάλλιον τακτοποιεί και μένει τούρκος με ήσυχον το κράτος του."***
10-Ιουλ-76	Σχολιάζεται (αρνητικά) είδηση από οθωμανική εφημερίδα πως περίπου 50 έλληνες εθελοντές πήγαν στο υπουργείο των στρατιωτικών και γράφτηκαν ως εθελοντές και το γεγονός αυτό ερμηνεύεται από του οθωμανούς ως απόδειξη πως είναι δυνατόν να συνδυστεί η ημισέληνος με τον σταυρό.

10-Ιουλ-76	Για απαγόρευση κυκλοφορίας "Εφημερίδος" στην Οθωμανική Αυτοκρατορία
11-Ιουλ-76	Ειρωνεύεται το Εθνικό Πνεύμα που αναφέρει πως η πρεσβεία της Ελλ. στην Κων/πολη ρώτησε την Υψ. Πύλη για την πιθανή μετοίκηση των Κιρκασίων, την οποία εκείνη αρνήθηκε. ***Η' νομίζεις, ότι η οθωμανική κυβέρνησις θα σας ειπή καθαρά, ότι διαταγής της έρχονται οι Κιρκάσιοι; Ω Εθνικό Πνεύμα!"***
11-Ιουλ-76	Σχολιάζεται η κουμουνδουρική εφημερίδα "Συνταγματική" που ***εμάνη και άρχισε να εμπαίζει πάσαν γενναίαν φωνήν, να μυκτηρίζει τας τελευταίον πολλαχόθεν γινομένας φιλοπάτριδας εκδηλώσεις, να καταειρωνεύηται των άρθρων της δείνα εφημερίδος…[…] Η Συνταγματική λησμονεί, ότι από του εμπαίζοντος τας ιεράς εκδηλώσεις εν τοιαύταις εποχές, λόγω ότι είναι συνετός, μέχρι του προδίδοντος και λιποταχτούντος ολίγη απόστασις υπάρχει. Διότι πάντοτε η προδοσία και η λειποταξία άρχισαν από υπερβολικών δειγμάτων συνέσεως δήθεν προς διάδοσιν του υπάρχοντος...***
12-Ιουλ-76	Αναπαραγωγή άρθρου του Εθνοφύλακα όπου λέγεται πως εάν εισβάλλουν οι Κιρκάσιοι στις επαρχίες της Ηπείρου και της Θεσσαλίας και να επαναληφθούν "***αι φοβεραί σφαγαί και ανοσιουργίαι και λεηλασίαι της Βουλγαρίας, δεν θα βραδύνει να εγερθεί η εθνική συνείδηση της ελληνικής φυλής.***
12-Ιουλ-76	Ανταπόκριση από Θεσσαλία που αναφέρει πως οι εξελίξεις προμηνύουν τις πιθανές σφαγές των χριστιανών από τους Τούρκους (κυρίως των χαμηλότερων στραμάτων)
13-Ιουλ-76	Στο προγραμμα του Συλλόγου της "Αδελφότητας" αναφέρεται μεταξύ άλλων πως "***θέλει εργασθή δια παντός εφικτού μέσου[…] το εφ' εαυτώ όπως οι αρχαί αυταί*** (σημ. της ισοπολιτείας, ισονομίας και ανεξιθρησκείας) ***λάβωσι σάρκα και οστά και κατασταθή εφικτή η μεταξύ πάντων των εν Ανατολή λαών ανευ φυλετικών και θρησκευτικών διακρίσεων.***[...]***Δέον να εγερθώμεν εκ του κατέχοντος ημάς ληθάργου και να εννοήσωμεν, ότι άνευ εθνικών δυνάμεων και προς του φίλους ημάς άχρηστοι εσμέν και υπό των εχθρών περιφρονητέοι.Ανάγκη λοιπόν υπερτάτην ο Σύλλογος θεωρεί να συντελέσει εις την παρασκευήν και σύνταξιν των εθνικών δυνάμεων.***
16-Ιουλ-76	Ανταπόκριση από Ρώμη
17-Ιουλ-76	για την παραπάνω ανταπόκριση από Ρώμη
17-Ιουλ-76	***Βαθειάν λύπην πρέπει να αισθάνηται τώρα ο ολίγος στρατός της Ελλάδος διότι τόσο γενομένου λόγου περί της πατρίδος μας ευρεθείσης ανετοίμου, το συμπέρασμα πάντοτε καταλήγει εις τας φράσεις: "Δεν έχομεν στρατόν"***
20-Ιουλ-76	Αναπαραγωγή από "Νέο ελληνικό τύπο" του Λονδίνου "***Η Ελλάς, το μικρόν βασίλεον μέχρι τούδε ήτο παίγνιον της ρωσικής πολιτικής, τέλος απετίναξε την ρωσικήν κηδεμονίαν.Και είνε γεγονός σπουδαιότατον αν και άγνωστον εις την δυτικήν Ευρώπην, ότι η Ελλάς προσφάτως ακόμη απέρριψε τας προτάσεις της Σερβίας, αίτινες εγένοντο αυτή υπό τη ρωσική αιγίδα."*** Έπειτα ακολουθεί μια σύντομη περίληψη αναφορικά με τη συνθήκη που είχε υπογράψει η Ελλάδα με τη Σερβία για αποστολή στρατού σε περίπτωση που μια από τις δύο χώρες θα έκανε πόλεμο με την Τουρκία "***αλλά η καταστολή της κρητικής επαναστάσεως και η αποθάρρυνσις των Ελλήνων εκ της παλιμβουλίας ή μάλλον της προδοσίας της Ρωσίας ηνέωξαν τα όμματα των Ελλήνων και επήλθε χάσμα μεταξύ αυτών και των σλάβων.[...] Η Ελλάς δεν είναι ουδόλως διατεθειμένη δια συμφέροντα σλαβικά και αντικείμενα εις τον ελληνισμόν, όστις επιδιώκει την ειρηνικήν ανάπτυξιν της Ανατολής δια την Ανατολής, να διαταράξη την ευρωπαϊκήν ειρήνην[...] Ένεκα τούτου όλαι αι διαπραγματεύσεις διεκόπησαν και από της εποχής εκείνης η Ρωσία δεν κρύπτει πλεόν την κατά της Ελλάδος κακεντρέχειαν της. Καθ'οσον δ' αναφορά την ελληνική κυβέρνηση, αυτή αδράξατο την πρώτην περίστασιν να κηρύξει κατά πρόσωπον ολόκληρου του κόσμου την σταθεράν αυτής απόφασιν.***

21-Ιουλ-76	Για την αναχώρηση του Ρώσου πρεσβευτή Ιγνάτιεφ από την Κων/πολη η οποία θα επιφέρει θετικές εξελίξεις στο ανατολικό ζήτημα
22-Ιουλ-76	Αναπαραγωγή άρθρου από Νέα Ημέρα (Τεργέστη) όπου λέγεται πως η Ελλάδα περιμένει την επάνοδο του βασιλιά από την περιοδία του στις ξένες χώρες για να συγκληθεί ηΒουλή και να αποφασιστεί η πορεία που θα ακολουθηθεί. Από τις επαφές του βασιλιά με την αγγλική κυβέρνηση μάλιστα φαίνεται πως η δεύτερη πείστηκε πως "***δεν συμφέρει να μετακινηθή το εκ Ανατολή καθεστώς προς αποκλειστικόν όφελος των Σλάβων. Εαν πρόκηται να καταστραφεί η τεχνητή ισορροπία των δυνάμεων, ήτις υφίστατο άχρι τούδε εν Ανατολή δια της διατηρήσεως του οθωμανικού κράτους, δέον να πλασθή άλλη, εσωτερική ούτως ειπείν ισορροπία, η μεταξύ του ελληνικού και του σλαβικού στοιχείου.***
22-Ιουλ-76	Αναφορά σε περίεργεσ φήμες από τη Δανία πως εξαιτίας της ελεεινής θέσης στην οποία βρίσκεται ο ελληνικός στρατός, ο βασιλιάς θα λάβει διάφορα μέτρα για να τον εξοπλίσει
22-Ιουλ-76	***Πρόκειται να συνέλθει ευρωπαικόν συνέδριον προς διευθέτησιν των εν Ανατολή περιπλοκών. Την ιδέαν ταύτην διετύπωσεν η Ρωσία, προτείνασα ως έδραν του συνεδρίου το Βερολίνον.***
29-Ιουλ-76	***Το Tagblatt γράφει ότι ο βασιλιάς Γεώργιος διεκύρηξεν εν Λονδίνω ότι καίτοι ο λαός του κατέχεται υπό πατριωτισμού ερεθισμού, αναλαμβάνει να τηρήση ειρήνην, αλλ' επί τω ο ω ότι και η Τουρκία θα υποβληθή εις τινάς θυσίας.***
29-Ιουλ-76	Από αλληλογραφία από Βιέννη αναλυτική αναφορά στις συνεδριάσεις των δύο αγγλικών βουλών όπου έγινε αναφορά για το Ανατολικό Ζήτημα
30-Ιουλ-76	Από το Χρόνο της Αγγλίας γίνεται σχολιασμός άρθρου της τουρκικής Βακίτ, όπου μεταξύ άλλων η δεύτερη γράφει πως τόσα χρόνια οι Τούρκοι έχουν υιοθετήσει πολλά στοιχεία του δυτικού τρόπου ζωής και πως θα έπρεπε να γυρίσουν πάλι πίσω στις αρχές του ισλαμισμού.
31-Ιουλ-76	Για αναδιοργάνωση της εθνοφυλακής
31-Ιουλ-76	"***Εάν ήτο εδώ ο βασιλεύς, λέγει τηλεγράφημα τι εξ Αθηνών, την στιγμήν ταύτην ο πόλεμος θα ήτο κεκηρυγμένος. Αλλ' οι υπουργοί νομίζουν, ότι δεν δύνανται να λάβωσι τοιαύτην απόφασιν απόντος του βασιλέως...*** (από ιταλική εφ.)
31-Ιουλ-76	***"Περί της θέσης της Ρωσίας εν τω ανατολικώ ζητήματος η εφημερίς Golos γράφει :Οπωσδήποτε και αν λήξει ο νύν αγών, επίκεινται υμίν νέαι και δεινόταται περιπλοκαί, εις ας δέον να παρασκευασθώμεν. Εάν νικήσωσιν οι σλάβοι, θα φροντίση η Ευρώπη όπως δρέψωδιν ούτοι μικροτάτους όσον ένεστι και ολιγίστους της νίκης καρπούς. Εάν ηττηθώσι πάλι, θα χαρή η Ευρώπη επί τη διατηρήσει του καθεστώτος και θα παραδώση τους σλάβους εις την θηριωδίαν των οθωμανών μέχρι της παντελούς αυτών καταστροφής. Θα μείνει άραγε εν εκατέρα περιπτώσει η Ρωσία αδιάφορος;...Η κοινωνία η ρωσική προσκαλείται νύν εις μεγάλην και γενναίαν πράξιν, μην λησμονήση ότι περί της τύχης των σλάβων είνε ηθικώς υπεύθυνος η Ρωσία.[...] Ο μέγας και ημίν τιμαλφής των σλάβων αγών απαιτεί πλείστας θυσίας υλικάς.***
31-Ιουλ-76	Από Ρώμη: […]***Ίσως η Ιταλία σήμερον είνε το μόνο κράτος της Εσπερίας, το οποόν διάκειται ευνοϊκώτατα προς την Ελλάδα και τας απαιτήσεις αυτής, αλλ' η κυβέρνησις μας προς τον αγώνα τούτον σιγά και δεν καταδέχεται να επιδείξει την φιλίαν της διορίζουσα αντιπρόσωπον***
1-Αυγ-76	Άρθρο σχετικά με την αγορά όπλων των οποίων η αγορά είναι πολύ μεγάλης σημασίας, ***τα μόνα δι' ων ηδυνάμεθα να είπωμεν, ότι κάτι εφρόντισε το υπουργείον ανταποκρινόμενον εις την κοινήν γνώμην υπέρ της ταχείας προπαρασκευής του έθνους ως εκ των ενόντων, η τουλάχιστον ενισχύσεως της υπαρχούσης δυνάμεως του.***

2-Αυγ-76	Αναπαραγωγή επιστολής του σλαβικού κομιτάτου της Μόσχας, με την οποία προσπαθούν να τονώσουν το ηθικό των επαναστατών και κλείνει με τις φράξεις ***"Δόξα τη σλαβική ιδέα! Δόξα τη ρωσική εθνοτήτι!"***
11-Αυγ-76	Πληροφορίες από εφημερίδα του Βελιγραδίου πως ο σερβοτουρκικός πόλεμος δεν πρόκειται να λήξει σύντομα.
15-Αυγ-76	Αναφορά στην προσωπικότητα ενός φιλόπατρη τον οποίο προβάλλει ως παράδειγμα δεδομένης της χρονικής συγκυρίας
16-Αυγ-76	***Αι δια των δίσκων προ του θεάτρου του Φαλήρου εισπράξεις υπέρ των τραυματιών χριστιανών δεν υπήρξαν σημαντικαί.*** Προσπαθειες να δοθεί μια εξήγηση για αυτή την ισχνή συνεισφορά.
17-Αυγ-76	Για φιλανθρωπικές προσφορές υπέρ χριστιανών
18-Αυγ-76	Οι εξελίξεις στο μέτωπο και σχόλιο :***Ημείς δε, είτε εξακολουθήση ο αγών, απροπαράσκευοι ακόμη, είτε λήξη ενώ δε έχομεν να προβάλομεν σπουδαία δικαιώματα και αξιώσεις απαρνηθέντες το παρελθόν μας και την εθνικήν αξιοπρέπειαν δι' αναξιοπρέπους ουδετερότητος, τι θα ωφεληθώμεν; Αγνοούμεν.***
25-Αυγ-76	Αναφορά σε ήττα σερβικού στρατού και σχόλιο ***Πόσον είνε καρδιοβόρον το άλγος του βλέποντος, ότι προ των ομμάτων της Ευρώπης οι λαοί χύνουσι ματαίως το αίμα των υπέρ ελευθερίας, υπάρχουσι δ' ίσως και δυνάμεις μεγάλαι, αι οποίαι δια να γίνουν μεγαλήτεραι, γνωρίζουσι πως ο λεγόμενος πεπολιτισμένος κόσμος εμπαίζει τας ιεράς ιδέας, παρωθούσι τους ατυχείς τούτους λαούς και εκμεταλλεύουσι το αίσθημά των το ιερόν.***
25-Αυγ-76	Φήμες πως οι Σέρβοι έστειλαν χρήματα στην Ελλάδα ώστε να υποκινηθούν επαναστατικά κινήματα αλλά γίνεται λόγος για κακοδιαχειρισμό αυτών των χρημάτων αφού δεν μπορεί να προσδιοριστεί που δαπανήθηκαν.
26-Αυγ-76	Συνέχεια του παραπάνω θέματος για το τι έγιναν τα χρήματα από τους Σέρβους
26-Αυγ-76	***Ειδήσεις εκ Μακεδονίας: Ενταύθα, εν Μακεδονία, η θηριωδία και ο φανατισμός υπερέβη παν όριον ομώτητος. Η μάχαιρα επικρέμαται επί της κεφαλής του δυστυχούς χριστιανού απειλούσαν εν πάση στιγμή την ύπαρξιν αυτού[...] Αλλ' ενώ τοιαύτα και τοσαύτα διαδραματίζονται ενταύθα και ταις λοιπαίας δούλαις ελληνικές επαρχίαις, η ελληνική κυβέρνησις τι σκέπτεται να πράξη προς αποσόβησιν των δεινών ημών. Τίνι τρόπου και δια τίνων μέσων θα αναλάβη την αποπεράτωσιν του έργου, του ημιτελούς αφεθέντος υπό των πατέρων μας χάρις τη σοφή της Ευρώπης διπλωματία;Δυστυχής Ελλάς!***
28-Αυγ-76	Αναφορές σε αγγλικές εφημερίδες που κάνουν αρνητικά σχόλια κατά της Ελλάδος ενώ εξαίρουν τα πλεονεκτήματα της Σερβίας και της Βουλγαρίας. Μεταξύ άλλων "***η ελληνική κυβέρνησις απειλούσα την Τουρκίαν ομοιάζει προς μειράκιον επεισίον κατά των διαβατών ξύλινον πιστόλιον.*** Θεωρούν όμως πως τα σχόλιο αυτά οφείλονται στα ***φιλοτουρκικά χρήματα.***

31-Αυγ-76	Αλληλογραφία από Οδησσό για Ρώσους :***Μόνον ο εν Ρωσία διαμένων δύναται τώρα καλώς να εννοήση ποιάν επιρροήν έχουσιν επί της Ρωσίας τα εν τη Ανατολή διαδραματιζόμενα. Πολλάκις εκινήθησαν οι Σλάβοι, πολλάκις το ζήτημα της ανεξαρτησίας αυτών ετέθη επί του χάρτου, ποτέ όμως ο ρωσικός λαός δεν επέδειξε τόσην συμπάθειαν, τόσην ανταπάρνησιν προς αυτούς, όσην τώρα[...]Προς ημάς του Έλληνας οι Ρώσοι ενταύθα διάκεινται δυσμενώς ως επί το πλείστον[...]Ο Τηλέγραφος της Νέας Ρωσίας, εδημερίς διακρινόμενη επί μισελληνισμώ, κατεχώρισεν κύριον άρθρον περί ελληνισμού, εν ω μεταξύ άλλων απορεί δια την αδράνειαν των εν Ηπείρω και Θεσσαλία Ελλήνων, προτρέπουσα δ' αυτούς να κινηθώσι λέγει: "Δυστυχώς η Ήπειρος και η Θεσσαλία ηρεμούσιν. Ίσως αναμένουσι να πάθωσι τα των Βουλγάρων.Ας μένωσιν ήσυχοι, δεν θα βραδύνη τούτο. Οι Βασιβοζούκοι και οι ΚΙρκάσιοι ήδη επελήφθησαν του ασιατικού αυτών έργου εν τω προορισμώ των και νομίζομεν ότι ταχέως οι Έλληνες θέλουσι μεταμεληθεί δια την μεγάλην υπομονήν των.***
3-Σεπ-76	***Τέλος πάντων εν τη πεπολιτισμένη Ευρώπη έγινε πολύς λόγος δια τας εν Βουλγαρία ωμότητας. Έπρεπε να γίνη ο άγριος εκεί σφαγμός δια να συγκινηθή η πεπολιτισμένη Ευρώπη.[...]Μη σώζητε το θύμα, εάν δεν πρόκειται και να το ικανοποιήσητε και να τιμωρήσητε τον τύραννόν του.***
9-Σεπ-76	Σχετικά με τον αγώνα της Σερβίας ***η Σερβία δύναται και πρέπει να επιμείνη.Διότι έχει σκοπόν και ιδέαν, ήν πάντοτε σέβεται ο κόσμος όσον και αν γίνη διπλωμάτης.Ώστε το ενδιαφέρον είναι μέγιστον, ζηλωτή δ' η θέσις των αγωνιζομένων, όσον αμφίβολος και αγωνιώδης και όλη παλμός άδηλων υπαγορεύσεων η ημετέρα εν τη κρισίμω ταύτη περιστάσει. Η γλώσσα των υπουργικών μας εφημερίδων είναι τόσο θολή, ώστε κινεί τον οίκτον[...] Πρώτην φοράν ηκούσαμεν το του τελευταίου Εθνικού Πνεύματος, ότι "επειδή δεν γνωρίζομεν την αύριον αφήσατε μας σήμερος και μη ζητήτε τι παρ' ημών". Εάν ούτω θέλουν τον πατριωτικόν μας οίκτον υπέρ αυτών, την πατρίδα βεβαίως αυτοί θεωρούσιν ως χειρότερον μεσιτικόν κατάστημα.***
10-Σεπ-76	***Ως γνωστόν, εν ταις ομιλίαις των Άγγλων πολιτευομένων και εν τω φυλλαδίω του Γλαδστονως πολύς εγένετο λόγος περί της ανεξαρτησίας της Βοσνίας, της Ερζεγοβίνης και της Βουλγαρίας, ουδείς δ' ενθυμήθη εκεί τας ελληνικάς επαρχίας της Τουρκίας[...]Ο ρωσικός τύπος δεν απεμιμήθη την λελογισμένην ή ακούσιαν αυτήν λήθην των άγγλων. Η Φωνή (Golos) η πρώτιστη φιλοσλαβική εφημερίς της Ρωσίας εδημοσίευσεν απαντώσα εις τα μερικεύματα των άγγλων ταύτα: "Δεν πρέπει της Βοσνίας, της Ερζεγοβίνης και της Βουλγαρίας μόνον να ψηφισθή η αυτονομία, διότι η τοιαύτη απόφασις εις ατελή θα ωδηγεί λύσιν.Πρέπει προσέτι οι έλληνες της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Κρήτης ν' απαλλαγώσιν από της αμέσου διοικήσεως των μουσουλμάνων. Άλλως η ειρήνη, παγιουμένη προς άρκτον του Αίμου, δεν θα βραδύνη να διακλονισθή εκ νέου προς νότον συνέπεια των διακρινουσών την τουρκικήν διοίκησιν τυραννιών. [...]Λογικώς κρίνοντες δεν δυνάμεθα να πιστεύσωσεν, ότι εάν διατηρηθή επί των ελληνικών επαρχιών ο τουρκικός ζυγός δεν θα εξωθησώσιν αυταί εν βραχεί εις την επανάστασιν, εκ των αυτών λόγων δι' ους αδράξαντο τα όπλα οι σλαύοι;"Το ορθόν των λόγων τούτων του ρωσικού φύλλου είναι αναμφισβήτητον. Αληθως εάν τις διαρρύθμισις των της Ανατολής γείνει όπως οι Σλαύοι μόνο επωφεληθώσι, των ελληνικών επαρχιών της Τουρκίας η επανάστασις είνε αναπόδραστος. Ας ελπίσωμεν, ότι η ευρωπαική διπλωματία προνοούσα πράγματι και ειλικρινώς υπέρ της παγιώσεως της διαρκούς ειρήνης, θα κανονίση τας αποφάσεις αυτής επί των της Ανατολής επί τη βάσει της ευθύτητος και της ισότητος, επί τη αναγνωρίσει των κεκτημένων δικαιωμάτων. .Αλλά δεν είνε και πως παράδοξον το φαινόμενον, η υπέρ της αυτονομίας των ελληνικών επαρχιών ευχή και πρότασις να ακούεται εκ της Ρωσίας της σλαυικής, εκ δεν της Αγγλίας της αντιρρωσίζουσης μόνον υπέρ των Βουλγάρων να ακούονται αποφάσεις; Οίων μαθημάτων εγένετο ο χρόνος διδάσκαλος!***

12-Σεπ-76	Σχολιασμός για τηλεγραφήματα από Αγγλία και Γαλλία όπου τονίζεται η διάθεση για οριστική διαρρύθμιση ***των μετά της Τουρκίας σχέσεων πάντων αδιακρίτως των χριαστιανικών λαών της Τουρκίας, και ουχί μόνον των σλαυικών.***
12-Σεπ-76	***Ουδετερότις: Πάρα τον Δρίνον, τον Δούναβιν και τον Αίμον τηλεβόλων κρότος και όπλων κλαγγή και μαχόμενων βοή, εν η δεσπόζει η ευγενής και αγία κραυγή "ελευθερία, ελευθερία!" Ο Θεός των καταδυναστευομένων και πασχόντων, ο Θεός του ελέους και των οικτιρμών, ελεήσαι και ευλογήσαι τα όπλα των υπέρ πίστεως και πατρίδος μαχομένων αδελφών ημών! Είναι Σλάβοι ούτοι, εχθροί και αυτών και ημών, τους εξώθησαν και τους εξωθούσι κατά του ελληνισμού, αλλ' είναι αδελφοί μας.Μας ηδέλφωσε μετ' αυτών η δουλεία, το μαρτύριον αιώνων μακρών και τέλος το Δραγατσάνι. Η καρδία ημών πάλλεται εξ αγαλιάσσεως εις το άκουσμα εκάστης επιτυχίας. Δυστυχώς η Ελλάς δεν δύναται σήμερον να πράξη άλλο υπέρ αυτών η ν' αναπέμπη ευχάς και δεήσεις ως γύναιον αδύνατον. Την σημαίαν και το γιαταγάνιον του 1821, τον σταυρόν αυτόν της ηρωικής Ελλάδος, κατέχωσαν υπό ακαθαρσίας οι υπουργοι της 16 8βρίου, δουλεύοντας ασυνειδήτως τη πολιτική του μεγάλου βεζύρου Μαχμούτ, και χρειάζεται νέα Αγία Ελένη και κόποι και μόχθοι να τον εκχώσωμεν.Η Ελλάς ητιμάσθη, επροδόθησαν τα τιμαλφέστατα και ιερώτατα συμφέροντα αυτής. Ανάγκη απόλυτος τιμωρίας.[...]Ημείς εν καιρώ συνεβουλεύσαμεν τα δέοντα, να συνέλθη η αντιπροσωπεία του έθνους και να παρασκευασθή ο τόπος εις πόλεμον. Οι υπουργοί δεν μας ήκουσαν και έλεγον ότι δεν είναι καιρός, και το έλεγον προ εννέα μηνών.[..] Υπήρχε προδιαγεγραμμένον σχέδιον πονηρόν[...]ο ελληνισμός να μείνη εν τη αδρανεία, να χάση παν γόητρον εν τη δούλη πατρίδι, να περιφρονήται και να εμπέζηται. [...] Δέον λοιπόν να ζητηθή παρά των υπουργών λόγος αυστηρός, διατί κατεδίκασαν τον τόπον εις αναπόφευκτον ουδετερότητα, εις περιστάσεις καθ' ας πολλά εδύνατο να επιτύχη και μεγάλα η Ελλάς παρασκευαζόμενη, και ομοίας των οποίων πρέπει να παρέλθωσι χρόνοι πολλοί όπως επιτύχη.***
17-Σεπ-76	Από Νέα Ημέρα :"***Τοιαύτης μονομερής λύσις είνε αδύνατον να μην προσκρούση επί τέλους και κατά της αντιστάσεως των λοιπών της Ανατολής λαών, ιδία δε του ελληνικού. Ο ελληνισμός είνε αδύνατον, απολύτως αδύνατον, να ανεχθή, όπως δια της επικειμενης ειρήνης δημιουργηθή εν Ανατολή προνομιούχος θέσις υπέρ αντιπάλου φυλής. Επιθυμούμεν και ευχόμεθα ειλικρινώς να βελτιωθή η τύχη των Βοσνίων, των Ερζεγοβινίων και των Βουλγάρων, αλλ' επί τω όρω, ότι των αυτών ακριβώς προνομίων και θεσμών θα τύχωσιν οι Θεσσαλοί, οι Ηπειρώται και αι Κρήτες. Ειρήνη, συνομολογουμενη προς όφελος μίας και μόνης φυλής και επί ζημία των λοιπών δεν είνε ειρήνη, αλλά πρόκλησις προς νέους πολέμους και νέας σφαγάς.[...]Η αδρανής ουδετερότης, ην εφήρμοσεν η αθηναϊκή κυβέρνησις, ούτε προπαρασκευάσασα συντόνως το έθνος, ούτε δημιουργήσασα εγκαίρως ελληνικόν ζήτημα όπερ θα απησχόλει σήμερον έκουσαν άκουσαν την Ευρώπην, ηρειδέτο επί της επισήμου και επανειλημμένης διαβεβαιώσεως των ανακτοβουλίων, ότι κατά την συνομολόγησιν της ειρήνης ια ελαμβάνοντο γενικά μέτρα περί βελτιώσεως της τύχης πάντων εξ ίσου των χριστιανικών λαών. Σήμερον η υπόσχεσις εκείνη αθετείται υβριστικώς, τα δεν δικαιώματα τεσσάρων εκατομμυρίων ελλήνων παραγνωρίζονται μετά καταφανούς αδικίας.[...] Η αθηναϊκή κυβέρνησις[...] οφείλει να προλάβη νύν την επικείμενην καταστροφήν. Αλλά προς τούτο απαιτείται άκρα τόλμη και γοργότης αποφάσεων. Ο ελάχιστος δισταγμός δύναται να αποβή εθνικού ολέθρου πρόξενος.***
18-Σεπ-76	***Συλλαλητήριον [...] εν τη Πνύκι προς εκδήλωσιν των αισθημάτων, άτινα αι τελευταίαι περί των εν Τουρκία χριστιανών αποφάσεις των Μ. Δυνάμεων ενεποίσαν εις τον λαόν*** (θα μιλήσει και ο Παπαρρηγόπουλος)
20-Σεπ-76	Γενικό άρθρο για τις ειδήσεις που φθάνουν από τις μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες για το Α.Ζ. αλλά και από το μέτωπο του πολέμου. Μέσα σε όλα αυτά θα αρχίσουν οι συνεδριάσεις της Βουλής μετά από πολλές αναβολές.

20-Σεπ-76	Στην Πνύκα μαζεύτηκαν 8.000 πολίτες από όλες τις τάξεις ***ινα ακούσωσι τους μέλλοντας να λαλήσωσι περί των της Ανατολής πραγμάτων σεβαστούς καθηγητάς του Πανεπιστημίου Κ. Παπαρρηγόπουλου, Εμμ. Κόκκινον και Ν. Δαμαλάν.*** Επίσης μαζί τους ήταν οι δήμαρχοι Αθηνών και Πειραιώς. Μάλιστα με ένα ψήφισμα αποφασίστηκε να πάει αντιπροσωπεία στην κυβέρνηση και να την παρακαλέσει να ***κάμη τας δέουσας παραστάσεις προς τας μεγάλας Δυνάμεις περί του προσγενομένου αδικήματος εις τους εν Τουρκία αδελφούς ημών και να επιληφθή μετά συντόνου δραστηριότητος των απαιτουμένων μέτρων προς διοργάνωσιν των κατά θάλασσαν και κατά ξηράν στρατιωτικών δυνάμεων της χώρας και του έθνους.*** Ο Δαμαλάς χαρακτηρίζει τον υπόδουλο Έλληνα ***πνευματικό σύνδεσμο της Ανατολής δυνάμενο να σνάωη και να συνενώση την εν τη Ανατολή τήδε κακείσε ατάκτως ερριμένην ύλην της οικοδομής εις Κράτος εναίον μέγα και ισχυρόν.*** Συνεχίζει δε πως ***η Ευρώπη δεν έπρεπε να λησμονήση ποίαν ευγνωμοσύνην ώφειλεν εις το έθνος αυτό δια τε τον ανθρωπισμόν και πολιτισμόν αυτής [...] Μετά λύπης παρατηρούσα, ότι καίτοι αναγνωρίζουσαι αι χριστιανικαί Κυβερνήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων την ανάγκην βελτιώσεως της τύχης των χριστιανών, θέλουσιν εν τούτοις να εξαιρέσωσι και στερήσωσι των ευεργετημάτων ταύτης, πλήθος μέγα χριστιανών, τους εν Θεσσαλία, Ηπείρω, Μακεδονία, Θράκη, Κρήτη και λοιπαίς ελληνικαίας νήσοις τους εν τη Μικρά Ασία και οπουδήποτε αλλαχού της Τουρκίας αδελφούς ημών Έλληνας, μόνον και μόνον διότι ούτοι συμφώνως τη υπό των Μεγάλων Δυνάμεων εκφρασθείση επιθυμία του να μη διαταραχθή η ειρήνη της Ευρώπης***
21-Σεπ-76	Σχετικά με τη συνάθροιση στην Πνύκα, ακούγεται και μια άλλη άποψη πως αν από τους λόγους που εκφωνήθηκαν στην Πνύκα απομονωθούν τα αποσπάσματα που λένε πως η Ελλάδα βρίσκεται σε αυτή τη δυσάρεστη θέση ***διότι ήκουσε τας συμβουλάς των οικοδομών της Ευρώπης και δεν ηθέλησε μέχρι τούδε να βλάψη το γενικόν συμφέρον της ευρωπαϊκής ειρήνης,*** αυτός θα θεωρηθεί και ο μόνος λόγος αυτής της συνάντησης και έτσι θα μπορέσει να δακαιολογηθεί ο ενθουσιαμός με τον οποίο την στήριξε η κυβέρνηση.***[...] Δεν πρέπει λοιπόν, χάριν των οκτακισχιλίων εκλεκτών του λαού, όστις συνήλθε προχθές, και χάριν των σπουδαίων ρητόρων, οίτινες δια του λόγου και του ονόματός των είλκυσαν υπέρ εαυτών τας ψήφους των ακροατών, δεν πρέπει να επιτρέψωμεν καν ημείς, οι προ εξαμηνίας τουλάχιστον αυτά είποντες και διαμαρτυρηθέντες εις τον υπουργικόν τύπον, εις το υπουργείον να συνταυτίζη τώρα το φρόνημα του προς τας βραδυνάσας ταύτας εκδηλώσεις. Ευρίσκομεν, ότι η εκτέλεσις των ψηφισμάτων δεν έπρεπε να ανατεθή εις την κυβέρνησιν ενόσω αντιπροσωπεύει αυτήν το υπουργείον της μωράς ουδετερότητος, το παρασκευάσαν εις την Ελλάδα την οικτράν ταύτην θέσιν. Τεθείσθω λοιπόν διάκρισης μεταξύ της φωνής του λαού και της προδότιδος ανικανότητος του υπουργείου...[...] Που ήτο πάσα αυτή η πληθύς του φιλοπάτριδος κόσμου, που ήσαν οι βαθυρρήμονες και θερμού ούτοι ρήτορες[...] εις τα περί παρασκευών παρακελεύσεις ημών. [...] Παρακαλούμεν τους πρυτάνεις της εκκλησίας: Α' ν' αφαιρέσωσιν από των δημηγοριών των, ή να επεξηγήσωσι τουλάχιστον τας υποδειχθήσας ανωτέρω φράσεις Β' να μη αναθέσωσιν εις την κυβέρνησιν την εκτέλεσιν των όρων του ψηφίσματος των.***

21-Σεπ-76	*Δημηγορία Κωνστ. Παπαρρηγόπουλου : Συμπολίται! Συνήθροισθημεν ανταύθα, ίνα εκδηλώσωμεν τα αισθήματα και τας ιδέας ημών περί του νέου αδικήματος, το οποίον κινδυνεύει να πάθη το ελληνικόν έθνος.[...] Μήπως η προτίμησις εκείνη της Ευρώπης υπηγορεύθη εξ του ότι οι μεν Σλαύοι επανε᾽στησαν και έπαθον, οι δε Έλληνες ούτε επανέστησαν, ούτε έπαθον;*(απαριθμεί στη συνέχεια διάφορες "συμφορές" του έθνους σε διάφορες περιοχές με ελληνικό πληθυσμό).*[...] Αλλά το έργον της διπλωματίας είνε να θεραπεύη πληγάς υπάρχουσας, ουχί να δημιουργή νέας. [...] Δεν φθονούμεν την πρόχειρον έκβασιν των επαναστάσεων της Βοσνίας, της Ερζεγοβίνης και της Βουλγαρίας, εκ του εναντίου της καρδίας συγχαίρομεν μετά των ομοθρήσκων και ομοιπαθών ημών αδελφών επί τη εξαιρέτω ευνοία, ης ηξιώθησαν.[...] Η δυσκολία ήτο να φωτισθή η Τουρκία, η τυφλώττουσα Τουρκία, περί των αληθων αυτής συμφερόντων. Η Ευρώπη ανέλαβε να ανοίξη τον ένα των οφθαλμών αυτής. Διατί ο έτερος να μένη κλειστός; [...] Και έπειτα ηξεύρετε τι συμβαίνει; Ο προυπολογισμός των εσόδων της Τουρκίας συμποσούται εις 20.000.000 λιρών . Εκ τούτων δια πάσης καταπιέσεως και βιαιοπραγίας εισπράττει το ήμισυ από την Βουλγαρίαν, την Μακεδονίαν, την Θεσσαλίαν και την Ήπειρον. Η Ασία και η Συρία, αι ευφορώταται της γης χώρας, δεν πληρόνουσι ουδέ το έτερον ήμισυ[...] εν άλλαις λέξεις, οι χριστιανοί της Ευρώπης γεμίζουν το ταμείον της Τουρκίας και θέλετε να παύσουν αι καταπιέσεις αυτών! Η Τουρκία δεν θέλει παύσει τυρανούσα τας χώρας ταύτας ειμή εάν βιασθή εις τούτο, ειμεή εάν αποσπασθώσιν επ' αυτής.*
22-Σεπ-76	*Κύριε πρωθυπουργέ της Ελλάδος, πως αποδέχεσαι τους λόγους από της Πυνκός του λέγοντος, ότι η Ελλάς έμεινεν απρακτούσα, διότι τοιαύτας είχεν ε π ι σ ή μ ο υ ς οδηγίας από της διπλωματίας επί υποσχέσει αμοιβής; [...] Υβρίζεις τον λαόν της Ελλάδος, κύριε Κουμουνδούρε![...] Τότε, προ μηνών πολλών ελέγετο και επανελέγετο εις τον πρωθυπουργόν, ότι πρέπει αμέσως να συγκαλέση την βουλήν, εκ των ενόντων να συντάξη τον στρατόν της χώρας, και να κηρύξη μεν έστω, ότι μένομεν αμέτοχοι εις τον αγώνα, αλλά να δηλώση σαφώς εις όλας τας αυλάς και ειλικρινώς ως έλλην ποία είνε τα απαράγραπτα δικαιώματα του έλληνος, τι αξιοί [...] όχι να απατά ημάς λέγων ότι προπαρασκευαί δεν γίνονται εντός βραχέου χρόνου, πρέπει να μείνωμεν ήσυχοι, δια να μην χάσωμεν και το υπάρχον [...] Και ο πρωθυπουργός τότε εκώφευεν. Εσκεώρησε μίαν ουδετερότητα ομοιάζουσαν προς προδοσίαν, δεν ενόησεν ότι ούτω έχασε πλέον της λαλιάς το δικαίωμα σήμερον η Ελλάς. Τι λοιπόν αποδέχεται της Πυνκός τούτος λόγους; Αλλ' οι σλαυικοί λαοί απέκτησαν πλέον τα δικαιώματά των. [...] Αυτήν επώλησεν* (την Ελλάδα) *ο πρωθυπουργός κ. Κουμουνδούρος! και αφού μας απεγύμνωσε, και αφού ετήρησε το έθνος εις νεκρότητα, ως κατά μυστικήν τινά σύμβασιν, και αφού το εξέθεσε γελοίον εις την Ευρώπην μέχρι τοιυ τούρκου, και εις τους σλαύους, μέχρι του έσχατου βουλγάρου.*
22-Σεπ-76	Παραθέτει λόγο του Κουμουνδούρου ως απάντηση σε αυτά που αποφάσισε η συνέλευση στην Πνύκα, και στην παρένθεση είναι τα σχόλια του συντάκτη της εφημερίδας : *Μετ' ευχαριστήσεως άκρας και της οφειλομένης προσοχής ήκουσα τας ευχάς του λαού των Αθηνών. Από των αυτών δε ιδεών περί της εθνικής προπαρασκευής εμφορούμενοι και ημείς, άμα κληθέντες εις την διεύθυνσην των πραγμάτων, ησχολήθημεν περί αυτής μετά τηε απαιτούμενης σπουδαιότητας (!!) Ένεκα του περιωρισμένου όμως των μέσων και της εξουσίας ημών, δεν ηδυνάμεθα να θεραπεύσωμεν, ειμή ουσιώδεις (!) τινάς μόνον ελλείψεις.*(για την προπαρασκευή) *Προς τούτο δ᾽εργασθέντες παρεσκευάσαμεν και θέλομεν υποβάλει εις την βουλήν, άμα καταρτισθείσαν, μέτρα τα οποία, ως φρονώ, θέλουσι θεωρηθή πληρούντα την ειρημένην ανάγκην (Άμα γύρευε) Πολλοί μέχρι τούδε ηκούσθησαν συμβουλαί και προτροπαί περί τούτου. Αλλά δια την προπαρασκευήν των ρθνικών δυνάμεων απαιτούνται θυσίαι πραγματικαί, τα οποίας πρέπει προθύμως ν' αναλάβωμεν. Ν' αναγράψωμεν δε συγχρόνως το μέτρον τούτο ως όρον απαραίτητον αμεταβλήτου πολιτικής εις την εθνικήν σημαίαν, αν θέλωμεν να τηρήσωμεν αξίαν του ελληνικού ονόματος την θέσιν ημών εν τω κόσμω και να εκπληρώσωμεν τον προορισμό μας. (Τώρα;) Η Ελλάς, έθνος ανεξάρτητον και αποτελούν μέρος της ευρωπαϊκής οικογένειας, είχε*

	λόγους ισχυρούς να μην αντιταχθή εις την πολιτικήν, ην προφανώς παρεδέχετο η τε κυβερνητική και η κοινή εν Ευρώπη γνώμη (;)
23-Σεπ-76	***Υποθέτομεν ότι πάντες ενόησαν το πνεύμα υφ' εγράψαμεν τας δύο τελευταίας ταύτας ημέρας. Είνε πνεύμα ειλικρινούς φιλοπατρίας και ανεξαρτησίας εις το φρόνημα[...] Τούτων ούτως εχόντων, ουδείς λόγος υπήρχε παραπόνων κατά της ευρωπαϊκής πολιτικής, ήτις απέναντι των αιμάτων των σλαυικών λαών και της ναρκώσεως της ελευθέρας Ελλάδος, ελευθέρα βεβαίως είνε να νομίζη, ότι μάλλον ο τουρκός φροντίζει δια την Ήπειρον, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Κρήτην, ή ο Έλλην της σήμερον [...] Ως προς δε την απαίτησιν περί στρατιωτικής διοργανώσεως, ην από μηνών επεζητήσαμεν, είπομεν ήδη, ότι γελοία θα εφαίνετο ερχόμενη τόσον βραδέως [...] αλλ' όχι, δεν έρχεται βραδέως. Έρχεται ως τελευταία εκδήλωσις της εξαντληθείσης υπομονής του λαού ζητούντος από τόσου χρόνου.[...] Ω, ποθούμεν, αγαπώμεν, σεβόμεθα του μεγάλου λαού τας συναθροίσεις και τας εκδηλώσεις, ναι. Αλλά τώρα πρέπει να ήνε αποκεχωρισμέναι από προδοτικών κυβερνήσεων...***
24-Σεπ-76	Ανταπόκριση από το Παρίσι, ο συντάκτης λέει :***"Είνε βεβαίως λυπηρόν μετά υπερτεσσαρακονταετή πολιτικόν βίον η Ελλάς να μη ευτυχήση ν' αποκτήση άνδρα δυνάμενον και θέλοντα να ανυψωθή ολίγον της ατμόσφαιρας υπό την οποίαν αναφαίνονται και βιούσιν οι πλείστοι των ημετέρων πολιτικών ανδρών.***
24-Σεπ-76	Απάντηση στο Εθνικό Πνεύμα για την επικείμενη συνεδρίαση στη Βουλή
25-Σεπ-76	***Ελπίδα ποίαν έχει σήμερον η Ελλάς; Ελπίδα, όχι πεποίθησιν. Ελπίδα![...] Και αν δεν έχη μεγάλην ελπίδα η Ελλάς είνε λοιπόν ολίγο ανεπτυγμένη, ολίγον ενnοεί τη θέσιν της; Όχι, είνει και πολύ δυστυχής και πολύ οξύνους εις κατανόησιν της θέσεως της και έχει ελπίδες πολλάς εις μιαν και μόνην μεγάλην συνιηωμένας. Οποίαν; Να προφθάση τώρα να δείξη εις την δικάζουσαν Ευρώπην την δύναμίν της, όπως η ενδόξως απολέσθη η κεδρήση τα οφειλόμενα αυτή. Να προφθάση, διότι ήργησε πολύ.[...] (για τον Κουμουνδούρο) Απαξ μας ηπάτησε τώρα θέλει, καίπερ περιοριζόμενος, πάλιν να μείνη διαχειριστής, διότι πάλιν πλειότερα θα ωφελήται ή αν αποπεμφθή.[...] Δεν λέγεται μετάνοια τούτο, αλλά επιμονή εις την κακήν πορείαν εσχάτων.[...]Σας είπεν ούτος, ότι πρέπει να ευκολύνη την θέσιν του τούρκου και οτι θα λάβωμεν δι' αυτό αμοιβήν, και σεις δεν ησθάνθητο αγανάκτησιν να σας πνίξη έκτοτε την φωνήν, και μόνον εις επίθεσιν αγρίαν να σας προδιαθέση. Ηκούσατε ομόφωνον κέλευσμα περί αμέσου προπαρασκευής του έθνους, δηλαδή διατάξεως του ως εν στιγμή αμύνης τουλάχιστον όπως όπως, και σεις ηρκεσθητε εις δύο λόγους μη απενεγκόντας, ένεκα πάλιν πολιτικής ραδιουργίας, ουδέν υλικόν κέρδος.[...] Δια ταύτα σήμερον ο μάγειρος πολιτικός τολμά να λέγη, ως εποπεμπόμενος μάγειρος, ότι αδίκως τον καταδικάζεται.[...] Ω, μη ταραττεσθε και αγανακτήτε δια τας αληθείας ταύτας [...]***

	λοιπόν επωλούντο τα απομεινάρια του οίκου της (σημ. της Ελλάδας) ***αι παραδόσεις της ιστορίας της, και τέλος, προέκυψεν η ιδέαν της αδελφότητος μετά των τούρκων [...] Δύο λοιπόν έθνη, εχθρά εν τη ακμή των, παρακμάζοντα συνεταυτίζοντο και ήτο οικτρά αδυναμιών συνένωσις η πολιτική εκείνη, ην ο έλλην επρότειναν εις τον τούρκων και ούτος αποδέχεται επιεικώς. Ενώ δ' άλλοι λαοί, οι σλαυικοί, ελάμβανον την σημαίαν ημών και εδείκνουν σημεία λαών προωρισμένων να διαδραματίσωσι πρόσωπον εν τη νεωτέρα ιστορία [...] Τώρα, τώρα οι σλαυικοί λαοί, ως τον αγώνα η κυβέρνησις μας απεδοκίμασεν εξ αρχής και εζήτει μάλιστα να πνίξη υποβοηθούσα αρνητικώς την Τουρκία, οι σλαυικοί λαοί απέκτησαν απαράγραπτα δικαιώματα του μαχόμενου υπέρ πίστεως και πατρίδος. Η μεγάλη Ρωσία ευρίσκει πλατίν τον δρόμον. Κατέρχεται δια των λαών αυτών, οίτινες γνωρίζουν να αγωνίζονται κατά τούρκου μωαμεθανού εχθρού της πίστεως του Χριστού, της νομιμότητος και της ελευθερίας.***
27-Σεπ-76	**Εξακολουθούσιν αι συναθροίσεις του λαού και τις διαφόρους επαρχιακάς πόλεις και, όπως εν τη πρωτευούση, ψηφίζουσιν υπέρ της στρατιωτικής παρασκευής του έθνους.[...] Είπομεν ήδη, ότι προ μηνών ηκούσθη η φωνή αυτή χωρίς να ηλεκρίση τόσω πολύ τον λαόν [...] και μάλιστα ηκούσθη εντονωτέρα, δηλαδή πραγματικωτέρα, λέγουσα περί *αμέσου* διοργανώσεως [...] Η πατρίς ημών, το είπομεν, διατρέχει τον έσχατον κίνδυνον. Τον κίνδυνον του να σβεστή από του χάρτου της Ευρώπης, ελεεινή εσωτερικώς, ασήμαντος εξωτερικώς. Θα διακθνδυνεύσωμεν ή όχι; Είμεθα δηλαδή διατεθειμένοι αμέσως, ως είμεθα, να διεκδικήσωμεν τα οφειλόμενα τη Ελλάδι ή θα μείνωμεν ως έχομεν επί τη ελπίδι, ότι οπωσδήποτε χρόνων τινών καιρός θα μας μείνη, πριν εντελώς χαθώμεν, και κατά το διάστημα τούτο, συνετοί πλέον, ως λαός άξιος ελευθερίας, θα φροντίσωμεν να φανώμεν δραστήριοι εις πλήρη διοικητικήν και στρατιωτικήν ημών αναδιοργάνωσιν; Εις αμφότερας τας περιστάσεις και η επιείκεια προς την προδότιδα των πόθων μας κυβέρνησιν είνε περιττή, και οι λόγοι και αι υπέρ προπαρασκευών φωναί περιττότεραι.**
28-Σεπ-76	Αγόρευση του Ν. Στεφανίδη, ο οποίος παρομοιάζει την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα με αυτή την οποία αντιμετώπισαν πολλές φορές στο παρελθόν οι πρόγονοί των Ελλήνων (αρχαίοι και νεώτεροι). Μάλιστα προτείνει να δώσει ένα χρηματικό ποσό για τον εξοπλισμό του στρατού κάθε ελληνική οικογένεια αλλά και από τους πληθυσμούς της Ηπείρου, της Θεσσαλίας της Μακεδονίας και των νήσων.
29-Σεπ-76	**Είνε αξία παρατηρήσεως η διατρανωθείσα δυσπιστία προς την κυβέρνησιν. Ήρχισεν ο λαός να εννοή ότι ουδέν έχει να περιμένη εξ ανθρώπων πλέον, οίτινες βασίζοντες την υπεροχήν των επί της πονηράς διαστροφής και υπεκφυγής των νόμων.**
29-Σεπ-76	Ομιλία του Α. Βαλαωρίτη στα εγκαίνια ενός γυμνασίου στη Λευκάδα. Κλεινωντας την ομιλία του είπε: "**Δύο λοιπόν υπήρξαν κύριοι οι παντοδύναμοι μοχλοί, δι' ων εσαλεύθησαν τα θεμέλια της οθωμανικής κατακτήσεως, το βροντοφόνον, το πυρίπνοον καρυοφύλλι του κλέφτη και το βουβό μελανοδοχείον του έλληνος διδασκάλου.**

1-Οκτ-76	Επισημαίνεται η ανάγκη ύπαρξης ενός πολιτικού που θα βγάλει τη χώρα από την άσχημη θέση στην οποία βρίσκεται.**Ούτω γράφομεν, διότι θέλομεν να ευρεθή ο πολιτικός εκείνος, ο οποίος πλήρης σθένους αύριον εν τη βουλή θα εγερθή, και πατάσσων πρώτον το προδοτικόν μέχρι τούδε υπουργείον το οποίον μας έκαμεν επαισχύντους, θα κηρύξη καθαρώς το πρόγραμμα πανελληνίου εξεγέρσεως και αμύνης κατά διπλού εχθρού της ελληνικής ιστορίας . [...] Η Ευρώπη θέλει, ακόμη θέλει, ν αμην εκλείψωσιν αι ιδέαι αι μεγάλαι της ελευθερίας διότι τότε δεν θ' αποδείξη ποτέ την μεταμέλειάν της, ότι ηνέχθη τούρκους τόσον καιρόν, και φοβείται μη αποδειχθή, ότι όταν τους ηνέχθη ήτο ομοία προς αυτούς τους απολύτως ασυμβίβαστους προς τον χριστιανισμός και την ελευθερίαν.**
1-Οκτ-76	**Ιδιαιτέρα αλληλογραφία, εν Βιέννη : Ο γενικός πόλεμος είνε επί θύραις. [...] Το τελευταίον διάβημα της Ρωσίας προς την Αυστρίαν κατέδειξε και τοις τυφλοίς [...] ότι εννόει να αναπάση την σπάθην υπέρ των χριστιανικών λαών της Ανατολής, των σλαυικών επί του παρόντος, τότε δε θα ωφεληθή ολίγον η Ελλάς αν σωφρονήση και δείξη, ότι είνε αξία τύχης καλλιτέρας. [...] Σύμπτωμα ευχάριστον δι' ημάς τους Έλληνας είνε, ότι εν Ευρώπη δημοσία γνώμη ήρχισε να κινήται και υπέρ ημών.**
7-Οκτ-76	**Ιδιαιτέρα αλληλογραφία, εν Βιέννη :** Η Τουρκία εμπαίζει τις δυνάμεις και **εν Ρωσία η προς πόμεον προετοιμασία γίνεται πλέον αναφανδόν [...] Ενώπιον Ευρωπαϊκού πολέμου τι θα πράξη η Ελλάς; [...]** Σύμφωνα με εφημερίδα που υποστηρίζει τον Μπίσμαρκ μάλιστα, μεταφέρεται άποψη του δεύτερου πως **το νεαρόν Ελληνικόν βασίλειον αποτελεί το αληθές κέντρον δια την λύσιν του ανατολικού ζητήματος υπό την έποψιν τον συμφερόντων της ανθρωπότητας και του πολιτισμού.**
8-Οκτ-76	**Χθές τέλος ενεφανίσθη η κυβέρνησις επισήμως ενώπιον του εθνικού συμβουλίου. Ο πρωθυπουργός κ. Κουμουνδούρος καταθέτων εις την βουλήν νομοσχέδια διάφορα σκοπόν έχοντα την προπαρασκευήν τουέθνους κατά ξηρά και θάλασσαν ανέπτυξε το πολιτικόν του πρόγραμμα υποστηρίξας την πολιτικήν του *πυρός και του σιδήρου* και προσθέσας :*αι ιδέαι μας αυταί είνε παλαιαί, δεν μας τα επιβάλουσιν αι παρούσαι περιστάσεις, είνε πεποιθήσεις μας*" Πιστεύομεν όμως ότι η παγερά όψις της βουλής κατά την χθεσινήν συνεδρίασιν [...] θα έπεισαν αυτόν, ότι αληθώς αι ιδέαι του είναι *παλαιαί* και επομένως δεν έχουν πέρασιν σήμερον. [...] Νομίζομεν, ότι δεν επιτρέπεται εις ένα πρωθυπουργό να αλλάζη τόσον ευκόλως πεποιθήσεις ως εάν ήτο ανεμοδείκτης, αλλ' ότι έπρεπε να έχη πεποιθήσεις και όχι παλαιάς ιδέας και εγκαίρως να το κηρύττει.**
9-Οκτ-76	Εξακολουθούν τα σχόλια για το λόγο του Κουμ. Στη Βουλή : **Αλλ' έτι μάλλον εκπλήττει το τελευταίον καταφύγιον του κ. Πρωθυπουργού. Δηλαδή απαρνούμενος τας αρχάς όλων των γνωστών πολιτευμάτων [...] προσκαλεί εις κοινήν όλων σύμπραξιν, δηλαδή, αφού έπραξεν ως έπραξε, ζητεί συνυπευθύνους, όλον το έθνος συνυπεύθυνον.**
9-Οκτ-76	Αναπαραγωγή λόγου Κουμουνδούροου, ο οποίος ζητά τη σύμπραξη : **η κοινή και γενική του έθνους σύμπραξις προς τας παρούσας περιστάσεις βεβαίως, κύριοι, αν ήτο δυνατόν να γείνη, θα ήτο καλλιτέρα και μαλυτέρα Παρασκευή.[...] Ημείς πρώτοι τείνομεν την ζείραν και ευχαρίστως θέλωμεν, αν η αντιπολίτευσις συμφωνή συμβουλεύσαι τον βασιλέα να σχηματίση κυβέρησιν εεξ όλων των ηγητόρων και των εξεχόντων των κομμάτων διότι ημείς δεν έχομεν την αξίωσην ότι ο πατριωτισμός και η σύνεσις ανήκει μόνον εις ημάς.** Παραθέτεται και η απάντηση από την Εφημερίδα των Συζητήσεων που θεωρεί πως σκόπιμα αφήνεται να εννοηθεί πως είναι υπεύθυνη η αντιπολίτευση για αυτήν την κατάσταση.

15-Οκτ-76	**Η αλήθεια είνε απλή. Το υπουργείον ήτο και είνε ανίκανον, θέλει όμως να μένη υπουργείον ασθενές δε το νου και τα νεύρα [...] Ζητεί ομόνοιαν και σύμπραξιν. Ερωτώμεν, που βλέπει διχόνοιαν; Τι δε πράττει ώστε να έχη συμπράκτορας; Και η πτώσις έστω ενός υπουργείου χάριν των κοινή συμφερόντων είνε λοιπόν διχόνοια; είνε αλληλοφαγία;**
20-Οκτ-76	Συνέχεια για το παραπάνω θέμα
20-Οκτ-76	**Εις την *Πολιτικήν Αλληλογραφίαν* γράφουσιν εξ Αθηνών : "Η κυβέρνησις απηύθυνε ου μόνον διακοίνωσιν προς την Πύλην κατά της απαύστου αποικίσεως Κιρκασίων εις Μακεδονίαν και Θεσσαλιαν, αλλά και Υπόμνημα προς τας εγγυήτριας δυνάμεις παριστών τα δικαιώματα του ελληνικού έθνους επό των ελληνικών επαρχιών της Τουρκίας και κατακρίνον πάσαν μονομερή λύσιν του ανατολικού ζητήματος.**
22-Οκτ-76	Τηλεγράφημα πως **η Ρωσία είνε έτοιμη να εισβάλη εις την Τουρκίαν και καταλάβη την Βουλγαρίαν. Η Αυστρία καταλαμβάνει την Βοσνίαν και Ερζεγοβίνην, ο δ' αγγλικός στόλος εισέρχεται εις τον Ελλήσποντον ίνα καταλάβη την Κωνσταντινούπολιν.Μέγας αναβρασμός επικρατεί αυτού. Φόβος ταραχών υπάρχει. Χριστιανοί περίφοβοι. Περί Ελλάδος υπάρχουσιν ευνοικαί διαθέσεις.**
22-Οκτ-76	Σχολιασμός για το παραπάνω τηλεγράφημα πως η Τουρκία αντιστέκεται στις πιέσεις της Ρωσίας να "αναγνωρίσει" τον αγώνα των Σλάβων και η πιθανότητα **γενικής ευρωπαϊκής σύγχυσης"**
22-Οκτ-76	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία, εν Οδησσώ : **Σήμερον τα βλέμματα πάντων εισίν εστραμμένα προς την Ρωσίαν, ήτις κάπως δραστηριώτερον ενεργεί νύν ότε προδήλως βλέπει διαβουκολιζόμενον τον σλαβισμόν [...]Αλλά και ο τύπος κατέστη πολύ πολεμικώτερος και εντονώτερος κραυγάζων αναφανδόν και ζητών πόλεμον. [...] Η εν Πετρουπόλει πάλιν εκδιδόμενη *Νέος Χρόνος* δημοσιεύει τα εξής :" Η ώρα της απολυτρώσεως ήνιγκεν. Η Τουρκία και τίνες εκ των ευρωπαϊκών δυνάμεων θέλουσι γνωρίσει τι εστί ρωσική δύναμις, θα ιδώσι δε τι εστί ρωσικός στρατός υποστηριζόμενος υπό του γενικού ενθουσιασμού των πολιτώ πάσης τάξεως και ποδηγετούμενος υπό της *Σλαβικής Προπαγάνδας*, ήν τίνες εκ των ευρωπαϊκών δυνάμεων ηθέλησαν να ονομάσωσι *ρωσικόν κατάσκοπον*." Όπως βλέπετε νύν κατά πρώτον εκφράζεται ο τύπος καθαρώς περί *Σλαβικής Προπαγάνδας*, ήτις δεν είνε άλλη η το πολυθρύλητον ζήτημα του *πανσλαβισμού* του τόσο βοήσαντος επί των βουλγαρικών.**
25-Οκτ-76	**Ο βασιλεύς των ελλήνων Γεώργιος, η βασίλισσα Όλγα και πάντες οι βασιλόπαιδες έρχονται ίσως απόψε εις Αθήνας, μετά εξάμηνον απουσίαν της βασιλείας εξ Ελλάδος. [...] ο λαός είνε προδιατεθειμένος ως άγγελον αγαθόν να υποδεχθή γηθοσύνως τον βασιλέα Του, εις ον είχεν αναθέσει από της αρχής των μεγάλων εν τη Ανατολή γεγονότων πάσας τας ελπίδας του δια νόμου [...]** Σύμφωνα με την Κλειώ ο βασιλίας σκέφτεται να αναλάβει αυτός στο εξής να **αναλάβη Αυτός την πρωτοβουλίαν και την δρώσαν πρωτουργίαν**. Συνεχίζει η "Εφημερίδα" πως : **Ενα το υπουργείον τώρα εν γνώσει του αυτό δημοσιεύσει τας ιδέας ταύτας, κακώς ποιεί : Διότι πρώτισα πάντων προβάλλει την βασιλείαν ως δικαιολογίαν της πολιτικής ουδετερότητας, καθ' ης εγκαίρως διεμαρτυρήθημεν, και δεν πρέπει να πράττη τούτο, διότι η βασιλεία ουδέν φαίνεται εγνώριζεν εκ των αποφάσεων της πολιτικής του κ. Κουμουνδούρου.** Τέλος, εναποθέτει ο αρθρογράφος τις τελευταίες του ελπίδες στην επάνοδο του βασιλιά λέγοντας :**θα ίδωμεν δε μετ' Αυτής αν υπολείπεται τις καιρός φευ! να επεωφεληθώμεν και εκ της παρούσης περιστάσεως δι' ορισμού εξωτερικής τινός πολιτικής πρωτοβούλου τινός και συνετού υπουργείου, πρι εν θλίψει οριστικώς είπωμεν: Ο γέγονε, γέγονε!**
28-Οκτ-76	
29-Οκτ-76	

30-Οκτ-76	
31-Οκτ-76	
31-Οκτ-76	Απόσπασμα από το λόγο του υπουργού των εξωτερικών στη συνεδρίαση της Βουλής :**Λάμβάνων τον λόγον λέγει ότι καθήκον της αντιπολιτεύσεως είνε να κατηγορή αλλά μέχρι τούδε αυτό δεν εγένετεο. Είμεθα, κύριοι, οπαδοί της ειρηνοφίλου πολιτικής, αλλά δια το μέλλον δεν θα ήνε εύκολον η Ελλάς να μείνη ήσυχος όταν πρόκηται περί των δούλων επαρχιών, δι' αυτό υπεβάλομεν τα περί προπαρασκευών νομοσχέδια διότι άγνωστον τι θα γείνη εντός ολίγου. Αυτά ως προς το μέλλον. Ως προς το παρελθόν περιμένομεν ν' ακούσωμεν κατηγορίας ίνα απαντήσωμεν.**
1-Νοε-76	Συνεδρίαση της "Αδελφότητας" και μετά τη συνεδρίαση τα μέλη και οι ακροατές εξερχόμενοι **εζητωκραύγασαν υπέρ των *προπαρασκευών*. […] Μεταξύ του πλήθους παρατηρήθηκαν όργανα του υπουργείου, το οποίων δεν θα οκνήση να τυφλώση την κρίσιν του λαού δια της παρεξηγήσεως των τοιούτων, και άβουλον και ανόητον ένα σκοπόν να επιδιώξη την εκμετάλλευσιν του ιερού αισθήματος.[...] Ως βλέπει τις η χθεσινή διαδήλωσις έλαβε γενικόν χαρακτήρα αγανακτήσεως του λαού δια την μέχρι τούδε σήψιν**
1-Νοε-76	Φιλελληνικό άρθρο της αγγλικής "Θεατής", μεταξύ των άλλων προτερημάτων για τους Έλληνες αναφέρει "**είνε η μόνη φυλή, ήτις δύναται να εξουδετερώση την αύξουσα του σλαυισμού δύναμιν. Νοούμεν τους Έλληνες, ου μόνον τους ελεύθερους αλλά και τους δούλους.**
2-Νοε-76	**Η απόφασις των δυνάμεων επίκειται, ο ελληνισμός κινδυνεύει τον έσχατον κίνδυνον εις τας ελληνικάς χώρας της Μακεδονίας, αλλά ποιος εκ των κυβερνώντων σήμερον δύναται να εγγυηθεί ότι τα προτεινόμενα μέτρα σκοπούσι την άμεσον και όσον ένεστι ένεκα του ολίγου υπολειπόμενου χρόνου παρασκευήν του έθνους, ποιός αληθώς φρονεί τούτο;**
2-Νοε-76	Ειδήσεις από ξένο τύπο
3-Νοε-76	Συγκέντρωση φοιτητών και ομιλία με θέμα τις προπαρασκευές.
3-Νοε-76	Από συνεδρίαση της Βουλής για εξοπλισμούς (2Νοε), αναφέρονται αναλυτικά οι δυνάμεις και τα μέσα που έχει ο στρατός και απόψεις όπως :**Τι θέλετε τα εθνικά δάνεια σήμερον; Ο οπλισμος πρέπει να γείνη αλλά με μεγάλας αφαιμάξεις του προυπολογισμού. (Χριστίδης_βουλευτής Σύρου) , Αι σημεριναί περιστάσεις ας διέρχεται ο ελληνισμός είνε τόσον κρίσιμοι, ώστε ήλπιζα, ότι η Βουλή ώφειλε να εξετάση όχι ελέγχους του παρελθόντος, αλλά το τι ποιητέον. Ήλπιζον οτι ο σημερινός καιρός ήτο καιρός έργων και όχι ευθύνης. [...] Δεν πιστεύω να αμφισβητήση κανείς ότι εν τη επαναστάσει της Ερζεγοβίνης η Ελλάς έπρεπε να μείνη ουδετέρα. Η Ελλάς είχε την υποχρέωσιν να μη αναμιχθή εις αγώνα ξένον, εσωτερικόν έχοντα χαρακτήρα και να μη αποχωρισθή της λοιπής Εὐρώπης. Εν τη ουδετερότητα συμπεριλαμβάνεται και η αποχή της Ελλάδος από παντός ατάκτου κινήματος. Η ουδετερότης την οποίαν ετηρήσαμεν δεν ήτο απαγόρευσις, δεν μας επέβαλε την υποχρέωσιν να μη φρονῶτισωμεν δια τα συμφέροντα του κράτους. Η πολιτική μας δεν ήτο αδράνεια και απάθεια.[...]Δεν υπήρχεν αιτία να γεννηθεί ελληνικόν ζήτημα επομένως η υποχρέωσις ημών μας επέβαλεν ειλικρινήν ουδετερότητα και φανεράν.(υπ. των εκκλησιαστικών)**
4-Νοε-76	Σχολιασμός για το "τέχνασμα" της επικλήσεως της ομόνοιας του Κουμουνδούρου

4-Νοε-76	Από συνεδρίαση στη Βουλή (αποσπάσματα) : Πετμεζάς (βουλευτής Καλαβρύτων) ***Είμαι υπέρ των προπαρασκευών των εκτάκτων. Αλλά συνάμα σήμερον γίνεται λόγος και περί της τακτικής προπαρασκευής, δηλαδή της αλλαγής του επικρατούντος στρατολογικού συστήματος, όπερ όλα τα μεγάλα έθνη, παραδέχθησαν και όπερ είνε αναγκαιότατον δια την Ελλάδα, μέγαν προορισμόν εν την Ανατολή έχουσαν.Κηρύττομαι όμως υπέρ των έκτακτων προπαρασκευών, διότι την ταύτην καθ' ην συζητούμεν, όλος ο κόσμος σκέπτεται περί της Ανατολής, λίαν σοβαρώς επιβάλλει δε τούτο και εις ημάς σπουδαίαν σκέψιν.***
5-Νοε-76	Για τη συζήτηση στη Βουλή, σχολιασμός αντιπολίτευσης :**Έχει η αντιπολίτευσις σήμερον ν' αποκριθή εις την φωνήν των νομιζόντων ότι εκ της δήθεν συμπράξως των ικανών εξηρτήται το παν, ότι είνε αδύνατος αυτή, διότι ουδέποτε εγγενήθη ικανότης ανευ ανταγωνισμού [...] Ο κ. Δεληγιώργης είνε ο ευγλωττότερος των ρητόρων και αναπτύσσει μετά θαυμασίας λεπτότητος και ευροίας λόγου τας *ιδέας* , ας προ μηνών πολλών ο ανεξάρτητος τύπος αντιπρόσωπος της κοινής γνώμης υπεστήριξε θαραλλέως. Δια ταύτα χαιρετίζομεν τον ρήτορα τον επισημοποιούντα τόσον ευγενώς τους πόθους υπέρ ων προ πολλού έπρεπε πας ο λαός να κινηθή, και αναμένομεν σήμερον να διαφωτίση ημάς και ως προς το ζήτημας της θέσεως της Ελλάδος απάναντι του εκ του σλαυισμού κινδύνου, ον ου μόνον δεν υπολόγισεν, αλλά και σχεδόν προυκάλεσε το ενεστώς υπουργείον, θύμα της απερισκεψίας του και της πολλής στοργής προς την εξουσίαν. Ώμεν ελεύθεροι τουλάχιστον οι ολίγοι ημείς απομείναντες και πάλιν ολίγοι εκτός του ζυγού και των ποικίλων δυσδαιμονιών της δουλείας.**
6-Νοε-76	Από συνεδρίαση στη Βουλή (αποσπάσματα) : Δεληγιώργης **Χαίρω ότι καθά είπεν ο κ. υπουργός των εξωτερικών, η Ευρώπη ευμενώς εσχάτως είδε προς την Ελλάδα. Αι ειδήσεις όμως αι τελευταίαι, διαψεύδουσι τον κ. υπουργόν, διότι η Αγγλία υπέβαλε προτάσεις περί μόνον των σλαβικών λαών. Τι ευρίσκεται εντός της πολιτικής ταύτης άξιον καυχήσεως; Ηκολουθήσατε την είρηνην είπατε, διότι πάντες τούτο σας εσυμβούλευσαν. Αλλά δια του συνόλου των υποβληθέντων νομοσχεδίων δεν κατακρίνατε εσείς οι ίδιοι την πολιτικήν σας; [...] Ημείς σας λέγομεν, ότι εβλάψατε τα συμφέροντα της Ελλάδος μη λαβόντες τα μέτρα τα οποία σήμερον ζητείται να λάβετε.**
6-Νοε-76	**Ως αν εξυπηρέτει η κυβέρνησις μας τα τιμαλφέστερα του σλαυισμού συμφέροντα έμεινεν όπως έμεινεν απρακτούσα τόσον καιρό. Ως ένα τα εξυπηρέτει τέλεια πλέον αιφνιδίως υπέβαλε σύστημα προωρισμένον ν' αφαιρέση και την τελευταίαν ικμάδα της πατρίδος. Οι Βούλγαροι και πάντες οι σλαύοι δύνανται νυν να χειροκροτώσι βλέποντες τόσον αργα, αφού μας ενανούρισαν, και τόσον μωρώς αποφασίζουσαν την Ελλάδα να λάβη πτερά μέρμυγκος. [...] Τι λέγομεν όμως; Υπάρχουν πολιτικού, το πιστεύετε οίτινες περιμένουν τοιαύτας στιγμάς ελεεινότητας εθνικής ως την επί Χόβαρτ, δια να γίνουν πρωθυπουργοί, δια να μείνουν, δια να ήνε.**
6-Νοε-76	Σχόλιο για πραγματεία που δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συζητήσεων, με θέμα "Ευρώπη και Ρώσοι" πως είναι **άξια επισταμένης ανάγνωσης** γιατί **το ιδιόρρυθμον του λεκτικού της και η ακρίβεια των ιδεών της ζωγραφίζουν τόσον καλώς την αδικίαν της Ευρώπης ευρισκούσης στοιχεία συμπαθείας εις τους σλαυικούς λαούς απέναντι του μάτρυρος και φωτοδότου ελληνικού, ώστε απορεί τις πως ευρίσκονται σήμερον έλληνες πολιτικοί, και εν τοις πράγμασιν, αδιαφορούντες προς τούτο, και μάλλον συμπράττοντες εις καταχθόνια σχέδια δια της ανοήτου πολιτικής των.**

6-Νοε-76	Από συνεδρίαση της Βουλής - **Δεληγεώργης : Ο πανσλαυισμός απειλεί κατακτήσεις και ζητεί να επικρατήση του ελληνισμού. Ενεργεί δι' όλων των μέσων, κλήρου, διδασκάλων, αποστόλων, αρπάζει ναούς ελληνικούς, σχολεία ελληνικά, εισήλθεν επί τόπου εν ω ουδέποτε είχε πατήσει και διήγερεν αξιώσεις. Υπάρχουν ενταύθα δύο, οίτινες δύνανται να σας πείσωσι περί τούτου ο κ. Κοντόσταυλος υπουργος των εξωτερικών και ο κ. Μαυροκορδάτος πρόεδρος του προς διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων συλλόγου. Κατά δε το 69 εξεδόθη φιρμάνιον σκοπόν έχον να αφαιρέση από των ελλήνων την πνευματικήν εξουσίαν, τα δε όρια των βουλγάρων ετέθησαν μέχρι της Αδριανουπόλεως. Ωμίλησεν ο κ. πρωθυπουργός περί της μεγάλης ιδέας, αλλ' ελησμόνησεν ότι τότε είχε γεννηθεί η μεγάλη ιδέα του πανσλαυισμού. Δια να κρίνη περί των δύο τούτων έπρεπε να σκεφθή τι θα έπραττεν οιαδήποτε ελληνική κυβέρνησις ευρεθείσα εν μέσω δύο μεγάλων ιδεών. Κουμουνδούρος :(για τις προπαρασκευές) Δεν παρουσιάσαμεν ταύτα πρίν, διότι ζήτημα ελληνικόν δεν υπήρχε. Τότε παν κίνημα έκτακτον ήθελε χαρακτήρίσει και πάλιν την Ελλάδα ως όργανον ξένης δυνάμεως. Εν στιγμή καθ' ην παρουσιάζεται ζήτημα ελληνικόν, ο κόσμος όλος και η Ευρώπη εξετίσμησε τα αισθήματά μας και είπε δίκαιον έχομεν. Τρικούπης : Σήμερον μόλις ο κ. Πρωθυπουργός μας είπεν ότι υπάρχει ζήτημα ελληνικόν ενώ από της ημέρας καθ' ην ήλθεν εις τα πράγματα όφειλε να το ιδή. Λοιπόν, κύριε πρωθυπουργέ, η χρεωκοπία της Τουρκίας ουδεμίαν είχε δι' υμάς έννοιαν; ουδεμίαν είχεν έννοιαν η εκθρόνισις του Αζίζ, η επανάστασις της Βουλγαρίας; ουδεμίαν έννοιαν είχεν η επανάστασις της Σερβίας; [...] Και όμως η κυβέρνησις ηπράκτει και δεν ήθελε να μεταβάλη την πολιτικήν της. Το έθνος απαιτεί παρ' ημών σήμερον να μάθη ποίαν πολιτικήν θα ακολουθήση η Ελλάς και σεις μας λέγειτε δια των φίλων σας;**
8-Νοε-76	**Ψυχρότης και αδιαφορία διαδέξατο τον διατυμπανισμόν των μεγάλων σχεδίων της κυβρενήσεως μας, ήτις περιέπεσεν από λάθους εις λάθη. [...] Δεν έπρεπε να ακούωμεν λόγους, ειμή όπλα, λόγχας, ξίφη, σφαίρας κτλ. Έπρεπε να ακούωμεν έκτακτον κίνησιν, συγκίνησιν, υπηρεσίαν...αλλά μήπως δεν ενοεί ο κόσμος ότι όλα τα της κυβέρνησεως είνε φενάκη; Εκείνο όμως δια το οποίον απορούμεν είνε, ότι ενώ καλώς γνωρίζει τούτο ο κόσμος, και ότι ουδέν εκ των της κυβερνήσεως θα εφαρμοσθή ένεκα ανικανότης και ανοίας αυτής, δεν συνταράσσεται, δεν εξεγείρεται, αλλά ανέχεται τον εμπαιγμόν δια μόνην την τετριμμένην ιδέαν, ότι αν πέση μια κυβέρνησις ουδέν θα ωφελήσει τούτο, ειμή εις το να έλθει άλλη παρόμοια. [...] Ο κόσμος εν μόνον έπρεπε ν' απαιτή : οι βουλευταί να ψηφίσωσι κατά συνείδησιν και ουχί κατά προσωπικάς υποχρεώσεις.**
9-Νοε-76	Η Εφημερίδα προσπαθώντας να αιτιολογήσει την πολιτική της λέει :**Δεν είμεθα υπέρ του μέν ή υπέρ του δε. Το απεδείξαμεν και θα το αποδεικνύωμεν [...] μόνη δ' η θέσις του ανεξάρτητου δημοσιογράφου είνε συνεχής σύνδεσμος και διάρρηξις αμέσως και πάλιν σύνδεσμος σχέσεων, προς μεγάλην ταλαιπωρίαν υπερτάτου αγώνος της καρδίας. Είνε δυστυχία τούτο υπό μίαν άποψιν, χαρά όμως δια τούτο αισθανόμενους, ότι προωρίσθησαν εν διαρκεί αγώνι να ικανοποιώσι στιγμιαίως τους απαύστως αναγεννωμένους πόθους. Δεν είμεθα λοιπόν, ως είνε σήμερον τα πράγματα, ακόμη πολιτικοί, αλλά *δημοσιογράφοι*, προπαρασκευάζοντες τους ευθείς πολιτικούς.** Τονίζει μεταξύ άλλων πως οι απόψεις της "Εφημερίδος" τυπώνονται και θα είναι οι ίδεες και μετά από πολύ καιρό σε αντίθεση τους εχθρούς της που ξεχνάν τι υποστηρίζουν και αλλάζουν συνεχώς απόψεις. Απαντά στο "Εθνικό Πνεύμα" πως **η σκανδαλώδης γλώσσα της ημιεπισήμου εφημερίδος της κυβερνήσεως, υπαγορεύει ημίν το καθήκον να διαψεύσωμεν τους λόγους της. Ου μόνον δεν είνει αληθές, ότι τα ακροατήρια απεδοκίμασαν τους ρήτορας της αντιπολιτεύσεως, αλλά απεναντίας ζωηρότατα εξεδήλωσαν την συμπάθειαν αυτών...** Παραβάλει αποσπάσματα από το λόγο του Δεληγιώρη και συνεχίζει **Μετά τοιαύτην εξέτασιν των πραγμάτων, ω αμερόληπτοι αναγνώσται, δεν είναι απελπισία ν'**

	αναγιγνώσκωμεν εν τω υπουργικώ τύπω και ν' ακούωμεν τον κ. πρωθυπουργόν λέγοντα, ότι *ουδέν* υπό την αντιπολιτέσεως πρακτικόν μέτρον προυτάθη αλλά *λογοι* μόνον και κατακρίσεις αδικαιολόγητοι εγένετο; [...] Τι δε άλλο σημαίνει τοιαύτη διαγωγή των υπουργών, ειμή ότι πανθ' όσα είπαν περί συμπράξως ούτε τα φρονούν ούτε τα θέλουν;[...] Θέλουσι την κρυφήν σύμπραξιν εν τω σαλονίω των, την μυστικήν συμφωνίαν, την υπόσχεσιν περί διανομής των λαφύρων, την ασυνείδητον άρνησιν της ιδίας κρίσεως, την εξαγόρασιν της ελευθερίας των πράξεων των δι' αμοιβής.[...] Αυτοί, οίτινες επι 12 μήνες εθεατρίζοντο εν φαλήρω και παρά τον Ιλισσόν, ενώ η Ελλάς είχεν ανάγκην της πλέον δραστήριας παρασκευής [...] υπουργοί τοιούτοι είναι άξιοι της πατρίδος; Απαντήσατε, απαντήσατε.Εαν δεν ήνε προφανώς ανάξιοι αυτής, και δι' α έπραξαν κατά το παρελθόν και δι' α ήδη προτείνουσι δια το μέλλον, δεν είναι ασύγγνωστος η φρενοτυπία τινών, οίτινες ου μόνον δεν κηρύττουσιν αυτούς ανάξιους της πατρίδος, αλλά και ζητούν εν ονόματι της *ομονοίας* να επισημοποιήσωσι δια παντότε εν Ελλάδι τον εμπαιγμόν των οσίων και ιερών; Ποίου είδους *φιλοπατρία είνε αυτή η* φιλοπρωθυπουργία;
10-Νοε-76	Σχόλια για τη συζήτηση στη Βουλή για το νομοσχέδιο της διοργάνωσης των δυνάμεων του στρατού ξηράς, πως **ήτο δεινή η θέσις της κυβερνήσεως εν τη βουλή χθές. Ανευ θελήσεως και υπάρξεως κοινοβουλευτικής έλεγεν. "Είμεθα έτοιμοι να δεχθώμεν όλας τας τροπολογίας τας οποίας θα επιφέρετε." Εν σιγή δε προσέθετε : " Τα νομοσχέδια μας ταύτα δεν είνε τίποτε. Τα έκαμαμεν έτσι...επλανήθημεν"**
10-Νοε-76	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία, εν Οδησσώ : **Η Ρωσία όλοέναν ετοιμάζεται, και νύν έτι δραστηριώτερον. Οι εφημερίδες δεν παύουσιν εκτοξεύουσαι βέλη κατά Αγγλίας και Τουρκίας [...] Κατά τας παρούσας κρισίμους, επιτρέψατε μοι να είπω περιστάσεις, τα βλέμματα εκάστου Έλληνος εισίν εστραμμένα προς την φίλτατην πατρίδα και έκαστος ζητεί να μάθη τι μέλλει πράξη η Ελλάς, οποίαν οδόν θέλει βαδίσει. [...] Πάντες πιστεύομεν, ότι η Ελλάς θέλει μείνει ήσυχος προετοιμαζόμενη και καραδοκούσα την κατάλληλον ώραν όπως πραγματοποιήσωμεν τον Πανελλήνιον Σκοπόν, όπως ίδωμεν άπαντας τους φέροντας το κλεινόν όνομα του Έλληνος ελεύθερους, ανεξάρτητους ανθρώπους και όχι ανδράποδα. Ναί, αυτή είναι η ευχή εκάστου εξ ήμών, τούτο επιθυμούμεν να ίδωμεν πραγματοποιούμενον νύν, ότε νομίζω επέρχεται η ώρα, καθ' ην τα Σλαβικά έθνη υποστηριζόμενα υπό της Ρωσίας θέλουσι τύχει της ανεξαρτησίας αυτών.**
11-Νοε-76	**Κατά την *Εφημερίδα της Αυγούστης*, έκθεσις του σερ Έλλιοτ αναφέρει, ότι η Ρωσία, Βουλγαρίαν λέγουσαν εννοεί το Βιλαέτιον του Δουνάβεως, την Αδριανούπολιν και μέρος της Μακεδονίας και την Θράκην και υπέρ τοιαύτης Βουλγαρίας απαιτεί απεριόριστον διοικητικήν αυτονομίαν.**

12-Νοε-76	**Επειδή το υπουργείον ησθάνθη, ότι έληξε τέλος η προθερμία της αποναρκώσεως του ελληνισμού, ην υπεσχέθη επειδή είδεν, ότι εκορυφούντο ολοέν η αγανάκτησις της ακρατήτου πλεον κοινής γνώμης, άμα τη αγγελία της αφίξεως του βασιλέως απεφάσισεν, ως αν τάχα τούτο επερίμενεν αποτέλεσμα της περιοδείας Του, να υποκύψη εις την κοινήν απαίτησιν. [...] Η αερώδης και αόριστος λέξις *παρασκευαί* με τον καιρό επεξηγήθη = οικονομική πρόνοια και τροπή της φροντίδος καλών διοικητικών προς την διόρθωσιν μεν της μέχρι τούδε στρατιωτικής ημών καταστάσεως, συμπλήρωσιν δε κατά το ενόν εν μέτρω υποσχόμενω και εν τω μελλόντι ζωήν εις το έθνος τούτο, τέλος, ιδιαιτέρα μέριμνα προς ενίσχυσιν των δυνάμεων μας και επίδειξις της ενισχύσεως ταύτης *αμέσου* και *ταχείας* , προς υποστήριξιν της φωνής των δικαιωμάτων του ελληνισμού πανταχόθεν προσβαλλομένου. [...] Ν' αλλάξη σήμερον εν υπουργείον είνε απάντησις λαμπρά εις την Ευρώπην, αντί της προς ημάς λήθης, ότι η Ελλάς απεδοκίμασε την μέχρι τούδε διαγωγήν της επαίτιδος και ανικάνου κυβερνήσεως της**
14-Νοε-76	**Εις αρκετά φύλλα ημών γράφοντες περί της εννοίας της λέξεως *Προπαρασκευαί*, συνεδέσαμεν αυτή και προς τον αναγκαίον γενέσθαι ορισμόν της θέσεως του ελληνισμού απέναντι των σλαβικών μικρών εθνών, άτινα υποβοηθούμενα υπό της μεγάλης Ρωσίας παραλύουσι την Τουρκίαν και αποκτώσι δικαιώματα, εν οις, δυστυχώς, βλέπομεν καταπατούμενα άλλα ημέτερα. Κατακρίναμεν την κυβέρνησιν μας, ως συντελέσασαν και συντελούσαν εις τούτο δια την ελλειψιν ωρισμένου μέχρι τούδε εκ μέρους της προγράμματος, και δια την απερισκεψίαν, μεθ' ης εργάσθη.** Παρατίθεται απόσπασμα από τη Βουλή του Δεληγιώργη στη Βουλή σχετικά με αυτό το θέμα - Δεληγιώργης : **Η κυβέρνησις ισχυρίσθη ότι ότε ήλθεν εις τα πράγματα εύρε την μεγάλην ιδέαν εις έκπτωσιν, εύρε τους λαούς της Ανατολής εις διάστασιν, και ότι αιτία της καταστάσεως αυτής ήτις έδεσε της κυβερνήσεως τας χείρας, υπήρξεν η πολιτική του 1872.[...] Η διάσταση των λαών της Ανατολής δεν είνε σημερινή, ούτε επαρουσιάσθη κατά πρώτον το 1872. Η διάστασις είνει πολύ παλαιά, από δε του 1830εκορυφώθη. Ο πανσλαυισμός ατενίζει προς πολλούς σκοπούς. Επιθυμεί κατακτήσεις, απειλεί την πολιτικήν ισορροπίαν, και ζητεί να επικρατήση του ελληνισμού εν τη Ανατολή. Περί των δύο πρώτων δεν γίνεται λόγος εν καιρώ ειρήνης αλλά μόνον εν πολέμω περί δε του τελευταίου εν καιρώ ειρήνης μόνον γίνονται αι εργασίαι αυτού και προσπάθειαι. Αι δε εργασίαι και προσπάθειαι δεν είναι νέαι, αλλά παλαιαί, ως προείπον, τα δεν μαρτύρια της εκκλησίας και του ελληνισμού εν γένει το αποδεικνύουσιν. [...] Προς δε τους λαούς φέρεται μετά μεγίστης δραστηριότητας, όπως διαιρέση αυτούς, και ζητεί τους μεν να ενισχύση, τους δε να εξαντλήση. Ενεργεί δι' όλων των μέσων τα οποία έχει εις την εξουσίαν του, χρημάτων, πρακτόρων παντός είδους, αποστόλων, διδασκάλων, κληρικών, κομιτάτων και υποκομιτάτων. [...] Οποίοι θα ήσαν αι συνέπειαι του φιρμανίου εκείνου; (το φιρμάνι του 1869 για την ίδρυση της βουλγαρικής εξαρχίας) οποίας θυσίας επροκάλει η εκτέλεσις αυτού; - μια απαρίθμησις του πληθυσμού έμελλε να αποσπάση τους Έλληνας από της πνευματικής και πολιτικής εξουσίας του πατριαρχείου και παραδώση αυτούς υποχείριους τοις Βουλγάροις. τα δε όρια της διαρπαγής ταύτης και απογυμνώσεως του ελληνισμού τα οποία έθε ον οι Βούλγαροι εφθανον μέχρις Αδριανουπόλεως εν Θράκη και μέχρι Σερρών εν Μακεδονία. Ο ελληνισμός επρόκειτο μένων υπό την κυριαρχίαν του Σουλτάνου να αποκτήση και δεύτερον δεσπότην, προ πάντων δε ν' απολέση την αυτεξουσιότητα, η οποία ήτο ισχυρά παραμυθία του ελληνισμού από της εποχής της κατακτήσεως. Καταδικάζετο ν' ακούη την λειτουργίαν σλαυωνιστί, και να εμπιστευθή την εκπαίδευσιν του εις χείρας των Βουλγάρων, οίτινες ανεγνωρίζοντο κατά πρώτην φοράν τότε ως αυθύπαρκτος και αυτοτελής εθνισμός εντός τους γένους και ο οποίος δεν περιωρίζετο μόνον εις την βουλγαρικήν φυλήν, αλλ' απερρόφα συγχρόνως και την ελληνικήν. [...] Ωμίλησεν ο κ. πρωθυπουργός**

	περί μεγάλης ιδέας, αλλ' ελησμόνησεν ότι από τον καιρόν κατά τον οποίον η μεγάλη ιδέα είχε την μορφήν ήν είχε και ο κ. πρωθυπουργός εις τον νούν, εγεννήθη μια άλλη μεγάλη ιδέα, μην υπάρχουσα πρότερον, η μεγάλη ιδέα του πανσλαυισμού όπως υπήρχεν ανέκαθεν μια μεγάλη ιδέα η του ελληνισμού. [...] Η σύμπραξις του ελληνικού έθνους, της εκκλησίας και του ελληνικού βασιλείου υπό την βοήθειαν προ πάντων του υψίστου έφερε πολύτιμα αποτελέσματα. Η εκκλησία διατήρησε ακέραι ατα δικαιώματά της... Τέλος η Εφημερίδα αφού τελειώνει ο λόγος του Δεληγιώργη, σημειώνει **ότι ειλικρινώς εις κόμμα πολιτικόν δεν ανήκομεν ουδέν [...] τον κ. Δεληγιώργην και τον κ. Τρικούπην υποστηρίζομεν σήμερον, διότι αυτοί εισίν εκείνοι εφ' ων βασίζομεν τας ελπίδας μας [...] Επιτρέπεται επίσης να υπενθυμίσωμεν εις πάντας πως εξ αρχής της ανακινήσεως του ανατολικού ζητήματος παρακαλέσαμεν την κυβέρνησιν ου μονον τας δυνάμεις μας να συντάξη, προσκαλούσα και την βουλήν εις έκτακτον σύνοδον, αλλά και καθαρώς να προβάλη το ζήτημα του *ελληνισμού* διπλωματικώς. [...] Εαν έκτοτε εγένετεο τούτο, η Ευρώπη θα είχε μέγα τι να αντιτάξη εις τας υπερβολικάς τώρα αξιώσεις των σλαύων, αυτήν την διαμαρτύρησιν τςη Ελλάδος. Νυν όμως δια της αιμωδιώσης ουδετερότητος, η Ελλάς απεδείχθη δεχόμενη την εξάπλωσιν των σλαύων, αρνητικώς δε υποβογθούσα την Τουρκίαν επί τη ελπίδι μικράς αμοιβάς, ως *παληόπαιδον*.**
15-Νοε-76	**...Πολύ επατάγησεν το υπουργείον με την λέξιν *προπαρασκευαί*. Δεν υπάρχει δε παράδειγμα έθνους ετοιμάζοντος τας στρατιωτικάς του δυνάμεις εν τόσω θορύβω και τόση επιδεικτικότητα. Και αν τας ητοίμαζε τουλάχιστον! Όχι. Επροσποιήθη, ότι προσχώρει τη κοινή εκφρασθείσα επιθυμία, ίνα μη έχη ταύτην αντίμαχον. [...] Ας καταστρέφωνται ελπίδες, πόθοι, σκοποί. Ημείς την εξουσίαν να έχωμεν εν τη μικρά Ελλάδι, λέγει. [...] Εν τούτοις αντήχησεν εις τα ώρα των εχθρών μας η φωνή : "Α! α! α! ετοιμαζόμεθα. Α! α! α α α α" Και βαρυτέρα έπεσε κατά των δούλων ομοφύλων μας η αγριότης των κρατούντων, και πάσα η τουρκική προσοχή εστράφη κατ' αυτών, και υφίστανται δεινά, ενώ γελά ο σλαυισμός ωφελούμενος, βλέπων πόσον παίδας μας απέδειξεν.**
16-Νοε-76	Αναφορά σε άρθρο του "Εθνικού Πνεύματος" από το 1868 όταν ήταν αντιπολιτευόμενη εφημερίδα και **έγραφε φλογερά άρθρα οδυρόμενα δια την κατάστασιν της πατρίδος [...] όπερ δύναται ν' ανατυπωθή όλον σήμερον υπό ανεξαρτήτου τινός εφημερίδος και να πέση φοβερόν κατά των διοικούνταν, αν αντί των τότε ονομάτων θέσωμεν τα του κ. πρωθυπουργού της σήμερον και των συνεταίρων του.**
17-Νοε-76	**Το υπουργείον απέτυχε οικτρά και εν τω παρελθόντι και εν τω παρόντι δια των νομοσχεδίων του. Δεν ειξεύρει γράμματα και αριθμούς, δεν εμελέτησε ποτέ του όπως έπρεπε τα αντικείμενα, εφ' ων εβάσισε το σύστημά του.[...] Τι γίνεται αφότου ο κ. Κουμουνδούρος μας είπεν, ότι τα άφησε τα πράγματα εις την τελευταίαν στιγμήν δια να φέρη *κατεπείγοντα* νομοσχέδια; Και τάχα διατί κατεπείγοντα; Εκοιμάτο τον παρελθόντα χρόνον και αφυπνίσθη κ' ευρέθη περικυκλωμένος από ανάγκας; [...] Η Ελλάς, η Ελλάς - ερωτώμεν- *τι πράττει;* Όχι τι *σκέπτεται* να πράξη...τι πράττει;**
18-Νοε-76	**Απαράλλακτα και χθές εξηκολούθησαν τα της προχτές. Τίποτε, τίποτε. Η κοινή γνώμη εννόησεν, ότι είνε αδύνατον να εύρη τους πόθους της εν τοις προσώποις της ενωστώσης κυβερνήσεως [...] γελοίον πρόσωπον παίζει η Ελλάς, ξεφωνίζει ότι θα ετοιμασθή, πρόγραμμα δεν έχει, συναίσθησιν της θέσεως της ούτε...**

19-Νοε-76	**Έπεσεν η κυβέρνησις, ήτις ήλθε πονηρόν απομεινάριον αποκεκηρυγμένου παρελθόντος, να καταστρέψη τόσας ελπίδας, ας είχομεν σχηματίσει, και επί εν έτος, το μέλλον της Ελλάδος, να παίζει με τας τύχας του και να μη βλέπη πέραν του ισθμού της Κορίνθου. […]Τώρα θα ιδή καθαρά η Βουλή. Έπεσε το σύστημα της στρεβλώσεως των ψυχών.**
20-Νοε-76	**Ούτε ανευ ευθύνης νομίζομεν ότι είμεθα δια την μέχρι τούδε απροκάλυπτον κατά του πεσόντος υπουργείου επίθεσιν μας, ούτε όμως και ανευ πεποιθήσεως, ότι εν συνειδήσει και δικαίως και επί χρησταίς ελπίσιν εκράξαμεν. Η χθεσινή κυβέρνησις έπεσε, διότι εν τη κρισιμωτέρα πολιτικήν πορείαν, δηλαδή την επιψήφισιν του περί αντιβασιλείας νόμου, και την αντί τούτου εγγύησιν διατηρήσεως του έθνους εν η γυμνοτήτι ήτο, την υποστήριξην των συμφερόντων του σλαυισμού, είτε εν γνώσει, είτε εν αγνοία, την διακωμώδησιν του περί προπαρασκευών πόθου, και τέλος την επιπόλαιαν οικονομικήν διάταξιν. [...] Εαν λέγη, ότι εξημένισε την Ευρώπην, και το αποδεικνύει δια τινών αρθριδίων εν ταις ευρωπαικές εφημερίσιν, *υβρίζει* την Ελλάδα, διότι *τοιαύτην* ευμένειαν προς Ελλάδα τοιαύτην καταστάσεως αρνούμενης τα δικαιώματά της δεν θέλομεν. [...]Ποιός προσβάλλει τόσον την Ελλάδα, ώστε να προβλέπη αδύνατον την συγκρότησιν μια κυβερνήσεως, αφού ερρίψαμεν μιαν άλλην δια λόγους τόσον ισχυρούς;**
20-Νοε-76	Απάντηση στη *Στοά* που σχετικά με το θέμα "Αι προπαρασκευαί και το υπουργείον Κουμουνδούρου" **απέφυγε να εισέλθη εις λεπτομερείας και εξ οίκτου προς τους υπουργούς είπεν, ότι το ζήτημα εξηντλήθη ήδη** καθώς για τον συντάκτη του άρθρου Ε.Σ. δεν θεωρείται λήξαν. **Δεν ηθέλησαν εν τω κοινοβουλίω να ερευνηθή τι έπραξαν από του 8βρίου του 1875, ότε ανέλαβον την αρχήν. Τότε η δίκη θα γίνη εκτός, θα δικάση μεθαύριον αυτός ο λαός αν τυχόν ο πόλεμος μαίνεται και το τηλεβόλον κρότη εν τη Βαλτική, και τω Ευξείνω, και τω Αιγαίω, ή εν τη Βουλγαρία, ήτις δεν έχει ουδέ μέχρι των βορείων του Αίμου προπόδων όρια, δίδωνται τοιαύτα μέχρι των υπωρείων του ιερού Ολύμπου χωρίς η Ελλάς να δύναται ουδέν να πράξη, ουδένα να αποκρούση. [...] Οι καιροί επείγουσι παρά ποτέ, ο κίνδυνος ηνδρώθη και πατεί ήδη απειλητικός τον ουδόν της θύρας, η αμάθεια, η κουφότης, η φιλαρχία, και αν μην περικλείωσιν εν εαυταίς προδοσίαν, απειλούσιν εν τούτοις να περιαγάγωσι την Ελλάδα, όπου και η προδοσία αυτή ήθελε να φέρει.....**
21-Νοε-76	**Όσο δεν προσεβάλλετο το μεγαλείον της Ελλάδος δια της υποστηρίξεως των δύο τέως εν τη εξουσία κομμάτων, τα οποία ουδέν έπραξαν και εις ουδέν ωδήγουν, τόσον θα προσβάλληται, άμα, γενομένου τούτου και κοινοβουλευτικώς γνωστού, βραδύνει η αναστήλωσις νέου ενεργού προγράμματος και η απόδοσις υποστηρίξεως εις άλλους άνδρας της ελευθέρας εκλογής.**
22-Νοε-76	Ευνοικό άρθρο της αγγλικής εφημερίδας *Θεατής* που παροτρύνει την Αγγλία να μην αφήσει τους Έλληνες στην τύχη τους και τους συγκρίνει με τους Σέρβους και τους Βούλγαρους σημειώνοντας πως είναι σε καλύτερη οικονομική κατάσταση και πως **έχουσιν ανδρίαν αμιλλώμενην προς την των Μαυροβουνίων και η σκηνή ελληνικής τινός επαναστάσεως εν Τουρκία δεν θα ήνε δειλή ως εν Βουλγαρία. Οι Έλληνες της Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Θράκης δεν θα παραδοθώσι προς τους σφαγείς, όπως οι δυστυχείς κάτοικοι του Βατάκ... έπραξαν.**

24-Νοε-76	**Ως ην γνωστόν, ο κ. Κουμουνδούρος ενεφανίσθη εν τη βουλή ως αναλαβών εκ νέου την εξουσίαν [...] και ηθέλησε να ειπή, ότι, μη ευρεθείσης της αντιπολιτεύσεως ισχυράς, ώστε να συγκροτήση κυβέρνησιν, παρεκλήθη αυτός και εδέχθη πάλιν την εξουσίαν.** Σε δεύτερη ψηφοφορία που έγινε στη Βουλή **και δια ψήφων 82 κατά 81 η κυβέρνησις έπεσεν. Έπεσε λοιπόν η κυβέρνηση εκείνη, καθ' ης απηγγέλθησαν τα φοβερώτερα κατηγορητήρια επί προδοσία σχεδόν των ιερωτέρων συμφερόντων του έθνους, υφ' όλων των στομάτων της αντιπολιτεύσεως. [...] Πρέπει να θέλουν να αποδειχθώσι συνυπεύθυνοι του κ. Κουμουνδούρου εκείνοι, οίτινες θα αρνηθώσι ψήφον εις νέαν κυβέρνησιν εξερχόμενην εκ τοιούτου φιλοπάτριδος αγώνος, ίνα αποδείξωσιν ότι θέλουν δι' άλλους ιδικούς των λόγους τον τόσον προσβληθέντα κ. Κουμουνδούρον.**
25-Νοε-76	**Νέα κυβέρνησις θα υπάρξη. [...] Υβρίζουν δε πολύ πλέον τον τόπον, όσοι γνωρίζουν ότι μόνον δια τον κ. Κουμουνδούρον έπρεπε να ήσαν συντεταγμέναι αι δυνάμεις εν τη βουλή [...] Η κρίσις η υπουργική και η πτώσις του κ. Κουμουνδούρου προήλθεν εκ τόσου τόσων μηνών παραπόνου κατά της πολιτείας του. Ήτο δικαιολογημένη δια της σκέψεως, ότι αν δεν ελύετο το ζήτημα της ανικανότητας τοιαύτης κυβερνήσεως, δεν ηδυνάμεθα να προβώμεν. [...] Όσοι λοιπόν έχουν ολίγην υπόληψιν εις το έθνος και την φιλοτιμίαν της αντιπροσωπείας του δεν πρέπει να πιστεύουν ότι θα πέση η νέα κυβέρνησις ανευ λόγου.**
26-Νοε-76	**Δεν επιτρέπεται εις έλλην, εις αγαπώντα την πατρίδα του, εις άνθρωπον με κρίσιν, εκ των προτέρων να παραδέχεται ως προσωπικάς αντεκδικήσεις του μέλλοντας εν τη βουλή αγώνας και με την μεγαλητέραν απάθειαν να λέγη, όπως πράττει η χθεσινή *Παλιγγενεσία*, αγνοούμεν διατί, ότι το νέον υπουργείον δεν θα έχη την σύμπραξιν ή την υποστήριξην του κ. Τρικούπη και του κ. Δεληγιάννη, και αμέσως θα πέση, και είτα τι μέλλει γενέσθαι; [...] Αι αυταί εφημερίδες, αις προσθετέον και την *Στοάν*, λέγουσιν, ότι δεν έπρεπε να πέση το υπουργείον Κουμουνδούρου, φια να μην περιέλθωμεν τώρα εις τοιαύτας δυσχερείας, αλλ' έπρεπεν οι εν τη βουλή να υποστηρίξωσιν ή και να *ανεχθώσιν* αυτά. Πρωτότυπος θεωρία! Πρωτότυπος ύβρις προς την αντιπροσωπείαν του έθνους! [...] Υποχρέωσις μεγάλη προς την κοινωνίαν, προς το έθνος, καλεί τον κ. Δεληγιώργην, ως τον δυνατώτερον κοινοβουλευτικώς αρχηγόν της αντιπολιτεύσεως, να συγκροτήση κυβέρνησιν.**
26-Νοε-76	**Εκ του περί του ανατολικού ζητήματος κυρίου άρθρου των *Ημερησίων Νέων* της 17,29 9βρίου μεθερμηνεύομεν τον επίλογον: " Η επέκτασις του ελληνικού κράτους γρήγορα ή αργά επί των επαρχιών της Ηπείρου, Θεσσαλία και Μακεδονίας ήδη περιλαμβανομένων εν τοις τουρκικοίς βιλαετίοις των Ιωαννίνων και της Θεσσαλονίκης, και ο σχηματισμός του Σλαυικού κράτους ή συμπολιτείας προς βορράν του Αίμου υπαγορεύονται εκ της δανομής του πληθυσμού και των διαφορών της γλώσσης, των παραδόσεων και των αισθημάτων και των φιλλελληνικών διαφορών. [...] Έχουσι λοιπόν δίκαιο οι λέγοντες, ότι το τουρκικόν ζήτημα είνε πλεον τι η *σλαυικόν* και ότι την αστυνομίαν, ήτις χρειάζεται δια τας προς βορράν επαρχίας δεν δύναται τις ν' αρνηθή εις τας προς μεσημβρίαν.**

26-Νοε-76	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία εν Οδησσό : **Ουδείς βεβαίως δύναται να μη ομολογήση, ότι η πολιτική της Ελλάδος εν τω Ανατολικώ ζητήματι κατέχει μίαν εκ των πρωτευουσών θέσεων.[…] Άπας σχεδόν ο ευρωπαϊκός τύπος, ως γιγνώσκετε, διάκειται ευμενώς τω ελληνισμώ και απαιτεί την παραχώρησιν των ανηκόντων αυτώ δικαιωμάτων. Τα τοιαύτα έπρεπε να περιμένη τις και παρά του ρωσικού [...] δυστυχώς όμως βλέπομεν το εναντίον, και τούτο προς γνώσιν εκείνων, οίτινες τρέφουσι την ελπίδα, ότι η Ρωσία θα μας δώση την Πόλι!!! [...] Ούτω ο *Τηλέγραφος* της *Νέας Ρωσίας* εδημοσίευσε τα εξής : "Η ελευθέρα Ελλά είναι χώρα πτωχή χάριν της περαιτέρω αυτής υπάρξεως απαιτείται η προσάρτησις των ευφόρων επαρχιών Ηπείρου και Θεσσαλίας [...]Περί άλλων δε χιμαιρικών ιδεών οία η αποκατάστασις του βυζαντινού κράτους ουδέ να συζητώμεν επιθυμούμεν,καθ' ότι τούτο ήθελε αδικήσει τα λοιπά έθνη της Ιλλυρικής Χερσονήσου [...] όπως ο τουρκικός, ούτω και ο ελληνικός (!!) δεσποτιμός (!!!) είνε επίσης ανάρμοστος. [...] Η αγγλοτουρικική εφημερίς Levant Herald πάρα πολύ μεγάλην ελπίδα τρέφει περί της υπαρχούσης δήθεν διαστάσεως επί τοις πολιτικοίς προορισμοίς μεταξύ των σλαύων και των Ελλήνων. [...] Εαν πράγματι υπάρχει ότι δήθεν έλληνες και τούρκοι είνε στενώς συνδεδεμένοι απέναντι του κοινού εχθρού, τότε ουδόλως θέλομεν λυπηθή εκείνους τους χριστιανούς, οίτινες συμμαχούντες τω ασπόνδοτάτω εχθρώ του χριστιανισμού οδεύουσι κατά των ομόθρησκων αυτών. Η** εφημερίδα συνεχίζει περί του ανατολικού ζητήματος και των ελλήνων : **Αρκεί να αναμνησθή τις πόσον εθορυβήθη άπας ο ελληνικός τύπος άμα τη εκφωνήσει του πρώτου εκκλησιαστικού λόγου εν Φιλιππουπόλει εις την σλαβικήν γλώσσαν και πόση καταφορά ηγέρθη περι των εν Ρωμουνία μοναστηριακών κτημάτων του Αγίου Τάφου. Έκτοτε η προς τους σλαύους και ρωμούνους έχθρα αυτών εκορυφώθη.** Άλλη εφημερίδα , ο Αγγελιοφόρος της Οδησσού γράφει **Ωσαύτως μονομερές και πάντη ατελές είνε το πρόγραμμα τούτο ρυθμιζόμενον υπό του ελληνικού τύπου. Κατά το πρόγραμμα τούτο άπασαι αι χώραι αι κείμεναι προς νότον των Βαλκανικών ορίων δέον να προσαρτηθώσι τη Ελλάδι μετά των νήσων και τινός μέρους της Μικράς Ασίας. Τοιαύται απαιτήσεις βασιζόμεναι μόνον και μόνον επί της απλής ιδέας, ότι δηλαδή οι έλληνες εδέσποζον ποτέ των χωρών αυτών εισίν ανυπόστατοι. Η Ήπειρος και Θεσσαλία και μέρος της νοτίου Αλβανίας αποτελούσι το δίκαιον μέρος των απαιτήσεων των ελλήνων. Η δε Μακεδονία και Θράκη κατοικούμενοι υπό 300.000 (;;!!) μόνον ελλήνων, 600.000 δεν βουλγάρων και 600.000 οθωμανών ουδόλως ανήκουσι τοις έλλησιν. Οι βούλγαροι φυσικά τω λόγω έχουσι πολλά περισσότερα δικαιώματα.."**
27-Νοε-76	**Το νέον υπουργείον θα εμφανισθή σήμερον εν τη Βουλή να δώση λόγον διατί είνε νέον.** Στην κυβέρνηση αυτή πρέπει να δώσουν ψήφο όλοι σύμφωνα με το άρθρο γιατί μέσα στο πρόγραμμα της είναι και **η ανάπτυξη του στρατού και εθνοσωτήριας πολιτικής θέσεως της Ελλάδος απέναντι του ζητήματος της Ανατολής [...] Κατάρας εθνικής θα ήνε άξιοι εκείνοι, οίτινες, ως διαδίδουσιν οι κακοί, ήθελον σήμερον άνευ λόγου, άνευ προγράμματος αρεστού και σαφούς δια τας περιστάσεις της πατρίδος μας, άνευ της παραμικράς συνταγματικής δικαιολογίας, καταψηφίσει του νέου υπουργείου, διότι είναι ο Κ. και δεν είναι ο Β. Απελπισία θα ήνε, και θ' αναγκασθώμεν ανθρώπους, ων σεβόμεθα το όνομα και την θέσιν, να κηρύξωμεν προδότας.**

28-Νοε-76	**Δια την ιστορίαν. Εις την ιστορίαν πρέπει να εγγραφή με διακριτικά σημεία η χθεσινή ημέρα της Ελλάδος. Μάτην προσεπάθησαν οι εκλεκτότεροι, αγωνισθέντες εις την περίστασιν ταύτην ν' αναχαιτίσωσι τους ακρατήτως βαίνοντας αντιπροσώπους του έθνους εις τον κατήφορον του εξευτελισμού. [...] Χθες αιφνιδίως, ως ούτε ηθέλομεν να πιστεύσωμεν, το κοινοβούλιον ανεκήρυξε δόγμα του την έλλειψιν πάσης ιδέας, πάσης γνώσεως, την ευτελή, την κυνικήν έφοδον κατά της εξουσίας, την προδότιδα εξυπηρέτησιν προσωπικών συμφερόντων, την έλλειψιν και ίχνους πατριωτισμού, και ίχνους λογικότητος, την ταπεινοτάτην μικροφροσύνην και προδοσίαν. [...] Από του υψηλού σημείου των μέχρι της προχτές συζητήσεων μας περί σφαλμάτων της κυβερνήσεως Κουμουνδούρου και του τρόπου υποστήριξεως μάλλον υγιούς συστήματος, από εκείνου του σημείου αμέσως εκρημνίσθη η αξιοπρέπεια της Ελλάδος [...] Πόσον διέφθειρεν η επί εν έτος εξουσία της πεσούσης συμμαχικής κυβερνήσεως! Εις ποίον σημείον περιήλθομεν! Αληθώς δεν έπρεπε να κρημνισθή το υπουργείον εκείνο, δια να μη φανή ποιοί σκώληκες και σκορπιοί ετράφησαν υπ' αυτό και υπήρχον. [...]Ήτο η πικροτέρα ημέρα της Ελλάδος χθές. Η λογική εποδοπατήθη, η φιλοπατρία ελησμονήθη, η αξία εξηχρειώθη, η ελπίς κατεπληγώθη. Εις τοιαύτην Ελλάδα ας διοικήση τώρα όστις θέλει. Είνε περιττόν να σκεπτώμετα και περί των θεσμών της. Τοιαύτην εξουσίαν ας λάβη εκείνος, όστις την ενόμισε πολυτιμοτέραν την τιής της πατριδος, ως απεδείχθη ήδη.**
28-Νοε-76	Ο λόγος του Δεληγιώργη στη Βουλή : **Κύριοι, μετά τελευταίαν ψηφοφορίαν μοι ανετέθη η εντολή του σχηματισμού νέου υπουργείου, ενόμισα δε ότι ήτο καθήκον της αντιπολιτεύσεως να το πράξη, αφ' ου επήλθεν αλληλοδιαδόχως διττή υπουργική κρίσις. [...] Η εντολή ήτις μας ανετέθη είνε δυσκολωτάτη. [...] Είνε δυσχερής προ πάντων διότι παρήλθε πολύς χρόνος και ο χρόνος παρέρχεται ενεπιστρεπτεί. Περί μεν των εξωτερικών συμφερόντων του τόπου αρκεί τις να ενθυμηθή, ότι σήμερον κατά πάσαν πιθανότητα άρχεται των συνεδριάσεων αυτού το εν Κων/πόλει διεθνές Συνέδριον. Ως προς δε το έργον των παρασκευών αρκεί να ενθυμηθή, ότι ουδέν εν σχεδίω έχομεν εισέτι αυτάς υπ' όψιν. [...] Επανειλημμένως εδηλώσαμεν εις την βουλήν οποίος είνε κατά την γνώμην ημών ο καταλληλότερος τρόπος προς τας στρατιωτικάς παρασκευάς και προς την κατασκευήν των εις ταύτας απαιτούμενων πόρων. Εϊπομεν ότι το κράτος δια να παρασκευασθή στρατιωτικώς δεν πρέπει να ευχαριστηθή με την απόκτησιν εθνοφυλάκων, αλλ' απαιτείται ν' αποκτήση την μόνην αληθή στρατιωτικήν δύναμιν, την του τακτικού στρατού.**
29-Νοε-76	**Είνε δε αληθές, ότι αν εγράψαμεν και γρα˙φομεν προσπαθούνες ζωηρότερον να εικονίσωμεν την θέσιν των πολιτικών μας, τούτο επράξαμεν χάριν του κοινού, όπως φωτισθή, διότι μέγα μερος της ελπίδος ήν είχομεν, ότι πλείστοι βουλευταί είναι δυνατόν να ακούωσι την κοινήν γνώμην δι' ησύχου τρόπου εκφραζόμενην, ή να κρίνωσιν ανεξαρτήτως των σημερινών του σχέσεων και συνδέσμων και παθών, εξέλιπε.**

1-Δεκ-76	Ο Κουμουνδούρος επισκέπτεται τον βασιλιά και **αγνοούμεν τι ιδιαιτέρας γνώμας αντήλλαξε μετά της Α.Μ. Εικάζομεν όμως, ότι εβεβαίωσεν αδυναμίαν του να συγκροτήση μόνος ισχυράν κυβέρνησιν. [...] Ως γνωστόν, η Βουλή τελευταίον αρκούντως εδυσφημήθη. Ελπίς δε πολλή ανετέθη εις την βασιλείαν. Εζήτησεν η κοινή γνώμη την επικτάτησιν δύο κομμάτων υπό δύο διακεκριμένας ιδέας, την του κ. Κουμουνδούρου εξυπηρετούντος, καθ' ημάς, ακουσίως ίσως και εν αγνοία του, τους πόθους της σλαυικής φυλής δια της πολιτικής του, και την του κ. Δεληγιώργη όλως εναντίαν, προτάσσουσαν σύστημα παρασκευής δι' οικονομιών και αξιοπρεπή αντίστασιν εις το σλαυικό ρεύμα, όπερ θα πνίξη ελληνικήν φυλήν. [...] Η ευφυία του κ. Κουμουνδούρου καλούμενου πάλιν εις την εξουσίαν και εκ τούτου νομίζοντος, ότι ευρίσκεθ αγαπητότερον το σύστημά του, ευρισκόμενου δε νυν ανευ της υποστηρίξως του κ. Ζαΐμη, και όμως ποθούντος την εξουσίαν, εύρε τρόπον πάλιν να δειχθή. Φαίνεται, ότι θέλει να ωφεληθή εκ δύο πραγμάτων, εκ της δυσφημήσεως της βουλής και εκ της εχθρότητος, ην πιθανώς ευρίσκει παρά τη σλαυική πολιτική η ιδέα του κ. Δεληγεώργη. Διότι εν η περιστάσει ευρισκόμεθα απειλούμενοι υπό των σλαύων εν τοις δούλαις ελληνικαίς επαρχίες και μέχρι τούδε εξυπηρετήσαντες αυτούς δια της ουδετερότητος και της βροντώδους πλήν κενής προπαρασκευής του κ. Κουμουνδούρου, δεν είνε καθόλου παράδοξον να υποδεικνύη η μεγάλη εκείνη δύναμις, ότι πάσα αιφνίδια μεταβοή της πολιτικής μας θα προεκάλει δυσαρέστους εντυπώσεις. [...] Η Ελλάς, ως αν εξυπηρέτει τα συμφέροντα του σλαυισμού, άμα είδε τας φυλάς εκείνας αξιούσας πρωτοβουλίαν εν τω υπέρ ελευθερίας αγώνι, δεν έσπευσεν αυτή να προλάβη και να είπη ότι σφετερίζονται δικαιώματα της. Αμα ενόησεν, ότι μεγάλη δύναμις θλιπτική υπεβοήθει τους αγώνες των σλαύων προς τούτο, έμεινεν *ουδετέρα* ως έμεινε, και ούτε δι' εν όπλον εφρόντισε. Μετά ταύτα πάλιν,ως δι' εξυπηρέτησιν των σλαυικων συμφερόντων παταγωδέστερα εζήτησε δια του κ. Κουμουνδούρου προπαρασκευάς δήθεν, εξαντλητικάς των δυνάμεων της βουλής δια να καγχάση ο σλαυισμός επί τη απραξία μας. Τοιαύτη υπήρξεν η πολιτική του κ. Κουμουνδούτου, ήτις έρχεται να μας εμβάλη ως κατά μοιραίον τινά επιρροήν ξένης πολιτικής, εις νέους πειρασμούς, και να ελπίση αυτή διάλυσιν βουλής, ήτις έσται δι' αυτού γινόμενη πτώσις της Ελλάδος, παρέχουσα καιρόν εις τους σλαύους γελώντας δια το γελοίον της θέσεως μας να φθάσωσιν μέχρις Ελευσίνος.Ενώ δ' απέναντι της πολιτικής ταύτης αντετάξαμεν την της νυν συμπολιτεύσεως δηλαδή την του κ. Δεληγεώργη, και έχομεν υπέρ αυτής την μεγάλην ψήφον του εξυβριζομένου μέχρι του Αίμου εθνισμού μας, ενώ προσπαθεί ο λαός τότε μόνος του ν' απελπισθή από των αντιπροσώπων του όταν τους ιδή ακόμη τυφλώττοντας,**
1-Δεκ-76	**Φαντασθήτε δ' εν τοιαύταις ημέραις κινδύνου της Ελλάδος, ενώ επί του τάπητος εν Κωνσταντινουπόλει κείται προ των Συνέδρων η δούλη Ελλάς, ης ζητούν να καταπατήσουν τα όρια αι ρωσικαί υπέρ εκτάσεως της Βουλγαρίας προτάσεις, εις τοιαύτας ημέρας όπου βλέπομεν καθαρά ότι ουδέν έπραξεν η κυβέρνησις Κουμουνδούρου και υφιστάμεθα τας συνέπειας, φαντασθήτε να ποθή να διαλύση την βουλήν τις; Ο κ. Κουμουνδούρος.**
1-Δεκ-76	Αναπαραγωγή αποσπάσματος από το γαλλικό βίβλιο *Η ασπίς της Ευρώπης και ο ιερός πόλεμος* με θέμα τη διανομή της Ανατολής
2-Δεκ-76	**Τι είνε το νέον υπουργείον; [...] Είνε νεά τις ιδέα το νέον υπουργείον Κουμουνδούρου; Δεν πιστεύομεν να αλλάσσουν εντός τριημέρου πεποιθήσεις και αρχάς και υποσχέσεις πανδήμους και ομολογίας οι πολιτευόμενοι. [...] Το νεον τούτο υπουργείον είνε το εκ του παρελθόντος του αποδειχθέν επιζήμιον εις τα συμφέροντα του ελληνισμού απέναντι του σλαυισμού**

3-Δεκ-76	**Χθες η Βουλή απέδειξεν έκτακτον υπομονήν απέναντι των περιστάσεων. Ο κ. Κουμουνδούρος εμφανισθείς ως νέα κυβέρνησις είπεν, ότι θέλει να παραπεμφθώσιν εις επιτροπήν τα νομοσχέδια του. Τώρα! [...] Καθ' ημας σήμερον το ζήτημα της παρασκευής του έινους είνε συνδεδεμένον προς ττην εξωτερικήν και εσωτερικήν τύχην της Ελλάδος. Πρέπει λοιπόν δι' αυτάς τας παρασκευάς να υπάρχη γνώμη κυβερνήσεως άκαμπτος, κυβερνήσεως, ήτις οδηγεί την πολιτικήν του έθνους. [...] Ποιάν λοιπόν *πολιτικήν γενικήν* έχει σήμερον απέναντι των έκτακτων περιστάσεων του ελληνισμού η επιτροπή, ήτις θα μας ορίση το σύστημα των παρασκευών; Η επιτροπή! Και τι είνε μια επιτροπή; Καθ' ημάς, από χθες δεν υπάρχει κοινοβουλευτικόν πολίτευμα, θεσμός κυβερνήσεως εν Ελλάδι. Εγένετο, δηλαδή εζητήθη να γίνη - αλλ' είνε αμφίβολον αν θα γίνη - το ποθούμενον. Να μένη η κυβέρνησις Κουμουνδούρου ως κατά μοιραίαν τινά απαίτησιν τώρα, εν ω συζητούνται εν τω Συνεδρίω τα όρια του ελληνισμού, να αναβληθώσι δ' ε' αόριστον πάσαι αι δυναταί μέθοδοι διορθώσεως του τόπου αυτού. [...] Δυστυχώς και ο καιρός παρέρχεται, και η προαγιγνόμενη τη Ελλάδι ζημία είναι ανεπανόρθωτος.**
4-Δεκ-76	**Εξακολούθησε και χθες εν τη βουλή η κατά το *φαινόμενον* συζήτησις, ενώ κατά βάθος είνε *στάσις* αποφάσεων, όπως είνει εν τω εμπορικώ κόσμω η λεγόμενη στάσις πληρωμών. Απορούμεν πως ακόμη υποφέρει η βουλή να παίζει, ως εάν την είχε μεθύσει ο κ. Κουμουνδούρος, ο οποίος και αυτός ήρχισε να αισθάνηται καρηβαρίαν. [...] Ας συνταχθή (η βουλή) περί μιαν εκπεφρασμένην πολιτικήν, την οποίαν δεν είνε δύσκολον να γνωρίσωσιν οι κ. κ. βουλευταί, εάν σκεφθούν, ότι το κυριότερον δια την Ελλάδα σήμερον είνε, ότι καταπατούνται ελληνικά εδάφη και πρόκειται ίσως να εκραγή πόλεμος επί *ελληνικής χώρας*...μεταξύ όμως τούρκων και σλαύων, μη υπολογιζομένων των ελλήνων, ως αν ήσαν αυτοί οι πτωχοί πέτραι και μόνον πέτραι επί του εδάφους του πολέμου εσπαρμέναι.**
6-Δεκ-76	**Τι διστάζει η βουλή να προβή εις οριστικήν απόφασιν επί του κυβερνητικού ζητήματος; Δεν εννόησαν ακόμη, ότι η κατά του κ. Κουμουνδούρου αντιπολίτευσις είχε και έχει άλλον βαθύτερον λόγον ή εκείνοι, ον πονηρώς ηθέλησαν να αποδώσωσιν αυτή οι *κουμουνδουρικα* φρονούντες, εν εις εκ των πρώτων ο της *Νέας Ημέρας*, ανέκαθεν φίλος των σλαύων, και άλλοι ενταύθα, ως δυστυχώς και ο της Στοάς; Δεν διστάζουν ούτοι να επιρρίπτωσιν όλην την ευθύνην των υπουργικών κρίσεων εις την αντιπολίτευσιν, αλγούντες δήθεν δια την επελθούσαν βραδύτητα εις την εκτέλεσιν των μεγάλων περί προπαρασκευών σχεδίων, ενω χθες ακόμη ο κ. πρωθυπουργός πανδήμως απεδείχθη μη έχων ούτε γραμμή σχεδίου εν νω! Δεν διστάζουσιν οι τοις σλαύοις δουλεύοντες να υβρίζωσιν όλον το έθνος των ελλήνων ως εις έριδας περιπίπτον, ενώ αυτοί ενίσχυσαν μέχρι τούδε μιαν προφανώς σλαυόφιλον πολιτικήν, καθ' ης φευ! ακόμη δεν ίσχυσεν η εθνική της αντιπολιτεύσεως και ήτις έφερε τα πράγματα εις αυτό το περίπλοκο σημείον. [...] Πταίουν οι έλληνες, πταίει η αντιπολίτευσις όταν καθ' όλον το θέρος εγύριζον χασμώμενοι εις Φάληρον οι υπουργοί μας ακουσίως υπηρετούντες τα σλαυικά συμφέροντα; Πταίον ιδόντες την ανθελληνικήν πολιτικήν ήτις μας εμάρανε, και όμως τόσον δύσκολον σήμερον την αντικατάστασιν της χάρις εις τας ραδιουργίας μεθ' ων συμμαχεί η εν τοις πράγμασι μέρες. [...] Δεν θέλομεν πλέον να επιτρέπηται να κατακρίνουν ημάς ως περί την εξουσίαν ερίζοντες εκείνοι, οίτινες κατήντησαν τον τόπον να μη έχη σήμερον κυβέρνησιν, ειμή εκείνην, ήτις δια της υπάρξεως της αθετεί τους όρους του πολιτεύματος μας και μόνον εις την σλαυικήν πολιτικήν συμφέρει να υπάρχη.**

7-Δεκ-76	**Γράφουσιν ημίν εκ πόλεως Μακεδονικής : "Ενταύθα μετά φρίκης ηκούσαμεν την ενδεχόμενην προσάρτησιν και της Μακεδονίας μας εις την Βουλγαρίαν. Είμεθα έτοιμοι δια παντός μέσου ν' αποκρούσωμεν πάσαν απόπειραν προς πραγματοποίησιν τοιαύτης τινός όθεν δήποτε απαισίας αποφάσεως. Αν μας εγκαταλείψωσιν οι κατά το παρόν περί υπουργείων μόνον σκεπτόμενοι αδελφοί ελεύθεροι έλληνες μετά των τούρκων ή και μόνοι θ' αντιταχθώμεν κατά των σλαυικών ορδών και θα προτιμήσωμεν να κατασυντριφθώμεν, παρά ζώντες να είδωμεν την αγίαν πατρίδα μας ήτις εγέννησε τους Αλέξανδρους και Αριστετέλεις και ήτις υπήρξεν εν των φωτοβόλον κέντρων του ελληνισμού να γείνη Σκυθία.**
8-Δεκ-76	**Πάσαι αι από των διαφόρων επαρχιών της Τουρκίας αποσταλείσαι αναφοραί προς το οικουμενικόν Πατριαρχείον δι' ων εφίσταται η προσοχή της τουρκικής κυβερνήσεως περί μη μονομερούς απονομής προνομίων τοις σλαύοις υπηκόοις αυτής, επί τω λόγω ότι ούτοι επανέστησαν [...] Εν τη επιστολή ταύτη η τε Ιερά Σύνοδος και το Εθνικόν Συμβούλιο παρακαλούσι τον Πατριάρχην ού μόνον να παραστήση το άδικον της παραγκωνίσεως των φιλήσυχων υπηκόων της Τουρκίας δια της απονομής προνομιων μόνον τοις σλαύοις, αλλά και διαμαρτύρονται δια την υπό των Βουλγάρων ανέκαθεν γεωγραφικών ορίων, δια της επεκτάσεως της χώρας αυτών ου μόνον εντεύθεν του Αίμου, αλλά και μέχρις αυτής της Θράκης και Μακεδονίας.**
8-Δεκ-76	**Συγκινητικός λίαν είνε ο υπέρ των δικαιωμάτων της Ελλάδος ζήλος των εν Τουρκία ελληνικών πόλεων, μάλιστα εκείνων, αίτινες ευρίσκονται εν τω μέσω του κλυδώνος του σλαυισμού, ώστε και τους οθωμανούς αυτούς να βλέπωσι συμμεριζόμενους τα υπέρ της Ελλάδος αισθήματά των.**
9-Δεκ-76	**Τι νομίζετε ότι έγεινε χθες εν τη Βουλή; Εψηφίσθησαν νόμοι άλλοι περί προπαρασκευών; Εψηφίσθησαν οικονομικοί νόμοι ένεκα των μεγάλων εθνικών αναγκών; Όχι. Εψηφίσθη νομοσχέδιον περί προσθήκης δύο ακόμη υπαστυνόμων εν τη διοικητική αστυνομία Αθηνών και Πειραιώς και περί αυξήσεως του αριθμού των κλητήρων κατά 50.**
12-Δεκ-76	Από Νέα Ημέρα της Τεργέστης : **Η Ελλάς μετά την επονείδιστον διαγωγήν των εν Αθήναιας ουδένα έχει πλεον αντιλήπτορα…Εννοούν, ότι εζημίωσεν δια της διαγωγής των το έθνος όσον δεν θα ηδύνατο να ζημιώσωσιν αυτό οι ασπονδότεροι εχθροί…Μια όλη ζωή αφοσιώσεως εις την πατρίδα και αυταπαρνήσεως δεν θα αρκέση όπως λησμονήθή η κατά τον τελευταίον μήνα διαγωγή των."** Το σχόλιο της Εφημερίδος σε αυτά είναι πως :**Αναγινώσκων τις τας ανωτέρω νομίζει πλέον ότι η πατρίς μας ευρίσκεται υπό το βάρος βαρύτατου εγκλήματος.[...] Δυνάμεθα λοιπόν πολύ καλά να υποθέσωμεν, ότι όλην αυτήν την πληγήν κατά της Ελλάδος ην δεν ελάβομεν ούτε επί των τραγικών ημερών του Δήλεσι, ούτε θα ελαμβάνομεν αν ευρισκόμεθα εν εμφυλίω πολέμω, όλην κατήνεγκε το υπουργείον Κουμουνδούρου δια των διεφθαρμένων οργάνων του. Και τούτο διότι δεν αγανακτεί σήμερον ως κυβέρνησις ν' αποκρούση την βαρείαν κατά της πατρίδος μομφήν. Εινε Έλληνες λοιπόν οι υβρίζοντες σήμερον την Ελλάδα. Είνε Έλληνες; Εις δε τους ξένους δημοσιογράφους (του ολίγους εννοείται), οίτινες χωρίς καλώς να εξατάσωσι πεισθέντες εις πονηράς εισηγήσεις εκήρυξαν την καταδίκην της Ελλάδος ως διατελούσης εν υπουργική κρίσει, ενώ τοιαύτα διαδραματίζονται, ηθέλομεν ειπεί: "Τι θα επράττετε σεις, δημοσιογράφοι, αν η πατρίς σας ευρίσκετο εις ην θέσιν η Ελλάς απέναντι του σλαυισμού και της δολιότητος μεθ' ης ενέπαιξαν την κυβέρνησίν της εν έτος ολόκληρον.[...] Αυτά θα ελέγομεν εις τους δημοσιογράφους εκείνους μολονότι είνε περιττόν, διότι απεδείχθη και τελευταίον ακόμη επί Βούλγαρη, ότι η δυστυχής Ελλάς πάντοτε, οσάκις έχη κλονιζόμενον υπουργείον, είνε καταδικασμένη να δυσφημήται υπ' αυτού εν τω ευρωπαϊκώ τύπω και ενώπιον της βασιλείας.**

14-Δεκ-76	Από την Οικονομική Επιθεώρηση γίνεται παραλληλισμός της σημερινής Ελλάδος με την αρχαία Αθήνα για το θέμα των προπαρασκευών και κλείνει το άρθρο ως εξής: **Πόσο διαφέρουσι τα αντίστοιχα φαινόμενα του νεωτέρου βίου της Ελλάδος! Νομίζει τις ότι ονειρεύεται. Ενα υπάρχη ενότης ζωής εις το πείσμα του φεύγοντος και ανανεούμενου χρόνου, οι 90 χιλιάδες πολεμισταί της Αθηναϊκής Δημοκρατίας εγείρουσι τους ώμους απέναντι των 15 χιλιάδων της όλης σήμερον Ελλάδος, οι 1200 ιππείς των αρχαίων Αθηνών μειδιώσι προς τους εν τω πεδίω του Άρεως 283 διαδόχους των, και η σημαία των 300 δημοκρατικών τριήρεων διαβαίνει υπερήφανος κατ' εμπροσθεν της πρώρας τω δύο μόλις πλοίων του ημετέρου ναυτικού.**
15-Δεκ-76	**Ο Μιδάτ πασάς σώζει την Ελλάδα, διότι αν δεν υπήρχεν ούτος ο μεγαλουργός τούρκος ανήρ κηρύττων το Σύνταγμα εν Τουρκία και εξευτελίζων τας ανοήτους προφάσις της βίαιας κατακτητικής ορμής των σλαύων, είμεθα χαμένοι, μεθ' όλην την πονηρίαν του υπουργείου, όπερ ανακήρυξεν ελεεινήν την Ελλάδα, εγέννησε τον πόθον του ελληνικού κόσμου και να φανώμεν αξιοπρεπείς, έπεισεν ότι δεν έχομεν τίποτα, ούτε λογον, και ενεκολπώθη την ιδέαν των προπαρασκευών εν τη ώρα των κινδύνων, δηλαδή του κοσκινίσματος δια τον μη θέλοντα να ζυμώση. [...] Εν τούτοις ευρέθη ο Μιδάατ - πασάς ευτυχώς απέναντι των κυβερνητών της Ελλάδος φιλελληνικώτερος και σώζει το ελληνικόν στοιχείον πράττων ως πράττει, διότι ουδεμία πλέον αξίωσις ρωσική θα ισχύση εκτός αν θέλη η Αγγλία**
17-Δεκ-76	**Η υπουργική κρίσις πρέπει τωόντι αφεύκτως και ταχέως να λήξη.[...] Είνε ακόμη καιρός. Ο κίνδυνος έφθασεν εις την ακμήν του. Ο αγών άγεται να περιορισθή μεταξύ μόνων των ανατολιτών. Είνε αίσχος, είναι παραφροσύνη ν' αναγκάζηται η Ελλάς ν' αναμένη την εαυτής σωτηρίαν από της ικανότητος και της δραστηριότητος τούτου ή εκείνου του μεγάλου βεζύρου και ν' άγηται να πεισθή, ότι η σωτηρία του ελληνισμού έγκειται εν τη σωτηρία της Τουρκίας, αν κατορθώση αυτή αφ' ευατής να σωθή. Ολίγη σύνεσις, ολίγη αυταπάρνησις, ολίγος πατριωτισμός επί πλεον μεταξύ των ηγετών των μερίδων, και τα πάντα θέλουσιν οικονομηθή, και η κουμουνδουρική φατρία θέλει διδαχθή, ότι συνταγματικόν πολίτευμα δεν θα πη παλαίστρα εν η λαμβάνουσι το γέρας η δεξιωτερα πονηρία, η αγυρτία και η θρασεία κατεργαριά.[...] Απαλλάξατε την Ελλάδα από της τυραννίας των αγυρτών, δότε αυτή κυβέρνησιν αξίαν εαυτής [...]Γρηγορώμρν πάντες σήμερον υπέρ πάσαν άλλην εποχήν και σπεύσωμεν καθόσον δεν παρουσιάζονται καθ' εκάστην περιστ᾽σεις καθ' ας τα έθνη σώζονται και μεγαλύνονται. Κατόπιν άλλα.**
17-Δεκ-76	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία από Οδησσό: **Πολλά και διάφορα πάλιν έγραψαν αι ρωσικαί εφημερίδες όσον αφορά τον ελληνισμόν η κυρίως την ελευθέραν Ελλάδα ζητούσαι αφ' ενός μεν ν' αποδείξωσιν ότι εν Ηπείρω και Θεσσαλία ο ελληνισμός απεσβέσθη, αφ' ετέρου δε προτρέπουσαι την ελληνικήν κυβέρνησιν όπως κηρύξη πόλεμον κατά της Τουρκίας, και ευρίσκουσαι ότι η μόνη προς τούτο κατάλληλος ώρα είναι η παρούσα.**

19-Δεκ-76	Απόσπασμα **εκ του άρτι εκδοθέντος *Επιλόγου της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους* του σοφού καθηγητού κ. Παπαρρηγόπουλου :Πολευειδώς και πολυτρόπως λοιπόν ο Ελληνισμός πρωταγωνιστεί και νυν όπως αείποτε, και νυν ίσως πλειότερον παρά εν τισί των περιπετειών του μικρού αυτού βίου από της Θράκης μέχρι της Λακωνικής και από της Χειμάρας μέχρι της μικράς Ασίας.Κατά τα τελευταία είκοσιν έτη, τα επέκεινα του Αίμου και του Σκάρδου σλαυικά φύλα ηθέλησαν να δώσωσιν σημεία τινά ζωής. Ιδίως οι Βούλγαροι, οι επί 400 έτη βαθύτατον κοιμηθέντες ύπνον, αφυπνίσθησαν αίφνις και ου μόνον επιχείρησαν να χωρισθώσιν από της μητρός εκκλησίας, αλλά ηξίωσαν να επεκτείνωσι την εκκλησιαστικήν αυτών εξαρχίαν, ην ίδρυσαν επί τη προσδοκία της πολιτικής αυτονομίας, εις μέγα μερος της Θράκης και της Μακεδονίας. Το ανυπόστατον των αξιώσεων τούτων απεδείχθη εν τοις προτέροις. Το δε μέτρον της ζωτικότητας αυτών ανεφάνη εν ταις παρούσαις ημέραις. Ουδένα φθονούμεν εκ των λαών όσοι ζητούσι να απαλλαγώσι του ζυγού της τουρκικής τυραννίας. Αλλά ποιά σύγκρισις ειμπορεί να υπάρξη μεταξύ Σλαύων τούτων και ημάς; Ηθέλομεν νομίσει ασεβές να αναφέρωμεν ενταύθα τους άθλους και τας συμφοράς της μεγάλης επαναστάσεως. Αλλά τω 1866 η Κρήτη εξεγερθείσα κατορθώσα να αντιστή επί τρία όλα έτη εις άπασας τας δυνάμεις του οσμανικού κράτους, νεμομένου επί τότε τους θυσαυρούς της εσπερίας Ευρώπης. Ουδ' έπεσεν ειμή αφού δια του εν Αρκαδίω ολοκαυτώματος αείμνηστον κατέστησε τον αγώνα αυτής. Νυν δε εξηγέρθη η Σερβία μετά 50 ετών αυτόνομου βίου, μετά πεντεκαιδέκα ετών αδιαλείπτους προπαρασκευάς. Και ούδ' επί τρείς μήνες ηδυνήθη ν' ανθέξει εις τους τουρκικούς στρατούς, καίτοι ως εκ της θέσεως αυτής μη δυνάμενους να έχωσι την επικουρίαν των ναυτικών αυτών δυνάμεων, ουδ' έκλεισε την ήτταν αυτής δια κατορθώματος οπωσούν λόγον αξίου. Δεν λέγομεν τι περί του ονομασθέντος βουλγαρικού κινήματος, το οποίον ήθελεν είναι γελοίον, ενα δεν καθηγιάζετο δια των σφαγών τας οποίας προκάλεσε. Ούτως έχει ο Ελληνισμός κατά την κρίσιμον ώραν καθ' ην συμπληρούμεν τον Επίλογον τούτον της ιστορίας αυτού. Η εν Ευρώπη και εν τη παραλία της μικράς Ασίας οσμανική κυριαρχία αποκλίνει προδήλως προς την δύσιν αυτής. Δύο δε παρίστανται οδοί προς την αναπλήρωσιν της οσήμεραι μαραινόμενης ταύτης δυναστείας. Ή η Ανατολή θέλει παραδοθή βαθμηδόν εις την φυλήν εκείνην, ήτις επί τρισχίλια έτη πολλάκις μεν προέστη αυτής, αείποτε δε, και νυν εισέτι, επέχει προέχουσαν εν αυτή τάξιν ή οι ιθύνοντες των πραγμάτων του κόσμου τούτου, επαναλαμβάνοντες το λάθος της 13 εκατονταετηρίδος, θέλουσι διανείμει προς αλλήλους τας χώρας ταύτας. Αλλά τούτο πράττοντες θέλουσι δημιουργήσει ενταύθα πολυαρχίαν, και ανταγωνισμούς ποικίλους, και αφορμάς πολέμων αδιαλείπτων, δι' ων, αντί να λυθήτο ανατολικόν ζήτημα, θέλει απεναντίας αποβή είπερ ποτέ πολύπλοκον. και θέλει πιθανώτατα παρασκευασθή η των Σλαύων κυριαρχία, όπως προ πέντε εκατονταετηρίδων, δι' ομοίου πολιτεύματος, παρασκευάσθη η κυριαρχία των Τούρκων.**
24-Δεκ-76	Απάντηση σε άρθρο του Εθνοφύλακα για την πολιτική κατάσταση : **Αλλ' εν των άρθρω ενθυμήθη τώρα μόλις ο *Εθνοφύλαξ*, ότι οι *λεγόμεναι προπαρασκευαί εναυάγησαν*. Δόξα σοι ο Θεός! Αλλά που ήτο ο Εθνοφύλαξ ότε οι αρχηγοί της αντιπολιτεύσεως Δεληγιώργης και Τρικούπης διεκήρρυττον εν τη Βουλή σαφώς αυτό το οποίον ο Εθνοφύλαξ τώρα λέγει, ότε η Βουλή έκλεισε πλέον τας πύλας της;**

24-Δεκ-76	Αναπαραγωγή άρθρου ανταποκριτή από εφημερίδα της Κολωνίας ο οποίος μιλώντας για τους Βούλγαρους λέει : **Λαός ζων ως οι Βούλγαροι και μη έχων άλλο μέλημα, ή τον επιούσιο άρτον, δεν διψά ελευθερίαν και δεν βαυκαλίζεται υπό φιλοδόξων ονείρων. Προ της τελευταίας επαναστάσεως οι Βούλγαροι έζων ήσυχοι εν τοις καλύβαις των. Ως πάντες οι νοερώς απημβλυμένοι άνθρωποι, είνε καλοκάγαθοι. Η δε βραδύνοια δεν επιτρέπει αυτοίς να εννοήσωσι τινών αγαθών στερροούνται. Τους Βούλγαρους κατέστησαν δυστυχείς επικατάρατοι ξένοι πράκτορες και φανατικοί ιερείς. Δεν άνηψαν ούτοι λαμπάδα φωτίζουσα αλλά δάδα πυρπολούσαν. Εξετάζων τις το πολύ του λαού, το διεσπαρμένον εν τοις χωρίοις, πείθεται ότι ο άνανδρος και χαύνος ούτος πληθυσμός ουδέποτε διενοήθη να ζητήση μεταρρυθμίσεις και βελτίωσιν της τύχης του, ήτις άλλως τε δεν φαίνεται και τόσον άθλια και ότι είνε όλως άωρος προς πλήρη ανεξαρτησίαν. Ο Βούλγαρος είνε άπειρον παιδίον και χρήζει οδηγού. Υπό το κράτος των Τούρκων ζη τουλάχιστον τόσον ευτυχής, όσον θα έζη και υπό το κράτος των Ρώσων.**
26-Δεκ-76	Αναπαραγωγή άρθρου από Ιταλική εφημερίδα : **Η ρωσική πολιτική δεν μεταλλάσσει. Εάν συχνά βαίνει με βραδεία βήματα, τα βήματά της όμως είνε ασφαλή και πάντοτε έχει υπ' όψιν την λείαν. Κάλλιστα δε δύναται τις σήεμρος να ειπή, ότι η λεία προς ην αποβλέπει εν Ευρώπη είνε η Κωνσταντινούπολις [...] δεν τείνει εις το να γίνη κυρία αυτής. Θέλει όμως να πλησιάση προς αυτήν. Θέλει από της Βουλγαρίας να κατέχη την Κωνσταντινούπολιν [...] Και όμως είναι λίαν πιθανώς θα επενίδωμεν μεταξύ Ρωσίας και Αγγλίας την αυτήν πάλην εν τη Ελληνο-σλαυική χερσόνησο του Αϊμου [...] Η Κωνσταντινούπολις δεν είνε δυνατόν να μείνη επί πολύ έτι εις οθωμανικάς χείρας, ουδ' είνε δυνατόν να γίνη ουδετέρα πόλις. Η Κωνσταντινούπολις *πρέπει να περιέλθει από τας χείρας των τούρκων εις χείρας ελλήνων*, οίτινες θα καταστήσωσι πρωτεύουσαν του μεγάλου ελληνικού έθνους όπως η Ρώμη έγεινε πρωτεύουσα της όλης Ιταλίας. [...] Η αρχή των εθνικοτήτων πρέπει να εφαρμοσθή. Τούτο είνε το δόγμα του σημερινού πολιτισμού, το να συναθροίση εν ενί εθνικώ σώματι τους λαούς τους ομιλούντος την αυτήν γλώσσαν και έχοντας την αυτήν θρησκείαν. Ούτως ορίζεται το μέλλον της Ελληνο-σλαυικής χερσονήσου. Ημέραν τινά πρέπει να γίνη, και θα γίνη μεγάλη Ελλάς με όλα τα ελληνικά στοιχεία και μεγάλη Σερβία με τας σλαυικάς χώρας, οι δε τούρκοι θα μείνωσιν εν τοις βασιλείας τούτοις ως συγκάτοικοι υποκείμενοι εις τους νόμους της πλειονότητας. Και θα ήνε δίκαιον.**
ημερομηνία	**θέμα**
6-Ιαν-77	Σχολιασμός της Εφημερίδος πάνω σε άρθρο από τη *Νέα Ημέρα* όπου αναφέρεται πως η Ελλάδα επισπεύδει τηνα γορά πολεμικου υλικού, πως **πολύ αργά ενόησεν ο κ. Κουμουνδούρος τας πονηρίας αυτάς, γνωρίζομεν δε πολύ καλά τα σχέδιά του. [...] Αλλ' όταν δια τοιούτων κατεργαριων ζητείται να εξαπατηθή η Ευρώπη, πολύ δίκαιον έχει αυτή να φέρηται όπως φέρεται.**
6-Ιαν-77	**Το Εθνικόν Πνεύμα της χθες περιέχει κρίσιν του *Επιλόγου της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους* του κ. Παπαρρηγόπουλου. Ήτο περιττόν, αφού το Εθν. Πνεύμα είνε εφημερίς αντιπρόσωπος της σημερινής πολιτικής της Ελλάδος. Εκτός αν θέλη ν' αποδείξη τον κ. Παπαρρηγόπουλον ατελή ιστορικόν και παύσαντα να ήνε τοιούτος.**

7-Ιαν-77	**Είνε γνωστόν εις ποίον σημείον έφθασε το λεγόμενον ανατολικόν ζήτημα. Έφθασεν εις σημείον, καθ' ο ή θ' αναγκασθή η Ρωσία να διακυβεύση τας δυνάμεις της χάριν της επιρροής ην θέλει να εξασκή, ή θα ενδώση επαισχύντως και θα χάση επί έτη το επί των αγραμμάτων γόητρό της. Την κρίσιμον ταύτην περίστασιν εξυπηρέτησε πολύ ο ελληνισμός κατορθώσε να μη υποβοηθήση τα σλαυικά επαναστατικά δήθεν τεχνάσματα. [...]Απόδειξις δε, ότι όλαι αυταί αι σλαυικαί επαναστάσεις ήσαν ρωσικόν τέχνασμα, είνε ότι αυτή η Σερβία, η οποία πρωτηγωνίστησεν ούτως ή άλλως, σήμερον σχεδόν βλέπει ότι ηπατήθη, εγένετο παίγνιον και αντιπαθεί προς την προστάτιδά της δήθεν. Εν τούτοις η Ευρώπη, η οποία, αν δεν υπήρχε Κουμουνδούρος εν ημίν θα έβλεπε σήμερον χαίρουσα ελληνικόν ζήτημα μάλλον σύμφωνον προς την ιστορίαν των πραγμάτων, ή νεοφανές και ψυχολογικώς και εθνικώς και προσδοφρόνως απονενοημένον και ημιβάρβαρον σλαυικόν, η Ευρώπη, ήτις περιφρονεί τας μωρας μας κατόπιν εορτής φωνάς, μόνον και μόνον, όπως αποδείξη, ότι θα τας εσέβετο αν δεν ήσαν μωραί και αν ήρχοντο εγκαίρως να την ευκολύνουν απέναντι των τραχυφώνων άλλων απαιτήσεων, η Ευρώπη ενόησε βαθύτατα ποιός ήν ο σκοπός της Ρωσίας εν όλη τη παρασκευασθείση μαριονετική παραστάσει των επαναστάσεων. [...]Αν έμεινεν ανοήτως ουδετέρα η Ελλάς,όταν έπρεπε να ενεργή δια της κυβερνήσεώς της ως Ελλάς εν τω κόσμω και όχι ως οπαδός των σλαυικών εθνών [...] σήμερον όμως βλέπει προφανή την ανάγκην της θετικής και αμέσου παρασκευής, ην προ μηνών πολλών εζητήσαμεν, και θα θελήση αυτήν ως σημαίαν έχουσα ν αμας κατσικάση πάλιν εισ υπακοήν, με μόνην την διαφοράν όμως, ότι όταν ημείς την εζητούμεν, ηθέλαμεν αυτήν δ' άλλον σκοπόν, και δι' άλλον τώρα είνε φόβος ότι θα την μεταχειρισθή η κουμουνδουρική κυβέρνησις.[...] Συμπεραίνοντες παρακαλούμεν να συνέλθη η βουλή, να εξελέγξη η την απερισκεψίαν ή την εκ προθέσεως κακήν πολιτείαν του νύν υπουργείου και να μην επιτρέψη εις αυό να κλέπτη προς διαστροφήν τας ιδέας της αντιπολιτεύσεως, να επιβάλη δε εις διάδοχον υπουργείον ζωηράν, ειλικρινή και θαραλλέαν μετ' απαιτήσεων συνεννόησιν μετά της γείτονος επικρατείας, σύντονον δε και άμεσον και δυνατήν παρασκευήν.**
9-Ιαν-77	**Αι εορταί παρήλθον. Η Βουλή πρόκειται ταχύτατα να συνέλθη πάλιν. Θα έχη ενώπιον της σπουδαία αποτελέσματα γεγονότων και σπουδαία γινόμενα. Θα έχη να ορίση τέλος πάντων την θέσιν της Ελλάδος εν τω μεγάλω ανατολικώ κυνεώνι. Ούτε εγένετο τούτο ακόμη, ούτε θα γίνη, ενοσω ισχύει παρ' ημίν το κράτος της εξοικονομήσεως των περιστάσεων εν φόβω μη τοι αποφασίση τι, το οποίον δύναται να αποτύχη. Ολίγοι, εννόουν την έκτακτον θέσιν της Ελλάδος από της πρώτης στιγμής της ανεξαρτησίας της, θέσιν διαρκώς υποβεβλημένην εις τα των εν τη Ανατολή διαδραματιζομένων και κατά συνέπειαν ήκιστα δυνάμενην να δεικνύη ευρρυθμίαν εντελώς ανεξαρτήτου και ελευθέρως συντεταγμένου κρατους μάλλον δε δυνάμενην να δεικνύη συνέχειαν της ακαταστασίας, ην γέννουν αι επαναστάσεις, διότι εξακολουθεί δι' ημάς η μεγάλη της Ελλάδος επανάστασις. [...] Λοιπόν θα έχη η βουλή, η οποία έρχεται, να εννοήση και αμέσως: Α' ότι της Ρωσίας τα μεγάλα σχέδια εύρον προσκόμματα ανυπέρβλητα, αυτήν ταύτην την διάθεσιν ην έδειξεν η Ευρώπη, ότι δύναται να ενδώση, αν πραγματικώς το κράτος της Ρωσίας τοσούτον εξηπλώθη εν Ανατολή [...] Β' ότι της Ελλάδος η θέσις εν τη περιστάσει ταύτη είνε καλή τόσον, ώστε να αποδείξη εκείνο το οποίον δεν κατόρθωσε εν έτος ν' αποδείξη, την φυσικήν δηλαδή υπεροχήν της εν τοις λαοίς της Ανατολής. [...] Ταύτα έχει να σκεφθή η βουλή των ελλήνων αμέσως συνερχόμενη, και προς ταύτα πρέπει να διαρρυθμίση και την υποστήριξην, ην θα δώση εις νέαν κυβέρνησιν, και τα καθήκοντα, διπλωματικά πολιτικά και στρατιωτικά, τα οποία θα επιβάλη εις αυτήν.**

15-Ιαν-77	Απόσπασμα από το διάλογο του Κουμουνδούρου με τον πρέσβη της Αγγλίας που γράφτηκε στην *Νέα Ημέρα* : ***Θεωρών ως επικείμενον τον μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας πόλεμον, οφείλω να δηλώσω από τούδε εις την Ευρώπην, ότι δεν πρέπει πλέον ν' απευθυνθή προς ημάς, εάν επιθυμή να μη γεννηθώσι περισπασμοί εκ των ελληνικών επαρχιών. Ημείς μεν ως κράτος ανεξάρτητον δεν προτιθέμεθα να κηρύξωμεν τον πόλεμον κατά της Τουρκίας, αλλ' εάν η Κρήτη θελήση εκουσίως να λάβη τα όπλα, μη ζητήσητε να εκτελέσωμεν έργα χωροφυλακος, διότι δεν θα υπακούσωμεν.*** Ο κ.Στούαρτ έμεινε έκπληκτος από αυτή την ειλικρινή δήλωση και ρώτησε αν θα πρέπει να την εκλάβει σαν αλλαγή πολιτικής για να του απαντήσει ο Κουμουνδούρος πως ***η πολιτική της κυβερνήσεως μένει η αυτή αλλ' η μόνη διαφορά είνε, ότι δεν θα παραγάγη πλέον τα αυτά αποτελέσματα, διότι η ελληνική κυβέρνησις, εγκαταλειφθείσα υπό της Ευρώπης, απώλεσε πλέον παν δικαίωμα και μέσον επιδράσεως επί του έξω ελληνισμού.*** Ακολουθεί το σχόλιο της Εφημερίδος **"Ολα, ως εννοείτε βέβαια, δια το καλόν των σλαύων και την αδοξίαν της Ελλάδος"**
15-Ιαν-77	**Ο *Χρόνος* προσβάλλει αμειλίκτως τον υπό του Στάνφορδ εκδοθέντα εθνογραφικόν της Τουρκίας πίνακα, καθ' όν αποδεικνύονται ως χώραι ελληνικαι αι επαρχίαι της Μακεδονίας και Θράκης, οι δε Βούλγαροι περιορίζονται εις την ιδίως Βουλγαρίαν εκείθεν του Αίμου.[...] Ιδία δε περί του χάρτου του Στάνφορδ ομιλών λέγει τα εξής: "*Η των λεπτομερειών ακρίβωσις αποδεικνύει ότι ουδέν (!;) υπάρχει υγιές ε λόγον κύρος υπέρ της εκτάσεως της ελλ. φυλής εις την βόρειον Θράκην και Μακεδονίαν. Τω όντι ο χάρτης παριστάνει όσα οι εν Αθήναις φιλοπάτριδες, οι οπαδοί της Ορθοδόξου Εκκλησίας και οι έλληνες οι τοις τούρκοις επόμενοι εν Κωνσταντινουπόλει επιθυμούν να ήνε πραγματική αλήθεια.[...] Εις τους έλληνας βεβαίως και εις τους άλλους είνε πράγμα λυπηρόν το παρατηρείν ότι λαός πρωταγωνιστήσας εν τη ιστορία κατέχει χώραν σμικρότατον εν πίναξιν εθνογραφικοίς αλλ' οπωσδήποτε πρέπει να στέρξωσιν το ατύχημα (!)."* Επί του άρθρου τούτου του *Χρόνου* η τεργεσταία *Νέα Ημέρα* γράφει μεταξύ άλλων : *"Επί τοιαύτη διαδόσει της προλήψεως ταύτης (ότι ολιγαριθμώτεροι των Βουλγάρων είνε οι εν Θράκη και Μακεδονία έλληνες) πταίομεν αναντιρρήτως και ημείς αμελήσαντες όλως να φωτίσωμεν εγκαίρως το δημόσιον και επιτρέψαντες να διαδίδωνται ακωλύτως υπό των πολεμίων του ελληνισμού φήμαι υποσκάπτουσαι το εθνικόν μέλλον"* Βεβαίως πταίει και α υ τ η .**
17-Ιαν-77	Λόγος του Ιγνάτιεφ με τον οποίο κήρυξε τη λήξη της συνδιάσκεψης της Κωνσταντινούπολης
19-Ιαν-77	**Είνε πολλά και ποικιλοτρόπως εξηγούνται. Η εις Αθήναις άφιξις και διαμονή του στρατηγού άνευ προφανούς ανάγκης κατέστη θέμα σκανδαλωδών υπονοιών. Πολλά διαδίδονται και ουκ ολίγα πιστεύονται. [...] Εν μέσω όλων τούτων η εμφάνισις του πολυμήχανου ρώσου διπλωμάτου, η διάθεσις ην φαίνεται έχων εις το να ενισχύση την άκριτον πορείαν του υπουργείου μας η σύμπτωσις της ομοιότητας των επιδεικνυμένων φρονημάττων του προς τα του υπουργείου μας και τινών μεγαλοιδεατών δήθεν[...] πάντα ταύτα δικαιώς γίνονται αντικείμενον πολλών σχολίων, ήλθε δε να τα επικρατύνη το χθεσινόν γεγονός προ των ομμάτων μας.** Ο Ιγνάτιεφ συναντήθηκε με επιτροπή *τσούτιδων* οι οποίοι και τον ζητωκραύγασαν γεγογός που σχολιάζει η Εφημερίδα ως εξής: **Θεωρούμεν δε το γεγονός προπαρασκευασμένον, διότι αν αληθώς ως μακεδόνες και ουχί ως βούλγαροι η ως τυφλά και ανόητα όργανα προσήλθον οι *τσούτιδες*, έπρεπε να έχη γνώσιν τουλάχιστον ο ενταύθα μακεδονικός σύλλογος, όστις κάλλιον παντός άλλου υπό έποψιν σχέσεως προς τον ελληνισμόν γνωρίζει τα συμφέροντα της Μακεδονίας. Αλλ' ημείς είδομεν αμέσως μακεδόνας εντίμους ενταύθα αποκηρύττοντας το γεγονός διαμαρτυρόμενους δια την μωράν ταύτην εκδήλωσον προς ένα δήθεν προστάτην της εν τη Ανατολή, και μάλιστα εν τη Μακεδοία, ευδαιμονίας (!), και χαρακτηρίζοντας ως άξιαν ξυλοκοπήματος την άθλιαν ομάδα. Πάντα λοιπόν, και η άγνοια αυτή των ζητωκραυγασάντων και η αμάθεια των και ο**

	μυστικός τρόπος δι' ου συνήλθεν, και η εκλογή των προσώπων εις ο απηυθύνθησαν, πάντα πείθοσιν ότι ήτο κωμωδία παρασκευασμένη, δια να ερζάζηται ίσως από της χθές ο τηλέγραφος και να λέγη, ότι εν μέσαις Αθήναις εγένετο διαδήλωσις σλαυισμού υπέρ του Ιγνάτιεφ. Κωμική διαδήλωσις! Αναφέρεται επίσης πως συνεδρίασε ο Μακεδονικός Σύλλογος για το παραπάνω γεγονός και αντιπροσωπεία μετέφερε στον Κουμουνδούρο **οτι αποκρούοσι τα γινόμενα υπό ολίγων συναθροισθέντων υπό τα παράθυρα του Ιγνάτιεφ, αποκρούουσι πάντες οι Μακεδίνες, των οποίων η καρδία πάλλει πάντοτε υπέρ του ελληνισμού και το μόνον όνειρον είνε η μετά της ελευθέρας Ελλάδος ένωσις, πάς δε ο προς ταύτην λόγω ή έργω αντιπράττων είνε φυσικός αυτών εχθρός. Ο κ. Κουμουνδούρος απήντησεν εις την δήλωσιν των Μακεδόνων, ότι δεν πρεπει ν' ανησυχώσει δι' ασήμαντον γεγονών και...και....και....τουθ' οπερ εις την γλώσσαν του σημαίνει: Μη χάνεσθε! Εκείθεν το πλήθος ετράπη εν ενθουσιασμώ τας κεντρικώτερας οδούς της πόλεως άδον το εξής γνωστόν άσμα κατά του σλαυισμού.** ***Του πανσλαυισμού η ψώρα / Μακεδόνας δεν μολύνει/ ούτε του απομακρύνει/ από τον ελληνισμόν/ Θάλθη, θαλθη και μια μέρα/ που θα ξεσχισθούν συνθήκαι/ κι όποιος σ' άλυσον έμβηκε/ πάλιν ελεύθερος θα βγή/ Είμαι έλλην και όχι σλάβος/ ξεύρω την καταγωγήν μου/ κ' η ελληνική ψυχή μου/ ελευθέρα πάντα ζη.***
19-Ιαν-77	**Ιδού και η διαμαρτύρησις των ενταύθα Μακεδόνων εντόνως γεγραμμένη : "Συναθροισθέντες ολίγοι τινές άνθρωποι αμφιβόλου καταγωγής σήμερον [...] εποιήσαντο διαδήλωσιν υπέρ αυτου (**του Ιγνάτιεφ) **και απέστειλαν προς αυτόν επιτροπήν ήτις τον ηυχαρίστησε δια τας υπέρ των εν Μακεδονία Βουγλγάρων προσπάθειας αυτού. Οι ενταύθα παρειδημούντες Μακεδόνες διαμαρτύρονται πάση δυνάμει κάτα της πράξεως ταύτης ανθρώπων τους οποίους μηδαμινά όργανα εξ αγενών ορμώμενα ελατηρίων παρώρμησαν να προβώσιν εις το διάβημα τούτο, οίτινες ούτε τους ενταύθα Μακεδόνας, ούτε ουδένα άλλον ή εαυτούς, οι μίσθιοι αντιπροσωπεύουσιν. Οι ενταύθα παρεπιδημούντες Μακεδόνες βεβαίως ουδεμίαν σημασίαν δίδουσιν εις την πράξιν ταύτην, αλλ' επειδή οι έχοντες συμφέρον προς τούτο δύνανται να παραστήσωσιν αυτήν ως διαδήλωσιν γενομένην παρά των Μακεδόνων υπέρ της προσαστήσεως αυτών εις Βουλγαρίαν, δηλούσιν εκ μέρους εαυτών και των εν Μακεδονία συμπολιτών των ότι μακρόν του να συμμερίζωνται τα γεγονότα, μετ' αγανακτήσεως αποκρούουσι και την υπόνοιαν ότι ούτοι είνε Σλαύοι ή Βούλγαροι, και ότι είναι πρόθυμοι τα πάνδεινα να υποστώσι και την τελευταίαν ρανίδα του αίματος αυτών να χύσωσιν κατά παντός προσβάλλοντος τον εν Μακεδονία Ελληνισμόν. Η καρδίαν των Μακεδόνων ουδέποτε επαύσατο σφοδρώς πάλλουσα υπέρ της γλυκείας αυτών μητρός, της Ελλάδος. Μόνον οι μη δυνάμενοι να συλλάβωσιν εν τη στενή και βαναύσω κεφαλή αυτών την ιδέαν της πατρίδος και το μεγαλείον του Ελληνισμού, νομίζοντες δε ότι η μόνη ευδαιμονία του ανθρώπου είνε το εν ησυχία διάγειν βίον ζωώδη άνευ υψηλοτέρας ιδέας η σκοπού, σαγηνεύονται υπό των υποσχόμενων προς αυτούς ταύτα.**
20-Ιαν-77	Για τον Ιγνάτιεφ : **βεβαίως ουδέν άλλο επερίμενεν ή να έβγη τώρα και καθοδηγός των διαθέσεων της Ελλάδος και να μεταχειρισθή τους Έλληνας, λοιπσω μεταχειρίσθη τους βουλγάρους. Η Ρωσία έχασεν εν όργανον, τους βούλγάρους, ένεκα του ελληνισμού, θέλει δε τώρα αυτόν τον ελληνισμόν να παραδεχθή και να καταστήση δεύτερον όργανον.**
20-Ιαν-77	Για την αποχώρηση του Ιγνάτιεφ από την Αθήνα

23-Ιαν-77	Συμπεράσματα από το φυλλάδιο που δημοσιεύτηκε στην Κων/πολη από ιδιαίτερη αλληλογραφία Ρώσων διπλωματών πως **το να θέλη εν έθνος να εξασκή επιρροήν επί άλλας φυλάς (όπως θέλει να πράξη η Ρωσία εν τη Ανατολή)., αλλά να το θέλη δια του λόγου, της επιστήμης, των γραμμάτων, της εγγυήσεως δι' ευζωίαν, εν γένει να το θέλη υπέρ της γενικής προόδου, της αρετής, της ελευθερίας, της ασυνειδησίας,, της αληθείας, όπως εύρη ο άνθρωπος τον προορισμόν του, είνε φυσικόν και συγκεχωρημένον. [...} Αλλά να θέλη τούτο εν έθνος ιησουιτικώς, δια της δολιότητος, δια των μηχανορραφιών, δια του ψεύδους, δια της διαφθοράς των συνειδήσεων, και να το θέλη μυστικά, κρυφά [...] τούτο εμβάλλει σήμερον εις αγανάκτησιν και δικαίως ερεθίζει τον ελληνισμόν.[...] Τοιαύτα δε αποκαλύπτει το ρηθέν φυλλάδιον. Όστις το αναγινώσκει, βλέπει τον εξευτελισμόν της διπλωματίας καταβιβασθείσης εις βαθμόν ευτελούς ραδιουργίας, φενάκης, σκανδαλοποιήσεως και κρυψίνοιας, άτινα πάντα αποκρούσι ο νεώτερος πολιτισμός. Βλέπει ολόκληρον σύστημα πανσλαυιστικής δολίας ενεργείας δια πρακτόρων κατεχόντων υψηλάς θέσεις προς ένα και μόνον σκοπόν, την βαθμηδόν απόσβεσιν του ελληνικού γοήτρου, όπερ εσεβάσθησαν οι αιώνες και οι βάρβαροι πάντες ακόμη.**
24-Ιαν-77	**Ο κ. Τρικούπης όστις ώφειλεν εις όλα ταύτα θαρραλεώτερον να υποδείξη και ωρισμένας τας ιδέας του, ουχί περί συνταγματικών θεωριών, αλλά περί της τύχης της Ελλάδος, ούτος δυστυχώς επί του παρόντος αναμένει τον εκσλαυισμόν των επαρχιών μας δια να αποδείξη, ότι τα κομματα δεν πρέπει να είνε προσωπικά. Πιστεύομεν ότι θα το αποδείξη μιαν ημέραν, αλλά εις τους σλάυους.**
28-Ιαν-77	Σχολιασμός για άρθρο ανταποκριτή της Νέας Ημέρας, τον οποίο η Εφημερίδα χαρακτηρίζει ως *αρχιτσουση,* αναφορικά με την συγκέντρωση των τσουσηδων ο οποίος γράφει **Αφού αυτοί οι Τούρκοι εσεβάσθησαν εν Κωνσταντινουπόλει τα μέλη της Συνδιασκέψεως, συντάσσοντα αποφάσεις ολεθρίας εις το οθωμανικόν κράτος, η ευπρέπεια απήτει ν' απαλλαγή ο στρατηγός Ιγνάτιεφ και εν Αθήναις, ένθα προσήλθεν ως *ξένος και φίλος, πάσης ενοχλήσεως και προσβολής*. Αι ζητωκραυγαί υπέρ της ελληνικής Μακεδονίας είνε παιδαριώδεις και γελοίαι.** Το σχόλιο της Εφημερίδος είναι : **Δικαίως προχθές οι πολίται των Αθηνών εν συνελεύσει μετά προσλαλιάν δύο εξ αυτών Μακεδόνων φοιτητών επεξηγούσαν την δόλιαν πολιτικήν των τεργεσταίων έκαυσαν αποδοκιμάζοντες και τας δύο *Κλειώ* και *Ημέραν*, την μεν δια το παρελθόν της, την δε δια το παρόν και δια το μέλλον της.**
29-Ιαν-77	**Και πάλιν ήτο ανάγκη και ίσως είνε ακόμη ν' αποφενακισθή ως γίνεται τώρα τας απόκρεω, το υπουργείον του κ. Κουμουνδούρου, το οποίον απεφάσεσε και μετημφιεσμένον να εμφανισθή όπως μας γελάση. Είπεν ο πρωθυπουργός κ. Κουμουνδούρος, την αερώση του λέξιν *προπαρασκευαί*. Ότι ήτο, είνε και θα ήνε υπέρ αυτών (χωρίς να τας ορίση, ή ν' αποδείξη ότι ήρχισε τουλάχιστον αυτή).[...] Ώρισε ποτέ τας προπαρασκευάς του ο Κ. Κουμουνδούρος, τας έδειξε, τας ήρχισεν; αφού εγέλασε τόσον κόσμον και κατώρθωσεν ως φθισικός δια πλαγίων περιπάτων να παρατείνη τον εν τη εξουσία βίον του; [...] Ο κ. Τρικούπης προσεποιήθη, ότι ακόμη δεν εννοεί τι συμβαίνει και ομιλών είπε πολλά μεν άσχετα και ασύλληπτα, αλλά και ότι σήμερον είνε *(σήμερον, προς Θεού)* κατάλληλος εποχή να εκφρασθή η βουλή "τίνα πολιτικήν θ' ακολουθήση η κυβέρνησις εν αυτή τη εμπολέμω καταστάσει των άλλων κρατών". [...] Έλαβε τον λόγον ο κ. Δεληγιώργης[...] και ηναγκάσθη να προσβάλη καθαρώς την αδράνειαν και την αγυρτίαν του υπουργείου, ως μη παρασκευάσαντος τον τόπον μηδ' έχοντες σκοπόν να πράξη τούτο. [...] Θεωρούμεν δε σπουδαίον το ζήτημα, διότι ού μόνον επί έν έτος εν λύπη βλέπομε, ότι η δια του τύπου κοινή γνώμη δεν ίσχσε να καθοδηγήση το πνεύμα των πεισθέντων εν ώρα ενθουσιασμού εις φαντασμαγορίας, αλλά και διότι βλέπωμεν, ότι βαρείαν ευθύνην αναλαμβάνουσι δια το μέλλον της πατρίδος οι, είτε εκ συμφέροντος είτε εκ κουφονοίας παραπλανώμενοι ακόμη δια κουμουνδουρικών**

	λογοπαιγνίων
10-Φεβ-77	**Από ρωσικές εφημερίδες : Η διφορούμενη διαγωγή των τε ελευθέρων ελλήνων και των κατοικούντων τας νοτίους της Τουρκίας επαρχίας εν τοις νυν συμβεβηκόσι της Ανατολής, νομίζομεν, ότι στηρίζεται επί σπουδαίας πλάνης, ην ουδείς μέχρι τούδε επειράθη να ανατρέψη. Εν τούτοις η πλάνη αυτή χρησιμεύει ως όργανον και εις τους ημέτερους και εις τους των ελλήνων εχθρούς. Καθ' εκάστην σχεδόν βεβαιούται , ότι η σύγχρονος διαγωγή των Ελλήνων, η λίαν επιβλαβής τοις χριαστιανοίς της Ιλλυρικής χερσονήσου (γράφε τω Πανσλαυσιμώ) είνε αποτέλεσμα της προ τινός μεταξύ αυτών σχηματισθείσης πεποιθήσεως, ότι η Ρωσία υπερασπιζόμενη τα συμφέροντα των εν Τουρκία χριστιανών, λαμβάνει υπ' όψιν αποκλειστικώς τα σλαυικά έθνη, και ότι υπέρ αυτών είναι πρόθυμος να θυσιάση τους εν ταις νοτίαις επαρχίες της Τουρκίας έλληνας. [...] Η κατά τα τέλη του 1875 εκραγείσα επανάστασις εν Βοσνία και Ερζεγοβίνη ην αγών ανεξαρτησίας χριστιανών από του τουρκικού ζυγού. Η γεωγραφική θέσις εν η αυτή εγγενήθη και ανεπτύχθη απέδωκεν αυτή χαρακτήρα καθαρώς σλαυικόν. Τι εκώλυε τότε τους χριστιανούς και των λοιπών εθνικοτήτων να ενώσωσι την φωνήν των μετά των Ερζεγοβινίων; Τις εκώλυε την ελληνικήν κυβέρνησιν να πράξη το αυτό υπέρ των εν ζυγώ χριστιανών μιμούμενη το Μαυροβούνιον; Τουναντίον υπήρον πολλά διδόμενα ν' αναμένη τις αίσια αποτέσματα εκ της επιχειρήσεως των Ερζεγοβινίων αν επήρχετο γενικήν ομοφωνία των χριστιανών της Τουρκίας. Εν Ελλάδι όμως ως και εν ταις υπό ελλήνων οικουμενικαίς επαρχίαις της Τουρκίας άλλως εξέλαβον το πράγμα. Η επιρροή των εν Κων/πόλει φαναριωτικού κλήρου κατώρθωσε να καταπείση τους Έλληνας ότι επήλθεν η κατάλληλος στιγμή της καταστροφής της βουλγαρικής εξαρχίας [...] Πανθ' οσα συμβαίνουσι νυν εν Ελλάδι και ταις ελληνικαίς επαρχίαις πηγάζουσι, επαναλαμβάνομεν, εκ της πλάνης ταύτης εκμεταλλευομένης υπό των εχθρών της Ρωσίας.** Το σχόλιο της Εφημερίδος είναι: **Λαμπρά ιδέα της Φωνής! Αφού προδώσωμεν τα ημέτερα συμφέροντα, αφού προηγουμένως ακούσωμεν εν τας ελληνικαίας χώραις λόγους κηρυττομένους βουλγαριστί προκηρύξεις εν ταις οδοίς σλαυιστί, τους δε αδελφούς ηκών δικαζομένους υπό του μέλλοντος, βεβαίως να εκδοθή βουλγαρικού κώδικος τότε θέλωμεν τύχει παρά της ομοδόξου Ρωσίας των εγγυήσεων, των...των.....και αγνοώ τίνος ακόμη! Εϋγε ο Golos!**

15-Φεβ-77	Από ιδιαίτερη αλληλογραφί από Οδησσό: **Εάν δεν εκερδήσαμεν εκ της νύν φάσεως του Ανατολικού ζητήματος, τουλάχιστον απεδείξαμεν τη Ευρώπη την δύναμιν του λησμονηθέντος υπ' αυτής Ελληνισμού. Την εν τω ανατολικώ ζητήματι επιρροήν αυτού αναγνωρίζουσιν όχι μονον οι εν τη Δύσει, αλλά και αυτοί ούτοι οι ρώσοι οι ηγέτες του πανσλαυισμού οι τέως χλετάζοντες του έλληνας.**Αναπαράγεται και άρθρο από τη *Φωνή* της Κωνσταντινουπόλεως που λέει :***Οι έλληνες ψυχή τε και σώματι καταφρονούσι τους βουλγάρους. Το αίσθημα τούτο είνε τόσον ισχυρότερον, καθόσον πηγάζει εκ του υπάρξως νόμου. [...] Έφθασεν δε εις τοιούτον βαθμόν, ώστε του λοιπού είναι αδύνατον να συζήσωσιν εν τη Ανατολή αμφότερα τα έθνη. Έλληνες και σλαύοι, σλαύοι ή έλληνες πρέπει να υπάρξωσιν. αλλά σλαύοι και έλληνες τούτο έσται αδύνατον. Οι Έλληνες εν τούτοις ενεργούσι δραστηρίως. Ησύχος αλλά και βασίμως στερεούνται εν Τουρκία, και καθήμενοι επί της ραχέως των σλαύων, λαμβάνουσι μεγίστην επιρροήν επί των τούρκων.***[...] **Εις τοιούτων δε βαθμόν, τολμώ να είπω, οι ρώσοι φοβούνται την μετά της Τουρκίας συμμαχίαν των ελλήνων, ώστε να ζητούσι την μετά των τούρκων συμφυλίωσιν των σλαύων προς αντιπερισπασμόν τας προόδου της ελληνισμού.**
1-Μαρ-77	**Εγένοτο χθες εν τη βουλή η πρώτη εμφάνισις του νέου υπουργείου. […] Το ελάχιστον, όπερ δύναται τις να συμπεράνη ως μάθημα δια το μέλλον, άρα ως μικράν παραμυθίαν δια το παρόν, είνε ότι περιωρισμένη ήτο εξ ανωτέρας των περιστάσεων επιρροής η υπουργεία ενός έτους του κ. Κουμουνδούρου ακριβώς την εποχήν, καθ' ην πας μη αγαπών τόσον την εξουσίαν όσον την Ελλάδα, ήθελεν εκραγή εις αγανάκτησιν ψυχής, έλληνος και ήθελεν ειπεί εις τον λαόν αληθείας, οίτινες πάντοτε τον έλληνα απεστερημένον όλων κατέστησαν ήρωα, ήτο περιωρισμένη, δια να καταντήση τον λαόν εκπεπτωκότα και το φρόνημα ακόμη, ανάξιον να συλλαμβάνη τας αληθείας, και ευκόλως, κατά το λέγειν των σλαύων, απομωραινόμενον εις λόγους μόνον και χαρτία και φωνάς εποτρεπούσας από του αληθούς και εν συνέσει καθήκοντος. Ούτως άρα έληξε το μακρόν όνειρον της μέθης, όπερ ως ξενοδόχος πωλητής οργίων παρέσχεν ημίν εν υπουργείον. Και αφού αφυπνίσθημεν, λέγεται ημίν, ότι ου μόνον παν ότι είχομεν εδαπανήθη, αλλάκαι οφείλομεν, αλλά και πρέπει να εύρωμεν άλλα χρήματα δια να απολαύσωμεν εκείνο, όπερ χθές ηλπίσαμεν, και όπερ εγένετο άφαντον, άμα ηρχίσαμεν να χάνωμεν τας αισθήσεις. Φρικτή απάτη! Αι στρατιωτικαί παρασκευαί του έθνους, η αόριστος έκφρασις αυτή, η γόησσα σειρήν, ήτις μας απέτρεψε του καθήκοντος, ότε έπρεπεν ως άνδρας να σκεπτώμεθα περί αυτοσυγκεντρώσεως και οιασδήποτε άμεσου διοργανώσεως εν κράτει πεποιθήσεων και εθνική αξιοπρέπεια, αυτή, αφου εξεπληρώσε τον προορισμόν της, δηλαδή να μας καταστήση παίγνιον και ενδότινι εις κοινωνικήν και διοικητικήν παραλυσίαν, απήλθεν ομολογούσα, ότι πρέπει πρώτον χρήματα να εύρωμεν...και πολλά.Και δεν έληξεν ακόμα όσα έχει να πάθη το νεαρόν τούτο και πρωτόπειρον εξαπατηθέν έθνος. Το της χθές υπουργείον, αντιπολίτευσις νύν, θέλει ακόμη να εκμεταλλευση και την δυσθυμίαν αυτήν της απώλειας των ελπίδων. [...] 'Εχομεν δε τόσην πεποίθησιν εις την Ελλάδα και τους αντιπροσώπους της, ώστε γράφοντες ως γράφομεν, να πιστεύσωμεν ότι και αν δεν εισακουσθώμεν τώρα, τούτο θα συντελέση εις επικύρωσιν σπουδαιοτέραν των λόγων μας βραδύτερον, ότε θα ήνε ακόμη καιρός να προσφέρωμεν το παν εις την πατρίδα, και θα ήνε τούτο κάτι, όσον και αν ευρεθή εκτεθειμένη αυτή, διότι επί εν έτος του νέου μας βίου, ή και παλαιότερον, κατίσχυε κακή μοίρα.**
1-Μαρ-77	**Λόγος Ε. Δηληγιώργη (πρωθυπουργού) :"Ο κοινός σκοπός είνε η Ελλάς να διοικηθή προς ευνομίαν και πρόοδον, επομένως να φέρη πολλάς μεταρρυθμίσεις […] Αλλά πλην τούτου η Ελλάς επιθυμεί να κατασταθή κράτος περισπούδαστο εν τη Ανατολή, και το έργον τούτο αναγκάζεται να αναλάβη εντός όσο το δυνατόν ολιγότερον χρόνου. Άρα το ζήτημα το οικονομικόν έχει μέγιστην επιρροήν εις την εκπλήρωσιν του διπλού τούτου σκοπού.**

13-Μαρ-77	**Χθες ανυψώθη το υπουργείον πολύ. Βασανισμένη αληθώς ήτο μέχρι της χθες η θέσις του νέου υπουργείου. [...] Αλλά χθες εν τη βουλή, νομίζομεν, επαυσε πλέον η βασανισμένη αυτή ζωή του υπουργείου, το οποίον δια της επιδεξιότητας και των γνώσεων και της ειλικρίνειας του κ. Δεληγιώργη ανήλθεν εις τοιούτο σημείον υπέρτερον των κομματικών διαπληκτισμών.[...] Ετιμήθη χθες το κοινοβούλιον. Πρόκειται να λήξη η σύνοδος και έμεινε μια τελευταία ωραία εντύπωσις. Διό και τελευταίους λόγους μεστούς φρονήσεως και φιλοπατρίας υψίστης, γαλήνιος και αδελφός προς πάντας απέτεινεν ο κ. Δεληγιώργης ο εξομολογηθείς πατριώτης, ζητήσας να παύση η μετ' απέχθειας διαγωγή του κοινοβουλίου προς την κυβέρνησιν και είπων, ότι η κυβέρνησις αν τοιαύταις περιστάσεσι της πατρίδος πρέπει να αντλή ενθουσιασμόν εν τω κοινοβουλίω, ίνα τον μεταδίδη έξω. [...] Υπό το κράτος βαθυτάτων εντυπώσεων έληξεν η συνεδρίασις, διότι δεν ηδύνταο να εξακολουθήση αντάξια της Ελλάδος, ειμή αν ένδιδε πρωτοφανές δείγμα γενικής ομοφωνίας των μελών του κοινοβουλίου. Έληξε λοιπόν ως έπρεπε να λήξη.**
13-Μαρ-77	Συνεδρίαση της Βουλής. Η σύνοψη των λόγων υπάρχει στο παραπάνω κομμάτι
21-Μαρ-77	**Την εντελή ημών αποξένωσιν από του βασανίζοντος σήμερα τα λοιπά έθνη πνευματικού σάλου δεν αναγράφομεν ενταύθα ως δυστύχημα, μη έχοντες εισέτι σαφή περί τούτου γνώμην, αλλ' απλώς εις την κυριωτέραν ίσως αιτίαν, δι' ην ποίησεν η Ελλάς δεν δύναται επί του παρόντος να ελπίζη, αφού τα μεν πάτρια ήθη απηρνήθη, του διανοητικού βίου των νεωτέρων εθνών εισέτι δεν μετέχει, ουδέ την εμπνέουσαν τους ποιητάς αυτών νόσον του αιώνος νοσεί, την έλλειψιν δηλαδή και την δίψα ιδανικού.**
16-Απρ-77	Περιμένοντας να συνεδριάσει η Βουλή γράφεται :**Πραγματικώς η θέσις της Ελλάδος, άμα εξερράγη πλέον εις όπλου λάμψιν το ζήτημα των λαών της Ανατολής, είνε δεινή. Είτε νικήση η Ρωσία, είτε νικήση η Τουρκία, η Ελλάς, εάν η αμέτοχος εις την διακύβευσιν, θα ζημιωθή ανεπανόρθωτον ζημίαν. Οφείλει δε να θέση, μεθ' όσης δήποτε διαθεσίμου δυνάμεως, να θέση τας απαιτήσεις της από τούδε; Αι απαιτήσεις αυταί θα υποστηριχθώσιν υπό της Δύσεως, εάν υπάρχη πολύτιμος τις υπηρεσία του ελληνισμού δια της απραξίας του; Τούτο ταχέως πρέπει να γνωσθή και ταχέως να τεθή ως όρος! Αι απαιτήσεις αυταί πρέπει ν' ανακηρυχθώσιν δια της διακυβεύσεως των όλων μας; Τούτο πρέπει αμέσως να αποφασίσωμεν, άμα λυθή η πρώτη ερώτησις. Περιττός πας άλλος λόγος, πάσα μεμψιμοιρία, πάσα συζήτησις περί του τις πταίει περιττή. Η δε βουλή πρέπει επίσης ταχέως ν' ακούση από στόματος της κυβερνήσεως την οριστικήν απάντησιν εις τα ανωτέρω, και τότε η κυβέρνησις θ' απαιτήση παρά της βουλής ενίσχυσιν. Ούτε είνε δυνατόν πλέον κυβέρνησις τις να συζητή δια μακρών, να αγωνίζηται αγώνα εσωτερικής πολιτεύσεως. Άμα είνε καταδικασμένη εις αυτό, πρέπει ν' αποσυρθή. Και άλλη διάδοχος, εάν ταύτα αισθάνηται, ας αποσυρθή. Και άλλη. Τότε ο λαός θα λάβη την απόφασιν του οιανδήποτε, και η πολιτική θα ήνε το δευτερεύον εις τας σκέψεις μας.**

23-Απρ-77	**"Η Ελλάς στερείται δυνάμεων. Η Ελλάς δεν κατώρθωσε να έχη ναυτικόν, δεν έχει πολλά όπλα, πολεμοφόδια, μηδέν. Δεν έχει συμμάχους δυνάμεις, δεν πρέπει να διακινδυνεύση ότι έχει...." Και τι έχει; Τοιαύτα λέγουσιν οι συζητούντες τας ημέρας ταύτας τας νέας ειδήσεις και θέλοντες ν' αναμιγνύωνται εις τα της πατρίδος, ενω δια των λόγων των μαρτυρούσιν ότι πρέπει να βωβαθώσιν. Δεν θέλομεν πλέον ν' ακούωμεν τοιαύτα. Είν' εντροπή, είνε πολύ ταπεινόν. Ας μη λέγωμεν τίποτα. [...] Η είμεθα δυνατοί, η δεν είμεθα. Αν είμεθα είνε περιττοί οι λόγοι. Αν δεν είμεθα, περισσότεροι. Πρέπει δε μόνον να ίδωμεν κατά πόσον το *δεν είμεθα δυνατοί* είνε αληθές εξεταζόμενον σχετικώς προς τα εν τη Ανατολή εν γένει ατελειοποίητα μέσα και προς εκείνα τα οποία οφείλομεν να θυσιάζομεν. Διότι, αληθώς, εν η περιπτώσει η Ελλάς περιώριζετο εις τα όρια της ταύτα και εσκόνταπτεν, όπως θα σκοντάπτη αιωνίως ο βραχώδης της εγωισμός, άμα μάλιστα την αρνηθή και η των ομογενών αδελφότης, αληθώς αγνοούμεν αν υπάρχουν εν αυτή τα συστατικά δια τα οποία συνεπινήθη η Ευρώπη και τη είπε: "Γενού βασιλείου". Μεταβληθήτω εις απόμαχον φύλακα μουσείων και παυσάτω εμπαίζουσα τας ιδέας των πολιτευμάτων, τα οποία έγιναν δια να γράφουν ιστορίας και όχι μυθιστορήματα περιφρονούμενα σήμερον και υπ' αυτών των βουλγάρων.**
27-Απρ-77	**Θα έλθη τώρα η βουλή. Το ηθέλησε το υπουργείον, το εζήτησαν όλοι, ν αέλθη η βουλή. Τι δε θα πράξη αυτή; [...] Διότι εάν σχολιάσωμεν τας ειδήσεις του πολέμου, θέλομεν ιδεί, ότι προπαρασκευαί σήμερον δι' ημάς θα ειπή ναί ή όχι, θα διακυβεύσωμεν τι ή όχι; και αμέσως. Καιρός συζητήσεων και λεπτολόγων μελετών περί συστημάτων και οικονομιών και άλλων δεν υπάρχει. Όταν η Ρωσία αίφνις προβή ιδρύση τα σλαυικά της μικρά βασίλεια και πνίξωσι τα σύνορά μας εισρέοντας οι τούρκοι οι διώχθένες εκείθεν, η όταν η Ρωσία αναχαιτίσθή τη επεμβάσει άλλων δυνάμεων και λογισθώμεν ημείς μη σημαίνοντες τι ιδή εν τη Ανατολή πλέον και υποστώμεν της συνέπειας τοιαύτης απώλειας του ελληνικού γοήτρου εν Ευρώπη και παρά τοις αδελφοίς μας, όταν δηλαδή αποδειχθή, ότι πεντηκοταετής σταθμός εθνικής ανεξαρτησίας και πολιτικής ζωής έδειξεν ότι είμεθα σήμερον μάλλον ανάξιοι προσοχής ή άλλοτε και αποτυχόντες εις όλα, τότε έχομεν έθνος, ερωτώμεν, έχομεν έθνος χάριν του οποίου να υποβάλλωμεθα εις δαπάνας συγκροτήσεως πολιτειακής μηχανής και να καυχώμεθα επί διατηρήσει βασιλείας και αντιπροσωπείας και επι θηρεύσει των αγαθών της προόδου των πολιτευμάτων;[...] Η αξίωσις πάλιν του ελληνισμού σήμερον εκθέτει, καθιστά γελοίαν την χρονοτριβήν μας, ητις μας απέδειξεν τόσον γυμνούς και βεβαίως, παρερχομένων των σημερινών περιστάσεων, θα μας εμπνεύση την απογοήτευσιν. [...] Ετελείωσε τάχα, επιτεύχθη ο σκοπός των πατέρων μας, ώστε ν' αρκεσθώμεν εις κανονισμούς των υπαρχόντων μας; Και τούτο αν παραδεχθώμεν, ότι επιτυγχάνοντες τις σκοπός δια του μοιραίου περιορισμού μας εις ότι έχομεν, τι άθλιος σκοπός είνε αυτός; [...] Πρέπει η βουλή η οποία θα έλθη να ήνε *άλλη* βουλή σκεπτόμενη τα ανωτέρω και επιβάλλουσα ενέργειαν εις την κυβέρνησιν όχι συζητήσεις αξίαν εν ώραις νωθραίς. Ότι έχομεν ή θα τω δώσωμεν ελευθερίαν να γίνη κάτι τι, ή ας το χάσωμεν. Δεν ακούομεν πλέον τύπους, βουλεύματα, συζητήσεις, συνταγματικάς λεπτολογίας. [...] Η ελληνική κυβέρνησις οφείλει και θα γίνη κέντρον νέας διακλαδούμενης ζωής και προς συγκρότησιν του όλου έσω και έξω.**

30-Απρ-77	**Την θέσιν των πολιτικών κομμάτων ζητούσι να μαθωσιν, οι πλείστοι δια να προεικάσωσιν αν κατά την προσεχή συνέλευσιν των βουλευτών θα υπάρξη ομοφωνία τις και ευκολία εις εκτέλεσιν χρησίμων τη πατρίδι πραγμάτων.[…] Τούτο τουλάχιστον ευχόμεθα να γίνη και τούτο πως προεικάζομεν. Διότι το ότι εσφάλαμεν εν πολλοίς αμφιβολία δεν υπάρχει. [...] Εσφάλαμεν ακόμη, διότι άμα εκραγέντος του αγώνος δαπανών λαών περιωρίσθημεν αιμωδιασμένοι. [...] Εσφάλαμεν έπειτα παταγώδους ζητούντες ικανοποίησιν διαφωνών και ακρώδεις προπαρασκευάς, ωθήσαντας δε τους πολιτευομένους απατηθέντας επίσης, εις αναζήτησιν εν βιβλίοις στρατολογικών και οργανικών συστημάτων και προκαλέσαντος μακράς συζητήσεις επιστημονικά και τεχνικάς, αι αποφάσεις των οποίων θέλουν χρόνους μακρούς δι' εφαρμογήν. [...] Θέλει έργα να βλέπη και *σκοπός* άμεσον ο ενθουσιασμός όπως αναπτυχθή. Ευτυχώς παρατηρούμεν, ότι οι πολιτευόμενοι μας απέναντι του βραχυχρόνιου διαστήματος, όπερ χωρίζει ημάς από της λήξεως της παρούσης μεγάλης δια τον ελληνισμόν περιστάσεως, ενόησαν πλέον τι πρέπει να πράξωσιν, όπως μη δυσφημηθώσι και γίνωσιν αφορμή δια αντεκδικήσεις των ανέκαθεν αποστρεφομένων αυτούς.**
2-Μαϊ-77	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία από Οδησσό : "**Ο ρωσικός λαός επί τέλους ηξιώθη του ποθούμενου. Ο πανσλαυισμός χαίρει και αγάλλεται βλέπων τον πρόμαχον αυτού κολοσσόν της Άρκτου εξανιστάμενον κατά του προαιωνίου εχθρού και εκπληρούντες τας επί είκοσι σχεδόν έτη προσπάθειας αυτού. Ο Τσάρος εκήρυξε τον πόλεμον.[...] Εξεταζόμεν το ζήτημα τούτο υπό ελληνική έποψιν παράγει λίαν ακανθώδη ζητήματα. Βλάβην ή όφελος θέλουσι παρέξει τα ρωσικά όπλα τω ελληνισμώ; Αμφότερα, απαντώ θαραλλέως. Η κατατρόπωσις του οθωμανισμού ή εν μέρει εξασθένησις αυτού είνε αρεστά τω ελληνισμώ, διότι αναμφισβήτητον υπάρχει, ότι στρεφόμενης νυν της τύχης των όπλων υπέρ των τούρκων ο οθωμανισμός ανθίσταται λίαν επικίνδυνος ουχί μόνον των σλαυισμώ αλλά και αυτώ τω ελληνισμώ. Τουναντίον κατατροπούμενου του οθωμανισμού χάνει ο ελληνισμός τον κατά του πανσλαυισμού προμαχών αυτού. Τι μέλλει να πράξη τότε ο ελληνισμός άνευ πόρων, άνευ συμμάχων; Ουδέν έτερον βεβαίως ή να ελπίζη επί τη ιδέα αυτού δυνάμει, ήτις έσωσεν αυτόν και εκ της ρωμαιοκρατίας και εκ της τουρκοκρατίας.** Για την προσέγγιση και των Ελλήνων και των αρμένιων εκτός από τους σλαυικούς λαούς για βελτίωση και των δικών τους συνθηκών ζωής, όπως αυτό γράφεται σε ρωσική εφημερίδα, σχολιάζει ο ανταποκριτής **Λίαν αργά ανεμνήσθη ημών η ομόδοξος Ρωσία [...] πέπεισμαι, ότι ουδείς καυχώμενος ότι κατάγεται εκ των αρχαίων ελλήνων θέλει σαγηνευθεί και υποπέσει εις τα λάθη τα ασυγχώρετα του 1853, του 1828 και προηγουμένων ότε ο έλλην υπήρξε δούλος και όργανον του Ορλώφ, της Αικατερίνης της Β' κλπ. Ο καιρός εκείνος παρήλθε. Το βουλγαρικόν ζήτημα και αυτή η εν Κω/πόλει Συνδιάσκεψις ένθα η ρωσική πολιτική ήρατο πράγματι λαμπράν νίκην έστωσαν ημίν παράδειγμα! Η πρόθεσις της Ρωσίας είνε καθαρώς η εξής: Πρόοδος του σλαυισμού επί βλάβη του ελληνισμού. Αι ολίγαι αυταί λέξεις πρέπει να χρησιμεύσωσιν ως πυξίς της ελληνικής πολιτικής.**

3-Μαϊ-77	Ιδιαίτερη αλληλογραφία από Οδησσό: **Ανεγνώσθη ενταύθα εν τη μητροπόλει υπό του επισκόπου η προκήρυξις του πολέμου η ηλεκτρίσασα πάντα ακραιφνή μοσχοβίτην, η εμποιήσασα τόσην χαράν και αγαλλίασιν τοις Σλαύοις. [...] Περί ημών των ελλήνων φρονούσιν οι ρώσοι, ότι πιεζόμενοι υπό της Αγγλίας θα μείνωμεν ουδέτεροι. Η Αγγλία λέγουσιν, απέτεινε τη ελληνική κυβερνήση διακοίνωσιν δι' ης διαδηλοί, ότι άμα τω κρότω του πρώτου ελληνικού πολυβόλου μέλλει να καταλάβη τας Αθήνας. [...] Ασυνατώ πάλιν να σιγήσω, καθ' ότι άλγει η καρδία του έλληνος και προσβάλλεται η φιλοτιμία αυτού, όταν βλέπη, ότι μέχρι τούδε δεν εννόησαν, ή δεν θέλουσι να εννοήσωσιν οι *φίλοι* ημών πανσλαυισταί, ότι η Ελλάς δεν θα περιπέση εκ νέου εις τα παλαιά αμαρτήματα. Θάνατος πολιτικός αυτής έσται η τω σλαυισμώ σύμπραξις, αλλ' ότι οφείλει και θέλει εξεγερθή άπας ο ελληνισμός ως μια κεφαλή τότε μόνον, όταν ιδή χορηγούμενα τοις σλαύοις προνόμια, παρορώμενα δε τα συμφέροντα των ελλήνων. Τούτο βέβαια θέλει συμβή άμα η Ρωσία νικήση, άμα η Πύλη αναγκασθή να υπογράψη την ειρήνην! [...] Ο λαός όμως ο ρωσικός έχει πολύ υψηλότερας ιδέας. Η Κων/πολις ηχεί έν εκάστω βήματι, ο τύπος δημοσίως ενίοτε εκφράζει τον ενδόμυχον τούτον πόθον.**
5-Μαϊ-77	**Εν ταις εφημερίσι γίνεται λόγος περί ανάγκης συνενοήσεως των κορυφαίων πολιτευμάτων, περί απόπειρας γενομένης προς τούτο περί αποτυχίας. Την σύμπραξιν, λέγουν, επιβάλλει η κοινή γνωμη διότι εις μόνος αρχηγός κόμματος ως κυβερνήτης τότε εμπιστοσύνην παρέχει πολλήν, ούτε δύναται ελευθέρως να ενεργή έχων την αντίπραξη των άλλων, ούτε τολμά να αναλάβη ευθύνην. [...]Η σύμπραξις δεν θα γίνη, διότι θα καθήσωσιν όλοι περί την αυτήν τράπεζαν της αιθούσης του υπουργικού συμβουλίου.[...] Είνε βεβαιότατον, ότι άλλη είνε η γνώμη του κ. Κουμουνδούρου ως προν το ποιητέον και άλλη η του κ. Δεληγιώργη. Εάν εις εν συμφωνούσι, εις το ότι πρέπει αμέσως και ταχέως να συμπήξωμεν τας δυνάμεις μας, τούτο κωμικόν θα ήτο να ζητώμεν να γίνη δια της συμπράξεως από υπουργικών εδωλίων και μόνον, ενώ έχομεν την απλουστέραν, την ανθρωπινωτ᾽ραν σύμπραξιν των ψήφων εν τη βουλή. Τελευταίον νομίζομεν, ότι εις τας τοιαύτας περιστάσεις ακριβώς απαιτείται το εναντίον του ζητούμενου δια της συμπράξως, δηλαδή όχι η *κοινώς εις όλον τον κόσμον αφιέρωσις* των ελπίδων μας και της κυβερνητικής μηχανής. Εις τοιαύτας περιστάσεις ζητούνται οι ολίγοι και όμως ημείς τώρα θέτομεν τους πολλούς εν τη κυβερνήσει. Τοιαύτας λοιπόν αποπλανητικάς θεωρίας και κρυφοδικαιολογήσεις της εν τη ψυχή μας αμφιβολίας και μικροφιλοτιμίας δυνάμεθα να χαρακτηρίσωμεν ως φενάκην σκοπόν έχουσαν να ρίπτη εν ου δέοντι εις εκείνους εις ους δεν πρέπει την ευθύνην ήν όλοι έχομεν και δεν θέλομεν να ομολογήσωμεν, να θωπεύη δε την φιλοπατρίαν και να εξευτελίζη την βουλήν.**
17-Μαϊ-77	**Πρώτον λοιπόν ωραίον θέαμα εν τη βουλή χθες, υπήρξεν ότι ήτο αδύνατος εν αρχή μια απόλυτος πλειοψηφία δι' ένα πρόεδρον! Και επειδή το ζήτημα της εκλογής του προέδρου παρείχε πρώτον όπλον αμέσου επιθέσεως κατά της κυβερνήσεως, δεύτερον ωραίον θέαμα εν τη βουλήήτο, ότι και ο κ. Τρικούπης αυτός συνέτεινεν εις υπουργικήν κρίσιν αμέσως αμέσως. Είνε αληθώς ενθαρρυντικόν το γενόμενον. Τι λέγεται; Αλλ' υπό μια έποψιν χαίρομεν ότι ούτως εγένετο αφού άνευ λόγου, προσχεδιάσθη η απώθησις από της εξουσίας ανδρών, οίτινες εις δύο μήνας έπραξαν και επρομηθεύθησαν όσα εις 16 μήνας δεν παρήγαγε το υπουργείον Κουμουνδούρου. Χαίρομεν, ότι αμέσως εφάνη η ευμετάβολος και ένακα προσωπικοτήτων άβουλος διάθεσις των καλλιτέρων πολιτευομένων, πρίν ή αφήσωσι το υπουργείον να δείξει τα έργα του και τα σχέδια του, και ν' αρχίσουν επ' αυτών αι σχολαστικαί μοκροφιλότιμοι εκείναι συζητήσεις, περί ως ελέγομεν χθες.[...] Τούτων δεδομένων όντων, και ενώ περιμένομεν οριστικήν τίνα απόφασιν του ελληνικού έθνους, ποίαν δικαιολογίαν είχεν η επίθεσις κατά του υπουργείου; [...] Ωμιλήσαμεν καθαρά. Ας σκεφθή η βουλή την ευθύνην ην έλαβεν.**

17-Μαϊ-77	**Ζήτημα. Εάν πραγματατικώς ο λαός δόξαν έστω εν κινδύνω και αισθάνεται ότι δεν αντέχει πλέον να βλέπη τοιαύτην κατάστασιν, βεβαίως εννοεί ότι και καιρός δεν πρέπει να παρέρχηται. Ας ζητήση λοιπόν και ας θεωρήση κυβέρνησιν επαρκή εκείνον τον πολιτευόμενον, όστις λαμβάνων υπ' όψιν όσα έχομεν μέσα και όσον ολίγον διάστημα καιρού μένει ακόμη, διατυπόνων δε σαφείς τας αξιώσεις του ελληνισμού έχει το θάρρος ν' αναλάβη την ευθύνην της διακυβεύσεως της Ελλάδος *εν ίση μοίρα προς* την των δούλων επαρχιών.**
19-Μαϊ-77	**Αγανάκτησις καταλαμβάνει πάντα έντιμον και πεφωτισμένον πολίτην βλέποντα που άγει τα παρ' ημίν πράγματα μοιραία κακοδαιμονία. Η δ' αγανάκτησις στέφεται ως παρατηρήσαμεν, κυρίως κατά του κ. Τρικούπη, όστις από τινός θέλει να δογματίζη και ποτέ δεν είπεν εν συνόλω και συνεπής το τι θέλει, άλλα ολίγα κατ' ολίξα εξάγει αν έν και κατά μέρος τα συστήματα του, σήμερον τούτο, αύριον εκείνο. Συγχρόνως θέλει να επιδειχθή ως κοινοβουλευτικός τους τύπους μέχρι σχολαστικότητος αναλύων εκάστοτε τας συνταγματικάς θεωρίας, σήμερον μίαν, άυριον άλλην, με ύφος διδακτικόν, το οποίο έκαμε τινάς να πιστεύσωσιν, ότι γνωρίζει πολύ καλά την επιστήμην, ενώ δα ουδέποτε ηθέλησεν ούτε ηδυνήθη ν' αναλάβη ελάχιστην ευθύνην των γνώσεων του ερχομένων και εις εφαρμογήν. [...] ο κ. Τρικούπης ενώ μεχρι στιγμής υποστηρίζει τον κ. Κουμουνδούρον, έπειτα τον αφίνει, υποστηρίζει τον κ. Δεληγιώργην, τον αφίνει πριν ίδη καν τα έργα του, αλλάσσει σημαίαν, ζητεί τας ευ*τακτους* και ησύχους και βραδείας προπαρασκευάς, φέρει την υπουργικήν κρίσιν, υπόσχεται υποστήριξιν εις νέαν φάσιν πολιτικής του κ. Κουμουνδούρου και άνευ *επιφυλάξεων*, απειλεί και αυτού του υπουργείου να ρίψη, συζητεί περί κοινοβουλευτικών λεπτοτήτων χωρίς να βλέπη το κρίσιμον των περιστάσεων και φαίνεται εμπαθέστατος και δόλιος εχθρός των συναδέλφων του πολιτευομένων. Δίδει δικαίωμα εις πολλούς να νομίζωσιν, ότι ξένοι εχθροι μας τον έχουν ούτως ειπείν επιφορτισμένον να μην αφίνη εδταίον κανέν υπουργείον, άμα το βλέπη προβαίνον εις έργα μη συμφέροντα τοις ξένοις, και ότι θα καταντήση να μας κάμη να χάσωμεν όλον τον χρόνον μας χωρίς ούτε προπαρασκευάς να έχωμεν, ούτε ελληνικόν ζήτημα, ούτε τίποτε. Δια τούτο τινές τον αποκάλεσαν το κόμμα των ξένων. [...] Ποιός δαίμων τώρα εμπνέει εις τον κ. Τρικούπην να σταματά τον δρόμον μας αυτόν, τώρα ότε, όπως πέρυσιν ήθελεν η Ρωσία ελληνικά μικρά και ανάλογα τη βουλγαρική στάσει κινήματα, εφέτος *δεν θέλει* μέγα και επιτακτικόν και καθαρώς ελληνικόν ζήτημα;**
20-Μαϊ-77	Αποσπάσματα από εφημερίδες με νέα του πολέμου. Σημαντικό ένα άρθρο από τη ρωσική εφημερίδα *Νέος Χρόνος* :**οι Άγγλοι θέλουν να μας δώσουν μόνον μέχρι του Αίμου χώρας, διότι αυτοί ζητούν να κατακτήσουν την Κωνσταντινούπολιν. Ας μάθουν ότι ξένος πους δεν θα πατήση επί της πόλεως ταύτης. Η Κωνσταντινούπολις δεν ανήκει ούτε εις τους Άγγλους ούτε εις ημάς.Η Κωνσταντινουπολις θα γείνη το κέντρον και η πρωτεύουσα του σλαβικού κόσμου. Η Κωνσταντινούπολις είνε πόλις πανσλαβιστική.**

21-Μαϊ-77	**Συμπολίται, όχι πλέον λόγοι, αλλά πράγματα. Ταύτα ζητούμεν όλοι, ζητούμεν να γίνη η Ελλάς ημών αρκετά πεφρουρημένη υπό ανδρών και υλικού πολεμικών επιχειρήσεων, ώστε εν βραχεί χρόνου να έχη λόγον υπάρξεως, λόγον διεκδικήσεως των δικαιωμάτων της, λόγον τροπής προς τους κινδύνους και κατ' αυτών. Και τούτο ταχέως. Αλλά πρέπει να μάθωμεν συγχρόνως ότι εις τούτο υπήρξαν εξ αρχής πρόσκομμα τα συγκρουόμενα συμφέροντα εν Ανατολή των μεγάλων, οι οποίοι εζήτησαν ή ενήργησαν να έχουν την ουδετερότητα και την απραξίαν της Ελλάδος. Ώστε δια της πολιτικής μη εννοήσασης τούτο, και περί της οποίας δεν πρόκειται τώρα να ομιλήσωμεν, κατήντησεν ώστε τα εν Ελλάδι να ήνε αντανάκλασις εν σμικρώ των ξένων διαπληκτισμών. [...] Όργανον της τοιαύτης κακομοιρίας εξ αγνοίας εγένετο εν τω παρελθόντι η κυβέρνησις του κ. Κουμουνδούρου, καθ' ης επολιτεύθημεν και ημείς, όπως επικρατήση το εναντίον και όπως τιμωρηθή. Όργανον νυν εγένετο εξ εμπαθείας ο κ. Τρικούπης. Και ούτως, ενώ περί άλλου επρόκειρο ενώ αλλού έπρεπε ν' αποδίδωμεν τα της κακής θέσεως της Ελλάδος, ηκούομεν επί πλέον ύβρεις, όπως πέση η ευθύνη επί του έθνους. Τελευταίον δείγμα της ξενικής επιδράσεως, το λέγομεν ανεπιφυλάκτως και αδιαφορούμεν πως θα μας χαρακτηρίσωσιν, υπήρξεν η γενόμενη υπουργική μεταβολή. [...] Λοιπόν, ηρωτα έκαστος, διατί επήλθεν υπουργική μεταβολή; Διατί; Και αν οι διάδοχοι σκοπόν έχουν να εξακολουθήσουν ταύτα, αφού αυτά πρέπει να μας δώσουν όσοι δεν θέλουν να μας απατήσουν, διατί δεν εζήτησαν να συμπράξωσι μετά των αρξαμένων του έργου; [...] Συμπολίται, δεν θέλομεν πρόσωπα, δεν συμπαθούμεν υπέρ αυτού ή υπέρ εκείνου, αλλά *πραγματα.* [...] Συμπολίται, ζητήσωμεν την εξακολούθησιν των ήδη γενομένων ως προς την άμεσον παρασκευήν μας επί πόλεμον και ταχέως δια του κ. Δεληγιώργη, διότι αυτός είνε ο ταχύτερον δυνάμενος νύν να προχωρήση, αφού ήρχισε.**
22Μαϊ77	**Σήμερον τη 6η ώρα μμ θέλει γίνει εν τη πλατεία των στύλων του Ολυμπίου Διός μεγάλη συνάθροισις πολιτών, φοιτητών, μελών συλλόγων, οικοκυραίων και άλλων έγκριτων, οίτινες δια τελευταίαν φορά θέλουσι συζητήσει και αποφασίσει το περί επιζητήσεως τρόπου της συμπράξεως των κομμάτων και ωρισμένη βάσει και σκοπώ. Φρονούμεν και ημείς, ως και είπομεν, ότι επιζήτησις συμπράξεως είνε κενόν τι όταν ήνε άνευ ωρισμένου σκοπού. <u>Ότι πρέπει οι επιζητούντες να ορίσωσι πρώτον το προς τι αι προπαρασκευαί όχι το τι δια τας προπαρασκευάς, το προς τι λοιπόν η σύμπραξις, δια να ζητούν αυτήν</u>. Μια ωρισμένη και σαφής έκθεσις του <u>άμεσου σκοπού</u> εκάστου των πολιτευομένουν θα δείξη εις τον λαόν ποιοί οι συμπράξοντες. Ινα μη επιζητώμεν χίμαιραν.**
2-Ιουν-77	**Ειρήνη ή πόλεμος ; Ο Αγγλικός χρόνος εδημοσίευσε και δεύτερον άρθρον περί της θέσεως της Ελλάδος εν τη Ανατολική πάλη αρχόμενος από της αφηγήσεως της μεγάλης του λαού διαδηλώσεως, ότε το πλήθος από του Σταδίου συνηθροίσθη προ των ανακτόρων *ζητούν δια βοής πόλεμον.* [...] *Τί δύναται να πράξη αν οι ακυβέρνητοι υπήκοοι του προσκαλέσωσιν αυτόν να τους οδηγήση κατά των πατροπαράδοτων εχθρών; Και μόνον το γεγονός ότι έχει ξενικήν την καταγωγήν, εκτίθησιν αυτόν εις την μομφήν, ότι δήθεν αδιαφορεί προς το μέγα μέλλον, όπερ πας έλλην πιστεύει αδιστάκτως ότι επιφυλάσσεται τη ελληνική φυλή.* [...]** Για την πιθανότητα να λάβει η Ελλάδα μέρος στον πόλεμο, γράφει επίσης η εφημερίδα ***Ως πρόφασις δύνται να χρησιμεύση και το ζήτημα των Κιρκασίων. Άνθρωποι έξυπνοι ως οι Έλληνες, ευκόλως δύνανται να διατυπώσουν αιτήματα, άτινα εν μια εβδομάδα να προκαλέσουν τον πόλεμον, αρκεί μόνον να υπάρχη η πεποίθησις ότι υπέστη η ώρα ν' ανακτήσωσι τας επαρχίας των. [...] Εν ημέραις ερεθισμού τα έθνη δεν κυβερνώνται υπό των υπολογισμών των εργαστηρίων έρι δ' ολιγώτερον υπό των τεχνασματων της διπλωματίας, αλλ' άγονται υπό των αισθημάτων, παραδόσεων, πόθων. Το εμπορικόν συμφέρον είνε το ασθενέστερον των ελατηρίων, οσάκις οι λαοί παραφέρονται υπό μεγάλης ελπίδος,η μεγάλου κινδύνου.... Οι έλληνες είνε λαός εμπορικώτατος...αλλ' η δικαιοσύνη επιβάλλει να ομολογήσωμεν ότι κατά την στιγμήν αυτήν αποβλέπουσιν εις υψηλοτερα πράγματα. [...] Εάν δεν μείνωσιν***

	ήσυχοι, η Θεσσαλία και η Ήπειρος θα μείνωσιν ήσυχοι είσης και η ευκαιρία θα παρέλθη. Εντός ολίγων ημερών θα μάθωμεν τι απεφάσισαν οι έλληνες. **Ως βλέπουσιν οι ημέτεροι αναγνώσται το αγγλικόν φύλλον θέτει σαφώς το ζήτημα,** ***ειρήνην ή πόλεμος.*** **Εκ δε των εν τω άρθρω επιχειρημάτων αριδήλως καταφαίνεται ποιόν των δύο προτιμά η σπουδαιοτάτη εφημερίς και ποίαν παρ' ημών αναμένει απάντηση.**
2-Ιουν-77	**Τα δε** ***Ημερήσια Νέα*** **, άλλη επίσης τόσον δημοτική εφημερίς του Λονδίνου όσον και σπουδαία, εξετάζοντα εν άρθρω αυτών τα της πρώτης μεφάλης του λαού διαδηλώσεως "***δυσκόλως λέγει θα δυνηθή ο βασιλεύς των ελλήνων να καταστείλη την ογκουμένην ανυπομονησίαν του λαού του.[...] Ο λαός της Ελλάδος θέλει να συμμετάσχη ο βασιλεύς του κατά των τούρκων πολέμου, πιστεύοντες ότι επίκειται ο διαμελισμός του οθωμανικού κράτους και έχοντες προαιώνιους επ' αυτού εξιώσεις επιθυμούσι να λάβωσι μερίδα εκ των λαφύρων. [...] Εάν αποδυθώσιν εις τον αγώνα νύν και πριν ή η τύχη των όπλων αποφανθή οριστικώς κατά της Τουρκίας, θ' αποκτήσωσι το δικαίωμα να παρακαθήσωσιν εις το συνέδριον, όπερ θάττον η βράδιον θα βουλευθή περί ανορθώσεως της ειρήνης. Αλλ' εάν η Ελλάς δεν εμφανισθή εγκαίρως επί της σκηνής, μικρά υπάρχει ελπίς να ληφθώσιν υπ' όψιν τα δικαιώματα ή τα παθήματά της.[...] Άλογον είνε να υποθέτη τις, ότι τα πάθη των ελλήνων υποδαυλίζουσι ρώσοι πράκτορες. Η Ελλάς είνε έξυπνος ήδη και δεν χρήζει ρωσικής εξεγέρσεως. Ίσως μάλιστα τη Ρωσία συμφέρει προς το παρίν να μείνη η Ελλάς ήσυχος. Η Ελλάς δύναται να παρενοχλήσει τους τούρκους ουχί όμως και να παράσχη σπουδαίαν συνδρομήν της Ρωσίας.[...] Δυνατόν ο αγγλικός στόλος να σταθμεύση ακόμη εις Πειραιά, ουδείς πονηρός όμως έλλην θα πιστεύση, ότι η Αγγλία θα προστατεύση το οθωμανικόν κράτος καθ' ενός και μόνου εχθρού ενώ υπάρχουσιν ήδη τοιούτοι άλλοι.[...] Δυστυχώς όσω πλείονες κατέρχονται εις την παλαίστραν μαχηταί, τόσω επιτείνεται ο κίνδυνος γενικού πολέμου. Αλλά καίτοι τα ουδέτερα κράτη ατενίζουσι μετ' αποτροπιασμού προς τον κίνδυνον τούτον, η υπέρ της γενικής ειρήνης μέριμνα δεν θ' αναχαιτίση τους έλληνας, ως δεν αναχαίτισε τους ρωμούνους και προ αυτών τους τούρκους.**

4-Ιουν-77	**Ευρισκόμεθα εις λίαν δυσάρεστον σημείον. Η Ελλάς δια των αντιπροσώπων της, δια των ηγετών αυτών εν τη βουλή, δεν έθεσεν ακόμη το ζήτημα αν πρέπει και είνε δυνατόν με τας υπάρχουσας δυνάμεις της να υποστηρίξη τα δικαιώματά του κλονιζομένου ελληνισμού. Είνε δισταγμός, είνε ασυνεσία,είνε απελπισία, είνε αυταρέσκεια και αυτάρκεια κούφη, είνε σύνεσις γεννηθείσα εκ πλήρους πεποιθήσεως εις την υπομονήν, μεθ' ης η σεβαστη βασιλεία ατενίζει ατάραχος εις τα γινόμενα. [...] Δια ταύτα περιεπέσαμεν εις πρωτοφανή πολιτειακήν πλαστουργίαν. Ενώ εζητούμεν να εύρωμεν τον τρόπον δι' ου ηδύνατο να επέλθη συνένωσις δυνάμεων κοινοβουλευτικών, δηλαδή την απάντησιν εις το προς τι και μεχρι τίνος σημείου χρόνου αι παρασκευαί ενώ εζητούμεν να αποφανθώσιν οι ηγέτες καθαρά ναί ή όχι, συγχρόνως εβοήσαμεν τόσον, εδείξαμεν τόσον κυκεώνα αντικρουόμενων ιδεών κατεδικάσαμεν δια της αβασανίστου αξιώσεώς μας τόσον την προσωπικήν φιλοτιμία των ηγετών, ώστε ως λαός και ως βουλή εδείχθημεν αποτροπιαζόμενοι τους κόπους της πολιτικής συζήτησεως, απαρνούμενοι την ελευθερίαν του κρίνει και δουλικώς υποβαλλόμενοι εις τύπους άνευ ουσίαν, εις το φαντασμαγορικόν είδωλον καθησυχάζον απαίδευτον συνείδησιν. Ενώ η ιστορία όλη μας διδάσκει, ότι εν ταις κρισίμοις περιστάσεσιν αι γνώμαι αι πολλαί τάσσονται περί μίαν ιδέαν [...] ημείς τουναντίον βυζαντινώς επεζητήσαμεν την αποκέντρωσιν των ιδεών, την εξασθένωσιν και χαλάρωσιν των περί αυτάς χαλινών, οίτινας θα τας ηνάγκαζον ν' απολήξωσιν των περί αυτάς χαλινών, οίτινας θα τας ηνάγκαζον ν' απολήξωσιν εις εν σημείον πραγματώσεως, ως αι δύο γραμμάι τριγώνου εις μια γωνίαν, εποιησάμεθα κύκλον, φαύλον κύκλον πολλών κάμψεων και παράκαμψιν αοριστότητα ασημίαν. [...] Ας είπωσι καθαρά : "δεν θέλει η πλειοψηφία συγκροτηθείσης κυβερνήσεως την χρησιν των υπαρχόντων πολεμικών μας μέσων. [...] Αι προπαρασκευαί παρήλθον πλέον, δεν τας θέλομεν, ως ύβριν με του παρόντος ούσας, άχθος δε του μέλλοντος και παρωδίαν μετά τον σημερινόν απελπισμόν μας. Φευ, φευ! τι την θέλομεν τοιαύτην ελευθερίαν εδώ; Παρήλθεν η εποχή, ήτι επέτρεπε την συζήτησιν αν πρέπει ή όχι ηΕλλάς να ζητήση να ωφεληθή δια κινδύνων εκ της θέσεως εις ην ευρίσκεται το ανατολικό ζήτημα. Και ημείς νομοθερούμεν ακόμη, λέγομεν ότι μετά *εξ* μήνας θα δυνηθώμεν ν' αποφασίσωμεν**
13-Ιουν-77	**Τώρα, ότε οι ρώσοι διέβησαν τον Δούναβιν, πάν ότι πράξη η Ελλάς θα ήνε ολίγον αργά. Δεν έπρεπε ποτέ της Ελλάδος το ζήτημα να έλθη ως βραδύνασα αναγνώρισις της προστασίας ην παρέχουν εις τους λαούς της Ανατολής τα ρωσικά όπλα, και να έχη ευθύς αμέσως εν τη γενέσει του το στίγμα δυστρόπου και απειθούς αναγκασθέντος επί τέλους να πεισθή. [...] Ημείς ηθέλομεν πριν η εξασφάλισθούν οι σκοποί των ρώσων, γενικόν πανελλήνιον ζήτημα, γενικόν σπασμόν από Ταινάρου μέχρι Αΐμου και πέραν, εν ίση μοίρα της τε ελευθέρας Ελλάδος και της δούλης, εν ίσοις κινδύνοις, ώστε ού μόνον τα επί της Τουρκίας δικαιώματα ημών να τιθώσιν , αλλά και αντίρροπος εις την σλαβικήν απαίτησιν να γεννηθή άλλη ελληνική, δυνάμενη να επισπεύση την λύσιν του ανατολικού ζητήματος τη συναινέσει όλης της Ευρώπης. [...] Θα επέλθη τώρα πιθανώς η εξέγερσις των δούλων αδελφών μας. Αλλά γνωρίζουν αν δια μόνης της τοιαύτης εξεγέρσεως θα δοθή εις την Ελλάδα η Ήπειρος και η Θεσσαλία, μη όντος αποφασισμένου του διαμελισμού της Τουρκίας; Προς διαμελισμόν δε αυτής αρκεί, μετά τα τόσα των σλαύων κτηθέντα δικαιώματα, μια επί πλέον απομιμητική αυτών επανάστασις εν Ηπείρω και Θεσσαλία; Τι θα γίνη δε η Μακεδονία, εάν μετά την τόσον βραδύνασαν συμμετοχήν του ελληνικού στοιχείου αποφασισθή η ανεξαρτησία των υπόδουλων λαών; Αλλ' εάν η Ρωσία αρκούμενη εις αποζημιώσεις δια τας δαπάνας της εις χώρας εν Ασία, ουδέν η τας διατυπωθείσας περί αυτονομίας αξιώσεις απαιτήση δια τους εν τη Ευρωπαική Τουρκία χριστιανικούς λαούς, θα προφθάσουν να λαβουν την αυτονομίαν των η Ήπειρος και η Θεσσαλία; και αν τη λάβουν, τι ωφελείται η καταισχυνθείσα ελευθέρα Ελλάς, ήτις ουδέ θα υπολογίζηται πλέον απέναντι των τούρκων και των σλαύων;[...] Ημείς εζητήσαμεν φως, ήλιο. Και δια της αποκρύφου συμμετοχής της αύριον εκ φιλανθρωπίας και συγγενικού**

	αισθήματος εις την επανάστασιν και τα παθήματα των δούλων λαών, η Ελλάς θα μας δεικνύη μικράν και βραδύνασαν εξέγερσιν, και θα μας λέγη "Ιδού φως" ενώ θα ήνε πυροτεχνήματα! Ούτω μόνον δόλιος εχθρός γνωρίζων την κατάστασιν εις ην περιήλθε το έθνος μας αθαρσές, πολύγνωμων, αμφίβολον, δύναται να παίζη με τα αισθήματα τα ειλικρινή των ολίγων. Θα ελέγομεν, ότι ωραία εκδικείται η Ρωσία ότι δεν μας εύρεν εξ αρχής όργανόν της, αν δεν είχομεν πανελλήνιον κυβέρνησιν. Ο Θεός να ευλογήσει την τυχην των δούλων και περισσότερον την ιδικήν μας.
18-Ιουν-77	**Η Βουλή ευρίσκεται εις αποσύνθεσιν. Η χθεσινή συνεδρίασις έληξεν άνευ απαρτίας.[...] Ούτως εάν πιστεύσωμεν εις όσα είδομεν και εις όσα ηκούσαμεν, αι εργασίαι της βουλής παύουσιν.[...] που ο προς εργασίαν πόθης των κ. βουλευτών, οίτινες την πρώτην ημέραν άμα ήλθον εξέλεξαν τον πρόεδρόν των βιαιότατα, θέλοντες δια του παραδόξου και πρωτοφανούς τούτου γεγονότος να δείξωσιν εις τον ελληνικόν λαόν ότι ήλθαν με την απόφασιν και μόνην την απόφασιν να επιληφθώσιν αυτοστιγμεί των εργασιών των εκτιμώντες ως έδει τα περί αυτούς έκτακτα γεγονότα.[...] Παρήλθον έκτοτε μήν και ο ενθουσιασμός της βουλής αντι να μεγαλυνθή και ενθουσιάση το έθνος ολόκληρον το ελληνικόν κατέπεσεν μαναθείς, πριν η ακόμη το φθινόπωρον μας αποστείλη τα μελαγχολικά του νέφη. [...] Ας μη θαυμάσωσι τινές τώρα όταν μεθαύριον ίδωσι τας πύλας του βουλευτηρίου κλειδωμένας. Οι βουλευταί πιστεύσαντες εις λόγους των υπουργών των, ότι η Ελλάς ευρίσκεται εν πληρεστάτη γαλήνη, απέρχονται εις τας οικίας των [...] Πολύ καλά κάμνουσιν. Απέρχονται να συνάξωσι τους καρπούς των αγρών των και να κοιμηθώσιν υπό τα σκιερά δένδρα των χωρίων των. Ας μην τους φανή όμως διόλου παράδοξον όταν ενεγερθένες του προδότου αυτού ύπνου μάθωσιν, ότι εις πεδιάδας δημιουργειθήσας ελληνικάς, εις τας ευφόρους πεδιάδας της πολυστενάκτους Μακεδονίας κυματίζει παράδοξος σημαίας παραδοξωτέρου κράτους, η σημαία του νέου βουλγαρικού βασιλείου. Ας κλεισθή η Βουλή δια να μη περιπαίζη τας περιστάσεις. Διότι όταν υπουργός τις ομιλών προ τινός περί συναδέλφου του δι' όσα εδαπάνησαν εις προπαρασκευάς λέγει, ότι έπρεπε να δαπανηθώσιν εις διακόσμησιν του φρενοκομείου της Κερκύρας, η βουλή δεν πρέπει να συνεδριάζη.**
19-Ιουν-77	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία από Οδησσο : **Ο σχηματισμός της ισχυρής κυβερνήσεως ηγέτη εχούση τον κλεινόν Κανάρην [...] ουχί μόνον ελπίζομεν, αλλα είμεθα πεπεισμένοι, ότι εις τας παρούσας δυσχερείς περιστάσεις ο ελληνισμός θέλει εκπληρώσει επαξίως το προδιαγεγραμμένον αυτώ υπό της φύσεως πρόγραμμα, δεν θέλει δε εγκαταλείπει τας ελληνίδας δούλας χώρας βοράν των πανσλαυιστών. [...] Τι δύναται να πράξη η μικρά και απαράσκευος Ελλάς απέναντι του πανίσχυρου και υπό της Άρκτου προστατευομένου πανσλαυισμού; Ουδέν έτερον ή ν' αποταθή τη Ευρώπη. [...] Η Δύσις ειξεύρει, ότι η Ελλάς λαμβάνει τα όπλα ουχί ως όργανον της Ρωσίας, αλλ' ως κεφαλή του ελληνισμού, λοπως διεκδικήση τα συμφέροντα αυτού επαπειλούμενα υπό του βουλγαρισμού. Ευτυχώς αυτή η Ρωσία εκουσίως επιβεβαιοί την σύγχρονον ανεξάρτητον πολιτικήν του ελληνισμού.**

5-Ιουλ-77	**Μετά χαράς πολλής, σχετιζομένης προς τας εν γένει επικρατούσας νύν ιδέας περί εκτάσεως του ελληνισμού και καρπών αυτού και δικαιωμάτων, ηκούσαμεν τα των εν Θεσσαλονίκη εξετάσεων των διαφόρων εκπαιδευτηρίων, άτινα εκεί αποδεικνύουσι την καρποφόρον ανάπτυξιν των ελληνικών γραμμάτων.**
6-Ιουλ-77	**Κατά τα ανωτέρων τηλεγραφήματα, οι τούρκοι φαίνεται υπό κακής μοίρας οδηγούνται και καταστρέφονται. Ας προσέξωμεν και ημείς οι *φίλοι* των, οι πολιτευθέντες ως συνεργοί των υπέρ της σωτηρίας των σκοπών, μη την πάθωμεν επίσης ως οι συνένοχοι. [...] Ας προσέξωμεν. Πλειότερα κρίνομεν περιττόν να είπωμεν, διότι ημείς τον επιτάφιον των πόθων μας προ πολλού εψάλαμεν και καθαρά καθαρά είπομεν.[...] Καθ' ημάς το τραύμα εις τον ελληνισμόν είχε πλέον δοθή. Είνε περιττόν ίσως τώρα και να εξάπτωμεν το κοινόν φρόνημα, διότι και πάλιν εν πεποιθήσει το λέγομεν όπως το είπομεν, ότι και αν πράξη τώρα η Ελλάς μας φαίνεται ολίγον αργά.**
7-Ιουλ-77	**Φανερά εινε κεκηρυγμένον, ότι η Ελλάς δεν ειμπορεί ουδαμώς ν' αναμιχθή εις το προκείμενον ανατολικόν ζήτημα, αν δεν περιμείνη δύο μήνας ν' αποκτήση όπλα, τρείς μήνας να αποκτήση τηλεβόλα, τέσσαρας μήνας να εύρη πλοία, οκτώ μήνας να οργανωθή στρατιωτικώς υπό των ξένων, δεκαέξ μήνας να χαράξη δρόμους και να κτίση στρατώνας και τα λοιπά [...[Ούτως έρχονται ενώπιον μας και τίθενται τα εξής ζητήματα : Όταν εν έθνος πομπωδώς κηρύττη την αδυναμίαν του εις το έχεις δικαίωμα του είναι έθνος, πρέπει να σώζηται;[...] Οι κυβερνήται μας λέγουσιν ότι δεν έχουν τα μέσα αξιοπρεπούς παρατάξεως τακτικού στρατού και δι' αυτό διστάζουν και περιμένουν. Αλλά ποτέ δεν θα τα έχουν, διότι αυτή έλλειψις των μέσων ακριβώς δεικνύει τι και πόση αθλία είνε η Ελλάς. [...] Πρέπει, πρέπει να λάβωμεν οριστικώς την απόφασιν, ότι αποξενώθημεν εκ των αδελφών μας, και δίδομεν μεν αυτοίς ελάχιστα εκ καθήκοντος, αλλά δεν θέλομεν να διανείμωμεν εξίσου μετ' αυτών τα αγαθά της ελευθερίας; Όπως όταν εις μόνος εξ οικογενείας τινός πλουτίση, δίδει μεν μικρόν μέρισμα εις τους συγγενείς του αγερώχως προστατευτικώς, αλλ' ουδέποτε αποφασίζει κοινήν μετ' αυτών διανομήν της περιουσίας του; [...] Εκώλυσε ημάς μέχρι τούδε εις τον δρόμον της δόξης και κωλύει η ιδέα ότι κάτι είνε η Ελλάς. Κάτω λοιπόν η ιδέα αυτή, ήτις μας εμποδίζει εις ουδέν ωφελεί. Εάν είμεθα ομοιπαθείς τοις αδελφοίς, θα είχομεν κοινήν την ενέργειαν. Τώρα ημείς μεν βλάπτομεν εκείνους μη δυνάμενοι να συναγωνισθώμεν, κ' εκείνοι ημάς μη αφίνοντες αποκλειστικώς εις τα εσωτερικά να τραπώμεν.**
13-Ιουλ-77	**Των εφέδρων η προθυμία και ο ενθουσιαμός μεθ' ου προσέρχονται εκ των πέριξ εισίν αντικείμενον χαράς του τύπου και όλου του έθνους. Ο λαός δια τούτου αποδεικνύει, ότι υπερηκόντισε την αξίαν των κατά καιρούς κυβερνήσεων του. Διότι αυτός μεν, προσκληθείς να υπηρετήση την πατρίδα του στρατιωτικώς, έθεσεν αμεσως κατά νουν τον μεγαλύτερον βαθμόν της οφειλόμενης υπηρεσίας, ότι πρέπει να χύση το αίμα του, και υπό τοιούτον ότον προσήλθον άμα εκληθή και προσέρχεται λησμονών ποίαν καταστροφήν φέρει εις τα ιδιωτικά του συμφέροντα. Αι δε κυβερνήσεις, υποσχόμεναι προπαρασκευάς, ούτε ωρισμένον σκοπόν αυτών εκθέντο, ούτε επίστευον εις το κατορθτόν αυτού, ούτε καν ητοίμασαν όσα απητούντο δι' υποδοχήν των στρατολογουμένων.**
18-Ιουλ-77	Απογοήτευση για την εξέλιξη των πραγμάτων υστερα από τις συνεχείς νίκες της Ρωσίας κατά των Τούρκων. Εικάζεται πως η πολιτική της Τουρκίας θα αλλάξει και αυτή θα στραφεί στη Δύση και συγκεκριμένα στους Άγγλους. Με απαισιοδοξία κλείνει το άρθρο πως **είθε να μην ήνε ακριβείς αι εικασίαι μας αυταί, δια να μην επαναλάβωμεν και πάλιν το αργά, είνε αργα.**

19-Ιουλ-77	**¨Αξιοι της τύχης μας είμεθα, άξιοι της αθλίς τύχης μας. Τις ήλπιζεν, ότι εν τη ελευθέρα Ελλάδι, δεν θα παρήγαγε τόσην εντύπωσιν όσην έπρεπε να παραγάγη η φρικτή είδησις των εν Καβάρνα σφαγών;[…] Τι έπραξεν η κυβέρνησιν μας, τι πράττει επί του φρικτού εν Καβάρνα προλόγου, όστις μας αναγγέλλει τι μέλει να γίνη ακόμα, ως συνέπεια της ανελευθερόφρονος και δειλής πολιτικής μας, ήτις θα μας καταστήση γελοίους και μόλις δυνάμενους ν' αμυνθώμεν μετ' ολίγου έκαστος όπως δύναται; Μια αλληλογραφία εκ Βουλγαρίας εις την αγγλικήν εφημερίδα συνεκίνησε πέραν και πέραν όλον εκείνον τον αγγλικόν λαόν και αφύπνισεν όλων τα αισθήματα και έσυρε τας συμπαθείας όλων υπέρ των σλαύων και εγέννησε σλαυικό ζήτημα και θα πλάση Βουλγαρίαν μεγάλην ελευθέραν. [...] Το επίσημον όργανον του υπουργού κ. Τρικούπης, προσπαθεί ως δευτερεύοντος λόγου άξιον να παραστήση το δράμα της Καβάρνας. [...] Εινε ν' απελπισθή τις. Πόσον καλά εκάμαμεν και εσιωπώμεν τόσας ημέρας. Τι μάτην να θρηνωδώμεν και πάσχωμεν εδομύχως τοιαύτα κατά φρένα έχοντες; Ας εύρωμεν ως άνδρας άλλον τρόπον σωτηρίας**
22-Ιουλ-77	Σχολιασμός άρθρου του *Εθνοφύλακα* που αντιπροσωπεύει τα φρονήματα του Ζαΐμη. **Το ρηθέν πολιτικόν δελτίον του *Εθνοφύλακος* εξατάζον το Ανατολικόν Ζήτημα ευρίσκει ότι αυτό απέκτησε προ πολλού ευρωπαϊκόν ενδιαφέρον. "*Ένεκα του ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, όπερ εκτήσατο το ανατολικόν ζήτημα, η ελληνική κυβέρνησις, όσον και αν θίγωσιν αυτήν εις τα καίρια τα τελευταία γεγονότα, δεν δύναται να ενεργήση ως κράτος και επισήμως, ειμή εν τη χορεία των μεγάλων δυνάμεων και απο κοινού μετ' αυτών*" Το συμπέρασμα τούτο, ως γνωρίζομεν, και άλλοι των υπουργών εκφέρουσι και τα όργανά των διασαλπίζουσι σχετίζοντα προς την αποτεινομένην εις τους δούλους αδελφούς φράσιν : "Τι κάθεσθε; σηκωθήτε μόνοι σας!" τινά δε μάλιστα και μεμφόμενοι αυτών ως μη τολμηρών δήθεν. Δια καθήκον μας νομίζομεν ν' αναλύσωμεν την πολιτικήν αρχήν ταύτην. Ουδέποτε ηλπίζομεν ανήρ πολιτικός έλλην ν' αναγράψη την αρχήν ταύτην. Εάν το ανατολικόν ζήτημα εκτήσαντο ευρωπαϊκόν ενδιαφέρον, το ελληνικόν ζήτηματ το του μέλλοντος της πατρίδος μας, είνε εντροπή να μη το θεωρώμεν ανεξάρτητον όλως των περιπλακέντων συμφερόντων της Ευρώπης, ήτις, ως εκήρυξεν εν τη Συνδιασκέψει. [...] Η Ευρώπη δι' αυτούς τους λόγους κρατεί ημάς υπό την προστασίαν τριών δυνάμεων, μας αποκλείει του Συνεδρίου της και τα Κρητικά και εις την Συνδιάσκεψιν, και ημείς, δούλοι τυχαίως καλοενδυθέντες και νομίζοντες πως εγίναμεν ίσοι τοις κυρίοις, δεν εννοούμεν πόσον γελοίοι καθιστάμεθα! Και ευρίσκεται διπλωμάτης έλλην, πολιτικός έλλην, υπουργός του οικουμενικού υπουργείου να θέλη ως κράτος να ενεργήσωμεν με τας μεγάλας δυνάμεις! [...] Πολιτικοί άνδρες να σκέπτωνται τόσον στενά, όσον στενά είνε ενδεδυμένοι το μαύρον αυτών ένδυμα! Και καλά όπου δεν φορούν την φουστανέλλαν!**

27-Ιουλ-77	Για άλλη μια φορά οι Έλληνες πολιτικοί έχουν δίλημμα καθώς **η πρόοδος των ρώσων και η γυμνότης εις ην ευρέθημεν απέναντι των περιστάσεων δια παρασκευάς ατελείς, ήτις ενέργειαν όμως τους έθετεν εις καλήν θέσιν οπωσδήποτε, ώστε να έχουν θάρρος και να υβρίζουν τους επικριτάς των. [...] Εν τούτοις πλειοτέρας προπαρασκευάς ούτε γνωρίζουν, ούτε δύνανται, ούτε θέλουν να ενεργήσουν, βάσιν της πολιτικής των έχουν την της λαθροχειρίας, ν' αρπάξουν δηλ. την τελευταίαν στιγμήν χωρίς μεγάλων θυσιών. Η λοιπόν θα την χάσουν και αυτήν την τελευταίαν στιγμήν, διότι η πιθανότης της μεγάλης διαρκείας του πολέμου δεν είνε μεγάλη δι' ημάς, ή θα έχουν εσωτερικούς περισπασμούς εκ των απαιτήσεων εκείνων, οίτινες δεν εννοούν η Ελλάς να μένη αδρανής, και μάλιστα, όταν τη παρέχηται η ευκαιρία, όπως τώρα, όπου είνε πέραν του Αίμου οι ρώσοι, καθαρόν να θέση το ελληνικόν ζήτημα, άρτιον ελληνικόν, αποκεχωρισμένον του επιβοηθητικού θριάμβου των ρωσικών όπλων εν ελληνικαίας χώραις, εν Μακεδονία και Θράκη. Οι πολιτικοί μας λοιπόν θα ζητήσωσιν να χαλαρώσουν πάλιν τον ενθουσιασμόν, όπως σωθούν από των επιπλήξεων, και αιφνιδίως θα ιδούν ενισχυόμενον τον τουρκικόν στρατόν, θα ιδούν πληρούμενας παντοίων τούρκων την Ήπειρον και την Θεσσαλίαν, θα επικαλούνται τότε το αδύνατον γένεσθαι τι, και ούτως, αν εξετάσωμεν όλην την ιστορίαν μας των δύο τελευταίων ετών, θα εύρωμεν, αυτήν από ασυνεσίας προβαίνουσαν εις ανοησίαν, από ανοησίας εις ακαιρολογίαν, από ακαιρολογίας εις δειλίαν, από δειλίας εις πονηρίαν, από πονηρίας εις αναλγησίαν, από αναλγησίας εις παραζάλην και από παραζάλης εις γελοιότητα.**
27-Αυγ-77	**Πολλά ανέκδοτα μας διηγούνται περί του φανατικού μίσους των βουλγάρων κατά των όμορων ή συνεπαρχιωτικών αυτών ελλήνων. Πως ενεφυτεύθη και εκαλλιεργήθη εις τας ψυχάς των τόσος μισελληνισμός και ποιοι πταίουν δεν εξετάζομεν νύν.**
8-Σεπ-77	**Επειδή τινές ήρχισαν τώρα να λέγουν ότι η ύπαρξις υπουργείου ενώσεως είνε αδύνατος, διότι δεν συμπράττουν ειλικρινώς οι υπουργοί και κρυφίως παριστώσι θέαμα αρλεκινικόν, τοις λέγομε, ότι αυτά τα είπε καλλίτερον η Εφημερίς άμα τη συγκροτήσει του υπουργείου αλλά δεν ησακούσθη [...] Ενθυμούνται πάντες οι αναγνώστες μας, ότι τοις εζητήσαμεν κοινήν συμφωνίαν επί ωρισμένου σκοπού, τους ερωτήσαμεν κατά πόσον ήτο δυνατόν ν' αποβάλωσι την κομματικήν χροιάν, τοις υπεμνήσαμεν, ότι δεν ήτο συνταγματικόν το τραγελαφικόν της εν παμψηφία κυβερνήσεως, και μας εμυκτήρισαν. [...] Ημείς σήμερον βλέπομεν την επικύρωσιν των προ καιρού γραφέντων παρ' ημών, αλλά δεν ήμεθα ικανοποιημένοι ούτε επιεικείς.**
18-Σεπ-77	**Συκοφαντούν το ελληνικόν φρόνημα και ενσπείρουν την απογοήτευσιν όσοι διαδίδουδιν, ότι οι έφεδροι εν Θήβαιας δεν ανέχονται τας ποικίλας - ένεκα ελλείψεως πρόνοιας τινός- στερήσεις και σι' αυτό εισί διατεθειμένοι μέχρις αποσκιρτήσεως να προβώσιν. Άλλο είνε να ειπή τις, ότι πιθανόν, ως εκ της ταχύτητος μεθ' ης όλα συγχρόνως προσπαθούμεν να συντελέσωμεν, πιθανόν να υπάρχουν ελλείψεις ως προν την οφειλομένην εις τους στρατιώτας περιποίησιν και άλλο να λέγη, ότι δι' αυτό τούτοι οι έφεδροι είνε αναγκασμενοι ν' αρνηθώσι το αίσθημα, υφ' ο προσήλθον υπό τας σημαίας της πατρίδος. [...] Διότι ο έλλην έχει πάντοτε υπ' όψιν του ότι εν μεγίστη κακουχία θα αγωνισθή πάντοτε. Είνε εθισμένος εις τούτο, εις στρώμα την γήν και κάλυμμα τον ουρανόν, και γνωρίζει ότι πιθανόν δεινοτέρα στερήσεις να υποστή. Αλλ' είνε ολιγαρκής, είνε ολιγοφάγος και γνωρίζει ότι έχει να πολεμήση προς στρατόν όστις γυμνόπους, άμισθος και πεινασμένος επί μήνας μακρούς ταλαιπωρούμενος κατρερικώτατα μάχεται.**

30-Νοε-77	**Ουχί όσον έδει, αλλ' αρκετήν εντύπωσιν παρήγαγεν τη πόλει μας η πτώσις της Πλεύνας. Διότι πάντες ερωτώσι τι μέλλει τώρα να πράξη η Ελλάς. Ημείς παρ' ενός μεν υπουργού ηκούσαμεν χθες, ότι πρέπει ν' αναμείνωμεν και την εκ νέου διάβασιν του Αίμου, αν πρόκειται να γίνη, δια να σκεφθώμεν τότε και ν' αποφασίσωμεν.Έτερον δ' είδομεν λίαν άθυμον, άμα εγένετο λόγος περί τούτου. Είπε δε, οιονεί επιρρίπτων την ευθύνην εις όλους και την κακήν μας μοίραν: " Η Πλεύνα πίπτει, και εν τη βουλή προσβάλλεται τώρα δ' αυτήν την στιγμήν ο υπουργός των στρατιωτικών. Τι περιμένεις λοιπόν;" Εκ τούτων ουδέν άλλον θέλομεν να συμπεράνωμεν, ή ότι πρέπει θερμώς να δεώμεθα εις τον Θεόν να καθοδηγήση την Ελλάδα εις οδόν ασφαλείας εν τω παρόντι...και εν τω μελλόντι.**
30-Νοε-77	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία εκ Οδησσού : **Αι εν Πετρουπόλει *Ειδήσεις της Πετρουπόλεως* κατεχώρισαν κατ' αυτάς άρθρον περί της συγχρόνου πολιτικής διαγωγής της Ελλάσος ήν κατακρίνουσι. " ΟΙ έλληνες πατριώται" λέγει το εν λόγω επίσημον όργανον, "θέλουσι βεβαίως αιτιάσθαι της Ρωσίας δια την προς αυτούς ακηδείαν, θέλουσι κατηγορεί την ομόδοξον Ρωσίαν επί ελλείψει συμπαθείας προς τους ομόδοξους αυτής, λησμονούντες, ότι δεν εξεπλήρωσαν τας παρά της περιωνύμου ταύτης ομοδοξίας επιβαλλόμενας αυτοίς γνωστάς υποχρεώσεις.**
7-Δεκ-77	**Χαίρομεν, αι, χαίρομεν ολίγον, ότι μεγάλη μερίς του τύπου επί τέλους ήρχισε ν' αναγνωρίζη τας συνέπειας της προ μηνών κακίστης τροπής της κοινής γνώμης και προ ετών της πολιτικής μας, ήρχισε να επαναλαμβάνη εν χορώ και παταγωδώς ότι εγκαίρως είχε την τύχην να ζητήση η *Εφημερίς*, ουχί βέβαια οδηγηθείσα υπό εξυνοίας υπερτέρας όλων των περί ημάς - τούτο θα ήτο ασυγγνωστις εγωισμός - αλλ' εξ αισθήματος υπέρ της πατρίδος, όπερ εγνώρισε ν' αποχωρίση εκ του τυφλου ενθουσιασμού της στιγμής και να το τηρήση ξένον προς πάσαν αδυναμίαν ή ιδιοτέλειαν. Η θέσις μας, ή τύχη μας σήμερον είνε οικτρά, ελλεινή! Και χαίρομεν, ότι ικανόν μέρος των εφημερίδων το βλέπει. Αλλ' έπρεπε να το ιδή προ καιρού. [...] Όλα κατόπιν εορτής έηοναν εις την πτωχήν αυτήν Ελλάδα. Αι φωναί δια προπαρασκευάς μετά την Συνδιάσκεψιν, η αρχή εφαρμογής προπαρασκευών μετά την διάβασιν του Δουνάβεως, αι διπλωματικαί μας πετεινοφωνίαι μετά την οριστικήν αποξένωσιν μας από του ζητήματος, αι περί πεποιθήσεως εις την κυβέρνησιν φωναί μετά την κατάπνιξιν παντός εθνικού ενθουσιασμού, η οικουμενική κυβέρνησις μετά την κήδευσιν της ζωτικότητας μας, αι φιλοπόλεμοι διαθέσεις μεγάλων τινών, μετά την απελπισίαν όλου του λαού ον επί εν έτος ολόκληρον ούτε το ήκουαν - όλα μετά, μετά , μετά!**
11-Δεκ-77	Αναπαραγωγή άρθρου από τα *Ημερήσια Νέα* Λονδίνου όπου επικρατεί η άποψη πως **η Ελλάς θέλει αυξήσει μέχρι Κωνσταντινουπόλεως** και πως **το ελληνικόν κράτος θέλει αντικαταστήσει το τουρκικόν εν ταις μεσημβριναίς επαρχίαις εις εποχήν ουχί πολύ μεμακρυσμένην** και γι' αυτό το λόγοι οι πολιτικοί της Αγγλίας θα πρέπει να δούν πως η Ελλάδα είναι φίλη και σύμμαχος της Αγγλίας
12-Δεκ-77	Από άρθρο απόστρατου : **Ο εξοπλισμός του έθνους : Κατ΄ατας παρούσας κρισίμους περιστάσεις η κυριωτέρα φροντίς παντός έλληνος είναι ο σχηματισμός ενόπλου δυνάμεως ισχυράς και καλώς ωργανισμένης [...] ας λάβωσιν όμως τοιαύτην όσον ένεστι ταχέως,διότι πάσα αργοπορία δύνατι να επιφέρη ανεπανόρθωτον καταστροφήν.**

29-Δεκ-77	**Εξακολουθούμεν και σήμερον αναδημοσιεύοντες αποσπάσματα προ επτά μηνών δημοσιευθέντα παρ' ημών ότι τα αναδημοσιευόμενα ταύτα δεν θεωρούμεν ως προρρήσεις εφ' ων να εγκαυχηθώμεν, αλλ' ως απόδειξιν της τυφλότητος, ήτις ωδήγησε την τύχην της Ελλάδος, διότι μόνον τυφλότης επέτρεπε να μη προσέξη τότε εις αυτό το ζήτημα ο τύπος, το οποίον ημείς επραγματευόμεθα. Μακρά πολιτική διαφθορα εχάλασε κ' αισθήματα και κρίσιν. Την διαφθοράν ταύτην, ην εν αποτέλεσμα ήτο και η εις πολλά δήθεν κόμματα διάσπασις των πολιτικών, περιέστειλλεν εν τούτοις η διάσπασις αυτή, ως του νοσούντος εκ κακοχυμίας αι πληγαί ανοίγουσι παρατείνουσι τον βίον και θεωρούνται εκθύμανσις της εσωτερικής ανωμαλίας του οργανισμού, ούτως επήρχετο δια του κομματικού αγώνος ελπίς της θεραπείας ενταύθα. Αλλ' εάν αμαθής τις ιατρός θελήση να κλείση τας πληγάς, η νόσος προσβάλλει τα σπλάγνα και θάνατος επέρχεται. Τούτο επιτέλεσεν η ένωσις! Επήλθεν αυτή την στιγμήν, καθ' ην υπήρχεν ελπίς ελαττώσεως των πληγών, περιορισμού αυτών (των κομμάτων) τις δύο, δια φαινομένης δε κατ' επιφάνειαν θεραπείας εποίησεν ενδόμυχον, θανατηφόρον το νόσημα!**
3-Ιαν-78	**Να προσέξωμεν εις το εξής : Οι υπουργοί μας ουδέποτε είχον ακράδαντον πεποίθησιν εντός των, ότι αι προπαρασκευαί, ας υπέσχοντο, θα εφθανον μέχρις εφαρμογής αυτών. Δι' αυτό, ως δια μακρών κατά καιρούς απεδείξαμεν, ετόλμησαν μεν να θυσιάσωσι τόσα εκατομμύρια δια τς προς το θεαθήναι προπαρασκευάς, αλλ' οριστικωτέρας, ιδίως και δια ναυτικάς, απαιτούσας δια μιας μέγα ποσόν, εδείλιασαν. [...] Αλλά τώρα, όπου βλέπουν ότι τα πράγματα τους διάψευσαν, θ' αναγκασθώσιν ίσως ν' αλλάξουν πολιτικήν. Δν εξετάζομεν τώρα το εγκαίρως ή αργά, διότι περί αυτού είπομεν άλλοτε, και πιστεύομεν, ότι πολύ θα κοστίση εις το μέλλον της πατρίδος μας ή εξ αρχής κακή εκτίμησις των πραγμάτων υπό των πολιτικών μας, η αισχύνη μεθ᾽ης περιεκαλύφθημεν. Και νομίζομεν ακόμη, ότι ο περί σλαυισμού φόβος μας, όστις μας ετηρήσε τοιούτους αυτός θα μας φέρη εις τα θελήματα του σλαυισμού ασθενέστερους έτι ότι ακριβώς θα πληρώσωμεν εν τω μελλόντι μας την ελλεινήν του τώρα διαγωγήν μας, ότι δύσκολα θα γλυττώση πλέον ο ελληνισμός. Αλλ' αυτά άλλοτε. Τώρα να προσέξωμεν μήπνως με καμμίαν (ο μη γένοιτο) αποτυχίαν θελήσουν να κηλιδώσουν όλον το έθνος, δια να σωθούν αυτοί.**
5-Ιαν-78	**Δεν είνε όχι η μάλλον διαδεδομένη ιδέα, ότι οι περίνοες υπουργοί μας εγνώριζον τι έπραττον μένοντες αδρανείς και διαφωνούντες τόσον καιρόν, τώρε δε εις την κατάλληλον στιγμήν αποφασίζουν και εκτελούν προδιαγεγραμμένον δήθεν ασφαλές σχέδιον των. Όχι δεν είναι αυτή η μάλλον διαδεδομένη ιδέα. Η κοινή γνώμη λέγει, ότι οι άνθρωποι αυτοί άκοντες τώρα παρασύρονται υπό ρεύματος, εις το οποίον έπρεπε προ καιρού να παραδοθούν. [...] Δεν οφείλεται εις αυτούς τίποτε, ειμή η έλλειψις τόσων και τόσων πραγμάτων, τα οποία παρημέλησαν και κατά γην και κατά θάλασσαν, και τα οποία ηδύναντο να προπαρασκευάσουν, αν είχαν ωρισμένην πολιτικήν. [...] Πιστεύομεν, ότι ο έλλην έχει εντός του την δύναμιν και με το τίποτε να γνωρίζη πως θα θυσιασθή υπέρ πατρίδος. Αλλά δεν πρέπει και να θεωρώμεν από τούδε ως προδώσαντας ιεράς ελπίδας τους υπουργούς τούτους δια της απρονοησίας των;**

6-Ιαν-78	**Η ενέργεια της Ελλάδος, αλλά ενέργεια, εν ίση μοίρα ελευθέρας και δούλης Ελλάδος, ηδύνατο μόνον να φέρη τελειωτικήν λύσιν του ανατολικού ζητήματος, και τότε αναγκαστικώς η Αγγλία ήθελε ζητήσει την ωφέλειαν της Ελλάδος. Φοβούμεν όμς, ότι η ώρα της ενεργείας ταύτης παρήλθεν... Η Ελλάς ώφειλε να ενεργήση τουλάχιστον συγχρόνως μετά της Σερβίας. Η Τουρκία θα ενδώση τώρα δια να σώση δι' εαυτήν τας ελληνικάς επαρχίας. [...] Η ανόητος ζηλοτυπία κατά των Σλαύων θα ήνε η καταστροφή μας. Ενώ, αν δεν εζηλοτυοπούμεν και εγκαίρως ερριπτόμεθα, θα είμεθα ίσοι προς ίσους εν τη πλαστίγγι της εθνολογικής δικαιοσύνης και θα παρείχομεν επιχειρήματα εις την φιλελληνικήν Ευρώπην. (από επιστολή)**
10-Ιαν-78	**Ουδέποτε καθ᾽ ημάς θλιβερωτέρα ημέρα της χθεσινής εφώνισε με λαμπρόν ήλιον τας Αθήνας. Όλα τα αποτελέσματα της προ διετίας κακής πολιτικής, όλα όσα η Εφημερίς εζήτησε μετ' άλλων να προλάβη και προέλεγεν (είθε να ηπατάτο!), όπως εξεγείρει το κοινόν φρόνημα εγκαίρως, φευ, όλα δια μιας εξερράγησαν. Η διαφωνία των υπουργών αναγκασθείσα να καταλήξη εις απόγνωσιν αυτών, των μεν καθαρώς λεγόντων, ότι ουδέν έχομεν επαρκώς παρασκευάσει, όπως αναλάβωμεν αγώνα, ον άλλως τε και δεν επιτρέπει πλέον η επερχόμενη αναστροφή του ανατολικού δράματος. Τως δε προσποιουμένων, ότι εγκολπούνται την εξεγερθείσαν και τοι αργά φιλοπόλεμον τάσιν, αλλά μη εχόντων την τόλμην ν' αναλάβωσιν οριστικώς όλην την ευθύνην. Η αμφιβολία του κόσμου όλου επί του ποιητέου, διότι απεκαλύφθη, ως το προείπομεν, ότι αι προπαρασκευαί απέτυχον, παρασκευαί δε πανελλήνιοι, γενικού δηλαδή συνδέσμου συνεννοήσεων δεν έγιναν, ένεκα της ελλείψεως πεποιθήσεως εν τη οικουμενική. [...] Επί του προκειμένου πας δισταγμός αμφίρροπος είνε έγκλημα. Παν δεν κίνημα μη παρουσιάζον όλην την Ελλάδα συγχρόνως απ' άκρου εις άκρον έτοιμην να θυσιασθή, αν κλεισθή ειρήν πριν χαραχθώσι τα μεγάλα όρια της, δεν θα έχη χαρακτήρα ελληνικής εξεγέρσεως και θα ήνε επιζήμιον. Το μέλλον της Ελλάδος, άνευ τούτου, μετά την τόσην αποκλειστικήν επικράτησιν του σλαυικού στοιχείου, θα ήνε λυπηρόν. [...] Η Εφημερίς τεθλιμμένη, διότι ένεκα της οικουμενικής επαληθεύει προς θλίψιν της πατρίδος ότι προείπεν επικαλουμένη προ καιρού, αλλά μάτην , θεούς και δαίμονας, ίνα τα προλάβωσιν ουδέν πλέον σκοπεί να λέγη προς ανάξεσιντούτου του άλγους, αλλά διατυπώσασα δια τελευταίαν φοράν την ευχήν της και ιδέαν της, θα παρακολουθή μόνον τα γεγονότα από τούδε, έως ου αλλάηωσιν αι ημέραι.**

15-Ιαν-78	**Δεινή ημέρα : Το άλγος δεν επιτρέπει ημίν πλειονότρον να δικαιολογήσωμεν την ανωτέρω επιγραφήν, ειμή θέτοντες αυτήν απλώς. Η ημέρα αύτη ήτο η χθεσινή. Από πρωίας διεδόθησαν δια των τηλεγραφημάτων του πρακτορείου Χάβα αι ειδήσεις περί συμονολογουμένης ειρήνης. Γενική κατήφεια. Θλίψις βαρεία. Πάντες οφθαλμοφανώς έβλεπον την γενομένην τη Ελλάδι προδοσίαν υπό αδεξίας πολιτικής, και ου μόνον τούτο, αλλά θολόν διέβλεπον και το μέλλον. Τόσοι πόθοι, τόσαι δαπάναι, τόσαι υποσχέσεις ν' απολήξωσιν εις τοιούτο σημείον! Η Ελλάς να μη γνωρίζη τίνι τρόπω εις το εξής θ' αντιστή εις τα οφειλόμενα τη συντάξει της ως κράτους, να διαβλέη ενίσχυσιν και πρόοδον τόσων σλαυικών εθνών, άτινα μετ' ου πολύν χρόνον θα επιπέσωσι πάλιν ερρωμενέστερα κατά της αθλίως σωζωμένης Τουρκίας, ενώ η Ελλάς δεν θα έχη προφθάση ούτε το δέκατον των δυνάμεων εκείνων των εθνών να έχη συντεταγμένον. [...] Και ταύτα πάντα, διότι δεν ελήφθη εγκαίρως απόφασις περί πολέμου εκ μέρους της Ελλάδος, επ' αδήλω έστω, προς σωτηρίαν της τιμής τουλάχιστον. Και τούτο πάλιν, διότε δεν έγινα παρασκευαί, διότι δεν ελήφθη η ελάχιστη θετική πρόνοια περί ναυτικού. Και ταύτα όλα συν τη παραιτήσει της οικουμενικής!**
16-Ιαν-78	**Β'. Δεινή ημέρα : Και άλλης ημέρας την λθιβερήν χρονολογίαν εχάραξαν χθες ανεξάλειπτον τα γεγονότα. Οι λιθοβοληθέντες οικουμενικοι, ως εις και ο νυν πρωθυπουργός, συναποφάσισαν από της προχθες νυκτός να συμπληρώσωσι το απαίσιον έργον, δι' ο ανοήτως τόσον καιρόν συνέπραττον. Λέγομεν δε συναποφάσισαν, διότι θεωρούμεν, ˙το το αυτό κράτος των τεσσάρων εξακολουθεί υπάρχον, αφού χάριν της σωτηρίας αυτών η κυβέρνησις, αποφασίζει μέχρις εμφυλίου σπαραγμού να επιμένη.**
22-Ιαν-78	**Σώσον Κύριε τον λαόν Σου και ευλόγησον την κληρονομίαν Σου....Αυτή η τρισμεγίστη ευχή μέχρι τέλους αντήχησε χθες εις τας ψυχάς απάντων ημών, καθ' ην στιγμήν ο αγιασμός ερράντιζε την σημαίαν και τα όπλα του ελληνικού στρατού εν συγκινήσει απερχομένου εκ Λαμίας σωτήρος αδελφών Ελλήνων πολλά πασχόντων. [...] 'Ιδε! Ο ελληνικός στρατός προελαύνει εν τάξει ατρόμητος, φαιδρός, ένθους. Φέρει τα όπλα της ελευθέρας Ελλάδος ο μειδιών νεανίας στρατός, ουχί δι' αγρίαν εκτέλεσιν, ουχί δι' ακόρεστον κτηνώδη δίψαν κατακτητικήν, αλλ' όπως η σεβαστός, όπως μη τις λησμονήση την οφειλομένην αυτώ υποταγήν, όπως σώση αδελφούς εκ της τυρρανίας και των δεινοπαθημάτων. [...] Ω χαίρε, χαίρε, στρατέ πρόδρομε του μεγάλου κηρύγματος της Ελλάδος εις χώρας, ας εμίανεν η τυραννία! Μετά τοιούτον πρόδρομον, ουδέν πλέον σταματά την Ελλάδα, ούτε υποσχέσεις, ούτε συνθήκαι, ούτε απειλαί, ειμή η πλήρης αποδοχή και καρποφόρησις του κηρύγματος της του ιερού.**

23-Ιαν-78	**Την περί ανακωχής ειδησιν ουδείς πιστεύομεν υπήρχεν ο μη προβλέπων. Ὅτι πάσα προσπάθεια της Ελλάδος, όπως γεννηθή ελληνικόν τι ζήτημα, εύρεν ενώπιον της την ύστατην στιγμήν της ευκαιρίας, ουδεμία αμφιβολία. Ελέχθη τούτο και επανελέχθη. [...] Ότι εζητήσαμεν όταν ενομίζαμεν κατάλληλον τον καιρόν δεν έγινε τότε, αρχίζει δε να γίνεται τώρα. [...] Η κυβέρνησις έδωκε διατύπωσιν διπλωματικήν εις πολεμικόν κίνημα. Έχει λοιπόν νυν ενώπιον της δύο τινα : να φανή συνεπής εις την διατύπωσιν ταύτη, δηλαδή άνευ εχθροπραξιών να τηρήση τας θέσεις, ας ευταξίας χάριν κατέλαβε, προνοούσα άμα περί της ασφαλείας των εκτεθέντων ανδρών, ν αμη φανή δε οπισθοχωρούσα, αλλα᾽να συμμορφώση την διαγωγήν της συνεπή προς απάντησιν, ήτις θα δοθή εις τας διατυπώσεις της μετά την νέαν φάσιν των πραγμάτων εν Ευρώπη συν τη ειρήνη.**
25-Ιαν-78	**Καθ' ας έχομεν πληροφορίας, η Πύλη απετάθη προς τας τρείς προστατρίας της Ελλάδος δυνάμεις αναφέρουσα αυταίς τα της Διακοινώσεως της ημετέρας κυβερνήσεως και τα της εισβολής του ελληνικού στρατού εις το Θεσσαλικόν, αι δε Δυνάμεις αναβάλουσαι την εξέτασιν των υπέρ της δούλης Ελλάδος παραστάσεων της ελληνικής κυβερνήσεως, τείνουσι να δηλώσωσιν εις ταύτην δια των ενταύθα αντιπροσώπων των, ότι εγγυώνται αυταί περί της ασφαλείας των ελλήνων χριστιανών εν ταις τουρκικαίς ομόροις επαρχίαις, και ότι ούτως αναγκαία καθίσταται η απομάκρυνσις του ελληνικού στρατού, αιρομένης της αιτίας δι' ην εκινήθη. Προς τούτοις ελέψθη, ότι εν τω προσεχεί συνεδρίω των Δυνάμεων θα εξετασθή το περί των δικαιωμάτων των υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν ελλήνων, οίτινες θα τύχωσιν ίσων προνομίων προς τους σλαυικούς λαούς.**
26-Ιαν-78	**Διπλωματικόν συμβιβασμόν αναγγέλλουσι και αι υπουργικαί εφημερίδες, ως είχομεν προαναγγείλει ημείς αυτοί. Δηλαδή, γενομένης δηλώσεως υφ᾽᾽ημών, ότι κινδυνεύουν οι εν τη δούλη αδελφοί μας, η Ευρώπη απαντά, ότι εγγυάται αυτή, αρκεί να μη δώσωμεν αφορμήν εις πόλεμον, και ότι περί του γενικωτέρου ζητήματος αυτών θα γίνη λόγος εν τη Συνδιασκέψει. [...] Ο πόλεμος ημών τόσο αργά θα είχε σημασίαν μόνον υπό τον όρον. ότι θα επρόκειτο διαμελισμός της Τουρκίας εάν ανεμιγνυόμεθα, ή ότι θα ήμεθα αρκούντως παρεσκευασμένοι, ώστε μόνοι κατά της Τουρκίας, σωθείσης ως εσώθη δια της ανακωχής, ν' αντιπαραχθώμεν. [...] Τα ευρωπαϊκά τακτικά έθνη πόλεμον λέγοντα αναγνωρίζουν εκείνον, όστις είναι κάτοπτρον της προνοίας, της υπομονής, της εργατικότητος, της προπαρασκευαστικής ενεργείας, της δυνάμεως εις εκλογήν καταλλήλου ευκαιρίας των εθνών. Ημείς όμως, ότε ήτο η κατάλληλος ευκαιρία ωμολογήσαμε, ᾽το δεν την μετεχειρίσθημεν, διότι δεν είχομεν τα ανωτέρω λεχθέντα να εκθέσωμεν εν κατόπτρω, εν τω πολέμω. Τώρα δε βεβαίως ο πόλεμος δεν θα μας επιτραπή, διότι θα φέρη μόνον χαρακτήρα ατάκτου ορμής αγανακτήσεως επί παρελθούσα αμελεί διαγωγή.**

1-Φεβ-78	**Πανταχόθεν της δούλης και ελευθέρας Ελλάδος μια φωνή ηγέρθη σπαρακτική: " Οι Τούρκοι σφάζουν, ατιμάζουν, καίουν, καταστρέφουν!" [...] Σπαράσσεται η καρδία του ακούοντος, φρίττει ο νούς! [...] Οϋτως η κίνησις του στρατού μας παρακαίρως πλέον γενομένη απέδειξε και την κακήν εκλογήν της στιγμής και την ανεπάρκειαν των δυνάμεων προς υποστήριξιν των μεγάλων λόγων και αβασίμων σχεδίων. [...] Ηθέλαμεν να σώσωμεν την Τουρκίαν, δια να μη ελευθερωθή ο σλαυισμός.**
3-Φεβ-78	**Μη ελπίζωμεν πολλά και μόνον εκ της διαδιδομένης ιδέας περί πολεμικής δήθεν αναμίξεως της Αγγλίας εις το ζήτημα. Μη ελπίζωμεν, ότι επί του παρόντος τοιούτο τι γεγονός θα επαζημίου ημάς δια την μέχρι τούδε ελεεινήν πολιτικήμας και ψεύτικήν προπαρασκευήν και βραδύνουσαν απόφασιν. Η Αγγλία έχει και βλέπει τα συμφέροντά της. [...] Πάντα δε ταύτα τα στενά και δύσκολα επέρχονται νυν ως συνέπεια της τουρκοφίλου πολιτικής, ήτις ήτο μάλλον εξασφάλισις από ττης ενοχλούσης τους ενταύθα Μεγάλης Ιδέας, της απαιτούσης ανάλογον του έργου του 21 την εξακολούθησιν της συνετής ενταύθα στρατιωτικ᾽ζη και πολιτικής διοργανώσεως εν οικονομία, παρά πολιτική πανελλήνιος. [...] Εις δεν του έξω υπό τον ζυγόν έλληνας ηρμηνεύετο λέγουσα : "Μη νομίζετε πλέον βαρύν τον ζυγόν αυτόν, η Τουρκία προοδεύει όσο και ημείς, έχει άνδρας και γίγαντας πολιτικούς και στρατιωτικούς. Να εύχεσυε να διατηρήται, διότι έρχεται από βορρά εις άλλος εχθρός. [...] Τοιαύτα έλεγεν η πολιτικής της τουρκοφιλίας και ημπόδισε να λάβωμεν εγκαίρως μέρος εις αγώνα κατά του Τούρκου, λόγω ότι πολεμεί (!) τον σλαυισμόν. Οϋτως η βραδύνασα ανάμιξις μας εις τον αγώνα είχε - και αν γίνη ποτέ πάλιν θα έχη - μάλλον χαρακτήρα αμύνης κατά των δεινών, άτινα επεσώρευσεν ημίνη απρονοήσία, παρά υπεράσπισιν της Μεγάλης Ιδέας. [...] Και νυν ενεθρονίσθη εν τη καρδία του ελληνισμού, εν τη Κωνσταντινουπόλει, ευρωπαϊκή έρις δεινή, ενώ ημείς είμεθα έξω της θύρας. Ημείς!**
8-Φεβ-78	**Από ελληνική ανταπόκριση : "Οι ομόδοξοι ημών ρώσοι συμπάθειαν ουδεμίαν τρέφουσι προς τον ελληνισμόν, μάλλον δύναται τις ειπείν φέρονται δυσμενώς υποβλέποντες μετά τινός ακατανόητου υποψ'ας την πορείαν της ελληνικής πολιτικής [...] Όσον δε αφορά τους έλληνας όταν πρόκειται περί Ηπείρου, Θεσσαλίας και των νήσων του αρχιπελάγους ουδείς αντιλέγει, αλλ᾽ έως εδώ και μη παρέκει, διότι άμα αναμνησθώσι οι φίλτατοι Ρώσοι τας επί της Θράκης και Μακεδονίας αξιώσεις ημών εγείρουσι πάταγον, αναμιμνήσκονται των πανσλαυιστικών ληρημάτων, τα περί φαναριωτών κλπ.**

15-Φεβ-78	**Πρέπει να παύση το πολυκέφαλον των αυτογνωμόνων ενεργειών και η ανοχή προς τα πρώτα πρώτα παρουσιαζόμενα πρόσωπα και προβάλλοντα αυτόκλητα έκαστον εν ιδίοις κύκλοις ενεργείας. Να παύση το δικαίωμα του να τραβά όστις θέλει τον χορόν και να μη γνωρίζη τις πως και που θα εύρη ανταξίαν ειλικρινών πόθων και αποτελεσματικών σύμπραξιν και οδηγίαν. Διατί να χάνωνται αδίκως ενθουσιώδεις νεαραί αλλ' απρακτοι υπάρξεις; Σχέδιον, μέσα, αμετάκλητος απόφασις; Σπουδαιότατον δε είνε να γνωρίσωμεν αν επανάστασις μόνον εν Ηπείρω και Θεσσαλία ωφελεί ή βλάπτει το ζήτημά μας, τόσον αργά, και αν ήνε χρήσιμη και αναγκαία άνευ της Μακεδονίας.**
16-Φεβ-78	**Άμα τη ειδήσει της διαβάσεως των συνόρων υπό του ελληνικού στρατού εφημερίς της Αμβέρσης Opinion έγραφε δριμύτατον κατά των ελλήνων άρθρον λέγουσα συν τοις άλλοις τα εξής : "Είνε λυπηρόν, ότι οι έλληνες αποφάσισαν επί τέλους να προστατευθώσι τους εν Θεσσαλία εδελγούς των την ημέραν καθ' ην ηδύναντο να πράξωσι τούτο ακινδύνως" Εξέφραζε την επιθυμίαν να ιδή τους εκνευρισμένους απογόνους του Μιλτιάδου και Θεμιστοκλέους, εξωθούμενους δι' ενός λακτίσματος πέραν των Θερμοπυλών.**
7-Μαρ-78	**Από ιδιωτική αλληλογραφία εν Οδησσώ : Εν μεγίστη απελπισία ευρισκόμεθα, άφατον λύπην αισθανόμεθα, όταν ακούωμεν τα διαδόμενας φήμας περί των αποφασισθέντων ορίων του βουλγαρικού κράτους, εις ο θα συμπεριλαμβάνεται κατά τούτους μεν η Θεσσαλονίκη και το αγ. Όρος, κατ' εκείνους δε η Αδριανούπολις, η Καβάλα κλπ. Πάντες ατενίζομεν προς την Ελλάδα ζητούντες να μά! Δεν εγνώριζον ότι θα έλθη στιγμή να βλέπη την εκβουλγαρισμόν των ελληνικών χωρών; Διατί να μείνη απαθής απέναντι της πραγματοποιήσεως των σχεδίων του πανσλαυισμού; Βούλγαροι θα ονομαζώμεθα εις το εξής ή Έλληνες;**

10-Μαρ-78	**Το Συνέδριον και η Ελλάς : Η εισαγωγή της Ελλάδος εις το Συνέδριον ηγγέλθη εν ταις αγγλικαίς βουλαίς την δευτέραν της παρελθούσης εβδομάδος.**
14-Μαρ-78	**Γνωρίζω θετικώτατα, εξακολουθεί ο ανταποκριτής της Φωνής, ότι ο στρατηγός Ιγνάτιεφ απεφάσισεν άπαξ δια παντός να εξαφανίση τας αξιώσεις των ελλήνων επί της βυζαντινής αυτοκρατορίας και τούτου ένεκεν συμπεριέλαβε την Θεσσαλονίκην εν τοις ορίοις της Βουλγαρίας.**
19-Μαρ-78	**Τα όρια της Βουλγαρίας κατά τη Συνθήκη**

18-Απρ-78	**Ο καταλαβών πάντας ενθουσιαμός ενταύθα, ότι οι άγγλοι ήθελον μας εγκαθιδρύσει εν Κωνσταντινουπόλει, κατηυνάσθη. Μεγάλη δε είναι η του λαού απογοήτευσις βλέποντος, ότι η Αγγλία παρενέβη προς καταστολήν της επαναστάσεως της Θεσσαλίας. Καθότι γενικώς επιστεύετο, ότι η επανάστασις αύτη είχεν αρχίσει κατ' εισήγησιν της Αγγλίας.**
24-Απρ-78	**Αφού δια κάμποσον καιρόν τα άρθρα της γαλλικής Εφημερίδος των Συζητήσεων έτερπον τους ενταύθα ως αντισλαυικά δήθεν και κολακεύοντα τας αδυναμίας του Ελληνισμού, αναδημοσιεύοντο δ' ολόκληρα, μάλιστα υπό του οργάνου του κ. Δεληγεώργη, τώρα ενόησαν οι κύριοι μας εδώ ότι σκοπός των άρθρων τούτων ήτο, ως κα πάσης της παρομοίας αυτοίς πολιτικής, να σώσωσι το τουρκικόν κράτος και να μη αφήσωσιν την Ελλάδα ούτε κατά σπιθαμήν να ευρυνθή. Αλλά τώρα επερίμενα να μάθουν ότι όλη αυτή η εφεύρεσις του αντιτάσσειν δήθεν το ελληνικόν στοιχείον κατά του σλαυικού, χωρίς ούτε από τα όρια της να εξέχηται η Ελλάς, ούτε οι υπό τον Τούρκον έλληνσε ν αεξεγείρωνται, ουδέν άλλον εσήμαινεν, η διατήρησιν της Τουρκίας, και ότι μ' αυτά και μ' αυτά θα σβεσθώμεν μίαν ημέραν αμφότεροι, τούρκοι και έλληνες, ως μια μεσιάντζα αχρείας ποότητος απορριπτομένη; Αν η Ευρώπη ήθελεν όντων προς το καλόν της Ελλάδος να συζητήση, και με λόγχην, το ζήτημα της υπέρ μέτρον εκχειλίσεως των βουλγάρων, τι επείραζε ν' αρχίση την συζήτησιν αυτήν από τα νότια όρια της Μακεδονίας και πέραν, αφού η Ελλάς γράση ως εκεί; Αλλά τώρα μάτην γράφομεν αυτά. Το κακόν έγινε. [...] Ομοιάζομεν παλαιόν ευγενή, όστις φορεί ακόμη της εποχής του τα πολύτιμα στολίσματα εφθαρμένα, ενώ οι περί αυτόν, νέας αποκτήσαντες περιουσίας, παρακολουθούσι πλουσιώτερον της εποχής τας απαιτήσεις και γελούν μετ' αυτού, όστις γαυριά ακόμη ουδέν παραδεχόμενος πολυτελέστερον των ιδικών του προαιωνίων στολισμών.**
28-Απρ-78	**Τα "Ημερήσια Νέα" της μεγίστης φιλελευθέρας μερίδος των άγγλων έγραψαν εν κυρίω άρθρω τα εξής, άτινα αναγράφομεν εν περιλήψει: "Ουδεμίαν χριστιανική φυλή της Ανατολής έχει λόγον να ευγνωμονή την Αγγλία. Ο Δέρβυς ανέφλεξε τας ελπίδας ου μόνον των Ελλήνων, αλλά πάντων των φίλων του πολιτισμού προτείνας ν' αντιπροσωπευθή η Ελλάς εις το Συνέδριον. [...] Οι Έλληνες φρονούσιν ότι ηδίκησεν αυτούς μεγάλως η Αγγλία συμβουλεύσασα να μείνωσιν ήσυχοι ότε ηγωνίως στρατιωτικώς οι τούρκοι, περιαγάγουσα αυτούς εις θέσιν χείρονα της των Σέρβων και Μαυροβουνίων. [...] Εάν η Αγγλία απηγόρευσε πέρυσι τον κανονιοβολισμόν των ελληνικών πόλεων, ως απηγόρευσε τας εχθροπραξίας των Ρώσων κατά της Αιγύπτου, η θέσις των Ελλήνων καθ' όλην την Ανατολήν θα ήτο σήμερον πολλώ κρείττων και θα ηδύναντο να διατυπώσωσιν ερρωμενέστερον τας αξιώσεις των ως η σπουδαιοτάτη των φυλών, όσαι ερίζουσι περί της τελικής κατοχής της Κωνσταντινουπόλεως. Αλλά τοιαύτη πολιτική πόρρω απείχε του πνεύματος των υπουργών της ανάσσης."**

30-Απρ-78	**Και άλλο δείγμα φιλοτουρκισμου. Περίεργος είναι η μυωπία του κ. Τρικούπη, παρ' ανθρώπου καυχωμένους επί διπλωματική αξία δεν επεριμένομεν τούτο, ειμή αν υποθέσωμεν ότι σκοπίμως το πράττει (για αναδημοσίευση λόγου Άγγλου πολιτικού). [...] Δεν μας λέγει λοιπόν ο κ. Τρικούπης : δια την Ελλάδα, ποιόν όφελος θα υπάρξη, αφού επί τοσούτον και μόνον η αγγλική κυβέρνησις "δεν σκοπεί την ανεξαρτησίαν και την ακεραιότητα της Τουρκίας" εφ' όσον περιτμήθη αύτη δια των όπλων των ρώσων; Είχομεν λοιπόν δίκαιον ή δεν είχομεν, ότε προελέγομεν ότι δεν θα ωφεληθή τίποτε η Ελλάς πολιτευομένη ως επολιτεύθη, διότι δεν διετύπωσαμεν ποτε επισήμως αξιώσεις επεκτάσεως του εδάφους μας, αλλά μόνον γραώδη παράπονα κατά της μεγάλης εξαπλώσεως της Βουλγαρίας;**
12μαι78	**Η πολιτική της Αγγλίας : Ο Καιρός των Παρισίων κατακρίνει την αγγλικήν πολιτικήν ως ασυνεπή. Η αμφιβολία ην προσάπτει η αντιπολίτευσις εις την πολιτικήν του αγγλικού υπουργείου, γράφει το ανωτέρω παρισινόν φύλλον, καθίσταται καταφανής ιδίως ως προς την Ελλάδα.**
22μαι78	**Περιεργότατον τι συμβαίνει εν τω τύπω των κομμάτων, όστις προ τινός ούτε ήθελε ν' ακούση λογικήν. Και άλλαι μεν εφημερίδες και η Ώρα του καυχωμένου επί διπλωματική δεινότητι κ. Τρικούπη εξαίφνης ήλλαξε γλώσσαν και εκπλήσσεται πικρώς δια τον επελθόντα συμβιβασμόν μεταξύ Αγγλίας και Ρωσίας. Δεν συγχωρούμεν τούτο. Ναι μεν βαρυνόμεθα και απαξιούμε πλέον να γράφωμεν προς ανθρώπους , οίτινες νομίζει τις εκ προθέσεως διαστρέφουν την λογικήν και δηλητηριάζουν την κοινήν γνώμηνμ ναί αποφεύγομεν να εκδικηθώμεν τώρα καυστικώτατα τους τόσον δημοκοπήσαντας προς ζημίαν μας, αποφεύγομεν να επωφεληθώμεν εκ δυστυχημάτων της πατρίδος, αφού το κακόν έγινε πλέον, αλλα δεν επιτρέπομεν και να πιστεύουν θρασέως ότι είνε δα κα τόσον εύκολος η δικαιολόγησις των και η άφεσις των αμαρτιών των. Ο κ. Τρικούπης έχει άδικον να εκπλήσσεται δια την αιφνήδιαν τάχα τροπήν της πολιτικής της Αγγλίας και να προετοιμάζη δια της εφημερίδος του δυσμένεια κατά της δυνάμεως ταύτης, όπω ςαποσπάση την προσοχήν του κοινού από του ελέγωοι των φρονημάτων του. [...] Δεν συγχωρούμε να θέλει τώρα ο κ. Τρικούπης και οι όμοιοί του μεγάλοι μα πολιτικοί να ρίψουν όλην την αιτίαν της αναμενούσης ημάς δυστυχίας εις την Ευρώπην, και να παρουσιασθούν πάλιν δια της ατασθάλου γλώσσης των ως υπερασπισταί μας κατά της απάτης δήθεν μεθ' ης προσηνέχθη πρςο ημάς η Αγγλία.**

30μαι78	**Έκαστος, υποθέτομεν, εννοεί διατί δεν γράφομεν πλέον παρακολουθούντες την τύχην του ελληνισμού εν σχέσει πρςο το ανακινηθέν και λήξαν ζήτημα του πολέμου. Θα ήτο ληπηρότατον δι' ημάς να αναλύωμεν δια μακρών άρθρων τας πενθίμους σκέψεις μας και να βεβαιόνωμεν ότι ουδέν των όσων ηλπίσαμεν εγένετο, πάντα δ' άρα τα δυσάρεστα επήλθον, όσα εζητήσαμε να προλάβωμεν προϋποδεικνύοντες αυτά, αφ' ης είσαμεν όρι δεν επληρούντο το καθήκον της Ελλάδος, απ' εναντίας δ' απεκαλύφθησαν έλκη αθεράπευτα, εις αποστρατείαν τάξαν την δόξαν του ελληνισμού. [...] Και ταύτα εν συντόμω διότι αηδιάζουν να αναπτύσσωμεν θέμα, το οποίον επί του παρόντος δεν βλέπομεν να μας δίδη ως συμπέρασμα ελπίδα τινά θεραπείας. Οι μωρεί, οι εύπιστοι, οι δημοκόποι, οι απατεώνες, οι ανάλγητοι ας γράφουν ακόμη ν' αποδεικνύουν, ότι είνε καλή κ' ευάρεστος η θέσις μας και ότι θα μας δώσουν διότι καλούμεθα Έλληνες! Αφού το εσύραμεν εις τόσον αίσχος το όνομα! Παραπέμπομεν τους θέλοντας να μελετήσωσι το θέμα μετ' αποδεῖξεων και επιχειρημάτων εις τα ήδη από δύο ετών γραφέντα εν τη Εφημερίδι και προείποντα ακριβέστατα τι μας επερίμενε και διατί αι κυβερνήσεις μας δεν ησθάνθησαν το πατριωτικό τούτο άλγος.**
2-Ιουν-78	**Δεν θέλομεν να είπωμε ότι η αγγλική κυβέρνησις ενέπαιξε τους ιερώτερους πόθους μας. Θα τηρήση ότι είπεν. Είπε δε ότι ήτο σύμφωνον προς τας απαιτήσεις τας οποίας εδείξαμεν. Εδείξαμεν δε ότι η Ελλάς επόθησε να επισφραγήση το βιώσιμον της Τουρκίας. Ματαίως εκραυγάζαμεν ελαχίστη μερίς τύπου ότι υπηρετείται δια της διαφωφής μας η τουρκική πολιτική του "διαίρει και βασίλευε" .Ματαίως εφωνάζαμεν να συντελέσωμε εις την κατάλυσιν της τουρκικής δυναστείας, τουλάχιστον να μη φαινώμεθα αποκρούοντες αυτήν, και έπειτα αν όντως η Ευρώπη αγαπά τον ελληνισμόν, ας λύση το ζήτημα των συνόρων του μετά των σλαύων. Να λείψη όμως η Τουρκία, ελέγομεν. Αν μας αγαπούν τόσο και ούτως οι ευρωπαίοι, ελέγομεν, διατί δεν μας αφίνουν ημάς εις την θέσιν τούρκων, ώστε και νικωμένους να μας υποστηρίζουν χάριν των αντιπαθειών των κατά των σλαύων; [...] Τουλάχιστον, παρακαλούμεν να παύση αυτή η στρεψόδικος ερμηνεία των λόγων της Αγγλίας, διότι αν ημείς αυτήν θεωρούμεν ως μέλλουσαν επί τέλους να αδιαφορήση εν τω ανατολικώ ζητήματι, ένεκα της λυπηράς δι' ημάς πορείας της, αφ᾽ ετέρου την πιστεύομεν θετικωτάτης εις τους λόγους της και ουδένα αυτών διαψεύδουσαν. Ο άγγλος δεν λέγει λόγους του αέρος, ούτε συνήθισε να του διαστρέφουν τους λόγους δια να τον πιάσουν, να τον εκβιάσουν τάχα. Αυτά γίνονται εδώ μόνον.**
7-Ιουν-78	**Ημείς απορούμεν τη αληθεία διατί μας αναγινώσκουν καθ' εκάστην τόσοι αναγνώσται. Ενώ όταν λέγωμεν τι και πρέπει να το ακούσουν, δεν το παραδέχονται. Και τούτο εικάζομεν εκ της εκδόσεως τόσων άλλων εφημερίδων, αι οποίαι εξακολουθούν να εκδίδωνται και να έχουν αναγνώστας, καίπερ υποστηρίξασα τα εναντία των ιδικών μας, αναχαιτίσασαι το αποτέλεσμα της εντυπώσεως των γραφομένων μας, και τώρα μετ' ανηκούστου ευστροφίας φρονημάτων καταλήγουσαι εις εκείνο όπερ προβλέπομεν και καθ' ου επεκαλούμεθα την σύντονον πρόνιαν. Δηλαδή ελέγομεν ότι δεν είνε δυνατόν με τοιαύτην διαγωγήν η Ελλάς να αυξήση τα όρια της. Ελέγομεν ότι υπεστηρίχθη δια της πολιτικής μας το τουρκικό κράτος, ότι εγένετο η πολιτική μας θύμα των βυζαντινών, οι οποίοι δεν αισχύνονται να τιμούν τόσον τον τούρκον και να αποδεικνύουν ότι τα εβόλευσαν μαζί του, ώστε να λέγουν ότι έχουν κοινόν μετ' αυτού, εχθρόν μετ' αυτού. {...[Ελέγομεν ταύτα και απορίαν εδεικνύομεν πως αι ελληνικαί κυβερνήσεις, ως τελευταία η αθλία οικουμενική, εγένοντο όργανα τοιαύτης αλλοκότου εθνικής λογικής. Ελέγομεν ότι υπό τοιαύτην έποψιν ουδεμίαν σημασίαν θα είχε το να ζητώμεν ως τελευταίαν ελεημοσύνην να εισέλθωμεν εις το συνέδριον με συμβουλευτικήν ψήφον, ούτε αν εισερχόμεθα χαίροντες ως επί θριάμβω θα εκάμναμεν τίποτε. [...] Και όμως τόσας ημέρας σας διαβουκολεί ο τύπος και τα τηλεγραφικά πρακτορεία. Τώρα δε ατιμωρητί αρχίζει ο τύπος τεχνηέντως ολίγον κατ' ολίγον να λέγη την αλήθειαν,**

	λησμονών τι εψεύδετο προ μηνών, μη φοβούμενος τιμωρίαν ότι εξηπάτα την κοινήν γνώμην...Και όμως... είναι περιττόν ίσως να εκταθώμεν!
8-Ιουν-78	**Επειδή ανάγκη είνε, όπως και αν κατήντησαν τα πράγματα, ενόσω υπάρχει και τελευταία ακτίς τελευταίας ελπίδος περί διαχαράξεως σωτηρίου σχεδίου, να είπωμεν την γνώμην μας επί του ποιητέου, δια τούτο την λέγομεν καθαρώς, μεθ' όσα χθες προείπομεν, προσθέτοντες ότι είνε η κατ' ανάγκην τελευταία δήλωσις , ην βιαζόμεθα να γράψωμεν. [...] Η ιδέα ημών είνα, ότι πρέπει, ενόσω έτι υπάρχει το Συνέδριον, πρέπει να γίνη πάλιν ένοπλος κ' εντονωτέρα διαμαρτύρησις των επαρχιών, ας διεκδικούμεν. Τώρα πλέον βλέπετε με όλην την προσπάθειαν του να μείνη γελοίως ουδετέρα η Ελλάς, εκ φόβου μη δήθεν υποβοηθήση το σλαυικόν στοιχείον ή θεωρηθή φιλορρωσίζουσα, η πολτιική αύτη απεδείχθη αναξία της εθνικής φιλοτιμάς μας. Διότι κατήντησεν ως επαίται να περιμένωμεν, έστω και ελάχιστην διαρρύθμισιν των συνόρων μας, εκ της ευσπλαχνίας της Τουρκίας, και τούτο δηλοί, ότι παραιτούμεθα του μεγάλου ελληνικού ζητήματος. [...] Εδώ λοιπόν ελληνική κυβέρνησις! Εδώ θέλομεν, πριν λήξη το Συνέδριον, να επαναληφθή έντονος ένοπλος διαμαρτύρησις. Θυσίαι γενηθήτωσαν, απόφασις διακυβεύσεως των όλων. Είνε έτοιμος η δούλη χώρα να εγερθή, διότι ηπατήθη. [...] Όχι μετά το Συνεδριον! Τούτο είναι εμπαιγμός. Τώρα, τώρα το παν πλέον βεβαιοί ότι πεπλανημενη ήτο η μέχρι τούδε πολιτική. Δεν μας πτοεί τόσον η μη αύξησις των συνόρων, όσον η επικείμενη εξευτέλισις του φρονήματος, η εκτύπωσις και η ασυνειδησία, ήτις θα επικρατήση, διότι η αποτυχία μας θα συνδέηται με την ιδέαν της αφιλοτίμου διαγωγής. [...] Η συνείδησίς μας μας υπαγόρευσε την τελευταίαν ταύτην δήλωσιν. Ναι, αύτη είνε ημών η ιδέα. Και δι' αυτόν τον πόνον της ψυχής μας εγράψαμεν όσα εγράψαμεν. Και δι' αυτό νομίζομεν ότι ακόμα εμπαιζόμεθα, διότι ιδού μεν η αλήθεια, και ιδού εις απάντησιν αυτής αντηχούν τα θέατρα και αι μουσικαι, η προσποιητή απορία της κυβερνήσεως και οι θρήνοι με τα δάκρθα της φώκης των βυζαντινών....!**

15-Ιουν-78	**Γράφουσιν εκ Βερολίνουεις την Νέαν Ημέραν : " Ο λόγος δι' ου ο μαρκήσιος Σώλσβαρυ υπεστήριξε την πρότασιν αυτού περί παραδοχής της Ελλάδος, υπήρξεν αληθώς θαυμάσιος. [...] Κρίμα λοιπόν εις τον ωραίον του λόγον αφού δεν εισακούσθη. Ο δ' αντιπρόσωπος της Ελλάδος κάθεται ακόμη έξω του Συνεδρίου ενώ τούτο απεφάσισε περί ζητημάτων εις α πρωτίστως ενδιεφέρετο ο ελληνισμός.**
16-Ιουν-78	**Εφημερίδες τινές εδημοσίευσαν επίσημον είδησιν καθ' ην χθες επρόκειτο να αρχίση η συζήτησις εν τω Συνεδρίω περί του ελληνικού ζητήματος. Η επίσημος είδησις αύτη προσέθετεν, ότι ο κ. Δηλιγιάννης προσεκλήθη να εμφανισθή κατά την συνεδρίασιν ταύτην ενώπιον του Συνεδρίου και εκθέση τας απαιτήσεις της Ελλάδος [...] Μετά της ανωτέρω ειδήσεως εδημοσιεύθη και άλλη, καθ' ην το Συνέδριον ηρνήθη οριστικώς να δεχθή τους αντιπροσώπους της Ρουμανίας, της Σερβίας και του Μαυροβουνίου. Ιδού ευκαιρία να το πάρωμεν πάλιν επάνω μας, αφού μόνοι ημείς θα εμφανισθώμεν ενώπιον του Συνεδρίου αποκλείονται δε τα λοιπά της Ανατολής κράτη. Πως γνωρίζουν οι αντιπρόσωποι τας αδυναμίας μας και τον τρόπον να κολακεύουσιν αυτάς!**
23-Ιουν-78	**Μολονότι λυπεί βαθύτατα, ουδόλως εκπλήττει ημάς η σειρά των μαύρων ειδήσεων, αίτινες από της χθες θέτουσι το τέρμα, όπερ επερίμενομεν εις την ατιμον κωμωδίαν, ήτις επαίχθη υπό της πολιτικής διευθύνσεως της Ελλάδος καθ' όλην την τελευταίαν διετή περίοδον, την μοναδικήν περίστασιν!... [...] Αλλ' εκπλήττει ημάς η δημοσιογραφική αναίδειαν, μεθ' ης τα πλείστα και μάλλον διαδεδομένα των φύλλων αίφνης μεταβάλοντα όψιν ανομολογούσι το γεγονός των θλιβερών αποτελεσμάτων ως απρόοπτον τι, και υποκριτικώς παραπονούνται, ενώ μηνας ολοκλήρους διεβουλόλουν την κοινήν γνώμην! [...] Τι δε είνε οι πολιτικοί εκείνοι, οι οποίοι προσεποιούντο, ότι δεν εγνώριζαν πως ήτο αδύνατο το Συνέδριον ν' αυξήση την Ελλάδα; [...] Αυτό, αυτό μας απελπίζει. Αυτό είνε δι' ημάς αρχή μεγαλητέρας αποτυχίας, αρχομένη από του τέλους της εν τω Συνεδρίω εξευτελίσεως μας!**

26-Ιουν-78	**Ακόμη ολίγσ! Η περί ης ο λόγος είδησις περί αμέσου συνεννοήσεως της Πύλης με την Ελλάδα δια παραχώρησιν γαιών τινών προς καλλιτέραν διαρρύθμισιν των συνόρων, ήτο [...] το καλλίτερον επινόημα προς καθησύχασιν μεν του λαού, ον από τινός συνήθισαν να κοιμίζουν με την άνανδρον φράσιν: "Να ιδούμε να πάρουμε τίποτε, και ας ήνε!" προς παράτασιν δεν μακράν των προσδοκιών και της ελπιδοφορίας.**
29-Ιουν-78	**Σημείωση της εφημερίδας στα τηλεγραφήματα που αφορούν τις εξελίξεις για το Συνέδριο : Τώρα πλέον πας τις βλέπει, ότι η περί Ελλάδος γνώμη του Συνεδρίου δεν ήτο απόφασις επί των γνωστών εκ του πολέμου δεδομένων δια της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου. Διότι δεν αναγνωρίσθησαν δια την Ελλάδα δεδομένα εκ του πολέμου. [...] Ούτω λοιπόν, ας ομολογήσουν οι πολιτικοί μας, ότι η γνώμη του Συνεδρίου δεν έδει να χαιρετισθή εδώ ως ευχάριστον τέλος, έστω και μερικόν, της υποθέσεως την οποίαν ο λαός επίστευεν ότι επεδίωκεν από τριετίας αι κυβερνήσεις του, κουμουνδουρική, δεληγεωργική, οικουμενική και η τελευταία κουμουνδουρική, υποβάλουσαι αυτόν εις θυσίας τόσας. [...] Απαιτούμεν να ομολογήσωσιν οι πολιτικοί, ότι μας ηπάτησαν, ότι ζητούντες προπαρασκευάς και διατάσσοντες διάβασιν συνόρων και διοργανίζοντες επανάστασιν αυτοί κρυφά είχαν άλλον σκοπόν, την κατεύνασιν των εθνικών πόθων δια των τοιούτων προς το φαινόμενον υποστηρίξεων αυτών. [...] Και όμως είνε διαμελισμός της Τουρκίας σχεδόν το γενόμενον εν τω Συνεδρίω. Και όλοι επήραν τι και μόνον ημείς εκ του διαμελισμού μένομεν διεκδικούντες ακόμη, λέγοντες ότι θ' αρχίσωμεν να διεκδικώμεν, το ελάχιστον μέρος μέχρι Πηνειού και Καλαμά!**
3-Ιουλ-78	**Η γελοιγραφική εφημερίς του Λονδίνου Punch εν τω τελευταίω αυτής φύλλω δημοσιεύει γελοιγραφίαν, ήτις παριστά τον ημέτερον υπουργόν κ. Δηλιγιάννην αναγινώσκοντα εν τω συνενδρίω το υπόμνημα, τους δε λοιπούς πληρεξουσίους άλλους μεν κοιμώμενους άλλους δε χασμωμένους κάτωθι δε την εξής επιγραφήν: "Εάν η Ελλάς δεν ευτύχησεν να έχη Δημοσθένην, απέκτησεν όμως Μορφέα!"**

4-Ιουλ-78	**Και σήμερον ακόμη εξακολουθούσι πλανώμενοι νομίζοντες, ότι η απόφασις του Συνεδρίου είναι τετελεσμένον γεγονός πλέον, φθάνει μόνον να γνωστοποιήση η Ελλάς εις την Τουρκίαν το 56 άρθρον της συνθήκης του Βερολίνου της μόλις προχθές υπογραφείσης. [...] Ανυισταμένης λοιπόν της Τουρκίας τι μέλλει γενέσθαι; Η κυβέρνησις του κ. Κουμουνδούρου θα θελήση να διεκδικήση τον Δομοκόν κινδυνεύουσα το υπάρχον όπερ δεν έσχε την τόλμην να πράξη ότε επρόκειτο ουχί περί του Δομοκού αλλά περί της ενώσεως του όλου ελληνισμού; Ας καλέση λοιπόν ο κ. Κουμουνδούρος την βουλήν και ας ειπή ως άλλοτε: "Το πτώμα φοβείσθε; Δότε μοι χρήματα κα στρατόν, διακινδυνεύσατε την ελευθέρα Ελλάδα δια τον Δομοκόν." Δια τον Δομοκόν! Ιδού πως απέληξε το μέγα ελληνικόν ζήτημα. Ο κ. Δηλιγιάννης κατήντησε να μας αναγκάση να πολεμήσωμεν δια το μικρόν αυτό χωρίον χωρίς να έχωμεν δικαίωμα να ζητήσωμεν πλειότερα, ενώ οι κίνδυνοι θα υπάρχουν οι αυτοί οίοι και κατά την διάβασιν των συνόρων, ότε όμως ο εστρατός μας απήρχετο εις απελευθέρωσιν της ελληνικής φυλής! Υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ της αποφάσεως εκείνης της βουλής και της αποφάσεως ήτις μέλλει να εξενεχθή σήμερον.**
5-Ιουλ-78	**Λήξαντος του Συνεδρίου, δι' ολίγων ανακεφαλαιούμεν το τι εγένετο περί του ελληνικού ζητήματος. Αφ' ης εγωστοποιήθη ότι το Συνεδριον πρόκειται να συνέλθη, πάντες οι ενταύθα πολιτικοί μετά χαράς υπεδέξαντο την είδησιν και χαίνοντες ανέμεναν την ημέραν καθ' ην ήθελον ανοιχθή αι πύλαι αυτού, ίνα εισέλθωσι και οι αντιπτόσωποι της Ελλάδος, ην ανέλαβεν ως ελέγετο υπό την προστασίαν της η γηραιά Αγγλία. Πάσα άλλη ενέργεια κατέπαυσε και οι πολιτικοί μας εις πάσαν ερώτησιν απήντων: "Το ελληνικόν ζήτημα υφίσταται ακέραιον. Η Αγγλία θα εισαγάγη την Ελλάδα εις το Συνεδριον." Τας ημέρας εκείνας κατέπαυσε και η εν Ηπειροθεσσαλία επανάστασις χάριν του Συνεδρίου. (Στη συνέχεια γίνεται αναφορά με μια δόση ειρωνίας στις συνεχείς καθυστερήσεις να συζητηθεί το ελληνικό ζήτημα στο Συνέδριο) [...] Ημείς εξάγομεν το προεγνωσμένον συμπέρασμα, ότι η Ελλάς δεν παρεκάθησεν εν τω Συνεδρίω, διότι το Συνέδριον αυνεζήτησε την συνθήκην του Αγίου Στεφάνου, εις την συνθήκην δε ταύτην δεν υπήρχεν ουδέν ζήτημα περί της Ελλάδος. Πως λοιπόν άπαντες ενταύθα οι μηκτυρίζοντες ημάς επίστευσαν, ότι αληθώς το Συνέδριον θα έλυε το ελληνικόν ζήτημα; Δια να είπωσι σήμερον ότι επλανήθησαν.**
7-Ιουλ-78	**Επικήδειο λόγοι εις το ελλ. Ζήτημα : Την παρελθούσαν εβδομάδα οι εξής επικήδειοι λόγοι εδημοσιεύθησαν απαγγελθέντες υπό των διαφόρων ευρωπαϊκών εφημερίδων κατά την κηδείαν του πολυπαθούς ελληνικού ζητήματος, όπερ μετά μακρόνκαι πολυώδυνον ασθένειαν απέθανεν εν τω πτωχοκομείω του Συνεδρίου. (στη συνέχεια παραβάλλονται άρθρα από ξένες εφημερίδες)**

9-Ιουλ-78	**Τα άρθρα της Συνθήκης του Βερολίνου**
12-Ιουλ-78	**Η Βυζαντίς της Κων/πόλεως γράφει τα εξής ορθά εν κυρίω άρθρω περί της γνωμοδοτήσεως του Συνεδρίου όσον αφορά εις το ελληνικόν ζήτημα : " Εν τούτοις επειδή το Συνέδριον μετά διπλωματικής αληθώς επιτηδειότητος μόλις ήψατο του ζητήματος τούτου αποσχόν του να εκφράση οριστικήν τινά θέλησιν, επόμενον ήτο όπως τα ενδιαφερόμενα μέρη περιέλθωσιν εις διαφωνίας, ισχυριζομένου του μεν ότι αι προταθείσαι παρά του Συνεδρίου παραχωρήσεις δεν ικανοποίησαν τας ευχάς του ελληνικού στρατού, του δε, ότι ουδεμίαν δύναται να παραδεχθή πρότασιν περί παραχωρήσεως μέρους του οθωμανικού εδάφους άνευ ισχυρού λόγου...**
30-Ιουλ-78	**Τέλοσπάντων, δεν θα μάθωμεν μιαν αλήθειαν περί αυτού του πράγματος, το οποίον ο μεν υπουργικός τύπος αποκαλεί ζήτημα ελληνικόν, ο δε λοιπός κόσμος νέον ζήτημα περί προσπαθείας προς κατόρθωσιν διαρρυθμίσεως των ελληνικών συνόρων; Εμείναμεν εις την είδησιν, ότι η απόφασις ούτε συνεπάγουσα την δια της βίας επιμονήν των Δυνάμεων εις εκτέλεσιν απλής ευχής και γνώμης ην ασαφώς υπεδήλωσαν. Έπειτα εμαθαμεν ότι η Πύλη, αφού έστειλε στρατούς και ωχύρωσε τα σύνορά της και εσύναξεν αναφοράς διαμαρτυρωμένων κατά της προσαρτήσεως εις την Ελλάδα έστω και ελαχίστου μέρους εκ της Ηπείρου και Θεσσαλίας, ετοίμαζεν ανθυπόμνημα προς τας Δυνάμεις ανιρούν εν προς εν τα επιχειρήματα του κ. Δηληγιάννη.**

8-Ιαν-79	**Το Άννινον! Κατά το τηλεγράφημα του Havas τόπος συνεντεύξεως της ελληνοτουρκικής επιτροπής ωρίσθη υπό του Μουχτάρ-πασά το χωρίον Άννινον του διαμερίσματος της Άρτης. [...] Το Άννινον τούτο είναι σταθμός στρατιωτικός, τελωνειακός, ταχυδρομικός και τηλεγραφικός. Η δε Άρτα απέχει τρεις ώρες του Ελληνικού τούτου χωρίου. Ώστε φαίνεται, απεφασίσθη προς το μέρος της Ηπείρου να παραχωρήσωμεν γαίας αντί να μας παραχωρήσουν, αφού ως τόπος συνεντεύξεως ωρίσθη ελληνικόν χωρίον.**
12-Ιαν-79	**Ιδού δε και τι γράφει με ύφος οσίας Μαρίας το Εθνικόν Πνεύμα , το κακόμοιρον, προσποιούμενον ότι απρεί δ' αυτά τα απρόοπτα (;) αστεία : Ενώ εν τη Υψηλή Πύλη ουδέν άλλο περιμένετο η εν τηλεγράφημα του Μουχτάρ-πασά περί της ημέρας της συναντήσεως αυτού μετά των αντιπροσώπων της ελληνικής κυβερνήσεως, εξ ου συνήγετο ότι από μόνον του Μουχτάρ-πασά εξήρτητο ο προσδιορισμός της ημέρας, νυν ότι ανεχώρησαν οι επίτροποι της ελληνικής κυβερνήσεως μεταβαίνοντες εις το προσδιορισθέν μέρος, εντεταλμένοι να συνεννοηθώσιν απ' ευθείας μετά του Μουχτάρ περί της ημέρας η Πύλη διατείνεται ότι ουδεμίαν αναλαμβάνει ευθύνην, εάν επέλθη βραδύτης τις και αναγκασθώσιν οι επίτροποι της ελληνικής κυβερνήσεως να περιμένωσι πολύ χρόνον έως ότου προσδιορισθή υπό του Μουχτάρ η ημέρα.Επί τούτο δεν ισχυρίζονται, ότι ο Μουχτάρ δεν έλαβεν εισέτι τας δέουσας οδηγίας παρά της κυβερνήσεως αυτού". Και εις ταύτα επιλέγει με ύφος οσίου Ονουφρίου : "Προς τοιαύτην πολιτικής πεποίθαμεν, ότι η ημετέρα κυβέρνησις θέλει πράξει τα δέοντα". Αλλά δεν προσθέτει καμμίαν επεξήγησιν εις τα δέοντα, ειμή αινιγματωδών φράσεις τινάς, αι οποίαι μεθερμηνεύονται χυδαϊστι : "Μωρέ δε με βαστάτε; Άνθρωπο θα σκοτώσω, δε βλέπετε;"**
13-Ιαν-79	**Η Ώρα εδημοσίευσε χθες πολιτικόν δελτίον δια του οποίου επικρίνει τας πράξεις της κυβερνήσεως επί της εξωτερικής πολιτικής.**

14-Ιαν-79	**Εις απάντησιν του προχθεσινού άρθρου της Ώρας περί ελευθέρου είσπλου του Αμπρακικού κόλπου το μεν Εθνικόν Πνεύμα ουδέν απάντησεν. [...] Η Ώρα όμως εν τω χθεσινώ φύλλω επανέρχεται εις το ζήτημα τούτο και μη έχουσα καμμίαν διάψευσιν δια του Εθνικού Πνεύματος των παρ' αυτής γραφέντων συμπεραίνεται περί της ανάγκης παρουσίας της βουλής, διότι το δικαίωμα του είσπλου εις τον Αμπρακικόν κόλπον είνε ακέραιον δια την Ελλάδα και δεν έπρεπεν η ελληνική κυβέρνησις να ζητήση άδειαν είσπλου.**
19-Ιαν-79	**Η Ελλάς ευγνωμονούσα τη Γαλλία. Χες είδομεν την Α.Μ. Τον βασιλέα ακολουθούμενον υπό του κ. Χατζηπέτρου και μεταβαίνοντα πεζή εις επίσκεψιν του πρεσβευτού της Γαλλίας κ. Τισσω. [...] Το δ' αυτόπροσωπον της βασιλικής ταύτης επισκέψεως πιστότατα διηρμήνευσε την ιδέαν υφ' ης κατεχόμεθα ακούοντες καθημερινώς τα περιφανή αποτελέσματα της εγκαρδίου προς την Ελλάδα προστασίας της γαλλικής κυβερνήσεως και της εκδηλουμένης συμπαθείας και ενισχύσεως.**
31-Ιαν-79	**Το Εθνικόν Πνεύμα ουδέν επίσημον έγραψε χθες περί εφορίου επιτροπής, αλλά κατά το άνω τηλεγράφημα του Χαβά φαίνεται, ότι έληξεν άνευ αποτελέσματος και το ασκόπως αρξάμενον τούτο ζήτημα. Ίδωμεν τώρα ποίον άλλο μας προετοιμάζουν.**

18-Φεβ-79	**Αξία αναδημοσιεύσεως κρίνομεν τα εξής εκ των Καιρών, δια την αληθείαν των, και διότι, ελθόντες του πλήρώματος του χρόνου, φανερά πλέον λέγουσινε κείνο όπερ ανέκαθεν είπομεν περί της ασημότητος του πρωτοκόλλου περί Ελλάδος, ρητώς μάλιστα έκτοτε αναγράψαντες, ότι εφοβούμεθα μήτοι γίνη αυτό αιτία απεμπολήσεως εθνικών δικαιωμάτων, εξαγοράς ελαχίστης λωρίδος δι' αδροτάτης τιμής και επαισχύντων υποσχέσεων προς την Τουρκίαν, και δεσμεύσεως μας εσαεί : "Καίτοι μεγάλη θα ήτο η εδαφική παραχώρησις και επαισθητή η απώλεια των λιμένων της Άρτης και της Πρεβέζης, αν η υπό του ΙΓ' πρωτοκόλλου καθοριζομένη γραμμή εγένετο δεκτή, θα ηδήναντο όμως οι Τούρκοι να πεισθώσιν, όπως προθυμότερον συναινέσωσιν εις την πρότασιν, αν τοις εδίδετο εγγύησις, ότι η εδαφική αύτη παραχώρησις ήθελε τελικώς κανονίσει το μεταξύ της Τουρκίας και Ελλάδος ζήτημα. Άνευ τοιαύτης τινός εγγυήσεως ή υποχρεώσεως της Ελλάδος, επικεκυρωμένης υπό των Μεγάλων Δυνάμεων, δεν δύνανται οι Τούρκοί να θεωρηθώσι κατακριτέοι, αν βλέπωσι εν τη ζητουμένη παρ' αυτών θυσία ουχί το τέλος, αλλά μόνον την αρχήν εδαφικών απολειών υπέρ της Ελλάδος και επομένως αν εντίνως αποκρούωσιν ότι θεωρούσιν ως επικύνδινον προηγούμενον. [...] Αφετέρου δεν θα ήτο ίσως εύκολον, ίν' αποκτηθή παρά της ελληνικής κυβ, ερνήσεως τοιαύτη υποχρέωσις ή δήλωσις αίτινες θα ισοφάριζαν προς δημόσιαν παραίτησιν της μεγάλης ελληνικής ιδέας. [...] Τοιαύτη δήλωσις θα έβλαπτε το γόητρον της ελληνικής κυβερνήσεως παρά τοις ελληνικής λαοίς της Τουρκίας, αφού μέχρι τινός θα ήτο παραίτησις της εντολής αυτής, όπως ηγήται της ενεργείας προς την πραγματοποίησιν των ελληνικών πόθων. Οπωσδήποτε όμως άνευ τοιαύτης τινός συνθηκολογίαν προς ανάπαυσιν των Τούρκων περί του μέλλοντος, δεν θα ήνε εύκολος η κατανίκησης της αντιστάσεως αυτών."**
20-Φεβ-79	**Χθες διεδίδοντο πολλά περί επικείμενης δήθεν παραιτήσεως μέρους ή όλου του υπουργείου, ένεκα των ανυπερβλήτων προσκομμάτων όσα βλέπουν τέλος πάντων ότι υπάρχουν εις τον σκοπόν του ν' αποδειχθή ως οριστική από φάσις της Ευρώπης και εφαρμόσιμος το περί ελληνικών συνόρων προτόκολλον.**

24-Μαρ-79	**Απορούμεν διατί εταράχθη το κοινόν χθες εκ της αναγνώσεως των τηλεγραφημάτων περί των εν ταις αγγλικαίς βουλαίς ανακοινωθέντων όσον αφορά το λεγόμενον ελληνικόν ζήτημα. Το περιεχόμενον των ειδήσεων τούτων ημείς εγράψαμεν από της ημέρας καθ' ην εν τη συνθήκη του Βερολίνου ετέθη το περί Ελλάδος άρθρον, η κατηαμένη ευχή, την οποίαν πάντες οι ημέτεροι πολιτικοί εθεώρησαν ως τετελεσμένην απόφασιν της Ευρώπης πάσης, η δε ελληνική κυβέρνησις έκτοτε δεν έπαυσε να εργάζεται δήθεν και να έχη τούτο ως βάσιν πολιτικού προγράμματος, τώρα δε εξύπνησε και αύτη αφού έμαθεν ότι ο λόρδος Βήκονσφίδλ εν τη βουλή των λόρδων απεκάλεσε το πολυθρύλητον άρθρον απλήν εισήγησιν!**
5μαι79	**[...] Τα ολίγα ταύτα (για τον Κουμουνδούρο) ηναγκάσθημεν να γράψωμεν επειδή το ευλογημένον Έθνικόν Πνεύμα, συνοδευόμενον υπό του κυμβάλου Τηλεγράφου δεν παύει να πλήττη το όμμα, το ούς και την καρδίαν ημών δ' ατελευτήτων επιστολών εκ των επαρχιών περί της λαμπρής υποδοχής του ενδόξου κυβερνήτου της Ελλάδος. Αι ανταποκρίσεις αυταί αι μετά κόμπου και υπερηφανείας αναγγέλουσαι εις το κοινόν, ότι περιδεύοντος του πρωθυπουργού και του υπουργού της παιδείας κ. Αυγερινού εξήλθον εις προϋπάντησιν μετά βαΐων και κλάδων**
17μαι79	**Επικήδιος του Κουμουνδούρου για το Δεληγεώργη : Επέπρωτο να συνοδεύσωμεν εις τον τάφον αγλαόν τέκνον της Ελλάδος, και σε, Επαμεινώνδα Δεληγεώργη. Είναι σκληρός ο χάρος, διότι απορφανίζει παρακαίρως ευγενείς και εναρέτους οικογενείας! Εϊναι σκληρός και άδικος, διότι αφαιρεί από την πατρίδα, εν κρισίμοις μάλιστα καιροίς, πολύτιμα αυτής τέκνα και σπουδαία στηρίγματα της αλλά την απορφανισθείσαν οικογένειαν θέλει υιοθετήσει βεβαίως η πατρίς. Πως θέλει όμως, αναπληρωθή το κενόν το οποίον ο θάνατος του Δεληγεώργη αφίνει! Σ' εγνώρισα Δεληγιώργη ως αντίπαλον, διότι εις όλας τας ομαλάς και κανονικάς περιστάσεις και εις τα δευτερεύοντα ζητήματα διαφωνούμεν. Ήσο αντίπαλος φοβερός, διότι η ευγλωττία σου ήτο ευγλωττία των αρχαίων χρόνων. Ήσο αντίπαλος φοβερός, αλλ' αξιοπρεπής. Δεν εταπείνονες τα ζητήματα, ύψονες απεναντίας την συζήτησιν και επροκάλεις την άμιλλαν και την εργασίαν. Σ' εγνώρισα ως φίλον διότι εις όλας τας δυσκόλους περιστάσεις και εφ᾽ όλων των κυρίων ζητημάτων συνεπράττομεν και συνεργαζόμεθα ως φίλοι.**

21-Ιουν-79	**Οι Βούλγαροι εν Μακεδονία : Η εν Μακεδονία βουλγαρική επανάστσις άρχεται σπουδαίως παρακμάζουσα. [...] Τα βουλγαρικά επαναστατικά κομιτάτα επιμένουσιν, όπως η επανάστασις λάβη χαρακτήρα ου μόνον εθνικόν αλλά και επιτόπιον, σύνθημα δ᾽ έχουσι το εξής : " Οι Μακεδονίες εξαιτούνται την Μακεδονίαν δι' εαυτούς".**
23-Ιουν-79	**Διαφήμιση βιβλίου με θέμα " Η πολιτική της Ελλάδος και η επανάστασις του 1878 εν Ηπείρω Θεσσαλία και Μακεδονία"**
24-Ιουν-79	**Χθες ήτο η επέτειος ημέρα της υπογραφής του ΙΓ' πρωτοκόλλου της Βερολινείου συνθήκης εν τη οποία απεφασίσθη η τύχη της Ελλάδος και του ελληνισμού ολοκλήρου. Ήτο ημέρα αποφράς και εν τη μνήμη του ελληνικού γένους θα παραμείνη ζωηρά διότι κατά ταύτην ετάφη σύμπας ο ελληνισμός. Και όμως την ημέρα ταύτην, χθες ο κ. υπουργός των εξωτερικών εώρτασε δια γεύματος εις ο περεκάθησαν εκτός του υπουργικού συμβουλίου πάντες οι λαβόντες μέρος κατά τας διαπραγματεύσεις εκείνας περί του ελληνικού ζητήματος...Πως δυνάμεθα ν' αποκαλέσωμεν την τόλμην των ανθρώπων τούτων; Αληθώς τεραστία είνε η τόλμη των αύτη εν ευωχία εορταζόντων την πόμπευσιν του ελληνισμού.**

29-Ιουν-79	**Δεν νομίζομεν ότι πρέπει να τηρήσωμεν σιγήν παραδεχόμενοι και ημείς τα διασαπλιζόμενα υπό των φυσουνών του υπουργείου, και ότι η βουλή συνεκλήθη εις εκτάκτην σύνοδον, διότι πρόκειται περί σπουδαιοτάτων ζητημάτων. "Ουδέποτε σύνοδος της βουλής προσεκλήθη υπό σπουδαιοτέρας περιστάσεις" λέγει το Εθνικόν Πνεύμα , η δε Στοά εξυπνήσασα και αυτή εν χθεσινώ άρθρω υποδεικνύει την σοβαρότητα δήθεν των περιστάσεων και προσπαθεί ν' αποτρέψη ενδεχομένην υπουργικήν κρίσιν. Είναι αληθώς γελοίον άνθρωποι τυφλοί ευρεθέντες ενώπιον των σπουδαιοτάτων περιστάσεων της πατρίδος μας, αίτινες παρήλθον, να έρχωνται σήμερον και να μας λέγωσιν, ότι πρόκειται πάλι περί σπουδαίων, ως να τους πιστεύη κανείς πλέον, εκτός της Στοάς ήτις αφιεροί και άρθρα υπέρ τοιούτων τυφλών πολιτικών. Τα εκατομμύρια τα οποία ζητούσι να υποκλέψωσι προφασιζόμενοι, ότι σπουδαίαι περιστάσεις μας περικυκλούσι, δεν θα τοις δοθώσι, διότι και δεν υπάρχουσι, και ουδείς θα τους τα εμπιστευθή, εν ευρεθώσιν. Ημείς μιαν σπουδαιότητα διαβλέπομεν εις την παρούσαν συγκάλεσιν της βουλής, ότι πρέπει να μας λυτρώση από τας χείρας τοιούτων κυβερνητών, οίτινες έχουν σκοπόν να μας πνίξουν. [...] Μόνον εις τας φυσούνας επιτρέπεται να θεωρώσι σπουδαίαν τοιαύτην κυβέρνησιν και να τρέμωσι μη τυχόν πέση κυβέρνησις τόσον σπουδαία, με σπουδαίον παρελόν και με σπουδαίους σκοπούς κατερχομένη και πάλιν εις την αίθουσαν του βουλευτηρίου.**
2-Ιουλ-79	**Όταν ήλθεν η κενή απόφασις του Βερολινείου Συνεδρίου είπομεν "Μη πανηγυρίζε, δεν είνε νέον ζήτημα, δεν είνε κέρδος εκ του γενομένου σεισμού εν τη Ανατολή. Οιμοί, είνε ασήμαντος παρηγορία. Είνε εις τα παράπονα μας παραπομπή εις ζήτημα από του Καποδιστρίου έτι εγερθέν αλλά μη δυνηθέν να λυθή. [...] Λοιπόν, προκαλούμεν τινάς εφημερίδας της πρωτευούσης, πρι τολμώσι να γράφωσι δι' ημάς, να μας δώσουν εν δείγμα τοιούτο εις την ζωήν των, ότι υπεστήριξαν τότε μιαν αλήθειαν, και με κίνδυνον αντιδημοτικότητος επέμειναν, και εβγήκαν αληθείς. Τότε θα ήνε πιστευταί. Άλλως κανείς δεν λησμονεί ότι απεδείχθησαν πωλημέναι, καθαρά πωλημέναι.**
7-Ιουλ-79	**Η νίκη χθες της αντιπολιτεύσεως εν τη βουλή δεν είνε απλούν φαινόμενον υπεροχής ολίγων ψήφων, είναι σύμπτωμα θριαμβευτικόν ανανηφόντος λαού. Ψήφοι 69 αντιταχθείσα, εν ταις σημεριναίς ημέραις οίμοι, εις τας 71 της κυβερνητικής μερίδος, συμπεριλαμβανομένων εν τοιούτοις και των υπουργών, είναι θαύμα επιτελεσθέν άφνω. [...] Η αντίδρασις της χθες ήτο εθνικόν κλονισμός, το βλέπομεν. ΑΝ δεν συνησθάνθη ακόμη πέραν και πέραν ο κόσμος είνε διότι ευρίσκεται ζαλισμένος προ της αιφνιδίας μεταβάσεως από του σκότους εις το φώς. Το σκότος ήτο η πλάνη εις ην είχον βυθίσει το έθνος ως διεκδικούν δήθεν ακόμη εθνικούς πόθους και επιτελούν δια της κυβερνήσεως του το επιβαλλόμενον προς επίτευξιν του καθήκον. Το φως ότι η προδοσία των πόθων εγένετο και γίνεται. Και ψευδεπίδειξις επιτελέσεως του καθήκοντος, κατασπάθισις των οικονομικών, στρατιωτικών, ναυτικών και διοικητικών δυνάμεων του κράτους προς χορτασμόν των ασυνειδήτων και κορεσμόν της φιλαρχίας.**

20-Ιουλ-79	**Λυπούμεθα, ότι και η Παλιγγενεσία θεωρεί ως άξιον του ελληνισμού και της τύχης της Ελλάδος το περιμένειν εκ της επιζημίου τω μέλλοντί μας και απραγματοποιήτου βερολινείου αποφάσεως, και συνιστά εξ ουρανού επαρχίας να μας σώσουν από το οικονομικόν ναυάγιον! Από την συνάδελφον ταύτην περιμένομεν πλειοτέραν πρακτικότητα. Αν αναμένη δε τοιαύτας ουτοπίας, ειμπορεί αιωνίως ν' αναμένη και αιωνίως θ' αρμενίζωμεν κουμουνδουροδηλιγιανίζοντες.**
5-Αυγ-79	**Ο βασιλικός λόγος εν τη βουλή της Αγγλίας είπεν ότι εξετελέσθη πιστώς και καθ' όλα η βερολίνειος συνθήκη. Περί ελληνικού (;) ζητήματος ούτε λέξιν! Διότι το περί του ζητήματος τούτου, εφ' όσον γεννάται εκ της συνθήκης εξετελέσθη και αυτό πιστώς.**
19-Σεπ-79	**Το επικληθέν ελληνικό ζήτημα, κυρίως δε η υποβολιμαία υπόθεσις διορθώσεως των συνόρων μας υπό την απατηλήν διατύπωσιν εθνικής ικανοποιήσεως και βελτιώσεως του Κράτους, εισήλθεν εις την φάσιν του ακατανοήτου. Παιγνίδιον φρασεολογίας και σοφισματικής τέχνης εξυφαίνει διαπραγματεύσεις εν Κωνσταντινουπόλει αναξίας και της χειροτέρας ιστορίας των εθνών και μάλλον αδικηθέντων υπό της φύσεως και της διαφθοράς. Όστις λέγει ότι εννοεί τι συμβαίνει, ή ψεύδεται ή είνε βυζαντινός.**

25-Νοε-79	**Τα τελευταία. Και είθε να ήνε τοιαύτα. Καθ' α μανθάνομεν αναμένεται εν Κωνσταντινουπόλει νέα συνεδρίασις των επιτρόπων επί του λεγομένου ελληνικού ζητήματος, εξ' ης πάλιν ουδέν αποτέλεσμα θα προκύψη και ήτις έσται η τελευταία ή άνευ αμφιβολίας πλέον ή προτελευταία, και τότε αι Δυνάμεις θα προσφερωσι την μεσολάβησιν των (καθ' ημάς ενεργείαν προς καταπράυνσιν παντός ερεθισμού), αν υπάρχη, και αναστολήν των πραγμάτων επ' αόριστον) ουχί εν Κωνσταντινουπόλει, αλλ' εν Ευρωπαική τινί πόλει.**
6-Ιαν-80	**Το περί τινών προξενικών αρχών εν Ρουμανία, Σερβία, Μαυροβουνίω, Βουλγαρία, Ρωμυλία και Μακεδονία νομοσχέδιον, όπερ υπέβαλεν εις την βουλήν ο επί των εξωτερικών υπουργός κ. Θ. Δηληγιάννης, έχει περίπου ως εξής : Εν της πρωτευούσης της Ρουμανίας, του Μαυροβουνίου και της Βουλγαρίας, της Ανατολικής Ρωμυλίας και της Σερβίας συνιστώνται γενικά προξενεία. [...] Ελπίζομεν, ότι εις τας ανωτέρω σπουδαιότατας θέσεις θέλουσι προτιμηθή άνδρες δεδοκιμασμένης ικανότητος, καλώς κατηρτισμένοι και δυνάμενοι ν' αντιπροσωπεύσωσι και υπηρετήσωσι αξιοπρεπώς και τελεσφόρως την ελληνικήν κυβέρνησιν και τα πολυειδή εθνικά ημών συμφέροντα.**
24-Ιαν-80	**Πυρετός οικονομιών καταλαμβάνει τους πάντας και από του ενός άκρου μεταπίπτομεν εις το άλλο, άνευ αποχρώντος λόγου, απερισκέπτως μωρώς. [...] Τι θέλεις επιτέλους; Παρασκευάς ή οικονομίας; Αλλά προς θεού, εν εκ των δύο. Έκλεξον και συνετισθήτι, διότι άλλως βαίνεις ανεπαισθήτως εις τον όλεθρον, εξαντλείται φθείρεσαι και ουδέ θεοί ουδέ δαίμονες θα δυνηθώσι ποτέ να σε σώσωσιν εκ της πανωλεθρίας. Ενόσω η Ευρώπη συνεταράσσετο εζήτεις εύελπις τας παρασκευάς, σήμερον απελθούσης της γαλήνης ζητείς τας οικονομίας και σκέπτεσαι περί καταργήσεως φόρων, περί ελαττώσεως του στρατού, περί αφοπλισμού των πλοίων, και δεν εννοείς ή δεν θέλεις να εννοήσης ότι υπό την γαλήνην ταύτην αγρία μυκάται θύελλα, ήτις θα εκπάση θάττον ή βράδιον, όπως μεγάλην επενέγκη καταστροφήν μεγάλην, εξ ης ουδέν πάλιν θ' απολαύση, διότι θα ευρεθής απαράσκευος, απόλεμος, απεγνωκώς και δικαίως τότε θα παραγκωνισθής, διότι ούτε τι θέλεις ηξεύρεις, ούτε γνωρίζεις τι ζητείς. Είνε πικροί οι λόγοι ημών, αλλ' είνε αληθείς, διότι δεν ανήκομεν εις κόμμα την εξουσία επιζητούν. Δυοίν θάτερον λοιπόν, ή να εμμείνωμεν εις την προδιακεχαραγμένην οδόν και δια πάσης θυσίας να συνταχθώμεν στρατιωτικώς όπως εν πάση περιπτώσει ευρεθώμεν έτοιμοι και διεκδικούντες ότι ημίν ανήκει, ή να θάψωμεν τας ελπίδας μας και να παραδεχθώμεν οικονομίας, αλλ' άπαξ δια παντός πλέον τοιαύτας οικονομίας δυνάμενας από πάσαν χρεωκοπίαν να σώσωσιν ημάς και κατά την κρίσιμον ώραν να μείνωμεν ήσυχοι, ατάραχοι, όλως αμετοχοι, αναμένοντες μόνον εξ ελεημοσύνης των ισχυρών την μερίδα, ην εις τους ψωρφαλέους κύνας ρίπτουσιν. Ημείς νομίζομεν ότι η αξιοπρέπεια του έθνους απαιτεί την**

	στρατιωτικήν αυτού σύνταξιν [...] Αι οικονομίαι είνε φενάκη προς δημοκοπίαν επιτηδεία, και ο χρόνος θέλει δικαιώσει τους λόγους ημών. Διότι γνωρίζομεν πολύ καλά, ότι κανείς πολιτικός, κανείς δεν θα τας εκτελέση. Ας μείνη κριτής ο χρόνος αμείλικτος!
30-Ιαν-80	**Απαντώμεν εις εκείνους των φίλων ημών, οίτινες μας ερωτώσι διατί αντιπολιτευόμεθα τον κ. Τρικούπην, αφού δεν συντασσόμεθα τω κ. Κουμουνδούρω, ως αν ήσαν οι δύο ούτοι άπασα η Ελλάς του τε παρόντος και του μέλλοντος, οι κορυφαίοι του ελληνισμού αντιπρόσωποι, ως άνευ η της πατρίδος θάπτεται δόξα. [...] Δεν αρκεί ν' αυτοκαλήται τις αρχηγός αντιπολιτεύσεως και να επιδεικνύη οπαδούς αφισταμένους των τάξεων της συμπολιτεύσεως δια γνωστούς λόγους όπως εγείρη αξιώσεις διαδοχής. Πρέπει αυτά τα πράγματα ν' αναδείξωσιν αυτόν τοιούτον, η εκ διαμέτρους προς την συμπολίτευσιν αντίθετος πολιτεία, η μομφή πάσης αξιοποίνου πράξεως, η παρρησία του ιδίου φρονήματος [...] Δεν θα τον εμποδίσωμεν βεβαίως ημείς να καταλάβη την αρχήν, διότι δεν εξαρτάται αφ' ημών τούτο, αλλά οφείλομεν να βεβαιώσωμεν, ότι κατ' ουδέν διαφέρει του κ. Κουμουνδούρου ο κ. Τρικούπης εν τη πολιτεία, και αψευδείς των λόγων ημών μάρτυρες η διαξαγωγή του επικαλουμένου ελληνικού ζητήματος, αι δήθεν προτεινόμεναι οικονομίαι, αι προσωπικαί υποχρεώσεις, αι γνωσταί καθημεριναί ασυνέπειαι εις τα πολιτικά δόγματα.**
23-Φεβ-80	**Από λόγο Τρικούπη για προυπολογισμός και παρασκευές : "Δεν ασπάζομαι λέγει ότι δύναται η Ελλάς να εξακολουθή προπαρασκευαζομένη ως επί του πολέμου, ούτε ότι πρέπει να παύση προπαρασκευαζομένη. Η Παρασκευή της οικουμενικής απέβλεπεν εις άμεσον ενέργειαν, η σημερινή παρασκευή έινε η ήρεμος ετοιμασία εκείνου όστις αισθάνεται ότι ταχέως θα λα῾βη αναγκην. Εάν παρασκευαζώμεθα προς ενέργειαν, οφείλομεν να θυσιάζωμεν το μέλλον χάριν του παρόντος, εάν παρασκευαζώμετα ηρέμως οφείλομεν να θυσιάζωμεν το παρόν χάριν του μέλλοντος, ήτοι οικονομικώς, ίνα έχωμεν ευπορίαν όταν θα επιστή η ανάγκη. [...] Τα εισαχθέντα νομοσχέδια επιζητούσιν αριθμούς ως αν επρόκειτο δι' αμε῾σου ενέργειαν, ενώ σήμερον πρόκειται περί μορφώσεως στρατού.**

24-Φεβ-80	**Εκ του λόγου του κ. Τρικούπη εν τη βουλή, παρατηρούμεν ότι ο αρχηγός ούτος μιας μερίδας της κληθείσης αντιπολιτεύσεως εστήριξεν αυτόν όλον επί προφανούς και τολμηροτάτης ασυνεπείας προς τας μόλις προ μηνών πεποιθήσεις του, αίτινες φέρουν και την ευθύνην όλην της διατηρήσεως του κ. Κουμουνδούρου εν τη εξουσία.**
12-Μαρ-80	
16-Μαρ-80	**Εάν οι ηγέται των πολιτικών κομμάτων επεδίωκον την στρατιωτικήν προπαρασκευήν και σύνταξιν της Ελλάδος με την επιμονήν, τα μηχανήματα και το ακούραστον δι' ων επιδιώκουσι την κατάληψιν της εξουσίας, ουδέν έθνος εν τω κόσμω θα ήτο τελειότερον στατιωτικώς προπαρασκευασμένον, όσον ημείς. [...] οι εν τη Βουλή αντιπρόσωποι σπεύδουν τις πρώτος να συντελέση, όπως αι επενεχθησόμενοι οικονομίαι εις το κράτος προκύψουν εις της ελαττώσεως της υπαρχούσης στρατιωτικής δυνάμεως πρωτίστως και της ναυτικής τοιαύτης κατά δεύτερον λόγον. Διότι, φαίνεται, όταν η Ανατολή αναφλεχθή, τότε οι σοφοί οικονομολόγοι θ' αντιτάξουν βεβαίως εις τον χείμαρρον της καταστροφής του ελληνισμού τα οικονομικά μέτρα των προϋπολογισμών των, αντί να φέρωσι κάθοπλον τον ελληνισμόν από περάτων εως περάτων εις διεκδίκησιν των δικαιωμάτων του. Αλλά διατί να παραξενευώμεθα δια τας δοξασίας κα τα μέτρα ταύτα του κοινοβουλίου μας, αφού ισχυρά του έθνους μερίς νομίζει, ότι δια των συλλόγων και των βιβλίων θ' ανακτήσωμεν τας χώρας μας και θα υπερασπισθώμεν τους εκάστοτε σφαζομένους ως κτήνη αδελφούς μας;**

17-Μαρ-80	**Να μείνη και μισή η Ελλάς, ήρκει να γίνη πρωθυπουργός της ο κ. Τρικούπης! Αυτό λέγεται πατριωτισμός. Και πιστεύει μια μερίς ανοήτου κοινής γνώμης, ότι επέρχεται ανόρθωσις των κοινών δια της μεταβολής ταύτης. Και πιστεύει, ότι μετά τα θλιβερά συμβάντα των τελευταίων χρόνων επιτρέπεται να συνεχίζωμεν την πολιτικήν μας επί της ουτοπίας της αντικομουνδουρικότητος του παρελθόντος, και μόνον επ' αυτού του πατριωτισμού δήθεν αγώνος. Και δεν βλέπει, ότι όλοι εξισώθησαν, εξωμοιώθησαν μετά τον πόλεμον και τας θλιβεράς δι' ημάς συνεπείας.**
24-Μαρ-80	**Τα κράτη τα μικρά τα έχοντα λαμπράν ιστορίαν, προσπαθούσι να συνεχίζωσι αυτήν, μορφούσιν ιδίαν εξωτερικήν πολιτικήν, και εν αυτοίς θαρρούντα προβαίνουσι προς τον τελικόν σκοπόν μόνα και επωφελούμενα των περιστάσεων. Δεν παραδίδονται χερσί τε ποδί τε εις τας πλεκτάνας ξένης πολιτικής, ήτις δυνατόν από ημέρας εις ημέραν να μεταβληθή ένενα των ποικίλων αυτής συμφερόντων, αλλά κατέχουσι θέσιν εφεκτικήν και πολιτεύονται κατά τα συμφέροντα αυτών. Εν τοιαύτη θέσει ευρέθη και ευρίσκεται πάντοτε η Ελλάς, εξαρτάται δ' από της δεξιότητος των κυβερνώντων την χώραν το ευοίωνον ή δυσοίωνον μέλλον αυτής. Αλλοίμονον εις έθνη εκείνα, όταν η τύχη αυτών ευρίσκεται επί ξύρου ακμής, και αναφαίνονται άνθρωποι άπαντα φέροντες τ' άλλα στοιχεία δι' ων περικοσμείται πολιτικός ανήρ πλην της πολιτικής περινοίας, και προτείνονται υπ' αυτών ως μέσα σωτηρίας τα καταστρεπτικώτερα σχέδια εν πονηρία χαλκευθέντα και δια μωρίας επιβαλλόμενα! Τα έθνη ταύτα πίπτουσι τότε, και δεν είναι μακράν η εποχή καθ' ην και η Ελλάς θα υποστή την εσχάτην πτώσιν, εάν, ό μη γένοιτο, επικτατήσωσιν αι τοιαύται ιδέαι του ξενόφρονος πρωθυπουργού. Τα τοιαύτα δεν λέγονται πλέον πολιτικά παραπτώματα, ουδ' είναι δυνατή οιαδήποτε συγγνώμη, αποκαλούνται καθαρώς προδοσία!**
25-Μαρ-80	**Σήμερον κρότοι ασφαίρων πυροβόλων από βαθέος άρθρου αγγέλλουσιν επέτειον εθνικής εορτής, ήτις και πάλιν εφέτος θα εορτασθή. [...] Αλλά σήμερον φευ! Επικρατούν άλλαι ιδέαι, ότι από τούσε δεν υπάρχει κανείς λόγος πλέον να μιμηθώμεν το παράδειγμα εκείνων προς συμπλήρωσιν του έργου του 21 ενώ απομένουσι τόσοι δούλοι Έλληνες ακόμη, αλλά πρέπει να χάσκωμεν εδώ επί τη απολαύσει της κληρονομίας, ην εκείνοι μας εγκατέλιπον, και να την φθείρωμεν εν ανοησίαις ως άσωτοι υιοί πατρός εν ιδρώτι του προσώπου του αποκτήσαντος μεγάλην περιουσίαν. Και ότι οι φίλοι των πατέρων μας δεν θα μας αφήσουν εις την ώραν του ολέθρου μας. Οποία ανοησία! Τι λοιπόν τελούσι την εορτήν ταύτης σήμερον, αφού θέλουν ν' αποδείξωσι δια του επιλοίπου βίου, ότι έσπευσαν οι πατέρες μας, έπραξαν ως εν αμαθεία κακώς, αφού υπήρχε και άλλος τρόπος διασώσεως του εθνισμού μας, αυτός ο άθλιος τον οποίον ασπάζονται οι μωροί κυβερνήται μας!**

12-Απρ-80	**Αλλ' εάν δεν είνε ο μόνος (ο Τρικούπης) , είνε όμως ο κυριώτερος ένοχος. [...] Ανατρέπει το φορολογικόν σύστημα, μεταβάλλει τον στρατιωτικόν οργανισμόν, προκηρύττει γελοίας οικονομίας, κατ' ακολουθίαν ελαττοί τους φόρους, αποσυνθέτει τον στρατόν, καταστρέφει την υπηρεσίαν και πότε πάντα ταύτα, πότε; Εν τη κρισιμωτάτη του ελληνισμού περιστάσει, εν ώρα υπερτάτου κινδύνου, ότε δεν είνε πλέον καιρός να σκεπτώμευα πως θα οργανισθώμεν αλλά πως θα σώσωμεν τα έρμαια του φοβερού ναυαγίου. Απωλέσαμεν πάσας τας περιστάσεις, ας η τύχη παρέσχεν ημίν, και ως αν μοίρα βάσκανος απετύφλου τους κυβερνώντες ημάς, κατά την στιγμήν της ενεργείας ευρέθημεν απρακτούντες πάντοτε. [...] Λοιπόν δεν εννοείς, ώ λαέ, την δημοκοπίαν, δι' ης σε απατά ο υβρίζων δια των παιδαριωδών απειλών του τους αντιπροσώπους σου; Δεν εννοείς ότι σοι χαρίζει σήμερον ένα δια ν' απολέσης αύριον εκατόν; Δεν εννοείς ότι εάν οι άλλοι ήσαν φαύλοι, αυτός είναι προδότης;**
02μαι80	**Δεν βλέπουσι σύννεφα πάλιν εις την Ανατολήν οι οξυδερκείς κυβερνήται μας; [...] Δεν συνεκινήθησαν, δεν συγκινούνται πάλιν επί τη ειδήσει της ανακηρύξεως της ανεξαρτησίας των αδελφών Αλβανών; Δεν διορώσι τίπορε εις το μέγα συμβάν τούτο; [...] Ουαί υμίν, ουαί, ότι και πάλιν βλέπομεν την επανάληψιν των αυτών οικτρών φαινομένων προ της Οικουμενικής και κατ' αυτήν. Ουαί υμίν, ότι την φοράν αυτήν θα συντριβήτε, ναι, και θα ικανοποιηθώμεν, αλλ᾽η Ελλάς μας φευ! θα ήνε υπό τα κύματα καταποντισμένη της Μεσογείου θα ήνε πολύ αργά!**
12μαι80	

13μαι80	
24μαι80	
3-Ιουν-80	**Αναγινώσκομεν εν άρθρω της Ίριδος Βουκουρεστίου : " Ο ελληνισμός άπας έχει τα βλέμματα εστραμμένα προς τας Αθήνας έκπληκτος δια την υπό του κ. Τρικούπη παιζομένην κωμωδίαν. Μετ' αδημονίας βλέπει τα τούτου αλλόκοτα σχέδια, δεν δύναται να εννοήση ούτε τον σκοπόν, ούτε την τάσιν αυτου. Προ της εν τη εξουσία ανόδου του κατηγόρει του κ. Κουμουνδούρου ότι εξηυτέλιζε το έθνος και δεν έλυε τα εθνικά ζητήματα. Εν τη ανόδω του δε γυμνώνει το έθνος και το παριστά όμοιον τοις φελάχοις της Αιγύπτου. Ούτε την εθνικήν ιστορίαν λαμβάνει υπ' όψιν του ο κ. Τρικούπης, ούτε την εθνικήν διαγωγήν και αυτών των περιοίκων μικρολαών. Ούτε καν σκέπτεται ότι η ενεστώτα Ελλάς είνε το έν δέκατον της όλης Ελλάδος.**

9-Ιουν-80	**Καθ' ον χρόνον αληθής πατριώτης και ικανός πολιτικός θα ήτο εκείνος, όστις ήθελεν επιτύχει να μεταβάλη τα 40 εκατομμύρια του προϋπολογισμού εις 80 και την Ελλάδα όλην εις οπλοστάσιον και στρατόπεδον, ο πρωθυπουργός της 10 Μαρτίου εκήρυξε πρόγραμμα της Ελλάδος το πρόγραμμα των σαράφηδων, κατέστησε έτι χωλότερον τον ετεροσκελή προϋπολογισμόν μας, ηλάττωσε την θητείαν και επεδίωξεν υπούλως και εμμέσως τον αφοπλισμόν του κράτους και την διάλυσιν του στρατού, άρρητ' αθέμιτα λέγων περί ήρεμα παρασκευών και εθελοντών και στρατού εκπαιδεύσεως. Εις μάτην ο κ. Κουμουνδούρος εξώρκισεν αυτόν εις το όνομα της πατρίδος να μη θίξη τον στρατόν, εις μάτην ο κ. Δηλιγιάννης απροκαλυπτότερον κατέδειξεν, ότι ο στρατιωτικός οργανισμός του κ. Τρικούπη ήτο αρραβών συνδέων αυτός προς τους εχθρούς του ελληνισμού. [...] Και ιδού καταλήφθημεν υπό των γεγονότων γυμνοί και απαράσκευοι, μόνον και μόνον διότι επετρέψαμεν να μας κυβερνήση ο κ. Τρικούπης, μη γνωρίζοντες που πρώτον να τραπώμεν. Δεν απελπιζώμεθα όμως, ηξεύρομεν πόση θερμή φιλοπατρία βράζει εις τα στήθη του ελληνικού λαού και πόσον πρόθυμος είναι εις θυσίας υπέρ της τιμής και της δόξης της πατρίδος. Όχι, μα τα ιερά οστά των ηρώων, οίτινες ανέστησαν την νεκράν Ελλάδα, εις την μνήμην των οποίων γελά ο Τρικούπης, οι εχθροί του ελληνισμού δεν θα κατορθώσητε να χαρώσιν! Αλλά πρότερον πρέπει να κρημνισθή και τιμωρισθή ο ένοχος του κινδύνου, εις τον οποίον ευρίσκεται σήμερον η Ελλάς, ο πρωθυπουργός της 10 Μαρτίου, περί του οποίου είχε μέγα δίκαιον ο ειπών, όταν εισήγε την σωρείαν των ολεθρίων νομοσχεδίων του : "ο άνθρωπος αυτός, αν μη ήνε προδότης, είναι παράφρων."**
11-Ιουν-80	**Προχθές εγράψαμεν εν συντόμω πόθεν είναι δυνατόν να καταρτισθή ο στρατός εις την εμπόλεμον αυτού δύναμιν το ταχύτερον και ωποσούν κανονικώτερον, μετά την αθλίαν κατάστασιν εις ην περιήγαγεν αυτόν ή πεφωτισμένη διάνοια του νέου οργανωτού, πρωθυπουργού Τρικούπη. Αλλά δυστυχώς βλέπομε, ότι παλαβομάρα επικρατεί και τερατώδη σχέδια κυοφορούνται και πρωτοφανής σύνταξις εμπολέμου στρατού ετοιμάζεται, εάν δεν γίνωνται όλα προς το θεαθήναι.**
9-Ιουλ-80	**Το υπουργείον της 10 Μαρτίου ακολουθεί απαρεγκλίτως, οφείλομεν να το ομολογήσωμεν, την οδόν, δι' ης ανερριχήθη εις την εξουσίαν και ην εχάραξεν ανελθόν εις αυτήν. Δεν διστάζει ενώπιον ουδενός ψεύδους, ουδενός φενακισμού, ουδεμίας δολοπλοκίας, όσω και αν πρόκηται περί των ιερωτάτων συμφερόντων. Προχθές ακόμα ετόλμησε θρασύτατα ψευδόμενον να είπη, ότι έχει στρατόν πλείοντα του όσον εύρε. Το ψεύδος αυτό ενίκησεν, ως εικός, εις αγανάκτησιν πάντας τους γινώσκοντας τα του στρατού. [...] Εκάστη μέρα παρερχομένη είνε ανεπανόρθωτος εθνική ζημία, ελλ' οι άνθρωποι της 10 Μαρτίου δεν φέρουσι την βουλήν, διότι η βουλή θα της ειπη : " τι εκάματε την πατρίδα; [...] Περί ενός και μόνου μεριμνώσιν αυτοί. Πως να παραμείνωσιν επί χρόνον μακρότερον εν τη εξουσία, χάριν της οποίας επώλησαν τόσα και τόσα και είνε έτοιμοι να πωλήσωσι τα πάντα, και πως δια της καταναλώσεως χρόνου πολυτίμου να επιτύχωσιν απερχόμενοι ν' αφήσωσιν όπισθεν των ερείπια και χάος, και ούτω κατορθώσωσι να λησμονηθώσιν. [...] Ας ευχηθώμεν την ταχίστην επάνοδον του ηγεμόνος, όπως απαλλαγώμεν από μωρών και παραφρόνων, εις χείρας των οποίων κθνδυνεύουσι τα έσχατα αι τύχαι του ελληνισμού. Μη θελήση δε κανείς να είπη, ότι μεταχειριζόμεθα γλώσσαν**

	τραχείαν. δεν είναι τραχεία η γλώσσα των λεγόντων τα σύκα σύκα και την σκάφην σκάφην.
10-Ιουλ-80	**Μετ' άλγους και αγανακτήσεως ήν την έκρηξιν συγκρατεί η εκ του Κράτους απουσία του ηγεμόνος, βλέπει ο λαός τον τόπον γυμνόν στρατού, εις καιρόν, καθ' ον έπρεπεν άπαντες να ήμεθα επί των όπλων. [...] Αλλά διατί σήμερον δεν κατέχει το έθνος όλον ο άγιος εκείνος ενθουσιασμός, ο μεγαλουργός, ο εμπρέπων εις τον ελληνικόν λαόν; Διότι τον ενθουσιασμόν αυτό προσεπάθησαν ν' αποπνίξωσι και να σβέσωσιν ολοτελώς αυτοί, οι άνθρωποι της 10 Μαρτίου. Και ο σβεννόμενος ενθουσιασμός όμως δεν είνε εύκολον ν' αναζωπυρωθή αμέσως είνε δε αδύνατον ν' αναζωπηρωθή παρ' εκείνων, οίτινες μίαν μόνην έσχον φροντίδα, πως να τον αποσβέσωσιν. Δεν ανεφλέχθη εισέτι ο εις τα στήθη του ελληνικού λαοί κοχλάζων ένθεος ενθουσιασμός, διότι επί των στέρνων αυτού επικάθηνται οι άνθρωποι της 10 Μαρτίου, οι τυφλοί, οι άφρονες, οι.....**
11-Ιουλ-80	**Ο Λοϋδ της Πέστης γρα˙φων περί των απαιτήσεων της Ελλάδος, παρατηρεί τα εξής πικρά δια τους Έλληνας όλους : " Εν γένει η Ελλάς ουδέν έπραξεν άχρι τούδε, όπως θεωρηθή ως εύρωστος απαιτητής της τουρκικής κληρονομίας. Αμφίβολον είνε κατά πόσον η διαρκούντος του πολέμου αποχή του προήλθεν εξ αξιεπαίνου μετριοπαθείας και κατά πόσον εκ πολιτικής και στρατιωτικής αδυναμίας. Και νύν ο βασιλεύς Γεώργιος εξακολουθεί την αυτήν πολιτικήν και εξ ευγνωμοσύνης προς την Ευρώπην θέλει ν' αναθέση όλως εις αυτήν την λύσιν του ελληνικού ζητήματος. [...] Έθνη ζητούντα διαρκείς επιτυχίας πρέπει να υποβάλλωνται εις τίνας θυσίας και να μη περιμένωσι με εσταυρωμένας χείρας να πέση καρπός εις το στόμα των. [...[Είναι πρόδηλον, ότι αι ενέργειαι των δυνάμεων εν Κωνσταντινουπόλει πραγματικήν υπόστασιν θα προσλάβωσι μόνον, εάν κινηθή ολίγον και η Ελλάς. Εάν η Ελλάς δεν σπεύδη, δεν εννοούμεν διατί να σπεύδη η Ευρώπη. Η αδιατάρακτος ηρεμία, μεθ' ης οι εν Αθήναις σταυρούσι τας χείρας επί του στήθους, ουδέν έχει το παρορμούν την Ευρώπην εις γενναία έργα.**

12-Ιουλ-80	**Διαβουλοκεί, καθ' οσον βεβαίως δεν εγένετο ακουσίως θύμα απάτης, μια εφημερίς, ήτις, επειδή εν τη κυβερνήσει ουδείς είναι καταλληλότερος του κ. Τρικούπη προς εξυπηρέτησιν χρηματιστικών συμφερόντων αλλοτρίων του δημοσίου συμφέροντος, θέλουσα να συγκαλύχη τα αίσχη των ανθρώπων της 10 Μαρτίου, έγραψεν, ότι ο ιεκ των τάξεων του στρατού απολυθέντες άνδρες δεν υπερβαίνουσι τους 200. Οι άνδρες, ους εκ των τάξεων του στρατού απέλυσεν ο πρωθυπουργός της 10 Μαρτίου, αριθμούνται εις υπεπεντασχιλίους.**
24-Ιουλ-80	**Προδιδόμεθα! Αυτή και μόνη, αυτή εινε η αλήθεια, την οποίαν δύνασθε, συμπολίται, ν' ανεύρητε, επισταμένως ανευρώντες. [...] Τι δεν μας λέγουν οι κεχαγιάδες της 10 Μαρτίου; "Ησυχάστε! Θα φέρωμεν την βουλήν αύριον, θα την φέρωμεν μεθαύριον, θα την φέρωμεν την 8 Σεπτεμβρίου! Ησυχάστε!" Και όμως ο λαός θέλει σήμερον τον βασιλέα του, θέλει σήμερον την βουλήν, διότι αύριον θα ήνε αργά!**
7-Οκτ-80	**Ανάγκη να μάθη παρά του κ. Τρικούπη το Έθνος 1)ον ένα είνε αληθές ότι τα δημοσιογραφικά όργανα του επανειλημμένως διέδωκαν προς δικαιολόγησιν της γενομένης κοινωνικής αναστατώσεως και των συνομολογηθέντων δανείων, άτινα εγκλιματίζουσιν ανεπιστρεπτεί την αναγκαστικήν κυκλοφορίαν εν τε τη σημερινή Ελλάδι και ταις ελπιζομέναις νέαις επαρχίαις, δηλαδή ότι αι ευρωπαϊκαί δυνάμεις συνεβούλευσαν τον γενικόν του Έθνους εξοπλισμόν και την επιστράτευσιν, καθόσον η ακρίβεια της διαδόσεως ταύτης αμφισβητείται και 2) εάν αληθώς η κατοχή των νέων επαρχιών είναι επικειμένη, όπως ο κ. Τρικούπης έγραψεν εις τους φίλους του βουλευτάς, προσκαλέσας αυτούς εσπευσμένας εις Αθήνας.**

9-Δεκ-80	**Η επί του ελληνικού ζητήματος εγκύκλος της Πύλης : " Κωνσταντινούπολις, 14 Δεκεμβρίου , Η Βερολίνειος λοιπόν Συνθήκη καθόσον αύτη αφορά εις στο μαυροβουνιώτικον ζήτημα έλαβε πλήρη και εντελή εκτέλεσιν χάρις εις το συνδιαλλακτικόν πνεύμα των συμβληθέντων υψηλών μερών και εις την ειλικρινή σπουδήν της Πύλης προς εκπλήρωσιν των υποχρεώσεων αυτής.Η αυτοκρατορική κυβέρνησις,πεποιθία εις την ευμενή και δικαίαν εκτίμησιν των Δυνάμεων περί αυτής εκ της παραχωρήσεως ταύτης και εις την ειλικρινή αυτών επιθυμίαν να αποφύγωσι παν σχέδιον δυνάμενον να διακυβεύση το γόητρον και την πρωτοβουλίαν της Υψηλής Πύλης εν τοις πράξεσι αυτής ταις αφορώσαις εις την εκτέλεσιν των αποφάσεων της Βερολινείου συνθήκης, δεν αποδίσει ήττοντα σημασίαν εις την λύσιν του ζητήματος των ελληνικών συνόρων. [...] Τω όντι ο ερεθισμός των πνευμάτων οσήμεραι επιτείνεται εν Ελλάδι. Σπουδαίαι πολεμικαί παρασκευαί γίνονται προν τον σκοπόν (και τούτο εις ουδένα πλέον είναι μυστήριον) προσεχούς εκστρατείας πέραν των συνόρων αυτής. [...] Προς δε τούτοις η ληστεία, ήτις από τοσούτου ήδη χρόνου λυμαίνεται τα σύνορα, έλαβεν εσχάτως μείζονας διαστάσεις και συμμορίαι ελληνικαί, πολλά μάλιστα αυτών καλώς ωπλισμέναι και εφωδιασμέναι, συχνάς ποιούσιν επιδρομάς εις διάφορά μέρη της χώρας ημών, εξασκούσαι ανηκούστους διαρπαγάς και βιαιοπραγίας επί των δυστυχών αθώων και απροστατεύτων κατοίκων. Αρκούμεθα εις το να παραστήσωμεν την ανώμαλον ταύτην κατάστασιν εις την σπουδαίαν μέριμναν των δυνάμεων, θεωρούντες συνάμα καθήκον ημών να διακηρύξωμεν το εφ᾽ημίν, ότι η Τουρκία θέλει μείνει ατάραχος ενώπιον της καταστάσεως ταύτης των πραγμάτων και ότι δεν θέλει λάβει προκλητικήν τινά στάσιν, αλλ' οτι γινώσκει πως να υπερασπισθή εν ανάγκη, ισχυρώς τα δίκαια αυτής και να αποκρούση πάσαν τυχόν γενησομένην επιδρομήν, και ότι εν τέλει ουδέν άλλο επιθυμεί ή να ίδη την γείτονα αυτής επανερχομένην εις ορθοτέραν εκτίμησιν της καταστάσεως των πραγμάτων και συντελούσαν ούτω εις την σύσφιγξιν της αρμονίας και των αγαθών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών.**
30-Δεκ-80	**Τας ημέρας ταύτας μεγάλαι κυοφορούνται ειδήσεις, αλλ' ουδεμίαν θετικήν δυνάμεθα έτι να ανακοινώσωμεν. Αι περί Διαιτησίας προτάσεις και τα προμαντευόμενα επακόλουθα αυτών, είτε γινομένων αποδεκτών, είτε μη, κείνται ενώπιον της κυβερνήσεως και όπου τας εγγίση καίουν. Μακράν συνέντευξιν έσχον προχθές οι αντιπρόσωποι των ξένων δυνάμεων μετά του πρωθυπουργού ανακοινούντες τας οδηγίας των και τας συνεπείας πάσης αποφάσεως.**

Εφημερίς των Συζητήσεων 1870-1878

ημερομηνία	Θέμα
18-Σεπ-70	Αναγγέλθη προ τινών ημερών τη Κυβερνήσει ότι εγένετο εκ του Τουρκικού εις το Ελληνικόν η εισβολή διαφόρων ληστρικών συμμοριών. […] Πάσαι αυταί αι ληστρικαί συμμορία διητώντο καθ' όλον το θέρος εν τω Τουρκικώ ακαταδίωκτοι, παρασκευάζουσι ησύχως την εις Ελλάδα είσοδον των δια συνενοήσεων και κατασκοπιών. Ουδέν ευκολώτερον της εισόδου ταύτης, ην ουδεμία πρόνοια, ουδέν μέτρον, ουδεμία στρατιωτική επιτήρησις δύνται να εμποδίση δια τω ηνεωγμένον και απροφύλακτον των μεθορίων. Η σύγχρονος αυτή εκ των δύο σημείων εισβολή συνεταιρισμένων συμμοριών αποδεικνύει ίσως και ότι έξωθεν δύναμις τις κινεί αυτούς, επιζητούσα ούτω την διαίρεσιν και τον αντιπερισπασμόν των καταδιωκτικών δυνάμεων προς ευκολωτέραν εκτέλεσιν των μελετηθεισών εγκληματικών πράξεων..
20-Οκτ-70	Αλληλοδιαδόχως και ταχέως πίπτουσι τα απροσμαχότερα φρούρια της Γαλλίας, και απανταχού σχεδόν αυτής εξηπλώθη ο φοβερός ιστός υφ' ον σφαδάζουσι και αυτοί οι Παρίσιοι. (αναφορές για την κατάσταση του πολέμου)
28-Οκτ-70	Δεν είμεθα εξ εκείνων οίτινες αγαπώσι να δίδωσι το λάκτισμα του όνου εις τον αγωνιώντα λέοντα. Δι ήμάς η Γαλλία ούτε χείρων ούτε βέλτιων είναι μετά τα δυστυχήματα αυτής ή την ημέραν καθ' ην εν τη μέθη του μεγαλείου αυτής εθάρρει να καταπιή δια μιας ολόκληρον την Γερμανίαν. Το μέρος όπερ φρονούμεν ότι κέκληται αυτή να παίξη εν τη ανθρωποτήτι, το εφρονούμεν και το εγράψαμεν πάντοτε. Τα μειονεκτήματα αυτής στρατιωτικώς απέναντι της Γερμανίας δεν αναιρούσι ποσώς την κοσμοπολιτικήν αυτής αποστολήν, εκ τουναντίον κυρούσιν αυτήν έτι μάλλον και ίσως εκ τούτου ότι το έθνος εκείνο δεν ηννόησεν αφ' εαυτού του προορισμού του ηγέρθησαν τοσαύται εν πάσαις ταις χώραις διαμαρτυτήσεις κατά των αξιώσεων αυτού, όπως διευθύνη και καθοδηγή τους άλλους λαούς.
6-Νοε-70	Σχετικά με μια συνθήκη μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας για τη Μαύρη Θάλασσα […] Όταν λάβη δε τις υπ' όψιν ότι το τέλος και ο σκοπός της πολιτικής της Ρωσίας εν τη Ανατολή ανέκαθεν είναι εις πόλεμος αυτής κατά της Τουρκίας, θέλει εννοήσει τίνας εγγυήσεις περιέχει η συνθήκη εκείνη υπέρ της Τουρκίας και της Δυτικής Ευρώπης και ποία δεσμά επιβάλλει αυτή κατά της Ρωσσίας. [...] Εκ τούτου εξηγεί τις την μέγιστην αίσθησιν ην ανά πάσαν την Ευρώπην διήγειρεν η αξίωσις της Ρωσσίας, η ρίπτουσα επί της εκ πυρίτιδος εστρωμμένης Ευρώπης τον δούλον του ανατολικού ζητήματος, αν η φρόνησις και ο φόβος ευρωπαϊκού πολέμου δεν προλάβουσιν αφ' ενός ή αφ' ετέρου την έκρηξιν. [...] Αι σημεριναί αξιώσεις της Ρωσσίας δεν είναι αξιώσεις περί κανόνων και ισότητος διεθνούς δικαίου μόνον. Επ' αυτών θα είχεν απέναντι της λοιπής Ευρώπης δίκαιον και ίσως εισηκούετο διεκδικούσα υπέρ εαυτής το κοινόν δίκαιον των εθνών. Κατά το διεθνές δίκαιον αι θάλασσαι είναι ελεύθεραι, αι δε δύο μόναι εξαιρέσεις της γενικής αυτής αρχής, η επί της παραλίου θαλάσσης και η επί των κεκλεισμένων εσωτερικών θαλασσών, δεν εφαρμόζονται επί της Μαύρης Θαλάσσης.

13-Νοε-70	Εγκύκλιος του Πρίγκιπος Γορτσακώφ - Αι πολλαπλαί και αλλεπάλληλοι αλλοιώσεις, ας εν τοις τελευταίοις χρόνοις υπέστησαν αι συνθήκαι, αι υπολαμβανόμεναι βάσις και θεμέλιον της ευρωπαϊκής ισορροπίας, αναγκάζουσι το αυτοκρατορικόν ανακτοβούλιον να σταθμίση τας εντεύθεν προκύπτουσας συνθήκας εις την πολιτικήν θέσιν του Ρωσικού κράτους. [...] Εν τη πράξη, εν ω η Ρωσσία αφωπλίζετο μεν εν τω Ευξείνω, επισήμως δε υπισχνείτο εν τη συνεντεύξει ότι ουδέν θα μετήρχετο μέτρος προς τελέσφορον εκ της θαλάσσης άμυναν εν ταις πλησίον θαλάσσαις και να τοις λιμέσιν, η Τουρκία επιφυλάξατο το δικαίωμα να τηρή εν τω Αιγαίω και εν τοις πορθμοίς αορίστους κατά θάλασσαν πολεμικάς δυνάμεις, αφέθησαν δεν η τε γαλλία και η Αγγλία ελεύθεραι να συλλέγωσι τους στόλους των εν τη Μεσογείω,
18-Νοε-70	Δυστυχώς τα πράγματα ηκολούθησαν την αυτήν ολέθριαν οδόν, η δε ρωσσική εγκύκλιος απέδειξεν ότι εκ μακράς παρασκευής ετέμνετο αυτή. Η συνθήκη του 1856 δεν υφίσταται πλέον, ειμή εφ' όσον δεν παρακωλύεται η Ρωσσία να εκτελέση τα αποδιδόμενα αυτή σχέδια εν τη Ανατολή. Η ναυπήγησις παρά του Ευξείνου φοβερού στόλου, αποδεικνύει ότι η Ρωσσία θεωρεί εαυτήν λελυμένην του περιορισμού της ναυτικής δυνάμεως της εν τη θαλάσση ταύτη. Εν τη μνησθείση εγκυκλίω ο πρίγκιψ Γορτσακώφ εκφέρει ως πρώτον και τελευταίον λόγον του διαβήματος τούτου την παραβίασιν της συνθήκης εν πολλαίς περιστάσεσι, τουθ' όπερ αφαιρεί αυτή τον χαρακτήρα της διαρκείας. Εν αυτή ην καθιερωμένος κατ' αρχήν ο χωρισμός των δύο ηγεμονιών αίτινες ουχ ήττον ηνώθησαν. Αντί αυτοχθόνως ηγεμόνος, κυβερνά αυτάς αλλοδαπός, ολόκληροι δε στόλοι διέβησαν τον Ελλήσποντον εναντίον της συνθήκης. Ωσαύτως το 22ον άρθρον αποκλείει πάσαν μονομερή επέμβασιν ή προσταίαν οιασδήποτε Δυνέμεως επί των παριστρίων χωρών, είναι δε γνωστή η εν τοις πράγμασιν αυτών σκανδαλώδης αναίμιξις μιας εκ των Δυνάμεων επί των ημερών του Κούζα.
6-Δεκ-70	Εξωτερικά από ιδιαιτέρα αλληλογραφία της Εφ. Των Συζ. Όπου γίνεται αναφορά σε φήμες που κυκλοφόρησαν στο Λονδίνο πως το Παρίσι έπεσε με αποτέλεσμα οι περιεστώτες των περιεστώτων, ερωτώντες ποίον το μέγα συμβάν και ακούοντες την πτώσιν των Παρισίων χωρίς να περιμένωσι ν' αναγνώσωσι την είδησιν, έδραμον με πτηνού ταχύτητα προς το χρηματιστήριον και τας λοιπάς αγοράς και συναλλακτήρια του Λονδίνου, και ιδού δια μιας εκπτώσεις και ανυψώσεις, έκτακτοι εις διάφορα χρεώγραφα και εμπορεύματα, φυσική συνήθως συνέπεια των τοιούτων εκτάκτων μεγάλων συμβάντων. [...] Η αλήθεια είναι ότι άν η Ρωσσία προέβαινε μετ᾽ ειλικρινεστέρων προτάσεων, αν διαβεβαίου τον κόσμον ότι ζητεί την κατάργησιν των συνθηκών του 1856, ή την ανέγερσιν χριστιανικού βασιλείου, οι λόγοι της ήθελον εύρει πολύ περισσότερον ηχώ μεταξύ του Αγγλικού λαού και φέρει μέγαν δονισμόν εις το φιλοτουρκικό κόμμα. [...] Πριν παραθέσω περικοπάς τινάς του αμερικανικού και αγγλικού τύπου εξ ων καταφανής γίνεται ότι το ανατολικόν ζήτημα περιέχει σήμερον νεοφανείς περιπλοκάς, ων την έκβασιν ουδείς δύναται να προϊδή, επιστρέφω επί στιμήν εις το Γαλλο-Πρωσσικόν πόλεμον όστις κατέστη δευτερεύον ζήτημα από της εμφανίσεως του Ανατολικού.
1871	

01Ιαν1871	Η Ελλάς είναι τόπος μικρός, διατρέχει το πρώτον στάδιον της μορφώσεως αυτού, κείται εις το πλευρόν ισχυρού γείτονος μη αξιωθέντος των δώρων του πολιτισμού και ανεπιδέκτου εκπολιτίσεως και προόδου, στερείται παντάπασι συμμάχων και φίλων και, το πάντων χείριστον, η πρόοδος αυτού αντίκειται, εκ παρεξηγήεως και διαστροφής, εις μύρια συμφέροντα των ισχυρών. Ήθελε τις αποδώσει ημίν την γνώμην, ταύτα παρ᾽ ημών ακούων, ότι η πατρίς μας είναι αδύνατον να χωρήση επί τα πρόσω, και ότι οι διοικούντες αυτήν με δυνάμενοι ν' αντιταχθώσι κατά τόσον μεγάλων προσκομμάτων ούτε έχουσι τι να πράξωσιν, ούτε ευθύνην φέρουσι δια την ασημότητα της πατρίδος και την καχεξίαν αυτής. Αλλ' ημείς όλως τα ενάντια φρονούμεν. Έχομεν την πεποίθησιν, ότι η Ελλάς πολλά οφείλει να πράξη και πολλά δύναται. Και ότι από του ανωτάτου άρχοντος μέχρι του τελευταίου πολίτου πάντες φέρομεν την ευθύνην δια την απραξίαν και των μεν και των δε, διότι πάντες ομού και έκαστος ιδία διαχειριζόμεθα μέρος της εξουσίας ήτις επ' αμφότερα προσήκει.Φρονούμεν ότι η Ελλα᾽ς ήτις προς τοσαύτα και τόσον ισχυρά προσκόμματα εκλήθη ν' αντιπαλαίση, έχει εφ' ετέρου τόσα άλλα σπάνια πλεονεκτήματα επιτήδεια να την ενισχύσωσιν εις τον αγώνα, ώστε ουδέν άλλο βλέπομεν δικαιολόγημα της απραξίας ειμή μόνον των ατόμων, εις α δέδονται κατ' αυτόν να ηγηθώσι και να στρατηγήσωσιν, ή την μικροψυχίαν και την ατολμίαν, ή την ανικανότητα.
9-Ιαν-71	Για τον Γαλλοπρωσικό πόλεμο : Ο Γαλλοπρωσικός πόλεμος διήρεσεν την Ευρώπην εις εμπολέμους και ουδετέρους, εις ους κατατάσσονται πάντα τα ευρωπαϊκά έθνη πλήν της Γαλλίας και της Γερμανίας. Η φανερά αιτία του πολέμου τούτου υπήρξε τόσον στενή, ώστε εντός αυτής ουδέν συμφέρον των άλλων εχώρει. Ακουλουθεί μια περιγραφή της στάσης των Γάλλων και των Γερμανών πριν αλλά και κατά τη διάρκεια αυτού του πολέμου.
16-Ιαν-71	Απόσπασμα από το βασιλικό λόγο στην Αγγλία : Η Ελλάς περιεπλέχθη και αυτή εις τα μεγάλα Ευρωπαϊκά ζητήματα. Δεν υψώθη εις τοσούτον δια την αξίαν της ψήφου της, αλλά δια την αξία των αμαρτιών της. Δεν τη ηνοίχθη στάδιον πολιτικής ενεργείας εν τη μεγάλη περιπλοκή των Ευρωπαϊκών συμφερόντων, αλλά το ζήτημα είνε ούτε να βλέπη, ούτε να ακούη ούτε να κινήται ενόσω διαρκεί ο κυκεών και η σύγχυσις. [...] Η Αγγλία φέρεται προς ημάς όπως αι Κυβερνήσεις μας πολλάκις κατά την ενέργειαν των εκλογών. Μας έθεσαν υπό την δίκην, όπως οι ελλ. Κυβερνήσεις, δια να απομακρύνωσι τινά κομματάρχην από τας εκλογάς εκδίδουσι πολλάκις κατ' αυτού ένταλμα συλλήψεως. [...] Η Βασίλισσα, κλείουσα το Κοινοβούλιον κατά τας αρχάς Αυγούστου του 1870, είπεν "αι σφαγαί του Δειλεσι οδυνηράν επροξένησαν εντύπωσιν καθ' άπασαν την Ευρώπην και προσείλκυσαν την προσοχήν αυτής επί των δεινών άτινα βασανίζουσι τον τόπον εκείνον. Η επίμονος προσπάθειά μου θέλει τείνει εις το κατασταθή η αρξάμενη ανάκρισις πλήρης και εξερευνητική." Έκτοτε παρήλθον εξ μήνας αδιακόπτου ανακρίσεως και αδιακόπου και αποφασιστικής εργασίας προς καταστροφήν της ληστείας, προς εδραίωσιν της ασφαλείας, προς καθαρισμόν της Κοινωνίας από παντός στοιχείου διαφθοράς και ανωμαλίας, και προς αμερόληπτον και προοδευτικήν του τόπου διοίκησιν. Και από αγγλική εφημερίδα το παρακάτω Ευχόμεθα η Ελλάς ν' ανακαλύψη εν τη συνέσει αυτής και τω πατριωτισμώ την πρόθεσιν της Αγγλίας. Αλλά προς το αληθές συμφέρον αυτής της ιδίας την ικετεύπμεν να παύση θεωρούσα την χώραν ταύτην ως όλως ανωφελή και πάντη άχρηστον εις την Ευρωπαϊκή οικογένεια.
13-Φεβ-71	Μας ήτο τόσον ένκολος η είσοδος εις το στάδιον τούτο, ώστε ήρκει να θίξωμεν τας συμφοράς του Δήλεσι, ν' αναπολήσωμεν εις την μνήμην του Κοινού τους παρελθόντας εξ αυτών εμπαιγμούς και τας συκοφαντίας και τας ύβρεις και τας θλιβεράς δοκιμασίας τας οποίας χάριν αυτών υπέστημεν, και να δείξωμεν τους κινδύνους τους οποίους ένεκα της αυτής αιτίας διατρέχομεν, χωρίς τίποτα να προσθέωμεν περί των υπευθύνων, διότι η κοινή συνείδησις είνε πλήρης και η κοινή αγανάκτησις ενδόμυχος μεν αλλά κορυφωμένη.

19-Φεβ-71	Ο κ. Τάκερμαν - Ο εν Αθήναις Πρέσβυς των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής συνέταξεν υπόμνημαπερί της εν Ελλάδι ληστείας, όπερ υπέβαλεν εις την Κυβέρνησιν του και υπ' αυτής κατετέθη εις το Κοινοβούλιον και εδημοσιεύθη εν τη Πολιτική Βίβλω του 1870. Είνε λυπηρότατον πράγμα δι' ημάς τους Έλληνας να μη ακούεται το όνομά μας ειμή επί τοιαύτης ύλης, και η Πατρίς μας να μη δίδη αφορμήν άλλης ωφελίμου ενασχολήσεως εις τον έντιμον αντιπρόσωπον του εξόχου εκείνου έθνους, ειμή τα της ληστείας ως καταστάσεως ημών σταθεράς.
26-Φεβ-71	Το ζήτημα του Ευξείνου έχει τόσον μεγάλην επιρροήν εις την ειρήνην της Ευρώπης, ώστε μόνη η αδυναμία της Ρωσσίας, ήτις διήγειρεν αυτό, δύναται να το καταστήση άγονον εις νέας ευρωπαϊκάς ανωμαλίας. Η μετριοπάθεια δεν έχει στάδιον. Διότι δια μεν την Ρωσσίαν η κατάστασις ην έπλασαν αι συνθήκαι του 1856 είνε αφόρητος, δια δε την Αγγλία και την Αυστρίαν η κατάστασις αυτή είνε η μόνη εγγύησις εν τη Ανατολή. Πάσα δεν εις αυτάς μεταβολή, μη αποδίδουσα τη Ρωσσία την ελευθερίαν και το κράτος, άπερ είχε προ των Συνθηκών εν τω Ευξείνω Πόντω, δεν θεραπεύουσι την πολιτικήν ανάγκην της Ρωσσίας.
2-Μαρ-71	Είνε αληθές ότι τα κράτης της Ευρώπης επιδρώσι σπουδαίως προς άλληλα και πολιτικώς και κοινωνικώς και ότι η Ελλάς, μικρά ούσα και ευτελής Επικρατεια, ουδόλως επηρεάζει την τύχην εκείνων. Αλλά η ασημότης αυτή της ημετέρας πατρίδος ουδέν άλλο σημαίνει ειμή ότι δεν δυνάμεθα να ενοχλώμεν τα σχέδια των ισχυρών, χωρίς όμως τούτο να εξάγεται ότι οσάκις οι ισχυροί το θελήσωσι δεν δύνανται να ενοχλώσι τα σχέδια ημών. Και είνε μεν αναμφισβήτητον ότι ημείς σχέδια δεν έχομεν αλλά τις αγνοεί ότι και προς τους μωρούς και ανοήτους πολλάκις οι φρόνιμοι στρέφουσι την προσοχήν [...] ότι τους μεταχειρίζονται ως όργανα εις τας ιδίας αυτών υπηρεσίας και ανάγκας. Ο αγνοών τα καθ' ημάς ήθελε θαυμάσει πως δεν επηρεάζομεν τα των άλλων, τοσαύτα έχοντες ημείς συστατικά ζωής και προόδου. Αλλ' η απορία του θέλει διαλυθεί όταν εξετάσας μάθη, ότι εν αυταίς δεν υπάρχει η πολιτεία αλλ' η κοινωνία, ην εκείνη αντιπολιτεύεται υφαίνουσα τον ιστόν της Πηνελόπης και από καιρού εις καρόν πετώσα εις τα ύψη με πτέρυγας Ικάρου. Η απορία του θέλει διαλυθή όταν ακούση, ότι κατά το 1867 εκηρύξαμεν την ανάστασιν των λαών της Ανατολής, και παθόντες τα του Ικάρου κατεποντίσθημεν και πολιτικώς και οικονομικώς, και ήδη καταγινόμεθα εις την εκκαθάρισιν (liquidation) της εθνικής περιουσίας, όχι διαι ν' αντικαταστήσωμεν τας κηρίνους εθνικάς δυνάμεις δια σιδηρών και αθραύστων, αλλά δια να ζήσωμεν την φυσικήν ζωήν και τον εκδεδιητημένον βίον εις ον εσυνειθίσαμεν και να επισπεύσωμεν τον θάνατον. [...] Αλλ' ημείς οι Έλληνες είμεθα τόσον σχολαστικού ώστε τίποτε δεν υποπτευόμεθα εξ' όσων περί ημάς γίνονται, και τιμήν μας μάλιστα μεγάλην νομίζομεν, ότι ενασχολούται περί ημών οι κραταιοί της γης [...] Διότι όμως είμεθα σχολαστικοί και ανόητοι ο κίνδυνος είνε μεγαλείτερος εν των εκτός μάλλον ή των εντός [...] Και δια τούτο έχουσι μεγίστην πρακτικήν αξίαν δι' ημάς τους Έλληνας αι εξωτερικαί ειδήσεις διότι αν αυταί ουδόλως χρησιμεύσωσι να μας διδάξωσι με τίνα πρέπει να συμπράξωμεν, αλλά μας αναγγέλλουσιν υπό τίνος θα ριμουλκώμεθα, ως μωροί και ανόητοι, καθώς οι Άρκτοι υπό των Βοημών.

19Μαϊ71	Μετά την εν τη Βουλή επιψήφισιν του Νομοσχεδίου, εν ω έτι έπεκειτο η κυρωσις αυτού υπό του βασιλέως, λέγεται ότι οι επιτετραμμένοι τα των πρεσβειών της Γαλλίας και Ιταλίας Γραμματείς απήυθυναν έγγραφον προς τον υπουργόν των Εξωτερικών δι' ου συνοδεύουσι και υποστηρίζουσιν αναφοράν τινά προς αυτούς των κ.κ. Ρου και Σερπιέρη, δι' ης ούτοι απαιτούν από την ελληνικήν κυβέρνησιν αποζημίωσιν. [...] Όταν προκειται περί ων εν τη Ανατολή συμφερόντων ξένων υπηκόων, ως δήθεν κυβέρνησις τις προσβάλλει τα συμφέροντα νομοθετούσα η διοικούσα κατά τους κειμένους νόμους συνήθεια επικράτησιν εν Τουρκία, Αιγύπτω, Τύνιδι κτλ να παρεμβαίνωσι οι πρέσβεις, ή οι πρόξενοι, εκπλήσσοντες και φοβίζοντες τας κυβερνήσεις εκείνας δια μυθωδών απαιτήσεων αποζημιώσεως, εξ ων τέλος εις και παραλόγως ουχ ήττον κερδοσκοπικώς αποσπώσι μέρος τι. [...] Μήπως τοιαύτην τακτικήν ονειρεύονται να καθιδρύσωσι τινες των ξένων κυβερνήσεων και εν Ελλάδι; Ημείς αμφιβάλλομεν και δια τούτο είπομεν ότι άγνοια των νόμων και επιπολαία μελέτη του ζητήματος οδηγεί τους παρεμβάντας. Επειδή δεν πρόκειται μόνον περί των εκβολάδων, αλλά και περί προηουμένου, μέλλοντος να δεσμεύη την ελευθέραν αλλ' έννομον ενέργειαν της νομοθετικής και εκτελεστικής Εξουσίας ημών και εις το εξής, νομίζομεν ότι η Κυβέρνησις φέρει και καθήκον και ευθύνην μεγίστην όπως αποκρούση τοιαύτας υβριστικάς επεμβάσεις, συγχρόνως δ' αποκαλύψη τα ελαττώματα και την κενότητα αυτών, όπως εις το μέλλον ώσιν εμφονέστεροι οι θέλοντες ν' αναμθγνύωνται εις τα εσωτερικά ημών, έσον ισχυροί και αν ήναι.
28Μαϊ71	Η "Παλιγγενεσίαν" μας ειδοποιεί, ότι ο Βασιλεύς διστάζει να κυρώση τον Νόμον περί εκβολάδων, ένεκα των διακοινώσεων της Ιταλίας και της Γαλλίας υπέρ του Ρου και του Σερπιέρη. Ουδείς όμως επίστευσε την είδησιν ταύτην ήτις, αν αλήθευε, θα ήτον απελπιστική και ολεθρία. Είνε ολέθριον να φρονή ο Βασιλεύς ότι είνε σοφώτερος του Έθνους του, να πολιτεύεται εναντίον των πλέον εδραίων πεποιθήσεων αυτού, και ν' αναδέχεται την ευθύνην ν' αντιστρατεύεται κατά της πανδήμου και επιμόνου αποφάσεως αυτού. [...] Δεν είνε όμως και παράδοξον να περιπέση εις πλάνην ο Βασιλεύς, διότι εις το ζήτημα του Λαυρίου κατεφωράθη,ότι πολλοί εκ των εχόντων αφορμήν να βλέπωσι και συναναστρέφωνατι Αυτόν ανήκουσιν εις τον Σερπιέρην. Και δια τούτον παρατηρήθη ότι ο Βασιλεύς, μέχρις εσχάτων, είχε ευτελή ιδέαν περί του πλουτου του Λαυρίου και πολλά ηνέχθη να τελεσθώσι δια το ευτελές τούτο. Τις οίδεν, αν η παντοδύναμος θέλησις του Σερπιέρη δεν προβή μέχρι τοιαύτης ραδιουργίας, ώστε ν' αποπειραθή να ωθήση δια των οργάνων του, τον εν αγνοία της αληθείας διατελούντα Βασιλέα, μέχρι της ολεθρίας, οδού ην ανωτέρω περιγράψαμεν! Δια τούτο, και τοι δεν αγνοούμεν το του Πλουτάρχου "χαλεπόν έστι σύμβουλον περί αρχής γενέσθαι τοις άρχουσι" καθήκον ημών νομίζομεν να συνηγορήσωμεν υπέρ της του Ηγεμόνος συνειδήσεως, επιβουλευομένης, και του μεγίστου των εθνικών συμφερόντων, διακινδυνεύοντος.

25-Ιουν-71	Το Βουλγαρικόν Ζήτημα βεβαίως δεν έπεσεν εξ ουρανού, και αι δυχέρειαι, εις ας ήδη εισέρχεται το Γένος μετά της κυβερνήσεως του Σουλτάνου, δεν επλάσθησαν εκ της Τύχης. Και τα μεν και τα δε είναι έργα των Κυβερνώντων. Οι πτωχοί οι Βούλγαροι ποτέ δεν διενοήθησαν να ζητήσωσιν εκκλησιαστικήν ανεξαρτησίαν δικαιωματικώς. Έχουν αρκετά ζωηράν την μνήμην, δια την ένδειαν της ιστορίας των από πολλών αιώνων, ώστε δεν ελησμόνησαν, ότι κατά τον 9ον αιώνα δις εκουσίως προσήλθον εις Κων/πολιν, ζητούντες να μάθωσιν εις τινά των δύο θρόνων ανήκον, τον της Κωνσταντινουπόλεως ή τον της Ρώμης και δύο οικουμενικαί σύνοδοι τοις απήντησαν ότι ανήκουσιν εις το πατριαρχείον της Κωνσταντινουπόλεως. Οι πτωχοί οι Βούλγαροι ποτέ δεν διενοήθησαν να ζητήσωσι την εκκλησιαστικήν ανεξαρτησίαν των ου μόνον δυνάμει δικαιώματος αλλ' ουδέ λόγω προόδου. Εάν είχον ροπήν προς την πρόοδον, αναδιφούντες την ιστορίαν των, ήθελαν απαντήσει την εποχήν της κατακτήσεως των, και μετ' αυτήν, καθ' όλους τους αγώνας των, την σύμπραξιν του Γένους και αντί να πλαστογραφώσι χρυσόβουλα του Ιουστιανιανού προς απόδειξιν μιας αρχιεπισκοπής, Justiniana Prima, όπως διαρρήξωσι την ενότητα του Γένους, θα εσκέπτοντο σκοπιμώτερον προς απόκτησιν εκκλησιαστικής ανεξαρτησίας δια της ενισχύσεως του Πατριαρχείου. [...] Ηδύνατο πολύ καλά η μεγάλη εκκλησία να αρνηθή εις την γενόμενην ελευθέραν Ελλάδα αυτοκέφαλον θέσιν να αυτοδιοικηθή και μορφωθή ως κέντρον εν τη ανατολή εκκλησιαστικού βίου. Η ιστορία της αρχαίας εκκλησίας μας δεικνύει ότι τα μεγάλα πατριαρχεία τα κατ' αρχάς μεν εξ έθους, ύστερον δε και δια κανόνων, την υπεροχήν εφ' όλης της εκκλησίας λαβόντα, ήσαν κέντρα του τότε εκκλησιαστικού βίου, όπως η Ρώμη, η Κωνσταντινούπολης, η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια, τα Ιεροσόλυμα. Περί ταύτα τα κέντρα περιστρέφετο όλος ο θρησκευτικός χριστιανικός βίος του τότε κόσμου. Οϋτος ήν ο πραγματικός της συστάσεως αυτών λόγος και μόνος ούτος ο λόγος οφείλει να έχη επιρροήν λόγου γινομένου περί του αν δύναται εκκλησία τις ωρισμένη να γίνη αυτοκέφαλος. Ποιός λοιπόν δύναται ποτέ να ισχυρισθή ότι η Εκκλησία της Βουλγαρίας (ή κατά μέγα μέρος εξ Ελλήνων ποιμένων συγκροτούμενη δια το μη είναι τους Βουλγάρους ικανούς) ανέπτυξεν εαυτήν επί τοσούτον, ώστε εγκρατής γενόμενη του θησαυρού ον η μήτηρ αυτή η μεγάλη εκκλησία κατέχει να τω ειπή. "Μήτηρ, δος μοι νύν το επιβάλλον μέρος της ουσίας μου, δια να πολλαπλασιάσω και εγώ, ως και συ επολλαπλασίασας το δοθέν μοι ταλάντον." Αιώνες πρώτον πρέπει να παρέλθωσιν ώστε η εκκλησία της Βουλγαρίας να φθάση εις θέσιν να εννοήση τίνα θησαυρόν εν ταις χερσίν έλαβε παρά της μεγάλης εκκλησίας και κατέχει. [...] Θέλουν οι Βούλγαροι καλλιτέραν απόδειξιν ότι σκέπτονται ουχί βουλγαρικώς αλλά τουρκικώς, από την απόδειξιν ην παρέχει αυτοίς η υποστήριξις του Ααλή; Οι πτωχοί οι Βούλγαροι ενέπεσαν μεταξύ Σκύλλης και Χαρύβδεως. Ο πανσλαβισμός θέλει να τους αποσπάση του Γένους, μεθ' ου συνδέονται δια της εκκλησιαστικής γλώσσης και της εκκλησιαστικής διοικήσεως, όπερ εις λαούς, οι μόνον της καταστάσεως των Βουλγάρων αλλά και ανωτέρας, είνε σύνδεσμος αδιάρρηκτος. Ο δε Ααλής ευχαριστείται εις την πανσλαβιστικήν ταύτην ιδέαν, ως διαιρούσαν το Γένος και ορύττουσαν χάσμα μεταξύ δύο λαών ισχυρών εν τη ενότητι και δεινών εν τη αλληλομαχία. Επομένως το βουλγαρικόν ζήτημα συνίσταται εις τούτο " αν το πλοίον των Βουλγάρων θέλει προσαράξει εις την Σκύλλην ή θέλει συντριβή εις την Χάρυβδιν.

13-Ιουλ-71	Είναι απορίας άξιον πως το Υπουργείον κατώρθωσεν εις τόσον ολίγον διάστημα χρόνου, να μη θεραπεύση μεν ουδέν των κακώς κειμένων, να χειροτερεύση δε και ταύτα, και νέα επί των ημερών του ν' αναβλαστήρωσι κακά, ούτε ευκαταφρόνητα ούτε αθεράπευτα. […] Αι σχέσεις μας μετά της Τουρκίας εχαλαρώθησαν εις τοιούτον βαθμόν, ώστε η πρέπει να της ζητήσωμεν συγγνώμην ή πρέπει να μη έχωμεν πρέσβυν εις Κωνσταντινούπολιν και προξένους εις την Τουρκίαν. Εδώκαμεν δε νέας προφάσεις εις αυτήν να μας καταγγείλη και πάλιν εις την Ευρώπην ως κακής πίστεως εις τας διεθνής ημών σχέσεις [...] Η περιπλοκή αυτή, ην επλάσαμεν δωρεάν, δεν είνε η μόνη. Κατεστήσαμεν το ημέτερον Λάυριον ζήτημα διεθνές. Όχι δια τας αποφάσεις του Κοινοβουλίου, αίτινες ήσαν νόμιμοι και δίκαιοι, αλλά δια την συμπεριφοράν της Κυβερνήσεως μας απέναντι των ξένων, οίτινες εθεώρησαν αυτήν ως κακής πίστεως. [...] Το υπουργείον λοιπόν του κ. Κουμουνδούρου περιέπλεξε την Ελλάδα εξωτερικώς εντός πυκνού δικτύου, και, κατά σύμπτωσιν βέβαια εις αμφότερας τας περιστάσεις, και εις του τουρκικόν και εις το λαυριακόν ζήτημα, έδωκε την ευκαιρίαν εις τους ξένους να μας επιρρίψωσι την μοφήν της κακής πίστεως.[...] Εις εποχήν καθ' ην ο κ. Κουμουνδούρος εδύνατο να επανορθώση εν μέρει τα σφάλματα του 1867, ότε εδωρήσατο εις τους ξένους λαυριακάς σκωρίας, επροτίμησεν, αντί της εαυτού υπολήψεως και του συμφέροντος της Ελλάδος, τα ατομικά συμφέροντα ενός εργολάβου [...] Περιπλεχθείς δε, ού μόνον εσωτερικώς δια την διαγωγήν τού ταύτην, αλλά και εξωτερικώς επι κακή πίστει, ετράπη την οδόν των οκνυρών παραχωρήσεων, δια να ευχαριστήση των εργολάβον και τους ξένους, και επέτρεψε το κόσκινον και την δια του σιδηροδρόμου αρπαγήν των εκβολάδων προς εμπαιγμόν του Έθνους.
27-Ιουλ-71	Η οδός την οποίαν το Βουλγαρικόν Ζήτημα απ' αρχής έλαβε και μέχρι της σήμερον εξακολουθεί διατρέχον περέσχεν ατυχώς εις τους αδαείς του δικαίου, του την εκκλησίαν ημών διέποντος, ως και της ιστορίας αυτής, αφορμήν εις εντελή διαστροφήν και παρεννόησιν αυτού τε και της απέναντι αυτού θέσεως της μεγάλης του Χριστού εκκλησίας. Η μεγάλη ταύτης επιείκεια και συγκατάβασις, δια παντοίων παραχωρήσεων και υποχωρήσεων προσπαθούσης να ευχαριστήση και θεραπεύση αλόγους και κατά μέγα μέρος επιβλαβείς δια τον βουλγαρικόν λαόν ορέξεις λαοπλάνων, απειθούντων και αντιλεγόντων, αντί ως ώφειλε, να θεωρηθή ως εκ μητρικής στοργής, προερχόμενη, εθεωρήθη ως σημείον αφ' ενός μεν συναισθήσεως αδικήματος προσγιγνομένου τοις Βουλγάροις παρά της μεγάλης εκκλησίας, αφ' ετέρου δε και αδυναμίας. [...] Ουδέν τούτου ατοπώτερον και γελοιότερον προκειμένου περί του Βουλγαρικού ζητήματος και ο λόγος προφανής. Εάν οι Βούλγαροι συνησθάντο τον εθνισμόν αυτών και ήθελον την ανεξαρτησίαν, βεβαίως ήθελον ζητήσει κατά πρώτον την υλικήν αυτών από του Σουλτάνου και κατόπιν την πνευματικήν, ήτις δ' ανθρώπους όλως απαιδεύτους και εις μεγίστην άγνοιαν των πάντων διατελούντας ποτέ δεν είναι δυνατόν να γείνη αντικείμενον πόθου. Τω όντι πότε ηγέρθησαν οι Βούλγαροι να ζητήσωσι την πολιτικήν αυτών ανεξαρτησίαν, ώστε να φανή ότι συναισθάνονται την ανάγκην εθνικής υπάρξεως; πότε δε επαναστάτησαν προς διεκδίκησιν τοιούτων δικαιωμάτων; άπαξ εγένετο μικρά τις ανταρσία και ταύτην πάλιν Έλληνες υπεκίνησαν και Έλληνες διεύθυνον. Είναι λοιπόν ποτέ πιστευτόν, ότι άνθρωποι μηδεμίαν συναίσθησιν υλικής ελευθερίας δείξαντες ουδ' επομένως έχοντες, ήτις εν τούτοις και εις αυτά τα ατίθασα των ζώων ενυπάρχει, ήθελον αισθανθη την πολύ λεπτοτέραν ανάγκην της πνευματικής ελευθερίας, ήτις ως εκ της φύσεως αυτής μόνον εις έθνη ίδιον εκκλησιαστικόν βίον αποκτήσαντα ενυπάρχει;

3-Αυγ-71	Τοιαύτη λοιπόν είναι η πραγματική κατάστασις του ζητήματος του εκκλησιαστικού καθ' ην ούτε το έθνος το βουλγαρικόν ησθάνθη ποτέ την ανάγκην πνευματικής ανεξαρτησίας, ούτε η μεγάλη εκκλησία δύναται να παραχωρήση τοιαύτην τινά εις την βουλγαρικήν λεγόμενην εκκλησίαν, οία την σήμερον τυγχάνει ούσα, και τοιαύτη είναι, επαναλαμβάνομεν, υπό την πραγματικήν όψιν εξεταζομένου του ζητήματος. Δεν είναι λοιπόν το κίνημα αυτό κίνημα του ιδίου έθνους, διότι δεν έιναι προϊόν της ιδίας εαυτού αναπτύξεως και καταστάσεως, είναι κίνημα άλλων ξένων προς ιδίους σκοπούς την αμάθειαν του ταλαιπώρου νηπίου εκμεταλλευομένων. Ζήτησον, τω λέγουσιν οι ξένοι ούτοι, παρά της μητρός σου να παραχωρήσοι οικίαν ιδικήν σου έως πότε θα ζης εις τον οίκον της. Πρέπει ου να αποκτήσης ιδικόν σου πλέον.
3-Αυγ-71 1872	[…]το υλικόν συμφέρον είναι τόσον πολυμήχανον και όταν τύχη χαμερπούς ψυχής γινεται τόσο αυθάδες και τολμηρόν, ώστε δικαίως είπαν περί του αργυρίου ότι είνε παντοδύναμον δια να σημάνωσιν ότι κατανικά πάσαν δυσκολίαν υλικήν ή ηθικήν. […] Προσεχώς θέλομεν εξετάσει τας αποπείρας ταύτας και τους όρους της επιτυχίας αυτών μετά των αποτελεσμάτων άτινα θέλουσι τας παρακολουθήσει. Αι διαθέσεις όμως του έθνους είνε τόσον φανεραί και επιβουλής υπέρτεροι, ώστε εν δύσι λέξεσιν εδύνατο τις να προειπή τ' αποτελέσματα.
22-Ιαν-72	Βραχεία τινές στατιστικαί πληροφορίαι περί της Θράκης - Οι πανσλαβισταί εκπυργούντες πάντα τα σλαβικα, εξογκούσι και τον πληθυσμόν των Βουλγάρων εις πλήθη ανάριθμα και εις εκατομμύρια πολλά, δι' ων πλήν της καθ' αυτού Βουλγαρίας πληρούσι την τε Θράκην και την Μακεδονίαν. Παρά δε ταύτην δανειζόμενος και ο ευρωπαϊκός τύπος είτε εθελοκάκως είτε εξ αγνοίας γίνονται διαπρύσιος κήρυξ του απειροπληθούς πλήθους του βουλγαρικού έθνους, επί δε των θεμελίων τούτων επικοδομεί όσα ζωηρά φαντασία, παχεία άγνοια και δόσις δυσμενείας ή φθόνου δύναται να πλάση. Εις τα ληρήματα ταύτα, τα μέχρι κόρου επαναλαμβανόμενα, καλλίστη απάντησις είναι η δια των απταίστων αριθμών. (Παραθέτονται κάποια στατιστικά στοιχεία για τη Θράκη) [...] Δυστυχώς δεν έχομεν στατιστικούς πίνακες της Βουλγαρίας και Μακεδονίας, ίνα εκτιμήσωμεν όλον τον περιελάλητον Βουλγαρικόν πληθυσμόν. Αλλά κατ' αναλογίαν εκ του πληθυσμού της Θράκης δυνάμεθα να γνωρίζωμεν ως έγγιστα των πληθυσμών και των χωρών εκείνων. [...] Εάν δε κατά πάσαν παραχώρησιν υποθέσωσμεν ότι υπάρχουσι και εν Μακεδονία Βούλγαροι 250.000, έχομεν εν συνόλω Βουλγάρους εν Βουλγαρία 1.500.000, εν Θράκη 360.000 και εν Μακεδονία 240.000 (σύνολο 2.100.000). Πας λοιπόνο συμπαγής βουλγαρικός πληθυσμός των 8 ή 7 ή 5 εκατομμυρίων, ο τοσούτον υπό των οργάνων του πανσλαβισμού περιλαλούμενος; Ο δε ελληνικός πληθυσμός μόνος της ευρωπαϊκής Τουρκίας και των νήσων της Τουρκίας αναβαίνει τουλάχιστον εις 3.000.000. Ακατανόητος εν τούτοις φαίνεται ημίν η διαγωγή του ευρωπαϊκού τύπου, προκειμένου περί της πληθύος του Ελληνικού στοιχείου εν αυτή τη χώρα αυτού και της των άλλων εθνικοτήτων, όστις ενασμενίζεται να ελαττώνη όσον οιόν τε τον ελληνικόν πληθυσμόν [...] αφ' ενός μεν εξυπηρετεί τα σχέδια της Ρωσσίας, αφ' ετέρου δε τείνει εις το να εμπνευση πάσαν δυσπιστίαν εις το ελληνικόν στοιχείον προς την δυτικωτέραν Ευρώπην, ήτις συμφέρον έχει, νομίζομεν, να προσοικειωθή αυτό.

1-Φεβ-72	Βουλγαρικόν Ζήτημα : Το πολυθρύλλητον Βουλγαρικόν Ζήτημα, όπερ κατ' αυτάς διατελεί το κύριον πάσης ομιλίας θέμα, απασχόλησεν ουκ ολίγον την τε κυβέρνησιν, την Μεγάλην Εκκλησίαν η δ' ευχάριστος αυτού λύσις καθίσταται δυσχερεστέρα, ή μάλλον απέβη του λοιπού δυστυχώς αδύνατος, εις ο σημείον τα πράγματα περιήλθον κατά τας τελευταίας ταύτας ημέρας. Η Υ. Πύλη, ως προείπομεν, επέμενεν εις την ταχείαν αυτού λύσιν, αλλ' η Μεγάλη Εκκλησία δεν ηδύνατο βεβαίως να προβή εις οιονδήποτε μέτρον μονομερώς. [...] Προς δε οι Βούλγαροι ιερείς, οι τε συλλειτουργήσαντες μετά των καθηρημένων αρχιερέων και οι μη, έλαβον, φαίνεται, άδειαν παρά της Υ. Πύλης να ιερουργώσιν εν τη Βουλγαρική Εκκλησία του Α. Στεφάνου. Ως δεν διαδίδεται παρεχωρήθη τοις Βουλγάροις η άδεια του να λειτουργώσιν ου μόνον εν τη Βουλγαρική Εκκλησία, αλλά και εν Ορτυκίοις και όπου αλλαχού δύνανται, ωσανεί υπήρχε και άλλη εν Κωνσταντινουπόλει Βουλγαρική Εκκλησία.
9-Φεβ-72	Βουλγαρικόν Ζήτημα : Συμπληρούμεν σήμερον τας πληροφορίας ας εδημοσίευσεν εν τω χθεσινώ ημών φύλλω περί της κατά την παρελθούσαν Κυριακήν συγκροτηθείσης εν τοις Πατριαρχείοις Γενικής Συνελεύσεως επί του Βουλγαρικού Ζητήματος. […] Ιδιαιτέραν εντύπωσιν ενεποίησεν εις τα μέλη της Συνελεύσεως η αγόρευσις του Βουλγάρου το γένος Μητροπολίτου Βράτσας αποδείξαντες δια πραγμάτων και δια της μακράς αυτού πείρας και ανατροφής εν τω μέσω του Βουλγαρικού λαού ότι ο λαός ούτος ουδαμώς συμμερίζεται την αντιθρησκευτικήν διαγωγήν και τα αισθήματα των ενταύθα κληρικών και λαικών αυτού αντιπροσώπων, ότι τουναντίον διατελεί αφοσιωμένος εις την απαραμείωτον διατήρησιν των Ι. Κανόνων της Ορθοδόξου Εκκλησίας και ότι ελπίζει ότι θέλει διαμαρτυρηθή εντόνως κατά των αποπλανώντων αυτόν άμα ως λάβη γνώσιν της Πατριαρχικής Εγκυκλίου. [...] Τέλος ετέθησαν προτάσεις τινές, εξ' ων εγένετον παραδεκτή η επομένη ην αναδημοσιεύομεν ενταύθα έχουσαν ως εξής : "Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον κηρύττει ότι είναι πρόθυμον να επαναλάβη και πάλιν προς ειρηνοποίησιν μερίδος τινός του υπ' αυτό ορθοδόξου πληρώματος συνωδία τοις Ιεροίς Κανόσι, τας προς λύσιν του Βουλγαρικού Ζητήματος αναγκαίας διαπραγματεύσεις, όταν μόνον ο ευσεβής Βουλγαρικός λαός, είτε απ' ευθείας, είτε δ' αντιπροσώπων αυτούς εις το Πατριαρχείον απευθυνόμενος, αποδοκιμάση πανδήμως και επισήμεως τα ανοσιουργήματα τως τέως, ως μη ώφειλεν, αρχιερέων αυτού, και αναγνωρίση εμπράκτως το κύρος των Ιερών Κανόνων, των διεπόντων την Ανατολικήν Εκκλησίαν.
9-Φεβ-72	Ο Ανατολικός Ταχυδρόμος δημοσιεύει εν τω φύλλω του Σαββάτου αναφοράν τινά των Βουλγάρων, επιδοθείσαν τη Α.Υ. τω Μ. Βεζύρη τη 19 λήξαντος Ιανουαρίου, ήτοι μετά την καθαίρεσιν των Βουλγάρων, Αρχιερέων και προ της απομακρύνσεως αυτών εκ της πρωτευούσης. Εκ της αναφοράς ταύτης, ήτις διακρίνεται, ως και πάντα τα Βουλγαρικά έγγραφα, δια την θρασύτητα των κατά της Μ. Εκκλησίας εκφράσεων και την παρανόησιν των προθέσεων αυτής, αποσπώμεν το τελευταίον μέρος, εν ω δικαιολογείται αδιακαιολογήτως η παράνομη πράξις των καθηρημένων κατά την εορτήν των Θεοφανείων, ήτις καταφαίνεται ότι έγενετο κατόπιν προδιεσκεμμένου σχεδίου και ουχί συνεπείας στιγμιαίας του όχλου εξάψεως. Ιδού απόσπασμα τούτο της αναφοράς : "Αναγκαίον εθεωρήσαμεν να υποβάλωμεν και πάλιν τα γεγονότα ταύτα εις την έξοχον σύνεσιν της Υμ. Υψηλότητος και να παρακαλέσωμεν αυτήν ταπεινώς όπως ευαρεστηθή να στρέψη το βλέμμα αυτής προς την ημετέραν οικτράν κατάστασιν, ήτις αδύνατον έστι αν παραταθή. Ν' αφήση ελευθέρους τους ημετέρους Επισκόπους όπως εκπληρώσωσι τα θρησκευτικά αυτών καθήκοντα και απαλλάξη τέλος ημάς εκ των απαιτήσεων των Γραικών.

12-Φεβ-72	Κατά την 31 του λήξαντος Ιανουαρίου ο πρύτανος του εν Μονάχω πανεπιστημίου Δοιλλιγγέρος απήγγειλεν εν τη μεγάλη του μουσείου αιθούση ενώπιον πολυπληθεστάτου ακροατηρίου τον επόμενον λόγον περί Ενώσεως των Εκκλησιών. […] Αλλ' ημείς δέον να ατενίζωμεν εις τον χριστιανικόν κόσμον. Η Θέα πολυαρίθμων αντικειμένων, πολεμίων αλλήλαις εκκλησιών έχει τι ειδεχθές και φρικώδες, όπερ πολλώ ειδεχθέστερον και φρικώδες θα εφαίνετο ημίν, εάν μη ήμεθα εξ απαλών ονύχχων ειθισμένοι να βλέπωμεν την αντίφασιν της ιδέας και της πραγματικότητας. Εις πάσας τας άλλας ευγενέστερα του βίου αποκαλύψεις, εις την επιστήμην, εις την τέχνην υπερισχύει ή δύναμις της έλξεως και της ενώσεως των πνευμάτων, αι δε διαφωνίαι της έριδος απολήγουσιν εις ψυχοτερπή αρμονίαν. Μόνον εν τη θρησκεία ουδέν τοιούτο παρατηρείται, αυτή η θρησκεία, ήτις ως εκ της φύσεως και του προορισμού της έπρεπε να υπάρχη ο ισχυρότατος των δεσμών, η υπό μόνης της αγάπης βασταζόμενη και τηρουμένη, εγένετο παραίτιος τοσούτων διχονοιών, έριδων και χωρισμών. Η θρησκεία ήτις ώφελε να εγκαινίση ειρήνην τοις ανθρώποις ανέφλεξε έριδας και πολέμους αιματηρούς. Η θρησκεία,ήτις επέπρωτο να δώση τοις ανθρώποις βεβαιότητα και ασφάλειαν, ενέβαλε δισταγμούς και ενεφύτευσεν εις τα πνεύματα δυσπιστίαν.
22-Φεβ-72	Βουλγαρικόν Ζήτημα : Γνωστόν είναι ότι εσχάτως το λεγώμενον "Βουλγαρικόν Ζήτημα", μετά διακύμανσιν τινά ελύθη υπό της Τουρκικής Κυβερνήσεως δια τρόπου αμέσου και αποτόμου. Διαταγή (τεσκερές) του Μ. Βεζύρου ου μόνον επικυροί το υπό του πρώην Μ. Βεζύρου Ααλή πασσά εκδοθέν φιρμάνιον περί Βουλγαρικής Εξαρχίας αλλα᾽και αίρει απ' αυτού τον όρον της συνοχής της Εξαρχίας ταύτης μετά του Οικουμενικού θρόνου. Επιφυλασσόμενοι δια τινός προσεχούς φύλλου να εκθέσωμεν τα κατά την πορείαν του σπουδαίον τούτου δια το ελληνικόν έθνος ζητήματος, μεταφέρομεν σήμερον εκ της εν τη οθωμανική πρωτευούση εκδιδομένης Γαλλικής εφημερίδος ο "Φάρος του Βοσπόρου" βραχύ αλλά περιεκτικόν άρθρον περί της δοθείσης λύσεως κατά την μετάφασιν της "Κωνσταντινουπόλεως". Ιδού το άρθρον εκείνο: "Ανερρίφθω ο κύβος. Ο τελευταίος φραγμός αφηρέθη, και τα ορμητικά κύματα των Σλάβων παφλάζοντα έφθασαν μέχρι των πυλών της Κωνσταντινουπόλεως. Ουδεμίαν εγγύησιν έχομεν εφεξής δια το μέλλον, ουδεμίαν δε ελπίδα ότι θέλομεν εφελκύσει το ενδιαφέρον των Δυνάμεων επί της τύχης του Οθωμανικού κράτους, αφ' ου αυτοί αυτού οι κυβερνήται υπέγραψαν την καταδίκην του επιτρέψαντες τοις Βουλγάροις να εκτελέσωσι το φιρμάνιον. [...] Αι τραναί αυταί παραβιάσεις του φιρμανίου εγένοντο εν γνώσει, καθότι επανειλημμένως ήδη σημείωσαμεν τας συνεπείας τας φυσικώς προκύψουσας εκ της αναμίξεως της πολιτικής εξουσίας εις τα εκκλησιαστικά πράγματα. [...] Ανωφελές άρα το να κατακραυγάζωμεν πλέον δια τα πεπραγμένα. Ο κύβος ανερρίπτω, και πρέπει να προσδοκώμεν τρομερά γεγονότα, επαπειλούντα την ειρήνην της Αυτοκρατορίας, και να έχωμεν προσεκτικόν το όμμα επί της Βουλγαρίας, ήτις από της στιγμής ταύτης καθίσταται θέατρον των ανδραγαθημάτων του Πανσλαβισμού.
22-Φεβ-72	Αι ελληνικαί εφημερίδες της Κωνσταντινουπόλεως ζητούσι την συγκάλεσιν οικουμενικής Συνόδου προς κανόνισιν του δογματικού μέρους της δοθείσης λύσεως εις τας απαιτήσεις των Βουλγάρων. […] Κατά τι άρθρον δημοσιευθέν εις μια των ελληνικών εφημερίδων το ζήτημα όπερ πρέπει να τεθή υπό σκέψιν εις την Σύνοδον είναι : "η Ορθόδοξος Εκκλησία δύναται να καθιέρωση εν εαυτή την αρχή των εθνικοτήτων;"

4-Μαρ-72	Το τελευταίον πραξικόπημα επί του Βουλγαρικού Ζητηματος : Ό,τι αι λυσσώδεις και βδελυραί της πανσλαυιστικής προπαγάνδας μηχανορραφίαι δεν ηδυνήθησαν να κατορθώσι μέχρι τούδε, τούτο επ' εσχάτων η πολιτική συνετέλεσε δια πραξικοπήματος. Το σχίσμα, προς αποφυγήν του οποίου τοσαύτας θυσίας και τοσαύτας παραχωρήσεις έκαμε και τοσαύτην μακροθυμίαν μέχρις μέχρις ασυγγνώστου και αντικανονικής επιεικείας φθάνουσαν έδειξεν η μεγάλη του Χριστού εκκλησία, ύψωσε την θρασείαν αυτού κεφαλήν και έλαβεν εξωτερικήν ύπαρξιν δια των ενεργειών και της επιμονής εκείνης της δυνάμεως, ήτις ανέκαθεν εκήρυσσεν εαυτήν εις τους ατυχείς λαούς της ανατολής ως τον πρόμαχον της ορθοδοξίας και τον στύλον αυτής. Και δεν είναι μεν ανεξήγητος η εκ των πολιτικών παθών και συμφερόντων τύφλωσις, είναι όμως πρωτοφανής τοιαύτη λύσσα πολιτικής, ήτις ουδ' απέναντι της θείας επί γης κτίσεως, της εκκλησίας, υποχωρεί, αλλά και μέχρι διαρρήξεως του αρράφου χιτώνος του κυρίου προβαίνει δια να ικανοποιήση έκνομον και βανδαλικόν πολιτικόν συμφέρον. Ναι η τελευταία διαγωγή της Ρωσσίας εν Κωνσταντινουπόλει αποδεικνύει, ότι η δύναμις αυτή ουδέν έχει πλέον ιερόν, ουδέν όσιον, προκειμένου περί του ανοσίου συμφέροντος της κατακτήσεως των λαών της ανατολής, το οποίον υπήρξεν ανέκαθεν ο γνώμων και η πυξίς της πολιτικής αυτής πορείας, και εξακολουθεί και σήμερον έτι κρείττον παντός άλλου την κατάστασιν και τον βαθμόν της αναπτύξεως ταύτης της δυνάμεως χαρακτηρίζον. [...] Η Ευρώπη εις ην ο θεός ο τιθείς όρια εθνών έχει αυατήν γεωγραφικήν κατάστασιν, ουδέποτε δύναται να γείνη κοζακική [...] περί τούτου εγγυάται ημίν ο πολιτισμός των γερμανικών και αγγλοσαξωνικών εθνών, προς δε και αυτών των λατινικών, άτινα κατά πάντα των σλαυικών υπερέχοντα χρησιμεύουσι και χρησιμοποιούσι ως προπύργια κατά τε του πανσλαυισμού και του Ιησουιτισμού. Το ανατολικόν δεν ζήτημα ποτέ δεν θα κατορθώση, ως νομίζει, να περιπλέξει εις τα δίκτυα αυτής η δύναμις αύτημ διότι ο θεός εφρόντισε να περιβάλη αυτό δια τοιούτων φυσικών και ηθικών εγγυσήσεων, ώστε τα κύματα της πανσλαυιστικής ταύτης λύσσης αιωνίως θέλουσι θραύεσθαι επί των βράχων, δι'ων ο θεός ωχύρωσεν αυτό.
11-Μαρ-72	Το νέον σχέδιον της λύσεως του Βουλγαρικού Ζητήματος - Καθά δια του προηγούμενου φύλλου ανηγγείλαμεν το παρελθόν Σάββατον επεδόθη εις τον υπουργόν των Εξωτερικών Σεβέρ Πασάν το τελευταίον σχέδιον της λύσεως του Βουλγαρικού Ζητήματος, το συνταχθέν υπό της κληρικής επιτροπής [...] Το σχέδιον τούτο συνωδεύθη και υπό του Τακριρίου του Οικ. Πατριάρχου εν η Α. Π. εξηγούσα τας βάσεις εφ'ων τούτο στηρίζεται, διακηρύττει άμα ότι η Μ. Εκκλησία μετά το τελευταίο τούτο διάβημα εις ουδεμίαν άλλην δύναται να προβή παραχώρησιν αντιβαίνουσαν εις τους Ι. Κανόνας, άνευ της συγκαλέσεως Οικουμενικής Συνόδου.

21-Μαρ-72	Βουλγαρικόν Ζήτημα - Η εν Βάρνη ορθόδοξος κοινότης άμα μαθούσα ότι κατ᾽ατην προτεινομένην υπό των Πατριαρχείων λύσιν του Βουλγαρικού Ζητήματος συμπεριλήφθη και η επαρχία Βάρνης εν τη Βουλγαρική Εξαρχία, απήυθυνε την ακόλουθον διαμαρτύρησιν προς την Μεγάλην Εκκλησίαν : *Παναγιώτατε Δεσπότα και Αγία και Ιερά Σύνοδος, και επί των ημερών της Α.Θ. Παναγιότητος του κυρ Γρηγορίου δι' αναφορών και έναγχος προς την Υ.Θ και προσκυνητήν ημίν Παναγιότητα, έτι δε και δια του τύπου και δια παντοίων άλλων μέσων τορώς κατεσημάνθη υφ' ημών η προς την Μητέρα ημών Μεγάλην Εκκλησίαν άπειρος ημών και τελεία αφοσίωσις και στερρά θέλησις να μείνωμεν υπό την πνευματικήν δικαιοδοσίαν αυτής, ουδέποτε ν' ανεχθώμεν μέλλοντες την προσάρτησιν της ημετέρας πόλεως και των πιστώς διακειμενωναυτή χωρίων εις την αντεκκλησιατικώς σχηματιζομένην Εξαρχίαν των Βουλγάρων, την αθεμίτως εκβιάζουσαν τον από της Μητρός Εκκλησίας τέλεον χωρισμόν αυτής και την προς αυτήν απεμπόλησιν πιστοτάτων της Εκκλησίας τέκνων. [...] Και όμως, εν ω κατά του πολυδαιδάλου τούτου ζητήματος , του κρίμασιν οις οίδε Κύριος εις τον εκκλησιαστικόν και εθνικόν ημών ορίζοντα αναφανέντος, απεξεδεχόμεθα όσον τάχος αίσιον πέρας, και ηλπίζομεν ως έπαθλον της νίκης ημών παρά της Μητρός Εκκλησίας ημετέραν σωτηρίαν, αιφνις εννεοί εμείναμεν μαθόντες δια του τελευταίου ατμοπλοίου ότι αυτή η Μήτηρ ημών παραδίδωσιν ημάς τοις Βουλγάροις, θύουσα ημάς ως αμνούς ακάκους τη Σκυθική απληστία.*
25-Μαρ-72	Ευχαρίστως δημοσιεύομεν κατωτέρω την αγγελίαν του κ. Δ. Αριστάρχου Βέη, επισήμου εμογενούς εν Κωνσταντινουπόλει και παλαιμάχου αγωνιστού εν τω βουλγαρικώ ζητήματι, περί εκδόσεως διτόμου συγγραφής επί του βουλγαρικού ζητήματος. Τον κ. Αριστάρχην διέκρινε και διακρίνει η αγάπη προς την πάτριον Εκκλησίαν και το μίσος κατά του Πανσλαυισμού, η δ' ανάμιξις και η πάλη εν τω βουλγαρικώ ζητήματι απ' αρχής κατέστησεν αρμοδιώτατον προς συγγραφήν περί ζητήματος τιμαλφεστάστου τω Γένει και πολιτικωτάτου δια τα κινούντα ελατήρια και τους επιδιωκόμένους δι' αυτού σκοπούς εν τη Ανατολή. Θεωρούμεν καθήκον παντος φιλοπάτριδος την προσφοράν της συνδρομής του εις εκτύπωσιν του συγγράμματος αυτού, μέλλοντος αποκλειστικώς να υπηρετήση τα συμφέροντα της κλυδωνιζομένης Εκκλησίας και του αναξιοπαθούντος Γένους. Η Διεύθυνση της *Εφημερίδος των Συζητήσεων* ευχαρίστως δέχεται τοιαύτας συνδρομάς εν Ελλάδι, υποσχομένη να δημοσιεύη εκάστοτε τα ονόματα των εγγαφομένων συνδρομητών.
12-Απρ-72	Είναι ήδη γνωστή του βουλγαρικού ζητήματος η τελευταία τροπή. Η Κυβέρνησις του Σουλτάνου ανεγνώρισε την παρελθούσαν εβδομάδα επισήμως την Εξαρχίαν και τον εκλεχθέντα Έξαρχον των Βουλγάρων. Η αναγνώρισις εγένετο πανηγυρικώς. Το αυτοκρατορικόν βεράτιον ανεγνώσθη εν μέσω του βουλγαρικού πλήθους επευφημούντος και χειροκτοτούντος. Αλλ' ο Σουλτάνος δεν είνε αρχηγός της Εκκλησίας, οι δε Βούλγαροι δεν είνε αυτόνομοι. Όθεν ούτε το σουλτανικόν βεράτιον ούτε τα χειροκροτήματα των Βουλγάρων έλυσαν το πολύκροτον ζήτημα. [...] Η πολιτική της Πύλης δεν ευρίσκει συμφέρον εν τη ενοτήτι του Γένους, και δια τούτο θαρραλέως επιδιώκει και απροκαλύπτως ωθεί προς τον διαμελισμόν αυτού. Αφού η Πύλη εν τούτω ανευρίσκει το συμφέρον της πας λόγος είνε περιττός. Ο χρόνος θέλει δείξει αν δεν ήτο συνετώτερον να εμμείνη εις την πατροπαράδοτον πολιτικήν, ήτις παρέσχε μακράν εσωτερικήν ειρηνήν. [...] Μετά την οχλαγωγικήν τελετήν υπέρ της Εξαρχίας των οι Βούλγαροι απετάθησαν προς την Μ. Εκκλησίαν. Αναγγείλαντες τω Πατριάρχη το κατόρθωμα των εζήτησαν παρά της Α.Π. να δεχθή την επίσκεψιν του Εξάρχου των, του Μητροπολίτη Βιδύνης. Αλλά το Πατριαρχείον δεν τον εδέχθη, και δεν ενόησε να διακόψη την σειράν των αποφάσεων του ένεκα του αυτοκρατορικού βερατίου. [...] Είμεθα βέβαιοι ότι το αθώον Γένος θέλει εύρει εν τη παρρησία της Εκκλησίας μίαν ισχυράν παρηγορίαν των θλίψεων και των δεινών της δουλείας.[...] Εάν οι Βούλγαροι οπισθοδρομήσωσιν, η Εκκλησία θέλει βεβαίως τοις απονείμει αφ' εαυτής αι υπ' ουδενός βιαζομένη, όσα και προν εφιλοτιμήθη να τοις παραχωρήση

	προνόμια, χωρίς βλάβην της ενότητος [...] εάν όμως οι Βούλγαροι επιμείνωσιν εις την εαυτών πλάνην, και εξακολουθήσωσι να ήνε όργανα της ολεθρίας πολιτικής ήτις πανταχού ανακυκά το παρόν ίνα βελτιώση δήθεν το μέλλον ημών, τότε η Εκκλησία δεν θέλει δυσκολευθή να ανεύτη και πάλι εν τη ευρυτάτη αυτής δικαιοδοσία το μέσον να συντηρήση την ενότητα, τιμωρούσα τους ασεβείς και τους ταραξίας. Τίνες φοβούνται το σχίσμα, αλλ' ημείς ουδέν άλλο φοβούμεθα ειμή την ραδιουργίαν.[...] δεν σκεπτόμεθα επί του Βουλγαρικού ζητήματος ανεξαρτήτως του ημετέρου συμφέροντος. Η Ελλάς δεν πρέπει να έχη άλλην πολιτικήν ειμή την του Γένους. το δεν Γένος δεν έχει άλλην σανίδα ειμή τα πατροπαράδοτα. Το Ελληνικόν βασίλειον οσάκις περί ταύτα εκαινοτόμησεν εν τω πολιτικώ αυτού βίω εξημάρτησε και ερραπίσθη. Η σωτηρία του παρελθόντος έσεται και σωτηρία του μέλλοντος.
03Μαι72	Βουλγαρικόν Ζήτημα - Την παρελθούσαν Κυριακήν ο Μητροπολίτης Βιδύνης κ. Άνθιμος εχοροστάτησεν εν τω Βαλατά Βουλγαρικώ Ναώ του αγίου Στεφάνου κατά την λειτουργίαν, εν η παρευρέθησαν και οι καθηρημένοι αρχιερείς, προς δε και ικανή πληθύς Βουλγαρικού λαού. Εν τη περιστάσει ταύτη ο άγιος Βιδύνης, φέρων το αρχιερατικόν μανδύναν και το παράσημον, όπερ αρτίως έλαβεν, απήγγειλεν από του θρόνου λόγον, εν ω εξεθηκε προς τον παριστάμενον λαόν τα εσχάτως γενόμενα, ήτοι την αναγνώρισιν αυτού εκ μέρους της Κυβερνήσεως, την έκδοσιν αυτοκρ. βερατίου και την επίσημον αυτού παρουσίασιν εις την Α.Μ. τον Σουλτάνον. προς τούτοις εδήλωσε τοις παρεστώσιν ότι η Μεγάλη Εκκλησία εμμένει μη αναγνωρίζουσα εισέτι αυτόν ως Έξαρχον, και ότι και τοι δις μέχρι τούδε, έγραψε το Οικ. Πατριάρχη εξαιτούμενος την άδειαν όπως ιερουργήση, ουδεμίαν έλαβεν απάντησιν παρά της Α. Παναγιότητος, ήτις διεμήνυσε μόνον αυτώ ότι δεν δύναται να τω παράσχγ την άδειαν ταύτην πριν η αποκηρύξη τας μέχρι τούδε πράξεις του Βουλγαρικού κλήρου και της Συνελεύσεως
06Μαι72	Ομιλία περί του βουλγαρικού ζητήματος απαγγελθείσα εν τω συλλόγω του Βύρωνος (υπό Ν. Μ. Δαμάλα) - Κάνει μια εκτενή αναφορά στην εμφάνιση των Βουλγάρων και τη σχέση τους με την εκκλησία και στον επίλογο επισημαίνει : Και δια να εννοήσωσιν οι ενάντιοι τον βαθμόν της δικαιοσύνης και επιεικείας της μεγάλης εκκλησίας ερωτώμεν αυτούς τι νομίζουσιν ότι ήθελε πράξει η Ρωσσία εάν εγείρετο ομόδοξος τις φυλή Ταταρική η Μογγολική διάφορον της ρωσσικής γλώσσαν λαλούσα και εζήτει ότι οι Βούλγαροι παρά της μεγάλης εκκλησίας; Και νομίζετε, κύριοι, ότι ήθελεν αφήσει η ρωσική κυβέρνησις την Ιεράν Σύνοδον να λύση αυτή το εκκλησιαστικόν αυτό ζήτημα, και δεν ήθελε παρευθύς επιληφθή η ιδία της αμέσου λύσεως δια της προχείρου και αποτελεσματικής προς τους υποκινήσαντες το ζήτημα και τους ασπασθέντες το κίνημα παραχωρήσεως των μεταλλείων και ορυχείων της Σιβηρίας; Και έχουσι ύστερον ούτοι την αναισχυντίαν και κακοήθειαν να επικρίνωσιν ως ανεπαρκή την σύμφωνα προς τους ιερούς κανόνας παρά της μεγάλης εκκλησίας δοθείσαν επαρκεστάτην και ευρυτάτην λύσιν, οι μηδέ ίχνος ποτέ παραχωρήσεων άλλων παρά τας ανωτέρω ειδότες;

17Μαι72	Βουλγαρικόν Ζήτημα : Γινώσκουσιν ήδη οι ημέτεροι αναγνώσται και το τελευταίον Βουλγαρικόν πραξικόπημα, ήτοι την πανήγυρικώς γενομένην ιερουργίαν του Βιδύνης κ. Άνθίμου […] Ενώπιον των γεγονότων τούτων ενώπιον της κεκηρυγμένης και επισήμου εκκλησιαστικής ανταρσίας μερίδος τινός κληρικών και λαικών ορθοδόξων, η Εκκλησία τι άλλο βεβαίως δύναται να πράξη ειμή ότι υπαγορεύουσιν αυτή οι διατάξεις των κανόνων εφ' ων διέπεται [...] Προς τον σκοπόν τουτον σηνεκλήθη σήμερον εν τοις πατριαρχείοις η και προηγουμένως συγκροτηθείσα τοπική Σύνοδος εκ των ενταύθα παρεπιδημούντων πρώην πατριαρχών, αρχιερέων και αρχιμανδριτών ίνα προβή εις την εφαρογήν των ειρημένων ποινών κατά τας εκκλησιαστικάς διατάξεις
27Μαι72	Ρωσσία και Ορθοδοξία : Εάν συνέβαινε ν' αναστή τις εκ των πατέρων ημών των προ του Κριμαϊκού πολέμου αποθανόντων και θεωρήση, ως ημείς νυν, γυμνήν και τετραχηλισμένην την πολιτικήν της Ρωσσίας απέναντι της ορθοδόξου Εκκλησίας, βεβαίως ήθελε τρίβει επί πολύ τα όμματα, μη δυνάμενος να πεισθή ότι ήτο δυνατόν η προστάτις της ορθοδοξίας, αποβαλούσα το πρόσθετον αυτής δέρμα, ν' αποκαλυφθή υπό το αληθές αυτής είδος και μορφήν του θηρίου της αποκαλύψεως και προδρόμου του Αντιχρίστου. [...] ταύτα είναι γεγονότα δια τα οποία πρέπει να ορθώθώσιν οι τρίχες παντός ορθοδόξου, αναλογιζομένου ότι η πίστις αυτού την οποίαν ο φυσικός του χριστιανισμού εχθρός, ο μωαμεθανός κατακτητής εσεβάσθη και επροστάτευσε, κινδυνεύει νυν από αυτήν την προτότοκον θυγατέρα της ορθοδοξίας. [...] Δια ταύτα ορθώς και δικαίως δυνάμεθα να θεωρήσωμεν τον πόλεμον, ον η Ρωσσία προ καιρού κατά των πατριαρχείων ήρχισε, πόλεμον εξοντώσεως της ορθοδοξίας. Τούτο δ' εκηρύξαμεν προηγουμένως ως φαινόμενον απελπιστικόν δια το μέλλον της Ρωσσίας, διότι τω όντι έθνος, το οπίον δια της πολιτικής του ζητεί να καταφάγη την κατά πνεύμα φύσασαν και εκθρέψασαν, είναι λαός εχιδνών, ασεβών και εμπαικτών φύραμα. Ποίαν δε πρόοδον δύνατι να περιμένη τις παρά λαού τοιούτου όστις από κακουργήματος εις κακούργημα πάντοτε καταπίπτει εν τω εθνικώ αυτού βίω; [...] Λυπούμεθα εγκαρδίως δια την κατάστασιν ταύτην της Ρωσσίας, εις ην ο επικρατών καισαροπαπισμός εν τη εκκλησία ου μόνον διόρθωσιν αδυνατεί να φέρη, αλλά και εις το άλλο άκρον δια της χρήσεως υλικών και βίαιων αντί των καταλλήλων πνευματικών μέσων ωθεί τους Ρώσσους. [...] Εν όσω όμως είναι τοιούτοι, οίους σήμερον τα πράγματα δεικνύουσι, δικαιούμεθα πάντες ημείς οι ορθόδοξοι να θεωρώμεν αυτούς ως τους φυσικούς και ασπόνδους εχθρούς και διώκτας της αγίας ημών πίστεως και της ορθοδοξίας και να λάβωμεν πάντα τα μέτρα δι' ων δύναται ν' αποσοβηθή ο εξ αυτών κίνδυνος.
3-Ιουν-72	Ρωσσία και Ελλάς : Δεν αγόμεθα βεβαίως εις την εξέτασιν της προς το γένος ημών διαγωγής των άλλων εθνών υπό σκέψεων ρωμαντικών και αισθηματικών, ούτε συνειθίζομεν να μετρώμεν ταύτην δια του πήχεως της εθνικής φιλαυτίας και εγωισμού, όστις παραλόγως απαιτεί θυσίαν και ζημίας άλλων προς όφελος ημών. Αλλ' επίσης δεν φρονούμεν ότι η μελανωτέρα αχαριστία και η σκανδαλώδης καταπάτησις του φυσικού δανείου, το οπίον κατά τους θείους νόμους απατείται να διέπη τας μεταξύ των εθνών σχέσεις, είναι πολιτική σύνεσις και οξυδέρκεια. [...] Εάν κατά τον παρελθόντα αιώνα ο διαμελισμός ενός έθνους εθεωρήσθη και παρ' αυτής της αυτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας στυγερόν έργον, πως πρέπει κατά την εποχήν ημών να χατακτηρισθή και θεωρηθή πολιτική επιδιώκουσα ουδέν ολιγώτερον ή την καταστροφήν και εξόντωσιν έθνους ολοκλήρου, καθ' ου συστηματικώς τα δολοφόνα αυτής βέλη διευθύνονται; και ποίου έθνους; Εκείνου προς ο η ανθρπότης οφείλει την ηθικήν αυτής ανύψωσιν και την διανοητικήν ανάπλασιν, το μετά των Ιουδαίων κατ' εξοωήνιερόν έθνος του Θεού. [...] Ιδού ο πυρήν όλων των ενεργειών και σκέψεων της ρωσσικής πολιτικής. όταν έχω το βυζαντινόν κράτος γίνομαι κοσμοκράτωρ. Δια να λάβω τούτο πρέπει να πνίξω τους φυσικούς κληρονόμους. Αρα...ιδού εκ ποίου συλλογισμού εξέρχεται η επί Νικολάου και εσχάτως αποκαλυφθείσα δολοφόνος κατά του ελληνικού έθνους

	πολιτική. [...] Είναι λοιπόν καθ' ολου εσφαλμένος ο συλλογισμός ούτος της πολιτικής της Ρωσσίας, διότι επιζητεί συγχρόνως δύο αδύνατα, εξόντωσιν του ελληνισμού και κοσμοκρατορίαν, αντί να επιδιώκη δύο τα μόνα σκόπιμα και φέροντα αυτήν εις τον προορισμόν της, εκπαίδευσιν χριστιανικήν και εθνικήν, και χρησιμοποίησιν των παντοίων και επαρκών πόρων δι' ων ο θεός αυτήν επροίκησε.
10-Ιουν-72	Εξωτερικά : Η Ανατολή δεν εστερήθη της ειρήνης ης απολάμβανε προ μικρού αλλά το σχίσμα των Βουλγάρων θέλει υπάρξει εν τω μέλλοντι αφθονος πηγή ανωμαλίας και αβεβαιότητας. Τα θρησκευτικά ζητήματα παρήγαγαν αείποτε τας δεινοτερας πολιτικάς ανωμαλίας. Η πολιτική σπεύδει να τα εναγκαλισθή ως αφορμήν και πολύτιμον σύμμαχον. Η δ' εκκλησία μεταδίδει αυτή συν τοις άλλοις και τον φανατισμόν, όστις καθίστάνει τραχυτέραν την πάλην και διαρκεστέραν. [...] Αν το ελληνικόν βασίλειον είχε νούν, η Ανατολή δεν θα εκινδύνευε να εγκαταλειφθή ως άχρηστος και προσοχής αναξία. Ο δε ελληνισμός δεν θα κατεδικάζετο ν' αντλή ελπίδας από μόνης της διαμάχης των ισχυρών αλλά προ πολλού ήθελε τους συμβιβάσει διδάσκων αυτούς ότι είνε ξένοι και ότι αυθαιρέτως επεμβαίνουν η άνευ αιτίας ανησυχούσιν. [...] Εν τούτοις το σχίσμα θέλει προκαλέσει την κίνησιν, ήτις θέλει εξαπλωθή εφ' όλων των τάξεων και εφ' όλης της χώρας, από της ενορίας του χωρίου μέχρι της ολομελείας του Γένους, διότι τοιαύται είνε αι θρησκευτικαί έριδες, είνε ακαταπαύστως παραούσαι και πανταχού. [...] Η καθ' ημών εργασία των εχθρών μας εγένετο υπό ταύτην την έποψιν ωφέλιμος. Μας επρομήθεισε τον μοχλόν όστις θέλει μας εγείρει από τον λήθαργον. [...] Οι εχθροί μας τωόντι θα μας πολεμήσουν ήδη φανερά. Θ' αποκτήσωμεν όμως και φίλους. Είναι δε προτιμότερον να ζης παρά να μαραίνεσαι και πολύ μάλλον να έχης φανερούς εχθρούς παρά κατακρύφους, στερούμενας ως πτώμα και συνάμα μωρός ως αφωσιωμένος εις την λατρείαν των εχθρών σου. Οι Βούλγαροι δεν δύνανται να φαντασθώσιν ότι ανταφωνιζόμενοι προς τον ελληνισμόν δύνανατι να επικρατήσωσιν, αλλ' αφ' ετέρου ο ελληνισμός δεν πρέπει να ευχαριστήται εις τα πρωτεία τα οποία εδώρησεν η φύσις σχεδόν μόνη. Ταύτα πρωτεία αληθώς είνε άφθονος πηγή υπεροχής καλλιεργούμενα και αναπτυσόμενα, πλήν εκμηδενίζονται ανταγωνιζόμενα προς την επιμονήν και την δραστηριότητα των άλλων, μάλιστα δε συμμαχούντων.
8-Αυγ-72	Από το Νεολόγος της Κωνσταντινούπολης : "*Θρίαμβος του Σλαυισμού εν τω αγίω όρει : Επεστήσαμεν την σύντομον προσοχήν της τε εκκλησίας και των αντιπροσώπων του έθνους εις τας προσπαθείας, ας δυστυχώς στέφει η επιτυχία ένεκα του λίαν φιλενδότου της πλειονοψηφίας των απαρτιζόντων την ιεράν καοινότητα εις τας εκ του Βορρά εμπνεύσεις.[...] Δυστυχώς βλέπομεν ότι ουδεμία μέχρι τούδε ελήφθη φροντίς [...] Αλλά τι πράττει η μεγάλη εκκλησία και το εθνικόν συμβούλιον; Θα επιτρέψωσι λοιπόν την τοιαύτην απεμπόλησιν των εθνικών ημών κειμηλίων; Θ' αναγνωρίσωσι τας πράξεις ταύτας της κοινότητος; Τούτο θα ήτον ασυγγνώστος αδικία, εάν μη ακατανόμαστος προδοσία. Ανάγκη να σωθώσι τα εθνικά ημών κειμήλια, εάν πράγματι υπάρχη εκκλησία και αντιπροσωπεία του έθνους.*"

13-Σεπ-72	(Από την *Ημέρα)* Καθ' όλα τα φαινόμενα η ελληνοβουλγαρική διένεξις εισήλθε δια της προσφάτου υπουργικής μεταβολής εις νέον στάδιον. […] Εν τη δυτική Ευρώπη το βουλγαρικόν ζήτημα, θεωρηθέν ως καθαρώς εκκλησιαστικόν, μικράν διήγειρε προσοχήν. Αλλά τα πανσλαβιστικά όργανα, επ' εναντίας, εξεμεταλλεύθησαν αυτό τοσούτον δεξιώς, ώστε κατώρθωσαν ήδη να εισαγάγωσιν εις τας σάρκας της Τουρκίας σκόπωπα όστις εφφίζει ήδη παρά τας Σέρρας και την Θεσσαλονίκην προς την θάλασαν και όστις, ενα δεν ληφθή εγκαίρως πρόνοια, θα εισδύση ταχέως και παρά τον Βόσπορον. [...]Τα πανσλαβιστικά όργανα κατώρθωσαν να συγχύσωσι δεξιώτατα την πολιτικήν και εκκλησιαστικήν όψιν του ζητήματος. [...] Οι Βούλγαροι, ως οι Έλληνες, οι Αλβανοί, οι Σέρβοι, οι Ρωμούνοι, οι Αρμένιοι, είναι έθνος υποκείμενον τη Πύλη και συμποσούμεν εις 4 περίπου εκατομμύρια ψυχών. [...] Των Ελλήνων το ήμισυ σχεδόν απέκτησε προ τεσσαρακονταετίας εντελή πολιτικήν ανεξαρτησίαν και το σερβικόν δε και ρωμουνικόν έθνος κέκτηνται βαθμόν τινά αυτονομίας, μικρόν απέχοντα εντελούς χειραφετήσεως. Ώστε εάν νυν και οι Βούλγαροι προσπαθούσι ν' αποκτήσωσι μείζονα τινα βαθμόν αυτονομίας, ουδείς δικαιούται να κατακρίνη τούτο, ήττον δε παντός άλλου οι Έλληνες. Άχχρι τούδε οι Βούλγαροι στερούνται ου μόνον πολιτικών και αστικών αλλά και αυτών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. [...] Επειδή η πλειονότης τν χριστιανικών υπηκκόων της Πύλης πρεσβεύει το ανατολικόν δόγμα, η Ρωσσία ίδίως αγων᾽ζιεται προ πολλού να εκμεταλλευθή τας θρησκευτικάς αυτών συμπαθείας υπέρ εαυτής, επεμβαίνουσα έστιν ότε υπέρ των καταπιεζομένων ραγιάδων και δαπανώσα επιτηδείως χρήματα προς ανέγερσιν ναών και σχολείων και υποστήριξιν πτωχών κοινοτήτων. [...] Γινώσκω ότι ο πανσλαβισμός δεν είναι η ρωσική κυβέρνησις, ήτις, απ' εναντίας, πολλάκις απεδοκίμασε τας ροπάς των πανσλαβιστών, αλλ' ουχ ήττον ένεκεν του πανσλαβισμού αι ρωσσικαί συμπάθειαι των Ελλήνων εξέλιπον εντελώς και μέγα αίσχος θεωρείται σήμερον δια πάντα Έλληνα το να κατηγορήται ως ρωσσίζων. Αι αιτίαι της μεταβολής ταύτης είναι πρόδηλοι. Ο πανσλαβισμός ως εκ της φύσεως αυτού επεκτείνεται εις πάσας τας σλαβικάς φυλάς. Οι Έλληνες έχουσι το αυτό δικαίωμα να μείνωσιν Έλληνες οίον οι Σλάβοι να μείνωσιν Σλάβοι. Αλλά τούτον δεν ήρεσκεν εις τον πανσλαβισμόν, όστις εξ ανάγκης εκηρύχθη υπέρ των Σλάβων και κατά των Ελλήνων. Αλλ' όπως μη διεγερθή πάραυτα η εχθροπάθεια των τελευταίων τούτων, η πάλη μετετέθη εκ του πολιτικού εδάφους εις το εκκλησιαστικόν και ως φαινόμενος εχθρός εξελεχθη το οικουμενικόν πατριαρχείον της Κωνσταντινουπόλεως. (γίνεται μια αναφορά στην μη ύπαρξη βουλγαρικού γένους όταν πάντες οι εν Τουρκία ορθόδοξοι αδιάφορον αν Έλληνες, Αλβανοί, Σλάβοι ή Ρωμούνοι απετέλουν εν Μιλλέτ, το γένος των Ρωμαίων) [...] Ώστε περί αληθούς χωρισμού των Βουλγάρν από του πατριαρχείου και περί ανιδρύσεως ιδιαιτέρας βουλγαρικής εκκλησάις ουδέ λόγος ηδύνατο να γίνη. Υπό την έποψιν ταύτην ο πανσλαβισμός επελήφθη του πράγματος αδεξιώτατα. [...] Αλλ' εις τους Έλληνας συμφέρει μεγάλως να κηρυχθή το σχίσμα, διότι ως εκ της αριθμητικής υπεροχής των βουλγάτων καιτ ης τελεσφόρου υποστηρίξεως, ης τυγχάνουσιν εκ μέρους της Ρωσσίας, υπάρχει φόβος μη εις πάντα τ ακοινά ζητήματα οι Έλληνες νικηθώσιν υπό της βουλγαρικής πλειονοψηφίας και αναγκασθώσιν άκοντες να καταστώσιν αύθις όργανα της Ρωσσίας. Εάν απ' εναντίας, κηρυχθή το σχίσμα, οι Έλληνες έσονται ελεύθεροι να πολθτευθώσιν ως θέλουσι και δεν θα ευρεθώσι πλέον ηναγκασμένοι να χορεύωσι κατά τον ρυθμόν της πανσλαβιστικής σπείρας.

8-Νοε-72	Εκ της Βυζαντίδος ερανιζόμεθα την κατωτέρω διατριβήν επί του βουλγαρικού ζητήματος, γραφείσαν εις απάντησιν της εν Πετρουπόλει εκδιδομένης εφημερίδος *Φωνής* υπ' ανδρός γινώσκοντος καλώς τα πράγματα, την ανάγνωσιν της οποίας συνιστώμεν τοις ημετέροις αναγνώσταις. *Η ρωσσική εφημερίς Φωνή, εις απλούν εκ Κωνσταντινουπόλεως τηεγράφημα περί της αποκηρύξεως των Βουλγάρων εκ της ορθοδοξίας στηριζομένη, έσπευσε να δημοσιεύση εκτεταμένον άρθρον, όπερ παραδόξου ιδεολογίας καταλήγει εις το ότι η ρωσσική εκκλησία δεν θέλει θεωρήση τους Βουλγάρους ως σχισματικούς, ουδέ θέλει παύσει τας προς αυτούς πνευματικούς αυτής σχέσεις και τούτο, διότι αρέσκεται ν' αποδώση την αποκήρυξιν του σχίσματος ουχίς εις τας παρανομίας των Βουλγάρων, ουχί εις τον παρανομήσαντα την δυσέβειαν, αλλ' εις τα μέση, την ανθρωπαρέσκειαν και την ιδιοτέλειαν του Φαναρίω κλήρου.*
18-Νοε-72	Περί του σχίσματος : Οι παλαιοί Βούλγαροι, οι κατά τον Μεσαίωνα εισβαλόντες αρκτόθεν εις την Θράκην και την Μακεδονίαν, και πολλάκις ληστεύσαντες και καταστρέψαντες τας ελληνικάς ταύτας χώρας βιαίως και μετατοπίσαντες του Έλληνας κατοίκους αυτών από των παραλίων του Αιγαίου, του Ελλήσποντου, της Προποντίδος, εις τα προσάρκτια τα παρά τον Ίστρον, ήσαν Τάρταροι, απαίδευτοι και σκληροί, έχοντες άλλην διάλεκτον, μη σλαβικήν. [...] Οι δε νυν λεγόμενοι Βούλγαροι εκ διαφόρου όντες καταγωγής (ελληνικής, σλαβονικής, δακικής, αλβασικής και οίας άλλης) και σχεδόν παντού σύμμικτοι μετά των εντοπίων Ελλήνων και συγγενείς, διετήρησαν ατόπως ξενικόν τι όμομα εθνικόν, ως ημείς και οι Δάκοι το όνομα Ρωμαίοι, και περ μη καταγόμενοι εκ των παλαιών εκείνων Βουλγάρων, ειμή ίσως κατά μικρότατον μόνον μέρος. [...] Τούτων ούτως εχόντων από ημισείαις περίπου εκατονταετηρίδος η ετεροδοξία δια των πολιτικών ξένων δυνάμεων δια σκοπόν διάφορον εσκανδάλισαν τινας των λεγομένων Βουλγάρων λέγονες αυτοί, ότι εισί Σλαβοι, ότι οι παλαιοί Μακεδόνες και Θράκες δεν ήσαν Έλληνες, ότι ο Φίλιππος, ο Αλέξανδρος και αυτός ο Όμηρος ήταν Σλάβος, ή άλλο τι, ουχί Έλληνες, και ότι πρέπει να σπουδάζωσι τα σλαβονικ, εις κόρακας πέμποντες την Ελληνικήν παιδείαν (άρα και την γλώσσαν του οικουμενικού πατριαρχείου) όπως ανεγείρωσιν, ως οι Σέρβοι, ιδιόν τι κράτος βουλγαρικόν, συγχωνεύοντες τους συνοικούντας Έλληνας, ως τάχα πολυπληθέστεροι αυτών. (αναφέρονται γεγονότα από τη δράση των Βουλγάρων προς το σκοπό αυτό) [...] Έτι να κλείσωσι τα ελληνικά σχολεία, πωλούντες ή καταστρέφοντες παν ότι ελληνικόν, και αυτάς βανδαλικώς τας παλαιάς του τόπου ελληνικάς επιγραφάς και αποπέμποντες υβριστικώς χρησίμους διδασκάλους και ορκιζόμενοι να μη λαλώσιν ελληνικά και να μην έχωσι ποτέ φιλικήν σχέσιν μεθ' ημών. [...] Προς τον σκοπόν τούτον εν άλλοις προφασιολογίας η συμμορία εζήτει αυθάδης και απειλητικώς παρά της μεγάλης εκκλησίας αυτόνομον βουλγαρικήν εκκλησίαν παντού όπου υπάρχουσι Βούλγαροι, πολλοί ή ολίγοι. [...] Αγνοούμεν τίνες και πως εκ πανούργων εισηγήσεων ωνόμασαν εν τισί εγγράφοις και περιοδικοίς ατόπως επαρχίας βουλγαρικάς τας ανέκαθεν ελληνικάς και νυν μίγδην οικουμένας υπό χριστιανικών ελληνόγλωσσων και βουλγαρόγλωσσων και τίνων αλβανόγλωσσων και δακογλώσσων έτι Αρμενίων και Μωαμεθανών και οίων άλλων λαών, ως εάν οι επαρχίαι αύται απετέλουν νυν κράτος τι βουλγαρικόν, ανεξάρτητον από της Κωνσταντινουπόλεως, όπερ καθ' ημάς ουδέποτε γενήσεται ως ουδ' άλλη κατάκτησις ξενική επί των χωρών αυτών. Και θαυμάζομεν τη αληθεία πως η κυβέρνησις του Σουλτάνου, οφείλουσα να προστατεύη και να βοηθή το οικουμενικόν πατριαρχείον των ορθοδόξων χριστιανικών, ακούει εν σιωπή την ονομασίαν ταύτην (βουλγαρικάς επαρχίας), δεχομένη ως αντιπροσώπους του βουλγαρικού λαού τους πραγματικώς μη όντας τοιούτους και μη περιορίζουσα αυτούς υβρίζοντας την μεγάλην του Χριστου εκκλησίαν. [...] Κατά τας νυν της μεγάλης του Χριστού εκκλησίας δεινάς και λυπηράς περιστάσεις πάντες οι ορθόδοξοι χριστιανοί, ιδίως δε οι Έλληνες ή Γραικοί, οφείλομεν προς

	αυτήν πάσαν πρόθυμον συνδρομήν, χρηματικήν και οίαν άλλην, αποδίδοντες αυτή το οφειλόμενον σεβασμόν τόσω μάλλον, όσω το σχίσμα και οι άλλοι σκανδαλοποιοί και η επίβουλος ετεροδοξία ασεβούσι προς αυτήν αξιοκατακρίτως.
1873 1874	Τίποτα για όλη τη χρονιά
28-Ιουλ-74	Οι έξω Έλληνες αναμένομεν ανυπομόνως τον εξ Ελλάδος ταχυδρόμον όπως παρηγορώμεθα εν ταις θλίψεσι ημών, μανθάνοντες τι περί της εκπληρώσεως των διακαών πόθων μας. Και ταύτα γράφοντες δεν λέγομεν λογους κενούς, αλλ' εκφράζομεν ακριβώς το γενικόν άισθημα, όπερ κατέχει τας καρδίας ημών απάντων, ώστε πάσα εργασία και πάσα ενέργεια διακόπτεται όταν οι εξ Ελλάδος φάκελλοι ανοίγωνται. Δυστυχώς,αντί παρηγορίας και ελπίδος, αντί πεποιθήσεως και χαράς, απελπισία καταλαμβάνει άπαντας και απογνώσις ζωγραφίζεται επί του μετώπου πάντων , όταν μανθάνωμεν τα εκεί διαδραματιζόμενα και τας ατασθαλίας των αθλίων πολιτικών μας, οίτινες κατήντησαν την Ελλάδα έρμαιον των ορέξεών των, και σφαγιάζουσι το μέλλον αυτής. Φρίκη μας καταλαμβάνει, όταν ακούωμεν την ελεεινήν κατάστασιν της πατρίδος μας, ήτις άλλοτε συνεκίνει τον κόσμον σύμπαντα, και νυν μη δυναμένην να παραβληθή ούτε με εκείνους, οίτινες εδορυφόρουν αυτή τότε. [...] Ενώ ο κόσμος άπας συγκινείται και παρασκευάζεται, διότι ευρίσκεται εις τα πρόθυρα γενικής συγχύσεως, όπως εξέλθη της εκρύθμου εφημέρου καταστάσεως, και αυτά τα κρατίδια, τα μέχρι χθες άγνωστα, αναλαμβάνουσι πρίσωπον Αγαμέμνονος, οι εν Ελλάδι πολιτευόμενοι μάχονται περί πρωτείων, συγκρούονται δια τα λάφυρα της εξουσίας και ορχούνται υπό της ράχεως του έθνους! [...] Ερωτώμεν και πάλιν, που είναι η ένδοξος Ελλάς του 1821, και εις ποίαν βαθμόν της έφεραν πολιτευομένοι και λαός; [...] Πεντήκοντα έτη περιμένομεν να πνεύση εκ της ελευθέρας Ελλάδος η ζωογόνος αύτα της ελευθερίας και δι' ημάς τους απάτριδας, ημάς τους περιπλανωμένους καθ' άπασαν την υφήλιον, και ουδείς των εν Ελλάδι πολιτευομένων μας ενεθυμήθη. Ουδείς ηξιώθη ν' ατενίση πέραν των ορίων της στενής Ελλάδος! Αντί δε αύρας ελευθερίας και ελπίδων, αντί ζωογόνου πνοής εθνικής, αναθυμιάσεις μεμολυσμένης πολιτικής ατμόσφαιρας και αηδεστάτη εικών ηθικής εξαχρειώσεως παρίσταται ενώπιόν μας, όπως μας τρομάζη και μας απελπίζη. [...] Τούτων ούτως εχόντων, έκαστος Έλλην οφείλει να σκεφθή περί της σωτηρίας της πασχούσης πατρίδος μας και να εύρη τα μέσα της θεραπείας των πληγών αυτής.

3-Αυγ-74	Δεν είναι αληθές, ότι η *Εφημερίς των Συζητήσεων* κατήγγειλε ποτέ τον κ. Τρικούπην είτε ως αγγλιστήν, είτε ως ρωσσιστήν, είτε ως επαμφοτηρίζοντα, διότι ουδέποτε το έφερεν η σειρά του λόγου. […] Πριν εξετάσωμεν, προκαλούμενοι δια του *Αιώνα* τα διπλωματικά φρονήματα του κ. Τρικούπη, απαντώμεν συγχρόνως και εις το διατριβογράφον και εις τον Αιώνα, ότι καθ' ην ώραν εγράφετο υπό του κ. Τρικούπη το "τι πταίει" δεν εδύνατο η ημετέρα εφημερίς να εκλάβη αυτών ως ρωσσιστήν διότι ρωσσισμός συν τοις άλλοις σημαίνει καισαρισμός, δεν δε ειρημένον άρθρον κατεδιώχθη ως αντικαισαρικόν. [...] Περί δε της αναξιοπρεπούς και ανελευθέρου εξωτερικής πολιτικής του κ. Δεληγιώργη πρόκεινται κατηγορίαι δύο : α) ότι προκάλεσε την παρέμβασιν του Σουλτάνου κατά των Ρωμούνων εις το το ζήτημα της Βραΐλας β) ότι εξηυτέλισε την αξιοπρέπειαν της Ελλάδος απέναντι της Αυστρίας εις τα λαυρεωτικά, - Αι κατηγορίαι είναι αμφότεραι δειναί, διότι των αναξιοπρεπών και ανελευθέρων ουκ έσει σωτηρία
25-Οκτ-74	Ο *Εωθινός Ταχυδρόμος* του Λονδίνου εδημοσίευσε υπό τον τίτλον "Ρώσσοι και Έλληνες" το κατωτέρω άρθριν, όπερ ερανιζόμεθα εκ της τεργεσταίας *Κλειούς: Αι εξαλλοιωθείσαι πολιτικαί και εκκλησιαστικαί σχέσεις των εν Τουρκία Ελλήνων και των Ρώσσων αποτελούσι την αξιολογωτάτην και σπουδαιοτάτην των προσφάτων τρόπως του λεγομένου ανατολικού ζητήματος. Εξεταζομένη από της απόψεως της εσωτεικής μονιμότητος και ησυχίας της Τουρκίας, η μεταβολή αυτή είναι αναντιρρήτως μεγαλύτερη βελτίωσις καθ' όσον απαλλάσσει τους έλληνας υπηκόους της Πύλης από της ρωσσικής επιρροής, ήτις μετέπιπτεν ενίοτε εις επέμβασιν και υπενόει σχέδια φιλοκτημοσύνης και φιλοδοξίας.[...] Γνωστόν τοις πάσιν ότι εν τοις πρότερον χρόνοις οι έλληνες υπήκοοι της Πύλης ήταν τα πρόχειρα όργανα της μοσχοβίτικης πολιτικής [...] Κατά τους χρόνους εκείνους το κυριώτερον ασχόλημα παντός εν Κωνσταντινουπόλει ρώσσου αντιπροσώπου απέβλεπε προς την κατ' επίδεικιν προστασίαν των Ελλήνων , ενώ δρ ο εύπιστος Έλλην εφαντάζετο ότι η ανίδρυσις της βυζαντικής αυτοκρατοράις έμελλε να γίνη τάχιον ή βράδιον δια της ρωσσικής βοηθείας [...] Επί μίαν και επέκεινα εκατονταετηρίδα ηυδοκίμει λαμπρότατα η μέθοδος αύτη, ούτως ώστε οι διπλωμάται της δυτικής Ευρώπης έσχον ως ωρισμένον αξίωμα ότι οι Έλληνες ήσαν αναποσπάστως συνδεδεμένοι προς την τύχην της Ρωσσίας. Και εν αυταίς ταις εμπορικαίς συμβάσεσιν, η αυτή εφανερούτο φιλοφροσύνη μετ' ακαταμαχήτου ενθουσιασμού, πας πλοίαρχος Έλλην ηδύνατο να αλλάξη την εθνικήν αυτού σημαίαν αντί της ρωσσικής και απανταχού του Ευξείνου και της Ανατολής ν' απολαύη τας προστασίας των ρωσσικών προξενείων. Αλλ' ο λόγον κατ' ολίγον τα πράγματα υπέστησαν αλλοίωσιν και οι αξυδερκέστεροι των Ελλήνων ήρξαντο επί τέλους κατανοούντες ότι η Ρωσσία είναι επί πάσι δύναμις σλαβική και ότι όπου αντιμάχονται τα ελληνικά και τα σλαβικά συμφέροντα, εκεί αφύνατον είναι να μη επιδιώξη η Ρωσσία συμφέροντα, όλως αντιβαίνοντα προς τας ευχάς του ελληνικού έθνους. [...] Εσχάτως αι διαμαρτύρησεις του βουλγαρικού κόμματος προέβησαν εις τοσούτον σφοδρότητος και βίας ώστε οι Έλληνες υπώπτευσαν ότι της βουλγαρικής ταραχής δεν ήτο αλλότριος και ο ρωσσικός δάκτυλος. Οι Βούλγαροι προέβησαν εν τω μεταξύ εις την σύστασιν αυτονόμου εκκλησίας, και εμμένουσιν εν αυτή μεθ' όλας τας επί φυλετισμώ καταγγελίας του οικουμενικού θρόνου. [...] Της διαστάσεως ταύτης φυσικόν επακολούθημα είναι η φιλικωτέρα τροπή των σχέσεων των Ελλήνων και της τουρκικής κυβερνήσεως, ώστε αν εκ της ελληνορρωσσικής έριδος μη προέλθη άλλο τι χείρον βεβαίως αρκεί ότι εδόθη τοις εν Τουρκία Έλλησιν αφορμή να δείξωσι την πολιτικήν αυτων ειλικρίνειαν.*

2-Νοε-74	Η πολιτεία του Πατριάρχου Ιωακείμ εξελεγχομένη ως αντικανονική και παράνομος : Αι τελευταίαι εκ Κωνσταντινουπόλεως ειδήσεις ενέσκηψεν δίκην κεραυνού επί τους μετά υικής στοργής και ενδιαφέροντος παρακολουθούντες πάντα τα εν τη Μεγάλη Εκκλησία συμβαίνοντα συμπολίτας ημών. Δεν ηδυνάμεθα να πιστεύσωμεν εις τους οφθαλμούς ημών βλέποντες τοιαύτην ακηδίαν παρ' ανδρός τον οποίον ομοφώνος η τε εκκλησία και το έθνος ετίμησαν δι' εμπιστοσύνης και υποστηρίξεως οποίας σπανίως είδομεν επιδαψιλευσμένας εις εκκλησιαστικούς άρχοντας. [...] Μετά την αποκήρυξιν αυτών (σσ των Βουλγάρων) πρώτη φροντίς του οικουμενικού πατριαρχικού θρόνου ώφειλε να είναι η εκ της συλέσεως των σχισματικών προφύλαξις της εκκλησίας, και η εγκατάστασις νέων ποιμένων και διδασκάλων εις τα την πέραν του Αίμου Βουλγαρίαν,την εις την δικαιοδοσία του οικουμενικού θρόνου υπαγομένην. Τοιαύτη ην η αποστολή του Ιωακείμ και προς τούτου τον σκοπόν θεωρηθείς ως εκ των προηγουμένων αυτού ο καταλληλότατος εξελέχθη πάλιν ομοφώνως και κατέλαβε το δεύτερον τον οικουμενικόν θρόνον. [...] Ούτος ου μόνο αφήκε τας εκκλησίας των ορθοδόξων εν Αχρίδι, Βελισσώ και αλλαχού να αρπάγωσι παρά των σχισματικών, αλλά και αυτούς τους Ελληνοβλάχους της Πρεσρένης εξηνάγκασε να παραδώσωσι την εκκλησίαν αυτών εις τους Σέρβους. [...] Του αυτού δ' εκκλησιαστικού και συνάμα πολιτικού εγκλήματος κατέστη υπεύθυνος εν τω ζητήματι της εν τω αγίω Όρει μονής του αγίου Παντελεήμονος [...] Ότι δεν πάντες οι μοναχοί ούτοι είναι ή στρατιωτικοί Ρώσσοι σταλέντες προς κατασκοπείαν της Μακεδονίας και Θράκης, ας σκοπούσι να αφαιρέσωσιν εκ των χειρών της Τουρκίας εις δοθείσαν ευκαιρίαν, ή άλλοι κατάσκοποι προς διαφόρους ομοίους σκοπούς διαμένοντες τούτο είναι γνωστόν πάσι τοις εν τω αγίω Όρει και έξω αυτού, και η πλέον πρόχειρος διοικητική και εκκλησιαστική ανάκρισις δύναται να το αποδείξη.Παραχωρών λοιπόν την ηγουμενείαν και διεύθυνσιν της μονής εις ψευδομοναχούς συνωμότας και επαναστάτας καθίσταται συνένοχος αυτών. [...] Τι δε περί της στωικής απαθείας μεθ' ης το πατριαρχείον υπομένει την περιφρονητικήν σιωπήν της ρωσσικής συνόδου, μη καταδεχομένης να απαντήση εις τα προ δυό ήδη ετών ανακοινωθέντα αυτή παρά του οικουμενικού θρόνου περί του σχίσματος των Βουλγάρων;
1875	
18-Ιαν-75	Εν Stuttgart, τη 9η Φεβρουαρίου 1875 (υπογεγραμμένο από τον Α.) Αλλά την συνείδησιν της θέσεως των καθ' ημάς ως και την δυνατήν διόριωσιν αυτών ηδύνατο η ημετέρα δημοδιογραφία και καθήκον αυτής ήτο μάλιστα να αναλάβη ως αντικείμενον των ενεργειών της. Δυστυχώς όμως και αυτή πολύ ολίγον και ως επί το πλείστον λίαν μονομερώς υπέρ της εκπληρώσεως του καθήκοντος αυτής ειργάσθη μέχρι τούδε. [...] Αγνοούσι η τουλάχιστον πράττουσιν ούτως ώστε φαίνονται αγνοούντες οίτ ούτοι κέκληνται να ήναι οι διδάσκαλοι του λαού και οι οδηγοί της κυβερνήσεως. [...] Εις πόσον βαθμόν αμαθής και αναίσθητος πρέπει να ήναι ο Έλλην δημοσιογράφος, όστις αγνοεί την όσον ούπω πολιτικήν αποσύνθεσιν του έινους, την σηπεδόνα την καταβιβρώσκουσαν πάσε τας τάξεις της κοινωνίας, την αθλιότητα των εν Τουρκία αδελφών του, την δύναμιν την υποκρυπτομένην εκεί και δεν διαρρύγνηται λαλών και γράφων περί της όσον τάχιστα θεραπείας των αναγκών ημών, περί της γενικής και ελληνικής εκπαιδεύεσεως του έθνους, περί της βελτιώσεως της εκκλησίας, περί της σωφρονήσεως των παραφρόνων πολιτικών,περί της υλικής εξασφαλίσεως του λαού, περί της υποστηρίξεως της ναυτιλίας, της βελτιώωσεως της γεωργίας, της αποσοβήσεως της τοκογλυφίας, της ιδρύσεως τραπεζών, της στρατιωτικής μορφώσεως του έθνους, της σφυπνίσεως του φρονήματος παρά τοις δούλοις αδελφοίς, της όσον τάχιστα συνενώσεως σύμπαντος του ελληνικού και παρομοίων, δι' ων και μόνον έιναι δυνατή η εν τω μέλλοντι ύπαρξη ημ῾ν

22-Ιαν-75	Εν Stuttgart, τη 9η Φεβρουαρίου 1875 (υπογεγραμμένο από τον Α.) : Μη απατώμεθα έθνος διάγον τον βίον αυτού τόσον αφρόνως και τόσον ανηθίκως είναι αδύνατον να επιζήση επί πολύ. Διότι προς ύπαρξιν πολιτικήν απαιτούνται πολλά τινα. Απαιτείται εν πρώτοις ωρισμένον τι μέγεθος χώρας και αριθμός τις ωρισμένος πολιτών. Αμφοτέρων τούτων στερείται η Ελλάς. [...] Και σήμερον εάν αποφασίση η Τουρκία να κηρύξη τον πόλεμον κατά της Ελλάδος, άυριον αναμφιβόλως καίονται αι Αθήναι, αι Πάτραι, η Σύρος, απάγεται ο βασιλεύς εις Κωνσταντινούπολιν αιχμάλωτος και αποκεφαλίζεται ο Βούλγαρης με τον αρειμάνιόν του υπουργόν των στρατιωτικών. [...] Σκεφθήτε ότι ένεκα της γεωγραφικής ημών θέσεως κειμένων μεταξύ Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής είμεθα μάλλον παντός άλλου λαού υποκείμενοι εις την επιρροήν ξένων πολιτισμών, επομένως η σύμπηξις εθνικού χαρακτήρος ιδίου και η διατήρησις αυτού αποβαίνει ημίν δυσχερεστέρα η παντί άλλω λαώ. [...] ¨όντες δ' ούτω διωργανισμένοι, έχοντες δηλ. λαόν διανοητικώς, ηθικώς, πολιτικώς, στρατιωτικώς και υλικώς ανεπτυγμένου, έχοντες πίστιν αποκεκτημένην, δύναμιν αξιόμαχον κατά ξηράν και θάλασσαν δυνάμεθα να επλίσωμεν και την εθνικήν ημών αποκατάστασιν και τον σεβασμόν των άλλων δυνάμεων όχι δε ολιγώτερον και την μετατροπήν των ιδεών των καθ' έκαστα κυβερνήσεων επί του ανατολικού ζητήματος. Διότι όταν οι της ελευθέρας Ελλάδος πολίται αποκτήσωσι την συνείδησιν της δυνάμεως αυτών, όταν αισθανθώσιν εαυτούς μέλη μεγαλειοτέρας τινές πατρίδος ή και σήμερον όταν γνωρίσωσι τον προορισμόν του έθνους των και τα καθήκοντα αυτών, τότε θα φρονιματισθώσι και θα λείψωσιν αι ακοσμίαι αυταί αι τόσον συχναί δυστυχώς παρ' ημίν ήταν δεν οι της δούλης Ελλάδος αδελφοί ημών γινώσκωσιν ότι εκτός της Ρωσσίας υπάρχει και άλλο έθνος χριστιανικόν πολιτισμένον και ισχυρόν τότε η αποκτήνουσα αυτούς απελπισία περί της βελτιώσεως της καταστάσεως των θα εκλείψη, θάρρος δε και τάσις προς απομίμησιν της γλυκείας και ισχυράς Ελλάδος θα ήναι τα επικρατούντα ελατήρια του πρακτικού ημών βίου.
25-Ιαν-75	Όταν γεννηθή εις το έθνος η πεποίθησις ότι ο προορισμός ημών κείται εις την εθνική αποκατάστασιν, ότι το έργον των πατέρων ημών δεν ετελείωσεων, ότι οι σήμερον απαιτούμενοι όροι της υπάρξεως των εθνών παρ᾽ ημίν τοις οικούσι την ελευθέραν Ελλάδα δεν υπάρχουσιν, ότι προς απόκτησιν τούτων δέον πάντες οι Έλληνες να συμπαγώμεν υπό μιαν κυβέρνησιν, θεραπεύουσαν πάσας ανάγκας ημών τας υλικάς και πνευματικάς, και εξασφαλίζουσαν την ημετεραν ύπαρξιν από εξωτερικών εχθρών [...] τότε βεβαίως ουδείς θα επιζητήση την εξασφάλισιν της υπάρξεως ημών δια μέσων εσφαλμένων αποδειχθέντων εκ της ιστορίας και ως απορριπτέων υπό του ορθού λόγου κρινομένων (για τους Τούρκους) οι Τούρκοι δεν γνωρίζουσιν ότι πρέπει τους Σλάβους να μη φοβώνται τόσον όσον τους Έλληνας, πολύ καλά γνωρίζουσιν, όπως τουλάχιστον φαίνεται εκ της ενεργείας αυτών, ότι ο πανσλαβισμός είναι μάλλον εχθρός της Ευρώπης ή της Ασίας, ενώ ο ελληνισμός είναι εχθρός μόνον της Ασίας ενώ ο ελληνισμός είναι εχθρός μόνον της Ασίας και επομένως ότι τον μέν προς τον πανσλαβισμόν αγώνα θα συμπολεμήση μετά της Ευρώπης, τον δε προς τον Ελληνισμόν καθ' ευατήν ίσως δε και εναντίον της Ευρώπης. Όστις σέβεται πλειότερον τους τούρκους πολιτικούς ή τους ηλιθίους, δεν δικαιούται να πιστεύση ότι θα κατορθώση ποτέ η Ελλάς να έχη συνεργόν εις την εθνικήν αποκατάστασιν της την Τουρκίαν, ήτ ότι αυτή χάριν της μετά της ασθενούς και πονηράς Ελλάδος συμμαχίας της θα πεισθή να εγκαταλείπη την της διαιρέσως πολιτικήν δι' ης και μόνης είναι δυνα᾽τη η σωτηρία αυτής. Αλλά δεν πρόκειται ούτε περί κοινού πολέμου προς τον κοινόν εχθρόν ούτε περί κοινού αγώνος κατά των πανσλαβιστικών ενεργειών, πρόκειται μόνον να έχωμεν κατά την διαμάχην ταύτην ημών προς τον πανσλαβισμόν την κυβέρνησιν αυτής εύνουν προς τας ημετέρας προσπαθείας και δύσνουν προς τας των πανσλαβιστών. Τούτο δι' οποιασδήποτε συμμαχίας δεν είναι κατορθωτόν. Αλλ' ούτε ανάγκην αυτού έχομεν, και δεν είναι μεν κατορθθωτόν, διότι αντιβαίνει προς τας παραδόσεις, τας ιδέας, τας αρχάς και το συναίσθημα της αυτοσυντηρήσεως της τουρκικής πολιτικής, δεν είναι δε ανάγκη δια συμμαχίας

	να επιτύχωμεν την καταπολέμησιν των πανσλαβιστικών ενεργειών. [...] Άλλοι πάλιν ελπίζουσιν, ότι δια ταύτης της συμμαχίας (με την Τουρκία) όχι μόνον θα αποσοβηθή ο εκ του πανσλαβισμού κίνδυνος, αλλ' ότι και οι Τούρκοι της ελληνικής παιδεύσεως διεισδύσεως και εις τας ψυχάς αυτών θα γείνωσι ποτέ χριστιανοί και ούτω θα παύση δια παντός ο προαιώνιος ούτος πόλεμος μεταξύ της Ασίας και της Ευρώπης [...] Η γνώμη αύτη όσον σεβαστή και αν είναι δια τον υψηλόν κοσμοπολιτικόν αυτής χαρακτήρα είναι απραγματοποίητος και ήκιστα επωφελής εις ημάς και απραγματοποίητος μεν είναι πρώτον διότι ο Τούρκος είπερ τις και άλλως είναι φανατικός εις το θρήσκευμά του και εχθρός του χριστιανικού θρησκεύματος δεύτερον διότι φύσει ο Τούρκος είναι ανεπιτηδευτος προς μεταβολήν τοιαύτην,.
29-Ιαν-75	Νυν η εκκλησία και η πολιτική της Ελλάδος εν γένει την ενέργειαν των πρέπει να περιορίσωσιν εις τους μη Σλάβους κατοίκους της Ανατολής και ιδίως εις τους βουλγαρογλώσσους Έλληνας τους ανά την Μακεδονίαν και Θράκην οικούντας. Οι άνθρωποι ούτοι Έλληνες την καταγωγήν όντες ένεκα της φόρας των πραγμάτων και των περιστάσεων, εν αις ανεστρέφοντο, επέβαλον κατά μέγα μέρος την γλώσσαν των και προσέλαβον την βουλγαρικήν επιμιγέντες δηλ. και ούτοι μετά των Βουλγάρων ως και πάντες οι λοιποί Έλληνες οικούνες δε παρά τα πλευρά του βουλγαρικού έθνους ανεστρέφοντο μετά τούτων μάλλον ή μετά της μεγάλης μάζης των Ελλήνων και τούτο είτε ένεκα της γεωγραφικής θέσεως, είτε ένεκα των ατελεστάτων μέσων της μετά των παραλίων συγκοινωνίας, θεωρουμένης τότε επίσης δυσκόλου και επικινδύνου της εις Θεσσαλονίκην π.χ. πορείας των οικούντων την ύπαιθρον χώρας της Μακεδονίας, ώς προς της ευρέσεως του ατμού ή εις Αμερικήν πορεία εξελαμβάνετο, διότι οι εκ των ληστών κίνδυμοι ήσαν τότε ανυπέρβλητοι. Ούτως δ' εχόντων των τότε πραγμάτων λίαν φυσικόν ήτο να αποβάλλωσιν οι ατυχείς ούτοι προς παντός την γλώσσαν των την ιδίαν και να δεχθώσι την βουλγαρικήν. [...] Αν όμως δεν υπήρχεν αυτή η δυσκολία η εκ της συγκοινωνίας, τότε τούτο μεν το σχολείον τούτο δεν η επιμικία μετα΄της μεγάλης ελληνικής μάζας θα ανθίστατο τελεσφόρως κατά της τοιαύτης μεταβολής. το αυτό πάθημα παρατηρούμεν και εις τους Έλληνας τους εν τοις μεσογείοις της Ασίας οικούντας. Έλληνες αυτοί όντως αγνοούσι την ελληνικήν και λαλούσι μόνον την τουρκικήν εις ουδενός όμως την διάνοιαν επήλθε ποτέ να χαρακτηρίση αυτούς ως Τούρκους, διότι δεν έιναι μόνον η γλώσσα το χαρακτηριστικόν μιας εθνικότητος άλλα τα ήθη, τα έθιμα, τα παραμύθια, ή κατ' οίκον δίαιτα, ο τρόπος του σκέπτεσθαι, η ποότης και ο χρωματισμός των συναισθημάτων και η σωματική κατασκευή. Ταύτα δεν πάντα οι βουλγαρόγλωσσοι της Μακεδονίας και Θράκης κάτοικοι έχουσι μάλλον προς τους Έλληνας, τους κατά τον Όλυμπον και Πήλιον οικούντας η προς τους Βουλγάρους τους κατ΄ατο Μάλεσι και Αίμον. [...] Επειδή λοιπόν λόγοι εθνολογικοί, φυσιολογικοί και ψυχολογικοί μας πείθουσιν ότι ούτοι είναι Έλληνες την γλώσσαν μόνον ως εκ των δυστυχών περιστάσεων αποβαλόντες, δια τούτο έχομεν *δίκαιον* να εντείνωμεν πάσας τας δυνάμεις ημών, όπως μη απαλλοτριωθώμεν αδελφών πολυαρίθμων και ευρώστων. [...] Εάν κατορθώσωμεν να διδάξωμεν αυτούς τας στοιχειωδεστέρας διδασκαλίας περί της ελευθερίας του ατόμου, της αξίας αυτού και τα παρόμοια, εσώσαμεν τους αδελφούς ημών εκ των ονύχων της Άρκτου. Τούτο δεν ειναι ευκατόρθωτον είπερ τι και άλλο, ιδίως δια της ιδρύσεως *καλών ελληνικών σχολείων*. Αλλά και προς τούτο πρέπει να συντελέσωσιν από κοινού η ελληνική κυβέρνησις, το πατριαρχείον, οι κατά τόπους σύλλογοι, και η ημετέρα νεότης. [...] Αντί λοιπόν να επιζητώμεν προς την Τουρκίαν συμμαχίας, αντί να υβρίζωμεν και εξερεθίζωμεν πάση μηχανή την

	οργήν της Ρωσσίας και την αγανάκτησιν των Σλάβων [...] θα επράττομεν ορθότερον αν εφροντίζομεν δια της εισαγωγής της παιδείας δια τηας ημερότητος του τρόπου δια της συνειδήσεως του σεβασμοού προς το δίκαιον να εγείρωμεν δε εις τας συμπασχούσας ημίν εθνικότητας την συνείδησιν της σφαλεράς των πορείας
8-Φεβ-75	Σχετικά με το γεγονός ότι έρχονται στη δημοσιότητα ρωσικά έγγραφα, σχολιάζεται πως η ρωσσική πολιτική εθεώρησεν ανέκαθεν και θεωρει το βουλγαρικόν ζήτημα ως ζήτημα καθαρώς πολιτικόν βαθμίαιως κατακτήσεως του οθωμανικού κράτους. […] Το βουλγαρικόν ζήτημα είναι ζήτημα ως πολλάκις είπομεν της εκκλησιαστικής τάξεως και διοικήσεως συγκαιφαλαιούμενον εν τη εξής προτάσει: "πως είναι δυνατόν να συμβιβασθή η παρά της φύσεως της εκκλησίας και των κανόνων ως απαρίτητος κηρυττομένη ενότης της εκκλησιαστικής διοικήσεως προς τας εν τη αυτή πατριαρχική διοικήσει φυλετικάς διαιρέσεις;" η δε κανονική εις τούτο απάντησις είναι, ως πολλάκις είπομεν, ότι αι αυθύπαρκται φυλαί και εθνότητες δικαιούνται να έχωσιν εν τη γεωγραφικώς ωρισμένη έδρα της εθνικότητος αυτών πάντας τους υποδεεστέρους βαθμούς της εκκλησιαστικής ιεραρχίας μέχρι του μητροπολίτου, όστις κατά τους κανόνας είναι ο πρώτος των επισκόπων εκάστου έθνους. Ο δε πατριάρχης είναι πατήρ πολλών εθνών καικέντρον της εκκλησιαστικής διοικήσεως δι' όλας τας εν αυτή εθνότητας και φυλάς. [...] Οφείλει λοιπόν εκ παντός τρόπου η αγιωτάτη Σύνοδος της Ρωσσίας να απαντήση δι' ενός ναί ή ενός ούχι δεδικαιολογημένου εις την απόφασιν της μεγάλης συνόδου, διότι η σιωπή αυτής και η εξακολούθησις της προς τους Βουλγάρους κοινωνίας δεν δύνανται παρά να φέρη ψυχρότητα και κατ' ολίγον χαλάρωσιν των πνευματικών σχέσεων και επί τέλους όταν η εκκλησιαστική οικονομία εξαντληθή, διακοπήν των πνευματικών σχέσεων πλήρη όπερ πάντες από καρδίας απευχόμεθα.
13-Φεβ-75	Για την προσέγγιση που θα έπρεπε να κάνουν στους Αλβανούς.
15-Μαρ-75	Αι περί πρεσβειών και πρωτείων θεωρίαι της ρωσσικής προπαγάνδας εν τη σχέσει αυτών προς την πράξιν της ορθοδόξου καθολικής εκκλησίας. [...]Αναγνωρίζοντες λοιπόν το δικαίωμα της Ρωσσίας ως και της ελευθέρας Ελλάδος να αποκτήση ίδιον πατριαρχείον, δεν βλέπομεν κανένα λόγον δικαιούντα αυτήν να έχη αξιώσεις κέντρου συμπάσης της ανατολικής ορθοδόξου εκκλησίας, οποίον και εκ των κανόνων και εκ των πραγμάτων μόνον το οικουμενικόν της Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχείον ήν, έστι και έσται,εν όσω υπάρχει ορθόδοξος καθολική και αποστολική του Χριστού εκκλησία.

19-Μαρ-75	Αι περί πρεσβειών και πρωτείων θεωρίαι της ρωσσικής προπαγάνδας εν τη σχέσει αυτών προς την πράξιν της ορθοδόξου καθολικής εκκλησίας. Αναφορικά με τον ρόλο της Ανατολικής Εκκλησίας : 1) δια το καταρτίσαι και ορίσαι τα θεμελιώδη της χριστιανικής εκκλησίας δόγματα και δι ατο αναπτύξαι και μορφώσαι τον εκκλησιαστικόν της ανατολικής εκκλησίας βίον 2) δια το σώσαι την ορθοδοξίαν από της παπικής δεσποτείας 3) δια το εξαπλώσαι την ορθοδοξίαν εις τα σλαβικά φύλα, και εν Χριστώ δια του ευαγγελίου γεννήσαι ταύτα.
2-Απρ-75	Αι περί πρεσβειών και πρωτείων θεωρίαι της ρωσσικής προπαγάνδας εν τη σχέσει αυτών προς την πράξιν της ορθοδόξου καθολικής εκκλησίας. […] Ας έλθωμεν και εις την εξέτασιν της πνευματικής καταστάσεως τούτου (του ρωσικού κράτους) εν συγκρίσει προς το τουρκικόν. Εμπρώτοις θέλομεν εύρει εν Τουρκία ανώτερον χριστιανικόν πολιτισμόν διότι α) το τουρκικόν κράτος έπαυσε να επιδιώκη κατακτητικούς σκοπούς, εν ω η Ρωσσία πλονέν επιδιώκει. Τούτο δε αψευδές μη χριστιανικώς πολιτισμένους κράτους γνώρισμα. β) η Τουρκία ανέκαθεν επροστάτευσε και προστατεύει τα δίκαια και προνόμις της ορθοδόξου εκκλησίας, εν ω το ρωσσικόν κράτος, το λεγόμενον ορθόδοξον δεν ενόησεν αυτήν εισέτι ως μεγάλην εκπολιτικήν του ιδίου έθνους πνευματικήν δύναμιν, δι' ης οι υπήκοοι αυτού μέλλουσι να καταστώσιν ενάρετοι και χρησταί πολίται, αλλά μόνον ως όργανον πολιτικών αντιχριστιανικών κατακτητικών σκοπών εις ους θυσιάζει τα καλώς εννοούμενα της καθ' όλου εκκλησίας συμφέροντα, επιβουλευομένη τους στύλους της ορθοδοξίας, τα πατριαρχεία της ανατολικής εκκλησάις, και εκ παντός τρόπου ζητούσα την καταστροφήν αυτών, εφ' ων ωκοδόμηται η ορθοδοξία. Και πως να μην πρωτιμώμεν μυριάκις την τουρκικήν εξουσίαν, ήτις και τα εκκλησιαστικά κτήματα και την μοναστηριακήν περιουσίαν της ορθοδόξου εκκλησάις εσεβάσθη, εν ω η Ρωσσία και το Κούζαν παρώτρυνε να αρπάση, ιεράν περιουσίαν, και η ιδίαν εν τω κράτει αυτής ιεροσύλως εσφετερίσθη τα κτήματα του αγίου τάφου; πως θέλετε να μη πρωτιμώμεν μυριάκις την Τουρκίαν ήτις χρηματικώς συντρέχει τας ορθοδόξους εκκλησίας και προσεφέρθη περισσότερον ακόμη να συντρέχη, εν ω η Ρωσσία μεταχειρίζεται τα αρπαγέντα κτήματα του αγίου Τάφου, όπως εξεγείρει εν Αντιοχεία και Ιεροσλύμοις το ποίμνιον κατά του ποιμένος; και πως θέλετε να μην προτιμώμεν μυριάκις την Τουρκίαν την πατρικώς και χριστιανικώς εν τω βουλγαρικώ ζητήματι πολιτευθείσαι, εν ω η ορθόδοξος Ρωσσία ην ο υποκινήσας το σκάνδαλον και την ανομίαν ταύτην και μέχρι τούδε υποστηρίζει πάση δυνάμει το σχίσμα και την αναρχίαν εν τη εκκλησία; και πως θέλετε να μην προτθμώμεν μυριάκις την τουρκικήν εξουσίαν την ειλικρινώς προστατεύσαν την ορθοδοξίαν, εν ω αύτη είναι άλλης θρησκείας, παρά την ρωσσικήν εξουσίαν ήτις, εν ω περέλαβεν εκ της ελληνικής φυλής την θρησκείαν αυτής, εκήρυξεν άσπονδον, ύπουλον, και σατανικόν πόλεμον εξωντώσεως κατ' αυτής; Ας μας δείξωσι οι σλαβόφιλοι, εν και μόνον τοιούτον εκ της ιστορίας παράδειγμα, καθ' ο πρώτον έργον του φωτισθέντος λαού ην η απηνής καταδίωξις του φωτίσαντος. Ποιός λοιπόν υπάρχει λόγος προτιμήσεως της ρωσσικής εκκλησίας και επικρατείας παρά την τουρκικήν; Προκαλούμεν αυτούς τους Σλαβόφιλους και πανσλαβιστάς να απαντήσωσιν εν συνειδήσει.

10μαι75	Η προθυμία μεθ' ης οι εν Κωνσταντινουπόλει εξετάζουσι τα συμβαίνοντα εν Αθήναις αποδεικνύει τον στενόν σύνδεσμον των δύο πόλεων. Ο στενός όμως αυτός σύνδεσμος δεν προέρχεται μόνον από τις σχέσεις των δύο κυβερνήσεων, αλλά και από την συγγένειαν των λαών. [...] Η Κωνσταντινούπολις είναι το κέντρον των αποτελούντων το Γένος πολλών εθνών και συνάμα το κέντρον της εξουσίας η οπία τα κυβερνά. Και αυτή όμως η εξουσία είνε διττή. Εινε εξουσία ομογενής και εξουσία κατακτητού. [...] Εάν δεν υπήρχεν η υπάρχουσα συγγένεια μεταξύ λαού και λαού, η σχέσις των δύο επικρατειών ήθελεν είσθαι ομαλή και υπό των κοινών διεθνών συμφερόντων και κανόνων ενδεδειγμένη, η ειρήνη ως κατάστασις διαρκής ενόσω δεν υπάρχει αφορμή, έχθρας ή πολέμου, ή ο πόλεμος εν περιπτώσει εναντία και εκτάκτως. Αλλ' ο πολυσύνθετος μηχανισμός του δημοσίου και ιδιωτικού βίου της οθωμανικής αυτοκρατορίας καθιστά το απλούν αυτο ζήτημα πολυπλωκότατον, και γεννά διεθνή τινά κατάστασιν πολλώ χείρονατης του πολέμου, ως ανταγωνισμός και δυσπιστία διαρκής και ατελεύτητος. [...] Δεν είχομεν ανάγκην να μάθωμεν εκ της εφημερίδος του κ. Τρικούπη, ότι το υπουργείον δεν σκοπεί να κηρύξη τον πόλεμον κατά της Τουρκίας. Περί τούτου επείσθημεν προ καιρού. [...] Εάν η εξωτερική πολιτική οιασδήποτε δυνάμεως δικαιούται να ενδιαφέρεται και πολλώ μάλλον να υποστηρίζη ή πολεμά τας τάσεις και τα έργα των Χριστιανών της Ανατολής, κατά μείζονα λόγον δικαιούται η Ελλάς ως το μόνον της Ανατολής ανεξάρτητον χριστιανικόν κράτος'[...] Η σκανδαλώδης επέμβασις της ξένης πολιτικής είνε πασίγνωστος, αι τάσεις αυτής και αντιπράξεις κατά του έργου του 1873 και των συνεπειών αυτού εισίν απροκάλυπτοι, επομένως ο ελληνικός λαός έχει το δικαίωμα να γινώσκη τι φρονεί η κυβέρνησις του εν ω ουδόλως ερωτά περί ειρήνης ή πολέμουπρος την οθωμανικήν αυτοκρατορίαν. Η πολιτική της Ελλάδος και Τουρκίας τω 1872 και 1873 είχε τον χαρακτήρα ουχί της ειρήνης αλλά της κοινής συμπράξεως. Η είρήνη είναι κατάστασις επιβαλλομένη υπό του διεθνούς δικαίου, αλλ' η κοινή σύμπραξις είναι καθαρόν έργον πολιτικής. Δια τούτο ο ελληνισμός ερωτά περί μόνου δευτέρου και ουδαμώς περί του πρώτου. [...] Ο ελληνισμός λοιπόν δεν ερωτά την κυβέρνησιν των Αθηνών αν θα κηρύξη τον πόλεμον κατά της Τουρκίας, ουδέ αν θα μετέλθη την πολιτικήν της ειρήνης, αλλ'ατίνος είδους ειρήνης. Ερωτά προ πάντων αν η ειρήνη σκοπή την εμπέδωσιν των τετελεσμένων ως προς τας σχέσεις του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και των υπ' αυτό λαών, διότι εκ του μεγάλου αυτού ζητήματος εξαρτώνται πάντα τα λοιπά σπουδαία και πολλά ζητήματα, ως εξαρτάται το παν από τα τείχη της πολιορκουμένης πόλες. Περί τούτου η ερώτησις και η αναμενομένη απάντησις, μέχρι δε αυτής η συζήτησις εξ ανάγκης αναστέλλεται.
15μαι75	Ως γνωστόν, ο κ. Δεληγιώργης κατά μεν το 1867 κατεκρίθη υπό του τότε υπουργού των εξωτερικών κ. Τρικούπη ως τουρκόφιλος και ολίγου δειν εζητείτο η εις δίκην εισαγωγή του δια την εν τω συμποσίω του πρέσβεως της Τουρκίας πρόποσιν αυτού υπέρ της εσαεί διατηρήσεως των μεταξύ των δύο επικρατειών σχέσεων, κατά δε το 1870 και 1872 ως δορυφόρος της οθωμανικής αυτοκρατορίας προσλιπαρήσας δια παρασημοριών την φιλίαν αυτής, παραδόξως σήμερον διασύρεται η πολιτική αυτή του κ. Δεληγιώργη ως πολεμική και παρακεκινδυνευμένη, του δε κ. Τρικούπη ως ειρηνική και ηπία επιβληθείσα και εις αυτόν τον κ. Δεληγιώργην ότε παρέμενεν εν τη κυβερνήσει και εμελέτησαν εμβιθεστέρον τα πράγματα! Δυσκολεύεται τις βεβαίως να πιστεύση την τοιαυτην διαστροφήν των πραγμάτων [...] Ουδόλως εκπλήττει ημάς πως ο κ. Τρικούπης φρονεί ότι η πολιτικήτου 1867, ή του *πυρός και σιδήρου*, και των *προπαρασκευών*, είναι πολιτική ειρηνική συγκρατούσα τας μεταξύ των δύο ομόρων επικρατειών φιλικάς σχέσεις, αλλά πως ενώ έπεισε τον εαυτόν περί τούτου δεν ηδυνήθη να εμπνεύση την πεποίθησιν του ταύτην και εις την γείτονα επικράτειαν, ήτις άλλοιαν περί της πολιτικής του κ. Τρικούπη έχουσα ιδέαν, ηρνήθη με εξευτελισμόν της Ελλάδος να δεχθή τον φίλον αυτής πρέσβυν κατά το 1871 [...] ενώ την πολιτικήν του κ. Δεληγιώργη ου μόνον δεν εθεώρησεν η Πύλη ως εχθρικήν, αλλ' εξ εναντίας ειργάσθη το εφ' αυτής προς κραταίωσιν αυτής, ήτις

	τοσούτων αγαθών εγενετο πρόξενος τη Ελλάδι. Τούτων δ' εχόντων δεν είναι παράδοξος και αστεία η μεταβολή αύτη του κ. Τρικούπη, όστις και τοι καυχώμενος άλλοτε ότι εκράτει ανά χείρας τον δαυλόν δι' ου έμελλε να ελευθερώση την Ανατολήν, διεκδικεί ήδη το γέρας της πολιτικής, ήτις το πρώτον εγκαινιάσθη υπό τον κ. Δεληγιώργη;
11-Ιουν-75	Εκ των συζητήσεων αυτών λαμβάνοντα αφορμήν η *Θράκη* της Κωνσταντινουπόλεως εδημοσίευσε μακρόν άθρον πολλού λόγου άξιον, εν ω πραγματεύεται την διαγωγήν του ευρωπαϊκού τύπου ήν τούτος επέδειξεν εσχάτως προς την Ελλάδα κατά σύγκρισιν προς την Ιταλίαν και εξ αου αποσπώμεν τα εξής :"Η Ελλάς είναι ο τόποως των αιφνιδίων. Πολύ τολμηρός ή απλοϊκώτατος πρέπει να ήναι τις όπως αποποιραθή να προϊδή τι θα συμβή αύριον. Αλλ' εν οιανδήποτε περιπτώσει η γενική ησυχία δεν θέλει διαταραχθή εκ των καθαρών επιτοπίων τούτων θορύβων λαού ον εσυνείσθίσαμεν να βλέπωμεν πάντονε εν επαναστάσειν. Πολλάκις οι Έλληνες ενεπιτάχθησαν ως δημιουργούντες εν τη φαντασία αυτών αισθήματα φθόνου υπαγορεύοντα τοις κραταιοίς έθνεσι της Ευρώπης το κατ' αυτών μίσος.
15-Ιουν-75	Ουδείς ποτέ κατόρθωσε να εννοήση πως καταρτίζονται και πως συσπειρούνται τα κοινοβουλευτικά κόμματα εν Ελλάδι. Εν ουδεμία δε χώρα, ουδ' εν αυτή ίσως τη Ισπανία, αι πολιτικαί κρίσεις είναι τοσούτον συχναί. Αλλά παν υπουργείον μόλις σχηματιζόμενον ευρίσκει αντιμέτωπα δέκα κόμματα, ηνωμένα κατά της κυβερνήσεως, διαιρούμενα άμα ως πρόκειραι να διανεμηθώσι τα λάφυρα. [...] Οι Έλληνες παραπονούνται ότι εδόθη μέγα όνομα εις μικρότατον κράτος και πιστεύουσιν ότε αι συμφοραί της Ελλάδος προέρχονται εκ της δεσμεύσεως των εθνικών αυτών πόθων. Εφαντάζοντο Ελλάδα κυρίαρχον της Ανατολής, συνεχίζουσαν τας παραδόσεις της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η απόκτησις της Κερκύρας κατηύνασεν επί τίνα χρόνον τους εθνικούς πόθους. [...] Η χειραφέτησις της Ελλάδος έπλασε τον πυρήνα μεγάλης εθνικότητος. Εις τους Έλληνας εναπέκειτο να ελκύσωσι τα βλέμματα και τας συμπαθείας των λοιπών λαών της Ανατολής. Αλλ' η Ελλάς δεν κατόρθωσε τούτο. Και εάν ο βασιλεύς Γεώργιος αναγκασθή ν' αποχωρήση, η θέσις της χώρας δεν θα βελτιωθή ουδ' επ' ελάχιστον. Κράτος μικρόν και ακυβέρνητον δεν δύναται να εξασκήση ηθνικήν επιρροήν επί των γειτόνων. [...] Πέντε και τεσσαράκοντα έτη ησυχίας και καλής διοικήσεως, θα ωφελούν την Ελλάδα πολλώ μάλλον, ή αι συνεχείς υπουργικαί κρίσεις, η μεταβολή του συντάγματος, η πτώσις μια δυναστείας και οι απειλούντες την ετέραν κίνδυνοι." (εκ της υπουργικής "Γνώμης της Ρώμης"
26-Ιουν-75	Η λύσις, ην ο *Νεολόγος* αναφέρει εντων κατωτέρω άρθρω του ζητήματος της μονής του Παντελεήμονος στηριζομένης εις τον χωρισμόν των Ρώσσων από των Ελλήνων μοναχών εισάγει την ολεθρίαν αρχήν, ην η μεγάλη της Κωνσταντινουπόλεως σύνοδος κατεδίκασε προκειμένου περί του βουλγαρικού ζητήματος. [...] Η δε νύν αναγγελλομένη λύσις ως ορθώς και ο *Νεολόγος* μαρτυρεί, θέλει είσθαι αρχή νέων δυσχερειών, περιπλοκών και ραδιουργιών της πανσλαυιστικής προπαγάνδας, ήτις τότε μόνον θέλει ησυχάση όταν καταφάγη και άγιον Όρος και Μακεδονία.

9-Ιουλ-75	Ηρχίσαμεν, μα την αλήθεια, να πιστεύομεν ότι τα εν ταις ευρωπαϊκαίς εφημερίσιν επί ένα ήδη και επέκεινα μήνα δημοσιευόμενα άρθρα κατά τε των Ελλήνων και του ελληνικού συντάγματος απορρέουσιν από πηγών τεθολωμένων και εις ένα ακοινόν σκοπόν αποβλέπουσιν. [...] ο τύπος βεβαίως δεν έιναι όλως ξένος των ραδιουργιών και των ταμείων της Πετρουπόλεως, και τούτο καθ' εκάστην τα δοκιμάζομεν επί της ράχεως και προ των ιδίων ημών οφθαλμών. [...] Τα πράγματα της Ελλάδος, χώρας εν σπουδαία μεν γεωγραφική θέσει κειμένης αλλά μικράς και μη δυναμένης να συνταράξη τους κύκλους της ευρωπαϊκής διπλωματίας, δεν έχουσι την αυτήν βαρύτητα εις την πατριωτικήν συνείδησιν των της Ευρώπης δημοσιογράφων, οίτινες άλλως προκειμένου να δυσφημήσωσι την Ελλάδα, δεν έχουσι χρείαν ή μικράς τινός επιτήδειος προτροπής και ωθήσεως.
9-Ιουλ-75	Αναγινώσκων τις τας περί Ελλάδος εκθέσεις των ευρωπαϊκών φύλλων δικαιούται να υποθέση ότι πρόκειται, ουχί περί χώρας ευρωπαϊκής και διατελούσης εις καθημερινήν συγκοινωνίας μετά της λοιπής Ευρώπης, αλλά περί αγρίου τινός κράτους της Μέσης Αφρικής ή της Πολυνησίας. [...] Εϊναι πρόδηλον ότι υπάρχουσιν άνθρωποι εκμεταλλευόμενοι τον ερεθισμόν, όστις επήνεγκε την πτώσιν του υπουργείου Βούλγαρη, όπως παραστήσωσι τον τόπον ως βαίνοντα ακαθέκτως προς την στάσιν και την αναρχίαν.
13-Ιουλ-75	Βιβλιογραφία : Το Βουλγαρικόν Ζήτημα και αι νέαι πλεκτάναι του Πανσλαυισμού εν Ανατολή υπό του Δημητρίου Αριστάρχου Βέη - Εξεδόθη καθ' α προαναγγείλαμεν το πρώτον τεύχος του συγγράματος του κ. Δ. Αριστάρχη όστις ουδόλως διέψευσε τας προσδοκίας ημών, ας άμα δημοσιεύσαντες την αγγελίαν εξεφράσαμεν. [...] προτάσσει εκτεταμένον πρόλογον εν ω προς τη περιληπτική της δημοσιευθησομένης ιστορικής ύλης περί του βουλγαρικού ζητήματος εκθέτει υπάρχουσι και πολύτιμοι πληροφορίαι και υποθήκαι προς το Γένος, όπως εννοήση την παρούσαν θέσιν, τους φίλους και τους εχθρούς αυτού και τα μέσα, δι' ων δύναται να εξέλθη νικηφόρον εκ της τοιαύτης καταχθονίου και φοβεράς του πανσλαυισμού επιβολής. Παρατίθεται μάλιστα και ο επίλογος του έργου : *Εγέρθητε λοιπόν εκ του ληνάργου , φίλοι ομογενείς! [...] Κινδυνεύει η πατρίς, κινδυνεύει η μεγάλη του Χριστού εκκλησία, κινδυνεύει το έθνος.* Και τοούτος μεν ο πρώτος τόμος της συγγραφής του κ. Αρίσταρχου εξ ου δύναται τις να εικάση περί της μεγίστης του όλου έργου σπουδαιότητος διορών εκ του όνυχος τον λέοντα. Προτρέπομεν δε πάντας τους ομογενείς να συντρέξωσι γενναίως την έκδοσιν τοιούτου έργου, όπερ δικαίως δύναται τις να αποκαλέση εθνικόν του γένους κειμήλιον.
17-Ιουλ-75	Από γαλλική εφημερίδα άρθρο με τους βουλευτές που έχει κάθε χώρα και πόσοι αντιστοιχούν σε κάθε κάτοικο. Δυσανάλογα πολλοι στην Ελλάδα!!!

1-Αυγ-75	Τα εν Ερζεγοβίνη : Η αιφνίδια και απροσδόκητος μετάβασις του ηγεμόνος της Σερβίας Μίλαν εις Βιέννην ζωηράν ενεποίησεν αίσθησιν εις τους πολιτικούς κύκλους ποικιλοτρόπως δε σχολιάζεται το ταξείδιον τούτο […] ει και κατά τους θερινούς μήνας συνείθιζε πάντοτε ο ηγεμών ν' αποδημά μεταβαίνων εις τα λουτρά, κ' επισκέπτεται μίαν των αυλών της Ευρώπης, μολαταύτα η ενεστώτα αυτού αποδημία διήγειρε την κοινήν περιέργειαν και ενέβαλεν εις μυρίας υποψίας τους φιλοπράγμονας, σχετίζοντας την αιτίαν της αποδημίας αυτού προς την εν Ερζεγοβίνη επανάστασιν. [...] Οι νότιοι Σλάβοι κατελήφθησαν εν γένει υπό ακαθέκτου επαναστατικού παροξυσμού, ιδίως αι εν Αυστρία εκδιδόμεναι σλαβικαί εφημερίδες εκήρυξαν σταυροφορίαν κατά του τουρκικού κράτους, προκαλούσι δε θρασέως και δι' απειλών τον ηγεμόνα της Σερβίας να κηρύξη πόλεμον κατά της Πύλης. [...] Η υπουργική *Γνώμη της Ρώμης* εν άρθρω επιγεγραμμένω " Η Ερζεγοβίνη ή το ζήτημα της Ανατολής" λέγει ότι : *η επανάστασις της σλαβικής εκείνης επαρχίας αυτή καθ' εαυτήν είναι ασήμαντος, είναι όμως σπουδαίν σύμπτωμα της εν τη Ανατολή επικρατούσης πολιτικής καχεξίας.*"
22-Αυγ-75	[…] Η έμφυτος τάσις των ανθρώπων και των εθνών δια να διέρχωνται υπό παντελή λήθην τας παρελθούσας μεγάλας ευεργεσίας, αι ποικίλαι διαβολαί και συκοφαντίαι, η φυλαυτία, και ο εγωισμός, ταύτα πάντα ηλίου δίκην λαμπρότερον προαναγγέλουσι προ τίνων ενιαυτών, ότι τα σλαβικά ορθόδοξα φύλα παραγνωρίζουσι διαρρήδην τας θεμελιώδεις αρχάς, τους αγώνας, τα δικαιώματα και τας μικράς θυσίας της τε ορθοδόξου εκκλησίας και του ιερού αυτής εν γένει κλήρου, του τε μοναστικού, του τε των πόλεων. Αλλά της αδίκου ταύτης παραγνωρίσεως μείζον έτι κακόν εναφύη και παρατηρείται, και προοδεύει από τινός χρόνου εν τω σλααβικώ και ρωσσικώ στοιχείω, ετέρα δηλονότι λυμαντικά τάσις ή της εθνικής όσον οιόν τε ευρυτέρας συγχωνέψεως και απορροφήσεως, μετά προμελετημένων και επιδιωκομένων σπουδαίων προθέσεων, εν τω κέντρω της ορθοδοξίας, ήτοι εν τω αγιωνύμω όρει Άθω. Εις το απροσδόκητον όθεν τούτο σημείον και πασιφανές ήδη των πραγμάτων περιελθόντων, ουδείς δύναται ίνα μη θρηνήση και μετά βαθυτάτης θλιψεως ομολογήση, ότι ουδέποτε η ανατολική ορθόδοξος εκκλησία και ο ιερός κλήρος αυτής περιήλθον εις κρισιμωτέραν θέσιν και σοβαρωτέρον κίνδυνον, ή εν τη παρούση ταύτη κατακτητική εποχή.
5-Σεπ-75	Η εν Μακεδονία απόπειρα προτεσταντικού προσηλιτισμού υπό Γερμανών : Η Μακεδονία μια των ωραιοτέρων επαρχιών της Ελλάδος έχει το μέγα δυστύχημα να καταμαστίζηται υπό διαφόρων πολιτικών τε και θρησκευτκών προπαγανδών. Ο πανσλαβισμός και ο πανρωμουνισμός, ο ουνοτισμός και ο προτεσταντισμός εκεί ακμάζουσι διαταράττονες μεχρι βαθυτάτων την ησυχίαν των εκεί κατοίκων και προβληματικόν οσημέραι το μέλλον αυτών καθιστώντες. Αι προπαγάνδαι αύται διαφόρους εκάστη σκοπούς επιδώκουσαι, τούτο έχουσι κοινόν ότι πάντοτε αναφαίνονται ως έχουσαι τους αγαθωτάτους σκοπούς επιδιώκουσαι, τούτο έχουσι κοινόν ότι πάντοτε αναφαίνονται ως έχουσι τους αγαθωτάτους σκοπούς, ως ζητούσαι την ευδαιμονίαν των εκεί κατοικούντων, ενώ πράγματι θηρεύουσι σκοπούς ιδιοτελεστάτους, οίτινες προς παντός αυτούς τε και εργαζομένους προς τούτο και τους λαούς, εφ'ων η εργασία γίνεται, παραβλάπτουσι. Διότι και η πανσλαβιστική προπαγάνδα σκοπεί την εν τω μελλόντι προσάρτησιν της Μακεδονίας τη Ρωσία και ο πανρωμουνισμός την προσάρτησιν αυτής τη Ρωμουνία και ο ουνιτισμός την εκ του πάπα της Ρώμης θρησκευτικήν εξάρτησιν αυτής ως και ο προτεσταντισμός την μεταβολήν του πατρίου θρησκεύματος. Αι μεν επιδιώκουσι δηλ. τον πολιτικόν θάνατον, αι δε επιβουλεύονται το πάτριον θρήσκευμα των κατοίκων της ατυχούς Μακεδονίας. Αλλ' αμφότερα ταύτα σπουδαιότατα, ως εικός, παρακωλύουσι την ηρεμον, βαθμιαίαν και μόνιμον ανάπτυξιν εκείνων, ους οι προσηλυτισταί υπόσχονται ότι θα εξαγάγωσιν εκ της αμαθείας, εις ην κυλίονται η εκ της πολιτικής ασημότητος, εν η αναστρέφονται. Τας τοιαύτας ενεργείας γεννα μεν ο θρησκευτικός και πολιτικός φανατισμός αρρώστων τινών κεφαλών, υποθάλπουσι δε η τε πολιτική ανωμαλίς της δούλης

	Ελλάδος και η ασυνειδησία τινών ανθρώπων [...] Έχομεν ακλόνητον την πεποίθησιν ότι εάν εγνώριζαν την παρούσαν κατάστασιν της Μακεδονίας (οι Γερμανοί), εάν εγνώριζον την πνευματικήνκίνησιν την καταλανούσαν αυτήν εάν εγνώριζον τους πολυπληθείς συλλόγους και λογίους τους εργαζομένους εντός του μέτρου της νομιμότητος υπέρ της πνευματικής αναβιώσεως σύμπαντος του ελληνικού, εάν εγνώριζον την εντύπωσιν και τα αποτελέσματα, άτινα πάντοτε επιέρουσιν ενέργειαι προσηλυτιστικαί, ον τινά δήποτε χαρακτήρα και αν έχωσιν αύται, εάν εγνώριζον πόσον κινδυνεύει η τιμή και η υπόληψις αυτών μεν αμέσως του γερμανισμού δε εμμέσως δια των τοιουτοτρόπων αυτών πράξεων και δια των τοιούτων μέσων, άτινα διαθέτουσι [...] δεν θα διέτρεχον τον κίνδυνον του να εξαπατηθώσιν παρ' αξίαν υπό αγυρρτών, ως βρίθει η Ανατολή, αλλ' ουδέ θα συνετέλουν εις την εξαχρείωσιν των ατυχών της Μακεδονίας κατοίκων, ους να σώσωσι και να αναπτύξωσι διενοήθησαν.
9-Σεπ-75	Και την εβδομάδα ταύτην αι εκ της Ερζεγοβίνης ειδήσεις είναι ανάξιοι λογου και αν ακόμη ως απλήν ανταρσίαν θεωρήσωμεν το κίνημα εκείνο τμήματος τινός των σλαυικών φύλων. […] Και οι θερμότεροι φίλοι της Σερβίας, ει μη επιβουλεύωσιν αυτήν ν' αποδυθή εις αγώνα επί σκοπώ του να κερδήση υπέρ εαυτής τας συμπαθείας των ξενων ευρωπαϊκών δυνάμεων. Τοιαύτη παρακινδυνευμένη απόπειρα σήμερον ηδύνατο πιθανώς να συντελέση μάλλον όπως αποδείξη εύρωστέραν την Τουρκίαν, προς βλάβην των υπ' αυτήν διηρημένων χριστιανικών φύλων.
12-Σεπ-75	Το τελευταίον φύλλον της *Νέας Ημέρας* είναι φιλοπόλεμος, το δε σπουδαιότερον φιλοπόλεμος είναι και η εξ Αθηνών αλληλογραφία αυτής. Τούτο λέγομεν, διότι όσα μεν εις το φανερόν γράφει ο εξ Αθηνών ανταποκριτής περί στρατιωτικής οργανώσεως του έθνους ως έθνος ουδείς ποτέ εν Ελλάδι και κατά την τελευταίαν πενταετίαν ημφισβήτησεν, ουδέ θ' αμφισμητήση ποτέ, πιστεύομεν. Και το υπουργείον όπερ μετήλθε την φιλικωτέραν προς την Τουρκίαν πολιτικήν παρεσκευασμένον είχεν όπως υποβάλη εις την βουλήν το ευρύτερον περί διοργανώσεως στρατιωτικώς του έθνους νομοσχέδιον, ουδέ δε πολιτικόν σύστημα των εν Ελλάδι γινώσκομεν πιστεύσαν εις διαρκή εν τη Ανατολή ειρήνην και κατά τοιαύτην χίμαιραν εννοούν να κυβερνηθή η Ελλάς. [...] Ουδόλως θα μας πείση η Ν¨εα Ημέρα ότι οι Ερζεγοβίνιοι και οι Βόσνιοι ηγέρθησαν σήμερον, διότι ησθάνθσαν εαυτούς ετοίμους να παλαίσωσιν επιτυχώς προς τους Τούρκους. Ουδ' αι μεγάλαι καταπιέσεις των Τούρκων εισπρακτόρων μόνον ώθησαν αυτούς επί τα όπλα, οι και ευχόμεθα από βάθους καρδίας να τύχωσιν ασφαλεστέραν εις το μέλλον εγγυήσεων κατά πάσης αυθαιρεσίας της κυριάρχου εξουσίας. Τους διείγηραν βεβαίως εισηγήσεις πρακτόρν ξένων, ή ελπίδες φαντασιώδεις ας εκμεταλλεύονται κόμματα ή φαντατικοί σύλλογοι ενώπιον λαού ήκιστα αντεθραμμένου εν τη πολιτική. Τοιούτοι πράκτορες και τοιαύται ελπίδες εν Ελλάδι ουδεμίαν πλέον ασκούσιν επιρροήν, ως άλλοτε, ει και η Ελλάς ουδέποτε θα θυσιάση τα δικαιώματα αυτής και τα συμφέροντα ει τα κατά τον ανταποκριτήν της *Νέας Ημέρας*. [...] Ουδείς Έλλην θέλει την πατρίδα του όργανον σκοπών εις ους δεν προσεκλήθη, τους οποίους αγνοεί, τους οποίους δικαιούται να θεωρή μάλιστα επιβλαβείς δι' εαυτήν. [...] Τα ενδεχόμενα δύναντι να ήναι πολλά και μεγάλα, αλλ' ημείς οφείλομεν να σκεπτώμεθα και ενεργώμεν επί έργων λελογισμένων και παρασκευασμένων στρατιωτικώς ή διπλωματικών

23-Σεπ-75	Υπό την επιγραφήν *ρωμουνία και Τουρκία* ή του Βουκουρεστίου εφημερίς *Ρωμούνος* εδημοσίευσεν άρθρον, ούτινος παρατίμεθα παρά πόδας μετάφρασιν. […] Οι ημέτεροι αναγνώσται ευκόλως δύνανται να παρατηρήσωσιν ότι το εν λόγω πρόγραμμα εις δύο συγκεφαλαιούται όρους: α) στενόν δεσμόν μετά της Τουρκίας, εν όσω αυτή υφίσταται, β) στενόν δεσμόν μετά των ανατολικών εθνικοτήτων, συντεταγμένων εν ομοσπονδία, καθ' ην περίπτωσιν η Τουρκία εξαφανισθή. Ως προς τον πρώτον όρον, η αντίθεσις μεταξύ του προγράμματος τούτου και του τα νύν κρατούντος εν Ερζεγοβίνη, Βοσνία και Βουλγαρία υπάρχει ψηλαφητή. Εν ω αφ' ενός λαοί, εις πανσλαβιστικούς παιάνας τείνοντες το ους και εις ακατανομάστους ραδιουργίας και πλεκτάνας εμπίπτοντες, ακαίρως και άνευ σπουδαίως προπαρασκευής εναίστανται ή παντοιοτρόπως εκζητούσι να δυσχεράνωσι την θέσιν των ανατολικών πραγμάτων αφ' ετέρου μέγαλη μερίς λαού, ουδαμώς στερουμένου σπουδαιότητος επί της ανατολικής πλάστιγγος, υψοι φωνήν φρονήσεως και την εν ειρήνη και αρμονία μετά την επικυριάρχου δυνάμεως συμβίωσιν επιδιώκουσα καταδεικνύει πόθεν πράγματι προέρχεται ο κίνδυνος και ποία τα υπό των περιστάσεων υπαγορευόμενα μέσα αποσοβήσεως. [...] Ως προς τον δεύτερον όρον, το πολιτικόν πρόγραμμα του *Ρωμούνου* στηρίζεται επί υποθέσεως και ως τοιαύτην έχον βάσιν πρέπει να εκτιμηθή. [...] Οπωσδήποτε αι γνώμαι των ερωπαϊκών εφημερίδων εχρησίμευσαν επί του προκειμένου εις υποστήριξιν φιλικών σχέσεων μεταξύ των ανατολικών λαών εν περιπτώσει διαλύσεως του οθωμανικού κράτους. Εξαίρετος η ιδέα, αλλ' άρα τι το κωλύον σήμερον την σκοπιμότητα φιλικών και στενών σχέσεων από τούδε συνδεουσών τους κατά την Ανατολήν λαούς; Το εφ' ημίν, φρονούμεν ότι η Ανατολή πρέπει επί μόνην την Ανατολήν να πιστεύη και εν πνεύματι αρμονίας και διαλλαγής να εργάζηται, επιτηρούσα και αποδιώκοσα πάντοτε τας των άλλων σκευωρίας και ετοιμαζόμενη εις αποσόβησιν παντός κινδύνου και εις χρησιμοποίησιν παντός ενδεχομένου.
26-Σεπ-75	Όσον και αν απειλώνται αποκλήρωσιν δια του νέου αυτού χάττιου (από την Υψηλή Πύλη) οι απειθείς της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης υπήκοοι, το βέβαιον όμως επίσης ότι η ανάγνωσις τοιούτοι χαττίου θέλει ενισχύσει περισσότερον νίκης κατά των Τούρκων τους επαναστάτας αντί να εξασθενήση αυτούς ως επίστευσεν η Υ. Πύλη. Σπανίως τοώντι κυβέρνησις παρεγνώρισεν ούτω τας περιστάσεις και τας περιπλοκάς ώστε να προσέλθη επίκουρος των παραπόνων και των αιτιάσεων των κατ' αυτής λαβόντων τα όπλα. Εν ω ούτοι αντιτάττουν δια των πραγμάτων την μη εκτέλεσιν όλων των μέχρι τούδε επισήμωμ και επανειλημμένων υποσχέσεων περί βελτιώσεως της τύχης των χριαστιανών, υποσχέσεων μάλιστα ευρυτέρων, ουδέν κρίνεται υπό της Υψηλής Πύλης πειστικώτερον και σωστικώτερον σήμερον ή ωχρά τις επανάληψις αυτών εν μέσω της κλαγγής των όπλων και των απελπιστικών φωνών της σημοσίας γνώμης της Ευρώπης. Εξ ανάγκης επομένως φέρεται τις να δεχθή ότι εχθροί μα᾽λλον ή φιλοι της Τουρκίας συνεβούλευσαν αυτη σήμερον να λαλήση ούτω πως και πάλιν περί υποσχέσεων, εν ω η σιωπή ήτο σχετικώς προκριτοτέρα και ασφαλεστέρα πολιτική.

10-Οκτ-75	Από την εφημερίδα Balcanul του Βουκουρεστίου διατυπώνονται οι παρακάτων *περίεργες αξιώσεις :* Σήμερον καθορώσα την επειλητικήν διεύθυνσην του βουλγαρικού πνεύματος η Πύλη πιστεύει ότι θέλει συνδιαλλαγή δι' οθωμανικής κατά χάριν παραχωρήσεως μετά επτά εκατομμυρίων ραγιάδων.Δεν δυνάμεθα ή την ημετέραν να εκφράσωμεν έκπληξιν επό τοιαύτη απλότητι πνεύματος. Ο βουλγαρικός λαός δεν αρκείται εις τοιαύτας φανταξιοπληξίας. Η εκκλησιαστική αυτονομία δεν δύναται πλέον να ήναι το έσχατον όριον των πόθων αυτού. Ο βουλγαρικός λαός δεν θέλει πλέον να άφηται κατά τας παρά τον Βόσπορον κρατούσας εκάστοτε ιδιορτοπίας. Θέλει να έχη ανάλογον μέρος εν τη διευθύνσει των τυχών αυτού, ενί δε λόγω, απαιτεί την πολιτικήν ύπαρξιν. Την αρχαίαν αυτού ανεξαρτησίαν δεν ελησμόνησεν εισέτι. Το οθωμανικόν γιαταγάνιον κατώρθωσεν ίσως να εξαλείψη την βουλγαρικήν αυτοκρατορίαν και να εξολοθρεύση την δυναστείαν των Σχισμανιδών, αλλ' ο βουλγαρικός λαός χη και πλήρη έχει πεποίθηση επί το μέλλον αυτού.
4-Νοε-75	Μέχρι σήμερον η ρωσσική κυβέρνησις, χωρίς ν' απαρνηθή δημοσίως τα αισθήματα αυτής της συμπαθείας προς τους χριστιανικούς λαούς της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης, εφάνη προ πάντων προκατειλημμένη εκ της ιδέας να μη παράσχη εις την επανάστασιν των επαρχιών αυτών ουδεμίαν ενθάρρυνσιν, να συνδράμη δε τουναντίον την τουρκικήν κυβέρνησιν εις τη αχάριστον και δυσχερές έργον όπερ επέβαλεν αυτή η φροντίς της εσωτερικής αυτής ασφαλείας. [...] Ο *Επίσημος Αγγελιοφόρος της Πετρουπόλεως,* όστις γινώσκει προσέτι να συνδέη την ειλικρίνειαν των ιδεών με την ευγένειαν της γλώσσης, καθιστά γνωστόν τω σουλτάνω οτι ουδείς αμφιβάλλει περί των ειλικρινών αισθημάτων συμπαθείας υφ' ων ο Α.Μ. εμφορείται δια τους χριστιανούς λαούς της αυτοκρατορίας του : Αι κυβερνήσεις πασών των μεγάλων δυνάμεων, λέγει, υπεδέχθησαν μετ' εμπιστοσύνης τον υπό της Υψηλής Πύλης υπέρ των ραγιάδων εκδοθέντα ιραδέν και είδον εν αυτώ πασίδηλον απόδειξιν του ενδιαφέροντος όπερ αυτή τρέφει προς τους υπηκόους αυτής χριστιανούς. Αλλά, προσθέτει, τα παραδείγματα παρελθόντος ολίγον απομεμακρυσμένου δεικνύουσιν ότι αι διακηρύξεις και διαμαρτυρήσεις της Πύλης εισί μάταιαι και φαντασιώδεις και ότι πρέπει να δοθή εν τέλος εις την κωμωδίαν αυτήν. Βασανίζομεν ίσως ολίγον τας λέξεις του επισήμου φύλλου της ρωσσικής κυβερνήσεως αλλά μεταφράζομεν ακριβώς την έννοιαν και δεν εξογκούμεν καθόλου την σημασίαν. Η νέα αυτή συμπεριφορά του ανακτοσυμβουλίου της Πετρουπόλεως εν τω ζητήματι της Ερζεγοβίνης δεν δύναντι να μη επισύρη την προσοχήν των οπωσδήποτε εις τα πράγματα της Ανατολής ενδιαφερομένων ευρωπαϊκών δυνάμεων. [...] Εν γένει αι αγγλικαί εφημερίδες προσποιούνται αρκετήν απάθειαν και αδιαφορίαν. Οι *Times* είναι της γνώμης ότι η Αγγλία δεν έχει συμφέρον ν' αναμιχθή εν τω ανατολικώ ζητήματι όπως ετέθη υπό της Ρωσσίας και ότι οφείλει, επί του παρόντος να επιφυλαχθή την ελευθερίαν της ενεργείας της.

29-Νοε-75	Από το Φάρο του Βοσπόρου : Η είδησις μεταβολής εν τη εξωτερική πολιτική της Ελλάδος, ην ο ημέτερος εξ Αθηνών ανταποκριτής διαβιβασεν ημίν και την οποια εδημοσίευσεν υπό πάσαν επιφύλαξιν […] Παρατηρούμεν αμέσως εις τον αντιλέγοντα ημίν ότι εν τη ημετέρα εξ Αθηνών ανταποκρίσει ουδόλως επρόκειτο περί μεταβολής εν ταις σχέσεσι μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, αλλά περί προσεγγίσεως υπερβολικής και κινδυνώδους της Ελλάδος προς την Ρωσσίαν. [...] Ιδού τα τρία επιχειρήματα δι' ων παράται ν' ανακασκευάση ημάς : 1ον : Ότι ο κ. Κουμουνδούρος ακολουθεί πιστώς το πρόγραμμα, όπερ προ ενός έτους είχεν υποβάλει εις την Α.Μ. τον βασιλέα εν υπομνήματι εν ω έλεγο μεταξύ των άλλων ότι η Ελλάς οφείλει ίσην ευγνωμοσύνην εις πάσας τας μεγάλας δυνάμεις της Ευρώπης, ότι δεν πρέπει ουδεμίαν τούτων να δυσαρεστή, ότι υποχρεούται τέλος να διατηρή φιλικάς σχέσεις μετά της γείτονος δυνάμεως κατά τας απαιτήσεις των καλώς εννουμένων συμφερόντων αμφοτέρων των χωρών. 2ον : Ότι μεταξύ του πολεμείν την Ρωσσίαν του καθίστασθαι δορυφόρος της δυνάμεως ταύτης υπάρχει δια την Ελλάδα μέση οδός. 3ον : Ότι η νέα πολιτική, η εγκαινιασθείσα υπό του κ. Κουμουνδούρου, επιδοκιμαζεται υφ' απάντων των κατοίκων του ελληνικού βασιλείου, εις απόδειξιν δε του ισχυρισμού τούτου ο συντάκτης του άρθρου βεβαιοί ότι οι τρεις πολιτικοί αρχηγοί, τουτέστιν ο κ. Κουμουνδούρος και οι κκ. Δεληγιώργης και Ζαίμης, οίτινες υποσχέσθησαν να υποστηρίξωσι τον πρώτον, συνεφώνησαν πληρέστατα ως προς όλα τα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής, ην το σημερινόν υπουργείον αρτίως ανεκαίνισεν. Η εφημερίδα όμως πιστεύει πως η μέση οδός δεν είναι δυνατό να υπάρξει γιατι : Γενικώς παραφεφεγμένον υπάρχει την σήμερον ότι τα συμφέροντα της Ρωσσίας, ως προστάτιδος των Σλάβων δυνάμεως, εισίν εν αδιελείπτ αντιθέσει και μάλιστα συκρούσει προς τα συμφέροντα των Ελλήνων. Το ασυμβίβαστον των συμφερόντων τούτων, των διαφόρων εντελώς φύσεως, τοσούτον υπάρχει μείζον, όσον οι Σλάβοι επιδιώκουσι, καθ' ομόθυμον απάντων ομολογίαν, την αποκλειστικήν κυριαρχίαν των εν τη Ανατολή επι βλάβη πασών των άλλων χριστιανικών και μουσουλμανικών φυλών. Η τακτική αυτών υπήρξε να μεταχειρίζονται πάσαν παραχώρησιν ως αφετηρίαν προς επίτευξιν νέων παραχωρήσεων [...] Μετά τούτο δύναται τις να εικάση ότι η Ρωσσία θέλει εγκαταλίπει την κατά παράδοσιν πολιτικήν αυτής, τουτέστι τν τιμαλφέστεων αυτής συμφερόντων, όπως ανταποκριθή εις την προσέγγισιν και τας φιλικάς προτάσεις του υπουργείου Κουμουνδούρου; Η καταφατική απάντησις ήθελε έσται γελοία. [...] Πως η ελληνική διπλωματία θέλει επιχιρήσει ίνα ματαιώση η τουλάχιστον αντιμετωπίση τα πανσλαυιστικά σχέδια χωρίς να προσκρούση τη ρωσσική πολιτική; Η μάλλον δολοφρων διπλωματία ήθελεν αποτύχει εν τοιούτω έργω, ουδέν δ' έχομεν διδόμενον να πιστεύσωμεν ότι οι Έλληνες διπλμάται εισίν ικανοί να πράξωσιν τα αδύνατα. [...] Η πολιτική δεν ρυθμίζεται επί των αισθημάτων και επί των δειγμάτων συμπαθείας κατά το μάλλον και ήττον ειλικρινούς, αλλ' αποκλειστικώς επί των πραγμάτων. [...] Ως βλεπει τις, η λογική δεν παραδέχεται μέσην οδόν και η υπαμοιβή μένει πάντοτε αμείλικτος: ή ν' αμφισβητήσωμεν βήμα προς βήμα το έδαφος και να μισηθώμεν ή να υποχωρήσωμεν και ν' αποκτήσωμεν εύνοιας. [...] Η πλήρης γνω῾σις του αδυνάτου του να εφαρμοσθή πάσα άλλη πορεία ηνάγκασε τους τιμίους πολιτικούς άνδρας της Ελλάσος ν' αποδεχθώσι την υπό του κ.Δεληγιώργη εγκαινιασθείαν πολιτικήν, ήτις συνίστατο ουχίς εις το δυσφημείν ανά πάσαν γωνίαν γης την Ρωσσίαν, ως υπαινίττεται μετά πονηρίας ο ημέτερος αντίπαλος, αλλ' εις το διατηρείν αμυντικήν θέσιν και, εκπληρούμένων πάντων των καθηκόντων των επιβαλλομένων υπό της λεπτοτέρας αβροφροσύνης απέναντι της ρωσσικής διπλωματίας, εις το υπερασπίζειν πάντοτε και παντοιτρόπως τα συμφέροντα των ομοεθνών αυτών κατά των πλεονεκτικών τάσεων του σλαβισμού.

ημερομηνία	θέμα
1-Ιαν-76	Από την επισκόπηση του 1875 : […] Αν τις ήδη μεταβή από της εσωτερικής εις την εξωτερικήν κατάστασιν της Ελλάδος και εξετάση τίνων κακών εγένοντο τη πατρίδι παραίτια τα πραξικοπήματα του παρελθόντος έτους και αι συνέπειαι αυτών, θα αισθανθή την διαφοράν της επιρροής επί των ανατολικών πραγμάτων [...] Τι ωφελεί αν η Ελλάς κέκτηται την λαμπροτέραν ιστορίαν και λαόν ευφυά, όταν άλλοι λαοί νέοι εν τη Ανατολή άνευ της ελληνικής ευφυίας ηυτύχησαν ή ειργάσθησαν ν' αποκτήσωσι και επέκτησαν ομαλώτερον πολιτικόν βίον, ασφαλίζοντα ή επί του παρόντος τουλάχιστον δικαιολογούντα τας ευμενείς διαθέσεις της Ευρώπης; Τι ωφελεί ημάς η ανώμαλος κατάστασις του τουρκικού κράτους, όταν οι εχθροί της Ελλάδος λαμβάνωσιν αφορμάς να διαψεύδωσι τους φίλους αυτής, δεικνύοντες χθες μεν τας ληστείας των θεσμών και την εμπορίαν των δημοσίων και των ιερών; Η Ανατολή, μεθ' όλας τας φιλίας και συμμαχίας, ανήκει ουχί εις τον όντα μόνον αλλα΄και δεικνύμενον τον αξιώτερον, η δ' Ελλάς είναι μεν αληθώς η αξιωτέρα φυλή της Ανατολής, αλλά δεν δείκνυται τοιαύτη εις τα όμματα του κόσμου. Την περιέσπασαν και την ησχήμισαν προ πάντων αι επιβουλαί και επιδρομαί κατά των ιδίων αυτής θεσμών, η δ' αυθαδεστέρα υπήρξεν τα πολιτικά πραξικοπήματα του λήξαντος έτους.
24-Μαρ-76	Δημοσίευση μιας πραγματείας με τίτλο *Ιστορική εξέτασις των αφορμών της συγκροτήσεως εν έτει 1872 της εν τοις Πατριαρχείοις Κωνσταντινουπόλεως Μεγάλης Συνόδου και πολιτικά πορίσματα* : *Τα τοις πάσι σήμερον γνωστά επαναστατικά των Νοτιοσλάβων λεγόμενων κινήματα ή προσεκτικός παρατηρητής υπολαμβάνει ευλόγως ως αποτελέσματα άλλων προηγούμενων συμβάντων. Αι πολιτικαί ενέργειαι της ρωσσικής αυτοκρατορίας παρά τοις χριστιανικοίς της Ανατολής λαοίς, επί εκατονταετηρίδας όλην κεκαλυμμένως γινόμεναι, απεκαλύφθησαν από του 1870 και κατέστησαν τοις πάσι φανεραί. [...] Εν προοιμίοις όμως ειρίσθω ότι η εκκλησιαστική θρησκευτική επιδρομή των Σλάβων δια των Βουλγάρων κατά του ελληνισμού είναι προάγγελος της πολιτικοεθνολογικής επιδρομής αυτώ κατ' αυτού τούτου ελληνικού στοιχείου, καθ' ου ο αυτοκράτωρ Νικόλαος είχεν ευκρινέστατα διατυπωμένον το δογμα, η Ρωσσία οφείλει, και εάν μόνον έν ρούβλιον και εις μόνος Κοζάκος μείνει αυτή, να επιδιώξη την εξόντωσιν αυτού. Επειδή λοιπόν το αποκαλυφθέν εις το Σεϋμουρ πολιτικόν της Ρωσσίας κατά του ελληνισμού δόγμα επεσφραγισεν έκτοτε σειρά ολόκληρος πολιτικών ενεργειών, φανερών πλέον και αναπεπταμένων (εν Παλαιστίνη, Αλβανία, Θράκη, Μακεδονία, Άθω, Κρήτη, κτλ) κατά του ελληνισμού, καθήκον έχομεν οι πάντες να παρακολουθώμεν μετά προσοχής τα πράγματα [...] και τούτο διότι σταθεράν πας Έλλην οφείλει να έχη την πεποίθησιν ότι η θεία Πρόνοια, ήτις το ελληνικόν έθνος επί χιλιατηρίδας διέσωσεν εκ τοσούτων και τηλικούτων καταστροφών, και εκ του τάφου ανέστησεν και ανεζώωσεν αυτό, ουδέποτε θέλει συγχωρήσει ίνα ταφή πάλιν και εξοντωθή εκ του προσώπου της γης. Τούτο ήθελεν είσθαι ειρωνία της τύχης οικτρά, ήν δεν παρακολουθεί τυφλώς η πρόνοια, ως η ιστορία παντού και πάντοτε διδάσκει. [...]Το εν Κωνσταντινουπόλει εκκλησιαστικόν κέντρον, εις χείρας των Ελλήνων υπάρχον, έπρεπε δι' άλλους σκοπούς να εξασθενήση. Η Μ. Εκκλησία περιβεβλημένη τοσαύτας προνομίας υπό του κατακτητού, και διασώζουσα τοσαύτας παραδόσεις πολιτικάς και εκκλησιαστικάς, εθεωρείτο ανέκαθεν ως το κέντρον του μεγάλου σώματος της ορθοδοξίας και παρείχεν εις το ελληνικόν έθνος όγκον και ηθικόν μεγαλείον. Τούτο λοιπόν το κέντρον δια τους υπολανθάνοντας τότε πανσλαβιστικούς σκοπούς έπρεπε να ταπεινωθή κα ν' απολέση την προτέραν αυτού επισημότητα. [...] Αι απαιτήσεις (σσ των Βουλγάρων) υπεστηρίζοντο δι' οχλαγωγιών και δι' εκκλησιαστικών ανταρσιών εν ταις βουλγαρικαίς και μάλιστα ταις μικταίς επαρχίαις. Ταύτα πάντα είχον τον σκοπόν του εκπλήξαι την εκκλησίαν, και δια του τρόμου κατορθώσαι πάντα όσα οι υποκινηταί αυτών ονειρεύοντο. Ονειρεύοντο δεν να συγκεντρώσωσι την Βουλγαρίαν μετά της Θράκης και Μακεδονίας εκκλησιαστικώς και να παραστήσωσι δια του τρόπου τούτου εις τους τε τους ευρωπαίους και τους οθωμανούς ότι η Θράκη και η Μακεδονία και υπ' αυτών των Ελλήνων αναγνωρίζονται ως επαρχίαι Σλαβικαί. [...] Οσάκις η εκκλησία, θέλουσα να καταπαύση τας ταραχάς και τον σάλον, ενέδιδεν εις τας αξιώσεις των*

	αυτοχειροτονηθέντων αντιπροσώπων του βουλγαρικού έθνους, νέαι προυτείνοντο εις αυτήν απαιτήσεις. Εάν δεν πάλιν η εκκλησία δεν ενέδιδε παραχρήμα, νέαι αυθις ταραχαί και ανταρσίαι κατ' αυτής, υπεκινούντο εν ταις επαρχίαις. [...]Η ενέργεια κατεβάλλετο υπό των Πανσλαβιστών ουχί εν τη κυρίως Βουλγαρία, αλλ' εν ταις μικταίς καλούμεναις επαρχίαις της Θράκης και κατ' εξοχήν της Μακεδονίας, ήν μάλιστα διήρχοντο και διεσταύρουν πολυάριθμοι νέοι Βούλγαροι από ετών στρατολογηθέντες και εν Πετρουπόλει και Μόσχα εις τα ύδατα του πανσλαβισμού βαπτισθέντες. Και ενώ το εξωτερικόν πρόσχημα ήτο η πρόσκτησις εκκλησιαστικών προνομίων του βουλγαρικού έθνους, ο αγών και αι ταραχαί διεξήγοντο ως επί το πολύ εν χώραις ιστορικώς και εθνολογικώς ελληνικαίς, και κυρίως εν Μακεδονια. Ο δε λόγος του περιέργου τούτου φαινομένου εξηγείται σαφώς, εάν τις λάβη υπ' όψιν ότι η Μακεδονία, ως γνωστόν, εν τω μέσω κειμένη συνεχίζει το μακρόν του ελληνισμού σώμα και καθίστησεν αυτό όλον τι συμπαγές και μόνιμον. Του εν αυτή δε ελληνοπελασγικού πληθυσμού, συνδεομένου στενώς μετά ουχί ευαρίθμων βουλγαροφώνων Ελλήνων, εκσλαβισθέντος, οίκοθεν δήλον ότι το σώμα του ελληνισμού διακόπτεται εις δύο μέρη το πέραν και το ένθεν της Μακεδονίας. Τα επακόλουθα της στρατηγικής ταύτης μεθόδου κατανοεί έκαστος ευκόλως. [...] Τούτω ούτω γενομένων, η εκκλησία καίπερ πανταχόθεν στενοχωρουμένη και πιεζομένη (σσ είχε εκδοθεί και το φιρμάνι από την Πύλη που αναγνώριζε την Εξαρχία) βλέπουσα οίον ενώπιον αυτής δεινόν παρασκευάζετο βάραθρον, εβουλεύσατο να συγκαλέση οικουμενικήν σύνοδον, εις ην να ανατεθή του ζητήματος τούτου η έρευνα και λύσις. Αλλά την ιδέαν ταύτην της εκκλησίας απέκρουσεν η αγιωτάτη ρωσσική σύνοδος. Απέκρουσαν οι προεξάρχοντες των Βουλγάρων. Δεν εδέχθη δε, ως ην επόμενον, και η Υ. Πύλη, δυσμενής τοις Έλλησιν ούσα εξ απρονοησίας μάλλον ή εκ κακουβουλίας.
28-Μαρ-76	(συνέχεια από το προηγούμενο) Η Ρωσσική πολιτική εγίνωσκεν ότι αι αξιώσεις των Βουλγάρων είναι αντικανονικαί, παράνομοι, αυθαίρετοι και άδικοι. […] Το σχέδιο ήτο να κτυπηθή το εν Κωνσταντινουπόλει εκκλησιαστικόν κέντρον, το εν χεροί των Ελλήνων υπάρχον, και να κατακτηθώσιν εκκλησιαστικώς πρώτον η Θράκη και η Μακεδονία. Η κατάκτησις έπρεπε να χωρή ως κατάκτησις, ουχί δια της νομίμου οδού. [...] Βεβαίως οι Έλληνες των επαρχιών τούτων στερούμενοι και αυτού του μόνου αυτοίς εκκλησιαστικού κέντρου, ούτε σύνδεσμον έχοντες, ούτε κοινότητας, ούτε σχολεία, ούτε αυτήν την αμοιβαίαν υποστήριξιν και βοήθειαν, και εν αυτοίς τοις δικαστηρίοις υπό μόνον σλάβων επισκόπων αντιπροσωπευόμενοι, ήθελον ταχέως αποσυντεθή. [...] Το κειμήλιον λοιπόν τούτο της ορθοδοξίας μετά παρρησίας, δεν έιναι εις θέσιν να διατηρήσωσιν αι σλαβικαί φυλαί. Ο μέγας θησαυρός των πατέρων είναι εις αυτούς όλως κεκλεισμένος.
25-Απρ-76	Αφ' ης ανεχώρησεν ο βασιλεύς εκ Ελλάδος πολλαί περιστάσεις συνετέλεσαν όπως η προσοχή πάσα του έθνους εντελώς στραφή προς τα εκτός αυτής και απορροφηθή υπό του μεγάλου τινός εξωτερικού μυστηρρίου, ου τινός όμως η εν Ελλάδι πολιτική αγνοεί και την έννοιαν και τον σκοπόν. [...] Επί τούτοις η θέσις των πραγμάτων εν τη Ανατολή ελύει καθ' ημέραν και των πλέον αδιαφόρων το ενδιαφέρον και την μέριμναν, διότι και αν τις πιστεύη ότι ο θόρυβος και αι φοβεραί παρασκευάι και απειλαί αύται πάσαι εις ουδέν θα καταλήξουν άξιο αποτέλεσμα, είναι αβελτηρία ν' αποστρέφη τις αυτών το βλέμμα, εν' ω σύμπασα η Ευρώπη και ομιλεί και γράφει και βουλεύεται περί αυτών μόνον. Ειπόντες ότι η Ελλάς ευρίσκεται απέναντι μυστηρίου, δύο τινά εννοήσαμεν, πρώτον μεν ότι εντελώς αγνοούμεν αν ο πόλεμος ή η διπλωματία και μέχρι τίνος θ' αποφασίσωσι την κατάπαυσιν των εν τη Ανατολή ανωμαλιών, και δεύτερον ότι εντελώς αμοιρούμεν πολιτικής εξωτερικής απέναντι των σημερινών περιστάσεων τουλάχιστον. Καθ' εαυτά βεβαίως τα πράγματα της Ερζεγοβίνης και της Σερβίας ουδεμίαν έχουν γενική αξίαν, καθόσον όμως η διπλωματία ήθελεν αποφασίσει να θεωρήση αυτά συμπτώματα γενικωτέρας και ανιάτου ασθενείας δύνανται βεβαίως να κατασταθώσιν αφορμαί σοβαρωτέρων μεταβολών. [...] Η διάθεσις της ευρωπαϊκής διπλωματίας πολλάκις υπήρξε να προβιβάζη εις ανεξαρτησίαν η ημιανεξαρτησίαν τας χριστιανικάς επαρχίας της Τουρκίας [...] αι αυταί διαθέσεις και η αυτή γλώσσα επικράτησεν επί τινά χρόνον και επί της κρητικής

	επαναστάσεως, και πολύ δικαιότερον, διότι και περισσότερον χρόνον και με μεγαλειτέρας θυσίας ηγωνίσθη η Κρήτη κατά των Τούρκων. Αλλά διπλωματία τις τότε παρέθεσεν εις την επανάστασιν εκείνην φοβερόν το μορμολύκειον του ανατολικού ζητήματος, η δ' Αγγλία και Γαλλία και η Αυστρία έσπευσεν να κηρυχθώσιν υπέρ των δικαιωμάτων του Σουλτάνου. Ούτω κατέπεσεν και πάλινη Κρήτη υπό τον τουρκικόν ζυγόν. Σήμερον όμως δεν παρατίθεται το αυτό μορμολύκειον, δεν έιμεθα δε μακράν της εποχής καθ' ην ίσως θα κηρυχθή Ερζεγοβίνη ακία ν' αποτελέση εν κράτος μετά της Βοσνίας ή του Μοντενέγκρου κατά τον τύπον της Σερβίας. Τοιαύτη όμως απόφασις, δικαία απέναντι των σημερινών αγωνιζομένων, θέλει είσθαι αδίκημα απέναντι της Κρήτης, ήτις προ ολίγου τα αυτά υποστάσασα και κριθείσα υπό της αυτής Ευρώπης αξίς της ενώσεως, ην τότε εζήτει, ετάφη υπ' αυτής δι' αντιζηλίας και φόβους ασχέτους προς το δίκαιον όπερ σκοπεί να εφαρμόση σήμερον η Ευρώπη υπέρ των σλαύων χριστιανών. Το αίσχος τότε του νεωτέρου διεθνούς δικαίου έσται μείζον, αν διάφορος πήχυς φιλανθρωπίας και δικαίου πρόκειται να ρφαρμοσθή υπό της Ευρώπης, κατά τας εθνικότητας δηλ. των υπό την Τουρκίαν φυλών. [...] Αδίκως θαυμάζομεν τους Σλάβους δια την δήθεν παρασκευασθείσαν υπ' αυτών δύναμιν, διότι αύτη δεν υπάρχει η εις την διπλωματίαν μόνον, ήτις τους κινεί, η δε διπλωματία αύτη δεν προσήλθε προς αυτούς, δια της πολιτικής δεξιότητας των κυβερνώντων αυτούς, αλλ΄εξ απλών φυλετικών συμπαθειών. Άνευ της αυτοκλήτου και συγγενικής αυτής διπλωματίας ούτε δύναμις καμμία, ούτε πολιτική περίνοια υπήρξε ποτέ εν ταις χώραις εκείναις, ας υμνοούμεν και φθονούμεν ήδη και προς ας αγαπώμεν να συγκρίνωμεν σήμερον την κατάστασιν της ημετέρας πατρίδος.
29-Απρ-76	Υπάρχουν εποχαί καθ' ας και ο θέλων και πολιτευόμενος την ειρήνην αδυνατεί να ησυχάση. Τοιαύτη είναι η σημερίνη θέσις της Ελλάδος. Ραπισθείσα κατά διαφόρους εποχάς υπό της Ευρώπης δια την φιλοτάραχον αυτής δήθεν εν τη Ανατολή πολιτικήν και παιδαγωγειθήσα από της Δύσεως εν τη πολιτική, ην από τινων ετών ακολουθεί, βλέπει σήμερον τους διδασκάλους αυτής απελπισθέντας και καταλίποντας σχεδόν το έργον αυτών. [...] Αι επανειλημμέναι και αύξουσαι αποτυχίαι προς βελτίωσιν εσωτερικήν του τουρκικού κράτους, η χαλάρωσις της δυτικής συμμαχίας κ.α. εψύχραναν αυτήν εντελώς (σσ τη Δύση) προς το έρον της συντηρήσεως της Τουρκίας. Εν μέσω τοιαύτης καταστάσεως ηγέρθη η επανάστασις της Ερζεγοβίνης, παρασκευασθείσα όπως εξαντλήση και υποβάλη εις νέας εγχειρίσεις το σώμα της τουρκικής αυτοκρατορίας. Η Ελλάς καθ' ολον αυτό το διάστημα των εννέα μηνών, και τοι βλέπουσα την γείτοντα πάσχουσαν και φθειρόμενην, παρήλθε την ευκαιρίαν και εξηκολούθησε την αυτήν της ειρήνης πολιτικήν, ουχί τόσον διότι ήτο ανέτοιμος και αμύητος, όσν εκ πολιτικής φρονήσεως και συμφέροντος. Το συμφέρον της Ελλάδος είναι αφ' ενός μεν δια της ειρήνης να προάγη την ευημερίαν και την διοίκησιν αυτής, αφ΄ετέρου δε να πεισθή η Ευρώπη ότι αι περίφημοι μεταρρυθμίσεις εν Τουρκία είναι άχρηστος χάρτης, ότι ο χριστιανοι τα αυτά πάντοτε θα πάσχωσιν, ότι αι επαναστάσεις αυτών είναι ανίατος χρονία ασθενεία του τουρκικού κράτους και ότι η απελευθέρωσις και συγκέντρωσις των χριστιανικών φυλών είναι σήμερον αναπόφευκτος ανάγκη της προόδου και η μόνη βάσις στερεάς και προοδευτικής εν τη Τουρκία είρήνης. Και άνευτω όντι αναμίξεως της Ελλάδος το πυρ διατηρείται και αναφλέγεται εκάστοτε εν Τουρκία, η δ' Ελλάς συμφέρον έχει, και τοι συμπαθούσα υπέρ των ομοθρήσκων της, να μη εμπλέκηται μετά της Τουρκίας εις πολέμους, όπως μη δικαιολογή την εν ονόματι των ακεραιοτήτων βίαιαν επέμβασιν των εγγυητριών δυνάμεων. [...] Τοιαύτην φοβεράν δοκιμασίαν διέρχεται από εννέα μηνών η Τουρκία δια της επαναστάσεως της Ερζεγοβίνης και η Ελλάς ουδαμώς εζήτησε να επωφεληθή των στενοχωριών αυτής. Διεγείρουσα τους ομοφύλους αυτής εις τα διάφορα σημεία του τουρκικού κράτους ηδύνατο η Ελλάς να διαιρέση τας δυνάμεις της Τουρκίας, ν' αυξήσει τας δαπάνας του πολέμου και να παραλύση αλλά δεν το έπραξεν. [...] Πιθανόν εκ της εν Βερολίνω συνόδου ουδέν να εξέλθη, μόνον όμως μετ' αυτήν θα δυνηθή τις να ειπή οριστικώς αν και ποίαν ειρήνην θα έχωμεν, εξ αυτής δε θα κανονισθή αναγκαίως και η περαιτέρω πορεία ημών.

1Μαι76	Αι τελευταίαι εκ Τουρκίας ειδήσεις είναι τριγμοί σαλεύοντος παμπάλαιου οικοδομήματος. Δυνατόν και πάλιν να υποβασταχθή, αλλ' εσωτερικώς ουδείς φαίνεται ο σώσων αυτό, πρέπει δε πάλιν έξωθεν να επέλθη η σωτηρία. […] Τέλος αι μη εξεγερθείσαι έτι επαρχίαι των χριστιανών δύσκολον να μείνωσιν ήσυχοι, αν το σύνθημα της εξεγέρσεως δοθή εκ της αδιαφορίας της Ευρώπης. Αλλ' ο φοβερώτερος εχθρός εν ταις σημεριναίς περιστάσεσιν είναι η πεποίθησις του τουρκικού όχλου ότι οι χριστιανοί, οι τε εντός και οι εκτός της Τουρκίας, συνώμοσαν υπέρ της καταστροφής αυτής, ο παρακολουθών την πεποίθησιν αυτήν φανατισμός και φυλετικόν και θρησκευτικόν μίσος κατά των χριστιανών και η παρασκευή προς έναρξιν πλέον πολέμου εξοντώσεως δια της μαχαίρας και του πυρός. [...] Αν μέλλη ειλικρινώς και αποφασιστικώς να επιβληθή η ειρήνη εκ Βερολίνου, διατηρουμένου του καθεστώτος εν Τουρκία, η Ελλάς ουδέν έχει να πράξη, αλλ' αν εκείθεν μέλλει να εξέλθη μεταβολή του καθεστώτος ή η διατήρησις και η των φυλών ανάγκη των αναστατώσεων η Ελλάς και οφείλει και δύναται πολλά να πράξη. Οπωσδήποτε και αγνοούσα ποία έσται η τύχη των πραγμάτων, οφείλει να εγρηγορή και ετοιμάζηται προς τας περιστάσεις. Εν πρώτοις είναι η ήττον παντός άλλου μεπτέα, διότι περισσότερον παντός άλλου εσεβάσθη την ακεραιότητα και την μετά της γείτονος ειρήνην.[...] Ενώ μάλιστα πανταχόθεν προσεκαλείτο εις ενεργείαν, εντελώς απέσχε, κατηγορηθείσα δια τούτο επί φιλοτουρκισμώ εκ φυλετικών αντιζηλιών και αντεκδικήσεων. Δεύτερον η Ελλάς ώθησε την πολιτικήν της ειρήνης μέχρι των εσχάτων ορίων, πέραν όμως των οποίων δεν είναι πλέον εφικτόν να πολιτευθή ουδέ να σώση την γείτονα.[...] Αν η εξέγερσις αυτών είναι τόσο πιθανή, δύναται, και αν θέλη, να ησυχάση η Ελλάς; [...] Δεν εννοούμεν να κατορθώση τας ετοιμασίας εκείνας, δι ας στερείται και χρόνου και πόρων, αλλ' εκείνας προς ας είναι ικανόν παν κράτος οδηγούμενον υπό δραστηρίας και ευφυούς εν τε τη υλική και τη διπλωματική διεύθυνση της κυβερνήσεως. [...] Αρκεί να εκπληροί ευσυνειδήτως και δραστηρίως το καθήκον αυτής και ουδέν έχει να φοβηθή εκ της αγνοίας ή της μη συμμετοχής των *Χαυτείων* και της *Ωραίας Ελλάδος*. Η παραλυσία των πραγμάτων της Τουρκίας δεν δικαιολογεί την αυτήν παραλυσίαν και εις την διεύθυνσιν των ημετέρων πραγμάτων. Το έθνος δεν έχει ανάγκην της διατυμπανίσεως των ενεργειών της κυβερνήσεως όπως ενθουσιασθή και ενεργήση εν ώρα ανάγκης. Αρκεί να γινώσκη ότι η κυβέρνησις εγρηγορεί και ενεργεί, ότι επωφελείται μετά νοημοσύνης και τόλμης τας περιστάσεις και παρασκευάζεται προς αυτάς. Αλλ' αν εξακολουθήση η αυτή παραλυσία του στόματος, θα πιστεύσωμεν ότι η αυτή παραλυσία υπάρχει και εν τη κεφαλή, όπερ είναι απελπιστικόν.
5Μαι76	Από εννέα μηνών διήρκει η επανάστασις της Ερζεγοβίνης και ουδεμίαν εν Ελλάδι ενέπνευσεν ιδέαν ενεργείας είτε εις κυβερνήσεις είτε εις δημόσιαν γνώμην και τον τύπον αυτής. Η μεν Ευρώπη ίστατο αδιάφορος θέλουσα την ειρήνην και πεποιθύια εις αυτήν, η Ρωσσία ανεμιγνύετο ως εις σλαυικόν ζήτημα, η δε διπλωματία των τριών αυτοκρατοριών επιστεύετο σπουδαίως αγωνιζομένη δεκάτην φοράν δια των μεταρρυθμίσεων να συντηρή τα καθεστώτα εν τη Ανατολή. Ούτω τεθειμένου όντος του ζητήματος η Ελλάς, άνευ συνεννοήσεων και απαράσκευος διατελούσα, και εαυτήν δεν ήθελε ωφελήσει και τον αγώνα των άλλων ήθελα βλάψει κινουμένη, διότι ήθελε δικαιολογήσει μόνον την επέμβασιν της Ευρώπης εις τα πράγματα της Τουρκίας. [...] Η επανάστασις της Ερζεγοβίνης έμενε πάντοτε τοπικόν και σλαυικόν ζήτημα, το σχέδιον του Ανδράσσυ εφαίνετο ο τελικός και ειλικρινής σκοπός της Ευρώπης, η Ρωσσία διείπε μόνη εν Κωνσταντινουπόλει, η δ' Ελλάς μεμονωμένη και ξένη και προς τους αγωνιζομένους και προς την μυστικήν διπλωματίαν ου μόνον να ενεργήση αλλ' ουδέ να παρασκευασθή και τότε έκρινεν εύλογον προς κινδύνους, ους δεν εθεώρει επικειμένου. Διήλθε λοιπόν μακρόν διάστημα απρακτούσα. [...] Εν μέσω της σπουδής αυτής των χριστιανικών επαρχιών προς επαναστάσεις, επέλθον το τραγικόν συμβάν της Θεσσαλονίκης εγένετο αφορμή όπως η Ευρώπη λόγω φιλανθρωπίας αναμιχθή ταχύτερον εις τ' ανατολικά πράγματα, ή όσον ήθελε αναμιχθή εκ πολιτικών λόγων, οι δε χριστιανοί να επιδείξωσιν ευγλωττότερον τας συμφοράς αυτών της Ευρώπη και να διεκδικήσωσι την απελευθέρωσιν αυτών. Η πτώσις του Μαχμούτ ως εγένετο, δι' ειρηνικής επαναστάσεως των σοφτάδων, είναι ομολογία αυτών των Τούρκων ότι και οι φιλικώτεροι αυτών σύμμαζοι ήσαν πλέον μωροί μη βάλλοντες λιθον κατ' αυτών. Υπό την πίεσιν τοιούτων συμβάντων

	και ο τύπος άπας της πρωτευούσης εκήρυξεν πομπωδώς ως γνώμην *σοβαράν και σπουδαίαν* και εμέμφθησαν το κόμμα του κ. Δεληγιώργη επί παραλείψει καθήκοντος, αφ' ου δεν επαναλαμβάνει τους αυτούς τούτους κοινούς τόπους τους οποίους όλοι μετ' αυτών απο τινών ημερών γράφουν και λέγουν εν τοις καφενείοις και παντού. [...] Εν μόνον ημείς ηδυνάμεθα να είπωμεν και απαξάπαντες από της πρώτης της στιγμής είπομεν ότι αι περιστάσεις σήμερον είναι τοιαύται, ώστε οφείλομεν να ωφεληθώμεν εξ αυτών. Η προθυμία του έθνους, προθυμία όπως υποβληθή εις αγώνας και θυσίας υπέρ έργου λελογισμένου και ωφελίμου τη πατρίδι, απεκτήθη άνευ εργασίας ουδενός δια μόνων των περιστάσεων και τούτο αρκεί τη κυβερνήσει. [...] Ουδέν πρέπει ν' αναλάβη, ουδ' επί στιγμήν πρέπει να διστάση, διότι είναι έγκλημα και η κακή χρήσις και η εγκατάλειψις περιστάσεων τόσων πλουσίων δια τα έθνη.[...] Ευτυχώς η κυβέρνησις ημών δεν θεωρεί τα αισθήματα του τόπου ως *γνώμην* περί του πρακτέου και είναι σωτήριον ότι δεν υπέπεσεν εις την σύγχυσιν αυτήν. Εννοεί ότι δια να δώση τις γνώμην πρέπει να γινώσκη όλα εκείνα όσα μόναι αι κυβερνήσεις γινώσκουν, αλλοίμονον δ΄αν οι κυβερνήσεις δενγινώσκουν περί των εξωτερικών πραγμάτων τι περισσότερον των πολιτών και των δημοσιογράφων. Αλλ' η κυβέρνησις ημών σήμερον δεν ευρίσκεται ευτυχώς εν τοιαύτη αγνοία και πενία πραγμάτων έχει πολύτιμον πηγήν τον βασιλέα ημών, επισκεπτόμενον τους μονάρχας και τους πολιτικούς άνδρας της Ευρώπης, ενδιαφερομένου υπέρ του έθνους ου προίσταται και υπέρ του ιδίου αυτού θρόνου και των απογόνων του [...] Ανευ αυτής της εργασία, ανευ αυτής της χρησιμότητας, η απουσία του βασιλέως θα ήτο εγκατάλειψις θέσεως, ην η κυβέρνησις πρώτη δεν ήθελε επιτρέψει.
8Μαι76	Το σπουδαιότερον της εβδομάδος ταύτης πολιτικόν γεγονός είναι η απόφασις του εν Βερολίνω συνεδρίου, ην όμως μόνον επί του παρόντος εκ τηλεγραφήματος γινώσκομεν. Κατ' αυτό οι τρεις αντιπρόσωποι των τριών βορείων αυτοκρατοριών αποφάσισαν 1) όπως δοθή προθεσμία εις την Τουρκίαν ίνα εφαρμόση τας μεταρρυθμίσεις ας υπεσχέθη τοις χριστιανοις 2) ινα γίνη ανακωχή τις όπλων Τούρκων και επαναστατών και 3) οι λόγοι και η ανάγκη των μέτρων αυτών υπεβληθή και εις τας άλλας Δυνάμεις της Ευρώπης, τας υπογράψας την συνθήκην του 1856. [...] Επειδή η πρώτη λύσις είναι ανεπαρκής δια τους χριστιανούς, αύται θα ευχηθώσι μάλλον την δευτέραν, ήτις αναβάλλει μεν και βραχύ την επόσεισιν του ζυγού, φέρει όμως μοιραίως εις αυτήν. [...] Ανεξαρτήτως όμως των αμφιβολιών αυτών, πολύ δε περισσότερον εν μέσω αυτών η ελληνική κυβέρνησις οφείλει να εγρηγόρη και ετοιμάζετη το έθνος
12Μαι76	Σκέψεις περί του καταλληλότερου τρόπου λύσεως του Ανατολικού Ζητηματος: Οφείλομεν να πιστεύσωμεν ότι αι Κυβερνήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης θέλουν να διατηρήσωσι την ειρήνην και καλή τη πίστει ενεργούσιν ήδη προς ειρηνικήν και δίκαιον λύσιν του ανατολικού ζητήματος. [...] Η ισορροπία της Ευρώπης απαιτεί την ακεραιότητα των ανατολικών χωρών. Ουχί όμως ακεραιότητα μουσουλμανικής εξουσίας, ήτοι δεσποτισμού μουσουλμάνων επί χριστιανών, αλλ' ακεραιτότης θρησκευτικής και πολιτικής ισοπολιτείας των εν ταις χώρας ταύταις λαούς. (Μάλιστα προτείνεται να υπάρξει απολυτη ανεξιθρησκεία ώστε μουσουλμάνοι και χριστιανοί να είναι ίσοι και ο σουλτάνος να μετονομαστεί σε *βασιλιά ή αυτοκράτορα των Ανατολικών χωρών* και το δε κράτος να ονομάζεται *Αυτοκρατορία της Ανατολής*, ενώ οι κάτοικοί της να ονομάζονται *Ανατολίται.)* Ούτω σκεπτόμεθα οι πολλοί των Ελλήνων των εν τω βασιλείων και εν Τουρκία μη σπεύδοντες εις τας προσκλήσεις των Πανσλαβιστών και ανεχόμενοι τας μομφάς και ύβρεις αυτών. Η *Εφημερίς της Πετρουπόλεως* έγραφεν άρτι ότι "πρέπει οι Έλληνες ν' ακολουθήσωμεν την πολιτικήν της Ρωσσίας". Αλλ' ημείς θέλομεν ν' ακολουθήσωμεν τιμίαν πολιτικήν, την του συμφέροντος των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής. Φρονούμεν δε ότι τοιαύτην πολιτικήν έχει και η Αγγλία, ήτις έστιν η φυσικωτέρα σύμμαχος του ελληνισμού και της Ανατολής. Εάν όμως και η Αγγλία υφίσταται την επίδρασιν της ευφυούς διπλωματίας των Ρώσσων και πρόκειται ν' αφήση την Τουρκίαν ει το πεπρωμένον αυτής, οι δε Τούρκοι επιμενουσιν εις δεσποτικήν μονομερή κυριαρχίαν αυτών, τότε βεβαίως και οι Έλληνες παντί σθένει θα επιζητήσωμεν ίνα μην υποσκελισθώμεν ή υποπέσωσιν οι ελληνικοί τόποι της Τουρκίας, ει ςτην εξουσίαν του Πανσλαβισμού.

	(Επιστολή από τον Ν. Θ. Κορεσσιό)
15Μαι76	Καθώς δεν υπάρχουν νέα από τη Σύνοδο του Βερολίνου υπάρχει μια ανησυχία.Τας εκ της σιωής όμως και της βραδύτατης αμφιβολίας επήυξησεν ανακοίνωσις τις του *Εθνικού Πνεύματος* γενομένη μετ' επισημότητος περί την γλώσσαν και το ύφος και καθαρώς λέγουσα ότι αι υπό της Ώρας μεταδοθείσαι προτάσεις του υπομνήματος του Γκορτσακώφ δεν είναι ακριβείς. [...] Προς τι σπεύδει να επανορθώση ακριτομυθίαν δι' ην δεν ήτο υπεύθυνος η ελληνική κυβέρνησις και περί γεγονότων, άτινα πολύ προ ημών εγίνωσκεν εκ των γερμανικών τηλεγραφημάτων πάσα η Ευρώπη; Αλλαχού πρέπει ν' αναζητήσει τις τον λόγον, όστις ηνάγκασε το *Εθνικόν Πνεύμα* να καταγγείλη τας γνωστάς ημίν αποφάσεις της συνόδου επί ανακριβείς. [...] Πιθανώτατονλοιπόν είναι ότι αι προτάσεις εκείναι υπεβλήθησανήδη εις νέαν δοκιμασίαν εξ ης θα εξέλθωσιν τροποποιημέναι, αν δεν επέλθη διαφωνία τις μεταξύ των εξ δυνάμεων ή αν τα εν τη Ανατολή γεγονότα δεν ανατρέψωσι τας σημερινάς σκέψεις τν ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και προκαλέσωσι ριζικωτέρας αποφάσεις. Ο άνεμος φυσά τας επαναστάσεις και τας ταραχάς εν τη Τουρκία, το υπόδικον δ' αυτής εν Ευρώπη είναι πρόκλησις και πειρασμός φοβερός εν μέσω των δουλευόντων λαών της ευρωπαϊκής Τουρκίας. Κατά πόσον είχεν υπ' όψιν τούτο το *Εθνικόν Πνεύμα* δεν δυνάμεθα να μαντεύσωμεν.
29Μαι76	Προκείμενη λύσις του Ανατολικού Ζητήματος δια της εν Τουρκία μεταπολιτεύσεως εντελώς πραγματοποιημένη : Αμφιβάλλεται αν ο των επαρχιών μουσουλμανικός όχλος θ' αποδεχθή αγγογύστως την υποσχεθείσαν ισοπολιτείαν εαυτών μετά των ραγιάδων. Αμφιβάλλεται δε παρά των ειδότων, διότι εν τω μουσουλμανικών όχλω, ιδίως τω της Ασίας, ο χριστιανός θεωρείται ως παρίας έχων δικαίωμα του ζην ίνα εργάζηται και μοχθή προς βιοπορισμόν και ευπραγίαν του μουσουλμάνου. Αλλ' όταν η θέλησις του ανωτάτου άρχοντος και πρόθυμος συνδρομή τινών κυβερνώντων ενδειχθή σταθερά και ακλόνητος επί της ακριβείς εφαρμογή των φιλευλευθέρων θεσμών, τότε και των όχλων το παλαιόν φρόνημα θα μεταβληθή και η τάξις θα διατηρηθή, εκάστου πειθομένου ότι ουν έστιν άλλως γενέσθαι. [...] Ως εκ τούτων των αιτίων ίσως βλέπομεν ήδη αναβολήν δημοσιεύσεως του συντάγματος των θεμελίων νόμων, δι' ων ορισθήσονται αι υποσχεθείσαι παρά του μεταρρυθμιστικού αυτοκράτορος φιλελεύθεραι αρχαί, εφ' ων αρχών στηρίζονται η ισοπολιτεία των του κράτους ετεροφύλων και ετεροθρήσκων λαών. [...] Απαιτείται λοιπόν ταχεία και ειλικρινής διακήρυξις της ισοπολιτείας και ελευθερίας των λαών της Τουρκίας, τουλάχιστον όπου βιούσιν εγγύησιν δε της εκτελέσεως των αρχών τούτων απαιτείται α) η κύρυξις συντάγματος και β) η πλήρης συμμετοχή χριστιανών εν τη πολιτεία εν πάση θέσει πολιτική, δικαστική και στρατιωτική, μη εξαιρουμένων και των υπάτων θέσεων του κράτους. [...] Αλλ' ειναι πιθανόν, δύναται τις να ειπείν, οι Σλαύοι υποκινούμενοι εκ της Ρωσίας ν' αντιστώσιν εις ειρηνοποίησιν, ένεκα της ρωσσικής πολιτικής, υποβλεπούσης των υπερίσχυσιν του ελληνικού στοιχείου άμα συνδυασθέντες εν ονόματι και αδελφοσύνη μετά του νυν δεσπόζοντος μουσουλμανικού.[...] Τότε η συνταγματική κυβέρνησις του αυτοκράτορος Μουράτ δύναται να λεχη ειλικρινείς και ωφελίμους

	επικούρους τους εν Τουρκία και αυτούς τους εν Ελλάδι Έλληνας προς υποχρέωσιν των επαναστατών Σλάβων εις την συμπολιτείαν, καθ' ον εγένετο τρόπον εν Αμερική κατά των διχοστατησάντων νορίων. Τότε δε αν η Ρωσσία υποστηρίξη τους Σλαύους, η Αγγλία και η Γαλλία και αι λοιπαί δυνάμεις θα υποστηρίξωσι την συνταγματικήν Τουρκίαν κατά του πανσλαυισμού. Οι μουσουλμάνοι Τούρκοι έχουσι ανάγκην αναπόφευκτον να συγχωνευθώσιν μετά των χριστιανών Ελλήνων της Τουρκίας, αν θέλωσι να μένωσι εν Ευρώπη. Πανταχόθεν γαρ κινδυνεύουσιν εάν μένωσιν απομονωμένοι. [...] Αλλ' οι χριστιανοί Έλληνες δύναται τις ειπείν, θα υπερισχύσωσιν άμα λαβόντες ισοπολιτείαν μετά των Τούρκων. Πολύ πιθανόν τούτο. Αλλ΄η υπερίνησις όσται υπό έποψιν του Ευαγγελίου προς το Κοράνιο, ουχί δε υπό έποψιν φυλετικήν, εκ μιας και της αυτής φυλής εισίν η μεγίστη μερίς των νυν εν Τουρκία μουσουλμάνων. Είναι μεν αδύνατον να υπερνικήση κατά τον νύν αιώνα το Κοράνιο εν μέσω της Ευρώπης μεταξύ φιλελευθέρων χριστιανικών εθνών. [...] Το μεν παρόν και θετικόν έστιν, ότι νικώντες των Σλαύων είναι σχεδόν αδύνατον να μη προσαρτηθώσιν εις την Ελλάδα τουλάχιστον η Θεσσαλία, η ¨Ηπειρος και αι νήσοι. Διότι ποτέ δεν θα φθάση εις τόσην μωρίαν η διπλωματία της Ευρώπης, ώστε ν' αφήση εις την νύν φυσικήν αδυναμίαν του το ελληνικόν βασίλειον. [...] Η τουρκική εξουσία είναι νυν επί ξυρού ακμής προς το βάραθρον της καταστροφής. Η σωτηρία αυτής κείται εν χερσί του αυτοκράτορος Μουράτ και των πραξέντων την μεταπολίτευσιν της 18/30 Μαίου α) ελαν κηρύξωσιν αμέσως ισοπολιτείαν εγγυημένην δια συντάγματος β) εάν Τούρκοι και Έλληνες ενωθώσιν σχηματίζοντες τον του ανατολικού κράτους εθνικόν πυρήνα, καθ΄ ον τρόπου ηνώθησαν οι Γερμανοι της Αυστρίας μετά των Ούγγρων. Η ισοπολιτεία και η ένωσις Τούρκων και Ελλήνων είναι και δικαία και σύμφορος και μεγίστη ΑΝΑΓΚΗ. (από τον Ν. Θ. Κορέσιο)
2-Iouv-76	Ελλάς και Ρωσία : Μεγάλη κατ' αυτάς και οιονεί μανιώδης εγείρεται μομφή υπό του τεργεσταίου ιδίως τύπου εν γένει μεν κατά των ελληνικών κυβερνήσεων, ιδία δε κατά της του κ. Δεληγιώργη, επιτιθεμένου μάλλον κατ' αυτού ως επιδείξαντος φιλικά αισθήματα προς την Τουρκίαν κα δια της απονομής του παρασήμου την Ρωσσίαν εξοργίσαντος. Προβαίνουν δ' επί πλέον ν' αποδείξωσιν ότι η πολιτική αύτη κατήργει τας ιεράς παραδόσεις των προγόνων μας, και καιρίαν βλάβην επήνεγκεν εις τα ελληνικά συμφέροντα. Η τοιαύτη αυτή μομφή δύνανται να ελεγχθή ως άδικος και ως υπό των πραγμάτων ανυποστήρικτος, απονέμουσα η Ελλάς μεγάλα τεκμήρια ειλικρινούς προς την Τουρκίαν συμφυλιώσεως και παρασημοφορούσα τον ηγεμόνα της, ουδέν άλλο έπραττεν ή να δώση σάρκα εις την πολιτικήν εκείνην, ήν όλαι αι ευρωπαϊκαί δυνάμεις και αυτή η Ρωσσία, καθ' όλας τας κατα της Τουρκίας περιστάσεις προς αυτήν υπεδείκνυον. [...] ουδέν εγένετο κίνημα εκ μέρους των υποτελών χριστιανών, το οποίον να μη χρησιμεύση ως ορμητήριον ονειδισμών, ύβρεων κατά της Ελλάδος υπό πλείστου ευρωπαϊκού τύπου, και όλα ταύτα τα κινήματα μόλις και δια της συνδρομής των μεγάλων δυνάμεων κατέστελλεν η Τουρκία. [...] Κατά τι ήμαρτεν ο κ. Δεληγιώργης, αν αναλογιζόμενος του ευρωπαϊκού πνεύματος και των θυσιών, ας υφίστατο η Ελλάς υπέρ τοιούτων κινημάτων εκάστοτε; [...] Η πολιτική αυτή ήτο η μόνη ίσως ωφέλιμος τη Ελλάδι, η μόνη σύμφωνος προς τε το πνεύμα των δυνάμεων και την κατάστασιν του ημετέρου έθνους. Αλλ' η πολιτική αυτή παρώργισε την Ρωσσίαν ισχυρίζονται και διέθηκεν αυτήν δυσμενώς προς την Ελλάδα αλλά διατί να οργισθή η Ρωσσία, αφού αυτή τόσω πανηγυρικώς προ τριών μόλις ετών επέβαλλε τη Ελλάδι *ειλικρινή* προς την γείτονα φιλίαν και υπεδείκνυε τας θλιβεράς συνεπείας πάσης αυτής παραβιάσεως; [...] Μετά τοιαύτην εκδήλωσιν της Ελλάδος, τίνα λόγον είχεν η Ρωσσία δυσαρεσκείας κατ' αυτής; Εν τούτοις ωργίσθη, και η οργή αυτής, ισχυρίζονται, έβλαψε την Ελλάδα. Αλλ' αν οργίζηται όταν εκτελώμεν τα προστάγματα αυτής, τις δύνται να υπάρξη τοσούτον γόνιμος διάνοια, ώστε να εύρη τρόπον αρέσκοντα αυτή; [...] Η Ρωσσία ωργίσθη επομένως ουχί εκ της επιδείξεως των προς την Τουρκίαν φιλίων διαθέσεων της Ελλάδος και των παρασήμων, αλλ' εκ της αποτυχίας αυτής εν τω βουλγαρικώ ζητήματι. Το απροσδόκητον θρησκευτικόν σχίσμα επήνεγκε και σχίσμα ει τα εαυτής συμφέροντα, και δι' αυτού αφωπλίσθη η Ρωσσία σπουδαιοτέρου ελατηρίου [...] Δεν πταίει τότε η της Ελλάδος πολιτική δια την της Ρωσσίας δυσμένειαν, αλλ' η προκαλέσασα το σχίσμα, και τοιαύτης βεβαίως δεν είναι η Ελλάς, αλλά Δύναμις ωρισμένον ακολουθούσα ενεργείας σχέδιον, αποδεικνύμενον εκ της ιστορίας

	εναντίον των παραδόσεων και του συμφέροντος του Έλληνος [...] Αδίκως όθεν μέμφονται την φιλείρηνον πολιτικήν της Ελλάδος προς την γείτονα ως εξοργήσασαν την Ρωσσίαν καθ΄ ημών διότι η οργή αυτής προήλθε ως προαποδείξαμεν, εκ του βουλγαρικού ζητήματος, εις ο δεν ενέχεται η Ελλάς, εκτός αν τινές εξιώσιν ότι έπρεπε να καταστώμεν Βούλγαροι και προπηλακίσωμεν τον οικουμενικόν Πατριάρχην και ανατρέψωμεν τα πάντα, όπως εξευμενίσωμεν την οργισθείσα, ήτις εν τούτοις πάντοτε θα οργίζηται ως εκ των συμφερόντων της. [...] Η πολιτική όθεν αδίκως και ακαίρως κατακρίνεται [...] τουναντίον δ' ωφέλησε την Ελλάδα διότι...οι δε Έλληνες και ιδίως οι έξω αφυπνίσθησαν και συνησθάνθησαν ότι εις τα στήθη αυτών ενέκλειον ουχή αληθή προστάτην εκ θρησκευτικού αισθήματος εμπνευόμενον και προασπίζοντα αυτούς, αλλά φαρμακερόν όφιν, εξ ιδιοτελούς συμφέροντος ορμώμενα αφυπνίσθωσιν οι Έλληεςν να εξέλθωσι της φοβεράς πλάνης εις ην διέκειντο.
5-Ιουν-76	Ο *Νέος Ελεύθερος Τύπος* έλαβεν εκ Λονδίνου ανάλυσιν σχεδίου τινός περί πρακτικής λύσεως του ανατολικού ζητήματος, αποδιδομένου εις τον εν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτήν της Ρωσσίας. Το σχέδιον του ρώσσου διπλωμάτου έχει κατά λέξιν ως εξής : *Επί των ερειπίων της τουρκικής κυριαρχίας εν Ευρώπη ιδρύονται τα εξής κράτη. 1) Το βασίλειον της Βουλγαρίας το οποίον θα περιλάβη την κυρίως Βουλγαρίαν και το νυν βιλαέτιον του Δουνάβεως, την Θράκην, εξαιρουμένων των ακτών του Βοσπόρου και των Δαρδανελλίων, την Μακεδονίαν και μέρος της Θεσσαλίας 2) το βασίλειον της Αλβανίας....3) Το βασίλειον της Σερβίας 4) Το βασίλειον της Ρωμουνίας 5) Το βασίλειον της Ελλάδος, περιέχον την κυρίως Ελλάδα, το μεσημβρινόν μέρος της Θεσσαλίας και τας νήσους του τουρκικού πελάγους εν τε τη Ευρώπη και τη Ασία, συμπεριλαμβανομένης και της Κρήτης. [...] Η Κωνσταντινούπολις θα ήναι το κέντρον και η καθέδρα της νέας νοτιοσλαβικής ομοσπονδίας ης δύνανται να μετέχωσι και η Ελλάς και η Ρωμουνία, επί τω ιδιαιτέρω όμως όρω να υποταχθώσιν εις την ενιαίαν διπλωματικήν και στρατιωτικήν αρχηγίαν.* Το σχέδιον τούτο προσθέτει ο *Νέος Ελεύθερος Τύπος* επεδοκιμάσθη υπό του κζάρου και του μεγάλου δουκός διαδόχου, αλλ' όμως ο κζάρος διεκήρυξεν ότι δεν θεωρεί *κατάλληλον* την στιγμήν όπως τεθή εις εκτέλεσιν.
9-Ιουν-76	Η πόλις μας ευρίσκεται εις αληθή αποκλεισμόν, πάσης μετά του εσωτερικού συγκοινωνίας διακοπείσης. Εκτός των πέριξ της Χασσάνδρας μερών, αποκλειστικώς υπό Γραικών κατοικουμένων, ένεκα των φρικωδών κακουργημάτων άτινα παρά των Τούρκων κατά των χριστιανών διαπράττονται[…]Ουδεμίαν πλέον υφίσταται ασφάλεια. Γυναίκες, κόραι, βρέφη χριστιανών πωλούνται εν ταις κωμοπόλεσι της Μακεδονίας, αγεληδόν εκ Βουλγαρίας μετακομιζόμεναι. [...] η ζωή, η τιμή και η περιουσία των χωρικών της Μακεδονίας και Βουλγαρίας ευρίσκεται σήμερον εις τας χείρας ευαρίθμων τινών ορδών αγρίως και φανατικών ατάκτων, μάτην δ' η κυβέρνησις μας καθ' εκάστην αποστέλλει στρατόν όπως τιμωρήση ή συλλάβη τους τα αίσχη ταύτα διαπράττοντας. [...] Καθ' εκάστην εν ταις χωρίοις διαπράττονται υπό των στρατιωτικών σφαγαί, αρπαγαί, παραβιάσεις των δυστυχών χριστιανών.
ημερομηνία	Θέμα
5-Δεκ-77	Λαμβάνομεν είδησιν εκ του *Νέου Χρόνου*ότι εις την Ελλάδα απόκειται, εάν θέλη να εξασφαλίση εαυτή λαμπρόν μέλλον επί των ερειπίων της Τουρκίας. Ο ουδέν ποιών, συνεπάγεται η εφημερίς αυτή, ουδέν επί τέλους θα λάβη. Αλήθεια τετριμμένη, ην η Ελλάς ενέγραψε δι' αιματηρών χαρακτήρων εν τη ιστορία της. Διότι, εάν έλαβε τι, έλαβε αυτό αφού ηγωνισθη αγώνα ηρώων και μαρτύρων, πολλάκις δε εκ των αγώνων αυτής, ωφελησθέντων άλλων, αυτή ουδέν ωφελήθη.

5-Δεκ-77	Εκ του 195ου αριθμού του *Αγγελιοφόρου του Βορρά* μεταφέρομεν την επομένην αλληλογραφίαν εκ Σιστόβίου, εν η από τούδε διεκπεραιούνται αι ατάσθαλοι τάσεις των αρχηγών των Βουλγάρων, οίτινες δεν δύνανται να ανεχθώσιν ούτε Ρωμούνους, ούτε Ρώσους, ούτε Έλληνας. [...] Μετά μεγάλης αγανακτήσεως ο Ρώσος ανταποκριτής επιστέλλει περί του φανατισμού και της αυτόχρημα μεσαιωνικής μισαλλοθρησκείας του βουλγαρικού στοιχείου, ιδία των προυχόντων αυτού. Δεν είναι ταύτα οι καθαροί οιωνοί του μέλλοντος;
7-Δεκ-77	Και δια μερικά στρώματα της αθηναϊκής ατμόσφαιρας, εν η πλήττουσι τας ισχνάς πτέρυγας των φαντασίαι δια τεχνητού ατμού διατηρούμεναι, ήτο αναγκαία η έντονος διάψευσις του ημιεπισήμου ρωσικού πρακτορείου. Η πτώσις της Πλεύνας είχεν επιφέρει κατάπτωσιν εγκεφαλικήν, δυναμένην ευκόλως να μεταβληθή εις εγκεφαλίτιδα, ην έρχεται να θεραπεύση νυν η διάψευσις του ρωσικού πρακτορείου. Ενόμισεν ότι καταστρέφεται ο κόσμος άμα πέση η Πλεύνα του Οσμάν πασσά, ο δε κόσμος, αντί να καταστραφή, βαίνει επ' εναντίας μεθ' ορμής εις τας τύχας κα τας ατραπούς του. Ενόμισεν ότι το αιμα έμελλε να διακρυσταλλωθή επί των προμαχώνων της περιλαλήτου οχυράς θέσεως, και όμως το ανθρώπιμον αίμα είναι τόσον ρευστόν μετά την πτώσιν, όστις ήτο και πριν της πτώσεως. Ενόμισαν επί τέλους ότι ο Οσμάν έμελλε να σύρη όπισθεν του εις αιχμαλωσίαν ουχί τον εκ 40000 στρατόν του, αλλα΄τον ελληνισμόν, ο δε ελληνισμός συνεπάθησεν ίσως προς τον ηρωικώς της Πλεύνας αμνάμενον, αλλά δεν βλέπει τι κοινόν μεταξύ αυτού και εκείνου.
13-Δεκ-77	Η μέθη της νίκης ακμάζει εν τω ονόματι του μεγάλου πανσλαβιστικού κόμματος της Ρωσίας. Η *Εφημερίς της Μόσχας* εξακοντίζει τους κεραυνούς της εναντίον της Αγγλίας, ην θεωρεί και μεταχειρίζεται πό τούσε σχεδόν ως ηττημένην. […] Ολίγον μας μέλει, αναφωνεί η κατ' εξοχήν πανσλαβιστική εφημερίς, εαν θα χολωθή ή όχι η Αγγλία, η στο γόητρον χάριτι θεία, διατελεί εν παρακμή. Η προκλητική αυτή γλώσσα του ρωσικού φύλλου, αν πράγματι ήναι η έκφρασις υψηλών εμπνεύσεων, ούτε σεμνή δύναται να θεωρηθή, ούτε αληθής. Διότι η Ρωσία ακμάζει νύν, δεν έπεται ότι η Αγγλία παρακμάζει. [...] Ο στενότατος κύκλος ον εχάραξεν η Αγγλία περί τα συμφέροντα αυτής ουχί μόνον δεν συμπίπτει μετά της απελευθερώσεως της Ανατολής, ην επιδίωκεν η Ρωσία κατελθούσα εις τον πόλεμον, αλλάκαι αφίνει ίσως εκτός αυτού πολλά άλλα ανώτερα βρεταννικά συμφέροντα, τα οποία η Αγγλία μετριοπαθώς φερομένη δν ηθέλησε να αναμίξη μετά των άλλων. Η μετριότης αυτή η αγγλική παρερμηνεύθη και ο πανσλαβισμός προκαλεί πλέον ουχί την Αγγλίαν, αλλά την Ευρώπην όλην. Δια τούτο φρονούμεν ότι, μεθ' ολην την περί του εναντίου διαβεβαίωσιν του πρακτορείου της *Ελληνικής Ανταποκρίσεως* το άρθρον τούτο αντί ν' απορρέη εξ υψηλών εμπνεύσεων, είναι έργον άποκλειστικόν θερμοκέφαλου τινός πανσλαβιστοού, εξ εκείνων οίτινες τον πανσλαβισμόν εξασκούσιν ουχί μόνον ως πολιτικήν ιδέαν, αλλά και ως αίρεσιν.
16-Δεκ-77	Ο *Βορράς των Βρυξελλων,* ημιεπίσημον όργανον της ρωσικής κυβέρνησης, έγραψεν εν τινί των τελευταίων αυτού φύλλων τας εξής παρατηρήσεις περί των σκοπών της Ρωσίας : *Η Ρωσία δεν δύναται να αναστείλη την πορείαν της πριν η συμπληρώση το έργον αυτής. Ουδέποτε θα παρουσιασθή άλλη ευκαιρία ευνοϊκοτέρα προς τούτο. [...] Αναμφιβόλως η Ρωσία θα εδικαιούτο να θεωρήση αύτην ικανοποιημένην άπαξ δια παντός, άμα ως οι άμεσοι αυτής παριστάμενοι, εκεί οι δ' ους έλαβε τα όπλα, Σλάβοι δηλαδή ραγιάδες, εχειραφετούντο. Θα εδικαιούτο τότε να θεωρήση τον αγώνα αυτής συντελεσμένον. [...] Αλλά διατί να μη εξαδφαλίσθουν και εις τους λοιπούς χριστιανούς της Ευρωπαϊκής Τουρκίας εγγυήσεις, εξ εκείνων αίτινες είχον διατυπωθή εν τω προγράμματι της συνδιασκέψεως, όταν είναι τούτο δυνατόν να κατορθωθή δια μιας και της αυτής ενεργείας; ουδέν θα εκερδίζετο, εάν παραλείπετο το μέρος τούτο του ανατολικού ζητήματος.*

20-Δεκ-77	Η αποδοχή των όρων της συνδιασκέψεως δια την Βουλγαρίαν είναι η οδυνηροτέρα καθ' ημάς παραχώρησις της Τουρκίας. Οι λοιποί όροι προσβάλλουν κυρίως την ακεραιότητα αυτής. Εν δε τραύμα εις την ακεραιτότητα ενός κράτους επανορθούται ουχί δυσκόλως. Αλλά τραύμα εις την ανεξαρτησίαν είναι βαρύ και ενίοτε προσλαμβάνει διαστάσεις τάφου. Η τουρκική εξουσία δια της αποδοχής των όρων της συνδιασκέψεως κλονίζεται. Το γόητρόν της εξαλείφεται.
31-Δεκ-77	Γίνεται αναφορά σε άρθρο των *Καιρών* του Λονδίνου στο οποίο υπάρχουν πολλές αναφορές για τα δίκαια της Ελλάδος και δημοσιεύται και απόσπασμά από μια επιστολή ενός άγγλου βουλευτή (Σαμουίλσον) ο οποίος μεταξύ άλλων λέει : *Το θαυμάσιον είναι ότι η ελληνική κυβέρνησις κατώρθωσε να συγκρατήση τους Ελληνας από του να διαβώσι τα μεθόρια. Ελπίζεται ότι η ανοχή των Ελλήνων δεν θα λησμονηθή όταν η τύχη των χριστιανών της Τουρκίας αποφασισθή, ως θ' αποφασισθή υπό της Ευρώπης. Το να απελευθερώσι οι Σλάβοι και να αφεθώσιν οι Έλληνες εις τον έλεον της τουρκικής κακοδιοικησίας τούτο δεν θα ήναι λύσις. Αλλ' η ελληνική κυβέρνησις, ήτις εθερωρήθη υπεύθυνος υπό του λόρδου Δερβυ δια την διατήρησιν της ειρήνης, δικαιούται ν' ακουσθή εν τω ζητήματι. [...] Η ισχυροτέρα της Ελλάδος αξίωσις έγκειται εν τω πολιτικώ αυτής πνεύματι. Ηκούσαμεν πολλά περί των εν Ελλάδι κομματικών αγώνων. Αλλ' ο Έλληνες απάντων των κομμάτων ηνώθησαν εν τη κρισίμω ταύτη της ιστορίας των στιγμή, καταστείλαντες τας μικράς διαφοράς, εσχημάτισαν και υπεστήριξαν υπουργείον, συγκείμενον εκ των καλλιτέρων ανδρών πάσης αποχρεώσεως της πολιτικής γνώμης, ης η μόνη πίστις έγκειται εν τη ασφάλεια του ελληνικού έθνους, εκτός και εντός των ορίων του ελληνικού βασιλείου. Οι Ελληνες πεποίθασιν επί της δικαιοσύνης της Ευρώπης και επί το πεφωτισμένον αυτοσυμφέρον αυτής και ιδίως της Αγγλίας. Διότι η Αγγλία ουδέν έχει συμφέρον εν τη Ανατολή προφανέστερον ή όπως και οι Έλληνες επίσης και μόνον οι Σλαύοι συμμετέσχωσι της διαδοχής του εκπνέοντος τουρκικού κράτους.*
ημερομηνία	θέμα
1-Ιαν-78	*Η ειρήνη θα ήτο ύπνος - θάνατος. Έθνος πεπτωκός άγει ειρήνην* απεφάνθη ο Ροβέρτος Μπυρ. Το έτος 18777 ήτο άρα έτος ζωής, διότι ήτο έτος θανάτου. Και η Τουρκία δεν έδυσεν ακόμη, διότι μάχεται. Θα δύση, οπόταν συνεμολογήση ειρήνην. Η νεωτέρα λογική είναι αυτή, η λογική του σιδήρου, η λογικής της ανάγκης. Όσω περισσότερο θνήσκουν, τόσω περισσότεροι ζώσιν. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στους νεκρούς και τις απώλειες του πολέμου. Αλλά τι πταίει αυτό; Εκληρονόμησε τας αμαρτίας του παρά του 1876 και αυτό παρά του 1875. Η επανάστασις της Ερζεγοβίνης εχρησίμευσεν ως το κινητόν κεφάλαιον της επιχειρήσεως. Η επιχείρησις ευωδώθη, χάρις εις τόσους κεφαλαιούχους αναμιχθέντες εις αυτήν. Εις εν κράτος εξερράγη πυρκαϊά. Οι γείτονες δεν έσπευσαν να την κατασβέσωσιν αλλ' εζήτησαν να την αναφλέξωσι, το αποτέλεσμα υπήρξε γενική πυρκαϊά καθ' όλην την χερσόνησον του Αίμου [...] Αλλά τα ηφαίστεια, φρονεί τάξις τις επιστημόνων, συγκοινωνούσιν υπογείως προς άλληλα. Έκλεισε μεν το εν, αλλά ήνοιξε το άλλο. [...] Όπως δοκιμασθή το σύνταγμα, όπως ποιήση έναρξιν ο νέος θρόνος της δράσεως του, η Τουρκία ώφειλε να καταβάλη πάσαν θυσίαν όπως αποτρέψη τον πόλεμον. Επαναλαμβάνομεν ότι μόνον η επιρροή του πρέσβεως της Αγγλίας και η ματαία της Πύλης ελπίς ότι επί τέλους η δύναμις της Μεγάλης Βρεττανίας θα εξηναγκάζετο να κατέλθη εις τον πόλεμον υπέρ της Τουρκίας, δύνανται να εξηγησωσι την παράφρονα της Πύλης αντίστασιν. Η αντίστασις εκείνης υπήρξεν ίση προς απόπειραν αυτοκτονίας - μη αποτυχούσαν. Τώρα δε συλλέγει τους καρπούς της ένα προς ένα, σμικρόν κατά σμικρόν. Πίνει κατά δόσεις το δηλητήριον, όπερ ιδίας χερσί παρασκεύασεν. [...] Και ήδη τα δύο τρίτα της επικρατείας της υπόκεινται υπό ξένην λόγχην. [...] Και η θα δεχθή ειρήνην, δι΄ης θα μείνη η Τουρκία *μεγάλου ονόματος σκιά* κατά τον Ρωμαίον ποιητήν, ή θα σύρη την αντίστασιν μέχρι των τειχών της Κωνσταντινουπόλεως ίνα διακινδυνεύση τότε και την τελευταίαν σανίδα του εν Ευρώπη θρόνου της.

2-Ιαν-78	Κατάστασις Θεσσαλίας : Ήδη ότε η ελληνική κυβέρνησις πρώτιστον αντικείμενον των σκέψεων και ενεργειών της έχει τας υποδούλους ελληνικάς επαρχίας επανάγκες κρίνομεν να εκθέσωμεν σκέψεις τινάς μετά πληροφοριών επί των πραγμάτων στηριζομένας, τας οποίας μόνον εν ταις επαρχίαις διαμείνας και αντιληφθείς ιδίας αισθήσεις των γενομένων δύναται να πορισθή.
3-Ιαν-78	Μεταφέρονται απόψεις του ανταποκριτή των *Καιρών* από Αθήνα, ο οποίος εκθειάζει την στάση ουδετερότητας και αναμονής που κράτησε που κράτησε η προηγούμενη κυβέρνηση και του οποίου οι απόψεις θεωρούνται απαισιόδοξες καθώς λέει πως : και μετ' επιτυχή ακόμη πόλεμον ουδένα θα λάβη η Ελλάς άνευ της συναινέσεως της Ευρώπης και καταλήγει πως οι συμπαθούντες προς αυτούς θέλουσι αλγήσει εάν τους ιδώσι διατρέχοντας μέγαν κίνδυνον του να απωλέσωσι τα πάντα, περιερχομένους και πάλιν εις την αυτήν θέσιν εις ην ότε ήσαν υπό τους Τούρκους μόνον και μόνον όπως επιτυχώσιν χωρών τινών, τας οποίας εάν ώσι προωρισμένοι να τας απολαύσωσι ποτέ, εισί σχεσόν βέβαιοι ότι θα τας απωλαύσωσι χωρίς να χύσωσιν ουδεμίαν σταγόνα αίματος.
5-Ιαν-78	Τηλεγράφημα εκ Λονδίνου από 20/10 ιανουαρίου, υπό των τεργεσταίων εφημερίδων δημοσιευόμενον, αγγέλει ότι η ελληνική κυβέρνησις ενήνυσεν εις την αγγλικήν ότι ένεκα της προελάσεως των Ρώσων είναι ηναγκασμένη να προστατεύση τα εν Μακεδονία, Ηπείρω και Θεσσαλία απειλούμενα ελληνικά συμφέροντα.
11-Ιαν-78	Είναι Ελλάς και η Μακεδονία ; (Α' μέρος) - Η Ελλάς άλλοτε υπέρ της εαυτής ελευθερίας αγωνιζομένη, διεξεδίκει και την ελευθερίαν των άλλων λαών της Ανατολής, και ο κόσμος όλος δικαίως ήλπισεν ότι η ευγενής φυλή, ήτις μεθ' όλων των ενδόξων αναμνήσεων του παρελθόντος αυτής, πλήρης ελπίδων παρήρχετο πάλιν εις τον στάδιον του ανθρωπίνου πολιτισμού, έμμελεν αυθίς να εξαπλώση το αθάνατον πνευματικόν αυτής κράτος επί πάσης της Ανατολής [...] Η δούλη και μικρά Ελλάς, ασθενής και αιμασσούσα υπό τους όνυχας του αιμοχαρούς θηρίου, δεν εταπείνον ουδ' επί στιγήν το υπερήφανον φρόνημά της, ήλπιζεν εις την εαυτής σωτηρίαν και δεν ετρόμαξε να ανακηρύξη τ' απαράγραπτα και θεία δικαιώματα της εθνικής αυτής ελευθερίας, μήτε τον ισχυρόν και άγριον αυτής τύραννον πτοηθείσα μήτε προς της συνησπισμένης τότε Ευρώπης τα δεσποτικά δόγματα αποδείλιασεν. Αφού εκθειάζονται οι πρόγονοι χάρη στις πράξεις των οποίων η Ελλάδα απευλευρώθηκε, συνεχίζει Υπουργούς εκείνοι δεν έιχον διευθύνοντας την πολιτείαν των, στρατηλάτας και ναυάρχουν δεν είχον...Και όμως εκείνοι εις τα τέκνα των παρέδωκαν πατρίδα ελευθέραν, κατέλιπν δόξαν άφθαρτον, εθεμελίωσαν το οικοδόμημα του μεγαλείου της πατρίδος των. *Ήτο Ελλά τότε και η Μακεδονία; Ω! ¨Ητο ναι, ας μη το λησμονώμεν, ήτος και εχορήγησε και αυτή βαρ΄θν το φόρον του αίματος εις την απαιτήσασαν τούτον παρά των τέκνων της μητέρα. Ήτο Ελλάς και αυτή, και αν υπάρχει σήμερον ελευθέρα μια ελληνική γη, χρωστείται τούτο και εις τους πολέμαρχους του Ολύμπου, εις τους ήρως της Ηπείρου, και εις τα θύματα τα αθρόα της Χαλκιδικής, ως χρεωστείται εις τας χιλιάδας των θυμάτων της Χίου, των Ψαρών, των Κυδωνιών, της Κωνσταντινουπόλεως.[...] Το αίμα των χιλιάδων θυμάτων, άτινα επί του τόπου εκείνου της φρίκης και του τρόμου κείνται, θα βαρύνει επί της κεφαλής ημών και η κατάρα των θα πέση εφ' ημάς και επί τα τέκνα ημών, αν λησμονήσωμεν την εκδίκηση την χρεωστούμεν δι' αυτά. Τούτο είναι η απαίτησις της εθνικής ημών τιμής ήτις σήμερον κατήντησεν εξουθένημα πάντων των λαών. Τούτο είναι και το αληθώς νοούμενον συμφέρον του μικροσκοπικού ελληνικού κράτους, εις το οποίον ελληνισμός περιοσιζόμενος δεν αποβαίνει βεβαίως ο ελληνισμός, όστις

	ήθελε λάβει την πρωτεύουσαν θέσιν μεταξύ των λαών της Ανατολής, υλικών ευημερών και τιν εις την πνευματικήν αυτού υπεροχήν σεβασμόντων άλλων ελκύων. Η Ελλάς δεν πρέπει ούτε μέχρι του Ολύμπου να περιορίζηται. Εκεί επάνω επί μεγάλης χώρας και ευδαίμονος πολύς ακόμη ελληνικός λαός κατοικεί, όστις παντάπασι δεν εύχεται να περικλεισθή εις το μέλλον ευτυχές βουλγαρικόν κράτος. Εκέι επάνω είναι το μέγα στάδιον του ελληνισμού, εις ο πρέπει αφεύκτως να φανώμεν νικηταί, αν δεν θέκωμεν να απολέσωμεν το μέγιστον των συμφερόντων ημών. Δεν δυνάμεθα να μην φωνάξωμεν δι' όλης ημών της δυνάμεως: Ας σπεύσωμεν δι' ονομα του Θεού εις την Μακεδονίαν! Είναι Ελλάς και η Μακεδονία! *Τετρακόσιαι έως πεντακόσιαι χιλιάδες Ελλήνων εν Μακεδονία προσκαλούσιν ημάς να διεκδικήσωμεν ΕΚΕΙ τα ύψιστα των νύν απειλουμένων ημών συμφερόντων. Εις την κρισιμωτάτην ταύτην ώραν ΕΚΕι πάντες πρέπει να προσηλώσωμεν τα βλέμματα. Το άρθρο είναι υπογεγραμμένο από τον "Σ"*
14-Ιαν-78	Περί Ελλάδος οι *Καιροί* του Λονδίνου δημοσιεύουσι το επόμενον της Βιέννης τηλεγράφημα : *Καθά προσεδοκάτο, η ταχεία ανέλιξις των γεγονότων εν τω θεάτρω του πολέμου απέδρασε και επί της Ελλάδος και αλλαχού και εγέννησε την πεποίθησιν ότι είναι καιρός να δώσωσι σημεία ζωής, εάν πρόκειται αι αξιώσεις των Ελλήνων να ληφθώσιν υπ' όψιν κατά την επικείμενην λύσιν του ζητήματος. [...] Αληθώς, εάν λάβη χώραν γενικός ανασχηματισμός της ευρωπαϊκής Τουρκίας, η εμφάνισις ελληνικού ζητήματος θα χρησιμεύση μάλλον προς απλοποίησιν ή προς δυσκολίαν της επιλύσεως. Βεβαίως ένιαι των δυνάμεων μέχρι τούδε τείνουσιν εις τον περιοσισμόν των ορίων της πολιτικής ταύτης αναγεννήσεως, οι δ' Έλληνες δια τούτο λαμβάνουσι θερικήν τινά διαβεβαίωσιν ότι το ελληνικόν πρόβλημα επί τέλους θέλει συμπεριληωφθή. Επί τέλους και αυτοί κατάληξαν εις το συμπερασμα ότι η ασφαλεστέρα οδός του να λησμονηθώσιν είναι το να εμφανισθώσι και αυτοί επί της σκηνής και υπομνήσωσιν την Ευρώπην την ύπαρξην επίσης ελληνικού ζητήματος*.
14-Ιαν-78	Είναι Ελλάς και η Μακεδονία ; (Β' Μέρος) : Γίνεται αναφορά στα γεωγραφικά όρια της Μακεδονίας και στις φυσικές της ομορφιές. Εν τούτοις εν εκείνη ακριβώς τη σπουδαιοτάτη της Ελλάδος χώρα πρόκειται να επιλυθή το μέγιστον αυτής ζήτημα, το της επικρατήσεως του ελληνισμού ή του σλαβισμού εν τη χερσονήσω του Αίμου, και δια της απωλείας ή της κτήσεως αυτής υφ' υμών να ορισθή εν τη κρισιμωτάτη ταύτη ώρα ή μέλλουσα θέσις εκατέρων των φυλών του των εν τη Ανατολή. Κερδίζουσιν οι Σλάβοι την Μακεδονίαν, καθιστώσι πρωτεύουσαν του κράτους αυτών οι Βούλγαροι την Φιλιππούπολιν, ως πράγματι ζητούσιν αυτήν, και λιμένα εν τη Μεσογείω λαμβάνουσι την Θεσσαλονίκην, όπου πράγματι εστραμμένα έχουσι τα βλέμματα των, η Ελλάς βεβαίως περιέρχεται εις θέσιν, ης τα επακόλουθα ακριβώς ίσως ουδέ να φαντασθώμεν από τούδε δυνάμεθα. Αποκτώμεν οι Έλληνες την Μακεδονίαν, εξαπλούμεν το κράτος ημών μέχρι Ροδόπης τουλάχιστον προς ανατολάς, καθιστώμεν την Θεσσαλονίκην λιμένα ελληνικόν, μεγάλην εμπορικήν αποθήκην μεταξύ της μέσης Ευρώπης και της Μεσογείου, οδόν από της Βιέννης εις την Ανατολήν, εγκαθιστώμεν το κράτος ημών ισχυρόν κατά τας ακτάς της Μεσογείου και αντιτάσομεν προς το άνωθεν κατερχόμενον μέγα ρεύμα του σλαβισμού δύναμιν κρατεράν και ακατανίκητον. Ας εξετάσωμεν λοιπόν λεπτομερέστερον την θέσιν ημών εν Μακεδονία απέναντι του σλαβικού κόσμου, εξ ης η μέλλουσα ημών θέσις, ως έθνους και όχι μικρόν στάδιον εν τω πολιτισμώ κεκλημένου να ενεργήση, τοσούτον εξηρτήται. Ο φυσιογραφικός ορισμός της Μακεδονίας, ον ανωτέρω περί αυτής εδώκαμεν, δεν συμπίπτει παντάπασι δυστυχώς μετά του εθνογραφικού ορισμού αυτής ως χώρας ελληνικής. Αν τη όντι πάσα η μεγάλη ορεινή στεφάνη των μακεδονικών ορίων δεν περιέκλειαν η άκρατον μόνον ελληνισμόν ουδείς βεβαίως θα είχε την αξίωσιν ότι δικαιούται να διαμφισβητήση την κατοχήν αυτής προς ημάς. Αλλά το πράγμα δυστυχώς δεν έχει ούτω. Αληθώς εντεύθεν της βορείου σειράς των όρεων Σκάρδου και Ορβήλου, συνεχών των Αϊμω, άτινα τα προς βορράν όρια αυτής

	αποτελούσιν, εξαπλούσαι εν ικανώς πλατεία τινί ζώνη πολύς λαός βουλγαρικός, επί της υπάρξεως του οποίου στηρίζιουσι τας περί κατοχής της Μακεδονίας απαιτήσεις αυτών οι Σλάβοι. Που κείται πράγματι η αλήθεια και μέχρι τίνος σημείου αληθώς εκτείνονται προς βορράν του ελληνισμού τα όρια; Κατά πάντας τους ιστορικούς λόγουςο φυσιογραφικός της Μακεδονίας ορισμός συμπίπτει ακριβώς μετά του εθνογραφικού αυτής ως χώρας καθαρώς ελληνικής. Από των χρόνων του Φιλίππου και Αλεξάνδρου η χώρα εκείνη η ή το πατροπαράδοτος ελληνική η υπό συγγενών τοις Έλλησι φυλών κατοικουμένη εξηλληνίσθη καθ' ολοκληρίαν τάχιτα και συναπτελέσθη πάσα καθαρώς ελληνική [...] έκτοτε όμως από των πρώτων δηλαδή του μεσαίωνος εκατονταετηρίδων, αι αλλεπάλληλαι των εκ βορρά κατερχομένων βαρβάρων εισβολαί και δηλώσεις των χωρών ηραίωσαν βεβαίως τοσούτον τον βορειότατον εκείνον ελληνισμός ή εκράτησεν αυτόν τοσούτον δυστυχή και ανυπεράσπιστον ώστε εύκολως ηδυνήθη εκεί να υπερισχύση ο άγριος τότε βουλγαρισμόν και να καταπνίξη τον ευαριθμότερον ελληνισμόν. [...] Η γραμμή αυτή της ημετέρας υποχωρήσεως θα τεθή περί το μέσον της Μακεδονίας, εκεί όπου και εν τη συνδιασκέψη της Κωνσταντινουπόλεως μετά τας γενομένας υπό των Ρώσων παραχωρήσεις ετέθη το μεσημβρινόν όριον του βουλγαρικού κράτους. Η γραμμή αυτή άρχεται από της Οχρίδος περίπου και κατ' ευθείαν προς ανατολάς διηκούσα φθάνει μέχρι της Ροδόπης, περιλαμβάνουσα εν τη μέση και ανατολική Μακεδονία της επαρχίας Στρωμνίτσης, Μελενίκου και Νεβροκόπου. [...] Εις εκείνα λοιπόν τα όρια καλούσιν ημάς πάντα τα συμφέροντα ημών ίνα διεκδικήσωμεν αυτά, αν γίνη ανάγκη. Η ελάχιστη και εξ εκείνων υποχώρησις συνεπάγεται τοιαύτην των Σλαύων εν τοις βορείοις ημών μεθορίοις υπεροχήν και τοιαύτην επί των ακτών του Αιγαίου επικράτησιν αυτών, ώστε οτιδήποτε δεινόν και αν φαντασθώμεν επελευσόμενον ημίν εκ ταύτης ουδαμώς θα είναι τούτο υπερβολικόν. Αν κρατήσωμεν τουναντίον ρωμαλέως την γραμμήν εκείνην της υπερασπίσεως, εξασφαλίζομεν δια παντός ακλόνητον θέσιν εν Ανατολή και αφίνομεν ανοικτήν την οδόν προς διεκδίκησιν των δικαιωμάτων ημών πανταχού, όπου υπάρχουσι ταύτα, εν τω μελλόντι. Από της στιγμής, καθ' ην εξασφαλίσωμεν τα όρια ημών εκείνα εν Μακεδονία, δυνάμεθα πραγματικώς να είμεθα δύναμις σεβαστή εν Ανατολή και περί ενός μεγάλου μέλλοντος του ελληνισμού εν αυτή παντάπασιν απέλπιδες να μη είμεθα. (υπογεραμμένο από τον "Σ")
15-Ιαν-78	Η αγανάκτησις μετά μίαν συμφοράν είναι το σύνηθες αίσθημα του ανθρώπου και της κοινωνίας. Αλλ' η αγανάκτησις πρέπει να οδηγήται υπό της αληθείας, διότι άλλως εκτρέπεται εις παραλογισμούς, εξευτελίζοντας τον τόπον. Εάν σήμερον η Ελλάς ήθελεν έχει κεκηρυγμένον τον πόλεμον, ως εξώθουν αυτήν κατά το τελευταίον δεκαπενθήμερον, ηθέλαμεν υπάρξει μάρτυρες έτερου αισθήματος αγανακτήσεως, κατά του οποίου ουδείς θα εδύνατο ν' αντιτάξη δικαιολογίαν προς υπεράσπισιν της κυβερνήσεως ήτις ήθελε τον κηρύξει. Η Ελλάς ήθελεν ευρεθή αντιμέτωπος προς την Τουρκίαν, έχουσαν όλην την ελευθερίαν ν' αντιτάξη όλας τας κατά ξηράν και θάλασσαν δυνάμεις αυτής. Απέναντι δε τοιαύτης συμφοράς, τι εδύνατο να προτείνη προς υπεράσπισιν της η κυβέρνησις, ήτις δια της αφροσύνης αυτής ώθησε την Ελλάδα εις τοιούτους κινδύνους και καταστροφάς; [...] Ίσως υποθέση τις ότι η κυβέρνησις εζήτησε μεγάλα πράγματα και απέτυχεν ή βαρυτίμους διαβεβαιώσεις και δεν κατόρθωσε δια τούτο να τας λάβη. Ναι τωόντι, η κυβέρνησις εζήτησε τα σπουδαία, αλλ' απέτυχεν. Εζήτησε να συμμαχήση και απεκρούσθη. [...] Η κυβέρνησις εσυλλογίσθη ότι εάν επέλθη ανακωχή και ειρήνη, η Ελλάς θέλει επισύρει καθ' εαυτής όλας τας τουρκικάς δυνάμεις και δια τούτο εζήτησε την υπόσχεσιν ότι θέλει και αυτή εν περιπτώσει ανακωχής και ειρήνης συμπεριληφθή. Αλλα΄και η αξίωσις αύτη έπεσεν. [...] Διατί δεν συλλογίζεσθε τας συμφοράς από των οποίων έσωσε τον τόπον η κυβέρνησις, αλλά καταφέρεσθε αναισθήτως δια συμφοράς αίτινες επήλθον άνευ της θελήσεως της; Την κατακρίνετε διίτι δεν σας ωδήγησεν εις τα Τέμπη, ενώ έπρεπε να ευγνωμονήτε διότι δεν το έπραξε. Πρέπει να ενθυμήθητε εις οποίαν θέσιν θα ήτο η πατρίς σας σήμερον αν έρημος συμμάχων ήθελε χρησιμεύσει μόνον εις τους σκοπούς των άλλων και επήρχετο η ειρήνη! Η Ελλάς ήθελε χρησιμεύσει δια την απότισιν της τουρκικής αποζημιώσεως και ήθελεν εξ ολοκλήρου καταστραφή. Πόθεν έμελλε να λάβη βοήθειαν; Η Ευρώπη ήτο ενάντια. Η Ρωσία δεν εδέχθη ούτε καν να την συμπεριλάβη εις την ανακωχήν και την ειρήνην. Τι θα εγίνετος Εις τι θα

	εχρησίμευον οι άδικοι σας ενθουσιασμοί, τους οποίους με τόσην δεξιότητα ανεπτύξατε εις τας χθεσινάς διαδηλώσεις, αίτινες κατήσχυναν τον τόπον; [...] Είνε δε και ασυγχώρητος ο εγωισμός σας, να αντιποιήσθε σεις το αίσθημα της φιλοπατρίας και την ικανότητα ν' αναστήσετε την Μεγάλην Ελλάδα, οίτινες εγίνατε γνωστοί μόνον κατά την ημέραν καθ' ην εξέλιπον οι κίνδυνοι.
15-Ιαν-78	Παρέστημεν χθες μάρτυρες κινήματος όπερ υπό το πρόσχημα διαμαρτυρήσεως της κοινής γνώμης έκρυπτε βαθείας συνωμοτικάς και ανατρεπτικάς τάσεις […] Οι πολίται βεβαίως πρέπει να ανησυχώσιν όταν βλέπωσι μεγάλα συμφέροντα διακικνυεύοντα αλλά την υπεράσπισιν των συμφερόντων αυτών δεν πρέπει να την εμπιστεύωνται εις τους ανθρώπους των τριόδων και όταν τους βλέπωσι ζητούντας να ταράξωσι την κοινωνίαν, ενώ αυτή ησυχάζει, οφείλουν αντί να αδιαφορούν, να αναλαμβάνουν αυτοί την υπεράσπισιν της εξευτελιζομένης πολιτείας. Χθες τους παρηκολούθουν ως θεαταί. Εγνώριζον που ηδύνατο να τους παρασύρωσι; Τους άφησαν να εξασκήσουν την λύσσαν των επί της κοινωνίας προβαλλομενοι ως όργανον αυτήν ταύτην την κοινωνίαν. (σχετικά με μια διαδήλωση κατά των βουλευτών)
16-Ιαν-78	Εκ πρώτης όψεως φαίνεται εύλογον το παράπονον της κοινωνίας ότι η κυβέρνησις άφηκεν αυτήν εις άγνοιαν περί της καταστάσεως των πραγμάτων και υπέθαλψεν ούτω την πλάνην αυτής. Αλλ' όταν τις εξετάση το πράγμα μετ' επιστασίας, βλέπει ότι η σιωπή της κυβερνήσεως ήτο αναπόφευκτος. Η κυβέρνησις δεν εδύνατο ν' ανακοινώση τας εξωτερικάς διαπραγματεύσεις, διότι αποκαλύπτουσα ούτω την αδυναμίαν των ημετέρων πραγμάτων εκμηδένιζεν όλων την ημετέραν ενέργειαν. Διατί δε ν αμάθη ο ξένος κόσμος οποίαι εισίν αι σχέσεις ημών προς ταύτην ή εκείνην την δύναμιν; Διατί δεν να το γνωρίζωσιν οι εχθροί μας, και κατά τι ήθελεν ωφελήσει εάν το εμανθάναμεν ο τόπος; [...] Ο λόγοι ούτοι αρκούν να πείσωσιν έκαστον περί της δικαιολογημένης στάσης της κυβερνήσεως [...] εις παρόμοιας περιστάσεις μόνη εγγύησις υπάρχει η προς την κυβέρνησιν υπόληψις του τόπου. [...] Αλλά τις ποτέ Έλλην έδωκεν αυτήν την εντολήν εις την κυβέρνησιν; Τις ποτε είπε προς αυτήν κήρυξον τον πόλεμον και σε απαλλάσττω της ευθύνης δια τας συνεπείας; Και αν όμως τοιαύτη εντολή ήθελε να δοθή, η κυβέρνησις εκείνη, εάν ήτο αξία του αξιώματος της ώφειλε να σταματήση ενώπιον των δυσχερειών και των κινδύνων. [...] Ο ελληνικό λαός έχει το μέγα προτέρημα της εμβρίθειας και δεν ομοιάζει άλλους, ακαίρως ενθουσιώντας και ακρίτως. Ει και δεν εγνώριζε δε τας διπλωματικάς σχέσεις της κυβερνήσεως του, έβλεπεν όμως ότι η διεθνής κατάστασις της Ευρώπης ήτο ύποπτος και ενθουσιασμόν ουδόλως ενθαρρυντική. [...] Τι τάχα επήλθεν, όπερ εδύνατο ευλόγως να διεγείρη το αίσθημα της μετανοίας του ελληνικού έθνους ως μη ορμήσαντος προ καιρού εις ενθουσιώδη πόλεμον; Αι τελευταίαι νίκαι των Ρώσων; αλλ' αυταί ανέκαθεν εσκόπουν ως εκ των υστέρων τουλάχιστον απεδείχθη, ότι ήσαν δι' εαυτήν και ουδόλως δια τον ελληνισμόν. [...] Στενοχωρούμεθα διότι οι Σλάβοι ωφελήθησαν, ενώ ο ελληνισμός ουδέν απήλαυσεν, αλλά πταίει τάχα δια τούτο η κυβέρνησις; Διατί εκέρδησαν οι ειρημένοι λαοί; διότι είχον ισχυρόν προστάτην και συναγωνιστήν και σύμμαχον την Ρωσσίαν ενώ ημείς ουδένα. [...] Είχε δε η Ελλάς και άλλην αδυναμίαν, τους Αλβανούς. Ο λαός ούτος, πλήν του θρησκευτικού φανατισμού, απομακρύνετο αφ' ημών και δια των υπερβολικών αυτού αξιώσεων τας οποίας μανθάνον ήδη το

	έθνος θέλει βεβαίως εκπλαγή, εζήτη ν' αποτελέση χωριστήν εθνικότητα και ηγεμονίαν, συμπεριλαμβάνουσαν την Ήπειρον και μέρος της Θεσσαλίας!
16-Ιαν-78	Το στασιαστικόν κίνημα του σαββάτου, διότι η διαδήλωσις ήτο υποκεκρυμμένη στάσις - εξηκολούθησε δυστυχώς και χθες. Η κυβέρνησις από πρωίας είχε λάβει σύντομα μέτρα όπως εμποδίση πάσαν επανάληψιν παραφορών, οίαι υπήρξαν αι χθεσιναί. […] Οι πλείστοι των πολιτών εταλάνισαν χθες τας μωρίας και τα μανιώδη κινήματα του σαββάτου, δεν έβλεπον αφορμάς κρίσεως εσωτερικής, διότι η εθνική συμφορά ήτο προιόν ευρωπαϊκής και αν θέλητε ακόμη προιόν των ανεξαρτήτν πολιτικών τάσεων, ας η Ελλάς από της συστάσεως αυτής εξεδήλωσεν απέναντι όλης της Ευρώπης. Το εσπέραν η ησυχία επανήλθε πλήρης...
19-Ιαν-78	Κατά την συνεδρίασιν της 9/21 Ιανουαρίου εγένετο εν τη αγγλική βουλή των Κοινοτήτων πολύς λόγος περί Ελλάδος. Ο Φόρστερ εξέφρασε την λύπην του επί τη μη καταθέσει των εγγράφων των διαμειφθέντων μεταξύ της αγγλικής και της ελληνικής κυβερνήσεως, *"αναγνούς επιμελώς τας εφημερίδας, εν ελλείψει επισήμων εγγράφων, εσχημάτισα την πεποίθησιν ότι οι Έλληνες, η τουλάχιστον κόμματα τινά εν Ελλάδι, εξαφθέντα υπό των συμβάντων, επιθυμούσι να επωφεληθώσιν του ρωσοτουρκικού πολέμου, όπως διεκδικήσωσι τα ίδια εαυτών δίκαια. Ρέπω δε να πιστεύσω ότι τους Έλληνες αναχαιτίζει η επιρροή της ημετέρας κυβερνήσεως. Το κοινοβούλιο δεν δύνατι να αποκρύχη ότι εάν οι Έλληνες επολιτεύοντο αλλιώς, η θέσις των θα ήτον σήμερον διάφορος και θα είχον μείζονας πιθανότητας να επιτύχωσιν ότι νομίζουσιν οφειλόμενον αυτοίς. Εάν λοιπόν η επιρροή της ημετέρας κυβερνήσεως απέτρεψε τους Έλληνας από διαβημάτων άλλης φύσεως φρονώ ότι η χώρα ανέλαβε τινάς υποχρεώσεις απέναντι της Ελλάδος."*
21-Ιαν-78	Δημοσιεύομεν ενταύθα το περ΄Ελλάδος άρθρον των *Ημερησίων Νέων* του Λονδίνου, πύ πέντε γραμμών περίληψιν εκόμισαν ημίν αι συνάδελφοι της Τεργέστης : "Δημοσιεύομεν σήμερον σπουδαίον έγγραφον όπερ δυνάμεθα να είπωσμεν ότι άπλετον διαχέει φως επί της πορείας της αγγλικής διπλωματίας απέναντι της Ελλάδος κατά τους τελευταίους ολίγους μήνας [...] Γενικόν επικρατεί το αίσθημα ότι η κατάστασις των ελληνικών επαρχιών της Τουρκίας έχει ιδιάζουσας τίτλους εις την συμπαθή προσοχήν των μεγάλων δυνάμεων. [...] Θα γίνη κατάδηλον ότι η Αγγλία έπραξεν παν ότι ηδύνατο όπως εμποδίση τας εν λόγω επαρχίας ίνα λάβωσι συνδρομήν τινά εξ Ελλάδος. Προς τον σκοπόν τούτον ελευθέρως και κατεπειγόντως ετέθησαν εις ενέργειαν προσωπικαί επιρροαί λίαν ισχυρού και ευνοήτο χαρακτήρος. Μένει ήδη να ίδωμεν εάν η αγγλική κυβέρνησις απαθώς εγκατέλιπε την Ελλάδα εις την τύχην αυτής.

23-Ιαν-78	Ο εν Λονδίνω επιτετραμμένος της Ελλάδος κ. Γεννάδιος απέστειλεν χθες την πρωίαν τηλεγράφημα εις την κυβέρνησιν, όπερ εμάθομεν διαλαμβάνει ότι ανέγνωσε το τηλεγράφημα της ελληνικής κυβερνήσεως εις τον λόρδο Δέρβυ, όστις τω απήντησεν ότι πριν η συνεννοηθή μετά των συναδέλφων του δεν δύναται να τω απαντήση. Νομίζει όμως, προσέθηκεν ότι το διάβημα της ελληνικής κυβερνήσεως είναι κήρυξις πολέμου κατά της Τουρκίας. Εν τη επακολουθησάση ομιλία ο λόρδος Δέρβυ ωμολόγησεν ότι η ελληνική κυβέρνηδις έδειξε μέχρι τούδε μετριοπάθειαν. Ότι αυτός ως Άγγλος είναι υπέρ του ελληνικού στοιχείου όπως και το αγγλικόν έθνος και ότι το συμφέρον της Αγγλίας ταυτίζεται με το συμφέροντ ου ελληνισμού απέναντι του πανσλαβισμού. Εν τέλει τω ανεκοίνωσεν ότι η ανακωχή μεταξύ Ρωσίας και Τουρκάς υπεγράφη.
24-Ιαν-78	Παραθέτονται οι όροι της ρωσοτουρκικής συνθήκης και σχολιάζεται πως ουδείς υπάρχει όρος παραχωρήσεως τινός εις την Ελλάδα
27-Ιαν-78	Σχολιασμός από την αγγλική βουλή των όρων της ειρήνης αλλά και της έκτασης του βουλγαρικού κράτους : *Καλοί ή κακοί οι όροι ούτοι, είναι αρκετά ριζικοί (σχόλιο εφημερίδας "Άκουσον! Άκουσον!") Όσον αφορά εις τον πρώτον των όρων τούτων, τον περί Βουλγαρίας, δεν πρέπει να παρορώμεν την δεδομένην έκτασιν εις την έκφρασιν η Βουλγαρία. Πρόκειται περί Βουλγαρίας εντός των ορίων της βουλγαρικής εθνικότητος, τουτέστι υπερβαινούσης μέχρι των παραλίων του Αιγαίου, και τοι, κατά τον κ. Λαγυάρδον, δεν περιλαμβάνει τους λιμένας της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας. Αρκεί να ρίψει τις βλέμμα επί του χάρτου, ίνα ίδη, ότι τοιουτοτρόπως περικλείεται άπαν το κέντρο της ευρωπαϊκής Τουρκίας. Κατά ταύτα η Βουλγαρία θα επεξετείνετο ουχί μόνον μέχρι του Αίμου έως του Αιγαίου και του λιμένος της Θεσσαλονίκης. Δεν επικρίνω τους όρους τούτους, ερωτώ απλώς την βουλήν, αν δεν ευρίσκη αυτούς λίαν σοβαρούς και δυνάμενους να προκαλέσωσι σπουδαίας σκέψεις."*
31-Ιαν-78	Τα *Ημερήσια Νέα* του Λονδίνου εν τω φύλλω αυτών της 4ης Φεβρουασρίου δημοσιεύουσιν άρθρον φιλελληνικόν, εξ ου αποσπώμεν το πλείσον μέρος "*Χάρις εις τα σφάλματα της κυβερνήσεως ημών παρεδώσαμεν τας βορείους και σλαβικάς επαρχίας της Τουρκίας εις την επιρροήν της Ρωσίας. Τα αυτά θα πράξωμεν τώρα απέναντι των νοτίων επαρχιών; Πρέπει να είπωμεν εις την Θεσσαλίαν και την Ήπειρον ότι εν τη Ρωσία έγκειται το μόνον αυτών καταφύγιον εκ του Τούρκου; Δεον να καταντήση η ελληνική μοναρχία πολιτικόν και εκκλησιαστικόν εξάρτημα της Πετρουπόλεως και Μόσχας; [...] Η Ελλάς αποβαίνει ανατολικόν ζήτημα, καθ' ην στιγμήν η Βουλγαρία παύει του είναι τοιούτον, η δε τύχη του ελληνικού λαού εν τς ταις επαρχίαας και τω βασιλείω είναι κρισιμωτέρα της των Σλαβων [...] Αλλ' η υποταγή της Ελλάδος εις την Ρωσίαν και η υπεροχή της σλαβικής επί της ελληνικής επιρροής εν Ανατολή, θ' απέβαινε θετικωτάτη συμφορά, υπό τε την έποψιν του αισθήματος και του εγωισμού, του κοσμοπολιτισμού και των αγγλικών συμφερόντων.*
1-Φεβ-78	Οι *Καιροί* του Λονδίνου ιδού τι γράφουσι περί του τελευταίου κινήματος της Ελλάδος: *Η ενέργεια της Ελλάδος είναι σοβαρωτέρα και μάλλον περίπλοκος. Απέστειλεν δεκασχιλίους στρατιώτας εις Θεσσαλίαν και προέβη ούτως εις πράξιν πολεμικήν. Αλλ' αντί να χαρακτήρίση ούτω το πράγμα, η κυβέρνησις προσήγαγε λόγους αποδεικνύοντας ότι οι Έλληνες εισίν άξιοι της φήμης αυτών ως επιτηδείων.*

1-Φεβ-78	Μια εκ των σπουδαιοτέρων ιταλικών εφημερίδων η *Γνώμη της Ρώμης,* γράφει το εξής περί Ελλάδος; *Η εν Αθήναις Εφημερίς των Συζητήσεων όργανον του κ. Δεληγεώργη εεδημοσίευσε κατ' αυτάς άθρον διαφωτίζον τη κατά τας κρισίμους ταύτας περιστάσεις πολιτικήν της ελληνικής κυβερνήσεως και αποκεικνύον το καθ' ημάς ανεπίδεκτον αμφισβητήσεως γεγονός, ότι η Ρωσία, επιχειρήσασα τον ενεστώτα πόλεμον, ουδαμώς απέβλεψε προς απελευθέρωσιν των εν τη Ανατολή χριστιανών εκείνων όσοι δεν ανήκουσιν εις την σλαβικήν εθνότητα. Κατά την ΕτΣ η Ελλάς απέσχε του κατά της Τουρκίας πολέμου διότι δεν ηδύνατο μόνη να διεξαγάγη αυτόν τελεσφόρως. [...] Το άρθρον της ΕτΣ ενεποίησεν εν Αθήναις βαθείαν αίσθησιν. Είναι πιθανόν ότι την αυτήν εντύπωσιν θα εμποιήση και εις τους διπλωματικούς κύκλους της Ευρώπης.*
2-Φεβ-78	Η *Παλιγγενεσία* μας αναγκάζει να ομιλήσωμεν εκτενέστερον περί των δημοσίων πραγμάτων. Ελυπήθη η συνάδελφος αναγνούσα εις το χθεσινόν ημών φύλλον ότι η Ευρώπη είχεν υποσχεθή εις την οικουμενικήν κυβέρνησιν τα *υπερασπισθή τα δίκαια της Ελλάδος.* Μας ελέγχει δε διότι τοιαύτα λέγοντες αφαιρούμεν από της σημερινής κυβερνήσεως τον στέφανον επί των ημερών της οποίας *σπουδαία περί Ελλάδος συζήτησις εγένετο και υποσχέσεις επισήμως εδόθησαν μόνον, αφού ο ελληνικός στρατός εισήλασεν εις θεσσαλίαν.* [...] Εάν ήδη από των τότε συμβάντων μεσταστρέψωμεν την προσοχήν μας επί τω διαβεβαιώσεων ούτινας παρηκολούθησαν την εκστρατείαν της Θεσσαλίας, αι εντυπώσεις είνε θλιβεραί. Η Αγγλία δεν ηρνήθη νυν ότι και επί της προκατόχου κυβερνήσεως είχεν υποσχεθή, άπασα δεν η Ευρώπη είπεν ημίν *περιττή η εκστρατεία σας προς προστασίαν των χριστιανών, διότι τους προστάτες έχων".* [...] τοιαύτη συμπεριφορά δεν φοβίζει τον εχθρόν, ουδέ εμπνέει ενθουσιασμόν εις κανένα. Κινεί τον οίκτον και αφανίζει τας ελπίδας. Δια τούτο αποτέλεσμα της σπουδαίας σκέψεως της Ευρώπης υπήρξεν απλώς και μόνον να δαπανηθή τοκλέος της Ελλάδος προς αζήμιον επανόρθωσιν ενός μεστού αφροσύνης και κινδύνων πραξικοπήματος, αδικήσαντος την Ελλαδα εν ονόματι της οποίας διεπράχθη και τον φιλότιμον στρατόν αυτ΄ζη δι' ου το πρωτοφανες αυτό έργον ετελέσθη,
3-Φεβ-78	Απόψεις ξένων εφημερίδων για εισβολή ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία
4-Φεβ-78	Απόψεις ξένων εφημερίδων για εισβολή ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία των οποίων τα σχόλια είναι αρνητικά για αυτή την ενέργεια
9-Φεβ-78	Η *Εφημερίς* κατασχεθείσα υπό του πνεύματος της φιλοπατρίας, ουδεμίας ευκαιρίας επελάθετο όπως εν τω πνεύματι τούτω μορφώση το εθνικόν φρόνημα και διδάξη τους πολιτικούς της Ελλάδος Ανδράσσυ τα καθήκοντα άτινα ώφειλον να εκτελέσωσι προς όφελος του ελληνισμού και υποστήριξιν των δικαίων αυτού αξιώσεων, διαχειριζομένη όμως και το ζήτημα τούτο μετά της αυτής σπουδαιότητας, μεθ' ης διαχειρίζεται τα περί *καλικάντζαρων* του νέου έτους, δεν ώκνησε να υβρίση πολλάκις και προπαλακίση ενίους των παρ' ημίν πολιτικών ανδρών ως αμβλυωπούντας και προδίδοντας τα ελληνικά συμφέροντα, πολλάκις δε θέλουσα να μυκτηρίση την πολιτικήν της προ τινών ετών εγκαινιασθείσαν εν Ελλάδι προς παραλυσίαν της σλαυικής απληστίας εχαρακτήρισε τον μεν πανσλαυσμόν ως *φάσμα* , τον δε κ. Δεληγεώργηβ ως Ορέστην διωκόμενον υπό της ερινύος ταύτης, του σλαυισμού. [...] Δεν παρήλθεν όμως πολύς χρόνος, αφ' όσου η *Εφημερίς* εχαρακτήρισε τον κατά του Σλαβισμού πόλεμον, ως πόλεμον δογκισωτικόν και επιλαθεμένη των προτέρων αυτής δοξασιών αναγράφει εις τας στήλας αυτής τας πληροφορίας του ιδιαιτέρου αυτής ανταποκριτού, όστις και ως εκ της εν Οδησσώ διαμονής του και ως εκ της θέσεως του ουδένα αφίνει δισταγμόν περί της ακρίβειας των πληροφοριών του χάριν δεν των αναγνωστών ημών και της πτος την *Εφημερίδα* υπολύψεως μας εκρίναμεν αναγκαίον να παραθέσωμεν μερικάς των πληροφοριών τούτων. "*Μόλιςι ήρξαντο αφικόμεναι εξ Αθηνών αι φιλοπόλεμοι διαδηλώσεις (*γράφει ο ανταποκριτής της *Εφημερίδος*) μόλις ενόησαν οι Ρώσοι ότι η Ελλάς μέλλει να επέμβη προς εξασφάλισιν των δικαιωμάτων αυτής αι μεν *Επίσημοι Ειδήσεις της Πετρουπόλεως* επεξήλθον δι'

	άρθρου μεστού εναντίον ημών" [...] Γινώσκομεν εκ πείρας ότι η Εφημερίς ουδεμίαν δυσκολίαν αισθάνεται όπως διεπεξέρχεται και τα δυσκολώτερα ζητήματα, διότι έχει το προτέρημα της πολυγραφίας. Πιστεύομεν όμως ότι επί του προκειμένου δεν θέλει κάμει χρήσιν της συνήθους αυτής τακτικής αναδημοσιεύουσα προηγούμενα άρθρα και όπως αποδείξη ότι και ταύτα προείπε!...Έαν όμως επέτρεπεν ημίν ο χώρος, ηθέλομεν ευχαρίστως ημείς δημοσιεύσει τα περί του θέματος τούτου άρθρα της *Εφημερίδος,* όπως δυνηθώμεν να αναφωνήσωμεν : ιδού ο τύπος της Ελλάδος ο τους πολιτευόμενους κρίνων και τα ύψιστα συμφέροντα της πατρίδος ιθύνων!
11-Φεβ-78	Αναπαραγωγή άρθρου των *Ημερησίων Νέων* για την έκπληξή των Άγγλων για την ενέργεια της Ελλάδος και μάλιστα χαρακτηρίζεται αυτή η ενέργεια ως ζηλοτυπία λίαν ατυχής προς τους Βουλγάρους (σχόλιο της εφημερίδος --> και αυτό ψεύδος!) ηνάγκασε τους Έλληνας της Τουρκίας να μη ταυτίσωσι την τύχην των μετά των Σλαύων, η δε ζηλοτυπία αυτή συνδθασθείσα μετά του ουχί ανυπόστατου φόβου περί των σπουδαίων συνεπειών αίτινες θα εγέννωντο δια την Ελλα΄δα εάν εκήρρυττε πόλεμον κατά της Τουρκίας, υπήρξεν κατά πάσαν πιθανότητα ο λόγος δι' ον ουδέν έπραξεν άχρι τούδε η συνεννόησιν τινά μετά της Τουρκίας.
12-Φεβ-78	Η πολιτική της Γερμαννίας κατά την κρίσιμον ώραν : Μεταφέρεται άρθρο της *Γενικής Εφημερίδος της Αυγούστης Ο πρώτος προκαταρκτικός όρος, ο περί Βουλγαρίας, προκαλεί ισχυρότατας ενστάσεις. Ποίαν αξίωσιν έχουσινοι Βούλγαροι όπως συγκροτήσωσιν υπόφορον ηγεμονίαν μετ' εθνικής χριστιανικής κυβερνήσεως εν ω η Βοσνία και η Ερζεγοβίνη πρόκειται ν' αρκεσθώσι μετ' αυτονόμου διοικήσεως μόνον;*
13-Φεβ-78	Εξ Ανατολής ο κίνδυνος του Βυζαντίου : Οι θεωρούντες εν τη σημερινή εποχή την Ρωσίαν ως ατενίζουσαν εις το Βυζάντιον, την Προποντίδα εις τον Ελλήσποντο, σκέπτονται νομίζομεν περιωρισμένως δια την Ρωσίαν. […] Μη πλανώμεθα νομίζοντες ότι αλληλεθνής υποχρέωσις δύναται να θέση όρια και σημείς εις την μεταβολήν των εθνών και των λαών. [...] Η Ρωσία ηττήθη εν τω κριμαϊκώ πολέμω και όμως μετά είκοσι έτη, δια της μεγάλης ισχύος αυτής και τους καιρούς επωφελουμένη, ιδού, φέρει εις τον τάπητα της ευρωπαϊκής διπλωματίας το ανατολικόν ζήτημα και αναλαμβάνει ασφαλώς πλέον κατά της Τουρκίας τον πόλεμον, οιαδήποτε δε και αν προκύψωσιν αι διαστάσεις και περιπέτειαι του πολέμου τούτου, η μεγάλη του βορρά δύναμις θέλει κερδίσει μερίδιον λέοντος. Σήμερον ο αγών του πολέμου διεκηρύχθη υπέρ των τυραννουμένων υποδούλων της ευρωπαϊκής Τουρκίας χριστιανών, αλλ' ουχί πάντων, διότι περί υποδούλων Ελλήνων χριστιανών το πρόγραμμα του πολέμου δεν προέβλεψεν (ίσως διότι σκοπός των χριστιανών τούτων είναι η μετά της ελευθέρας Ελλάδος ένωσίς των). [...] Όσον αφορά την τύχην των υποδούλων ελληνικών επαρχιών (η καρδία ημών συντρίβεται!) πρέπει ν' αναπέμπωμεν ευχάς εις τον ύψιστον όπως και ο υπόδουλος και ο ελεύθερος ελληνισμός μετά ημίσειαν εκατονταετηρίδα περίπου μη αποτελέσωσι το μεσημβρινόν μέρος του μεγαλορωσικού κράτους. (υπογεγραμμένο από Λ.Κ.)

18-Φεβ-78	Η εγκύκλιος με την οποία ο υπουργός εξωτερικών Θ. Δηλιγιάννης ανήγγειλε στις ξένες δυνάμεις στην είσοδο του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλία. : *Γινώσατε ήδη ότι η επανάστασις των χριστιανικών εξερράγη από τινος εν Θεσσαλία. Η επανάστασις αυτή, κατά τας τελευταίας ειδήσεις, λαμβάνει οσήμεραι μεγάλας διαστάσεις, επεκτεινόμενη εις τας γείτονας επαρχίας της Ηπείρου και της Μακεδονίας. Δεν νομίζω αναγκαίον να καταδείξω την σοβαρότητα τοιούτου κινήματος και δια τους κατοίκους των περί ων ο λόγος επαρχιών και δια την ασφάλειαν του ελληνικού βασιλείου. Η κυβέρνησις συναισθάνεται ότι έπραξε μέχρι τούδε ότι δυνατόν όπως προλάβη εξέγερσιν των χριστιανών εν ταις ελληνικαίς επαρχίαις. Προς τούτο μετεχειρίσθη πάσαν την επιρροήν ήν εκέκτηρο προς τους έξω, ενώ συγχρόνως προσεπάθει και εσωτερικώς να κατευνάση τα εκ της πορείας και των αποτελεσμάτων του ανατολικού πολέμου εξημμένα πνεύματα. [...] Αλλ' εναντίον των καταδήλως ειρηνικών τούτων διαθέσεως της βασιλικής κυβερνήσεως, εναντίον των προσπαθειών τούτων και των συμβουλών, οι χριστιανοί της Θεσσαλίας, περιελθόντες εις απόγνωσιν εκ της καταπιέσεως της κρατούσας φυλής, έλαβον τα όπλα και οι εν Ηπείρω και αλλαχού ομόθρησκοι αυτών είναι έτοιμοι να μιμηθώσι το παράδειγμα των. [...] Ότε άλλοι λαοί εν Τουρκία ανακτώσι την ανεξαρτησίαν, η την αυτονομία των, οι Έλληνες ραγιάδες μετά φρίκης, φυσικώ το λόγω, αναλογίζονται το μέλλον, διότι σχεδόν μόνοι θα φέρωσι του λοιπού το βάρος των συμφορών, όσαι ενέσκηψαν κατά των δεσποτών των. Ευνόητον είναι ότι τοιούτος επικείμενος κίνδυνος τους εβίασε να επιζητήσωσι δια των όπλων μόνοι τα δίκαιά των, τα επί αιώνας καταπατούμενα υπό του κατακτητού. Αλλ' η επανάστασις αύτη, όσον και αν κινή το ενδιαφέρν των ευαισθήτων, και προ πάντων των ελληνικών καρδιών, παρέχει αφορμήν σπουδαίων σκέψεων εις την βασιλικήν κυβέρνησιν. Είτε αποτύχη, είτε επιτύχη, οι χριστιανοί της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Μακεδονίας θα υποστώσι σκληρά δεινοπαθήματα και η απεγνωσμένη αυτών κραυγή θα αντηχήση επί μήκιστον εν Ελλάδι. Ο εκ τούτου προκύψων αναβρασμός θα εδείνου παραυτα την και ήδη ακροσφαλή ημών θέσιν, διότι οι Έλληνες ραγιάδες θεωρούνται ως συμπατριώται και αδελφοί υπό των κατοίκων του βασιλείου. [...] Ουδεμία αμφιβλία ότι ήθελον επαναληφθεή αι σφαγαί τζη Συρίας και της Βουλγαρίας. [...] Αλλ' επειδή είναι πιθανόν να κριθή άλλως υπό της Τουρκίας και να μας κηρύξη αύτη τον πόλεμον, σας παρακαλώ να επιστήσητε πάσαν την προσοχήν της κυβερνήσεως της Α.Μ. επί της σοβαρής ταύτης περιπλοκής.*
20-Φεβ-78	Απόσπασμα από την παρισινή *Γαλλία : Οι Έλληνες : Γνωστόν ότι ουδόλως εσμέν φίλοι της Τουρκίας και ουδέποτε επαυσάμεθα εκδηλούντες διαρρήδην την ημετέραν συμπάθειαν υπέρ της υποθέσεως ην οι αντίπαλοι αυτής υπερασπίζουσιν. […] Δεν έπρεπε ν' αρχίσωσι τον πόλεμον ή δ' άλλως έπρεπε να υποστώσιν όλας αυτού τας συνεπείας, όσον χαμαί και ευρίσκηται η Τουρκία έχει εισέτι το δικαίωμα της αμύνης. Ήθελεν είσθαι άδικον ν' αρνηθώμεν ότι επολέμησεν ανδρείως. Εάν η τύχη των όπλων απέβη αυτοίς ολέθρια, διέσωσε τουλάχιστον αυτή εκ της συγκρούσεως παν ότι υπέλειπεπ τιμής εις την κυβέρνησιν της. Αρκεί τούτο όπως σεβασθώμεν την αγωνίαν της και όπως η Ευρώπη μη ανεχθή να χρησιμεύση ως ασπίς εις την Ελλάδα κατατρύπωσαν δια των πληγμάτων της πεπτωκότα εχθρόν. Και αυτοί οι υπήκκοοι του βασιλέως Γεωργίου ας σκεφθώσι πάντα ταύτα. Εάν παρόμοια γεγονότα επαναλαμβάνοντο, δεν θα ευρίσκετο τις πλέον εν Γαλλία εκ πλάνης εκλάμβανων τον Πειραιά ως άνδρα θα τον εξελάμβανον ως γεγονότα."*

28-Φεβ-78	Από την γαλλική "Εφημερίδα των Συζητήσεων" σχετικά με τις παραχωρήσεις στην επέκταση ορίων της Βουλγαρίας, *το ενδιαφέρον όπερ οι Ρώσοι επεδείξαντο η υπεκρίθησαν υπέρ των Βουλγάρων δεν δύναται να έχη τι το εκπλήττον. Οι Βούλγαροι εισίν, εξ όλων των φυλών αίτινες, κατοικούσι τον Αίμον, η μάλλον μαλθακή, ευμεταχείριστος και εστερημένη ιδίου χαρακτήρος φυλή. Ουδέν ευκολώτερον δια τους Ρώσους ή να καταστήσωσι την μέλλουσαν ηγεμονίαν της Βουλγαρίας επαρχίαν ιδική των, εφ' ης θέλουσι επιθέσει την σφραγίδα αυτών άνευ αντιστάσεως. [...] Ούτως εννοουμένης παρά της Ρωσίας της απελευθερώσεως των χριστιανικών λαών της Ανατολής, εννοείται ότι πάντες οι μη σλαβικοί λαοί της τοιαύτης απελευθερώσεως θα επροτίμων μάλλον την παντελήν καταστροφήν. Νομίζομεν ως εκ τούτου ότι δεν έχομεν άδικον λέγοντες ότι η παρούσα ειρήνη μετέβαλε την Ανατολήν από κειμωμένου εις την ενέργεια ηφαίστειον."*
5-Μαρ-78	Άρθρο από το Νεολόγο για τα νέα όρια της Βουλγαρίας
12-Μαρ-78	Η Βουλγαρία του μέλλοντος και οι Αλβανοί : Ελάβομεν παρά τινός καλώς ειδότος την χερσόνησον του Αίμου τας εξής πληροφορίας : Εισέτι εν εγνωστοποιήθη τίποτε περί των ακριβών δυτικών ορίων του μέλλοντος υποτελούς βουλγαρικού κράτους, ει και δεν είναι δύσκολον να χαράξωμεν την μέλλουσαν αυτού οροθεσίαν επί τη βάσει κυρίων τινών σημείων, τα οποία εγένοντο γνωστά. [...] Ως γνωστόν το βουλγαρικόν ζήτημα δεν είναι μόνον γεωγραφικόν, αλλά και εθνογραφικόν. Εάν η Ρωσία είχεν έτι μάλλον ελευθέραν χείρα δια τας νέας αυτής πολιτικάς διαπλάσεις εν τη χερσονήσω του Αίμου, τότε αναμφισβητήτως θα επραγματοποιείτο πληρέστατα το αγαπητόν σχέδιον του Ιγνάτιεφ, να ενώση όλα τα βουλγαρικά στοιχεία υπό εν ηγεμονικόν στέμμα, χωρίς να λάβη ποσώς υπ' οψιν την γεωγραφικήν έκτασιν των χωρών των χρησίμων προς σχηματισμόν του νέου κράτους.
14-Μαρ-78	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία εκ Κων/πόλεως : "Μετά πολλάς αντιφατικάς ειδήσεις εγένετο γνωστή επί τέλους η είδησις της υπογραφής της μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας ειρήνης περί ης τοσαύτα ελέχθησαν και λέγονται άχρι ώρας χωρίς όμως και να γνωρίζωνται μετά θετικότητος οι πραγματικοί αυτοίς όροι. Οδεμίαν υπάρχει αμφιβολία ότι η πολιτική ενταύθα κατάστασις από εκκρεμούς μετεβλήθη ήδη ότε η ειρήνη υπεγράφη εις εκκρεμεστέραν η δεν κυβερνητική παραλυσία έφθασεν εις το κατακόρυφον αυτής σημείον. Ό,τι απασχολεί παντός άλλου πλειότερον τα πνεύματα και ιδία τα των Ελλήνων είναι η υπό της Ευρώπης παρεχομένη τη Ελλάδι από τίνος υποστηριξις και η κατά το μέλλον και ήττον υπ' αυτής αναγνώρισις των ελληνικών δικαιωμάτων περι ων ουδέ καν λόγος εγίνετο άχρι τούδε. Και αυτοί οι Τούρκοι εξαιρουμένου του χύδην όχλου αναγνωρίζοντες ενδομύχως το δίκαιον των ελληνικών απαιτήσεων σμικροτάτην δεικνύουν διάθεσιν προς κατάπνιξιν της εν ταις όμόροις επαρχίαις αναπτυχθείσης επαναστάσεως.

18-Μαρ-78	Η τεργεσταία "Νέα Ημέρα" και τρίτον εδημοσίευσε διπλωματικόν έγγραφον του επί του εξωτερικών υπουργού της Ελλάδος κ. Θ. Δηλιγιάννη προς τους παρά τω εξωτερικώ αντιπροσώπους της Ελλάδος, έχον ως εξής: *Ανακοινών υμίν τη 27/8 φεβρουαρίου την ανάκλησιν του ελληνικού στρατού εκ των επαρχιών της Τουρκίας ας προσωρινώς κατέλαβον, εγνωστοποίουν υμίν συγχρόνως τας διαβεβαιώσεις, αίτινες εδόθησαν τη ελληνική κυβερνήσει παρά των αντιπροσώπων των μεγάλων δυνάμεων, καθ' ας ελληνικόν ζήτημα έμελλε να τεθή ενώπιον του προσεχούς συνεδρίου και η τύχη των υπό την Τουρκίαν ελληνικών λαών και καταστή αντικείμενον της σπουδαίας μέριμνας των ευρωπαϊκών πληρεξουσίων.[...] Διατελούμεν, κατά τα φαινόμενα, εις τας παραμονάς της συγκαλέσεως του συνεδρίου ου εντολή έσται να θέση τας βάσεις διαρκούς ειρήνης εν Ανατολή και να εξασφαλίση τους εν αυτή λαοίς όρους εθνικής υπάρξεως και ευημερίας.Επί τη προσφόρου ταύτη ευκαιρία, η κυβέρνησις της Α.Μ. εκλαμβάνει ως καθήκον ιερόν να υψώση και πάλιν την φωνήν όπως συνηγορήση ενώπιον του ευρωπαϊκού δικαστηρίου υπέρ των εν Τουρκίαν ελληνικών λαών. [...] Η ελευθέρα Ελλάς δεν αξιοί υπέρ εαυτής δικαίωμα προστασίας επί των Ελλήνων της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Επειδή δε πολλάκις μας απεδόθηδαν τοιαύται αξιώσεις, περί πολλού ποιούμεθα να θέσωμεν το ζήτημα υπό την αληθή αυτού όψιν. Το ελληνικόν βασίλειον ουδέν άλλο πράττει και νυν και έκπαλαι, η να μετέχη του ενδιαφέροντος, υπέρ τοσάκις η χριστιανική Ευρώπη ετεκμηρίωσεν υπέρ του δούλου ελληνισμού, Εάν παρίσταται υπέρμαχος ιερού δι' αυτό αγώνος, το αίτιον είναι ότι δεν δύναται να λησμονήση τους δεσμούς της καταγωγής και της θρησκείας, τους συνδέοντας τα τέκνα του μετά των αποκλήρων αδελφών του, ουδέ να καταπνίξη την οδυνηράν αίσθησιν, ην διεγείρουσι τα προαιώνια αυτών δεινά εν ταις καρδίαις των ελευθέρων Ελλήνων. Ουδείς βεβαίως δύναται να κατακρίνη την ελευθέραν Ελλάδα ως ευχόμενην υπέρ της απελευθερώσεως των υπό την Τουρκίαν Ελλήνων, η ως αγωνιζομένην να παράσχη αυτοίς εθνικήν ύπαρξιν. Εάν η Ελλάς εκφράζη σήμερον την ευχήν να παραστήση εν τω μέλλοντι συνεδρίω τα απαράγραπτα δίκαια και τους εθνικούς πόθους των ελληνικών λαών και περί πολλού ποιήται την αποδοχήν της τύχης ταύτης, άγεται εις τούτο εκ πλήρους εμπιστοσύνης προς δικαιοσύνην, ήτις, ως πέποιθεν, εμπνέει την Ευρώπην υπέρ της τύχης των υπό την Τουρκία Ελλήνων. Ευτυχώς δια τους λαούς τούτους, το ευρωπαϊκά ανακτοβούλια φαίνονται διατεθειμένα να μεριμνήσωσι σπουδαίως περί της οριστικής βελτιώσεως της τύχης αυτών. [...] Δεν αμφιβάλλομεν ότι το ζήτημα τούτο θα υποβληθή και θα συζητήθή εν τω μελλόντι συνεδρίω. Τούτου δοθέντος δεν είναι και δίκαιον και έυλογον να δοθή θέσις εις το ελλ. βασίλειον, όπως εξηγήση τα δικαιώματα, τους αγώνας και τα δεινοπαθήματα των λαών τούτων, δικαιολογήση τους πόθους των και προσπαθήση να πείση τους ανωτάτους διαιτητάς του συνεδρίου εις πραγματοποίησιν αυτών; Θ. Δηλιγιάννης*
20-Μαρ-78	Εισαγωγικό σημείωμα για ρωσικό άρθρο Κατωτέρω δημοσιεύομεν το άρθρον της *Εφημερίδος της Πετρουπόλως* του ημιεπισήμου όργανου της ρωσικής κυβερνήσεως ιδία δε του πρίγκιπος Γορτσακόφ, περί ου ο τηλέγραφος εποιήσατο την παρελθούσαν εβδομάδα λόγον. Την ανάγνωσιν του άρθρου τούτου συνιστώμεν εις τους ημετέρους αναγνώστας, διότι εν αυτώ θέλουσιν ίδει πως η ρωσική κυβέρνησις σκέπτεται απέναντι των απαιτήσεων της Ρωσίας. Το χαρακτηριστικότερον του άρθρου τούτου είναι η εντελής σιωπή επί ζητήματος, όπερ ου μόνον η Αγγλία αλλα΄και αυτή η Αυστρία, εθεώρησαν ως σπουδαιότατον, δηλαδή της εγκαταστάσεως της Βουλγαρίας από του Δουνάβεως μέχρι του Αιγαίου Πελάγους. Η παράλειψις αυτή είναι μεγίστης σπουδαιότητος, δι' ημάς προ πάντων, φαίνεται δε γενομένη από σκοπού και υποδεικνύουσα, ούτως ειπείν, ότι το ζήτημα τούτο η Ρωσία θεωρεί ως διαφεύγον εντελώς την δικαιοδοσίαν του ευρωπαϊκού αρείου πάγου.

20-Μαρ-78	Απόσπασμα από μια πραγματεία με τίτλο Διπλωματική Ιστορία του Ανατολικού Ζητήματος - Αι μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας προ του υφεστώτος πολέμου συνομολογηθείσαι συνθήκαι - […] Η μεγάλη των Ελλήνων επανάστασις, υπό την πολιτικήν έποψιν εξεταζόμενη, ανεξαρτήτως του γοήτρου φυλής περιφανούς και των κατ' αυτήν ηρωϊκών κατορθωμάτων ομοιάζει υπό πολλάς απόψεις με την τελευταίαν (;!) επανάστασιν της Βουλγαρίας. Τότε κα σήμερον η Ρωσία αιτείται κατ' αρχάς της από κοινού μεσολάβησιν της Ευρώπης η εν Λονδίνω σύμβασις της 6 Ιουλίου 1827 μεταξύ ρωσικής αγγλικής και γαλλικής κυβερνήσεως ανταποκρίνεται εις το πρωτόκολλον του μαρτίου 1877. Αι τρεις δυνάμεις προσηνεγκονείς τον σουλτάνον Μαχμούτ την μεσολάβησιν των περί περαίωσιν του πολέμου και προς ρύθμισιν των μεταξύ Ελλάδος και οθωμανικού κράτους σχέσεως. Η Πύλη αποποιείται, εν τω άμα δε η Ρωσία, προπαρασκευασμένη ήδη και θεωρούσα εαυτήν εντεταλμένην παρ' όλης της Ευρώπης διέρχεται τον Προύθον. Ενταύθα όμως η σύγκρισις σταματά.
21-Μαρ-78	Την παρελθούσαν τετάρτην απεστάλη εις την Βιέννην και Λονδίνον η στατιστική των Ελλήνων και Βουλγάρων, Θράκης και Μακεδονίας, έκθεσις λεπτομερής και ακριβής εξ επισήμου αρχής διαβιβασθείσα, ήδη δε και μεταφράζεται και ετέρα επίσης λεπτομερής και ανλυτικωτάτη ήτις εκδοθήσεται προσεχώς εις φυλλάδιον γαλλιστί. Έτεραι ετοιμάζονται στατιστικαί και άλλα έγγραφα αγγλιστί συντεταγμένα, αλλα΄περί των τελευταίων τούτων αγνοώ πότε θέλουσι περαιθή, οπωσδήποτε επισπεύδονται ταύτα. Το τελικόν αποτέλεσμα της μια των στρατιστικών δια την Θράκην και την Μακεδονίαν είναι 1.050.000 Έλληνες απέναντι 750.000 Βουλγαρόφωνων και σχισματικών.
23-Μαρ-78	Από ομιλία Κ. Παπαρρηγόπουλου σχετικά με τηνεθνογραφία της ευρωπαϊκής Τουρκίας Έν πλείστοις τόποις της Ανατολής οι κάτοικοι ομιλούσι πάσας τας γλώσσας και πάσας τας διαλέκτους των διαφόρων της χώρας φυλών. Ούτω, ίνα περιορισθώμεν εις την Θράκην και την Μακεδονίαν άπασαι της κοινωνίας οι τάξεις εν τοις βορείοις διαμερίσμασι των δύο τούτων χωρών χρώνται αδιακρίτως τη ελληνική και τη βουλγαρική ως ιδία αυτών γλώσση. Πρόδηλον άρα το αυθαίρετον απογραφής στηριζομένης επί της διαφοράς των διαλέκτων. Υπάρχουσιν αληθώς άλλαι τινές ενδείξεις ικαναί εις αποκάλυψιν της αληθείας περί των διγλώσσων τούτων πληθυσμών. Πάντες οι εκ του σύνεγγυς γνωρίσαντες τους κατοίκους της βορείου Θράκης και Μακεδονίας παρετήρησαν το περίεργον τούτο, ότι ηθικώς και σωματικώς αναμφιλέκτως υπερτερούσιν ούτοι της εν τη παριστρίω κοιλάδι εγκαταστημένης φυλής και ότι αναπολούσιν εναργώς την ελληνικήν φυσιογνωμίαν και διάνοιαν. Ευεξήγητον είναι το φαινόμενον. Αι βουλγαρικαί αποικίαι της Θράκης και της Μακεδονίας ενώ ουδόλως επεβλήθησαν εις τον ελληνισμόν των χωρών εκείνων, υπέστησαν απ' εναντίας την επιρροήν αυτών. Προέκυψεν εκ τούτου πληθυσμός καίπερ ουχί εντελώς εξελληνισθείς, ουχ ήττον όμως διαφέρων ολοσχερώς των εκσλαυισθέντων βουλγάρων των προς βορράν του Αίμου εγκαταστημένων. Επί πολλούς αιώνας ο πληθυσμός ούτος ουδέποτε διενιήθη ν' αποχωρισθή της φυλής των Ελλήνων, τιμήν αυτου ελογίζετο φέρων το όνομα και ομιλών την γλώσσαν αυτών, αποκλειομένης της βουλγαρικής διαλέκτου. Μόλος προς τεσσαρακονταετίας εναμνήσθη της καταγωγής αυτού επί τη ελπίδι της απαλλαγής από της μουσουλμανικής εξουσίας δια της ενώσεως μετά των παλαιών συμπατριωτών της παριστρίου κοιλάδος. [...] Και αν αναγνωρίζετο το κύρος των μέχρι τούδε γενομένων φαντασιωδών απογραφών, η σύνταξις των εθνογραφικών πινάκων παρέχει επί του προκειμένου τελευταίαν και σπουδαίαν δυσχέρειαν, Οι Έλληνες και οι ούτω καλούμενοι Βούλγαροι εν Θράκη και Μακεδονία τοσούτον είναι ανάμικτοι κατά τα βόρεια των επαρχιών τούτων πράγματα, ώστε ουδείς συνδιασμός χρωμάτων, γραμμών ή σχημάτων δύναται επαρκώς εναργή να παράσχη ιδέαν της σχετικής καταστάσεως τω δύο τούτων κατηγοριών του πληθυσμού. [...] Πόρισμα τούτων είναι, ότι αι ειδήσεις και οι τρόποι δι' ων τα έργα ταύτα καταστρώθησαν η ενδέχεται εν τω μελλόντι να

	καταστρωθούν, δύναναται να συνοψισθώσιν ως εξής : Απογραφαί υπερμέτρως προς αλλήλας διαφαίρουσαι, δίγλωσσοι πληθυσμοί, εν οις αδύνατος σχεδόνη διάκρισις, επιλογή ουδέν άλλο ούσα εν τω προκειμένω η δέλεαρ ευκόλως εξαπατών τους πληθυσμούς τούτους. [...] Προσαρτωμένου μέρους της Θράκης ή της Μακεδονίας εις την κυρίως Βουλγαρίαν, ο πολύς πληθυσμός της τελευταίας ταύτης χώρας θα έφερε την κλίσιν της πλάστιγγος υπέρ της βουλγαρικής φυλής εν ομίλω ούτω συγκροτημένω. Ενώ αν απ' εναντίας ηνούτο η Θράκη και η Μακεδονία μετά των άλλων ελληνικών χωρών, η υπεροχή θ' ανήκον, ως εικός, εις την ελληνικήν φυλήν. Απαντώμεν ότι η σύνθεσις των ομίλων δέον να γίνηται κατά τινα κανόνα και ότι ο κανών ούτος δεν δύναται να είναι άλλος ή ο των φυσικών συνόρων. [...] Τοιαύτη η νέα μέθοδος, ην υποβάλλομεν εις την εκτίμησιν του κοινού. Στηρίζεται επί δύο αρχών, της των φυσικών συνόρων και της των επικρατουσών εντός των ορίων τούτων φυλών. Αι αρχαί αυταί ποιούσιν εκποδών τον αυθαίρετον, το αναμφίλεκτον τούτο ελάττωμα, πάντων των εθνογραφικών πινάκων της ευρωπαϊκής Τουρκίας.
27-Μαρ-78	Τα Άθλα του υπουργού των εξωτερικών : *Αγνοώ, πως υμείς οι εν τη πρωτευούση του βασιλείου κρίνετε την εσωτερικήν και εξωτερικήν κατάστασιν της πατρίδος. Ημείς όμως εν ταις επαρχίαις, εφ΄ων κυρίως επιπίπτουσι τα κακά, δυσφορούμεν και οικτείρομεν την θέσιν μας. Άλγος βαρύ και απογοήτευσις κατέλαβε τον πρώτον ενθουσιασμόν μας. Διότι σειρά γεγονότων εν τω εσωτερικώ και εν ταις γείτοσιν επαρχίαις μας πείθουσιν αδιστάκτως, ότι δυστυχώς οι κυβερνήται μας δεν ενεφορήθησαν εις τας πράξεις των από τον ευγενή, ειλικρινή ενθουσιασμόν, όστις κατέλαβε πάντα τον ελληνισμόν, αλλ' ωφελήθησαν εκ των εκτάκτων περιστάσεων ίνα εξυπηρετήσωσιν ιδία συμφέροντα, εξασκήσωσιν απροκάλυπτον φατριασμόν και διεκδικήσωσιν αγενή πάθη.*
29-Μαρ-78	Μας επροξένησε λίαν ευάρεστον εντύπωσιν ή επομένη εκ Κωνσταντινουπόλεως αλληλογραφία ου μόνον δια την ορθοφροσύνην μεθ' ης είναι γεγραμμένη, αλλά και διότι εγράφη υπό του ανταποκριτού της *Ώρας* και εδημοσιεύθη εις τας στήλας αυτής. Τοιαύται πρόοδοι εις την εθνικήν πολιτικήν πρέπει να κατασταινωνται όσον το δυνατόν γνωστότεραι και προς τον σκοπόν τούτον αναδημοσιεύομεν την ειρημένην αλληλογραφίαν, θαυμάζοντες του χρόνου την προσηλυτιστικήν δύναμιν, ήτις εις τούτο μάλιστα το ζήτημα, δηλονότι την πολιτικήν του 1872, είναι τωόντι αξιοθαύμαστος. Τις εδύνατο ποτέ να ελπίση, άνευ της θαυματουργού του χρόνου δυνάμεως, ότι η πολιτική εκείνη ήθελε σήμερον εξυμνείται υφ' ων μέχρι προ μικρού εχλευάζετο και κατηράτο, και ήθελε χαρακτηρίσθαι (ως ο αναγνώστης παρακατιών θέλει απαντήσει) δια των εξής αξιομνημονεύτων λόγων! *Και μέχρι μεν της χθες το σχίσμα ην το μέσον δι' ου εξεμηδενίζετο αι σλαυικαί εν Θράκη και Μακεδονία μηχανορραφίαι, εις δε το μέλλον το σχίσμα έσεται πάλιν η αιγίς του ελληνισμού κατά της σκυθικής απλησίας.* Αλλ' όμως ο Έλλην του 1878 δεν δύναται, φαίνεται, να υψωθ΄΄η μέχρι των αρετών του αυτοδιοικουμένου πολίτου, όστις ου μόνον αντιλαμβάνεται των συμφερόντων της πατρίδος του, αλλά και τας εξηγεί και τας κηρύττει θαραλλέως. Τούτο παθών και ο ανταποκριτής της *Ώρας* ερωτά εν μηνί μαρτίω *Τι άρα συμβαίνει; μήτοι και εις τα υμέτερα σπλγχνα ενεφώλευσεν ο σλαυικός σάραξ;* Αν όσος χρόνος εχρειάσθη όπως ο ανταποκριτής της *΄Ώρας* πεισθή ότι η πολιτική του 1872 έσωσε την Θράκην και την Μακεδονίαν, άλλος τόσος χρειάσθη όπως παύση αμφιβάλλων αν ο σλαυικός σάραξ κατατρώγητ τα σπλάχνα του ελληνικού βασιλείου,τότε τα πράγματα ως άψυχα, μυ εννοούντανα τον περιμένωσι, θα παραγράψωσι την αυτοδιοίκησιν του και ούτε ειρήνην επί τέλους θα σώση ούτε αιγιδα θα φορίση, *Κωνσταντινούπολις 23/5 Απριλίου : Ανάστατος από της χυες διατελεί ολόκληρος η ελληνική κοινότης της πόλεως και των προαστίων μας αφότου ανέγνω τας αποκαλύψεις της εφημερίδος La Turquie σχετικώς προς την απόφασιν ην λέγεται λαβούσα η ιερά σύνοδος του Φαναρίου ίνα προσκαλέση τους μητροπολίτας να λαμβάνωσιν υπ' όψιν αυτών τας περιστάσεις και να μη αρνώνται, εν ανάγξη, να συλλειτουργώσι μετά των Βουλγάρων ιερέων, αν οι τελευταίοι ούτοι εχειροτονήθησαν προς της*

	προκηρύξεως του σχίσματος. Η διατύπωσις της προσκλήσεως ταύτης ουδέν έτερον έστιν η η κατάργησις του σχίσματος, περιβεβλημένη καλογηρικόν ράσον υποκρισίας, οπως εξαπατήση τους απλοϊκότερους. Το ζήτημα τούτο δεν απαιτεί θεολογικές γνώσεις [...] ο όρος περιείχεν ότι άπαντες οι Βούλγαροι ιερείς, αρχιερείς και λαϊκοί, οι απολακτίσαντες και μηκέτι αναγνωρίζοντες την δικαιοδοσίαν της ορθοδόξου ανατολικής εκκλησίας και του οικουμενικού πατριαρχείου εισί σχισματικοί. [...] Η Ρωσία έχει ανάγκην χάριν της Βουλγαρίας να αρθή το σχίσμα εν τω θύλακι αυτής. [....] Προσέξατε καλώς, προς θεού! εννοήσατε τέλος πάντων την σπουδαιότητα του σχίσματος - μη αφήσητε να σας αποπλανώσωσιν - άλλως μαθετε ότι θέλει επέλθει τότε δεύτερον σχίσμα, τουτέστι μεταξύ των έσω και των έξω ελλήνων, και των ανυπολογίστων συνεπειών αυτού υπεύθυνος έσεσθε μόνοι." ----- Αναπαραγωή των απόψεων του Οδυσσέα Ιάλεμου που χαρακτηρίζεται ως ένθερμος υποστηρικτής παντός εθνικού ζητήματος, του οποίου τις απόψεις συνιστά η εφημερίδα για ανάγνωση --> Κατηφή ήσαν τα πρόσωπα ημών προ μηνός και απελπιστικαί λέξεις διέφυγον τα χείλη ημών. Φαιδροί σήμερον αποβλέπομεν εις το μέλλον, διότι η Ευρώπη ανεμνήσθη ότι είναι Ευρώπη.
21-Απρ-78	Ο *Νέος Ελεύθερος Τύπος* της Βιέννης, ούτινος τα μισελληνικά αισθήματα τοις πάσιν εισίν γνωστά, εδημοσίευσεν άρθρον τι περί Ελλάδος, εν ω ανομολογεί την δύναμιν και αξίαν του ελληνικού στοιχείου Το άρθρο αυτό αφορά τα όρια του ελληνικού κράτους
22-Απρ-78	Από τη γαλλική "Εφημερίδα των Συζητήσεων" Εν αυτοίς αναλύουσα τα διάφορα προς λύσιν του ανατολικού ζητήματος προταθέντα σχέδια μεθ' ολον τον υπό του συντάκτου αναπτυσσόμενον φιλοτουρκισμόν, αναμολογεί ότι προτιμητέα έστιν η λεγόμενη αυστροελληνική λύσις, καθ' ην το εν Τουρκία καθεστός δέον ν' αντικαταστήσωσιν η Ελλάς και η Αυστρία όπως τελέσφορος αντιταχθώσι κατά του σλαυικού χειμάρρου.
23-Απρ-78	(συνέχεια του παραπάνω άρθρου) Ηδύνατο τις μάλιστα να προβή έτι περαιτέρα. Θα ηδύναντο, όπως προετοιμασθή μέλλουσα τις λύσις να επιτρέψωσι τη Αυστρία να συνάψη επίσης τελωνιακάς, ταχυδρομικάς, τηλεγραφικάς, σιδηροδρομικάς συμβάσεις μετά των δυτικών επαρχιών, αίτινες θα έμενον υπό την οθωμανικήν επικυριαρχίαν, της Ερζεγοβίνης, της Βοσνίας και της Αλβανίας. Αλλά τότε, όπως ώμεν λογικοί και προορατικοί, πρέπει να παραχωρήσωμεν τη Ελλάδα, ανάλογον δικαίωμα καθ' όσον αφορά την ¨Ηπειρον, την Θεσσαλίαν και μέρος της Μακεδονίας. Τοιουτοτρόπως, η καλλίστη λύσις του ανατολικού ζητήματος, η αυστροελληνική λύσις θα ωριμάση ολίγον κατ' ολίγον και κατασταθή ίσως πραγματοποιήσιμος εις εποχήν κατά το μάλλον και ήττον μεμακρυσμένον.[...] Εξέθεσαμεν καθαρώτατα τας θετικάς ημών σκέψεις επί του ανατολικού ζητήματος. Προβλέπομεν την παρατήρησιν δεν είναι λύσις αυτή ην προτείνετε, θα μας είπωσιν, είναι εμβάλλωμα! Αναμφιβόλως! Αλλ΄η πολιτική σύγκειται εξ άλλου τινός η εμβαλλωμάτων; Το ανατολικόν ζήτημα ιδίως δεν έδωκε ποτέ αφορμήν ή εις συμβιβασμούς και διευθετήσεις κατά το μάλλον και ήττον διαρκείς. Το ζήτημα τούτο χρονολογείται υπό τον νεώτερον αυτού τύπον, από τεσσάρων και πλέον αιώνων, ερατάττε δ' ήδη την Ευρώπην κατά τον δέκατον πέμπτον αιώνα τόσω ζωηρώς όσω και σήμερον.

6μαι78	Εκ του *Νεολόγου* της Κωνσταντινουπόλεως ερανιζόμεθα νέον μαρτυρολόγιον των εν Θράκη ομογενών μας : *Καθ' ας λαμβάνομεν αξιοπίστους πληροφορίας οι Ρώσοι επισκευάζοντες τας Στενημάχω και Φιλιππουπόλει τουρκικάς κενάς οικίας δεν αποδίδουσιν αυτάς εις τους υποστρέφοντας κτήτορας αυτών, αλλά κατοικίζουσι Βουλγάρους, ους μεταφέρουσιν εκ Τυρνάβου, Καρλόβου, Καλοφερίου και εκ παραδουναβείων μερών, και ιθαγενείς της Θράκης καταγράφουσιν αυτούς κατοίκους. Η καταχθονιότης του μέτρου τούτου είναι προφανεστάτη. Κατανοούντες οι Ρώσοι ότι μεθ' όσα και αν λέγωσιν, αδυνατούσι να αποδείξωσι τον βουλγαρισμόν της Θράκης και Μακεδονίας, διενοήθησαν δια τοιούτων σατανικών μέσων να ζητήσωσιν όπως εξαπατήσωσι τον κόσμον, πληρούντες επηλύδων τας χώρας ταύτας, ας αδύνατον άλλως να παραστήσωσι ως σλαυικάς. [...] Παραπονούνται προσέτι ότι οι Ρώσοι εκδιώκουσι συστηματικώς τους Έλληνας εκ των εκκλησιών αυτών είτε δια της βίας είτε δια σιωπηλής συναινέσεως. Οι Ρώσοι παραδίδουσι τας εκκλησίας εις τους Βουλγάρους. Πολλαχού το αυτό εγένετο και δια τα ελληνικά σχολεία και δια τας κοινότικάς των Ελήνων καοίκων ιδιοκτησίας και ιδρύματα. Απέναντι πάντων τούτων παρακαλείται ο οικουμενικός πατριάρχης όπως ενεργητικά λάβη μέτρα ως εθνάρχης ίναι προστατεύση ή διενεργήση την προστασίαν των τεθορυβημένων και καταπιεζομένων Ελλήνων της Θράκης.*
8μαι78	Κατά την *Ώραν* επιστέλλουσιν εκ Φιλιππουπόλεως από 29 του λήξαντος ότι εξακολουθούσιν αι κατά των Ελλήνων της επαρχίας εκείνης βιαιοπραγίας των Ρώσων και των Βουλγάρων. Παραβάλονται κάποιες αληθινές ιστορίες για τα γεγονότα
20μαι78	Ειδοποίησις - Πωλείται εν τω γραφείω της *Εφημερίδος των Συζητήσεων* αντί 2 φράγκων ο μεταφρασθείς ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ του Άγγλου Στάνφορδ, όστις φιλοκάλως εξεδόθη υπό του κ. Ηρακλ. Λαζαρίδου. Ο χάρτης ούτος παρέχει ακριβείς πληροφορίας περί του πληθυσμού των την ευρωπαϊκήν Τουρκίαν οικούντων φυλών, διακρινομένων απ' αλλήλων δια χρωμάτων και πίνακα των πόλεων και των χωρίων εν αις υπάρχουσιν ελληνικά σχολεία αρρένων και θηλέων, αποδεικνύων δε και την Σλαυικού στοιχείου σμικρότητα ενώπιον του ελληνικού πληθυσμού. Εν γένει είναι διδακτικόν άμα και ωφέλιμον ανάγνωσμα και μάλιστα κατά την παρούσαν εποχήν ότε συγκροτείται το ευρωπαϊκόν συνέδριον. Οι βουλόμενοι εκ των εν ταις επαρχίαις ν' αγοράσωσιν τον χάρτην τούτον ας πέμψωσι το αντίτιμον τις γραμματόσημα και θέλει αποστολή αυτοίς αμέσως ταχυδρομικώς.
21μαι78	Αι εις διάφορα μέρη της Ρωμυλίας υπό των Ρώσων κατεχόμενα, σχηματισθείσαι δημοτικαί αρχαί βιάζουδι τους κατοίκους των πόλεων και των χωρίων να προβώσι ιδία δαπάνη εις οικοδομάς και εξωραϊσμούς υπερτέρους των πόρων αυτών. / Οι Βούλγαροι αφικόμενοι ταξειφιώται αναφέρουσιν ότι μέγας αριθμός Ρώσων καθηγητών αφίκετο εκ Ρωσία και ανέλαβε την διεύθυνσιν όλων των εκπαιδευτικών εν Βουλγαρία καταστημάτων. Τα σχολεία διευθύνονται κατά τους κανονισμούς των ρωσικών σχολείων η δε ρωσική γλώσσα είναι υποχρεωτική εν τοις βουλγαρικοίς σχολείοις. Μέχρι τούδε αι εις τας διοικήσεις απευλθυνόμεναι αναφοραί συνετάττοντο βουλγαριστί, εσχάτως όμως αι εις βουλγαρικήν γλώσσαν αιτήσεις απερρίφθησαν. Ουχ ήττον ενίοτε δέχονται και έγγραφα γαλλιστί γεγραμμένα.

24μαι78	Άρθρο για το επικείμενο συνέδριο του Βερολίνου : Σήμερον μετήλλαξαν τα πράγματα και μεταξύ αυτών των ιδίων Ρώσων τα αμερόληπτα και ευκόλως εφαρμοστέαν, προσεκολλώντο δ' εις αυτήν μετά διαπύρους ελπίδος. Σήμερον μετήλλαξαν τα πράγματα και μεταξύ αυτών των ιδίων Ρώσων τα αμερόληπτα και νουνεχή πνεύματα δεν ευρίσκονται πολύ μακράν του να συμμερίζωνται ως προς την συνθήκην ταύτην ουχί τα ημέτερα αισθήματα αλλά και την ημετέραν γνώμην. Υπολανθάνουσα εργασία εγένετο εν τη δημοσία ορθοφροσύνη και ότι θα ήτο αδύνατον προ ολίγων εβδομάδων δεν είναι πλέον σήμερον. Η ευτυχής αύτη μεταβολή προ πάντων εις την συμπεριφοράν ην τόσω σταθερώς διητήρησεν η Αγγλία. Η Αγγλία δεν ενήργησε μόνον δι' εαυτή! Επέδωκεν υπηρεσίαν εις ολόκληρον την Ευρώπην και ιδίως εις τας δυνάμεις αίτινες, ως η Αυστρία, έχουσι σπουδαία συμφέροντα εν τη Ανατολή. [...] Το σπουδαίον σήμερον σημείον, το χαρακτηριστικόν συμβάν είναι ότι η Ρωσία ανεγνώρισε την αρμοδιότητα της Ευρώπης, όπως κανονίση μετ' αυτής το ανατολικό ζήτημα και ότι το αυτό όριον θέλει συνέλθει εν Βερολίνω τη 10η ή τη 15 Ιουνίου.
7-Ιουν-78	Επί τέλους ελύθη και το περί παραδοχής της Ελλάδος εν τω Συνεδρίω ζήτημα εάν πιστεύσωμεν το πρακτορείον Χαβά. Η Ελλάς γίνεται δεκτή μετά ψήφου συμβουλευτικής. Παρατηρούμεν ότι από του 1869 άχρι του 1878 ουδεμίαν πρόοδον εποίησε το δημόσιον δίκαιο εν Ευρώπη, μολονότι κατ' επιφάνειαν δεν ηδύνατο να λεχθή ότι υφίσταται διαφορά της μεταξύ των δύο χρονικών σταθμών της διεθνούς ευρωπαϊκής ιστορίας. Τότε εδικάζετο αυτή η Ελλάς, τώρα δε δικάζεται ο Ελληνισμός. Και τότε και τώρα δεν αναγνωρίζεται δικαίωμα ενεργού ψήφου τη Ελλάδι. Εις τας αιτίας δεν εισερχόμεθα, σημειούμεν μόνον το γεγονός.
11-Ιουν-78	Εκ των Καιρών του Λονδίνου *Η Ελλάς προσδοκά ότι θα περιαγάγη την Αγγλίαν όπως κάμη πρότασιν περί παραδοχής αυτής εν τω συνεδρίω. Εκ μέρους της Ρωσίας αναμένεται αντίστασις το μεν ένεκα του ελληνοσλαβικού ανταγωνισμού εν τω Αίμω, το δε διότι παραδεκτής γιγνομένης της Ελλάδος θα παρορμηθή και η Ρωμουνία ίνα ζητήση την αυτήν υπέρ εαυτής εύνοιαν. Εν ουδεμία περιπτώσει θα επιτραπή ως φαίνεται εις τα ελάσσονα κράτη αν συμμετάσχωσι των συζητήσεων ή της ψηφοφορίας. Το μόνον όπερ δύνανται να ελπίζωσιν είναι το ν' ακουσθώσιν εν τω συνεδρίω. Επί του παρόντος θ' αρκεσθώσιν εγχειρίζουσαι τα υπομνήματα άπερ οι αντιπρόσωποι αυτών φέρουσι εις Βερολίνον*
16-Ιουν-78	Οι *Καιροί* του Λονδίνου εν τω νεωτέρω άρθρω περί συνεδρίου διαπραγματεύονται το ζήτημα της Βουλγαρίας μεθ' ικανής ειρωνίας δια την ρωσικήν περί αυτής άποψιν. […] Την Βουλγαρίαν ως εθνικότητα εδημιούργησεν η Ρωσία κατά τον τελευταίον πόλεμον δια του πολέμου αυτού. Απόδειξις δε του τοιούτου αι δυσχέρειαι ας το βουλγαρικόν ζήτημα γεννά εν τω συνεδρίω. Εάν υπήρχε πραγματική τις Βουλγαρία, θα ήταν γνωστά τα γενικά αυτής όρια. Και όμως τώρα έχομεν τρεις ορισμούς της Βουλγαρίας (την αγγλική, τη ρωσική και την τουρκική)
18-Ιουν-78	Πρώτες πληροφορίες για τις αποφάσεις του Συνεδρίου
18-Ιουν-78	Τα περί Ελλάδος (Εκ των *Καιρών* του Λονδίνου) : Περί Ελλάδος προσδοκάται ότι το συνέδριον εάν δεν πραγματοποιήση άπαντας τους ολίγους τολμηρούς αυτής πόθους θέλει λάβει εν τούτοις υπ' όψιν τας πολιτικάς και οικονομικάς ανάγκας της χώρας ταύτης.Εν άλλαις λέξεσι θέλει επιβάλλει τέρμα εις τας επαναστάσεις της Κρήτης, προσαρτώσα αυτήν εις την Ελλάδα και ελαφρώς επανορθούσα τα όρια της Ελλάδος προς την Θεσσαλίαν και την Ήπειρον

23-Ιουν-78	Εις τον Έλληνα επί των εξωτερικών υπουργόν κ. Δηλιγιάννην ανεκοινώθη σήμερον ότι η Ελλάς γενήσεται παραδεκτή εν ταις συζητήσετι του συνεδρίου οπόταν γίνεται εν αυτώ λόγος περί της τύχης των ομόρων αυτή επαρχιών, και ότι το συνέδριον θα έχη την εξουσίαν να προσκαλή αυτόν οπόταν κρίνη το τοιούτο αναγκαίον. [...] Η μεγάλη του συνεδρίου πλειοψηφία είναι πεπεισμένη ότι ουδέν διαρκές δύναται να πραγματοποιηθή εάν μη αι νόμιμοι της Ελλαδος απαιτήσεις ικανοποιηθώσιν. Η Ελλάς ασφυκτιά εντός των στενών ορίων, όπερ καθωρίσθησαν αυτή. [...] Αλλ' εάν η Ελλάς απέσχε από του αγώνος, εάν διετέλεσε σιωπηλός θεατής αγώνος εν ηδύνατο να διαδραματίση σπουδαίον μέρος, αιτία τούτου είναι ότι εκείνοι οίτινες εδικαιούντο να παράσχωσιν αυτή συμβουλάς, εκείνοι οίτινες ενδιαφέροντο επίσης εν ταις συμφέρουσι Τουρκίας και Ελλάδος και ηδύναντο επομένων να επαγγελθώσιν αυτή ότι η εφεκτική αύτη στάσις της δεν ήθελε λησμονηθή, επηρέασαν τας αποφάσεις αυτής. Αι ευρωπαϊκαί δυνάμεις προφανώς ευρίσκονται νυν βεβαρημέναι υπό ηθικών υποχρεώσεων πανδήμως δοθεισών τη Ελλάδι, χάριν δε της μελλούσης ασφαλείας της Ανατολής οφείλουσι να μη διαλυθώσι πριν δικαίως κανονίσωσι την εις το συνέδριον προαγωγήν του ελληνικού ζητήματος.
24-Ιουν-78	Γάλλοι περί Ελλάδος - Ουδείς υπερμάχησι της Ελλάδος κατά τας παραμονάς του συνεδρίου μετά τόσης δυνάμεως και αυθεντίας, αλλά και μετά τόσης συνέσεως και ευγλωττίας όσον ο κ. Γαμβέττας δια της *Γαλλικής Δημοκρατίας […] Ουδαμώς διαθεθειμένοι οι Έλληνες όπως υποκύψωσιν εις την ρωσσικήν επιρροήν, θέλουσι παγιώσει την θέσιν της Πύλης προς νότον του Αίμου. Σήμερον οι υπήκοοι Έλληνες της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας εισίν εχθροί αυτής. Ελεύθεροι αύριον έσονται οι φίλοι των Τούρκων, και εν ανάγκη σύμμαχοι αυτών κατά των Σλαύων εν τόπω ένθα τα φυλετικά μίση εισί βαθύτερα των θρησκευτικών. Ιδού οποίον έχει η Πύλη συμφέρον εν τη συγκροτήσει μεγάλης Ελλάδος, συμφέρον μέγα όπερ κατανοούσι πάντας οι άξιοι του ονόματος πολιτικοί άνδρες. Τοιαύται εισίν αι ουδιωδέστεραι σκέψεις άσπερ ο κ. Δηλιγιάννης θέλει αναπτύξει βεβαίως προ του συνεδρίου και ταις ιδιαιτέραις αυτού συνεντεύξεις μετά των υπουργών των μεγάλων δυνάμεων. Ελπίζομεν ότι το συνέδριον θέλει κατανοήσει την σημασίαν αυτών.*
26-Ιουν-78	Η της ημετέρας πρωτευούσης ελληνική κοινωνία, εν τω μέσω της πατριωτικής αγωνίας εις ην από τίνος διατελεί, εύρεν ευάρεστον ανακούφισιν εις τας εντυπώσεις ας ενεποίησεν αυτή η εσχάτως γενομένη τελετή των Συλλόγων, η επισφραγείσασα την προς εθνικώτατον σκοπόν σύμπραξιν αυτών. [...] Μόνον οι Σύλλογοι Θρακικός, Ηπειρωτικός και Φιλολογικός, μόνον η ενταύθα Μακεδονική Αλελφότης και ο εν Σέρραις και ο εν Θεσσαλονίκη Μακεδονικός, μόνον τα σωματεία ταύτα μετά των επαρχιακών κοινοτήτων και των φιλομούσων εν τε ταις επαρχίαις και τη πρωτευούση ατόμων εφρόντισαν περί της εκπαιδευτικής, βελτιώσεως των επαρχιών της Ρωμυλίας, συνέδραμον αυτήν ηθικώς και υλικώς όπως αντιταχθώσι κατά των ποικίλων προσηλυτιστικών ενεργειών ή των φανερών διωγμών. Καθ'όλον τον τελευταίον μακρόν αγώνα του έθνους κατά του ξενισμού, εκτός βραχέος τινός διαλείμματος τω 1872 και εκτός εξιεπαίνων τινών εξαιρέσεσων φιλογενών και φιλομουσών ιεραρχών, ο κλήρος εκοιμάτο ινα μη τι άλλο είπωμεν, ο κλκήρος έσειεν τους ώμους προβάλλων την αδυναμίαν αυτού [...] Αλλά άλλος σπουδαιότατος λόγος συνηγορεί υπέρ του δικαιώματος ου μόνον αλλά και του καθήκοντος των συλλόγων ίνα αντιπροσωπεύσι σήμερον τον Τουρκίαν ελληνισμόν. Η διαφορά ημών μετά των Βουλγάρων ούτε νομική είναι ούτε εκκλησιαστική. Έλαβε μεν το πρώτον εκκλησιαστικόν χαρακτήρα και εν τω σταδίω εκείνω παρέμβασα η εκκλησία οπότε υπό των άλλων παρά τους νυν υπόπτους εκυβερνάτο εξεπλήρωσε το καθήκον αυτής δια του σχίσματος - αλλά κατόπιν περιήλθεν εις την αληθή αυτής φάσιν, της πολιτικής.

29-Ιουν-78	Το ελληνικόν ζήτημα, συζητείται εκτός των δημοσίων συνεδριάσεων, και μολονότι η Αγγλία είναι ο φυσικός συνήγορος παντός ευνοϊκού τοις Έλλησιν, ουχ ήττον οι Γάλλοι πληρεξούσιοι ανέλαβον ιδιαιτέρως να προεισαγάγωσι τας περί Ελλάδος ιδιαιτέρας συζητήσεις πριν η ο αγών αυτής καθυποβληθή εις το συνέδριον, λέγεται δε ότι εις το ζήτημα τούτο θα επανέλθωσι μετά δύο ή τρεις συνεδριάσεις. [...] Γενικά επικρατεί εντύπωσις ότι εάν η Ελλάς δεν επιτύχη επέκτασιν της χώρας αυτής μέχρι Κρήτης, θα προτιμήση να εγκαταλείψη τας επί της νήσου αξιώσεις της και να περιορισθή μόνον την επέκτασιν των ορίων της.
29-Ιουν-78	Από *Καιρούς* για Ελλάδα : Δυσχερέστερον (του της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης) πρόβλημα αποτελούσιν αι αξιώσεις της Ελλάδος, αίτινες εισήχθησαν εν τω συνεδρίω το σάββατον, και αι οποίαι οριστικώς θα εξετασθώσιν εντός δύο ή τριών ημερών. Οι Έλληνες εισί φιλόδοξοι. Συνδεόμενοι μετά μεγάλου παρελθόντος και πέραν του δέοντος υπερήφανοι επί τη διανοητική αυτών υπεροχή, μεγάλως δυσανασχετούσιν επί τη σμικρά εκτάσει του νυν βασιλείου των. Είνει μικρότερον αφ' οτι αι μεγάλαι δυνάμεις αρχάς προετίθετο να καθορίσωσιν αυτό. Είναι μικρότερον και αυτών των στενοτάτων ορίων, άπερ καθορίζουσι φυσικαί ή φυλετικαί διαιρέσεις. Διατείνονται ότι εάν η κυβέρνησις των ούτε λίαν αγαθή υπήρξεν, ούτε οικονομική, πταίει ουχί αυτή αλλ' η τεχνητή σμικρότης της χώρας αυτών και η εν ταις ομόροις τουρκικαίς επαρχιαις επικρατούσαν αταξία. [...] Ο λαός των ομόρων τη Ελλάδι επαρχιών είναι κατά το πλείστον ελληνικός, επομένως κυρίως ανήκουσιν εις το ελληνικόν βασίλειον [...] *Υπάρχει καλλίτερον πρόχωμα κατά της προς νότον φοράς των σλαβικών κυμάτων ή συμπαγές ελληνικόν βασίλειον;* Τοιαύτα εισί τα συνήθη των Ελλήνων επιχειρήματα, αλλ' ο κύριος Δεληγιάννης εν τω υπομνήματι αυτού, όπερ ανάγνω εν τω συνεδρίω το σάββατον, ηρκέσθη φαίνεται να ζητήση απλώς εύρυνσιν και κρείσσοντα καθορισμόν των ορίων της χώρας αυτού. [...] Οι Έλληνες μεθ' ολα αυτών τα λάθη αναμφιβόλως έχουσι πλείον πολιτικά προσόντα ή πάσα άλλη εθνικότης εν τη νοτιοανατολική Ευρώπη. Θα ήτο παραφροσύνη εάν ελησμονείτο ότι καθ' ην περίπτωσιν η χερσόνησος του Αίμου ριζικωτέρας υφίστατο μεταβολάς, οι Έλληνες θα παρείχον υψίστας υπηρεσίας εις την Ευρώπην. [...] Ο ασφαλέστερος δια το μέλλον συμβιβασμός θα ήτο ο καθιερών τοιούτο σύστημα, οιόν να παρέχη Έλλησι τε και Σλαύους ευρύν χώρον δια την ανάπτυξιν των φυσικών αυτών προσόντων. [...] Αλλά δεν προσδοκάται ότι άπαντες οι των Ελλήνων πόθοι θα ικανοποιηθώσιν. Ολίγαι είναι οι πιθανότητες ότι το συνέδριον θέλει λάβει υπ' όψιν αιτήσεις περί μεγάλης επεκτάσεως χώρας. Το συνέδριον δεν δύναναι να επενέγξη τοιαύτας μεταβολάς χωρίς να διατρέξη μεγάλους και επαρκείς προφανείς κινδύνους. Οι Έλληνες λοιπόν πρέπει κατά μέγα μέρος να αναβλήψωσι προς τας απόπειρας του μέλλοντος.
29-Ιουν-78	Από τη *Γαλλική Δημοκρατία* για το ελληνικό ζήτημα : Τα σημερινά όρια της Ελλάδος ουδέν αντιπροσωπεύουσι, τοιούτον είναι το πρώτον μέρος της θέσεως του κ. Δηλιγιάννη. Τούτο είναι αληθεια αδιαφιλονείκητος. Οι Έλληνες της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας εισίν αδελφοί των Ελλήνων της Αττικής και της Πελοποννήσου. Οι πατέρες των ηγωνίσθησαν ομού δια την ανεξαρτησίαν τω 1821. [...] Δεν δυνάμεθα επομένως ή να επιδοκιμάσωμεν υπερμέτρως τον κ. Δηλιγιάννην και τον συνάδελφον αυτού κ. Ραγκαβήν, ως εξάραντας μεγάλως τα επιχειρήματα άτινα εξήγαγον εκ της πολιτικής διαγωγής της Ελλάδος κατά τον τελευταίον πόλεμον. Η Ευρώπη οφείλει χάριτας τη ελληνική κυβερνήσει ως μη λαβούση μέρος εις την ένοπλον πάλην και διότι ήκουσε τας συμβουλάς των δυνάμεων και ιδιαιτέρως της Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας. Αλλ' αι συμβουλαί αύται περιέκλειον υποσχέσεις. Πρέπει το συνέδριον να ενεργήση ως ει τα ελληνικά συμφέροντα να μη είχον σταματήσει κατά τον παρελθόντα μήνα φεβρουάριον, επί ταις παραστάσεσι των δυνάμων, ως ει είχον καταλάβει τας ομόρους επαρχίας [...] αφού οι μεν Έλληνες μετ' εμπιστοσύνης εκαραδόκουν τας αποφάσεις της Ευρώπης, οι δε νότιοι Σλάβοι έλαβον εις χείρας τα όπλα. [...] Πιστεύομεν ότι το συνέδριον δεν θα μεταχειρισθή δύο μέτρα και δύο σταθμά δια τους Σλάβους και τους Έλληνας.

30-Ιουν-78	Απόσπασμα από το υπόμνημα του Δηλιγιάννη στο συνέδριο του Βερολίνου : *Αι αληθείς ευχαί της ελληνικής κυβερνήσεως συνεταυτίσθησαν πάντοτε μετά των πόθων του όλου έθνους, ου η ελευθέρα Ελλάς αποτελεί μικρόν μόνον μέρος. […] Η εδραία απόφασις της Ευρώπης ν' αποκαταστήση την ειρήνην εν Ανατολή, χωρίς να διαταράξη υπέρ το δέον το καθεστώς, υποδεικνύει τη ελληνική κυβερνήσει τα όρια, άτινα πρέπει να θ΄σει εις τας ιδίας εαυτής ευχάς, ζητούσα μόνον την προσάρτησιν της Κρήτης, και των μεθορίων επαρχιών. Αι ευχαί αυταί δεν διατελούσιν εις αντίθεσιν ούτε προς τα συμφέροντα της Ευρώπης, ούτε προς τα του γείτονος κράτους.[...] Η μεγάλυνσις του ελληνικού βασιλείου θα ήτο συμπλήρωσις του εκπολιτιστικού έργου, όπερ ανέλαβεν η Ευρώπη δημιουργήσασα το ελληνικόν βασίλειον. Αλλ' η προσάρτησις αυτών θα συνέφερε και τη Τουρκία, καθό αιρούσα τας αφορμάς των ταραχών, αίτινες τοσάκις εξήντλησαν τα οικονομικά της, διεκύβευσαν τα πολιτικά της συμφέροντα και διετάραξαν τας σχέσεις της αγαθής γειτονίας, ας προσεπάθησε πάντοτε να τηρήση η Ελλάς. Ότι αφορά το κύριον συμφέρον, το συμφέρον αυτών των επαρχιών, είναι πασίγνωστον ότι ζητούσι προς ημίσεως αιώνος την ένωσιν των μετά της Ελλάδος. [...] Η ελληνική κυβέρνησις ευρίσκεται ανίσχυρος ενώπιον του ρεύματος. Εάν απεπειράτο ν' αντιστή θυσιάζουσα τα τιμαλφέστατα του κράτους συμφέροντα, θ' ανετρέπετο και το ρεύμα να παρέσυρε την χώραν σύμπασαν εις την πάλην. Άλλως τε δε, και θέλουσα απλώς να πειστείλη τας εθνικάς ορμάς, η κυβέρνησις θα έβλεπε τας προσπαθείας αυτής ματαιουμένης υπό της εκτάσεως και του σχισματικού της οροθετικής γραμμής, ην ούτε στρατός εξ 100.000 ανδρών θα ηδύνατο να επιτηρή ούτως, ώστε να κωλύη την κρυφά διάβασιν εθελοντών. Η θέσις,εις ην περιάγουσι τα επαναστατικά ταύτα κινήματα την ελληνικήν κυβέρνησιν, είναι ουχ ήττον δυσχερής και αφόρητος εξ οικονομικής απόψεως. [...] Αφού μεγάλα και πλούσια έθνη, μεθ΄ ων ούτε να συγκριθή δύναται η μικρά Ελλας, συναισθάνονται τας συνεπείας παραπλησίως δαπανών, φυσικόν είναι ότι το μικρόν ελληνικόν βασίλειον, όπερ ηναγκάσθη επανειλημμένως ν' αναλάβη παραπλήσιας υποχρεώσεις, διατρέφει δε και σήμερον τρισμύριους πρόσφυγας και αναγκάζεται να επιχειρή εξοπλισμούς υπερβαίνοντας τας δυνάμεις του, πνίγεται σχεδόν υπό το βάρος.*
11-Ιουλ-78	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία εκ Κων/πόλεως : Ο αναγινώσκων τας αθηναϊκάς εφημερίδας δεν δύναται ποσώς να κατανοήση την γαλήνην ήτις φαίνεται επικρατούσα εν τη πρωτευούση εκείνη. Οι πάντες αισιοδοξούντες αριθμούσιν από του νυν τους κατοίκους και τα πλέθρα της παραχωρούμενης γης, φιλοτιμούμενοι τις ν' αναδείξη αυτούς πολυπληθεστέρους. [...] Ήδη η Πύλη παραδέχεται κατ' αρχήν την διαρρύθμισιν των συνόρων αλλά θέλει να λυτρώση όσω το δυνατόν πλειότερα μέρη, και τούτου ένεκα εγένοντο αι προπαρασκευαί εκείναι φαίνεται μόνον προς εκφοβισμόν και ουδέν πλέον. Το μόνον μελανόν σημείον φαίνεται εις τους ενταύθα το ζήτημα των Ιωαννίνων εις ο οι Τούρκοι θέλουν αντιτάξει παντελή άρνησιν.
26-Ιουλ-78	Διαφήμιση βιβλίου ως εξής : Ιστορία των Βουλγάρων, Από της εμφανίσεως αυτών εν τη Ευρώπη, κτλ υπό Ν. Ι. Κοκκώνη. Βιβλίον χρησιμώτατον εις τας παρούσας περιστάσεις δια τας εν αυτώ εθνολογικάς και στατιστικάς πληροφορίας, τας ιστορικάς ειδήσεις και την δι' αναμφισβήτηον ιστορικών μαρτυριών καταπολέμησιν των βουλγαρικών αξιώσεων. Πωλείται εν Αθήναις παρά τοις βιβλιοπώλαις....

24-Αυγ-78	Η τουρκική εφημερίς *Τερτζουμάνι Χακικάτ* εδημοσίευσε το κατωτέρω άρθρον περί του ελληνικού ζητήματος, ου την ανάγνωσιν συνιστώμεν τοις ημετέροις αναγνώσταις, τοσούτο μάλλον όσω δεν αποκρούει, ως πρότερον, πάντα συμβιβασμόν : *Είναι μεν αληθές ότι εν τω ζητήματι τούτω ληπτέαν ιδία, υπ' όψιν αι υπερβολικαί ιδέαι και φαντασιοκοπίαι των Ελλήνων, αλλά και βέβαιον αφ' ετέρου ότι η εν Βερολίνω εκφρασθείσα επιθυμία υπέρ της επιλύσεως του ζητήματος τούτου μεταξύ Πύλης και Ελλάδος υφίσταται εισέτι και τίνες μεν των κυβερνήσεων ήρξαντο δίδουσαι συμβουλάς συμφώνους προς την εκφρασθείσαν ταύτην επιθυμίαν, άλλαι δεν πρόκειται να πράξωσι τούτο. Ημείς μη απομακρυνόμενοι της διπλωματικής οδού ην απεδέξατο η Πύλη, λέγομεν ότι δύο διάφορα όλως υπάρχουσιν εν τούτω ζητήματα, το μεν η εκχώρησις λωρίδος γης εις την Ελλάδα, ουχί όμως διότι δικαιούται να λαβη ταύτην ή υπό την έννοιαν του ότι δίδονται αύτη προς αποσισιν χρέους τινός προς αυτήν, αλλά μόνον και μόνον ως εξαιρετική τις ευμένεια και προς εκτέλεσιν της αποφάσεως των ευρωπαϊκών δυνάμεων, το δε η παραδοχή ότι η Ελλάς έχει δίκαιον τούτο. Το σφάλμα όπερ διαπράττει η Ελλάς είναι ότι πείραται να παραστήση ως αληθείς τοςυ κατ' αρχήν και πράγματι αδίκους διαχωρισμούς αυτής, και ότι δεν συγκατατίθεται μηδέ σπιθαμή γης να εκλείψη εκ των μερών όσα εκ πνεύματος πλεονεξίας αιτεί, ωσεί δήθεν τα μέρη ταύτα υπήρχον εντός του κύκλου των δικαιωμάτων αυτής. [...] Και είναι μεν αληθές ότι εάν τις μονον τους τίτλους πανσλαυισμός και πανελληνισμός υπ' όψιν λάβη, αμέσως κατανοεί ότι διαφέρουσιν υπ' αλλήλων, και αντίκειται μάλιστα. Αλλά μήτοι δεν συνταυτίζονται αμφοτέρων εις σκοπεί αναφορικώς προς το οθωμανικόν κράτος; [...] Λέγουσι ότι, εάν του λοιπού ο πανσλαβισμός απειλήση και αύθις το οθωμανικό κράτος, η Ελλάς απέναναται της απειλής ταύτης θέλει συμμαχήσει τη Πύλη. Αλλ' όμως δεν δικαιούται τις να υποθέση ότι ο πανελληνισμός, όπως επιτύχη του σκοπού αυτού θέλει θεωρεί πάντοτε ως ευκαιρίαν τας εκ του πανσλαβισμοού περιπλοκάς; Τούτο ωμολόγησε παρρησία ο κ. Δηλιγιάννης εν τω υπομνήματι αυτού, όπερ ανέγνω εν τω συνεδρίω. Όπως ο πανσλαυισμός ηρκέσθη ως προς το παρόν εις τοσαύτην επιτυχίαν, ούτω και ο κ. Δηλιγιάννης εδήλωσεν ότι αρκείται εις την Ήπειρο- θεσσαλίαν και εις την Κρήτην. [...] Εάν λοιπόν η Ευρώπη και η Ελλάς επιθυμώσι να μη δυσχεράνωσιν αληθώς το έργον, αλλά να τακτοποιήσωσι τούτο όσω το δυνατόν ευκόλως πρέπει πρώτιστα και μάλιστα να μη νομίζωσι ότι εξαπατώσι την Πύλην. Πρέπει να είπωσι φανερώς και ανδρικώς τίνες οι σκοποί και οι προθέσεις αυτών, και ν' αρκεσθώσιν τότε και εις τας θυσίας, εις ας η Πύλη ήθελε κρίνει καλόν να προβή.*

Εθνικό Πνεύμα 1870-1881

ημερομηνία	Θέμα
1870	
6-Φεβ-70	Η σταφίς : Με αφορμή την ελάττωση του εισαγωγικού φόρου της ελληνικής σταφίδας από τους Άγγλους, γράφεται Η ελάττωσις αυτή είναι ευεργέτημα δια τον ημέτερον τόπον και ωραίον δείγμα στοργής της κραταιάς εκείνης χώρας υπέρ των υλικών της Ελλάδας συμφερόντων. Η μείωσις του φόρου ήθελεν εμψυχώσει το ελληνικόν εμπόριον και ζωογονήσει τον μάλιστα σπουδαίον της γεωργίας ημών κλάδον. [...] Γινώσκομεν, ότι η Αγγλική Κυβέρνησις εν τη ευθύνη αυτής ενώπιον των μεγάλων εμπορικών συμφερόντων, άτινα διαχειρίζεται κυριαρχικώς, ενώπιον της εθνικής γνώμης, προς ην οφείλει πραγματικήν λογοδοσίαν, εζήτητησε παρά της Ελληνικής ως ατιζύγιον της σπουδαίας παραχωρήσεως της, μικράς τινάς και ασημάντους ελαττώσεις δασμών εισαγωγικών των βρεττανικών προϊόντων.
20-Μαρ-70	Εξ άρθρου τινός της "Κλειούς" λαβών αφορμή ο Αιών, ή κυριωλεκτικότερον ειπείν, ο υπουργός των Οικονομικών κ. Δεληγιάννης εν τω Αιώνι εδημοσίευσεν έγγραφα του τινά εκ Παρισίων επισταλέντα, το οποίον είχεν ήδη αναγνώσει από του βήματος της Βουλής, επίσης ως και τότε ατελή και περικεκομμένα επί μόνω τω σκοπώ του να προσβάλη εκείνους, των οποίων την πολιτικήν ανεδέχθη να υπηρετήση ως υπαλλήλος και υπηρέτησε μέχρι τέλους. [...] Εν τη Βουλή ο υπουργός ούτος προεκλήθη να δημοσιεύση ή να καταθέση πλήρη την περί Κρήτης διπλωματικήν αλληλογραφίαν, και τον προκαλούμεν και τώρα, ίνα γνωσθή εντελώς η διπλωματική πορεία και η κατ' αυτήν εις τας διαφόρους χρονολογίας της κατάστασις της υποθέσεως ταύτης.[...] Δεν θέλομεν να εισέλθωμεν εις κρίσεις λεπτομερείς περί των ιδεών της παρούσης κυβερνήσεως επί του κρητικού αγώνος και της πολιτικής του 67. Αλλά δεν δυνάμεθα να μην αναιρέσωμεν την πολλάκις των εχθρών της πολιτικής εκείνης επαναλαμβανομένην ιδέαν, ότι η Ελλάς προσεδόκα δήθεν την υλικήν της Ευρώπης επέμβασιν και επ' αυτής εστηρίζετο. Η ιδέα αυτή ουδέποτε ερρέθη υπό ελληνικής κυβερνήσεως και ουδείς επίστευεν ότι η Ευρώπη χάριν της Κρήτης ήθελε κηρύξει τον πόλεμον κατά της Τουρκίας.
9-Απρ-70	Γνωστή έστι τοις ημετέροις αναγνώσταις η τελευταία φάσις εις ην περιήλθε το Βουλγαρικόν ζήτημα, μετά την έκδοσιν και την εις τα ημέτερα Πατριαρχεία, αποστολήν του Αυτοκρατορικού Φιρμανίου, δι' ου καθωρίζετο λύσις τις του ζητήματος τούτου, δια της συστάσεως Εθνικής Βουλγαρικής Εξαρχίας. Η Α.Π. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης και η περί αυτόν Ιερά Σύνοδος διασκεφθέντες ωρίμως επί των όρων της λύσεως ταύτης, ευρόντες τούτους μη συνάδον ως προς τους ιερούς Ανατολικούς και Συνοδικούς κανόνας, την δε ανάμιξην της πολιτικής εξουσίας αντικειμενικήν εις τα ανέκαθεν σεβασθέντα παρά της Αυτοκρατορικής Κυβερνήσεως προνόμια του Οικουμενικού θρόνου έκριναν δέον να απαντήσωσι προς την Α.Υ. τον Μέγαν Βεζύρην Ααλή Πασάν και να παραστήσωσι τη Α.Υ. το απαράδεκτον των όρων της λύσεως ταύτης εκ μέρους της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας.

16-Απρ-70	Για τα γεγονότα στο Πικέρμι : Αλλ' εσχάτως προς την Ευρώπην και τον κ. Πρεσβευτήν, οφείλομεν ημείς εν ονόματι του Έθνους να ανακρίνωμεν την αγωγήν του Ελληνικού υπουργείου. Οφείλομεν βεβαίως να υπερασπισθώμεν την εθνικήν τιμήν και ανεξαρτησίαν απέναντι των ξένων, αλλ' ακριβώς δια τούτο δικαιούμεθα να εξετάσωμεν πως προσηνέχθη η Κυβέρνησις η αντιθείσα την τιμήν και την ανεξαρτησίαν της Ελλάδς εις τας προσβολάς των ξένων δια των μέτρων, άτινα εφήρμοσε επί της θλιβεράς λύσεως
16Απρ70 (?)	Αι από της Ευρώπης ειδήσεις ουδεμίαν απόφασιν μέχρι τούδε περί Ελλάδος οριστικήν απόφασιν των Δυνάμεως απειλεί όμως φοβεραί διαασταυρούνται παρά ταις κυβερνήσεσι και η Αγγλική πιέζεται ισχυρός υπό των λοιπών. Η Ρωσία προτείνει να ενεργηθή αυστηρά ανάκρισις εν Ελλάδι, η Ιταλία θεωρεί υπεύθυνον μόνον το ελληνικόν υπουργείον. Η Γαλλία φαίνεται αναποφάστιστος. Μόνη η Αυστρία [...]η "έχθρισσα της Ελλάδος και φίλη του Τούρκου παντοτεινή" η Αυστρία μόνη, και ως κυβέρνησις και ως τύπος, ζητεί επί πίνακει την κεφαλήν του μάρτυρος Ελληνισμού. Η δημοσία εν Αγγλία γνώμη εξάπτεται οσήμεραι και απαιτεί εκδίκησιν. [...]Μάτην το υπουρφείον εφρόντισεν (αν εφρόντισε) να προλάβη την καταιγίδα, η καταιγίς εξερραγη, ως εικός μένει τώρα να ίδωμεν επί πόσον θα διαρκέση, και ποίας θα επιφέρη καταστροφάς επί του έθνους, τας οποίας θέλομεν οφείλει μετά των άλλων εις την σύνεσιν του υπουργείου τούτου. Σήμερον η Ελλάς είναι το γενικόν αντικείμενον της προσβολής και της αγενούς χλεύης παντός φωνασκύ δημοκόπου, και πάσης προς αυτήν εχθρικώς διακείμενης πολιτικής. Οι Φιλέλληνες εμπαίζονται, και η κατά του Γλάδστωνος αντιπολίτευσης λαμβάνει ως αφορμήν των φιλελληνισμόν του, όπως προσβάλη και την καταστήση υπόπτον παρά τη Κοινή Γνώμη της Αγγλίας. Που λοιπόν το υπουργείον περιήγαγε την Ελλάδα; Εν αγωνία περιμένουσι οι Έλληνες την τύχην των επί της Ευρώπης την τύχην ην προπαρασκευάζουσι το υπουργείον δια της διοικήσεως του. Τι ωφελούσιν οι δικαιολογίαι της Κυβερνήσεως, τι την μέλλει την Κυβέρνησιν αφού όλας τας συνέπειας των ασυνέτων αυτής πράξεων υποφέρει και θα υποφέρη η Ελλάς! Μήπως πρόκειται περί Ελλάδος δια τους υπουργούς; Οι υπουργοί εν πράγμα μόνον επιθυμούσι - να ήναι υπουργοί. Περί των λοιπών πάντων ας φροντίσωσιν άλλοι'. Αφού η Ελληνική κυβέρνησις περιέπλεξεν ούτω την Ελλάδα μετά της Ευρώπης, αι συνέπειαι είναι πάντοτε συμφέρουσαι δια τους υπουργούς, αρκεί ούτοι να ώσιν υπουργοί. [...] Εάν οι εχθροί της Ελλάδος και των ελευθεριών του κόσμου εύρωσι τώρα τον καιρόν να εφαρμόσωσι μέρος των επί της Ανατολής σχεδίων των, εάν η εφαρμογή αυτή είναι η ριζική του Ελληνισμού καταδίκη, η μεταβολή του πολιτεύματος της Ελλαδος εις αποκτήνωσιν ηθικήν και υλικήν καταστροφήν, εις πολιτικήν εξόντωσιν, οι υπουργοί της Ελλάδος ουδόλως ζημιούνται, αρκεί να ήναι πάντοτε υπουργοί της Ελλάδος, είτε ως Κράτος υπάρχει αυτή, είτε ως τιμάριον ηγεμονία παράρτημα αυτοκρατορίας τινός.

12Μαϊ70	Το κύριον Θέμα : Εν τω μέσω τοσούτων αλλοπροσάλλων περί Ελλάδος συζητήσεων, προκληθεισών εκ του τελευταίου συμβάντος υπό την παρούσαν Κυβέρνησιν. Εν μέσω πολιτικών συστημάτων αντιθέτων και συγκρουόμενων δια ποικίλων διαπληκτισμών δημοσιογραφικών, εν μέσω τοσούτων φρονημάτων δυσμενών η ευμενών περί κυβερνήσεως και αντιπολιτεύσεως, περί Ελλάδος και ξένων, περί συντάγματος και μοναρχίας, περί κυβερνήσεως κοινοβουλευτικής και μοναρχικής, περί ελευθερίας και τυραννίας, περί έθνους και εξουσίας, περί κομμάτων και βασιλείας, αναφαίνεται η ανάγκη δια τους σπουδαίους ανθρώπους τους θέλοντας να έχωσιν Έθνος και Πατρίδα υπό την τύπον Κράτους αληθώς ανεξαρτήτους, αυτονόμου, ελευθέρου και προκόπτοντος, αναφαίνεται λέγομεν η ανάγκη να διακρίνωσι και εξαγάγωσιν εκ του μεγάλου και αηδούς αυτού κυκεώνος των ειλικτινών ή δόλιων και ιδιοτελών φρονημάτων, των συζητήσεων, των αντεγκλήεων, των φωνασκιών και των τραχέων και ασέμνων βωμολοχιών, να εξαγάγωσι το κύριον θέμα επί της νύν καταστάσεως της Ελλάδος, την αληθή αιτίαν της κακοδαιμονίας εξ' ης πάσχει, και των καταστροφών εξ ων απειλείται η δύστροπος, η ατίθασσος αυτή κόρη του Πολιτισμού, όστις επεδίωξεν αείποτε την αυθαίρετον αυτής κακοδαιμονίαν.
26Μαι70	Αληθείς αιτίαι της Ελληνικής κακοδαιμονίας : Εκ των συζητήσεων παρά ταις Αγγλικαίς βουλαίς τα όργανα του Ελληνικού υπουργείου παλαιά και νεά μετέφεραν τον τεχνικόν λόγον του πρωθυπουργού Γλάδστονως, υπό την ιδέαν η την ελπίδα, ότι ο λόγος ούτος βελτιοί δήθεν την θέσιν του Υπουργείου απέναντι του Έθνους, και την θέσιν της Ελλάδος απέναντι της Ευρώπης. [...] Ο Πρωθυπουργός Άγγλος ο φιλέλλην, ο μεριμνών περί Ελλάδος ώφειλε να εξετάση την πολιτικήν ιστορίαν της απωτέρου αρχόμενος, δια να πεισθή, ότι η σφαγή του Δηλίου είναι συμπεράσμα των ακατάπαυστων, των σκληρών, των ατιμωτικών επεμβάσεων αυτών των Δυνάμεων, αίτινες απειλούσι νύν την Ελλάδα ουχί ως έθνος, αλλ' ως παιδίου του οποίου την ανατροφήν αυταί διέφθειραν ή μάλλον ή μάλλον κάκιστα εμόρφωσαν, του οποίου την προσωπικήν αξίαν κατέστρεψαν παρά τη πολιτική κοινωνία δια των βαρέων ονειδισμών, ύβρεων και κατακρίσεων. Η σφαγή του Δηλίου δενέιναι έργον ελληνικόν. Είναι έργον των Δυνάμεων, έργον της προσωπικής κυβερνήσεως ήν αυταί εδημιούργησαν και διατήρησαν και επιμόνως διατηρούσι. Το εθνικόν εν Ελλάδι φρόνημα είδε και βλέπει πανταχού τας επεμβάσεις και αυτάς μόνον φοβείται και εξ αυτών μόνον προσδοκά. Ουδέν σέβας, ουδεμίαν υπολη̈ψίαν έχει προς την Ελληνικήν κυβέρνησιν, ουδεμίαν πεποίθησιν προς τον νόμον και το δίκαιον, αμ' ως αισθάνεται ότι προ της Κυβερνήσεως ενεργεί η επέμβασις. [...] Εάν τις εξετάση μετά προσοχής την ιστορίαν των επεμβάσεων από του θανάτου του Καποδιστρίου μέχρι της σήμερον, θέλει βεβαίως εκπλαγή δια την ολέθριαν αυτών επιρροήν, διότι αυται κυρίως διηύθυνον και τον νουν και την χείρα των κατά καιρούς προσωπικών κυβερνήσεων, αυταί εξεμηδένισαν τον τοπικόν χαρακτήρα του εθνικού φρονήματος, αυταί εμόρφωσαν το εθνικό φρόνημα κατά το ίδιον συμφέρον της Δύσεως, αυταί εξηυτέλισαν και εξηφάνισαν πάσαν ηθικήν, πάσαν επιρροήν και αξίαν των τοπικών κυβερνήσεωσν εις τα μεγάλα μάλιστα του Κράτους ζητήματα.

4-Ιουν-70	Απαισία λάμψις : Εκ της χώρας, εν ή προ δεκαπέντε αιώνων ο τίμιος σταυρός του Σωτήρος του Κόσμου διέχυσεν επί της γης το γλυκύτατον φως της ελευθερίας, την θερμογόνον λάμψιν της αληθείας και του πολιτισμού εφ' ω σεμνύνεται ο σημερινός άνθρωπος της Ευρώπης, εκ της χώρας εκείνης εξεχύθη σήμερον απέραντος αιματόχρονος φλοξ της δουλείας, απαισιωτάτη λάμψις διαφωτίσασα επί μιαν στιγμήν την αχανή άβυσσον, εντός της οποίας βυθίζεται και χάνεται ακαριαίως η ελευθερία και ο πολιτισμός και η ζωή. Η λάμψις αυτή δεν είναι άραγε μήνυμα του Θεού; Το αιματοβαφές εκείνο φώς το διαχυθέν επί της αρχαίας πρωτευούσης του χριστιανικού πληθυσμού, ως επικήδειος και απέραντος φάρος εν τω σκότει της δουλείας, εφώτισεν άραγε τους οφθαλμούς των ισχυρών ανθρώπων, των καυχωμένων ότι ηγούνται εν Ευρώπη του ανθρώπινου πολιτισμού και ότι επιζητούσι δι' ατρύτων μόχθων και αγρυπνιών να συμβιβάσωσιν την τάξιν μετά της ελευθερίας, τον πλούτον μετά της ασφαλείας, την ζωήν μετά της κτηνώδους πειθαρχίας; Αναφορά γίνεται για μεγάλη πυρκαιά στην Κωνσταντινούπολη η οποία είχε σαν αποτέλεσμα να μείνουν άστεγοι γυμνοί και άσιτοι εν αυτώ τω μεγίστω κέντρω του οθωμανικού πολιτισμού υπέρ ου εμόχθησαν έπαθον και εθυσιάσθησαν. [...] Το πύρινον εκείνο δράμα έχει σκηνάς φρικαλέας, επειροπληθείς, εκθαπτόμένας αδιακόπως από της ζοφώδους και φλογεράς έτι σποδού του ευρυχωροτάτου εκείνου χριαστιανικού κοιμητηρίου. Κυματίζει εκεί η αιματόεσσα ημισέληνος, προαιώνιον έμβλημα καταστροφής, και η κίδαρις του Τούρκου σύμβολον ασιατικής βαρβαρότητας, υβριστικός σαρκασμός της κτηνώδους αμαθείας προς τον ευγενή, τον υψηλόν πολιτισμόν ούτινος απολαύει τας θωπείας και την προστασίαν [...] Η πανολεθρία εκτύπησε τον ελληνισμόν μεταξύ του χριστιανισμού, ναι, του έλληνας ερισσότερον πάσης άλλης φυλής. ΟΙ Έλληνες επλήρωσαν τα έξοδα της μεγάλης συμφοράς του οθωμανικού κράτους με χρυσίαν και με αίμα. Ο Ελληνισμός υβρίζεται εις την Δύσιν και πυρπολείται εις την Ανατολήν, οι δυο πολιτισμοί δυνενενοούνται άριστα, προκειμένου περί Ελληνισμού.
9-Ιουν-70	Υπάρχει και λειτουργεί απ' αιώνος μεγάλη τις και κραταιά πολιτική επί της Ανατολής, ης μέρος μικρόν είναι το νύν ανεξάρτητον της Ελλάδος Κράτος, τέως δε δούλον της οθωμανικής αυτοκρατοράις, ην διευθύνει και νέμεται η κραταιά αυτή πολιτική. Η χειραφέτισις τηςΕλλάδος από του τυραννικού ζυγού υπήρξεν αποτέλεσμα ουχί της φιλοσοφικής στοργής των ισχυρών, αλλά της ανάγκης, ην προεκάλσεεν η σιδηρά θέλησις των ηρώων του 1821, η ορμή του φιλελληνισμού και η συμπάθεια των χριστιανικών της Ευρώπης λαών, Υπήρξεν αποτέλεσμα του υπολογισμού των συμφερόντων των δυνατών [...] Μετά την πρόχειρον όμως εκείνην λύσιν η πολιτική των συμφερόντων ανέλαβεν αμέσως το εαυτής έργον, και το έργον τούτο ήτο και είναι να μη επιστρέψη ποτέ την ίδρυσιν εθνικής και αυτολέντρου ενεργείας και ζωής εν τη Ανατολή. [...]Ακριβώς τοιαύτα τεκταίνονται και σήμερον , ως φαίνεται, καθ'ολων των πολιτικών κορυφών της ανεξαρτήτου Ελλάδος, όπως αυτή εξισωθή προς τα λοιασπάς της Ανατολής δούλοις επαρχίας, και όπως μη μένη η Ελλάς εξαίρεσις παράδοξος αυτοβουλίας εν τη μεγάλη αυτοκρατορία, ήτις δουλεύει τιμάτιον της εξωτερικής πολιτικής.
12-Ιουν-70	Η επτάνησος έγινε οκτάνησος - Για τα γεγονότα στο Πικέρμι και την παρεμβατική στάση των δυνάμεων (εκφράζεται ενόχληση για τις παρεμβάσεις)

16-Ιουν-70	Διεθνής Συγκοινωνία : Εκ της μεταβολής του Ισθμού του Σουέζ εις πορθμόν προέκυψεν υπό νέαν φάσιν το ζήτημα της διεθνούς συγκοινωνίας. Εκ της εποχής λοιπόν ταύτην την μέγιστης αλληλεπιδράσεως των εθνών, εις την εποχήν καθ' ην ο νούς και η χειρ χειράφεται από τω απείρων φυσικών και ηθικών δεσμών, υφ᾽ων ανεκόπτοντο εναγωνίως εις παν βήμα της ανθρωπότητος, τα έθνη σπεύδουσιν ήδη από πολλού εις την παγκόσμια ταύτην κονίστραν και γινώσκομεν ότι από της ενάρξως της διώρυξως του Σουέζ ο εθνικός συναιτερισμός έτεινε την χείρα προς τον διεθνή. Τίνας άραγε είναι μεγαλείτεροι ευεργέται του κόσμου, μεγαλείτεροι ήρως της ανθρωπότητας, οι Καίσαρες, οι Αϋγουστοι και οι Ναπολέοντες, ή οι εφευρόντες την τυπογραφίαν, την ατμομηχανήν και τον τηλέγραφον; Το αληθές μεγαλεον του ημετέρου Αλεξάνδρου δεν ήτον ο πόλεμος και η πολτική κατάκτησις, αλλ' η συγκοινωνία και ο συναιτερισμός των εθνών. [...] Παρετάξανεν το μικρόν τούτο πανόραμα, όπως υποδείξωμεν εις τον αναγνώστην από ποίας θεμελιώδους ιδέας ορμώμεθα εις την περί διεθνούς ελληνικής συγκοινωνίας συζήτησιν. [...] Ο τόπος ημών αμετάλλευτος και εστερημένος διεθνούς συγκοινωνίας είναι όυχ ήττον το ίκνον του πολιτισμοί και η κονίστρα εφ' ης ούτος ετέλεσε μεγαλουργίας και θαύματα εν τη αρχαία αυτού ζωή. Ας λέγωσιν περί ημών των νεωτέρων Ελλήνων ότι αν θέλωσιν οι νεώτεροι λαοί. Η Ελλάς ούτε από της θέσεως αυτής δύναται να μεταπισθή, ούτε ουρανόν να μεταβάλη, ούτε ο δραματικός και μεγαλεπήβολος χαρακτήρ των εν Ελλάδι γενωμένων και ανατρεφόμενων δύναται να εξαλειφθή. Ακριβώς δε εις τον παγκόσμιον διαγωνισμόν η Ελλάς πλεονεκτεί αν ουχί προς άπαντα, βεβαίως όμως προς τα πλείστα των Κρατών [...] Εις το μέγα λοιπόν ζήτημα πρόσωπον θέλει διαδραματίσει η Ελλάς άκουσα άκουσα, είτε ως εκευθέρα είτε και ως δούλη. Τα ξένα συμφέροντα, ο ευρωπαϊκός διεθνής συναιτερισμός δεν δύνανται να βαδίσωσι προς την γενικήν διαστάυρωσιν άνευ της Ελλάδος. Ημιν απόκειται ν' αποδείξωμεν ότι δεν δύναται να βαδίσωσι και άνευ των Ελλήνων.
1-Σεπ-70	Εν πάση ευκαιρία οι εχθροί της Ελλάδος καιροφυλακτούσι όπως συκοφαντήσωσιν αυτήν. - Αναφέρεται σε τηλεγραφήματα τα οποία λένε πως η Ελλάδα τάχθηκε υπέρ των Πρώσων (και όχι των Γάλλων) στον γαλλοπρωσικό πόλεμο
8-Σεπ-70	Για γαλλοπρωσικό πόλεμο : Οφείλομεν ημείς να ευχώμετα μάλλον υπέρ της Γαλλίας, υπέρ της ταχείας ειρήνης, διότι εκ της ειρήνης δυνάμεθα να ωφελθώμνε και ουχί εκ των καταστροφών του πολιτισμού. Διότι, μετά της Γαλλίας από του 1789 συνεστράφημεν, και διανοητικώς μετ' αυτής συνεζήσαμεν και μετ' αυτής συνειθίσαμεν να ομιλώμεν περί των ειθνικών ημών αναγκών. Έχομεν, ως ειπείν, προς ταύτην εισός τι οικογενειακής συμπαθείας = Επιθυμώμεν λοιπόν ταχείαν ειρήνην έντιμον δια την Γαλλίαν και ουχία επιβλαβή δια την Γερμανίαν.
29-Σεπ-70	Δημόσια ασφάλεια : […] Αλλ' όπως έχουσι νύν τα πράγματα, το των συνόρων ζήτημα δια την δημόσιαν ασφάλειαν της Ελλάδσο είναι πολύ σπουδαίον. Εις τους Έλληνας δεν ήτο πεπρωμένον να θέσωσιν οι ίδοι τα όρια των κατά τας ιδίας αυτών ανάγκας. […] Είναι λυπηρόν, και συμφωνούμεν ως προς τούτο με τον πρόεδρον κ. Δεληγιώρην, να κατατρίβεται η Ελλα᾽ς ήμισυν ήδη αιώνα καταπολεμούσα τους ληστές, τους οποίους μας δίδουσι τα κακά ημών σύνορα, ενώ αν άλλως είχον τα πράγματα, η δραστηριότης της Ελληνικής κυβερνήσεως και τα χρηματικά ποσά ήθελαν απασχοληθή ως ωφέλιμα έργα
1871	
30-Νοε-71	Σλαβικαί επαρχίαι: Ο ημιεπίσημος"Βιδοβδαν" του βελιγραδίου ποιούμενος λόγον περί των πραγμάτων της Τύνιδος, λέγει ότι η Πύλη, προσαρτήσασα την υποτελή εκείνην χώραν, υπέδειξεν εις τον πανσλαβισμόν την οδόν, ην οφείλει να τραπή. Η τοιαύτη διαγωγή της Πύλης απείλεί τους χριστιανικούς λαούς δια κινδύνου, προς αποσόβησιν του οποίου οφείλουσι πάντες να ενωθώσιν. Το αξίωμα "τα

	όμοια δια των ομοίων" εφαρμόζεται επίσης εν τη πολιτική. --- Η "Επίσημος Εφημερίς" του Βελιγραδίου δημοσιεύει αυθεντικήν αφήγησιν του ταξειδίου του ηγεμόνος της Σερβίας εις Λιβαδείαν της Κριμαίας. Συν τοις άλλοις η έκθεσις αυτή λέγει ο Τσάρος υποδεχόμενος τον νεαρόν ηγεμόνα, είπεν αυτώ μεγαλοφώνως : "Υψηλότατε, υποδέχομαι υμάς ως ιδίαν μου υιόν! Και οι μεγάλοι δε δούκες υπεδέχθησαν τον Μιλάνον "ως μέλος της αυτοκρατορικής οικογενείας".
2-Δεκ-71	Αναπαραγωγή ξένων άρθρων με τα οποία γίνονται αναφορές στην πιθανή σύγκρουση Αγγλίας και Ρωσίας στην οποία όμως σύμφωνα με εκτιμήσεις η Αγγλία θα είναι μόνη της και δεν θα μπορεί να υπολογίζει σε βοήθεια από την Γαλλία.
	Τα εν Ευρώπη τελούμε ή παρασκευζόμενα δεν αφορώσι της Ελλάδα, ούτε η Ελλάς έχει υπόθεσιν τινά εκκρεμή μετά δυνάμεως εξωτερικής. Η Γαλλία σπεύδει εις την οργάνωσιν της, η Ισπανία ταράσσεραι έτι υπό δημοκρατικού στοιχείου, η Αγγλία πολεμεί το παρελθόν αυτής δια των νέωντου πολιτισμού αρχών, η Αυστρία εξοπλίζεται φοβούμενη απρόοπτον επίθεσιν, η Ρωσία μετά της Τουρκίας δεξιούνται φιλοφρονέστατα, η Γερμανία ηργανίζεται ως αυτοκρατορία και διάγει ειρηνικώς προς πάντας, διότι έχει ανάγκην ενώσεως και ησυχίας προς εδραίωσιν της νέας εσωτερικής τάξεως, η Ιταλία καταβαλούσα τον παπισμόν προβαίνει αφόβως εις την νέαν αυτής ζωήν. Ο παπισμός ψυχχορραγεί άμα την κοσμικήν αποβαλών εξουσίαν
1872	
1-Ιαν-72	1871 - Ευτυχώς το έτος 1871 διηνύσαμεν ημείς εν Ελλάδι ειρηνικώς και αταράχως. Ουδείς μας ενόχλησε και ουδεμία συμφορά εταπείνωσε ή επίκρανε το έθνος. […] Εκυβέρνα ο Κουμουνδούρος. Δεν εγράψαμεν την ανωτέρω επίτομον γραμμήν δια να επαινέσωμεν αποκλειστικώς τον αρχηγόν των πολιτικών ημών φίλων, αλλά δια να υπομνήσωμεν απλώς ότι διήλθεν η Ελλάς εν τάξει και ασφαλεία όλον έτος υπό κυβέρνησιν, ης προίστατο ο κ. Κουμουνδούρος. [...] Δεν είναι ωφελιμότερα της διχονοίας ή ομόνοια; Δεν είναι προτιμώτερον να συκγρτήται κυβέρνησις εκ στοιχείων ισχυρών δυναμένων ν' ανθέξωσι κατά μέτωπον κατά πάσης αντιδράσεως, και να εργάζωνται από κοινού, αμοιβαίως επιτηρούμενα επ' αγαθώ των γενικών συμφερόντων. [...] Νέοι επέρχονται καιροί εν Ευρώπη απωθούντες ρους προ αυτών τριβέντας και νέα επαγόμενα συστήματα, ο δε νεωτερισμός ούτος έχει μεγάλους και εκφραστικούς τους χαρακτήρας. Ευχόμεθα εις την Ελλάδα να κατανοήσωσινοι πολιτικοοί της τους χαρακτήρας τούτους και να χειραγωγήσωσι το έθνος εις την οδόν της ευημερίας, της τάξεως και του εμπρέποντος αυτή μεγαλείου, συμφώνως με τας απαιτήσεις των νέων καιρών..
8-Φεβ-72	Κατά τα αγγελλόμενα εν τη Βυζαντίδι της 1 και 2 Φεβρουαρίου η μεταξύ Βουλγάρων και του Πατριαρχείου εκκλησιαστική διαφωνία διελύθη τελείως και οριστικώς δι' αποφάσως της Οθωμανικής Κυβερνήσεως. Η κυβέρνησις δια Τεσκερέ αυτής απήντησεν εις το Πατριαρχικόν έγγραφον το περιέχον τα πρακτικά της γενομένης εσχάτως συνόδου της 30 λήξαντος, και ανήγγειλεν εις την Μεγάλην Εκκλησίαν ότι "η Υψ. Πύλη απεφάσισε να πραγματοποιήσει το Αυτοκρατορικόν Φιρμάνιον και προβή εις την σύστασιν της Βουλγαρικής Εξαρχίας". Η απόφασις αυτή αναγνωρίζει και επικυροί τα υπό των Βουλγάρων τελευταία γενόμενα κατά της Εκκλησίας, ήτις εζήτησε και έλαβε επί τινάς ώρας ικανοποίησιν δια την διαγωγήν των παραβάντων τους εκκησιαστικούς κανόνας και προσβαλόντων την Εκκλησίαν και την διοικητικήν αυτής εξουσίαν.
10-Μαρ-72	Βουλγαρικόν Ζήτημα :Το υπό της Α.Π. του Οικουμενικού Πατριάρχου και της περί Αυτόν Ι. Συνόδου καταρτισθέν νέον σχέδιον προς λύσιν του Βουλγαρικού Ζητήματος, περί ου ανεφέρομεν εν τω προηγούμενω ημών φύλλω, λαβόν την έγκρισιν της ολομελείας των αρχιερέων και μεταφρασθέν εις το Τουρκικόν, πρόκειται σήμερον ν' αποσταλή εις την Υ. Πύλην, συνοδευόμενον μετά της απαιτούμενης Πατριαρχικής Εκθέσεως.
10-Μαρ-72	Βουλγαρικόν Ζήτημα : Υπό τον τίτλον τούτον εξακολουθεί, και δυστυχώς θα

	εξακολουσθήση επί πολύ έτι ο μεταξύ Βουλγάρων και Ελλήνων εκκλησιαστικός χωρισμός, τα σχετικά γεγονότα και αι περί τούτου κρίσεις της δημοσιογραφίας. Η υπόθεσις είναι σοβαρά δια τας προβλεπόμενας συνεπείας της εν τη Ανατολή και κυρίως δια τα υποκινήσαντα αυτήν αληθή αίτια. Το τελευταίον δε τηλεγραφικώς αναγγελθέν διάβημα της Μ. Εκκλησίας είνε ότι η Ι. Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου αφώρισε τον νέον Έξαρχον Βουλγάρων Άνθιμον πρώηνΒιδύνης ως μη συμμορφωθέντα τους προς θείους και ιερούς Κανόνας της Ανατολικής Εκκλησίας. Ο αφορισμός ούτος απέβαινεν αναπόφευκτος, διότι ο Έξαρχος, ον η πολιτική εξουσία εχειροτόνησε Πατριάρχην ιδίας Εκκλησίας, ως αν είχε την θείαν χάριν να δημιουργή αυτή μόνη τοιαύτους, επέυσε της καθαιρέσεως και του αφορισμού τους πρώην Φιλιππουπόλεως Λοφτζού και Μακαριουπόλως. Η πράξις λοιπόν του Εξάρχου, όστις υπέθεσεν εαυτόν ανώτερον της Μεγάλης Ιδέας και εζήτησε ν' αναιρέση κυριαρχικώς τας αποφάσεις εκείνης, ην βεβαίως αξία αφορισμού. Τα πράγματα τρέχουσι τον φυσικόν αυτόν δρόμον εκκλησιαστικώς μέχρι τούδε. Πλην ανάγκη να εξετασθή η υπόθεσις και υπό τας άλλας αυτής μορφάς και εις άλλον δρόμον, ον εντεύθεν θέλουσι τρέξει διαγωνιζόμενοι Έλληνες και Βούλγαροι λαοί σύνδουλοι, δουλεύονες τον αυτόν κύριον και τα αυτά έχοντες συμφέροντα εις την πολιτικήν χειραφεσίαν. [...] Καθόσον μόνον γινώσκομεν, το σχέδιον (του Πατριαρχείου) τούτο ορίζει τοπικώς την Βουλγαρικήν εξαρχίαν, διαχάρασσον οροθετικήν τινα᾽γραμμήν, αρχόμενην από του επί του Ευξείνου Πόντου Πύργου και διήκουσαν εντεύθεν του Αιμου κατ' ευθείαν γραμμή, καταλείπουσαν επομένως εντός της Εξαρχίας ταύτης της Βέρνης [...] και λοιπώς μη βουλγαρικάς επαρχίας, εκτός δε αυτήςεπαρχίας τινάς καθαρώς βουλγαρικάς. Επομένως ως βάσις του σχεδίου τουτου ελήφθη, φαίνεται, ουχί η φυλετική διάκρισις, ήτις ομολογουμένως ουδέποτε άχρι τούδε ανεγνωρίσθη εν τη Εκκλησία, αλλ' ο τοπογραφικός χαρακτήρ της σχηματισθησόμενης Εξαρχίας και η φυσικότης των ορίως του εκκλησιαστικού τούτου θέματος. Εν δε τη εκθέσει Αυτού δι ης συνοδεύει το ειρημένον σχέδιον [...]γνωστοποιεί προς την Α.Υ. τον Μέγαν Βεζύρην, ότι εν η περιπτώσει το σχέδιον τούτο μη γένηται αποδεκτόν είτε παρά της Υ. Πύλης, είτε παρά των Βουλγάρων, η Μ. Εκκλησία εις ουδεμίαν του λοιπού δύναται να προβή άλλην ενέργειαν, ειμή την συγκάλεσιν Οικουμενικής Συνόδου. Αγνοούμεν ήδη κατά πόσον το προκείμενον σχέδιον, όπερ φαίνεται, ον το τελευταίον εκ μέρους της Μ. Εκκλησίας, θέλει επενέγκει την άρσιν της επί του προκειμένου ζητήματος παρατεινόμενης από τοιούτου χρόνου λυπηράς διαφωνίας.
21-Μαρ-72	Η Γαλλική κυβέρνησις προς επανόρθωσιν των μεγάλων του Τύπου δυστυχημάτων κατέφυγεν εις τον αναχρονισμόν του προστατευτικού συστήματος, δηλαδή ενόμισε φρονίμου να επανορθώση την ζημίαν δια σφάλματος. Αλλά δυστυχώς το μέτρον της επανορθώσεως, ως φαίνεται ήδη εκ των υστέρων, και εις κύκλον στενότατον περιωρίσθη και ανωφελές απεδείχθη. Ο προστατευτικός αυτής νόμος μόνην την ελληνικήν ναυτιλίαν ζημιοί και ουδόλως ωφελεί την Γαλλίαν. Οι Έλληνες αναγκαζόμενοι να προτιμήσωσι το μη χείρον, αλλάσσουσι την σημαίαν των πλοίων αυτών, διότα τα έξοδα της αλλαγής είναι ολιγώτερα του φόρου των 7 1/2 φράγκων κατά τόνον. Δεν είναι όμως δυνατόν να διαρκέση επί πολύ η επιμονή της Γαλ. κυβερνήσεως, ήτις ούτω αντιστρατεύεται κατά του πολιτισμού αυτού, ου η Γαλλία καυχάται ότι είναι ο κατ' εξοχήν πρόμαχος. Αλλ' επειδή δυστυχώς η Ελλάς μόνη προσβάλλεται εις την ναυτιλίαν της και επί του προκειμένου, αυτή και μόνη αγωνίζεται ν' απαλλαγή των επιβλαβών του νόμου συνεπειών, το δε ζήτημα περιορίζεται επί του παρόντος μεταξύ της Γαλλίας αδικούσης και της Ελλάδος αδικούμενης.
02Μαϊ-72	Σπουδαίον - Η μικρά ελευθέρα ελληνική χώρα ως κράτος ευρωπαϊκόν και ως έθνος έχει χαρακτήρος ιδιάζοντος και προσέχοντας, ως ένεκα διαφέρει ως ειπείν αποτόμως από τα λοιπά της Ηπείρου Κράτη, κυρίως όμως μεταξύ των ανατολικών εθνών, άτινα εκτός της Ελλάδος μόνης, δουλεύουσιν υπό την κυριαρχίαν των Τούρκων και την κερδοσκόπον επήρειαν των Ευρωπαίων. Η Ελλάς έχει ιστορίαν η μάλλον την ιστορίαν των ημίθεων, των ηρώων και των

	σοφών, ων τα ονόματα, η δόξα και η σοφία είναι καλλοναί αμάραντοι της απ' αιώνων φιλολογίας και καλλιτεχνίας και της επιστήμης του πολιτισμού. Οι νεώτεροι άνδρες της Ευρώπης δεν δύνανται να γίνωσιν ανώτεροι των ανδρών του Έλληνος Πλουτάρχου. [...] Διαφέρει η Ελλάς των Κρατών και των Εθνών όλου του κόσμου δια τον παράδοξον θρίαμβον της παραβολωτάτης των επαναστάσεων, και δια το μεγάλα αυτής παθήματα. Η ανδρεία και η τόλμη της εξανάγκασαν την Ευρώπην να την επαναγάγη εις την πολιτικήν ζωήν, η δε δικαιολογία της συνδρομής ταύτης ήτον ότι η " Ελλάς υπήρξεν η ευεργέτις της ανθρωπότητος, και ότι δύναται εν τω μελλόντι να εκπληρώση μεγάλην εν τω κόσμω αποστολήν. Άλλοι χαρακτήρες ιδιάζοντες της Ελλάδος είναι και η γεωγραφική αυτής θέσις εν τη Ανατολή και η πολιτική. Είναι γεωγραφικώς η μεσημβρινωτάτη και ευκρατεστάτη χώρα της Ευρώπης. Πολιτικώς δε, το μόνον ελεύθερον Κράτος εν τη Ανατολή, και μάλιστα συνταγματικόν, περιοριζόμενον εκ των τριών σημείων του ορίζοντα, υπό δούλων χωρών και δούλων θαλασσών. [...] Η Ελλάς δεν έχει τας από του γένους παραδόσεις, ούτε πλουτοκρατίαν, ούτε ευγένειαν νενομοθετημένην , ούτε τίτλους. Οι Έλληνες εισίν άλλως τε εξόχως φιλομαθείς, οικονόμοι και ανεξίθρησκοι. Είναι λοιπόν έθνος, περί ου οι μακράν εν τω μελλόντι της Ευρώπης βλέποντες, σκεπτόμενοι και εγωιστικώς αξιούντες, αυτοί προσέτι οι επιπόλαιοι κριταί δύνανται να έχωσι συχνάς αφορμάς ομιλιών, λιβέλλων ή θαυμασμού.
30Μαι72	Για τα δάνεια του 1821 και 1825 - Πολλάκις και άλλοτε εγένετο λόγος πολύς και σχέδια συμβάσεως περί της απαλλαγής της Ελλάδος από του χρονίου τούτου εφιάλτου, αλλά πάσα ενέργειαν διεκόπη εν των πολιτικών περιπετειών, και το Έθνος ημών εξακολούθει να διατελεί υπό την αιωνίαν μομφήν της αναξιοπιστίας. Οι δανεισταί ή μάλλον οι διάδοχοι και εκδοχείς των δανειστών δικαιούνται να μας διασύρωσι πανταχού ως κακούς οφειλέτας, και να μας βλάπτωσι δια της βασίμου κακολογίας των. Το παραπάνω άρθρο δημοσιεύεται με αφορμή την συνομολόγηση νέου δανείου.
2-Ιουν-72	Το εν τη Ανατολή Εκκλησιαστικόν Σχίσμα - Εκ των μέχρι του νυν γενομένων μεταξύ Βουλγάρων και της Μεγάλης Ανατολικής Εκκλησίας και των πανταχόθεν διασταυρουμένων κρίσεων το Εκκλησιαστικόν εν τη Ανατολή σχισμα φαίνεται ότι επιτελέσθη, αλλά δεν ανακηρύχθη εισέτι οριστικώς και αμετακλήτως, διότι η νέα των Βουλγάρων εξαρχία δια να υπάρχη αυτοτελής και αυτοκέφαλος, ως αρχή Εκκλησιστική και πνευματικός ποιμήν του Βουλγαρικού Έθνους, έχει ανάγκην ν' αναγνωρισθή υπό των λοιπών ανατολικών εκκλησιαστικών θρόνων, οίτινες τιμώσιν ως πνευματικώς αυτόν αρχηγόν τον Κωνσταντινουπόλεως οικουμενικόν Πατριάρχην. Άνευ της αναγνωρίσεως ταύτης η Βουλγαρική εξαρχία, η πατριαρχία, έσεται μεταξύ των ομοθρήσκων λαών σχισματική, αφωρισμένη και αναθεματισμένη. Το Βουλγαρικόν έθνος ενταύθεν θέλει θεωρείσθαι εν τη Ανατολή ως μεμονωμένον και αιρετικόν, αποστατήσαν της κοινής μητρός Εκκλησίας, ην σέβονται και εις ην υπακούουσι δογματικώς οι ομόδοξοι λαοί της Ανατολής. Την νέαν λοιπόν ταύτην Εξαρχίαν την αντικανονικώς και αυθαιρέτως ιδρυθείσαν υπό της πολιτικής εξουσίας ουδεμία έτι ανατολική εκκλησία ανεγνώρισεν ούτε υπάρχουσι μεγάλοι ή βάσιμοι ελπίδες περί τοιαύτης αναγνωρίσεως. Εν τοιαύτη καταστάσει τι καλόν έφερε εις τους Βουλγάρους ο εκκλησιαστικός αυτών χωρισμός από των ομοδόξων και ομοδούλων λαών; Το γεγονός τούτο ως συμβάν εκκλησιαστικόν είναι ασέβεια προς την μητέρα εκκλησίαν και κατόρθωμα ουχί ανάγκης πνευματικής, αλλά ραδιουργίας πολιτικής του Πανσλαβισμού, εις ον η περί της Ανατολής μεριμνώσα ουδεμίαν επέστησεν αρκούσαν προσοχήν. Εχωρίσθη διοικητικώς και η ελευθέρα Ελλάς από της Μεγάλης Εκκλησίας και κατέστησεν ιδίαν Σύνοδον ανεξάρτητον εκείνης οιάν έχει και η Ρωσσία, αλλ' ο χωρισμός ούτος εγένετο διότι η Ελλάς είναι βασίλειον ανεξάρτητον και αυτόνομος, και εγένετο κανονικώς δια του Πατριαρχικού Τόμου, δηλαδή της κανονικής αναγνωρίσεως της Μεγάλης Εκκλησίας εν πλήρει ομονοία και στοργή τηε Μητρός προς θυγατέραν, Η νέα όμως Εκκλησία της Βουλγαρικής εθνικότητος ουχί μόνον ουδεμίαν έχει εκκλησιαστικήν ή πολιτικήν

	δικαιολογίαν, αλλά τουναντίον ασεβούσα προς τους ιερούς Αποστολικούς και Συνοδικούς Κανόνας έιναι γέννημα συμφερόντων ευτελών μέν προσωπικών, εθνικών δε, πλην εθνικών ξένων και επιβούλως αναπτυσσομένων εν τη Ανατολή. Η φανερή ανάμιξις της πολιτικής εξουσίας εις την εκκλησιαστικήν δικαιοδοσίαν, και η έμμεσος, πλην επίσης φανερά επέμασις και ενέργεια της πανσλαβιστικής διπλωματίας, επήνεγκον ως πρώτον λυπηρόν αποτέλεσμα μεταξύ Βουλγάρων και των ανατολικών Εκκλησιών, την υπό της Πατριαρχικής συνόδου αποκήρυξιν της εξαρχίας, υποδεικνύουσι δε εις το μέλλον και τον γενικόν αφορισμόν και αναθεματισμόν του Βουλγαρικού αυτοχειροτονήτου Κλήρου και του Βουλγαρικού λαού, όστις ήθελεν ακολουθήσει τον κλήρον εκείνον. Εις ποίαν λοιπόν καθιέρωσαν ιεραρχικήν έχει την βάσιν και τον λόγον της υπάρξεως ο Έξαρχος των Βουλγάρων και η Βουλγαρική εκκλησία; Η πολιτική μάλιστα Κυβέρνησις χοριζομένη εις το προσωπικόν συμφέρον των εποφθαλμιών τα αξιώματα της νέας Εκκλησίας, εχαρακτήρισεν ως εκκλησιαστικώς βουλγαρικάς επαρχίας όλας εκείνας, ένθα ο πληθυσμός είναι κατά τα τρία πέμπτα βουλγαρικός. [...] Η σύστασις άμα της λεγομένης βουλγαρικής εκκλησίας είναι υστεροβουλία πολιτική και ουχί πνευματική ανάγκη, είναι ικανοποίησις διπλωματικών απαιτήσεων και θεραπεία των προσωπικών συμφερόντων των πρακτόρων του σχίσματος και ουχί δικαίωσις δήθεν απαιτήσεων εθνικών των Βουλγάρων. Διότι ουδεμία εθνική απαίτησις των δικαιούται ή ικανοποιείται δια του χωρισμού αυτών από των ομοδόξων και εν πολλ᾽μέρει ομοφύλων λαών, ουδόλως ωφελούνται θρησκευτικώς ή εκκλησιαστικώς οι Βούλγαροι αφού η μήτηρ των χριστιανών λαών της Ανατολής απεκήρυξε και αφώρισε τους Εκκλησιαστικούς της Βουλγαρίας αρχηγούς. [...} Οι Βούλγαροι δεν δύνανται ν' αρνηθώσιν ότι ο πανσλαβισμός τους εβοήθησε να γίνωσι σχισματικοί και έπιεσε την οθωμανικήν κυβέρνησιν ουχί να τους χορηγήση πολιτικά προνόμια απέναντι των άλλων εθνικοτήτων, αλλά δια να τους χωρίση απ' εκείνων ως Σλάβους, και να τους διακρίνη δια του διορισμού εκκλησιστικού άρχοντος. Οι Βούλγαροι λοιπόν αποχωρίζονται των άλλων ομοδόξωντη ενεργεία του Πανσλαβισμού διακρινόμενοι ως Σλάβοι και ουχί ως Βούλγαροι, η δε διαφορά της εννοίας μια λέξεως έχει πολλάκις μεγίστην σημασίαν. Ο Πανσλαβισμός δεν θέλει Κράτος βουλγαρικόν ή βουλγαρικήν εκκλησίαν, αλλά θέλει λαόν σλαβικόν και εκκλησίαν σλαβικήν, ως ύλην απλήν και άβουλον των κατακτητικών και μεγάλων αυτού σχεδίων.
4-Αυγ-72	Εν Πετρουπόλει, τη 22 Αυγούστου, η Κλειώ ανήγγειλεν εσχάτως ότι η ρωσσική κυβέρνησις, δυσανασχετούσα δι' όσα κατ' αυτάς γράφουσιν αι ελληνικαί εφημερίδες, φαίνεται δήθεν διατεθειμένη να υποστηρίξη τας περί Λαυρίου απαιτήσεις της Γαλλίας και της Ιταλίας. Τούτο δεν είναι αληθές. Η Ρωσσική κυβέρνησις ουδεμίαν επέστησε προσοχήν εις τας περί αυτάς ευμενείς ή δυσμενείς κρίσεις του Ελληνικού τύπου. Επειδή όμως εγένετο λόγος περί του λαυρεωτικού ζητήματος, αποβαίνουσι αναγκαίον να δηλωθή ότι τα διάφορα κατά καιρούς διαβήματα της ρωσικής κυβερνήσεως, και ότι άνευ της προστατευτικής ταύτης παρεμβάσεως της Ρωσίας η Ελλάς θα περιήρχετο ίσως εις λυπηράς δυσχερείας. Η εν Πετρουπόλει ελληνική πρεσβεία έλαβε πολλάκις αφορμήν να εκτιμήση την υπέρ των συμφερόντων της Ελλάδος μέριμναν του ρωσικού ανακτοβουλίου. (Κλειώ)
14-Δεκ-72	Το Έθνος δεν υπνώττει. Η διάλυσις της Βουλής, η βεβαιότης ότι η κυβέρνησις προτίθεται να δεχθή εκουσίως η αναγκαζόμενη εκ προπαρασκευής την διεθνή διαιτησίαν επί του λαυριακού ζητήματος, η προς τας ξένας δυνάμεις χαλεπή θέσις της Ελλάδος, η εξ εκείνων απειλή της επισήμου ρήξεως των φιλικών σχέσεων [...] Κυβερνώμεθα υπ' ανθρώπων, οίτινες μετά πρωτοτύπου τόλμης αντιποιούμενοι τα δικαιώματα του έθνους ανακηρύττουσι δόγμα πολιτικόν, ότι δύναται η εξουσία να καταδικάζη την εθνικήν αντιπροσωπείαν και να διαλύη επί νόθω δήθεν συγκροτήσεως

1873	
1-Ιαν-73	Το απελθόν έτος έχει σύντομον την Ελληνικήν ιστορίαν συγκεφαλαιουμένην εις ολίγα, πλήν σημαντικά και διδακτικά γεγονότα προοιωνίζοντα σπουδαιοτέρας πράξεις και μεταβολάς εν τω έτι τω αρξάμενω. […] Εν τω εξωτερικώ η αγωγή της κυβερνήσεως υπήρξεν ανέκαθεν θρασύδειλος και προκλητική. Αφού, ενταύθα μεν η αδράνεια, εκεί δε η προσωπική της ιδιοτέλεια εγέννησε τα εξωτερικά ζητήματα της Ρωμουνίας και της Αιγύπτου, δεν ετόλμησεν η αγαθή αυτή κυβέρνησις να επισπεύση την επανόρθωσιν των επιβλαβών τούτων ατόπων, φοβούμενη μήπως η αποτυχία την αποδείξη ανίκανον και αναξίαν της υψηλής εμπιστοσύνης, ήτις εδύνατο και ν' αρθή υπ' αυτής εν τοιαύτη περιπτώσει. Εν τούτοις επί πέντε ήδη μήνας ραπίζεται ο εν τη αλλοδαπή ελληνισμός, αφανίζονται τα συμφέροντά του και μόνο δικαίωμα προς τους εν Αθήναις έχει να διαμαρτύρεται κατ' αυτών δια των επιστολών και του Τύπου.
5-Ιαν-73	Όταν λέγη τις επέμβασιν της εξουσίας, δεν εννοεί μόνον την δια στρατιωτικής δυνέμως απειλήν και εκβίασιν της θελήσεως των εκλογέων. Η επέμβασις είναι πολυσχιδής και η εξουσία κατέχει όλα τα μέσα της διαφθοράς, της απειλής και της εκβάσεως, αρκεί να έχει την πρόσβασιν και το διαγεγραμμένον σχέδιον του να επιβάλη εις το έθνος την μειονοψηφίαν, αφού μάλιστα εις τας επικείμενας εκλογάς περί τούτου πρόκειται, ως αινιγματωδώς μεν αλλά και λίαν ευνοήτως προκύρηξεν η κυβέρνησις.
12-Ιαν-73	Αι ομολογίαι του υπουργείου - Το υπουργείον, πολεμούμενον δια της λογικής εν τη επιπολαιότητι αυτού και τη μωρία, έφθασεν εις τα έσχατα οχυρώματα της σοφιστείας. Ηναγκάσθη μεν επί τέλους να ομολογήση, ότι επιδιώκει την διαιτησίαν ή τον συμβιβασμόν εκ περιτροπής, αλλ' εξακολουθεί δια των σοφισμάτων ν' αρνήται και το εν το άλλο. [...] Ποίαι ήσαν αι αρχικαί περί Λαυρίου πεποιθήσεις της κυβερνήσεως της μειονοψηφίας; ήσαν νομίζομεν αι εξής. Ζήτημα Λαυρίου δεν υπάρχει - ούτε διαιτησίαν δέχεται, ούτε συμβιβασμόν - ο περί εκβολάδων νόμος επεράτωσε την υπόθεσιν - αν η Εταιρία φρονή ότι αδικείται, δύναται να καταφύγη εις τα δικαστήρια - αν αι Δυνάμεις προτίθενται να πιέσωσι την ασθενή Ελλάδα, η κυβέρνησις απόφασιν έχει να εμμείνη εις τας πεποιθήσεις της και να περιμείνη ευσταθώς την ξενικήν λόγχην. Σήμερον ποίας πεποιθήσεις αποδεικνύει η κυβέρνησις δια των προτάσεων και των ενεργειών αυτής; αποδεικνύει ότι υπάρχει ζήτημα και μάλιστα διεθνές και υπόσχεται επισήμως να εξαλείψει τον διεθνή τούτον χαρακτήρα δια της άρσεως του νόμου, όστις τον εδημιούργησεν - ότι επιθυμεί να δικασθή υπό του δικαστηρίου διεθνούς ανεκκλήτου - ότι είναι έτοιμη να δεχθή συμβιβασμόν και ότι περί του συμβιβασμού τούτου μεριμνά ανενδότως δια των ιδεών αυτής πρακτόρων, των της Εταιρίας Ρου-Σερπιέρη και των πρακτόρων άλλων εταιριών ελληνικών. "Όχι , όχι! φωνάζουσιν εν συναυλία η κυβέρνησις και οι εγκάθετοι αυτής. Ούτε διαιτησίαν εδέχθημεν, ούτε συμβιβασμόν θέλομεν, ούτε τον νόμον καταργούμεν, εμμένομεν εις το σύστημα της αντιστάσεως, δεν θέλομεν να προδώσομεν το Λαύριον ως οι άλλοι, ούτε δια της διαιτησίας, ούτε δια του συμβιβασμού, ούτε δια της καταργήσεως του νόμου. (παρατίθενται στη συνέχεια δηλώσεις τους που αναιρούν τα παραπάνω λεγόμενα των κυβερνώντων)
23-Ιαν-73	Ο εν Ρουστουκίω ανταποκριτής της Τουρκίας επιστέλλει τη εφημερίδι ταύτη συμπληρωματικάς πληροφορίας περί των εν τη ειρημένη πόλει Ελληνοβουλγαρικών ρήξεων " Αφού εκλείσθη ο ναός αυτών οι Έλληνες απήυθυναν αυθημερόν διαμαρτύρησιν έντονον προς τον Οικουμενικόν Πατριάρχην. Η Υ. Πύλη, δικαίως αγανακτήσασα διεβίβασε δια της Α. Παναγιότητος διαταγάς όπως ο ναός αμέσως ανοιχθή εκ νέου. [...] Βεβαιούται ότι οι Βούλγαροι επετιμήθησαν αυστηρώς παρά του Εξάρχου. Αι εις τον ναόν προξενηθείσαι ζημίαι εκ της επιθέσεως των Βουλγάρων υπολογίζονται εις δέκα περίπου χιλιάδας γροσίων. [...] Η παρά του Γενικού Διοικητού ημών γενομένη ανακάλυψις όπλων είναι τοσούτων μάλλον σπουδαία.

10-Φεβ-73	Περί του Βουλγαρικού Ζητήματος - Την παρελθούσαν εβδομάδα ο επί των εξωτερικών υπουργός της Υ. Πύλης απήυθυνε προς τους διοικητάς των μικτών επαρχιών, ως ο πληθυσμός δηλονότι σύγκειται εκ Γραικών και Βουλγάρων, την επομένην αξιοσημείωτον εγκύκλιον, σχετιζομένην προς το Βουλγαρικόν ζήτημα. Παραθέτοντες ταύτην ελπίζομεν ότι δια των εν αυτή περιεχομένων εντόνων οδηγιών θέλουσι προληφθή αι επαπειλούμεναι ρήξεις εν ταις μικταίς επαρχίαις. Ανυπομόνως δε το ορθόδοξον δημόσιον προσδοκά την εν τη εγκυκλίω υποδεικνυομένην ως προσεχή οριστικήν λύσιν του προκειμένου ζητήματος. Ιδού το εν λόγω υπουργικόν έγγραφον. "Προς τον Διοικητήν (της δείνα επαρχίας- Το Γραικο Βουλγαρικόν ζήτημα προυκάλεσεν από τινός θρησκευτικάς διαφωνίας μεταξύ των δύο φύλων. Επωφελούμενοι εκ των διαφωνιών τούτων ταραχοποιοί τινές εκ των εθνικοτήτων τούτων, προς τον σκοπόν του διαταράκει την δημόσιαν τάξιν, δεν παύονται διερεθίζοντες εκείνους, οίτινες ή αγνοούσιν ή δεν δύνανται να εννοήσωσι κατά βάθος το ζήτημα. Ούτως από καιρούς εις καιρόν αναφύονται μεταξύ των λαών τούτων λογομαχίαι και ρήξεις, αναποφεύκτους έχουσαι συνεπείας.
16-Φεβ-72	Σχετικά με τις σχέσεις της Ελλάδος με άλλα ευρωπαϊκά κράτη : Αι σχέσεις λοιπόν ημών μετά της Ιταλίας και της Γαλλίας δεν είναι καθαρώς φιλικαί,, αλλά τουναντίον ψυχραί και κατάψυχροι τα δεν παρά ταύταις ελληνικά συμφέροντα πάσχουσι βεβαίως. Αι προς την Ρωσσίαν ωσαύτως σχέσεις δεν είναι καθαραί ένεκα του Βουλγαρικού ζητήματος και άλλων αιτίων. Πως λοιπόν αποτολμά η κυβέρνησις να βεβαώση δια των βασιλικών χειλέων το έθνος ότι εξακολουθεί να έχη τας αυτάς ως πρότερον φιλικάς σχέσεις μετά των ξένων Δυνάμεων, αφού η προς την Ελλάδα αλληλογραφία εκείνν είναι σχεδόν διάρρηξις των φιλικών τούτων σχέσεων; Πως αφίνει το έθνος εις πλήρη άγνοιαν περί της διαφοράς, εξ' ησαπειλείται η των φιλικών σχέσεων διάρρηξις; Δεν είναι τούτο χλεύη κατά της εθνικής αντιπροσωπείας και περιφρόνησις προς το έθνος;
23-Φεβ-72	Εν τη βουλή των Ελλήνων έχη απόφασιν ν' αποδείξη εις τον κόσμον του πολιτισμού και προ πάντων εις τους εκλογείς αυτής ότι είναι Βουλή γνήσια, και ότι δύναται να δικαιούται να διευθύνη τας τύχας της Ελλάδος, ως κύριος και νόμιμος αυτής εντολοδόχος και διαχειριστής της κυριαρχίας της, ας εγερθή μεγαλόφρων και τιμωρός αδυσώπητος πάσης παρανομίας οπόθεν και αν πηγάζη αυτή, και ας προβή, απτόητος εις τας αποφάσεις αυτής γινώσκουσα ότι το έθνος εις αυτήν ανέθεσε την τύχηνκαι το μέλλον του, και ότι αυτή έχει το δικαίωμα να δημιουργή τας κυβερνήσεις δια της εμπιστοσύνης της, και αυτή να τας μεταβάλλη, αφαιρούσα την εμπιστοσύνην ταύτην. Το δικαίωμα της διαλύσεως έχει τα οριά του, πέραν των οποίων παύει η ενέργεια αυτού, διότι οι γνήσιοι αντιπρόσωποι επιστρέφοντες εις τον λαόν δύνανται επί τέλους να ουδετερώσωσιν, αλλά τα προνόμια της αντιπροσωπείας συνάπτονται και συλειτουργούσι μετά της παντοδυνάμου κυριαρχίας του λαού.
6-Μαρ-73	Βουλγαρικόν Ζήτημα : Εκ της Βυζαντίδος μεταφέρομεν τα εξής : Οι ενταύθα Βούλγαροι διηρέθησαν επ' εσχάτων εις δύο μερίδας, εξ ων η μεν υγιής, η μετά του Εξάρχου κ. Ανθίμου συντασσομένη επιζητεί την συνδιαλλαγήν μετά της Μεγάλης Εκκλησίας προς λύσιν του ζητήματος, η δ' ετέρα επιμένει εις το σχίσμα ουδόλως επιθυμούσα τον συμβιβασμον. Εντεύθεν επήλθεν ψυχρότης και εγεννήθησαν παράπονα εκ μέρους της τελευταίας ταύτης ομάδος κατά του Εξάρχου. Ότε δεν χθες συνήλθον ένεκεν τούτου εις γενικήν Συνέλευσιν εν Μεσοχώρω, ζωηραί επήλθον συζητήσεις, τον οποιών αποτέλεσμα υπήρξε να συνταχθή και η ομάς εκείνη η μη επιθυμούσα την συνδιαλλαγήν μετά της υγιούς μερίδας, και να προταθή όπως η συνδιαλλαγή γίνηται επί των βάσεων του φιρμανίου.[...] Την ανώμαλον ταύτην κατάστασιν του εκκλησιαστικού αυτών ζητήματος μετά λύπης βλέπουσι βεβαίως και αυτοί οι Βούλγαροι, όσοι μάλιστα κρίνουσιν απαθύστερον και εκτιμησιν ακριβέστερον το καλώς εννούμενον συμφέρον του έθνους αυτών. Ως εν παντί τόπω και εν παντι σχεδόν ζητήματι, ούτω και μεταξύ της Βουλγαρικής κοινότητας, υπήρχον ανέκαθεν και υπάρχουσιν έτι άνθρωποι, οίτινες εξοκείλαντες άπαξ εις αδικαιολόγητον τινά αντιπάθειαν κατά της

	Μεγάλης Εκκλησίας και του κλήρου αυτής, εμμένουσιν εν τη σφαλερά πορεία, ην διεχάραξαν και επιζητούσι την αποσόβησιν πάσης διαλλακτικής σκέψεως, διατυπούντες την παράλογον απαίτησιν του να προβή η Υ. Πύλη εις την ακριβή εφαρμογήν του Αυτοκρατορικού Φιρμανίου, ενώ ηλίου φαεινότερον διατελεί ότι αι βάσεις υφ'ων το έγγραφον εκείνο εστηρίζετο ουδιωδώς ηλλοιώθησαν.[...] Εν τω "Φάρω του Βοσπόρου" αναγινωσκομεν την εξής είδησιν, "Κατά πρόσφατον εκ Πετρουπόλεως αλληλογραφίαν, εν των μελών της ρωσσικής Συνόδου καθυπέβαλεν αυτή εσχάτως σχέδιον τι απαντήσεως εις τας επιστολάς της Μεγάλης Εκκλησίας, δι' ων ανηγγέλθη η κατά των Βουλγάρων απόφασις της συνόδου. Εν τη απαντήσει ταύτη η ρωσσική Σύνοδος αποδοκιμάζει την αρχήν του φυλετισμού εν τη ορθοδόξω εκκλησία ως αντιβαίνουσαν εις το πνεύμα και τους κανόνας της ορθοδοξίας, κατά τούτο δε συντάσσεται και τη γνώμη της εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Ωσαύτως δεν αποδοκιμάζει και τας αντικανονικάς πράξεις του βουλγαρικού κλήρου και παραδέχεται ως δικαιοτάτην την υπό της Μεγάλης Συνόδου επιβληθείσαν αυτοίς ποινήν. Αλλ' εξάλλου φρονεί ότι πρέπει να ληφθώσιν υπ' όψιν τα πνευματικά συμφέροντα των Βουλγάρων, ως ορθοδόξου εθνότητος, και ότι πρέπει να αναζητηθώσι τα με᾽σα, δι' ων δύνανται να ικανοποιηθώσιν εν τω νομίμω ορίω αι απαιτήσεις αυτών, ταυτοχρόνως δε να εξαλειφθεί και το μίσος υφ' ου εμπνεόνται κατ' αλλήλων Έλληνες τε και Βούλγαροι ως ασύμφωνον προς τον χριστιανισμόν.
8-Ιουν-73	Για τη θέση της Ρωσία και της Αυστρίας απέναντι στο ΑΖ από συνέντευξη του αυτοκράτορα Αλέξανδρου κατά την επίσκεψή του στη Βιέννη γράφει η εφημερίδα Λόυδ της Πέστης : Κάλλιστα εννούμεν την αθυμίαν παντός σπουδαίου πολιτικού ανδρός επί τοις μανιωδέσι σφαδασμοίς και ταις του Σεραγίου ραδιουργίας εν Κωνσταντινουπόλει. Αλλ᾽αντι τεου ανευρείν ενταύθα δέλαρ όπως επισπεύσωμεν την διάλυσιν της αυτοκρατορίας, μεθ' ης συνδεόμεθα δια παντοίων πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων, υπολαμβάνομεν τα γενόμενα ως σπουδαίαν προτροπήν να διαπλασιάσωμεν την επιτήρησιν και τας ειλικρινάς ημών προσπαθείας, ίνα μηδεμία εξωτερική περιπέτεια επιταχύνη καταστροφήν μέλλουσαν ν' αναφλέξη όλην την χερσόνησον του Αίμου. Δι᾽αυτό δη τούρο περί πλείστου ποιούμεθα τας φιλία ημών σχέσεις προς την ρωσσικήν αυτοκρατορίαν, διότι αυταί, εις την αμοιβαιότητα ερειδόμεναι, θα πείσωσι την Ρωσσίαν ότι και εις αυτήν επί του παρόντος τουλάχιστον συμφέρει να προλάβη οιανδήποτε του ανατολικού ζητήματος επικύνδινον περιπλοκήν, ή η λύσις θα απέβαινε δυσχερεστάτη. [...] Ωσαύτως φρονούμεν ότι η αυτή πολιτική, η αναμφισβήτητον κηρύττουσα την ύπαρξιν του οθωμανικού κράτους, ειλικρινώς κήδεται περί της υλικής και εκπολιτευτικής ευημερίας των παρά των κάτων Δούναβιν Χριστιανών, καθ' όσον τούτων η πρόοδος είναι νέον στοιχείον δυνάμως της Υψ. Πύλης. Εκ τούτων των αρχών ορμηθέντες και επί της αποστολής του κ. Ρίστιτς και επί του βουλγαρικού ζητήματος εξεφράσαμεν συμπατείας προς τους γείτονας ημών εφ᾽οσον δεν υπερπηδώσι τα όρια της νομίμου τάξεως. [...] Και η ρωσσική " Εφημερίς του Χρηματιστηρίου" σκώττει τους δημοσιογράφους, τους διαδόντας ότι ήλλαξε δήθεν η Αυστροουγγαρία την εν τη Ανατολή πολιτικήν της και "φανταζόμενους ότι η εις Βιέννην κάθοδος του Αλεξάνδρου Β' και η αποκατάστασις της πρώην αυστρορωσικής φιλίας θα ματαιώση τας επί την Ρωσσίαν ελπίδας των αυστριακών Σλάβων."
9-Αυγ-73	Κατά τας εφημερίδας της Κωνσταντινουπόλεως η πολιτική της Τουρκίας μετεβλήθη επί του βουλγαρικού ζητήματος. Η Υψ. Πύλη θέλει, ως φαίνεται, να εκτελέση το περί συστάσεως της βουλγαρικής εξαρχίας βεράτιον, και δεν επέτρεψεν εις τους ¨Έλληνας επισκόπους ν' απέλθωσιν κατά την αίτησιν του Πατριάρχου εις τας βουλγαρικάς επαρχίας. [...] Ιδιαίτεραι δ' αλληλογραφίαι εκ Κωνσταντινουπόλεως καταγγέλουσι τον Πατριάρχην και την Ιεράν Σύνοδον ότι εξωνήθησαν αντι πολλών εκατομμυρίων γροσίων προς ακύρωσιν του Όρου, του κηρύξαντος την βουλγαρικήν εΕξαρχίαν σχισματικήν. Ευτυχώς πάντα ταύτα αναιρούνται δι' επισήμου διακηρύξεως του Πατριαρχείου υπογεγραμμένης υπό του Μ. Πρωτοσυγγέλου, εντεταλμένου προς τούρο υπό του Πατριάρχου και της

	Συνόδου.
1874	
18-Ιαν-74	Κατά τον "Ανατολικόν Χρόνον", την παρελθούσαν Τετάρτην ο επί των εξωτερικών υπουργός Εξ. Ρασίτ πασάς απήυθυνε προς τον έξαρχον των Βουλγάρων υπουργικόν τεσκερέν, δι' ου αυστηρώς κατακρίνει την αποστολήν ιερέων Βουλγάρν εις τας μικράς επαρχίας και προσκαλεί τον Έξαρχον να εμποδίση την επανάληψιν τοιαύτης τινός πράξεως. [...] Η αυτή Αγγλο-Γαλλό-Βουλγαρική εφημερίς εν άρθρω επιγραφομένω "τα πράγματα της Βουλγαρικής Εξαρχίας" παραπονείται εκ μέρους των Βουλγάρων δια την μη εντελή υπό της Αυτοκρατορικής Κυβερνήσεως εφαρμογήν το Αυτοκρατορικού Φιρμανίου.[...] Εν των άρθρω τούτω αναφέρεται ότι ο Έξαρχος των Βουλγάρων λαβών προ δύο μηνών την άδειαν να προβή εις το καταρτιτμόν του υπό του Φιρμανίου οριζομένου Συμβουλίου της Εξαρχίας είχε προσκαλέσει πάσας τας επαρχίας αίτινες απαρτίζουσι (;) νύν την Βουλγαρικήν Εκκλησίαν, όπως εκλέξωσι τα αρμόδια πρόσωπα ως μέλη του ειρημένου Συμβουλίου. [...] Ο κατάλογος των εκλεχθέντων απεστάλη αμέσως εις την Υ. Πύλην, αλλά καθά επάγει η αυτή εφημερίς,εισέτι δεν έτυχε της επικυρώσεως του υπουργικού Συμβουλίου.
17Μαι74	Η του Μίλαν κατάβασις εις τον Βόσπορον όσον αδιάφορος νομίζεται άλλοθι που, τοσούτον σπουδαία υπολαμβάνεται εν Βελιγραδίων και Κωνσταντινουπόλει. […] ότε πρώτον ανέβη ο νεαρός ηγεμών επί τον σερβικόν θρόνον, η ανθηγεμονία, εζήτει να καταστή πρόμαχος της μεγάλης σερβικής ιδέας μάλλον ή να εργασθή και μοχθήση υπέρ της Σερβίας της νύν. Αντί του επιδιώξει την διανοητικήν και την νυν ολικήν του τόπου ανάπτυξιν, ηύξησε τας πολεμικάς τούτου δυνάμεις, περιέθαλψε τας αδυναμίας των εν Αυστρία και Τουρκία Σλάβων και ηρέθισαν αμφοτέρας τας μεγάλας κυβερνήσεις. [...] Αι πρακτικαί ωφέλειαι (στην επίσκεψη έγιναν συζήτησεις για τους σιδηρόδρομους) θα φανώσιν εκ των υστέρν προτιμώτεραι ανυποστάτων και επιζημίων μεγάλων ιδεών. Αι ονειροπολήσεις δεν εξαλείφονται, διότι ζώσιν εν τη καρδία του λαού και τοις δημοτικοίς άσμασι της Σερβίςα. Ως ο καθεύδων Βαρβαρόσσας της γερμανικής παραδόσεως, ξαθηται και ο απτόητος Μάρκος Κραλίεβιτς, ονειροπωλών και έχων πλησίον το ξίφος και τον χορτοφαγούντα ίππον του. Οπόταν καταβρωθή ο χόρτος και καταπέση το από του βράχου ανηρτημένου ξίφος, θα εξυπνήση ούτος και οδηγήση τον λαόν του. Ο λαός πάλιν ου μόνον θα ψάλη περί αυτού, αλλά και θα πιστεύση εις αυτόν. Τοιαύται ονειροπολήσεις δεν βλάπτουσιν το παράπαν. Αρκεί μόνον ο λαός να μη συναποκοιμηθή και αυτός, προσπαθήση δεν να απέβη ευδαίμων πριν η γείνη μέγας λαός." (Εκ του "Χρόνου")
24Μαι74	Υπόμνημα του κ. Κουμουνδούρου : Το σπουδαιότατον, εφ' ω οι αντίπαλοι του κ. Κουμουνδούρου αγωνίζονται μυριοτρόπως να διαστρέψωσι τα φρονήματα αυτού και να το συκοφαντήσωσιν ως επαναστάτην δια των απολύτων εννοιών, είναι η εξωτερική πολιτική. […] Δεν ώκνησαν οι άνθρωποι αυτοί της απολύτου ειρήνης και των απολύτων δικαιωμάτων, δεν ώκνησαν να κηρύξωσι και εν τω ημεδαπώ τύπω και εν τω αλλοδαπώ ότι ο κ. Κουμουνδούρος επιθυμεί να ταράξη τας προς την Τουρκίαν σχέσεις διότι αναγνωρίζει ο κ. Κουμουνδούρος εν τη Ανατολή εθνικότητας διαφόρους, χριστιανικάς, ων μεταξυ υφίσταται και η Ελληνική υπό την οθωμανικήν κυριαρχίαν, και δη τετραπλασία της ελευθέρας. Δεν ώκνησαν να κηρύξωσιν ότι ο κ. Κουμουνδούρος επιθυμείν όσ τάχιον να εγείρη τον πόλεμον κατά της Τουρκίας προς επιδίωξιν του ονείρους της Μεγάλης Ιδέας. Το ψεύδος δεν είναι αδέξιον ούτε άκαιρον, είναι όμως ψεύδος αβάσιμον όλως και σοφιστικόν, και εκτός τούτων εξελέγχεται ως αντιβαίνον εις τους αιωνίους νόμους της φύσεως αναποφεύκτου προόδου του πολιτισμού, πράγμα, όπερ ουδείς λόγικός άνθρωπος δύνται ν' αποδεχθή ως αλήθειαν αιωνίαν. Υφίσταται σήμερον μια μεγάλη αλήθεια, αλήθεια, ην αποδέχεται η πολιτική συνείδησις και των Ελλήνων και των φιλελλήνων, ότι η μετά της Τουρκίας ειρήνη είναι ωφέλιμος τη Ελλάδι. Την αλήθειαν ταύτην, ην ουδέποτε επέκρουσεν απολύτως ο κ. Κουμουνδούρος, επιζητούσι να εκμεταλλευθώσιν οι συκοφάνται

αυτού λαβόντες αφετηρίαν το 1867, όπερ αυτοί ούτοι παρασκευάσαντες δια της εθνικής εξεγέρσεως εκληροδότησαν εις αυτόν. Αλλ' αποδεχόμενοι την ειρήνην οι αντίπαλοι θέλουν συγχρόνως να πείσωσι το Ελληνικό Έθνος οτι άλλοι Έλληνες δεν υπάρχουσιν έξω της ελευθέρας Ελλάδος, ότι οι εντός ταύτης οφείλουν να μη αναγνωρίσουν άλλους ομόφυλους, ούτε άλλας ομοθρήσους φλάς διατελούσας υπό την οθωμανικήν κυριαρχίαν, ότι ουδέν έχουσι πλέον δικαίωμα να φαντάζωνται και να ονειρεύωνται περί μέλλοντος και ότι τέλος οι ελεύθεροι Έλληνες πρέπει του λοιπού, ομιλούντες περί της Τουρκίας να λησμονήσωσιν εντελώς τους έξω της Ελλάδος αδελφούς αυτών. Των αδελφών δε τούτων την ανάμνησιν, ην ετόλμησεν ο κ. Κουμουνδούρος να παρενείρη εν τω υπομνήματι αυτού, την ανάμνησιν ταύτην οι άνθρωποθ των απολύτων δικαιωμάτων χαρακτηρίζουσι και αποκαλούσι "πολιτικήν πολεμικήν, πολιτικήν ρωσσικήν"! Ιδού δια τίνων φράσεων ομιλεί ο κ. Κουμουνδούρος. "Το κατ' εμέ φρονώ ότι η διατήρησις φιλικών μετά τε του ομόρου κράτους και των λοιπών εν τη Ανατολή λαών σχέσεων, η ειλικρινής μετ' αυτών σύμπραξις επί παντός ό,τι αφορά εις τ' αμοιβαία διεθνή συμφέροντα..." Οι λοιποί εν τη Ανατολή λαοί εισίν οι Σέρβοι, οι Ρουμούνοι, οι Μαυροβούνιοι, υποτελείς, ημήκοοι δε οι ομογενείς Έλληνες, οι Βούλγαροι και λοιποί, άπαντες ομόθρησκοι. Ως πολιτικήν πολέμου και ως φιλορωσσισμόν εχαρακτήρισαν οι συκοφάνται τους εξής λόγους του κ. Κουμουνδούρου (συνέχειαν των ανωτέρων περί των ανατολικών λαών) "και η αυστηρά αποχή από παντός ότι δύναται να κλονήση την διεθνή αυτών αμοιβαίαν εμπιστοσύνην, συναίσθησις του καθήκοντος, ίσης ευγνωμοσύνης προς τας τρεις ευργέτιδας Δυνάμεις και εξ ίσου φιλική συμπεριφορά προς τας λοιπάς, ταύτα αποτελούσι την αληθή Ελληνικήν εξωτερικήν πολιτικήν." [...] Πως άλλως εδύνατο να εκφρασθή οριστικώτερον και σαφέστερον η ιδέα της ειρήνης και της καλής πίστεως προς τε την όμορον και τας λοιπάς Δυνάμεις; Πως άλλως αβρότερον και λεπτότερον εδύνατο τις ν' αναμνησθή των αδελφών αυτού, προς ους οφείλει προστασίαν και στοργήν αιώνιον και ως χάριν επιζητεί ιδιαιτέρως και τηρεί την ειρήνην προς την κυριαρχούσαν αυτών φυλήν [...] Επί του ζητήματος της εξωτερικής πολιτικής ο κ. Κουμουνδούρος είπε τα εξής : Ηκολουθήσαμεν και εδέχθημεν την πολιτικήν της φιλίας, αλλ' υπό τον όρον τα τηρήσωμεν την εθνικήν ημών ατομικότητα και τας παραδόσεις μας. Αι παραδόσεις μας δ᾽είναι να εξακολουθήσωμεν φίλοι και αδελφοί με όλας τας εν τη Ανατολή χριστιανικάς φυλάς. Η έρις και η μετ' αυτών διάνεξις είναι επίσης επιβλαβής και ολέθρια, ως και η έρις και η διάνεξις μετά της Οθωμανικής Πύλης. [...] Δεν συμφωνώ εγώ, και πιστεύω ότι με την γνώμην μου συμφωνεί το Έθνος, ότι πρέπει απρεπώς και τραχέως να φερόμεθα προς ουδεμίαν των Δυνάμεων και μάλιστα των προστάτιδων. Δεν εγκρίνω όσα ελέχθησαν και όσα επράχθησαν κατά της Ρωσσίας, καθώς εάν επράττοντο τοιαύτα και κατά της Αγγλίας και Γαλλίας. [...] Το ελληνικόν Έθνος είναι ευγνώμον και φρόνιμον. Αι άκαιροι δε και άδικοι ύβρεις και προσβολαί δεν ωφελούν, αλλά βλάπτουν προ πάντων τα συμφέροντα των μικρών εθνών, τα οποία έχουν ανάγκην προστασίας και υποστηρίξεως. Η Ρωσσία μη λησμονώμεν, και μας εβοήθησε και μας επροστάτευσε, δύναται δε ήδη περισσότερον. [...] Δεν εγκρίνω βίαιαν και φίλεριν πολιτικήν κατά της Ανατολήν. Για την παραπάνω δήλωση επειδή αυτή παρεξηγήθηκε γίνεται το εξής σχόλιο : Ταύτα είπεν ο κ. Κουμουνδούρος εν τη Βουλή. Αλλ' οι αν᾽τιπαλοι εξήγησαν τους φρονιμωτάστους δια την Ελλάδα τούτους λόγους ως φιλορωσσικούς, διότι δια των λόγων αυτών τάσσεται η Ρωσσία εν ίση μοίρα πρςο τας λοιπάς ευεργέτιδας Δυνάμεις. Ουχί δε μόνο τούτο, αλλά και εσυκοφάντησαν τον κ. Κουμουνδούρον ως ενεργήσαντα εν τω βουλγαρικώ ζητήματι υπέρ των συμφερόντων της Ρωσσίας και ουχί της Ελλάδος. [...] Τοιαύτην αξιοπρεπή και ανδρικήν, τοιαύτην προς τας δυνάμεις αβράν και ευγενή γλώσσαν μετέρχεται ο κ. Κουμουνδούρος εν τη εξωτερική πολιτική. Τοιουτοτρόπως επικρίνει τας εξευτελιστικάς θωπείας των ασθενών προς τους ισχυρούς, τοιαύτας ιδέας έχει περί της αυθυπαρξίας και της ελευθέρας ενέργειας του Ελληνικού Έθνους, και όμως οι κόλακες κηρύττουσιν ότι η πολιτική του δεν είναι ειρηνόφιλος, αλλά πολεμική!

26-Ιουλ-74	Αναδημοσίευση από "Βορρά των Βρεξελλών" για την πραγματεία του λόρδου Κάμπελ για το ΑΖ : "Ο λόρδος Κάμπελ εφιστά την προσοχήν των Άγγλων υπουργών επί της καταστάσεως του ανατολικού ζητήματος και προτρέπει αυτούς να επωφεληθώσι τον καιρόν, ον έχουσιν εισέτι υπό την διάθεσιν αυτών όπως μελετήσωσιν εν ησυχία το δυσχερές μεν, αλλ' αναγκαίον πρόβλημα του εξασφαλίσει την οθωμανικήν αυτοκρατορίαν κατά πάσης ξενικής επιθέσεως. [...] εισηγήται ότι σφαλερόν το πιστεύειν ότι το ανατολικό ζήτημα κείται όλως εν ησυχία, διότι δεν είναι εισέτι εν καταστάσει οξείας κρίσεως. [...] Ουδόλως δικαιούμεθα να έχωμεν μεγάλην εμπιστοσύνην εις την Ρωσσίαν μεθ' όσα συνέβησαν ως προς τον Εύξεινον και την κεντρικήν Ασίαν. Δεν δυνάμεθα δε να βασισθώμεν ουδ' επί της Γαλλίας ουδ' επί της Αυστρίας. Δύο τινά άρα υπολείπονται τη Αγγλία ή να εγκαταλείψη την Κωνσταντινούπολιν εκτεθειμένην εις τας ξενικάς εποφθαλμιάσεις, ή να εκζητήση νέα μέσα προς υποστήριξιν της πολιτικής αυτής. [...] Είναι μεν αληθές ότι η Γερμανία ουδέποτε θα συναινέση εις την επέκτασιν της Ρωσσίας προς την Μεσόγειον ή προς το κέντρον της Ευρώπης, ουδέ θα υποκύψη εκούσα εις την ενδεχόμενην υπό της Ρωσσίας κατοχήν των στομίων του Δουνάβεως.
2-Αυγ-74	Αι διαφοραι : Εκ τινι των διαφόρων αυτής η Εφημερίς του κ. Δεληγεώργη παραβάλλει εν συντομία μεν πλην δια μεγάλων χαρακτηρων την πολιτικήν του πρωθυπουργού της 8ης Ιουλίου προς την του κ. Κουμουνδούρου. […] Βεβαίως μεταξύ του συστήματος αυτούκαι του των ημετέρων φίλων υπάρχουσι μεγάλαι και χαρακτηριστικαί διαφοραί, ας ουχί μόνο ουδέποτε ημείς ηρνήθημεν, αλλά και πάντοτε διακηρύξαμεν. Εάν τας επαναλαμβάνωμεν εν τω παρόντι αίτιος είναι αυτός ο κ. Δεληγεώργης [...] Ο Δεληγιώργης θέλει να κυβερνά άνευ ευθύνης, καλυπτόμενος υπό του βασιλικού ανευθύνου. ο κ. Κουμουνδούρος πρεσβεύει ότι ίνα τηρήται ανέπαφον το βασιλικόν ανεύθυνον, δέον να φέρωσι και να υφίστανται άλλοι τρίτοι τας ευθύνας των πράξεων και των συνεπειών, όσαι δύνανται να προκύψωσιν εκ της ενασκήσεω των υπεύθυνων υπουργών. [...] Ο Δεληγιώργης επαναλαμβάνει το παράδοξον δόγμα "Βασιλεύς Κυβέρνησις και Λαός" δι' ο και κατηγορήθη και εχλευάσθη, διότι το δόγμα τούτο καταργεί την συνταγματικήν αντιπροσωπείαν, καταργεί το σύνταγμα, και διότι αρμόζει αποκλειστικώς εις τα δεσποτικά των κυβερνήσεων συστήματα. Τωόντι εις τας αυτοκρατορίας και τας ασιατικάς και αφρικανικάς σουλτανίας ουδείς του λαού αντιπρόσωπος υπάρχει, ουδείς συνήγορος απέναντι του Σουλτάνου και της κυβερνήσεως του. Ουδείς τολμά εκεί να κατηγορήση δυνάμει του νόμου την κυβέρνησιν, ουδείς τολμά να ελέγξη δια συζητήσεων δημοσίων εν σώματι αυτοβούλω και κυριαρχικώ την σπατάλην και τας παρανομίας των κυβερνήσεων, διότι αυταί εκλέγονται υπό του Ηγεμόνος και αυτόν μόνον αντιπροσωπεύουσι και αυτού μόνον τας θελήσις εκτελούσιν [...] Αλλ' ο κ. Κουμουνδούρος πρεσβεύει ότι η εμφάνισις και η δύναμις του λαού είναι η εθνική αντιπροσωπεία. Ο λαός υπάρχων και ζων και δεων δεν δύνανται άλλως, ένεκα του πλήθους και των φυσικών διαφωνιών, να εμφανισθή και να ενεργήση εν τη πολιτική σκηνή λελογισμένως και κανονικώς ειμή δια του αντιπροσωπευτικού συστήματος, του λαμπρού και σωτήριου τουτου κατασκευάσματος του νεώτερου πολιτισμού.[...] Ο κ. Δεληγιώργης λέγει ότι είναι "ο άνθρωπος της μετά της Τουρκίας συμμαχίας ήτοι της ειρηνικής αναπτύξεως των υπό την Τουρκίαν χριστιανών εν τοις πολιτικοίς δικαιώμασι, τοις γράμμασι, τω εμπόριω, και τη βιομηχανία και ότι οι περί τον κ. Κουμουνδούρον είναι οι άνθρωποι της Καμαρίλλας και του Σπόννεκ, των διαγγελμάτων και του περιορισμού των ελεθεριών, των ανθρώπων της ληστείας, της φυγοδικίας, της σπατάλης και των δανείων, του πανσλαυισμού και του πυρός και του σιδήρου δι' ου εκάρφωσαν την Κρήτην, και θα καρφώσουν ο μη γένοιτο και τας άλλας Ελληνικάς επαρχίας, τέλος της οχλοκρατίας ήτις ωρύετο όπισθεν των φοιτητών ίνα καταλάβη την εξουσίαν επί Δεληγεώργη, τρέμει δε σήμερον και ποδοπατείται από του Βούλγαρη." Την φιλίαν μετά της Τουρκίας παρέλαβεν ο κ. Δεληγεώργης από των προκατόχων υπουργείων, ων εν ήτο και το υπό τον κ. Κουμουνδούρον. [...] Η φιλία της Τουρκίας δεν είναι ούτε επινόημα

	ούτε πεποίθησις του κ. Δεληγεώργη, ουδέ το παράπαν ωφέλησε την Ελλάδα υπό την κυβέρνησιν αυτού, αλλ' υπήρξεν εύρημα ετοιμασθέν υπό των άλλων και διατηρηθέν αλώβητον προς τιμήν της Ελλάδος, το οποίον όμως ο κ. Δεληγεώργης απλώς και μόνον εθεώρησε κατάλληλον δια πολλούς λογους να εκμεταλλευθή χάριν της αδοκήτου θέσεως του ως πρωθυπουργός της 8 Ιουλίου. [...] Ιδού λοιπόν και άλλη μεγάλη διαφορά εις τα δύω του πολιτεύεσθαι συστήματα. Ο κ. Δεληγεώργης θέλει δια της αποκλειστικότητος, της αυθάδους γλώσσης και της ευτελούς θωπείας θέλει να έχη ένα ή δυω φίλους και πολλούς εχθρούς, ο κ. Κουμουνδούρος δια της αξιοπρέπειας και της μερίμνης περί των αληθών εθνικών συμφερόντων θέλει να έχη η ασθενής Ελλάς, η ανατολική αυτή εθνική ύπαρξις, φιλίαν μεθ' όλων των Δυνάμεων και στοργήν προς τους πάσχοντας λαούς. [...] Το διάγγελμα του κ. Κουμουνδούρου έσωσε το Έθνος από της αναρχίας και τον θρόνον από της οχλοκρατίας, ενώ ο Δεληγιώργης και οι άλλοι σύντροφοι του τότε ήθελον την επ' αόριστον της επαναστάσεως παράτασιν δια να δύνανται ευχερώς να φέρωσι τον Κυριάκον και τας σκηνάς του Ιουνίου και να ληστεύσωσι τα ταμεία. [...] Τα δάνεια του κ. Κουμουνδούρου έσωσαν την Ελλάδα και κατά το 71 υπήρξαν αληθές ισοζύγιον και αληθές περίσσευμα αλλ' επί του Δεληγεώργη η σπατάλη ήτο φανερά και επίσημος, τα δάνεια καταστρεπτικά και το έλλειμα έτι φανερώτερον και επισημότερον. [...] Τπν ερωτώμεν τον κ. Δεληγεώργην, όστις δεν είναι σπάταλος, δεν είναι ως λέγει πλούσιος, αλλ' οικονόμος, πόθεν πηγάζουσιν οι πολυτελείς γυναικείοι κόσμοι, οι πολύτιμοι λίθοι και ο χρυσός του οίκου αυτού; Ο πανσλαβισμός είναι ιδέα την οποίαν αναφέρει προς απλήν συκοφαντίαν ο κ. Δεληγεώργης χωρίς να εννόη. Είναι δύναμις ιδανική, ήτις και αν υπάρχη πρώτον αυτόν τον Δεληγεώργην έβλαψε και κατέβαλεν εις το Βουλγαρικόν Ζήτημα, όπερ εχειροτέρευσε και εχάθη υπό την κυβέρνησιν του. Υπάρχουσι τωόντι λοιπόν εις τα καθέστατα μεγάλαι τωόντι διαφοραί και είναι αδύνατον να συνενοηθώσι και να συμπράξωσι ο άνθρωποι του αυλισμού, της εθνικής εξευτελίσεως, των μωρών θωπειών, της σπατάλης και των επιθεωρητών, των χαμερπών κολάκων των προνομίων, των ύβρεων και των συκοφαντιών, και των μωρών δογμάτων του θείου δικαίου και του απολυτισμού μετά των ανθρώπων της πράγματι συνταγματικής βασιλείας, της αληθούς οικονομίας και της συναισθήσεως των αληθών εθνικών συμφερόντων.
10-Σεπ-74	Η ελληνική ιθαγένεια : Ζήτημα εκ των ζωρικωτάτων και των μάλλον ενδιαφερόντων τον ελληνισμόν το περί της ελληνικής ιθαγενείας εν τω οθωμανικώ κράτει, ετέθη προ μικρού εκ νέου επί του τάπητος, αλλ' ετέθη όπως δια βεζιρικής διαταγής λυθή αποτόμως και οριστικώς προς βλάβην ανυπολόγιστον της Ελλάδος και του ελληνισμού. Το ζήτημα της ιθαγενείας δεν είναι νέον [...] πάντοτε εν τη πρακτική ενασκήσει αναγνωρίζοντο τα δίκαια της Ελλάδος, σχεδόν δ' ουδέποτε ηγείροντο αμφισβητήσεις [...] Η ελευθέρα Ελλάς έχει καθήκοντα ιερά απέναντι των εν τη ευρωπαϊκή Τουρκία ομόγλώσσων και ομοφύλων λαών, και αφ' ότου ελεύθερον κράτος απετέλεσεν οφείλει να συντηρή και υποθάλπη το πυρ του Ελληνισμού, οφείλει να χρησιμεύη ως πυρήν, εξ ου να απορρέουσιν ελεύθεραι και πατριωτικαί ιδέαι, οφείλει να σπεύδει προς υποστήριξιν και να παρέχη όση δύναται αρωγήν εις τους ομοεθνείς ημών κακοπραγούντας . [...] Η παράβασις του διεθνούς δικαίου εν τη μεροληπτική ταύτη κατά των Ελλήνων αποφασει της Τουρκικής κυβερνήσεως είναι απροκάλυπτος και ουδεμίαν επιδέχεται αμφισβήτησιν. Η δ ετέρα ειδικωτέρα απόφασις, καθ' ην οι υπάλληλοι της κυβερνήσεως προσκαλούνται να θεωρώσιν ως οθωμανούς υπηκόους και αυτούς έτι τους εν Ελλάδι και εξ Ελλήνων γονέων γεννηθέντας είναι εν έτι τεκμήριον της κακής προθέσεως της Υψ. Πύλης, διότι δικαιούται μεν να απαιτήση αποδείξεις της εθνικότητας των εν τη επικρατεία αυτής αλλοδαπών, αλλ᾽ ουδαμώς δικαιούται να θεωρή μέχρι της αποδείξεως οθωμανούς υπηκόους αυτούς, πολλώ δ' ήττον ουδαμώς δικαιούται ν' αφίνη την κρίσιν των αποδείξεων εις μόνους τους υπαλλήλους αυτής.
10-Σεπ-74	Εν άλλη εποχή η Αίγυπτος επεζήτει την μετά της Ελλάδος συμμαχίαν, διότι η Ελλάς τότε, υπερήφανος και αξιοπρεπής υπεστήριζε τα δίκαιά της. Ώστε είχομεν

	δίκαιον, κατακρίναντες πικρώς την πολιτικήν της απομονώσεως της Ελλάδος από της Ευρώπης. Ο δε κ. Κουμουνδούρος ότι είπεν από του βήματος της Βουλής την 22 Φεβρουαρίου ήτο αλήθεαι αναμφάριστος : "Τα έθνη, είπε, δεν κανονίζουσι τα συμφέροντα των και τα δικαιώματά των παρασυρώμενα από θωπείας, αλλ' υψηλοί και σπουδαίοι λόγοι και συμφέροντα τα οδηγούν αι θωπείαι εξευτελίζουν, ουδέν όμως δίδουσι κέρδος. Ηκολουθήσαμεν και εδέχθημεν την πολιτικήν της φιλίας, αλλ' υπό τον όρον τα τηρήσωμεν την εθνικήν ημών ατομικότητα και τας παραδόσεις μας...
17-Σεπ-74	Η εν Τουρκία ελλ. ιθαγένεια. Εν των εθνικοτέρων ζητημάτων, τα οποία παρήγαγε η Ελλ. επανάστσις και το γεγούς της εις αυτόνομον κράτος αναβιώσεως της Ελλάδος, υπήρξεν ομολογουμένως το ζήτημα της ελλ. ιθαγένειας. Οπόση αληθώς και ηλίκη η συμφορά και η ύβρις, καρποί ατίμου και προδοτικής των προσωπικών κυβερνήσεων πολιτικής, ην εσχάτως απεκάλεσαν και "Ειρηνικήν", ωσάνει η ειρήνη να εσήμαινε την ατίμσιν, τον εξανδραποδισμόν και την πανωλεθρίαν ανυπολογίστων ηθικών και υλικών της Ελλάδος συμφερόντων! φαντασθήτε τριακοσίας Ελλήνων χιλιάδας λαβόντα το βάπτισμα ελευθέρου πολίτου εν τω αίματι, τοις εμπρησμοίς και ταις αιχμαλωσίαις δεκαετούς πολέμου, και επί τεσσαρακονταετίαν βιώσαντας εν τη ηδυτητι πεπολιτισμένης και ελευθεριαζούσης νομοθεσίας, άλλοςυ δε κτησαμένους δια μεγίστων υλικών θυσιώμ της Ελλ. ιθαγένειας τα πλεονεκτήματα, σήμερον επανερχομένους πάλιν υπό την μάστιγα του ζαπτις, την φάυην της Ασιατικής Δικαιοδοσίας αυθεντίαν, και την άπληστον μέχρι καταστροφής ασώτου και αρπακτικού κράτους φορολογίαν.
21-Σεπ-74	Η Τουρκία λοιπόν ανεγνώριζε ως Έλληνας μόνον τους αυτόχθονας και τους μέχρι του ιουλίου 1837 μεταναστεύσαντας εις την Ελλάδα, ενώ η Ελλάς εθεώρει ως μηδέποτε αρξάμενην την προθεσμίαν της μεταναστεύσεως, χωρίζουσα δε το ζήτημα της δια πολιτογραφήσεως ιθαγένειας από του της μεταναστεύσεως ηξίου να θεωρή η Πύλη ως Έλλνας και τους από του 1837 μέχρι σήμερον γενομένους τοιούτους απαραλλάκτως όπως παρεδέχετο ως Γάλλους, Ρώσσους ,Αμερικανούς κτλ τους εν Γαλλία, Ρωσσία, και Αμερική πολιτογραφηθέντας υπηκόους της, αφ' ου μάλιστα ουδείς εν Τουρκία προ των περί πολιτογραφήσεως νόμων της Ελλάδος υπήρχεν απαγορευτικός προς τούτο θεσμός.
24-Σεπ-74	Ελληνική ιθαγένεια
5-Δεκ-74	Από λόγο Κουμουνδούρου στη Βουλή : Ακολουθείτε αυτήν την πολιτικήν βεβαίως, διότι δεν μας είπεν η Κυβέρνησις, ότι ήλλαξε πολιτικήν. Κατά δυστυχίαν, Κύριοι, παντού απετύχαμεν, τα ζητήματα τα πολιτικά ελύθησαν κατά του Ελληνισμού. Τα ζητήματα τα εκκλησιαστικά ελύθησαν και λύονται κατά του Ελληνισμού, τα ιδιωτικά κατά του Ελληνισμού, και ουδεμίαν προστασίαν η υποστήριξιν ευρίσκομεν εν τη Ανατολή. Τι σας ωφελεί λοιπόν η ύπαρξις της Διπλωματίας σας; Εννοούμεν τούτο, καθ' ην εποχήν και περίστασιν, επεκράτει η ιδέα της εθνικής συμπληρώσεως, της εθνικής αποκαταστάσεως, αλλ' η πολιτική αυτή εγκαταλείφθη. Λέγων δε,ας ήμαι ευκρινέστερος, εθνικήν συμπλήρωσιν, εθνικήν αποκατάστασιν, δεν εννοώ ούτε πολέμους, ούτε αναστατώσεις, αλλά την συναίσθησιν της εθνικής αποστολής, προς την οποίαν το έθνος τείνον προετοιμάζεται, διοργανίζεται, συγκεντρούται, ίνα μη ευρεθή εν καιρώ αποκεκλεισμένων ως αι μωραί παρθένοι του Ευαγγελίου.[...] Τι ζητείται ήδη από του ελληνικού Στρατού; Εζητείτο άλλοτε να χρησιμεύση ως πυρήν και βάσις δυνάμεως, και εν καιρώ πολέμου και εν καιρώ ειρήνης.[...] Το αίσθημα της τιμής και της αφοσιώσεως είναι η ισχύς και η αξία του Στρατού. Και αίσθημα τιμής και αφοσιώσεως δεν ημπορείτε να ζητήσητε από άνδρας εις τους οποίους διδάσκετε την παρανομίαν, την ασέβειαν προς τα δικαιώματα του πολίτου, την παραβίασιν από άνδρας ους ωθείτε προς το έγκλημα.[...] Αλλ᾽ ούτω επαναλαμβάνομεν δεν σώζετε τον στρατόν, διότι αποκαθίσταται την θέσιν του δυσκόλον εις την συνείδησιν της κοινωνίας, ούτω τον χαρακτηρίζετε ως επιβλαβή, θέσιν εχθρού τω προετοιμάζετε εν τω μέσω των αδελφών του. Η κοινωνία απαιτεί στρατόν με τας

	αρετάς των αρχαίων Ρωμαίων, και όχι με τας κακίας των νεωτέρων Πρετοριανών. [...] Ο στρατός πρέπει να επανέλθη εις το σημείον όθεν ανεχώρησεν, ο στρατός πρέπει να διοργανισθή όπως όλοι οι στρατοί του κόσμου, δια να χρησιμεύση εν εποχή, ενα παρουσιαθή τοιαύτη, ως ο πυρήν της συγκεντρώσεως όλων των εθνικών δυνάμεων, ως το σχολείον του σεβασμού προς τον Νόμον, της συναισθήσεως της τιμής κα της δόξης.[..] Και διατί νομίζετε το Ελληνικόν όνομα, το ηλεκτρίζον και θέλγον άλλοτε τον κόσμον, διατί, νομίζετε, αποκατέστη ήδη το αντικείμενον της περιφρονήσεως και του χλευασμού; Και διατί νομίζετε άλλαι φυλαί καθήξαν την θέσιν ημών, και υπέρ των συμφερόντων και του καλού των φυλών τούτων ο κόσμος σκέπτεται και συγκινείται ήδη; Μήπως τα συμφέροντα παρουσιάσθησαν, μήπως τα συμφέροντα τα οποία άλλοτε εξεμεταλλεύοντα, έλαβον ήδη άλλην βαρύτητα και άλλον χαρακτήρα; Όχι Κύριοι. Οι Λαοί αυτοί , συναισθανθέντες τηνανάγξην να συμπληρώσουν την εθνικήν αυτών ατομικότητα και να αποκαστήσωσι την εθνικήν ύπαρξιν των, διοργανίζονται, σκέπτονται, και προς τον σκοπόν των βαίνουν. Δια τούτο οι λαοί αυτοί επέσυραν την προσοχήν του κόσμου. Λησμονείτε παρά των άλλων όστις λησμονεί εαυτόν. Ιδού, κύριοι, διατί κατεπεσαμεν ημείς και άλλοι ανυψώθησαν, ημείς, οι οποίοι και ως εκ της θέσεως μας, και ως εκ της ιστορίας μας, ηδυνάμεθα εν τω μέσω της ανατολικής αυτής συμμαχίας των Λαών να ήμεθα επί κεφαλής.
1875	
1-Ιαν-75	1874-1875 […] Εάν θεωρήση τις την καθόλου εν Ευρώπη πολιτικήν κίνησιν του 1874, δεν δύναται ν' αρνηθή, ότι και το έτος τούτο επετέλε το έργον του εις την προ πολλού αρξάμενην και εισέτι εξακολούθησαν πάλην μεταξύ απολυτισμού και ελευθερίας, μεταξύ δεσποτικής κηδεμονίας και χειραφετήσεως και αυτοδιοικήσεως των λαών. [...] Και εν αυτή έτι τη απεράντω Ρωσσική αυτοκρατορία το 1874 δεν έμεινε αργόν, αλλά και τούτο εξηκολούθησε να κατεργάζηται και κατατρώγει το γιγάντιον εκείνο σώμα, αν δε τα σημεία των καιρών δεν πλανώσι τον οξυδερκή παρατηρητήν, δύναται ούτος να βεβαιώση ότι δεν απέχει πολύ η ημέρα, καθ' ην η αρχή της ελευθερίας, η μεταμορφούσα διηνεκώς και ανακαινίζουσα την όψιν της Ευρώπης, θέλει εγκαινίσει και εν τη απεράντω εκείνη χώρα νέαν εποχήν πολιτικής και αστικής χειραφετήσεως των εν αυτή οικούνταν διαφόρων λαών. [...] (για την ελληνική περίπτωση) Η εξωτερική δύναμις και τιμή της Ελλάδος κατέβη εις τω έσχατον σημείον της ταπεινώσεως πανταχόθεν ραπίζεται, πανταχόθεν περιφρονείται η εθνική μεγαλειότης, ουδέν διεθνές ζήτημα ελύθη υπέρ του ελληνισμού, και η ελευθέρα Ελλάς το πρότυπον τούτο βασίλειον της Ανατολής, κατήντησε να λογίζηται εν ήσσονι μοίρα και αυτών των Τουρκία υποτελών Ηγεμονιών κατά την ευκλεά εποχήν της εκμηδενίσεως του Κοινοβουλίου και της επικρατήσεως των αρχών και της πολιτικής των αυλοδούλων.
1-Ιαν-75	Κατά αυτοκρατορικόν ιραδέ, τω πρεσβευτή τούτω(στον κ. Φωτιάδη) ανετέθη ίνα συζητήση μετά της Ελληνικής Κυβερνήσεως και αγάγη τις τέλος το περί ιθαγενείας ακανθώδες ζήτημα. Καθ' ας δε έχομεν πληροφορίας, αι προς τον κ. Φωτιάδην οδηγίαι της Πύλης εισί λίαν αυστηραί. [...] Είναι καιρός τέλος να σκεφθή η ελληνική κυβέρνησις περί της βελτιώσεως της εν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας, ήτις προκαλεί τον περίγελων και την χλεύην ξένων και ομογενών, πέμψη δε άνδρα σεβαστόν, δυνάμενον να διεξαγάγη αξιοπρεπώς τας ελληνικάς υποθέσεις και φροντίζη περί των συμφερόντων τη Ελλάδι.
18Μαι75	Μακεδονία : Εξεδόθη εν Θεσσαλονίκη νέα εφημερίς υπό τον τίτλον Ερμής. Η εφημερίς αυτή, συντασσομένη υπό νέου νοήμονος και υγιεστάτων αρχών, αρτίως των Αθηνών απελθόντος, δεν αμφιβάλλομεν ότι θέλει μεγάλως εξυπηρετήσει τα συμφέροντα του ελληνισμού εν χώρα μάλιστα εν η τηλικούτον διατρέχει κίνδυνον υπό των πανσλαυστικών προπαγανδών.
3-Ιουν-75	Αι εφημερίσες της Κωνσταντινούπολης διηγούνται μετά λεπτομερειών τα τελευταία εν τω Άθωνι κατορθώματα της πανσλαυστικής προπαγάνδας. Εν ω ο

	ορθόδοξος κλήρος συνδιαλλακτικώτατα προσφερόμενος, διώριζεν εν τοις Πατριαρχείοις από κοινού μετά των Ρώσσων μικτήν επιτροπήν, εξ Ελλήνων και Ρώσσσων, μέλλουσαν να διευθύνη προσωρινώς το εν Άθωνι μοναστήριον του Αγ. Παντελεήμονος μέχρις ου κανονισθώσιν οριστικώς τα περί της εκλογής του νέου ηγουμένου, άιφνις λαμβάνουσι τηλεγραφικώς την έιδησιν ότι οι Ρώσοι μοναχοί προέβησαν αυθόρμητοι εις την εκλογήν, και των Ελλήνων διαμαρτυρηθέντων, εκελέξαντο μόνοι δια παμψηφίας ως ηγούμενον τον μοναχόν Μακάριον. [...] Άγνωστος ποίας διαστάσεις θέλει λάβει το σπουδαίον τούτο ζήτημα, δυστυχώς, καθ' α μανθάνομεν, η επαμφοτερίζουσα του Οικουμενικού Πατριαρχου διαγωγή γεννά πολλά σκάνδαλα κα ανυπέρβλητους εκάστοτε παρεμβάλλει δυσχερείας.
6-Ιουν-75	Σλαυικαί επαρχίαι : Ο εν Βελιγραδίω ανταποκριτής της "Πολιτικής" της Πράγας θεωρεί την πρόσφατον εκδρομήν του ηγεμόνος Μιλάνου εν ταις επαρχίαις ως πρόλογον του μεγάλου δράματος του Ανατολικού Ζητήματος.
12-Ιουν-75	Το εκκλησιαστικόν ζήτημα : Το εκκλησιαστικόν ζήτημα, κατά περίεργον σύμπτωσιν, συγκινεί ήδη και την δύσιν και την ανατολήν. Την δύσιν μεν σχετικώς προς τους φιλελευθέρους πολιτικούς θεσμούς, την ελευθερίαν του ατόμου, και την απελευθέρσιν της διανοίας, την ανατολήν δε σχετικώς προς τον σύνδεσμον και την ομόνοιαν των διαφόρων λαών και φυλών. Ευτυχώς εν τη Ανατολή η Εκκλησία δεν προσεπάθησε ποτέ να επιβάλη την δεσποτείαν της εν τη πολιτεία. Υπήρξεν απεναντίας συνειθέστερον ο ηθικός αρωγός και αντιλήπτωρ αυτής. Δεν πρόκειται ήδη να γράψωμεν ούτε την ιστορίαν των εκκλησιών, ούτε την ιστορικήν ανάπτυξιν αυτών. Εν τη δύσει η εκκλησία προσέφερε μεγάλας υπηρεσίας εις την πολιτείαν, διότι εγαλακτούχησε τον πολιτισμόν αυτής και αβοήθησε την πολιτικήν σύστασιν και την ηθικήν ανάπτυξιν της. Εν τη ανατολή διατήρησε την εθνικότητα και την γλώσσαν ημών, και συνέσφιγξε τους δεσμούς μεταξύ των χριστιανικών λαών. [...] Η εκκλησία δεν είναι εφεξής η κοινή πατρίς, αλλά στοιχείον ιδιαίτερον θρησκευτικόν και ηθικόν εκάστης φυλής. Η ελληνική άρα δραστηριότης και το ελληνικόν πνεύμα την υπεροχήντου και την ανανέωσιν των φυλετικών συνδέσμων οφείλει να επιδιώξή αλλαχού. [...] Εν τούτοις η διαίρεσις έβλαψε την Εκκλησίαν, ηλάτωσε την λαμπρότητα αυτής, εσμίκρυνε την επιρροήν της και κατά συνέπειαν την επιρροήν του όλου ελληνισμού και την περιώρισεν ακόμη τα μέσ της συντηρήσεως της ενταύθα, καθ' ημάς, ο μέγας της εκκλησίας κίνδυνος, και ο ελληνισμός σπουδαίως περί τούτου πρέπει να σκεφθή. Πρόκειται εφεξής περί της ιδίας αυτού εκκλησίας, εν τω κόλπω της οποίας η εθνική ιδέα συνεδρεύει ακμαία και αναπτύσσεται, διότι εν τη Εκκλησία υπάρχει η θεία κύρωσις του εθνικού βίου. Η Εκκλησία συμβαδίζουσα και συνυπάρχουσα με την πολιτείαν θέλει προετοιμασει το μέγαν έλλον του ελληνισμού. Το ελληνικόν λοιπόν έθνος οφείλει αναποφεύκτως να φροντίση ουχί μονον υπέρ της υλικής συντηρήσεως της Εκκλησίας [...] αλλά προσέτι και περί της ηθικής και διανοητικής προόδου και βελτιώσεως, Διότι αν η Ελληνική Εκκλησία κατορθώση να καταλάβη την αρμόζουσαν αυτή ανωτάτην πνευματικήν και ηθικήν θέλησιν, θέλει τότε ανακτήσει το υπερέχον πνευματικόν μεγαλείον της και διατηρήσει τα πρέσβεια της. Και δεν θέλει μεν δυνηθή ν' ανανεώση τον αρχαίον σύνδεσμον των διαφόρων χριστιανικών λαών, θέλει όμως υποβάλλει εις την πνευματικήν υπεροχήν της τας άλλας, ως υποδεεστέρας, και θέλει μένει η ηθική κεφαλή και ο πνευματικός οδηγός αυτών. Η νέα αυτή κατάστασις θέλει εξασκήσει αναντιρρήτων μεγίστην επιρροήν και επί της πολιτικής και των άλλων σχέσεων των διαφόρων λαών.
17-Ιουν-75	Πολλοί πολλαπλώς σχολιάζουσι την καθ' ημάς καταφοράν της δύσεως, ο αριθμός των φιλελλήνων ηλαττώθη, αι υπέρ ημών συμπάθειαι εψυχθράνθηκαν, η κατ' αρχάς αδιαφορία μετεβλήθη εσχάτως εις καταφρονησιν, ενώ σχετικώς προς την ολιγοχρόνιον πολιτικήν ύπαρξιν ημών δεν είμεθα άξοιοι τοιαύτης. Διότι ως προς την πρόοδον εν γένει αναλόγως δεν καθυστερούμεν των άλλων λαών. [...] Η Ευρώπη, μόλις συσταθέντες του βασιλείου, μας επροίκισε με Κυβερνήτας ξένους, αλληλομαχούντας, μη ειδότες τα ήθη, μη εννούντας το πνεύμα, μη γνωρίζοντας ούτε τας ανάγκας, ούτε τα έθιμα του τόπου, μη συνδεομένους μετ' αυτού δι'

	ουδενός συμφέροντος και απωτάτου έτι, ή αναμνήσεως τινός. Και εις χείρας αυτών ενεπιστεύθη το κολοσιαίον δάνειον των 60 εκατομμυρίων, το οποίον ολόκληρον σχεδόν κατεσπαταλήθη χωρίς η Ελλάς μικρόν να ωφεληθή. [...] Η Ελλάς ούτω εκυβερνήθη, ως λαός κατακτηθείς, επί δεκαετίαν ολόκληρον. [...]Διατί ετροποποιήθη ούτω ή υπέρ ημών της Ευρώπης κοινής γνώμης; τις η αθτία και τίνες ο λόγος; το αντικείμενον ενδιαφέρει σπουδαίως τον τόπον και δια τούτο σπουδαίως και εσκεμμένως πρέπει άπαντες να το μελετήσωμεν. Ας διορθώσωμεν, το καθ' ημάς θέλομεν εκθέσει πλήρη την γνώμην μας εν τοις επομένοις, ουχί, δια να φωτίσωμεν την Ευρώπην αλλ' ίνα διορθώσωμεν ημάς αυτούς.
18-Ιουν-75	Αι συνεχείς πολιτικαί μεταβολαί : Εις έθνη αυτοδιοικούμενα, ζωηρά, και εις α οι νόμοι δεν έλαβον έτι πλήρη την ισχύ των, και η εφαρμογή αυτών δεν είναι όλως αναμάρτητος. Εις έθνη, τα οποία σπεύδουσι δρομαίως προς την πρόοδον, δεν εξωφλησαν έτι το παρελθόν, και οργώσι προς το μέλλον, αι συνεχείς κυβερνητικαί μεταβολαί εισίν επόμεναι. Η ζωηρά φαντασία, των τρέχει, αι ανάγκαι αυτών εισί κατεπείγουσαι. Εις την πρακτικήν όμως τα πράγματα δεν τρέχουσι με την αυτήν ταχύτητα. Εντεύθεν τα παράπονα και η τάσις προς τας μεταβολάς άλλως των παρουσών δυσκολιών συνήθως ελπίζουσι διέξοδον αισίαν εις το άγνωστο μέλλον. Προστεθήτω εις ταύτα και ο χαρακτήρ του έθνους. [...] Τα φώτα και η αδελφική αγάπη η προς την ανατολήν, η υλική ανάπτυξις ως μέσον ευημερίας και ικανοποιήσεως των κοινωνικών και δημοσίων αναγκών μας, ο οργανισμός και η ανάπτυξις των εθνικών δυνάμεων μας, ιδού οποίον καθ' ημάς πρέπει να ήναι το πρόγραμμα της Ελλάδος. Η έλλειψις προγράμματος και ουχί αι υπουργικαί τροποποιήσεις εισί μάλλον η αιτία του κακού. Αλλά προς τούτο ο λαός πρέπει να εξασκή πλήρη και ακωλύτως τα δικαιώματά του, η δε κοινοβουλευτική Κυβέρνησις να εδραιωθή. Άνευ τούτων ουδέν πρέπει να ελπίζωμεν και άνευ τούτων εζητώμεν μέχρι τούδε.
19-Ιουν-75	Σερβία : Η πρόσφατος περιοδεία του ηγεμόνος της Σερβίας έδωκεν αφορμήν διπλωματικών παρατηρήσεων. Ο Μίλαν εδέξατο κατά την περιήγησίν του αναφοράς εμπεριέχουσας εμμέσους απειλάς κατά της Τουρκίας. Και ου μόνον εδέξατο ταύτας ευφροσύνως, αλλά και απεκρίνατο ότι θα εργασθή υπέρ του μεγαλείου της Σερβίας. Το διπλωματικόν τούτο επεισόδιον θα παρέλθη, ως φαίνεται, άνευ σπουδαίου τινός επακολουθήματος.
24-Ιουν-75	Εν τισί της Μακεδονίας επαρχίαις εφαρμοζομένου υπό των διοικητικών αρχών του μέτρου της απογραφής, κατά το πνεύμα του 10 άρθρου του περί βουλγαρικής εξαρχίας αυτοκρατορικού φιρμανίου, οι κάτοικοι ερωτώνται ουχί αν ήνε ορθόδοξοι ή σχισματικοί, αλλ' αν ήνε Γραικοί οι Βούλγαροι. Και δεικνύει μεν τούτο αφ' ενός παραδόξως αναγνώρισιν των εθνικοτήτων υπό της Υψ. Πύλης, αλλ' αφ' ετέρου ουδένα διαλανθάνει το υποκρυπτόμενον τέχνασμα προς κραταίωσιν του βουλγαρικού σχίσματος.
31-Ιουλ-75	Αναγγέλλεται εκ Ραγκούζης ότι τη 3 Αυγούστου, χίλιοι Μαυροβουνιώται, υπό την οδηγίαν των οπλαρχηγών Ζίμανιτς, Άλεξιτς και Πέτροβιτς προσήλθον εις βοήθειαν των Ερζεγοβινίων επαναστατών. Δια της απροσδοκήτου ταύτης επικουρίας το εν Ερζεγοβίνη κίνημα λαμβάνει προδήλω τω λόγω μεγάλην σημαντικότητα. [...] Οι νότιοι Σλάβοι κατελήφθησαν εν γένει υπό του ακαθέκτου επαναστατικού παροξυσμού. Ιδίως αι εν Αυστρία εκδιδόμεναι σλαβικαί εφημερίδες εκήρυξαν σταυροφορίαν κατά του τουρκικού κράτους, προσκαλούσι δε θρασέως και δι' απειλών τον ηγεμόνα της Σερβίας να κηρύξη πόλεμον κατά της Πύλης. [...] Είναι λυπηρόν ότι οι σλάβοι δημοσιογράφοι δεν λαμβάνουσιν εν όψει τας εν τη Ανατολή επικρατούσας πολιτικάς δυσχερείας, παρασκευάζουσι δε δια του ασυνέτου ενθουσιασμού των μεγάλας ίσως συμφοράς επιβλαβή των δυστυχών χριστιανών. Η εις Βιέννην αιφνιδίως άφιξις του ηγεμόνος της Σερβίας θέλει επαυξάνει τους περί αναστατώσεως της Ανατολής φόβους. [...] Κατά τινά εφημερίδα, αι κυβερνήσεις της Αυστρίας, Ρωσσίας και Γερμανίας αναλογιζόμεναι την ανώμαλον κατάστασιν της Ανατολής και λαμβάνουσαι το ενδόσιμον εκ των εν Ερζεγοβίνη συμβαινόντων, θα προτρέψωσιν από κοινού την Υψηλήν Πύλην

	να χορηγήση αυτόνομον διοίκησιν εις την Ερζεγοβίνην, Βουλγαρίαν και Βοσνίαν. Η είδησις αυτή πιθανόν να μη ήναι αληθές, εκ του συνόλου όμως των ειδήσεων, προκύπτει ότι γίνονται εν τω κρυπτώ σπουδαιότατα διαπραγματεύσεις περί της Ανατολής. Η εις Βιέννην μυστηριώδης διατριβή του Μίλαν υπονοεί ότι η Σερβία δεν είναι όλως αλλοτρία των διαπραγματεύσεων. Η Ελλάδα δεν είναι κεκλημένη να αναμιχθή εις τα μελετώμενα σχέδια αλλ' η κυβέρνησις της Ελλάδος οφείλει τουλάχιστον να επιτηρήση προσεκτικώτατα την πορείαν των πραγμάτων, διότι τα ελληνικά συμφέροντα εάν δεν είναι σπουδαιότερα, των σλαβικών εν τη Ανατολή, βεβαίως δεν είναι ούτε υποδεέστερα. Έγκειται δεν και εις το συμφέρον της Τουρκίας να μη παραγκωνισθώσιν υπό του σλαβισμού τα δικαιώματα του ελληνικού έθνους.
31-Ιουλ-75	*Αναγγέλλεται εκ Ραγκούζης ότι τη 3 Αυγούστου, χίλιοι Μαυροβουνιώται, υπό την οδηγίαν των οπλαρχηγών Ζίμανιτς, Άλεξιτς και Πέτροβιτς προσήλθον εις βοήθειαν των Ερζεγοβινίων επαναστατών. Δια της απροσδοκήτου ταύτης επικουρίας το εν Ερζεγοβίνη κίνημα λαμβάνει προδήλω τω λόγω μεγάλην σημαντικότητα. [...] Οι νότιοι Σλάβοι κατελήφθησαν εν γένει υπό του ακαθέκτου επαναστατικού παροξυσμού. Ιδίως αι εν Αυστρία εκδιδόμεναι σλαβικαί εφημερίδες εκήρυξαν σταυροφορίαν κατά του τουρκικού κράτους, προσκαλούσι δε θρασέως και δι' απειλών τον ηγεμόνα της Σερβίας να κηρύξη πόλεμον κατά της Πύλης. [...] Είναι λυπηρόν ότι οι σλάβοι δημοσιογράφοι δεν λαμβάνουσιν εν όψει τας εν τη Ανατολή επικρατούσας πολιτικάς δυσχερείας, παρασκευάζουσι δε δια του ασυνέτου ενθουσιασμού των μεγάλας ίσως συμφοράς επιβλαβή των δυστυχών χριστιανών. Η εις Βιέννην αιφνιδίως άφιξις του ηγεμόνος της Σερβίας θέλει επαυξάνει τους περί αναστατώσεως της Ανατολής φόβους. [...] Κατά τινά εφημερίδα, αι κυβερνήσεις της Αυστρίας, Ρωσσίας και Γερμανίας αναλογιζόμεναι την ανώμαλον κατάστασιν της Ανατολής και λαμβάνουσαι το ενδόσιμον εκ των εν Ερζεγοβίνη συμβαινόντων, θα προτρέψωσιν από κοινού την Υψηλήν Πύλην να χορηγήση αυτόνομον διοίκησιν εις την Ερζεγοβίνην, Βουλγαρίαν και Βοσνίαν. Η είδησις αυτή πιθανόν να μη ήναι αληθές, εκ του συνόλου όμως των ειδήσεων, προκύπτει ότι γίνονται εν τω κρυπτώ σπουδαιότατα διαπραγματεύσεις περί της Ανατολής. Η εις Βιέννην μυστηριώδης διατριβή του Μίλαν υπονοεί ότι η Σερβία δεν είναι όλως αλλοτρία των διαπραγματεύσεων. Η Ελλάδα δεν είναι κεκλημένη να αναμιχθή εις τα μελετώμενα σχέδια αλλ' η κυβέρνησις της Ελλάδος οφείλει τουλάχιστον να επιτηρήση προσεκτικώτατα την πορείαν των πραγμάτων, διότι τα ελληνικά συμφέροντα εάν δεν είναι σπουδαιότερα, των σλαβικών εν τη Ανατολή, βεβαίως δεν είναι ούτε υποδεέστερα. Έγκειται δεν και εις το συμφέρον της Τουρκίας να μη παραγκωνισθώσιν υπό του σλαβισμού τα δικαιώματα του ελληνικού έθνους.*
1-Αυγ-75	*Από πολλού ήδη καταναλισκομένοι εις ματαίους αγώνας ωπισθοδρομήσαμεν και εζημιώθημεν ουσιωδών. Απωλέσαμεν χρόνον πολύτιμον, μη δυνάμενον ν' αναπληρωθή. [...] Η κατάστασις αύτη προήρχετο βεβαίως εξ ελλείψεως κυβερνητικής δυνάμεως. Διότι αν η κυβέρνησις ήτο ισχυρά, εδύνατο να προλάβη την απώλειαν πολλολύ χρόνου, όστις εχρησιμευσε μόνον εις το στάδιον της αθεμίτου προπαρασκευής προς δολίευσιν και νόθευσιν του πολιτεύματος και προς τας επενεχθείσας μεγίστας ζημίας εις τα εθνικά συμφέροντα. Ο εν την εξουσία χρόνος δεν είνε κτήμα των προσώπων της κυβερνήσεως, ούτε προώρεσται προς ολικήν αυτών ωφέλειαν. [...] Ουδείς γινώσκει ακριβώς εις ποίαν κατάστασιν ευρίσκονται τα οικονομικά, διότι η πεπτωκυία κυβέρνησις υπήρξεν ελλεινή εις τους οικονομολογικούς αυτής χρησμούς. [...] Αλλ' ο γέγονε, γέγονεν. Ο απολεσθείς χρόνος προς μεγίστην εθνικήν ζημίαν δεν αναπληρούται.*
8-Αυγ-75	*Ο ηγεμών Μίλαν επανήλθεν εις την πρωτεύουσαν του ουδέν κατορθώσας εν Βιέννη. Ο κόμης Ανδράσης είπε μετά παρρησίας προς τον ηγεμόνα ότι η Αυστρία θα καταβάλη πάσαν προσπάθειαν όπως βελτιώση την θέσιν των εν Ερζεγοβίνη και Βοσνία χριστιανών, αλλά θα αντενεργήση πάση δυνάμει εις πάσαν απόπειραν, αποβλέπουσαν προς την πραγματοποίησιν της μεγάλης σερβικής ιδέας. Η ίδρυσις μεγάλου νοτιοσλαβικού κράτους αντιβαίνει προς τα συμφέροντα της Αυστρίας. [...] Αναγγέλλεται εκ Βιέννης ότι ο αύτοθι πρεσβευτής της Ελλάδος Κ. Υψηλάντης διελέχθη επί μακρόν μετά του ηγεμόνος Μίλαν και του κόμητος Ανδράση. Μακράν έκθεσιν περιέχουσα το εξαγόμενον των διαλέξεων τούτων επεστάλη λίαν κατεσπευσμένως προς τον βασιλέα των Ελλήνων.*
14-Αυγ-75	*Εις την Αυστρίαν όμως φαίνεται ότι η επανάστασις αύτη των υπό την Τουρκίαν σλαβικών*

	λαών δεν αρέσκει, άτε έχουσαν υπό την κυριαρχίαν της ομοίους λαούς, ομοφρονούντας και επειδώκοντας την ανεξαρτησίαν των. Δια τούτο παρεβίασε και τους όρους της ουδετερότητος, επιτρέψασα την δια του εδάφους αυτής διάβασιν τουρκικού στρατού, προωρισμένου να πολεμήση προς τους επαναστάτας της Ερζεγοβίνης και της Βοσνίας. Η δε Ρωσσία προτείνει διαιτησίαν προς εξέτασιν των απαιτήσεων των επαναστατών. [...] Αλλ' η επέμβασις αύτη των Δυνάμεων θα έχη άρα γε ως αποτέλεσμα την καταστολήν της επαναστάσεως ή θα συμβάληται εις την επέκτασιν αυτής και κατά τας άλλας σλαβικάς της Τουρκίας Επαρχίας; Ίδωμεν.
16-Αυγ-75	*Ουδέν επισήμως γνωρίζομεν περί του σπουδαιοτάτου ζητήματος της ιθαγενείας. Το υπουργείον φαίνεται δεν ευρίσκεται εις θέσιν ν' ανακοινώση τι. Πιστεύομεν όμως ότι αόκνως εργάζεται. Το ζήτημα της ιθαγενείας, η πέτρα αύτη του σκανδάλου μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδος, ανάγκη να κανονισθή, διότι άλλως αναποφεύκτως θέλει γενή εκάστοτε έριδας και αμφισβητήσεις. Είναι δε αδύνατον, εν όσω μένει άλυτον, να υπάρξη εκ μέρους της Τουρκίας πλήρης προς ημάς εμπιστοσύνη. Αι υπόνοιαι ότι θέλομεν να της αφαιρέσωμεν υπηκόους θέλουσι φαρμακεύει τας σχέσεις μας, και τα εκ μέρους ημών παράπονα, ότι αναιρούνται, τα δικαιώματα των συμπολιτών μας, δεν θέλουν παύσει ποτέ. [...] Η Τουρκία επιμένει ίσως πλανωμένη περί του αριθμού των αμφισβητουμένων υπηκόων. Εξετάζουσα όμως καλώς θέλει πεισθή ότι αδίκως εξογκώνει αυτόν. [...] Η Ελληνική Κυβέρνησις ανάγκην δεν έχει βεβαίως προτροπών, ώστε να επιμείνη άκαμπτος διεκδικούσα τα δίκαια της Ελλάδος [...] έχει ασφαλή υπέρ εαυτής την υποστήριξιν όλου του έθνους και πάντων των πολιτών πάντός χρώματος, επειδή η Ελλάς είναι μια και αδιαίρετος απέναντι των ξένων, αδικούντων μάλιστα.*
21-Αυγ-75	*Αι ειδήσεις αυταί (από τις εφημερίδες της Τεργέστης για την επανάσταση) μαρτυρούσιν, ότι το κίνημα των εν Ερζεγοβίνη και Βοσνία χριστιανών υπηκόων της Πύλης δεν είναι τυχαία τις εξέγερσις εξ εκείνων, τας οποίας υπαγορεύει στιγμιαία τις έξαψις και ερεθισμός λαού καταπιεζομένου, αλλά πράξις προ καιρού παρασκευασθείσα, ευνοουμένη δε προφανώς υπό των ισχυρών του κόσμου τούτου, τουτέστιν ότι είνε αληθής επανάστασις, και τα μέσα της επιτυχίας αυτής έχουσα πρόχειρα και άφθονα και τον σκοπόν αυτής σαφώς προωρισμένον, όστις είνε η εντελής από της Υψηλής Πύλης αυτονομία. Υπό την έποψιν ταύτην το κίνημα της Ερζεγοβίνης και Βοσνίας είναι καθ' εαυτό λίαν σπουδαίον και άξιον πολλής μελέτης και προσοχής ιδίως εκ μέρους ημών των Ελλήνων. [...] Κρίνοντες εκ των νυν φαινομένων, δυνάμεθα μετά τινός πιθανότητος να προεικάσωμεν, ότι ούτε λίαν ευκόλως, ούτε άνευ μεγάλων θυσιών και παραχωρήσεων θέλει δυνηθή η Τουρκία να εξέλθη της νέας ταύτης δοκιμασίας. Και τω όντι, εκτός της οσήμεραι αναπτυσσομένης εν ταις επαναστατημέναις επαρχίαις εξεγέρσεως και της εν αυταίς καθ' εκάστην ημέραν αναπτύξεως της επαναστατικής δυνάμεως, αι όμοραι ηγεμονίαι της Σερβίας και Μαυροβουνίου δεν είναι απίθανον να κηρυχθώσιν απροκαλύπτως υπέρ της επαναστάσεως και να συγκεντρώσωσι και τας ευατών ουχί αναξίας λόγου στρατιωτικάς δυνάμεις με τας των νυν επαναστατών, ότε το κίνημα, μεταβάλλον όψιν και καθ' όλην και κατ' είδος, θέλει μετατραπή από απλής επαναστάσεως εις καθαρόν κατά της Τουρκίας πόλεμον. Εξ άλλου αι μεγάλαι της Ευρώπης Δυνάμεις φαίνονται ευννοούσαι και υποστηρίζουσαι νυν ... τους επαναστατημένους Ερζεγοβινίους και Βοσνίους. [...] Τα πράγματα λοιπόν ήλληξαν προφανώς εν τη Ανατολή. Οι όροι του εν αυτή πολιτικού καθεστώτος μετετράπησαν και ουδόλως παράδοξον είναι το κίνημα της Ερζεγοβίνης και Βοσνίας να χρησιμεύση ως προανάκρουσμα ριζικών εν τη Ανατολή πολιτικών μεταβολών. Είναι άρα γε φρόνιμον να καταλειφθή η Ελλάς εντελώς απαράσκευος εις τοιούτον μέγαν αγώνα, από του οποίου εξαρτάται η ύπαρξις και το μέλλον αυτής;*
28-Αυγ-75	*Η απερισκεψία ελληνικών τινών εφημερίδων ήρξατο αποφέρουσα τους καρπούς ους ήτον φυσικόν να περιμένη πας εχέφρων. Τα σλαβικά φύλλα φαίνονται λίαν παρωργισμένα επί τω τρόπω, καθ' ον έκρινε ο ελληνικός τύπος την εν Ερζεγοβίνα στάσιν. Η Ζασταβα κηρύττει υπερηφάνως ότι οι Σέρβοι δεν έχουσιν ανάγκην της συνδρομής των Ελλήνων, ο δε Obxor προβαίνει και μέχρις απειλών και λέγει ότι εάν οι Έλληνες δεν συνταχθώσι μετά των Σλάβων θ' απολέσωσι και τας νομίμους αυτών κτήσεις, την Ήπειρον, την Θεσσαλίαν κτλ. Αι αντεγκλήσεις αύται είνε βέβαιως άκριτοι και επιζήμιοι. Αλλά τις πταίει; Και τις εξήγειρεν άνευ ανάγκης τα εθνικά ταύτα μίση;*
13-Σεπ-75	*Ο Σερβικός τύπος περί Ελλήνων - Βελιγράδιον, 1/13 Σεπτεμβρίου : Μετά βαρυαλγούσης καρδίας παρετήρησε βεβαίως πας γνήσιος Έλλην τας προσπαθείας υπούλων τινών*

	μισελληνικών φύλλων της Βιέννης, όπως επωφελούμενα της εξάψεως ευαρίθμων ελληνικών εφημερίδων σπείρωσι ζιζάνια μεταξύ Ελλήνων και Σλάβων. [...] Αι αντεγκλήσεις αύται είναι βεβαίως, ως παρετήρησεν ήδη η Ημέρα άτοποι. Αλλ' ιδού το αποτέλεσμα της απερισκεψίας και αμετροέπειας ευαρίθμων ελληνικών εφημερίδων! Ολόκληρον ημών το έθνος προπηλακίζεται αδίκως και παραλόγως αναπτύσσονται δε μεταξύ των χριστιανικών λαών της Ανατολής μίση, ως τας ολεθρίας συνεπείας ευκόλως δύναται να διΐδη πας τις και εξ ων ούτε οι Έλληνες θα ωφεληθώσιν, ούτε οι Σλάβοι! Ας συνέλθωμεν προς Θεού, ας εννοήσωμεν ότι τα πράγματα εν Ανατολή μετεβλήθησαν, ας εγκαταλίπωμεν τους παιδαρειώδεις φόβους και τα παιδαριώδη ονειροπολήματα, ας λησμονήσωμεν το παρελθόν και ας ανανεώσωμεν τας μετά των λοιπών ομοιοπαθών λαών της Ανατολής αδελφικάς σχέσεις! Ο καιρός επείγει! Αύριον ίσως θα ήναι πλέον αργα (από Νέα Ημέρα)
23-Νοε-75	*Αι δια του τελευταίου εξ Ευρώπης ταχυδρομείου κομισθείσαι ειδήσεις παριστώσι λίαν κρίσιμον την κατάστασιν των εν Ανατολή πραγμάτων. Η της Ερζεγοβίνςη επανάστασις, αντί να κατασταλή, ως βεβαιούσι τα επίσημα εκ Κωνσταντινουπόλεως αγγέλματα, πολλαί υπάρχουσι πιθανότητες ότι θα διατηρηθή ακμαία, τουλάχιστον μέχρι του προσεχούς έαρος. [...] Εν τοιαύτη περιπτώσει των πραγμάτων η ημετέρα κυβέρνησις θα προσπαθήση ν' ανταποκριθή προς τας προσδοκίας του έθνους, εργαζομένη ανενδότως προς ικανοποίησιν των συμφερόντων και των ελπίδων αυτού.*
6-Δεκ-75	*Τα σλαβικά δελτία ομολογουμένως μεγεθοποιούσιν υπέρ το μέτρον τας επιτυχίας των επαναστατών μικραί συμπλοκαί μεταπλάσσονται δι' εξάλλου ποιητικής φαντασίας εις μυριονέκρους μάχας, ασήμαντοι δε αψιμαχίαι εξογκούνται εις κρατεράς εκ του συστάδην συγκρούσεις και ο αριθμός εκατέρωθεν πιπτόντων και των τραυματιζομένων λογίζεται εις εκατοντάδας.*

Εθνικό Πνεύμα 1876-1881

ημερομηνία	θέμα

4-Ιαν-76	Το ανατολικόν ζήτημα, απόρροια του ανταγωνισμού των φυλών εν τη ευρωπαϊκή Τουρκία, ανεφύη πάλιν. Εν τη νυν περιπτώσει επαρχιακαί ταραχαί, σπουδαία ήδη συνεπαγόμεναι αποτελέσματα, προήλθον ουχί εκ ραδιουργίας ξένης, αλλ' εκ παραπόνων τοπικών. […] Οι επαναστάται και οι συνήγοροι των διατείνονται ότι και αι νέαι μεταρρυθμίσεις θα μείνωσι γράμμα νεκρόν. Αλλ' η Ρωσία έχει εισέτι πεποίθησιν εις την Πύλην. [...] Εντός τριών μηνών από της ενάρξεως των ταραχών ηναγκάσθη η Πύλη να εξαγγείλει οικτράν ομολογίαν ασθενείας. [...] Περιττόν να εξετάσωμεν κατά πόσον έχονται αληθείας οι τούτων θρίαμβοι. Βέβαιον είναι ότι μετά παρέλευσιν εξαμηνίας η στάσις δεν κατεστάλη, παρασκευάζει δε οσήμεραι νέας αμηχανίας ή στάσις δεν κατεστάλη, παρασκευάζει δε οσήμεραι νέας αμηχανίας εις την κυβέρνησιν.
11-Ιαν-76	Ήδη αναφύεται σπουδαιότατον και ακανθωδέστερον το ζήτημα. Η Πύλη, αποδεχόμενη τας προτάσεις των δυνάμεων, χορηγεί εις τους Βοσνίους και τους Ερζεγοβινίους δικαιώματα, ως στερούνται οι άλλοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας, οι προς τα καθεστώτα ειλικρινώς αφοσιωμένοι. Τοιούτω τρόπως, ενθαρρύνεται εμμέσως πως το επαναστατικόν πνεύμα και υποσκάπτεται η ησυχία και η ειρήνη της Ανατολής, διότι ευεργετούνται μεν οι επαναστάται, παραμελούνται δε οι άλλοι φιλήσυχοι και φιλότιμοι χριστιανοί. Αλλ' η κατάστασις της Ανατολής δεν επιδέχεται βελτίωσιν δια των επαναστάσεων. Τούτον ένεκα νομίζουσι τινές ότι δεν αρκούσιν αι μονομερείς επανορθώσεις και ότι θα ήτο συντελεστικώτερον εις την διατήρησιν της ειρήνης εάν αι μεγάλαι δυνάμεις παρείχον την ειλικρινή συνδρομήν των εις την τουρκικήν κυβέρνησιν όπως εφαρμόση απανταχού του κράτους τας μεταρρυθμίσεις, ας αι τρείς δυνάμεις συνάπτουσι μόνον μετά της ειρηνεύσεως της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης.
16-Ιαν-76	Ουδείς δύναται ν' αρνηθή ότι το ανατολικό ζήτημα, επικρεμάμενον προ τοσούτου χρόνου επί της κεφαλής της δύσεως, βαίνει τάχει τω ποδί, εάν ουχι προς λύσιν, βεβαίως όμως προς έκρηξιν. […] Το πυρ υποδαυλίσθη εκ προμελέτης και συστηματικώς, οσήμεραι δε καθίσταται σαφέστερον, ότι υπάρχουσιν ισχυραί επιρροαί θέλουσαι ανωμαλίας εν Ανατολή. [...] Η Τουρκία περιήλθεν εις τοιαύτην θέσιν ώστε η ζωή της δύναται να παρασταθή μόνον δι' αλλεπαλλήλων ακρωτηριασμών.
6-Φεβ-76	Οι Σέρβοι παρασκευάζονται *εις τον κατά το επιόν έαρ μέγα αγώνα.* Της απερισκέπτου δε ταύτης σταυροφορίας προεξάχουσιν αι εφημερίδες, αι τίνες προτρέπουσι τον λαόν να ετοιμασθή, διότι ο πόλεμος κατέστη αναπόδραστος και ο κύβος εντός ολίγου πρέπει να αναρριφθή. [...] Πεποίθημε δε αδιστάκτως ότι τη συγκαταθέσει η μη του ηγεμόνος, η Σερβία θα σπεύση κατά το προσεχές έαρ εις βοήθειαν των πασχόντων αδελφών. Αλλά εάν αι μεγάλαι δυνάμεις προκαλέσωσι την Σερβίαν να μείνη ήσυχος, το πταίσμα επιρρίφθη άρα γε και τότε εις την ράχιν του δυστυχούς Μίλαν;

5-Μαρ-76	Η κυβέρνησις του κ. Κουμουνδούρου, ως αείποτε ούτω και νυν φιλοτιμείται ν' αποδείξη εαυτήν χρήσιμον τη πατρίδι. Έχουσα υπ' όψιν ότι νέοι επέρχονται καιροί εν Ευρώπη, απωθούντες τους προ αυτών τριβέντας και νέα επαγόμενοι συστήματα, και ότι ο νεωτερισμός ούτος έχει μεγάλους και εκφραστικούς τους χαρακτήρας εργάζεται όπως χειραγωγήση το Έθνος εις τηνοδόν της ευημερίας, της τάξεως και του εμπρέποντος αυτω μεγαλείου συμφώνως ταιας απαιτήσεσι των νέων καιρών. Αδιαφορεί δ' εντελώς περί των ανθρώπων εκείνων, οίτινες κενοί ιδεών, συστήματος και πρωτοβουλίας απόκληροι δεν δύνανται να συγχωρήσωσιν εις αυτήν, επιδοθείσαν ερρωμένων μετά τολμηράς και νοήμονας δραστηριότητος ου μόνον προς εξασφάλισιν διαρκή της υλικής του τόπου ασφαλείας, ου μόνον προ στερέωσιν των πόρων και των εσόδων του δια της αγαθής διοικήσεως, αλλά και προς λύσιν ζητημάτων μεγάλης δια την χώραν σπουδαιότητος.
19-Μαρ-76	Οι Σλάβοι καταβάλλουσι πάσαν προσπάθειαν όπως ματαιώσει τας διαπραγματεύσεις. Λέγουσι ότι η Σερβία είναι ήδη έτοιμος να εξέλθη εις πόλεμον και ότι αμφότεραι αι σλαβικαί ηγεμονίαι είναι δήθεν ικαναί να καταπολεμήσωσι τον οθωμανικόν στρατόν. Εν Βελιγραδίω ο φιλοπόλεμος οργασμός προέβη εις το κατακόρυφον σημείον. [...] Το πρώτον ήδη ακούομεν ότι Έλληνες έθελονται αγωνίζονται εν τη Ερζεγοβίνη και δη και ευδοκιμούσι. [...] Εικάζεται ότι η Σερβία δεν θα ετόλμα να πολιτευθή τοσούτον αγερώχως εάν μη είχε τας ελπίδας αυτής ανατεθειμένας εις την συνδρομήν μεγάλης τινός δυνάμεως.
2-Απρ-76	Οι οπλαρχηγοί προσέθηκαν, ως βεβαιούται ότι διαννοοούνται να παρατείνωσι τον αγώνα εως ότου ή τέλεον καταστραφώσιν ή θριαμβεύσωσιν. […] Ζητείται ήδη εάν οι επαναστάται, τοιούτους και τηλικούτους προτείναντες όρους, έπραξαν τούτο αυθορμήτοι ή εγένετο ερμηνείς μυστικής ενθαρρύνσεως; Το ζήτημα είναι αληθώς σπουδαιότατον, διότι εντεύθεν εξήρτηται η επί τα κρείττω η τα χείρω τροπή των ανατολικών,
9-Απρ-76	Περί της εκ του Κράτους από του Κράτους αποδημίας της Α.Μ. του Βασιλέως : *Η Ελλάς δια της συνετής και περιεσκεμμένης διαγωγής αυτής υπηρέτησαν ουσιωδών κατά τους νυν καιρούς την ειρήνην προς τα έξω και την τάξιν εις το εσωτερικόν. Την διαγωγήν ταύτην υπηγόρευον τη Ελλάδι τα αληθή αυτής συμφέροντα, βέβαιον δ' είναι ότι ούτω δύναται να προαγάγη αυτά και να βαδίση απροσκόπτως την οδόν του προορισμού της. Πιστεύω αδιστάκτως, ότι η συμπεριφρά, ην ετήρησεν η Ελλάς και η σημασία αυτής εν τη Ανατολή καλώς εγνώσθησαν και σπουδαίως εξετιμήθησαν. [...] Η Ελλάς λοιπόν περιμένει εν υπομονή την περί της πορείας της κρίσιν, οίαν δικαούσιν αι εύλογοι αυτής και επί της καθόλου συμφέροντος ερειδόμεναι πεποιθήσεις. [...] Το έθνος θέλει αποδείξει και πάλιν ότι είναι κατά πάντα άξιον να συγκαταλέγεται μεταξύ των ευνομουμένων εθνών, τα οποία δια της ελευθερίας, του σεβασμού προς τους νόμους και της τάξεως και ηυδαιμόνησαν και εμεγαλύνθηκαν. Η δε κυβέρνησις πεποίθεια τις του ελληνικού λαού την φιλοπατρίαν και την ορθοφροσύνην και την απόφασιν έχει και την δύναμιν ν' ανταποκριθή πληρέστατα προς την εις την τάξιν και την ησυχίαν προσήλωσιν του έθνους. (από Αλ. Κουμουνδούρο)*

Το υπόμνημα προς τον Βασιλέα του Κ. Κουμουνδούρου εδημοσιεύθη εγκαίρως και είναι κοινώς γνωστόν. Ανατυπούμεν μ' όλα ταύτα και ήδη το περί εξωτερικής πολιτικής μέρος αυτού προς πληρέστεραν των διατρεξάντων κατάληψιν : *Το κατ' εμέ φρονώ ότι η διατήρησις φιλικών μετά του ομόρου κράτους και των λοιπών εν τη Ανατολή λαών σχέσεων, η ειλικρινής μετ' αυτών σύμπραξις επί παντός, ότι αφορά εις τα αμοιβαία διεθνή συμφέροντα και η αυστηρά αποχή, από παντός ότι δύναται να κλονίση την διεθνή αυτών αμοιβαία εμπιστοσύνης, συναίσθησις του καθήκοντος, ίσης ευγνωμοσύνης προς τας τρεις ευεργέτιδας Δυνάμεις, και εξ ίσου φιλική συμπεριφορά προς τας λοιπά, ταύτα αποτελούσι την αληθή ελληνικήν εξωτερικήν πολιτικήν.*

13-Απρ-76

Οι περί Ανατολής φόβοι : Και αυτά τα ημιεπίσημα βιενναία φύλλα δεν

19-Απρ-76

κρύπτουσι πλέον ότι τα ανατολικά πράγματα εδεινώθησαν εις άκρον.

Αι προπαρασκευαί : Ότε η παρούσα κυβέρνησις ανέλαβε την διεύθυνσιν των κοινών, εύρε καθιερωμένην πολιτικήν ειρηνικήν, την οποίαν και αυτή ενέκρινε, συγκεκροτημένην δε και επιτροπήν προς σύνταξιν νόμου περί απογραφής και ουδέν άλλο. Ούτε σκέψις ουδεμία περί προμηθείας υλικού υπήρχεν, ούτε εργασία τις περί οργανισμού εν γένει του στρατού. Η επικρατείσασα προ πολλού εξωτερική πολιτική, και η εσωτερική της Ελλάδος κατάστασις, η σμικρότης των μέσων ημών και υπέρ παν άλλο η εις τον χαρακτήρα ημών δύσκολία να υποβαλλώμεθα εις θυσίας και δαπάνας επί προσδοκία, ούτως ειπείν, και πριν ή έτι η ανάγκη μας πιέση, η πανταχόθεν εγειρομένη φωνή, ας αφοσιωθώμεν εις την εσωτερικήν του τόπου ανάπτυξιν, διότι η μεγάλη ιδέα είνε παραφροσύνη, συνετέλεσαν κυρίως εις την παρούσα γυμνότητα και στέρησιν. Ας μάθωσιν όσοι σήμερον ισχυρότερον κραυγάζουσιν ελεηνολογούντες το ανέτοιμον ημών, ότι αυτοί προ πάντων προητοίμασαν την κατάστασιν αυτήν, μυκτηρίζοντες την πολιτικήν των προετοιμασιών και οικτείροντες την Ελλάδα δια τα οποία αναλαμβάνει μωρώς, ως έλεγον, βάρη προς κατασκευήν πλοίων και αγορά όπλων. Εύκολον βεβαίως είνε εις το άτομον να μεταβάλλη από ημέρας εις ημέραν γνώμην, και να συμβουλεύη τα αντίθετα, αλλ' αι πολεμικαί προπαρασκευαί των εθνών είναι έργον χρόνου μακρού και θυσιών μεγάλων. [...] Στρατός άνευ υλικού πολέμου, στρατός άνευ βαθμολογίας δεν είναι στρατός. [...] Τα συγκροτούντα την παρούσαν κυβέρνησιν πρόσωπα δεν υπολείπονται ουδενός και κατά τον πατριωτισμόν και κατά την εκτίμησιν των περιστάσεων. [...] Ανακηρύξασα δεν η Κυβέρνησις δημοσίως την πραγματικήν θέσιν της Ελλάδος υπηρέτησεν αυτήν. Η Ελλάς προ πάντων πρέπει να ελεύση την εμπιστοσύνην και το σέβας των ξένων εθνών, και να θεωρηθή ως Έθνος σπουδαίον, εμβριθές, μη παρασυρόμενον εγκαίρως, ουδέ παρίστανον πρόσωπον άτοπον δι' ασκόπων διακηρύξεων και δια ψευδών και αβασίμων κινημάτων, τα οποία βλάβας και καταστροφάς μόνον επιφέρουσι. Την πολιτικήν αυτήν ανεκήρυξε δημοσίως και θέλει ακολουθήσει

24-Απρ-76

η Κυβέρνησις.

Η προσεχής συνδιάσκεψις του Βερολίνου είναι σήμερον το κύριον, το μόνον μέλημα της Ευρώπης. Ουδείς παραγνωρίζει ότι αι αποφάσεις αυτής έσονται κατά μιαν ή κατ' άλλην έννοιαν σοβαρώταται. Εάν και εξ αυτών δεν προέλθη

28-Απρ-76

η ειρήνευσις, η εν Ανατολή καταστροφή θα καταστή πλεόν αναπόφευκτος.

29-Απρ-76	Το ελληνικόν έθνος ακολουούν την πολιτικήν, ην αυτό επέβαλεν εις εαυτό, και διατηρούν αξιοπρεπή γαλήνη, εσωτερικώς δε πλήρη τάξιν, καίτοι υπό δυσκόλων περιστοιχούμενων περιστάσεων, αποδεικνύει ότι κανόνα των πράξεων αυτού έχει την ιδίαν αυτού συνείδησιν και τα ιδία αυτού συμφέροντα. [...] Ο τύπος εκτός μικρών εξαιρέσεων παρουσιάζει αληθώς αξιέπαινον παράδειγμα ομοφώνου και πατριωτικής συμπράξεως. Οφείλει προ πάντων η Ελλάς ν' αποδείξη εμπράκτως ότι δεν είναι έθνος ταραχοποιόν και άβουλον όργανον ξένων παροτρύνσεων εξωτερικών...[...] η πολιτική αυτή δεν είναι πολιτική αδυναμίας, ως τίνες επαναλαμβάνουσιν, είναι πολιτική υπολογισμού και φρονήσεως.[...] Πλησίον των ορίων της Σερβίας και του Μαυροβουνίου, αδελφοί και ομαίμονες σφάζονται, και οι Σέρβοι και οι Μαυροβούνιοι ούτε παρασύρονται, ούτε άκαιρον ενθουσιασμόν δεικνύουσιν. Ενεργούσι και φέρονται ως λαοί σοβαροί και σπουδαίοι, ούτω δε και τους αγωνιζομένους μάλλον ωφελούσι και αποδεικνύουσιν εαυτούς αξίους βελτίονος μέλλοντος.
5μαι76	Υπήρξε λάθος αναντιρρήτως η επί τοσούτον χρόνον παραμέλησις της αναπτύξεως των εθνικών ημών δυνάμεων. Των εθνών κατά δυστυχίαν η θέσις ορίζεται αναλόγως της υλικής ισχύος αυτών, και παράδειγμα, προ οφθαλμών έχομεν ότι λαοί καθ' όλα υποδεέστεροι ημών, διότι εφρόντισαν ν' αναπτύξωσι τας εθνικάς αυτών δυνάμεις, κατέχουσιν εις τας σκέψεις του κόσμου θέσιν βελτίονα. [...] Την Ελλάδα ενδιαφέρει ουδιωδώς η καλή των εν Τουρκία αδελφών αυτής κατάστασις, την συγκινούσι δε τα παθήματα αυτών. [...] Ο πόλεμος είναι κακόν παροδικόν. Ο βίος των εθνών είναι η ειρήνην. Εν αυτή μόνον ο πολιτισμός και η ευημερία αποκτάται. [...] Συμβουλεύοντες επομένως τον στρατιωτικόν καταρτισμόν της πατρίδος, δεν εμπνεόμεθα εκ φιλοπολέμου διαθέσεως, διότι εις την Ελλάδα προ πάντων ο πόλεμος ολιγώτερον συμφέρει, και δεν διστάζομεν να εκφράσωμεν καθαράν την γνώμην ημών,ότι η Ελλάς πρέπει ν' απέχη όσον το δυνατόν να λαμβάνη άμεσον μέρος εις τοιούτους αγώνας, αλλά λέγοντες ταύτα δεν εννοούμεν αφ' ετέρου ότι κρύπτομένη πρέπει να ραδιουργή και να κινή δολίας ταραχάς. Πλην και ο πόλεμος είναι κατά δυστυχίαν πολλάκις πεπρωμένον αναπόφευκτον. Τούτο οφείλουσι τα έθνη να ώσιν έτοιμα, εάν κήδωνται της αυτονομίας, των ελευθεριών και της υπάρξεώς των. Αληθώς τα έθνη σώζονται πολλάκις προστατευόμενα υπ' άλλων, αλλά σώζονται μόνον ταπεινά και εξευτελισμένα. [...] Διπλής προπαρασκευής έχομεν λοιπόν ανάγκην, εσωτερικής και εξωτερικής, ειλικρινούς πορείας, επιμονής εις τας αποφάσεις μας και υπομονής δια τα αποτελέσματα. Ιδού τι καθ' ημάς οφείλει να πράξη η Ελλάς!
10μαι76	Η μεγάλη ισχύς της Ελλάδος ήτις δύναται ν' αναπληρώση κατά μεγα μέρος της προσωρινής ελλείψεις έγκειται εις την ομοφωνίαν των τέκων της και εις την προς αυτήν πεποίθησιν των εκτός ευρισκομένων αδελφών. Είναι αληθώς αξιοθαύμαστον το φαινόμενον, αποδεικνύον ου μόνον τον μέγαν πατριωτισμόν, αλλά και την μεγίστην σύνεσιν του έθνους. Πάσα διαφωνία εξέλειπε, πάσα ατομική ενέργεια κατέπαυσε. [...] Πλην δεν πρέπει δια τούτο η Κυβέρνησις να μένη αδρανής και ν' αναπαύηται ερειδομένη εις τον πατριωτισμόν του έθνους. Οφείλει και ταχέως και δραστηρίως να προσπαθήση, όπως πληρώση και τα μεγάλα κενά και τας σπουδαίας ελλείψεις μας και να κανονίση την εξωτερικήν ημών θέσιν παρά τω πεπολιτισμένω κόσμω. [...] Επαναλαμβάνομεν τα ολίγα ταύτα, δείξωμεν εις τον κόσμον ότι δεν αγνοούμεν τας δυνάμεις μας. Όταν μια δραξ ατάκτων οπλιτών απασχολεί ολοκλήρους τας δυνάμεις τηε γείτονος αυτοκρατορίας, γνωρίζομεν ημείς τις δυνάμεθα να πράξωμεν. Την πολιτικήν του έθνους λοιπόν δεν υπαγόρευσε συναίσθησις αδυναμίας, αλλά εσκεμμένη εκτίμησις των συμφερόντων αυτού. Η Ελλάς συμφέρον έχει να διάγη εν ειρήνη μετά

του γείτονος κράτους, διότι οι αδελφοί ημών υπήκκοι της Τουρκίας, άμα δια της αδόλου συμπεριφοράς της Ελλάδος εκλίπωσι αι αμφιβολίαι και υπόνοιαι, θέλουσι ζη εν πλήρει ασφαλεία, ανέσει και ειρήνη μετά των συμπολιτών αυτών, τα δε Ελληνικά συμφέροντα ακωλύτως θέλουσιν αναπτυχθή και προοδεύση. [...] Την ισχύν ημών λοιπόν αποτελεί η ομοφωνία. Τα δίκαιά μας ισχυροποιεί η διαγωγή ημών και η υπέρ της ειρήνης και του κοινού καλού μέριμνα της Ευρώπης και της Τουρκίας, και θέλει οδηγήσει εις αίσιον αποτέλεσμα η επιμονή ημών εις την συνετήν πορείαν, ην ακολουθούμεν, και η προθυμία προ πάντων να υποβληθώμεν εις πραγματικάς θυσίας και μεγάλας, οποίας αι περιστάσεις απαιτούσιν. Άνευ τούτων ουδέν των δεόντων εστί γενέσθαι, και δυστυχώς και δεόντων στερούμεθα όλων.

17μαι76

Δημοσίευση των εν Κωνσταντινουπόλει εκδιδομένων εφημερίδων επί των εσχάτως δημοσιευθέντων περί της πολιτικής, ην οφείλει ν' ακολουθήση το Έθνος εσωτερικώς τε και εξωτερικώς κατά τας παρούσας κρισίμους εν τη Ανατολή περιπλοκάς. Σε αυτά τα αποσπάσματα εκθειάζεται η πολιτική της ουδετερότητας της Ελλάδος

23μαι76

Η μεγάλη εν Τουρκία επελθούσα μεταβολή προιωνίζεται μάλλον ευτυχέστερον δια την χώραν και λόγω της επικρατήσεως των νεωτέρων φιλελευθέρων ιδεών και λόγω αναρρήσεως εις τον θρόνον ανδρός, εμπνεομενου υπό αγαθών ιδεών, ακμαίον, διδαχθέντος πολλά εκ της πείρας και έχοντος ανατροφήν επιμεμελημένην. Η Ελλάς χαίρει δια παν αγαθόν, προσθέτον εις την ευτυχίαν της γείτονος χώρας, και επικροτεί εις πάσαν αυτής προόδου. Τας αγαθάς ελπίδας, όσας η αγγελία της μεταβολής ενέσπειρεν, επέρρωσεν αληθώς η ανάγνωσις της προκηρύξεως του Σουλτάνου.

31μαι76

Ουδείς αμφισβητεί ότι ίνα δώση καρπούς νέος τις στρατιωτικός οργανισμός επί τη βάσει οιουδήποτε συστήματος και πολύ μάλλον επί τη βάσει της γενικής στρατολογίας απαιτείται χρόνος πολύς, έτη ολόκληρα. Επί του ζητήματος τούτου οφείλει να σκεφθή το έθνος, προκειμένου να οργανίση τας δυνάμεις αυτού στρατιωτικώς και μονίμως και να ετοιμασθή κανονικώς, αλλά δια το μέλλον. Μετά πέντε ετών εργασίαν δεν έφθασεν έτι εις πλήρες αποτέλεσμα η Γαλλία, και εν Γαλλία η υπηρεσία είνε κάλλιον ωργανισμένη και μέσα άπειρα, η συγκοινωνία εύκολος και το στρατιωτικόν πνεύμα ακμαίον. [...] Εις την Εφημερίδα ενασχοληθείς τις και σπουδαίως φαίνεται επί του ζητήματος τούτου εξέθηκεν υπό τον τον τίτλον "Ωμεν σοβαροί" ιδέας τινάς, των οποίων το ωραίον εξαγόμενον έχει ως άτοπον ψευδείς υποθέσεις, διότι υπολογίζει τον αριθμόν του υπό τα όπλα στρατού εις 11.500, ενώ κατά πολλάς χιλιάδας είνε ελάσσων, δεχόμενος, ως υπό τα όπλα 5600 κληρούχους, ενώ ποτέ ούτε προέρχονται, ούτε συλλαμβάνονται όλοι και μάλιστα εντός ολίγον χρονικού διαστήματος [...] Επιθυμούμεν αντί ύβρεων και μομφών, αντί φαντασιωδών αριθμών και απραγματοποιήτων υποθέσεων, να μας είπωσιν οι αντιλέγοντες, τι πραγματικόν αντιτάττουσιν αντί του μέτρου της κυβερνήσεως, παρουσιασθείσης τυχόν συντόμως ανάγκης και κινδύνους; Εάν το έθνος εις τας παρούσας μάλιστα περιστάσεις αισθάνεται την ανάγκην, εάν φλέγεται υπό της επιθυμίας των κινδύνων, προσέρχεται εις τα γυμνάσια, και διδάσκεται τας πρώτας και στοιχειώδεις αρχάς της στρατιωτικής υπηρεσίας, αυτό δεν είνε το πρώτον μέρος παντός στρατιωτικού οργανισμού, όταν δε έλθη ο καιρός της πράξεως, αι προετοιμασθείσαι δυνάμεις δύνανται να οργανισθώσι στρατιωτικώς και να καταταχθώσι κατά τας ανάγκας. Τι αντί τούτου προτείνουσιν οι αντιλέγοντες, αλλά σπουδαίον, αλλά

	πρακτικόν; Προκαλούμεν επί τούτου σαφή και ωρισμένην απάντησιν, ίνα επανέλθωμεν.
14-Ιουν-76	Κιρκασίων κακουργήματα : Εκ πασών περίπου των Επαρχιών του Κράτους, γράφει η Βυζαντίς, ένθα υπάρχουσι συνωκισμένοι μεταναστάται Κιρκάσιοι αναγγέλλονται κακουργήματα και λεηλασίαι διαπραττόμεναι μετά θρασείας τόλμης και αφοβίας υπό επυλήδος ταύτης φυλής, ήτις προσφύγουσα εις το τουρκικόν έδαφος και τυχούσα περιθάλψεως παρά της αυτοκρατορικής Οθωμανικής κυβερνήσεως υπό τον όρον του να εργάζηται και συντελή δια της εργασίας αυτής εις την καλλιέργειαν των χέρσων γαιών του τόπου, αντί τούτου επιζητεί να ζη δαπάναις των φιλησύχων και φιλοπόνων ιθαγενών κατοικων θεραπεύουσα συνάμα επίβλαβή αυτών τας ωμοτέρας και αγριωτέρας ορέξεις. Εκ Βουλγαρίας, εκ Θράκης, εκ Θεσσαλίας, εκ Μακεδονίας και αλλαχίθεν ομοιόμορφα διαβιβάζονται παράπονα εκ μέρους των κατοίκων κατά των ατιθάσων τούτων μεταναστών, οίτινες δια της καταπιεστικής και ληστρικής αυτών συμπεριφοράς νέα προσθέτουσι στοιχεία δυσαρεσκείας παρά τω ιθαγενει λαών. [...] Τοιούτοι βιασμοί, λεηλασίαι, φόνοι, αρπαγαί βοών και προβάτων και επιθέσεις εν πλήρει μεσημβρία γινόμεναι εισί συνήθεις παρά τη φυλή ταύτη των Κιρκασίων μεταναστών, ων η θρασύτης αυξάνει έτι μάλλον εφ' όσον αι κακουργίαι αυτών δεν τυγχάνουσι παραδειγματικής τιμωρίας εκ μέρους των αρμοδίων αρχών. […] Οι νόμοι θέτουσιν επίσης και τους κανόνας καθ' ους οφείλουσι να διάγνωσι και συμπεριφέρωνται οι πολίται Έλληνες και οι εν Ελλάδι κατοικούντες προς τα ξένα κράτη. Ένθα και υπόνοια απλής παραβιάσεως των κανόνων τούτων υπήρξεν, αι αρμόδιαι αρχαί ενήργησαν μετά δραστηριότητος και αυστηρότητος. [...] Επιβλαβές, ολέθριον και εναντίον προς την πολιτικήν του έθνους και της κυβερνήσεως είναι παν κίνημα σκοπούν να διαταράξη την τάξιν εν τη ομόρω επαρχία. Πολλαπλώς η κυβέρνησις εξήγησε το εαυτής φρόνημα, και σαφείς περί τούτου εδόθησαν οδηγίαι εις τας αρμοδίους αρχάς, απόφασιν δ' έχει να περιστείλη πάσαν παρεκτροπήν. Αλλ' η ενέργεια της θέλει περιστρέφεσθαι εντός του νόμου, δεν εφαρμόζει ήδη νόμον των υπόπτων, αλλά δικαιούται να τιμωρήση πράξεις απειλούσας την κοινήν τάξιν και ασφάλειαν και παραβιάζουσας τους νόμους. [...] Ποιόν είναι επί τοσούτον ισχυρόν και επίσημον άτομον εν Ελλάδι, ώστε να παρασύρη λαούς και επαρχίας ολόκληρους; Ποιός δύνται να εμπνεύση πεποίθησιν και να υπαγορεύση πράξεις εναντίον της εθνικής ομοφωνίας; [...] Μη ταραττώμεθα αδίκως, μη διασπείρωμεν αμφιβολίας. Η Ελλάς εξελέξατο πολιτικήν ειρήνην, διαγωγήν επιτηρητικήν κατά τας παρούσας περιστάσεις. Την πολιτικήν αυτήν θέλει υποστηρίζει δι' όλων των μέσων η κυβέρνησις, αι δε αρχαία εισί διατεταγμέναι να εκτελέσωσι το καθήκον αυτών εν ανάγκη.
17-Ιουν-76	

1-Ιουλ-76	Ομολογουμένως και ως μέσον αντιπολιτεύσεως και ως αφετηρία ύβρεων απώλεσε την ισχύν του το περί προπαρασκευών θέμα, όπισθεν του οποίου ωχυρώθη η Ώρα και οι περί αυτήν. Αλλ' οποίων προπαρασκευών έχομεν ανάγκην, ουδέποτε μας είπον. Η κυβέρνησις πράττει το εφ' εαυτή και αναλόγως των περιστάσεων και αναλόγως των οποίων διαθέτει μέσων. [...] Αν τω όντι ειλικρινώς πολιτεύονται ούτοι, οφείλουσι να συμβουλεύσωσι πράγματα ωρισμένα, να δημοσιεύσωσι συγκεκριμένας τας ιδέας των. Το κοινόν θέλει δυνηθή να κρίνη τότε. Αι γενικαί φρ᾽σεις, αι αφηρημέναι ιδέαι αποδεικνύουσι μόνον κεφαλάς κενάς και θέλησιν κακήν.
3-Ιουλ-76	Η Εφημερίς των Συζητήσεων : Ευλογητός ο θεός! Ωμίλησε τέλος πάντων και η Εφημερίς των Συζητήσεων αλλ' ωμίλησεν ίνα επικρίνη έγγραφον προ τριών μηνών εκδοθέν, Η Εφημερίς των Συζητήσεων επικρίνει ουχί αναφερομένη εις τας ιδίας των συντακτών εντυπώσεις, αλλ' εις τας του λοιπού κόσμου. [...] Ερωτάται ο συντάκτης της *Εφημερίδος των Συζητήσεων* ευρίσκει ήδη κακήν και εγκαταλειπτέαν την πολιτικήν ταύτην; (της ουδετερότητας) Φρονούμεν ημείς, ότι η πολιτική της ουδετερότητος σήμερον είναι και της ανάγκης και του συμφέροντος. Την ανάγκην δεν την εδημιούργησεν η παρούσα κυβέρνησις την εκληροδότησαν εις αυτήν. Ο συντάκτης της *Εφημερίδος των Συζητήσεων* αποκρούει ή όχι την ουδετερότητα; Ομολογούμεν ημείς και πάλιν, ότι δεν εννοήσαμεν εκ του άρθρου τι θέλει, τι ζητεί, και πιστεύομεν, ότι μεθ' η ων ουδείς εννοεί τι περιέχουσιν οι γρίφοι εκείνοι, το συμπεραίνομεν όμως εκ των φράσεων *πολλοί οδοί έκειντο προ των οφθαμών της*...Καταδικάζουν λοιπόν την ουδετερότητα έστων. Αλλά μας συμβουλεύουν πολτικήν ενεργείας; Απαιτούσιν επομε᾽νως ενεργόν να λάβωμεν μέρος; Αλλ' υπέρ των Σλάβων, και τίνες ηθικοί ή πολιτικοί λόγοι ή ποία συμφέροντα τέλος πάντων δικαιολογούσι την πορείαν ημών εκείνην; Πολιτική ενεργός συνοδεύεται με ενεργείας πραγματικάς και ουχί δι' υπομνημάτων, ένεκα των οποίων και πάλιν αι συντάκται ήθελον μόνον, είμεθα βέβαιοι, ελκύσει υπέρ αυτών τον θαυμασμόν της υφηλίου, αλλ' ουδέν πλέον. [...] Ερωτώμεν ήδη τι ζητούσιν ή τι προτιμώσιν οι περί την *Εφημερίδα των Συζητήσεων* ; Εισίν οπαδοί της μεγάλης ιδέας, της συμμαχίας μετά των Τούρκων ή Σλάβων ή του νέου, αλλ' αγνώστου είδους της ουδετερότητας.
12-Ιουλ-76	Ηλπίζομεν ότι αι περί την Εφημερίδα των Συζητήσεων αφού ενέλαβον να καταμεμφθώσι την πολιτικήν της κυβερνήσεως, ήθελον έχει την φιλοτιμίαν, προσκαλούμενοι παρ᾽ ημών, να εκδηλώσωσι την ιδέαν αυτών πολιτικήν, όπως δυνηθή ούτω το έθνος να κρίνη εν επιγνώσει των πραγμάτων μεταξύ της ελεγχόμενης κυβερνήσεως και των κατηγόρων αυτής. Ηλπίζομεν ήτι ήθελον αξιώσει να εξηγήσωσι σαφώς και συγκεκριμένως τινί τρόπω ηδύνατο η Ελλάς εν τοιούτοις μεγίστοις κινδύνοις να παρουσιασθή από της πρώτης στιγμής άμεσος προστάτις των εαυτής συμφερόντων, και ποίαν εκτος της ουδετερότητας ώφειλε να τραπή μεταξύ ων πολλών οδών αίτινες έκειντο προ των οφθαλμών αυτής, όπως και τα εαυτής συμφέροντα προασπίση και τον κινδυνεύοντα ελληνισμόν διασώσην. Φρούδοι ελπίδες! Όσην γενναιότητα ανέπτυξαν αι περί την Εφημερίδι των Συζητήσεων εις την εξύφανσιν της κατηγορίας αυτών κατά της κυβερνήσεως, τόσην επεδείξαντο επιτηδειότητα, όπως αποφύγωσιν απάντησιν τινά εις την σαφή και καθαράν περί τούτου ερώτησιν ημών. Δεν είναι, απαντώσιν, υποχρεωμένη η αντιπολίτευσις να οδηγήση την εξουσίαν περί του πρακτέου, οι πολιτικοί άνδρες ανερχόμενοι εις την εξουσίαν πρέπει να έχωσιν την φιλοτιμίαν να κηρύξωσιν ότι ηξεύρουσι να κυβερνήσωσι τον τόπον.[...] Αλλά πότε οι νυν κυβερνώντες τον τόπον, διστάζοντες και αμηχανούντες περί του πρακτέου, απετάθησαν εις τους περί την Εφημερίδα των Συζητήσεων και ητήσαντο συμβουλάς και οδηγίας; Η κυβέρνησις ούτε δισταγμούς αισθάνεται ούτε συμβουλών έχει ανάγκην επί της πολιτικής, ην μετ' εμβριθούς σκέψεως ησπάσατο και ην

	σταθερώς και απαρεγκλίτως ακολουθεί, ως επιτακτικόν υπαγόρευσιν της ανάγκης και των αληθώς της Ελλάδος συμφερόντων. [...] Κατέχουσι το πολύτιμον μυστήριον, δι' ου πρόκειται να σωθή η Ελλάς, και ο ελληνισμός, και δεν το προαναγγέλουσιν εις το έθνος, αλλά περιμένουσι να έλθη η βουλή και να ενδημήση ο Βασιλεύς! Θαυμάσιον επιχείρημα, αλλά κατά τον παρελθόντα Δεκέμβριον, ότε η επανάστασις της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης διατελεί εν ακμή, ότε ο Βασιλεύς ήτο παρών και η βασιλική εξουσία ενεργός, η δε Βουλή συνεδρίαζε, διατί εσίγησαν τότε οι καλοί πατριώται και δεν εξεδηλώσαν την νέαν πολιτικήν των;[...] Έστωσαν επί τέλους βέβαιοι οι περί την Εφημερίδα των Συζητήσεων ότι κακόν πεδίον εξελέξαντο, όπως επιτεθώσιν αλόγως όσον και απροσδοκήτως κατά της κυβερνήσεως. Το μέλλον της Ελλάδος και η τύχη του καθόλου ελληνισμού δεν είναι εκ των ζητημάτων, τα οποία ευκόλως δύναται να εκμεταλλευθή η πολιτική ιδιοτέλεια,
21-Ιουλ-76	Κατηγόρησαν την εξωτερικήν πολιτικήν της κυβερνήσεως, τους προσκαλέσαμεν να εκφρασθώσι ρητώς ποίαν πολιτικήν, αν οι ίδιοι εκυβέρνων, ήθελον μεταχειρισθή προς μεγαλείον και δόξαν του τόπου, και όμως ούτε τα ίδια των σχέδια απεκάλυψαν εις τον κόσμον, ούτε κατηγορούντες επαύσαντο, ηρωτήσαμεν αυτούς αν θέλουσι πόλεμον και προς τίνας εννούσι να πολεμήσωμεν και μας απάντησαν σχεδόν αυταίς λέξεσιν : *ούτε πόλεμον θέλομεν, διότι αποκρούει αυτόν και η κοινή γνώμη, ούτε ειρήνην, διότι ταύτην σεις κηρύττετε, εν ω ημείς εννοούμεν παντί τρόπω να αντιπολιτευθώμεν!* Ουδέποτε ίσως πολιτική συζήτησις υπήρξε τοσούτον εμπαθής όσον και αφηρημένη.
12-Αυγ-76	Οποίος πάταγος λέξεων κενών και άνευ εννοίας διατυπούνται εν των άρθρω της Εφημερίδος των Συζητήσεων περίτου βουλγαρικού ζητήματος. […] Είναι αληθή έστω όσα κατά των Σλάβων επαναλαμβάνει η Εφημερίς των Συζητήσεων και αι δολιότητες αυτών και αι επιβολαί των και η καθ' ημών πάλη και πολλά άλλα, αλλά δεν πρόκειται περί τούτων. Αναγινώσκων τις τον φιλιππικόν αυτής πιστεύει ότι θέλει φθάση εις το συμπέρασμα αίσιον : ο διχασμός προεκλήφθη, το ενιαίον της εκκλησίας ουχί βεβαίως της ελληνικής, διότι αυτής ποτέ δεν εκινδύνευσεν ούτε θέλει κινδυνεύσει να διχοτομηθή, διετηρήθη, το αξίωμα και τα δικαιώματα αυτής μένουσιν ανέπαφα. [...] Η εμπνευσθείσα εις το πνεύμα των Βουλγάρων ιδέα της διαιρέσεως και της από της Μεγάλης εκκλησίας αποστασίας υπήρξε σατανική. Ουχί αργά θέλουσιν εννοήσει οι Βούλγαροι ότι υπηρέτησαν σχέδια ξένα, προς βλάβην εαυτών. [...] Αλλά σήμερον πρόκειται να εξετάσωμεν μόνον εάν από την απότομον λύσιν εκέρδησεν η απώλεσε και η ελληνική φθλή. Δυστυχώς ουδέν εμπόδισεν η τοιαύτη λύσις. Τα πάντα επεραιώθησαν όπως εξ αρχής εσχεδιάσθησαν και αι κατάραι ημών δεν εμπόδισαν την βουλγαρικήν εκκλησίαν να συστηθή, ούτε την ρωδδικήν να έλθη εις σχέσεις μετ' αυτής, την Τουρκίαν να χορηγήση αυτή πάσαν προστασίαν και την Ευρώπην να ήναι συμπαθής.

7-Σεπ-76	Υπάρχει εν τη Ανατολή πόλεμος, εξ ου κατατρέχεται μεν και φθείρεται πάσα η χωρα της οθωμανικής αυτοκρατορίας […] Δεν είναι δε πολύ πιστευτόν ότι αν η Αγγλία προσεχώρει εις το Βερολίνιον υπόμνημα, ο πόλεμος ήθελεν ανασταλή, διότι τα πάντα εφαίνοντο και ήσαν από πολλού παρασκευασμένα προς τούτον. [...] Άλλως τε τα δημοσιογραφικά όργανα της τριπλής συμμαχίας είχον ήδη εξηγήσει ότι δια της λέξεως ειρήνης δεν ενόουν την πρόληψιν των εσωτερικών εν Τουρκία επαναστάσεων, αλά την αποσόβησιν πολέμου μεταξύ ευρωπαϊκών ανεξαρτήτων δυνάμεων [...] Οι λόγοι λοιπόν ήσαν πάντοτε ειρήνη και τα πράγματα πάντοτε πόλεμος.Δύναται τις σήμερον να πιστεύση ότι δεν θα εξακολουθήση το αυτό παιγνίδιον ίσως νυν και δεινότερον, αφού η διαρκούσα σύγκρουσις περιπλέκει έτι μάλλον τα εθνικά μίση, τας φιλοδοξίας και τα συμφέροντα των εμπολέμων; [...] Εκ τούτων, και ιδίως εκ του ότι ουδείς όρος θεμελιώδης της θελήσεως των δυνάμεων είναι εισέτι γνωστός, εξάγεται ότι η ειρήνη θα βραδύνη τοσούτον, ώστε εν των μεταξύ χρόνω ο πόλεμος διαρκών, είτε ενεργός, είτε έτοιμος να επαναληφθή μετά βραχείαν διακοπήν, θέλει γεννήσει δυσχερείας ευρωπαϊκάς ως η λύσις δύναται να υπερβή την καλήν θέλησιν και την συνεννοήσιν των επιδιωκόντων την ειρήνην.
20-Σεπ-76	Συνάθροισις εν τη Πνύκει : Ως προηγγέλθη, εγένετο χθες συνάθροισις του λαού εν τη Πνυκί ένθα ηγόρευσαν οι τρεις καθηγηταί του Πανεπιστημίου κκ Κ. Παππαρρηγοπούλος της φιλοσοφικής Σχολής, ο κ. Εμ. Κόκκινος της Νομικής, και ο κ. Δαμαλάς της Θεολογικής. [...] Της συναθροίσεως πρόεδρος προσήλθεν ο πρύτανις του Πανεπιστημίου κ. Παππαδάκης. Ούτος ανήγγειλε το ακροατηρίω διατυπώσας το θέμα των συζητήσεων ήτοι την εκδήλωσιν των αισθημάτων, άτινα αι τελευταίαι περί των εν Τουρκία Χριστιανών αποφάσεις των δυνάμεων εποίησαν εις τον ελληνικόν λαόν. [...] Ο ρήτωρ ευθύς μετά ταύτα ανείλιξε το αιματηρόν πανόραμα της νεωτέρας ελληνικής ιστορίας και απέδειξεν ότι ο ελληνισμός διατελεί ανέκαθεν εις αδιάκοπον επανάστασιν προς τους Τούρκους, ότι έπαθε τοσαύτα και τηλικαύτα όσα ουδεμία άλλη δούλη εθνικότης εν τη Ανατολή και προς α τα των Σλάβων παθήματα είναι παιδιαί απλαί. [...] Η συνάθροισις ενέκρινε δι' ανευφημιών τα πρωταθέντα και διελύθη εν πλήρη τάξει, ήτις και επικράτησε καθ' όλην αυτής την διάρκειαν.
8-Οκτ-76	Από λόγο του Κουμουνδούρου στη Βουλή : Κύριοι πρέπει να παρασκευασθώμεν, να καταρτίσωμεν τας κατά ξηράν και θάλασσαν δυνάμεις του Έθνους και να διοργανώσωμεν αυτάς. […] Ο στρατός μας ως εκ της υπηρεσίας την οποίαν είναι πεφωτισμένος να εκτελή ως εκ της σμικρότητος του αριθμού αυτού δεν ημπορεί ν' αναπτύξη ούτο το στρατιωτικόν πνεύμα, δεν ημπορεί να διατηρήση την πειθαρχίαν.[...] Δεν φοβούμεθα να ευρεθώμεν συντόμως τουλάχιστον εις ανάγκην να καταφύγωμεν εις τα όπλα. Αλλ' έργον προνοίας, έργον φρονήσεως είναι να ήμεθα πάντοτε εγρηγορούντες, και να μη αμελωμεν τα κυριώτερα συμφέροντα ημών, καθώς ουδέν μέρος του κόσμου δεν τα αμελεί, αλλ' όχι δι' επιδείξεων, δια ψευδών συστημάτων, αλλά δια της αληθείας του ορθού. [...] Βλέπετε εκ τούτων, ότι τας αυτάς ιδέας έχομεν σήμερον δε σας παρουσιάζομεν πλήρες το σύστημά μας, σύστημα προπαρασκευών σπουδαίων, οπερ αποδεκτόν γενόμενον και εκτελούμενον καλώς, θέλει θέσει την Ελλάδα εις την περιωπήν εις την οποία αξίζει να ίσταται.[...] Κατά το νομοσχέδιον τούτοι όλοι οι έλληνες οφείλουν αυτοπροσώπως να εκπαιδευθώσι στρατιωτικώς, εξαιρούνται μόνον οι φυσικώς ανίκανοι και οι ορφανοί, οι διατρέφοντες ορφανικάς οικογένειες. Κατά το σύστημα τούτο εντός είκοσιν ετών όλοι οι έλληνες θέλουσι είσθαι στρατιωτικώς γεγυμνασμένοι, εντός δε ολιγώτερων θα δύναται η Ελλάς μέγαν αριθμόν να παρουσιάση καλώς παρασκευασμένον εις τα όπλα.[...] Ο προυπολογισμός

είπομεν δεν δύναται να μας χρησιμεύση και εν τούτοις δια την εφαρμογήν των προτεινομένων μέτρων έχομεν ανάγκην χρημάτων.Δια τούτο παρουσιάζομεν άλλον νομοσχέδιον, δια του οποίου ζητούμεν δάνειον εκ 10 εκατομμυρίων [...] Ημείς πρώτοι τείνομεν την χείρα και ευχαρίστως θέλομεν αν η αντιπολίτευσις συμφωνή, συμβουλεύσει τον βασιλέα να σχηματίση κυβέρνησιν εξ όλων των ηγητόρων και των εξεχόντων των κομμάτων, διότι ημείς δεν έχομεν την αξίωσιν ότι ο πατριωτισμός μας και η σύνεσις ανήκει μόνον εις ημάς. Ο καιρός των λόγων, κύριοι παρήλθεν. Ευρισκόμεθα εις τους καιρούς των πραγμάτων. Πράγματα παρ' ημών απαιτεί η πατρίς και δυνάμεθα αν θέλωμεν να τα πράξωμεν. Αν δεν πράξωμεν το καλόν, αν δεν θεραπεύσωμεν τας ανάγκας της πατρίδος, ενώ δυνάμεθα, εάν την παρέδωμεν πάσχουσαν, πταίσμαν και μεγίστην αναλαμβάνουμε ευθύνην.

Γαλλική Δημοκρατία : Ο εν Αθήναις ερεθισμός μετεδόθη και εις την κυβέρνησιν, καθάπερ αποδεικνύει η τηλεγραφική περίληψις της αγορεύσεως του Κουμουνδούρου. Το γεγονός τούτο είναι σπουδαιότατον, αν μάλιστα λάβη τις υπ' όψιν την επίσκεψιν του βασιλέως Γεωργίου εις πάσας τας ευρωπαϊκάς αυλάς και ιδίως εις την της Γερμανίας. Αι ελληνικαί εφημερίδες αίτινες κατά τας πρώτας ημέρας της σλαβικής επαναστάσεως και του σερβικού πολέμου ωμίλουν μετ' άκρας μετριοπαθείας, μετέβαλον έκτοτε παραδόξως ύφος. διωργάνωσαν δε αληθή σταυροφορίαν υπέρ των Κρητών, των Ηπειρωτών και των Θεσσαλών. [...] Ταύτα πάντα είναι συμπτώματα δεινότατα αποδεικνύοντα ότι, κατά την προσεχή διευθέτησιν του ανατολικού ζητήματος, πρέπει να ληφθή υπ' όψιν, ου μόνον το σλαβικόν, αλλά και το ελληνικόν και το ρωμουνικόν στοιχείον. [...] Είναι πλέον αναμφισβήτητον ότι η Ελλάς συνεκινήθη και παρασκευάζεται δραστηρίως, επί τη προσδοκία προσεψών περιπετειών. [...] Πράγματι η εν Ελλαδι κοινή γνώμη εξηγέρθη ουχί κυρίως κατά της Τουρκίας, αλλά κατά των Σλάβων και του πανσλαβισμού, ζητεί δεν την διάσωσιν των δικαιωμάτων της ελληνικής φυλής ενώπιον των αξιώσεων του πανσλαβισμού. [...] Γινώσκοντες ταύτα οι εν Ελλάδι, καυχώνται δικαίως ότι έχουσι τα μέσα να πείσωσι την Ευρώπην ότι δεν δύναται να παρίδη τους Έλληνας κατά την διευθέτησιν του ανατολικού ζητήματος. Μετά της οξυδερκείας εκείνης, ήτις υπήρξεν ανέκαθεν κύριον γνώρισμα της φυλής των, οι πατριώται Έλληνες ώρισαν σαφώς τας αξιώσεις των. Ζητούσι την χειραφέτησιν της Θεσσαλίας, της

22-Οκτ-76 Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Κρήτης και των λοιπών νήσων.

Λόγος Κουμουνδούρου στη Βουλή : *Δεν μοι επιτρέπει κατά δυστυχίαν ο καιρός, να ενασχοληθώ και εγώ, όπερ ο προλαλήσας, εις ιστορικάς μελέτας δια να αποδείξω ποίον υπήρξε το σύστημα του παρελθόντος, και αν το σύστημα αυτό δεν κατέστησε τα πλείστα των σήμερον αναπόφευκτα. Ο κ. Δεληγερώργης ήτος υπόχρεος να απολογηθή, εγώ δε δεν αισθάνομαι σήμερον ουδεμίαν τοιαύτην υποχρέωσιν. Οφείλω μόνον να διαμαρτυρηθώ εναντίον του τρόπου, κατά τον οποίον διαπραγματεύθη το ζήτημα των αδελφών λαών εν τη Ανατολή και της ανακριβείας μεθ' ης ωμίλησε κατά της ειλικρινείας των Σέρβων. Πιστεύω ότι η Ανατολή θέλει αναγεννηθή και υπάρξει δια της Ανατολής και ότι η μόνη σωτηρία αυτής υπάρχει εν τη αδελφοποιήσει των ανατολικών λαών. [...] Δεν βλέπω μεταβολήν του οργανισμούτου στρατιωτικού, είπεν (σσ. ο Δεληγεώργης), έχων υπ' όψιν τον περί στρατολογίας νόμον, και επομένως δεν πρέπει να ελπίζητε αλλοία αποτελέσματα. Και ποιός σας είπε, κύριοι, ότι ο περί στρατολογίας νόμος καλέται να λύση το ζήτημα του οργανισμού του στρατού; Ο κύριος Δεληγεώργης βεβαίως ειξεύρει καλώς ότι ο εις νόμος δεν έχει σχέσιν προς το έτερον. Δεν πρόκειται περί διοργανισμού του στρατού, αλλά περί νεοσυλλεξίας. [...] Μένει σεις να κρίνητε ήδη, εάν ο κ. Δεληγεώργης εις την μακράν αγόρευσιν του*

9-Νοε-76 *επρότεινεν ορθόν τι μιαν μόνην πρότασιν εποιήσατο θετικήν καθ' άπασαν την*

	συζήτησιν, ηκολούθησε δηλ. το εναντίον σύστημα του κ. Τρικούπη. Ο κ. Τρικούπης δεν μέμφεται μόνον αλλα΄και προτείνει πράττων έργον αληθώς πολιτικού συμβούλου. Ο κ. Δεληγεώργης δεν προτείνει, μέμφεται μόνον [...] Ο κ. Δεληγεώργης σας είπε πολλά περί προυπολογισμού και οικονομιών. Όταν ομως η κυβέρνησις αυτού ηναγκάσθη να σκεφθή σπουδαίως και να απαιτήση νέας και εκτός των τακτικών εξόδων, δαπάνας, αντί οικονομικών προσέθεσε φόρους
10-Νοε-76	Στη Βουλή (λόγος Μιλήση): Εάν λοιπόν υπάρχη, κύριοι, ευθύνη εν τω παρελθόντι δια την μη παρασκευήν του έθνους, ουδετέρα των πτερύγων της αντιπολιτεύσεως είναι αλλοτρία της ευθύνης ταύτης. Τολμηρά δε είναι η αξίωσίς των να παρουσιάζωνται κριταί και δικασταί, ενώ είναι υπεύθυνοι και υπόλογοι.[...] Εκηρύξατε, λέγουσι, την ουδετερότητα και εσταυρώσατε τας χείρας σηπόμενοι εν τη ακηδία. Ουδέν απράξατε, δια να παρασκευάσητε το έθνος εις ενδεχομένον ανάγκην. Δεν θα επαναλάβω, κύριοι, όσα άλλοι προ εμού εντέταξαν εις την αιτίασιν ταύτην. Ας μοι επιτραπή μόνον να είπω εν κεγαλαίω, ότι ουδέποτε εξετοξεύθη μομφή πλέον άδικος και πλέον ανυπόστατος. Όχι κύριοι, η κυβέρνησις δεν έμεινε αδρανής. Δεν ετέλε μεν θαύματα, διότι δύναμιν θαυματουργόν δεν είχεν, αλλ' έπραξεν όμως ότι ανθρωπίνως ήτο δυνατόν να πραχθή. Υπεστήριξε δια της διπλωματικής οδού μετά διακαούς ζήλου και δραστηριότητος τα δίκαια της Ελλάδος και του ελληνισμού, και ηγωνίσθη να διασκεδάση τας πλάνας και προλήψεις του παρελθόντος, και να θερμάνη και εξεγείρη τον κοιμώμενον φιλελληνισμόν.[...] Και δεν ηρκέσθη η κυβέρνησις εις την διπλωματικήν ταύτην ενέργειαν αλλα΄και συνεπλήρωσε τας τάξεις του στρατού, ηγόρασεν όλα, επισκεύασε πλοία, έστησε μηχανάς...
11-Νοε-76	Λόγος Κοντόσταυλού (ΥπΕξ) [..,] Δύο τινά, κύριοι, απαιτούνται όπως έθνος τι οιονδήποτε τραπή οδόν πολεμικήν. Πρώτον απαιτείται πολεμική Παρασκευή. Ταύτην δε δεν ηδυνάμεθα να ισχυρισιώμεν ότι είχομεν ούτε είναι δε δίκαιον ν' αποδοθή η έλλιψις αυτή εις την παρούσαν κυβέρνησιν, διότι την έλλειψιν ταύτην δεν εδημιούργησεν αυτή, αλλά την έλαβεν ως κληροτότημα παρά των προκατόχων.Λέγων δε προκατόχων δεν εννοών το αμέσως προκάτοχον υπουργείον, αλλά όλας τας παρελθούσας κυβερνήσεις. [...] Ο δεύτερος όρος ο οποίος απαιτείται όπως έθνος τι τραπή περιεσκεμμένως πολεμικήν πορείαν, είνε η ύπαρξις εις αυτό συμμάχων οίτινες απαιτούμενοι και εις αυτά τα μεγάλα και τα μέγιστα των εθνών είναι τα μάλιστα αναγκαίοι εις ασθενές έθνος, οίον έιναι το ημέτερον. [...] Αν δε η Κυβέρνησις δια της πολιτείας αυτής, κατώρθωσεν αντί τούτου να προκαλέση υπέρ της Ελλάδος τον έπαινον και την υπόληψιν της Ευρώπης, δεν πρέπει φρονώ, να θεωρηθή τούτου ένεκεν ως παρασχούσα δικαίαν αφορμήν κατηγορίας εναντίον αυτής. Ότι δεν καλώς εσκέφθημεν και καλώς επράξαμεν πολιτευθέντες ως επολιτεύθημεν, αποδεικνύεται επίσης και εκ του παθήματος της Ρουμανίας, όπερ έπαθεν αυτή ως εκ της απερισκεψίας της τότε κυβερνήσεως αυτής. [...] Ταύτα εθεώρησα καθήξον μου, κύριοι βουλευτές, να υποβάλω υμίν, εκ των οποίων προκύπτει, ότι τα πάντα επί του προκειμένου θέματος εισί συναφή και αλληλένδετα και ότι οφείλετε επομένως ή να αποδοκιμάσητε την ειρηνικήν ημών πολιτείαν ή να μασ απαλλάξητε όλων των άλλων εξενεχθεισών καθ' ημών κατηγοριών.

	Όπωσδήποτε η εκτίμησις της διαγωγής ημών εναπόκειταν εις την ημετέραν κρίσιν.
13-Νοε-76	Εκ των Συζητήσεων της Βουλής δύναται τις κρίνων να εννοήση, ότι αντιπολίτευσις αντί ν' ανέλθη εις το ύψος των καθηκόντων και του αληθούς αυτής προορισμού, εν τη ώρα του κινδύνου, τοσούτον απ' εναντίας φαίνεται αμιλλωμένης πως μάλλον να κατέλθη ταπεινότερον εις το στάδιον της προσωπικότητος. Η αντίδρασις αυτής αποβαίνει οσημέραι φανερά, αναμφισβήτητος και το δη χείρον, χαμαίζηλος. Εν τω πρώτω σταδίω της προσβολής εζήτει απροκαλύπτως την εξουσίαν, και το κύριον αυτής επιχείρημα ήν η κατηγορία της προτέρας πολιτικής της κυβερνήσεως. Έλεγεν ότι παραδέχεται μεν τας εκτάκτους παρασκευάς, αλλ' ότι η κυβέρνησις είναι αναξία του ονόματός της, διότι δεν επέσπευσε προ δώδεκα μηνών τας προπαρσκευάς ταύτας. [...] Η αντιπολίτευσις ομοιάζει προς τον ελλοχούντα κυνηγόν, όστις περιμένει νύκτας όλας το κυνήγιον μετά πυρετώδους υπομονής. [...] Δεν αρκείται να διαφιλνική προς την κυβέρνησιν βήμα κατά βήμα τα άρθρα των νομοσχεδίων, αλλά ζητεί εκ παντός τρόπου να φέρη την σύγχυσιν εις όλας τας ιδέας, εις όλα τα κατά μέρος ζητήματα, πειπλέκουσα τα πάντα και υπεκφεύγουσα εν πάση ευκαιρία το μεγα και κύριον του καιρού ζητήμα, το οποίον και η κυβέρνησις και τέθνος και η πλειονοψηφία της Βουλής εγκαίρως ενόησαν καιεγκαίρως επεχείρησαν να λύσωσι, τας *εκτάκτους προπαρασκευάς*. Η αντιπολίτευσις θέλει τώρα *τακτικάς παρασκευάς* δια του συνήθους ετησίου προυπολογισμού, τακτικήν στρατολογίαν, τακτικά έξοδα, τακτικούς φόρους και ουδέν έκτακτον, ς αν επρόκειτο περί εποχής ομαλοτάτης. [...] Τοιαύτη συμπεριφορά δεν έχει όνομα τεχνικόν, μεταβάλλει το εξωτερικόν ζήτημα εις εσωτερικόν, και μεταφέρει την πάλην από της Ευρώπης εις την Ελλάδα.
9-Δεκ-76	Παρατίθεται ένα εθνογραφικό διάγραμμα της Ανατολής , το οποίο δημοσιεύτηκε στις Βυζαντινές εφημερίδες και παρουσιάζεται για κάθε περιοχή χωριστά η σύνθεση του πληθυσμού σε Ελληνοπελασγους, Σλάβους, Μουσουλμάνους και Διάφορους. Στο τέλος σχολιάζεται πως : Η νότιος Ανατολή ήτοι αι ελληνικαί χώραι Θράκη, Μακεδονία, Ηπειροθεσσαλία, Αλβανία, νήσοι και Ελλάς έχουσι πληθυσμόν 9.100.000

ημερομηνία	θέμα

12-Ιαν-77	Περί των βουλγαρικών αξιώσεων : Εκ του άρθρου του *Αγγελιοφόρου των Αθηνών* αποσπώμεν τα εξής: *Ο Χρόνος και μετ' αυτόν ο Βορράς κατηγόρησαν ημών επί ζηλοτυπία προς τους Σλάβους. Αλλ' υπάρχει ενταύθα παρανόησις, ην δεον να διαλύσωμεν. Εφ' όσον οι Σλάβοι περιωρίζοντο παλαίοντες υπέρ της ανεξαρτησίας αυτών ηυχόμεθα υπέρ του θριάμβου του δικαίου των. Τότε δε μόνον εκηρύχθημε κατ' αυτώ ότε έστρεψεν βλέμμα επιθυμίας επί της Θράκης και της Μακεδονίας, χωρών αυτόχρημα ελληνικών, εφ' ων οι Βούλγαροι δεν έχουσι δικαιώματα πλείω των Ρώσων ή των Άγγλων.[...] Ουδεμία ανάγκη να ήναι τις δόκιμος εν τη διπλωματία όπως εννοήση ότι εθνικότης έχουσα συνείδησιν των δικαίων της ουδέποτε θ' αποφασίση να αφεθή προσηρημένη εις άλλην τινά, έστω και εις αυτήν την εθνικότητα την βουλγαρικήν*
11-Φεβ-77	*Πας Έλλην οφείλει να υπηρετήση εν τω εθνικώ στρατώ της ξηράς ή της θαλάσσης.* Ούτως έχει το κείμενον του 1 άρθρου του περί στρατολογίας νομοσχέδιον. Η εν τω πρώτω άρθρω ανακηρυσσόμενη αρχή είναι όλως ελληνοπρεπής και ελληνική. […] Σήμερον επανέρχεται το αυτό αρχαίον σύστημα, διότι η ελευθερία κατενοήθη εν Ευρώπη ως οφείλουσα να υπάρχη και να ζη καθώς το άλαι δια των ιδίων εαυτής δυνάμεων άλλως ουδέν δυσπιστότερον της ελευθερίας. [...] Ως έχουσι τα πράγματα σήμερον εν Ευρώπη και ιδίως εν Ανατολή, η Ελλάς διατρέχει τον έσχατον κίνδυνον της ταπεινώσεως και της εθνολογικής αυτής υπάρξεως, κίνδυνον σοβαρώτερον ή προ και επί του μεγάλου αγώνος της ανεξαρτησίας. [...] Ο λόγος του κ. Κουμουνδούρου εν τη πυκνότητι των ιδεών και των επιχειρημάτων αυτού έχει την δύναμιν του κεραυνού. Καταπλήσσει και καταστρέφει τας προλήψεις και τον ευτελή εγωισμόν του ατομικού συμφέροντος, όπερ ανάγκη να υποχωρήση εις το μέγα, εις το εθνικόν συμφέρον, της ατομικής υπάρξεως, ήτις πρέπει να συγχωνευθή εις την μεγάλην ύπαρξιν την εθνικήν. *Εισερχόμεθα* εφώνησεν άμα του λόγου αρχόμενος *εις συστημα θυσιών. Πρέπει καλώς να το εννοήσωμεν και ένακα μάλιστα των περιστάσεων να το παραδεχθώμεν αμέσως.Εισερχόμεθα εις σύστημα θυσιών, διότι αυτό είναι το συμφέρον του τόπου, η κοινή απαίτησις του έθνους.* Περισσοτέρων λόγων δεν είναι πλέον ανάγκη. Ο καιρός των έργων επήλθε, ο καιρός των θυσιών επείγει.
11-Φεβ-77	Η Αγγλική βίβλος : Η εις το αγγλικόν κοινοβούλιον κατατεθείσα βίβλος των διπλωματικών εγγράφων περί του ανατολικού ζητήματος αποτελεί δύο κεχωρισμένους τόμους. Ο πρώτος σύγκειται εκ σελίδων 757 περιέχων χίλια περίπου έγγραφα υπό της 28 ιουνίου μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1876. Ο δεύτερος περιέχει τα πρωτόκολλα των συνεδριάσεων της Συνδιασκέψεως. Εκ των εγγράφων τούτων αποσπώμεν το ιδίως την Ελλάδα αφορώντα, ήτοι τα επόμενα. Εξ αυτών καταφαίνεται η πολιτική της ελληνικής κυβερνήσεως κατά πόσον αύτη υπήρξεν ανέκαθεν ανεξάρτητος, θαραλλέα και σύμφωνος προς τας αξιώσεις του ελληνισμού.

28-Φεβ-77	Η θέσις των ημετέρων φίλων και της εφημερίδος ημών απέναντι του υπουργείου είναι γνωστή. Διαφορά αρχών, πεποιθήσεων ενεργού πολιτικής μας διήρεσεν έκτοτε. Ότι ημείς φρονούμεν, ότι έχει καθήκον να πράξη η Ελλάς, ίνα μη μείνη τεταπεινωμένη και μη διακυβεύση τα τιμαλφέστερα συμφέροντα του ελληνισμού, ου είναι και έσεται, επί ποινή θανάτου, ο επίσημος θεματοφύλαξ και εν τη Ανατολή και ενώπιον της Ευρώπης, ότι ημείς φρονούμεν καθήκον υπέρτατον, το υπουργείον θεωρεί πράγμα περιττόν ή έωλον. Ότι επρότειναν οι φίλοι ημών εις την βουλήν και εις το έθνος το υπουργείον, ως αντιπολίτευσις, το επολέμησε. [...] δεν εδίστασε να συμπράττη εκάστοτε μετά μερίδων εκ διαμέτρου αντιθέτους πρεσβευουσών αρχάς, αρκεί να εματαιούντο αι προτάσεις της πρώην κυβερνήσεως. Η επί της πολιτικής ταύτης της απραξίας πίστις του νυν πρωθυπουργού είναι τοσούτον ισχυρά, ώστε υπέρ ταύτης εκθύμως αγωνιζόμενος, προέβη μέχρι του να εκφέρη το γνωστόν δόγμα *άνευ φόρων και άνευ δανείων*. Είναι λοιπόν φυσική η θέσις των φίλων ημών απέναντι κυβερνήσεως τοιαύτης πρεσβεύουσης αρχάς. Η θέσις αύτη είναι καθαρά αντιπολίτευσις. Αλλ' αντιπολίτευσις λέγοντες δεν εννοούμεν αδιάκοπτον και διαρκή πάλην. Τούτο δεν είναι καθ' ημάς, αντιπολίτευσις. Η αληθής αντιπολίτευσις, η επαξίως δυνάμενη να φέρη το όνομα τούτο. [...] Αι περιστάσεις, αίτινες περικυκλούσιν ημάς, εισί σπουδαίαι και κρίσιμοι. Αι ανάγκαι δε τας οποίας οφείλομεν να θεραπεύσωμεν είναι κατεπείγουσαι, ανεπίδεκτοι αναβολής, αν δεν θέλωμεν να εξευτελιζώμεθα και διακυνδινεύσωμεν τα ύψιστα του εθνικισμού μας συμφέροντα. Τούτο είναι το φρόνημα των ημετέρων φίλων και ημών. Πεποίθαμεν δε προσέτι μετ' αυτών, ότι η παρούσα Βουλή, και μεθ' ολας τας διαιρέσεις ας το παρελθόν και η ιδία εαυτής καταγγή τη εκληροδότησαν, δύναται, απαλασσομένη του κακού, να καασταθή ικανή ναλύση τα της συντάξεως των εθνικών δυνάμεων και προπαρασκευής του τόπου εκκρεμή ζητήματα μετά της αυθεντίας και της ταχύτητος, άπερ απαιτούσιν η υψίστη του πράγματος σπουδαιότης, το κρίσιμον και ακροσφαλές των καιρών και το απρόοπτον του χρόνο της επελεύσεως των κινδύνων.
15-Μαρ-77	Κατά την συνεδρίασιν της Βουλής του παρελθόντος Σαββάτου συνεζητείτο εις δεύτερον ανάγνωσιν το περί εκτάκτου εφεδρίας του τακτικού στρατού νομοσχέδιον του υπουργείου. Το νομοσχέδιον τούτο εγενετο κατ' αντίθεσιν προς το της κυβερνήσεως Κουμουνδούρου, περί στρατολογίας, εν ω καθιερούτο και η αρχή της *πανδήμου στρατείας.* Εν τω νομοσχέδίω όμως της παρούσης κυβερνήσεως γίνεται λόγος μόνον περί *εκτάκτου εφεδρείας* του τακτικού στρατού. [...] Οι υπουργοί θέλοντες να συμβιβάσωσι τα ασυμβίβαστα εζήτησαν να συνδυάσωσι την προτέραν αυτών λογικήν ως αντιπολιτεύσεως μετά της νυν αυτών λογικής ως κυβερνήσεως, και εξ ανάγκης περιέπεσεν εις αντιφάσεις τερατώδεις. Ως αντιπολίτευσις αποκρούοντες το περί στρατολογίας νομοσχέδιον απήτουν προπαρασκευάς εντος του προυπολογισμού, άνευ φόρων, άνευ δανείων,άνευ ελλείματος [...] ως κυβέρνησις όμως οι πρώην αντιπολιτευόμενοι και νυν υπουργοί δι' *εκτάκτους* περιστάσεις μετά τριετίαν και ζητούσι να δαπανήσωσιν ένδεκα εκατομμύρια. [...] Ο κ. Δεληγεώργης ως βουλευτής ούτε κινδύνους έβλεπεν, ούτε ανάγκην είχε του ενθουσιασμού της Βουλής, όπως ενθουσιάση το έθνος προς υποστήριξιν της κυβερνήσεως. Αλλά τώρα ως πρωθυπουργός και τους κινδύνους βλέπει και τας δυσχερείας τρομάζει και θυσίας απαιτεί και ενθουσιασμόν υπέρ του υπουργείου επικαλείται. [...] Αλλά τι άρα γε κατωρθούτο δια του στρατολογικού νομοσχεδίου του υπουργείου Κουμουνδούρου; θα ερωτήσωσιν άλλοι. Το νομοσχέδιον εκείνο ούτε θυσίας απαιτεί, ούτε έξοδα. Δεν αποσπά τους πολίτας από τας εργασίας των ούτε αποασχολεί αυτούς αδιακόπως επί μακρότατον χρόνον, αλλά τους συγκαλεί κατά περιόδους και ουχί εν εργασίμω καιρώ. Υπάρχουσι δ' εν τούτοις δυνάμεις προς υπηρεσίαν, οι έφεδροι και οι αξυπηρετήσαντες στρατιώται [...] αλλά το προκείμενον υπουργικόν σύστημα, ουδέν άλλο υπόσχεται ειμή ζημίας και βάρη εις τον τόπον.

24-Μαρ-77	Βεβαιούται ότι υπεγράφη τέλος πάντων εν Λονδίνω το αναβάλλον την λύσιν του Ανατολικού Ζητήματος πρωτόκολλον. Το πρώτον και μέγιστον σφάλμα των λαών υπήρξεν η κατ' αλλήλων εχθρότης και αντιζηλία. […] Η Ελλάς βασίλειον ανεξάρτητον, δυνάμεον να έχη ιδίαν πολιτικήν, οφείλει να ηγήται της ιδέας της αδελφοποιήσεως των λαών και επομένως να ενασχοληθή προς πραγματοποίησιν αυτής. [...] Η Ελλάς λοιπόν επαναλαμβάνομεν ανάγκη ν' αρχίση εκ τούτου ανενδοιάστως δε και αδιακόπτως να ενασχοληθή εις την στρατιωτικήν παρασκευήν αυτής. Όταν παρασκευασθή καταλλήλως και αποκτήση ετοίμους αναλόγους δυνάμεις θέλει ανυψωθή εις τα όμματα του κόσμου και θέλει εκτιμηθή η χρησιμότης αυτής, θέλει προς δε ελκύσει προς εαυτήν το σέβας και την εμπιστοσύνην των ανατολικών λαών
1-Απρ-77	Βαίνομεν προς τον πόλεμον. Το νέον πρωτόκολλον απέδειξεν ότι η Ευρώπη δεν θέλει ή δεν δύναται να επιφέρη την ειρήνην εν τη Ανατολή. […] Εις ποίαν θέσιν θέλει ευρεθή η Ελλάς; […] Εάν και ημείς επί του μεγάλου αυτού ζητήματος επιχειρούμεν και στήσωμεν εσωτερικήν πάλην, ηθέλομεν ειπεί εις την κυβέρνησιν. Παρέλαβες την Ελλάδα ισχυρότεραν, έχουσαν πλείονα μέσα ή πέρυσιν, ηθικώς ανυψωμένην και απολαύουσαν της υπολήψεως και της εμπιστοσύνης της Ευρώπης. [...] Και δεν σε ερωτώμεν τι προς ταύτα έπραξας, διότι θέλεις μας απαντήσει, ότι ο απαιτούμενος χρόνος έλειπεν, αλλά τι ήρχισας να πράττης, οποίας οδηγίας έδωκας, οποίαν πολτικήν διέγραψας;
9-Απρ-77	*Τι πράττει το υπουργείον, τι ζητούμεν ημεις :* Το υπουργείον ετοιμάζει στρατόπεδο ίνα καλέση κατά πρώτον δέκα χιλιάδας πολίτας προς εκγύμνασιν, δι' εξ όλους μήνας. […] Εδυνάμεθα να ερωτήσωμεν, είναι αύτη η κατάλληλος και ασφαλής μέθοδος; […] Ιδού ημείς τι ζητούμεν. Καθ' όλας τας μέχρι βεβαιότητος πιθανότητας ο πόλεμος άρχεται εντός ολίγου. Τας περιπέτειας και τας τύχης του πολέμου ουδείς δύνται να προϊδή. Η Ελλάς θέλει τηρήσει διαγωγήν φρόνιμον και συνετήν βεβαίως. Αλλά χάριν τούτου προ πάντων πρέπει να παρουσιάζη δύναμιν τινά και να εμπνέη εμπιστοσύνην.
13-Απρ-77	Από ώρας εις ώραν περιμένεται και η επίσημος κήρυξις του πολέμου, και τάχιστα ίσως θέλομεν θρηνεί δια τας εξ αυτού καταστροφής. Αλλ' ο πόλεμος προ πολλού υπήρχεις ακήρυκτος μεν, πράγματι όμως, και προ πολλού η βάσανος της αβεβαιότητος και ο φόβος των κινδύνων πιέζει τους λαούς. Μόνοι ημείς εν Ελλάδι οι μάλλον ενδιαφερόμενοι και οι μάλλον κινδυνεύοντες ημβλυωπούμεν, ώστε και μέχρι να κινήση την αγανάκτησιν και την οργήν του κ. πρωθυπουργού εκινδύνευσεν ο κ. Κουμουνδούρος, ότε από του βήματος της βουλής εσχάτως επαναλάμβανε : *Προσέξατε το ζήτημα και αι περιπλοκαί της Ανατολής εντός δύο μηνών λύονται ειρηνικώς ή δια του πολέμου. Σπεύσατε να λάβητε τα κατάλληλα και τα δυνατά μέτρα, διότι τα ελληνικά συμφέροντα μεγάλως δύνανται να κινδυνεύσωσι. [...] Εν τούτοις ευρισκόμεθα εις την παραμονήν φοβερού πολέμου, και η κυβέρνησις ημών εξαντλεί πάσαν την δραστηριότητά αυτής εις παύσεις και διορισμούς. [...] Ευρισκόμεθα εις την παραμονήν μεγάλου ανατολικού πολέμου, και ημείς ούτε σκεπτόμεθα πως να παρασκευασθώμεν ή χρησιμοποιήσωμεν ότι έχομεν. Η πολιτική της ουδετερότητας μετά σπουδαίων παρασκευών και πλήρους ανεξαρτήσίας, ήτο η πολιτική της Ελλάδος. Αλλά την πολτικήν ταύτην κατέκρινεν οι νυν υπουργοί και μας συνεβούλευον πολιτικ΄ν θαραλλέαν. Πλήν την έννοιαν της λέξεως αυτής ουδέποτε μας εξήγησεν εννόουν άρα δι' αυτής της την εντελή απραξίαν ή κακοπραξίαν τους γλυκείς καρπούς της οποίας γευόμεθα ήδη, ή την εξακολούθησιν της αρχαίας αυτών πολιτικής, ήτις απεμονωσε την Ελλάδα και επέφερε τόσα κακά;*

20-Απρ-77	Εις τι θέλει χρησιμεύση η Βουλή; Ούτε την ελληνικήν σημαίαν θέλει στήσει εις την Αγίαν Σοφίαν, ούτε τον ελληνικόν στρατόν θέλει οδηγήσει εις τον Αϊμον. Δύναται να οδηγήση όμως η Ελληνική Βουλή την επανάστασιν έως εκεί. Δεν αρκεί νομίζουσι τούτο; Πόσον πλανώνται όσοι πιστεύουσιν ότι ολίγον δύναται να πράξη ο ελληνισμός, όταν αποφασίση να λάβη μέρος ενεργόν, και να ρίχη τον περί των όλων κύβον! Αλλά δεν πρόκειται περί τούτου. Της Ελλάδος η πρω῾τη και κυρία ανάγξη είναι η συντήρησις και δια τούτο πρέπει να έλθη η Βουλή. Δι' αυτής δύναται να γνωσθή επισήμως και θετικώς η γνώμη και η θέλησις του έθνους. [...] Η Βουλή θέλει συγκληθή λέγει η κυβέρνησις όταν αυτή ετοιμάση τα νομοσχέδια της. Ιδού πως εξηγείται το λίαν προσεχως.
22-Απρ-77	Η επέκτασις των ορίων του Μαυροβουνίου, η βελτίωσις της τύχης των χριστιανών του Αϊμου, της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης είναι ο σκοπός του επιχειρηθέντος μεγάλου πολέμου, κηρύττει ο Αυτοκράτωρ της Ρωσσίας και η Ευρώπη σύμπασα ευρίσκουσα εύλογον και δίκαιον τον σκοπόν, απέχει να παρεμβάλη δυσκολίας, ή να χορηγήση υποστήριξιν ουδεμίαν εις την κινδυνεύουσαν Τουρκίαν. [...] ¨Ότε η συνδιάσκεψις εν Κωνσταντινουπόλει ησχολείται εις την παραδοχήν μάλλον τούτου περιωρισμένου προγράμματος, ο ελληνισμός εξηγέρθη σύσσωμος, και εθεώρησεν ως ουσιώδη βλάβην αυτού τα μονομερή και αποκλειστικά προνόμια. Τότε ο καταναγκασμός υπήρχεν ηθικός και η αντίδρασις και η άρνησις δυνατή και ακίνδυνος. Ποία θέλει είσθαι η θέσις ημών, και αν παραδεχθώμεν την ελάχιστν αυτήν εύρυνσιν του προγράμματος, τας σλαβικάς ηγεμονίας μέχρι της Θεσσαλονίκης; [...] Ελπίζομεν η απραξία να μη ήναι το εξαγόμενον παραδεγμένης πολιτικής, αλλά σκέψεως περί καταλλήλου και εγγυημένης πράξεως. Θα ήτο μέγιστον δυστύχημα να μην εννοήσωμεν ότι η Ελλάς δύναται να καθέξη σπουδαίαν θέσιν, αρκεί να εργασθή μετά φρονήσεως και καταλλήλως.
29-Ιουν-77	Η Βουλή εκλήθη εις έκτακτον σύνοδον προς επιτέλεσιν σπουδαίων και σοβαρών. Τα εν τη Ανατολή από πολλού διαδραματιζόμενα δεν ήτο δυνατόν να μη αφυπνίσωσι και την Ελλάδα, και να μη παροτρύνωσιν αυτήν εις σκέψεις περί των δεόντων γένεσθαι, προκειμένου ν' αποφασισθή η τύχω των εν τη Ανατολή λαών, μεθ' ων δεσμοί αίματος, αναμνήσεις ιεραί, κοινοί αγώνες και θυσίαι, θρησκεία και ότι ιερόν συνδέουσι την μικράν ελευθέραν Ελλάδα αρρήκτως μετ' αυτών. Οι αντιπρόσωποι του έθνους εκτιμήσαντες καλώς το κρίσιμον των καιρών εξεπλήρωσαν τα υψηλά αυτών καθήκοντα μετά ζήλου και ειλικρινειας, αφέντες πάσαν σκέψιν ˙και ενέργειαν ιδιοτελ και εις μόνον τα συμφέροντα τη πατρίδι αποβλέψαντες, επιλύσαντες ζητήταματ δυσλυτα θεωρούμενα, και αφ' ων εξαρτάται η τύχη του έθνους.
3-Ιουν-77	Ο ελληνισμός φαίνεται μεμονωμένος, διότι εις τους επισήμους κύκλους ουδείς λογος γίνεται περί αυτού επίσημος. Αλλά πράγματι δεν είναι μεμονωμένος όσον φαίνεται. Ουδείς αρνείται τα δικαιώματα αυτού […] η φιλοπατρία της ελληνικής κυβέρνησης δεν θ' ανεχθή οποιοσδήποτε ν' αποφασίσθή η νέα τύχης της Ανατολής, ανευ της συμμετοχής του ελληνικού στοιχείου, όπερ θ' αποφασισθή οριστικώς περί της νέας ταύτης τύχης χωρών ανέκαθεν ελληνικών

13-Ιουλ-77	Μάρτυς η ιστορία, ότι ουδέποτε η φιλοτιμία των Ελλήνων εξέλιπεν ή καθυστέρησεν εις τας μεγάλας κρίσεις. Πανταχού διετράνωσαν τα δείγματα της αρετής αυτών καιτ ανδρίας και εν ταις ευτυχίας και εν τη συμφορά, και εν τη δόξη και εν τη πτώσει. […] Θα ήτο άρα παράδοξον και πρωτάκουστον, εάν σήμερον ότι παντοειδείς κίνδυνοι πολύ σοβαρώτεροι των αρχαιοτέρων, περικύκλουσι το ελληνικό γένος, θα ήτο παράδοξον, εάν τούτο απ' αρχής μέχρι τέλους της καταστροφής του διεξαγομένου διεθνούς δράματος διέμενε σιωπηλόν και απαθές, αφού το μεγάλου αγώνος το γέρας είναι χώραι ελληνικαί και ελληνικά δικαιώματα. [...] Αλλά δυστυχώς τα πάντα απεδείχθησαν μάταια, η πλάνη της καλής πίστεως εφάνη καθ' ολην αυτής την έκτασιν και υφ'ολους τους δυνατούς όρους. [...] Μόνον εις τας αυτοκρατορίας και τα δεσποτικά κράτη επιτρέπεται να επιχειρώνται τα πάντα άνευ συζητήσεων και επιλογισμών εκεί μόνον ο πόλεμος και η περί των όλων κίνδυνος αποφασίζονται ευχερώς, διότι αποφασίζονται υπό προσώπων ολίγων και δια λόγους προσωπικούς μάλλον, αλλ' εις τα κοινοβουλευτικά κράτη τα πάντα συζητούνται και διυλίζονται πριν η επιχειρηθώσι και αποφασισθώσι, διότι αποφασίζονται υπό του έθνους, ου οι διευθυνταί είναι ουχί κύριοι αλλ' απλαί αντιπρόσωποι και εντολοδόχοι. Εβράδυνε λοιπόν η ελευθέρα Ελλάς ομολογουμένως, αλλ' ευτυχώς δεν εβράδυνε τοσούτον, ώστε ν' απολειφθή όλως αργή και θεατής απαθής των δεινών όσα υφίστανται κατ' ανάγκην η δούλη Ελλάς. Δεν εβράδυνε τοσούτον ώστε να παραστή σιωπηλή και ξένη όλως εις το ευρωπαϊκόν ώστε να παραστή σιωπηλή και ξένη όλως εις το ευρωπαϊκόν συνέδριον, όπερ θάσσον ή βράδιον, αλλά βεβαίως θ' αποφασίση περί των όλων και περί της οριστικής διαρρυθμίσεως των ανατολικών. Η ελευθέρα Ελλάς προετοιμάζεται κατά δύναμιν και η αρχή της εκτελέσεως εγένετο ήδη. Οι Έλληνες ενόησαν ότι από των ιδίων χειρών και από της ιδίας ενεργείας εξήρτηται η τύχη και το μέλλον του έθνους των.
22-Ιουλ-77	Πιστεύομεν ως πιθανά τα εν ευρωπαϊκαίς εφημερίσιν αναφερόμενα, ότι ευμενώς διάκειται η διπλωματική πλειονοψηφία προς την Ελλάδα και τας αξιώσεις των Ελλήνων, διότι πιστεύομεν ότι κατά τον αιώνα των φώτων και του πολιτισμού δεν θα παροραθή εν Ευρώπη η εθνικότης εκείνη, ήτις προηγηθή πάντων των λοιπών εις τον πολιτισμόν και τα φώτα, αλλά πιστεύομεν επίσης, ότι ο ελληνισμός τότε μόνον θ' αδικηθή πράγματι, εάν αδικηθή, τότε μόνον θα θεωρηθή ανάξιος αυθυπαρξίας, όταν εξακολουθήση διαμένων εντελώς ατάραχος και απαθής εις τας συμφοράς και τας ληστρικά σφαγάς όσας υφίσταται πεντακοσίων ήδη ετών υπό δουλείαν, ήτις ουδέποτε και ουδαμού αλλαχού υπήρξεν εν τη ιστορία της ανθρωπότητας. Αλλά τηλικαύτην υπεράνθρωπον αναισθησίαν ουδόλως πιστεύομεν ότι έχει ο ελληνισμός, όστις προ πεντήκοντα ετών εγκαταλελειμμένος και όλως απόκληρος του πολιτισμού, δεν εδίστασεν όμως να παλαίση προς τρεις αυτοκρατορίας φοβεράς δια την δύναμιν και την απανθρωπίαν, να παλαίση και να νικήση.

28-Ιουλ-77	Ενώ από των εν Τουρκία χριστιανικών επαρχιών, δηλαδή των ελληνικών, αγγέλλονται αλλεπάλληλοι λεηλασίαι, σφαγαί και ατιμώσεις υπό των Κιρκασίων και Ζειμπέκων τελούμεναι κατά των Ελλήνων και Ελληνίδων, από των επαρχιών της ελευθέρας Ελλάδος έρχονται ειδήσεις άλλου είδους και ως απάντησις εις τα μουσουλμανικά όργια. Ο λαός της Ελλάδος ούτε σκέπτεται ούτε υπομένει, καθώς σκέπτεται και αναγκάζεται να υπομενει η κυβέρνησίς του. Απέναντι των υποχρεώσεων και των πολυπλόκων εθιμοτυπιών ας επιβάλλει η πολιτική και η ευγένεια της κυβερνητικής συμπεριφοράς, υπάρχουσιν αισθήματα εθνικά, αισθήματα ανθρώπινα ισχυρότερα πάσης διεθνούς υποχρεώσεως, [...] Τις ελληνικός νόμος εκάλεσεν εις στρατολογίαν τους Έλληνας των δούλων ελληνικών επαρχιών; και όλοι ούτοι συρρέουσιν αθρόοι και άκλητοι εις την Ελλάδα. Τις γραπτός νόμος υποχρέωσε τους απανταχού Έλληνας να στείλωσι χρήματα και όπλα προς απελευθέρωσιν των δούλων αυτών αδελφών; Και όμως ποιά κυβέρνησις φίλη η εχθρά θα δυνηθή να επιβληθή και να ματαιώση την κίνησιν ταύτην ολοκλήρου έθνους, και κατά ποίας κυβερνήσεως είναι δυνατόν να καταλογισθή η ευθύνη των θελήσεων και των πράξεων του έθνους όλου;
2-Αυγ-77	Εφ' όσον χωρεί η κρίσις του ρωσοτουρκικού πολέμου τόσω μάλλον αναπτύσσεται το φιλοπόλεμον αίσθημα του ελληνισμού, ώστε τινές μεν ήρξαντο μεμψιμοιρούντες επί τη βραδυτήτι των ενεργειών της Κυβερνήσεως, τινές δε και εν δημοσίαις διαδηλώσεσιν αξιούσι να ζητήσωσι δι' επιτροπειών λόγον παρά της κυβερνήσεως ταύτης περί των πράξεων της. [...] Τούτο γίνεται συνήθως εν Ελλάδι. Ο λαός φρονεί αρετήν το να πιέζη την κυβέρνησιν αδιαφορών περί των δικαιωμάτων αυτής εκείνων, άτινα πηγάζουσιν εκ της προσωπικής ευθύνης των διαχειριζομένων το αίμα, την περιουσίαν και την τύχην του έθνους. Το περίεργον μάλιστα είναι ότι η πίεσις αύτη της κοινής γνώμης προέρχεται συχνότερον εξ εκείνων οίτινες ουδέν η ελάχιστα έχουσι να διακυνδινεύσουσιν. [...] Η αρίστη αμοιβαία συμπεριφορά της τε κυβερνήσεως και του έθνους είναι η προς αλλήλους αμοιβαία πίστις και πεποίθησις. Και η κυβέρνησις πρέπει να έχη πίστιν και πεποίθησιν εις το φρόνημα και την εθελοθυσίαν του έθνους και το έθνος πίστιν και πεποίθησιν εις την κυβέρνησί του ήτις βεβαίως έχει πλήρη την συναίσθησιν της μεγάλης ευθύνης ην ανεδέχθη. Αλλως τε ουδείς δικαιούται να ζητή τα αδύνατα ή πράξεις απονενοημένας. Μεταξύ του ακράτου εθνικού ενθουσιασμού και της λελογισμένης ενεργείας, όσω περιωρισμένα και αν υποτεθώσι τα μέσα της εκτελέσεως, υπάρχει μέρος τις όρος τον οποίον μόνη η κυβέρνησις είναι εις θέσιν και έχει το δικαίωμα να εννοήση και πραγματοποιήση. Πέραν του όρου ή του δόγματος τούτου κείται το χάρος και ο μηδενισμός.
11-Αυγ-77	Εν τη δυσπίστω και ανησύχω δημοσιογραφία γίνεται θόρυβος περί αμελείας δήθεν και ακηδείας της κυβερνήσεως και της επιτροπής της εθνικής αμύνης αλλά τα παράπονα ταύτα ουδεμίας έχονται υποστάσεως, η δε κυβέρνησις ούτε υπόχρεως είναι τούτε φρονίμως ήυελε πράξει να δίδη εκάστοτε λογον περί των ενεργειών αυτής εν καιρώ ότε η εχεμύθυα δέον να επικρατή ως πρωτίση τω αρετών. [...] Άφετε την κυβέρνησιν ήσυχον και μη την πικραίνετε δια μικρολογιών αναξίων έθνους ευγενούς. Ότι υμείς σκέπτεσθε και ότι επιθυμείτε, το σκέπτεται και το επιθυμεί πλειότερον υμών η κυβέρνησις. Ότι συμφέρει εις το έθνος συμφέρει επίσης και εις την κυβέρνησιν. [...] Αλλά μη λησμονώμεν ότι και αν θριαμβεύση η Ελλάς υπό την νύν κυβέρνησιν, ή και πάσαν άλλην οιανδήποτε, οι μεμψίμοιροι και οι μικρολόγοι θα έχωσι πάντοτε αφορμάς αντιλογιών και επιτιμήσεων.
22-Αυγ-77	Εκ διαφόρων πηγών αγγέλλετε ότι η μεταξύ Ρώσων και Βουλγάρων αρμονία διεταράχθη. Χρησιμοποιούνται αποσπάσματα από την Εφημερίδα των Συζητήσεων για τις σχέσεις Ρώσων και Βουλγάρων : Και οι μεν και οι δε προσεδόκων παρ' αλλήλων πλείοντα του δέοντος, ευρέθησαν δ' ηπατημένοι.

17σεο77	Είναι φαίνεται φυσικόν, ο δυνατός να καταχράται την δύναμιν του ουχί μόνον προς χλεύην της δικαιοσύνης και της φιλανθρωπίας, αλλά και άνευ ανάγκης, προς απλήν μόνον διασκέδασιν. […] Την πικράν ταύτην αλήθειαν αναγκαζόμεθα να εξαγάγωμεν εκ των τελευταίων της μεγάλης Αγγλίας προς την εξουδετέρωσις και ακινησία του ελληνισμού εν τω ανατολικώ δράματι. [...] Δύναται η αγγλική πολιτική ν' αποκρύψη εν τη συνειδήση αυτής, ότι η ζωή του σημερινού Ισλάμ τρέφεται και διατηρείται από το αίμα του δούλου χριστιανισμού; Πολύ προτιμότερον και πολιτικώτερον θα ήτο δια τον αγγλικόν ιπποτισμόν ν'ανασύρη αναφανδόν το ξίφος υπέρ των Τούρκων, παρά να αφίνη να εκμυζώσι βαθμηδόν η αθρόαν το αίμα των ραγιάδων χριστιανών και να λέγη προς συνθηκολόγησιν μετά της χριστιανικής αυτού συνειδήσεως, ότι η τυραννία αύτη δεν εγγίζει τα αγγλικά συμφέροντα. Ω! τα εγγίζει και πολύ! Η ιστορία η ανθρωπότης, και ο Θεός αυτός θα δικάσωσι μίαν ημέραν και το αγγλικόν έθνος.
10-Δεκ-77	Εκ των τελευταίων περί του πολέμου ειδήσεων προμηνύεται σαφώς η παράτασις και επέκτασις του ρωσσοτουρκικού αγώνος, ουχί μόνον διότι θριαμβεύουσι τα ρωσσικά όπλα, αλλά διότι πράγματι νυν κινδυνεύουσι τα αγγλικά σύμφεροντα. Αποβαίνει ήδη ουχί απλώς πιθανόν, αλλά σχεδόν βέβαιον ότι η πολιτική των τριών αυτοκρατόρων βάσιν της λύσεως έλαβε την εκ της Ευρώπης εις Ασίαν εκδίωξιν των Τούρκων. [...] Εν τοιαύτη καταστάσει των ευρωπαϊκών πραγμάτων, εν τη μικρά και ασθενεί Ελλάδι, ης τα συμφέροντα θίγει κυριώτερον παντός άλλου ο παρατεινόμενος αγών, εν τη Ελλάδι, λέγομεν, μικροσκοπική τις αντίδρασις, μηδένα έχουσα λόγον υποστάσεως, αγωνίζεται να υποβάλη την κυβέρνησιν εις αδιάκοπον τημητείαν και λογοδοσίαν, ζητούσα ν' αναγκάση αυτήν να διακηρύττη πάσαν θα δώση τι πράττει και ποίους σκοπούς έχει περί πολέμου ή ειρήνης. Και δεν αρκούσι ταύτα. Η νουνεχής αύτη αντίδρασις, ήτις δεν είναι βεβαίως ενήμερος εις την διπλωματικήν της Ευρώπης πορείαν όσον και όπως η κυβέρνησις, απαιτεί δια των ρητόρων των αγοιών την ταχείαν και άμεσον κήρυξιν του πολέμου.

ημερομηνία	θέμα
9-Ιαν-78	Σοβαραί εισίν αι εκ Θεσσαλίας, Μακεδονίας και Κρήτης ειδήσεις. […] Ωσαύτως και εν Μακεδονία, εν τω τμήματι Σιατίστης εξερράγη υπό των κατοίκων επανάστασις, προς ανάκτησιν της ελευθερίας και των καταπατουμένων της χώρας δικαιωμάτων. Σώμα επαναστατών συνεκρούσθη προς έτερον τουρκικόν εξ ανδρών οκτακοσίων, το οποίον έτρεψεν εις φυγήν, η δ' επανάστασις εξαπλούται.
13-Ιαν-78	Υποκείμενον γενικής συζητήσεως ευλόγως είναι ακόμη το πρόγραμμα της νέας κυβερνήσεως, το οποίον υπέδειξε μάλλον ή ανέπτυξε χθες από του βήματος ο κ. πρωθυπουργός. […] Η Ανατολή διέρχεται όχι περίοδον μεταβολής αλλ' υφίσταται ανατροπήν ραγδαίαν. […] Το γηραιόν εν τη Ανατολή καθεστώς αδύνατον να μείνη άνευ αλλοιώσεων και σπουδαίων. [...] Εις τας χείρας ημών, εις τας χείρας της παρούσας γενεάς, απόκειται κυρίως η αποσόβησις του κινδύνου, η σωτηρία των πολυτίμων δικαιωμάτων του έθνους. Η Ελλάς, η ορατή κεφαλή και πρόμαχος του Ελληνισμού, ελπίζει και προσδοκά, πρώτον εκ της θείας αντιλήψεως και δεύτερον εκ των προθύμων θυσιών και της καρτερίας των τεκνων της, των Ελλήνων, να πραχθή παν ότι αναγκαίον προς τας περιστάσεις, παν σωτήριον.
14-Ιαν-78	Η προαγγελθείσα Ιστορία των Βουλγάρων, προϊόν μελέτης του ευπαιδεύτου Νικολάου Ι. Κοκκώνη, τυπωθείσα φιλοκάλως εδημοσιεύθη.

21-Ιαν-78	Εισήλθομεν εις νέαν περίοδον πολιτικής ζωής, εις νέαν απόδειξιν των εθνικών δυνάμεων. Το πρόγραμμα της κυβερνήσεως εκφράζει, καθ' ημάς, ενεργώς τας ιδέας της εποχής, αφ' ων εμφορείται πας Έλλην. Προαγγέλλει την πρόθεσιν της υψώσεως της εθνικής ημών αξιοπρεπείας παρά τη Ευρώπη δια των δέον των μέσων, και υποδεικνύει την συναίσθησιν της σπουδαίας ευθύνης ην η κυβέρνησις αυτή αναλαμβάνει απέναντι του Έθνους και του Ελληνισμού. [...] Η ενότης του υπουργείου, η προσωπική αυτού σημασία είναι η πολυτιμοτέρα εγγύησις, ότι σφάλματα δεν θα επαναληφθώσι πλέον. Η ενότης αύτη επήνεγκε κυρίως την αρίστην εντύπωσιν εις το κοινόν και την χρηστήν ελπίδα. [...] Σπεύσωμεν λοιπόν πάντες μετά θάρρους και τόλμης προς επιτέλεσιν του σπουδαιότερου και ιερωτέρου των καθηκόντων ημών. Σήμερον ευφρόσυνος εκ Λαμίας είδησις ανήγγειλεν ότι ο εν τοις μεθορίοις ελληνικός στρατός, μη δυνάμενος πλέον να βλέπη τους αδελφούς αυτού ταλαιπωρουμένους, και υποφέροντας τα δεινά του μαρτυρίου, μήτε περιουσίας, μήτε τιμής, μήτε ζωής όντας κυρίου, εισήλασεν εις τας ελληνικάς υποδούλους επαρχίας, όπως προστατεύση τους κατοίκους εκ των φοβερών κινδύνων, οίτινες απειλούσιν αυτούς και καταλάβη τας επαρχίας ταύτας. Ευλογητός ο Θεός!
22-Ιαν-78	Ούτε δυνατόν, ούτε επιτετραμμένον ημίν ήτο, μετά την εκραγείσαν ήδη επανάστασιν εν Θεσσαλία, συνοδευομένην υπό επαναστάσεως εν Κρήτη, Ηπείρω και Μακεδονία και προμηνύουσαν βεβαιοτάτην την εξέγερσιν και των άλλων υποδούλων ελληνικών επαρχιών και ήτις είναι φυσικόν αποτέλεσμα της βαρβαρότητας, της ωμότητος, ημίν να μένωμεν ανάλγητοι και απαθείς προς τας σφαγάς και τον όλεθρον των αδελφών ημών. Καίτοι δε σήμερον ηγγέλθη ότι η ανακωχή μεταξύ των εμπολέων Ρωσσίας και Τουρκίας, υπεγράφη, ουδέν ήττον η Ελλάς δεν πρέπει εκ τούτου να παύσηται εκπληρούσα εκ παντός τρόπου τας προς τους ομοφύλους υποχρεώσεις αυτής, ας πανηγυρικώς ενώπιον του κόσμου σύμπαντος ανέλαβε να πραγματοποιήση διεκδικούσα ούτως άμα και τα απαράγραπτα του ελληνισμού δικαιώματα. Ερειδομένη επί του αναμφισβητήτου αυτής δικαίου, θα εξακολουθήση θαραλλέα και μετά πίστεως το εθνικόν έργον, το οποίον άρχισε κατά τας ημέρας ταύτας. Οίαι δήποτε και αν ώσιν οι θυσίαι, ας επαπειλούμεθα να υποστώμεν, οίοι δήποτε και αν ώσιν οι κίνδυνοι, ους θα επικρεμάση εφ' ημάς η φορά των πραγμάτων, θέλομεν υποστή τας θυσίας, θέλομεν αντιμετωπίσει τους κινδύνους απτόητοι μέχρι τέλους. Η τύχη έφερεν ήδη ημάς ευθύς εξαρχής του εθνικού αγώνος μόνους εις την παλαίστραν κατά του δυνάστου των αδελφών ημών. [...] Χωρίς να ματαιοπονώμεν και χωρίς να βοσκώμετα με ματαίας ελπίδας, ας ζητήσωμεν, εις την θείαν ανίληψιν την απαιτούμενην ενίσχυσιν και επιτέλεσιν του εθνικού ημών καθήκοντος και ας επιδιώξωμεν την εύνοιαν των χριστιανικών δυνάμεων, ήτις δεν θα μας λείψη.
24-Ιαν-78	Η εν ταις υποδούλοις Ελληνικαίς επαρχίαις επανάστασις οσήμεραι επεκτείνεται. Ο ελληνικός στρατός, ο εις Θεσσαλίαν ήδη εισβαλών όπως προστατεύση και διασώση τους αδελφούς ημών από της ατιμώσεως, του εξαπονδρισμού και της σφαγής, προχωρεί επιτελών την υψηλήν αυτού αποστολήν. Άπασαν την Ελλάδα κατέχει αγνός ενθουσιασμός και η μεταξύ των πολιτών άμιλλα, τις να φανή πράγματι υπέρτερος του άλλου κατά της θυσίας, είναι απερίγραπτος. Πάντες ομοθυμαδόν και μετά θάρρους εισί πρόθυμοι ν' αποκρούσωσι γενναίως τους επικρεμάμενους και επαπειλούντς ημάς κινδύνους. [...] Έθνος τοιούτων αμφορούμενον αισθημάτων δεν πρέπει ν' αμφιβάλη περί του θριάμβου του δικαίου αυτού αγώνος. Ούτε κατακτήσεις επιδιώκει η ελευθέρα Ελλάς, ούτε τα δίκαια τινός προσβάλλει. Εκπληροί μόνον καθήκον ιερόν προς τα τέκνα αυτής, τα υπό σκληράν και στυγνήν δουλείαν διατελούντα. [...] Παρ' ελπίδα και νυν ότε τα πάντα πρέπει να υποταχθώσιν εις την φωνήν της πατρίδος, επαπειλουμένης πανταχόθεν, ευρίσκονται και τίνες, νόθοι βεβαίως Έλληνες, σπερμολογούντες και διαδίδοντες ανοσίως απαίσια. Το νοήμον κοινόν δεν πρέπει να δίδη την ελαχίστην προσοχήν εις τους αηδείς κρωγμούς των ανθρώπων τούτων, αλλά τουναντίον οφείλει ν' αποστρέφη μετά περιφρονήσεως

	το πρόσωπον απ' αυτών, αφωσιωμένον εις μόνην την εκπλήρωσιν του προς την πατρίδα καθήκοντος, πεπεισμενον ότι η κυβέρνησις ουδέ κατ' ελάχιστον θα παρεκκλίνη της εθνικής οδού, ην διεχάραξεν.
26-Ιαν-78	Τα πράγματα ευρωπαϊκώς έλαβον τροπήν μάλλον ευάρεστον δια τον Ελληνισμόν. Ότι κυρίως επεδίωκε το Έθνος από πολλού, επετεύχθη ήδη. Η Ευρώπη τουτέστι αναγνωρίζει νυν τα δίκαια του Ελληνισμού, και την γέννησιν Ελληνικού ζητήματος, περί ου θέλει αποφασίση το μέλλον να συνέλθη μετ' ολίγον ευρωπαϊκόν συνέδριον. [...] Η κυβέρνησις, ως μέχρι τούδε, ούτε και εφεξής ουδέν θέλει παραβλέψη, ούτε παραμελήσει προς πραγματικήν και αποτελεσματικήν υποστήριξιν των απαραγράπτων δικαίων του Έθνους. Προσχωρούσα νυν εις την γενικήν συμβουλήν της Ευρώπης περί ανακλήσεως του εις τας υποδούλους ελληνικάς επαρχίας εισελθόντος ελληνικού στρατού προς εξασφάλισιν της τάξεως και προάσπισιν των αδελφών ημών εκ των απειλούντων αυτούς δεινών, πράττει έργον φρονήσεως, μη θέλουσα να δειχθή αντιτασσομένη και αποκρούουσα συμβουλήν, διδομένην παρά φίλων ισχυρών, και υπισχνουμένων εκ των προτέρων περί του δικαίου ημών. Αλλά δενθέλει υδέν ήττον αφήσει απροστατεύους εν ανάγκη τους αδελφούς ημών. Απαιτείται δε μεγίστη προσοχήν και αληθής εκτίμησις των περιστάσεων. Ας έχη λοιπόν το κοινόν πεποίθησιν εις την κυβέρνησιν του τόπου, βέβαιον ότι αυτή εργάζεται και θα εργασθή ακαμάτως και μεθ' όλης της προσηκούσης αφοσιώσεως προς επίτευξιν των εθνικών πόθων και ευχών
31-Ιαν-78	Από συζήτηση στη Βουλή : Τρικούπης :*οφείλομεν να υποστηρίξωμεν την παρούσαν κυβέρνησιν, ουχί διότι έχομεν εμπιστοσύνην εις αυτήν αλλά διότι δεν δυνάμεθα να την αντικαταστήσωμεν δι' άλλης. […] Όσοι ηθέλησαν επί τη ευκαιρία ταύτη να κατακρίνωσι την κυβέρνησιν, την κατέκριναν ουχί διότι έδωκε την διαταγήν της ανακλήεως, αλλά διότι έδωκε την πρώτην διαταγήν της εισελάσεως. Την διαταγήν εκείνην κύριοι εγώ είμαι έτοιμος να υποστηρίξω εντεύθεν και εκ των υστέρων. Η διαταγή εκείνη αποδεικνύεται ήδη κακώς δοθείσα. Αλλά κύριοι, δεν επιτρέπεται εις ουδένα να δικάζη από της απόψεως του εκ των υστέρων κρίνοντος. Πρέπει να κρίνωμεν την κυβέρνησιν τιθόμενοι εις την θέσιν, εις ην ευρέθη όταν έλαβε την απόφασιν και δεν δύναμαι να παραδεχθώ ουδ' επί μίαν στιγμήν την υπόνοιαν ην ήκουσα προφερθείσα ότι η κυβέρνησις ηδύνατο να γινώσκη ότι κατόπιν εγένεο γνωστόν εις ημάς.*

5-Φεβ-78	Ουδέ υπάρχει νεώτερον των όσα εδημοσιεύσαμεν περί του ελληνοτουρκικού επεισοδίου. Δυνάμεθα και σήμερον να διαβιβάσωμεν ότι οι πρέσβεις των εγγυητριών δυνάμεων μεταβάντος παρά τω βασιλεί Γεωργίω, παρ' ω παρήσαν και οι έλληνες υπουργοί, μετά πολλάς συστάσεις, εις ας ανταπήντησε μετά πολλης σταθερότητος ο βασιλεύς Γεώργιος, έδωκαν επισήμως εγγύησιν περί της ασφαλείας της τιμής και της ζωής των τριών ελληνικων της Τουρκίας επαρχιών, Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας και την υπόσχεσιν ότι το ελληνικόν ζήτημα τεθήσεται εν τω Ευρωπαϊκώ συνεδρίω και της Ελλάδος συμπαρεδρευούσης.
6-Φεβ-78	Οι εν Θεσσαλία, Μακεδονία, Ηπείρω και Κρήτη αδελφοί ημών, μη δυνάμενοι να υποφέρωσι πλέον τα ανήκεστα της τυραννίας δεινά, τας ατιμώσεις, τας αρπαγάς, τας δηώσεις, τον εξαπονδρισμόν και την σφαγήν, ανέλαβον τον αγώνα άνευ υπολογισμών αλλά πλήρεις ελπίσων διότι είχον υπερ εαυτών το δίκαιον τον πολιτισμόν, την χριστιανοσύνην. Οφείλομεν να ομολογήσωμεν, και το διακηρύττομεν μάλιστα μετά χαράς ως πληρεστάτην απόδειξιν του μεταξύ των ελευθέρων και των δούλων Ελλήνων αδιαρρήκτου συνδέσμου, ότι απανταχού της Ελλάδος και όπου υπάρχουσιν Έλληνες μια και μόνη ακούεται φωνή " βοηθήσωμεν του αγωνιζομενους αδελφούς" και έκαστος πράττει παν ότι δύναται ίνα παράσχη πραγματικήν συνδρομήν και υποστήριξιν.
8-Φεβ-78	Αι μέχρι τούδε ευάρεσται αγγελίαι περί του Ελληνικού Ζητήματος δύνανται να θεωρηθώσιν ως ασφαλής απόδειξις του επικρατούντος εν Ευρώπη πνεύματος, και ως πρόδρομος της ενεργού και ευνοϊκής πολιτικής των Κυβερνήσεων των ΜΔ.
14-Φεβ-78	Η επανάστασις : Επί των ορέων της Κρήτης και της ευάνδρου Ηπείρου και των ευφόρων πεδιάδων της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας μάχεται μανιωδών ο πολιτισμός εναντίον της βαρβαρότητος, ο Σταυτός εναντίον του Κορανίου. […] Αλλ' ο ιερός αγών μόλις άρχεται. Αναγγέλλεται ότι η οθωμανική κυβέρνησις αποφασιστικώς και πανταχόθεν ίνα προσβάλωσιν αποφασιστικώς και πανταχόθεν τους ιερούς των αδελφών ημών λόχους. Έχομεν πάσαν πεποίθησιν ότι και αι ορδαί αύται θέλουσι λάβει την τύχην των μέχρι τούδε. [...] Αλλ' όμως δεν πρέπει να λησμονώμεν ότι μόνοι οι επαναστάντες αδελφοί ημών δεν δύνανται να υποστώσι τον μέγαν αυτόν και υπεράνθρωπον αγώνα. Δεν μάχονται υπέρ εαυτών μόνων, αλλ' υπέρ του ελληνισμού σύμπαντος, και σύμπας ο ελληνισμός οφείλει να μετάσχη του αγώνος του οποίου αυτοί έδωκαν το σύνθημα.
24-Φεβ-78	Δευτέρα διακοίνωσις της Ελλάδος προς τας Δυνάμεις (προς τας πρεσβείας) : *Δια της από 20/1 διακοινώσεως μου εγνωστοποίησα υμίν ότι η κυβέρνησις απεφάσισε να καταλάβη δια του στρατού αυτής τας ελληνικάς επαρχίας και τους σοβαρούς λόγους εξ ων ωρμήθη εις τούτο. Η στρατιωτική αύτη κίνσης, ουδένα έχουσα χαρακτήρα επιθέσεως κατά του γείτονος κράτους [...] η κυβέρνησις ενδίδουσα προς την συμβουλήν ταύτην (για αναστολή πορείας ελληνικού στρατού) ομοφώνως εκδηλωθείσαν υπό των αντιπροσώπων των Μ.Δυνάμεων πεποιθύια επί την φιλάνθρωπον μέριμναν των ευρωπαϊκών ανακτοβουλίων ως προς την οριστικήν βελτίσωσιν της τύχης των υπό την Τουρκίαν ελληνικών λαών και προτιμώσα βεβαίως να ίδη τας ευχάς των λαών τούτων πραγματοποιουμένας μάλλον δια της ειρήνης, ή δια του πολέμου, εκέλευσε τω αρχιστρατηγώ να μη προχωρήση περαιτέρω εν ταις επαρχίαις ας κατέλαβε.[...] Όλόκληρος ο λαός της Ελλάδος σφοδρώς εκ τούτου συνταράσσεται και ο κορυφωθείς ερεθισμός των πνευμάτων δεν δύναται πλεόν να περιστάλη. Η βασ. κυβέρνησις δεν έχει την δύναμιν να αντιτάξη φραγμόν πρςο την επαναστατικήν ορμήν, ήτις βθεί τον λαόν εκείθεν των ορίων. Αυτή η επάνοδος του ημετέρου στρατού εδείνωσε την κατάστασιν των πραγμάτων. Μόνη η βεβαιότης ότι ο ελληνισμός θα προσκληθή να εκθέση τα δίκαια του εν τω Συνεδρίω, όπερ μέλλει να κανονίση οριστικώς την τύχην των χριστιανικών λαών της Ανατολής, δύναται να πραϋνη τα πνεύματα και να προλαβη πυρκαϊάν ήτις απειλει να διακυβεύση εκ νέου την*

	ευρωπαϊκήν ειρήνην. Θ. Δηληγιάννης
28-Φεβ-78	Προκήρυξις Μακεδόνων : *Συνελθόντες σήμερον αι αντιπρόσωποι των διαφόρων κοινοτήτων της Μακεδονίας κατέλυσαν την τυραννικήν εξουσίαν του σουλτάνου ανεκήρυξαν την ένωσιν της Μακεδονίας μετά της μητρός Ελλάδος και εξελεξαντο ημάς, όπως σχηματίσωμεν την προσωρινήν κυβέρνηδιν της επαναστάσεως με την υποχρέωσιν να απωταθώμεν προς τας χριστιανικάς Δυνάμεις και να ζητήσωμεν την ισχυράν αυτών προστασίαν υπέρ του δικαίου του αγώνος μας και το έλεος αυτών υπέρ των κινδυνευόντων εκ της τουρκικής θηριωδίας γυναικοπαίδων ημών.*
5-Μαρ-78	Εις νέαν λοιπόν περίοδον εισέρχεται ο εθνικός αγών, και η περίοδος αύτη είναι Ευρωπαϊκή. Η κλαγγή των όπλων των επαναστατών εξύπνησε τας κυβερνήσεις και το αν ταις υποδούλοις ελληνικαίς επαρχίας δράμα απεκαλύφθη εν όλη αυτή τη φοβερά μεγαλοπρέπεια. […] Η ταχύτης των διαδόσεων, αι διάφοραι διπλωματικαί αποκαλύψεις εμπνέουσιν αληθώς εις πάντα την ελπίδα περί της αισίας εκβάσεως του αγώνος και τολμά τις να πιστεύη πως ότι θερμώς επιθυμεί η καρδία, η πληθύς, το σύχρονον, η σπουδαιότης και το πασίδηλον των γεγονότων δεν επιτρέπουσι πλέον την αμφιβολίαν. [...] Η Ευρώπη εν γένει κινείται προς την Ανατολήν, κρισθείσα, ότι ήλθε το πλήρωμα του χρόνου, και ότι πάσα εφεξής αναβολή εις το μέλλον είναι μεγίστη οπισθοδρόμησις προς το παρελθόν. [...] Πλην ανάγκη ν' αποδε῾θξωμεν δι' έργων ότι έχομεν συναίσθησιν και των δικαιωμάτων και της αξίας ημών. Επιτελούντες μετά καρτερίας το προς την πατρίδα καθήκον, αντιλαμβανόμενοι μετ' αυταπαρνήσεως και αληθούς εθελοθυσίας των πραγμάτων, μη αμφιβάλωμεν περί της επιτυχίας του δικαίου ημών αγώνος.

8-Μαρ-78	Τα πράγματα εξακολουθούσι πορευόμενα την ειμαρμένην αυτών αδιάκριτον και σκοτεινήν πορείαν, οποίαν προπαρασκεύασεν αυτήν ευθύς εξ αρχής της ανατολικής κρίσεως οι βεβιασμένοι συνδυασμοοί και τα υπερφίλαυτα σχέδια των εκατέρωθεν αντιφερομένων πρωταγωνιστών της πολιτικής κρίσεως. Κυριαρχία έμμεσος της Ανατολής ήτο το κρύφιον και επί τέλους το φανερόν πρόγραμμα της κρατούσης εν Ρωσσία πολιτικής. Διατήρησις του τουρκικού καθεστώτος κατ' ουσίαν ήτο η πάση δυνάμει επιδιωκομένη ιδέα παρά της κρατούσης εν Αγγλία πολιτικής. Η λεγομένη τριπλή συμμαχία και η στάσις των λοιπών εκτός αυτής μεγάλων δυνάμεων εκώλυσε τότε την φανερά και ένοπλον σύγκρουσιν μεταξύ των δύο αντιθέτων πολιτικών προγραμμάτων, έδωκε δε εις τον αγώνα την μόνην δυνατήν τροπήν και διέξοδον της μετάξύ της Ρωσσίας και Τουρκίας μονομαχίας, υπό τω προσχήματι της βελτιώσεως της των χριστιανών καταστάσεως και υπό τω αξιώματι της εκτελέσεως των όρων της εν Κωνσταντινουπόλει Συνδιασκέψεως. Αλλ' η φορά των πραγμάτων κατά την διεξαγωγήν του αγ῾νως επέχεε φως απροσδόκητοςν ειε τε την κατάστασιν της Ανατολής και εις τας πολιτικάς θεωρίας και τα συμφέροντα της Ευρώπης, πρώτιστα δεν κατέδειξε το ψεύδος και το αδύνατον των δύο κυρίως αντιμαχόμενων πολιτικών ιδεών, της καταλύσεως και της διατηρήσεως της Τουρκίςα κατά τους προϋπάρχοντας όρους. Τα μεν φανερωθέντα σχέδια της Ρωσσίας απέκρουσε σχεδόν η Ευρώπη, την δε διατήρησιν της Τουρκίας κατά τα πρότερα απηρνήσατο και απέπτυσεν η Αγγλία και επισήμως
16-Μαρ-78	Τρίτη διακοίνωσις της ελληνικής κυβερνήσεως : *Ανακοινών υμίν την ανάκλησιν του ελληνικού στρατού εκ των επαρχιών της Τουρκίας, ας προσωρινώς κατέλαβον, εγνωστοποίουν υμίν συγχρόνως τας διαβεβαιώσεις, αίτινες εδόθησαν τη ελληνική κυβερνήσει παρά των αντιπροσώπων των μεγάλων Δυνάμεων, καθ' ας ελληνικόν ζήτημα έμελλε να τεθή ενώπιον του προσεχούς Συνεδρίου και η τύχη των υπό την Τουρκίαν ελληνικών λαών να καταστή αντικείμενον της σπουδαίας μερίμνης των ευρωπαϊκών πληρεξουσίων. Αι διαβεβαιώσεις αυταί, παρέχουσαι και νέον τεκμήριον της συμπαθείας των Μ. Δυνάμεων προς την ελληνικήν φυλήν. [...] Διατελούμεν, κατά τα φαινόμενα, εις τας παραμονάς της συγκαλέσεως του Συνεδρίου, ου εντολή έσται να θέση τας βάσεις διαρκούς ειρήνης εν Ανατολή και να εξασφαλίση τοις εν αυτή λαοίς όρους εθνικής υπάρξεως και ευημερίας. [...] Εάν η Ελλάς εκφράζη σήμερον την ευχήν να παραστήση εν τω μέλλοντι Συνεδρίω τα απαράγραπτα δίκαια και τους εθνικούς πόθους των ελληνικών λαών και περί πολλού ποιήται την αποδοχήν της τύχης ταύτης, άγεται εις τούτο εκ πλήρους εμπιστοσύνης προς την Δικαιοσύνην, ήτις ως πέποιθεν, εμπνέει την Ευρώπην υπέρ της τύχης των υπό την Τουρκίαν Ελλήνων. [...] Ελπίζομεν ότι η απόφασις των Δυνάμεων έσται ευμενής προς την ημετέραν αίτησιν.* Θ. Δεληγιάννης
13-Απρ-78	Η κατάστασις : Σοβαρά και κρίσιμος είναι του έθνους ημών η θέσις. Κύκλω ημών απλούται ατμόσφαιρα ομιχλώδης και κατηφής, μόλις αφίνουσα κενά φωταυγή διαστήματα, δι' ων δυνάμεθα να δίδωμεν την άποψιν του μέλλοντος γαληνιαίαν και μάλλον ευτυχή. Τα φρονήματα ημών μετεωρίζονται αναλόγως της τροπής των διαθέσεων των ανακτοβουλίων της Ευρώπης. [...] Δεν έχομεν βεβαίως την αξίωσιν ότι δυνάμεθα να μαντεύσωμεν αδιαπτώτως τα μέλλοντα να συμβώσιν εν προσεχεί τινί μέλλοντι, αλλ' οπωσδήποτε δικαιούμεθα να έχωμεν πεποίθησιν σχηματισμένην, καθ' ην δύο η τριών ουσών των δυνατω῾ν εκβάσεων, πάντοτε θα ευρεθώμεν εις ευχάριστον σημείον επιστάντος του χρόνους της τελικής διαρρυθμίσεως του ανατολικού ζητήματος. Την πεποιθησιν ημών ταύτην κρατύνει της Δύσεως η πολλαχώς εκδηλουμένη προσπάθεια προς τους αγώνας των υποδούλων ημών αδελφών, τας θυσίας των οποίων ικανώς εξετίμησε, και μετά τοσούτου ενδιαφέροντος ακολουθεί τας επιτυχίας η ατυχίας αυτών. Ήτο καιρός πλεόν να ωριμάση παρά τη Δύσει η ιδέα ότι το ελληνικόν στοιχείον είναι το μόνον, όπερ εν τη Ανατολή κρατεί την δάδα του πολιτισμού και της επιστήμης, και μόνον εν αυτώ δύνανται να ευρεθώσι τα εχέγγυα μονίμου πολιτικής καταστάσεως εν τη Νοτιοανατολική Ευρώπη.[...] Τούτο δε λέγοντες ουδαμώς ενοούμεν ότι πρέπει ν' ακολουθώμεν άνεθ επικαταλογισμού το άρμα

	των συμφερόνων της Δύσεως, ουδ' ότι φείλομεν να ταυτιζωμεν ανενδοιάστως τα ημέτερα φρονήματα προς τα της εσπερίας.
24μαι78	Τα δυσοιώνιστα και απαίσια σημεία ήρξαντο εκλείποντα εκ του πολιτικού ορίζοντος, η ελπίς περί της εδραιώσεως της ευρωπαϊκής ειρήνης κραταιούται, και το μετέωρον της γνώμης υποχωρεί εις έλλογον πεποίθησιν. […] Το εν Βερολίνω Συνέδριον πρόκειται ουχί μόνον, ίνα λύση η κατά το μάλλον και ήττον διαρρυθμίση το Ανατολικόν Ζήτημα, αλλά και ίνα δώση τον επίσημον χαρακτήρα και υποτυπώση το πνεύμα της νεωτέρας διπλωματίας, παρέχον ούτω την βάσιν της πορείας αυτής εν τω μελλόντι. [...] Επειδή το μόνιμον και διαρκές ουδέποτε στηρίζεται επί του αδίκου και ψευδούς, ας ελπίσωμεν ότι οι μέλλοντες να δικάσωσιν εν Βερολίνω την τύχην της Ανατολής, δεν είναι ούτε έσονται οπαδοί αλλοίων θεωριών ή των του δικαίου και του πρέποντος.
26μαι78	Το ανατολικόν ζήτημα δημιουργηθέν υπό της Ρωσσίας προς επικράτησιν αυτής επί της Ευρώπης δια της αμέσου η εμμέσου κατακτήσεως της Ανατολής ουδέποτε θέλει παύσαι ταράττον τον κόσμον, εάν μη επέλθη η ριζική αυτού λύσις, ή τουλάχιστον διαρρύθμισις παρασκευάζουσα την αναγέννησιν της Ανατολής δια της Ανατολής. [...] Εάν οι μέλλοντες να παρακαθήσωσιν εις το εν Βερολίνω Συνέδριον διπλωμάται φρονούσι, ότι θέλουσιν εξασφαλίσει την ειρήνην της Ιλλυρικής χερσονήσου άνευ αυξήσεως των ορίων της Ελλάδος, απατώνται δεινήν απάτην. Ας μη λησμονώσιν ότι η διπλωματία δεν έχει ως άλλοτε την δύναμιν να ρυθμίζη κατά τας ορέξεις αυτής τα πράγματα, αλλά τα πράγματα απεναντίας δέον να κανονίζουν την ενέργειάν της. Ὅταν η διπλωματία βαίνη άνω ποταμών, το έργα της λαμβάνουσι την τύχην της συνθήκης του αγίου Στεφάνου αποβαίνουσι ράκη.
31μαι78	Το Συνέδριον : Αύριον εν των μέσω μεγίστης προσδοκίας και μετά πολλών ελπίδων συνέρχεται το εν Βερολίνω Συνέδριον. Εν αυτώ θα παρακαθήσωσιν οι αντιπρόσωποθ των δυνάμεων οίτινες υπέγραψαν την συνθήκην του 1856 και 1871. Εν τη πρώτη αυτού συνεδριάσει θέλει γίνει πρότασις, όπως παρακαθήσει εν αυτώ και η Ελλάς προς ανάπτυξιν και υπεράσπισιν των απαραγράπτων αυτής δικαίων. [...] η Ευρώπη, πιστεύομεν, θέλει εξεύρει τον τρόπον ίνα μην των ανά την Ανατολήν εθνοτήτων παραβλαφθώσι τα συμφέροντα και καταπατηθώσιν ασυνέτως τα δίκαια αυτών. Ολίγων ημερών πάροδος θέλει αρκέσει όπως φανή οριστικόν αποτέλεσμα.
8-Ιουν-78	Φιλελληνικά φρονήματα : Και αν η Σύνοδος μη θελήση να επαρκέση εις τους ελλόγους και νομίμους της Ελλάδος πόθους, το ελληνικόν έθνος θα ευγνωμονεί όπωσδήποτε προς τας ευγενείς εκείνας εφημερίδας αίτινες τοσούτον γενναίων ανέλαβον την υπεράσπισιν του ελληνικού αγώνος

16-Ιουν-78	Αντίδρασις κατά του πανσλαβισμού : Χαρακτηριστικωτάτη είναι η κατά των πανσλαβιστικών θεωριών αντίδρασις, ήτις παρατηρείται προς τινός εν Ρωσσία. […] Πολλοί ομολογούσιν σήμερον ότι το κίνημα εκείνο ήτο ψεύδος, χίμαιρα, αποκύημα τεχνητόν. Ότι ο ενθουσιασμός εψυχράνθη είναι αναμφισβήτητον.
24-Ιουν-78	Η απόφασις του συνεδρίου : Η κυβέρνησις έλαβε σήμερον την πρωίαν το εξής τηλεγράφημα εκ Βερολίνου παρά του επί των εξωτερικών υπουργού κ. Δηληγιάννην. " Εν τη σημερινή συνεδριάσει ο αντιπρόσωπος της Γαλλίας μετά προηγουμένην συνεννόησιν μετα᾽του πρωθυπουργού της Αγγλίας υπέβαλον εις το συνέδριον πρότασιν, τούτο δε εξέθηκε την εξής απόφασιν. Το συνέδριον προσκαλεί την Υψηλήν Πύλην να συνεννοηθή μετά της Ελλάδος προς τακτοποίησιν των ορίων εν Θεσσαλία και Ηπείρω. Είναι δε γνώμης ότι η τακτοποίησις αύτη δύναται ν' ακολουθήση εν Θεσσαλία την κοιλάδα του Πηνειού προς τΑιγαίον και εν Ηπείρ τον Καλαμαν προς το Ιόνιο Πέλαγος. Το συνέδριον πέπειθεν ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη θέλουσι μείνει σύμφωνα όπως δήποτε, ίνα διευκολυνωσι την επιτυχίαν των διαπραγματεύσεων. Αι δυνάμεις εισίν έτοιμαι να προσφέρωσιν την μεσολάβησιν αυτών εις αμφότερα τα μέρη.
30-Ιουν-78	Το ελληνικόν υπόμνημα : Αι αληθείς ευχαί της ελληνικής κυβερνήσεως συνεταυτίσθησαν πάντοτε μετά των πόθων του όλου έθνους, ου η ελευθέρα Ελλάς αποτελεί μικρόν μόνον μέρος.[…] Η εδραία απόφασις της Ευρώπης ν' αποκαταστήση την ειρήνην εν Ανατολή, χωρίς να διαταράξη υπέρ το δέον το καθεστώς, υποδεικνύει τη ελληνική κυβερνήσει τα όρια άτινα πρέπει να θέση εις τας ιδίας εαυτής ευχάς, ζητούσα μόνον την προσάρτησιν της Κρήτης και των μεθορίων επαρχιών.[...] Η μεγάλυνσις του ελληνικού βασιλείου θα ήτο συμπλήρωσις του εκπολιτιστικού έργου, όπερ ανέλαβεν η Ευρώπη δημιουργησασα το ελληνικόν βασίλειον. Αλλ' η προσάρτησις αυτών θα συνέφερε και τη Τουρκία, καθό αιρούσα τας αφορμάς των ταραχών, αίτινες τοσάκις εξήντλησαν τα οικονομικά της, διεκύβευσαν τα πολιτικά της συμφέροντα και διετάραξαν τας σχέσεις της αγαθής γειτονίας, ας προσεπάθησε πάντοτε να τηρήση Ελλάς. Ότι αφορά το κύριον συμφέρον, το συμφέρον αυτών των επαρχιώ, είναι πασίγνωστον ότι ζητούσι από ημίσεως αιώνος την ένωσι των μετά της Ελλάδος.
17-Ιουλ-78	Γεωγραφική και στρατηγική άποψις της συνθήκης του Βερολίνου : ο Σούλτάνος δεν διατηρεί υπό την άμεσον αυτού και πλήρη κυριαρχίαν η την Θράκην, μέρος της Μακεδονίας και Αλβανίας μετά την επιφύλαξιν ότι το μεσημβρινόν μέρος της Ηπείρου και Θεσσαλίας εδόθη δι' υποσχέσεως εις την Ελλάδα. [...] Αι προσαρτήσεις αύται, αι δημιουργίαι και οι μερασχηματισμοί αφαιρούν την Ευρωπαϊκήν Τουρκίαν πλέον του ήμίσεως του εδάφους και του πληθυσμου αυτής. [...] Ει και αναγνωρίζομεν ότι η συνθήκη του Βερολίνου είναι ευνοοτέρα τη Τουρκία της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, διότι η πρώτη αποκατέστησε μεταξύ της Θράκης και της Μακεδονίας τας δια ξηράς συγκοινωνίας, τας οποίας η δευτ᾽ρα είχε καταργήεσι, υποχρεούμεθα εν τούτοις να παρατηρήσωμεν ότι η Υψηλή Πύλη δεν έχει πλέον επαρκή στοιχεία αμύνης υπέρ των εν Ευρώπη κτήσεων αυτής, είναι κατά των Ρώσσων προς βορράν, είναι κατά των Αυστριακών προς δυσμάς, είναι κατά των Ελλήνων προς νότον. Τα νέα αύτης όρια εισίν ηνεργουμένη πανταχόθεν κατά τας τρεις ταύτας διευθύνσεις των συμπιπτουσών ενεργειών κατά της Κωνσταντινουπόλως (από τη Γαλλική Δημοκρατία)

25-Ιουλ-78	Μακεδονία : Η κατάστασις της Μακεδονίας εξακολουθεί να η αξιοθρήνητος. Αι ληστείαι αφ' ενός, αι κακουργίαι αξ ετέρου και ως επιστέγασμα, του τακτικού στρατού αι βιαιοπραγίαι, καταστρέφουσι την περιμάχητον ταύτην χώραν. Αι στρατιαί της Πύλης αντί να εξασφαλίσωσι την τιμήν, την περιουσίαν, την ζωήν των κατοίκων, εκ του εναντίον επαυξάνουσι την σύγχυσιν, τας κακώσεις, την αθλιότητα.
5-Αυγ-78	Η εν Μακεδονία κατάστασις : Ο Θεός να λυπηθή τον δυστυχή εκείνον τόπον και ν' απαλλάξη αυτόν της μάστιγος της αναρχίας, ην η Πύλη αδυνατεί να περιστείλη. Αι στρατιωτικαί δυνάμεις αυτής εν Θεσσαλονίκη και αλλαχού της Μακεδονίας ουδέ προς επιτέλεσιν συνήθους υπηρεσίας εν ειρήν και τάξει επαρκούσιν. [...] Οι φόροι μονον εισπράττονται ανελιπώς. [...] Ο ελληνισμός εν Μακεδονία προς μυρίας τοιαύτας επιδόσεις έχει να αντιπαλαίση εγκαταλελειμμένος απολύτως εις τας εαυτού δυνάμεις. Ο ελληνισμός πιέζεται ένθεν μεν εκ της τουρκικής κακοιδιοικήσεως, ένθεν δε εκ των βουλγαρικών σκευωριών, εκείθεν δε υπό των ρωμουνικών πρακτόρων, οίτινες ευσταλείς και πολυάριθμοι θα κατακλύσωσι εν βράχει την Μακεδονίαν, άλλοθεν υπό των αυστριακών θωπευμάτων και τέλος υπό προτεσταντικών εταιριών εχουσών κέντρον τας Σέρρας και την Θεσσαλονίκην. Τα καθήκοντα και οι αγώνες, ους οφείλει να επιτελέση ο καθόλου ελληνισμός είναι σοβαροί, αν μην θέλωμεν ολιγον κατ' ολίγον να ίδωμεν αποβαλλούσας τον ελληνικόν αυτών χαρακτήρα τας πειμαχήτους ταύτας χώρας.
17-Αυγ-78	Ρωσσικός τύπος : Ασμένως παρατηρούμεν ότι η περί Ελλάδος γλώσσαν του ρωσικού τύπου ήρξατο μεταναλλομένη επί το συμπαθέστερον.
22-Αυγ-78	Η θέσις των πραγμάτων των αφορώντων εις το ελληνοτουρκικόν ζήτημα διατελεί έτι αορίστος. Εις τούτο βεβαίως περιβάλλουσι πολλά αίτια. Αν δώσωμεν πίστιν εις τας ημετέρας πληροφορίας η ελληνική κυβέρνησις δεν έλαβεν έτι επισήμως την τουρκικήν εγκύκλιον δια την γνωστήν της Πύλης βραδύτητα περί τας διαπραγματεύσεις. Ωσαύτως αγνοούνται ουχί τα φρονήματα, αλλ' η απόφασις των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων περί των κοινή ληφθησομένων μέτρων, όπως καταστήσωσιν εκτελεστάς τας εν Βερολίνω εξενεχθείσας αποφάσεις αυτών.[...] Και είσαι μεν αληθές ότι τεκμαιρόμενα τις το εγγύς μέλλον εκ της ισχυράς επιθυμίας της Ευρώπης προς την ειρήνευσιν της Ανατολής πείθεται ότι ουδένα τούτον κίνδυνον πραγματικόν εγκυμονεί, αλλ' οπωσδήποτε φρόνιμον είναι ν' απεκδεχώμεθα τα πράγματα ουχί πάντοτε κατά τας ημετέρας επιθυμίας. Πολλάκις ταύτα επισκήπτουσιν όλως αντιθέτως προς τας ελπίδας ημών και τους πόθους. Ίσως ηθέλομεν θεωρηθή ευέλπιδες πέρα του προσήκοντος οιωνιζόμενοι ευάρεστα εκ της ισχυράς προστασίας, ην ανέλαβον ιδία δυνάμεις τινές υπέρ του Ελληνισμού, αλλά πιστεύομεν τα πράγματα να μη διαψεύδωσι τας ελλόγους ημων ταύτας ελπίδας.
24-Αυγ-78	Το περί Ελλάδος άρθρον της συνθήκης : Αι μεγάλαι δυνάμεις διαπραγματεύονται περί της κοινής δηλώσεως, ην θα αποτείνωσι προς την Πύλην, προσκαλούσαι αυτήν να εκτελέση το περί Ελλάδος 24 άρθρον της συνθήκης. […] Η Πύλη, βλέποσα την ομόθυμον ταύτην ενέργειαν της Ευρώπης, φαίνεται οπωσούν ενδοτικωτέρα. Επειδή όμως ελπίζει ότι η κοινή μεσιτεία των δυνάμεων ουδεμίαν προσημαίνει ένοπλον επέμβασιν, προσπαθεί να παρατείνη όσον ένεστι μακρότερον την αμφιρρέπειαν των πραγμάτων. Άπασαι εν γένει αι ευρωπαϊκαί εφημερίδες πεποίθασιν αδιστάκτως ότι η Πύλης ούτως ή άλλως θα αναγκασθή να εκτελέση το 24 άρθρον.

26-Αυγ-78	Η εν Μακεδονία επανάστασις των Βουλγάρων : Προ οκτώ και επέκεινα μηνών εις τα βόρεια μέρη της Μακεδονίας σώμε τε Βουλγάρων επλανάτο ανά τα όρη. […] Το σώμα τούτο επί πολύν χρόνον ετρέφετο υπό ελπίδων ότι ήθελεν ενισχυθή εξ Ελλάδος και εξ Ελλήνων, αλλά ψευσθέν των προσδοκιών αυτού έτεινε τα όμματα αυτού προς βορράν. [..] Η επανάστασις αυτή των Βουλγάρων μέχρι τούδε ουδεμίαν σπουδαιότητα έσχεν, αλλά δια τούτο δεν έπεται ότι δεν δύναται εις το μέλλον να λάη ευρετέας διαστάσεις. Φαίνεται μάλιστα ότι σοβαραί προς τούτο καταβάλλονται ενέργειαι.
8-Σεπ-78	Μετά πολλής μεν βραδύτητος, αλλά και μετ' ασφαλείας αι αποφάσεις του εν Βερολίνω Συνεδρίου εκτελούνται. Καθ' εκάστην δε νέον γεγονός διαψεύδει τους απαισιολόγους, οίτινες εθεώρουν την συνθήκην εκείνην ανεφάρμοστον. Αν δε εις την διακανόνισιν του Ελληνοτουρκικού ζητήματος απαντώσι δυσχέρειαι και δη πλείονες των εις την εφαρμογήν άλλων μερών της Βερολινείου συνθήκης, αποδοτέον τούτο εις την φύσιν αυτού του ζητήματος. Αν η Τουρκία εφάνη ενδοτικωτέρα προς την Ρωσσίαν έπραξε τούτο ουχί μεθ' ηδονής και άνευ κρατεράς ανάγκης, διότι ουχί μακράν των πυλών αυτής της πρωτευούσης αυτής υψούντο οι Ρωσσικοί αετοι, και είχε καθ' ευατής το κύρος δύο συνθηκών. [...] Ως προς την Ελλάδα όμως μη ευρισκόμενη εις άλλην σχέσιν ή την διαγραφομένην υπό του Συνεδρίου ουδαμώς φαίνεται σκοπούσα την οικειοθελή εκχώρησιν των εντεύθεν του Πηνειού και Θυάμιδος χωρών, αν μη τούτο επιβληθή παρά της Ευρώπης κοινή και υπό τύπου μη συγχωρούντα υπεκφυγάς και παρανοήσεις.

10-Σεπ-78	Ανιπολίτευσις εν τοις συνταγματικώς κυβερνωμένοις λαοίς είναι η αντίπαλος τη κυβερνήσει μερίς, ήτις διακρίνεται εκείνης δια της αντιθέσεως αρχών κατά το μάλλον ή ήττον διαφόρων. Η αντιπολίτευσις είναι δύναμις αναγνωρισμένη και αναγκαιοτάτη, ως αντιζύγιον προς την ισχύν της κυβερνώσης μερίδος, είναι ο έτερος πόλος, περί ον στρέφεραι η κυβερνητική πορεία, οσάκις αι αρχαί αυτής ωριμάσωσι προς εκτέλεσιν, η παραμπέσωσι ζητήματα, ως η επίλυσις φαίνεραι μάλλον ευχερής δια της χρήσεως μέσων διαφόρων ή των μεταχειρισθέντων παρά της κυβερνώσης μερίδος. Η αντιπολίτευσις είναι ο άγρυπνος Άργος ο επιβλέπων την πορείαν της κυβερνήσεως. [...] Αείποτε δε η αντιπολίτευσις αναφαίνεται ο ειλικρινής και απροφάσιστος κριτής και δίκαιος εγκωμιαστής των αγαθών αυτής πράξεων και ενεργειών. [...] Τοιαύτην αντιπολίτευσιν ο συνταγματικός της Ελλάδος βίος μόλις δύναται να είπη ότι εγνώρισε και τούτο επί βραχύ και άπαξ ή δις, ότι δ' εν Ελλάδι ευφήμως καλείται αντιπολίτευσις ουδέν έτερον είναι η παρεκτροπή και επί το χείρον παρέκβασις της αληθούς αντιπολιτεύσεως. [...] Τοιαύτη τις υπήρξεν η πορεία των πλείστων τουλάχιστον παρ' ημίν αντιπολιτεύσεων, αγνοούμεν δε οποία έσται η εν τω μελλόντι πορεία αυτών. Το εφ' ημίν πιστεύομεν ότι η φιλοπατρία της αντιπολιτεύσεως και αι σοβαραί πολιτικαί περιπέτειαι του έθνους θέλουσιν εν τω παρόντι εμφυσήσει αυτή πλείοντα προς το καθήκον σεβασμον, καθοδηγούσαι αυτήν εις την πολιτείαν σεμνοτέραν καθ' αξίαν των καιρών υφ' ων περιβαλλόμεθα. Παρά τη αντιπολιτεύσει αναμένομεν να ίδωμεν αναπτυσσόμενα τα υψηλά εκείνα

	φρονήματα και την σεμνοπρεπή εκείνην πολιτείαν [...] Η μέχρι της σήμερον απόλυτος σιγή της αντιπολιτεύσεως ουδαμώς άλλως εξηγείται η εως επίνευσις προς την πορείαν της κυβερνήσεως και ενθάρρυνσις εις την εξακολούθησιν αυτής, άλως, αν διεφώνει προς την πολιτικήν της κυβερνήσεως, διεπράξατεο δια της εαυτής ενοχής και σιωπής αληθώς έγκλημα πολιτικό, όπερ ουδέποτε σώφρων και εθνική αντιπολίτευσις διαπράττεται. Αν όμως η αντιπολίτευσις και σιωπώσα και επιμελώς αποφεύγουσα πάσαν πολιτικήν συζήτησιν, θεωρή την πολιτικήν πορείαν της κυβερνήσεως ελλιπή ή σφαλεράν, οφείλει μετά παρρησίας και άνευ επιλογισμού εγωιστικού να καταδείξη το ελαττωματικόν η σφαλερόν αυτής, και να χειραγωγήση την Βουλήν εις οδόν μάλλον πρακτικήν και ασφαλή. [...] Τοιαύτην όμως πορείαν ούτω περιφανώς καραδικασθείσαν υπό της κοινής του έθνους συνειδήσεως, δεν αναμένομεν παρά της αντιπολιτεύσεως. Διότι παρήλθεν η εποχή, καθ' ην η δημοκοπία ανύχου εαυτήν εις περωπήν δια καταγλωττισμάτων κενών ουσίας, και ασπόνδου πολέμου κατά πάσης κυβερνητικής ενεργείας.
23-Σεπ-78	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία από την Κων/πολη : *Η πόλις αυτή, η τοσαύτας ελπίδας εμπνέουσα τοις φύλοις του ευ Μακεδονία ελληνισμού, και ην ωραϊζον θάλλοντες Σύλλογοι και ακμαίαι σχολαί, παρουσιάζει νυν όλως αλλοίαν όψιν εκείνης, ην άλλοτε σεμνυνομένη επεδείκνυε και ην ώφειλε εκ παντός τρόπου και νυν να επιδεικνύη. Αι φοβεραί περιπέτειαι της Ανατολής, αιώνιοι φόβοι και κίνδυνοι επικρεμάμενοι υπέρ την κεφαλήν των δυστυχών χριστιανών, και τόσαι γλυκαίαι προσδοκαίαι διαψευσθείσαι αποτόμως και θλιβερώς. Προ τινός χρόνου εις τοσούτω απογνώσεως είχον περιέλθει οι άνθρωποι, ώστε προς στιγμήν ενόμισαν ότι είναι εύκολον δια μιας προς την Αυστροουγαρίαν αναφοράς ν' αλλάξωσιν δεσπότην, νυν δε άυθις στρέφουσι τα βλέμματα προς βορράν, όθερν περιμένουσιν ελευθερίαν εκ των Βουλγάρων επαναστατών. [...] Ει και δεν καταλέγομαι μεταξύ των καταληφθέντων υπό πανικού εκ της διακηρύξεων τούτων των αρειμανίων Βουλγάρων, εν τούτοις δια την έλλειψιν στρατιωτικής δυνάμεως και την αδράνειαν των Τουρκικών αρχών εν τη Ανατολική Μακεδονία υπάρχει σπουδαίος φόβος μη το κίνημα τούτο λάβη επιφόβους διαστάσεις.*
3-Οκτ-78	Από λόγο του Κουμουνδούρου στη Βουλη : *Κύριοι επανελθόντες μερά πολύμηνον απουσίαν θέλετε βεβαίως να μάθητε τι επράχθη. Λυπούμαι δε κύριοι διότι δεν ηδυνήθην να εκπληρώσω το καθήκον τούτο μέχρι τούδε. Και κατά τοσούτο το μάλλον επεθύμουν να εκπληρώσω το καθήκον τούτο ταχύτερον, καθόσον η μεγίστη εμπιστοσύνη, με την οποίαν μας περιβάλετε, όταν ανεχωρήσατε, η πατριωτική συμπεριφορά προς ημάς, όλων εν γένει των κομμάτων, αποκατεστήσε και την ευθύνην μας και το έργον μας σπουδαιότατον. [...] Είμεθα λοιπόν διατεθειμένοι να σας δώσωμεν πλήρη λόγον, θέλως δε πράξει εν ολίγοις τούτο σήμερον εν αρχή, διότι σήμερον βεβαίως δεν θα ζητησετε πολλά. [...] Εξερραγη λοιπόν η επανάστασις, οι παθόντες και πάσχοντες κάτοικοι έλαβον τα όπλα. Οι εντός της Ελλάδος συγγενείς αυτών και συμπολίται έτρεχον προς υπεράσπισιν των. [...] Τους ανθρώπους,κύριοι, αυτούς συνεπώς ηκολούθησαν και κάτοικοι της Ελλάδος. Το αίμα και τα παθήματα η γλώσσα και η καταγωγή αποτελούσιν ηλεκτρικόν*

	ούτως ειπείν σύνδεσμον, περισφίγγοντα την φυλήν αυτήν , και η δόνησις εν'τος των μελών αυτής, δεν ηδύνατο να μη μεταδοθή εις όλον το σώμα. [...] Καθήκον ημών ήτο να εξακολουθήσωμεν τας παρασκευάς. Επί του παρελθόντος υπουργείου, πολλαί και μεγάλαι παραγγελίαι εγένοντο, δεν λέγω ότι δεν έχομεν ελλείχεις πλέον, αλλ' ότι δυνάμεθα ευπροσώπως να είπωμεν, ότι τας πρώτας ανάγκας τας εθεραπεύσαμεν, και δυνάμεθα ευθαρσώς να αντιμετωπίσωμεν τους κινδύνους.[...] Όταν αι περιστάσεις παρέλθοθν, και μάλιστα παρέλθουν χωρίς να συμβή ότι επιστεύετο, όταν μετά τας περιστάσεις εκ των υστέρων κρίνη τις και σχετικώς με τα αλλοία παρόντα, δύναται ίσως να εύρη πολλά κακώς πραχθέντα, διότι τα κρίνει μετά τα γεγονότα, αλλ' εάν τα εξετάση κατά τον χρόνον καθ' ον εγένοντο. [...] Το δ' έτερον καθήκον ημών ήτο να διαξαγάγωμεν το μέγα εξωτερικό ζήτημα. Όταν ανεχωρήσατε, η ειρήνε δεν είχεν υπογραφή. Τα δικαιώματα των λαών εσυζητούντο εις το πεδίον της μάχης. Η Ελλάς δεν είχε λάβει μέρος, και τούτο το λέγω επίτηδες, διότι δεν επιθυμών να υφίσταται η πρόληψις, όδρε δεν έλαβε μέρος ένεκα δειλίας, ένεκα του κινδύνου των παραλιών μας, ότι δηλαδή εφοβήθημεν να μη πάθωμεν ζημίαν δέκα έτι εκατομμυρίων, ενώ πολλών εκατομμυρίων ζημίαν υπεστήμεν, χωρίς το ζήτημα να λυθή και ενώ εγνωρίζομεν ότι αν ελαμβάνομεν μέρος παραπλεύρως μετά δυνάμεως περί ης υπήρχε πεποίθησις ότι θα ενίκα, ηθέλομεν αποζημιωθή πολλαπλασίως. Εγώ, κύριοι, ήθελον να λάβωμεν μέρος, αλλά κατίσχυσεν η εναντία ιδέα. Η εναντία ιδέα είχεν ίσως αυτήν την πεποίθησιν ότι επειδή η Ευρώπη δεν ήτο διατεθειμένη να λύση το ζήτημα, αλλά να διευθετήση αυτό, ότι ήτο αδύνατον να μη ληφθή υπ' όψιν φυλή αξία της ιδιαιτέρας μερίμνης και των συμπαθειών της Ευρώπης. [...] Αμφιβάλλω, κύριοι, εάν η Τουρκία υπακούση εις συμβουλάς. Αμφιβάλλω δεν εάν και η Ευρώπη αποφασίση να συμβουλεύση ούτω ώστε να καταστήση την παραχώρησιν πραγματικήν. Κατ' εμέ όταν η Ελλάς ήναι εις κατάστασιν να προκαλέση πράγματα, η Ευρώπη τότε δια των πραγμάτων θέλει ενεργήσει, η Ευρώπη θέλει μας συμβουλεύσει να <u>ησυχάσωμεν ή την Τουρκίαν να υπακούση. Το ζήτημα δι' ημάς ή ούτως ή άλλως θα λυθή, διότι η παρούσα κατάστασις είνε χείρων.</u>
5-Οκτ-78	Το ελληνικόν ζήτημα ου μόνον αξιοπρεπώς αντεπροσωπεύθη εν Βερολίνω, αλλά και διεξήχθη καθόλου, ως ην δυνατόν άριστα. Βεβαίως αλλοίαν όψιν θα παρείχε τούτο και επαρκέστερον θα ελύετο, αν και τα πράγματα ευνοικώτερον παρουσιάζοντο και γενναιτότεραι αρχαό περί Ανατολής επεκράτουν εν Ευρώπη. [...] Η ετέρα δε της αντιπολιτεύσεως διαφωνία, ήτοι η απόκρουσις της προσκλήσεως εις τα όπλα των δύο ετέρων σειρών της εφεδρείας, νομίζομεν ότι αναιρείται, αν απίδωμεν εις την ενδεχομένην περιπλοκήν των πραγμάτων, εν η αν περιπτώσει η απόφασις του συνεδρίου αθετηθή αναφανδόν η πλαγίως παρά των εχόντων εις τούτο συμφέρον.

6-Οκτ-78	Μια των υψηλοτέρων λειτουργιών της Βουλής είναι και η εκπαιδευτική ήτοι η πολιτική του έθνους διαμόρφωσις και ο διαφωτισμός και η χειραγωγία της κοινής γνώμης. [...] Η μεγάλη δε αύτη εντολή της Βουλής ουδαμώς άλλως επιτυγχάνεται ή δια της μετριοπαθείας, της περισκέψεως, της ευλαβείας και καθόλου ειπείν του σώφρονος συζητήσεως. Όταν όμως η βάσις αύτη αθετηθή και η πολιτεία του κοινοβουλίου επισκοτίζηται δια της εμπαθείας, του ψεύδους, της συκοφαντίας, είναι φανερόν ότι η λειτουργία της Βουλής από μορφωτικής και εκπαιδευτικής του έθνους μεταπίπτει εις παλαίστραν διαφθοράς, μικροφροσύνης, παραλυσίας. [...] Το πολιτικόν ζήτημα αντί, ως ώφειλε, να περιορισθή δια σώφρονος και λεγομένης συζητήσεως του έθνους περί των πεπραγμένων και μελλόντων ν' αποφασισθώσιν, έλαβε όλλως αλλοίαν φάσιν, καταστάν κατηγορητήριον κατά της κυβερνήσεως. Τρείς μομφαί, και αύται βαρείαι, κατά της κυβερνήσεως εξηνέχθησαν α) ότι η κυβέρνησις κατεπρόδωκε τα συμφέροντα του τόπου β) ότι τα περί στρατού λεγόμενα είναι φενάκη και γ) ότι εξήντλησε τον τόπον. Και η μεν πρώτη μομφή αποβλέπει κυρίως την ανάκλησιν του στρατού, ήτις κατά την αντιπολίτευσιν εξευτέλισε τον τόπον [...] Ως προς την δευτέραν δε μομφήν ότι τα περί στρατού λεγόμενα είναι φενάκη και την τρίτην ότι ο τόπος εξηντλήθη και αδυνατεί να υποβληθή εις νέας θυσία, λέγομεν απλώς ότι η αντιπολίτευσις δια τούτων ου μόνον αδικεί την κυβέρνησιν, αλλά και τον τόπον, τον οποίον θέλει να παραστήση αμοιρούντα φιλοπατρίας και μεγαλοφροσύνης. Εν άλλαις λέξεσιν αποπειρώνται λεληθότως να διαχύσωσι την απελπισίαν εις το έθνος, ν' αφαιρέσωσι την εις εαυτό πεποίθησιν, να διαψεύσωσι τας προσδοκίας του έξω Ελληνισμού, όστις θεωρεί την ελευθέραν Ελλάδα, ως την ακρόπολιν των δικαιωμάτων αυτού, και ως το ιερόν Σινά της εθνικής παλλιγγενεσίας. [...] Αξιούσιν να μεταβάλωσιν, εάν δυνηθώσιν, εις ηθικόν πρώμα την κυβέρνησιν, αλλ' αποκρούουσι μετ' αγίας αγανακτήσεως το δικαίωμα της αμύνης. Πάντα δε ταύτα διατί; *διότι δεν έχομεν την δύναμιν να έλθωμεν εις την κυβέρνησιν κατά την αφελή έκφρασιν του κ. Τρικούπη*.
27-Οκτ-78	Κατά την "Πολιτικήν Ανταπόκρισιν| οι εν Μακεδονία Μακεδονόβλαχοι αποφαίνονται οσήμεραι επιδεικτικώτερον υπέρ της εκτάσεως της αυστριακής κατοχής μέχρι Θεσσαλονίκης. [...] Εν τω μεταξύ η Ελλάς, ήτις ωφείλει και εδικαιούτο να ενεργήση εν χώραις ένθα επικρατεί ελληνικός πληθυσμός, είναι έρμαιον Βουλής, ήτις περί ουδενός άλλου σκέπτεται ή πως ταχύτερον να καταβιβάση της αρχής του Κουμουνδούρου ίνα μη μέλλουσαι βουλευτικαί και δημοτικαί εκλογαί διαξαχθώσιν επ' αγαθώ του Κουμουνδουρικού κόμματος. Η Ελλάς των εν τη Βουλή συνειλεγμένων αποδεικνύεται ούτω καθ' όλα αξία της τύχης της, η δε Ευρώπη αποστρέφει το πρόσωπον αφ' ημών ως από έθνους παραλύτου διεφθαρμένου, αφιλοπάτριδος και αφιλοτίμου.

28-Οκτ-78	Τα εν Μακεδονία : Ευλόγως συνεταράχθη της Ευρώπης η κοινή γνώμη επί των εν Μακεδονία βουλγαρικών κινημάτων και δικαίως ο ευρωπαϊκός τύπος εξητασεν υπό την προσήκουσαν περιωπήν τας νεάς ταύτας ταραχάς. Ο βουλγαρικός λαός, λαός ομοπαθής και ομόθρησκος, εδικαιούτο να τύχη των πλεονεκτημάτων κρείττονος διοικήσεως και να γευθή των καρπών ελευθεριωτέρας πολιτείας. Εν ταις επιθυμίαις αυτού ταύταις, εδραζομέναις άλλως επί των απαραγράπτων φυσικών δικαίων εκάστου λαού, έσχεν ο λαός ούτος της συμπαθείας της ευ φρονούσης μερίδος του ημετέρου έθνους. [...] Δυστυχώς όμως ουδέποτε άλλοτε καταφανέστερον εκδηλούται η ανθρώπινη αδυναμία, η εν τη μέθη ανελπίστων ευτυχιών, όταν μάλιστα αύται τυγχάνωσιν ούσαι απόρροιαι ουχί εσωτερικής ενεργείας και προαιρέσεως, αλλ' εξωτερικής επιδράσεως και αντιλήψεως. Αι επιθυμίαι αυξάνουσιν απεριορίστως, η φαντασία μετεωρίζεται υπεράνω της πραγματικότητος, η δε δίψα μειζόνων ωφελημάτων ακατασχέτως αύξεται, πάντε δε ταύτα συνενούμενα παράγουσι τας περιβόλους εκείνας αξιώσεις και τον πνευματικόν κυκεώνα, όστις χαρακτηρίζει εν μεν τω ατόμω την πλεονεξίαν την αδικίαν το βίαιον , εν δε τοις λαοίς, την κατάκτησιν. Ακριβώς η αλήθεια αύτη εφαρμόζεται εις τας νυν βουλγαρικάς αξιώσεις, αίτινες είναι μεν αξισοημείωτοι και δια την ανευλαβή προς την θέλησιν της Ευρώπης περιφρόνησιν, διακρίνονται δε μάλιστα δια το παράβολον και τπλεονεκτικών αυτών. Η Μακεδονία, η βασιλίς άυτη και η δέσποινα των υποδούλων ελληνικών επαρχιών, διακηρύσσετεαι παρά των Βουλγάρων, ως χώρα ιδία, χαρακτηρίζεται ως κοιτίς του Βουλγαρισμού! Τοιαύται βεβαίως αξιώσεις μη στηριζόμεναι ούτε επί λόγων ιστορικών, ούτε επί λόγων εθνλογικών, ούτε επί λόγων απλώς καν πολιτικών, ου μόνον είναι άδιοι και πλεονεκτικαί και άφρονες, αλλά και δικαίως χαρακτηρίζονται παρά του ευρωπαϊκού τύπο, ως καταγέλαστοι και μωραί. [...] Δυνατόν υπό την αιγίδα κραταιάς προστασίας το βουλγαρικόν τούτο ονειροπόλημα να συντελεσθή. Δυνατόν η χώρα ήτις παρήγαγε τον ιδανικώτερον τύπον εκπολιτευτού και εγένετο το προπύργιον του πολιτισμού κατά των βαρβαρικών εφόδων εν τω μεσαιώνι, να περιβληθή και αύθις νέάν δούλειον έσθητα, μεταλλάτουσα δεσπότην. Αλλ' όμως και η αμφίβολος αύτη επιτυχία ουδαμώς θέλει ωφελήσει την εθνικήν αποκατάστασιν των Βουλγάρων. [...] Παρετηρήθη ότι οσάκις νέα παρουσιάζεται περιπλοκή εν τη Ανατολή δεν ελλείπουσιν αξιώσεις, αναφαινόμεναι πολλαχού της Ευρώπης, πλεονεκτικαί. Ήδη δε μετά την ανακίνησιν νέου βουλγαρικού ζητήματος εν Μακεδονία παρετηρήθη μεν γενική συγκίνησις εν Ευρώπη, ιδία δε εν Αγγλία και Αυστρία, αλλ' ουδαμού εν ταις κρίσεσι του ευρωπαϊκού τύπου περί των πιθανών, ή μάλλον ειπείν αναποδράστων παρακολουθημάτων τοιούτων ενεργειών, παρετηρήθη, υποστηριζομένη δικαία και εθνολογική λύσις. Αι κρίσεις δήλον ότι του ευρωπαϊκού τύπου η προβαίνουσιν

	απλώς με᾽χρι του εκφράσει τον φόβον γενικής αναταράξεως της Ανατολής, ή και μέχρι του σημείου, αφ' ου διορώσι προκύπτουσα ιδιοτελή ωφελήματα, ήτοι προσαρτήσεις επαρχιών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, ουχί τη Ελλάδι ή τη Βουγλγαρία, αλλά ξένοις. Ταύτα έχοντες υπ' όψφει οι λαοί της Ιλλυρικής χερσονήσου καθήκον ιερώτατον έχουσιν να προσεγγίσωσιν αλλήλοις, να συνεωθώσι δια φιλικωτέρων και μάλλον ευνοϊκών δεσμών, να περιορίσωσι τας ευατών αξιώσεις εν τοις ορίοις του δικαίου, του δυνατού, του πρέποντος. Τοιαύτη πολιτεία, καθαρώς τοπική, δύναται ού μόνον της παρούσης κακοδαιμονίας ν' απαλλάξη τους λαούς της Ιλλυρικής Χερσονήσου, αλλά και θα ματαιώση τον αιώνιον ανταγωνισμόν ξενικών επηρειών, αίτινες τοσούτω έβλαψαν τους ανατολικούς λαούς.
14-Νοε-78	Η ροπή των γεγονότων είναι πολλάκις τοσούτω ισχυρά και αλλοπρόσαλλ ώστε ουδ' η μάλλον εμβρίθησε σκέψις, ούδ' η μάλλον λελογισμένη αποφανσις δύναται συνήθως ν' αποτρέψη ή να προιδή καν ταύτην. Ουδέν αστεθέστερον και πλέον ευμετάβολον των ανθρωπίνων πραγμάτων. [...] Εκει, εις την περιμάχητον Μακεδονίαν, συγκροτούνται ήδη αγώνες παρά των Βουλγάρων, γίνεται απόπειρα, όπως πράγματι θεωρηθή βουλγαρική των υποδούλων ελληνικών επαρχιών η βασιλίς και η δέσποινα, συμβαίνουσι και αύθις σφαγαί, οίαι την παρούσαν των πραγμάτων κατάστασιν επήνεγκον. Και δεν αρνούμεθα μεν ότι σοβασρά βουλγαρική επανάστασις δεν είναι δυνατόν να υπάρξη εν τη ελληνικωτάτη Μακεδονία, ουδ' είναι ποτέ δυνατόν να ή αυτόχθων και αυτοφυής. Γινώσκομεν καλώς τον τόπον και ουδαμώς επτοήθημε εκ της μεγαλοφώνου και επιδεικτικής διασαλπίσεως της βουλγαρικής επαναστάσεως εις τα πέρατα της Ευρώπης, αλλά εκ του γεγονότος τούτου δυνάμεθα να εικάσωμεν το μέγεθος της επιβολής και προαιρέσεως των Βουλγάρων, και να το αντιπαραβάλωμεν προς την ηθικήν κατάπτωσιν και την χαλαρότητα του φρονήματος ημών. [...] Επεπρωτο, ίνα λάβωμεν μαθήματα μεγαλοφροσύνης και ανδρικού παραστήματος παρ' απάντων των λαών της Ανατολής και αυτών έτι των μάλλον καταπεφρονημένω, εν άλλοτε της Ελλάδος η ηθική δύναμις διέσεις την Ανατολή και εφέλκυε τον σεβασμόν των κατ' αυτήν ομοπαθών φύλων. Ουδενί φθονούμεν την πρόοσον και την απαλλαγήν από ζυγού απεχθούς και αφορήτου. Εκ του εναντίου γηθοσύνως χαιρετίζομεν την ανάστασιν των ομοπαθών εν τη Ανατολή λαών. Επεθυμούμεν όμως ίνα τας ενεργείας αυτών κατήυθυνε δικαιοσύνης πνεύμα διότι άλλως η διαφωνία και η πλεονεξία των λαών της Ανατολής θέλει διαιωνίσει την ασθένειαν αυτών και και κακοδαιμονίαν ή θέλει καταστήσει μάλλον επιφόβους και προσεχεία τους επιλογισμούς και την πλεονεξίαν των ισχυρών. [...] Τα πράγματα όμως χρήζουσιν άκρας συνέσεως και στρατιωτικής συντάξεως της χώρας και φρονήματος ανδρικού. Των φρονίμων και

	προνοούντων γέρας είναι η επιτυχία.
16-Νοε-78	Κατ' ακριβεστέρας εκ Σερρών πληροφορίας αι δια του τηλεγράφου διαλαληθείσαι σφαγαί των Βουλγάρων εν Μακεδονία δεν έχουσι τας διαστάσεις αίτινες απεδόθησαν κατ' αρχάς. [...] Εν τούτοις οι μεταξύ σφύρας και άκμονος ευρισκόμενοι είναι οι δυστυχείς Έλληνες
6-Δεκ-78	Αι εργασίαι της Βουλής προβαίνουσιν μετά πολλής και φιλοτίμου σπουδής ανθ'ης μέγας έπαινος οφείλεται τοις κ.κ. Βουλευταίς. Χθες μεταξύ και άλλων νομοθετημάτων εψηφίσθη κατ' αρχήν το σπουδαιότατον νομοσχέδιον περί του προσωρινού οργανισμού του στρατού [...] Μακραί συζητήσεις εγένοντο επ' αυτού, εξ ων προέκυψεν έτι μάλλον η πεποίθησις περί της επειγούσης χρησιμότητος αυτού, έως ου ο νέος περί στρατολογίας νόμος τεθής εις ενεργείαν και ψηφισθή πάγιος οργανισμός του υπουργείου τούτου. Τα μέτρα λοιπόν τα῾῾υτα, ως ακραιφνώς πηγάζοντα εκ προμηθούς περίνοιας, και εμφανώς αμυντικά και προληπτικά βλάβης τινός των εθνικών συμφερόντων, ορθώς ποιούσα επεκρότησεν η Βουλή και απεδέξατο κατ' αρχήν.
7-Δεκ-78	Ήτο γνωστόν εις τους γινώσκοντας τον τόπον και τας διαθέσεις και την φυλετικήν απόχρωσιν των κατοίκων, ότι επανάστασις βουλγαρική αυτόχθων και αυτοφυής δεν ήτο δυνατόν να υπάρξη εν Μακεδονία, ουδ' ηδύνατο να πιστευθή ότι ενέργειαι τοιαύται έξωθεν επιρρωννύμεναι και συνδαυλιζόμενα ήθελον ριζοβολήσει αυτόθι. Την εκ των προτέρων αποτυχίαν της οθνείας επαναστάσεως ταύτης, είμεθα βέβαιοι, εγνώριζον και αύτοι οι πρωτουργοί και υπέρμαχοι τοιούτων ενεργειών. Αλλ' ο σκοπός αυτών ήτο άλλος. Να χρωματίσωσι την Μακεδονίαν, ως χώραν βουλγαρικήν, ως φρονούσαν και αποδεχομένην μετ' εμφανούς κινδύνου τα των Βουλγάρων. Αλλ' ο σκοπός ούτος απέτυχες άμα αμφανισθέντος οθωμανικού στρατού, όστις διεσκόρπισε τους επιδρομείς άνευ αγώνων και πατάγου, ον πρωτίστως επεδίωκον οι διενεργήσαντες ταύτα. Θλιβόμεθα επί ταις παρεκτροπαίς ταύταις, ουχί μόνον εξ αισθήματος φιλίας προς τα ομοπαθή εν Ανατολή έθνη, αλλά και εκ

	καθήκοντος μάλλον πραγματικού. Αι παρεκτροπαί αύται των Βουλγάρων προκαλούσαι τας περιλαλήτους αντεκδικήσεις των ατάκτων Οθωμανών διευθύνονται κυρίως κατά των ομοφύλων ημών, οίτινες και εν Μακεδονία και εν Ηπείρω και εν Θεσσαλία παντοία δεινά υποφέρουσιν. Ελπίζομεν όμως, ότι ταχέως θέλει επανέλθει η γαλήνη εν Ανατολή και τα δεινά τεσσάρων ενιαυτών θέλουσιν επί τέλους λήξει. [...] Οπωσδήποτε η γενική έποψις των πραγμάτων απέβαλε κατά το πλείστον το επικίνδυνον και ζοφερόν, ολίγος δε χρόνος θα εξαρκέση, όπως επανέλθη γαλήνη και εδραιωθή ομαλή πραγμάτων κατάστασις.
20-Δεκ-78	Καθ' α γράφουσιν ημίν εκ Βιτωλίου διατριβούσιν αύτοθι από τινός χρόνου πέντε ρωμούνοι διδάσκαλοι προωρισμένοι, όπως ιδρύσωσι σχολάς βλαχικάς εν Μακδονία. Χάρις όμως τοις ελληνικωτάτοις φρονήμασι των αυτόθι και αλλαχού της Μακεδονίας Ελληνοβλάχων η Κουτοσβλάχων ουδέν κατώρθωσαν ουδ' είναι πιθανόν να κατορθώσωσι τι. [...] Λόγοι ιστορικοί, εθνολογικοί, παιδευτικοί, γλωσσικοί και κατάδηλος υπεροχή και κατ' αριθμόν και κατά το εμπόριον και κατά τον πολιτισμόν καθιστώσι την Μακεδονίαν αναμημφίστων επαρχίαν ελληνικωτάτην.
27-Δεκ-78	Δημοσιεύομεν κατωτέρω προκήηρυξιν, ην απέτειναν τη οθωμανική (!) κοινότητι Βιτωλίων οι αύτοθι αρτίως αφικομμένοι Ρωμούνοι διδάσκαλοι. Και άλλοτε κατ' επανάληψιν εγράψαμεν περί της ματαίας ταύτης προσπαθείας των Ρωμούνων αποστόλων εν τη ελληνικωτάτη Μακεδονία, ουχ᾽ ηττον θεωρούμεν αναγκαίον ίνα και αύθις ολίγα περί αυτών είπομεν. Εν τοις βορείοις και ορεινοίς μέρεσι της Μακεδονίας οικούσιν ολίγαι μυριάδες Ελληνοβλάχων ή Κουτσοβλάχων λείψανα πιθανώτατα των ρωμαϊκών αυτόθι αποικιών. Οι Ελληνόβλαχοι ούτοι Έλληνες την θρησκείαν, τας παραδόσεις, τα έθιμα, Έλληνες την παιδείαν και τα γράμματα, Έλληνες το φρόνημα και την γλώσσαν ουδέποτε είναι δυνατόν να αποσπασθώσιν από του ελληνισμού, μεθ' ου συνεδέθησαν αδιαρρήκτως δια των περιπετειών τοσούτων αιώνων, και υπό την ηθικήν αιγίδα, του οποίου προβαίνουσιν εναμίλλως εις την πρόοδον, τον πολιτισμόν και τα γράμματα. Εκ των ελληνοβλαχικών εν Μακεδονία κοινοτήτων αι πλείσται διακρίνονται έπι ελληνικωτάτοις φρονήμασι και μετ' αμίλλης και σπουδής πειρώνται τας ελληνικάς αυτών Σχολάς και τα Παρθεναγωγεία. Τοιούτοι όντες οι εν Μακεδονία Ελληνόβλαχοι είναι άπορον πως εθεωρήθησαν παράτ ων εν Ρωμουνία οπαδών τοιούτων παρωμουνιστικών θεωριών ομόφυλοι, και δη και ως ευχερώς δυνάμενοι ν' αποσπαθώσι του Ελληνισμού. Αλλά και επί τη υποθέσει ότι οι εν Μακεδονία διεσπαρμένοι Βλάχοι, ήσαν άποικοι, ή άλλως ομόφυλοι των

	Ρωμούνων, μη είναι δυνατόν, ένεκα ολίγων μυριάδων ομοφύλων να προβάλωσιν ούτοι αξιώσεις επί της ελληνικωτάτης Μακεδονίας. Φαίνεται όμως ότι και εν τη υποθέσει ταύτη επαναλαμβάνεται ακριβώς ότι εγένετο επί των βουλγαρικών. Οι εν Μακεδονία έχοντες συμφέροντα Βούλγαροι έπεισαν τους μυστικώς εργαζομένους ομοφύλους αυτών να επεκτείνωσι τας εαυτών ενεργείας και εν Μακεδονία ιδρύοντες σχολάς και τα τρέποντα ενεργούντες, επισείοντες την κακόβουλον ψεδήν κατηγορίαν, ότι οι Έλληνες αδικούσι και καταπιέζουσι τους εν Μακεδονία Βουλγάρους. Είναι γνωστόν ότι προ 5-6 ετών πολλαχού της Μακεδονίας ιδρύθησαν τοιαύται βλαχικαί σχολαί, αίτινες όμως εκλείσθησαν, διότι ουδένα ή ελαχίστους εύρισκον τους υποστηρικτάς και ομοφρόνας. Τοιούτον προηγούμενον έπρεπε να ψυχράνη τους οπαδούς του εκρωμουνισμού της Μακεδονίας, φαίνεται όμως βέβαιον ότι άνθρωποι έχοντες εις τούτο συμφέρον, μετεχειρίσθησαν το αυτό επιχείρημα, όπερ και οι Βούλγαροι
1-Ιαν-79	Το 1878 είναι έτος ιστορικώτατον και τα μάλα διδακτικόν ένεκα των μεγάλων μεταβολών, ας επήνεγκεν. Κατεπράξατο έργα μεγάλα και περιφανή, συνετάραξε την επιφάνειαν της Ανατολής δια στρατιωτικών κινήσεων και νικών, και τον διπλωματικόν κόσμον δι' εκτάκτων διεθνών ζητημάτων. [...] Καθόλου δ' ειπείν, άπασα η Ανατολή ήτο ανάστατος και εφαίνετο ότι η εκραγείσα πυρκαϊά έμελλε να λάβη μείζονας διαστάσεις, μεταβάλλουσα εις τέφραν και σποδόν την Ανατολήν και μεταδίδουσα αναγκαίως τον σάλον εις την Δύσιν. [...] Εν τούτοις οι υπόδουλοι ελληνικαί επαρχίαι συνταράσσονται. Μη δυνάμενοι οι κάτοικοι αυτών να βλέπωσι πλέον απαθώς συλώμενα τα ιερώτατα και αγιώτερα αυτών, την περιουσίαν των αρπαζομένην, τας παρθένας ατιμαζομένας και ότι ανόσιον και απάνθρωπον διαπραττόμενο κατ' αυτών, ήραντο τα όπλα, και ηγωνίζονται τον καλόν και άγιον υπέρ ελευθερίας αγώνα. Τη 10 Ιανουαρίου παραιτείται το *Οικουμενικόν Υπουργείον,* και καλείται εις την διεύθυνσιν των πραγμάτων της πολιτείας ο κ. Κουμουνδούρος, όσρις δεξάμενος την βασιλείαν εντολήν σχηματίζει υπουργείον, και προσέλθων εις την Βουλήν απαγγέλλει το εξής πρόγραμμα :" Ενεργός και πραγματική προστασία και υπεράσπισις του ελληνισμού και των καταπιεζομένων και καταδυναστευομένων αδελφών ημών. Ο λαός της πρωτευούσης διατελεί εν μεγίστω παροξυσμώ δια την ολιγωρίαν και ραθυμίαν του παρελθόντος. [...] Η Ελλάς παρέστη εις το Συνέδριον και απέδειξε ότι κέκτηται πολλώ μείζονα και πλείονα πάντων των άλλων δικαιώματα επί της Ανατολής. [...] Υπό την αιγίδα της κραταιάς Γαλλίας το ελληνικόν ζήτημα τεθειμένον έξει ταχείαν και ευάρεστον την λύσιν αυτού. Το μέγα έθνος, όπερ τοσούτω ευκλεώς ταύτην επαγίωσε, θέλει διαπεράνει το ευγενές αυτού υπέρ της Ελλάδος έργον συμφώνως προς την ισχύν, τας παραδόσεις και την αξιοπρέπειαν αυτού. [...] Ιδού τα έργα άπερ επετέλεσε το έτος 1878. Το ανατολικόν ζήτημα δεν ελύθη οριστικώς δια της εν Βερολίνω συνθήκης. Ευχηθώμεν και ελπίσωμεν ότι κατά το νέον έτος θέλει καταπαύσει η πολιτική αγωνία της Ανατολής, η πλήρης κινδύνων δια την ευρωπαϊκήν εν γένει ειρήνην. Ευχηθώμεν και ελπίσωμεν ότι οι κραταιοί της γης θέλουσιν εκτιμήσει ορθότερον τα δικαιώματα του ελληνισμού, όρος υπομένει μεν ίσως επί μακρόν χρόνον, αλλ' ουδέποτε παραιτείται τας εννόμους αυτού αξιώσεις.

15-Ιαν-79	Οι ημέτεροι επίτροποι απήλθον εκ Βονίτσης εις Πρέβεζαν, εν η γεννήσονται αι διαπραγματεύσεις. Κατά πάσα πιθανότητα αι προς καθορισμόν των νέων ορίων εργασίαι άρχονται αύριον. Μέχρις εσπέρας πιστεύομεν ότι θέλομεν έχει νεωτέρας ειδήσεις εκ των ημετέρων επιτρόπων. Έχομεν δι' ελπίδος ότι αι διαπραγματεύσεις θέλουσιν απολήξει ταχέως εις ευάρεστον αποτέλεσμα, σύμφωνον τη Βερολινείω συνθήκη. Τούτο ου μόνον απαιτεί το καλών εννούμενον συμφέρον των ομόρων επικρατειών, αλλά και της Ευρώπης η ομόφωνος θέλησις επιβάλλει. Η Ευρώπη δεν επιθυμεί να διατελή εκκρεμμές ζήτημα, όπερ αυτή εκύρωσε, και εκ της ολοσχερούς εκτελέσεως του οποίου εξήρτηται η εν αρμονία και γαλήνη συμβίωσις και ανάπτυξις των ανατολικών εθνών. [...] Η Γαλλία ουδεμίαν ωφέλειαν άμεσον επιδιώκουσα εν Ανατολή, αφιλοκερδώς δε και εξ αισθήματος δικαιοσύνης εναλαβούσα την εποπτείαν επί των μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας διαπραγματεύσεων, υπ' ουδενός λόγου θέλει κωληθή εις την αποπεράτωσιν της ευγενούς εργασίας, ης επελάβετο μετά τοσούτω αγαστής προαιρέσως.
20μαι79	Η θερμή συμπάθεια υπέρ των δικαίων του ελληνισμού οσήμεραι μείζονας διαστάσεις λαμβάνει παρά τω δημοσίω φρονήματι εν Ευρώπη. Φαίνεται ότι δεν παρήλθον ανεπιστρεπτεί οι χρόνοι του φιλελληνισμού. [...] Ελπίσωμεν ότι η αφύπνισις αύτη του φιλελληνισμού είναι πρόδρομος ευτυχεστέρας τροπής των θεωριών ενίων ευρωπαΪκών κυβερνήσεων και προάγγελος της αρίας εκπληρώσεως των εν Βερολίνω δεδογμένων. Απέναντι του καταπληκτικού ρεύματος της κοινής εν Ευρώπη γνώμης απίθανον φαίνεται να μη υποχωρήσωσιν υπολείμματα τινα δισταγμού, και μη επέλθη ομοφωνία επί του δικαίου, του πρέποντος και του νομίμου. [...] Άλλως τε δε τας Ελλάδος η θέσις είναι ούτω καθαρά, ώστε ουδεμία εγχωρεί παρεννόησις επί των φρονημάτων και των προθέσεων αυτής, συγκεφαλαιουμένων εις την εμμονήν των εν Βερολίνων δεδογμένων. Πεποίθαμεν ότι παρά τοις συμβούλοις του Σουλτάνου θέλουσι κατισχύσει ωριμώτεραι και ειλικρινέστεραι σκέψεις δια το συμφέρον και την ησυχίαν αμφοτέρων των κρατών.
4-Ιουν-79	Γεγονός τι κείται υπεράνω πάση συζητήσεως επί των δικαιωμάτων και των καθηκόντων της Τουρκίας, της Ελλάδος και των μεσολαβουσών δυνάμεων εν τω εκκρεμές ζητήματι της επανορθώσεως των ελληνικών μεθορίων. Τούτο δε είναι η κατάδηλος περίπτωσις κινδύνου εις ον δεν δύνανται να καταλίπωσι την κακώς παγιωθείσαν ειρήνην της Ανατολής.
7-Ιουν-79	Τούτο επεθύμησαν εν Βερολίνω; Τούτο επιθυμούσιν εν Λονδίνω, Βιέννη, Παρισίοις και Ρώμη; Άπασα η ευρωπαϊκή Τουρκία μέχρι του Αιγαίου πελάγου και μέχρι των προαστίων της Κωνσταντινουπόλεως μέλλει να καταστή λεία του σλαβισμού, δια την αύξησιν του οποίου τόσον εθλίβγσαν εν τη δύσει και εις ον το παν φαίνεται επιτετραμμένον, υπεσχημένον και παραχωρηθέν. Ήδη ας το είπωμεν ελευθέρως και ας λάβη έκαστος το μέρος του. Ας ομολογήσει ευατήν η Ευρώπη ηττηιείσαν, προκαταληφθείσαν, ανίκανον να πολεμήση επί παντός εδάφους, ας παραδοθή εις την θέλησιν του στρατηγού Ιγνάτιεφ, ας ομολογήση ότι δεν είχε να μεταβάλη τις εκ του έργου του. Αλλ' εάν η οπισθοδρόμησις της ενεργείας, του νούς και του ευρωπαϊκού πολιτισμού δεν μέλλει να υπάρξη, ας σκεφθώσιν αι δυνάμεις να διατηρήσωσι την ανάπτυξιν των σλαβικών δυνάμεων εντός των ορίων άτινα η Ευρώπη δια των εντολοδόχων της ενόμισεν ότι οφείλει να ορίση αυτοίς.

18-Ιουν-79	Από ιδιαίτερη αλληλογραφία εκ Μακεδονίας : *Η καθολική κατάστασις του ανατολικού τούτου τμήματος της Μακεδονίας, κειμένου μεταξύ Στρυμώνος και Νέστου είναι αξία οικτιρμού και συμπαθείας. Παρά την τουρκικήν κακοδιοίκησιν, περί ης η κοινή συνείδησις του κόσμου εσχημάτισεν επαρκή ιδέαν, λυμαίνεται τον τόπον εντελής αναρχία, κορυφουμένη δια των δεινών, τα οποία δαψιλώς επιφέρουσιν αι ληστρικαί συμμορίαι των Βουλγάρων από βορρά εφορμώσαι και αδεώς τα περίξ κακοποιούσαι. Σκοπός ιδίως των βουλγαρικών τούτων ληστροσυμμορών είναι οι επί ελληνικοίς αισθήμασι διακρινόμενοι προύχοντες των πέριξ χωρίων και οι πάση δυνάμει αντιστρατευόμενοι κατά των εισηγήσεων ξενικών ραδιουργιών και ματαιούντες τας προσπαθείας των βουλομένων ν' αφαιρέσωσι την ελληνικήν φυσιογνωμίαν, το ουσιώδες τούτο τμήμα της Μακεδονίας*
22-Ιουν-79	Φαίνεται ότι μετά δεκαπενθημέρους συζητήσεις ιδιαιτέρας και σκέψεις εναγωνίους οι εν τη Υ. Πύλη εύρον το μέσον να απαντώσιν εις το έγγραφον των εν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτών, δι' ου προσεκαλείτο εις διορισμόν επιτρόπων προς κανόνισιν του ελληνοτουρκικού ζητήματος. [...] Η Υ. Πύλη μετά επίδοσιν του παρά των πρέσβεων εγγράφου ευρέθη εις θέσιν δυσχερή. Το να αρνηθή τον διορισμόν επιτρόπων προς διακανόνισιν των ελληνοτουρκικών μεθορίων ήθελεν είσθαι όχι τολμηρόν, αλλά τουλάχιστον ασυνεπές, αφ' ου εις προγενέστεραν εποχήν δεν απηξίωσε να διορίση τοιούτους και ν' αναγνωρίση ούτω την ουσίαν του ζητήματος. Το όπλον λοιπόν της Υ. Πύλης δεν θέλει έσθαι η άρνησις προς διορισμόν επιτρόπων, ως πολλοί υπολαμβάνουσιν, αλλ' ο υπό προσχεδιασμένους τινάς όρους διορισμός αυτών. [...] Η Υ. Πύλη ως διεθνές αντίδικος έχει πάντα τα δικαιώματα της αμύνης. Δεν είμεθα δε ημείς εξ εκείνων οίτινες φρονούν ότι τα τοιαύτα ζητήματα λύονται δι' ενός άρθρου εκτεταμένου ή δια τινός διακηρύξεως επιτετηδευμένης. Αναγνωρίζομεν ότι η οδός των θυσιών είναι δυσχερής αείποτε και μάλιστα εις έθνος το οποίον κατετμήθη χωρογραφικώς εκ του τελευταίου πολέμου. Ουχ ήττον υπεράνω των ατομικών ή εθνικών αισθημάτων ίσταται εν ανώτερον συμφέρον και εις κανών αδυσώπητος το συμφέρον της ευρωπαϊκής ειρήνης και ο νόμος του πολιτισμού. Η Ελλάς φρονεί ότι εν τω ζητήματι του οποίου η σκηνή επί του παρόντος θέλει διεξαχθή εν Κωνσταντινουπόλει αντιπροσωπεύει και την ειρήνην της Ευρώπης και τον πολιτισμόν. Σήμερον ανομολογείται υπό πάντων και των δημοσιογράφων και των κυβερνήσεων ότι η ειρήνη της Ανατολής άνευ της ικανοποιήσεως των δικαίων πόθων της ελληνικής φυλής είναι τι ανέφικτον. Επίσης η τουρκική αυτοκρατορίας δεν δυναται να αξιοί ότι αντιπροσωπεύει τον πολιτισμόν του 19ου αιώνος. Ανάγκη λοιπόν να υποκύψη εις το δίκαιον των εθνικοτήτων, τας οποίας δυναστεύει και εις το συμφέρον του πολιτισμού.
25-Ιουν-79	Καθήκον δημοσιογραφικόν επιβάλλει ημίν αναποφεύκτως την ανάγκην ν' ανταπεξέλθωμεν κατά της γλώσσης μιας των αντιπολιτευομένων εφημερίδων, διακριθείσης μέχρι τούδε επί κομπολογία, ήτις εις τα χρονικά της ελληνικής δημοσιογραφίας ουδέν έχει ισάξιον ή την ακρισίαν του αυτού φύλλου. Τις δεν ήκουσε μεθ' οπόσης ευχερείαςλύονται τα εξωτερικά ζητήματα εν τοις καφενείοις των Αθηνών και πόσαι ατελεύτητοι δημηγορίαι και ετυμηγορίαι αυτοσχεδιάζονται υπό των κοινολόγων καθ' εκάστην περί της πολιτικής της δείνα κυβερνήσεως εν τω ελληνικώ ή άλλω τινί ζητήματι; Την αυτήν ευχέρειαν, αλλά και μετά της αυτής ματαιολογίας και των κοιτοτέρων τόπων επιδεικνύει και η *Ώρα* εν ταις αποκαλύψεσιν αυτής περί της θέσεως του εξωτερικού ζητήματος. Είναι γνωστόν ότι πάσα αντιπολίτευσις περί των τρεχόντων εξωτερικών ζητημάτων δεν είναι εις θέσιν να δώση θετικάς και σαφείς πληροφορίας. Αλλά δεν αναχωρεί εκ της αρχής ταύτης εις τας κρίσεις των δελτίων αυτής η *Ώρα*. Άπαγε! Η εφημερίς αύτη ομιλει πανταχού και πάντοτε ως από τρίποδας, ως διατελούσα υπό το κράτος της εμπνεύσεως του θεού των Δελφών, της Χρύσης και της Σμίνθης. Ουδέποτε ανέφερε πράγμα τι το οποίον αγνοεί και ποσάκις φευ! δεν παρέστησεν ως πράγματα σαφέστατα ότι απεδείχθη ότι ουδέν καν ενόησεν; Ομολογούμεν ότι

	μείζονα πολιτικήν οξυδέρκειαν απέδειξεν οσάκις διεπραγματεύθη τα εξωτερικά ζητήματα η *Εφημερίς.* Η *Ώρα* παρεδέχθη τέλος πάντων ότι η Πύλη δεν θέλει δυνηθή ν' αποφύγη τον διορισμόν των επιτρόπων. " Αλλ' άρα, επιφέρει, ο διορισμός αυτών έχει τινά σημασίαν; Η λύσις του ζητήματος έγκειται εν τη ομοφωνια των δυνάμεων, αύτη δε *κατά θετικάς πληροφορίας* είναι ήδη υπερ ποτέ προβληματική." Το καθ' ημάς πολύ απέχομεν του να θεωρήσωμεν τον διορισμόν των επιτρόπων υπό της Πύλης, ως στερούμενον πάσης σημασίας και ότι είναι το αυτό δια την Ελλάδα το να γείνη ή μη γείνη ο διορισμός κτλ. Αι ερμηνείαι αύται είναι μεν λίαν χριστιανικαί και σύμφωνοι προς τας περί ματαιότητος των ανθρωπίνων πραγμάτων ιδέας των εκκλησιαστικών, αλλά φρονούμεν ότι δεν αρμόζουσιν εις πολιτευόμενον, αξιούντα να διευθύνη τας τύχας του κράτους, έστω και αν το κράτος τούτο ήθελεν είσθαι η πολιτεία του Μαρόκου. Ημείς βεβαίως δεν θέλομεν ακολουθήσει τον απόλυτον τούτον τρόπον του σκέπτεσθαι, ουδέ θα ψάλλωμεν θριάμβους άμα τη αγγελία του διορισμού των επιτρόπων, διότι παραδεχόμεθα ότι πολλά δύνανται και είναι φυσικόν να παραπέμπωσι μεταξύ του διορισμού τούτου και της τελειωτικής λύσεως του ζητήματος [...] Επαναλαμβάνει μετ' αυταρεσκείας (η Ώρα) πολλάκις ότι "η λύσις του ζητήματος έγκειται εν τη ομοφωνία των δυνάμεων". Μεγάλη ανάγκη των όντι να φωτισθή και κυβέρνησις και λαός της αληθείας ταύτης! [...] Αι αποκαλυψεις αύται είναι μεγάλης σημασίας και ο ελληνικός κόσμος οφείλει διαπρύσιον ευγνωμοσύνην προς την ισχυράν εκείνην διάνοιαν, ήτις αναλαμβάνει να εκτοξεύση τοιαύτας φεγγοβολούσας ακτίνας! [...] Τίνες εισίν αι πληροφορίαι αύταις και πόθεν τας ηρύσθητε; και πως τολμάτε να χαρακτηρίσητε αυτάς θετικάς και επι τινί σκοπώ; Δια να ανιτπολιτευθήτε την παρούσαν κυβέρνησιν; ή δια να απελπίσητε το έθνος; και έχετε την ιδέαν ότι εις υμάς θα καταφύγη το έθνος, όταν απελπισθή εκ της Ευρώπης και της Τουρκίας, δια να σωθή; Που εύρετε τοσαύτην απλότητα συλλογισμών και τοσούτον κόμπον γλώσσης, ικανόν να εκπλήξη μόνος τους διορθώτας σας;
4-Ιουλ-79	Αλλόκοτος ή μάλλον γελοία είναι η τακτική των αντιδρώντων κατά της κυβερνήσεως, οίτινες δι' απορίαν πραγμάτων καταφεύγουσιν εις τους κοινούς τόπους, ήτοι τα κοινά και τετριμμένα θύματα, διότι ανάγκη αυτούς να μη μένωσιν άφωνοι και αργοί. Ανάγκη πάντοτε να εγείρωνται φωναί κατά της κυβερνήσεως, φωναί ελευθερίας των φιλελευθέρων συντακτών της *Παλιγγενεσίας* και των ενεστώτων της *Ώρας* και άλλων τινών λιβέλλων. Και τίνα άλλα προσφυέστερα και προχειρότερα θέματα κατά της τυραννικής κυβερνήσεως έχουσιν οι φιλοπάτριδες ούτοι ειμή το ελληνοτουρκικόν ζήτημα, την εθνικήν αξιοπρέπειαν, τα δάνεια και την διχοστασίαν των υπουργών; Περί τούτων λοιπόν γράφουσιν αδιαλείπτως και μόνον περί τούτων. Ταύτα εισίν η καθημερινή φύλλων αύτων τροφή. [...]
15-Ιουλ-79	Μας ζητούν πληροφορίας εις ποίαν κατάστασιν ευρίσκεται το εξωτερικόν ζήτημα. Η διπλωματία ευτυχώς δεν είναι ήδη μυστήριον, είναι δημοσία, και τα μυστήρια αυτής είναι πολλά ολίγα. Νομίζετε ότι δυνάμεθα ημείς να σας είπωμεν περισσότερα αφ' όσα είναι γνωστά, περισσότερα αφ' όσα ανεγνώσθησαν και έγειναν γνωστά εις το κοινοβούλιον της Αγγλίας και τον άλλον κόσμον; ούτε δυνάμεθα, ούτε συμφέρει να είπωμεν περισσότερα. Ποιία δε είναι τα γνωστά αυτά τα οποία και ημείς γνωρίζετε; Υπήρξεν εις την Κωνσταντινούπολιν συνέδριον ευρωπαϊκόν άλλοτε, και ο λόγος περί Ελλάδος ουδείς εγένετο. Εταράχθη άπασα η Ανατολή και λόγος περί Ελλάδος δεν εγένετο. Τοιαύτην παρελάβομεν την Ελλάδα κατά την εξωτερικήν πολιτικήν της. Έχομεν ήδη ζήτημα ελληνικόν εις πλήρη ενέργειαν, και την Ευρώπη σύσσωμον και σύμφωνον υπέρ του ζητήματος αυτού και την κοινήν γνώμην θερμώς συνηγορούσα υπέρ ημών. Είμεθα ημείς οι αίτιοι της καταστάσεως αυτής; Κύριοι, δεν ισχυρίζομαι τούτο, αλλ' εν έτος εις την εξουσίαν καυχώμεθα τουλάχιστον ότι δεν εδώσαμεν αιτίαν τινά ώστε το αίσθημα αυτό και η συμπάθεια της Ευρώπης να ψυχρανθή ή να χαλαρωθή. Απ' εναντίας

	ανεπτύχθη και εμεγαλύνθη επί των ημερών μας. Η Ευρώπη είναι υπέρ ημών και συζητεί το ελληνικόν ζήτημα ομοφώνως. [...] Κύριοι, τι περισσότερον ηθέλατε να πράξωμεν ημείς; Και Βισμαρκ αν ήρχετο άνευ της Γερμανίας τίποτα δεν ήθελε κατορθώσει.
13-Αυγ-79	Την προσεχήν Πέμπτην συνέρχονται εκ δευτέρου οι εν Κωνσταντινουπόλει πληρεξούσιοι της Ελλάδος και Τουρκίας. Πιστεύομεν δ' ότι η λύσις πλησιάζει εις το τέρμα, διότι η εν Κωνσταντινουπόλει συνδιάσκεψις θέλει ανοίξει την θύραν, ίνα εισέλθη η Ευρώπη. Δεν ήτο ματαία η δευτέρα αύτη απόπειρα, και η αναβολή ήτο αναγκαία, ίνα κατορθώσιν αι ιδέαι και εκτιμηθώσι τ' αληθή συμφέροντα. Η αναβολή εχρησίμευσε βεβαίως, ίνα άρη πλείστα εμπόδια, και εξομαλύνη την προς την συνδιαλλαγήν οδόν, αφαιρέση δε πάσαν πρόφασιν της Τουρκίας, ήτις ήδη υποχρεώθη παρά της Ευρώπης να επαναλάβη της απόπειραν προς τον συμβιβασμόν επί τη βάσει του βερολινείου πρωτοκόλλου. Το ζήτημα λοιπόν προώδευσε, καθόσον η Τουρκία υποχρεούται και δεν αφίεται ελευθέρα να ενεργήση, και η Ευρώπη συνεφώνησεν ως προς την βάσιν. Όπως τα πράγματα είχον και όπου έφθασαν, δύνατι να μη επέλθη ευρωπαϊκή απόφασις; [...] Αλλ' εάν η Τουρκία επιμείνη, τι ποιητέον τότε; Ημείς δίδομεν αξίαν πραγματικήν μόνον εις την λύσιν του ζητήματος, όπως αντελήφθη αυτού η Ευρώπη, και όπως το παραδεχθή η Ελλάς; Ούτω δεν μόνον θεραπεύονται και οι ευρωπαϊκοί σκοποί, και αι ανατολικαί ανάγκαι. Αλλ' εάν η Τουρκία επιμείνη, η επιεικεστέρα καθ' ημάς γνώμη είναι η Ελλάς ν' αφήση ανοικτόν το ζήτημα, και να μένη ούτω το ανατολικόν ζήτημα εκκρεμές και απεραίωτον, να παρασκευάζηται όμως σπουδαίως. Αι πληγαί πανταχού χαίνουσιν. Ο καιρόςδεν είνε μακράν νέων και μεγάλων συμβεβηκότων. Η Ελλάς πρέπει δια τούτο να μένη διαμαρτυρομένη. Ούτω θέλει επισπευσθή βεβαίως η λύσις ριζικώτερον και ασφαίσει κάλλιον το εαυτής συμφέρον η Ελλάς. Η Ευρώπη δεν δύναται να μας μεμφθή, εάν αύτη δεν πραγματοποιήση την απόφασιν της, ούτε η Τουρκίαν, διότι δεν εξετίμησε την φιλίαν ημών. Πλήν τότε ανάγκη, το επαναλμβάνομεν, μετά σπουδή να επιδοθή η Ελλάς εις πραγματικάς παρασκευάς. Περικόπτουσα άλλας δαπάνας, να αυξήση τον στόλον της, εφαρμόζουσα άλλας δαπάνας, να αυξήση τον στόλον της, εφαρμόζουσα δ' επιμόνως τον νέον περί νεοσυλλεξίας νόμον, να διοργανίση τον στρατόν της.

19-Σεπ-79	Εμέμφθησαν την έξοδον του στρατού, εις την Θεσσαλίαν, αλλ' αυτή έφερεν εις συνάφειαν την Ευρώπην μετά της Ελλάδος. Ανεμνήσθη δ' ούτω η Ευρώπη των δικαίων και της στενοχωρίας της Ελλάδος και έλαβε θέσιν σπουδαίως ενδιαφερομένου. Εμέμφθησαν την επανάστασιν, αλλ' αυτή έφερεν εις συνεννοήσεις την Αγγλίαν προς της Ελλάδα. Και οι υποσχέσεις της Αγγλίας προς κατάπαυσιν της επανάστασεως εδόθησαν. Περί Ελλάδος ουδείς ποτέ εγένετο λόγος καθ' όλην την διάρκειαν των τελευταίων συμβεβηκότων, και η συνθήκη του αγ. Στεφάνου εντελώς ελησμόνησεν αυτήν. Εμέμφθησαν την κυβέρνησιν δια την ενέργειάν της εν Βερολίνω, αλλ' εκεί συνετάχθη το πρωτόκολλον, το οποίον αποτελεί ήδη τον τίτλον των απαιτήσεων μας. Εμέμφθησαν την ησυχίαν ημών καθ' όλον αυτό το διάστημα, και οι μεν την απέδωκαν εις αδυναμίαν, οι δε εις αναγνώρισιν της θέσεως και των συμφερόντων του τόπου. Είχον άδικον αμφότεροι. Εσκέφθη η Ευρώπη περί συνδιαλλαγής και περί κανονισμού συμφερόντων, όσρις μέλλει να οδηδήση εις συμφιλίωσιν και εδραίωσιν αμοιβαίας εμπιστοσύνης και φιλίας της Ελλάδος και της Τουρκίας. Ως τοιούτον η Ευρώπη ανέλαβε το έργον και το εξακολουθεί. [...] Η Ελλάς δικαιούται ν' απαιτεί την εκτέλεσιν της αποφάσεως της Ευρώπης, ιν' αποκτήση ούτω την ησυχίαν και ασφάλειαν αυτής, ιν' αποφύγη νέας περιπλοκάς και αγώνας και ίναι δυνθηθή να ζήση. Συμφέρει εις αυτήν εν αποτυχία να επιμείνη εις το παράπονον της, να περιμένη τον κατάλληλον χρόνον της δικαιοσύνης και να ετοιμάζηται. [...] Ιδού εν ολίγοις η ιστορία του μεγάλου ημών ζητήματος, η μάλλον η ιστορία της εξωτερικής πολιτικής της κυβερνήσεως. Και αληθώς δεν εφθάσαμεν εις το τέλος έτι, αλλά το τέλος διαφαίνεται.
14-Νοε-79	Η γαλλική εφημερίς των Συζητήσεων φίλα φρονούσα ημίν έγραφε προς τινός, ελέγχουσα τινάς των ελλείψεων ημών, μεταξύ άλλων, και ότι η μεν οικονομική κατάστασις του Δημοσίου δεν είναι ευχάριστος. [...] Εγράψαμεν χθες ότι ο Πρωθυπουργός κ. Κουμουνδούρος προ πολλού έχει συντεταγμένον σχέδιον Νόμου, περί συστάσεως τοιούτου υπουργείου, λαβών μάλιστα την δέουσαν πρόνοιαν όπως ούτε ο αριθμός των υπουργείων αυξήση ούτε ο προυπολογισμός του Κράτους επιβαρυνθή δια προσθήκης εξόδων. Ευχαρίστως αναγγέλομεν σήμρον ότι το Υπουργείον ειργάσθη από πολλού, και μετά της σοβαστόρητος, ην απαιτεί το ζήτημα, και περί της βελτιώσεως της οικονομικής του Κράτους καταστάσεως. Πλήρεις οικονομικόν σύστημα, στηριζόμενον επί της φειδούς εν τοις εξόδοις και της δικαιοτέρας διανομής των φόρων, θέλει υποβληθή υπό του υπουργείου εις την προσεχώς αρχόμενην των τακτικών αυτής εργασιών Βουλήν των αντιπροσώπων του έθνους. Ιδού τι οφείλομεν να ατενίζωμεν άπαντες. Ιδού προς τι απαιτείται να ανορθώσωμεν οικονομικώς, να βελτιώσωμεν τα μέσα συγκοινωνίας ημών, να ανορθώσωμεν τα της διοικήσεως, να διαρρυθμίσωμεν τα της Δημοσίας εκπαιδεύσεως και να συντάξωμεν καταλλήλως και επιτυχώς τας δυνάμεις του έθνους. Εις ταύτα ενδελεχώς και ανενδότως ασχολείται η κυβέρνησις.
24-Δεκ-79	Διάφοροι ξέναι εφημερίδες ανήγγειλαν ότι η Γαλλική κυβέρνησις τροποποιήσασα την θέσιν αυτής εξ ης ουδέποτε απεμακρύνθη, εις το ζήτημα των ελληνικών συνόρων, προέτεινον εις τας δυνάμεις να συστήσωσι τη Πύλη, όπως αποδεχθή οροθετικήν γραμμήν εν Θεσσαλία και Ηπείρω, δι' ης αφίενται τη Τουρκία τα Ιωάννινα, συμβιβασμόν δηλονότι δικαιούται την Τουρκίαν εν τω σπουδαιοτέρω σημείω της ελληνοτουρκικής διαφοράς. Πιστεύομεν ότι ουδείς εν Ευρώπη επίστευσε την ψευδεστάτην ταύτην είδησιν. Η γαλλική κυβέρνησις εις το ζήτημα τούτο κατέλαβε θέσιν ορθοτάτην και λογικωτάτην. [...] Η γαλλική κυβέρνησις δεν δύναται να τεθή εις αντίφασιν προς εαυτήν ούτε εις ελληνικόν ζήτημα ούτε εις άλλην τινά διάταξιν της βερολινείου συνθήκης.

31-Ιαν-80	Από συζήτηση στη Βουλή, λόγος Δεληγιάννη : *Κατά την σύνταξιν του πρωτοκόλλου 13ου είχε ληφθή υπό των συνταξάντων αυτό η πρόνοια να κανονισθή και ο τρόπος καθ' ον το πρωτόκολλον τούτο έμελλε να εκτελεσθή. [...] Επομένως η ελληνική κυβέρνηση διώρισεν επιτρόπους ή δε τουρκική διώρισεν επίσης ετέρους επιτρόπους, οίτινες εν τη πόλει της Πρεβέζης συνελθόντες επειράθησαν εν ονόματι των δύο κρατών να συμφωνήσωσι προς εκτέλεσιν της ρήτρας του 13ου πρωτοκόλλου. Αλλ' η απόπειρα αυτή της συνεννοήσεως δεν έφθασεν εις πέρας, διότι τα δύο κράτη δεν συνεφώνησαν. Όθεν οι επίτροποθ απήλθον της Πρεβέζης επραγματοποιήθη δ' η πρόβλεψις περί της οποίας το πρωτόκολλον εκανόνισεν, ότι εν περιπτώσει, καθ' ην δεν ήθελε γείνη δυνατόν να συμφωνήσωσι τα δύο κράτη, τότε έπρεπε να ζητηθή η μεσολάβησις των δυνάμεων, αίτινες υπέγραψαν το 13ον πρωτόκολλον και την συνθήκην του Βερολίνου. [...] Αι δε υπογράψασαι την συνθήκην δυνάμεις απήντησαν εις την ελληνικήν κυβέρνησιν, ότι εξετάσασαι την αίτησην αυτής, εύρον αυτήν βάσιμον και αποδέχονται την περί μεσολαβήσεως αίτησιν αυτής, προσεκάλεσαν δε την Ελλάδα να πέμψη πληρεξουσίους εις την Κωνσταντινούπολιν*
4-Φεβ-80	Ανήρ εμφορούμενος ευγενών αισθημάτων, περιελθών την Ήπειρον, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν και άλλα μέρη, επιστέλλει ημίν τα επόμενα, παρακαλών, όπως τα δημοσιεύσομεν. : *Η ελευθέρα Ελλάς, ήτις εστίν ο πυρήν του ελληνισμού, και εις ην οι υπό την δουλείαν στένοντες Έλληνες προσβλέπουσιν ως εις φάρον τηλαυγή, προσδοκώντες, όπως δι' αυτής το πυρ της ελευθερίας θερμάνη και ζωογονήση τα παγερά αυτών στήθη, και διαλύση το σκότος, υφ' ο κατατρύχονται η ελευθέρας Ελλάς, λέγω, οφείλει να επιστήση νυν ειπέρ ποτέ την προσοχήν αυτής επί των δεδουλωμένων επαρχιών. [...[Προς αποσόβησιν δε του κινδύνου τούτου απόλυτος ανάγκη εργασίας σπουδαίας. Ανάγκη προ πάντων προξένων ικανών, συναισθανομένων τον προορισμόν αυτών.*
8-Φεβ-80	Πολλοί οθωμανοί κατέφυγον συν γυναικί και τέκνοις εις Δόβρουζαν μη δυνάμενοι να υποφέρωσι τας βαρβαρότητας των Βουλγάρων
4-Μαρ-80	Λόγος βουλευτή Άργους κ. Γεωργανά για το εξωτερικό ζήτημα : *Στρατός είναι η δύναμις του έθνους τη βοηθεία της οποίας σώζομεν και αυξάνομεν τα υπάρχοντα αγαθά ανακτώμεθα δεν τα οπωσδήποτε απολεσθέντα, ήτοι δύναμις στρατιωτική ωργανισμένη καθ' όλα και έτοιμος προς πόλεμον και εντεύθεν το αδιαίρετον της παρασκευής. [...] Ο ελληνικός λαός ουδέποτε ηρνήθη να προσφέρη και τον τελευταίον οβολόν του δια το μεγαλείον του έθνους, και έτι σήμερον αγγογύστως πληρώνει οιονδήποτε φόρον του αίματος, τούτο προθύμως πράττει ουχι δια την συντήρησιν του υπάρχοντος μόνου, αλλά διότι έχει στρέψει την προσοχήν του και ατενίζει προς το μέρος εκείνο, όπου συγκεντρούται άπασαι αι ελπίδες αυτού υπό τε την εθνικήν και θρησκευτικήν έποψιν, όπερ είναι το σύμβολον απάντων των δικαίων πόθων αυτού. [...] Η κατάστασις των εν τη Ανατολή πραγμάτων τότε μόνον θα μεταβληθή και θα καλλιτερεύση όταν αποδοθή εις τον ελληνισμόν το δίκαιον, το νόμιμον κληρονομικόν αυτού δικαίωμα, το οποίον ο κατακτητής αυτού προ αιώνων σφετερίζεται και του κατακρατεί αδίκως. Δεν πρέπει, κύριοι, να πλανώμεθα ότι ο ελληνικός λαός θα ησυχάση, εν όσω βλέπει τους αδελφούς αυτού στενάζοντας υπό τον αφόρητον ζυγόν της δουλείας και ατιμαζομένους. [...] Εν χρόνω λοιπόν τοσούτον σπουδαίον, και εις εποχήν καθ' ην πρόκειται περί του μέλλοντος ημών και των αδελφών ημών, δεν πρέπει να ζητώμεν την εθνικήν οικονομίαν*
15-Μαρ-80	Εις το αγγλικόν κοινοβούλιον υπεβλήθη νέα συλλογή των εις το ελληνικόν ζήτημα αναγομένων εγγράφων.
4-Απρ-80	Εκ των σήμερον κομισθείσων ευρωπαϊκών εφημερίδων σταχυολογούμεν τα εξής: Ότι αφορά το ελληνικόν ζήτημα, το ζήτημα της διαρρυθμίσεως των ορίων, ο ευρωπαϊκός τύπος, προεξάρχοντος του *Χρόνου*, αποδέχεται ως δεδομένον ότι η εις την εξουσίαν άνοδος των φιλελευθέρων θα δώση όλως αλλοίαν τροπήν εις τας εκκρεμείς διαπραγματεύσεις.

10-Απρ-80	Από λόγο Τρικούπη περί εφέδρων : *Ως προς το μόνιμον όμως σταρόν συμφωνών πληρέστατα, ότι πρέπει να οργανωθή δια τρόπουθ, όστις θέλει μας παράσχει τα μέσα, ίνα ενεργήσωμεν ευθύς ως επιστή η ώρα, και προς τούτο βεβαίως δεν δυνάμεθα να ελπίζωμεν ότι θα επαρκέσει τα συνήθη έξοδα του προ της τελευταίας εν Ανατολή κρίσεως του προυπολογισμού της Ελλάδος. [...] Τοιαύτη πολιτική δεν δύναται να πραγματοποιηθή άνευ χρηματικών θυσιών ή αφορών εις τα δύο υπουργεία των Στρατιωτικών και των Ναυτικών. [...] Θέλομεν τακτικόν προυπολογισμόν στρατού 18 περίπου χιλιάδων ανδρών, αλλά τα στελέχξ αυτού τοιαύτα, ώστε να δυνήται εν πάση στιγή να διπλασιαστεί ο στρατός ούτος.* Ο στρατός λοιπόν τον οποίον παρεδέχθημεν εκ συμφώνου τότε, μετά του νυν κ. πρωθυπουργού, είναι ο στρατός των 18000 ανδρών. Διατί ερωτώ και πάλιν η σημερινή μεταβολή; διατί αν όχι ως προς το ποσον των χρημάτων, ως προς τον αριθμόν του στρατού;
30-Απρ-80	Ήρξατο τέλος πάντων το υπουργείον εν τη πράξει διορθούν τα λάθη του. Και τούτο καλόν. Το να σχεδιάζη τις παραλογισμούς είναι ανθρώπινον, να επιμένη όμως κατά της ισχύος των πραγμάτων, ή να καταστρέφη επιμένων πεισμόνως είναι μωρόν. Το υπουργείον λοιπόν δεν διαλύει τα δύο τάγματα, κατά τα μετά στόμφου απαγγελθέντα. Δεν τα διαλύει, τα συγχωνεύει, τηρεί δηλαδή την δύναμιν, οποίαν εύρεν αυτήν. Ησθάνθη άρα την ανάγκην να διατηρήση ακεραίας τας στρατιωτικάς ημών δυνάμεις; η αμοιρεί εθελοντών; Σκοπό του νέου συστήματος όπως το υπουργείον έλεγεν, υπήρχεν η απαλλαγή των παραγωγών πολιτών εκ των στρατιωτικών βαρών, τα οποία ήθελον αναλάβει οι εκουσίως προσφερόμενοι εθελονταί. [...] Ο σκοπός επετεύχθη, ο κ. Τρικούπης εκηρύχθη μέγας αναμορφωτής και η κοινωνία δεν θέλει υποφέρει, διότι συγχρόνως την απαλάττει εν τη εφαρμογή και των δεινών αποτελεσμάτων. Οποίον κατασκεύασμα δημοκοπίας, φενάκης και δολιότητος. Εις την κακήν αυτήν οδόν εισελθόν το υπουργείον απόλλυσι κατ' ολίγον και το αίσθημα του καθήκοντος και της αξιοπρέπειας.
24μαι80	Άπασαι αι μέχρι τούδε κυβερνήσεις σεβόμεναι τον υψηλόν του στρατού προορισμόν ουδέποτε τον κατέταξαν εις ίσην μοίραν την των ρουσφετικών απαιτήσεων των φίλων των. Η κυβέρνησις του νέου Αλεξάνδρου της Ελλάδος, αφού κατώρθωσε να καταστρέψη και διοίκησιν και οικονομίαν και παν ότι καλον υπήρχεν εν τω τύπω, κατέλυσε και τον στρατόν τον μόνον δορυφόρον του ελληνισμού και παρέδωκε το υπόλοιπον ελάχιστον μέρος αυτού εις τας απαιτήσεις τινών φίλων της. [...] Το κρατούν νέον τούτο σύστημα της κυβερνήσεως του κ. Τρικούπη θέλει προς τούτοις άρει πάντα σεβασμόν, πάντα ζήλον και πάσαν πειθαρχίαν εκ του στρατού. [...] Τα σώματα του στρατού εν γένει φθίνουσιν οσήμεραι και μετά ένα ή δύο το πολύ μήνας θα ώσι πτώματα άνευ ψυχής, και δεν θα έχωσιν ούτε τους προς περιποίησιν των αροτριώντων κτηνών αναγκαίους άνδρας. [...] Εάν το όντι ήγγικεν η στιγμή της λύσεως του εξωτερικού ζητήματος, ως τούτο αναγγέλλουσι πολλά έγκριτα φύλλα του ευρωπαϊκού τύπου, οφείλομεν να εξετάσωμεν εάν έχωμεν την προς τούτο απαιτούμενην στρατιωτικήν δύναμιν, εάν ήμεθα έτοιμοι. Καθ' ημάς, δυστυχώς το έθνος δεν έχει στρατόν και δεν έχει, αφ'ης έθεσεν εις ενέργειαν ο νέος της Ελλάδος Αλέξανδρος τον στρατοκτόνον νέον οργανικόν νόμον. [...] 'Εχομεν ανάγκη στρατού, τον οποίον ωφείλει ταχέως η κυβέρνησις να σχηματίση και να τοποθετήση καταλλήλως εκεί όπου δύναται να εκμάθη πάσας τας εν εκστρατεία υποχρεώσεις του, και ιδίως την ευθυβολίαν,τ ις την οποίαν ο Έλλην οφείλει να ήναι εντελώς εξησκημένος.

18-Ιουν-80	Εν χρόνω μικρώ πολιτική μωρά και επίβουλος επήνεγκε καθολικήν την ανατροπήν του παντός εκφαυλίσασα εις βαθμόν απίστευτον τα πράγματα, στειρεύσασα απάσας τας ζωοπαρόχους πηγάς του κράτους και εξαφανίσασα πάσαν δύναμιν εθνικήν. Ο στρατός και το ναυτικόν, το έρεισμα και ο πρόμαχος της εθνικής αξιοπρέπειας, διελύθησαν. [...] Αι κυβερνήσεις των μεγάλων δυνάμεων μέλλουσι ν' ανακοινώσωσι την απόφασιν της συνδιασκέψεως τη Ελλάδι και Τουρκία. Αλλά τις εστίν ο αρμόδιος ν' απαντήση εις την ανακοίνωσιν ταύτην; [...] Ουδείς άλλος βεβαίως ειμή το έθνος δια των αντιπροσώπων αυτού. Η εκτελεστική εξουσία ουδέν έχει δικαίωμα επί τοσούτον σοβαρωτάτης και μεγίστης εθνικής υποθέσεως. [...] Το υπουργείον αναβάλλον την σύγκλησιν των αντιπροσώπων του έθνους, αναλαμβάνει μεν βαρείαν την ευθύνην, αλλ' όσω βαρεία και αν η αύτη, όσω φοβερά και αδυσώπητος αν επέλθη η τιμωρία κατά των τοιούτων κυβερνητων, ουδεμία ωφέλεια προς το έθνος, διότι αι ζημίαι, ας μέχρι τούδε υπέστη , και αι πολλώ μείζονες, ας απειλείται να υποστή εκ της ασθγνώστου αλιγωρίας των, έσονται πλέον ανεπανόρθωτοι. [...] Δεν είναι πλέον καιρός, κύριοι υπουργοί, και ενοήσατε το καλώς, καιρός πλέον δεν είναι να κατατίβησθτε σφυρηλατούντες τους συγκρατούντες την πολιτικήν δεσμούς, ίνα έχητε την υψηλλήν τιμήν να καλήσθε κυβερνήται, παραδίδοντες τον δημόσιον πλούτον έρμαιον εις την ανικανότητα και την κακοήθειαν.
21-Ιουν-80	Προχθες εκηρύχθη η λήξις της συνδιασκέψεως των εν Βερολίνω πρεσβευτών. Κατά την τελευταίαν ταύτην συνεδρίασιν επεκυρώθη οριστικώς, αφού προηγούμένως έτυχε της εγκρίσεως των οικείων κυβερνήσεων, η απευθυνθησομένη εις τα δύο ενδιαφερόμενα κράτη διακοίνωσις των δυνάμεων, ήτις έσται κοινή. [...] Ανομολογεί λοιπόν σήμερον ο κ. Τρικούπης, ότι υπήρχεν ελληνικόν ζήτημα, και ότι δεν ήτο ούτε εις το άλφα, ως ισχυρίζετο προ μικρού, αλλ' ότι υπήρχεν ακμαίον και έσπευδεν εις την αισίαν αυτού λύσιν. Τίνες οι γεννήτορες του ζητήματος τούτου, τίσιν οφείλεται το μέγιστον τούτο εθνικόν ευτύχημα, η απολύτρωσις εκ της στυγνής δουλείας των εν Ηπείρω και Θεσσαλία αδελφών ημών, επίστανται καλώς και ανομολογούσι και αυτοί οι λίθοι. Πατέρες, πρωτουργοί του ζητήματος εισίν εκείνοι, ους οι νυν κυβερνώντες, μικροί και ταπεινοί το φρόνημα, εξύβριζον και εσυκοφάντουν, λοιδορούντες μεν και μυκτηριάζοντες την επανάστασιν, την δ' έξοδον του ελληνικού στρατού ατίμωσιν της Ελλάδος αποκαλούντες. Αλλ' όμως αυτά τα πράγματα απέδειξαν ήδη, ότι άνευ της επαναστάσεως, άνευ της εξόδου του στρατού ούτε το ελληνικόν ζήτημα θα υπήρχε, ούτε λόγος καν περί Ελλάδος θα εγένετο.
23-Ιουν-80	Η Ευρώπη εν τη μεγαλοθυμία και τω φιλοδικαίω αυτής εκτιμήσασα τα δίκαια της Ελλάδος απένειμε δικαιοσύνην. Απεφασίσασα ήδη επικτακτικω΄ς και ανεκκλήτως περί των ελληνικών ορίων, ικανοποίησε τας ευχάς και τους πόθους της ελληνικής φυλής. [...] Ταις ημέραις ταύταις ανακοινούται τη Ελλάδι και Τουρκία η απόφασις του ευρωπαϊκού συνεδρίου, εις ην θα δοθή βεβαίως η προσήκουσα απάντησις. Και όμως η βουλή, ήτις μόνη, ως αντιπρόσωποις του έθνους έχει το δικαίωμα ν' αποφασίση τα δέοντα, δεν συνεκλήθη έτι, διότι οι υπουργοί φοβούνται αυτήν. Αυτά δη τα πράγματα ταχέως θα επιβάλωσιν ημίν οπωσδήποτε να κινηθώμεν στρατιωτικώς. Και εάν η Τουρκία μη αντιστή εις την απόφασιν των Δυνάμεων, ουδέν ήττον δια της πονηρίας και της επιβούλου αυτής πολιτικής θα παράσχη πράγματα ουχί ανάξια λόγου και σπουδαίας προσοχής. Θα κινήση πάντα λίθον, θα ποιήσηται χρήσιν παντός αθεμίτου προς ματαίωσιν της ευρωπαΪκής αποφάσεως, και προς τούτο εργάζεται ακαμάτως, εξεγείρουσα τους Αλβανούς και πλείστα άλλο βυσσοδομούσα. Προς πάντα δε ταύτα ημείς τι πράττομεν; Εξακολουθούμεν κατεργαζόμενοι την παράλυσιν και αποσύνθεσιν των εθνικών δυνάμεων. Αληθής απελπισία καταλαμβάνει πάντα άνθρωπον προσέχοντα τον νουν εις τα γινόμενα. Ότι έπραττε το προ τριών μηνών εδύνατο τις να το εξηγήση, ότι όμως σήμερον πράττει είναι ανεξήγητον. Τότε ο κ. Τρικούπης επίστευεν ότι ελληνικόν ζήτημα δεν υφίστατο, και μάτην η Ελλάς ήλπιζε. Διο δημαγωγικώς λόγω ψευδών οικονομιών κατώρθωσε λεληθότως να

	διαλύση και τον στρατόν και το ναυτικόν. Σήμερον όμως, ότε αι ελπίδες διαψεύσθησαν, ότε αι σκέψεις και αι ιδέαι του εξηλέχθησαν μωραί, όταν αυτά τα πράγματα εκύρωσαν τα φρονήματα και τας ενεργείας των αντιφρονούντων αυτώ, εξακολουθών μετ' επιμονής και πείσματος την αυτήν πολιτικήν της αποσυνθέσεως δεν αποδεικνύεται ότι δείται θλιβερόν;
5-Ιουλ-80	Η ανακοίνωση των Μεγάλων Δυνάμεων για την απόφασή τους για τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας
21-Ιουλ-80	Τα εκκρεμή εν Ανατοή ζητήματα θέλουσι λυθή αν ειρήνη άρα; Η ειρήνη είναι το σπουδαίον μέλημα της Ευρώπης και υπέρ αυτής άκρα καταβάλλεται φροντίς. Αλλ' η Τουρκία δεν υπακούει. Κατά των κινδύνων τούτων δε η Ευρώπη εν έχει καταφύγιον, την σύμπνοιάν της. [...] Αλλ' εάν τα πράγματα διαψεύσωσι τας κοινάς ελπίδας και προσπαθείας, εάν η επιμονής της Τουρκίας προκαλέση πρακτικήν τινά ενέργειαν, εάν ανελπίστως τα πράγματα περιπλακώσιν, ουαί τότε εις τους ενετοίμους και τους οκνηρούς. Η σύντοντος και σπουδαία παρασκευή δι' ημάς ιδίως του Έλληνας είναι έτι κατεπείγουσα, και διότι από στιγνής εις στιγμήν δυνάμεθα να κληθώμεν, ίνα παραλάβωμεν τας νέας επαρχίας, ν' ασφαλίσωμεν την τάξιν και ν' αποκρούσωμεν τας ιδιωτικάς αντιπράξεις. [...] Πρέπει λοιπόν η βουλή να συνέλθη ταχέως, πρέπει ταχέως να ληφθώσι σοβαρά και σύντοντα μέτρα, πρέπει να επισπεύσωμεν και ασφαλίσωμεν την λύσιν του ζητήματος. Το έθνος μόνο δύναται να ειπή ταν ή επί ταν. Αγνοούσι την ισχύν των περιστάσεων; Και οι Αλβανοί έτι καλλίτερον εκτιμώντες τα πράγματα αναδείκνυνται. Που μας ωδήγησαν! Τοιαύτη δεν ήθελεν είσθαη η θέσις μας, εάν το υπουργείον δεν ειργάζετο αποκλειστικώς υπέρ της συντηρήσεως του μόνον. Ο καιρός σπεύδει.
28-Ιουλ-80	Η φαινομένη πως εσχάτως δυσμενής μεταβολή του γαλλικού τύπου, του ευγενώς και εκθύμως απ' αρχής μέχρι τούδε συνηγορούντος τοις ελληνικοίς δικαίοις και γενναίως προμαχούντος, εις ταραχήν και φόβους ανέβαλλε το Κοινόν, υποπτεύον ότι η Γαλλία εγκατάλιπε την Ελλάδα εις την τύχην αυτής. Η λαμπρά όμως ιστορία του μεγαθύμου Γαλλικού Έθνους παν άλλο μαρτυρεί ή τοιούτον τι. [...] Τη μεταβολήν άρα του του φρονήματος του γαλλικού τύπου κολακευόμεθα να μη θεωρήσωμεν ως σχετιζομένην εξ αιτίων άλλων, παραχθέντων εκ της αβελτηρίας και της καπήλου πολιτείας της ελληνικής κυβερνήσεως.
4-Αυγ-80	Όσω μάλλον τα πράγματα δεινούνται, όσω μάλλον τα νέφη επί του πολιτικού της Ανατολής ορίζοντος συμπικνούνται και η καταιγίς φαίνεται επικείμενη, τοσούτω η κυβέρνησις, επιμένη τη τακτική αυτής, εξακολουθεί δημαγωγούσα και φενακίζουσα το ¨Εθνος. Παν ότι και νύν πράττεται είνε μωρόν και άσκοπον. Αληθώς εν τοις παρούσι μάλιστα καιροίς η εθνική ανάγκη επιβάλλει την παύσιν πάσης αντιδράσεως μεταξύ κυβερνήσεως και αντιπολιτεύσεως, όπως πάσα εθνική ενέργεια και δύναμις εκ μίας και της αυτής εμπνεύσεως οδηγουμένη απολήξη εις εν και αυτό σημείον. [...] Αλλ' οι νυν διοικούντες παν άλλο διανοούνται και παλν άλο πράττουσιν ή ότι συμβάλλεται εσι τούτο, εική ερεθίζοντες τα πάθη και την διαίρεσιν προκαλούντες δια προγραφών.

15-Αυγ-80	Ετέθη αληθώς εις επιστράτευσιν ο στρατός, ή καλούνται απλώς οι πολίται προς εκγύμνασιν, φενακιζόμεθα; [...] Έφθασεν η ευλογημένη ώρα, είπομεν. Ο λαμπρός ήλιος του 1821 θα φωτίζη και πάλιν το ένδοξον έδαφος της Πατρίδος ημών, και η φήμη επί των πτερύγων αυτής μεταφέρουσα τας θυσίας και τ' ανδραγαθήματα των τέκνων θα πληρώση την Ευρώπην και πάλιν δια του ενδόξου αυτής ονόματος, και επιστεύσαμεν, ότι η κυβέρνησις ημών ενεργεί κατά σχεδιον και ότι εύρε κατάλληλον τον καιρόν, ίνα λάβη γενναίν και ανδρικήν απόφασιν. [...] Αλλά δεν πρόκειται, φαίνεται, περί αληθούς επιστρατεύσεως, Δεν πρόκειται να τεθή ο στρατός εις εμπόλεμον κατάστασιν. Τοιαύτην ανάγκην δεν αισθάνεται το υπουργείον. [...] Σπαταλώμεν τον χρόνον και εν τη ανάγκη θέλομεν ευρεθή βεβαίως ανέτοιμοι και γυμνοί. Κακόν μέλλον προετοιμάζετε, κύριοι υπουργοί, και δι' υμάς αυτούς και δια τον τόπον. Έχομεν ανάγκην δυνάμεων πραγματικών και σπουδαίων , και προς συγκρότησιν τοιούτων χειροκροτούμεν και συντρέχομεν. Σιωπώμεν έτι και όταν πρόκηται περί αληθούς εκγυμνάσεως των πολιτών, αλλ' όταν παίζητε, εν ου παίκτοις, όταν φενακίζητε, η αγανάκτησις εκχειλίζει και η σιωπή και αδιαφορία καθίσταται έγκλημα.
18-Αυγ-80	Όπως άπαντα τα εθνικά ζητήματα ούτω και το της επιστρατεύσεως εξεμεταλλεύθη ανοσίως το υπουργείον. [...] Ότι πράτετται δεν είναι σπουδαίον, ουδ' ανταποκρίνεται κατ' ελάχιστον προς τας εθνικάς ανάγκας. Εϊνε απλή φενάκη, δι' ης οι κυβερνώντες επιδιώκουσι πολιτικήν επίρρωσιν. Είναι έγκλημα κατά του έθνους αυτού. Απολύσαντες αφρόνως τους γεγυμνασμένους άνδρας, παρέλυσαν ολοσχερώς τον στρατόν, καταστρέψαντες και ότι εχρησίμευεν ως πυρήν αυτού. Ήδη δε πειρώνται ν' απαρτίσωσι στρατόν εμπόλεμον εκ νεοσυλλέκτων, αγνοούντες ότι αδύνατον καθισταται τούτο.
27-Αυγ-80	Είναι λυπηρό εν καιροίς χαλεπωτάτοις, εν καιροίς, καθ' ους δύναται τις ειπείν ότι πρόκειται αγών υπέρ πάντων, ν' αποδεικνυώμεθα ολίγωροι, ταπεινοί το φρόνημα, υπεκφεύγοντες εκ παντός τρόπου την επιτέλεσιν του ιερωτέρου των καθηκόντων. Δια τι τούτο; Ο ελληνικός λαός άρα εξεθηλύσθη, έπαυσε μεγαλοφρόνων, δεν οργά προς μεγάλα έργα, δεν συγκινείται εκ των ανδραγαθημάτων και των τροπαίων των πατέρων αυτού, απώλεσε το υπέρ πατρίδος αίσθημα; Ασύγγνωστος βλασφημία και να υποθέση τις τοιούτον τι. Ο ελληνικός λαός τουναντίον εμφορείται και μεγαλοφροσύνης και αισθημάτων φλογερών και αρετών ζηλώτών. Εάν δε φαίνεται ψυχρός και μη πρόθυμός, εάν αδιαφορεί, τούτο αποδοτέον εις την διαγωγήν των κυβερνώντων, φιλοτιμηθέντων να εμπνεύσωσι την αποθάρρυνσιν και την απιστίαν εις αυτόν δια πολιτείας σκανδαλώδους και αναξίας κυβερνήσεως. Πως θέλετε ο λαός να δείξη προθυμίαν και ενθουσιαμόν, ότε οι κυβερνώντες καθιερούσι διακρίσεις και προνόμια, ότε οι οικείοι και φίλοι εξαιρούνται πάσης υποχρεώσεως δια καταστρατηγήσεως και καταδολιεύσεως των Νόμων;

5-Σεπ-80	Όταν πρόκειται περί έργων και πραγμάτων, όταν πρόκηται περί σωτηρίας και του μεγαλείου της Πατρίδος, ενθουσιαμός άκρος καταλαμβάνει άπαντας, και σπεύδει έκαστος να υπηρετήση, να θυσιάση, να υποφέρη, να πράξη τέλος ότι αι δυνάμεις αυτού των επιτρέπουσι τοιαύτη υπάρχει η εθνινή ημών ιστορία. Εις σκοπόν τοιούτον επιστεύθη κατ' αρχάς ότι αφεώρα και το Διάταγμα της επιστρατεύσεως, και δια τούτο είδομεν την μεγίστην προθυμίαν, μεθ' ης έσπευδιν οι καλούμενοι εις τον στρατόν και εχειροκρότουν αι απορφανούμεναι οικογένειαι, και έχαιρον, αλλ' η κυβέρνησις έσπευσε να άρη την απάτην αυτήν και εγνώσθη ευθύς ότι μόνον περί απλής εκγυμνάσεως επρόκειτο. [...] Η αμφιβολολία και ο δισταγμός επομένως εγεννήθη αμέσως, και αντί ενθουσιαμού ο φόνος των ποινών έμεινε του λοιπού το κινούν ελατήριον. Εστράφη ένεκα τούτου το κοινόν μάλλον προς την θύραν της απαλλαγής. Εϊκοσι χιλιάδες αναφορών εν ριπή κατεπλημμύρησαν τα γραφεία, και είκοσι χιλιάδες ανδρών εδίστασαν. [...] Εν τούτοις η κυβέρνησις εννοήσασα τον λαβύρινθον, εις ον εκρήμνισεν εαυτήν, και ότι αδύνατον απέβαινεν αυτή,ουχί να δικάση, ουχί ν' αναγνωση, αλλ' ούτε να τατάκη την πλήθυν αυτών των αναφορών, έσπευσε δια τρόπου ανειλικρινούς, δολίου μάλλον, ν' ακυρώση το παρελθόν, ν' απορρίψη τας υποβληθείσας αποδείξεις και παράπονα, ζητούσα δήθεν νέας ακριβεστέρας.
17σεο80	Η Ώρα ήτοι η κυβέρνησις υιοθετεί και παραδέχεται τας εν τη ανταποκρίσεις των Ημερησίων Νέων περί ελληνικού στρατού κρίσεις και σκέψεις όλως ατόπους και δημοσιεύει ταύτας. Κατά την ανταπόκρισιν δε : "Το μόνον, όπερ δύνατι τις ευλόγως ν' απαιτήση παρα᾽των ανδρών τούτων, είναι αρκούσα άσκησις και ευστάθεια, ώστε να εισέλθωσιν εις Ήπειρον και Θεσσαλίαν εν στρατιωτική παρατάξει, να προχωρήσωσι κατά ωρισμένον τινών θέσεων άνευ αταξίας και διασποράς και να πυροβολώσι σκοπίμως κατά των ατάκτων στιφών, άτινα ήθελον αντιταχθή εις την πρόοδον του ελληνικού στρατού. Ταύτα πάντα πιθανώτατα είναι, ότι θέλει δυνηθή να κατορθώση η Ελλάς." Ομολογούμεν ότι μετά λύπης και απορίας ανέγνωμεν την ενώπιον του κόσμου καταγγελίαν ταύτην κατά του ελληνικού στρατού ως αχρήστου δια στρατιωτικήν πράξιν και εργασίαν. [...] Διαμαρτυρόμεθα ημείς κατά της διαγωγής αυτής της κυβερνήσεως, διότι έχομεν άλλην γνώμην, άλλην πεποίθησιν, την αληθή περί του ελληνικού λαού και στρατού, διότι πιστεύομεν ότι ο ελληνικός λαός εισερχόμενος εις Θεσσαλίαν θέλει δείξει πάσαν σωφροσύνην, πάντα σεβασμόν προς την ζωήν, την τιμήν, την περιουσίαν των νέων αυτού συμπολιτών, διότι πιστεύομεν ότι ο στρατός επιτυχώς δύναται ν' ανταγωνισθή εις το πεδίον της τιμής και του καθήκοντος. [...] Η κυβέρνησις πλανάται, αλλ' η πλάνη της επιβαρύνει την οικονομικήν, την πολιτικήν, την κοινωνικήν κατάστασιν του τόπου, ας μη παίζη πλέον. Ότι άτοπον γίνεται, γίνεται κατά του τόπου. Η κυβέρνησις πλανάται, αλλά πλανώμνεη κατασκεύασε τοιούτον στρατόν, ώστε και οι θερμότεροι φιλέλληνες ούτω κακώς κρίνουσι περί αυτού.
29-Σεπ-80	Τι να ευχηθώμεν ήδη; Ν' αναβληθή η λύσις ίνα προετοιμασθώμεν, αλλ' η αναβολή, μας εξαντλεί οικονομικώς, διότι και τα έξοδα πολλαπλασιάζονται και η παραγωγή και ο ιδιωτικός πλούτος του τόπου ελαττούνται. Η αναβολή σημαίνει απώλειαν ευκαιρίας, ευνοΐκών περιστάσεων. Τι γινώσκει τας μεταβολάς του μέλλοντος;
13-Οκτ-80	Οι παρόντες καιροί εισίν αληθώς, ως ειπέρ ποτέ, χαλεποί. Πολιτική άφρων και ιδιοτελής επί επτά μήνας διέπραξε τοσαύτα άτοπα, ώστε προς επανόρθωσιν αυτών ανάγκη μεγάλη φρονήσεως και πορών χρημάτων μεγάλων. Το νέον λοιπόν υπουργείον προώρισται να παλαίση προς πολλάς και μεγάλας δυχερείας. [...] Η νέα κυβέρνησις θα εμμείνη πιστή εις το αρχικόν, το εθνικόν αυτής πρόγραμμα, επιδιώκουσα θαρραλέως την ευόδωσιν των εθνικών πόθων. [...] Πλην ήδη δεν είνε καιρός λόγων, αλλά πραγμάτων, και πάντες μεγαλοφρονούντες οφείλομεν να επιτελέσωμεν το καθήκον ημών προθύμως και εν ειλικρινεία.

15-Οκτ-80	*Η πολιτική της κυβερνήσεως εινε,* είπεν ο κ. Πρωθυπουργός, *ουχί να παρασκευαζώμεθα μέχρι της εκτελέσεως της αποφάσεως της Ευρώπης, αλλ' όπως ημείς αυτοί εκτελέσωμεν την απόφασιν ταύτην. Δεν είμεθα ήδη πλέον εις θεωρίας. Έχοντες την απόφασιν της Ευρώπης, οφείλομεν να εκτελέσωμεν αυτήν.Η εθνική ημών τιμή, τα μεγάλα ημών συμφέροντα, η κατάστασις των αδελφών ημών, το σέβας προς τας αποφάσεις της Ευρώπης, ητις προέθετο μέγαν σκοπόν, τούτο απαιτούσιν. Οφείλομεν λοιπόν να παρασκευαζώμεθα, όσω δεν μάλλον ερρωμένως, όσω ισυχρότερον και κάλλιον παρασκευαζόμεθα, τοσούτω ευκολώτερον θα δυνηθώμεν, να υπερπηδήσωμεν τας δυσκολίας και τα εμπόδια, άτινα ενδεχόμενα να παρεμβληθώσιν εις την εκτέλεσιν της αποφάσεως ταύτης.*
25-Οκτ-80	Την περί τα στρατιωτικά μέριμναν και επιμονήν της Κυβερνήσεως, όπως ως τάχιον επιτευχθή ο απαιτούμενος αριθμός στατού δια κατεπείγουσας ανάγκας, αποδεικνύσιν η κάτωθι τηλεγραφική εγκύκλιος του υπουργείου Εσωτερικών προς τους Νομάρχας του Κράτους, εξ ης αριδήλως καταφαίνεται, ότι η ενεστώτα κυβέρνησις μετά πολλού ζήλου και πατριωτικής μερίμνης περί την σύνταξιν των δυνάμεων του κράτους εργάζεται.
1-Νοε-80	(Για τον Τρικούπη) Επί των έργων του νυν κ. Πρωθυπουργού επεχείρησε να οικοδομήση την δόξαν του και ν' απειλή ολόκληρον το έθνος δια λόγων κενών και κούφης επιδείξεως, αλλ' ο νύν κυβερνήτης ήθελε και τον πυρήνα του, και τούτον διετήρει ως κόρην οφθαλμού, και επ' αυτής της βάσεως συνέτασσε τον νόμον της γενικής στρατολογίας, ο δε άνθρωπος της διαστροφής παρείδε την αληθήνέννοιαν του νόμου, χάριν του δημοκοπικού συμφέροντός του.
13-Νοε-80	Η αληθής στρατιωτική του έθνους οργάνωσις και η εξεύρεσις πόρων, χρημάτων, ιδού το μόνον και κύριον μέλημα της ενεστώσης κυβερνήσεως. [...] Όταν δ' η πλειοψηφία του έθνους συνεργάζηται μετά της κυβερνήσεως ή μάλλον ειπείν, όταν η κυβέρνησις αρύεται τας δυνάμεις αυτής εκ του έθνους, παν πρόσκομμα και πάσα δυσκολία αίρεται. [...] Πολυική έσται αλήθεια. Ουαί δε τοις πολιτευομένοις εκείνοις, οίτινες δια του ψεύδους και του δόλου επιδιώκουσιν ίδίαν επίρρωσιν. Είναι αληθές ότι ενίοτε επιτυγχάνεται ούτω το επιδιωκόμενον, αλλ' η επίτευξις είναι πρόσκαιρος, και συνεπάγεται ζημίαν και βλάβην ουδιώδη εις το κοινόν συμφέρον.[...] Τα πράγματα δέονται ταχείας της αντιλήψεως, και πάσα αναβολή ισοδυναμεί προς μυριάδας εγκλημάτων.
24-Νοε-80	Από λόγο Κουμουνδούρου στη Βουλή : *Αλλά είναι η επιστράτευσις πρόγραμμα πολιτικόν; Τί είναι επιστράτευσις; Είναι αύξησις στρατού προς ενέργειαν. Ατυχώς σήμερον δεν πρόκειται περί τούτου, αλλά περί εκγυμνάσεως πολιτών. Η Ευρώοη εκανόνισε τα όρια ημώς και της Τουρκίας. Ελπίζεται δε, ότι εντ΄ςο ολίγου την απόφασιν αυτήν θα εκτελέσωμεν. Ο κ. Τρικούπης ενόμισε τότε, ότι έχομεν ανάγκην προς τούτο 60.000 ανδρών. Προ ολίγων μηνών, τον Μάιον, ο κ. Τρικούπης ενόμισεν ορι δια τον σκοπόν αυτόν ήρκει ο στρταός, τον οποίον είχομε νπροετοιμάσει, εκ 35 ή 40 χιλιάδων ανδρών. Αλλά με' ολίγον μεταβάλλει γνώμην, και νομίζει ότι τόδοι δεν αρκούσι, και ανάγκην έχομεν 60.000 στατιωτών. Εϊναι πρόγραμμα τούτο, ή ειναι εκτίμησις πραγματικών αναγκών, τας οποίας έκαστος εκτιμά αναλόγως των πραγμάτων, της διανοίας και της ικανότητός του; [...] Η Ευρώπη λοιπόν ημπόδιδε την επιστράτευσιν όχι ως δύναμιν απειλητικήν, αλλ' ως επίδειξιν ματαίαν και επιβλαβή. Κύριοι, ο κ. Τρικούπης δεν πιστεύω να αρνηθή ότι έλεγον προς αυτόν : "Μη καλης επιστρατείαν έως ότου απαντήση τουλάχιστον η ΤΟυρκία" αλλά μετά την απάντησιν επέμενον κατά της επιστρατεύσεως και ουχί κατά του εξοπλισμού ημών. Ο κύριος Τρικούπς έκρινεν άλλως τα πράγματα και επέμεινεν.*

17-Δεκ-80	Αι άκαιροι επιδείξεις, και μάλιστα επί μεγάλων και σπουδαίων πραγμάτων, ουδόλως ωφελούσι τουναντίον δε βλάπτουσι και ζημιούσιν επαισθήτως. Εκ τοιούτων σκέψεων ορμωμένη η καθεστώτα κυβέρνησις επιτελεί τα δέοντα εν σπουδή μεν, αλλά αθορύβς και αψοφητεί. [...] Τα πράγματα σπεύδουσιν. Η ελάχιστη λοιοπόν ολιγωρία, η ελάχιστη αναβολή, το ελάχιστον πρόσκομμα εις την χαραχθείσαν εθνικήν οδόν είναι έγκλημα καθοσιώσεως.
23-Δεκ-80	Από λόγο Κουμουνδούρου στη Βουλή : *Θαυμάζω αληθώς την τακτικήν του κ. Τρικούπη, λαμβάνει τους λόγους και εκφράσεις τινάς του αντιπάλου, τα διαστρέφει τολμηρώς, αποκόπτει όσα θέλει, και τοιουτοτρόπως στηρίζει κατηγορίαν ή υπεράσπισιν και αναφαίνεται νικητής, αλλά νικητής επί αναλογίστη τόλμη και ουχί επ' αληθεία και σπουδαιότητι πας τις δύναται τας διαστροφάς ταύτας να πράξη και πας τις , δυνάμει αυτών, δύναται να φθάση τον κ. Τρικούπην εις το ύψος της τόλμης του.*
26-Δεκ-80	Τα δώρα της 1ης του έτους : Οι γονείς των πατέρων ημών ανέθρεψαν αυτούς γαλουχούντες το αίσθημα της ελευθερίας δια των κλεφτικων ασμάτων, εν οις διαλάμπει ο ενθουσιασμός και η εθελοθυσία των ημετέρων αρειμανίων προγόνων. Τοιουτοτρόπως ανατραφέντες οι πατέρες ημών εδείχθησαν άξιοι της ανατροφής των και υπέκυψαν εις όλας τας θυσίας και καταστροφάς της επαναστάσεως άνευ γογγυσμού. Παρουσιάζεται και σήμερον καιρός θυσιών και αυταπαρνήσεως. Διατελούμεν εις τας παραμονάς μεγάλων έργων και καταστροφών. Έχομεν ανάγκην ενθουσιασμού. Πως είναι δυνατόν να ενθουσιασθή το έθνος; Ημείς επι τοιαύτη ενεργεία συνιστώμεν εις τους γονείς εν γένει να γαλουχήσωσι τα τέκνα των σήμερον με το αίσθημα των θυσιών, ίναι από νηπίων και θηλαζόντων εξέλθη ο προς το μεγαλείον και την ελευθερίαν των υποδούλων ομαιμόνων πολεμικός παιάν. Αντί λοιπόν σήμερον να σπαταλώσι δεκάδας χιλιάδων δραχμών εις αθύρματα και μάταια κοσμήματα, δίκαιον είναι οι γονείς να συστήσωσιν εις τα τέκτα των ότι εφέρος δεν θ' αγοράσωσιν αυτοίς παίγνια και γλυκύσματα, διότι η πατρίς έχει ανάγκην και της συνδρομής και θυσίας αυτών. Βεβαίως το εκ τοιούτων προσφορών δεν θα ήναι μέγα, αλλά θα ήναι μέγας ο ενθουσιαμός των μικρών παίδων και η ευχαρίστισις αυτών ότι και αυτά συνέδραμοντ ην πατρίσα, χάριν της οποίας δεν δύνανατι να προσφέρωσι το αίμα των, επιφυλασσόμενα να πράξωσι τούτο άμα ανδρωθώσιν. [...] Ας εισέλθωμεν εις το έτος 1881 με το αίσθημα των θυσιών και καταστροφών και ενθουσιαστικώτερος πάσης άλλης προς εξέγερσιν ενεργείας. Η οικογένεια είναι η πρώτη βάσις της πολιτείας. [...] Αναθρέψατε γονείς τα τα τέκνα σας ελληνοπρεπώς και συνδαυλίσατε εν τη οικογενεία το αίσθημα προς τας ανάγκας της πατρίδος, απέναντι του οποίου ν' αποσβεσθή πάσα άλλη προς κόσμον και τέρψις σκέψις
30-Δεκ-80	Χθες είπομεν τιν᾽απερί του εν τη πρωτευούση στρατού, δικαιότατα εξάραντες τας αρετάς αυτού. Ταύτα ακριβώς δυνάμεθα να είπωμεν και περί του εν ταις επαρχίαις. Πάντες οι άντρες οι τον εθνικόν στρατόν αποτελούντες, εισίν υπερήφανοι, έχοντες υψωμένον το αίσθημα της τιμής και μηδόλως προ ουδενός αποδειλιώντες. [...] Ιδού τα λαμπρά, τα ζηλωτά αποτελέσματα του νόμου περί γενικής στρατολογίας. Στρατός συγκείμενος εξ όλως των τάξεων της κοινωνίας, εκ νέων ανεπτυγμένων και επομένως μεγαλοφρονούντων, δεν δύναται ή να παριστά το ευχάριστον αυτό φαινόμενον, και παρ' ου πεποιθότως δικαιούτο το έθνος να προσδοκά μεγάλα και πολλά.

1-Ιαν-81	Όντως το έτος 1880 είναι περιφανές, ότι εξ μεγάλαι και πανοθενείς δυνάμεις συνήλθον εν τη πόλει του μεγάλου Φρειδερίκου, όπως ορίσωσιν "ασφαλή όρια" μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Βεβαίως η διπλωματική μάχαιρα ηδύνατο να ήναι γενναιοτέρα προκειμένου περί ορίων πολιτισμού, αλλ' η πατρίς ημών θέλουσα να δείξη σεβασμόν προς δυνάμεις κραταιάς και ευεργέτιδας ουδεμίαν αντίρρησιν αντέταξεν, αλλ' άνευ ενδοιασμόν και επιφυλάξεων εδέξατο την απόφασιν του Αρείου Πάγου της Ευρώπης. Προετίμησε να αδικηθή ή να εγείρη παράπονα και επιδείξη δικαιώματα. Έπραξεν ως καλώς ανατεθραμμένος νέος προς πρεσβύτερους, προς ους δεν δύνατις τις ευχερώς να αντειπή. Αλλά τοσαύτης ανατροφής δεν έτυχον οι γείτονες ημών, οίτινες αντί να μιμηθώσι το ευγενές τούτο παράδειγμα, διενοήθησαν να εξακολουθήσωσιν όντες μηχανορραφοι κακών.
20-Φεβ-81	Από λόγο Κουμουνδούρου στη Βουλή : Ελπίζομεν ότι θέλομεν ευρεθή μετ' ολίγον ενωμένοι μετά των αδελφών Θεσσαλών και Ηπειρωτών. Ομολογουμένως δ' είναι , ότι εκ των κατοίκων των επαρχιών τούτων πολλοί υπηρετούσιν ήδη εις ξένους στρατούς. Μετά την ένωσιν δεν πρέπει να ήνε δύσκολος η αποκατάστασις των ούτε εν τω παρόντι ούτε εν τω μελλόντι. Το στάδιον των ανάγκη να ασφαλισθή. Ενομίσαμεν λοιπόν αναγκαίον από τουδε ν' ανοίξωμεν τας αγκάλας και να είπωμεν αυτοίς : Είμεθα αδελφοί, ουδέν θέλετε απολέσει. Ότι έχετε, θα τα διατηρήσετε εν Ελλάδι.
2-Μαρ-81	Από λόγο Κουμουνδούρου στη Βουλή : *Κύριοι μετά θλίψεως αναγγέλλω εις την Βουλήν ότι φρικτόν και αποτρόπαιον κακούργημα έλαβεν χώραν χθες. Εδολοφονήθη ο φιλάνθρωπος και μέγας αυτοκράτωρ της Ρωσίας. Η Ελλάς βεβαίως καλυφθήσετε υπό πένθους συναισθανόμενη το μέγεθος του δυστυχήματος τούτου. Ο αυτοκράτωρ και οι προπάτορες αυτού δεν έπαυσαν πληρούντες ευεργετημάτων την Ελλάδα, και μέχρι της στιγμής ταύτης μια των πρωτίστων μεριμνών του αοιδίμου αυτοκράτορος ήτο η απόδοσις δικαιοσύντης προς την Ελλάδα.*
17-Μαρ-81	Η εθνική κίνησις και δράσις, η προθυμία και η άμιλλα προς επιτέλεσιν του ιερωτέρου των καθηκόντων, ο καθόλου ειπείν εθνικός οργασμός εισίν οιωνοί άριστοι, προμηνύοντες αίσια και μεγάλα. Χαίρει πας τις και σεμνύνεται, βλέπων τον ελληνικόν στρατόν οσήμεραι καταρτιζόμενον επί το βέλτιον, και καθιστάμενον άξιον του προορισμού αυτού. Οϋτω, και μόνο ούτων, το έθνος δύναται να παραστή εν ανάγκη διεκδικούν τα δίκαια αυτού και να έλθη επί τους κινδύνους θαρραλέον και πεποιθός ότι δύναται να παλαίση επιτυχώς και να εξέλθη τροπαιοφόρον και ένδοξον. [...] Τα μεγάλα έργα χρήζουσι τόλμης μετά φρονήσεως και μεγάλων θυσιών. [...] Το δίκαιον μάλιστα έχοντες αρωγόν και σύμμαχον οφείλομεν ευτόλμως να πράξωμεν το καθήκον ημών, βέβαιο όντες, ότι ο πεπολιτισμένος κόσμος, οι φίλοι της αληθούς προόδου και της ελευθερίας, υψώσουσι φωνήν σθεναράν υπέρ ημών, και ευλογήσουσι το έργον ημών ως έργον δικαιοσύνης. [...] Το αμφικτυωνικόν συνέδριον της Ευρώπης απέδωκεν εν Βερολίνω δικαιοσύνην εις τινάς των αναξίων πασχόντων και τυραννουμένων αδελφών ημών. Η δικαιοσύνη είναι μια, αχώριστος και αμιγής. Η απόφασις της Ευρώπης είναι αγνή εκφρασις αυτής της δικαιοσύνης.

27-Μαρ-81	Η κοινή διακοίνωσις των δυνάμεων : Χθες ανηγγείλαμεν την επιδοθείσαν τω κ. Πρωθυπουργώ υπό των κ.κ. Πρεσβευτών κοινήν διακοίνωσιν των Δυνάμεων. Η διακοίνωσις αύτη είναι μακρά, περιγράφουσα την οροθετικήν γραμμήν και το σκεπτικόν της αποφάσεως των Δυνάμεων. Έχει δε εν περιλήψει ούτωσι: Και η μεν οροθετική γραμμή είναι η ήδη γνωστή ημίν, ήτοι άρχεται εν Θεσσαλία εκ του Καρά Δερβέν (ολίγον ανωτέρω του Πηνειού), ακολουθεί τας μεσημβρινάς κορυφάς του Ολύμπου, διέρχεται πλησίον του Μετσόβου, ακολουθεί είτα τον Άραχθον ποταμόν εν Ηπείρω και καταλήγει εις τον κόλπον της Άρτας. Δια της γραμμής ταύτης λαμβάνομεν την Λάρισσαν, τον Τύρναβον, τα Τρίκκαλα εν Θεσσαλία, και την Άρταν εν Ηπείρω. *Αναλαμβάνουσι δε αι Δυνάμεις την υποχρέωσιν να διευκολύνωσι την κτήσιν των χωρών τούτων εις Ελλάδα, εν η περιπτώσει η Ελλάς αποδεχθή όσω το δυνατόν εν βραχυτάτη προθεσμία αυτάς και δεν αναλάβη την ευθύνην της εκρήξεως πολέμου, ότε θα μείνη μεμονωμένη, υπέχουσα προς της Ευρώπης όλον το βάρος της ευθύνης. Καλείται δεν συνάμα η Ελλάς να ασφαλίση τας ιδιοκτησίας και την θρησκευτικήν και αστικήν ελευθερίαν των εν ταις παραχωρουμέναις ταύταις χώραις οικούντων Οθωμανών.*
1-Απρ-81	Το υπόμνημα με το οποίο απάντησε η ελληνική κυβέρνηση : *Ότε αι μεγάλαι Δυνάμεις της Ευρώπης ώριζον δια κοινής συνεννοήσεως και δια της ομοφώνου ψήφου των αντιπροσώπων αυτών εν Βερολίνω τα νέα της Ελλάδος σύνορα, και διεκήρυττον επανειλημμένως, ότι η απόφασις ήτο αμετάκλητος, εφρόνου βεβαίως ότι εξεπλήρουν έργον σπουδαίον. [...] Σπουδαία και επίσημος απόφασις, ήτις ώφειλε να η σεβαστή, ως πάσα απόφασις ληφθείσα και εξενεχθείσα υπό τους όρους, οίτινες υπηγόρευσαν το Βερολίνειον έργον, επρόκειτο ν' αναθεωρηθή και τροποποιηθή υπό την επιρροήν δευτερευουσών και εξαιρετικών σκέψεων. Το έργον των πρεσβευτών των Μεγάλων Δυνάμεων εν Κωνσταντινουπόλει, προκληθέν υπό της ισχυρογνώμονος επιμονής της Πύλης, επέπρωτο να καταλήξη, ως και δυστυχώς κατέληξεν, εις την ακύρωσιν της θελήσεως της Ευρώπης και εις την μεροληπτικήν ικανοποίησιν των συμφερόντων ενός των δύο μερών. [...] Τελοσπαντων ότι εφοβούμεθα συνέβη. Η αποφασισθείσα εν Βερολίνω διευθέτησις, κηρυχθείσα άκυρος και ως μη γενομένη. Ανθ' όλης της Θεσσαλίας και σχεδόν απάσης της Ηπείρου, παραχωρηθεισών τη Ελλάδι δια του έργου της 1ης Ιουλίου 1880, η Ελλάς οφείλει ν' αρκεσθή σήμερον κατά το αποφασισθέν εν Κωνσταντινουπόλει βούλευμα εις μέρος τι μόνον της Θεσσαλίας και εις ελάχιστον τεμάχιον της Ηπείρου, περιοριζόμενον δια του ποταμού της Άρτης. [...] Ιδού λοιπόν εν βράχει ανακεφαλαιουμένη η λυπηρά κατάστασις πραγμάτων, ην θα γεννήση εν τω εξωτερικώ η παραδοχή υπό της Ελλάδος της προταθείσης υπό της Πύλης γραμμής: Πλήρης εξασθένησις του ελληνικού στοιχείου, διάσπασις των δεσμών, οίτινες ενούσι την ελευθέραν Ελλάδα μετα των δούλων της Τουρκίας, εκμηδένησις πάσης ελπίδος του Ελληνισμού, αέννααοι αγώνες των αποκληρωθέντων Ελλήνων και διαρκής ερεθισμός μεταξύ των κατοίκων του Βασιλείου. [...] Ο ελληνικός λαός είναι μεν ευτυχής να ιδή μέρος των αδελφών του ελευθερωθέντων από ζυγού τεσσάρων αιώνων, δεν δύναται όμως να παραδεχθή το επινόημα τούτο ως λύσιν ζητήματος, δι' όπερ υπέστη τοσαύτας θυσίας. Περιττόν είναι να επαναλάβωμεν τι θα σκέπτονται οι Έλληνες της Τουρκίας περί της Ελληνικής Κυβερνήσεως και αύτη δε η Ευρώπη θ' απορή βεβαίως και θα έχη δίκαιον.*
3-Απρ-81	Ομιλούσιν περί της απαντήσεως της Κυβερνήσεως και την κρίνουσι διαφοροτρόπως και την κατακρίνουσι χωρίς να αναγνώσωσι, χωρίς να σπουδάσωσι. Βιάζονται πολύ, ενώ η απάντησις, όπως έχει, εντός ολίγου δημοσιεύεται. Ημείς εν τούτοις μανθάνομεν ότι δεν περιέχει αποδοχήν, θέτει ζητήματα. Δεν αποκρούει μεν αποτόμως την περί Θεσσαλίας πρότασιν, αλλ' αποδοκιμάζει τα όρια και αρνείται να εγκαταλίπη τους εκτός μένοντας αδελφούς. [...] Ελπίζομεν ότι το ζήτημα ταχέως υποβληθήσεται εις την Βουλήν προς λύσιν και τότε έχουσι καιρόν να εκθέσωσι την γνώμην των οι καλοί πατριώται, και προτείνωσι λύσεις. [...] Αλλά κατά την τελευταίαν απόφασιν γνώμην την Ευρώπης η Ήπειρος αποκλείεται και ο περί αυτής τίτλος μηδενίζεται. Κατά την γνώμην όμως της Ελλάδος, ουχί.

6-Απρ-81	Μη αρνείσθε την ελευθερίαν εις 250 χιλιάδας Θεσσαλούς και Ηπειρώτας, αναιμάκτως μάλιστα αποκτωμένην. Προτιμάτε να βάψητε με αίμα τας αδελφάς αυτάς επαρχίας, να επιφέρητε καταστροφάς και ερημώσεις; Θέλετε πτώματα αντί ανδρών; [...] Μη παραιτείσθε, προασπισατε απεναντίας τα δικαιώματα, τα οποία απέκτησαν δια δύο εν Βερολίνω αποφάσεων οι αποκλειόμενοι δια της τελευταίας αποφάσεως αδελφοί. Διατηρήσατε τα δικαιώματα αυτά ακέραια, και προστατεύσατε αυτά. Ούτω διήρεσε την απόφασιν της η Ευρώπη, μετέβαλε τον αρχικόν τίτλον αυτή αυτογνωμόνως και προσφέρει την ελευθερίαν περιωρισμένην. [...] Ιδού πως τίθεται το ζήτημα, και πρέπει σπουδαίως να μελετηθή, πριν ή η Ελλάς ειπή ουχί. Η απόλυτος άρνησις θέλει έχει και πρέπει να έχη ως συνέπειαν τον πόλεμον, αλλ' ουχί τον πόλεμον των λόγων και των κραυγών, αλλά τον πραγματικόν, και ο πόλεμος της Ελλάδος μόνης κατά της Τουρκίας δεν θα γείνη επισήμως μόνον και δια των παρασκευών μόνον. [...] Θέλετε αληθώς τον πόλεμον; Σπεύσατε εις τας αποθήκας, οπλίσθητε και δράμετε εις τα όρια. Καταβάλετε όπως κατέλαβον οι πατέρες. Εις τοιούτον άγιον ενθουσιασμόν ειλικρινή και εδραίαν απόφασιν τις δύναται ν' αντιστή; Αλλά γράφεται άρθρα, διότι είναι ακίνδυνον, φωνασκείτε, διότι ελπίζετε ότι ο κίνδυνος παρήλθε, και υβρίζετε και συκοφαντείτε, και απειλείτε με δίκας και καταδίκας, και έπειρα παραπονείσθε δι' αντεγκλήσεις, σεις οι διακρινόμενοι αληθώς επί αβρότητι, πολιτική τιμιότητι και σωφροσύνη. [...] Το δίκαιον ημών διατηρείται, είναι πλήρες. Τις ειπείν ότι καταλήγει ο αγών; Τίνος παρητήθη μέχρι τούδε η Ελλάς, και τίνι τρόπω παρητήθη; Μας εγκαταλείπει μόνον η Ευρώπη, μεταβάλλει την απόφασιν της. Ιδού τα πράγματα, τα οποία θέλομεν εξετάσει.
17-Απρ-81	Τι ζητεί η φωνάσκουσα αντιπολίτευσις εκ συστήματος; Πόλεμον άμεσον άνευ συμμαχιών, άνευ συμπαθειών, ενώ ουδέ την επιστράτευσιν αύτη ετόλμα να διατάξη άνευ της αδείας της Ευρώπης, πόλεμον άνευ πλήρους παρασκευής; Τοιούτον δεν επιθυμούμεν ημείς, Και όμως ο πόλεμος και ήδη είναι ενδεχόμενος, πιθανός, αλλά θα ήναι τότε πόλεμος πληρέστατα δεδικαιολογημένος, ολήρης εφοδίων και παρασκευής και συνοδευόμενος υπό των ευχών του πεπολιτισμένου κόσμου. [...] Σήμερον δεν διευθετίζεται οριστικώς το Ανατολικόν ζήτημα, η ώρα θα επέλθη, διότι τα εν τη Ανατολή ποικίλα συμφέροντα δεν ικανοποιήθησαν και ίσως η ώρα αύτη δεν απέχει πολύ. Θέλει η αντιποίτευσις η Ελλάς τότε θα ευρεθή εξηντλημένη, ασθενής; [...] Περιμένομεν ν' απαντήση η αντιπολίτευσις και ν' αποδείξη δια πραγμάτων ποίον αποτέλεσμα επιζητεί και δια τίνων μέσων. Όποιον μέγεθος καταστροφής ετοιμάζει και ποίας έχει πιθανότητας επιτυχίας. Η Ελλάς έλαβε τα όπλα, ίνα ελευθερώση τους αδελφούς αυτής. Αλλ' έχει πολλούς, πλείστους διατελούντος εν δουλεία. Πρεπει να αγωνισθή υπέρ όλων; Διατί ν' αρνηθή την βεβαίαν, την ασφαλή απελευθέρωσιν ενός μέρους αυτών χάριν ετέρου μακρού επίσης μέρους και ουχί χάριν του όλου; Διατί ν' αφήση τους Κρήτας, τους Μακεδόνας, τους Θράκας κλπ; Μήπως τα δίκαια τούτων παραγνωρίζονται και εγκαταλιμπάνονται; Βαττολογούσα λησμονεί, ότι κυρίως πρόκειται περί απελευθερώσεως των δούλων αδελφών ημών, και ουχί περί κατακτήσεως; [...] Αι ημέραι της κυβερνήσεως εισίν ολίγαι, έγραφε προχές. Το πιστεύει; Προς τι τότε εξακολουθεί το σύστημα της διαστροφής, των συκοφαντιών, του ερεθισμού; [...] Προσπαθεί η αντιπολίτευσις να μεταδώση πεποίθησιν, οίαν δεν έχει αυτή. Γελά λοιπόν ο λαός, γελώσιν αι επαρχίαι δι' όλα αυτής τα ψεύδη και τον εικονικόν θόρυβον.
17μαι81	Επισωρεύουσα ύβρεις επί ύβρεων η αντιπολίτευσις και απυχωμένη ότι η εν τη κυβερνήσει παρούσια αυτής ήθελε βελτίονα επιτύχει λύσιν του ζητήματος, λησμονεί την ιδέαν αυτής της ιστορίας, το παρελθόν αυτής, το οποίον μόνον δύναται να μας οδηγήση ασφαλώς περί του μέλλοντος.

26μαι81	Η μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας σύμβασις δεν υπεγράφη έτι, αλλά δεν μας ανησυχεί τούτο. Η εργασία της παραδόσεως της χώρας εκ τούτου δεν θέλει ούτε ανασταλή, ούτε διακοπή, διότι αι προς τούτο προθεσμίας άρχονται από της ανταλλαγής της Συμβάσεως των Δυνάμεων μετά της Τουρκίας. Εν αυτή δε κανονίζονται άπασαι αι λεπτομέρειαι και άπασαι αι περιστάσεις. Άλλως ουδεμία υπάρχει ένδειξις ή υπόνοια, ότι η Τουρκία σκοπεύει ν' αθετήση τα συμφωνηθέντα ή ότι προτίθεται να περμβάλη δυσκολίας. [...] Περί της ταχείας και ασφαλούς εκτελέσεως της Συμβάσεως υπάρχει και ετέρα εγγύησις, η ομοφωνία της Ευρώπης. [...] Μένει επομένως εκτός πάσης αμφιβολίας ότι εντός ολίγων ημερών θέλομεν εναγκαλισθή τους μέχρι τούδε δούλοςυ αδελφούς ημών, και τότε θέλουσι συνευφρανθή βεβαίως μεθ' ημών και εκείνοι τους οποίους τόσον θλίβει η ταχεία και αναίμακτος της Θεσσαλίας και μέρος της Ηπείρου απελευθερώσεως
3-Ιουν-81	Γνωρίζομεν ήδη τι ζητεί η συμμορία, μας το είπε καθαρώ δια του οργάνου αυτής της " Ώρας "επιθυμεί να παραλάβη αυτή τας επαρχίας να περαιώση έργον το ποίον κατεδίκαζε, δεν προέρχεται εξ αγάπης προς τας επαρχίας βεβαίως η επιθυμία αυτή, διότι χτες ήδη κατεκραύγαζε και κατεμέμφετο της κυβερνήσεως διότι παρεδέχθη, ίνα αι επαρχίαι αύται ελευθερώσωσι, και την πράξιν ταύτην της κυβερνήσεως εκήρυττε προδοσίαν και ταπείνωσιν του ελληνισμού. [...] Πρέπει να έλθη λοιπόν η Βουλή ουχί χάριν των νέων επαρχιών, αλλα δια να παραδώση εις ημάς την εξουσίαν. ΙΔού η επαναλαμβανομένη κραυγή, αλλ' η Βουλή ήλθε και εκρύβητε άμα ανεφανισθή, και ερτάπητε εις φυγήν άμα η φωνή της ηκουσθή [...] αναγκαίον αληθώς ήτο να έμενε διαρκώς ρις ενέργειαν η Βουλή, η παρουσία της Βουλής είναι η ισχύς της κυβερνήσεως και το φίμωτρον των αυθαδών εκείνων, των οποίων η ισχύς έγκειται εν τη συκοφαντία και μόνη, εν τη ύβρει και μόνη. [...] Οποία λύσσα! Εάν έχετε πεποίθησιν εις την Βουλήν και το Έθνος αφήσατε τα πράγματα ν' ακολουθήσωσι την φυσικήν αυτών πορείαν.
12-Αυγ-81	Η κατάληψις εν Θεσσαλία προβαίνει εν πλήρει τάξει, ο δε ενθουσιασμός και τα συγχαρητήρια των κατοίκων, επί τη ειρηνική και αναιμάκτω αυτών ενώσει μετά της μητρός Ελλάδος, διαβιβάζονται καθ'εκάστην πανηγυρικώς προς την Κυβέρνησιν. Εν τούτοις το φαινόμενον τούτο διαταράττει τας σκέψεις της Αντιπολιτεύσεως, ήτις δεν έχει την επιτηδειότητα να προσποιηθή τουλάχιστον ευχαρίστησιν επί τη απελευθερώσει αδελφών στεναζόντων μέχρι της χτες υπό τον ζυγόν της δουλείας. Η μη σύγκλισης της Βουλής είναι αμάρτημα, το οποίον η Αντιπολίτευσις δεν δύναται να συγχωρήση ούτε απέναντι της διαδηλουμένης εθνικής χαράς επί της εις τας μητρικάς αγκάλας προσελεύσει τριακοσίων πεντήκοντα χιλιάδων αδελφών μας.

13-Αυγ-81	Δύο μεγάλα εθνικά ζητήματα απησχόλησαν κατά τα τελευταία έτη την φιλοπατρίαν των απανταχού Ελλήνων, το μεθοριακό ζήτημα και το περί σιδηροδρόμων. [...] Μόνο η Ελλάς εν τη Ευρωπαϊκή ολομέλεια εστερείτο του ευεργετικωτάτου τούτου μεσου της συγκοινωνίας, ενώ ουδεμία χώρα της Ελλάδος πλέον ησθάνετο επιτακτικήν την ανάγκην της κατασκευής σιδηροδρόμων, οι τίνες υπίσχνούνται πανηγυρικώς, ως ειπείν, την ανάπτυξιν της γεωργίας και της καθόλου βιομηχανίας επ' αγαθώ της χώρας. Το Ελληνικόν δημόσιον γινώσκει ήδη, ότι και το σιδηροδρομικόν ζήτημα ελύθη κατ' ευχήν. [...] Εν τοσούτων οι της " Ώρας" χρήστοι πατριώται υβρίσαν και επετίσμησαν προ τινών ημερών του κυβερνώντας ως ανικάνους και ολιγώρους και κροκοδείλου έχεον δάκρυα επί τω ναυαγίω του κυβερνητικού εγχειρήματος. [...] Και τα δύο εθνικά ζητήματα ελύθησαν άνευ κλονισμών και ακινδύνως όλως υπό της Κυβερνήσεως, ης προϊσταται ο κ. Κουμουνδούρος. Από της ιδρύσεως του Βασιλείου μέχρι των ημερών ημών ουδενός πολιτικού ανδρός το όνομα συνάπτεται μετά των επιτυχιών εκείνων, ας ο Ελληνισμός εν ονείροις μόνο διέβλεπον. [...] Αλλ' αι τοιαύται επιτυχίαι του μεγαλουργού ανδρός υπερεθίζουσι τον φθόνον των μικρών αντιπάλων. Τούτο ην επόμενον, εντεύθεν και αγωνιωδών καταβάλλουσι ούτοι.
5-Οκτ-81	Ο κ. Κουμουνδούρος είτε παρών είτε απών μυστηριώδη εξασκεί διατάραξιν. Μυκτηρίζονται και αύθις αι προς τον κ. Πρωθυπουργόν γενόμεναι εν ταις νέαις επαρχίαις ενθουσιώδεις υποδοχαί, ουδέ κρίνεται άξιος τοιούτων, διατί; Διότι είναι "απόλεμος πρόεδρος", ως λέγουσιν! Αι τοιαύται υποδοχαί δεν αρμόζουσι, κατά τους φατριάρχας, προς τον επό τοσούτω μοχθήσαντα χάριν της λυτρώσεως των υπό ζυγόν στεναζόντων αδελφών, αλλ' αρμόζουσιν εις τους εις Πειραιά αποβιβαζομένους πορθητάς όντας μιας εν Μεσολογγίω εκλογής! "Πρόεδροι απόλεμοι", πρόεδροι μη έχοντες βεβαμμένας τας χείρας εξ αίματος ή βεβαμμένας εξ εκλογικού ροτηνίτου εισίν ανάξιοι τοιούτων υποδοχών. Ως οι αγναγνώσται βλέπουσιν, οι της " Ώρας" οσήμεραι προβιβάζουσιν εαυτούς εν συλλογισμούς, πολλά άλλα θ' ακούσωμεν, το θέαμα έσται μεγαλοπρεπέστερον εν τω βουλευτικώ περιβόλω αν ποτέ τύχωσιν ούτοι της συνδρομής των ακροατηρίων.